

DOCTRINAE CHRISTIANAE COMPENDIVM:

seu,

COMMENTARII CATECHETICI,
ex ore D. ZACHARIAE VRSINI, verè

*Theologi (qui Heidelbergæ Catecheses expli-
cationem continuare solebat & iterare)
diuina tempore ab ipsius discipulis
excepti.*

Ad hanc exemplaria, diligenter inter se collata, pluribus in
locis emendati, varijs questionibus, thesibus & argumentis
autiliores facti, & nunc denuo non parua accessione eo-
rum, quæ in commentarijs desiderabantur
(quod ex indice facile apparebit)
locupletati.

Amst. H. v. d. W. B. v. n. May. 4. 1635. Libr. Patris.
Cum INDICE præcipuorum Capitum.

Dec. 12. 15. Cum uiderem eum non reuelant ad hanc causam,
ut præcipiat filius sui, & domesticis suis posse, ut obferuerent
Iohannæ exercendo iustitiam & iudicium, & ut præstet Iohannæ
aliquid id quod promissus ei.

Ex officina THOMAE THOMASII Inclytæ
Academia Cantabrigiensis
Typographi.

1585.

MAGNIFICO

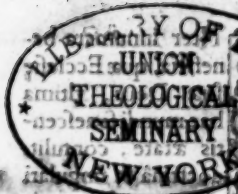
AC GENEROSO

DOMINO, GEORGIO,

LATANSKI, F. COMITI

DELABISCIN, & C. G. G. G.

Perpetuum

18936

esse! Vultis enim in eodem loco habitare? Nonne
christus est patientissimus. Quia vero deus
multis postea multo fieri, scilicet iniquis & in-
stationibus variis ad se reuocaret, quoniam tu-
num eo adgerunt. ut fides suos seruos ex-
cederunt (ingratitudines). Optimum Maxi-
cacia, nec non multorum in Christo nomen
tiro collocantur. Reproborum autem petri-
nate & acritatem committunt contra iude, me-

MAGNIFICO

AC GENEROSO

DOMINO, GEORGIO,

LATALSKI, F. COMITI

DE LABISCIN, &c. Gratia

& Pax per Christum.

Nter innumera beneficia, quæ Ecclesie
suz Deus, vltima
hac mundi senescen-
tis ætate, contulit,
doctrinâ & singulari
pietate præstantes vi-
ri, qui solidis scriptis
mendacium expug-

nare & veritatem confirmare conati sunt, me-
rito collocantur. Reproborum autem perui-
cacia, nec non multorum (qui Christo nomen
dederunt) ingratttutines D. Optimum Maxi-
mum eò adegerunt, vt fidos suos seruos ex
stationibus variis ad se reuocaret, quorum tu-
mulis postea multo fletu, seriis suspiriis & la-
chrymis est parentatum. Quàm verè dictum
est! *Virtutem incolumem olinus, sublata ocula*

¶ ij

la

linguam inuidi. Enimvero, quum tot in Ec-
 clesie celo fulgentes stella occidunt & Do-
 minus aurea illa candelabra occultat, qui
 erant tenebras ita cupide ambiunt, ex luce
 fugis tandem ceci & cecorumque ducerant & ag-
 noscantur: est certe quod timeamus, nec exi-
 gua impendent malorum pondera, & *quid sit*
uolunt quibus maximum est reformidandū. Pra-
 stantium quorundam Theologorum discessum
 tulimus aliquando, quod supersessent alij, qui
 defunctorum vices feliciter implerent: hodie
 verò, quando quidem reliqua ligna sylue adeo
 pauca sunt, ut puer scribere possit ea, pios om-
 nes ardentibus votis Dominum interpellare
 credo, ut novos operarios, qui muni Babylō-
 nis diruant, Solymaeque moenia aedificent, veluti
 noua manu immittere dignetur. Omnium Eu-
 ropae regionū felicissima Germania, ad Euange-
 lij communionem nostro hoc seculo antea
 teras vocata, nunc verò a spiritu vertiginis, qui
 naturae humanae in Christo veritatem euertere
 cupit, misere concussa, supplices manus tollit.
 Deum pioque precatur, auxiliū expectat & ca-
 pit: quod utinam respiciat & excipiat. Qui po-
 tuit secundum Deum huic malo, errorisque con-
 natibus remedium offerre & adferre, is est meo
 iudicio, D. Zachariae Vrsinus, quem & eximia
 pietas, singularis modestia, & summa doctrinae
 comitatus sunt vitam, fato fundum, autem
 miris laudibus (etiam si numpatur inuidia) pro-
 obom
 sequuntur

sequitur. **Philosophi** Theologi, sancti laboribus
 pectus **Christi** permittos, annosque prime me-
 ritae, acutissimi fecimus. Quod dicturus sumus, cum
 de illius summi? quando finem facturus, et
 generis vires habes; quia mea excedunt ingenia
 non, aggressus. Illud enonim, et iudicium
 hominum scriptis, et orationibus eduxi relin-
 quimus. In genere de **Comes** hic **unus** de
sto, **Germanis**, **Polonis**, **Europæ**, omnibus te-
 stare iis donis decoratum fuisse **Vigiliis**, que
 eximium Theologum decet, ut qui potuit
 exhortari per **godwinum** suum, et contradi-
 centes convincere. **Testes** sunt illius varia scrip-
 ta, multiplex eruditione referta, et iam pridem
 eorum, quibus divina veritas æcissime defendi-
 ditur, hæreticorum paralogismi fidelissime in-
 dicantur, **Neariani** & **Eutychiani** evertuntur.
Nomen suum autem expungi voluit, illud
 adferri diligentissime cauit, cum quod ab
 omni specie inanis gloriæ fuit alienissimum, cum
 quod causam cum causa, rationes cum ratio-
 nibus, non personas cum personis congregi
 oportere iudicaret. Nec etiam te later, quid
 paulo antequam migraret ad Dominum, **C. T.**
 scripsit de responsione ad **Catechismum** **Asia-**
notum, qui **Poloniam** vestram, potentissimam
 regnum, quantum in se est, perdere cogitant.
 Rogatus enim ut extremam manum refutatio-
 ni adhibere, & scriptum illud prælo committere
 velleret, utrumque se præstiturum pollicitus est,

PRÆFATIO.

modo Vrsini nomen in editione non expri-
 meretur. Ad sepulchrum yldi Christiana mo-
 delitas & humilitas summi hunc Theologum
 perduxit, qui scriptis, ore, vita, sermone, sem-
 per est profectus, se pro philosopho Christia-
 no fundamento humilitatem poluente, variis
 temporibus in schola cui diligenter & pio stu-
 dio preerat, multis studiosis adolescentibus di-
 ctatur, quæ in lucem exire, ipis & aliis mul-
 tum videntibus, nunquam passus est. Com-
 mentarios in Catechismum Heidelbergensem
 ego & alij petimus, ut euulgaretur: constantiter
 recusauit, & hæc (inquit) non sunt luce digna,
 extant loci communes doctissimorum Theo-
 logorum, quæ desiderius studiosorum satis su-
 perque satisfacere possunt. Dum hæc ille oppo-
 nit, monstra, quibus Germania etiamnum op-
 pugnatur, feliciter adortus est, & quando in-
 ter mortales manit, intacto pede persequi-
 tus est, quod ex doctissimis scriptis Neostadij
 editis cognoscere licet. Ego vero cum ante &
 post Vrsini obitum eius prælectiones aude ex-
 cipi & describere Theologie candidatis animad-
 uerterem, ne tandem fraus aliqua in tam variis
 inscriptionibus committeretur, modestia eius,
 quem viuum (propter eximias dotes) colui,
 factus audacior, ut iunioribus & minus exerci-
 tatis gratificarer, hanc sagogen ad difficilio-
 res Theologiæ locos, nudo sanè & (si quis vo-
 let) parum eleganti, sed perspicuo Theologi-
 coque

coque stylo conscriptam offero. Hunc autem
 ordinem sequutus sum. Ad mo perueniunt
 varia earunde prælectionum collectanea, præ-
 cipue vero exemplar ab ornatis viro D. Ada-
 mo Thobolski C. T. præceptore, multo liberali-
 ter suppeditatum est, eius propria manu dili-
 gentissime, & Neostadij paulo ante mortem
 D. Vrhni, excerptum. Illo, meoque cum aliis
 exemplaribus fideliter collatis, in hunc codi-
 cem commentarios catecheticos D. Vrhni re-
 tuli, quod Deus bene vertat, cuius gloriæ in-
 seruire fuit animus. Quod autem Generose
 Comes, tibi alienos labores consecrare visum
 est, non indigne ferent, qui consilij mei ratio-
 ne expendere dignabuntur: quarum prior est,
 ipsius Vrhni, dum vixit, erga te singularis be-
 nivolentia, quæ nobile nomen tuum Theolo-
 gicis laboribus, quos reuerenter colis, inscri-
 bere iubet. Altera, quum doctissimi tui præ-
 ceptoris laudabili studio, & scrinio tuis tam
 præclarum opus in lucem exeat, quis mihi vi-
 tio vertet, si præclarum istud opus, veluti tu-
 um tibi vendicem, quod ut dextre manu, &
 ceu genuinum Vrhni posthumum accipias,
 C. T. vehementer etiam atque etiam rogo. Ge-
 nevæ. 15. Calend. Aprilis. Anno patientiæ
 Dei. 1584.

Tua Celstrudus.

Additissimè,

S. G. S.

præcipue aut in huius commentariis continetur.

PROLEGOMENA

[illegible]

PRINAPAKS DO
CTRINAECHER

[illegible]

INDEX.

[illegible]

Quod sit Resurrectio 496.
Proprietas eius 497.
An contrarius cum illius dei 497.
Quod sit resurrectio 498.
De Resurrectione carnis 499.
Quod sit Resurrectio 500.
De resurrectione 501.
Quod sit resurrectio 502.
De resurrectione 503.
Quod sit resurrectio 504.
De resurrectione 505.
Quod sit resurrectio 506.
De resurrectione 507.
Quod sit resurrectio 508.
De resurrectione 509.
Quod sit resurrectio 510.
De resurrectione 511.
Quod sit resurrectio 512.
De resurrectione 513.
Quod sit resurrectio 514.
De resurrectione 515.
Quod sit resurrectio 516.
De resurrectione 517.
Quod sit resurrectio 518.
De resurrectione 519.
Quod sit resurrectio 520.
De resurrectione 521.
Quod sit resurrectio 522.
De resurrectione 523.
Quod sit resurrectio 524.
De resurrectione 525.
Quod sit resurrectio 526.
De resurrectione 527.
Quod sit resurrectio 528.
De resurrectione 529.
Quod sit resurrectio 530.
De resurrectione 531.
Quod sit resurrectio 532.
De resurrectione 533.
Quod sit resurrectio 534.
De resurrectione 535.
Quod sit resurrectio 536.
De resurrectione 537.
Quod sit resurrectio 538.
De resurrectione 539.
Quod sit resurrectio 540.
De resurrectione 541.
Quod sit resurrectio 542.
De resurrectione 543.
Quod sit resurrectio 544.
De resurrectione 545.

Quod sit resurrectio 546.
De resurrectione 547.
Quod sit resurrectio 548.
De resurrectione 549.
Quod sit resurrectio 550.
De resurrectione 551.
Quod sit resurrectio 552.
De resurrectione 553.
Quod sit resurrectio 554.
De resurrectione 555.
Quod sit resurrectio 556.
De resurrectione 557.
Quod sit resurrectio 558.
De resurrectione 559.
Quod sit resurrectio 560.
De resurrectione 561.
Quod sit resurrectio 562.
De resurrectione 563.
Quod sit resurrectio 564.
De resurrectione 565.
Quod sit resurrectio 566.
De resurrectione 567.
Quod sit resurrectio 568.
De resurrectione 569.
Quod sit resurrectio 570.
De resurrectione 571.
Quod sit resurrectio 572.
De resurrectione 573.
Quod sit resurrectio 574.
De resurrectione 575.
Quod sit resurrectio 576.
De resurrectione 577.
Quod sit resurrectio 578.
De resurrectione 579.
Quod sit resurrectio 580.
De resurrectione 581.
Quod sit resurrectio 582.
De resurrectione 583.
Quod sit resurrectio 584.
De resurrectione 585.
Quod sit resurrectio 586.
De resurrectione 587.
Quod sit resurrectio 588.
De resurrectione 589.
Quod sit resurrectio 590.
De resurrectione 591.
Quod sit resurrectio 592.
De resurrectione 593.
Quod sit resurrectio 594.
De resurrectione 595.
Quod sit resurrectio 596.
De resurrectione 597.
Quod sit resurrectio 598.
De resurrectione 599.
Quod sit resurrectio 600.
De resurrectione 601.
Quod sit resurrectio 602.
De resurrectione 603.
Quod sit resurrectio 604.
De resurrectione 605.
Quod sit resurrectio 606.
De resurrectione 607.
Quod sit resurrectio 608.
De resurrectione 609.
Quod sit resurrectio 610.
De resurrectione 611.
Quod sit resurrectio 612.
De resurrectione 613.
Quod sit resurrectio 614.
De resurrectione 615.
Quod sit resurrectio 616.
De resurrectione 617.
Quod sit resurrectio 618.
De resurrectione 619.
Quod sit resurrectio 620.
De resurrectione 621.
Quod sit resurrectio 622.
De resurrectione 623.
Quod sit resurrectio 624.
De resurrectione 625.
Quod sit resurrectio 626.
De resurrectione 627.
Quod sit resurrectio 628.
De resurrectione 629.
Quod sit resurrectio 630.
De resurrectione 631.
Quod sit resurrectio 632.
De resurrectione 633.
Quod sit resurrectio 634.
De resurrectione 635.
Quod sit resurrectio 636.
De resurrectione 637.
Quod sit resurrectio 638.
De resurrectione 639.
Quod sit resurrectio 640.
De resurrectione 641.
Quod sit resurrectio 642.
De resurrectione 643.
Quod sit resurrectio 644.
De resurrectione 645.

CAUSAE cur homines non intelligant
Scripturas S.

1. *Cacitas naturalis.*
2. *Sapientia carnis.*
3. *Sine amore eas legunt.*
4. *Præiudicium hominum.*
5. *Impenitentia.*
6. *Non emendandi studio eas legunt.*

REGULAE ad intelligendas **Scripturas**
necessarias.

1. *Preces ut Spiritus S. tollas caritatem.*
2. *Lecturi Scripturas abneget seipsos.*
3. *Adsit animus discendi cupidus.*
4. *Cor conversum.*
5. *Animus plenus amore Dei.*
6. *Finis esto gloria Dei, vitæ doctrinæ & morum emendatio in nobis.*

CAUSAE cur parum proficiamus in
Scripturis.

1. *Intermissio.*
2. *Ignorantia vocabulorum.*
3. *Ignoratio scopi.*
4. *Ignoratio præcipuarum partium.*
5. *Ignoratio summae tum legis tum Evangelij.*
6. *Non sequi analogiam fidei & consensum Scripturarum.*
7. *Excursus extra limites Scripturæ.*
8. *Contemptus interpretum.*
9. *Neglectus principalis argumenti.*
10. *Nimia in verbo insolentia.*

CATECHESIS RELIGIONIS CHRISTIANAE.

Quæ est vñica tua consolatio in vita & in morte?

VOD animo pari- a 1. Cor. 6.
ter & corpore^a, siue 19.
viuam, siue moriar^b, 1. Thes. 5. 10.
non meus, sed fidi- b Ro. 14. 8.
simi Domini & Ser-
uatoris mei IESV
Christi sum propri-
us^c, qui pretioso suo

sanguine pro omnibus peccatis meis plenif- c 1. Cor. 3.
simè satisfaciens^d, me ab omni potestate di- 23.
aboli liberauit^e, meque ita conseruat^f, vt si- d 1. Pe. 1. 18.
ne voluntate patris mei cœlestis, ne pilus qui- 1. Ioa. 1. 7.
dem de meo capite possit cadere^g: imò verò & 2. 2.
etiam omnia saluti meæ seruire oporteat^h. c 1. Ioa. 3. 8.
Quocirca me quoq; suo Spiritu de vita æter- Heb. 2. 14.
na certum facitⁱ, vtque ipsi deinceps viua- 15.
promptum ac paratum reddit^j. f Ioa. 4. 39.
g Matt. 10.
30. Luc. 21.
18. h R. 8. 18.
i 2. Cor. 1.
22. & 5. 5.
Ephes. 1. 14.
k Ro. 8. 24.

*Quot sunt tibi scitu necessaria, vt, ista con-
solatio*

47.

1. Cor. 6.

11. Rom. 8.

15. Tit. 33-4

5. 6. 7. 8.

in Ioan. 9.

41.

Rom. 3.

in Ioan. 17. 3

in Eph. 5. 10.

1. Pet. 2. 9.

& 3. 10. 11.

32. Rom.

6. 11. 12. 13.

Marr. 5. 16

3. Tim. 2. 15.

solatione fruens, beatè vivas & moriaris?

Tria¹. Primum, quanta sit peccati mei & miseriæ meæ magnitudo^m. Secundum, quo pacto ab omni peccato & miseria liberer^r. Tertium, quam gratiam Deo pro ea liberatione debeam^o.

T*Riplex est ratio, seu tres sunt partes studij Theologici.* Prima, *Institutio Catechetica*, seu brevis summa doctrinæ Christianæ, quæ Catechesis dicitur, & capitulum eiusdem doctrinæ brevis est explicatio. Hæc pars necessaria est. Nam oportet fundamentum religionis cognitum esse doctis & indoctis.

2 *Locorum communium tractatio*, seu Loci communes, qui continent prolixiorum singularium partium explicationem, & quæstionum difficilium, cum suis subdiviisionibus, rationibus, & argumentis.

3 *Meditatio diligens Scripturæ seu textus sacri*. Hic est summus gradus, cuius causa cætera omnia facimus: nempe ut accedamus parati ad legendam, intelligendam, & proponendam sacram Scripturam. Illæ partes priores sumuntur ex Scriptura: & rursus Loci communes nos ad Scripturam ducunt, quæ est veluti norma, ad quam isti diriguntur.

Quid sit
Catechesis

CATECHESIS est brevis doctrina accommodata iuventuti & rudioribus, continens summam doctrinæ Legis & Evangelij, seu religionis Christianæ, quæ tradita rursus ab auditoribus exigitur. Sic dicitur à *κατηχο* resono, vocem refero: eò quòd pueri voce recitarent illa de quibus interrogabantur, & quæ audierant. *Catechu-*
meni

ment in prima Ecclesia erant, qui discebant Catechismum: hoc est, qui iam erant in Ecclesia, & in Christiana doctrina instituebantur. *Neophyti*, qui iam recentes ad Ecclesiam accedebant, a *viis* & *quæ* quasi noua planta. Erant autem *Catechumeni* duplices. 1. *Grandes*, qui ex Gentibus & Iudæis ad Christum accedebant, & nondum erant baptizati. Hi erudiebantur in catechesi, deinde baptizabantur, & ad Cœnam admittebantur. 2. *Nati in Ecclesia*, id est, liberi Christianorum. Hi statim post partum, ut membra Ecclesię baptizabantur, & postquam nonnihil adoleuissent, instituebantur, & impositione manuum confirmabantur, ac dimittebantur ex cœru Catechumenorum, ita ut liceret illis deinde accedere ad cœnam.

Catechetica doctrina semper in Ecclesia fuit. Nam in vetere testamento Deus ipse breuiter doctrinam Legis & Euangelij tradidit, Decalogi & promissionum, ut cum dicit, *Ambula coram me, & esto perfectus*. Item, *In semine tuo benedicentur omnes gentes terræ*. Hæc autem Deus voluit, ut Abraham & eius posterii liberos suos totamq; suam familiam docerent: ac proinde accommodata fuit hæc doctrina puerorum rudiumque captui. In vetere Testamento deinde fuerunt & sacrificia, preces, atq; alia, quibus iuuentus instituebatur. In nouo Testamento, tempore Apostolorum, similiter fuit Catechetica doctrina: sicut tradit author Epistolę ad Hebręos. *Quapropter omisso, qui in Christo rudes inchoati sermone, ad perfectionem feramur, non iacentes rursum fundamētum respiciētes, id est, initia doctrinę Christianę, quę respiciētiā & fidem complētur*. Hæc *prima doctrina Christiana principia*, vocantur eodem loco *Baptismatum doctrina*: quia *Grandes* primū instituebantur, antequam baptizarentur. Vocatur etiam *impositionis manuum doctrina*, quia *Catechesi* exigebatur ab iis, quib. imponebatur manus, a pueris scilicet Chri-

Gen. 17.1.
Gen. 22.18.

Heb. 6.1.

stianorum in infantia baptizatis. Partes horum rudimentorum doctrinæ Christianæ (quæ *Catechismum* vocant) erant *Lex & Evangelium*, vel (vt ad Hebr. loco citato dicitur) *pœnitentia & fides in Christum*. Similiter & Patres scripserunt *Breues summas Doctrinæ*: quarum reliquias videmus adhuc in Papatu.

Oportet autem iuuentutem statim in hac doctrina instrui, & fundamentum scire. 1 Propter mandatum Dei. *Annuntiabis ea filiis tuis.* 2 Quia ita corrupti sumus, vt nisi de voluntate Dei maturè erudiamur, difficulter, aut nunquam Deo placentia facere discamus, & ab erroribus, quos fortè pueri imbibimus, vix magno labore nos detrahi patiamur. 3. Quia tenendum est fundamentū super quod superstruamus, & ad quod reuocemus quæ legimus. 4. Quia Deus non recipit in gratiam, qui suo iudicio non possunt honesta & turpia discernere, (id intelligendum est de iis qui possunt erudiri) nec adultis, sine agnitione & professione veritatis, vel sine fide & pœnitentia, salus contingit. *Hæc est vita æterna, vt se solum cognoscant esse verum Deum: & fides ex auditu.* Nemo autem credit in eum de quo nunquam audiuit. Oportet igitur in Ecclesia tradi talem doctrinæ summam, cuius etiam rudes & iuniores capaces sint. 5 Propter decorum. Sicuti filij Iudeorum post circumcisionem in Lege erudiebantur, ita & nos decet paruulos post baptismum instituere in primis Religionis capitibus. 6. Etiam rudibus & iunioribus necessaria est discretio à gentibus. *Obiect.* Atqui possumus habere fidem implicitam. Ergo non opus est institutione. *Resp.* Nulla fides est sine agnitione: ergo oportet institui. *Quomodo credens ei, de quo non audierunt. Qui non credit in filium, super eum manet ira Dei.*

Joan. 17. 3.

Ro 10. 17.

Ro. 10. 14.

Joan. 3. 36.

PROLEGOMENA.
DE SCRIPTURA SACRA.

5

RELIGIONIS. Omnes homines, qui modò sensum humanitatis vniuersum exuere non conantur, aliquam de Deo eiusque voluntate sententiam, & eum colendi rationem, partim ex ipsa natura haustam, partim persuasione receptam, id quod *Religionem* vocant, amplecti & profiteri videmus. Etsi autem esse veram religionem eam omnes facillè concesserint, quæ ab ipso Deo sit prodita, nec eò impudentiæ prolapsi esse videri velint, vt loquenti de se & voluntate sua Deo non assentiantur: Tamen quæ sit illa diuinitus tradita religio, inter homines non antè conueniet, quàm Dominus noster Iesus Christus ad iudicandum viuos & mortuos rediens, litem istam dirimat. Duæ verò sunt opiniones de religione. *Vna* existimat in vnaquaque, quæ modò ad Deum ducit, salutem reperiendam esse. *Iustus sua fide viuet*, id est, Quisq; sua fide (vt isti interpretantur) qualicunque viuet. Sed hæc opinio non est vera: quia vna est tantùm vera Religio: alix sunt falsæ, mendaces, pugnantes cum illa vera, iuxta dictum, *Qui non credit in Filium, super eum manet ira Dei.* Altera putat (& rectè quidem) eam esse veram Religionem, in qua Deus verè colatur, eamq; esse vnâ, & in ea tantùm homines fore saluos. Certò autem scit, & reclamantibus omnibus Diabolis & impiis, profiteretur Ecclesia Dei, hanc solam esse de Deo & ipsius cultu veram & salutarem doctrinam, quam Deus ipse inde à condito humano genere primis patribus voce sua tradidit, & postea sacris literis per Prophetas & Apostolos compræhendi voluit. Cùm igitur omnis nostra de Deo & salute hominum asseueratio è sacra Scriptura pendeat, de hac priùs, quàm ad illam recitan-

recitandam accedimus, quatuor ista considerabimus. 1. *Quid sacra Scriptura doceat, sine, quæ sit partitio Christianæ doctrinæ.*

2. *Quid differat Religio, in sacris literis tradita, ab aliis Religionibus: sine, quomodo debeamus veram Ecclesiam agnoscere, eamque discernere ab aliis sectis.*

3. *Vnde conflet, hanc solum Religionem esse veram & divinam: reliquas verb omnes commentitias.*

4. *Quare nullum dogma extra Scripturam sacram in Ecclesia recipiendum sit.*

DE PRIMA QVAESTIONE.

Quid sacra
Scriptura
doceat

Argumentum & summa vniuersæ sacrae Scripturae, neque rectius, neque simplicius, neque breuitate magis perspicua comprehendendi potest, quam Decalogo & Symbolo, quibus Articuli fidei continentur, Spiritus sanctus eam est complexus. Id quod manifestum satis erit, si meminerimus, totam Scripturam duabus partibus constare, Lege & Evangelio. Catechesis Heidelbergensis trium facit mentionem, quarum tamen pars prior & tertia ad Legem pertinent. Alij partes quinque faciunt: Decalogum, Legem, Symbolum, Sacramenta, & Precationem. Sed *Decalogus* est summa Legis, ideo ad Legem, quæ est prior pars, referendus est. *Symbolum* continet summam Evangelij, ideo ad Evangelium, nempe ad secundam partem, referri debet. *Sacramenta* sunt appendices doctrinæ Evangelij, ideo etiam ad secundam partem referuntur. *Precatio* est pars cultus Dei, ideoq; ad Legem referenda est. Sunt etiam qui aiunt hanc Ecclesiæ doctrinam diuidi 1. In doctrinam de Deo. 2. In doctrinam de voluntate eius. 3. In doctrinam de

de operibus eius. Sed de his tribus membris agit
& in Lege, & in Euangelio. 1. Omnis enim do-
ctrina de Deo, aut est de natura, aut de voluntate, 1. argumen-
tum a divi-
sione.
aut de operib. Dei. Quare quæ sit natura Dei doce-
tur in Lege & Euangelio. Voluntas eius conspicitur
aut in præceptis, aut in minis, aut in promissionibus.
Opera verò sunt aut beneficia, aut iudicia volunta-
tis eius, quæ spectanda sunt in creatione post lapsū,
& in restitutione. Præter hæc etiam peccata homi-
num & diabolorum describuntur. Atque de his om-
nibus vel in Lege, vel in Euangelio, vel in utroque
docetur. Ergo Lex & Euangelium sunt summa ca-
pita quæ omnem doctrinam Scripturæ continent.

2. Christus ipse hanc divisionem fecit, inquit, 2. Testi-
monia.
*Ita scriptum est, & ita oportuit Christum pati, & resurgere
a mortuis tertio die: & prædicari in eius nomine resurrex-
issentiam, ac remissionem peccatorum.* Hoc autem totum
in Lege & Euangelio continetur.

3. Quia Lex & Euangelium eadem complectun-
tur, quæ scripta Prophetica & Apostolica, & doctri-
na Ecclesiæ, quæ nimirum complectitur, quid Deus
nobis præstet & quid à nobis postulet: Rectè igitur
divisimus doctrinā Ecclesiæ in Legē & Euāgelium.

4. Idem sacra Scripturæ argumentum ex eo col-
ligimus, quod libri Prophetici & Apostolici *vetus &
novum Testamentum* dicuntur. Notum est enim hic
nomine *Testamenti* fœdus significari. Si igitur Fœ-
dus quod est inter Deum & credentes, in his libris
describitur, in eis explicari necesse est, quid nobis
promittat & præstet Deus, videlicet gratiam su-
am, remissionem peccatorum, Spiritum sanctum,
iustitiam, & vitam æternam, & conservationem Ec-
clesiæ in hac vita, per & propter Filium suum Me-
diatorem nostrum: & quid à nobis vicissim requirat;
fidem nimirum qua hæc beneficia accipiamus, &
vitam ad ipsius præcepta compositam; qua grati-
tudinem nostram declaremus. Hæc autem sunt,
quæ

quæ in Lege & Euangelio docentur.

5 A subie-
cto corre-
latiuo for-
deris.

5 Neque aliud vult Spiritus sanctus, cum vno verbo dicit, Christum in tota Scriptura doceri, & hunc solum in ea querendum esse. Nam Paulus certè vt reliqui Apostoli, non mutilam, sed integram doctrinam Ecclesiis proponebat, quemadmodum ipse conestatur Actor. 20. *Se non subterfugisse, quo minus annuntiaret omne consilium Dei de Ephesus. Et idem tamen 1. Corinth. 2. ait, se nihil scire nisi Iesum Christum & hunc crucifixum.* Et cap. 3. *Fundamentum doctrinae Ecclesiasticae unicum esse Christum.* idque commune esse Prophetis & Apostolis. Eph. 2. Doctrina igitur de Christo, Scripturae summa & scopus est, & fundamentum iactum per Prophetas & Apostolos, cui qui non insistant, lapides templi Dei, id est membra Ecclesiae Christi non sunt.

DE SECUNDA QVÆSTIONE

Quare discernenda
ab aliis religionibus.

Ostquam intelligimus quæ sit Ecclesiae doctrina contenta in lib. Prophetis & Apostolicis videlicet integra & incorrupta vox Legis diuinæ & Euangelij de Christo: facile & necessarium est, eam ab omnibus aliis religionibus discernere:

1. Causa.
Mandatum Dei.

- 1. Ioa. 5. 39.
- 1. Cor. 10.
- 2. Cor. 6. 17.
- Apoc. 18. 4.
- Esa. 52. 11.
- 2. Ioan. 10.

2. Causa
Gloria Dei

nere: 1. Propter mandatum Dei, quod debet sufficere, siue causam sciamus siue non. *Fugite Idola, Discedite ab illa popule mi. Nolite iugum trahere cum impiis. Sancti estote. Immundum ne tangite, qui fertis vasa Domini. Qui non affert hanc doctrinam, ei non licetis Aue.*

2 Propter gloriam Dei, qui vt non vult se commisceri cum idolis ac diabolis: ita etiam discerni vult suam veritatem à mendaciis, & suos domesticos ab hostibus Ecclesiae, id est, filiis Diaboli se-

gregari

gregari. Contumeliosum est de Deo cogitare, quòd tales filios velit habere, qui cum persequantur. *Non convenit Christo cum Belial.*

2. Cor. 6. 15.

3 Propter salutem nostram, & quidem duplici modo. 1. Ut agnoscatur, id est, conspiciatur Ecclesia, cui se fideles adiungere possint. Quod si non queas discernere veram à falsis, non scies cui te adiungere & quem cultum sequi debeas. Nam Deus vult omnes salvandos aggregari ad Ecclesiam, iuxta dictum, Extra Ecclesiam non est salus. 2. Ratione nostrę consolationis ut singuli sciant ex quo sint regno: an sint ex illis, quibus Deus promittit salutem. Hoc scire nequis nisi discernere possis veram Ecclesiam à falsis.

3. Salus nostra.

4 Scitu necessaria est sectarum aliarum doctrina, & discrimen, ut fides & consolatio sit firmior, cum videmus esse in nostra Ecclesia quod in aliis desideratur: item, cum cernimus, quę causa sit, cur nostram doctrinam profitentes salventur, aliz vero omnes sectę cum suis sectatoribus damnentur.

4. Confirmatio.

5 Ne decepti, sectę alterius doctrinam pro vera religione amplectamur. *Non enim est in alio quoquam salus: nec aliud nomen est sub celo datum inter homines, in quo oporteat nos salvos fieri.* Ideo dictum est: *Qui Pastor est ovium, illum sequuntur oves: quia novimus vocem eius: alienum autem non sequuntur, sed refugient ab eo, quia non novimus vocem alienorum.* Necesse est igitur, ut norint oves discernere vocem pastoris à voce luporum, iuxta regulam. 1 Ioan. 4. *Ne cuius Spiritus credatis.* Solet autem Satanas transformare se in Angelum lucis, & plerique hæretici verba rectè docentium imitantur, cum sententię ipsorum sint diversissimę. Et sæpè videmus, rudioribus, cum aliquam in quibusdam vel ritibus vel dogmatibus similitudinem cernunt, facillè persuaderi, ut credant, aduersarios Ecclesię aut eandem nobiscum religionem, aut non ita malam profiteri, aut cum aliqua

5. Vitario periculi.
Act. 4.
Ioan. 10.

qua nobiscum habeant communia, non ita multum referre, si qua omittant vel addant. Quare, ne species aliqua similitudinis cuiquam imponat, utile est illustria & vniuersalia discrimina veræ religionis & falsarum esse in conspectu.

6 Pœna.
Apoc. 18. 4.
7. vt impij
reddantur
inexcusa-
biles.

6 Ne participes fiamus pœnarum manentium tales homines. *Migrare ex illis, ne & vos &c.*

7 Vt impij reddantur inexcusabiles. Etsi enim sine doctrina Ecclesię, agnitio Dei nec ad salutem sufficiens, nec vera est: tamen omnibus de Deo tantum est patefactum, quantum ad impietatis excusationem ipsis adimendam satis est. His enim ipsis quæ de Deo ex naturali luce & rerum vniuersitate verè possunt colligi, non assentiuntur, neque ad pleniorē Dei agnitionem querendam, ad quam illa velut stimuli nos vrgent, progrediuntur: sed ea vel prorsus abiiciunt, vel in alienum sensum rapiunt, & sua illis commenta assuunt, præter & contra naturæ totius & conscientię suæ testimonium: ita vt ignorantia Dei quidem sit in ipsis, sed perniciosa & affectata. Atq; hæc ipsa causa est, cur tandem desperatione opprimantur, quia vis veritatis illos erroris & cecitatis contumaciter accersitque conuincit.

Discrimen huius veræ doctrinæ & aliarum.

1 Hæc doctrina diuinitus est tradita: alię sectæ sunt ab hominibus & à diabolis excogitatę.

2 Vera religio habet testimonia firma, diuina, pacantia conscientias, & erroris reliquas sectas conuincientia.

Lex qui-
dem natu-
ræ nota, sed
obscurata.

3 In doctrina Prophetarum & Apostolorum Lex Dei integra, & rectè intellecta, atque incorrupta traditur: retinentur verò ambe Legis tabulæ perfectę. Aliæ verò sectę præcipuas legis diuinæ partes abiiciunt, nimirum doctrinam de vera Dei agnitione & cultu, quæ prima Decalogi tabula continentur: & interiorē ac spiritualem secundæ tabulę obedientiam. Quicquid reliquum est in illis boni & veri

part

pars est præceptorum de disciplina secundæ tabulæ, sive de externis & civilibus erga homines officiis.

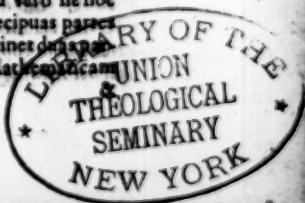
4 Evangelium de Christo integrum, & rectè intellectum, in sola vera Ecclesia docetur, & hac sola vera doctrina continetur. Alij verò sectæ, aut prorsus ignorant illud, vt Ethnici, Philosophi, Iudæi, Turcæ: qui etiam hominis Ecclesiæ hostes sunt: aut particulam eius ex doctrina Apostolica suis erroribus assuunt, cuius tamen neq; vsum norunt, neq; percipiunt: vt Arriani, Papistæ, Anabaptistæ, & omnes alij heretici, quorum alij de persona, alij de officio Mediatoris errores inuentur. Hi omnes, et titulum Ecclesiæ sibi arrogant, & nomen Christi profitentur: tamen (cùm discedant à fundamento Ecclesiæ vnico, quod est Christus, hoc est, Christum aut verum Deum, aut verum hominem non agnoscant, aut iusticiam & salutem vniuersam non in ipso vno querant) membra verè Ecclesiæ ne quidem externa professione sunt, sicut dicitur 1. Ioan. 4. *Omni spiritus, qui non confitetur Iesum Christum in carnem venisse, a Deo non est: Et hic est spiritus Antichristi.*

Evangelium non naturam notam

Discrimen huius vera doctrina & Philosophia.

Verum est nos operam dare Philosophiæ, & non aliarum sectarum doctrinæ: sed tamen est maximum discrimen inter utramq; doctrinam. 1 Philosophia tota naturalis est: huius doctrinæ pars præcipua (videlicet Evangelium) est revelata diuinitus à Deo.

2 Hæc sola ostendit Evangelium: Philosophia illud prorsus ignorat. 3 Doctrina Ecclesiæ docet fontes nostrarum miserationum: Philosophia verò non item. 4 Illa cùm nos reddit certos de vitæ æternæ, suppediat solatia conscientis, & rationem emergendi ex periculis: Philosophia verò ne hoc quidem. 5 Illa integram legem: præcipuas partes philosophia omittit. Philosophia continet de sapientia vitæ humanæ vtilis, vt Logicam, Mathematicam

& quas in hac doctrina Deus tradere noluit: de hac autem doctrina continet Philosophia particulam tantum Legis, eamque obscuram, & ex paucis tantum legis præceptis decerptam.

Habet quasdam communes consolationes: quasdam non, quæ nimirum Ecclesiæ sunt propriæ. *Communes* hæc sunt. 1. Prouidentia Dei, seu necessitas obediendi Deo. 2. Bona conscientia. 3. Dignitas virtutis. 4. Causæ virtutis finales. 5. Exempla aliorum.

6. Spes compensationis. 7. Collatio euentuum: quia minus malum confertur maiori.

Non communes. 1. Remissio peccatorum. 2. Præsentia Dei in ipsis malis. 3. Liberatio finalis.

Nota quibus distinguitur Ecclesia ab aliis.

Ecclesiam vel homines verâ doctrinam proficentes ab aliis hominibus distinguit. 1. Puritas doctrinæ. 2. Legitimus vsus Sacramentorum. 3. Obedientia erga Deum, eiusque doctrinam in vita & moribus. Sæpe quidem in Ecclesia grassantur magna vitia, sed non defenduntur, vt in aliis sectis fit. Vera enim Ecclesia prius reprehendit & damnat ea, quàm alij. Dum hoc manet, tantisper manet Ecclesia.

DE TERTIA QVAESTIONE.

Vnde conficit, solam hanc Religionem à Deo esse traditam, quæ in sacra Scriptura continetur.

Eus omnibus creaturis rationalibus hoc frænum in ipsa creatione iniecit, vt nemo sine extrema & manifesta impudentia, qualis Diaboli fuit in Paradiso, postquam à Deo asseuerari aut præcipi aliquid in confesso est, in dubium illud vocandum, vel detractandum cuiquam esse dixerit. hinc illa roties apud Prophetas repetita: *Audite cali, & auribus percipite terra, Quia Dominus locutus est: Hæc dicit Dominus:*

minu
de. C
verbu
na qu
tur. A
fint, &
simus
stio. I
fit, qu
bris l
mere
audir
sam C
Quar
nem
bis co
Ad q
scitis
si qui
vt Ec
que e
aliun
ris a
mod
mus.
Pr
ab h
mun
ras d
stim
diuin
teri
cipu
bio f
acci
orat
agn

minus: Factum est verbum Domini ad Esaiam, Ieremiam &c. Cum igitur veteris & noui Testamenti libros verbum Dei esse constat, verane sit religio & doctrina quæ his continetur, querendi locus non relinquitur. An autem diuino instinctu hi libri conscripti sint, & quibus testimoniis & argumentis, tantæ rei simus certi, ea est nobis minimè prætereunda quæstio. Nisi enim hoc ante omnia fixum & immotum sit, quæcunque in Prophetarum & Apostolorum libris legimus, tam verè nobis voluntatem Dei exprimere, ac si Deum palàm de cælo nobis loquentem audiremus, fundamentum ac certitudinem vniuersam Christianæ religionis labefactari necesse est. Quare studiosis gloriæ Dei & solidam consolationem querentibus digna consideratio est, vnde nobis constet, sacram Scripturam esse verbum Dei. Ad quæstionem hanc longo iam tempore à Pontificiis responsum est, non aliunde hoc certum esse, nisi quia testimonio suo confirmet Ecclesia. Nos verò, vt Ecclesiæ veræ testimonium neque abiicimus neque contemnimus: ita sententiam eorum, qui non aliunde quàm ex asseueratione Ecclesiæ sacris literis auctoritatem suam constare dicunt, multis modis pestiferam & detestandam esse non dubitamus.

Quare necessaria hæc quæstio.

1. Pars.
Scripturæ
authoritas
non pendet
ab Ecclesia.

Primum enim auctoritatem verbi Dei pendere ab humano testimonio, impium dictu & blasphemum est. Si autem principalis causa, quare Scripturas diuinitus traditas esse credamus, est Ecclesiæ testimonium, quis non videt maiorem humanæ, quàm diuinæ vocis auctoritatem constitui? Qui enim alteri testimonium perhibet, quod vel sola, vel præcipua causa est quare huic credatur, ei proculdubio fides maior habetur, quàm illi qui testimonium accipit. Indignissima igitur est maiestate diuina oratio, Dei loquentis vocem in diuinis oraculis non agnoscere, nisi hominum testimonio comprobetur.

1. Ratio.
Contumelia Dei.

Secundò

2. Ratio
Consolatio
nostra.
Fides niti-
tur testimo-
nio certo.
Ergo non
humano.

Secundò cùm de tantis rebus concionetur doctrina Prophetica & Apostolica, de quibus certum cognoscendi, tantum est in omnibus qui sana sunt mente, desiderium, & in omnium animis tanti dubitationum conflictus, quæ poterit esse fidei nostræ *Plerophoria*, quæ aduersus temptationum imperus firma consolatio, si vocem illam, qua fiducia nostra nititur, verè diuinam esse non aliunde sciamus, quàm quia hoc affirmant homines, in quibus tantum esse videmus ignorantie, erroris & vanitatis, ut nemo ferè, præsertim in rebus aliquanto maioribus, illorum asseuerationi multum tribuat, nisi rationes alia cum ea consentiant?

3. Ratio re-
futatio ho-
mum.

Tertiò: Veritas diuina & religio Christiana ludibriis & sannis impiorum plane exponitur, si obturare ipsorum ora volentes, idè tantum nobis credi postulemus, religionem nostram esse diuinitus traditam, quia nos hoc affirmemus. Si enim alia refutatione non compescantur, non minore specie veritatis illi hoc negabunt, quàm nos affirmamus.

4. Testimo-
nia.

Denique Scriptura ipsa multis in locis huic sententiæ reclamationat, sibi que auctoritatem longè superiorem vendicat quàm quæ testimoniis hominum nitatur. Sic enim ipse Christus ait Iohannis 5. *Ego non ab homine testimonium accipio*: significans nimirum, doctrinam suamne ipsius quidem Iohannis testimonio niti, quamuis hoc etiam allegabat, sed tanquam minus principale, ut nihil, quo ad credendum commoueri possent homines omitteret. Ideo subiungit, *Sed hæc dico ut vos saluemini. Ego testimonium maius habeo testimonio Iohannis.* Cùmque hæc de se dicat Christus humilistatus, non sanè minus erunt vera de glorioso & regnante. Et 1. Corinth. 2. Paulus inquit: *Sermo meus & predicatio mea non erat in persuasoriis humane sapientiæ verbis, sed in ostensione Spiritus & potentia, ut fides vestra non sit insipientia hominū, sed in potentia Dei.* Quòd si autem ne rationibus quidem sapienter cogitatis

gitatis ab hominibus, niti debet fides, multò minus ex asseueratione sola hominum pendeat. Ephes. 2. dicitur ipsa Ecclesia exædificata super fundamentum Prophetarum & Apostolorum. Si igitur fiducia & confessio Ecclesie, Prophetarum & Apostolorum doctrinæ tanquam fundamento innititur; non potest Scripturæ certitudo ab Ecclesie testimonio pendere. Sic enim non Prophetico & Apostolico, sed suo ipsius testimonio Ecclesia suffulta esset. Et 1. Ioan. 5. *Si testimonium hominum accipimus: testimonium Dei maius est.* Quod si maius est, non pendet eius autoritas ex hominum testimonio: Sed Deo testanti Prophetica & Apostolica Scripta verè suam vocem esse, magis credendum est, quàm Ecclesie idem affirmanti.

Quod autem contrà assertur, *Solius Ecclesie testimonio nobis constare, sacros quos habemus libros, à Prophetis & Apost. quorum nomina præfixa habent, esse scriptos, & ad nos usq; incorruptos pervenisse*: id nequaquam concedimus. Deus enim & in Scriptura, & in cordibus sanctorum longè certius testatur, nihil in his libris esse fictum aut supposititium, quàm ab Ecclesia & ab omnibus creaturis, id confirmari potest. Qui igitur solius Ecclesie testimonio hac in re nituntur, illi præcipua testimonia se non dum sensisse aut intellexisse ostendunt.

Dicunt præterea, *libros utriusq; testam. si autenticos sine, ut vocant, Canonicos, Ecclesia iudicio discerni ab Apocryphis, ideoque auctoritatem sacri Canonis ab Ecclesia sententia pendere.* Hoc autem librorum discrimen, arbitrio Ecclesie non constitui, sed à Spiritu Dei ipsis libris impressum, ab Ecclesia agnosci & approbari tantum, facillè intelligitur, si causæ discriminis huius considerentur. Aut enim in iis, qui Apocryphi nominantur, vis & maiestas diuini Spiritus in rerum & verborum pondere & acrimonia minùs euidenter elucet, quàm in cæteris, quos constare esse cœlestia o-

Obiect. 1. Quòd sint germani, testatur sola Ecclesia. Resp. Neg. Min.

Ob. 2. Discrimen librorum. Resp. Neg. Min. 1. efficacia Spiritus.

racula

2. Certitudo autorū.

racula, idē litteris diuino instinctu consignata, ut fidei essent regula: aut a Prophetis vel Apostolis esse scriptos, neque ex his ipsis libris, neque ex aliis, qui sunt Canonici, licet statueret quia nimirum vel non ab iis conscripti sunt, quos Prophetico Spiritu fuisse præditos Deus certis testimoniis confirmauit: vel autores certos ipsi non indicant: vel ex charactere ipsorum aut aliis rationibus potest colligi, non ab iis esse relictos quorum nominibus inscribuntur. De hac autem vel spiritus euidētia, vel autorum certitudine, non ex Eccl. sed ipsorum librorum testimonio iudicamus. Ideoque non propter solum Ecclesiæ iudicium, alios libros esse Canonicos & fidei fundamentum ac regulam statuimus, aliorum verò doctrinam ideo amplectimur, quia cum canonicis cōsentiāt: sed propter ipsas potius huius discriminis causas, quas in ipsis libris deprehendimus.

Ob. 3. Ecclesia antiquior quā scriptura.

1. Resp. Negatur Minor.

Scriptura prior est natura ut causa.

Illud verò, quod Ecclesiam Scripturis antiquiorem ac proinde maiorem eius auctoritatem esse quidam dicunt, nimis frivolum est. Verbum enim Dei æterna est in ipso Deo sapientia. Neque eius notitia tum primū Ecclesiæ patefacta est quando litteris est consignatum: sed eius patefactio cum ipsa generis humani creatione & primordiis Ecclesiæ in Paradiso cœpit. Quin *verbum* est illud *immortale semen* ex quo Ecclesia nascitur. Non igitur potuit Ecclesia existere, nisi verbo prius tradita. Cum autem Scripturam sacram nominamus, non tantum Characteres literarum & volumina intelligimus, sed ipsas potius quæ illis continentur sententias, quas illi recentiores Ecclesia esse, nunquam obtinebunt. Et si enim repetitæ & declaratæ sint sæpius post initium collectionis Ecclesiæ: summa tamen Legis & Evangelij eadem fuit perpetuū.

2. Negatur Maior. Artifex iunior potest esse peritior scitior.

Denique ne illud quidē quod assumunt, est perpetuum, *Testis antiquioris esse maiorem auctoritatem quā recentioris*. Potest enim ea esse conditio testis recentioris

tioris, ut fidem mereatur maiorem quam antiquior. Testabatur de se homo Christus: testati fuerant etiam de ipso iam olim Moses & Propheta: neque tamen idem maior est autoritas vel omnium aliorum testimonium, quam solius Christi: Sic testatur Ecclesia Scripturam sacram quam habemus esse Dei verbum; testatur hoc & ipsa Scriptura de se, sed eo testimonij genere, quod omnibus angelorum & hominum iuramentis certius & firmitus est.

Allegatur in hanc sententiam & Locus. 1. ad Timotheum 2. ubi *Ecclesia columna & stabilimentum veritatis nominatur*. Sed cum alibi non semel Scriptura doceat, fundamentum Ecclesie Christum & eius verbum esse: satis manifestum est Ecclesiam esse columnam veritatis non fundamentalem seu conseruantem, sed ministerialem, id est, custodem & propagatricem, & quasi domicilium ac sedem stabilem, quæ veritatem celestem apud se depositam & sibi concreditam gestet in conspectu totius humani generis, sicut Paulus dicitur organon electum ut gestet nomen Dei coram gentibus & regibus: neque tamen Paulus Evangelio, sed Euangelium Paulo fidem conciliabat. Sic Apostoli non nantur columnæ: Galat. 2. non quod ipsorum personis Ecclesia niteretur, sed quod Euangelij doctores præcipui & quasi duces doctrine essent. Non enim necesse est credi docentibus, propter ipsorum asseuerationem, sed propter eas quas asserunt sue doctrine probationes.

Ad hæc Augustini sententiam produciunt ex libro contra epistolam fundamenti cap. 5. *Ego vero Evangelio non crederem, nisi me Catholica Ecclesia communeretur auctoritas*. Primum autem, etiam si verum esset, vel Augustinum vel alios quosdam fidem Evangelio habere propter solam auctoritatem Ecclesie: non tamen hinc posset regula excudi de eo quod facerent aut facere deberent vniuersi. Sed hanc non esse Augustini sententiam, quam isti volunt, facile perspi-

Ob. 4. Columna veritatis.

Act. 9. Ga. 2.
1. Thef. 1.
2. Thef. 1.
Tit. 1.

Obiect. 5.
Augustini locus.

Resp. 1. Ex cap. non la-
cis regula.

Resp. 2.

Loquitur
de se non-
dum con-
uerso.

Non crede-
ret: scilicet
existens
Manichæus
sive tunc, si-
ue iam.

Ergo crede-
bat præci-
puè Eccle-
siaz, ante-
quam vale-
ret inueni.

ciunt, qui & integram istius loci seriem, & phrasin Augustino familiarem, considerant. Volens enim Augustinus ostendere, Manichæis omnem suæ doctrinæ probationem decesse; primum opponit, ab quem qui Evangelio nondum credat, atque hunc à Manichæis conuinci yllo modo posse negat: si quidem vel argumentis, ex ipsa doctrina sumptis, quæ Manichæi nulla habeant, vel consensu Ecclesiæ Catholicæ, à qua ipsi discesserint, ille conuincendus esset: exempli loco seipsum proponit, ut qui Evangelio non credidisset, nisi eum Catholicæ Ecclesiæ commouisset autoritas. Non igitur de se tali existente, qualis tunc erat, cum hæc aduersus Manichæos scriberet; verum de se nondum conuerso, aut non satis confirmato, dicit hoc Augustinus. Atque, non de presenti, sed de præterito tempore ipsum loqui manifestè indicant verba sequentia: *Quibus ergo obtemperavi dicentibus; Credite Evangelia: cur eis, non obtemperem dicentibus: Noli credere Manichæo?* Hinc enim appareret, quod se motum esse potissimum auctoritate Ecclesiæ intelligat eo tempore, quo obtemperauit eius voci, id est, à Manichæis ad veram Ecclesiam accessit. Postquam verò conuersus esset, ac veritatem doctrinæ perspexisset, non iam auctoritate Ecclesiæ, sed longe alio fundamento fidem suam sustul- tam esse ipse nobis locupletissimus testis est, cum eodem libro, cap. 14. sic ait: *Nihil aliud elegisti, nisi laudare quod credis, & irridere quod credo. Cum igitur es- sam ego vicissim laudauero quod credo, & quod credis irrisi- ro: quid putas nobis esse indicandum, qui tunc faciendum, nisi ut eos relinquamus, qui nos inuisant certa cognosce- re, & postea imperant, ut incerta credamus & eos sequa- mur, qui nos inuisant prius credere, quod nondum valeamus inueniri, ut ipsa fide valentiores facti, quod credimus intelli- gere mereamur, non iam hominibus, sed ipso Deo intrin- secus mentem nostram firmante atque illuminante? Inuiri- am igitur Augustino manifestam faciunt, qui quod ipse*

ipse de se nondum conuerso vel adhuc infirmo factetur, ad illud tempus trahunt, quo ipse non de se tantum, sed de pijs omnibus longe aliud affirmat. Ea enim Verbi diuini apud nos debet esse reuerentia, ea est etiam Spiritus sancti in confirmandis credentium cordibus efficacia, ut credamus Deo etiam sine vilius creaturę testimonio: sicut Elias non deficiebat à Deo, etiam quando se solum ex veris Dei cultoribus reliquum existimabat. Si autem vel Augustinus vel quicumque alius nondum ad veram religionem conuersus, nec dum eius certitudinem in corde suo satis expertus, humanis porius quàm diuinis testimoniis ad eam amplectendam moueatur, nequaquam inde potest colligi, non alijs testimoniis certitudinem sacre Scripturę niti, aut nos de ea confirmari: siquidem quod aliqui humanis positionum suffragiis ad eius reuerentiam permouentur, non inde fit, quod alia autoritate Scriptura non sit suffulta: sed eorum vitio & imbecillitate accidit, quàm humanis testimoniis hærentes, diuina nondum sentiunt, aut intelligunt. Imago & exemplum istorum fidei progressuum est in historia Samaritanae Ioan. 4. Multi enim Samaritanorum credidisse dicuntur in Christum propter sermonem mulieris resuscitantis, quod ipsi dixisset omnia quae fecisset. Postquam verò viduum Christum habuissent secum, multo plures crediderunt propter sermonem ipsius: & mulieri dicebant, *Tam non propter tuam orationem credimus: ipsi enim audiuimus, & scimus, quod hic verè sis seruator mundi Christus.* Non omnes iisdem occasionibus & initiiis ad fidem perueniunt. Rom. 11. Paulus ait, *salutem conuigisse gentibus, & à se glorificari ministerium suum, ut Iudei ad emulandum prouocentur.* 1. Pet. 3. iubentur uxores esse subditæ maritis, *ut etiam qui non obtemperans sermone, per ipsorum conuersationem, absque sermone lucrifians, considerata earum cum reuerentia coniuncta casta conuersatione.* Sicut igitur Sichareni mouebantur primùm

1. Reg. 19.
 Applicatio
 solationis.
 Non sequi
 quod vo-
 lunt. 1. quia
 plus est in
 Consequen-
 te, quam in
 Anteced.
 2. quia est
 fallacia Ac-
 cid.

Declaratio
 à simili ex-
 emplo. 1
 Samari-
 tana.

1 Aemula-
 tio Iudæo-
 rum.

3 Probi-
 tas
 coniugum.

narratione mulieris, ut in Christum crederent: postquam verò Christum ipsum vidissent argue, auiduissent ita confirmabantur, ut se credituros iam dicerent, etiam tacente muliere: Ita fieri potest, ut non dum conuersi, vel adhuc infirmi Ecclesiæ testimonio tanquam in ipsorum oculos magis incurrerent, moueantur potissimum ad fidem Scripturæ habendam, qui tamen postquam vberiore luce fidei illustrati sunt, longè superiori ac certiori testimonio Scripturam esse Dei verbum confirmari, experiuntur, eisque vi & euidencia fidem sibi retinendam esse intelligunt, etiam si omnes Angeli & homines diuersum suaderent, iuxta dictum: *Etiam si omnes angelus & calix euangelizet vobis præter id quod euangelizauimus, vos non anathematizetis.* Ex his igitur potest intelligi vocem & consensum Ecclesiæ Catholicæ, posse quidem & debere inter alia testimonia, confirmationi nostre seruire: nec tamen auctoritatem Sacre Scripturæ ab ea pendere: sed ex ipsa Scriptura potius duci oportere, quibus argumentis eam diuinitus traditam esse nobis agnoscendum sit: nimirum quia Deus ipse hoc testatur, eaque doctrinæ celestis vis & ratio est ut etiam contradicentibus cunctis hominibus hanc esse Dei vocem non aliunde manifestius ac certius quam ex ipsa cognosci queat.

Gal. 1.

Conclusio
primæ par-
tis.

2 Pars.
Argumenta
certitudi-
nem Scrip-
turæ osten-
dencia.

Sed ne quis existimet, argumentis vllis quæ etiam ratio naturali luce firma esse iudicat, apud impios absque singulari Spiritus sancti gratia hoc effici, ut vel obtemperent veritati, vel in eam contumaces esse desinant: principio meminisse oportet, argumenta siue testimonia esse duplicia, quæ Christianæ Religio-
nis certitudinem ostendunt, & Scripturæ sacre auctoritatem tuentur. Vnicum quippe testimonium est, so-
lis Christi Spiritu renatis proprium, & his solis cogi-
tum, cuius ea vis est, ut non modo veritatem doctri-
næ Prophetice & Apostolicæ abundè in animis no-
stris testetur & obliquet, sed corda etiam ad ample-
ctendam

credendam eam & sequendam esse acriter docet & per-
monet. Alia quæcunque asserti possunt, à plis qui-
dem & scriptis intelliguntur, & fateti cogunt consci-
entias, hanc potius religionem quam abas Deo pla-
cere & ab ipso fluxisse. Sed nisi vnum illud accedat,
quod à totis plis agnoscitur, nunquam ista perficerent,
ut veritatem etiam agnitam homines amplectantur.
Argumenta igitur veritatem & certitudinem Scrip-
turæ ostendentia sunt huiusmodi.

1. Doctrinæ puritas & integritas. Ut enim Evan-
gelij, sic & Legis doctrinam habemus puram & inte-
gram. Vtramque verò Legis tabulam aliæ sectæ non
habent integram, sed primam multæ habent ex par-
te: secundam aliqua ex parte, eamque multis men-
daciis contaminatam.

1. Doctrinæ
puritas.

2. Evangelium ipsum, quod præbet certam con-
solationem conscientis, solum ostendens modum
evadendi ex peccato & morte. Natura humana non
est condita ad interitum. Igitur doctrina, quæ offen-
dit liberationem, sine violatione iustitiæ diuinæ, pro-
cordatio est vera & certa.

2. Evangelium,
liberationem o-
stendens.

3. Antiquitas huius doctrinæ, quia reperitur ve-
tustissima, partim ex collatione: hanc enim si conse-
ramus cum alijs, inveniemus eam esse puram, & ve-
rissimam, utpote à Deo traditam, à qua homines pos-
sint defecere. Aliæ sectæ ab his temporibus ortæ sunt
& postum infecerunt: hæc mansit, licet maxime op-
ugnata sit ab hostibus.

3. Antiqui-
tas.

4. Miracula Ecclesiæ propria quæ eodem tendunt,
nempe ut ostendant & confirmant eam doctrinam.
Etiā h. Ecclesiæ quorū nonnulla miracula cōme-
morantur, ac de Antichristo & Pseudoprophētis di-
ctū est, nullius esse signa & prodigia magna, id est in erro-
ribus & impietate, fieri possit etiam etiam tamen ea neque
numero, neque magnitudine paria sunt miraculis Eccl.
& ex his, quæ facta sunt, facile iudicari potest, non
edita esse diuinitus. Itaq; duplici potissimum discer-
mine

4. Miracul-
Obiect. 1.
Etiā alij
habent mi-
racula,
Resp. Non
vera.

Differunt

1. Substantia.

2. Finibus.

mine differunt vera miracula à falsis. Primum enim ea miracula quæ iactantur ab hostibus Ecclesiae, sunt eiusmodi quæ ordine naturæ non mutato, hominum vel Diabolorum fraudibus & præstigiis possunt effici. videntur autem aliis esse miracula, quia causas eorum & modum, quo fiunt, non intelligunt. Deinde hunc finem principalem habent, ut idola, superstitiones, errores manifestos & scelera confirmant. Miracula verò, quibus Deus Ecclesiam ornauit, opera sunt præter aut contra naturæ & causarum secundarum ordinem, ac proinde non nisi diuinæ potentia facta. Quod ut manifestius esset, multa Deus miracula edidit ad suæ veritatis confirmationem, quorum Diabolus ne speciem quidem imitari aut simulare potest, qualia sunt mortuorum resuscitatio: sistere aut reuocare cursum solis: effœtas & steriles facere fœcundas. Præcipuè autem diuina miracula finibus discernuntur à Diabolicis, & fictitiis. Nihil enim confirmant, nisi cum præcedentibus Dei patefactionibus congruens, ad gloriam veri Dei, ad pietatem, & sanctitatem, & hominum salutem spectans. Ideoque de Antichristi miraculis dicitur, 2. Thess. 2. *Adversum eius fore ex efficacia Sathana cum omni potentia, signis & prodigiis mendacibus. & cum omni fraude insinuat in pervertentibus, &c.* Quod si verò aliquis in dubium vocare ausit, an quæ narrantur miracula in sacris literis verè sic sint gesta; eius haud dubiè nimis magna est impudentia. Eadem enim opera sacram & prophanam historiam uniuersam arguit mendacij. At nos primum videamus, cum cæteras historię sacrę partes, tum verò præcipuè miracula, tanquam res non occultas, sed in publico Eccl. & generis humani conspectu gestas recitari. Frustra verò conati fuissent Prophetæ & Apost. fidem suæ doctrinæ conciliare miraculis, quæ homines nunquam vidissent. Accedit, quod ea, quam afferebant, doctrina, rationis iudicio ignota & affectibus hominum aduersa erat: ideoque

Obiect. 1.

Sunt dubia.

Resp. Neg.

Anteced.

que miracula nisi manifestissima, fidem nunquam invenissent. Tumeriam & in ipsis miraculis, & in doctrina quæ illis confirmatur, palam apparet, ab his qui illa descripserunt, non suam gloriam, aut alia vite commoda, sed solam Dei gloriam & hominum salutem queritam esse. His argumentis assipulatur non tantum Ecclesie testimonium, verum & hostium Christi confessio, qui sanè, si vlla ratione potuissent, etiam vera & nota negassent atque suppressissent, nedum ficta vel obicura suo testimonio confirmassent.

5. Oracula impleta suo tempore, quæ testimonium suum huic doctrinae deferunt: item prædictiones rerum futurarum, & responsiones euentuum, quæ non nisi à Deo reuelante prædici possunt. Esi autè Ethnic quoque & alij sua iactarunt oracula: magnum tamen & multiplex inter illa & sacra vaticinia discrimen est, quod hæc diuinitus edita, illa verò Diaboli ficticia imitatione diuinam veritatem & gloriam obscurare volentis, imposturas fuisse, satis euidenter ostendit. A veritate, n. & iustitia diuina prius patefacta dissidebant: scelera & idololatriam confirmabant: à vatiibus furioso & diabolico impetu ageratis fundebantur: obscura erant aut ambigua: eumque incerta essent, sepe falsa spe illis auscultantes in fraudem & perniciem illiciebant: saltem iis de rebus edebantur, quarum euentus pro sua caliditate Diabolus utcumque & signis præcedentib. colligere potest, vel quia diuino permisso atque imperio effecturum sese cognouit. Neque igitur illa, religiones eorum hominum, apud quos vigeabant, confirmant, neque auctoritatem sacre Scripturæ minuunt, in cuius oraculis omnia iam dictis contraria videre est.

6. Confessio ipsorum hostium: quia quicquid est verum & bonum in aliis sectis, id etiam habet Christiana religio, & multò clarius meliusque, nec illa principia naturalia refelli possunt. Et si quid habent

5. Oracula.

Ob. Ethnic quoque habent vaticinia.

Resp.

6. Confessio hostium.

alię sectę quod pugnat cum nostra doctrina; illud facile refutari potest: si verò quid habent, quod non possit refutari, id a nobis furari siner, quod solet Diabolus facere. Quia & illi ipsi hostes coguntur fateri doctrinam nostram esse veram, atque etiam ipse Diabolus. *Tu es filius Dei etc.* Et cum verbi Dei vis, & natura est, ut illorum etiam qui non convertuntur, tanto grauius percellat ac vulneret conscientias, quanto ipsi peracutius contra simulum calcitrant, sicut Heb. 4. dicitur. *Super est firmus Deus & efficit, & penetrat in quatuor gradibus accipit, & peruenit usque ad diuisionem animi & spiritus, & peruenit ad medullas, & discreter cogitationum, & intentionum rationem.* Ecce Luc. 21. *Ego dabo vobis os & sapientiam, ut non poteritis contradicere inimicis qui aduersabuntur vobis.*

Luc. 4. 41.

7. Odium & oppugnatio Diaboli & impiorum.
Ioan. 8. 44.

7. Odium & oppugnatio huius doctrinæ a Diabolo & impiis, quod est testimonium eam esse veram. Nam *veritas odium patitur, diabolus ab initio inuadit.* Conatur igitur legem & Euangelium opprimere, ut tollatur fides & honestas. Veritatem persequitur, ut deo cum suis membris, quæ rigidius illum accusat, quam alię sectæ. *Mundus in malis quia resisteret deo, quoniam operum eius mala sunt.*

Ioan. 7. 7.

8. Mirabilis conseruatio

8 Mirabilis conseruatio huius doctrinæ contra furores Satanæ, & hostium Ecclesiæ. Nulla tamopere oppugnatur: nulla etiam tam firmiter manet. Cuius tere non oppugnantur, & tamen citissime pereperunt.

9. Pœnæ hostium.
Obiect. 1.
Hostes Ecclesiæ florēt.
Ref. Ad breue tempus.

9 Pœnæ hostium, ut Arii, Iuliani, & aliorum. Et si autem, in mundo plerumque florēt impij & oppressa est Ecclesia: tamen id neque casu fieri, neque quod illi Deo placeant, & euentus testantur, & scriptura se pessime inculcat. Perpetuum enim sematur Ecclesia etiam in medijs persecutionibus, cum tyrannorum & impiorum breuem felicitatem tristissimam, atque æternus interitus excipiat. Sinit autem Deus aliquandiu ipsos grassari & florere, ut scandalo crucis magis exerceatur & probetur piorum fides & patientia;

tia: si ipsi relinquatur poenitentia: tempus, cumque longanimitate Dei abutantur, tanto infrior & grauior poenitentia deinde infligatur. Adeoque Scriptura sacra tam multis in locis, vt Psal. 37. 32. 37. 33. & igitur alibi aduersus hoc venustioris generis pios consolatur, his quidem de consolatione & liberationem, hostibus autem interitum praedicens. Neque etiam inde labefactatur argumentum, quod non omnes persecutores Ecclesiae tragicis exemplis à vita tolluntur. Dum enim plerisque in hac vita Deus vltimatur, satis, quid existimari de reliquis velit, ostendit: eos videlicet hostes suos esse, quos, nisi resipiscant, in aeternas poenas abiectionis sit, quantum initium & sensus est desperatio, in qua moriuntur omnes Christianae religionis hostes, etiam qui aliis huius vitae calamitatibus non opprimuntur. Denique vt manifestum sit, illos non tantum propter alia scelera sic à Deo puniri, toties in verbo suo Deus praedicat, suorum hostium tales exitus fore, & quidem hanc ipsam ob causam, quia populum & cultum Dei verum extinguere conentur. Quinetiam non paucis, cum in poenis haerent, extorquet confessionem eam conscientia, se persecutione piorum hanc mala sibi attulisse, vt Antiocho Epiphani, & Iuliano Apostatae. Et cum omnes Ecclesiae aduersarios in calamitatibus & morte consolatio destituat: pati eos tanquam hostes Dei, manifestum est, ideoque à vera religione procul aberrasse. Quod autem soli faciunt impij, id ex peccatis ipsorum esse, quorum poenas luunt, non est dubium. Eueriones igitur hostium Ecclesiae, sunt testimonium ira Dei aduersus eos hand obsecrum, quemadmodum ipse Deus de Pharaone dicit. *In hoc ipsum existam te, vt Rom. 9. ostendam in se potentiam, & narratur nomen meum in vniuersa terra.*

Ob. 2. Non omnes.

Ob. 3. Non ob hanc causam.
Resp. Imo ob hanc.

Exod. 9.

us de Pharaone dicit.

10. Consensus partium Doctrinae.

10 Veræ doctrinae consensus, aliarum autem dissentio, etiam quoad praecipua capita.

II Testi-

21. Confessio & constantia martyrum.

Obiect. 1. An igitur certitudo doctrinæ ab hominibus pendet?

Obiect. 2. Alij quoque sunt martyres. Resp. Diferuat.

11 Testimonia & confessio Martyrum, qui suo sanguine hanc doctrinam obsignantes, vel in media morte ostendunt se reuera ita sentire, ut docuerunt, sequere eam consolationem ex ea haurire, quam aliis prædicabant. Atque hinc apparet, non certitudinem doctrinæ sacræ ab hominum testimonio pendere, si martyrū & aliorum piorum constantia nos consoletur. Est enim concursus ad nostram confirmationem sanctorum quoque testimonium, tanquam minus principale: tamen in ipsorum exemplis longè aliud, nimirum ipsius Dei testimonium conspicitur, qui ipsos confirmat & consolatur, ut omnia propter ipsius nomen sustinere sint parati. Neque illud nos mouere debet, si alij quoque sectæ suos martyres nobis obiciant. Primum enim ab eis, quæ in Ecclesia est, multitudo martyrum procul absunt. Secundò haud conspicitur in illis ea quæ in plerisque Christi martyrib. in adeundis suppliciis est alacritas, ita ut conscientie securitatem & cordis in Deo læticiam quam hi experiuntur, illos non sentire facile appareat. Tertiò autem, quòd præcipuè considerandum est, patiuntur impiæ doctrinæ defensores conuicti de suis errorib. Paps autem, nulla in ipsorum confessione falsitate ostensa, ut tyrannica rapiunt persecutores ad supplicia, ipsi de sua impietate & iniuria conuicti, quemadmodum promittit Dominus: *Ego dabo vobis os & sapientiam, qui non poterunt contradi- cere, neq; resistere omnes qui aduersabuntur vobis.* Et si igitur interdum aliqui ob doctrinā, cuius neq; sibi neq; aliis certitudinem probare possunt, patiuntur, non tamen diuina confirmatione & consolatione muniri, sed sua pertinacia aut superbia & illusionib. Diabol. excecati ruunt in exitium: contrā de piorum martyr. dicitur Phil. 1. *Vobis datum est pro Christo, non solum ut in eum credatis, verum etiam ut pro illo patiāmini.*

12 Pietas ac sanctitas eorum, à quib. libri sacri scripti sunt, & qui hanc doctrinam verè amplectuntur.

17 Candor eorum in detegendis suis & suorum vitiis, per quos Spiritus Sanctus doctrinam hanc literis commendavit.

13. Candor in vitiis detegendis.

14 Testimonium Spiritus Sancti in cordibus piorum, clamantis Abba Pater. Hoc testimonium non continet tantum, (quod faciunt illa superiora) omnia sed etiam persuadet. Non enim illud est ipsa fides, quam firmus assensus, quo omni verbo Dei nob. tradito assentimur, & fiducia, qua singuli agnoscimus & statuimus, nobis Deum iuxta Scripturæ huius vocem esse propitium. Quam fiduciam sequitur lætitia acquiescens in Deo & eum invocans, cum certa spe impetrandi bona, quæ ex verbi præscripto petimus. Vtrunque vero istorum, scilicet assensum hunc seu certitudinem de doctrina, & viam consolationem, quæ inde evascat, nec hominum nec ullius creature testimonio huius, sed ipsius divini Spiritus virtute, per nullam aliam, quam per Prophetarum & Apostolorum doctrinam lectam, auditam, & cogitatam accedendi & confirmari, singuli piorum viro ac certo suorum cordum sensu experiuntur. Hunc igitur spiritum Deus testem in verbo adiungit. Isaia 59. *Hoc est spiritus meus cum eis, dicit Dominus, Spiritus meus qui est in eis. & verba mea quæ posui in ore tuo, non discedent ab ore tuo, neque ab ore seminis tui, dicit Dominus, a modo & usque in æternum.*

14. Testimonium Sp. S.

Hunc etiam Christus tanquam testem suæ doctrinæ præcipuum discipulis promittit Ioan cap. 15. *Cum veneris Paracletum, ille testimonium perhibebis de me.* Et cap. 16 *Cum veneris ille Spiritus veritatis, ducet vos in omnia veritatem. Non enim loquens a semetipso, sed quæcumque audieris loquens, & quæ futura sunt annuntiabis vobis. Ille me glorificabit, quia de meo accipies & annuntiabis vobis.* Huius testimonium tanquam summum & solum etiam sufficiens, appellant Apost. 2. Cor. 1. *Porro qui confirmat nos una vobiscum in Christum, Deus est qui etiam obsignavit nos, dedit, & archanum Spiritus*

DE QUARTA QUÆSTIONE

Diximus Dei verbum esse nobiscum, quod scriptura reliquæ prophetarum & Apostolorum non intelligitur, oportere scripturam esse regulam, ad quam vniuersa, quæ in Ecclesia docentur & aguntur, examinari debeant. Pertinent autem omnia, de quibus in Ecclesia Christiana solent questiones incidere, vel ad dogmata, vel ad disciplinam & ceremonias. Vtriusque generis normam esse debere verbum Dei non est dubium. Sed hoc loco de dogmatibus Ecclesiasticis agitur, quæ sunt sententiæ, quibus credi oportet, obtemperari necesse est propter mandatum Dei. Ideo quo nullius creaturæ auctoritate mutari tolliue possunt, & rei sunt iræ Dei, quicumque se illis fide & obedientia sua non subiciunt. His dogmatibus annuuntiaque Pontificij multas sententias quæ non tantum in Scriptura nusquam traditæ sunt, sed etiam illi aduersantur, & Ecclesiam suæ Episcopos habere auctoritatem commendunt, etiam contra & præter scripturam decernunt quid credere aut facere oporteat, illisque decretis non minus quam sacre Scripturæ verbis ad credendum vel obtemperandum obligari conscientias. Contra verò ipsi credimus, & fatemur, nullam doctrinam esse proponendam Ecclesie non modo quæ cum Scriptura pugnet, sed etiam quæ non in ea continetur. Et quicquid vel exspecto Scripturæ testimonio non troditur, vel ex verbis eius rectè intellectis non consequitur, ad sine violatione conscientie credi, aut non credi, mutari, abrogari & otium posse. Semper enim tenendum est discrimine necessariam inter libros propheticos

Quare nullum dogma extra Scripturam sacra in Ecclesia recipiendum sit.

Scriptura est à Deo. Ergo regula fidei.

Discrimen scripturæ & aliorum dogmatum.

Sola Scriptura est auctoritativa & regula fidei

& Apostolicos & aliorum in Ecclesia scripta & doctrinam: primum videlicet, quod scriptura sola nec habeat nec habere possit quicquam in re vlla erroris: alij verò doctores & possunt errare, & sæpè etiam errant, cum a verbo Dei scripto discedunt: Deinde quod Scripturæ propter suam ipsius asseuerationem creditur, quia Deum in ea nobiscum loqui constat: aliis verò non propter ipsorum vocem, sed propter scripturæ testimonium creditur, non plus, quam eo confirmare possunt. Non igitur abiciamus aliorum in Ecclesia doctrinam & labores: sed suo tantum loco eos habentes, regulæ verbi Dei subiicimus. sententia hæc primum ab ipso Deo non vno in loco scripturæ tradita est, vt Deut. 4. *Non addetis ad verbum quod vobis loquor, nec auferetis ex eo.* Et Apoc. vlt. *Confessor omni audienti verba prophetica libri huius, si quis apposerit ad hæc, &c. Et si quis diminuerit de verbis, &c.* Nec tantum his dictis perhibetur, ne falsa, & palam cum verbo scripto pugnantia addantur doctrinæ Ecclesiæ, sed etiam ne admisceantur incerta vel ad eam non pertinentia. In nullius enim creaturæ potestate est pronunciare, quid de Deo & eius voluntate statuendum sit: sed ex diuinis patefactionibus, tantum hoc discendum est. Ideoque. Act. 17. laudantur Beroenses, *qui scrutati fuerunt scripturas, &c.*

2. Fides solo verbo nititur.

Secundò, Fides de qua in Ecclesia dicitur, est pars diuini cultus, nimirum, firmus assensus, quo omne verbum Dei nobis traditum amplectimur, quia falli nos eo rectè intellecto sit impossibile. Tum etiam, vt ea veram Dei celebrationem & animorum consolationem in nobis pariat, certam & immotam aduersus tentationes oportet consistere. Certa verò de Deo & religione doctrina, extra patefactiones, quas diuinas esse constat, nulla est. Neq; igitur honorem, qui soli Deo debetur, hominibus deferre, neq; à certis ad incerta discedere, sed soli verbo Dei in religionis doctrina fidem inniti: ideoq; inter dogmata fide complectenda

complectenda, placita humana censeri minimè oportet. *Fides ex auditu, auditus per verbum Dei, &c.*

Tertio, quandoquidem cultus Dei est opus à Deo mandatum, factum in fide, hoc sine principali, ut Deus honore afficiatur, manifestum est, ea credere & facere, quæ negari, aut omitti citra Dei offensionem nequeunt, esse cultum Dei: contra verò Deum coli non posse, nisi ex præscripto suæ voluntatis, cum omnium conscientia, tum ipse Deus in scriptura testatur, ut Isaia 29. & Matth. 15. *Frustra colunt me docentes doctrinam, mandata hominum.* Tam igitur quæ in verbo Dei non expressa sunt, creditu factique necessarii in religionis negotio annumerare nefas est, quàm cultum Deo, quem ipse nunquam postulauerit, obtrudere, nulli creaturæ concessum est.

3 Necessaria sunt cultus: non præscripta non sunt cultus: Et. go.

Quarto, non potest absque sacræ scripturæ gravi iniuria & contumelia, quidquam ad eius doctrinam addi ab hominibus. Si enim alia præter ea quæ scripta sunt, ad religionis veræ integritatem sunt necessaria, Scriptura non integram Dei colendi & ad salutem perueniendi rationem explicat. Quod cum disersus Scripturæ testimoniis pugnat, quæ nobis quantum Deus nos scire in hac vita voluit, de sua erga nos voluntate, in verbo suo ipsum patefecisse affirmant, ut Christus ait Iohan. 15. *Omnia quæ audisti à patre meo nota feci vobis.* Et Paulus Act. 20. *Non enim subterfugi, quo minus annuntiarem vobis omne consilium Dei.* Es 2. Timot. 3. *Sciens quod a puero sacras literas noueris, quæ te possint eruditum reddere ad salutem per fidem, quæ est in Christo Iesu.* *Omnis scriptura diuinitus inspirata, &c.*

4 Scriptura est sufficiens.

Quinto, considerandi sunt gradus docentium in Ecclesia. Nam ideo longè superior est autoritas Prophetarum & Apostolorum, quàm aliorum ministrorum Ecclesiæ: quia Deus illos immediatè vocauit ad anhuriandam suam voluntatem, cæteris hominibus, eosque testimoniis miraculorum & aliis ornauit, quibus testatus est, se ita mentes illorum suo

5 Alij doctores errare possunt: Prophetæ & Apostoli non possunt. Ergo illi ad hos alligati.

suo spiritu illustrare & gubernare, ut eos nulla in parte doctrinæ errare patiatur: Alij verò ministri per homines vocantur, & errare possunt atque errant, quando à Prophetarum & Apostolorum doctrina discedunt. Ideo Paulus Eph. 2. dicit, *Ecclesiam extruam esse super fundamentum Prophetarum & Apostolorum*. Et 1. Cor. 3. *fundamentum à se positum esse, neque aliud à quoquam poni posse: ceteros autem super illud edificare aurum, argentum, lapides preciosos, ligna, fenum, stipulam*. Iam verò manifestum est illos qui errare possunt, ad eorum doctrinam alligatos esse oportere, quos errare non posse diuinis testimoniis confirmatum est. Reliquos itaque doctores omnes in Ecclesia non asserre nouam aliquam doctrinæ partem, sed ea tantum Ecclesiæ oportet proponere & explicare, quæ à Prophetis & Apostolis sunt tradita.

His igitur de causis regulæ sacrarum literarum se maximo consensu subiicit vniuersa vetus Ecclesia, cuius tamen aliquantò maior autoritas merito debet esse, quàm istorum qui hanc sententiam verbis & factis oppugnant. Basilius enim in sermone de confessione fidei, *Lapsus inquit esse à fide & crimen superbia, vel non admittere quæ scripta sunt in sacris literis, vel aliquid eis addere*. Et Augustinus epistola. 3. *Neque enim quorumlibet disputationes, quantum Catholicorum & laudatorum hominum, velut Scripturæ Canonice habere debemus, ut nobis non liceat salua honorificentia quæ illi debetur hominibus, aliquid in eorum scriptis improbare atque respuere, si forte inuenerimus quod aliter senserint quam Scriptura habet, diuino adiutorio vel ab alijs intellecta vel à nobis*. Talis ego sum in scriptis aliorum, tales volo esse lectores meorum. Et epistola 112. *Si quid diuinarum scripturarum, earum scilicet, quæ Canonice in Ecclesia nominantur, perspicua firmatur autoritate: sine ulla dubitatione credendum est: alijs verò testimonijs, quibus aliquid credendum esse suadetur, sibi credere vel non credere licet*. Contra hæc autem Scripturæ & veteris Ecclesiæ testimonia

monia contendunt veritatis aduersarij, præter eam quæ sacris voluminibus comprehenditur doctrinam, alia quoque dogmata Ecclesiæ autoritate condita, non minus esse immutabilia, & ad salutem necessaria, quàm oracula Prophetica & Apostolica. Hanc autoritatem præter & contra scripturam, quicquid ipsis liber, statuendi, ut sibi non sine prætextu sumât, producunt loca Scripturæ, in quibus aliqua Prophetarum & Apostolorum scripta citantur, quæ ad nos non perueniunt, ut Num. 31. nominatur *liber bellorum Domini: Iosue .10. liber iustorum*: Et sæpè in libris Regum, *verba dierum regum Israël & Iudæ*: In epistola Catholica Iudæ, allegatur *prophetia Enoch & historia de corpore Musæ*: Apostolus denique Paulus. 1. Cor. 5. & Ephes. 3. *suarum epistolarum meminisse, quas Ecclesia nunc non habet*. Hinc igitur isti volunt obtrudere, nullam esse sacrarum literarum doctrinam, ideoque defectus eius ab Ecclesia suppleri oportere. Sed primum, quod ad sacram historiam attinet, sciendum est, illius tantum à Deo nobis conservatum esse, quantum ad doctrinam & consolationem Ecclesiæ fuit necessarium & utile: sicut Ioan. *multa fecisse Iesum in conspectu discipulorum, quæ non sunt scripta in historia Evangelica*. Hæc autem quæ extant, esse scripta, ut credamus quod Iesus sit Christus filius Dei, & ut credentes vitam habeamus in nomine eius. Deinde quod ad dogmata, etiam si scripta quædam Apostolica non extent, quicquid tamen necessariæ doctrinæ in illis fuit, contineri in his quæ habemus, certum est: cum quia Paulus utroque loco, quod scripserat in illis epistolis, repetit, tum quia integram salutis nostræ doctrinam in scriptura quæ extat, Deum Ecclesiæ tradidisse, & ad finem usque mundi conservare velle, supra est ostensum.

Afferunt alia dicta, ex quibus conantur elicere, Christum & Apostolos ore quædam tradidisse Ecclesiis, quæ scriptis Apostolicis comprehensa non sint, ut Matth. 28. ubi mittit Christus Apostolos ut prædi-

Obiectio.
nes Pontificiorum.

Ob. 1. Scriptura non extat integra.

Resp. 1. Historiæ, quod satis est, extat.

Ioan. 31.

2. Doctrina sacra tota quoad sensum, etsi non quoad verba.

Ob. 3. Alia quæ sunt ore tradita.

1. Tim. 6.
Tit. 1. & 2.

cent : Iohan. 16. *Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis nunc ferre.* Act. 16. Paulus & Timoth : Ecclesiis tradebamus servanda placita decreta ab Apostolis & Presbyteris qui erant Ierosolimis. 1. Cor. 11. *Cetera cum venero disponam.* 2. Thess. 2. *Tenete traditiones siue per sermonem siue per epistolam nostram.* Et cap. 3. *Segregate vos ab omni fratre, qui se non gerit, iuxta traditionem quam à nobis accepit.* Et in 2. & 3. Iohannis epistola, *Multa habeo vobis scribere : nolui per chartam & atramentum, sed spero me venturum ad vos & coram loquuturum.* Et Paulus Timotheum iubet custodire depositum, & quæ audieris ex ipso, idoneis ad docendam commendare. Deniq; ante scriptos veteris & novi Testamenti libros, inquirunt, *ore doctrina Ecclesia tradita est.* Verum neque Prophetæ, neque Christus, neque Apostoli dogmata ore tradiderunt alia quàm quæ scripta sunt : Et si qua ordinarunt in Ecclesiis Ceremonialia, quæ literis non mandarunt, ea neque fuerunt his quæ scripta sunt, contraria, neque immodica, vel inutilia, neque cum necessitatis opinione tradita. Neque enim aliud Euangelium ab initio fuit, neq; Christus aliud prædicari iussit, quàm quod scriptum habemus. Nec erant alia quæ ferretum per infirmitatem Apostoli non poterant, quàm quæ Dominus ipsos iam antea docuerat, quæ Spiritus ipsis in memoriam reuocare & declarare debebat, quæ ipsi postea scriptis tradiderunt Ecclesiæ : nec nisi ijs, quæ prius à Domino acceperant, congruentia, nec aniles nugæ, quales sunt magna ex parte traditiones pontificiæ; sed grauissima Euangelij doctrinarationi & ingenio humano vel ignota vel aduersa. Paulus autem in Actis quid Ecclesiis tradidisse dicatur, ibi expressum est, videlicet *decretum concilij Ierosolymisani, de sanguine suffocato, & idololatriis* : Ad Corinthios ordinaturum se pollicetur Ceremonialia, & quidem ad Cæne Domini administrationem spectantia : Traditionis verò ad Thessalonicenses intelligi non leges de Ceremoniis, sed totam doctrinam Euangelij, quam eandem sermoni & scrip-

sis

in docuit: quem apud Timotheum deposuerat: & quam Io-
annes coram exponendo veram se leuitiam auditoribus al-
laturum promittit. Quinetiam si maximè loquatur
Paulus de seruandis traditionibus non scriptis, vt i. Co-
rinthiorum ii. cùm ait, Laudo vos fratres, quod quom ad-
modum tradi di vobis, traditiones teneris: nequaquam ta-
men idcò obtineret aduersarij, suas traditiones vel ser-
uandas, vel Apost. esse, cùm plerèq; Apost. doctrinè quàm
maximè aduersentur, neq; etiam dogmata in Eccl.
plura tùm fuisse quàm scripta sunt, cùm Apost. ritus,
quibus obligarentur conscientie, nullos instituerint.

Allegant etiam Apostolorum exempla, quasi contra
vel præter Scripturam dogmata aut leges condide-
rint: vt cùm Paulus multa statuit de eligendis Episcopis
& Diaconis, de viduis, de velandis & in silentio continen-
dis mulieribus, de non repudiando infideli coniuge, de iudicijs
inter Christianos. At non meminerunt isti, suam autori-
tatem non esse parem Apostolicæ: neq; considerant
nihil in his omnibus à Paulo constitui, nisi quod reli-
quo Dei verbo literis comprehenso congruat, & ple-
raque istorum quæ allegant, in Decalogi præceptis
contineri. Magis friuolum est, quòd Baptismi formam à
Christo institutam Apostolos mutasse dicunt, eò quòd legatur
Act. 2.8. & 19. eos baptizasse in nomine Iesu Christi. illis
enim locis non forma baptismi, sed vsus exprimitur, vi-
delicet baptizari homines, et fificandi causa ipsos ad Chri-
stum pertinere. Neq; etiam Apostolorum exemplo, qui ido-
lolijs, sanguine, & suffocato interdicebant Ecclesijs, licet
concilijs & Episcopis condere dogmata & leges obligantes
conscientiam. Primùm enim hic rursus discrimen reti-
neri necessum est inter Apost. per quos voluntatè su-
am Deus aperit hominib. (vnde & ipsi dicunt, Visum
est Sp. S. & nobis,) & alios ministros Ecclesiæ, qui ad
Apost. doctrinam alligati sunt. Deinde, quod ad hoc
decretum Apost. attinet, nihil statuerunt aliud, quàm
quòd iubeat regula charitatis, quæ omnib. tempo-
ribus voluit, in rebus medijs agendum esse citra scandalum.

Oblet. 3.
Apostolos
decreuisse
contra &
præter
Scripturam.
Tit. 1.
1. Tim. 3.
1. Cor. 11.
1. Cor. 14.
1. Cor. 7.
1. Cor. 6.
Resp. 1.

Quod si urgeant, *hec statuta nominari necessaria*: ritus inde non sequitur, Episcoporum etiam traditiones esse necessarias, præsertim quales sunt Pontificiæ. Tum ea de qua loquuntur Apostoli necessitas, nec perpetua erat, nec obligabat conscientiam metu iræ Dei, si ista non obseruarentur, sed ad tempus durabat, propter infirmitatem eorum qui ex Iudaismo ad Christum conuertebantur, vel conuertendi erant, ut Paulus prolixè docet, I. Cor. 10.

Obiect. 4.
Exempla
præsentia.
1.

Addunt istis *exempla Ecclesiæ, quæ dicunt inde ab Apostolis ad hæc usque tempora credidisse & seruasse aliqua non tantum in sacra scriptura non tradita, sed huic etiam aduersa*. Producunt illud ipsum decretum Ierosolymitanum de Idololatriæ & sanguine: quod ab Apostolis conditum & in Scriptura expressum, tamen ab Ecclesiâ est abolitum. Sed iam dictum est, illam constitutionem fuisse factam, ut non perpetuò, sed ad tempus duraret, propter certam causam, Ecclesiæ nimirum, quæ ex Iudæis colligebatur, infirmitatem: quæ causa postquam defuit, mandatum illud locum amplius non habet. Imò ne tum quidem iniiciebat laqueum conscientiis, si ta ut cultus vel offensio Dei in eo statueretur. Non igitur pugnat, sed optimè cum eo consentit eius abrogatio. Annumerant his *observationem dñi Dominici*. Nos verò, ut hanc esse *traditionem Apostolicam* credimus, & utilem esse videmus, longèque aliam quam plerunque sunt, quas Apostolico nomine volunt illi nobis obtrudere: ita nullum in hac re cultum Dei constituimus, sed eam in arbitrio Ecclesiæ positam esse scimus. Sicut Coloss. 2. dicitur.

2. *Nemo vos iudices in parte dñi*. Quin & *credid aliqua non scripta asserunt, quæ tamen in dubium vocare, nos etiam nefas esse fateamur: ut infantes esse baptizandos: Christum descendisse ad inferos: Filium Dei esse consubstantialem æternæ Patri*. Sed nimis sunt impudentes, si noua dogmata gignendi licentiam sibi sumant, propterea quòd scripturæ sensum exponendi causa vocibus ali-

cubi

cubi vtatur Eccl. quæ in Scriptura non extant: Impij autem & blasphemij, si sententias ipsas, quas illis verbis proficitur Eccl. non extare in Scrip. dixerint.

Aliunt præterea Sp. S. esse promissum Ecclesie, vt ea, quæ non sunt tradita in scripturis, doceas, vt Iob. 14. *Paracletus autem Spiritus, quem mittet pater in nomine meo, is docebit vos omnia.* Et cap. 16. *Cum autem veneris Spiritus ille veritatis, ducet vos in omnem veritatem.* Sed hæc illi malignè omittunt quod additur, *Et suggeret vobis omnia quæcumq; dixi vob.* Item, *Testimonium perhibebis de me.* Item: *Arguet mundum de peccato, de iustitia, & de iudicio.* Item. *Ille me glorificabit, quia de meo accipiet & annuntiabit vobis.* Ex his. n. est manifestum non alia esse dictaturum Sp. S. quàm quæ in Euan. scripta sunt, & Christus iam antè docuerat Apost. tantum abest vt illis contrarium quidquam adferat. Neq; n. vel à Christo vel à seipso dissentire potest. Sic etiã quando allegant illud Iere. 31. *Dabo legem meam in intimo eorum, & in corde eorum describam.* Et 2. Cor. 3. *Estis Epistola Christi, scripta non atramento, sed Spiritu Dei viuente: non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnis: non animaduertunt, Spiritum non posse in cordibus dictare contraria his, quæ in Scriptura patefecit, neq; aliam, sed iam antè patefactam & scriptam legem velle Deum cordibus inscribere, ideoq; Paulum non sententiam, sed modum scripturæ in tabulis & cordib. inter se opponere, quod nimirum eadem quidem vtrinq; sed ibi atramento, hæc Spiritu Dei scripta sūt. Minus coloris habet, quod ex illo Philip. 3. *Si quid aliter sensistis, hoc etiam Deus vobis reuelabit;* volunt extruere, si quid à verbo scripto diuersum sentiat Eccl. hoc à Sp. S. profectum esse. Apostolus enim consolatur & confirmat pios, quod etiã de eo quod ibi scripserat aliquid non intelligerent aut secus iudicaret, fore tamen vt à Deo doceantur & agnoscant ea quæ scripsisset vera. Dum igitur Spiritum S. diuersa ab iis quæ scripta sunt, reuelare negatur, non tollitur magister*

Obiect. 5.
Spiritus do-
cturus est
Ecclesiam,
ergo non
scriptura.

2.

2.

3.

rium Spiritus ex Ecclesia, sed idem Spiritus ad seipsum, hoc est, ad Scripturæ normam confertur, ne sub illius nomine, quæ ipsius non sunt, nobis ingerantur.

Obiect. 6.
Ecclesia
non errat.

Iactant, adhuc non errare Ecclesiam, ideoque eiusdem autoritatis esse decreta Ecclesiæ, cuius est sacra Scriptura, cum Ecclesia regatur eodem Spiritu à quo Scriptura est inspirata, quemadmodum promittitur Matth. 10. *Si duo consenserint ex vob. super terram de quacunque re quam perauerint, fiet illis à Patre meo qui in celis est. Vbi enim sunt duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum:* Et cap. 17. *Ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi.* 1. Joh. 2. *Vnctionem habetis à Sancto, & nostis omnia.* Item, *Vnctio quem accepistis ab eo, manet in vobis, & non necesse habetis ut quisquam doceat vos: sed sicut ipsa vnctio docet vos de omnibus, & verax est & non est mendax, & sicut docuit vos, manet in illo.* Sed primum non errare & Spiritu sancto regi scimus, tantum veram Ecclesiam, quæ in Christi nomine congregatur, hoc est, quæ audit & sequitur vocem Filij Dei: Idedque nihil hæc attinere ad impiam multitudinem, quæ palam tuetur doctrinam Evangelio contrariam, quantumvis Ecclesiæ nomen iscititer, atque etiam in Ecclesia dominetur; iuxta dictum: *Habenti dabitur: A non habente verò etiam quod videtur habere, auferetur.* Sic errabant scripturæ ignorantes Pharisei & Sadducei in populo Israelitico, neque erant vera Ecclesia, etsi nomen & locum eius occubabant. Secundo, vera etiam Ecclesia non errat (quidem vniuersa; Semper enim lux veritatis, præsertim quod ad fundamentum doctrinæ attinet, in aliquorum mentibus conseruatur, vnde Ecclesia nominatur *columna & firmamentum veritatis*: Sed interea sæpe aliqui etiam pii in errores labuntur ex ignorantia & infirmitate, sic tamen vt fundamentum retineant, & falsas opiniones contra conscientiam non defendant, easque tandem deponant: sicut dicitur: *Si quis superstruisset super fundamentum hoc, aurum, argentum &c.* Et

Resp. 1. Ecclesia vera.
Matth. 13.
Marc.
Luc. 8.

Resp. 2. Vniuersaliter.

Philip.

Philip. 3. Si quid aliter sentias, hoc etiam Deus vobis reuelabit. Denique datur unicuique gratia secundum mensuram donationis Christi. Et Spiritus diuidit unicuique quæ peculiariter, sicut vult. Apostoli ante, Spiritum sanctum in Pentecoste acceptum, erant viua Ecclesie membra, & errabant tamen de regno & officio Messie. Fuerunt in Chiliarum opinione magni in Ecclesia viri, vt Pafias, Irenæus, Apollinarius; Tertullianus, Victorinus, Lactantius, Methodius, Martyr. Et si igitur non errat Ecclesia vniuersalis, sepè tamen aliqua eius membra errant, cum videlicet à verbo discendunt, quod ipsis Deus non raro finit accidere, vt nostræ infirmitatis ac cæcitatæ admonitos, nos in modestia & vero sui timore & inuocatione assidua continear, ac simul doceat, veritatem doctrinæ non ex titulo Ecclesie, sed ex verbo à se per Prophetas & Apostolos tradito metiendam esse; iuxta dicta: *Luce. Psal. 119. cerna pedibus meis verbum tuum, Domine, lumen semitis meis.* Item 1. Tim. 6. *Depositi serua, vitans prophanas &c.*

Posito autem hoc fundamento, quod eatenus Ecclesia non erraret, quatenus, à verbo Dei scripto non discedit, facile est respondere ad illud quod obtendunt, Ecclesiam ab Episcopis regi, ac proinde his obedire: vt dicitur Act. 20. *Attendite vniuerso gregi in quo vos Sp. S. constituit Episcopos ad regendam Ecclesiam Dei.* Et Matth. 18. *Si Ecclesiam non audieris, sis tibi velus Ethnicus & publicanus.* Et Luc. 10. *Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit, me spernit.* Et Heb. 13. *Pærese iis qui præsumunt vobis.* Nam & regere illi, & Ecclesie ipsis obedire debet iuxta verbi Dei præscriptum, sicut dicitur, *Si quis aliud Euangelium prædicaueris, anathema sit.* Quæcunque igitur ministri ex verbo Dei proponunt Ecclesie, his obtemperare necesse est, id quod Dominus docet Matthæi. capite. 23. v. 2. cum ait *In Cathedra Moysi sedens Scriba & Pharisei omnia igitur quæ iusserint seruari, seruare & facite.* In Moysi enim cathedra sedent, qui Moysi doctrinam sonant

Resp. Necesse est in iis, quæ sunt ministerij: liberè in traditionibus. Galat. 1.

Ioan. 10.

1. Inst. Magistratus obligat conscientias: Ergo & Episcopi.

2. Inst. Superior potestas magis obligat. Resp. 1.

in Ecclesia. Si qua etiam adiaphora utiliter constituntur, ea ordinis tuendi, & scandali vitandi causa sunt seruanda. Sin autem vel cum verbo Dei pugnantia, vel adiaphora necessitatis & cultus opinione, credi aut seruari postulant, iam non in Mosis, sed in derisorium Cathedra sedent, ac de illis dicitur: *Non audierunt, oboedientes*, Item. 1. Timoth. 4. *Posterioribus temporibus desciscens quidam à fide, auscultans spiritibus impostoribus, &c.* Neque Episcoporum decreta inter Ecclesie dogmata esse recipienda confirmatur exemplo magistratus politici, cuius iustæ leges obligant subditorum conscientias. Dissimilitudo enim exemplorum in eo sita est, quod ipse Deus expresso verbo in legibus & imperiis magistratus politici, quæ legi diuinæ non repugnant, necessitatem obedientiæ, in traditionibus verò Ecclesiasticis libertatem conscientiarum sanxit, ita ut se irasci pronunciet non obtemperanti politicis magistratibus, dum nihil diuinis legibus repugnans imperant: non autem illis, qui sine scandalo contra Episcoporum constitutiones faciunt. Nam magistratui dicitur, Rom. 13. *Oportet obedire propter conscientiam.* De rebus autem adiaphoris in Ecclesia, Coloss. 3. *Nemo vos inducat in cibo aut potu, aut in parte diti festi.* Item Gal. 1. *In libertate qua Christus nos liberauit stite.* Quod si rursus contendant, officium Episcoporum superius esse potestate politica, ideoque maiorem illius quàm huius esse vim obligandi homines ad obedientiam: primùm concedimus potestati superiori magis deberi obedientiam, quàm inferiori, dum contra verbum Dei nihil imperat. Dum igitur ministri verbum Dei proponunt Ecclesie, & scandali vitandi causa, iubent seruari quæ ad decorum & ordinem pertinent, non iam contra ipsos, sed contra Deum peccant, quia non obtemperant. Si verò leges suas de rebus adiaphoris cum opinione necessitatis & cultus Dei seruari postulent, ac necessarias etiam extra periculum scandali faciant, quia verbo Dei hoc imperium aduersatur, nequaquam ei debetur obedientia

entia. Deinde, *superiorem maiorem obedientiam debere fas-*
sum in iis, in quib. est superior, id est, in quib. illi pare-
re alias potestates Deus voluit. Minist. autem pote-
stas est superior politica in iis, quæ sunt ministerij pro-
pria, hoc est, quæ sunt à Deo tradita & præcepta & mi-
nist. commissæ, ut per eos proponantur Eccl. Sed in
rebus adiaphoris, de quibus nihil à Deo, præceptum
aut vetitum est, superior est potestas politica, pro-
pter autoritatem quam Deus in his rebus attribuit
magistratui civili, non autem ministris Ecclesiæ.

Contra hæc autem rursus dicunt: *Conciliorum &*
Patrum testimonia etiam à nobis in confirmanda doctrina
Ecclesiæ allegari: id quod frustra fieret, si illorum sententia
dogmatum Ecclesiasticorum vni & auctoritatem non habe-
rent. Sed nos veteris Ecclesiæ testimonia, non eo ani-
mo adducimus vel accipimus, quasi nobis, etiam sine
Scripturæ sacræ autoritate, ad confirmationem dog-
matis alicuius sufficiant. Neque tamen inanis est eo-
rum consideratio. Nam & recte sentientes, postquam
voce scripturarum de veritate sunt edocti, consensu
tamen Ecclesiæ, tanquam testimonio minus princi-
pali, magis confirmantur: & qui autoritatis plus
quam oportebat illis tribuunt, vel eorum dictis con-
tra veritatem abutuntur, eorundem testimonio, quos
sibi constituerant iudices, recte refutantur.

Alij etiam, *In Ecclesiâ necessarium esse ordinem &*
decorum ex mandato divino, juxta dicta. Omnia decerner &
ordini fiant. Non enim confusions auctor est Deus. *Ordo au-*
tem & disciplina Ecclesiæ magnæ ex parte confis in tra-
ditionibus Ecclesiasticis. Itaque hærum violatione lædi con-
scientiæ, & Deum offendi statim. Verum ut aliquem
ordinem in Ecclesiâ constitui & servari Deus præ-
cipit, ita geminam in eo libertatem Ecclesiæ suæ de-
dit: primum, ut in ipsius arbitrio sit, pro sua commo-
ditate constituere, quis vnoquoq; loco, & tempore or-
do sit servandus. Deinde, ut postquam etiam certi al-
iquid constitutum est, eum à tota Ecclesiâ tum à sin-
gulis

Obiect. 8.
Citantur
Patres &
Concilia.

Obiect. 9.
Traditio-
nes sunt or-
do.
1. Cor. 14.

Resp. Ex
puris parti-
cularibus.

Gal. 5.

gulis piis, si scandali nullum periculum sit, seruari illud vel non seruari absque conscientie violatione possit. Semper enim discerni necesse est præcepta diuina, quorû obseruatione Deus colitur, & violatione offenditur, ab iis rebus, quas hominibus Deus constituendas reliquit, & quarum neque mutatione, neque omissione extra causam aut periculum scandali coli aut offendi sese pronunciat. Et idem Apostolus, qui omnia decenter & ordine iubet fieri, stare nos vult in libertate qua Christus nos liberauit, & à nemine indicari in cibo, aut in potu, aut parte diei festi.

Non igitur qui citra contemptum rerum diuinarum aut petulantiam, aut scandali periculum, in his aliquid secus faciunt quàm constitutum est, sed illi contra præceptum diuinum de ordine seruando peccant, qui vel nullum in Ecclesia esse vellent, vel bene constitutum turbant.

Ob. 10. Obscura non sufficiunt sine interpretatione. Resp. Nego Min. quoad fundament.

Sacrarum quoque literarum obscuritatem causantur, quam & locorum Scripturæ difficultum exemplis probant, & ex 2. Petri 3. ubi dicitur, in epistolis Pauli esse quedam difficulta intellectu. Cum igitur obscuri dicta sine declaratione ad plenam & saluarem doctrinam non sufficiunt: Ecclesia quoque interpretationem cum Scriptura recipiendam necessariò esse dicitur.

Sed hic primum omnium afficiunt Spiritum sanctum iniuria, obscuritatem illi tribuentes, qui simplicitate sermonis ad vulgi & rudissimorum quorumque caput accommodare sese studuit. Quæ enim ad fundamentum doctrinæ pertinent, omnibus cognitu necessarium, ut sunt articuli fidei, præcepta Decalogi, tam perspicuè recitata, sæpè inculcata & copiose exposita sunt in Scripturis, ut nulli nisi discere nolenti non sint obuii, quemadmodum docet Psalmus 119. ubi lucerna pedum nostrorum dicitur verbum Domini, & lumen semitarum nostrarum. Item Ingressus sermonum eius lux, intelligentiam conferens paruulis. Et 2. Petri, 1. sermo propheticus nominatus lucerna lu-

CENJ:

*cens in loco caliginoso: cui, inquit, rectè facitis, quòd attendatis, velut lucernę splendenti in obscuro loco, vsquedum dies illucescat, & lucifer exoritur in cordibus vestris. Et Solomon Prouerborum primo affirmat se scribere, ad dandam simplicibus solertiam, puero scientiam & prudentiam: Item, Sapientiam foris clamare, & in plateis dare vocem suam. Paulus etiam 1. Corinthiorum ait, se missum esse à Christo ad prædicandum Euang., non cum dicendi pericia, ne inanis reddatur crux Christi. Fundamentum igitur & summa doctrinæ obscura non est, nisi reprobis, qui veritatem contemnant aut repudiant contumaciter, vt Paulus inquit capite 2. Corinth. 4. *Quod si obiectum est Euangelium nostrum, in iis qui percunt obiectum est: in quibus Deus huius seculi excæcauit mentes infidelium ne irradiet ipsis lumen Euangelij gloriæ Christi. Et. Esa. 65. & Rom. 10. Tota die expandi manus meas ad populum non credentem & contradicentem. Psalm. 36. Verba oris eius iniquitas & fraus, noluit intelligere vt benè agat. Et Matth. 11. Gratias ago tibi pater, Domine celi & terræ, quòd absconderis hæc à sapientibus & prudentibus & revelaueris ea paruulis.**

Quod si rursus contradicant; Res diuinas omnibus hominibus obscuras esse ac difficiles, sicut dicitur 1. Cor. 2. *Animalis homo non est capax eorum, quæ sunt Spiritus Dei. Stultitia enim illi sunt, nec potest cognoscere, quia spiritualiter diiudicantur: Meminisse primùm debebant, ignorantiam hanc & difficultatem non ex obscuritate Scripturæ, sed ex mentis humanæ cæcitate proficisci: deinde hanc obscuritatē, cum in scripturis non reuera sit, sed nostræ naturæ vitio esse videatur, non renatis quidem perpetuò manere; ac renatis illuminatione Sp. S. amoueri, iuxta dicta, Luc. 8. Vobis datum est nosse mysteria regni Dei, cæteris autem per parabolas, vt videntes non videant, & audientes non intelligant. Et 1. Cor. 3. Ad hunc vsque diem cum legitur Moyses, velamen cordibus ipsorum possum est: Cum autem conuersum fueris ad Dominum, tollatur velamen. Ex eodem*

fonte

1. Inst. Fundamentum doctrinæ multis ignotum.

2. Inst. Res diuinæ omnibus obscuræ.

3. Inst. Scriptura diuina non intellecta.

3. Inst. Scriptura diu non intellectu.

4. Inst. Loca multa obscura.

5. Inst. de interpretatione necessitate.

Act. 10.

fonte facile est refutare, quod nobis obiciunt, nos eo ipso quod Scripturam tot seculis in Papatu non intellectam esse dicimus, obscuritatem eius confiteri. Quæ enim in aduersariis veritatis inde ab initio mundi fuit & ad finem usque futura est ignorantia, non obscuritati Scripturarum imputanda est, sed eorum perversitati, qui veritatem cognoscendi & amplectendi studium non habent; vt 2. Thessal. 2. dictum est. Quia dilectionem veritatis non receperunt, vt salui fierent, ideo mittet eis Deus efficaciam erroris, vt credant mendacio. Iam verò postquam fundamentum & summam doctrinæ non obscuram esse constat, fate-mur esse loca Scripturæ, quæ lucis aliquantò minus, difficultatis autem plus habent quàm alia. Sed ea primùm sunt eiusmodi, vt illis etiam non intellectis fundamentum & consistere queat & intelligi. Deinde horum interpretatio nequaquam ex hominum auctoritate pender, sed ex locorum Scripturæ qui clari-ores sunt, collatione, interpretatio petenda est: aut si ea à nobis non perspicitur, ne quid incertum, non satisfaciente nobis conscientia, de rebus diuinis asseueremus, suspendendum est de his iudicium, donec certi aliquid nobis Deus ostenderit: & gratis animis interea tenenda sunt, in quibus dubitandi locum Deus nobis non reliquit. Sed cum aduersariis ista respondemus, denuo ex iis, quæ concedimus, insurgunt. Quia enim fatemur, esse alia scripturæ loca aliis intellectu difficiliora: & propter humanæ mentis habitudinem ac tarditatem in rebus diuinis discendis, ne illa quidem, quæ clarissima sunt, sine interpretatione intelligi à populo, vt Eunuchus regine Candace queritur: Ipsumque adeò ministerium idcirco in Ecclesia institutum esse diuinitus, quod Spiritui sancto interpretationem Scripturæ, quæ fit voce Ecclesiæ, ad nos erudiendos adhibere visum est: Quia denique nos ipsi scribendo & docendo sacros libros explicamus, & omnes ad explicationem eorum legendam & audientiam adhortamur: Ex his ipsi præter Scripturæ laudationem, Ec-
clesia

clēſia quod, interpretationem neceſſariam: ac proinde, quod Eccleſia de ſenſu ſcripturę pronuntiat, ſine conſonantia recipiendum eſſe, colligunt. Nos verò primùm fatemur, in Eccleſia neceſſariam eſſe ſcripturę interpretationem, non quia ſine hac ad cognitionem doctrinę cęleſtis peruenire ſimpliciter ſit impoſſibile, cùm & ſine ipſa ſcriptura, nedum ſine interpretatione miniſtrorum, poſſit ſuos Deus erudire, cùm ipſi viſum eſt, & pij è ſcripturis plurima diſcant ſine interpretibus; Contra verò, niſi ſpiritus ſancti gratia mentium noſtrarum oculi aperiantur, ſive ſcripturę, ſive Eccleſię verbis expoſita doctrina cęleſtis, equè obſcura perpetuò nobis videatur: Sed quia Deo hanc ordinariam nos docendi viam libuit inſtituere, & miniſterij conſervationem & uſum in Eccleſia ipſe præcepit, vt eſſet inſtrumentum, quo liberrimè ad noſtram ſalutem ſpiritus ſanctus vteretur. Deinde quatumvis neceſſaria ſit ſcripturarum explicatio, hæc tamen miniſtris noua dogmata in Eccleſiam inuehendi licentiam addè non concedit, vt nihil magis quàm hoc ipſum ſcripturam exponendū officium, eos ad ſolam hanc doctrinam, quę ſcripturis comprehenſa eſt, aſtringat. Alterius enim verba interpretari, non eſt, illis ſententiam alienam aut repugnantem pro libidine affingere, ſed eandem ſententiam verbis aut pluribus, aut clarioribus, aut ſaltem quę illorum quos docemus captui magis accommodata ſint, explicare, ac ſimul, ubi opus eſt, oſtendere, hanc autoris eſſe mentem, quam nos eſſe dicimus. Talis autem interpretatio ſcripturę in his ſerè cauſis ſit, vt primùm paratiſ conſideretur, & propria verborum ſententia eruatur: deinde ſeries ac coherẽtia membrorum ſeu partium doctrinę, quę in textu ſacro comprehenſa eſt, oſtendatur: Tertiò ad uſum Eccleſię doctrina applicetur, quem habet in confirmatione dogmatum, refutatione errorum, agnitione Dei & noſtri, exhortatione, conſolatione, & inſtitutione vitę: ſic

Interpretatio non ſit deprauatio.

Partes interpretationis.

1

2

3

Lib. 1. cont.
hæreses.

cut Paulus præcipit 2. ad Timoth. 2. *Studeas recte secare sermonem veritatis.* Et ad Tit. 1. *Oportet Episcopum esse renacem fidelis illius qui ad doctrinam facit sermonis, ut possis etiam exhortari per doctrinam, & contradicentes convincere:* Et ab Epiphanio prudenter monitum est: *Non omnia verba divina indigens allegoria, sed intelligenda sunt sicut habent: speculatione autem indigent & sensu, ad intelligendum cuiusq; argumenti propositum: hoc est, Non omnia Scripturæ in allegorias transformanda sunt, sed propria verborum sententia querenda est, speculatione & sensu, id est, adhibitis artium præceptis, & linguarum proprietate nostraq; experientia considerata, qua naturam rerum cognoscimus, quæ vocabulis in Ecclesia vſitatis significantur.*

6. Inst. de
decisione
controuer-
sæ scripti &
sententiæ.

Verum hic alia difficultas obiicitur: quod nimirum in controuersis de scripto & sententiæ, talis index requiritur, cuius autoritas ac testimonium ad statuendum de sententiæ scripti sufficiat. Cum enim uterque de hac disputans non, inquit, suam interpretationem veram esse contendat, nisi à tali iudice, à quo appellare non liceat, sententiæ feratur, nunquam dirimentur lites, & perpetuo de Scripturæ sensu dubij hærebimus. Porro iudicium hoc penes Ecclesiam ut sit necesse est: siquidem in hac sola controuersiarum de religione cognitio & diiudicatio querenda est. Quod igitur illa in his pronunciat, ei necessarid tanquam certo cognita Scripturarum sententiæ est acquiescendum. Atque hinc manifestum esse dicunt, placita Ecclesiæ non minori quàm expressam Scripturæ sententiæ, autoritatis esse. Nos autem, ut libenter concedimus, finire aliquando controuersias Ecclesiasticas oportere, & quidem de iudicij eius sententiæ, à quo minimè falli nos posse certo nobis constat: ita iudicem hunc non Ecclesiam, sed ipsum Sp. S. in Scriptura nobis loquentem, ac verba sua declarantem agnoscimus. Hic enim supremus iudex est, cuius iudicium Ecclesiæ tantum inquirat, monstrat, & nuntiat: hic fallere non potest, cum omnes homines obnoxij sint erroris periculo: hic denique cum Scripturæ sit author, opti-
mus

Resp. Non
Ecclesiæ,
sed Sp. S. est
iudex in
verbo.

mus & certissimus verborum suorum interpres est. Ideoq; ipsa Scriptura in omni dubitatione ad se nos reuocat, atq; alligat, vt 2. Pet. 1. *Habemus firmiorem sermonem Propheticum, cui diu attenditis, cen lucerna lucens in obscuro loco, recte facitis.* Ioan. 5. *Seruiamini Scripturas.* Esa. 8. *Ad legem & ad testimonium: si non dixerint secundum verbum hoc: ed quod non est eis lux, &c.* Etsi enim & per Ecclesiam Spiritus sanctus loquitur: tamen cum ea non semper Spiritus sancti verba loquatur, *supremus* Ecclesia non semper loquitur verba Sp.S.
controuersiarum de religione iudex esse non potest. Hunc enim talem esse oportet, cuius sententiam in dubium vocari nulla ratione debeat. Eum verò alium non habemus, quàm verbum Dei sacris literis consignatum. Neque etiam decisionem controuersiarum solimus, quando scripturam de Scripturæ sensu iudicem constitimus. Non tollitur decisio.
 Etsi enim contentiosi perpetuò querunt sophismata, quibus eludant Scripturæ testimonia: tamen id reclamante conscientia faciunt & veritatis amantes alium verborum Scripturæ interpretem, quàm ipsam Scripturam non requirunt, & ab ea sibi abundè satisfieri agnoscunt & fatentur. Cùm enim hominibus etiam concedatur vt ipsi sint optimi verborum suorum interpretes, quantò magis hic honor Scripturæ sacræ deferendus est? Itaque si controuersia de sententia alicuius in Scriptura loci moueatur, quod aliis in scriptis faceremus, multò magis hic oportebit facere. Primum videlicet vt analogia fidei consideretur, id est, nulla expositio, quæ cum doctrinæ fundamentis, hoc est, cum aliquo fidei articulo præceptone Decalogi, aut cum aliquo diserto Scripturæ testimonio pugnet, recipiatur, sicut Paulus monet, *vetans super fundamentum superstruere lignum, fenum, stipulas.* Secundò, quæ antecedunt, quæq; consequuntur locum illum de quo est questio, expendantur: vt non modò nihil cum illis pugnans hæc effingatur, sed eius etiam ea fiat sententia; quam illa requirant. His enim non animaduersis aut dissimulatis, non rarò deprauatur Scripturæ sententia.

Psa. 97.

3. Loci idem docentes clariùs.

4. Loci similes de similib. locis.

Sic illa Psalmi verba, Mandavit Angelis suis de te, ut in manibus gestent te, ne ad lapidem offendas pedem tuum, Diabolus sentiens Christum, interpretabatur de factis temerariis & curiosis; cum tamen de facientibus propria vocationis accipienda esse doceat, quod additum est, In omnib. viis tuis, Tertio, in Scriptura circumspiciatur, an ex eis locus aliquis, ubi in confesso, aut manifestum sit, aut ostendi possis, verbis aliis eandem de eadem re doctrinam tradi, que eo loco continetur, de quo est controversia. Etenim si de loci clarioris aut non controversi sententia constes, etiam de controverso certum erimus, quãdoquidem utrovisq. idem docetur, ut cum Ro. 3. dicitur: Arbitramur fide iustificari hominem absq. operibus legis: quòd hoc loco, fide iustificari, non sit placere Deo propter dignitatem fidei, sed propter meritum Christi fide apprehensum: & opera legis, non ceremonias tantum, sed universam legis, præsertim moralis obedientiam significare, docent alia loca, que pluribus & clarioribus verbis eandem de hominis coram Deo iustificatione doctrinam tradunt, ut eodem capite, Ex operibus Legis non iustificabitur omnis caro in conspectu eius. Per legem enim agnitio peccati. Nunc verò absque Lege iustitia Dei manifestata est, comprobata testimonio Legis & Prophetarum: iustitia verò Dei per fidem Iesu Christi in omnes, & super omnes qui credunt: non enim est distinctio. Omnes enim peccaverunt, & destituuntur gloria Dei: iustificantur autem gratis per illius gratiam, per redemptionem que est in Christo Iesu. Quarto, conferantur loca Scripturæ, ubi non quidem eadem de iisdem rebus dicuntur, sed voces tamen & loquendi formæ similes de similib. rebus usurpantur. Si enim certa sis similis alienius loci interpretatio, & in loco controverso similis interpretationis adhibenda, eadem que illic, extiterint causa: idem de similibus eris iudicandum. Iubet Dominus Matth. 5. oculum eruere, manum amputare, si scandalo sint nobis. Cum autem corpus mutilare vetes Lex, Non occides, hac figura Dominum velle, ut rebus etiam charissimis renuntiemus potius quàm ut earum desiderio aut impulsu à Deo nos abduci possiamus, ostendis similis forma sermonis alibi usurpata ad signifi-

significandas res charissimas & pretiosissimas, ut Ierem 22. Si esses Iechonias annulus in manu dextera mea, inde auferem te. Et Deut. 32. Custodisti eum ut pupillam oculi sui.

Secundum has normas, ubi de controuersia scripti, & sententiæ iudicatum est, rectè etiam ad consensum Ecclesiæ Catholicæ, sed longo interuallo, & non sine magna cautione, descenditur. Ne enim titulo Ecclesiæ nobis imponatur, primùm omnium nulla sententia, quam ista quæ iam exposuimus, iudicandi regulæ, non ferant, est recipienda. Deinde considerandum, quæ tempora, & quorum scripta puriora sint: quæ partes doctrinæ, quibus atasibus vel rectè explicatæ, vel erroribus depravatæ fuerint: cuius denique interpretatio maximè testimoniis Scripturæ, vel ab ipso auctore probetur, vel à nobis probari possit. Atque huic omnium de Scripturæ sensu controuersiarum decisioni è Scriptura petite acquiescunt pii & veritatis amantes, sicut dicitur. Qui ex Deo est, verba Dei audit: Ecclesiæ verò veteris & catholicæ testimonium, quatenus cum Scriptura vident illud congruere libenti & grato animo amplectuntur, eoque magis de agnita veritate confirmantur. Si qui autem contentionis Scripturæ testimoniis non cedunt, propter hos iudicem verbo Dei superiorem non oportet querere, sed eos iudicio Dei relinquere, ut monet Apostolus ad Tit. 3. Hereticum hominem post unam atque alteram admonitionem fuge, sciens quod emersus sit, qui talis est: & pecces per se ipsum condemnatus. Et I. Cor. 14. Si quis ignoras, ignora. Et Apocal. ultimo. Qui sordidus est, sordescat magis. Neque verò is, cui verbum Dei non satisfacit, hominum autoritati acquiescet, quemadmodum res ipsa docet. Cæterum ut hæc ad obturanda veritati contradicentium ora, vel saltem ad manifestandam eorum impudentiam sufficiunt, ita ad singulorum piorum conscientias muniendas in religionis diffidit, præter curam discendi doctrinam ex verbo Dei, ardens & assidua Dei invocatio requiritur, quæ doceri nos & gubernari à Spiritu sancto petamus. Id enim si

5. Ecclesiæ
Catholicæ.

Ioa. 3.

6. Preces.

D

fecerimus

Mat. 11. 28.
Iſa. 57. 15.

fecerimus, non ſinet nos Deus perſeuerare in errore, qui nos auellat ab ipſo : ſed de omnibus ad ſalutem noſtram neceſſariis, veram ac certam verbi ſui ſententiam nobis aperiet, vt fides noſtra non humana, ſed diuina autoritate nitatur, quemadmodum promittitur Mat. 7. *Petite & dabitur vobis, querite & inuenietis, pulſate & aperietur vobis.* Quiſquis enim petit, accipit : & quicumque queris, inuenit : & pulſanti aperietur. Luc. 11. *Quantiſ magis Pater veſter celeſtis dabit Spiritum Sanctum petentibus ab ipſo* Iacob. 1. *Si cui veſtrum deſit ſapientia, petat à Deo, qui dat omnibus ſimpliciter nec exprobrat, & dabitur ei : ſed poſtules cum fiducia nihil haſitans.*

Obiect. 11.
Sp. ſanctum
ſubiicere
alteri, in-
dignum.
2. Argumēti
inuerſio.

Addunt his argumentis; indignum eſſe, ſi Spiritus ſanctus loquens in Eccleſia, examini & iudicio alterius ſubijciatur: ideoque reuocandum ad ſcripturæ regulam non eſſe. Sed cum idem Spiritus in Eccleſia & in ſcriptura loquatur: dum vocem Eccleſiæ ſecundum ſcripturam examinamus, non alteri Spiritum Sanctum ſubijcimus: ſed eum ſibi ipſi conferimus. Atque hoc pacto primum ei veritatis ac conſtantiz laudem tribuimus, dum ſibi perpetuū ſimilem eſſe, & nuſquam à ſeipſo diſcedere agnoſcimus ac teſtamur: Deinde ſupremam de voluntate diuina pronunciandi auctoritatem penes ipſum eſſe fatemur, dum non inquirimus an vera certaſque ſint, quæ ipſe locutus eſt, ſed an ipſius verba ſint, quæ homines illi aſcribunt: idq; facimus eo quo ipſe præſcripſit modo, & poſtquam ab eo profectum aliquid ex regula verbi ſcriptæ cognouimus, ei ſine controuerſia mentes & voluntates noſtras ſubijcimus. Contrā verò, cuius nos accuſans in Spiritum ſanctum conſumelia, ipſos aduerſarios eſſe reos, facile eſt intelligere. Dum enim de ſcripturæ ſenſu pronunciandi, controuerſias decidendi auctoritatem, non ponimus ſcripturam ſed penes ſe eſſe volumus: hoc ipſo & Spiritum ſanctum à ſeipſo diſcedere poſſe fingunt, & iudices Sp. S. & verbo Dei ſuperiores ſeſe ipſi conſtituunt.

Poſtremo,

Postremo, cum dicat Paulus 1. Cor. 3. *Ministrum se esse novi Testamenti, non litera, sed Spiritus: literam enim occidere: Spiritum vivificare: quidam inde colligunt, non quid verbum Dei scriptum sonet, sed quid Spiritus dicat per Ecclesiam, vel in cordibus, audiendum esse: Quinetiam inualuit ante hæc tempora opinio, sententiam verborum scripturae grammaticam perniciosam esse, nisi omnia in allegorias transformetur. Sed multiplex in hoc argumento paralogismus facile apparet; si consideretur, quid *litera* & *spiritus* apud Paulum significet. *Literam* enim nominari à Paulo omnem de Deo doctrinam ac notitiam & legis observationem externam in non renatis: *Spiritum* verò primum quidem ipsum Spiritum sanctum: secundò veram doctrinam de Deo: quando Spiritus sanctus per eam est efficax: tertio fidem & conversionem & motus Deo placens à Spiritu sancto per verbum accensus: apparet ex verbis antecedentibus. Pro eo enim quod hic dicit, *se factum à Deo ministrum non litera sed spiritus*; dixit suprâ, *subministrans à se esse epistolam Christi non atramento sed spiritum Dei scriptam in tabulis cordium*, id est, non inanem, sed efficacem in cordibus hominum fuisse prædicationem suam, agente per eam Spiritu sancto: & in eandem sententiam Rom. 2. *Circumcisionem in litera* nominat ceremoniam sine conversione: *circumcisionem verò cordis in spiritu*, ipsam conversionem. Et Roman. 7. *iubes nos ambulare in novitate spiritus, non in vetustate litera*, id est, in vera sanctitate, qualis inchoatur in renatis per Spiritum sanctum: non in peccatis & hypocrisis eorum, qui norunt quidem voluntatem Dei, ac præstant etiam externam disciplinam, sed manent sine fide & conversione. Primum igitur, quemadmodum doctrina non suo, sed hominum vitio tantum *litera* manet: sic etiam non sua natura, sed propter hominum pravitatem occidit, hoc est, iudicio Dei mentes terret, ac fremitum & odium contra Deum irritat, ut dicitur cap. 7. ad Rom. docetur: *Lex ipsa quidem san-**

Ob. 11. *Litera occidit, Spiritus vivificat.*

1. *Litera occidit per accidens.*

*Haec & praeceptum est sanctum, & iustum & bonum. Ergo quod bonum erat, mihi factum est mortiferum? Absit. Imò peccatum, ut appareret peccatum per id quod bonum est, mihi mortem gignere, ut peccatum fieret summi peccatum per praeceptum. Scimus enim quòd lex spiritalis est: at ego carnalis sum, venditus sub peccatum. Effectus verò scripturae proprius est, viuificare homines, hoc est vera Dei agnitione illustrare, & per dilectionem Dei flectere: sicut dicitur 2. Cor. 2. *Christi bonus odor sumus Deo in his qui saluantur & in his qui pereunt: &c.**

2. Sine Spiritu.

Secundò, etsi *litera*, hoc est, doctrina sine spiritali motu occidat, Spiritus sancti tamen operatione accedente, cum non iam *litera*, sed Spiritus & potentia Dei sit ad salutem omni credenti, nequaquam occidit sed viuificat, ut Psalmo 119. dicitur, *Elloquium tuum viuificat me.* Ne itaque occidat nos *litera*, non oportet scripturam, sed contumaciam cordis abiicere, & orare Deum, ut doctrinam suam in nobis & in aliis non *literam*, sed *spiritum* esse velit, hoc est, efficaciter per eam corda nostra moueat, & ad se conuertat. Tertiò, quòd additur, *spiritum viuificare*; id non à scriptura ad alias opiniones aut reuelationes nos auocat. Spiritus enim ille viuificat, à qua Scriptura non dissentit, sed eadem docet ac sapit quae in scriptura prodidit. ille autem *Spiritus* qui à Scriptura homines abducit, non viuificat, sed multò verius quàm *litera* videlicet non per accidens, sed sua natura, occidit. Est enim Spiritus Antichristi, mendax & homicida, ac proinde nobis sit anathema.

4. Aliud in conclusione.

Quartò autem procul à Pauli mente aberrare illos, qui per *literam*, vel characteres literarum, vel propriam & Grammaticam sententiam, siue scripturae totius, siue allegoricè & figuratè dictorum; & per *spiritum*, eorum interpretationem intelligunt: cum ex his quae de sententia Pauli sunt dicta, tum inde manifestum est, quòd non solùm omnis scripturae sententia, siue propria siue figurata, sed omnis etiam eius interpretatio

pretatio, est & manet *lispra occidens*, nisi viuifica Spiritus sancti vis ad eam accesserit.

Quare cum neque interpretationis, neque reuelationis, neque autoritatis, neque alio pretextu liceat relictâ scriptura Prophetica & Apostolica, ad quęcunque de religione dogmata scripturę testimonio non comprobata transire; eam velut oraculum de cęlo sonans audiamus, ad lectionem eius, neque opinionibus vel ex nobis vel aliunde conceptis, neq; affectibus, neque pręiudiciis occupatos animos, sed timorem Dei, & studium cognoscendi veritatem asferentes. Ita enim futurum est, vt & sententiam scripturę veram intelligamus, ac per eam pietas & consolatio certa & solida in nobis accendatur & progressus faciat.

DE VERA PIORVM CONSOLATIONE.

SCOPVS huius doctrinę est, vt habeamus consolationem firmam in vita & in morte. Atque vt hanc habeamus, Christiana doctrina potissimum discenda est. Summa autem consolationis istius in eo consistit, quod *sumus membra Christi*: id est, quod sumus Christo per fidem insiti: quod sumus ei curę, & per eum a Deo dilecti, Deo reconciliari, & cum eo coniuncti.

Illam consolationem Diabolus nobis adimere conatur hoc modo. 1. *Tues peccator. Ergo Deo non es acceptus.* Res. Sed Christus pro me satisfecit suo preciososanguine. 2. *At sibi est moriendum.* Res. At Christus me liberauit a potestate mortis, & scio me per Christum ex morte emerfurum. 3. *Quid si autem amittas gratiam Christi? poter enim labi, & perire, idque longum sit iter in cælum.* Respon. Non tantum mihi meritis est sua beneficia Christus, sed etiam confert, eaque in me conseruat, & perseverantia me donat, ne excidam a gratia. 4. *Quid si hac ad se non persineant? & unde scis se esse Christi?* Res. 1. Quia habeo testimonium Spiritus S. in me. 2. Quia vniuersalis promissio per-

tinct ad omnes fideles. Si ergo habeam fidem, ad me promissio illa pertinet. Scio autem me habere fidem ex effectis fidei. 1. Quia habeo voluntatem obsequendi & credendi Deo, etiamsi sim infirmus. 2. Quia habeo bona opera, quæ sunt signa veræ fidei. Ergo habeo veram fidem, & per consequens, Christus & eius beneficia ad me pertinent.

Necessaria est hæc consolatio. 1. *Propter nostram salutem, ne desperemus.* 2. *Propter celebrationem Dei.* Ut enim possimus celebrare Deum, oportet nos emergere ex peccato, & morte: non ruere in desperationem, sed firma consolatione sustentari usque ad finem. Hanc consolationem etiam reliquæ sectæ promittant, non tamen præstare possunt, quia conscientia & experientia sæpe reclamation. Sola autem Ecclesiæ doctrina eam præstat, ita ut conscientia acquiescant, quia sola hæc ostendit fontem omnium miserationum, quibus genus humanum est obnoxium: sola quoque hæc rationem eluctandi ex iis præscribit.

Partes huius consolationis sunt. 1. *Reconciliatio nostri cum Deo per Christum, cuius unius Christi nos proprii sumus: ac proinde non sumus nostri iuris, ita ut liberè peccemus, nec in nostris viribus vel manibus consistit salus nostra. Quod si ita esset, singulis momentis amitteremus eam.* 2. *Modus reconciliationis, nimirum per sanguinem Christi.* 3. *Liberatio ex miseriis.* 4. *Conseruatio reconciliationis & liberationis, ita ut ne pilus quidem de capite nostro cadere possit sine voluntate patris nostri cælestis.* *Obiect.* At pij quotidie interficiuntur. *Resp.* Hæc non nocent, sed iuvant nostram salutem. Diligentibus Deum omnia simul conferunt ad bonum. 5. *Testimonium Spiritus Sancti in cordibus nostris efficientis veram consolationem, & veram ad Deum conversionem.* Hoc Sp. S. testimonio cognoscimus nos esse Dei, postquam semel erepti sumus ex istis miseriis. Nam Spiritus S. qui est eius rei pignus certissimum, testatur in cordibus

Mat. 10. 30.

Rom. 8. 27.

cordib. nostris ea ad nos verè pertinere. Efficit. n. vñ *Luc. 1. 71.*
sine me in Deo serviamus. At hic *Spiritus Christi, quem Deus* *Gal. 4. 6.*
in misit in corda nostra, clamas Abba pater. 6. Certitudo vi-
ta aeterna. Differt hæc pars à quinta: quia illa est cer-
 titudo earum rerum: hæc autem, est certitudo nostra,
 qua scimus hæc esse certa. Atq; hoc est initium fidei.

Ut habeamus hanc consolationem tria consideranda
sunt. 1 Agnitio miserie nostre, ut desideremus libera-
tionem, & Deo grati simus. 2 Liberatio, sine qua non
habemus consolationem. 3 Gratitude, sine qua non
liberamur. Hic summa & propositio totius sacræ
 Scripturæ continetur. Atque hæc planè consonant
 cum divisione Scripturæ, seu doctrina Catholica, in *Legem*
 & *Euangelium*, & harum partium discriminibus. Ad il-
 la enim tria membra *Lex & Euangelium* referuntur:
 ad primum & tertium *Decalogus* pertinet, quia du-
 plex est usus Legis, Agnitio peccati, & Regula vitæ.
 Ad secundum membrum pertinet *Symbolum*, quia
 hoc de liberatione agit, & est summa Euangelij: Sa-
 cramenta similiter ad secundum membrum referenda
 sunt, quia confirmant id quod in Euangelio docetur.
 Ea nimirum sunt appendices promissionis gratiæ, &
 sigilla iustitiæ fidei. *Precatio* ad tertium membrum
 pertinet, ad gratitudinem scilicet: quia precatio est
 præcipua pars gratitudinis.

Ex his oriuntur quatuor quæstiones. 1 *Quare ista*
tria necessaria sint ad consolationem. 2 Unde hæc tria scia-
mus: ex Lege scilicet & Euangelio. 3 Quomodo. 4 Quare.

Cognitio miserie necessaria est ad consolationem. 1 Quia
 non agnita miseria, & quidem eius magnitudine, ne-
 que magnitudinem beatitudinis agnoscere, ne-
 que liberationem ex malis expeteremus. Si non ex-
 perimus liberationem ex malis, non querimus eam,
 si non querimus, non consequimur eam, quia *Deus*
tantum querentibus dat liberationem: tantum pulsanti a-
perit, eoque in iis finem suum assequitur, nempe
sui celebrationem. Beati qui sitiunt iustitiam, Venite ad

Mat. 11.28.
1sa. 57.15.

me omnes qui laboratis. In Spiritu contrito habito. Quæ iam diximus hoc etiam syllogismo confirmantur. Quod necessarium est ad desiderium liberationis in nobis excitandum, id necessarium est ad consolationem: Agnitio miseriæ nostræ necessaria est ad desiderium salutis, aut liberationis. Ergo agnitio miseriæ nostræ necessaria est, ad consolationem consequendam: non tamen ad nos consolandum: nam terret nos ista miseriæ cognitio: sed terror iste, nobis est salutaris, quia nisi agnoscamus miseriam nostram, non expetimus liberationem. Qui verò liberationem non expetunt, eam non accipiunt. 2. Miseriæ nostræ cognitio necessaria est ad consolationem, quia essemus ingrati, si ignoraremus ex quantis miseriis essemus liberati & extracti. Quanto magis enim sentimus magnitudinem mali nostri, tanto magis desideramus & expetimus remedium, & eò magis erga Deum grati sumus, quia præbuit nobis remedium aduersus peccatum. 3. Quia concione Legis fit præparatio ad concionem de gratia: alioqui sequitur securitas carnalis, fitque consolatio instabilis. Hinc patet, cognitionem miseriæ nostræ nos potissimum haurire ex Lege, ac proinde inchoandum esse à prædicatione Legis, sicut fecerunt Prophete & Apostoli: idq; ut deiiciantur conscientie & corda coram Deo, ac præparentur ad pœnitentiam, & ad recipiendum Euangelium. Hoc nisi fiat, reddentur homines magis securi & contumaces, & porcis obiciuntur margaritæ pedibus conculcande.

Cognitio Liberationis necessaria est ad consolationem. 1. Quia bonum non agnitum non expetimus, iuxta illud, *Ignosi nulla cupido.* Imò inuentum quoq; si ignoremus quale illud sit, non expetimus, ideoq; non consequimur. Imò illud ipsum quo liberationem consequimur requirit agnitionem liberationis. Errabis enim in petitione liberationis, nisi scias quæ & qualis sit, & quomodo accipiatur. Deinde, per fidem fi-
mus

mus participes huius liberationis. Atqui fides non est sine cognitione. Necessaria igitur est agnitio Liberationis, tum vt consequi eam possimus: tum quia instrumentum ipsum quo eam consequimur, non potest esse sine liberationis nostræ cognitione. 2 Bonum non agnatum non consolatur: vt igitur te consoletur, oportet scire quantum & quale sit bonum illud. 3. Necessaria est liberationis agnitio, vt possimus esse grati, quia pro bono ignoto gratias non agimus, quippe, quod parui facimus, & si volumus verè esse grati, cognoscimus & desideramus omnes eius boni circumstantias: Liberationem cognoscimus ex Euangelio. 1. Audiendo illud. 2. Discendo. 3. Assentiendo, & quidem ex Euangelio: quia illud solum promittit Liberationem credentibus in Christum. Oportet autem diligenter modum Liberationis obseruare, vt non cum nominis diuini contumelia, & nostro salutis periculo modum liberationis ipsi fingamus, aut ab aliis confectum amplectamur.

Gratitudinis cognitio necessaria est ad consolationem. 1 Quia nemo potest Deo facere grata, nisi sciat quæ ipsi grata sint: nam vult coli, & nos gratos esse, non eo modo quo nos volumus sed eo modo quo ipse præscripsit. Nisi igitur scias quæ ei grata sint, nullam inde consolationem accipies. 2 Quia ibi primum est vera consolatio, vbi est gratitudo: nisi enim sis gratus, non potes tibi applicare meritum filij Dei. Nam tantum gratis nobis offertur & applicatur: Gratitudinem autem præstare non potes: nisi agnoscas modum quo nobis dat beneficia sua Dominus. 3 Gratitudinis cognitio requiritur necessariò, quia est præcipuus finis & scopus liberationis. *In hoc apparuit Filius Dei, vt destrueret opera Diaboli.* 4. Vt sciamus illa quæ præstamus non esse meritum, sed 1. Ioa. 3. 8. tantum gratitudinis declarationem. Pro qua re autem gratias agis, eâ scis te non esse meritum. 5 Ex hac gratitudine fides in nobis & consolatio confirmatur.

O bieff.

Obiect. Quod vltro sequitur, id non est necesse doceri. Sed vltro necesse est sequatur gratitudo. Non igitur necesse est illam doceri. *Resp.* Sequitur gratitudo liberationem, sed modus gratitudinis non item: de hoc enim ex verbo Dei docendi sumus. Deinde maior non est vniuersalis: potest enim doceri, quod vltro sequitur magnoperè, maioris & amplioris cognitionis & confirmationis causa. Gratitude autem cognoscimus, 1. Ex Euangelio, quia illud promittit liberationem cum conditione penitentię. 2. Ex lege, quia Lex in specie ostendit & determinat species obedientię. Quoniam illa vera, firma, atque vnica fidelium consolatio scopus est totius doctrinę Christianę: & quoniam ad illam consolationem hæc tria necessariò requiruntur Miserię scilicet hominis, liberationis, & gratitudinis consideratio: cõstat hæc tria præcipuas esse doctrinę Christi partes. Proinde de iis ordine deinceps agemus.

PRIMA PARS.

DE HOMINIS MISERIA.

Vnde tuam miseriam cognoscis?

X Lege Dei.

a. Rom. 3. 20.

b. Lu. 10. 27.

Quid à nobis postulat lex Dei?
 Id docet nos Christus summum. Mat. 22. *Diliges Dominum tuum, ex toto corde tuo, ex tota anima tua, ex tota cogitatione tua, & ex omnibus viribus tuis.* Istud est primum & maxi-

imum

*num mandatum. Secundum autem simile est hu-
ic: Diliges proximum tuum sicut teipsum. Ab istis
duobus mandatis tota Lex & Prophetæ pendent.*

Num hæc omnia perfectè servare potes?

Minimè^c. Natura enim propensus sum ad
odium Dei & proximi^d.

*Num ergo Deus hominem ita prauum &
peruersum condidit?*

Nequaquam^e: Imò verò bonum & ad imagi-
nem sui condidit eum^f, hoc est, vera iustitia &
sanctitate præditum, vt Deum creatorem su-
um rectè cognosceret, & ex animo diligeret,
cum eo beatus in æternum viueret, idque ad e-
um laudandum & celebrandum^g.

*Vnde igitur existit hæc natura humana pra-
uitas?*

Ex lapsu & inobedientia primorum paren-
tum Adami & Eux^h: Hinc natura nostra ita
est deprauata, vt omnes in peccatis concipia-
mur & nascamurⁱ.

*An verò adeo corrupti sumus, vt ad bene a-
gentium prorsus non simus idonei, & ad omne vi-
tium proclines?*

Certè: nisi per Sp.S. regeneremur.^k

*Annon igitur Deus homini iniuriam facit, qui
ab eo in lege flagitet, qua præstare non queat?*

Minimè^l. Nam Deus hominem talem con-
diderat, vt ea præstare posset: verum homo,
impulsore diabolo^m, sua ipsius contumacia, se
& omnem poster. diuinis illis donis orbauit.

Num

c Ro. 3. 10.
& 23. 1. Ioa.

1. 8.
d Ro. 8. 7.

Eph. 1. 3.
Tit. 3.

e Gen. 1. 31.
f Ge. 1. 26.

& 27.
g 2. Cor. 3.

18. Col. 3. 10
Eph. 4. 24.

h Ge. 3. Ro. 5
12. 18. 19.

i Psa. 51. 7.
Gen. 5. 3.

k Ioa. 3. 6.
Gen. 6. 5.

Iob. 14. 4. &
15. 14. 16.

& 35. Ista.
35. 6.

l Ioa. 3. 5.
m Ep. 4. 24.

Luc. 10. 30.

*Num Deus hanc contumaciam & defectio-
nem hominis dimittit impunitam?*

n Rom.
5.12.

Heb.9.27.
o. Deut.
27.26.
Gal.3.10.
p Exod.
34.6.
q Exod.
20.5.
Psal.5.5.
2. Cor.6.14.

Imò verò horrendis modis irascitur², tum ob innata nobis peccata, tum ob ea, quæ ipsi committimus, eaq; iustis. iudicio præsentib. & æternis suppliciiis punit, sicut ipse pronuntiat: *Maledictus omnis qui non permanet in omnib. quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea³.*

Annon igitur Deus est misericors?

Est ille quidem misericors⁴, verum ita, ut etiam sit iustus⁵. Quapropter postulat eius iustitia, quod aduersus summam Dei maiestatem commissum est, id quoq; ut summis, hoc est, sempiternis cum animi tum corporis suppliciiis luatur.

PRIMA. In hac parte tractantur tres Loci:

1 De Peccato.

2 De Cœatione hominis, quæ facit ad intelligendum locum de Peccato.

3 De Libero arbitrio.

Miseriã nostram & nos habere peccatum cognoscimus ex Lege Dei, quæ à nobis exigit & requirit eius contrarium quod in nobis est. Nam propensi sumus ad odium Dei & proximi, id quod est ipsum peccatum: at Lex amorem Dei requirit. Latius autem patet nomen miserie, quàm peccati. Miserie nomine intelligimus malum culpa, id est omne peccatum: & malum pena, quod complectitur omnes destructiones nature rationalis, dolores, cruciatus, calamitates. In summa, Malum pena complectitur omnes miseria, & sequentia peccata, quib. puniuntur præcedentia. Sic numeratio populi, à Davide facta, est simul pœna & peccatum.

Ex

Ex Lege cognosci miseriam nostram satis apparet ex hoc Syllogismo, cuius maiorem propositionem recitat Lex ipsa: *Maledictus omnis qui non permanet in perfecta Dei & proximi dilectione.* Atqui illam dilectionem Dei vocat Christus *primum & maximum mandatum*. Item conscientia addit Minorem: Ego non mansi in omnibus. Conclusio est approbatio sententię Legis: Ergo sum maledictus. Ita ex Lege est agnitio peccati.

Maior tamen est latius explicanda. i. Dicitur, *Qui non permanseris in perfecta dilectione*, &c. id est, vt Christus explicat, *Qui Deum non dilexeris ex toto corde, ex tota anima, ex tota cogitatione, & ex omnibus viribus.* Ex toto corde) quo omnes affectus, inclinationes, appetitus intelliguntur. Vult enim Deus se solum agnoscere summum, seque supra omnia alia amari, & vt in eo acquiescant homines, sibi totum cor vult, non partem sibi & alteri partem tribui. Et opponitur huic, *non ambulare coram Deo perfecto corde.* Obiect. Si debemus Deum ex toto corde diligere: Ergo parentes non debemus diligere. Resp. Licet quidem nobis & alia diligere, sed nihil supra Deum. Debemus quidem parentes diligere: sed non summè. Reliqua enim diligere debemus propter Deum: *Ex tota anima*) qua partem volentem, seu motus voluntatis complectitur: id est, voluntate tota & proposito. *Ex tota cogitatione*) qua intellectum & mentem intelligit. quantum cognoscimus de Deo, tantum etiam ipsum amamus: *ideò cum perfectè eum cognouerimus, desinet id quod est ex parte.* Proinde & dilectio Dei, quę nunc est ex parte, erit perfecta. *Ex omnib. virib.*) quibus omnes actiones internas cum Lege Dei congruentes complectuntur. 2. Dicitur, *in dilectione Dei*: cui nempe patefacto, & benefacienti sibi sit obligatus, vnde se Deum nostrum Dominus vocat. *Diligere autem Deum*, est cum agnoscere summum bonum, & quidem summum bonum nobis, idq; ita amare, vt omnia potius deserere velis, omnia pati, quàm ab illo recedere

Deut.

27.16.

Gal. 3.10.

Mat. 22. 38.

Mat. 22. 37.

1. Co.

13.10.

re

re & nolle cum illo coniungi nam quod optimū est, id maximē expetis, & cum eo maximē coniungi cupis.

3. Dicitur, *in dilectione proximi*. Diligere proximum, est ex dilectione Dei bene velle & benefacere proximo, & præstare ei omnia quæ tibi fieri iuste & secundum legem cuperes.

Dilectio Dei est summa legis, quia sumitur pro tota obedientia, quippe cum sit obedientiæ causa. *Dicitur autem dilectio Dei primum mandatum*, quia est fons aliorum. *Fons est* 1. quia est causa impulsiva & efficiens. 2. Quia est finalis causa aliorum, quæ est ut declaremus amorem nostrum erga Deum. Eadem ratione dicitur *Maximum mandatum*, 1. Quia finis est aliorum omnium mandatorum, & totius obedientiæ: nam idē debes benefacere proximo, quia diligis Deum, & ut ipsi rursum præstes obedientiam. 2. Quia cultus principalis est, propter quem ceremoniales leges institutæ sunt, atque ita opponitur cultui ceremoniali, qui fiebat propter hanc legem moralem.

Obiect. *Secundum præceptum est primo simile: Ergo primum non est maximum.* Resp. *Dilectio proximi, dilectioni Dei similis est.* 1. Quia præceptum illud de proximo diligendo opponitur ceremoniis. 2. Quia obedientia primæ est causa secundæ tabulæ. 3. Quia violatio secundæ tabulæ æquē meretur æternas penas, ac primæ. 4. Quia pertinet ad cultum moralem, qui describitur in prima & secunda tabula. 5. Similis est quod ad coherentiam: quia neutra sine altera seruari potest. 6. Quia idem est utriusque autor. 7. Quia utraq; integram obedientiam complectitur. Hinc iam patet responsio ad obiectionem: *Ergo proximus est a quodam Deo, & a quodam colendus.* Nam dictum est suprà, *Deum solum diliges ex toto corde.* *Similis autem est proximi dilectio dilectioni Dei*, quod ad genus cultus: dissimilis quod ad gradus. Est tamen etiam dissimilis, 1. quoad obiecta. Nam Deus & homo diuersa sunt obiecta. 2. quatenus dilectio proximi

Proximi ex dilectione Dei oritur, non contrā. 3. *¶* Et dictum est quod ad gradum dilectionis. Obiect. *Si dilectio Dei est summum mandatum: Ergo dilectio Dei est maior fide.* Resp. *Dilectio* sumitur hic pro tota obedientia, quam Deo debemus, sub qua fides comprehenditur, quæ est causa reliquarum omnium actionum. Nam quia Deum diligere iubemur, cum quoq; prohibemur offendere: nemo enim dilectum à se offēdit.

Dilectio proximi dicitur secundum mandatum. 1. Quia continet summam secundæ tabulæ: si enim *dilexeris proximum sicut te ipsum*, non occides eum, non illi nocabis. 2. Quia ex prima tabula, nempe ex dilectione Dei debet oriri proximi dilectio: atque ita explicatur etiam quod additur à Christo, *Ab istis nimirum duobus mandatis pendere totam Legem, & Prophetas*, id est totam reliquam obedientiam legalem, quæ in Mose & Prophetis comprehensa est, oriri ex dilectione Dei & proximi. Obiect. *In Prophetis est etiam promissio, seu doctrina Evangelij: Ergo male videtur hic loqui Christus.* Resp. Loquitur de doctrina legali, non de promissionibus Evangelij, quod apparet ex quaestione Pharisei, querentis quodnam esset præcipuum mandatum, non quæ principalis promissio, idēd Christus ei respondet ad propositum. Huc usque tendit explicatio maioris propositionis.

• Nunc minor propositio restat, ea est, *Atqui ego non permansi in omnibus*, id est, neque Deum dilexi, sicut oportebat, neque proximum. Ergo *maledictus*. Atque ita apparet re ipsa agnitionem miserix, eoque agnitionem pænæ, quæ miserix nomine continetur, esse ex lege. Id quod & alio argumento confirmatur. *Lex pernam ostendit, quia obligat nos vel ad obedientiam vel ad piam.* Sed nemo præstat obedientiam. Ergo obligat ad piam. Quin & *lex* præterea ostendit omnia mala nobis accidere propter peccata. Item ostendit Dei iustitiam, magnitudinem & gravitatem iræ Dei aduersus peccatum. Hinc oritur quaestio, *Undenam sis peccatus*, cum præsertim

Dominus

Domini hominem creauerit bonum, & ad imaginem suam. Ad hanc questionem pertinet Locus de Peccato, de Creatione hominis, ac de libero arbitrio: quos tres locos ordine persequemur.

LOCVS DE PECCATO

Questiones hic obseruandæ.

1. An sis, vel unde confites esse peccatum in nobis.
2. Quid sis peccatum,
3. Quotuplex sis.
4. Qua sis peccati causa.
5. Qua effecta sis peccati.

Esse non tantum in mundo, sed etiam in nobis peccatum scimus, 1. *Ex lege Dei*, hoc est, collatione nostri ad legem, considerando quid ea requirat, & quid nos presterimus. Lex requirit integram & perfectam obedientiam, internam & externam. Hanc verò in nobis non inuenimus. Obiect. *Quod docet nos iustitiam extra nos querere, & nos peccati reos arguit, ex eo habemus agnitionem peccati: Sed Euangelium iubet de nobis desperare, & alibi iustitiam querere. Ergo ex Euangelio habemus agnitionem peccati.* Resp. Concedo nos aliquo modo ex Euangelio cognoscere peccatum, sed non principaliter. Hic enim est usus Legis principalis. Euangelium autem presupponit quod Lex probauit: videlicet nos esse peccatores, antequam ableget nos ad Christum. Sic etiam scientiæ subalterne à superioribus sumunt sua principia, & non probantes ea ex iis procedunt. Deinde Euangelium in genere nos arguit tantum peccati: sed non in specie declarat quid & quæ sint peccata. Hoc autem est principale & proprium Legis officium: ideo non ponimus exclusiuam, quod ex sola lege sit agnitio peccati. 1. Scimus in nobis esse peccatum ex lege naturali, siue ex iudicio conscientie quod est in omnibus. 3. Ex testimoniis sacre Scripturæ, vt Psalm.

14. & 53. lſai 59. 4. Ex poenis & miſeris peccatum conſequentibus. 5. Ex concionibus poenitentiae. Hæc autem quæſtio ponitur. 1. contra Libertinos. 2. ut ſit exercitium poenitentiae. Atque hic non quæritur, an peccatum ſit in aliqua re, vel in aliquibus hominibus: ſed, an ſit in omnibus hominibus peccatum. Cùmque ſine huius rei cognitione, nec ſuus honor Deo tribui, nèque ſalus nobis contingere poſſit, vult Deus naturam & cauſas peccati & poenarum intelligi & inquiri. Sed quemadmodum de ipſa origine generis humani; ſic etiam de illius corruptione & inſtauratione nihil certi homines nouerunt extra Eccleſiam, quæ voce diuina de his tantis rebus eruditur. Ideoque errant philoſophi de ipſa peccati definitione, dum vel externas tantùm actiones, vel conſilia & cupiditates cum honeſta diſciplina pugnantes iudicant peccata eſſe: non autem prauas inclinationes & affectus, ignorantiam, errores, & dubitationes de Deo & ipſius voluntate; & breuiter cùm legem diuinam integrè non intelligant, fieri non poteſt, quin multa maxima peccata pro peccatis non habeant. Errant & de cauſa peccati, quòd cùm defectionem diabolorum à Deo, & ſeductionem ac deprauationem naturæ hominum in primis parentibus ignorent, exiſtimant non cum hominibus naſci peccatum, ſed ſingulos per ætatem ſua tantùm voluntate in illud prolabi. Errant denique de peccati effectu, cùm & poenæ æternas ignorent, & iram Dei horribilem aduerſus peccata ne quidem verbo Dei de illa edocti, ſatis cogitare poſſint: Rom. 7. *Cupiditatem non noſſem, niſi lex dixiſſet, Non concupiſces.* Ioh. 16. *Spiritus ſanctus arguet mundum de peccato, quòd non credenti in me.* Pſal. 90. *Quis cognouiſcit iram tuam? ut timor tui, ſea & ira tua.*

QVID PECCATVM SIT.

Conuenit inter omnes, peccatum eſſe quiddam Deo diſplicens, contrarium iuſtitie, & poenæ

E

comme-

Peccatum
definiendum
ex Lege.

commerens, iuxta dictum Psal. 5. *Non Deus volens iniquitatem tuas, &c.* Vt igitur norma iustitię est voluntas diuina sic ē contrariū quid peccatum sit, non aliunde quā ex eadem regula vitę & actionum humanarum cognoscendum est. Itaque peccati definitio 1. Ioh. 3, rectissima & simplicissima est: *Peccatum est transgressio legis: siue, quicquid pugnat cum lege Dei.* Quia verō hīc mentes hominum quęrunt, quę sint illa mala quę lege diuina prohibentur & damnantur, addenda est ex concionibus & declarationibus legis per totam Scripturam sparsis, huius definitionis explicatio, quod videlicet, *Peccatum sit defectus, vel inclinatio, vel actio pugnans cum lege Dei, offendens Deum, & peccantem eiusque posterorē reos faciens pœnarum temporalium atque æternarum, nisi fiat remissio propter filium Dei Mediatorem.*

Peccati
Genus.

Genus peccati est defectus: Item, *Inclinatio vel actio.* Defectus autem nominantur in mente ignorantia & dubitatio de Deo & eius voluntate, & in corde priuatio dilectionis Dei & proximi, lætitię in Deo, & ardentis desiderij ac studij obtemperandi Deo secundum omnia ipsius mandata; & omissionem actionum internarum & externarum, quę lege diuina precipiuntur. Vel defectus est absentia, 1. *Inclinationum bonarum in mente.* 2. *Agnitionis Dei.* 3. *Motuum ad obtemperandum Legi Dei.* 4. *Actionum internarum, quę in Lege requiruntur.* 5. *Actionum externarum, quę illas sequuntur.*

Inclinationes autem prauę dicuntur contumacia cordis & voluntatis aduersus legem Dei, siue contra mentis iudiciū de actionibus honestis & turpibus: siue pronitas ac propensio nature ad eas faciendā quę Deus prohibet, quod malum nominant concupiscentiam. Vel, *Inclinatio praua est qualitas, quā sequitur actio, ita videlicet ut etiamsi actum nondum velimus facere quę Lex prohibet, velimus tamen inclinatione.* Quod peccatum sit defectus, probabitur in quęstione de peccato originali. Quod peccatum promereatur æternas pœnas, probabitur in quęstione de eius effectis.

Differentia

Differentia peccati est pugnans cum lege Domini.

Differentia.

*Proprium, ream faciens creaturam na Dei aeterna. vt enim peccati differentia specifica est, pugnans aduersus legem: sic proprietas est illi necessario adherens, reatus persona peccantis, hoc est obligatio ad penas temporales & aeternas quae sit ex ordine diuinae iustitiae & voluntatis. Atque hoc est quod vulgò dicunt, peccati geminum esse formale: pugnansiam cum lege, & reatum: suis duos respectus, quorum ille est collatio sine dissimilitudo cum lege: hic verò ordinatio ad penam. Hoc enim cum respectu consideratur peccatum in Ecclesia, vt integra sit eius descriptio, non tantum vt habitus malus voluntatis, qui vitium nominatur à Philosophis. Is autem reatus in hominibus non tantum peccantes, sed etiam posteros ipsorum in iudicio diuino inuoluit, sicut dicitur, Exod. 20. *visitans iniquitatem patrum in filios in tertiam & quartam generationem, eorum qui oderunt me.* Et Deut. 28. *Maledictus fructus ventris tui, &c.**

Proprium.

Accidens peccati est, nisi fiat remissio propter satisfactionem Filij Dei: ne hoc dici videatur in definitione, omnes quicumque peccauerint, perisse immutabiliter cum tota posteritate. Etiam si enim naturam peccati, quae est pugnare cum lege, sequitur damnatio peccantis & posterorum: tamen ab hac eximuntur vtrique, si meritum Christi per fidem sibi applicent, & conuertantur.

Accidens.

3 Quotuplex sit Peccatum.

Diuisiones Peccati praecipue sunt quinque.

Prima autem haec est: Aliud est Originale, aliud Actuale.

DE PECCATO ORIGINALI.

Quod sit peccatum originale in omnibus hominibus, probatur contra Pelag. & Anabap. 1 Testimonium Scripturae: vt, Quis dabit mundum ex immundo? In peccatis conceptis me mater mea. Qui non ex sanguine, neque ex libidine carnis, neque ex libidine viri: sed ex Deo nati sumus.

Iob. 14.

Psal. 51. 7.

Ioan. 1. 13.

68 DOCTR. CHRIST. I. PARS

Ioan. 3. 36.
Rom. 5. 16.
Ephes. 2. 3.

Gen. 6. 5.

Isa. 48. 8.

Rom. 7. 33.

Errores de
peccato o-
riginis.

*Qui non credit filio, ira Dei manet super eum. Reatus ex v-
na offensa introiit ad condemnationem. Erasmus natura filij
ira. &c. 2. Nam & infantes sine peccato obnoxij: quia
moriuntur. Non autem ex imitatione habent pecca-
tum: ergo ex propagatione. Quod etiam Scripturæ
testimoniis confirmatur. Omne figmentum cogitationum
cordis humani duntaxat malum est, idque ævni tempore.
Transgressorem ex utero vocant se. Vides aliam Legem in
membris meis, &c.*

Contra hanc autem de peccato originali doctrinam
olim contenderunt Pelagiani, ut nunc Anabaptistæ,
nullam esse originis peccatum, quandoquidem nec propter
lapsum primorum parentum rei finis posset, neq. in eis pecca-
tum à maioribus derivatum sit propagatione sed singulis san-
ctum imitatione primorum parentum peccatis, ac reatus con-
trahant. Alij verò concedunt quidem reatum esse prop-
ter primum peccatum, sed non simul etiam pravitatem sin-
gulis innatam, quæ condemnationem & iram Dei mereretur:
defectus enim, cum quibus nascimur, & concupiscentiam non
esse peccata.

Ut autem planè nos contra Pelagianos & Ana-
baptistas, & alios eiusdem farinae muniamus, quatu-
or hæc diligenter considerata proponuntur.

1. Ream esse totum genus humanum propter primorum
parentum inobedientiam, nisi beneficio Mediatoris ab hoc re-
atu eximantur.

2. Esse in nobis præter hunc reatum defectus & inclinatio-
nes cum lege dei pugnantes, ab ipsa natiuitate nostra hora.

3. Hos defectus & inclinationes esse peccata, & mereri
æternam iram Dei, nisi per Filium liberemur. Liberat e-
nim nos Christus non tantum à reatu: sed etiam à
prauitate. Ut enim duplex malum nobis ab Adamo
contigit, Reatus nimirum noster, propter peccatum
in ipso admissum, & deprauatio nature, ab ipso nō
propagata: Ita per Christum alterum Adamum ge-
mina nobis contigit gratia, videlicet imputatio ius-
titie, & Regeneratio. Hæc duo simul probantur in
Scriptura;

Scriptura, vt, Omnes peccauerunt, ac deficiuntur gloria Dei. Omnia conclusis Scriptura sub peccatum, vt promisso, &c. Circumcides Deus cor tuum & cor seminis.

4. Hac mala non imitatione, sed propagationis naturae iustos a primis parentibus in omnes posteros excepto Christo, derivari. Ita cognoscimus quod sit peccatum originale: iam videamus quid sit.

Peccatum originale est reatus totius humani generis propter lapsum primorum parentum, & privatio agnitionis Dei, ipsiusque voluntatis in mente, & inclinationis ad obediendum Deo voluntate, & corde: contra in his inclinatio prava ad repugnandum Legi divinae, sequuta lapsum primorum parentum, & ab illis derivata in omnes posteros, ac totum eorum naturam sic depravans, vt omnes propter hanc pravitatem rei sint aeterna ira Dei, nec placens quicquam Deo facere possint, nisi fiat remissio propter Filium Dei mediatorem, & renouatio naturae per Sp. S. Brevior definitio naturae peccati originalis haec est. Peccatum originale est carentia iustitiae originalis debita iustae. Est autem originalis iustitia, Conformitas & obediencia perfecta, interna & externa, iuxta totam Legem Dei: quia homo propter eam conformitatem Deo placebat.

Definitio
peccati originalis.

Formale peccati ad poenam, est reatus. Est autem reatus, esse obnoxium poenis, ordinatum esse ad poenas aeternas, dignum esse his propter offensionem Dei. Reatum esse propter Adae lapsum probatur. 1. Scripturae testimoniis: Sicut per unum hominem peccatum in mundum introiit &c. Per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi. 2. Id etiam patet ex hac Antithesi: Sicut liberatio a peccatis est, non esse reum propter satisfactionem Christi: ita peccatum originale est reatus propter lapsum primorum parentum, derivatus in omnes posteros.

Formale
peccati.

Privationem agnitionis Dei peccatum esse, probatur hoc argumento. Omne contrarium Legi est peccatum. Privatio agnitionis Dei est contraria Legi. Ergo & peccatum. Ratio Minoris. 1. quod his defectibus & inclinationibus, opposita dona & facultates lex divina in hominibus

Privationem esse
peccatum.

Requirat. *Maledictus. n. omnis qui non manserit in omnibus.* At vera Dei agnitio & omnium virium in natura hominis congruentia cum voluntate Dei, in lege precipitur, cum inquit: Ego sum Dominus, Deus tuus, &c. Non habebis deos alios coram me. Item: Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo &c. Quicumque igitur opinionibus de Deo vagantur, non agnoscens eum iuxta patefactiones diuinas, & quorum corda non sic ardens dilectione Dei, ut nullares ipsos à Deo auocare possit, hi quantum in ipsis est à vita aeterna exciderunt, & maledictioni sunt obnoxij. 2. Huc pertinent omnia dicta, quæ taxant ignorantiam Dei: Erratis, nescientes Scripturas. *Ocultari dicitur Evangelium iis qui pererunt.* Ignorantia Evangelij est peccatum.

Inclinationem prauam ad repugnandum Legi diuinæ esse peccatum probatur. 1. o. præcepto. Non concupisces. Lex n. requirit internam & externam obedientiam, utq; habeamus inclinationem ad amorem Dei. Illa igitur defectus est & peccatum. Peccatum est legis transgressio. 2. Ex testimoniis Scripturæ: *Figmentum humani cordis prauum est ab adolescentia sua. Erant natura filij iræ &c. 3.* Ex morte, atque aliis pœnis subsequitis. *Suspendi a peccati mors.* Inclinationes igitur ad malè volendum & faciendum sunt peccatum.

Obiect. Quod voluntarium non est, nec evitari potest, non est peccatum. Inclinationes non sunt voluntaria. Ergo non sunt peccata. *Resp.* Maior verà est in politicis, non in diuinis rebus, docet enim utrumque Scriptura, nempe carnis intelligentiam Legi Dei non subiaci posse: & quicumq; non subiiciuntur Legi, eos esse iræ Dei obnoxios. Postulat igitur Dei iustitia creaturam rationalem à Deo damnari & puniri, quādo cūque cum lege ipsius non congruit, siue volens, siue non volens, siue suā siue maiorum culpa deprauata sit. Tanta enim & tam inuolabilis est Dei maiestas, tantum malè est in peccato, ut satis sit ad iram Dei in totam posteritatem irritandam, vnius hominis à Deo defectio.

Obiect. 2. Pura non sunt peccata, Hæ inclinationes & defectus

fectus sunt pena primi lapsus. Ergo non sunt peccata. Resp. ad maiorem. Pena non sunt peccata, scilicet in iudicio politico: non autem in diuino: Nam Deus sæpe peccata peccatis punit. Id inprimis ostenditur, Rom. 7. & 2. Thess. 2. Habet enim Deus potestatem priuandi creaturas suo spiritu: quam potestatem creaturæ non habent.

Obiect. 3. Priuatio est peccatum. Deus infligit eam, creatis in nobis animam non ornatam illis donis quæ contulisset, si Adam non peccasset. Ergo Deus est auctor peccati. Resp. Est fallacia accidentis. Nam quatenus Deus infligit eam, est iustitia Diuina: sed quatenus attrahitur culpa maiorum, & nos etiam volentes recipimus, est peccatum. Instantia. Sed Deus non debebat tali pena punire istam culpam, cum sciret tantum malum subsequens. Resp. Exequatur Deus iustitiam suam, & pereat mundus. debebat ergo, quia iustum est.

4. Obiect. Appetitiones obiectorum sunt naturales. Ergo non sunt peccata. Resp. Appetitiones scilicet ordinatæ suorum obiectorum, quæ illis Deus ordinauit, non autem inordinatæ, & quæ sunt contra Legem. Appetere enim per se non est peccatum: sed appetitus est per se bonus: Appetitur autem contra Legem est peccatum.

Obiect. 5. Natura bona est: Ergo nullum est peccatum originis. Resp. ad antecedens. 1. Bona est natura, scilicet ante corruptionem. Omnia erant valde bona quæ fecerat Deus. 2. Etiam nunc natura bona est, quod ad substantiam, & quatenus à Deo condita: non autem quod ad qualitatés, & quatenus est corrupta.

Mala ista non imitatione tantum attrahit, sed nobiscum nasci: dum ex primis parentibus natura vitiosa in totam posteritatem propagatur, manifestè docent hæc testimonia, Iob 14. Quis debis mundum ex immundo. Psal. 51. Ecce iniquitate formatus sum. Ioh. 1. Qui non ex sanguine neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. Rom. 5. Per unum hominem peccatum in mundum introiit, et per peccatum mors, et ita in omnes

Mala originis insunt per generationem, non per imitationem.

humines mori transiis, ad quod omnes peccauerunt. Ecce ap.
7. Scimus legem esse spirituales: At ego carnalis sum, ven-
ditus ut subicerer peccato. Eph. 2. Eramus, natura filij
irae, sicut & ceteri. Denique cum & infantes peccato
sint obnoxij, vnde & moriuntur, & baptizandi sunt,
sicut olim circumcidebantur: illi autem nondum
possint imitatione peccare: necesse est, peccatum
illis ingenitum esse, vt dicitur Gen. 8. Cogitatio cordis
humani praua est à pueritia sua, & Ies. 48. Transgressorem
ab utero vocauit.

Obie. 1. de
Traduce.

Obiicitur contra hanc sententiam. Primò, Si pecca-
tum ex maioribus in posteros propagatur, aut anima pecca-
to originis contaminata, per traducem ex anima parentum
deriuatur: aut peccato infecta à Deo creatur ex nihilo, &
corpore infunditur: aut quia pura creatur à Deo, vitium
contrahit à corpore cui vnitur. Sed cum spirituale substan-
tia non in partes secetur, non per traducem propagatur ani-
ma: neq; vitiosa à Deo creatur, cum Deus hoc patet pec-
cati autor fieres, contra quam dictum est: Vidis Deus omnia
que fecerat, & erant valde bona: neq; à corporibus depra-
uantur, partim quòd animam puram & innocentem cum eo
corpore coniungi à quo deprauaretur, cum sine ad quem homo
est conditus, nempe ad vitam eternam, & cum bonitate Dei
pugnaret, partim quòd peccatum non per corpus, quod bonu
est, nec in animā agit, sed per animam propagari possit.
Non igitur ex parentib; corrupti liberi corrupti nascuntur.

Animæ vi-
tiantur à
corporib;

Responsio duplex est. Primò nequaquam obtinere
possunt, quod tertio loco dicunt in Minore: Animas
non posse vitium contrahere à corporibus. Nam & primi
parentes ad vitam æternam erant conditi, & tamen
deprauantur deficientes à Deo. Itaque vt primorum
parentum creatio & exploratio per tentationē, & in-
tentatione desertio, quib; positis certò futura erat ip-
sorum deprauatio: ita & coniunctio animarum cum
corporib; in quib; certò deprauabuntur, cum bonitate
Dei non pugnat: partim quia Deus sic est beneficus,
vt iram etiam aduersus peccata & iustitiam suam vni-

cum

cum misericordia in operibus suis declarare velit, partim quia remedium in filio suo proposuit, ad quod confugientes, ab hereditaria & necessaria corruptione, & damnationis periculo liberantur: nec ab eius bonitate alienum est, potius ex peccato & morte per Filij vnigeniti mortem liberatos, quam in hec mala nunquam prolapsos, seruare. Neque absurdum est, naturam sui temperamentique corporis etiam si brutum sit, ad mala esse prouum, & non aptum animam ad bonas actiones instrumentum: animam verò in rectitudine & puritate, in qua condita est, non confirmatam sequi inclinationes & temperamentum corporis vitiosum, & à sua integritate deficere, quamprimum corpori immundo vnitur: cùmque corpus ex parentibus peccatoribus & reis propagatum, sit pars altera hominis, Deum toti homini propter partem eius ream irasci, & gratiam sui Spiritus subtrahere, vt etiam pars altera, videlicet anima, donis spiritualibus priuata, in prauitatem & maledictionem ruat.

Sed etiam si obtinere totam Minorem possent, tamen alia est responsio ad Maiorem sufficiens, vt neque de traduce; neque de modo propagationis peccati originalis anxie disputare sit necesse. *Esse enim animas singulorum hominum cùm vivere incipiunt, à Deo creari concedamus:* tamen non est fingendum, esse aliquandiu animas, antequàm corporibus inserantur. Simul enim & creantur, & vniuntur corpori: Sicut dicitur, *Inspirasti in faciem eius spiritum vira.* Sicut autem corporum etiam substantia, quamuis ex parentum substantia sumitur, tamen à Deo creari, hoc est, formari rectè dicitur, & hominum pariter ac Diabolorum peccantium substantiæ à Deo conseruantur, neque tamen propterea Deus peccati aut malitiæ ipsorum auctor vel conseruator existit: ita & animarum substantiam & naturales facultates, Deus simul & creat, & priuat donis suis: quæ Adamo ea conditione dederat, vt etiam posteris ipsis daret, si ipse

Anima hominis simul & creatur & vnitur corpori.

illa retineret: non autem daret, si ipsa sua ingratitudine illa abiiceret: anima verò spiritu & luce diuina destituta, etsi ad appetitiones & operationes inclinata est, tamen circa est, non ad tales appetitiones & actiones, quales lex Dei requirit, inclinata: Atque hac ratione inclinationes rectitudine sua spoliata, sua sponte existunt mala, & cum lege diuina pugnant: Defectus autem illi in mente & voluntate, & corde primorum parentum, quatenus à Deo infliguntur ipsis & ipsorum posteris iustæ sunt peccati à parentibus & à sobole in parentibus admissi, poenæ: inclinationes autem his defectibus vitiata & ipsi defectus, quia faciunt vt homo diuinæ legi neque sit conformis, neque possit esse, quatenus ab hominibus, & sibi & soboli, peccando attrahuntur, & ab ipsis, & a sobole existunt, peccata sunt.

Obiect. 2. Quod non habens parentes, non possunt in sobolem transmissere: Peccatum originale in sanctis tollitur: Ergo saltem hi non propagant illud in posterum. Resp. Peccatum originis tollitur in sanctis quoad reatum, hoc est ita vt remittatur ipsis propter Christum. Sed manet quoad vitium pugnans cum lege. Etsi enim regenerantur simul Spiritu sancto, quibuscunque condonatur peccatum: tamen ea renouatio in hac vita non perficitur. Propagant itaque etiam sancti talem naturam in posterum, qualem ipsi habent, nimirum vitiolam, defectibus & malis inclinationibus obnoxiam. Si insens, saltem ergo reatum non propagari in sobolem, siquidem ab eo parentes liberati sunt. Resp. Id non propagari ex parentibus in posterum, quod parentes naturā non habent: à reatu autem eos non naturā, sed, per gratiam & beneficium Christi immunes existere. Non igitur iustitiam gratuitō imputatam, sed iniustitiam & damnationem, cui naturā sunt obnoxij, in posterum propagant. Causa verò, cur non iustitiam, sed reatum propagent, ea est, quia non secundum gratiam, sed secundum naturam nascuntur ex ipsis posteris

posterius, neque carnali propagationi, sed libertinæ Dei electioni gratia & iustificatio alligata est, sicut dicitur Iohan. 1: *Qui non ex sanguine neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nascuntur.*

Obiect. 3. Neque illud Rom. 11. obstat: *Sicut & es sram. Sancti erunt & rami.* Sanctitatem enim hic non intelligit remissionem peccatorum & regenerationem: sed hanc posteritatis Abrahami dignitatem, quod Deus propter fœdus cum Abrahamo initum, semper ex ipsius posteris aliquos convertere, & vera atque interna sanctitate donare constituerit.

Obiect. 4. dicitur sanctis parentibus: *Liberi vestri sancti sunt.* Sed Paulus in eo loco neque omnes sanctorum liberos remissione peccatorum donari, aut à Spiritu sancto regenerari, neque sanctitatem liberorum ex carnali propagatione proficisci docet. Nam de Iacob & Esau dictum est, *antequam boni aut mali quidquam fecissent, Iacob dilexi, Esau odio habui.* Est igitur sententia Pauli, piorum parentum liberos, etsi alter parens infidelis sit, tamen sanctos esse, quoad externam societatem Ecclesie, i. habendos esse pro membris, seu civibus Ecclesie Christianæ, ac proinde etiam pro electis & internè sanctificatis, nisi incredulitate & impietate sua alios se esse ipsi probent. Neque externa autem, neque interna sanctitas ex natura parentum, cum neutra in ea reperiat: sed utraq; ex gratuita misericordia, & fœdere, seu promissione divina, tam soboli quàm parentibus contingit.

Obiect. 5. In quos peccata omnium maiorum transeunt, miseriorum sunt illi, in quos tantum aliquorum peccata propagantur. At si peccatum ex patribus sanctis in liberos, in posteros homines omnium maiorum, in priores tantum omnium peccata propagantur, qui antecesserunt. Ergo posteriores sunt miseriorum omnibus aliis, quod absurdum foret, & cum iussu Dei pugnant. Responsio prima est: Non absurdum neque iniustum fore, etiam si posteriores Deus homines gravioribus quàm priores puniret, ac magis desertet.

Quamvis

Quantò enim plura peccata à genere humano committuntur & cumulantur, tantò ira ipsius vehementius accenditur, & poena magis exasperatur: vnde sunt illa dicta Gen. 15. *Nondum completa sunt iniquitates Amorrhæorum, &c.* Matt. 23. *ut venias super eos omnis sanguis iustus &c.* 1. Priorum parentum peccatum trāsire Deus finit in omnes posteros, quoad vitium naturæ & reatum, ut iustitiæ ipsius satisficeret, & misericordiz suæ in Filio exercendæ occasionem ipse haberet. Rom. 5. & 11. *De actualibus* verò *singularum peccatorum* dicit, *se visitare iniquitatem patris in filiis in tertia & quarta generatione*, hoc est, se ex iustitia sua punire peccata parentum in posteris, & tamen ex misericordia metas peccato figere, ut non semper maiorum peccata luant, vel imitentur posterì, neque sit necesse malorum parentum malos aut deteriores aut miseriore liberos existere: quemadmodum & misericordiam exercet in mille sima generationem eorum qui diligunt ipsum, & tamen electionis suæ libertatem retinet ut non semper bonorum parentum bona sit posteritas. Ratio discriminis huius inter originale & actuale peccatum est, quòd iustitia & vita æterna non per posteros, sed per primos parentes primùm est amissa.

Obiect. *Atqui Deus non vult punire posteros propter peccata parentum.* Resp. 1. Scilicet, nisi perseverent in iust. 2. Si parentes non acceperint conformitatem cum Deo pro se & posteris, ut si retinerent, etiam & posteris retenta sit: & si amitterent, etiam posteris amitterent. Hinc potest intelligi, duabus de causis Deum iuste in posteris, & propria ipsorum & maiorum peccata punire: primùm, quia parentum peccantium tota natura est rea: soboles autem tanquam pars parentum est, cum de ipsorum substantia sine massa sit propagata. Non potest igitur non ipsa etiam esse rea, tam post, quam ante propagationem ex parentibus, nisi singulari beneficio ipsi contingat remissio culpæ quam

Peccatum
Deus iuste
punit in
posteris.

quam in ipsis parentibus iam contraxit. Secundò, quia parentes acceperunt Dei dona communicanda etiam posteris, ea lege, si parentes ea retinerent; quòd si hi abiicerent, atque amitterent, etiam posteris priuarentur. Ergo postquam parentes iustitia & gratis Dei se priuarunt, non possunt immundi mundos procreare, sed corruptos, sibi que similes, ac proinde reos tam sui quàm parentum peccati, quia huic in se propagato ipsi participant, ei siue actu, vt adulti, siue inclinatione consentientes, vt infantes, nisi singulari Dei misericordia hæc innata ipsis prauitas corrigatur.

Additum est in definitione, quod hæc prauitas natura secuta sit lapsum in primis parentibus. Nam de homine nondum lapso dicitur, quòd ad imaginem Dei creatus fuerit, & omnia quæ feceras Deus fuerint valde bona: de lapso autem & eius posteris, Omnis figmentum cordis hominis sanctorum est malum omni tempore. Vbi simul docetur totam naturam hominis, hoc est, mentem, voluntatem & cor, & omnes facultates sic esse deprauatas, vt nullas nisi viciosas & Deo displicentes actiones possint producere sine renouatione, iuxta dicta, Rom. 7. Scimus enim legem esse spirituales: At ego carnalis sum, venditus vobis subiecer peccato. Item: Non enim quod non habitas in me id est, in carne mea, bonum. Et 8. Ergo qui in carne sunt, Deo placere non possunt. Matth. 7. Non potest arbor parua fructus bonos ferre &c. Et quidem ratio, cur ita fieri necesse sit, non est obscura. Quicquid enim non exactè ad legis normam congruit, placere Deo non potest, sed maledictionem & iram Dei æternam meretur, sicut dictum est: Maledictus omnis qui non manserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis. Iacob. 2. Quisquis totam legem serauerit, offenderit autem in vna, omnibus reus erit, &c. Sed nulla hominis actio post lapsum integrè est legi cõformis. Ergo nulla potest placere Deo. Minor hinc est manifesta: quòd lex in omni actione requirit agnitionem veri Dei, congruentem

Natura
prauitas se-
quuta est
lapsum.

cum diuinis patefactionibus, & hunc finem principalem, vt verus Deus illa obedientia creaturæ rationalis honore afficiatur, ac tale studium obediendi Deo, ralemque dilectionem Dei, vt omnia malit homo amittere, quàm à voluntate Dei vel in re minima discedere, neque vlla sit vel minima affectio aut cupiditas, aut inclinatio, quæ à summo illo & ardentissimo amore Dei, & obedientia erga legem Dei ipsum auocet. 1. Cor. 10. *Omnia ad gloriam Dei facite.* Deut. 6. *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota mente, & ex totis viribus tuis, &c.* Non renati autem in omnibus suis actionibus, ne agnoscunt quidem verum Deum, nedum omnia ad ipsius honorem referunt, aut ipsum supra omnia diligunt, sed ab ipso auersi & ipsius hostes sunt: Rom. 7. *Cum inimici essemus, reconciliati fuimus Deo; &c.* Et cap. 8. *Intelligentia carnis inimicitia est aduersus Deum.* Nulla igitur eorum actio, qualiscunque in speciem appareat, ad normam diuinæ legis congruit. vt Rom. 14. dicitur, *Quicquid non est ex fide, peccatum est.*

Doctrina hæc de peccato originis in Ecclesia tenenda est. 1. *vt agnitio peccati sit integra.* 2. *Quia Deus vult sciri prauitatem nostram esse tantam, vt ne obedientiam quidem per nos inchoare possimus sine ipsius gratia, & Spiritu Sancto.* 3. *Visciamus quæ peccata in sanctis sint, & quæ discrimina peccatorum in renatis & reprobis.*

Actuale peccatum est omnis actio interna & externa pugnant cum Lege Dei, tam in mente quàm in externis actionibus: & omisso eorum, quæ Lex præcipit, vt velle, cogitare, prosequi, facere mala: nolle, fugere, omittere bona, item motus, & passionis Legi Dei contrariæ. Huc pertinet illa diuisio, in facti & omissionis peccata.

Secunda diuisio Peccati.

Aliud Regnans: aliud non Regnans. Hæc diuisio sumpta est ex Ro. 6. *Ne regnet peccatum in mortali vestro corpore.*

Peccatum Regnans est omne peccatum quod non deploratur, & cui non resistitur gratia Spiritus Sancti, & propter quod

quod non tantum ex ordine iustitia Dei, sed ex re ipsa aternarum panarum reus est, qui illud habet. vocatur autem *Regnans*, 1. quia indulgetur illi. 2. quia imperium tenet in hominem, & cum facis aeternae damnationis reum. Talia sunt omnia peccata in impiis, qui non credunt filio, suntque sine fide & poenitentia. Illud est etiam in electis ante conuersionem, etsi remissum est quod ad consilium Dei: ipsi tamen nondum agnoscunt. Postquam autem conuersi sunt, repugnant, ne teneat imperium.

Vocatur & *Mortale*, in quo qui perseverat, & moritur in eo, perit. Qui facis peccatum, id est, qui data opera peccat & cum delectatione, ex *Diabolo* est. Vbi de *Peccato Regnante* loquitur. *Peccatum Regnans* est omne peccatum in renatis ante conuersionem, in non renatis semper siue sint defectus, siue inclinationes, siue errores, siue peccatum actuale.

Peccatum Non Regnans, est quod deploratur, & cui resistitur gratia *Spiritus Sancti*, & cuius remissionem consequimur, & hoc peccatum est in sanctis. Si dixerimus, nos peccatum non habere, nos ipsos fallimus, & veritas non est in nobis. Hoc dicit *Ioa.* de non regnante peccato. Non amplius ego id perpetro: sed peccatum quod in me habitas, id perpetras.

Peccatum Non Regnans, dicitur etiam *Veniale*, non quod mereatur remissionem, aut quod sis indignum parna: sed quia remissio sequitur tale peccatum. Ego tamen usurpare malim nomina regnantis & non regnantis peccati. 1. quia nomina mortalis & venialis peccati sunt obscura, & ambigua. Nam omnia peccata sunt mortalia. & *Ioannes* etiam vocat peccatum mortale, seu peccatum ad mortem, peccatum in *Spiritus S.* 2. Propter errores Pontificiorum dicendum venialia dici peccata, quae sunt lenia, nec merentia aeternas penas: dum tamen dictum sis, *Maledictus omnis, qui non permanet in omnibus*, &c. 3. Quia Scriptura non valetur his vocabulis, maxime nomine venialis peccati.

Ob. 1. *As electi non excidunt gratia.* Resp. Finaliter. ac mortaliter peccantes & non resipiscences, pereunt.

Non

Hoc in electos quidem non cadit, sed ante fidem labuntur citò & sæpissime.

Obiect. 2. *Voluntas Dei est immutabilis. At vult electorum salutem & remissionem peccatorum.* Resp. Concedo, de Dei consilio, non de fiducia remissionis peccatorum. Consolatio enim non consistit cum erroribus contra fundamentum, & peccatis contra conscientiam. Tunc autem habere dicimur remissionem peccatorum, cum hæc beneficia nobis applicamus. Ephe. 2.13. *Nunc in Christo Iesu qui olim procul fuistis, &c.* Ose. 2.23. *Vocabo populum meum, &c.*

Obiect. 3. *Natus ex Deo non peccat. Ergo &c.* Resp. Non peccat ad mortem. Nam electi non in vniuersum à Deo deficiunt, etsi peccent contra conscientiam: sed aliquot initia veræ pietatis retinent, quibus ad pœnitentiam rursus velut scintillis excitantur, vt Dauid, Petrus, Manasses. 2. non peccat, scilicet quatenus est renatus: peccat autem quandiu est in hac vita, peccato non regnante, & aliquando etiam regnante, quatenus non ex Dei spiritu renatus, sed adhuc carnalis est. Non enim vno momento perficitur, sed in hac vita inchoatur tantùm, in altera verò absoluitur demum regeneratio: siue renouatio nostri ad imaginem Dei. Sic enim ipse Iohannes de se & omnibus sanctis in hac vita pronuntiat cap. 1. *Si dixerimus nos peccatum non habere, nos ipsos fallimus, & veritas in nobis non est. Si confiteamur peccata nostra, fidelis est, & in Filio, vt remittat nobis peccata nostra, &c.*

Est igitur hæc sententia Iohannis, *renatus peccare quidem: sed non ita vt indulgeant peccato, aut si aliquando cedant & assentiantur malis cupiditatibus, vt omnem pietatis affectum abiiciant, & non respiciant.* Semper enim in renatis aliquid naturæ renatæ manet reliquum, quod aut luctam aduersus peccatum, aut pœnitentiam veram efficit, hoc est, ad mortem siue exitium æternum peccare, seu à Deo in vniuersum deficere, ipsos non sinit. Atque hanc consolationem

DE HOMINIS MISERIA. 81

tionem tantisper habent, dum se renatos esse sciunt, hoc est, dum fidem & bonam conscientiam retinent.

Obiect. 4. *1. Iohan. cap. 3. Semen ipsius in eo manet, nec potest peccare, id quod ex Deo natus est. Et 1. Pet. 1. Renatus non ex semine mortali, sed ex immortali, per sermonem Dei vivi & manentis in aeternum, &c. Si igitur semen verbi Dei nunquam in renatio emoritur, semper manent renati, & semper retinens gratiam, neque unquam rursus in peccatum regnauit. Respon. Amitti potest gratia & Spiritus sanctus à renatis, & saepe amitti, quoad aliqua dona, aliàs plura, aliàs pauciora: etiam si non amittant eum quoad omnia. Manet enim in ipsis aliquod initium seminis, illigium verè fidei & conuersionis, quod etiam si, cum succumbunt malis inclinationibus aut cupiditatibus, ita opprimitur & obscuratur, vt neque ab aliis agnosci, neq; ipsos de gratia Dei & salute sua in praesentia confirmare possit: tamen eos à Deo & agnita veritate in vniuersum deficere, & propositum amplectendi fide meritum Filij Dei, abiicere non sin- nit. Sic David precatur Psal. 51. *Cor mundum crea mihi Deus: & Spiritum rectum innoua in visceribus meis, &c.* Item: *Redde mihi gaudium salutis tuae, &c.* Amiserat igitur mundiciam cordis, rectitudinem & nouitatem Spiritus, & gaudium salutis, quæ sibi reddi à Deo peti- rit: & tamen his non in vniuersum carebat: alioqui enim non petiuisset, neque expectasset à Deo hanc restitutionem. Semen Dei, hoc est, verbum Dei ve- ram fidem & conuersionem in electis efficiens, manet & non emoritur in renatis, quoad conuersio- nem & perseverantiam finalem, vtcunque ante fi- nem saepe grauiter labantur. 1. Iohan. 2. *Si fuissent ex nobis, permansissent usque nobiscum. &c.**

Obiect. 5. *Non potest arbor bona fructus malos ferre. Respon. Scilicet, quatenus bona est. Si enim simpliciter bona sit, omnes fructus eius sunt boni, id quod in vita cele- sti futurum est: sin verò partim bona, partim mala sit, tales etiam sunt fructus, vt in hac vita experimur.*

Ob. 5. Se-
men ma-
nens, & im-
mortale.

Semen ma-
net, quoad
aliqua
dona.

Ob. 5. Ar-
bor bona.

Ob. Iusti ha-
bent pec-
cata.

Dictum est, *omnia peccata esse sua natura mortalia*. Opponunt quidam huic sententiae dictum Psalm. 22. *Confitebar peccata mea Domino, & tu remisisti prauitatem peccati mei*. Et Prouerb. 24. *Septies cadis in die iustus, & resurgis, &c.* Inde colligunt esse aliqua peccata, quae committentes manens iusti, ac proinde mortem aeternam non merentur. Sed malè ratiocinantur ab eo quod per accidens accedit peccato ad illud quod per se, insit peccato. Verum est enim esse multa peccata, propter quae Sancti non amittunt sanctitatem & iustitiam, nec finem p[ro]p[ri]o xij i[ra] Dei: sed hoc non ex leuitate, aut natura peccati, quaecunque illud sit, verum ex gratia Dei, non impunitis, nec volentis punire aeterna morte illa peccata, quae tamen sua natura hanc merebantur. Id euidentissime docet propheta eodem Psal. cum ait: *Beatus vir, cui remissa est prauitatio, &c.* Et Psal. 143. *Ne venias in iudicium cum seruo tuo, &c.*

Ob. 2. Non
omnia pec-
cata digna
gehenna.

Obiect. 2. Math. 5. *Quicumque irascitur fratri suo temerè, tenebitur iudicio: Quicumque verd dixerit fratri suo, Raca, tenebitur confessu: quisquis autem dixerit, fatue, tenebitur gehenna ignis*. Inde concludunt, cum Christus ipse statuas gradus p[ae]narum & peccatorum, ita ut ex his tantum tertio minesur gehennam, reliquis verd duobus, tantum p[ae]nas temporales, esse quadam peccata minora, quam quae supplicio aeterno digna sunt. Sed responsio ex ipsis verbis manifesta est, Christum non loqui de iudiciis & p[ae]nis politicis, cum nominat iudicium & confessum. Neque enim de politico ordine hic agit, sed de vera legis diuinae sententia, & de iudicio Dei aduersus peccata interna & externa, contra Phariseorum corruptelas disputat. Neq[ue] p[ae]nis corporalibus à magistratu puniri possunt aut debent, vel gestus acerbis aliquid aut contemptu significantes, vel affectus vitiosi, quibus non accedit conatus afficiendi aliquem iniuria. Tertio autem loco gehennam nominans, non eximit reliqua duo peccati genera aeternis p[ae]nis, sed tertium atrocius à Deo punitum iri significat.

Ob-

Ob.3. Matth. 12. *Omne peccatum & blasphemia remittitur hominibus, blasphemia verò in Spiritum non remittitur, &c.* Hinc elicere volunt quædam peccata in hoc seculo, quædam in futuro hoc est, in purgatorio, quædam verò nunquam remitti, quorum hæc mortalia, illa venialia sine sua natura. Sed primum neq; hic neq; alibi Christus docet, quædam peccata remitti in futuro seculo. Omnia enim alia peccata non quidem in futuro demum, sed tamen in hoc seculo remitti, & hoc loco vult Christus, & alibi Scriptura docet: quia non remitti peccata, nisi pœnitentiam agentibus certum est. Peccatum verò in Sp. S. non tantum in futuro, sed etiam in præsenti seculo remitti negat, ut veniæ negationem significantius exprimat. Secundò, siue in hoc siue in futuro seculo remissionem dicant fieri, tamen non ex peccati natura siue paruitate, sed ex gratuita misericordia propter Christum eam fieri, immotum manet. Quod si autem omne peccatum est tam graue, ut non nisi sanguine Filij Dei potuerit expiari, sine dubio sanguinem illum afficiunt contumelia, qui peccatum aliquod sic extenuant, ut pœnam æternam, cui mors Filij Dei æquipollet, illud mereri negent. Præterea vel ipsorum confessione multa sunt peccata mortalia, quæ tamen in hac vita remittuntur. Aut igitur hæc omnia ut sua natura faciant venialia oportet, aut ex hoc loco peccati leuitatem remissionis causam esse non probabunt.

Obiect. 4. Rom. 1. *Palam est ira Dei à celo, aduersus omnem impietatem &c.* I. Cor. 6. *An ignoratis iniustos non esse Dei hereditatem possessuros,* Ex his atque similibus locis colligunt, cum peccata mortalia sint, quæ excludunt homines à regno Dei: id verò non omnia peccata faciant: esse quædam peccata sua natura non mortalia. Sed plus concludunt quàm sequitur. Esse enim quædam venialia non dubium est: sed per gratiam remittentem peccata, quæ non accedente remissione, sine dubio à regno homines excluderent.

Ob.3. Aliqua remittentur in futuro seculo.

Ob.4. Non omnia excludunt regno Dei.

Ob. 5.
Quædam
ignē æter-
num me-
rentur.

Obiect. 5. 1. Corinth. 3. *Si cuius opus arserit, detri-
mentum patietur: ipse tamen saluus erit, sed quasi per ig-
nem.* Ergo, inquiunt, *quædam peccata in ignem qui dicitur, id
est, in aliquam pœnam, sed non æternam, homines merentur.*
Id etiam non de natura peccati concedimus, sed de
condonatione, quæ contingit retinentibus funda-
mentum, quod est Christus. Nam ligna & stipulas
fundamento superstruere, hoc est, non necessarias
quæstiones, humanas opiniones & traditiones verbo
Dei assuere, quæ sæpè schismatum in Ecclesia, sæpè
idololatriæ & errorum occasiones sunt, non tam leue
peccatum est, quàm illi qui hoc faciunt, existimant,
sed maledictionem æternam meretur, nisi fiat re-
missio propter Filium Dei, vt Apocal. docetur.

Ob. 6.

Obiect. 6. Heb. 5. *Pontifex assumptus ex hominib. debet,
quemadmodum pro populo, ita & pro seipso offerre.* Hic locus
nequaquam peccata sacerdotis per se siue natura sua,
sed propter victimam Christi per sacrificia typica
significatam, esse venialia docet: ac proinde senten-
tiam aduersariorum funditus euertit. Nam si om-
nia peccata sacerdotis etiam iusti coram Deo, tanta
sunt, vt non nisi morte Filij Dei potuerint expiari, ne-
cessariò sequitur, ea mortē æternā sua natura mereri.

Ob. 7.
Peccatum
consumma-
tum gignit
mortem.

Obiect. 7. Iacob. 1. *Cupiditas postquam concepit, pa-
rit peccatum: peccatum verò consummatum gignit mortem.*
Hic, inquiunt, Iacobus aliud peccatum consummatum esse
dicit, cū videlicet voluntas deliberans praua cupiditati
consentit: aliud non consummatum, quando peccatur sine
deliberatione: & peccato demum consummato tribuit quod
mortem gignat. Respondemus non valere consequen-
tiam, quia proprium pluribus speciebus, cū vni
speciei tribuitur, non sequitur ab alia remouendum
esse. Distinguit enim Iacob. species siue gradus pec-
catorum. Originale videlicet & actuale, & post actu-
ale mortem consequi dicit, non quia post originale
non sequatur mors: sed quia actuale inter origina-
le peccatum & mortem tanquam huius causa & il-
lius

lius effectus intermedium sit, & mortem suę pœnam peccato originali iam attractam exasperet. Neque de gradibus pœnarum principaliter, sed de earum origine in nostrę naturę prauitate quærenda docet.

Ob. 8. Iac. 3. *In multis labimur omnes hinc probare volumus, iustorum peccata esse venialia, quia vel in paucis vel in nulla mortalia labantur:* ad illud sicut ad pleraque superiora respond. peccata iustorum retinentium aut accipientium fide iustitiam esse venialia, non natura, sed gratia.

Ob. 8.

Ob. 9. *Deus non est crudelis, sed misericors, neque lenis in amore, sed constans.* Ergo non propter quoduis leue peccatum iudicas hominem esse dignum æternis suppliciis. Sed fingunt pugnare iudicium Dei de peccato cum misericordia: quę non pugnant, sed optimè conueniunt. Sic enim Deus est misericors, ut sit etiam iustus. Postulat autem Dei iustitia, ut omnem etiam leuissimam sui numinis offensionem & contemptum æterna abiectione dignum iudicet. Hoc de peccato quouis iudicium non tollit misericordia & amoris diuini constantia: sed satis est ad eam præstandam & declarandam, pereuntium interitum non gaudere, eiusque testificandi causa omnes ad penitentiam inuitare, & penitentiam agentibus peccata, quę per se digna erant æterna morte, condonare, hoc est, non in peccantibus, sed in Filio proprio misso in carnem, supplicio iustitię suę satisfaciente punire atque expiare.

Ob. 9.
Deus est
misericors.

Ob. 10. Matth. 5. *Quisquis solueris unum ex mandatis hisce minimis &c.* hoc sic interpretantur, quod qui peccando simul & docendo legi aduersatur, in regno Dei excidat, non autem qui docendo subscribit legi, esse leniter aliquando contra quem docet, faciat. Sed primum antithesis quam addit Christus: *Quisquis autem fecerit & docuerit, iste magnus vocabitur in regno celorum:* innuit Christum in priori membro orationis intelligere eos qui solunt, hoc est violant legem quam docent, ut sit sententia: *Et si quis benè docuerit, & tamen violauerit unum ex istis præceptis, quę Pharisei vocant minima, hoc est,*

Ob. 10.
Mandata
minima.

ex præceptis Decalogi, is experietur hæc præcepta adeò non minima, sed maxima esse, vt ipse minimus id est, nullo loco sit futurus in regno Dei. Secundò, etiam si cõcedatur ipsis, quòd in verbis Christi, *scilicet docere*, sit idem quod contra legem docere: nequaquam tamen inde colligi poterit, eos tantum fore minimos in regno Dei, qui docendo & peccando legem soluant, & non eos etiam, qui tantum peccando, non autem docendo, Ratio prima est in ipsis Christi verbis: quia minima mandata vocat per mimesin ea quæ sunt maxima, & quorum violationem siue factis, siue doctrina, siue utroque admissam, Deus exclusione è regno suo dignam iudicat, etiam aduersariorum confessione, hoc est, torum decalogum quem pharisæi postponebāt suis traditionibus. Altera est in iis quæ Christus subiungit: *Dico enim vobis nisi abundaueris vestra iustitia plus quàm Scribarum & Phariseorum, vos nequaquam ingressuros esse in regnum celorum.* His verbis docet Christus, longè aliam iustitiam lege diuina requiri, quam Pharisei existimabant: & ea quoque esse peccata tam graui, vt excludant homines è regno celorum: quæ Pharisei aut pro leuibz aut pro nullis peccatis habebant, vt *irasci semerè fratri, dicere ei Raca, aut fatne*: laborare prauo affectu, aut cupiditate vindictæ, &c. Nam etiam hæc dicit effugienda esse, si gehennam effugere, & Filij Patris nostri celestis esse velimus, itaque inquit: *Quicumque aspiciet mulierem vt concupiscat eam, iam adulteratus eam in corda suo.* Et. I. Ioh. 3. *Quisquis odit fratrem suum, homicida est: & nollis nullum homicidam habere vitam æternā in se manentem.* Ac propterea non tantum grauiora, sed etiam leuiora peccata habentes, non nisi imputata ipsis Christi satisfactiōe, mortem æternam possunt effugere.

Ob. 11.
Mortale nõ
habendum
pro Veniali.

Vt autè hanc sententiam, quòd omnia peccata per se sine natura sua sint mortalia, hoc est, mortem æternam mereantur, nimij rigoris accusans aduersarij: sic & alteram, quòd videlicet agentibz penitentia pians venialia, qua sua natura sunt

sunt mortalia, tanquam nimis lenem & iustitia Dei repugnantem reprehendunt: cum quod mortale est, proueniat habere, pugnet cum veritate & iustitia. Sed expedita est responsio. Deum si natura peccati spectetur, omne peccatum eterna morte dignum iudicare: veniam autem nulli dare nisi ex gratia propter filij sui Mediatoris intercessionem & satisfactionem.

Tertia diuisio Peccati.

Aliud peccatum *Contra conscientiam*, aliud *Non contra conscientiam* est. *Contra conscientiam* committitur a sciensib. & volensib. Sic David & Petrus peccarunt: non tamen fuit regnans peccatum Petri. *Oraui pro te ne deficias fides tua.* Nec fuit peccati in Sp. S. quia amabat Christum non minus cum negabat, quam cum flebat, licet propter merum periculum non potuerit exercere illum affectum. Luc. 22. 32.

Non contra conscientiam est quod vel non scientes vel nolentes committimus, vel quod committitur a sciensib. voluntatem Dei, peccatum agnoscensib. & deplorantib. sed id est utare non valensib. ut sunt peccata originalia, omissionis, ignorantie, infirmitatis. Multa omittimus bona aut facimus mala, subito victi infirmitatibus. Tale fuit peccatum Pauli, *Quod nolo malum, hoc facio: non ego facio sed peccatum in me habitans.* Ignorantie peccatum fuit eiusdem persecutio. Ignorans, inquit, feci, propterea Deus meus misericors est. Item Petr. sciens quidem, sed non volens, abnegat Christum: ideo flet amarè.

Quarta diuisio peccati.

Peccatum aliud est *remissibile*, aliud *irremissibile*. Remissibile est omne peccatum, cuius aliqui homines agunt poenitentiam, & veniam consequuntur. Irremissibile est agnitæ veritatis de Deo eiusque voluntate & operibus de qua conuicta est conscientia, ex consilio in Sp. S. facta, negatio, vel oppugnatio, cuius nemo veniam consequitur, quia punitur a Deo desertione ac exaltate perpetua, ita ut sic peccantes, nunquam ad Deum per veram poenitentiam redeant.

Cardica-
tur in Spi-
ritum san-
ctum.

Exclusi autem à pœnitentia, etiam à remissione pec-
cati necessario excluduntur. Christus Matth. 12. hanc
speciem nominat peccatum siue blasphemiam con-
tra Spiritum sanctum, cum inquit: *Propterea dico vobis,*
quoduis peccatum & blasphemia remittetur hominibus: blas-
phemia verò in Sp. S. non remittetur hominib. &c. Pecca-
tum autem in Sp. S. non ideo dicitur, quod Spiritus
sanctus, offendi à quoquam possit, vt non simul in Pa-
trem & Filium peccetur: sed quia cœlestis veritatis
patrefactio est opus Diuinitatis, quod immediatè sit
per Sp. S. atque ideo qui scientes & volentes huic
repugnant, contra omnes quidem Deitatis personas,
sed singulari modo contra Spiritum S. hoc est, contra
propriam ipsius & immediatam operationem in men-
tibus suis, sunt blasphemii. Hanc peccati speciem eo
nomine significari vel hinc est manifestum, quod pec-
culiari ratione in S. S. peccare non possint, nisi quia
ille peculiari ac proprio, hoc est, per se immediatè
præstito beneficio affecerit, & ad sanctificationem,
siue officium ipsius, quod in ecclesia exercet, pertine-
te, quod est lux veritatis accensa in ipsorum mentib.
Patet item ex oratione Christi, & Marc. cap. 3. disce-
rè exprimit, inquit, *Dicebamus enim spiritum impurum*
habere, Christum videlicet hoc peccatum, illis tribue-
re, qui conuicti de doctrina Christi & operibus ipsius
diuinis, tamen contra conscientiam hæc diabolo tri-
buebant. Idem ostendunt alia dicta, in quibus hoc
peccatum describitur, vt Hebr. 9. *Nam fieri non potest,*
ut qui semel fuerint illustrati, &c. 2. Petr. 2. *postquam iniqui-*
tamenta mundi per agnitionem Domini & Seruatoris Iesu
Christi effugerint, si bueriusum implicati superentur, &c. Ex
quibus primò intelligimus, non omnes reprobos, qui remis-
sionem peccatorum non consequentes pereunt, in Spiritum
sanctum peccare: sed hoc peccatum in eos tantum ca-
dere, qui à Sp. S. certa veritatis cognitione sunt illu-
minati: id quod non omnibus reprobis contingit, e-
tiam si interea omnibus tantum est patrefactum de
Deo,

1.
Peccatum
hoc cadit
non in om-
nes repro-
bos.

Deo, quod ad iustam ipforum & sobolis condemnati-
onem sufficiat. Non enim datur Sp. S. nisi iis, qui cog-
nitione celestis doctrinæ sunt imbuti, vt dicitur Io-
han. 14. *Quem mundus non potest accipere, quia non vidit
eum nec nouit eum.* Item: Luc. 12. *Seruus qui scit voluntate
Domini nec se comparauit, &c.* Percunt igitur aliqui
à Sp. S. veritatis luce non donati, ac proinde hoc ad-
uersus Sp. S. singulare peccatum non admittunt.

Si obiciatur: *omne peccatum irremissibile esse peccatum
in Sp. S. quia Christus dicit, solum peccatum in Sp. S. esse irre-
missibile. At perseverantia finalis in quocunque peccato sine
pœnitentia, nulli remittitur. Ergo est peccatum in Spiritum
sanctum: & per consequens, omnes qui percuti, peccant in
Spiritum sanctum.* Quatuor terminos facit ambiguitas
peccati irremissibilis. Nam in Maiore peccati specie,
quæ nulli vnquam remittitur, quia omnes quicunq;
illud sine in fine, siue ante finem vitæ admittunt, in eo
perseuerant vsque ad finem sine pœnitentia: in Mi-
nore autem, non certam speciem peccati, sed omnia
peccata non agentium pœnitentiam significat: quæ
his quidem non remittuntur, quia in eis ad finem vs-
que sine pœnitentia perseuerant, & irremissibilia non
ante finem, sed in fine vitæ demum sunt: remittuntur
tamen aliis, qui in illis non perseuerant, sed agunt
pœnitentiam. Perseuerantia enim in peccatis, aliud
non est, nisi ipsa peccata, quæ ad finem vsque conti-
nuantur: ac proinde hæc est sententia Minoris: Pec-
cata, in quibus perseuerant homines, sine pœniten-
tia vsque ad finem, non condonantur illis qui in his
perseuerant. Sed interea non omnes in his perseue-
rant, sicut in peccato contra Spiritum sanctum perseue-
rant, quicunque in illud prolabantur. Christus au-
tem, in hac distinctione non docet, propter quæ pec-
cata homines à Deo æterna morte puniantur. Id e-
nim fieri propter omnia peccata, ex quibus homines
non resipiscunt, certum est: sed quæ talia sint pec-
cata, vt quicunque admittunt ea, nunquam resipiscant.

Hoc

Ob.
Omnes re-
probi ha-
bent irre-
missibile.

Irremissibi-
le est du-
plex.

Hoc de nulla peccatorum specie, nisi de blasphemia, in Spiritum sanctum asseuerat.

2. Non
quoduis
regnans est
in Sp.S.

Secundò, ex testimoniis allegatis colligimus, peccatum in Spiritum sanctum non esse quoduis peccatum regnans, sine contra conscientiam, sine contra agnitam veritatem admissum: sed peccatum contra primam legis tabulam, & non contra aliquam tantum eius partem, sed deflectionem à tota religione, seu pietate: & quidem non ex imbecillitate vel terrore aut metu aut cruciatu: sed ex deliberata & pertinaci malitia profectam negationem aut oppugnationem aut consumersionem verę Doctrinę de Deo eiusq; voluntate. Primum enim tabulę obedientia est, semel gustato Dei verbo reuerenter obedire & subscribere. Neque à parte doctrinę, sed à tota religione deficiunt, qui prolabuntur ita ut Filium Dei sibi imes ipsi denuò crucifigant & concalcant sanguinem fœderis prophanti ducant, & Spiritum gratiæ contumelia afficiant. Neque ex imbecillitate peccant Iudæi, acta Christi tribuentes diabolo, aut homines hæretici, postquam errorum suorum certis & manifestis verbis Dei testimoniis conuicti sunt, quique sub Christ. nominis prætextu canes & porci manent, tandem ad vomitum & volutabrum, à quo aliquandiu externa professione & simulatione abstinerant redeunt. Atque hinc æstimari aliquo modo potest huius peccati gravitas, cum ad peccatum diabolorum proximè accedat, qui cum sciant veritatem, tamen in ea non steterunt, sed odio & furore horribili eam contumeliis afficiunt & opprimere conantur.

3. Non cadit
in electos.

Tertiò, hinc etiam sequitur, electos & verè conuersos in peccatum contra Spiritum sanctum nunquam incidere: qui autem hoc perpetravit, eos nunquam verā fidem & penitentiam donatos fuisse. Omnes enim ad vitam æternam à Deo electi, in hac vita conuertuntur: & omnes verè conuersi, se in electorum numero esse, ac proinde nunquam sic peccaturos, ut pereant, certò debent statuere, iuxta dicta Iohan. 10. *Omnes me non peribunt in æternum, neque rapies aut quisquam à manu mea.* Luc. 11. *E-*

go rogavi pro te, ne deficiat fides tua. 2. Timoth. 2. Solidum fundamentum dei sis, habens sigillum hoc, novis Deus. &c.

Quod ex reprobis multi dicuntur illuminati & participes facti Spiritus sancti, gustasse donum celestia, bonum Dei verbum ac virtutes futuris seculi, denique sanctificati esse per sanguinem fœderis: item apud Petrum inquinamenta mundi effugisse: hoc de cognitione veritatis, & errorum ac flagitiorum ad tempus omissione ac detestatione, ac denique de meriti Christi pro ipsorum etiam peccatis delendis sufficientia, eiusque facta illis per verbum & Sacramenta oblatione, intelligendum esse ostendunt Apostoli, cum illuminationem & gustum illum interpretantur veritatis & iustitia cognitionem, eosque canes & porcos, non denuo factos, sed redeuntes ad vomitum & voluntabrum dicunt, atque ad eam terræ imbrem quidem imbibendi conferunt, sed pro fructu optato spinas & tribulos gignentis. Hæc enim veræ fidei & conversioni non competunt.

Etiam reprobis gustaverunt donum celeste.

Heb. 10.
2. Pet. 2.

Quartò, ex his quæ dicta sunt, apparet non temere pronuntiandum esse, qui contra Spiritum sanctum peccent, ac non nisi à posteriori de hoc peccato indicandum esse, hoc est, postquam eos, qui veritatem agnoscebant, seq; convictos de ea esse fatebatur, ex eius odio eam persequi & contumelia afficere, aut in odio & contumelia aduersus eam ex hac vita discessisse cognouimus. Ratio manifesta est, quia nos cordium inspectores non sumus.

4. De illo indicandum à posteriori.

Si obiiciatur, quod 1. Iohan. 5. dicitur, *Est peccatum ad mortem: non pro illo dico ut roges. Si pro peccantibus ad mortem non vult orari: necesse est ut nos eos discernere ab aliis possimus*: Respondemus, Iohannem non vniuersaliter prohibere, ne pro quoquam sic petamus orare: sed tum demum quando vel diuino testimonio, vel manifestis argumentis & professione peccantium id constar. Antequam verò hoc certum & manifestum est, omnium conversionem à Deo petere debemus, & ei quantum in nobis est, studere, iuxta dicta 1. Timoth. 2. Adhortor ante omnia, ut fiant deprecationes, preces

Ob. 1. Non orandum pro illo.

preces, postulationes, gratiarum actiones pro quibusvis hominibus. 2. Tim. 1. Seruum Domini non oportet pugnare, sed placidum esse erga omnes, aptum ad docendum, tolerantem malos: cum lenitate erudientem eos qui contrario animo sunt affecti, ecquando dei eis Deus ut respicientes agnoscant veritatem, & elapsi ex diaboli laqueo, à quo captiui tenentur, mentis sanitatem recipiant ad præstandam illius voluntatem. Mat. 5. Precamini pro ijs qui vos infestant, & persequuntur vos. Act. 7. Dominus statuas eis hoc peccatum.

Ob. 2.

Si instetur, sic futurum esse, ut precatio nostra diuine voluntati aduersetur, si ignorantes oremus pro ijs, qui in Spiritum sanctum peccant: Expedita responsio est: orari pro illis cum conditione, qua voluntatem & vota nostra consilio Dei subiicimus, ut conuertat & seruet aduersarios veritatis, si sanabiles sint: reprimat autem & puniat eos, si non sanare ipsos decreuit.

Ob. 3.
Pro omnib.
orandum!

Eadem responsione hoc argumentum diluitur: pro quibus orandum est, si non habent peccatum irremissibile. Pro omnibus est orandum. Ergo nulli habent peccatum irremissibile. Primò negatur Minor: Quia si testimonio diuino, vel manifestis argumentis & ipsorum professione constet eos abiectos esse, siue in Sp. sanctum peccent, siue alioqui non agant penitentiam: non est pro ipsis orandum. Secundò, neque Maior vera est. Si enim ignoremus, an in Sp. S. peccent, aut à Deo abiecti sint nec-ne, pro illis orandum est, sed cum ea conditione, si sint sanabiles.

Ob. 4.

Ex iis etiam quæ dicta sunt, respondetur ad hanc obiectionem. Cui memendum est, ne habeas peccatum irremissibile, in nunquam potest esse certus de remissione peccatorum & vitæ æternæ. At si est aliquod peccatum irremissibile, quod ante finem vitæ admittitur, nemo potest esse certus, se non habere aut habiturum tale peccatum. Ergo, aut nullum tale peccatum est, aut nemo de gratia Dei & salute sua certus esse potest. Minor enim falsa est de credentibus. Nam hi certò statuere debent, se neque habuisse aut habere peccatum in Spiritum sanctum: quia nulla condemnatio est

est

est his qui sunt in Christo. nec vnquam habituros, quia o-
ues Christi ex manu eius nemo potest rapere. &c.

Peccatum in Spiritum Sanctum & contra conscientiam
differunt, sicut genus & species. Peccatum contra consci-
entiam est genus. Nam potest quis etiam per infirmi-
tatem, & ignorantiam abnegare veritatem, non odio
eius, vt Petrus & Paulus.

Peccatum vero in Spiritum sanctum dicitur irremissibi-
le, non quod superet magnitudinem meriti Christi,
sed quia cæcitate finali punitur qui id perpetrat, nec
datur ei poenitere. Quia singulare genus peccati est,
ideo habet singularem poenam, vt non agant tales
poenitentiam. Sine poenitentia autem non datur re-
missio peccatorum.

Quinta diuisio Peccati.

Peccatum aliud per se, aliud per accidens.

Peccata per se sunt omnia illa à Deo prohibita in
Lege, vel omnia quæ Lex damnat. vt sunt inclinatio-
nes pugnantes cum Lege Dei, & quædam etiam acti-
ones, quæ respectu nostri sunt peccata: respectu ve-
rò Dei sunt poena.

Peccata per accidens sunt vel res præceptæ à Deo,
vel neque præceptæ, neque prohibita, id est, adiapho-
ræ, quæ non eodem modo sunt, nec eodem fine, quo
Deus eas vult fieri, hoc est sine poenitentia, vel cum
magno defectu. Res præceptæ in non renatis sūt pec-
cata, quia licet actiones earum rerum sint præceptæ,
tamen persona, à qua actiones istæ proficiuntur, non
placet Deo, nec Deo est reconciliata. Deinde quod
non renati faciunt, id non eo fine faciunt, quo debent
nempe ad gloriam Dei, neque etiam faciunt illud ex
fide. Nesciunt enim an Deum habeant propitium, aut
an illi placeat quod agunt. Atqui hæc conditiones ne-
cessariò requiruntur ad bonum opus: non enim suf-
ficat, ciuilitè bona opera facere. Bona quidem opera
ciuilia sunt, quatenus à Deo proficiuntur: quatenus
autem sunt in hominibus non renatis, mala sunt; vt

Peccatum

peccatum est, si impius det eleemosynam: quia scilicet non proficitur ex dilectione Dei, & proinde non ex fide, neque ad gloriam Dei refertur.

Prohibita,
sunt per se
peccata:
p:cepta
p: acti
dens.

Sed interea tamen quæ homines faciunt in lege diuina prohibita, per se & propriè peccata sunt, cum illis propriè peccati natura seu definitio comperat, videlicet, quod contra expressum Dei præceptum fiunt. Ideoq; in Scriptura, quæ sic ab hominibus fiunt, semper mala nunquā autem bona dicuntur. Quæ vero à Deo præcepta sunt, cum fiunt à non renatis, aut per hypocrisis, sic vituperantur, ut simul tamen etiam in bonis censeantur & laudentur: idq; non tantū respectu Dei, illa in hominib. efficientis, cuius respectu omnes malorū actiones bonæ sunt: sed etiam respectu hominū à quibus fiunt, ita ut hi quoq; benè egisse dicantur: ut, 1. Reg. 21. *Udisti ne quod humiliaueris se Achab à facie mea, &c.* 2. Reg. 10. *Dixit dominus ad Iehu: Quando quidem studiose fecisti quod reuerentias in oculis meis, &c.*

Ob. 1.
Actiones
sunt per se
bonæ.

Neque est quod aliquis hic dicat, *inclinationes & actiones per se bonas esse, quia sint res in natura à Deo conditæ & excitatæ*. Sunt enim per se bonæ, quatenus à Deo proficiuntur: quatenus autem sunt in hominibus deprauatis, vel ab illis fiunt, per se malæ ac vitiosæ sunt, eo quod contra legem diuinā admittuntur. Non enim Deus, sed homines contra legē diuinā faciunt.

Ob. 2.
Præcepta
sunt per se
bona.

Sed neque è contrariū, *opera non renatorum similiter siue moraliter bona, sequitur idē non esse peccata & Deo displicentia, quod sint ab ipso mandata*. Ut enim opus sit bonum & placens Deo, non tantum quod præcepit, sed etiam eo quo Deus præcepit modo, necesse est ut fiat, siue, quod idem est, non tantum ex aliqua, sed ex omni parte cum lege diuina congruat. Sic autem cum nequaquam fiant opera non renatorum, etiam si non in vniuersum, tamen magna ex parte aberrant à lege Dei, & perfectione ac rectitudine illa destituntur, sine qua Deo placere non possunt.

Si quis urgeat, *quod etiam renatorum opera non sint perfecta*

perfecta, neque tamen idē inter peccata censentur: Nem i-
gitur in alios tam seuerē statuendum esse: In promptu est
 responso: piorum operibus fidem prēlucere, impio-
 rum verò minimē. Itaque illa placere Deo, eorumq;
 imperfectionum regi per Christi satisfactione & inter-
 cessionem, quod in his nequaquam fit. Denique in il-
 lis inchoatam esse veram & internā obedientiam vo-
 luntatis & cordis: in his verò non item: ideoq; hæc
 esse hypocrisin, quæ seueriter à Deo damnatur.

Sic etiam *si compensari & ornari premiis, ac proinde non*
esse peccata dicantur: Primò, quod bonum est in illis
probari & incompen- respondemus: quod verò ma-
 lum concurrit, non modò damnari atque puniri, sed
 bonum etiam quod fit ab impiis, operum verè bono-
 rum ac deo placentium honore ac nomine, atq; adeò
 mercede æterna prīuari. Secundò, *compensari* hæc ali-
 quando prēmiiis temporalibus, nunquam autem æ-
 ternis. Terriò compensari à Deo his prēmiiis, non
 quòd ea simpliciter probet, aut sic pro bonis agnos-
 cat, vt non simul etiam pro peccatis habeat: verūm
 vt alios tam infideles quàm fideles his prēmiiis ad dis-
 ciplinam & honestatem externam præstandam inui-
 tet: Quia vult in genere humano seruari aliquem or-
 dinem ad conseruationem humanæ societatis neces-
 sarium, etiam inter impios & hypocritas. Quartò,
 prēmia illa sunt poenarum diminutio vel mitigatio
 magis quàm prēmia: cū ad salutem eorum quibus
 contingunt non faciant. Vult autem Deus ordine suę
 iustitię, grauiora peccata grauioribus poenis & mino-
 ra minoribus punire in hac & in futura vita

Est etiam hæc accidentis fallacia, *si quis non esse fa-*
cienda colligas opera mortalia non renatarum, siquidem pec-
cata sunt. Illa enim quæ per se peccata, hoc est, à
 Deo prohibita sunt, vitari necesse est: quæ verò per
 accidens peccata sunt, non omitti, sed corrigi, &
 sic præstari debent, vt sine peccato concurrente fi-
 ant. Non enim propter se, sed propter adhaerentia
 peccata

Ob. 3.
Neque re-
natorum
sunt pec-
secta.

Ob. 4.
Compen-
santur.

Ob. 5.
Ergo non
facienda.

peccata damnantur. Non autem sequitur, quod reliquum est boni, propter imperfectionem & defectus abiiciendum aut destruendum: sed potius fovendum augendum, & à malis quibus contaminatum est, repurgandum esse. Necessaria est igitur disciplina etiam in non renatis, propter mandatum divinum: propter vitandam poenarum atrocitatem, quæ sequitur disciplinæ violationem: propter pacis & societatis humanæ conservationem: propter aditum ad conversionem, qui intercluditur perseverantia in manifestis sceleribus.

Ob. 6.

Duplex
hypocrisis.

Si instetur: *Hypocrisis per se peccatum & fugienda est*, vt Matth. 6 dicitur, *Nolite fieri sicut hypocritæ. Impium verò disciplina est hypocrisis: Ergo per se est peccatum, & ab illis omitti debes: respondemus ad Maiorem per distinctionem. Duplex est hypocrisis, alia est in operibus non mandatis à Deo, ostentationis aut deceptionis causa factis, vt quæ Mat. 6. commemorat Christus, curare buccina cani ante se in danda elemosyna, in convitiis & angustia placeat stando proci, offa stricam & obsecrare faciem in ieiunio, & omnes superstitiones & humanæ traditiones non pertinentes ad ædificationem Ecclesiæ. Hæc omittenda esse non est dubium, sicut dicitur: *Frastacolumi me docemini doctrinam mandata hominum*. Ideoq; hæc diserte à Christo damnantur & prohibentur. Alia verò est in operibus à Deo mandatis, sed non eo modo factis, quo Deus requirit. Hæc non omittenda, sed corrigenda sunt, & sine hypocrisi, id est, cum vera fide & pietate præstanda: vt ibidem Christus docet de elemosyna, precatione, ieiunio, non amittendis à piis, sed aliter præstandis quàm ab hypocritis.*

Ex his manifestum est, quare necessarium sit hoc discrimen peccatorum per se & per accidens: ne videretur falsa propria iustitiæ aut meritorum persuasio animis hominum infidelis, neque enim per se malis etiam bona quæ per accidens fiunt mala, abiiciantur, atque ita peccata & pæna generis humani contumelientur.

Opera

*Opera renatorum & non renatorum septem
modis differunt.*

Notandum est hoc loco *discrimen inter opera renato-
rum, & non renatorum*. Septem verò modis illa diffe-
runt. *Unum enim, atque idem opus à Deo præceptum, in re-
natis bonum est, in non renatis peccatum.* 1. Quia rena-
ti sunt reconciliati Deo, non renati minimè. 2. Re-
nati faciunt ad gloriam Dei: non renati nullo modo.
3. In utrisque bonum illud opus quidem est imper-
fectum: sed piorum tegitur satisfactione, & interces-
sione Christi: impiorum non item. 4. Piorum opus
est coniunctum cum obedientia inchoata: impio-
rum cum peccato regnante. 5. Bonum opus quod
in impiis est, sit malum. At bonum in piis licet sit
peccatis contaminatum: tamen quia tectum est sa-
tisfactione Christi, non punitur, nec obicitur ei, quod
dona Dei suis peccatis inquinet, neque propter il-
lud opus Dominus vita eterna renatum spoliât: sicuti
facit non renatis. 6. Bonum opus in impiis orna-
tur præmiis tantum temporalibus: idque non quod
Deo placeat, sed quod hoc modo alios ad honesta-
tem inuitet. Bonum verò in piis non tantum tempo-
ralibus, sed etiam æternis beneficiis gratuito orna-
tur, idque etiam quia placet ei in mediatore, non au-
tem tantum quia per id alios ad honestatem inuitet,
iuxta illud Christi. *Ita splendeat Lux vestra coram homi-
nibus, ut &c.* Ideo bona opera piorum sæpe adum-
brantur in veteri testamento per *suffragium gratum*, quo
Deus afficiatur. Et *pieris* (ut ait Apostolus) *habes pro-*
missionem vis a præsens & futura. 7. Bonum in non
renatis tantum facit ad mitigationem poenarum, ne
sicut alij facinorosi, graviora patiantur. Piorum verò
bonum opus non tantum facit ad hoc, ut leuiores pa-
tiantur, sed etiã ut prorsus ab omni malo liberentur.

Res *Adiaphoræ* possunt etiam esse peccata per ac-
cidens, nempe si fiant cum scandalo vel sine fide. *Quicquid n. fit sine fide, peccatum est. Omnia quidem pura*

Matt. 5. 16.

1. Tim. 4. 1.

Ro. 14. 23.

Tit. 1. 19.

Ro. 14. 23.

puris, sed malum est homini qui eam offendiculo vestitur. En
 hic, & similibus locis, hæc dimissio sumpta est. Cum enim di-
 cit Apostolus, Omnia esse immunda & impia, in-
 dicat ea etiam quæ per se sunt bona, impiis esse im-
 munda, vel peccata.

In omnib. hæc Divisionibus dicitur etiam in san-
 ctis esse peccatum. Tenenda est igitur differentia inter
 peccata renatorum, & non renatorum. Varia quidem pec-
 cata sunt in sanctis: vt 1. peccatum originis. 2. multa a-
 ctualia, velut ignorantie, omissionis, infirmitatis. 3.
 Aliqui etiam ruunt in errores pugnantes cum fundamento,
 aut in peccata contra conscientiam, propter quæ amit-
 tunt bonam conscientiam, consolationem, multa
 dona Spiritus sancti, non omnia, & dampnarentur nisi
 pœnitentiam agerent. Sed interea plurimum differunt
 renati peccantes ab impiis; 1. Quia propositum Dei est pias
 perpetuo seruare. 2. In piis est certa pœnitentia finalis. 3.
 In ipsis peccatis est initium verum fidei, aliâs quidem mi-
 nus, aliâs maius, & eluctantur è peccato pij, vt non
 labantur in errores contra conscientiam & funda-
 mentum.

4. Quæ sint peccati causa.

1. Originem peccati alij deriunt ex fato stellarum, di-
 centes, Peccavi, quia infans sum sub hydere natus.
2. Alij dum peccant & propter peccatum obiurgantur,
 respondent, Non ego, sed Diabolus in culpa est, quod admissi
 hoc facinus.
3. Alij, omisso excusationibus, directe in Deum culpam
 reiciunt, dicentes, Deus ita voluit: nam si nolisset, non
 peccassem.

¶ Alij cum Deus (inquiunt) prohibere potuisset, nec
 tamen prohibuit, ipse peccati mei auctor est.

Nouum non est, homines blasphemam acuerè
 linguam contra Deum. Parentes enim primi cum
 peccassent, & peccati commissi accusarentur à Deo,
 à seipsis commissum scelus transferunt in alios, nec
 ingenuè

ingenuè veritatem confitentur. Adam non tam in vxorem quam in ipsum Deum culpā regerit, *Mulier* (inquit) *quam tu mihi dedisti sociam praebeisti mihi fructum & comedi*: quasi diceret: Nisi illam mihi coniunxisses non peccassem. At non tradidit ei vxorem dominus, vt esset occasio mali, sed vt viro melius esset. *Mulier* simpliciter imputat malum Diabolo, dicens, *serpens seduxit me, & comedi*. Hec sunt falsissima & corruptissima de origine mali iudicia, impia & detestanda, quib. dei maiestas, veritas & iustitia grauiter offenditur.

1. *Qui peccati fatum obtinent.* 1. Sic fatum definiunt: esse seriem connexionum per aeternitatem, ac necessitatem quandam perpetuam consiliorum & operum secundum consilia dei, vel ipsas stellas malas. Iam si roges, quis fecerit stellas? Non habent quod respondeant nisi Deus. Ergo isti Deo malum suum impingunt. At fatum tale non afferunt vel saniores philosophi, omnes, nedum Christiani. 2. Augustinus contra duas Pelagiorum epistolas ad Bonif. lib. 2. cap. 6. *Fatum* (inquit) *quod affirmant, de siderum positione, ad tempus quo concipitur quisque vel nascitur, quas constellationes vocant, non solum actus & eventa, verumetsi ipsas nostras voluntates pendere contendunt. Dei vero gratia, non solum omnia sidera & omnes eas, verumetsiam omnes Angelos supergreditur*. Concludantur hec verbo domini per Ieremiam, in hanc sententiam pronunciantem: *hac dicit dominus, iuxta vias gentium non linecedere, & a signis cali nolite metuiere quia timeas gentes: quia leges populorum vane sunt*. Ergo quod si-
Ier. 10. 3.

cus Saturni inclemens & asperum, vel crudelis Veneris, benignum & mite ab Astrologis appellatur, vanitas est vanitatum. Non enim Astra ullam vim habent benefaciendi vel malefaciendi. Proinde culpa peccatorum nequaquam illis imputari debet.

2. *Diabolum non vnum esse peccati auctorem*, qui nob. quidem peccantib. ipse peccati culpam sustineat solus, nos immunes finis a crimine, id maximè declarat, quod ille homini suadere & malum ingerere potest,

cogere autem non potest. Deus enim suo Diabolum imperio premit, vt non possit quod velit: sed hoc tantum quod & quantum Deus permittit. Imò *ne in fa-
dissimos quidem porcos imperium habes*, nedum in nobilissimas hominum animas. Habet sanè suadendi astutiam & maximas vires: at fortior est Deus, qui & ipse nunquam cessat homini suggerere bonum: nec plus permittit Satanæ quàm prodest homini. Id videre licet *in viro sanctissimo Iob, in exemplo Pauli, & in* verbis eiusdem, *Fidelis est Deus qui non finies vos tentari supra id quod possitis.* Ergo vani sunt qui culpam scelerum suorum exonerant in humeros diaboli.

a. Cor. 12. 7.

1. Co. 10. 13.

Deus non
est causa
peccati.

1.

2.

3.

4.

Restat demonstrandum, ne Deum quidem esse autorem peccati. Gen. 1. & 2. *Vidit Deus quæ fecerat, & erat valde bona, Psal. 5. Quia non Deus volens iniquitatem in eis &c.* Iacob. 1. *Nemo enim tentatur, dicat se à Deo tentari, &c.* Eccl. 15. *Nō dicat defeci impulsu Domini: nam quæ illi odis, tu non debes facere &c.* His & similibus dictis quàm plurimis accedit summa & perfectissima Deibonitas, puritas & sanctitas, propter quam est impossibile, vt vllus ipsius effectus sit malus. Quia autem deus est verax, & ab omni simulatione & fraude alienissimus, neque seipsum destruere aut negare potest, 1. Tim. 2. certum est voluntates contradictorias in ipso non esse. Testatur autem se horribiliter odisse peccatum. Non igitur illud vult, ac multò minus efficit vel adiuuat. Præterea, quod quis ipse operatur in alio, id iure punire nō potest. Iustissimè autem Deus punit omnia peccata. Ergo nullum eorum ipse vult aut efficit. Ro. 3. *Nam iniustus Deus qui inferat pernam? Absit: aliqui quomodo iudex eris Deus mundi.*

Voluntas
Diaboli &
hominum
est causa.

Ex his concludimus, Deum non esse peccati autorem: sed originem mali ex ipso derivari homini, impulsore Satanæ: sic tamen vt dicamus, hunc initio corruptum corrupisse hominem, nihil tamen potuisse efficere, nisi sua sponte in malū consensisset homo. hic reuocandus est lapsus patris nostri Adami. *Condidit Deus Adamum ad*

DE HOMINIS MISERIA. 101

ad imaginem & similitudinem suam, hoc est, creauit, optimum, integerrimum, sanctissimum, iustissimum & immortalem, instruxit eum donis præstantissimis, vt ad beatitudinem in Deo ipsi non deesset quicquam. Pollebat ergo intellectu planè diuino. Voluntas ipsi erat liberrima & sanctissima. Facultates habebat faciendi bonum & malum. Dara est ipsi à Deo Lex, quæ quid ageret aut sugeret ostendebatur dixit enim Dominus, *Ne comederis ex fructu ligni scientiæ boni & mali*. Postulauit Deus simpliciter obedientiam ac fidem, & vt totus Adam penderet à Deo, idque non necessitate adactus, sed liberè ageret. *Ab initio, Deus creauit hominem, & permisit ipsum consilio ipsius: dicens, si voles, custodies mandata & fidem, faciendo quod placeat*. Ergo cùm serpens hominem tentaret, suaderetq; gustare de arbore prohibita, homo non ignorauit consilium serpentis pugnare cum mandato Domini. Nō cogebat eum Dominus: non cogebat eum Satan in serpente. Dixerat enim Deus, *Ne comederis ex illa arbore, neq; attigeris, alioqui moriemini*. Ergo in manu consilij sui erat edere, vel non edere. Declarauit ei Deus sententiam, diserte præcipiens ne ederet, & periculo adiuncto retrahebat ab esu, *Ne forte moriaris*. Satan quoq; vt non potuit, non adhibuit vim vllam: probabiliter autē suaserit, tandem & persuaserit. Declinante enim voluntate mulieris ad verbum Diaboli, recessit mens à verbo Dei, reiectaq; bona lege malū opus patrauit. Deinde maritum sponte sequentem traxit in mali consortium. Id inculcat Scriptura his verbis: *Es videns mulier quod bonum esset lignum ad vescendum, & oculis desiderabile & concupiscibile, tunc de fructu eius & comedis: datus deniq; viro suo, qui & ipse comedit*. Habes mali initium, Diabolus: habes quod voluntatem hominis cōmoueris, falsum scilicet Diaboli plangium, adeoq; merum mendacium: & defectabilis species arboris. Sponte ergo faciunt Adam & Eva quod faciunt, spe ducti excellentioris sapientiæ, quam me-

Eccl. 15. 14

Gen. 3. 6

daciter promiserat seductor. Concludimus ergo pec-
 catum oriri non ex Deo prohibente malum, sed ex
 Diabolo & hominū libera electione, deprauata per
 mendacium Diaboli. Ideoq; Diabolus & obsequens
 deprauata hominis voluntas causa sunt peccati ve-
 ritissima. Hoc malum ex primis parentibus in omnem
 dimanauit posteritatem, vt peccatum non aliunde
 quam ex nobis ipsis & corrupto iudicio ac praua vo-
 luntate & Diaboli suggestionē oriatur: Mala. n. radix
 & prima illa corruptio progignit ex se putridū ger-
 men, suæ conueniens naturæ, quod Satan nunc quo-
 que suis dolis & mendaciis veluti plantas prouehit
 & excolit: sed frustra alioqui laborat, nisi forman-
 dos & colendos nos ei præbeamus. Peccatum illud,
Originale appellatur, quod à prima venit origine, ne-
 pe à primo parente in omnes deriuatum propagine
 vel traduce. Hoc etenim ex utero materno in nostra
 natura nobiscum adferimus in hanc vitam. *In indi-
 quitate formatus sum, & in peccato concepit me mater mea.* De
 Diabolo autem ita Christus loquitur: *Ille fuit homici-
 da à principio, & in veritate non persistit: non est a, veritas
 in eo. Quotiescunq; loquitur mendacium, de suo loquitur,
 quia mendax est, & mendacii pater.*

Psal. 51. 7.
 Ioan. 8. 44.

His accedit ratio: quod peccatum non nisi illius
 causæ effectus per se & proprius esse potest, quæ co-
 tra legem potest facere. Id verò nulla natura potest,
 nisi angelica & humana. Deus enim ipse sibi lex est,
 & contra legem suam facere aut intendere nihil po-
 test. Alię verò creaturæ, cum non sint rationales, ac
 proinde lex illis non sit lata, peccatum facere non
 possunt: quandoquidem lege sublata locus peccato
 nō relinquitur. Necessariò itaque sequitur peccatum
 esse talem effectum, qui solis angelis qui sunt lapsi &
 hominibus comperat.

Sed ordo in his causis obseruandus est. Nam *primi
 peccati in paradiso causa est Diabolus impellens, & vo-
 luntas hominis assentiens, vel obtemperans, ac pecca-*

ta ista præcedentia sunt causæ consequentiũ. Ratio
 1. quia per unum hominem peccatum ingressum est mundus:
 2. quia homo & Diabolus pet se. contra Legem pec-
 care possunt. Illud autem primum peccatum, seu pri-
 mus lapsus in paradiso est *causa peccati originalis*, cum
 in Adamo qui lapsus est, tum in aliis ex ipso procrea-
 tis. *Originale peccatũ est causa præparans omnium peccato-
 rum actualium*: iuxta illud Pauli, *Peccatũ quod in me ha-
 bitat, illud perpetrat, & inclinationes malæ & prave præ-
 cipitant me in actiones pravas*. Causa peccatorũ impulsus
 sunt obiecta ad peccandum sollicitantia. Etiam actu-
 alia peccata causæ sunt sequentium peccatorum.

Porro autem, cum peccata sequentia pœnas præ-
 cedentium esse Scriptura doceat, sit autem culpa si-
 ue meritum causa impulsiva pœnæ, manifestum est
 etiam peccata actualia præcedentia, sequentium
 esse causas, sicut aliarum pœnarum siue calamitatũ
 quæ peccatis attrahuntur. Idq; tam de peccantium
 quàm de aliorum lapsibus intelligendum est, quibus
 tam ij quorum lapsus sunt, quàm illi qui prius pecca-
 runt puniuntur: Vt peccata parentum per peccata
 liberorum, peccata subditorum per peccata magi-
 stratum, vel contra, vt Rom. i. ex professo docetur.
*Quapropter vtilis est eo: Deus cupiditatibus cordium ipso-
 rum ad impietatem, &c. 2. Thess. 2. Cuius aduentus est ex
 effusa Sarraceni, cũ omni potestate & signis ac prodigiis men-
 datibus, & cum omni fraude iniussit in iis qui pererunt.
 &c. Exod. 20. Ergo Dominus Deus tuus, Deus zelotes, vi-
 sifera iniquitatem Patrum in filiis in tertiam & quartam
 generationem, ad te habentibus me. 2. Sam. 12. Sic dixit Do-
 minus, En ego suscitaturus sum aduersus te malum de domo
 tua, tollam uxores tuas in oculis tuis & dabo proximo tuo.*

Si obiciat ratio humana: *Pœnæ autem auctor & effector est
 Deus. Si igitur peccata sunt peccatorũ pœnæ, sequitur Deus
 esse peccatorum causam.* Resp. fallaciam accidentis esse
 in Minore. Per accidens enim, hoc est, vicio pec-
 cantium fit, vt dum iusto Dei iudicio per malo-

Ob. 1. Pœna
 est à Deo,
 ergo &
 peccatum.

vel ipsi vel alij puniuntur, ipsi interea (Deo permittente, hoc est, non ostendente ipsis se puniendi causa per ipsos velle fieri ea, quæ odit, quæque in hac & futura vita puniturus est) suas cupiditates à lege Dei aberrantes expleant, seque à Deo magis magisque peccando alienantes, penas sibi grauiiores attrahant. Eodem redit Maioris distinctio: *Penas à Deo esse, tanquam auctore & effectore*, quatenus penas sunt; quatenus autem peccata sunt, non ipso volente vel approbante, vel efficiente, sed permittente, *uenire*. Hoc enim genus penarum, quod peccando sibi vel alijs infligunt peccantes, *permittere*, nihil aliud est, quam non efficere, vt mali hoc ipsum, quod Deus puniendi causa vult fieri, faciant eo fine, vt huic voluntati diuinæ obtemperent.

Obiect. 2.
Priuatio
est à Deo.

Sic etiam ad illud argumentum responderetur: *priuatio iustitiæ & sapientiæ diuinæ, tanquam pena, à Deo infligitur hominibus: Ea verò priuatio peccatum est. Ergo peccati effectus est Deus*. Priuatio enim hæc non peccatum est, quatenus Dei iusto iudicio infligitur, sed quatenus ab hominibus vltro accersitur ipsorum factis & meritis, & in animum, voluntatem & cor admittitur siue recipitur: sicut actiones malæ, non quatenus à Deo gubernantur, sed quatenus per homines fiunt, sunt peccata.

Ob. 3.
Vult fines.
Pena &
gloria Dei
non est finis peccati.

Aliunt etiam: *Qui vult finem, is vult & medium. Deus vult fines peccati: videlicet penam, & satisfactionem super iustitiâ & ira in penis. Ergo vult etiam peccata, per quæ ad fines istos peruenitur*. Sed neganda est Minor, quod videlicet pena & illustratio gloriæ Dei sint fines peccati. Finisenim est id quod mouet efficientem causam vt producat effectum: pena verò aut illustratio gloriæ Dei nequaquam mouent peccantem vt peccet. Non igitur hi possunt dici fines peccati. Proprij autem fines peccati sunt, quos diaboli & homines in peccando spectant, videlicet hominum perditio, cupiditatum malarum impletio, Dei & veritatis diuinæ

uinæ

uinæ oppressio & contumelia.

Si insistent: *Homines quidem non habere hos fines, sed tam-
men eas à Deo spectari: siquidem quod permittitur à Deo, ut
puniendo iustitiam suam ostendat, illius finem haberi Deum
penam peccantium & suam gloriam: Peccatum autem ideo
permittit, ut puniat illud, & puniendo se iustum esse se-
stet. Idcirco hi sunt fines peccati, quantum ad consilium Dei
attinet: Negamus Maiorem: Deus enim finens pec-
catum fieri, non operis alicui, videlicet peccati di-
abolorum vel hominum, sed sui operis, videlicet per-
missionis peccati, finem habet penam peccatorum
& iustitiæ suæ manifestationem. Aliud enim est pec-
catum, aliud peccati permissio, de qua dicitur Exod.
9. In hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te potentiam
meam, utque narrent nomen meum in universa terra. Pro-
verb. 16. Omnia propter seipsum feci Deus, etiam impium
ad dicens malum. Rom. 9. Volens ostendere iram & notam
facere potentiam suam, perculis multa lenitate vasa ire
concoquantia ad interitum. Non igitur finis, sed conse-
quens siue effectus peccati proprius est pena, acci-
dentarius autem illustratio gloriæ Dei: ut Paulus
docet Rom. 3. Etenim si veritas Dei per mentem mendacii
redundans in gloriam ipsius &c.*

Si hic rursus insistent: *etiam qui vult consequens, vult
antecedens: Deus autem vult consequentia peccatorum,
videlicet penam & executionem iustitiæ: Ergo vult
etiam antecedens, videlicet ipsum peccatum, sine quo illa non
consequerentur: Negamus consequentiam: quia ex pu-
ris particularibus nihil sequitur. Maior enim non v-
niuersaliter, sed tum demum est vera, cum antec-
edens pariter & consequens cum natura eius congru-
it, qui vult consequens: non autem, cum consequens
ei congruit, antecedens verò cum ea pugnat. Hoc
enim quando fit, consequens quidem voluntatis est,
antecedens verò non voluntatis, sed tantum per-
missionis. Nam velle dicitur Deus ea quæ approbat,
tanquam cum natura & rectitudine ipsius congruen-
tia*

Inst. 1.
Est finis re-
spectu Dei.

Inst. 2.
Vult conse-
quens: er-
go & ante-
cedens.

tia: permittere autem quæ improbat quidem, auersatur ac damnat, sed tamen iustis de causis non impedit quò minus fiant. Ideoq; vitam æternam consequentem & conuersionem hominum antecedentē velle & efficere: pœnam verò peccata sequentem non velle, sed permittere ipsum in Scriptura traditur. Rom.9. & Ephes.1.

Inst. 3.
Non prohibet cum possit.

Si rursus urgeant: Qui non prohibet peccatum, cum possit prohibere ne fiat, in eo est aliqua peccati causa & culpa. Deus permittit cum possit prohibere. Ergo aliqua in eo peccati causa & culpa est. Negamus consequentiam: quia Maior non est vniuersalis. Est enim vera tantum de eo qui non perfectè odit peccatum, & ideo non impedit illud cum pote sit: & qui obligatus est ad impediendum peccatum ne fiat. Non autem vera est de Deo qui ineffabili ira execratur & damnat peccatum, nec tamen impedit quo minus fiat, quia neq; ad hoc obligatus est cuiquam; neque sine optimis & iustissimis causis illud permittit. Præterea posset deus per absolutam suā potentiam prohibere malum: sed non vult creaturam suam & hominem iustum corrumpere. Agit ergo cum homine humano more: proponit ei leges: proponit præmia & supplicia: iubet eū amplecti bonum & fugere malum: ad quā rem faciendam, nec gratiam suā negat, sine qua nihil possumus: nec diligentia & laborem nostrum aspernatur. Hic si cesset homo, peccatum & negligentia homini ascribitur, non Deo, licet prohibere potuisset, nec prohibuit, quia prohibere non debuit, ne turbaret ordinem, & suum opus destrueret. Ergo Deus non est autor mali seu peccati.

Inst. 4.
Non facienda mala propter bona.

Si obijciant illud: Faciens mala ut eueniant bona, non rectè facit. Rom.3. Deus permittens mala propter bonos fines, facit malum ut eueniant bona. Ergo contra suam ipsius iustitiam ac legem facit & per consequens obligatur ad prohibenda mala: Negamus minorem. Non enim malum, sed bonum facit Deus permittens peccata. Aliud

lud enim est permissio peccati, quæ est bonum & iustum Dei opus: aliud peccatum, quod est malum & iniustum opus diaboli vel hominis peccantis.

Denique aiunt: *Quod volens deus permittit, hoc vult fieri. Peccatum autem permittit volens. Ergo peccatum vult fieri: Ex per consequens, est peccati causa.* Sed Maior neganda est: Permissionem, hoc est, priuationem Spiritus & gratiæ suæ Deus vult: peccatum verò creaturæ concurrens non vult, quia neque intendit illud, neque approbat. Confirmant ipsi Maiorē hoc argumento: *Permittere aut est velle aut nolle. Sed non est nolle: aliqui enim aut nō fieret quod dicitur Deus permittere, aut Deo nolente aliquid fieret, quorum utrumq; est absurdum.*

Ergo est idem quod velle. Ex per consequens Deus permittens peccatum vult peccatum. Negamus consequentiam. Quia non est sufficiens enumeratio in Minore. *Deus enim dupliciter velle & nolle aliquid dicitur, videlicet, velle aut quoad approbationem & effectiōnem simul, aut quoad approbationem tantum, sub qua & mandatū comprehenditur: nō autē quoad effectiōnem. Nolle autem dicitur quippiam, quoad improbationem & prohibitionem effectus simul, aut quoad improbationem tantum, non autem quoad inhibitiōnem. Vtraq; species voluntatis in Maiore comprehenditur: sed in Minore tantum altera, videlicet, quæ est improbare simul & impedire ne fiat. Sic enim si nollet peccatū fieri Deus, sequeretur absurda quæ dicunt. Nos verò cum nolle Deum peccata dicimus, ea displicere ipsi serid, & tamen à Deo quo minus fiant, non impediri intelligimus: quod ipsum etiam non est velle, sed nolle peccatum. Nihil enim Deus velle potest, nisi ipsius naturæ & bonitati conueniens: nec usquam quæ naturæ ipsius aduersantur, quatenus talia sunt, velle Deum sacra Scriptura dicit.*

Obiicitur hoc etiam: *Qui causa sine effectū est causa, est etiam autor effectū illius causæ: nisi non proximus tamen remotus. Deus autem est causa voluntatis*

Inst. 5.
Permittit
volens.

Inst. 6.
permittere
est velle.

Duplex
velle &
nolle in
Deo.
Permittere
est nolle.

Ob. 4.
Est causa
causæ pec-
cati.

quæ

que est causa peccati. Ergo etiam effectus voluntatis, nimirum peccati causa est. Respondemus ad Maiorem per distinctionem. Causa enim remota aliàs per se, aliàs tantum per accidens causa est. Per se causa est allicuius effectus, cum non modò causam propinquam produxit, sed etiam hanc mouet ac regit in producendo effectum, quem ipsa intendit, vel ad quem ordinata est: vt cum Deus voluntatem hominum, quam cōdidit, format & flectit ad bona opera vel, ad actiones quas ipse vult fieri: cum pater aut præceptor instituit filium aut discipulum ad optima, & doctrinam quam eius animo instillar, permouet eum ad rectè agendum: Cum sol & pluuia terram fecundant, & terra fruges profert. Cum verò causa remota vel nō mouet propinquam, vel non intendit eius effectum, nec ad eum est ordinata, causa illius effectus dici non potest nisi per accidens: vt cum Patre bono natus est filius malus & malè agens, aut malo patre, filius bonus & bene agens: Cum pius magistratus mandato suo mouet voluntatem carnificis impij, vt sumat supplicium de fonte, is verò vel cupiditate vindictæ, vel odio, vel crudelitate impulsus gaudet malo eius, quem afficit supplicio, atq; ita homicidium committit coram Deo: cum alius gladium fecit, alius eo vitur, siue bene, siue malè. Iam autem quoties causa propinqua vel ante effectum deprauata est vel in effectum à se, vel ab alia causa deprauata, viciosum effectum producit, quem causa remota, quæ vel producit vel mouet propinquam, neque intendit, neque ex ordinatione aliqua ad eum, producit: vt cum voluntas & manus sectionem instituunt, ferrum verò obtusum fractionem eius quod secatur, efficit. Sic etiam Deus creat & mouet voluntatem: sed quia voluntas hominū à Diabolo & à se ipsa deprauata est, ipsa peccatum efficit, quod Deus neque creans neque mouens voluntatem, intendit siue cogitat efficere. Nequaquam ergo sequitur ipsum esse causam peccatorum

catorum, quę creaturis deprauatis committuntur.

Item: *Secunda causa nihil possum agere sine prima: Ergo neque peccatum efficiunt, neque se deprauant, quin prima causa hoc simul efficiat.* Respondetur ad antecedens. *Secunda causa non agunt sine prima, scilicet conseruante eas, & mouente vt agant, quatenus bonum est quod agunt: sed agunt sine prima concurrente ad efficiendum malum culpę siue peccatum.* Ies. 30. *Va filiis declinanti bus, dixit Dominus, vs faciant consilium & non ex me: vs sequeantur se sequentes & non ex Spiritu meo, vs addans peccatum super peccatum.*

Item: *Quod bonum est, non potest sese peccando corrumpere, nisi aliunde corrumpatur, sicut dicitur: Non potest arbor bona fructus malos ferre. Voluntas Diaboli & Adams ante lapsum vtriusq; erat bona. Ergo non potuit ipsa se peccando corrumpere, nisi aliunde corrupta.* Negamus maiorem. Quantumuis enim creatura sit bona, tamen Deo bonitatem eius non conseruante, hoc est, voluntatem eius per obiecta mouente, aut moueri volente, neq; interea sue voluntatis agnitione eam illustrante & gubernante, non modò possibile, sed etiam necessarium est eam peccare, arborem malam fieri, suapte voluntate & culpa à deo se auertere, in deterius ruere, & iustam peccati penam cecitatem sibi ac suis accersere: sicut dictum est: *Sine me nihil potestis facere.*

Item, *Qui subtrahis peccatori gratiam, sine qua non potest emitti peccatum, in causa est peccati.* Deus subtraxit homini gratiam suam, sine qua non poterat persistere in iustitia. Ergo *Deus suis causa peccati hominis.* Negamus Maiorem: Primò, quia non obligatus ad seruandum gratiam quam dederat: secundò, quia subtrahens volenti & vltro abiicienti gratiam, suam: tertio, quia subtrahens gratiam non eo quod inuideat peccanti iustitiam & vitam æternam, aut quòd peccato delectetur, verum vt exploret eum, hoc est, ostendat quàm nihil possit creatura facere aut retinere boni, absque singulari beneficio & misericordia cre-

Obiect. 5.
Secunda
causa non
agit sine
prima.

Ob. 4. Vo-
luntas crea-
turę bona
erat ante
lapsum.

Ob. 7. Sub-
trahit gra-
tiam ne-
cessariam.

atoris

Ob. Voluit
deus tenta-
ri hominē.

atoris nequaquam est causa peccati, etiam si hanc subtractionem necessario peccatum sequatur in eo cui gratia subtrahitur. Sic igitur cum Deus homini gratiam subtraxerit, non Deus eam subtrahens, sed homo eam abiciens, peccati & exitij sui causa est.

Item: *Qui tentari vult eum, quem certo scis ipsum lapsurum, si tentetur, id vult peccatum eius qui labitur.* Deus autem voluit à Diabolo tentari hominem, quem certo scivisti esse lapsurum, alioquin enim tentari homo non potuisset. Ergo deus est causa lapsus. Negamus & hic maiorem. Non enim est causa peccati, qui tentari vult lapsurum, explorandi siue infirmitatem creaturæ manifestandi causa: Diabolus verò tentans hominem hoc fine, ut peccet, atque à Deo auellatur; & homo obtemperans tentatori contra præceptum divinum, causæ sunt peccati. Non enim antecedens, quo posito necesse est aliud consequi, causa est consequentis, nisi in eo producendo aliquid agat. Deus autem neque gratiam suam subtrahens, neque temptationem hominis volens, agit in producendo peccato, quatenus peccatum est, quia illud nunquam intendit.

Ob. 9. Est
causa acti-
onis & pri-
vationis.

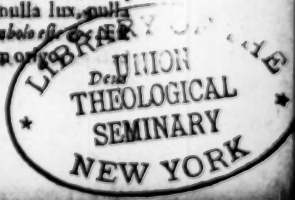
Item: *Quia causa est eorum quæ constitutis peccatum, causa est ipsius peccati.* Deus est causa eorum quæ constituunt peccatum, videlicet actionis, quæ est materiale, & privationis rectitudinis quæ est formale peccati. Est igitur peccati autor. Res. est prius tradita. Neganda enim est minor. Quia actio & privatio lucis & gubernationis diuinæ constituit peccatū, quatenus pugnant cum lege. Iam verò quatenus ab homine admittuntur, & in eo existunt, cum lege diuina pugnant, ac peccatum constituant: quatenus verò à Deo gubernantur & infliguntur, non peccatum sed exploratio peccaturi, aut pœna sunt peccantis. Non igitur id quod peccatum constituit, à Deo, sed ab homine & à Diabolo est.

Postremo, cum Deus Adami lapsum, aut quatenus peccatū, aut quatenus pœna erat, volueris: vō autem ut pœnam velle potueris, cum peccatum aliud, quod eo puniretur, non pra-

pergessisset, consequi videtur, deum illud opus, quatenus peccatum erat, voluisse. Sed hæc etiam consequutio fallit, quia enumeratio in Maiore non est sufficiens. Et si .n. non fuerit pœna primum peccatum, tamen actionem illam deus volebat, non quatenus peccatum, & voluntati ac naturæ ipsius contraria, sed quatenus in puniendo & per filium suum in gratiam recipiendo genere humano, iustitiæ & misericordiæ suæ exercendæ ac patefaciendæ via arque occasio, & firmitatis omnium creaturarum etiam præstantissimarum, si beneficio singulari Creatoris non seruentur, documentum erat, ut Rom. 11. docetur: *Conclusit Deus omnes in contumacia, ut omnium miseretur.* Et ibidem de cecitate Iudæorum docetur, *obdurationem istam evenisse Israel ex parte, tantisper dum plenitudo gentium intraret; & Iudeos Evangelij inimicos esse propter nos: & per ipsorum contumaciam nos esse misericordiam consequutos*, hoc est, Deum voluisse hanc indurationem, non quatenus peccatum erat Iudæorum, neque duntaxat ut pœnam aliorum peccatorum, sed etiam ut occasionem transferendi Evangelij ad gentes. Et Rom. 3. dicitur, Deum in prædicatione legis hoc spectare, *ut obnoxius fiat totus mundus condemnationi dei.* Ergo hoc etiâ spectavit & voluit in permissione peccati: sine cuius interventu, *lex non fecisset mundum condemnationis reum.*

Satan est conditus à Deo. Ergo & valisiss. Satana. Refl. Deus condidit quidem omnes Angelos, etiam eos qui facti sunt Apostatæ & cacodæmones: sed tamen ab initio Angelos omnes bonos creavit. Satan autem dicitur in veritate non persistisse. Ergo ante lapsum in veritate stetit. Sed postea perfidè excidit à fide & peccavit contra Dominum: ideoque mali culpa hæret in Diabolo perfuga. Nam ex eo tempore quo cecidit nulla est in ipso veritas, nulla fides, nulla integritas, nullus Dei timor, nulla lux, nulla bonitas. Qui commissis peccatis ex Diabolo esse & esse enim primus peccator & peccatorum origo.

Ob. 10. Adam lapsum Deus non volebat ut pœnam;

Deus condidit Adamum: Ergo & peccatum. Resp. Peccatum est corruptio bonæ naturæ à Deo conditæ, non creatura à Deo in homine, condita. Bonum condidit Deus hominem. qui à sua fore Satana bonitatem à Deo in se acceptam sua voluntate corripit: ut iam peccatum sit hominis, non creatura creata in homine Dei. Nec etiam ipsa natura hominis causa est peccati. Deus enim, qui omnia, ipsam etiam naturam hominis creavit, bona omnia creavit: idcirco & natura hominis creata est bona. Adventitia qualitas est, quæ accidit homini in lapsu & post lapsum, non substantialis proprietas, mox ab initio talis qualis nunc est indicata. Nunc quidem cum in peccato nascimur, peccatum naturalis est hominum proprietas, iuxta Augustinum contra Manich. cap. 9. Sed & si quos naturaliter dicimus malos, propter originem veteris peccati dicimus, in quo tota iam nostra mortalitas nascitur.

Sed voluntas & facultas in Adam ab ipso Deo erat: Ergo & peccatum est à Deo. Resp. Deus non dedit homini voluntatem & facultatem operandi malum. Nam lege lata malum prohibuit. Ipse ergo Adam voluntatem à Deo acceptam malè collocavit, malè illi utens. Accepit pecuniam à patre prodigus filius, non ut prodigeret luxuriose: sed ut haberet quantum sufficit necessitati. Proinde cum ipse pecuniam malè collocat, ac ipse perit, sua non patris culpa perit, licet pecuniam acceperit à patre. Abusus igitur vitio vertitur. Qui tibi illa suppeditat, usum eorum tibi relinquit. Si iustus est, ea tibi ad usum concedit, non ad abusum. Tu cum illis abuteris, culpa tibi abuteri, non autem concedenti imputatur. Sic Deus Adamo voluntatem & facultatem ad bonum, non ad malum patrandum dedit.

Deus condidit hominem labilem, nec in eo ponitatem naturæ confirmavit. Ergo voluit eum cadere seu peccare. Resp. Scriptura proterviam istam hominum impie curiosorum

forum retundit. *Quis tu es qui ex aduerso respondas Deo?*
Vix qui contendis cum factore suo. Nisi labilem condi- Rom. 9. 19.
 disset hominē, nulla fuisset laus operis siue virtutis. Iſa 45. 9.
 Nam necessitate fuisset bonus. Quid, quodd labilem
 oportebat condi hominem? Ita enim poscebat ipsa
 Dei natura. *Deus non dat gloriam suam ulli creatura.* A-
 dam homo erat, non Deus. Et vt Deus benignus, ita
 etiam iustus est. Benefacit hominibus, sed vult vt ei
 obediant & grati sint. Contulit innumera beneficia
 in hominem: ergo gratus & obediens debebat esse
 ac subiectus. Lege enim sanciuir quid velit & quid
 nolit. *De ligno scientia boni & mali,* inquit, *non comedes,* Gen. 3. 17.
alioquin morieris: quasi diceret, Me respicies, mihi adhe-
 rebis, mihi obedies, mihi seruias: nec aliunde petes
 formulas boni & mali quā ex me, atq; ita te mihi
 obsequentem exhibebis. *Inſt. Præſciuit Deus lapsum ho-*
minis, quem si voluisset, impediuisset. Sed non impediuir. er-
go Dei culpa. Adam peccauit. Resp. Iam responsum est su-
 pra ad hanc objectionem: nec sequitur ex præſcien-
 tia Dei illa necessitas, vt necessitate peccarit Adam,
 quia ipsum peccatum præſciuerit Deus. Præſciuit
 prudens aliquis pater ex signis futurum vt aliquando
 filius suus perimatur gladio: nec fallit hæc præſcien-
 tia, confoditur enim filius iste propter fornicatio-
 nem. Sed non ideo confossus creditur, quia pater
 prænouit perimendum: sed quia fuit adulter. Sic
 Ambros. l. 2. De vocat. Gent. cap. 4. loquens de parric-
 idio Caini: *Vixque præſciebas Deus ad quem progres-*
surus est: & furor insaniens: neque ex eo quod falli scientia
diuina non poterat, ne cessante peccandi urgebatur facinus
voluntatis. Augustinus, lib. 3. de lib. arbitrio, cap. 4.
Quorum non est malus auctor, iustus est ultor.

5. QVI SVNT EFFECTVS PECCATI.

Postquam quid sit peccatum, & vnde emerſerit,
 constitutum est, etiam quæ mala sequuntur pec-
 catum, est considerandum. Nisi enim hoc etiam cog-
 noscatur

H

hoscatur

noscatur, nondum intelligitur, quantum in peccato sit mali, quantoque odio Deus illud persequatur. Est autem suprà dictum, *'duplex esse malum: aliud culpæ, quod est peccatum, aliud verò pænæ, malum pænæ effectus est mali culpæ.* Hoc vt magis intelligatur, hic rursus meminisse oportet, *pænas alias esse tantum pænas, quæ sunt naturæ destructio, aut cruciatus, alias verò simul pænas & peccata, vt omnia peccata, quæ primum lapsus fuit sequuta.*

Rom. 5. 19. 1. Peccata sequentia sunt effecta præcedentium.

Sic 1. Originale peccatū est effectus peccati, aut lapsus primorum parentum. per Inobedientiam vniū hominis, peccatores constituti sunt multi. 2. Omnia peccata actualia sunt effectus originalis peccati. Peccatum occasionem sumpta secluxit me per illud mandatum.

Rom. 7. 11.

2. Actualium effectus est ipsorum incrementum, nempe maior reatus, ratione iudicij diuini iustissimi: quia Deus peccata peccatis punit. Quamobrem tradidit etiam ipsos Deus cupiditatibus cordium ipsorum, &c. Propterea mittet illis Deus efficaciam erroris. A non habente auferetur etiam id quod habet.

Rom. 1. 28.

2. The. 3. 10.

Mat. 23. 29.

3. Peccatorum actualium effectus sunt sæpius etiam aliena peccata, ratione scandali aut exempli, quo alij ab aliis deteriores redduntur, & ad peccandum alliciuntur siue impelluntur. Sic Diaboli suusus effecit defectionem hominis à Deo: & nunc agit in hominibus contumacibus. Sic mali doctores abducunt homines à Deo ad errores, idololatriam, & alia peccata. Sic vsus libertatis intempestius offendit, & ad peccandum allicit infirmos, &c.

4. Sequitur peccatum ordine immoto & perpetuo diuini iudicij, mala conscientia, quæ est notitia & improbatio peccati proprii in mente & notitia iudicij diuini aduersus peccatum, profecta ex notitia legis diuinæ, quam sequitur mensura ira Dei, & pœnæ ex ordine diuinæ iustitiæ, & fuga atq; odium Dei destruens peccatum, quod est initium desperationis & cruciatuum æternorum, nisi fiat sanatio

sanatio per consolationem *Euangelij*, Rom. 2. Gentes ostendunt opus legis scriptum in cordib. suis una testimoniū reddente ipsorum conscientia, & cogitationib. sese mutuo accusantib. aut etiam excusantibus. *lecl. 57. Non est pax impiis.*

5. Pœnæ corporales & spirituales, mors temporalis, omnes denique huius vitæ calamitates.

6. Si quis obiiciat etiam eos morti temporaria & alia calamitatibus obnoxios esse, quibus remissa sunt omnia peccata: Idcirco non omnia mala temporaria peccati pœnas suae effectus esse, sed quædam alias causas habere: Respondemus non valere consequentiam à negatione vnius speciei ad negationem generis. Etsi. n. calamitates renatorum non sint effectus peccati tanquam pœna, quæ peccantibus infligatur vt satisfiat iustitiæ Dei: tamen sunt eius effectus tanquam castigationes & exercitia, quibus reprimatur & magis magisque expurgatur peccatum donec per mortem corporalem vniuersum tandem aboleatur.

Illud autem Ioh. 9. de cæco: *Neg. iste peccatis, neq. parentes eius:* non simpliciter vult eos nō peccasse, aut peccata eorum nō fuisse causā istius calamitatis, sed, nō fuisse ipsorum peccata causā principalem, quare is cæcus nasceretur: verū vs opera Dei manifesta in eo fierens, Christo per miraculum ipsius oculos aperiente.

7. *Æternæ pœnæ*, quæ etiam in reprobis in hoc æculo incipiunt, anxietas videlicet & cruciatus conscientie: quæ etiam nos sentiremus, nisi liberati essemus ex gratia Dei.

Nomine autem mortis æternæ non intelligitur anime aut corporis destructio, vel eorum diuulsio: sed anime & corporis viuentis abiectio è conspectu Dei, horror & cruciatus perpetuus, & sensus ac fuga iræ & iudicii diuini, & fremitus horribilis contra Deum vindicantem peccata.

Quod si obiiciant *peccata credentium in Christum non puniri æterna morte:* respondemus, ea in Christo punita esse pœna, quæ & propter supplicij grauitatem

& propter personæ patientis dignitatem æternis pœnis, quæ nobis infligendæ fuerant propter nostra peccata, æquipollet: sicut dicitur Ier. 53. *Coniectis in eum iniquitates omnium nostrum.*

Contra id quod omnium peccatorum etiam minimorum effectus sit æterna mors. *Obiect. 1. Impari- bus non debent paria tribui: sed peccata non sunt paria. Ergo non omnia debent æterna morte puniri. Resp.* Est plus in conclusione. Tantum hoc sequitur: Ergo non omnia peccata pari pœna sunt punienda. Omnia enim peccata, etiam minima, merentur æternam pœnam: quia omnia peccata delinquant in æternum & immensum bonum. Ergo quod ad durationem, omnia quidem peccata pari pœna puniuntur: sed non quod ad gradus pœnarum. Omnia peccata puniuntur æternis suppliciis: ita tamen ut non suppliciis æqualibus: grauiora enim peccata grauioribus pœnis puniuntur. *Seruus qui scit voluntatem Domini, & non facis, etiam percutietur plagis multis. Terra Sodomorum terribilior conditio in die iudicii, quam tua.*

Luc. 12. 47.

Mat. 11. 34.

Obiiciunt Stoici, omnia peccata seu vitia cum vno esse coniuncta, atque idcirco omnia inter se esse paria. Sed neq; consequentia valet, cum etiam imparia inter se coniuncta esse possunt: neque antecedens conceditur. Id probari videtur dicto Iacob. cap. 2. *Qui in vno delinquit, factus est omnium reus.* At Iacob. non omnia peccata vel vitia cum vno dicit concurrere, sed primum in vna parte totam legem violari, sicut totum corpus læsum dicitur, vna parte violata: Deinde cum quolibet peccato fontem siue causam omnium aliorum peccatorum concurrere, videlicet contemptum Dei. Hoc verò malum corde existens, dilectione Dei, ac proinde omnes alias obedientiæ erga Deum partes violat. Nullum enim opus quod ex perfecta Dei dilectione & reuerentia non proficiscitur, cum lege diuina congruere ac Deo placere potest. Neq; tamen hoc obstaré experimur quin vitio vno laborans ad alia

lia peccata magis, ad alia minùs propèdeat aut prolabatur, præsertim cùm ipsa quoque vitia inter se opposita sint, quorum non utroque, sed altero virtutem vnusquisque vno tempore violat.

Neque illa etiã principia concedenda sunt. Quàm longè in peccando progrediare, cùm semel transieris lineam sine medium, quod est virtus, ad augendam trasgredi culpam nihil pertinere: Et virtutes omnes esse pares inter se, ita vt viro forti non sis fortior. Cùm enim peccatum sit à medio discessus, manifestum est, quantò ille discessus est maior, tantò peccatum esse grauius: Et virtutes tam in iisdem quàm in diuersis hominibus, aliàs maiores, aliàs minores esse, non minùs quàm corporum qualitates differūt gradib. experientia testatur.

Obiect. 1. Misericordis est exercere misericordiam, & proinde mitigare penam. At Deus quum omnia peccata punis equali pena, nimirum aeterna, non exercet misericordiam. &c. Resp. 1. ad maiorem per distinctionem; Debet exercere misericordiam sine violatione iustitiæ suæ. 2. Deus etiam erga impios misericordiam exercet, dum non delectatur in piorum perniciæ, & dum illis etiam benefacit, vsque inuitat ad pœnitentiam.

Oblect. 3. Ad id, quòd Deus ita misericordiam exerceat, vt non violet iusticiam suam. Qui nihil remittit de summo iure, non est misericors, sed tantum iustus. Deus nihil remittit de summo iure, quia omnia punis sufficiens pena. Ergo Deus est tantum iustus. Resp. Nego minorem. Deus enim dat nobis fillum, & hunc pro nobis penam subicit, ex vera misericordia, nullo iure, nullis meritis nostris ad hoc obligatus. Præterea maior secundò obiectiōis est distinguenda. Misericordis est exercere misericordiam, scilicet in credentes, & agentes pœnitentiam.

Inst. 1. Misericordis est parcere, sine agentibus, sine non agentibus pœnitentiam. Resp. Nego posteriorem partem maioris Syllogismi. Inst. 2. Pœnitentia non est

causa misericordiae. Ergo secundum istam responsionem neq. penitentes deberent consequi misericordiam, hoc est, liberationem à morte. Resp. Concedo penitentiam non esse causam misericordiae, & non propter penitentiam hoc fieri, sed propter Christum, si agant penitentiam.

Inst. 3. Imò ne erga penitentes quidem Deus exerceat misericordiam. Si enim Deus omnia peccata pena sufficienti punit in Christo, non est misericors. Resp. Nego consequens propositionis: quia ipse nobis donauit filium suum gratis, qui pro nobis satisfaceret. hanc satisfactionem addit Euangelium.

Obiect. 4. qui non remittit sine omni recompensatione, non remittit gratis, ac proinde non ex gratuita misericordia. Deus non remittit sine omni cōpensatione. Ergo etc. Resp. Deus non remittit nobis peccata gratis respectu Christi: sed gratis respectu nostri, quia nihil à nobis exigit, & satisfactionem Christi gratis nobis donat. Licet igitur ab alio satisfactionem vult fieri, videlicet à Christo: tamen gratis peccata nobis remittit, quoniam ipse (sicut dictum est) ex gratuita misericordia nobis Christum largitur: qui pro nobis satisfaciat, & ab ipso satisfactio atque applicatio proficiscitur. Efficit enim & sua electione, & satisfactione Christi gratis ab ipso nobis dati, & Spiritus Sancti donatione, vt Christum fide accipiamus: & quidem hoc efficit nulla alia de causa, nisi ex gratuita misericordia: Gratia estis seruati, 1. quia Satisfactio non fit à nobis: 2. quia precium pro peccatis nobis imputatur.

Inst. Ad id quod responderetur ad Obiect. secundam, nempe misericordiam Dei etiam ad malos extendi. Ieremias ait, Ne sis propitius iniquitati eorum, ne condoleas eis. Ergo non extenditur ad reprobos misericordia dei. Resp. prima. Verum est quando nimirum Deus negat misericordiam resipiscencibus. 2. Illud intelligendum est de gradu misericordiae, quo Deus com-

Eph. 3.
Ier. 18.

complectitur electos, de hac scilicet misericordia, qua illos donat remissione peccatorum Spiritus S. & vita æterna. Non autem illud conceditur de misericordia communi, qua gubernat & regit omnes creaturas.

Inst. Ad id quod in eadem responsione ad Obiect. 2. dicitur, Deum videlicet non delectari impiorum perniciem. Apud Isaiam, Dominus ait. Hec consolacionem capiam de meis hostib. Ergo de'elatur hostium suorum exitio. Resp. Hec & similia per, anthropopatheia dicuntur, atque ijs significatur, Deum velle executionem iustitiz suæ, non autem delectari interitu vel perditione hominum, utpote suarum creaturarum.

Hanc de peccato doctrinam in Ecclesia notam esse oportet, ut quantum malum sit peccatum agnoscens, laudem iustitiæ tribuamus Deo, illud severissime punienti: Et ab omnibus peccatis toto pectore abhorreamus, nosque à Deo puniri Et defendi contra omnia peccataq; ardentius petamus, neque ullum extenuantes, nobis blandiamur opinione iustitiæ propriæ, aut spe impunitatis: ut peccatum lege divina merentes, nec mala pro bonis, aut bona pro malis habentes, conscientias solvamus, Deo constringente, aut Deo solvante constringamus: ut peccati reliquias in nobis, & multos nostras lapsus agnoscens, non desperemus de venia confugiens ad Deum Mediatoris fiducia: ut nos ab impiis & prophanis in quibus regnat peccatum, & à peccantibus in spiritum sanctum possimus discernere, atque animo spem & fiduciâ misericordiæ dei concipere: ut peccatorum & perditionis nostræ causam & culpam non in Deum relinamus, sed in nobis ipsis querendam esse meminerimus: ut peccatorum & peccatorum gradus esse scientes, non addamus peccata peccatis, sed minora peccata minoribus, maiora maioribus parvis à Deo puniri cogitemus: ut peccata parentum, in sobole etiam puniri memores, non nobis tantum, sed etiam posteritati in cavendis peccatis parcamus: ut gratias agamus deo pro hoc beneficio, quod propter suam gloriam

Vlas.

1.

2.

3.

4.

5.

6.

7.

8.

9.

& Ecclesia collectionem & saluamentum inter amplius aliquem ordinem virtutis & disciplinae conseruat: Ac denique, ut vera & aeterna gratitudo in nobis accendatur erga deum & Filium eius Dominum nostrum Iesum Christum, quod nos ab his summis malis, à peccato & à poenis peccati liberauerit.

LOCVS. DE CREATIONE HOMINIS.

Homini necessaria est
agnitio sui.

Ha duplex
est.

VM in angelorum & hominū creatione praecipue Deus voluerit sese patefacere, necessaria est hominibus agnitio sui, cum quia Deus ex ea sui imagine, quam naturae humanae insculpsit, vult agnoscere, tum quia sine illa ad finem ad quem sumus conditi, neque aspiramus neque peruenimus. Est autem notitia nostri bipartita: hominis nimirum integri qualis à Deo erat conditus, qualisque post instaurationem futurus est: & in peccatum prolapsi atque corrupti, qualis nunc existit, hoc est, generis humani praestantiae & miseriae.

Hic autem locus subiungitur loco de Peccato, 1. quia ubi probatum est esse peccatum, & humanam naturam esse peccatricem, statim oritur quaestio, An Deus hominem creauerit peccato obnoxium: & si non talem, qualem igitur. Ex doctrina enim de peccato originali videtur sequi hoc Obiect. Homo peccator est: homo conditus est à Deo: Ergo homo est peccator conditus à Deo. Resp. Fallacia est accidentis, vel plus sumitur in conclusione, quam in antecedente. 2. Additur hic locus ut intelligatur ex qua felicitate se praecipitauerit generi humanum ingratitudinis suae. 3. Vt sciatur unde sit peccatum, atque ita Deus non putetur esse iniustus. 4. Vt agnoscamus magnitudinem peccati in nobis. 5. Vt accendatur in nobis & crescat ardens desiderium recuperandae primae felicitatis, & quidem longè maiori.

Ceterum, multa occurrunt quib. probatur Deum
non

non esse auctorem peccati. 1. *Ex natura Dei.* Est sua natura bonus & summum bonum: quomodo igitur ab eo aliquid mali proueniret? 2. *Genes. 1. 31.* *Erant omnia quae Deus fecerat valde bona.* 3. *Ex lege Dei* quae mala omnia & peccata Deus damnat, & bona praecipit. Ergo peccatorum auctor non est. Nam lex Dei est quasi speculum puritatis quae est in Deo. 4. *Ex penis* quae Deus infligit peccantibus: esset autem iniustus si id puniret in homine cuius esset auctor. 5. *Ex descriptione peccati,* quod est destructio imaginis Dei in homine, ad quam homo fuit conditus. Imago autem haec fuit iustitia: ergo non peccatum.

Ad hunc locum creationis referri potest locus de *Imaginis Dei.* Item locus de *primo peccato Adami & Euae.* Duos illos locos huic subiiciemus, ut ita deinde accedamus ad locum de libero arbitrio, qui cum hoc de creatione hominis etiam coniungitur.

Quaestiones de Creatione hominis praecipuae sunt duae.

1. *Qualis homo à Deo fuerit conditus.*
2. *In quem finem, seu ad quid homo conditus fuerit.*

1. *Qualis homo fuerit à Deo conditus.*

Haec quaestio iisdem ferè de causis proponitur, ob quas totus ipse locus: nempe. 1. Ut constet Deum non esse auctorem peccati. 2. *Ut magnitudinem peccati & ingratitudinis humana agnoscamus,* 3. *Ut oreemus Deum & expectamus ardentius ipsius gratiam, & liberationem à peccato.* 4. *ut simus grati pro liberatione à peccato.*

CREATUS est homo 1. corpore ex terra, coque immortali, si maneret in iustitia, mortali si deficeret: Animo verò 1. rationali, spirituali, & immortali. 2. Anima praedita qualitatibus sapientia & iustitia perfectè.

2. Corpore & Anima simul, 1. Exercens actiones externas, & internas, organicas, & non organicas, iustas

iustas & Deo placentes. 2. Perfectè sanctas.

3. In summa beatitudine verè scilicet ac perfectè beatus.

4. Itavt haberet dominium in omnes reliquas creaturas. Atq; vt hæc omnia breuiter complectar: Creatus est homo ad imaginem dei. Quid autem sit imago dei postea dicemus: nunc scire sufficiat. Imaginem Dei in homine comprehendere potissimum perfectam hominis sanctitatem, iustitiam, sapientiam, beatitudinem, ac dominium in reliquas creaturas.

2. *Ad quid homo conditus*

Ultimus & principalis finis creationis hominis, est celebratio Dei. Ideo enim Deus creauit rationales creaturas, vt ab iis agnitus celebraretur. Propria autem hominis actio est agnoscere & celebrare Deum: Ergo conditus fuit ad agnitionem & celebrationem dei, id est, ad professionem, inuocationem, gratiarum actionem, & obedientiam: denique ad Deum & proximum diligendum.

Obiect. 1. Etiam irrationales creaturæ dicuntur celebrare Deum. Ergo ad id non opus erat hominem condere. *Resp.* Dicuntur celebrare deum, quatenus sunt materia laudis, ex cuius intuitu, & cognitione creaturæ rationales, angeli scilicet & homines habent occasionē celebrandi deum, & ipsius sapientiam, bonitatem, atque omnipotentiam. Opus igitur erat intelligentibus creaturis, & cernentibus ordinem naturæ. Si non agnosceretur ordo ille, & non videretur qualem causam huiusmodi effectus requirant, ipsæ creaturæ rationales non possent dici laudare Deum.

Celebratio Dei complectitur Inuocationem nominis Diuini, Gratiarum actiones, laudes, & obedientiam, quæ constat officiis erga Deum & homines. Plures alij fines huic principali subordinantur. *Celebrationi enim substituitur Agnitio Dei.* Deus enim non agnitus, non potest celebrari. *Hæc est visa æterna vt se ipsum cognoscens esse verum Deum.* Deinde *Ag-*
nitioni

Ioan. 17. 3.

missioni dei subordinatur felicitas & beatitudo hominis, quæ est fruitio & communicatio Dei sempiterna, in qua gloria & vita æterna consistit. Huic subordinatur patefactio Dei, siue declaratio misericordie Dei in Electis ad vitam æternam, & iustitie, itaque aduersus peccatum in reprobis puniendum. Vt enim agnoscas Deum, & felix sis, oportet vt etiam se tibi patefaciat. Patefactioni subordinatur conseruatio societatis in genere humano. nisi enim essent homines, non haberet Deus, quib. se patefaceret. *Narrabo nomen tuum fratrib. meis.* Psal. 12. Conseruationi isti substituantur mutua officia, mutuaq. beneficia inter homines. Nā vt conseruetur genus humanum necesse est esse pacem.

Obiect. 2. Felicitas, aut beatitudo est qualitas, seu conditio, in qua, vel cum qua conditus est homo, id est, pars est imaginis Dei, ac forma & proprietas hominis. Ergo ad primam questionem, qualis sis homo conditus, pertinet. Resp. Nihil pugnat: quia idem potest esse in multis causa finalis, & formalis: sic homo conditus est felix, ita vt vnā cum ipsa creatione cœperit esse felix: quia non erat peccator. Interim tamen etiam talem creauit eum Deus, vt talis perpetuū maneret. Rectè igitur respondetur quod homo sis felix creatus, & ad id vsq. felix. Illud pertinet ad questionem Qualis, respectu principij: hoc verò ad questionem, Ad quid, respectu perseverantiz. Sic etiam Deus creauit hominem agnoscens Deum, & vt Deum agnosceret. Felicitas porro proprietas est hominis, quatenus pars conditionis, in qua conditus est. Hęc prima hominis creatio cum humani generis miseria diligenter conferenda est, & finis ad quem conditi sumus cum aberratione à fine: vt scilicet hac etiam ratione agnoscamus miserie nostræ magnitudinem. Quanto. n. videmus maiora fuisse bona, quæ amisimus. tanto maiora cognoscimus esse mala in quæ incidimus.

De Imagine Dei in homine.

Quest. præcipue sunt. 1. Quid sis imago Dei in homine.

2. Quare.

2. *Quatenus illa sit amissa, & quatenus reliqua manserit.*

3. *Quomodo illa reparetur in homine.*

4. *Quomodo illa sit in Christo, & quomodo in nobis.*

1. *Quid sit Imago Dei in homine.*

Imago spec-
tanda in a-
nima, & qui
dem renata.

Cum Deus non sit corporeus; non in corpore, sed in anima humana imaginem illam spectari: & quia per peccatum valde obscurata ac penè deleta est, non ex eo in quo post admissum peccatum homines esse coeperunt statu, sed ex reparatione, quæ per Christum fit, hoc est, ex natura hominis renati, eam estimari oportebit. Ac denique cum regenerationis in hac vita non nisi tenue fiat initium, in æterna domum vitam & gloriam, lucentem in nobis integrè restitutam Dei imaginem integrè contemplabimur atq; intelligemus.

Non in sola
substantia,
sed in fa-
cultatibus
animæ.

Porro non in sola animæ substantia querendam esse imaginem Dei, sed præcipuè in virtutibus & donis, quibus à Deo in creatione ornata fuit, vel ex eo manifestum est, quod animæ natura etiam in non renatis reliqua, imago autem Dei maxima ex parte amissa est, veruntamen cum anima sit spiritus intel- ligens, præstantior pars substantiæ hominis separabilis à corpore, immortalis, principium & causa vitæ & motus in corpore viuente: fatendum est eam eti- am non renatæ substantiam esse aliquam diuinitatis umbram. Ea verò, cum substantia ut spiritualium naturarum in vniuersum, ita & animæ humanæ nobis in vitæ huius caligine sit incognita: in facultati- bus & operationibus iis est consideranda, quibus ho- minem Creaturis aliis antecellere videmus, ac Deo conformem esse ex verbo & operibus diuinis cognos- cimus. Hæ autem præcipuæ sunt duæ. Intellectus & voluntas, intellectui sensus interiores, voluntati affectus subiiciuntur.

Imago Dei in homine, est mens recte agnoscens Dei naturam,

naturam, voluntatem, & opera: & voluntas libere obtemperans Deo, omniumque inclinationum, appetitionum, affectionum cum voluntate Dei congruentia: ac denique spiritalis, ac immutabilis anima, totiusque hominis puritas, integritas, perfecta beatitudo, & letitia acquiescens in Deo, ac dignitas hominis, & maiestas, qua ceteris naturis prestat, & dominatur.

Vel, Imago Dei in homine est 1. Ipsa anima cum suis facultatibus ratione ac voluntate prædita. 2. In anima Sapientia, & notitia de Deo, deque voluntate, & operibus eius: talis videlicet qualem Deus à nobis requirit. 3. Conformitas cum Lege Dei, vel sanctitas & iustitia, sub qua comprehendimus cor & omnes affectus. 4. Felicitas sine miseria & corruptione, beatitudo, letitia, & gloria, qua erat ornata natura humana: dominium hominis in creaturas, ut in pisces, aves, & alia animantia. His omnibus creatura aliquo modo refert creatorem, exequari tamen creatori nullo modo potest. Paulus, *Iustitiam, & Sanctimoniam*, tanquam præcipuas partes huius imaginis ponit: quæ tamen notitias præsupponunt. Nemo enim Deum potest colere incognitum. Deinde iustitia, & sanctimonia non sunt sine cognitione, sicut felicitas, & gloria. Unde consequitur, ubi vera est iustitia ac sanctimonia, ibidem & absentiam esse malorum culpæ, & malorum poenæ.

Eph 4.

Obiect. In definitione dicitur, perfecta beatitudo. At in solo Deo est perfectio iustitiæ & sanctitatis: vel nulla creatura habet perfectam sapientiam. Ergo nullus potest esse beatus perfectus. *Resp.* In solo Deo est beatitudo perfecta, *Insipientia.* Quomodo igitur homo habuit perfectam? *Resp.* In homine est perfecta, at ea perfectione quæ competit creaturæ, ut posset Deum cognoscere. Sic dicitur homo perfectus iustus, quia conformis erat omnibus quæ Deus requirebat ab eorum quod esset æqualis Deo, aut haberet iustitiā in eo gradu quo Deus habet, sed erat perfectus quantum sufficit naturæ creatæ ad beatitudinem. Angelorum sapientia & beatitudo

actiudo est perfecta, sed tamen aliquid accedere potest: alioquin esset infinita. Ad eam autem perfectionem non requiritur vt aliquid ignoretur. *Iustitia & Sanctitas* in textu possunt pro eodem sumi vel discerni; vt. *Iustitia* de actionibus, *Sanctitas* de qualitatibus dicatur *Iustitia*, id est, congruentia voluntaris & cordis cum mente rectè iudicante id est secundum verbum Dei.

Primus homo è terra terrenus: secundus homo ipse D. è celo. Qualis terrenus ille, tales & qui terreni sunt: Et qualis ille celestis, tales & qui celestes sunt. Et sicut gesta uimus imaginem terreni, gestabimus etiam imaginem celestis. Non hìc Paulus imaginem celestis hominis Adamo adhuc integro detrahit: sed naturam & statum ipsius tam ante, quàm post lapsum, cum gloria celestis, in quam per Christum restituimur, hoc est, non modò naturam hominum corruptam peccato & morte, sed etiam gradum imaginis Dei in natura hominis ante lapsum, & ante glorificationem, confert cum eo qui glorificationem sequitur.

2. *Quatenus amissa sit imago Dei, & quatenus reliqua manserit.*

Non in vniuersum, sed maxima ex parte amissa est imago Dei in homine. Mansit enim 1. *Substantia incorporea animæ cum suis potentiis, item Libertas in voluntate* quæ quicquid vult liberè vult. 2. *Multa notitia, vt earum rerum quas per sensum cognoscimus, vt sunt physica principia: aliquæ etiam notitiæ de Deo, voluntate & operibus eius.* 3. *Vestigia quadam virtutum, & disciplinæ externæ possibilitatis.* 4. *Fructus multorum bonorum.* 5. *Dominium etiam in creaturas in totum non est amissum multas regere, & iis uti potest.*

Hæ reliquæ sunt à Deo conseruatæ, 1. *vt essent testimonium beneficentiæ Dei erga indignos.* 2. *Vt Deus videretur his ad iustificationem suæ imaginis in homine.* 3. *Vt reprobus reddas inexcusabiles.*

Imago autem Dei non est reliqua, 1. *quoad verum, scilicet*

hæc

beatam & sufficientem Dei & ipsius voluntatis cognitionem.

2. Multa male sunt inclinationes internæ, unde sequuntur actualia peccata, & merentur eternam damnationem. 3. Dominium in creaturas magna ex parte est amissum. Quæ antè metuebant hominem, nunc ei insidiantur. hostes sunt ei noxij, nec illi obediunt: Agri spinas & tribulos ferunt. 4. In utendi creaturis, quia filius suis nõ hostib. illud concessit. 5. Amissa est vita æterna, & ei successit mors eterna & tem poralis, cum omnis generis calamitatibus, id est felicitas huius & alterius vitæ amissa est.

Obiect. Ethnicus habens magnas virtutes, & opera magna faciens. Ergo non est verum imaginem Dei esse amissam in illis. Resp. Ea omnia opera non placent Deo, quia non operantur ethnici eo fine ut ad Deum omnis gloria redeat. Illæ virtutes sunt tantum disciplinæ externæ, non autem ex corde ut obediunt Deo quem fugiunt, & ad cuius gloriam nihil facere queunt.

Paulus Eph. 4. 24. aliter describit imaginem Dei quæ nos supra, complectens præcipuas partes iustitiæ & sanctitatem: quia hæ partes præsupponunt notitias. Notitia autem & Sapientia non sunt sine cognitione: & has subsequuntur alix, felicitas & gloria.

3. Quomodo reparatur in nobis imago Dei.

Preparatio fit à solo Deo, qui hominib. eam dederat: cuius enim est vitam dare, eiusdem quoque est amissam restituere. 1. Restituit eam Pater per Filium. 3. Filius per Spiritum Sanctum Transformatur in eandem gloriam, san-
quem à Domini Spiritu. 4. Spiritus S. eam restituit per verbum: Euangelium est potentia Dei ad salutem. Itaque à Deo ut in hac vita tantum inchoetur in electis: confirmetur autem, & crescat ad finem vitæ: perfecta fiat in fine huius vitæ, quod ad animam, quod ad totum hominem in resurrectione corporum. Ergo notandum quo autore, quo ordine, quo modo fiat reparatio.

Obiect. 1. Felicitas est qualitas in qua & cum qua homo est conditus, non finis: Ergo est ponenda in quaestione Qualis

Qualis, non, Ad quid, Resp. Hæc inter se non pugnant, quia in multis causa finalis & formalis possunt esse idē. 2. Quia etsi in creationis articulo extitit foelix, tamē rectē dicitur ad hoc creatus ut esset foelix, quia Deus volebat eum talem manere: ergo oportuit eū talem creare, sicut etiam sui cognitionem in creatione edidit, & tamen creauit ut agnosceretur ab eo.

4. *Quomodo Imago Dei in Christo,
& in nobis.*

Aliter Christus est imago Dei, aliter Angeli & homines.

Iam si obicitur, *honorem hunc esse Christi proprium, quod sit imago Dei*, Col. 1. Hebr. 1. notum est, *salua ratione Christum esse imaginem Dei, quàm alios homines*. Est enim respectu Diuinitatis suæ imago non sui ipsius, neque Spiritus sancti, sed Patris æterni cœterna, consubstantialis & æqualis Patri proprietatib. essentialibus & operibus, & persona illa, per quam Pater immediatē se patefacit. Ioh. 1. Naturæ autē humanæ respectu, etiam si & ipsa imago Diuinitatis creata est, longē tamen gradibus & numero donorum, ut sapientia, iustitia, potentia, gloria &c. omnibus angelis & hominib. antecellit: & peculiari ratione Patrem nobis refert doctrina, virtutibus & actionibus, quia sicut ipsa natura humana assumpta, sic omnes illius proprietates & actiones, substantialis & cœterni Sermonis æterni Patris, sunt propriæ. Ioh. 14. *Philippe, qui uidis me, uidis Patrem. Non credis me in Patre, & Patrem in me esse? Verba quæ ego loquor vobis, & in ipso non loquor: sed Pater qui in me manet, ipse facit opera.* Angeli verò & sancti homines, tam Filij & Sp. sancti quā Patris æterni respectu, nominantur imago Dei, ut dicitur, *Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram*: idque non propter essentiæ similitudinem vel identitatem, aut æqualitatem aliquā: sed propter quarundam proprietatum conuenientiam, non gradibus vel essentiæ: sed genere & imitatione, quæ in Deo sunt essentielles & immensæ, in creaturis verò sunt finitæ, & accidentales, hoc est, qualita-

res & motus à Deo in ipsa ad representandam aliquatenus naturam suam esse effecti.

Anima etiam, qui, ut olim *Anthropomorphita*, *Imaginem Dei voluit esse formam humani corporis*. Totum Adam esse factum ad imaginem Dei: Ergo etiam secundum corpus. Sed non vident, visitam de persona ex diuersis naturis composita loquendi formam, quæ *Admirationis communicatio* nominatur, cum de tota persona dicitur in concreto, quod alterius tantum naturæ proprium est, ut eodem loco: *Factus est Adam in animam viventem*. Sicut autem animæ naturam, sic & imaginem Dei tales. Scripse. proponit, quæ in corpus non cadit.

Item, *Christus est imago Dei*, *Fideles autem gerunt eandem in corpore imaginem Christi*, *Hebr. 1. & 4. Phil. 3.* Ergo etiam corpus est imago Dei. Quatuor termini sunt: quia Christus non corpore suo, sed Deitate est imago patris: Anima verò & donis suæ proprietatibus illius & actionibus, est imago totius Diuinitatis. Est igitur etiam in fidelib. imago Dei, id quod imago Dei est in Christo: neq. secundum propria Diuinitati sunt similes, Acceduntque similes sunt Christo: quia in Christo aliquid est præter Diuinitatem, & præter Diuinitatis imaginem, quæ in omnia est, videlicet, corpus, quod non eam diuina, sed eum nostrorum corporum natura cognitionem & similitudinem habet.

Item, *Fabrica humani corporis est admirabili artificio constructa*: loci legimus in ea, & conspicitur tanquam in imagine, *Creatoris sapientia*. Sed hinc non sequitur, corpus esse imaginem Dei. Sic enim omnia essent ad imaginem Dei facta, cum in omnib. Dei operibus, potentia, sapientia & bonitas ipsius appareat: quod tamen Scriptura non permittit: quæ hoc dogma tantum creaturas rationales ornat: & imaginem Dei in iis rebus constituit, quæ non corporis sunt, sed animæ.

Quæritur hic etiam de loco 1. Cor. 11. *Ut imago et gloria Dei est. uultus autem gloria Dei est, ubi videtur Paul.*

*imaginem Dei tantum viro videtur, mulieri autem detrabe-
re. Sed intelligit Paulus, virum solum esse imaginem
Dei, non quoad naturam diuinæ sapientiz, iustitiz &
lætitiz participem, neque quoad dominium in crea-
turas alias: hæc enim viro & mulieri sunt communia;
sed quoad ordinem politicum, æconomicū, & Ecce-
siasticum, in quo gubernationem & administratio-
nem publicam vult esse penes virum, non penes muli-
erem. Gen. 3. 1. Cor. 14. 1. Tim. 3.*

*Quæst. Cum homo sit ad imaginem Dei conditus,
quæritur unde sit hic status, in quo non omnia virtutes
contraria. Resp. Ex peccato primorum parentum.*

DE PRIMO PECCATO.

*Quæstiones præcipue sunt. 1. Quale illud fue-
rit. 2. Quæ causæ. 3. Qui effectus. 4. Cur Deus
permiserit.*

*1. Quale primum illud peccatum Adami
& Eux fuerit.*

Varium & multiplex illud fuit: multa quidem pec-
cata in illo primo conspiciuntur. 1. *Superbia* aduersus
Deum, contemptus Dei, ambitio, admiratio sui. Hæc ex-
probrat deus cum dicit: *Ecce Adam factus est quasi unus
ex nobis.* 2. *Incredulitas*: arguebat enim Deum menda-
cij: dixerat Deus, *Morte morietur*: hoc negavit Diabo-
lus, inquit, *Non moriemini*: ac Diabolo Adamus cre-
didit. Deo autem non credere, & contra credere Dia-
bolo, est habere Deum pro non vero Deo. 3. *Contumacia,
& inobediencia.* Nam sit inobediens Deo. 4. *Ingrati-
tudo pro acceptis beneficiis*, pro iis nempe, quod erat
conditus ad imaginem Dei, & ad vitam æternam. 5. *Affueria.*
Erat enim in eo neglectus dilectionis erga
posteror: quis non ipsi tantum erant illa bona data,
sed & toti posteritati: Itaq; ipse illa habebat, ut & sibi
& suis ea seruaret, vel utrique ea amitteret. Hoc mu-
tem totum neglexit. 6. *Apostasia*, vel manifesta de-
fectio a Deo ad Diabolum cui obediit, cui credidit,
quem

Gen. 3. 22.
Gen. 2. 17.

quem constituit in locum Dei, auellens se à Deo. Non expetierat Deo bona quæ accepturus erat, sed consilio Diaboli vult consequi æqualitatem cum Deo.

Ex hac igitur origine est quod homines tot peccata committant, videlicet ex peccato originali, quod est causa actualis peccati. Et huius prauitatis nature causa est primus lapsus seu prima auersio à Deo.

QV. Sed quomodo primum peccatum potest esse causa, cum nondum præterierit? Resp. Prima inobedientia attraxit obscuracionem agnitionis Dei, & gubernationis ac Sanctificationis Spiritus Dei. Primæ autem inobedientie prima causa est diabolus. Ex hoc patet fuisse horribile peccatum, & dignum tanta poena quanta punitum fuit.

Quæ causa primi peccati.

1. Impulsus Diaboli. 2. Libera hominis voluntas. Deus probabat hominem per Diabolum: gratiam resistendi non dabat homini. Peccatum autem volebas: sed sinebas subire. Tu sua gratia cum probatione sua concurrere, ut ostenderet quid posset homo sine Deo.

3. Qui sine effectu huius peccati.

1. Peccatum originale. Non opus est hic disputare de raduce animæ, quomodo ingrediatur in corpus: constat enim à Deo inditam. 2. Omnia peccata actualia: quia quod est causa cause, illud est etiam causa effectus. Si originalia ab eo sunt: ergo etiam actualia. 3. Quia mala poena: quia peccatorum est causa, ergo etiam poenarum.

Quæst. Si est aliqua imaginis Dei pars reliqua, queritur an etiam sit liberum arbitrium?

Resp. Est.

4. Cui Deus permisit.

Permisit Deus, id est, non dedit gratiam resistendi

primis parentibus, sicut beatis Angelis, quia (ut Paulus ait Rom. 9.) voluit ostendere suam iustitiam, iram & potentiam in puniendis peccatis impiorum in aeternum misericordiam autem & amorem erga genus humanum in servandis electis. peccatum eis non imputans propter Filium. & Rom. 11. 32. Gal. 3. 22. Corcussis Deus omnia sub peccato, ut omnium misereatur, ut obsecras omnes. 2. Ne gloriemur: quia ex misericordia Dei in æternum servati sumus, non quoddam Deum obligatum habuerimus.

Hec de creatione hominis doctrina propter multas causas & usus quos habet, Ecclesiæ necessaria est. Scri-
 ptum est: *hominem absq; peccato à Deo conditum esse, ne Deus peccati autor sine causa esse fingatur. Cum ex luto corpus humanum sit formatum: cogitemus de fragilitate nostra, & ne effremus superbia. Cùm iam admittit ab illis sit artificem Dei in structura humani corporis, idq; etiam ad ministerium divini cultus, & ad habitationem Dei, & ad vitam æternam sit conditum; eo neque ad virginitatem abutimur, neque illud volentes destruamus, neque hircum diabolorum faciemus, sed castum & mundum servantem, templum & organum Spiritus sancti esse cupiamus ad celebrandum Deum. Cùm sciamus quomodo constare genus humanum Deus voluerit, sciamus quoque locus & honor tribuendus est, nec infirmis committendus aut promendus tyrannide, aut libidine, aut avaritia & contumeliis afficiendus sed iuste gubernandus & defendendus est. Prasertim autem cùm homo ad imaginem & similitudinem Dei sit conditus; hoc summum decus gratiose agnoscendum ac celebrandum est, nec nostra petulantia & vilitas imago & similitudo Dei in imaginem & similitudinem Satanae transformanda: neq; vel in nobis, vel in aliis destruenda. Cùmque ea per peccatum nostra culpa sit destructa; magis tristitia huius ingratitude & infortunii que sequi debet ex collatione bonorum que amissimus, agnoscamus ac deprecemur. Restitutionem huius felicitatis ac gloriæ ardenter expectemus. Et quia maior est gloria & beatitudo, qua nobis per Filium Dei restituitur, ea quam in Adam amissimus, studium gratitudinis & profectus in nobis tamdiu augere debemus.*

omnia in usum hominis esse condita : idque in creaturas do-
minum in Adamo amissum, in Christo nobis restitui audi-
mus, beneficentiam Creatoris erga nos celebremus : ab ipso
tanquam Creatore & Domino supremo, qui ius & possessionem
habet bona omnia dandi, quibus & quatenus vult, omnia
petamus : & rebus usui nostro concessis, & bona conscientia,
& ad gloriam Dei, qui dedit eas, utamur : usque hoc fieri pos-
sit, nostra infidelitate, eo quod in Christo recipimus iura nos
ne abdicemus : & si pro lure suo vel minus det, quam cupere-
mus, vel qua dedit asserat deus, iusto ipsius & nobis saluari
consilio patienter nos subiciamus. Cum anima sis potius homi-
nis pars, & corporis felicitas ex anima felicitate pendeat :
cumque ad vitam immortalem finis conditi, eorum que ad
animam & vitam aeternam, quam huc ad corpus & vitam
temporariam pertinet, curam potius geramus. Ac tandem
cum finis & beatitudo hominis sis Dei communicatio, agni-
tio & celebratio, ad eam perpetua aspiremus, & omnem vi-
tam & actiones nostras referamus. Ea cum generis humani
partem videamus esse vasa iure ad ostendendam Dei iustitiam,
& severitatem adversus peccatum, grati sumus Deo, quod ex
nova & immensa bonitate nos voluerit esse vasa misericor-
diæ, ad declarandas in æternitate divinitus gloriæ sue. Denique
ut hoc dicere, meditari, & inchoare possimus in hac vita, so-
liditatem communem, & aliorum salutem, ad quam sumus ne-
cessario virili colamus & habemus.

10.
11.
12.
13.
14.
15.
16.

17.
18.
19.
20.

21.
22.

LOCVS.

DE LIBERO ARBITRIO.

VM Deus sit agens liberrimum, &
homo ad imaginem Dei conditus
etiam libertate voluntatis fuerit or-
natus : multis non congruere vide-
tur, quod omnes voluntatis huma-
ne actiones immutabili Dei provi-
dentia regantur, & natura homini
lapsu primorum parentum, & originali peccato ita sit
I iij corrupta,

Causæ dis-
putationis
de Libero
arbitrio.

corrupta, ut nihil nisi malum ac Deo displicens, absq;
 renouatione & beneficio Spiritus Dei singulari, possit
 producere. Neque enim libertatem agnoscunt, quæ
 necessitati alicui alligata sit, neque libertatem vo-
 luntatis per peccatum vniuersam esse amissam, con-
 cedendum videtur, quandoquidem etiam post lap-
 sum aliqua imaginis Dei vestigia in hominibus reli-
 cta sunt, & peccati culpa in homines, nisi libera sit vo-
 luntas, conferri non posset. Accedit huc etiam inge-
 nij humani superbia, quæ nihil ægrius admittit, quam
 bonorum omnium originem & gloriam à se in so-
 lum Deum transferri. Tum etiam virtutes præclaræ
 non renatorum; ac denique sensus ac rationis no-
 stre iudicii arcanam diuinæ providentiæ gubernati-
 onem in actionib. humanis, absq; luce verbi Dei, non
 animaduertens. Hinc igitur disputationes de libero
 arbitrio exortæ sunt, dum vana sapientiæ & iustitiæ
 persuasione rumentibus philosophis indulgentes ve-
 teres Theologi, & recentiores assentientes, aut glo-
 riosius quàm oportebat de viribus humanæ volunta-
 tis loquuti, aut hominibus, quæ in ipsis post lapsum
 non inueniuntur, arrogare conati sunt. Nos verò do-
 ctrinam de libero arbitrio, non facultatis & præstan-
 tiæ, sed imbecillitatis ac miseriæ humanæ contem-
 plationem esse meminerimus: quæ idè cum doctri-
 na de creatione & lapsu hominis coniungenda est,
 ut ex quanta dignitatis & felicitatis altitudine, in
 quam profundam ignominie & miseriæ voraginem
 per peccatum deturbati simus, magis agnoscetes,
 non aliud nos virium nostrarum inani ducta in ma-
 la præcipitemus, sed ad veram erga Deum humilira-
 rem & gratitudinem flectamur, & ab ipso vultusemur
 & sanemur.

Quid doce-
 at, & cur
 necessaria.

Quæ sit
 quæstio.

Ut enim scopus huius disputationis teneatur, & v-
 sus percipiatur: sciendum est, hanc esse quæstionem
 in ea principalem, *An sicut homo se ipsum à Deo diuersis
 atque deprauauit, sic etiam suis viribus redire ad Deum, &*
oblatum

oblatam à Deo gratiam accipere, ac sese corrigere possit: atq; ad id an voluntas hominum primum & principale causa sit, cur alij conuertantur, alij in peccatis perseverent, ac tam conuersorum quàm non conuersorum alij plus, alij minus boni aut mali, ac denique sine bona sine mala, hoc vel illo modo faciant. Ad questionem hanc respondent aduersarij, Pelag. & similes, omnibus hominibus tantum à Deo gratia datum & naturam reliquum esse, ut ad Deum redire, ei que obedire possint, nec aliam causam voluntatis humanæ priorem aut superiorem queri oportere, propter quã alij accipiant aut retineant, alij repudient aut abiciant auxilium diuinum in vitandis peccatis, & hoc vel alio modo consilia & actiones suas instillant.

Responsio
aduersari-
orum.

Contra verò nos è Scriptura sacra didicimus: Etiam si natura omnibus tantum de Deo & eius voluntate notum sit, quantum ad excusationem peccati omnem ipsi adimendam sufficiat: & opera moraliter bona etiam à non renatis multa præstari manifestum sit: ac voluntas iam bona quàm mala eligas liberè: tamen opus Deo placens nullum sine regeneratione & singulari Spiritus sancti beneficio ab illo homine suscipi aut perfici: neque plus vel minus in cuiusquam consilio aut actionibus boni existere posse, quàm Deus gratuita & singulis destinata bonitas sua in eis voluerit effundere, nec aliud voluntatem ullius creaturæ inclinari, quàm quò æterno & optimo Dei consilio visum fuerit.

Responsio
Ecclesiæ.

Præcipue questiones hic obseruandæ sunt quinque.

1. De voce, libertas.

2. Quid sit libertas voluntatis.

3. Quid commune, & quid diuersum habeat, libertas voluntatis in Deo, & in Angelis, & homine.

4. Si sint aliqua, & qualis sit libertas in nobis.

5. Gradus libera voluntatis.

1. De voce, Libertas.

Libertas alia est politica seu ciuilis. Et alia relationem significat, videlicet facultatem sine iure, hoc est ordinationem personæ aut rei, seu voluntate alicuius, seu natura factam, ad agendum proprio arbitratu aut motu, secundum

I iij.

secundum leges honestas, aut ordinem naturæ suæ congruentem, & fruendum bonis sibi convenientibus absque prohibitione aut impedimento, & non sustinendum defectus aut onera naturæ suæ non propria. Hæc libertas ab obligatione & à miseria dici potest. Sic Deus est liberrimus, quia nemini est obligatus. Sic Romani & Iudæi erant liberi, hoc est, immunes à dominis aut oneribus quibus carere non erat à iustitia alienum: Sic liberi ab ira Dei & à morte æterna reddimur per Christum. Ioh. 8. Hæc significatio libertatis ad disputationem de libero arbitrio non pertinet. Multa enim liberæ voluntas nostra vult, quæ tamen perficiendi libertatem vel prohibitionem aliqua, vel alio impedimento obstante non habemus.

Alia est libertas voluntatis, quæ est potentia, seu facultas volendi aliquid, eligendi vel repudiandi obiectum ab intellectu monstratum, ut ipsa se moueat (interio principio motus, id est quod in se habeat causam mouendi se) proprio motu (et apta sit ad volendum aut nolendum, & sit sine principio externo) sine ulla coactione. Nominatur hæc facultas arbitrium, respectu mentis mouentis obiectum eligendum aut repudiandum, aut etiam suspendendum. Liberum vero dicitur respectu voluntatis ultra sequentis iudicium intellectus, sine ulla coactione.

Atque hoc est quod dicunt agere ex præteritis deliberatione: qui est modus agendi voluntatis proprius. Hoc enim est discrimen agentis naturalis & voluntarij: quod naturalis causa ad vnum ac certum agendi modum ordinata seu determinata, seu apta est, nec potest actionem suam admoto obiecto in quod agat, suspendere: ut ignis non potest non vrere admotum corpus, quod vri potest. Voluntas autem ad oppositum vel ad diuersum obiectum eligendum vel repudiandum, vel ad differendam electionem est idonea: ut homo potest velle ambulare vel non ambulare, vel ambulandi voluntatem differre. Ex hac principali significatione vocabuli libertatis, oritur etiam altera, quæ eadem est
relaxatio,

relatio, sed alia quàm de qua suprà dictum est, videlicet ordo mutabilis inter voluntatem suam agentem voluntarium & effectum voluntarium, qui ordo à natura causæ voluntariæ existit, & se ad contingentiam habet tanquàm species ad genus. Quod enim liberè sit, contingenter fit, sed non quicquid contingens est, liberum est. Et sic contingentia est relatio seu ordo inter agentem & eueniens contingenter: sic libertas est respectus seu ordo inter agentem & factum liberè. Hoc sensu libertas & contingentia actionum humanarum esse dicitur, à voluntate proficiscentium.

Distinguitur etiam libertas, quòd alia sit ab obligatione, alia à miseria, alia à coactione.

Quid sit libertas voluntatis.

Libertum arbitrium est facultas naturæ rationalis, eligendi vel repudiandi obiectum monstratum ab intellectu, proprio motu, interno principio motus, id est quod in se habet causam qua mouet se sine coactione seu impulsu violento à principio externo, manente interea voluntatis naturæ integra, sine ad hoc sine aliud agendum vel repudiandum, vel etiam ad suspendendum actionem. Hic tria sunt obseruanda. 1. Requiritur ut cognoscatur obiectum. 2. Consilium de appetendo vel repudiando obiecto. 3. Unde prontitas actus boni vel mali.

Deinde *libertum* hic intelligitur, quod interno principio ceteris, ut sic agat vel non agat, unde additum est, *proprio motu*. Arbitrium sequitur voluntatem hinc agentem, sed prius intellectui, qui ostendit rem vel bonam vel malam, vel apprehendendam vel repudiandam esse.

Cæterum, *libertum arbitrium* differt à libertate voluntatis. *Arbitrium* est tanquam concretum cum voluntate & intellectu, vel iudicio præcedente. Nam *libertum arbitrium* est ipsum iudicium & voluntas in creaturæ rationalis eligenti vel repudiandi obiectum ab intellectu monstratum, vel est ipsum velle, seu ipsa actio volendi. *Libertas autem voluntatis* est quiddam abstractum: vocaturque *libera voluntas* propter modum proprium & iudicium voluntatis ut sic agat.

Quid

3 *Quid commune, & quid diuersum habeas libertas voluntatis in Deo & in Angelis & homine.*

Hæc duo sunt communia Deo & rationalibus creaturis, hoc est, angelis & hominibus, quod nimirum ex deliberatione agunt & consilio: & quod sine coactione volunt ea quæ cogitarunt, hoc est, voluntas sua natura idonea existens ad valendum oppositum aut diuersum eius quod vult, aut differendam suam actionem, sua sponte ac vi sibi insita in partem alteram inclinât. De Deo enim dicitur Psalm. 115. *Omnia quæ voluit fecit.* Et de hominibus. Matth. 23. *Ierusalem, quoties volui congregare filios tuos & noluisisti.*

Sed discrimina etiam libertatis in Deo & in creaturis consideranda sunt. 1. *Est in intellectu.* Deus omnia à se, perfectè & semper intelligit & agnoscit, neque vlla in eum ignorantia vllius rei, aut vllus error iudicii vnquam potest cadere. Creaturæ autem, neque ex se, neque omnia, neque eadem quouis tempore sciunt, sed quando & quantum ipsis reuelatur. *Intellectus hic fit mentio, quia requiritur vt rem intelligas, si vis eligere aut repudiare. Quia cognouisti mentem Domini: De die illo ac hora, &c.* Deus dat sapientiam, *ne scilicet viles creata quæ non manifesta sit in conspectu ipsius. Illuminationem hominem.* Omnia intueri, quæ infinita sunt, est immensæ potentie & sapientie quæ est solius Dei.

Rom. 11. 54.

Mar. 14. 36.

Isai 40. 13.

Dan. 2. 21.

Hebr. 4. 13.

Iohan. 1. 9.

Prou. 21. 30.

2. *In voluntate.* Voluntas Dei à nulla alia causaregitur, aut flectitur, aut pendet quàm à se ipsa. Angelorum verò & hominum voluntates sic sunt actionum suarum causæ, vt nihilominus arcano Dei consilio, & vbique presentivi & efficacia ad obiectorum electionem aut repudiationem flectantur: siue immediatè à Deo, siue mediatè per instrumenta, aliàs bona, aliàs mala, quibus Deo vti est visum, vt præter æternum ac immutabile Dei decretum & consilium eas agere quicquam sit impossibile. Ideoq; vocabulum *voluntas* maxime propriè deo competit, qui perfectè & simpliciter est sui iuris. De creaturis autem rectius usurpatur

tur & dicitur quo utitur Paulus ad Philem. v. 14. Hebr.
10. 16. 1. Pet. 5. 2.

Deum esse primam suarum actionum causam docet Psal. 115. 3.
Scriptura. *Omnia quaecumque voluit fecit.* Qui pro sua vo- Dan. 4. 32.
luntate agit tam in exercitu celesti, quam inter habi-
tatores terræ. Creaturarum verò voluntates & con-
silia à deo superiore pendere, hæc & similia dicta pro-
bant: *Dominus misit angelum suum coram se. Vade & con-* Gen. 24. 7.
grega seniores Israel. Hunc definito consilio & providentia Exod. 3. 16
Dei deditum interemisisti. Scio vos per ignorantiam fecisti i- Act. 2. 23. &
sta: & Deus autem hæc implevit: &. Coacti sunt Herodes & 4. 27.
Pontius Pilatus, ut facerent quaecumque manus tua & con-
silium tuum prius definieras facienda.

Voluntas Dei à nulla alia creaturarum pendet, sed
regitur à superiore, videlicet Deo. Nam omnes causæ
secundæ, sicut create sunt à deo, ita ab eo reguntur tan-
quam priore. Dei voluntas autem à nullo: quia alio-
quin poneretur causa secunda ante primam. Deus au-
tem sicut non habet causam efficientem, ita nec fle-
centem. *Cor regis in manu Dei,* inquit Solomon.

Prou. 21. 1.

Flectitur voluntas naturæ rationalis, non rapitur,
id est ostensis subiectis à mente efficaciter mouetur
voluntas ad volendum quod tunc bonum iudicat, &
repudiandum quod malum videtur.

Tam ad intellectum quam ad voluntatem pertinet
quod Deus sicut immutabiliter omnia scit, sic etiam
decrevit ab æterno, & vult immutabiliter omnia quæ
sunt, quatenus bona sunt, & permittit quatenus pec-
cata sunt. Creaturarum autem sicut notitiæ & iudicia
de reb. sic etiam voluntates mutabiles sunt, ut velint
quod antea volebant, & nolint quod antea volebant.
Cum enim Dei consilia omnia sint optima, iustissima
& sapientissima, nunquam ea improbat, corrigit, aut
mutat, sicut homines sepe faciunt, cum se imprudenter
autem statuisse agnoscunt. Neque Deus à causis secun-
dis earum vel motib. actionib. aut mutationib. pendet
aut capit sicut creatura: sed cum ipse prima causa sit,
omnes

omnes omnium creaturarum, actiones ab ipsis consilio dependent. Non enim sicut homines, consilium de fine capit ex mediolorum siue antecedentium contemplatione, sed ex decreto suo de fine siue consequenti, media siue antecedentia decernit & ordinat, hoc est, non agit deus, prout viderit causas secundas agere: sed sic facit vel permittit causas secundas agere prout ipse agere decreuit. Huc illa dicta pertinent, Num. 23. *Non est homo Deus, ut mentiatur, &c.* Malach. 3. *Ego Iehova & non mutator.*

Ob. Decretum Dei est immutabile.

In quo consistat libertas divina.

Obiect. *Qui consilium mutare non potest, liberam voluntatem non habet: Deus autem consilium quod sibi caput, mutare nunquam potest. Non igitur libera est eius voluntas.* Primò negamus Maiorem: Non enim is, qui non mutat consilium quod cepit, non est libera voluntatis: sed is qui capere aliud, impeditus à causa externa, non potuit. Libertas autem diuina non in mutatione voluntatis aut consilij consistit, sed in eo, quòd Deus quæcunque vult, summa voluntate, & à se ipso vult, & omnia quæ de creatione, & conseruatione & gubernatione rerum ab æterno decernit, vel non decernere, vel aliter decernere potuisset: iuxta hec dicta, Mat. 19. Luc. 18. *Apud homines hoc est impossibile: apud Deum autem non est impossibile omne verbum.* Hæc & similia dicta ostendunt, Deum sic ab æterno instituisse apud se rerum creationem & Eccl. collectionem ac conseruationem, non quia hoc omittere, aut aliter instituire non poterit, sed quia sic illi visum fuit, nec aliam aut superiorem ipsius voluntate causam omnium diuinorum operum, quæ in cælis exerit, quæ in terris oportere, nec aliam in his necessitatem reperiri, quàm quæ ex libertate Dei ordinatione pendet. *Non enim tale consilium capere quod mutandum sit, sic etiam illud siue immutius siue in deo, seruius mutare seruientius magis quàm libertatis est: Eiusmodi verò consilium capere, quod decerni quidem aut non decerni a quo poterit postquam autem decretum est, nec mutatur, nec immutandum unquam sit, hoc demum perfecta ac diuina liber-*

DE HOMINIS MISERIA. 141

satis est. Tamen sicut immutabilitas in Deo, libertatem eius non minuit, quoniam immortalitas & alia quae divinitatis sunt propria. Secundo, si quis vegeat, libertatem esse, non tantum capere consilium quod libenter, sed etiam postquam ceperit, illud persolvere aut mutare posse: ex iis quae dicta iam sunt, intelligitur, hoc in creaturas competere, quae errare in suis consiliis possunt, ac proinde mutationibus indigent, non autem in Deum, qui errare, ac proinde mutationem consilij experere, nunquam potest.

Denique si insistent: Quod mutari consilium semel initum, non posse, sit facultatis sine potentia defectus, atque idcirco libertati divinae adversum: Respondemus antecedens verum esse, si mutatio sit impossibilis propter impedimentum ab aliqua externa causa, vel propter naturae aut facultatis defectum: falsissimum vero esse, si mutationis impossibilitas ex naturae illius, quae non mutatur, perfectione, & consilij, quod immutabile est, sapientia & rectitudine, & voluntatis in eo quod rectum & bonum est, perseverantia & constantia proficiscitur, sicut in Deo fieri constat.

Contra illud autem, quod striatum & consuetarum voluntates sic à Deo gubernari dictum est, ut neque velle, quod ille ab aeterno non decreverit, neque non velle possint, quod ab ipso decretum est ut velint, magis disputari solet.

Quod immutabili Dei voluntate regitur, non agit liber. Voluntas angelorum & hominum regitur immutabili voluntate Dei. Ergo aut nulla est eius libertas, aut non pendet eius electio à voluntate divina. Responsio est ad Maiorem per distinctionem. Non est liberum agens quod à Deo regitur sine deliberatione & electione propria. Quod autem Deus regit, monstrans intellectui obiectum, & eo efficaciter movens atque afficiens voluntatem ad illud eligendum, id nihilominus liberè eligit, etiam si nutu & voluntate Dei, quod ipse vult, inclinetur. Liberè enim agere in creaturis non est ex nullius gubernatione, sed ex deliberatione & motu voluntatis

Contra gubernationem voluntatis creatae.
Ob. 1. Repugnant libertati.

Libera auctoritate creaturae quae

voluntatis proprius & spontaneo agere, etiam si hic motus aliunde excitetur & regatur. Non igitur immutabilitas & operatio diuinæ voluntatis & prouidentie, sed iudicij priuatio & coactio, quæ est impulsio seu motio non ab interno principio seu facultate, sed tantum ab externa causa, præter vel contra naturam eius quod mouetur, profecta, libertati repugnat. Talis verò impulsio in voluntatem non competit: sed mouet eam Deus obiectis alliciens, ut eligat quod ipse vult.

Necessitas
non tollit
libertatem.
1.

Porro necessitatem suam immutabilitatem, quæ non ex coactione, sed ex natura voluntatis, aut eius per alias causas ad eligendum vel repudiandum obiectum à mente cogitatum, commotione existit, nequaquam cum libertate voluntatis pugnat, et facile ostendi potest. Primum, quia hæc necessitas mentis iudicium & voluntatis assensum spontaneum non tollit, sed efficit & conseruat, quandoquidem Deus & notitias & electionem obiectorum in hominibus efficit.

2. Deus
necesse
bonus &c.

Secundo, Quia Deus etiam si natura, hoc est, summa & absoluta necessitate bonus est, & Filius genuit & Sp. sanctum habuit ab æterno: tamen non coacta, sed liberrima voluntate existere, viuere, beatus & bonus esse, Filium & Spiritum sanctum habere, & omnia sua consilia & opera bona & iusta esse vult, quantumuis impossibile sit, cum his contraria velle. Si igitur absoluta necessitas hæc volendi in Deo, non tollit summam libertatem, non dubium est, quin ea quæ tantum ex hypothesis, hoc est ex decreto & gubernatione diuina est, necessitas non tollat libertatem eam, quæ creaturis competit, hoc est, iudicium & electionem spontaneam.

3. Sancti
necesse
voluntatem
rectam.

Tertio, Sancti angeli & homines beati in vita cælesti, etiam aduersariis consentientibus, maiori libertate voluntatis præditi sunt, quam in hac vita sumus: Illi autem necessario tantum recta & iusta volunt, omniaque mala & iniusta oderunt & auerfantur: sed quod tales

tales à Deo facti & sic ab ipso confirmati sunt, & Spiritu sancto illuminantur & reguntur, vt aliter velle aut agere non possint: neque hac necessitate bona ac Deo placentia volendi, libertas voluntatis in ipsis tollitur aut minuitur, sed augetur potius & confirmatur, vt qui summa voluntate tantū iusta eligant & faciant.

Quartò multis testimoniis Scripturæ ostenditur, voluntates & actiones voluntarias hominum bonorum & malorum, quas liberas esse & fuisse aduersarij contendunt, & nos rectè intellecto libertatis vocabulo, libenter confitemur, sic regi arcano & immutabili diuinitatis consilio, vt aliter agere & fieri nec possint nec potuerint. Aut igitur tot manifestæ Scripturæ loca negari, aut palam corrumpi, aut concedi oportet, vnam & eandem voluntatis actionem liberam & contingentem respectu voluntatis, & necessariam respectu diuinæ gubernationis esse.

Quintò, multis Scripturæ testimoniis ostenditur, omnes effectus contingentes retinere hanc contingentiam, quam ex natura finem causatum habent, efficiant ex immutabili determinatione consilij seu prouidentie diuinæ. Omnes autem effectus huiusmodi voluntarij sunt contingentes respectu voluntatis, quæ ad opposita eorum faciendæ sunt sua natura & quæ idonea. Ergo retinent contingentiam, hoc est, libertatem suam (hæ enim actionum voluntatis est contingentia) etiam si à voluntate diuina sic determinati sint, vt alij existere non possint. Ratio Maioris in hoc argumento est, quod ita Deus mouet causas secundas, & per eas quæ vult efficit, vt interea naturam earum, quam illis in creatione indidit, sua prouidentia non destruat aut abolet, sed potius conseruet, ac foueat, vt quantum ad ipsarum naturam attinet, alie contingenter, alie necessario agant, etiam si quoad libertatem consilij diuini omnes contingenter, & quod ad immutabilitatem decreti diuini, omnes necessario sic agant. Quando enim

4. Eadem ratio est & contingens & necessaria, respectu diuerso.

5. Decretum Dei non tollit contingentiam effectuum.

Deus secundum causas secundas, finit manere tales, quales condidit.

Deus

Deus per solem exorientem illustrat mundum, non talem facit solem, qui non necessariò exortus illustraret, aut sua natura ad non illustrandum aptus sit: & tamen vel mutandi naturam solis, vel ea manente qualis est, non illustrandum potestas penes Deum est, ut in Aegypto & in passione Christi ostendit. Quando item coturnices ad castra Israelitarum, & corui cibum ferunt Elix, & passer vnus in terram deuolat, non talem Deus facit naturam istorum animalium quæ aliò ferri non possit: & tamen ea, propter intercedentem Dei voluntatem, non alium quàm eum quem habent, motum habere posse. Scriptura palam asseuerat. Hinc manifestum est, ut in aliis contingenter agentibus, contingentiam, ita in voluntate libertatem illi à Deo inditam, non tolli per diuinam gubernationem, sed potius conservari.

Qualis libertas ponenda in creaturis.

Iam igitur in argumento suo aduersarij si libertatem eam intelligunt, quæ in mentis deliberatione & voluntatis assensu spontaneo consistit, non modò concedimus, sed melius etiam quàm ipsi defendimus voluntatis libertatem in omnibus eius actionibus: & si falsa erit maior argumenti, quod videlicet quæ immutabili Dei decreto fiunt, non fiant libera voluntate hominum & angelorum. Hanc enim libertatem providentia Dei ad eò non impedit, sed potius stabilizat, atque confirmat, ut sine hac ne quidem possit illa consistere: siquidem Deus & seruat suum ordinem quem in creatione instituit, perperua sua efficacia & operatione, & notitias veras atque electionem rectam sua virtute omnibus inspirat. Sin libertatem creatoris vendicant, à nullo alio principio, à quo gubernent pendente, totum argum. negamus, ut qui talem libertatem creaturarum cum vniuersa Scriptura pugnare, eamque soli Deo competere Sciamus. *Ipsi omnia soli omnia seruamus: In ipso sumus, & uiuimus & mouemur: ipse non tantùm vitam seu facultatem se mouendi, sed etiam halitum, id est, motum ipsum omnibus*

Phil. ii.
2. & 3.

nilius suppeditat.

Eodem & hæc obsecrat: Si voluntas dum convertitur à Deo, cum ad alia objecta flexitur, non potest repugnare, habet se purè passivè. Sed fallit eos hæc consecutio, cum non sit sufficiens enumeratio in antecedente actionum, quas voluntas dum flexitur à Deo, potest habere. Potest enim non tantum repugnare Deo moventi, sed etiam suo se proprio motu assentiri & obsequi. Hoc autem faciens minimè ociosa est, nec tantum patitur, siue movetur, sed etiam agit & ciet ipsa suas actiones. Atque hæc ipsum tamen de actionibus voluntatis intelligendum est, non de qualitatibus sine inclinationibus nominè ad obediendum Deo. Hæc enim non sunt, sed solus Spiritus sanctus operatione accipit voluntas.

Ob. 1. Voluntas se habet purè passivè.

Tertio dicunt: Quod repugnat voluntati divina, id non regitur ab ea. Voluntas hominum repugnat Deo in multis actionibus. Ergo non semper regitur à Dei voluntate. Sed non valet consequentia, cum sint quatuor termini. Maior enim vera est, si intelligatur voluntas Dei patefacta & arcana, ita ut simpliciter ei repugnetur, & si, quod ipsa simpliciter siue nullo modo vult: id quod fieri & impossibile propter omnipotentiam & libertatem divinam. In Minore autem intelligi oportet voluntatem Dei quatenus patefacta est. Arcana enim divinæ voluntatis & providentiæ decreta semper sunt rata, & in omnibus perficiuntur, etiam in his, qui præceptis divinis quam maximè aduersantur. Neque tamen in Deo sunt voluntates contrariæ. Nihil enim in arcanis ipsius consiliis reperitur, quod cum natura eius in verbo patefacta pugnet: Et in lege sua Deus quid probetur & placeat ipsi, quidve cum natura sua & ordine suæ mentis congruat, nobis patefacit: non autem promittit aut patefacit quantum singulis gratiæ ad obtemperandum ipsius præceptis dare velit aut constituerit.

Ob. 3. Repugnat Deo.

Voluntas signi & beneplaciti.

Quarto de hac obiectione: Si omnes motus voluntatis etiam malorum, dei voluntate excitantur & reguntur:

Ob. 4. Deus
est causa
peccati.
Morus impi-
orum quate-
nus pecca-
ta sunt.

*Multis autem ex his pugnant cum lege divina & peccata sunt. videtur Deus peccatorum effector consilium: Resp. para-
logismum accidentis esse. Pugnant enim cum lege,
non quatenus à Dei voluntate ordinantur aut pro-
ficiscuntur (hactenus enim optimè cum iustitia & le-
ge divina congruunt) sed quatenus à diabolis aut
hominibus fiunt: idque propter hunc defectum, quod
aut voluntatem Dei in agendo non agnoscunt, aut
eius intuitu ad agendum non mouentur, hoc est, eo
fine non agunt, ut deo sic volenti obtemperent. Quic
quid enim hoc fine fit, nequaquam pugnat cum lege,
cum lex non nisi cum ea conditione præcipiat aut
prohibeat quidquam, si deus diuersum facere aliquè
non iusserit. Sic enim vetat lex Dei quenquam occi-
dere, nisi quem occidi ab aliquo Deus iusserit. Qui
igitur Deo non iubente occidit, is haud dubiè con-
tra legem facit ac peccat: Neque Deus à se aut à le-
ge sua dissentit, cum aliquid præter communem re-
gulam in lege à se præscriptam, siue patefacta, siue
arcana voluntate vult fieri. Omnium enim suorum
consiliorum fines & causas eas habet, ut naturæ ipsius
& iustitiæ non possint non accuratissimè congruere.*

*Quinto: Libertas qua aliunde regitur, non potest esse ima-
go libertatis non aliunde pendens, quæ in Deo est. At liber-
tas voluntatis humana est imago libertatis in Deo. Ergo li-
bertas voluntatis humana non pendet aut regitur à volun-
tate diuina. Maiorè negamus. Cum enim simile non sit
idem, ad cogitandam aliquo modo libertatem diui-
nam, satis est creaturas rationales ex deliberatione
& spontanea voluntatis electione agere, etiam si hæc
electio in creaturis simul ab ipsis & ab alio, in Deo
autem à nullo alio, quàm ab ipsa mente diuina rega-
tur. Ut enim aliarum facultatum siue attributorum,
sic etiam libertatis gradus pares esse in deo & in cre-
aturis est impossibile: cum omnia in Deo infinita, in
creaturis finita sint. Cum igitur sapientia, iustitia,
robur, &c. in creaturis imago sit immensæ sapientiæ,
iustitiæ,*

Ob. 5. Li-
bertas non
esset imago.

iustitiæ & potentie in Deo, etiam libertatis modus creaturis competens, imago libertatis diuinæ esse potest.

Sexto, *Si creatura quod Deus vult fieri, non potest non facere, & quod Deus non vult, creatura non potest facere, nulla est actio voluntatis, sed ea se habes tantum passivè, præsertim in conversione, quæ est opus Dei: nullus item est usus legum, doctrinæ, disciplinæ, hortationum, minarum, pœnarum, exemplorum, promissionum, studij deniq; & conatus nostri.* Negamus consequentiam: Quia posita causa prima siue principali, nequaquam tollitur secunda siue instrumentalis. Sicut enim Deus illustrat mundum ac terram vegetat, fruges producit, alit animalia, &c. & tamen non otiosa sunt organa diuinæ operationis, vt sol, pluvia, terra, agricolæ, alimenta, &c. sic homines Deus conuertit, regit ipsorum consilia, voluptates, & actiones, hoc est, docet ac permouet eos ad assentiendum & eligendum quod ipse vult, legibus, magistratibus, doctrina, præmiis, pœnis, atq; ipsa deniq; voluntate vtens tanquam instrumentis, non quia sine his mentem notitiis illustrare & voluntatem flectere non posset, sed quia per hæc suam potentiam exercere ipsi visum est.

Si insistent, *necessariò futurum esse quod sis, etiam sine illis.* Frustra igitur adhiberi: Negamus antecedens. Et si enim posset Deus sine his mouere voluntates, & si ita decreuisset facere, omnino sine his facturi essent homines, quæ his permoti faciunt: Tamen postquam Deus ita decreuit effectus, vt simul destinauerit eorum causas secundas instrumentales & impulsivas, si et quidem id quod vult Deus fieri, sed non sine mediis & causis secundis, quarum opera & interuentu deus consilia & decreta sua vult perficere: Luc. 11. *Dabit S. S. petentibus. Quos prædestinauit, hos & vocauit.* Inst. 2. *Etiamsi concedatur in iis non esse hæc inanitas, in quibus deus per se vult esse efficax: tamen in aliis qui non permanent, nullum instrumentum rerum fore usum: I. Resp. etsi nullus esset usus*

Ob. 6.
dia essent
inania.

1. Inst. Eri-
am sine me-
diis conse-
queretur
effectus.

2. Inst. In
impiis nihil
profuit.

tamen, cum nobis, quos mouere aut non mouere Deus velit, non perspectum sit, in omnibus docendis & vrgendis elaborandum est, ac deo committendus euentus & laboris fructus: 2. Tim. 4. *Prædica sermonem, in saepe tempestatibus, in tempestatibus, &c.* Ezech. 3. *Si admonueris impium & non respuerit, ipsa in impietate sua peribit, tu vero animam liberasti.* Secundò; non valet consequentia à negatione vnius speciei ad negationem generis, siue à non sufficienti enumeratione. Etsi enim multi non obtemperant doctrinæ & mōitionibus, nec mouentur præmiis & pœnis: tamen hic vsus magnus est, quod hoc modo ipsorum prauitas, & contumacia detegitur, atque ita iustitia Dei in ipsis puniendis sit illustrior: Ioan. 15. *Si opera non fecissent inter eos, quæ nemo alius facit, peccatum non haberent: &c.* Rom. 1. *Deus eis manifestum fecit, ad hoc ut sint inexcusabiles, &c.* 2. Cor. 2. *Christi bona fragrantia sumus Deo in illis qui seruantur, & in illis qui perunt.*

Septimò: Heb. 9. *disciplina externa nominatur iustitiæ carnis.* Ergo pendet à voluntate humana. Neganda est consequentia: quæ non valet à positione causæ secundæ ad remotionem primæ. Vt enim non sequitur: Sol diem efficit, Ergo Deus non efficit: ita neque hoc sequitur: Non renati præstant disciplinam, Ergo faciunt hoc non efficiente in ipsis & regente ipsos deo.

Octauò: allegant etiam testimonia, quæ libera voluntate homines bona vel mala facere confirmant, vt Exod. 35. *Filij Israel voluntaria obtulerunt Domino.* Deut. 30. *Proposui vobis vitam & bonam, benedictionem & maledictionem: Elige ergo vitam vsque vltimam, &c.* Sed his & omnib. locis similib. tantum ea libertas voluntatis humanæ, de qua suprà dictum est, asseritur, quod videlicet voluntas præcuncti iudicio intellectus motu spontaneo sine vlla coactione obtemperet aut repugnet: nequaquam autem diuina gubernatio à voluntariis actionibus remouetur. Ostensum est enim suprà, hanc voluntatis libertatem cum nec essitate quæ illam

illam ex providentia Dei comitatur non pugnare.

Nondè Proferunt etiam testimonia, in quibus necessitas remouetur ab actionib. voluntariis. Leuit. 22. Voluntariè ex his offerri potest. Act. 5. Nonne si seruasses, manebas tibi, & uenundasti in tua eras possessore? 1. Cor. 7. Qui fias firmus in corde, nec aligatur necessitate, sed in possessore habet propriam voluntatè &c. 2. Cor. 9. Quisq. sicut prout optas in corde, ita agat. 1. Pet. 5. Pascue gregem Dei, curâ illius agentes non coacti, sed libenter, &c. Loquuntur autè hæc dicta partim de obligatione, quæ aliquando necessitatis nomine significatur, sicut libertatis nomine obligationis solutio, vt Leuit. 22. Act. 5. partim de coactione, vt 2. Cor. 9. 1. Pet. 5. vel etiâ de indigentia, vt 1. Cor. 7. quæ tamen ad obligationem & ipsa referri potest, qua tenentur parentes, vt infirmitatis liberorum rationem habeant. Sic & potestas voluntatis eo loco ius siue facultatem statuendi significat nulla obligatione obstante. Obligationis autem vel coactionis remotio nequaquam tollit immutabilitatem actionis voluntariæ, ex decreto diuino pendentem. Tam enim voluntas eius qui non obligatus est aut nulla inopia vel indigentia cogitur, diuinæ providentiæ consilio gubernatur, & flectitur, quàm eius, quem obligatio vel indigentia consilium aliquod suscipere cogit. Non igitur negat Scriptura, voluntatè, à Deo flecti & regi; cum obligatione vel inopia vel metu ad agendum non impellitur. Sunt enim præter has aliz rationes & causæ plurimæ quibus eam permouere ad volendum aut nolendum deus potest.

Decimò: proferunt dicta, quæ homines aliquod velle aut facere iurantur, Deo diuersum iubente & volente. Iere. 7. Quia vocavi vos & nõ respondistis, faciam domui huic, sicut feci Silo. Mat. 23. Ierusalem, Ierusalem, quoties volui congregare filios tuos, quemadmodum gallina congregat pullos suos sub alas, & voluisti? Si igitur quod noluit deus, fecerunt; actiones ipsorum tantum à propria & non à Dei voluntatè pendebant. Fallacia est à

dicto secundum quid ad dictum simpliciter. Nō vult enim Deus actiones peccantium, quatenus peccata sunt: sed vult eas quatenus sunt peccatorum pœnæ, & iusti iudicii ipsius exequutio. Non igitur valet ista consequutio: *Deus non vult actiones impiorum quatenus sunt peccata: Ergo simpliciter eas non vult fieri, sed à sola impiorum voluntate pendens.* Si. n. simpliciter eas nollat, fieri nullo modo possent. Ac nisi aliquid in iis esset, quod iustitiæ & naturæ diuinæ congrueret, non eas pro immensitate suæ bonitatis fieri pateretur.

Si insistent, *Deum velle contraria his quæ agunt homines, vt dicitur, Quoties volui te congregare. Ex sola igitur hominum voluntate fieri id quod homines faciunt: eadem responsio est: Deum videlicet velle obedientiam omnium creaturarum rationalium erga suam legem, quoad præceptionem & approbationem. Ab omnibus. n. requirit eam, & omnes ad eam obligat, eamq; in omnib. approbat, velut naturæ & puritati suæ congruentē: sed non semper, nec in omnibus vult eam, quoad efficaciam suæ gratiam, qua gubernati faciant id quod Deus approbat & requirit. Deut. 29. non dedis vobis Ithoua cor intelligens & oculos videntes, aures audientes, usque in hunc diem, &c.*

4. *Sit ne aliqua, & qualis sit libertas in nobis.*

Gen. 1. 26.
Eccle. 15.
14. 15.

Esse in hominibus libertatem voluntatis, probatur. 1. Quia homo conditus est ad imaginem Dei. Voluntas autem libera est pars imaginis Dei. 2. Ex locis Scripturæ, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilij sui. 3. Ex illius libertatis definitione, ea nimirum quæ homini congruit. Nam homo agit ex deliberatione, liberè scilicet, cognoscens, appetens, & repudians hoc vel illud obiectum. Quoniam autem definitio conuenit homini. Ergo & definitum.

Obiect. 1. Si est in homine Libertas voluntatis, eueritur doctrina de peccato originis: pugnat enim non posse obedire,

Et habere libertatem. Resp. Non pugnat, quia habemus libertatem voluntatis non talē qualem ante lapsum neq; etiam eodem gradu. *Ob. 2.* Quinon habes aequē voluntatem ad bonū atq; ad malum, non habes liberam voluntatem: sed homo nō habes aequē voluntatem ad bonum, atq; ad malum: Ergo non habes liberam voluntatē. *Resp.* Nego maiorem: quia argū sumptum est à malā definitione liberę voluntatis. *Obiect. 3.* Quod aliunde pendes, non est liberum: voluntas nostra aliunde dependet: Ergo non est libera. *Resp.* sunt 4. termini: Maior est de libertate iuris: Minor autem de libertate voluntatis, quam nō impedit libertas iuris. *Instantia.* Maior loquitur de libertate voluntatis. *Resp.* Distinguenda est igitur Maior. Quod ab alio penderet, aut regitur tantū, non est liberum. Humana verō voluntas ab alio regitur, & à se. Sic enim homines mouet Deus, vt tamen nequicquam rapiantur, sed & sciplos moueant. Quę autem natura tantū à se mouetur, est solius Dei, cuius infinitē maior est libertas, quā creaturarum. Sufficit interim ad libertatem in hominibus quod velint aliquid liberē & proprio motu.

5. Gradus libera voluntatis
quatuor.

Ex gradib. Libertatis humanę voluntatis, qualis illa sit, facillē cognosci poterit. Quatuor autem sunt gradus illius libertatis in homine.

Primus gradus Libertatis fuit in homine nondū lapsō ante peccatum, nempe ea facultas homini diuinitus data, qua mens illustrata fuit integra ac certa Dei & voluntatis diuinę agnitione, qua & voluntas inclinatione suā & motu spontaneo præstabat integram obedientiam voluntati Dei agniti. Sed tamen in hac inclinatione & agnitione non ita confirmata fuit voluntas, vt obiecta spe alicuius boni ad deficiendū, ab illa obedientia declinare, & deficere suo & spontaneo motu nō posset. *Breviter.* Ante lapsum fuit talis facultas in homine, vt posset velle & præstare integrā

Gen. 1. 27.
& 31.

obedientiam, ut posset esse conformis Deo, & eligere illam conformitatem. Deinde ut posset ab illa deficere. *Brevissimè. Ante lapsum* aptitudo fuit in homine ad eligendum bonum vel malum: fuit autem homo conformis Deo perfectè, quia *eras ad imaginem Dei cõditus*. Item omnia quæ feceras Deus, erant valde bona. Fuisse autem in primis parentibus cum perfectâ Dei cognitione & obedientia coniunctam aliquam infirmitatem, quæ vinci posset magnitudine & impetu alicuius tentationis, euentus ipse satis evidenter ostendit. Ac singulari Dei consilio tantum gratiæ collatum non fuisse primis hominibus, ut tentatione diaboli non possent seduci, & ad peccatum permoveri, testatur Paulus Rom. 11. cum ait: *Conclusis Deus omnes in contumacia, ut omnium miseretur*. Item Rom. 9. dicens, vasa iræ à Deo præparata esse ad interitum: ostendit Deum ideo fuisse labi genus humanum, quia non modò misericordiâ erga electos, sed iram quoque suam & potentiam & iustitiam in puniendis reprobis declarare ipsi visum fuerit. Præterea cum nihil sine æterno & optimo Dei consilio fiat, etiam lapsus primorum parentum tantò minus ab eo potest eximi, quantò magis de præcipuo suo opere, nimirum de genere humano, Deus quid fieri vellet, accuratè ab æterno constitutum habuit.

Creatura
Deo regen-
te, bene:
deferente,
malè agit.

Deniq; iustitiam & conformitatem cum Deo retinere creatura nullo modo potest, nisi Deo qui dedit eam conservante: nec amittere, si ille conservat velint: iuxta hæc dicta Iacob. 1. *Omne munus bonum, & omne donum perfectum est superius, descendens à patre luminum, &c.* Iohan. 1. *In ipso vita erat, & vita erat lux illa hominibus, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Psal. 51. *Sp. S. non te asperni à me.* Psal. 104. *Abcondit faciem suam, turbantur.* &c. 1. Tim. 2. *Solidum fundamentum Dei stat, habens sigillum hoc, Nominis Dominus qui sum sui.* Et de nostra in vita cælesti confirmatione, *March 12. In resurrectione sumi ut angeli Dei*

in calo &c. Vt igitur labi non potuisset homo, nisi deo subrahente manum, & non efficaciter suo Spiritu voluntate eius efficiente, & regente in tentatione: ita nec perstare in integritate potuit, cum tēteretur, nisi Deo ipsum sustentante & confirmante, sicut angelos beatos confirmavit, ne cum aliis deficerent.

Ratio humana, suo ingenio, in peccati culpa à se deriuanda, indulgens, cum hæc audit, tumultuatur, ac nisi talis bona vel malè agendi libertas homini tribuatur, ut perseverantia aut lapsus à sola ipsius voluntate penderet, multa absurda consequi fingis. Primum, Deum fuisse causam illius primi peccati, ac per consequens, omnium aliorum peccatorum, ut quæ ex primo lapsu sunt orta: fuisse istam causam peccati diaboli seducētis hominem: præsertim cum primum peccatum non habes rationē pænæ, ut alia peccata: siquidem nullum peccatum, quod peccato illo puniretur, præfereatur: ac proinde cum Deus illud, non ut pænam velle potuerit, quatenus peccatum erat voluisse videatur. Sed etiam si peccatum sui quoque ipsius pænam esse nihil prohibeat: cum in eodē actu & creatura se priuans conformitate cum Deo, peccare, & Deus eam hoc bono priuans, quod ipsa sponte abiicit, punire posset, ut de auaritia dicitur Sirac. 14. *Eo qui inuadet sibi ipsi nullus est deservior, & hæc est merces malitiæ eius:* Tamen præter pænam sunt alij fines, propter quos velle actionem illam & diaboli & hominis, Deo conueniebat. Tentationem hominis à diabolo factam, voluit Deus tanquam explorationem hominis, qua manifestum fieret, an perseveraturus esset in vera pietate erga Deum: sicut ipse Deus immēdiatē tentat Abrahamū, quando iubet eum facere quod tamē fieri nolebat. Hominis autem assensum, quo obtemperabat is diabolo, contra vocem diuinam, voluit Deus tanquam paterfactionem infirmitatis creaturæ, quæ sine singulari instinctu & præsidio diuino, dona quibus à Deo est ornata, retinere non possit: Item voluit hoc factum tanquam occasionem seu viam ad manifestandam

Ob. r. Deus est causa lapsus.

standam iustitiam & seueritatem suam in puniendis, & misericordiam in seruandis peccatoribus: vt Exod. 9. Rom. 9. Hæc autem spectans & volens Deus in illo diaboli suasu & hominis assensu, nihilominus interea oderat, ac proinde nō volebat nec efficiebat, sed fieri permittebat vtriusq; peccatum.

Ob. 1. Homo non lapsus est liberè.

Quodd autem dicunt, non fuisse lapsum hominē liberē, si non equè perseuerare in obedientia potueris ac labi. Non valet consequentia, quia ratiocinantur ex mala definitione libertatis humana, quam fingunt non posse consistere, si à Deo determinetur & regatur. Testatur autem vniuersa Script. sufficere ad libertatem creaturæ, si voluntas per se sit flexibilis ad oppositum eius quod eligit, & sua sponte eligat id quod mens approbas vel improbas.

Ob. 3. Non iure puniatur.

Atq; hinc illud etiam diluitur, quodd aiunt, si non potuit homo lapsum effugere, non iustè ipsum à Deo puniri. Nam qui voluntariè peccat, aut peccandi necessitatem sibi attrahit, is iustè puniatur sua ipsius conscientia cum accusante: neq; est iniustum, deserui eū à deo & gratia Sp. S. priuari, qui sciens & volens eā abiecit & huius ingrati tudinis & contemptus dei pœnas lucere, etiam si is, Deo ipsum deferente, non possit a se ter facere. Nullum. n. Deus nisi volentem deserit, vt Matt. 18. Necesse est vt euenians offendicula, veritatem vā homini illi per quem offendiculum euenit, &c.

Ob. 4. Deus est crudelis,

Tandem autem Deum iniquius crudelem inuidum, & à bonitate ac misericordia alienum confitent, si gratiam illam homini non consulerit, sine qua ipsum in tentatione consistere non posse sciebat: & eam cum tentari à Diabolo voluerit. Sed hæc & similes operum & iudiciorum Dei sugillationes, haud dubiè cū impietate magna coniunctæ sunt, quia principium illud evertunt, quod primus ad pietatem & reuerentiam erga Deum gradus est, nimirum, quicquid Deus facit, bonum & iustū & ab ipsius natura & lege non alienum esse, siue nobis illius ratio constet, siue nō. Hæc igitur responsio sufficeret, non pugnare cum Dei misericordia & bonitate

tate, quicquid ille facit. Sed non desunt etiam alie, videlicet illam gratiæ negationem nō pugnare, sed optimè congruere cum Dei misericordia & beneficentia, quando hanc maioris gratiæ & beneficij cōferendi occasionem esse Deus vult: quemadmodum in hominis lapsu & restitutione manifestum est. Item non pugnare cum misericordia, vel vlla alia virtute, quod ad gloriam summi boni, quod est Deus, illustrandam pertinet. Et si enim sit misericordiæ non letari ruina vel destructione creaturæ, tamen misericordia cū iustitia pugnare non debet. Iustum est autem maiorem summi boni, nempe Dei, rationem haberi, & ab ipso & ab aliis, quàm omnium creaturarū. Simul igitur optimè cohærent in Dēo misericordia nolens mortem morientis, & iustitia sinens genus humanum labi, vt per eius lapsum Dei seueritas & bonitas patefiat.

Secundus gradus est in homine lapsu post peccatum, & in non regenerato. In hoc statu agit quidem voluntas libera sed tamen fertur ad malum, & nihil aliud quàm peccare potest, nisi à Spiritu sancto regeneretur. Breuius. Post lapsum in homine non regenerato est aptitudo tantum ad malū eligendum. Omnes hominis cogitationes mala sunt. Non sumus idonei ex nobis ipsis ad cogitandum quicquam boni. Natura eramus filij iræ. Nullus igitur amor dei est in nobis natura: ergo nullam habemus natura propensionem ad obediendum Deo.

Hæc autem libertas non renatorum seruitus peccati miserrima est, & mors in peccatis, de qua multis in locis Scriptura docet: vt Ioh. 8. *Qui facit peccatum seruus est peccati.* Rom. 6. *An nescitis quod cui assitis vos ipsos seruis ad obediendum, eius serui estis cui obeditis, vel peccati ad mortem, vel obedientiæ ad iustitiā?* & c. 1. Pet. 2. *Libertatem eū pallicantēs, cū ipsi sine serui corruptionis, &c.*

Ob. 1. *Nihil facilius (inquit Erasmus) quàm continere manus a furto. Item Socrates, Aristides, & plures alij fecerunt multas virtutes. Ergo in ipsis fuit liberum arbitrium*

Psa. 59. 11.
2. Cor. 3. 9.
Eph. 2. 9.

Non renati
libertas est
peccati
seruitus.

ad

ad bonum ante regenerationem. Resp. 1. Est mala definitio liberi arbitrij, & boni operis, quod est facultas prestandi obedientiam Deo placentem. Non renati furantur intus cupiditate, etsi non externo facto. 2. Deus sua providentia etiam malorum corda gubernat, hinc autem non sequitur, quod facile sit incipere internam obedientiam. Neq; sunt bona opera coram Deo, hoc est Deo placentia, quæ non habent coniunctam internam obedientiam. Non autem potuit interna obedientia in illis esse, quia non fuerunt renati.

Obiect. 2. Opera Legis sunt bona: Ethnici fecerunt opera Legis: Ergo Ethnorum opera fuerunt bona. Resp. ad maiorem per distinctionem: Opera Legis sunt bona, scilicet per se, sunt autem mala per accidens, & sic à nō renatis mala sunt per accidens hæc opera Legis: quia nō sunt ab illis eo fine & modo quo deus iussit.

Ob. 3. Multa etiā de Deo eiusq; voluntate, & de vita rectè instituta vera notitia in mentib. non renatorum supersunt. Secundum has igitur notitias, & recta rationis iudicium agens voluntas non peccat, sed benè operatur: Resp. Primum notitias illas legales siue ad primam siue ad secundam tabulam Decalogi pertineant, nō esse integras & sufficientes: ideoque Deum, iuxta has lucis diuinæ reliquias coli rectè non posse, nisi accedat agnitio Dei & voluntatis diuinæ ex verbo Dei Ecc. tradito. Deinde, homines non institutos in Ecclesia multa etiam falsa veris notitiis naturæ impressis assuere & erroribus peccata cumulare. Tertiò eam esse voluntatis & affectuum etiā contra iudicium rectæ rationis contumaciam, ut ne naturalibus quidem notitiis, ne dumis quæ ex verbo Dei debent accedere, obtemperent. Vnde sunt illæ etiam Ethnorum querelæ: video maliora, probog, Deteriora sequor: Et Paulina accusatio: Palam est ira Dei de celo aduersus omnem impietatem & iniustitiam hominum &c.

Obiect. 4. Quod enitari naquis, id non est peccatum. Non renati non possunt vitare peccatum. Ergo ipsorum opera non sunt

*sumus pro peccatis habenda. Resp. Neganda est Maior. Ad peccatum enim satis est, si sit voluntarium. Quam-
tò autem magis necessariò, tantò maiori voluntate
peccant homines. Non igitur possunt necessitatem
culpe obtendere. Probat hoc exemplum diaboli, qui
quantò magis necessariò, tantò gravius peccat, sci-
ens ac volens Deo repugnans, & eum efficiens con-
tumelia. Frustra autem & impiè cadillantur, *Iusti-
tiam Dei non imputare diabolo peccata, quæ post sui deprava-
tionem necessariò commisit: Item, diabolum esse iam fi-
naliter & sine spe veniæ abiectum à Deo, homines autem in
hac vita posse in peccato perseverare, aut ab eo desistere: Ita-
que horum actiones tantum ea peccata esse, in quibus pec-
catum evitari possit.* Omnibus enim diabolorum & ho-
minum peccatis Deus irascitur, & omnia punit eter-
nis poenis, aut æquivalente. Neque ideo necessari-
um & incuitabile peccatum desinit peccatum esse,
quòd sanationis & veniæ consequendæ spes est aut
non est. Quidquid enim contra legem divinam com-
mittitur, id peccatum est, siue vitari siue non vitari
possit, siue desistat, siue perseveret is qui peccat.*

*Ob. 9. Qui non sic operatur bene, ut in ipsius possessione sit
bonum aut malè facere, is nec laudem nec præmium meretur.
At bona quæ faciunt homines, non sunt in ipsorum possessione
& arbitrio sita. Ergo nec laudem nec præmia virtutibus me-
rentur.* Resp. Si de merito queratur, totum argu-
mentum concedimus. Verum est enim nullam crea-
turam posse quicquam apud Deum mereri, nec lau-
dem vel gloriam nobis debere tribui, quasi bona quæ
facimus, ex nobis sint, cum omnia, quæ in omnibus
sunt bona, Deus operetur. Si verò nec præmium nec
laudem iustè tribui bonis dicant, plus est in conclusi-
one quàm in præmissis. Ut enim testetur Deus, iusti-
tiam sibi placere, & suam bonitatem magis magis-
que exerat, gratuitis eam præmiis ornat, & bona ac
iusta ideo laudari debent, quòd bona & Deo placen-

tia

tia: imò quod ipſius dona atque opera & nos ipſius organa ſumus, quibus ſe & ſua bona communicat: iuxta hæc dicta, Ro.8. *Quos elegit, hos & vocauit. &c.*

Ob.5. Omnes pariter boni erunt aut mali.

Ob.5. *Qui non habent parem facultatem bonum aut malum eligendi, eos neceſſe eſt vel omnes bonos vel omnes malos exiſtere. Non venati non habent boni aut mali eligendi parem facultatem, ſed tantum libertatem eligendi malum. Ergo neceſſe eſt omnes pariſer malos eſſe.* Reſp. Si de natura humana, qualis eſt ſine gratia Sp.ſ. intelligatur argum. concedendum eſt totum. Certum eſt. n. ante regenerationem omnes æquè à fide & conuerſione alienos eſſe: Imò ne diſciplinam quidem externam præſtarent, niſi Deo ipſos frenante, ne flagitia perpetrent. gen.20. *Ego prohibui te, ne peccares mihi.* Sin autem conc ludant manere etiam omnes pariter malos oportere, mouente & flecente S.S. corda & animos ad conuerſionem: plus eſt in conſeſſione quàm in præmiſſis. Vt. n. quos Deus non fleſcit, impoſſibile eſt conuerſi, ſic eos quos ipſe dignatur regenerationis gratia, nò modò poſſibile, ſed etiam neceſſe eſt conuerſi. Io.6. *Omne quod dat mihi Pater ad me venies.* Inſt. Hoſe 13. dicitur: *Pernicies tua ex te Iſrael.* Et Ieſ.57. *Peccata tua diuerſerunt.* Ergo in voluntate hominis eſt cauſa diſcriminis, quòd alij conuerſuntur, alij non conuerſuntur: autem in collatione aut ſubtractione gratiæ diuina, hoc eſt, ante gratiam regenerationis donatam, ſic ſunt alij aliis meliores, ut ipſi accipiant gratiam, quæ alij repudiant. Sed reſp. addit Hoſeas: *Tantum ex me ſalus.* Docet. n. ſe pendere ſalutem noſtram ex Deo, ut illa niſi per ipſius miſericordiam & gratiam ſingularem contingere nobis non poſſit. Eſt igitur perditio ex pereuntibus quoad meritum pænæ: ſed hoc non tollit cauſam ſuperiorem, videlicet reprobationem diuinam. Cauſa enim proxima nò tollit remotam. Idem de dicto Ieſ. reſp. Peccata ſeparant à Deo electos ad tempus, reprobos in æternum: ſed præcedente conſilio diuino, quo Deus decreuit ſibi adiungere aut abicere quos ipſi

Inſt. Ex te perditio.

Ipsi visum fuit. Rom. 9. Cuius vultu miseretur: quem autem vult indurare.

Ob. 6. Qui non habet libertatem faciendi bona & vitandi mala, si frustra arguitur præceptis & doctrina. Sed non veniunt non habent libertatem faciendi bona opera, & omittendi mala. Ergo frustra ipsis præcipitur obedientia. Resp.

Ob. 6. Præcepta sunt inania.

Maior neganda est. Quia dum voluntatem suam denunciari Deus sinit impiis, aut eos simul etiam intus suo spiritu illuminat & permouet, ut voci diuinæ obtemperent, aut stimulis conscientiae pungit, ut vel disciplinam externam præstent, vel minus persequantur agnitam veritatem, aut in hac oppugnanda ipsorum hypocrisin & furorem detegit, aut infirmitatem atque ignorantiam manifestam facit, ac tandem eos in hac vita & in extremo iudicio inexcusabiles reddit.

Inst. 1. Cuius conuersio & obedientia pendet ex gratia S. S. et nihil est opus hortationis & præceptis. Sed in iis etiam qui conuertuntur, conuersio pendet ex gratia. Ergo inania sunt præcepta. &c. Resp. ad Maiorem per dist. Si conuersio penderet ex gratia, sic ut non adbeat S. S. doctrinam velut instrumentum, quo doceat mentes, & moueat corda; concedatur hoc sane: quanquam ut ante dictum est, restant adhuc alij vsus doctrinæ.

1. Inst. Maior am sine doctrina potest conuertere.

At quando placuit Deo per hoc ipsum organum & illuminare & flectere animos ad fidem & obedientiam, falsissima est Maior. Scriptum est enim Ro. 1. Euangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti.

1. Inst. Deus est summè misericors.

Inst. 2. Præcepta & doctrinam iis proponere, quibus gratia obediendi negatur, quia ea magis indurentur & grauius dantur, non misericordiae sed crudelitatis est. Non igitur hoc facit deus qui summè misericors est. Negamus rursus Maiorem: 1. quia summa misericordia in Deo non tollit iustitiam. 2. quia sic vult eos fieri inexcusabiles per prædicationem doctrinæ cælestis, ut interea non letetur ipsorum perditione & supplicio: sed propter iustitiæ suæ patefactionem, cuius rationem haberi maiorem diuina iustitia postulat, quàm omnium creaturarum,

id

id vult quod aliqui auersantur pro misericordia & bonitate erga omnes creaturas, quemadmodum dicit Ezech. 31: *Nolo mortem morientis.*

Obiect. 7. Qui preparat se ad accipiendam gratiam, quæ facias bona opera, is iam facit opera Deo placens. Ad homines preparans se ad gratiam accipiendam. Ergo etiam ante regenerationem faciunt opera Deo placens. Negamus Minorem: quam probare videtur illa, 1. Sam. 7. *Prepara te cor vestrum Domino.* Act. 10. *preces & elemosinas Cornelij antequam doceretur & baptizaretur à Petro, offerentes in memoriam coram Deo.* Sed in his & similibus locis preparare, siue parare, siue firmare cor, non est facere opera ante conuersionem, quibus inuitetur Deus, ut gratiam regenerationis conferat in homines: sed est à iam renatis & conuersis promptam & firmam voluntatem præstare obediendi Deo, & in vera pietate perseverandi. Nam & populus Israel iterum egerat penitentiam cum ad eos hoc diceret Samuel. *Præcedit enim eo in loco: Lamentata est omnis domus Israel, & secuta est Iebonam.* Cornelius item antequam à Petro edoceret, Iesum esse Messiam, dicitur iam fuisse pius & timens deum, & sic inuocans deum ut preces ipsius placerent deo, & exaudirentur.

Obiect. 8. Opera quæ præstare non est in nostra potestate. Ob. 8. Bona non sunt nostra, nec verè & propriè dicuntur à nobis fieri. opera sunt nostra esse, & à nobis præstari. Ergo nostra. At bona opera dicuntur nostra esse, & à nobis præstari, quia est in nostra voluntate positum ea facere aut non facere. Negamus Maiorem. Non enim ideo dicuntur nostra vel à nobis fieri, quia ex nobis fiat: sed, quia Deus in nobis & per nos ea operatur, & quidem ita ut nostra voluntas ea suo & proprio motu faciat, quamuis non nisi renouata, excitata & gubernata à Spiritu S. Eph. 1. *Ipsi sumus opus, conditi in Christo Iesu ad bona opera, quæ preparauit Deus ut in eis ambulemus.*

Ob. 9. Adiu. perib. inchoandis, aliquid eorum ipse præstat prius quàm inueniatur. Qui enim inueniatur, inchoas actionem. Deus nos inuenit. Ergo

Ob. 9. Adiu. uamur à Deo.

Ergo nostrum est inchoare bona opera. Minor probatur Marc. 9. Credo Domine, sed opem fer incredulitati meae. Ro. 8. Spiritus adiuvat infirmitatem nostram. Resp. Ex puris particularibus nihil sequitur. Maior enim non est vniuersalis, cum adiuuare possit non tantum is qui inchoat opus, sed etiam in quo inchoatur & perficitur ab alio. Sic autem nos adiuuamur à Deo, ut ipse primum in nobis efficiat veram agnitionem sui, & inclinationem ad obediendum ipsi, & bonorum motuum initia, & eadem à se inchoata, etiam augeat & perficiat. Inchoare autem pos ideo dicitur, quia sic agit in nobis, ut nos non simus otiosi, sed ipso agente quoque agamus & tamen presequere aut perficere sine ipso non magis quam incipere possumus. Phil. 1. Qui capis in vobis opus bonum, perficies usque ad diem Iesu Christi. & 2. Deus est is, qui efficit in vobis & ut velitis, & ut efficiatis, pro gratuita sua beneuolentia.

Adiagi
mus.

Hic verò precipue insurgunt aduersarij: Non quidem posse nos conuerteri ad Deum, nisi praeueniente nos & mouente ad conuersionem ipsius gratia: sed gratiam hanc praeuenientem conuertendos omnibus easenas à Deo dari, ut per nos ipsas sine in potestate ipsarum iam sit hac vi aut eam repellere, id est, conuerteri aut perseuerare in peccatis. Ac non donum, qui prima illa & vniuersali sine omni praeueniente gratia recta vis fuerint, id est, ad eligendum bonum, ad quod eligendum à Deo sollicitantur, sed tamen non efficaciter flentur, sua libertate se applicauerint: hi etiam dari gratiam subsequenter sine cooperantem, ut quod sine hac non potuissent, hac interueniente iam praestare possint, hoc est, verè ad Deum conuerteri & perseuerare. Probant hoc Scripturae dicta, quae gratiam Dei ex conditione voluntatis humanae suspendere videntur, ut Zach. 1. Conuertimini ad me, & ego conuertar ad vos. Ier. 1. Si volueritis, bona terra comedetis, Ier. 7. Vocavi vos & non respondistis. Sed è Scriptura

Inst. No-
strum est
vti gratia
prima.

Conuersio-
nis & initi-
um & pro-
gressio est
donum Dei
gratiam.

cordia hoc beneficio dignatur, ita vt non in hominibus, sed in sola Dei misericordia causa sit querenda, cur hi potius quam illi credant voci diuinæ, & ad Deum conuertantur: atque idcirco possint quidem omnes conuerti, quantum ad libertatem & potentiam diuinam, & ad voluntatis humanæ mutabilem naturam attinet, sed non possint omnes, cum propter auersionem naturæ à Deo & prauitatem omnibus ingentem, quæ à Deo quidem tolli, sed ipso hoc non efficiente, à nobis deponi atque exui non potest, tum propter immutabile decretum diuinum, quod statuit Deus aliquos in peccato & exitio, in quod ruerè ipsos permisisit, relinquere, atq; idcirco vel mentes eorum vera ipsius cognitione non illustrare, vel corda & voluntates non renouare nouis inclinationibus seu viribus, nec efficaciter flectere ad obediendum veritati agnitæ. Neque testimonia quæ allegant aduersarij diuersum docent. Iubet Deus *nos conuerti ad se, vt ipse conuersatur ad nos*, hoc est, poenas auertat & mitiget, ac sua beneficia in nos cõferat, non quia conuersio in nostra potestate sita sit, sed quia per hæc præcepta in cordibus electorum eam vult efficere & confirmare. *Volensibus obtemperare promissis bonis*, non quia velle obedientiam in nostra potestate sit, sed quia promissionibus eam voluntatem in nobis excitare vult. *Exprobras persinacibus ipsorum prauitatem*, non quia hanc exuere in ipsorum potestate sit, sed quia voluntarię contumaciæ accusatione, vult ipsis excusationem omnem in iudicio suo adimere.

Inst. 1.

Inst. 2.
Omnes
possunt
velle con-
uersionem.

Inst. 3.

Instant rursus: *Esti nemo sine gratia conuersi aut bene agere possit: tamen non tantum sequentia dona & beneficia Dei, sed primam quoque gratiam Spiritus sancti, qua conuertimur, omnes volentes habere posse*, cum Deus omnibus volentibus eam se dasurum promissas, vt Ies. i. Apoc. 3. &c. Ies. 55. & 55. *Omnes: scientes veniſſe ad aquas. Omnes autem possunt velle. Ergo omnes possunt conuersi.* Minorem negamus. Eam probant. *Voluntas accipiendi præcedit acceptionem.*

ceptionem. Ergo nondum habentes gratiam possunt eam vel-
le accipere. Antecedens negamus de gratia conuersio-
nis. Nemo enim potest hanc expetere, nisi prius ini-
tium eius habeat. Nam Deus est qui efficit ut velimus &
ut efficiamus. Voluntas igitur credendi & pœnitentiam
agendi, est ipsum fidei & conuersionis initium, quod
quicumque verum & non simulatum habent, in iis au-
getur & perficitur, ut dictum est, *Qui capis in vobis bo-
num, idem etiam perficies.*

Velle cre-
dere est
credere.

Ob. 10. Quod Deus optat id penes alium est: Deus op-
tat ut simus idonei ad bonum aliquod agendum. Ergo per nos
aliquid boni agere possumus. Et per consequens non egemus
operatione Spiritus Sancti. Resp. Sunt quatuor termini.
In maiore, propriè sumitur optandi verbum, in mino-
re, non. Deus optare dicitur per anthropopatheian,
& ideo mutatur genus prædicationis. Deus autem du-
pliciter optat. 1. mandato & inuitatione. 2. quod ad a-
morem erga creaturas attinet, & ad cruciatum pere-
untium, non autem quod ad executionem suæ iustitiæ
attinet. Inst. 1. *Qui inuitat alios & lætatur bona ipsorum
actione id facere est penes alium, & non penes eum qui inui-
tat. Sed Deus inuitat nos & delectatur, &c. Ergo penes nos
est aliquid boni agere.* Resp. Nego maiorem: quia non
est satis Deum inuitare: sed oportet etiam nostram
voluntatem faciendi aliquid boni accedere, quam
habere non possumus nisi à solo Deo. Inst. 2. *Cum igitur
non possimus præstare Legem, videmus Deum iniustus, qui præ-
cipit, seu postulat impossibilia.* Resp. Qui præcipit impos-
sibilia, est iniustus, videlicet nisi prius dederit possibi-
litatem: deinde nisi homo impossibilitatem eam ve-
lit postremo nisi ista præcepto impossibilis rei sicut
stimulus ad agnoscendam ac deplorandam impossibili-
tatem. Deus non requirit suum ius homine abiicien-
te suum bonum: Imò quia illud abiciamus mandatum
Dei transgrediendo, & quia transgressoribus minatus
est: ideo nos punit. Inst. 3. *Atqui nos peccatum non at-
taximus.* Resp. Primi parentes lapsi amiserunt hanc

possibilitatem sibi & omnibus posteris suis: sicut illam quoque acceperunt pro se, & pro posteritate. Si princeps det nobili feudum, & is deficiat, feudum non sibi tantum, sed posteris amittit: & princeps non facit iniuriam liberis istius si non restituat feudum amissum patris culpa: si dat, facit ex gratia.

Ob. 11. *Qui non consequitur finem suum frustra postulat.* Resp. Deus non frustra precipit, quia mandando & postulando consequitur in nobis suum finem. *Instantia.* *Qui precipit impossibilia supernacanea precipis.* Resp. Fallacia est accidentis, vel à dicto secundum quid ad dictum simpliciter: quum sint alij fines, et si nos eos non prestemus. 1. In pijs agnitio impossibilitatis, & inchoatio nouæ obedientiæ. 2. Manifestatio iustitiæ diuinæ in impijs. Præterea ad maiorem respondeo, *precipis supernacanea*, videlicet si non faciat possibilia. Deus autem facit in electis per doctrinam Euangelij, inchoans nunc & perficiens tandem. Ergo hæc postulatio impossibilis est maximum beneficium, quia est via ad recipiendam possibilitatem.

Atq; hinc facile intelligitur, quo sensu accipienda sint vulgata illa Hieronymi dicta: *Anathema sis, si quis dixeris, Deum præcepisse impossibilia.* Et: *Anathema sis, si quis dixeris legem possibilem esse sine gratia.* Impossibilis enim est non renatis: possibilis est, quod ad perfectam obedientiam attinet, nondum lapsis. aut integrè restitutis: Renatis autem & nondum glorificatis possibilis est per imputationem satisfactionis Christi & inchoationem nouitatis, quæ sit in Spiritu sancto in hac vita.

Ob. 11. Promissio, sub conditione impossibili, est inutilis.

Ob. 12. Dicta etiam colligunt promittentia Dei beneficentiam cum conditione nostræ obedientiæ, ut: *Si vis vitam ingredi, serua mandata.* Item: *Hoc fac & uiues, &c.* Ex illis sic ratiocinantur: *Promissio habens additam conditionem impossibilem, est inutilis, & iustificatur eam cui facta est. At promissiones diuine habent conditionem impossibilem. Ergo omnes incertæ, imò nunquam implende &* nihil

nihil nisi ludibrium suus. Resp. primum negatione Majoris. Nam promissio etiam in iis qui non accipiunt eam, habet hunc usum, ut manifestum fiat, Deum nullius perditione lxtari, & iustum esse in puniendo, cum eos etiam ad se inuictet, qui sua ingratitudine promissiones diuinas contemnunt & repudiant. Secundò per distinctionem, videlicet inutilem esse promissionem illis, quibus conditio addita nunquam fit possibilis, non autem iis, quibus hoc fit possibilis per fidem & gratiam iustificationis per Christum, & regenerationis, per Spiritum sanctum. Sic autem possibilis fit electis. Ergo neutros Deus ludit, sed vtrisque ostendit seriò quales oporteat esse, quibus vitam eternam largiatur, & quàm sint beneficiis diuinis indigni, & nunquam eorum futuri participes, nisi gratuita Dei misericordia ab interitu eximantur: tum etiam fideles ad præstandam obedientiam magis ac magis allicit & confirmat.

Postremò, citant & alia dicta, quæ in hominum voluntate conuersionem & bona opera constituere videntur: Psal. 119: *Inclinaui cor meum ad obseruanda precepta tua.* 1. Joh. 5: *Quisquis ex Deo est, seruat seipsum.* Hæc & similia dicta opus Dei tribuunt hominibus: primò quia non tantum sunt obiectum, sed etiam instrumentum operationis diuinæ, quàm Spiritus sanctus in ipsis exercet. Deinde quia tale instrumentum sunt, quod à Spiritu sancto renouatum & motum, ipsum quoque vñ operatur & sese mouet: Non enim alius Spiritui sancto, alius voluntati, sed idem vtrique effectus tribuitur, spiritui tanquam principali, voluntati tanquam secundariæ causæ.

Ob. 14. *Si nihil nisi peccare possumus ante regenerationem, Deus iniuste nos punit peccantes necessariò.* Resp. Qui necessariò peccat, iniuste punitur, scilicet nisi ipse sibi attraxerit necessitatem peccandi. Iuste igitur punimur, quia nobis attraximus istam necessitatem, 1. in primis parentibus, 2. quia & ipsi volumus eam. Scire autem

debemus nos iuste propterea puniri, & iuste Deum à nobis postulare obedientiam. 1. *propter gloriam Dei*, vt sciamus quòd sit iustus. 2. *propter nostram subiectionem*, vt submittamus nos illi, cum videmus illum iure à nobis postulare, quod præstare non possumus. Postulat autem ipse 1. *vt sciamus quales fuerimus ante lapsum*. 2. *vt sciamus quid principaliter à Deo petere debeamus*, nempe renouationem nostram. 3. *Quid Christus pro nobis præstiteris*, nempe satisfecit & regenerat nos.

Tertius hominis status est in hac vita, regenerati quidem, sed nondum glorificati, siue in quo inchoata, sed nondum perfecta est regeneratio. In hoc statu voluntas libertate sua utitur non tantum ad malè vt in secundo, sed partim ad bene, partim ad malè operandum. Idq; duobus modis accipiendum est: primò quòd alia renatorum opera sunt bona & Deo placentia, quæ iuxta Dei mandatum ab ipsis fiunt, alia verò mala & Deo displicentia, quæ contra mandatum diuinum faciunt: quod ex infinitis sanctorum lapsibus est manifestum. Secundò, quòd etiam bona opera quæ faciunt conuersi in hac vita, etiam si Deo placent propter imputatam ipsis Christi satisfactionem, non tamen perfectè bona .h.e. legi diuinæ conformia, sed imperfecta & multis peccatis contaminata sunt, ac proinde si extra Christum aspiciantur, consistere in iudicio, & condemnationem effugere non possunt. Causa propter quam bene operari voluntas incipit, hæc est, quia singulari gratia seu beneficio .S.S. per verbum Dei renouatur natura hominis, accenditur in mente noua lux & agnitio Dei, in corde noui affectus, in voluntate nouæ inclinationes cum lege diuina congruentes, & mouetur voluntas efficaciter ad agendum secundum has noticias & inclinationes, atque ita & facultatem volendi quòd Deus approbat, & vsum eius facultatis recuperat, incipitque Deo conformis fieri & ei obedire. Deuter. 30. *Circumcides Dominus Deus tuus, cor tuum, & cor seminis tui, vt diligas Dominum Deum tuum, &c.* Ezech.

Regeneratio quid sit.

Ezec. 36. Dabo vobis cor novum, & Spiritum novum ponam in medio vestri, & auferam cor lapideum de carne vestra, & dabo vobis cor carneum, & spiritum novum ponam in medio vestri, & faciam, ut in præceptis meis ambuletis. Act. 16. Dominus aperuit cor Lidie, ut assunderet his quæ dicebantur à Paulo. 1. Cor. 3. Vbi Spiritus Domini, ibi libertas. Causæ verò, propter quas non tantum ad bona, sed etiam ad mala eligenda voluntas libertate sua utitur, duæ sunt. Prima, quod in hac vita renouatio naturæ non fit perfecta, neque quod ad agnitionem Dei, neq; quod ad inclinationes ad obediendum Deo attinet; altera, quod renati non semper à S. S. reguntur, sed interdum à Deo vel examinandi, vel castigandi, vel humiliandi ipsos causa, ad tempus deserantur, sed tamen ad poenitentiam reuocantur, ut non pereant. De prima causa dictum est Rom. 7. Scio quod non habitas in me, hoc est, in carne mea, bonum: siquidem velle, adest mihi: sed ut quod bonum est perficiam, non assequor, &c. Marc. 9. Credo Domine, sed opem fer incredulitati meæ. De secunda psal. 31. Spiritum sanctum suum me auferat à me. Ier. 63. Quare errare nos fecisti Domine, de viis tuis, inclurasti cor nostrum, ne timereamus te? Conuersera propter seruos tuos, 2. Reg. 8. Si Dominus Deus noster nobiscum: ne derelinquat nos. &c.

Hinc duo consequuntur. Primum, ut homo corruptus, ante regenerationem non potest inchoare nouam obedientiam Deo placentem: ita renatus in hac vita, etiam si incipit obedire Deo, hoc est, inclinationem aliquam & propositum obtemperandi Deo secundum omnia ipsius præcepta non simulatum quidem, sed nihilominus languidum, & luctans cum inclinationibus, affectibus & cupiditatibus prauis, habet, atq; ideo in vita & moribus ipsius elacet studiū pietatis erga Deum & proximum: non tamen potest integram, seu perfectam obedientiam Deo præstare, quia nec agnitio nec dilectio Dei tanta est ac tam sincera quàm lex Dei requirit, iuxta dictum Psalmi 39. *Veritas in iudicium cum seruo tuo: quia non insisteret*

Cur regene-
rati etiam
malè agant

Renatus in
hac vita non
potest perfecte
obedire Deo.

in conspectu tuo omnis vivens. Secundum: inclinatio-
nes, etiam cogitationes & affectus bonos, & propo-
situm bonum retinere, & in eo perseverare conversi
non nisi eatenus possunt, quatenus hec Spiritus san-
ctus in ipsis efficit & conservat: eo quippe ducente &
regente ipsos, rectè iudicant & faciunt: eo deferente
ipsos, cecutiunt, errant, labuntur & deficiunt, sic ta-
men, ut non pereant, sed respiciant & serventur, si
modò verè conversi fuerint. 1. Cor. 4. *Quid habes quod
non acceperis, si autem accepisti, quid gloriaris?* Philip. 1. *Per-
suasus sum, quod qui capis in vobis opus bonum, perficies us-
que in diem Iesu Christi.* Phil. 2. *Deus est, qui efficit in vobis &
ut velitis, & ut perficiatis, pro bona voluntate.* Ioh. 15. *Abse-
que me nihil potestis facere.* 1. Cor. 1. *Quid etiam confirmabis
vos usque ad finem inculpatis, in diem Domini nostri Iesu Chri-
sti.* 1. Cor. 10. *Fidelis est Deus qui non sinit vos tentari supra
id quod potestis, sed prestabit viam quam tentatione vestram transi-
tionem, ut possitis sufferre.* 1. Pet. 1. *Qui variis Deversibus
dimini per salutem in salutem.*

Hanc sententiam, quod nec perfectè nec semper
possint renati Deo obedire, præter testimonia, etiam
confirmant rationes evidentes, nimirum quod omnia
bona à Deo accipimus. Iacob. 1. multo igitur magis hec
bona, quæ sunt omnium maxima, videlicet conformi-
tatem cum Deo, & in ea perseverantiam.

Item: Præter æternum Dei decretum nihil potest fieri.
Bonæ verò operæ, quæ faciunt cōversos, Deus ab æterno decre-
vit. Eph. 1. *Nam ipsius sunt opus civitati in Christo Deo ad
opera bona, quæ præparavit Deus, ut in eis versarentur.* Ier. 1.
*Præquam te formarem in utero, novi te, & antequam na-
scereris, sanctificavi te.* Ergo neque minus, neque plus
eorum possunt facere, quam Deus per Spiritum suum
in ipsis efficere decrevit.

Item: Dōna Spiritus sancti non in hominibus, sed in Spli-
ritu: ea dispensantur arbitrio & potestate sua sua. 1. Cor. 12.
Omnia hec efficit unus ille & idem Spiritus, distribuens
prout illa singulis suis vult. Eph. 4. *Unicusque nostrum*

data

dona est gratia pro mensura doni Christi. 2. Theff. 3. Non omnino est fides. Est autem perseverantia in vera pietate, & voluntas seu studium perseverandi, & petitio confirmationis & auxilij Spiritus sancti, non minus donum Spiritus sancti quam ipsa regeneratio, & fides & conversio, ut suprà ostensum est. Ergo perseverare in fide & conversione non magis est in nostra potestate, quam credere & converti.

Item: In cuius potestate & arbitrio sita est perseverantia nostra, is est conservatio nostra subus. Non autem nos, sed Deus est autor & conservator subus nostre. Ioh. 10. Nemo rapit oves meas ex manu mea, &c. Ergo non in nostra, sed in Dei potestate & arbitrio sita est perseverantia.

Deniq; ut conversio, ita & perseverantia nostra est gratuita donum Dei: hoc est, sicut Deus in nobis causam nullam invenit quare nos convertat, ita neq; in nobis causam invenit, qua moveatur, ut nos convertos servet, ne deficiamus aut labamur. Nec enim in nobis causa est cur potius nos, quam parentes nostros in paradiso, servet ne deficiamus: nec in sanctis est prima causa cur alios potius quam alios contra tentationes & lapsus defendat Deus, ut Samuelem & Iosaphatam potius, quam Samsonem & Davidem. Si autem penes nos esset perseverare, aut non perseverare causa discriminis huius in nobis esset. Non igitur nobis, sed misericordie Dei, perseverantia in pietate, & abstinencia à peccatis tribuenda est.

Sed contra priorem sententiam, quod videlicet etiam opus sanctorum opera in hac vita non sint perfecte bona, ac proinde in iudicio divino consistere & Deo placere, nisi per impetrationem satisfactionis Christi, non possunt, à Pontificis disputatur.

Opera Christi & Spiritus sancti, inquit, non possunt esse imperfecta & Deo non placere. Bona opera renascuntur Christi per Spiritum sanctum in ipsis operantur. Ergo necesse est ea purasse & perfectu, & Deo placere, etiam in se considerata. Non enim Deus possit sua opera damnare, quantumvis ad in-

Obiectio-
nes de im-
perfectio-
ne operum.
Ob. 1.

dicij

dicij sui rigorem illa examinet. Respondemus ad Maiorem. Opera Dei sunt pura & nulla reprehensione digna, quatenus sunt opera Dei, ac talia qualia Deus facit: non autem quatenus à creaturis deprauata sunt: nec semper sunt pura, quæ non Dei tantum, sed simul etiam creaturarum opera sunt. Hæc enim quatenus à Deo sunt, omni vitio carent: quatenus autem à creaturis fiunt, etiam bona & reprehendenda sunt, si creatura, per quam Deus agit, perfectè sit voluntati Dei conformis: impura verò & imperfecta, & secundum legis sententiam, obnoxia damnationi sunt, si creatura per quam Deus agit, praua sit & vitiosa, hoc est, ignorantia Dei & auersione à Deo corrupta.

Ob. 2. Membra Christi non possunt damnari.

Obiect. 2. *Deus non potest damnare membra filij sui.* Rom. 8. *Nulla est condemnatio his qui sunt in Christo Iesu. Renati sunt membra Christi.* Ergo etiam in se considerati ipsi & ipsorum opera non possunt damnari in iudicio Dei. *Responsio.* Plus est in conclusione quam in præmissis. Tantum enim hoc sequitur, Sanctos non posse damnari. sed hoc fit respectu satisfactionis Christi ipsius imputatæ: non respectu obedientiæ ipsorum, quæ placet Deo, non quia perfectè cum lege congruat, sed quia defectus & vitia quæ ipsi adhærescunt, propter Christum condonantur.

Ob. Iudicabit secundum opera.

Ob. 3. *Christus in iudicio reddet unicuique secundum opera sua.* At severitas diuina infusæ non reddit bona secundum opera non perfectè bona. Sunt igitur sanctorum opera sic perfectæ, ut damnari in iudicio Dei non possint. *Resp. ad Maiorem.* Iustitia Dei non nisi secundum perfectæ opera reddit bona, si legaliter iudicet, hoc est, ex pacto integritatis obedientiæ erga legem. Reddit vero bonum etiam secundum opera imperfecta, &, nisi peccatum adhærens condonetur, damnationem merentia, cum iudicat euangelicè, hoc est, non ex pacto operum seu obedientiæ propriæ, quæ legi satisfaciatur, sed ex pacto fidei, siue iustitiæ Christi per fidem nobis applicatæ: & tamen secundum opera, ut secundum argumenta

argumenta, siue testimonia fidei, ex qua proficiuntur, & quam esse in hominibus, tanquam effectus ostendunt.

Ob. 4. Psal. 119. *Toto corde meo exquisivi te.* Ib. *Beati qui custodiunt testimonia eius, qui toto corde inuenerunt eam.* Gen. 6. *Noah erat vir iustus & perfectus in generationibus suis.* 2. Paral. 15. *Cor Asæ erat perfectum omnibus diebus ipsius.* Matth. 5. *Estate perfecti, sicut Pater vester in caelis perfectus est.* Sed in his & similibus dictis, toto corde & perfecto Deum sequi & diligere, non significat perfectionem graduum siue eum obedientiæ gradum, quem lex à nobis requirit: sed perfectionem partium siue integritatem, & sinceritatem oppositam hypocrisis & simulationi pietatis, hoc est, verum & non simulatum affectum & studium seu propositum obediendi Deo, & repugnandi prauis cupiditatibus & initium obedientiæ siue subiectionis erga Deum secundum omnia ipsius præcepta. Etsi autem in omnibus etiam sanctissimis multum hypocrisis est reliquum, sicut dicitur *Omnis homo mendax*: tamen ingens discrimen est inter eos, qui simpliciter hypocritæ sunt, & sibi de sua hypocrisis placent, nullum habentes in cordibus veræ pietatis initium aut sensum, & eos qui reliquias hypocrisis in se agnoscunt & deplorantes, simul habent initia veræ fidei & conuersionis ad Deum. Illi à Deo damnantur: hi recipiuntur in gratiam, non propter hoc initium obedientiæ in ipsis, sed propter impuram ipsis perfectam obedientiam Christi. Ideo q; huic declarationi addenda est altera, quod conuersi sunt perfecti in conspectu Dei, non tantum partibus veræ pietatis, quæ omnes in ipsis inchoatæ sunt, sed etiam gradibus veræ & integræ iustitiæ Christi ipsis imputatæ, sicut dicitur Col. 1. *In ipso estis consummati.* He. 10. *Unica oblatione consecrasti in perpetuum eos, qui sanctificantur.* Sed instant, etiam graduum perfectionem Sanctis in Scrip. tribui. 1. Co. 2. *Sapientiam loquimur inter perfectos.* 1. Cor. 14. *Intelligentia perfecti sitis.* Eph. 4. *Donec euadamus*

Ob. 4. Toto corde perfecti.

Perfectio graduum,

*in unitatem fidei & agnitionem Filij Dei, in virum perfectum ad mensuram stature adulti Christi. Verum hæc etiam loca, perfectos, non dicunt respectu legis diuinæ, hoc est respectu illius gradus cognitionis & obedientiæ, quam lex in nobis requirit, sed respectu infirmorum, qui minus habent lucis ac certitudinis, & promptitudinis exercitio confirmatæ ad obtemperandum Deo, ad repugnandum carnalibus desideriis, & ferendam crucem. Sic enim declaratur hæc perfectio Heb. 5. & Eph. 4. *Vi ne simus amplius pueri, qui fluctuamus & circumferamur quolibet vento doctrine.* Et Phil. 3. *Non quid iam apprehenderim, aut iam perfectus sim.**

In 3. Charitas in nobis expleta est.

Regeneratio est effectus iustificationis, non causa.

Opponunt his responsionibus locum ex 1. Joh. 4. *Per hoc expleta est charitas in nobis, ut fiduciam habeamus in die iudicii, quod qualis ille est, tales & nos sumus in hoc mundo. Metus non est in charitate: expleta charitas foras viscus meum, quoniam metus cruciarum habet: qui autem metus, non est perfectus in charitate.* Sed loc. non nostram erga Deum, sed Dei erga nos dilectionem perfectam siue expletam. hæc per effectus siue beneficia Dei in Christo nobis prestita, declarata & plenè cognita nobis, sive ut Paulus Rom. 5. loquitur, *in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis, effusam, dicis esse causam, cur intrepidè & cum fiducia expectemus diem iudicii.* De hac autem Dei erga nos misericordia & gratuita dilectione nos ex hoc signo siue testimonio certos esse, quod in hac vita per Spiritum sanctum ad imaginem ipsius reformatur. Ex regeneratione enim de iustificatione certi sumus, non tanquam ex causa de effectu, sed tanquam ex effectu de causa. Etsi autem regeneratio in hac vita non est perfecta, tamen si verè inchoata sit, ad probandam nostris conscientiis fidei nostre veritatem sufficit. Et hoc ipsum quod addit Ioannes: *Dilectio foras elicit iudicium, ostendit dilectionem in nobis nondum esse perfectam, quia non perfectè liberamur in hac vita à metu iræ & iudicii diuini, & æternarum poenarum.* Sunt .n. simul iam in sanctis

hi duo contrarij motus, nimirum metus & dilectio Dei in gradibus remissis, decreſcente metu, & creſcente dilectione & conſolatione ſue lætitia in Deo, donec lætitia vineat & perfectè eiiciat omnem trepidationem in vita altera, cùm Deus abſterget omnem lacrymam.

Ioh. 3. *Qui ſincerè agit, venit ad lucem, & manifesta ſunt facta ipſius, quod ſecundùm Deum facta ſint.* 1. Iohan. 3. *Si cor noſtrum nos non condemnat, fiduciam habemus apud Deum.* Pſal. 119. *A lege tua non deſinam.* Ergo bona opera remotionem in iudicio Dei allegari & conſiſtere poſſunt, tanquam perfectè legi conformia. Reſp. Hæc & ſimilia dicta non vendicant ſanctis in hac vita perfectam legis impletionem, ſed iuſtitiam bonæ conſcientiæ, ſine qua fides non poteſt conſiſtere: ſicut neque bona conſcientia ſine fide, ſicut dicitur 1. Tim. 1. *Multa bonam militiam, retinens fidem & bonam conſcientiam.* Et Rom. 5. *Iuſtificati igitur ex fide, pacem habemus apud Deum per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum.* Eſt enim bona conſcientia, certa notitia, nos habere fidem & propoſitum obediendi Deo ſecundùm omnia ipſius mandata, & nos atque obedientiam noſtram quantumvis mutilam & vix inchoatam, placere Deo, non quia legi ipſius ſatisfaciat, ſed quia peccata & defectus in nobis reliqui, nobis propter imputatam Chriſti ſatisfactionem condonentur. Nam ut per fidem inchoatam ſic per fidem placet Deo nova obedientia. Itaque ſancti non detreſcant ſuam vitam in lucem produci, nec extimeſcunt Chriſti tribunal, & eius conſcientia ſeſe conſolantur.

2. Pet. 1. *Studete vocationem & electionem voſtram firmam efficere: hæc enim ſi faceritis nunquam impingati.* 1. nati non Ioh. 3. *Quiſquis natus eſt ex Deo, Peccatum non committit.* peccant. His ſententiis olim etiam Pelagiani & Cathari, & nunc Anabaptiſtæ ad ſtatuendam perfectionem novæ obedientiæ in renatis, abuſi ſunt, ſed cadere & peccatum committere ſeu facere, Petro & Ioh. in his locis eſt peccatum regnũs habere, & in eo perſeverare.

Matth.

Ob. 8.

Iuſtitia bonæ conſcientiæ.

Ob. 9. Ro-

Ob. 8. Ocul-
lus & totum
corpus lu-
cidum.

Qualis
mentium,
talis est &
actionum
puritas.

Ob. 9. Eccl.
non habens
maculam.

Matth. 6. Luc. 11. *Lucerna corporis est oculus: Cùm igitur oculus tuus fueris simplex, totum corpus tuum lucidum erit, &c.* Inde colligunt, sic purgari mentes reatorum in hac vita, ut tota congeries operum ipsorum sit lucida & pura, hoc est, perfecte conformis legi. Sed quum sit oratio Christi conditionalis, neque antecedens, neque consequens, sed tantum consequentiam eius asseuerari manifestum est: ac posito etiam antecedente, non aliter poni consequens, quam ponitur antecedens. Non igitur hac similitudine oculi corpus regentis, affirmat Christus mentes hominum esse lucidas, ac proinde actiones ipsorum omnes recte & sine peccato institui, sed potius accusat peruersitatem hominum, qui etiam quod naturam in ipsis reliquum est lucis, opprimere & extinguere conantur, & veritatem, sicut Paulus loquitur, in iniustitia detinent, ac propterea toti, hoc est, in omnibus suis actionibus tenebrosi, prauis ac damnatione digni sunt. Preterea puritas actionum non nisi catenus poni potest, quatenus mentium puritas siue lux ponitur. Posita enim luce naturali actiones moraliter bonae: posita luce spiritali, actiones spiritaliter bonae siue bona opera: posita illuminatione imperfecta, obedientia imperfecta: posita illuminatione perfecta, etiam obedientia perfecta sequitur. Cùm igitur in hac vita non accendatur perfecta, & quantam lux Dei requirit, lux siue agnitio Dei & voluntatis diuinæ in renatis, sed ea in vitam alteram differatur, 1. Cor. 13. *Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus: Postquam autem adueneris quod perfectum est, tunc, quod ex parte est abolebitur:* Idcirco nec in aliis partibus conformitas perfecta cum lege potest in hac vita existere. interea tamen de imputatione perfectæ puritatis verum est, sanctos esse puros & sine peccato in conspectu Dei, cùm ipsos in Christo intuetur, quod sit quando lux fidei in cordibus accessit.

Sic etiam illud Ephes. accipiendum est. *Christus tradidit se ipsum pro Ecclesia, ut eam sanctificaret mundando*
lanacro,

lenacro aqua per verbum, ut sifteres eam sibi ipsi gloriosam Ecclesiam, non habentem maculam aut rugam, aut quidquam eiusmodi, sed ut esses sancta & inculpata. Baptismus enim aquæ propter additum promissionis verbum significat & obsignat fidelib. purgationem per Christi sanguinem, quæ perfectissima est, & nos in hac vita inculparos coram Deo sistit: & per ipsius spiritum, quæ in hac vita inchoatur, & in altera perficitur, ac proinde conscientias pacare nunc non potest.

Sunt etiam contra secundam partem supra positæ sententiæ de tertio gradu libertatis obiectiones, quibus contenditur in potestate renatorum esse, ut perseverarent in iustitia vel ab ea discedant.

Qui habens libertatem ad bonum eligendum, habens libertatem perseverandi. Renati habens libertatem ad bonum eligendum. 2. Cor. 3. Vbi Spiritus Domini, ibi libertas. Ergo habens potestatem perseverandi. Responsio. Si rectè intelligatur Conclusio, totum argumentum concedi potest, renatos videlicet eatenus habere libertatem perseverandi, quatenus à Spiritu sancto illuminantur & reguntur. Ex huius enim operatione & instinctu pendet ea, quam habent, bonum eligendi libertas. Si verò aut semper aut sic habere sanctos hanc libertatē intelligatur, ut ab ipsis pendeat perseverantia, plus erit in conclusione quàm in præmissis, idq; duabus de causis. 1. quia hi demum habent libertatem continuè perseverandi, qui nunquam Sp. S. gubernatione destituuntur: quod in altera vita est futurum. 2. quia etiam illorum, qui nunquam à Sp. S. deferuntur, libertas ab bonum, non ab ipsis, sed à Spiritu sancto pendet.

Hic verò instant: Qui non deseritur à Spiritu sancto, nisi ipse prius repugnet motui Spiritus sancti, si semper habes paratum Spiritus sancti auxilium ad persistendum in bono proposito. Sancti autem non deseruntur à Spiritu sancto, nisi ipsi priores repugnent. Ergo semper habens paratum Spiritus sancti auxilium ad perseverandum. Idem qui habet, penes eum est perseverare aut deficere: quia

Ob. de perseverantia.

Ob. 1. Renati habent libertatem ad bonum.

Ob. 2. Semper paratum est auxilium à S. S.

*in sola ipsius voluntate causa est cuius spiritus sanctus mouens obtemperet aut repugnet. Minorem cum negamus, ipsi probant. Penam non infligit iniuria Dei nisi peccantibus. Deseri autem à Spiritu sancto est pena peccati & ingrati-
tudinis. Ergo nullus à S. S. deseritur, nisi qui prius desertionem suam contumacia mereatur.* Responso duplex est. Primò concedi argumentum potest de renatis. In his enim, quàm diu sunt in hac vita, semper tantum peccati est reliquum, vt non modò temporaneam, sed etiam æternam desertionem mereantur. etsi autem quia peccatum in ipsis reliquum propter Christum eis condonatur, pena æterna à renatis tollitur: tamen à castigationibus non immunes sunt, tantisper dum peccati reliquie in ipsis herent. Est igitur etiam peccatorum respectu sèper iustissima causa, quare interdum ad tempus gratia & gubernatione Spiritus sui Deus ipsos priuare velit. 2. Sam. 24. *Et addidit furor Domini irasci contra Israel, & concitauit Dauidem in eos, dicens vade nunc a Israel & Iudam.* Secundò: ad Minorem respondemus, non omnem desertionem esse penam, vel puniendi causa fieri, sed quandoq; etiam explorandi, id est, imbecilitatem etiam optimorum & iustissimorum ipsis & alijs patefaciendi causa, vt discesse neque ad momentum vnum contra tentationes insulcus Satane posse consistere, nisi continuo Spiritus S. ductu sustententur & regantur: vtq; ad implendum posthac Sp. S. præsidium & ad cauendos lapsus vigilantes & ardentes reddantur. Denique vt in hac & æterna vita magis agnoscant & prædicent suam indignitatem & Dei erga se misericordiam, qui ex tam multis & grauib. peccatis ipsos ad se reuocauit, & mille meritis exitium, perire non est passus. De his causis dicitur 2. Cor. 12. *Ne excellentia reuelationum supra modum efflueret, datus est mihi scutulus infixus carni, &c.* Et Rom. 11. *Conclusis Deus omnes in contumacia vs omnium miseretur.*

Renati deseruntur ad tempus, ob peccatum.

Non tamen omnis desertio est pena.

Ob. 3. Patientes semper iuuantur.

Dicunt contra: Deum omnib. potentib. auxilium Sp. S. promittere.

permittere. Sed hoc de finali perseverantia est univ-
 sale. de continua vero non item. Nusquam enim pro-
 mittit Deus se ita gubernaturum suo Spiritu sanctos
 in hac vita, ut nunquam labantur.

Ex his etiam illa obiectio evanescit, quod aiunt,
conatus, cum sit penes ipsos à recto discedere, & repugnare,
etiam perseverantiam in sua potestate habere. Nam etsi
 non cogit aut violententer voluntates rapit, sed volen-
 tes & spontaneos filios ex rebellib. & hostib. Dei fa-
 ciat: & quod ad voluntates hominum in hac vita
 attinet, nihil ipsis est magis ad malum proclive tra-
 men quantum ad consilium & operationem divi-
 nam attrinet, etiam ipsos adversarios veritatis cui-
 gentis facere cogit, fieri non posse ut voluntas homi-
 num tunc non obsequatur, quando secundum æter-
 na sua consilia efficaciter movere & flectere eam
 siue ad conversionem, siue ad perseverantiam Deus
 decrevit. Neq; hæc divini consilij immutabilitas &
 efficacia voluntati libertatem in conversis tollit, sed
 potius auget & conservat.

Frigidius etiam illud est, quod sanctos recti fidei
etiam ex sola Spiritus sancti gratia, perdere suam perse-
verantiam. Rectissime enim hoc inверdimus de in adver-
 sarios retorquemus: cum sanctos & verè pios nihil ma-
 gis ad studium cavendi lapsus & assiduam atque
 ardentem invocationem Dei acuat, quàm si sci-
 ant, ne yno momento se adversus tentationes diabo-
 li & carnis suæ posse consistere, nisi Spiritus sancti
 virtute & instinctu à malis abducantur, & ad bona
 efficaciter flectantur. Contra verò illa opinio, siene
 experientia docet, faciat securam & minus deo veni-
 dia peccatis solliciton, quæ fungunt homines in sua
 potestate esse discendere à Deo, cupiditatebus suis
 aliquando per indulgentes, & ad Deum redire, quo-
 tiensq; ipsi se facturos putant. Quod si verò in re-
 probis & prophanis, verè de perseverantia ex Spiri-

Ob. 4. pos-
 sunt desi-
 cere.

Ob. Ha-
 deat se
 pure pas-
 sure.

tus sancti gratia pendente, sententia, securitatem & contemptum dei parit, ex ipsorum ingenio de electis & piis iudicare, aut propter eorum proteritiam occultare veritatem, stultum & iniquum est.

Postremo, ita contra defectus libertatis in secundo & tertio statu hominis obuiunt: Si conversio & perseverantia tota sic pendet à voluntate diuina, & si opus Dei in hominib. ut neque habere possint eam, in quibus eam ille non operatur, neque non habere possint, in quibus eam ipse vult efficere: non modò libertatem, sed etiam actionem voluntatis omnem tolli, & coactionē ac passionem solam relinqui: id quod cum Scriptura, experientia & beata scriptorū, & cum nostra ipsorum confessione pugnat. Sed respondemus, non propterea voluntatem ociosam esse, cum nō repugnat Spiritui sancto efficaciter eam moueri: siquidem etiam assentiri & obtemperare est voluntatis actio. Cum autem instant, nos illam voluntatis obedientiam in conversione & in perseverantia totam opus Dei facere, atq; ita nihil voluntati quod agit relinquere: alterum consequentis paralogismum committunt promouentes operationem causæ secundæ siue instrumentalis propter positionem causæ primæ siue principalis agentis. Quod nō sic totum est opus Dei homine, ut homo se tantum ut subiectum, in quo Deus operatur, habeat: in eo se voluntatem habere tantum passiuè fateatur, ut in qualitatib. siue inclinationib. nouis voluntati & cordi imprimendis, agentis, & seruandis. Quod autem sic est opus Dei, ut voluntas hominis non tantum sit obiectum, sed etiam instrumentum diuinæ operationis, & quidem sua vi ipsi diuinitus indicā agens in producendo effectu, in eo se voluntas nequaquam passiuè tantum, sed actiuè pariter & passiuè habet, quandoquidem ideo mouetur à Spiritu sancto ad agendum, ut ipsa hoc agat, quod Deus per eam vult efficere: id quod in omnib. voluntatis actionib. bonis evenit, quemadmodum & in malis, cum à diabolo vel alijs causis incitatur, ipsa interea

Assensus est
opus vo-
luntatis.

Voluntas
piorum ha-
bet se pas-
siuè, quoad
inclination-
ones nouas
quoad acti-
ones verò
ipsas, & a-
ctiuè &
passiuè.

interes nequaquam est ociosa. Ideo apud Ezechielē additur, *Efficiam ut in preceptis meis ambuletis, & iudicia mea custodiatis & faciatis ea.*

Quartus gradus libertatis est in homine perfectē regeneratione post glorificationem, vel post hanc vitam. In hac libertate voluntas erit libera tantū ab bonum, & nō ad malum eligendum, atq; hæc erit integra voluntatis nostræ libertas, qua non tantū non peccabimus, sed & à nulla re magis abhorrebimus, quā à peccato, atq; etiā peccare ampliùs non poterimus. Rationes hæ sunt: *Quia in mente lucebit perfecta Dei & voluntatis divina agnitio, in voluntate autem & corde perfectissima & summa inclinatio ad obediendum deo, summa dilectio dei & letitia in Deo & conformitate cum deo acquiescens. Idcirco nullus erit locus ignorantie, dytationibus de deo & vel minimæ contumacia contra Deū. Præterea nunquam deservuntur, sed continuè reguntur beati à Sp. S. in viâ celesti in omnib. suis actionib. Itaq; fieri non potest ut illa in actione à rectitudine aberrans. Ideoq; dicitur Mat. in quantum sicut angeli Dei in celo. Neq; hoc modo tollitur, nec minuitur, sed verè deum conformatur & perficitur libertas arbitrij in beatis angelis & hominibus quandoquidem & intellectus ab omni errore, ignorantia & dubitatione immunis, & perfecta Dei cognitione illustratus est, & cor ac voluntas ab omni contumacia, & sine omni ad repugnandū deo sollicitatione summa dilectione Dei & alacritate ad obediendū agnitæ Dei voluntati fertur. Atq; hinc apparet etiam quantò nostræ conditio præstantior erit Adami conditione. Adā quidem erat ante lapsū conformis deo, sed poterat velle bonum & malum. Atqui nos non poterimus nisi velle bonum. Et sicuti mali tantū feruntur ad malum, quia sunt mali: sic etiam bonum tantū amabimus, & eligemus, quia erimus boni. impossibile erit tunc nos velle vllum malum: quia servabimur divina gratia in libertate illa integra voluntatis.*

Hanc de conuenientia & discrimine liberi arbitrij in Deo & creaturis, & in diuersis humane nature statibus hactenus è Scriptura recitatam, ob multas & graues causas in Ecclesia extare necesse est. 1. ut gloriabatur Deo tribuatur, quòd solus sit agens liber. mundi enim sapientia & liberius à nullo alio pòdeat: Creaturas uero omnes ipsius gubernationi esse subiectas. 2. ut meminierimus eis qui sciunt & volentes peccant, aut in peccandi necessitate sese coniecerunt, nequaquam excusatos esse: atque adeo non Deum, sed ipsorum voluntates à præceptis Dei sua sponte deflecentes esse peccatorum causam. 3. ut sciamus solum Deum ex se ipso & immutabiliter esse bonum & fontem bonitatis: Creaturas uero nullam neq. habere, neq. retinere plus bonitatis posse, quàm Deus gratuita bonitate in ea efficere & seruare uoluerit, ideoq. ab ipso hanc petamus & ipsi acceptam feramus. 4. ut sciens Deum esse liberrimum gubernatorem omnium rerum, confidamus ipsum posse ad suam gloriam & nostram salutem mutare etiam ea quæ uidentur maximè immutabilia. 5. ut agnoscens ex qua natura nostra præstans nostra culpa exciderimus, magis deprecemur benignitatem nostram, & celebremus Dei misericordiam, nos ad maiorem etiam excellentiam euahemus. 6. ut agnoscens miseria, prauitate natura & ingenij nostri, si à Deo destituamur humiliemur in conspectu ipsius & emergere ex hac uolui ardentius cupiamus. 7. ut intellecta libertate, in qua nos Filius Dei asserit, magis expectamus ipsius beneficium, ipsi sumus grati. 8. ut sciens nos sola Dei misericordia uocari à pereuntib. ut nos possumus quàm illi conuenienter effectum opinionis nostre prohibitiui aut sapientie, sed totius iustificatiui & salutis nostre beneficium, nò alicuius causa in nobis existentis, sed soli misericordie Dei adscribamus. 9. ut agnoscens reliquam in nobis etiam remanentem infirmitatem & prauitatem, in solo Christo iustitiam queramus, & his malis repugnemus. 10. ut sciens nos non posse consistere aduersus tentationes sine singulari Spiritus sancti præsidio, nos à Deo seruari & regi ardentius & assidue petamus. 11. ut laudantes nos non repugnantes, sed uolentes seruari, libe-

mur cum tentationibus, & certam facere nostram vocatio-
nem & electionem nobis fructuamus. 13. *¶* In intellecta con-
silio Dei de convertendis hominibus per doctrinam Euan-
gelij & ministerium Ecclesie, eius usum sedulo & cupido am-
plexamur.

De malo pœnae.

In hac quæstione agitur etiam de effectibus peccati,
hoc est de altera parte miserationum, nempe de malo pœnae.
Docetur quodd Deus gravissimè, iussissimè & certissimè
puniat peccata. *Gravissimè*, propter magnitudinem
peccati, quia infinitum bonum offensum est. *Iussissimè*,
quoniam Lex eius violatur. *Certissimè*, quia omne pec-
catum, etiam minimum, pœnam æternam & abie-
ctionem meretur.

Obiect. 1. Atqui impij hinc flent. *Resp.* Sed tandem
punientur, imò etiam hic puniuntur. 1. *In conscientia*,
2. *Etiam in his quibus vivunt cum maxima voluptate, &*
quidem tantò magis quanto minus agnoscunt se pu-
niri. 3. *Etiam alius pœnae gravissimæ sapi,* *gravioribus*
tamè in altera vita, ubi erit perpetua mors non mor-
tuum esse.

Obiect. 2. Atqui Deus non facit malum & mortem. *Resp.*
Non fecit in principio: Deinde etiam post principi-
um malum & mors non existerent, nisi voluisset.

Obiect. 3. Si Deus peccata presentibus & æternis pœnis
punit, idem bis punit & affligit. *Deus idem peccatum*
bis punit. *Ergo videtur, &c.* *Resp.* Negatur minori quia
vna est tantum pœna, sed quæ partes habet. Pre-
sentes enim pœnæ sunt initium æternarum, quia non
sunt sufficientes ad satisfaciendum iustitiæ Dei.

Obiect. 4. Si Deus punit peccata æternis pœnis, ergo pœ-
niæ omnes, aut Dei iustitiæ non satiat. *Resp.* Non vio-
latur Dei iustitiæ, quoniam pœna æquivalente æter-
nis punit peccata nostra in Christo. Non punit ea in
nobis suppliciis æternis, quia alios cogere mûr omnes
perire. Hæc est, perfectio quam Evangelium addit

Legi. Obiect. 5. Sed si in Christo puniuntur & est iustus, non debet amplius in nobis punire. Resp. Afflictiones piorum non sunt pœnæ, sed tantum castigationes paternæ, & crux, quibus ad humilitatem erudiuntur. Hic igitur necessario dicendum est de afflictionibus.

DE AFFLICTIONIBVS.

Præcipue quæstiones sunt.

1. Quæ sunt earum genera.
2. Quæ causæ.
3. Quæ consolationes iis opponendæ.

1. Quæ sint afflictionum genera.

Aliæ sunt temporales, aliæ æternæ. Æternæ sunt cruciatus animi & corporis, proprii improborum, in quos abiectiendi sunt omnes qui in hac vita non conuertuntur.

Obiect. Quis est summus misericors non potest videre pœnas cruciatus creaturarum, modum infligere. Dei misericordia maior est peccatis. Ergo, &c. Resp. ad maiorem: scilicet, si non simul etiam sit iustus. Inst. Stricta summa iustitia non consistit cum summa misericordia. In Deo est stricta iustitia. Ergo, &c. Nego maiorem. Probo. Quia summa misericordia addebat lenitatem, sed bene non admittit summam iustitiam, qualem in Deo est. Resp. Etiam Dei iustitia admittit lenitatem, non omitendo sed transferendo pœnam in alium. Inst. 1. Qui stricti vult ius suum exequi apud eos non habet locum misericordia. Deu stricti exequitur summum ius: Ergo, &c. Resp. 1. Scilicet, nisi ea sapientia præditus ut possit modum inuenire exequendi misericordiam, salua iustitia. 2. Is etiam est misericors quidam sequitur iustitiam non gaudens hominum destructione, sed malles emisse saluum. Deus autem pœnituit mortem peccatorum. Punit quidem omnia peccata nostra stricto iure, sed miseretur, deriuando pœnam a nobis in Filium.

Ezec. 18.
33. & 33. 17.

Isai. 66. 24.
Marc. 9. 44.
Mar. 35. 41.
1. Pet. 4. 18.

Testimonia autem quæ sunt pœnæ æternæ, hæc sunt. Vermis carnis nō morietur, & ignis parum non extinguetur. Abiit in ignem æternum. Si iustus vult seruare, impius & peccator vbi comparabit. Ratio etiam est euident: quia iustus in iudicio maius propter bonum

potularur

postulatur poena infinita pro peccato commissio in bonum infinitum, nec per poenam temporalem creatur fieret sufficiens satisfactio æternæ & infinitæ Dei iustitiæ. Similiter & Scripturæ testimoniis probatur poenas æternas esse corporis & animæ. *Memorare enim qui potest abicere corpus & animam in gehennam* MAL. 10. 30 *ignis*. Anima est fons peccatorum. Corpus tanquam res bruta exequitur quod anima monstrat. Ergo & auctor & instrumentum punientur. *Quæst. Qualia mala sunt futura damnatis in inferno? Resp.* Hæc malavocantur *vermis, cruciatus, mors æterna* quia cruciatus eorum erit talis qualis est morientium qui perpetuo moriuntur.

Temporales afflictiones sunt utrorumque, piorum & reproborum. Ex sunt vel poenæ, vel crux. *Pœna* est destructio vel cruciatus influctus ordine iustitiæ ad personam ream peccati: est-que reproborum, quia infligitur eis hoc fine ut satisfiat iustitiæ Dei. Lex enim obligat omnes vel ad obedientiam vel ad poenam.

Obiect. Atqui impiorum mala in hac vita sunt nimis parva, quàm ut satisficiant iustitiæ Dei. *Resp.* Sunt pars poenæ, et si non tota.

Gradus poenarum observandi sunt. 1. *est in hac vitam cum radiis eius conscientia, incipit vermis infernalis*. 2. *In temporali morte, cum incipiunt sentire iram dei*. 3. *In iudicio, cum inveniunt in omnes impios eternæ & infernales poenæ.*

Crux est piorum afflictio: quia non infligitur, ut satisfiat ea iustitiæ Dei pro peccatis. *Crucis* autem quatuor sunt species. *Castigationes*, quas Deus piis infligit propter ipsorum peccata, ut admonerentur suæ immunditiei, & ad poenitentiam excitentur. Neque sunt compensatio peccati, sed sunt opera diuinæ iustitiæ, per quæ Deus vult certos fieri & nos & alios de sua iustitia, quæ sunt peccata, se verè irasci peccatis, & non solum in hac vita, verum etiam in altera, morte puniuntur, nisi fiat ad Deum conversio. 2. *Probationes & examina fidei, spei, invocationis, timoris Dei, & patientiæ, ut proficiant*

in suis virtutibus electi Deo placentes: & quæ non sauciant conscientias. Talis est afflictio Iobi. 3. *Afflictiones*, quib. pii suo sanguine obsignarunt & confirmarunt doctrinam quam professi sunt, quod ea vera sit: & qui in morte experiuntur consolationem quam aliis docendo promittebant. 4. *Totius Christi obedientia*, quæ est satisfactio pro peccatis nostris, & quæ pendet à tota humiliatione, inde ab articulo conceptionis usque ad extremum agonem in cruce. Nomina ista sumuntur à finibus.

2. *Quæ sint Afflictionum causa.*

Peccatum est causa impulsiva (quia meritum malum) *pœnarum in impiis, & etiam crucis piorum*: diverso tamen respectu. Causa pœnarum in impiis, ut peccatum ista pœna compensetur. In piis, causa crucis non sit satisfactio iustitiæ Dei, sed ut peccatum agnoscat & exuatur. Causa ergo impulsiva in impiis est peccatum ipsorum puniendum: causa principalis infligens est iustitia Dei. *Instrumentales varia sunt* impij, Diaboli, & omnes creature, quæ omnes armantur aduersus peccatum.

Crucis causæ. 1. Agnitio peccati. Cùm iudicamus, à Domino iudicamur. Bonum mihi est, Domine, quod humiliasti me. Impiis laxat frena ut ruant in exitium: eos afficit commodis huius vitæ, brevi quidem cum gaudio, ut conuincat eos ingratitudinis, & quia tunc ipse creaturæ: sed pios per crucem emendat. 2. *Obsequium Diaboli & impij.* Si de mundo essetis, mundus vos diligeret. Non est nobis lucta aduersus carnem & sanguinem, sed aduersus imperia, aduersus potestates, &c. 3. *Exercitium pietatis*, ut manifesta fias nob. & alibi spes fides & patientia. Qui non est temperatus qualia scitis. Sic apparet inanem esse glorificationem in rebus secundis: Probatio spei effectus. 4. *Lapsus singulares in Sanctis.* Alij alios habent lapsus: ideo castigationes sunt diuersæ. Deus ostendit quoddam etiam piorum peccatis irascatur. *Sermones qui nonis voluntatem domini sui, nec fecit ex voluntate eius*, eadem

1. Cor. 11.

32.

Pl. 119. 71.

Ioan. 15. 19.

Eph. 6. 12.

Ecclesiast.

34. 10.

Ro. 5. 4

Luc. 12.

caidetur multis plagis. Nobis lucra est, sed cum principibus mundi quorum potestas est in aere. 5. Confirmatio doctrinae in martyriis. Petro sua mors praedicitur. 6. Gloria Dei in Ecclesia liberationibus. Deducit ad inferos & reducit, ut ostendat se inuenisse rationem liberationis, ubi nulla creatura poterat sperare. 7. Confirmatio membrorum cum capite Christo, & in gloria & in afflictionibus. Si patimur etiam cum eo regnabimus. Quos praescitis, eosdem & praedestinatis, ut conformes fiant imagini filii sui. Non est seruus maior domino suo, neque discipulus supra magistrum. 8. Afflictiones huius vitae sunt testimonia & confirmatio futurae vitae. Quia iustitia & veritas Dei requirunt ut aliquando tandem bonis benè sit, malis malè. Hoc autem in hac vita non fit. Ergo restat alia. Et hinc respondendum est ad argumentum mundi contra Dei providentiam. Ecclesia (inquit) non est Ecclesia, quia in toto mundo concutitur & conculcatur ab omnibus. Resp. Imò quia affligitur, propterea vera esse Ecclesia deprehenditur.

3. *Quae sunt consolationes afflictionibus opponendae.*

Consolationes in afflictionibus aliae sunt propriae Ecclesiae, aliae communes cum Philosophia. Propriae, prima & duae postremae. Reliquae communes, quoad intuitum, non quoad explicationem. 1. Remissio peccatorum. Haec est fundamentum reliquarum quae absque hac non possumus nobis applicare. Semper aliqui dubitamus an etiam ad nos pertineat promissio gratiae. Si Deus pro nobis, quia contra nos? Ratio est, quia ablata causa tollitur effectus. Sublato peccato, etiam poenae tolluntur. 2. Necessitas obediendi Deo. Pii sciunt se paternae Dei voluntati obtemperare debere, & quia Deus de ipsis ita sic meritis, & multò maiora etiam in ipsis gratiam ferre debeant, & quia paternae sunt castigationes. Philosophi dicunt patienter ferendum quod vitari non potest. Statuunt fatalem necessitatem: nõ igitur contra stimulos calcitrandum esse. 3. Dignitas

Eph. 6. 12.

Ioan. 31. 17.

1. Sam. 2. 6.

1. Tim. 3. 12.

Rom. 8. 29.

Ioan. 11. 16.

& 16. 30.

Mat. 10. 24.

Rom. 8. 31.

1. Cor. 13. 12.

1. Cor. 13. 12.

1. Cor. 13. 12.

1. Cor. 13. 12.

varius

virtutis. Obedientia scilicet erga Deum, quæ est vera virtus, propter quam non est abiiciendus animus in cruce. *Qui non odit patrem & matrem propter me, &c. Qui queris animam servare, perdes eam.* Hanc philosophi maxime vrgent, sed frigide, quia veris virtutibus destituuntur. 4. *Bona conscientia.* Ecclesia certa est de remissione peccatorum in Christo: Philosophi hoc modo suos non cõsolantur: nam afflicti cogitat, cur bonam conscientiam bona fortuna non sequitur? & sic fremunt aduersus Deum, vt Cato, &c. 5. *Causa finalis.* Pij patiuntur vt Deo gratitudinem præstent, propter eius filium, & promptum eius pro nobis sacrificium, & propter salutem Ecclesiæ. Apostoli *arsebatur quod digni essent habiti, qui pro nomine Iesu contumelia afficerentur* propter bonum illud, i. conuersionem aliorum. Philosophi dicunt, *Bonus est finis propter quem pateris, vt seruis patriam & gloriam æternam consequaris.* Sed interim miser cogitat: quid mihi ista proderunt dum pereō. At *nos castigamur, ne pereamus cum mundo.* 6. *Collatio euentuum.* Melius est ad breue tempus castigari à domino, quàm in abundantia rerum vivere, ac à deo auelli, & in æternum exitium ruere. Philosophi conferentes mala inter se, exiguum bonum deprehendunt, quod ex collatione malorum provenit. 7. *Spi. compensationis.* *Merces vestra copiosa est in celis.* Nos licemus nob. restare alia bona, minime conferenda cum his afflictionibus: & in hac vita maiora dona pij accipiunt quàm alij homines. Habent enim Deum placatum & alia dona spiritualia. Nullus est qui reliqueris

Mar. 10. 29. *Damnum, &c. quin accipias centupla nunc isto tempore, & Psal. 37. 17. in seculo venturo vitam æternam.* Melius est modicum iusto, quàm peccatorum infinita diuitia. *Gloriamur in afflictionibus.* Compensatio in exiguis malis alio modo consolatur Philosophos, in magnis minime: quia cogitant se malle carere illa compensatione, quàm eam tanti emere, propterea quod incerta, exigua & temporaria est.

DE HOMINIS MISERIA. 187

8. *Exempla aliorum.* 1. Filij Dei: *non est. n. servus supra Dominum.* 2. Aliorum sanctorum qui passi sunt cum sua & aliorum salute. Et quidē euasertunt nec perierunt in malis. Comitemur ergo Christum in ignominia & in gloria. Nam gratitudo hoc requirit, & Martyrum exemplum. Consolamur, dum cogitamus nos non esse meliores iis. 2. Sicut illi liberati sunt, ita & nos liberabimur: quia amor Dei erga suos est immutabilis. 9. *Præsentia Dei,* & auxilium in malis: id est, nos in cruce iuuare, defendere, consolari, & suo spiritu corroborare, ne doloris causa a Deo deficiamus: *non pati ut sentiamus ultra id quod possumus ferre. Cum ipso sum in tribulatione. Mittam vobis alium paracletum. Ego & pater veniemus. Non relinquam vos orphanos.* 10. *Liberatio finalis & totalis.* Sicut enim sunt tres pœnarum, ita & liberationis gradus. 1. *est in hac vita,* cum habemus initium vitæ æternæ. 2. *in morte,* vbi anima Lazari in sinum Abrahamæ defertur. 3. *in resurrectione corporum,* vbi corpore & anima erimus beati, id est post glorificationem. *Absterget omnem lacrymam.*

102. 13. 20.

1. Cor. 10.

13. Pl. 91.

15. Ioan. 14.

18. & 16. 36.

Apo. 21. 4.

SECUNDA PARS. DE LIBERATIONE HOMINIS.

*Quoniam igitur iusto Dei iudicio, temporalib. & æternis pœnis obnoxij sumus: est-
ne reliqua vlla ratio aut via, qua his pœnis
liberemur, & Deo reconciliemur?*

VULT.

VL T deus suę iustitię satisfie-
ti: quocirca necesse est, vel per
nos, vel per aliū satisfaciamus^b.

*Possumus ne ipsi per nos satis-
facere?*

Nulla ex parte: quinetiam
debitum in singulos dies augemus^c.

*Potestne vlla creaturarum, in celo vel in ter-
ra, qua tantum creatura sit, pro nobis satisfacere?*

Nulla: Nam principio non vult Deus quod
d Heb. 2. 14. homo peccauit, id in vlla alia creatura plecte-
re^d. Deinde nec potest quidem, quod nihil ni-
si creatura sit, iram Dei aduersus peccatum su-
stinere, & alios ab ea liberare^e.

*Qualis ergo querendus est Mediator & Libe-
rator?*

Qui verus quidē homo sit, ac perfectē iu-
stus, & tamen omnib. creaturis potentior, hoc
est, qui simul etiam sit verus Deus.^f

*Cur necesse est eum verum hominem, & qui-
dem perfectē iustum esse?*

Quia iustitia Dei postulat, vt eadem natu-
ra humana quę peccauit, ipsa pro peccato de-
pendat: qui verō ipse peccator esset, pro aliis
dependere non posset^g.

Quare oportet eum simul etiam verē deum esse?

Vt potentia suę diuinitatis, omnis ire diuinę
carne sua sustinere, nobisq; amissam iusticiam
& vitam reparare ac restituere possit^h.

*Quis autem est ille Mediator, qui simul est
verē*

a Exo. 20.
g. & 33. 7.
b Ro. 3. 4.

c Iob. 9. 2. 3.
& 15. 15.
Mat. 6. 12.

f 1. Cor. 15.
31. Ier. 23. 6.
Ier. 53. 11. 2.
Cor. 5. 25.
Heb. 7. 16.
Ier. 7. 14. 20.
3. 3. Ier. 33.
16.

g Ro. 5. 11.
15.
h 1. Pe. 3. 18.
i Ier. 53. 8.
Act. 2. 24. 1.
Pet. 3. 18.
k 1. Ioan. 1.
2. & 4. 9. 10.
Act. 20. 28.
Ioan. 3. 16.

DE HOMINIS LIBERAT. 189

verè Deus, & verus ac perfectè iustus homo?

Dominus noster Iesus Christus ^a qui factus est nobis Sapientia à Deo, Iustitia, Sanctificatio & Redemptio^b.

Vnde id scis?

Ex Euangelio, quod Deus primùm in paradyso ^c patefecit, ac deinceps per Patriarchas & Prophetas propagavit ^d: Sacrificiis, reliquisq; ceremoniis legis adumbravit. Ad extremum verò per filium suum vnigenitum compleuit^e.

*Num igitur omnibus hominibus qui in Adamo perierant, per Christum salus red-
ditur?*

Nō omnib. verùm iis tantùm qui vera fide ipsi inseruntur, eiusq; beneficia amplectuntur^f.

Quid est fides?

Est non tantùm notitia, quæ firmiter assentior omnib. quæ Deus nobis in verbo suo patefecit ^g, sed etiam certa fiducia ^h à Spiritu sancto ⁱ per Euangelium in ^j corde meo accensa, qua in Deo acquiesco, certò statuens, non solum aliis, sed mihi quoque remissionem peccatorum, æternam iustitiam, & vitam donatam esse ^k idq; gratis ex Dei misericordia propter vnus Christi meritum^l.

Quanam sunt illa quæ necesse est hominem

Christianum credere?

Omnia quæ nobis in Euang. promittuntur: quorum summa in Symbolo Apost. seu in capitib. catholicæ & indubitæ omnium Chri-

stianorum

a Mat. 1. 23.
1. Ti. 3. 16.
1 Luc. 2. 11.
b 1. Cor.
1. 30.
c Gen. 3. 15.
d Gen. 22.
18. &
49. 10. 11.
Ro. 1. 12.
Heb. 1. 1.
Ad. 3. 22.
23. 24. & 1.
10. 43.
e Ioan. 5.
46. Heb.
10. 7.
f Ro. 10. 4.
Gala. 4. 4.
g Ioh. 1. 12.
3. 36. Ies. 53.
11. Pl. 2. 12.
Ro. 11. 16.
19. Heb.
4. 10. 19.
h Heb. 11.
1. 3. Iac. 2.
19. Gal. 3.
30.
i Ro. 1. 36.
& c. Iac. 1.
8. Ro. 5. 1.
j Mat. 16.
17. Ioh. 3. 5.
Gal. 3. 22.
Phil. 1. 19.
k Ro. 9. 16.
Ro. 10. 17.
l Heb. 10.
38. Haba. 2.
4. Mat. 9. 3.
Eph. 3. 3.
8. 9. Ro. 5. 1.
1 Ro. 3. 24.
25. Gal. 3.
16.
m Ioan. 30.
31. Mat. 28.
28. 30.

stianorum fidei breuiter comprehenditur.

Quod est illud Symbolum?

Credo in Deum Patrem, omnipotentem, creatorem cæli & terræ. Et in Iesum Ch. filium eius unigenitum. D. nostrum, qui conceptus est de Sp. S. natus ex Maria virgine, passus sub P. Pilato, crucifixus, mortuus & sepultus, descendit in inferna, tertio die resurrexit a mortuis, ascendit ad cælos, sedet ad dextram Dei Patris omnipotentis: inde venturus est iudicatu vniuersos & mortuos.

Credo in S. S. Credo sanctam Ecclesiam Catholicam, sanctorum communionem, remissionem peccatorum, carnis resurr. & vitam æternam.

In quos partes distribuitur hoc Symbolum?

In. 3. partes. 1. est de æterno Patre, & nostri creatione. 2. est de Filio, & nostri redemptione. 3. est de S. sancto, & nostri sanctificatione.

*Cum una sit tantum essentia, * cur tres isti nominas, Patrem, Filium, & S. S.?*

Quia Deus ita se in suo verbo patefecit quod tres hæc distinctæ personæ sint vnus ille vnus æternus Deus.

DE PATRE.

Quid credis cum dicis, Credo in Deum Patrem omnipotentem, creatorem cæli & terræ?

Credo æternum Patrem domini nostri Iesu Christi, qui cælum & terram, cum omnib. quæ in iis sunt, ex nihilo creauit quicq. eadem æterno suo consilio & prouidentia sustentat ac gubernat: propter Christu, Deu meum &

a Deut. 6. 4.
Eph. 4. 5. 6.

b Ies. 61. 1.
Luc. 4. 18.
Psal. 110. 1.
Matt. 3. 16.
17. & 18. 19.
1. Ioan. 5. 7.

c Gen. 1.
P. 33.

& patrem meum esse: itaq; sic ei confido, sic in eo acquiesco, vt non dubitem, quin prouidurus sit omnibus, tū animo tū corpori meo necessariis^b. Quinctiam quę mihi mala in hac ærumnosa vita immittit, ea in salutem sit cōuersurus, cum & facere id possit, vt omnipotens Deus, & facere id velit, vt benignus pater^c.

Quid est Prouidentia Dei?

Omnipotens & vbiq; pręsens Dei vis, quę cælum ac terram, cum omnib. creaturis, tanquam manu sustinet ac gubernat^d: vt quę terra nascuntur, pluuię itē & siccitas, fertilitas & sterilitas, cibus & potus^e, bona & aduersa valetudo, diuitię & paupertas, omnia denique non temerē aut fortuito, sed paterno eius consilio & voluntate contingant.

Quid nobis prodest hac cognitio Creationis & Prouidentia diuina?

Vt in aduersis patientes, in secundis grati simus, in futurum verō optimam in deo fidissimō patre spem repositā habeamus, certō scientes, nihil esse quod nos ab eius amore abstrahat^f quandoquidē omnes creaturę ita sūt in eius potestate, vt sine eius arbitrio nō modō nihil agere, sed ne moueri quidem possint^g.

DE FILIO.

Quare Filius Dei appellatur Iesus h.e. Saluator?

Quia nos saluat ab omnib. peccatis nostris: Nec vlla salus aliunde peti debet, nec alibi reperiri potest.

Credens

a Psal. 11. 4.
& 115. 3.
Mat. 10. 29.
Heb. 1. 3.
Rom. 11. 36.
Ioan. 1. 11.
Rom. 8. 15.
Gal. 4. 5.
6. 7.
Ephes. 1. 5.
c Pl. 55. 23.
Mat. 6. 25.
26. Luc. 12.
33.
d Ro. 8. 28.
e Ro. 10. 12.
f Mat. 6. 26.
& 7. 9. 10. 11.
g Act. 17.
35. &c.
h Heb. 1.
23.
i Iere. 1. 24.
Ad. 14. 17.
k Ioan. 9. 3.
l Prou. 22. 3.
m Ro. 5. 3.
Iacob. 1. 3.
Iob. 1. 21.
n Deut. 8. 19.
1. Thes. 5.
12.
o Ro. 5. 4. 5.
p Ro. 8. 38.
39.
q Iob. 1. 12.
& 2. 6.
Prou. 22. 3.
Ad. 17. 25.
28.
r Mat. 1. 21.
Heb. 7. 25.
f Ad. 4. 12.
et. 27. 2.

21. Cor. 1.
 13. 31.
 Gal. 5. 4.
 b Heb. 12. 2.
 Ief. 9. 9. Col.
 1. 19. 30. & 3.
 10.
 Ioan. 1. 16.
 c Pl. 45. 8.
 Heb. 1. 9.
 d Deuter.
 18. 15.
 Act. 3. 22.
 e Ioan. 1. 18
 & 15. 15.
 f Pl. 1. 10.
 Heb. 7. 21
 & 10. 12.
 g Rom. 8.
 34. & 5. 9.
 10.
 h Pl. 1. 6.
 Luc. 1. 33.
 Matth. 28.
 18.
 Ioh. 10. 28.
 i Act. 12. 16.
 Act. 1. 17.
 5. 8. 10.
 Apoc. 1. 6.
 1. Cor. 6. 13.
 k 1. Ioan.
 2. 27.
 Ief. 59. 21.
 Ioel. 2. 28.
 l Mar. 8. 38.
 m Ro. 12. 1.
 Apoc. 5.
 8. 10.
 1. Pet. 2. 9.
 2. Tim. 2. 19.
 Ro. 8. 13. 13.
 Apoc. 7. 8.
 n 1. Tim.
 2. 18. 19.

*Credunt ne igitur illi in vnicum Seruatore
Iesum, qui a sanctis, aut a se, aut aliunde felici-
tatem aut salutem quarunt?*

Non: Et si enim verbo quidem eo Seruatore
gloriantur, re ipsa tamen abnegant vnicum
Seruatorem Iesum. Necessesse est. n. aut Iesum
non esse perfectum seruatorem, aut qui cum
seruatorem vera fide amplectuntur: eos om-
nia in ipso possidere, quæ ad salutem requirun-
tur.

Quare appellatur Christus, hoc est, vnctus?

Quod à Parte ordinatus, & Spiritu sancto
vnctus sit ' summus Propheta ac Doctor ' qui
nobis arcanum consilium & omnem volun-
tatem Patris, de redemptione nostri perfecit:
& summus Pontifex ' qui nos vnico sacrificio
sui corporis redemit, ac assidue pro nobis a-
pud Partem intercedit: & Rex qui nos suo
verbo & Spiritu gubernat, & partem nobis sa-
lutem tuetur ac conseruat.

Cur verò in Christianus appellaris?

Quod per fidem membrum sum Iesu Christi,
& vnctionis ipsius particeps ' vt & nomen
eius confitear ' meq; sistam ipsi viam grati-
tudinis hostiam, & in hac vita contra pec-
catum & Satanam, libera & bona conscientia
pugnem, & postea, æternum cum Christo
regnum, in omnes creaturas teneam.

*Quam ob causam Christus vocatur filius
Dei vnigenitus, cum nos quoy sumus filij Dei?*

Quia

Quia solus Christus est coeternus & naturalis eterni Patris filius *. Nos autem propter eum ex gratia, à patre adoptati sumus *.

a Ioa. 1. 14.
Heb. 1. 1.
b Rom. 8. 3.
Eph. 1. 6.

Qua de causa appellas eum Dominum nostrum?

Quia corpus & animam nostram à peccatis, non auro nec argento, sed pretioso suo sanguine redimens, & ab omni potestate Diaboli liberans nos sibi proprios vindicauit *.

Quid credis cum dicis, Conceptus est per Spiritum sanctum, natus ex Maria virgine?

c 1. Pet. 1.
& 18. 19. 2.
9. 1. Cor. 6.
20. & 7. 29.
d Ioan. 1. 1.
& 17. 5. Ro.
1. 4.
e Rom. 9. 5.
f Ioa. 1. 14.
Gal. 4. 4.
g Mat. 1. 18.
10. Luc. 1.

Quod ipse filius Dei, qui est * & permanet verus ac aeternus Deus *, naturam verè humanam ex carne & sanguine virginis Mariae operatione Spiritus S. assumpsit * vt simul sit verum semen Davidis *, fratribus suis per omnia similibus *, excepto peccato *.

Quem fructum percipis ex sancta conceptione & natiuitate Christi.

15.
h Pl. 132. 11.
Rom. 1. 3.
i Phil. 2. 7.
k Heb. 4. 15.
& 7. 26.
l Heb. 1. 16.
17.
m Pl. 32. 3.
1. cor. 30.
n 1. Pet. 3.
24. & 3. 18.
Ier. 33. 12.
o 1. Ioan. 2.
2. & 4. 10.
Rom. 3. 25.

Quod is noster sit Mediator * & sua innocentia, ac perfecta sanctitate, mea peccata in quibus conceptus sum, tegat, ne in conspectum Dei veniant *.

Quid credis cum dicis: Passus est?

Eum toto quidem vite suae tempore, quo in terris egit, praecipue verò in eius extremo, iram Dei aduersus peccatum vniuersi generis humani corpore & anima sustinuisse *, vt sua passione, tanquam vnico sacrificio propitiatorio *, corpus & animam nostram ab aeterna damnatione liberaret, & nobis gratiam Dei,

N iustitiam

iustitiam & vitam æternam acquireret.

Quid causa fuit, cur sub iudice Pilato pateretur?

a Luc. 23.
14. Io. 19.
8. 4.
b Pl. 69. 2.
5. Ies. 53. 2.
cor. 5. 21.
Gal. 3. 13.

Vt innocens coram iudice politico damnatus^a, nos à seверо Dei iudicio quod omnes manebat, eximeret^b.

Est verò quiddam amplius, quòd affixus sit cruci, quàm si alio genere mortis affectus esses?

Sanè amplius: Ex hac enim re sum certus, cum maledictionem, quæ mihi incumberebat, in se recepisse. Nam mors crucis à Deo erat maledicta^c.

e Deut. 21.
23. Ga. 3. 13

Cur necesse fuit Christum ad mortem usque se demittere?

d Gen. 2. 17.

Propterea quòd iustitiæ & veritati Dei^d nullo alio pacto pro nostris peccatis potuit satisfieri, quàm ipsa morte filij Dei^e.

e He. 9. 14.
15. Phi. 2. 8.

Quare etiam sepultus est?

Vt eo testatum faceret, se verè mortuum esse^f.

f Act. 13.
29. Mat. 27.
60. Luc. 23.
35. Ioan.
19. 32.

At cum Christus pro nobis mortem oppeterit, cur nobis quoque est moriendum?

Mors nostra non est pro peccatis nostris satisfactio, sed peccati abolitio, & transitus in vitam æternam^g.

g Io. 5. 24.
Phil. 1. 21.
Rom. 7. 24

Quid præterea capimus commodi ex sacrificio & morte Christi?

h Ro. 6. 6. 7.
8. 11. 12.

Quòd virtute eius mortis, vetus noster homo vnà cum eo crucifigitur, interimitur, ac sepelitur^h, ne prauæ cupiditates, & desideria
carnis

carnis, posthac in nobis regnent^a. sed nos ipsos ei hostiam gratitudinis offeramus^b.

a Ro. 6. 12.
b Ro. 12. 1.

Cur additur: Descendit ad inferna?

Vt in summis doloribus, & grauissimis tentationibus, me consolatione hac sustentem, quod Dominus meus Iesus Christus, inenarrabilib. animi sui angustiis, cruciatibus & terroribus, in quos cum antea, tum maximè in cruce pèndens fuerat demersus, me ab angustiis & cruciatibus inferni liberauerit.^c

c 11. 53. 10.
Mat. 27. 46.

Quid nobis prodest resurrectio Christi?

Primum, sua resurrectione mortem deuicit, vt nos posset eius iustitiæ quam nobis sua morte pepererat, participes facere^d. Deinde nos iam quoq; eius potentia ad nouam vitam excitamur^e. Postremò resurrectio capitis nostri Christi, nobis gloriosæ resurrectionis nostræ pignus est^f.

d 1. Cor. 15.
17. 54. 55.
Ro. 4. 25. 1.
Pet. 1. 3. 21.
e Ro. 6. 4.
Col. 3. 1. 5.
Eph. 2. 5. 2.
f 1. Cor. 15.
12. Ro. 8.
11.

Quomodo intelligis illud, Ascendit ad caelos?

Quod aspicientibus discipulis Christus de terra in cælum sublatus est^g, atque etiamnum nostra causa ibidem est^h & erit, donec redeat ad iudicandum viuos & mortuosⁱ?

g Act. 1. 9.
Mat. 26.
Marc. 16.
Luc. 24.
h He. 4. 24.
& 7. 25. 9.
i 11. Ro. 8.
34. Eph. 4.
10. Col. 3. 1.
i Act. 1. 11.
Mat. 24. 30.
k Mat. 28.
20.

An ergo Christus non est nobiscum vsque ad finem mundi, quem admodum promissit^k.

Christus est verus Deus & verus homo: itaque secundum naturam humanam; iam non est in terra^l: At secundum diuinitatem suam, maiestatem, gratiam & spiritum, nullo vnquā

l Mat. 16.
11. Ioa. 28.
& 17. 11.
Act. 3. 21.

tempore à nobis abest^a.

a Ioan. 14.
17. &c. &
16. 13. Eph.
4. 8. 12. Aug.
tract. in
Ioan. 50.
b Act. 7. 49.
& 17. 28. Ier.
23. 24.
c col. 2. 9.
Ioan. 3. 13.
11. 15. Mart.
28. 6.
d 1. Ioan. 3.
12. Ro. 8. 34.
e Ioan. 14.
2. & 20. 17.
Eph. 2. 6.
f Ioa. 14. 16.
& 16. 7. Act.
2. 2. col. 1. 23.
2. cor. 5. 5.
g Col. 3. 1.
Phil. 3. 14.
h Eph. 1. 20
21. 22. 23. &
5. 22. col. 1.
18.
i Mat. 28. 18
Ioan. 5. 22.
k Eph. 4. 10.

*An verò isto pacto due natura in Christo non
diuelluntur, si non sit natura humana ubicun-
que est diuina?*

Minimè: Nam cum diuinitas compreen-
di non queat, & omni loco presens sit^b: neces-
sariò consequitur, esse eam quidem extra na-
turam humanam quam assumpsit, sed nihilo-
minus tamen, esse in eadem, eique personali-
ter vnitam permanere^c.

*Quem fructum nobis adfert ascensio Chri-
sti in cælum?*

Primum, quòd in cælo apud Patrem pro
nobis intercedit^d. Deinde, quòd carnem no-
stram in cælo habemus, vt eo tanquam certo
pignore confirmemur, fore, vt ipse, qui caput
nostrum est, nos sua membra ad se extollat^e.
Tertiò, quòd nobis suum Spiritum, mutui pi-
gnoris loco mittit^f, cuius efficacia, non ter-
rena, sed superna querimus, vbi ipse est ad dex-
teram Dei sedens^g.

Cur additur, Sedet ad dexteram Dei?

Quia Christus ideo in cælum ascendit, vt
se ibi caput suæ Ecclesiæ declaret^h, per quod
pater omnia gubernatⁱ.

*Quid nobis prodest hæc gloria nostri capi-
tis Christi?*

Primum, quòd per Spiritum sanctum, in
nos sua membra, cœlestia dona effundit^j. De-
inde, quòd nos sua potentia contra omnes
hostes

hostes protegit ac defendit.

Quid te consolatur reditus Christi ad iudicandum vivos & mortuos?

Quod in omnibus miseriis & persecutionib. erecto capite, eundem illum, qui se prius pro me iudicio Dei statuit, & maledictionem omnem a me abstulit, iudicē ē cœlo exspecto, qui omnes suos & meos hostes, in eternas penas abiiciat: me verò cum omnibus electis, ad se in cœlestia gaudia, & sempiternam gloriam traducat.

DE SPIRITU SANCTO.

Quid credis de Spiritu sancto?

Primum quod sit verus & coeternus Deus eī æterno Patri & Filio: Deinde, quod mihi quoque datus sit, vt me per veram fidem Christi & omnium eius beneficiorum participem faciat, me consoletur, & mecum in æternum maneat.

Quid credis de sancta & catholica Christi Ecclesia?

Credo Filium Dei, ab initio mundi ad finem vsque, sibi ex vniuerso genere humano cœtum ad vitam æternam electum, per Spiritum suum & verbum, in vera fide consentientem colligere, tueri, ac seruare: meque vnum eius cœtus membrum esse, & perpetuò mansurum.

Quid sis vult Communicatio sanctorum?

N iij

Primum

& 110. 1. 1.
Ioa. 10. 28.
Ephes. 4. 8.
b Lu. 21. 38.
Ro. 8. 23. 33.
Phil. 3. 20.
Tit. 2. 13.
c 2. The. 1. 6. 7. 1. The. 4. 16. Mat. 23. 41.
d Mat. 23. 34.
e Gen. 1. 1.
Ies. 48. 16.
1. Co. 3. 16.
1. Cor. 6. 19.
A. 5. 3. 4.
f Mat. 23. 19.
2. Cor. 1. 21.
g Gal. 3. 14.
1. Pet. 1. 2.
1. Cor. 6. 17.
h A. 9. 31.
Ioan. 14. 16.
1. Pet. 4. 14.
i Ioa. 10. 11.
k Psal. 71. 18.
l 1. Cor. 11. 26.
m Gen. 26. 4.
n Ro. 8. 39.
30. Eph. 1.
10. 11. 12. 13.
1. Pet. 1. 20.
o Ies. 59. 21.
Ro. 1. 16. & 10. 14. 17.
Eph. 5. 26.
p A. 2. 46.
Eph. 4. 3. 4. 5.
q Mat. 16.
18. Ioan. 10.
28. 29. 30.
r 1. Jo. 3. 31.
2. Co. 13. 5.
s 1. Jo. 1. 19.
1. co. 1. 8. 9.
Ro. 8. 35.

2. Io. 1. 3.
Ro. 8. 32.
1. Cor. 12. 13.
21. 1. Co.
6. 17.
b 1. Co. 13. 5.
Phil. 2. 4. 5. 6.

Primum, quod vniuersi & singuli credentes, Christi & omnium eius bonorum, tanquam ipsius membra, communionem habeant. Deinde, quod singuli quæ acceperunt dona, in commune commodum & vniuersorum salutem, promptè & alacriter conferre debeant.

Quid credis de remissione peccatorum?

1. Io. 2. 2.
2. Cor. 5. 19.
21.
d 1. Cor. 31. 34.
Psa. 103. 8.
10. 12. Ro. 7.
24. 25. Ro. 8.
1. 2. 3.
e 1. Io. 3. 18.
Lu. 23. 43.
Phil. 1. 23.

Deum propter satisfactionem Christi meorum peccatorum atque illius etiam prauitatis, cum qua mihi per omnem vitam pugnandum est, memoriam omnem deposuisse, & me iustitia Christi gratis donare, ne tanquam in iudicium veniam.

Quid te consolatur, Resurrectio carnis?

f 1. Co. 15. 53.
Iob. 19. 25.
26. 1. Io. 3. 4.
Phil. 3. 21.

Quod non tantum anima mea, postquam è corpore excesserit, è vestigio, ad Christum suum caput assumetur, verum quod hæc quoque caro mea, potentia Christi excitata, rursus animæ meæ vnietur, & glorioso corpori Christi conformabitur.

Quam consolationem capis ex articulo de vita æterna?

h 1. Cor. 2. 9.

Quod, quoniam in præsentia vitæ æternæ initia in meo corde præsentisco, futurum fit, vt post hanc vitam plena perfectaque beatitudine potiar, in qua Deum in æternum celebrem: quam quidem beatitudinem nec oculus vidit, nec auris audit, nec ullus homo cogitatione comprehendit.

At cum hæc omnia credis quid vtilitatis tibi
ad

adseredus?

Quòd in Christo iustus sum coram Deo,
& hæres vitæ æternæ.

Quomodo iustus es coram Deo?

Sola fide in Iesum Christum: adeo vt liceat me mea conscientia accuset, quòd aduersus omnia mandata dei grauitèr peccauerim, nec vllum eorum seruauerim: adhuc etiam num ad omne malum propensus sim, nihilominus tamen (modò hæc beneficia vera animi fiducia amplectar) sine vllò meo merito ex mera Dei misericordia mihi perfecta satisfactio iustitia & sanctitas Christi impu-
tetur ac donetur, perinde ac si nec vllū ipse peccatum admissem, nec vlla mihi labes in-
hæreret: imò verò quasi eam obedientiam, quam pro me Christus præstitit, ipse perfectè præstissem.

a Heb. 3.4.
Rom. 1.17.
Ioan. 3.36.
b Rom. 2.4.
21.22.24.
25.28.& 35.
1. Gal. 2. 16.
Eph. 2.8.9.
Phil. 3.9.
c Ro. 3.9.
&c.
d Ro. 7.23.
Ro. 3.22.
Ioan. 3.18.
f Tit. 3.5.
Deu. 9.10.
Ezec. 36.22.
g Ro. 3.24.
Eph. 2.8.
h 1. Ioan. 2.2.
i 1. Io. 2.1.
k Ro. 4.4.
2. Cor. 5.20.
l 2. co. 5.21.

Cur sola fide te iustum esse affirmas?

Non quòd dignitate meræ fidei, Deo placeam: sed quòd sola satisfactio, iustitia & sanctitas Christi mea iustitia sit coram Deo. Ego verò eam non alia ratione, quàm fide amplecti, & mihi applicare queam.

m 1. co. 1.
30. & 2.3.
n 1. Io. 5.10.

Cur nostra bona opera non possunt esse iustitia, vel pars aliqua iustitie coram Deo?

Propterea quòd oporteat eam iustitiam, quæ in iudicio Dei consistat, perfectè absolutam esse, & omni ex parte diuinæ legi congruentè: Nostra verò etiam præstantissima quæq;

o Gal. 3.30.
Deu. 27.26.

opera: in hac vita sint imperfecta, atque peccatis inquinata.

Quomodo bona opera nostra nihil promerentur, cum Deus & in presenti & in futura vita mercedem pro his se daturum promittat?

Mat. 17. 10.

Merces ea non datur ex merito, sed ex gratia.

An autem hac doctrina non reddis homines securos & profanos?

b Mat. 7. 18.

Ioan. 15. 5.

Non: neque enim fieri potest, quin ij qui Christo per fidem insiti sunt, fructus proferant gratitudinis.

DE SACRAMENTIS.

Quoniam igitur sola fides nos Christi atque omnium beneficiorum participes facit: Unde proficiscitur?

e Eph. 1. 8.

& 6. 23.

Ioan. 3. 5.

Phil. 1. 39.

d Mat. 28.

10. 30.

1. Pet. 1. 32.

23.

e Gen. 17.

31. Ro. 1. 11.

Deu. 30. 6.

Leuit. 6. 25.

Heb. 9. 8. 9.

24. Ezech.

30. 12.

1. Sam. 17.

36. Ies. 6. 6.

7. & 54. 9.

• A Spiritu sancto, qui eam per predicationem Evangelij in nostris cordib. accendit, & per vsum sacramentorum confirmat.

Quid sunt Sacramenta?

Sunt sacra, & in oculos incurrentia signa, ac figilla, ob eam causam a Deo instituta, ut per ea nobis promissionem Evangelij magis declaret & obfignet, quod scilicet, non vniuersis tantum, verum etiam singulis credentibus propter vnicum illud Christi sacrificium in cruce peractum, gratis donet remissionem peccatorum, & vitam æternam.

Non utraque igitur & Verbum & Sacramenta eo spectant, ut fidem nostram ac sacrificium

*ficiū Christi in cruce peractū quāquam ad v-
nicū nostrę salutis fundamentū deducant?*

Ita est. Nā Spiritus sanctus docet Euange-
lio, & confirmat Sacramentis, omnium no-
stram salutem positam esse in vnico sacrificio
Christi, pro nobis in cruce oblato.

a Rom. 6. 3.
Gal. 3. 27.

*Quot Sacramenta instituit Christus in nouo
fœdere.*

Duo: Baptismū, & sacram Cœnam.

DE BAPTISMO.

*Quare in Baptismo admoneris & confirmaris,
te vnici illius Sacrificij Christi participem esse?*

Quod Christus externum aquę lauacrum
mandauit^b, addita hac promissione, me non
minus certò, ipsius sanguine & Spiritu à sordi-
bus animę, hoc est, ab omnibus meis peccatis
lauari: quàm aqua extrinsecus ablutus sum^d,
qua sordes corporis expurgari solent.

b Mat. 28.
19. A. 2.
38.
c. Mar. 16.
16. Mar. 3.
11. Ro. 6. 3.
d Mar. 1. 4.
Luc. 3. 3.

Quid est sanguis & Spiritus Christi ablui.

Est accipere à Deo remissionem peccato-
rum gratis propter sanguinem Christi, quem
is pro nobis in suo sacrificio in cruce profudit.
Deinde etiam per Spiritū sanctum renouari,
& ipso sanctificante, membrum Christi fieri,
quò magis ac magis peccatis moriamur, &
sanctę inculpateque viuamus.

e Heb. 12. 2
24. 1. Pet. 1
1. 3. Apoc.
1. 5. 6. 12.
14. Zac. 13
1. Eze. 36.
Flo. 1. 8. 33.
& 3. 5. 1. co.
6. 11. & 12.
18. Ro. 6. 4.

*Vbi promissio Christi se nos tam certò sangui-
ne & Spiritu suo abluturum, quàm aqua
Baptismi abluti sumus?*

In col. 2. 12.

In institutione Baptismi, cuius hæc sunt verba: *Itē & docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filij, & S.S. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, servabitur: qui nō crediderit, condemnabitur*^a. Hæc promissio repetitur, cū scriptura Baptismum nominat lauacrum regenerationis, & absolutionem peccatorum^a?

^a Mat. 18.

19.

^b Mar. 16.

16.

^c Tit. 3. 5.

^d Act. 22. 16.

Estne ergo externus Baptismus aqua, ipsa peccatorum ablutio?

^e Mat. 3. 11.

¹ Pet. 3. 21.

Eph. 5. 16.

fi. Ioan. 1. 7.

¹ Cor. 6. 11.

Non est: Nam solus sanguis Iesu Christi purgat nos ab omni peccato.

Cur ergo S.S. Baptismum appellat lauacrum regenerationis, & absolutionem peccatorū?

^g Apoc. 1. 5.

& 7. 14. 3.

cor. 6. 11.

^h Mar. 16.

16.

Gal. 3. 17.

Deus non sine graui causa sic loquitur, videlicet non solum vt nos doceat, quemadmodum sordes corporis aqua purgantur, sic peccata nostra sanguine & Spiritu Christi expiari^a. Verū multò magis, vt nobis hoc diuino Symbolo ac pignore certum faciat nos non minus verè à peccatis nostris interna lotionē ablui, quā externa & visibili aqua abluti sumus.

Sunt-ne etiam infantes baptizandi?

ⁱ Gen. 17. 7.

^k Mat. 19.

14.

11. u. 1. 15.

15. Pl. 22. 11.

M. 44. 1. 2. 3.

^m Act. 10. 47.

ⁿ Gen. 17.

Omnino: Nam cū æquē ac adulti ad fœdus & Eccl. Dei pertineant¹, cūque eis per sanguinem Christi, remissio peccatorum² & S.S. fidei effector, non minus quā adultis promittatur³: per Baptismum Ecclesie Dei inferendi sūt, & ab infidelium liberis discernēdi⁴ itidem vt in Veteri fœdere, per circumcisionem fiebat⁵, cui in Nouo fœdere substitutus

us est Baptismus^b.

DE COENA DOMINI

a col. 2. 11.

12. 13.

*Qua ratione in Cœna Domini admoneris
& confirmaris; te unici illius sacrificij Chri-
sti in cruce oblatis, atque omnium eius bono-
rum participem esse?*

Quòd Christus me atq; omnes fideles de hoc fracto pane edere, & de poculo distribu- to bibere iussit, in sui memoriam, addita hac promissione^b: Primùm, corpus suum non mi- nus certò pro me in cruce oblatum ac fractum & sanguinem suum pro me fustum esse, quàm oculis cerno, panem Domini mihi frangi, & poculum mihi communicari. De inde animã meam, non minus certò ipsius corpore, quod pro nobis crucifixum, & sanguine, qui pro no- bis fusus est, ad vitam æternam ab ipso pasci: quàm panem & vinum, symbola corporis & sanguinis domini, è manu ministri accepta, ore corporis percipio.

Quid est crucifixum corpus Christi edere, & fustum eius sanguinem bibere?

Est non tantùm totam passionem & mor- tem Christi, certa animi fiducia amplecti, ac per id remissionem peccatorum & vitam æ- ternam adipisci: sed etiam per S.S. qui simul in Christo & in nobis habitat, ita sacrosancto eius corpori magis ac magis vniri^c, vt quãvis ipse in cœlos, nos verò in terra simus, nihilo- minus tamẽ, caro simus de carne eius, & os de

b Mat. 26.

27. 28. Mar.

14. 22. 23.

24. 1. Luc. 22.

19. 30. 1. co.

10. 16. 17. &

11. 23. 24.

25. & 14. 15.

26. 27. 28.

29. 30. 31.

32. 33. 34.

35. 36. 37.

38. 39. 40.

41. 42. 43.

44. 45. 46.

47. 48. 49.

50. 51. 52.

53. 54. 55.

56. 57. 58.

59. 60. 61.

62. 63. 64.

65. 66. 67.

68. 69. 70.

71. 72. 73.

74. 75. 76.

77. 78. 79.

80. 81. 82.

83. 84. 85.

86. 87. 88.

89. 90. 91.

92. 93. 94.

95. 96. 97.

98. 99. 100.

101. 102. 103.

104. 105. 106.

107. 108. 109.

110. 111. 112.

113. 114. 115.

116. 117. 118.

119. 120. 121.

122. 123. 124.

125. 126. 127.

128. 129. 130.

131. 132. 133.

134. 135. 136.

137. 138. 139.

140. 141. 142.

143. 144. 145.

146. 147. 148.

149. 150. 151.

152. 153. 154.

155. 156. 157.

158. 159. 160.

161. 162. 163.

164. 165. 166.

167. 168. 169.

170. 171. 172.

173. 174. 175.

176. 177. 178.

179. 180. 181.

182. 183. 184.

185. 186. 187.

188. 189. 190.

191. 192. 193.

194. 195. 196.

197. 198. 199.

200. 201. 202.

203. 204. 205.

206. 207. 208.

209. 210. 211.

212. 213. 214.

215. 216. 217.

218. 219. 220.

221. 222. 223.

224. 225. 226.

227. 228. 229.

230. 231. 232.

233. 234. 235.

236. 237. 238.

239. 240. 241.

242. 243. 244.

245. 246. 247.

248. 249. 250.

251. 252. 253.

254. 255. 256.

257. 258. 259.

260. 261. 262.

263. 264. 265.

266. 267. 268.

269. 270. 271.

272. 273. 274.

275. 276. 277.

278. 279. 280.

281. 282. 283.

284. 285. 286.

287. 288. 289.

290. 291. 292.

293. 294. 295.

296. 297. 298.

299. 300. 301.

302. 303. 304.

305. 306. 307.

308. 309. 310.

311. 312. 313.

314. 315. 316.

317. 318. 319.

320. 321. 322.

323. 324. 325.

326. 327. 328.

329. 330. 331.

332. 333. 334.

335. 336. 337.

338. 339. 340.

341. 342. 343.

344. 345. 346.

347. 348. 349.

350. 351. 352.

353. 354. 355.

356. 357. 358.

359. 360. 361.

362. 363. 364.

365. 366. 367.

368. 369. 370.

371. 372. 373.

374. 375. 376.

377. 378. 379.

380. 381. 382.

383. 384. 385.

386. 387. 388.

389. 390. 391.

392. 393. 394.

395. 396. 397.

398. 399. 400.

401. 402. 403.

404. 405. 406.

407. 408. 409.

410. 411. 412.

413. 414. 415.

416. 417. 418.

419. 420. 421.

422. 423. 424.

425. 426. 427.

428. 429. 430.

431. 432. 433.

434. 435. 436.

437. 438. 439.

440. 441. 442.

443. 444. 445.

446. 447. 448.

449. 450. 451.

452. 453. 454.

455. 456. 457.

458. 459. 460.

461. 462. 463.

464. 465. 466.

467. 468. 469.

470. 471. 472.

473. 474. 475.

476. 477. 478.

479. 480. 481.

482. 483. 484.

485. 486. 487.

488. 489. 490.

491. 492. 493.

494. 495. 496.

497. 498. 499.

500. 501. 502.

503. 504. 505.

506. 507. 508.

509. 510. 511.

512. 513. 514.

515. 516. 517.

518. 519. 520.

521. 522. 523.

524. 525. 526.

527. 528. 529.

530. 531. 532.

533. 534. 535.

536. 537. 538.

539. 540. 541.

542. 543. 544.

545. 546. 547.

548. 549. 550.

551. 552. 553.

554. 555. 556.

557. 558. 559.

560. 561. 562.

563. 564. 565.

566. 567. 568.

569. 570. 571.

572. 573. 574.

575. 576. 577.

578. 579. 580.

581. 582. 583.

584. 585. 586.

587. 588. 589.

590. 591. 592.

593. 594. 595.

596. 597. 598.

599. 600. 601.

602. 603. 604.

605. 606. 607.

608. 609. 610.

611. 612. 613.

614. 615. 616.

617. 618. 619.

620. 621. 622.

623. 624. 625.

626. 627. 628.

629. 630. 631.

632. 633. 634.

635. 636. 637.

638. 639. 640.

641. 642. 643.

644. 645. 646.

647. 648. 649.

650. 651. 652.

653. 654. 655.

656. 657. 658.

659. 660. 661.

662. 663. 664.

665. 666. 667.

668. 669. 670.

671. 672. 673.

674. 675. 676.

677. 678. 679.

680. 681. 682.

683. 684. 685.

686. 687. 688.

689. 690. 691.

692. 693. 694.

695. 696. 697.

698. 699. 700.

701. 702. 703.

704. 705. 706.

707. 708. 709.

710. 711. 712.

713. 714. 715.

716. 717. 718.

719. 720. 721.

722. 723. 724.

725. 726. 727.

728. 729. 730.

731. 732. 733.

734. 735. 736.

737. 738. 739.

740. 741. 742.

743. 744. 745.

746. 747. 748.

749. 750. 751.

752. 753. 754.

755. 756. 757.

758. 759. 760.

761. 762. 763.

764. 765. 766.

767. 768. 769.

770. 771. 772.

773. 774. 775.

776. 777. 778.

779. 780. 781.

782. 783. 784.

785. 786. 787.

Eph. 5. 19.
30. 32. 1.
Co. 6. 15. 17.
19. Io. 3. 24.
& 4. 13.
Eph. 3. 17.
b. Io. 14. 23.
Io. 6. 56. 57.
38. Io. 15. 1.
2. 3. 4. 5. 6.
Eph. 4. 15.
16.
c 1. Cor. 11.
23. &c.
Mat. 26. 26.
&c. Mat.
24. 22. &c.
Luc. 21. 19.
&c.
d Exod. 24.
2. Heb. 9.
20.
e Exod. 13.
9.

offibus eius: Vtque omnia corporis membra
ab vna anima, sic nos vno eodemque Spiritu
uiuificemur & gubernemur^b.

*Quo loco promissit Christus, se credentib. tam
certo corpus & sanguinem suum sic edendū
& bibendum daturum, quam fractum hunc
panem edunt, poculum hoc bibunt?*

In institutione Ccenæ cuius hæc sūt verba^a.

*D. noster Iesus Christus ea nocte qua proditus
est, accepit panē, & gratis altis fregit, ac dixit, ac-
cipite, hoc est corpus meum, quod pro vobis fran-
gitur: hoc facite in mei recordationē. Itidē & po-
culum postquam cenassent, dicens: hoc poculum
nouum fideus per meum sanguinem^d: Hoc facite,
quotiescunque biberitis, in mei recordationem^e.*

*Quotiescunque enim ederitis panem hunc, & po-
culum hoc biberitis, mortem Domini annuntia-
te donoc veneris. Hæc promissio à Paulo repe-
titur, cum inquit: Poculum gratiarum actionis,
quo gratias agimus, nonne communio est sangui-
nis Christi? Panis quem frangimus, nonne com-
munio est corporis Christi? quoniam vnus panis,
vnum corpus multi sumus. Non omnes vnus
panis participes sumus.*

*Num ergo panis & vinum sunt ipsum corpus
& sanguis Christi?*

*Nequaquam: Verūm, vtrique Baptismi in
sanguinē Christi non conuertitur, nec est ipsa
peccatorum ablutio, sed Symbolum tantū
& pignus carū rerum, quæ nobis in Baptismo
obsignantur*

f1. co. 16.
17.

obsignantur: ita nec panis cenæ dominicæ, est ipsum corpus Christi: Quanquam pro ratione Sacramentorum, & vñtata Spiritui sancto de his loquendi forma^b, panis Christi corpus appellatur.

Cur ergo Christus panem appellat suum corpus, calicem vero suum sanguinem seu novum fœdus per suum sanguinem: Paulus item panem & vinum, communionem corporis & sanguinis Christi?

Christus non sine gravi causa sic loquitur: Videlicet non solum ut nos doceat quemadmodum panis & vinum corporis vitam sustentant; sic etiam crucifixum suum corpus, & effusum suum sanguinem, verè esse animæ nostræ cibum ac potum, quoad vitam æternam nutriatur: Verùm multò magis, ut hoc visibili signo ac pignore nobis certum faciat, nos non minùs verè corporis & sanguinis sui, per operationem Sp.S. participes esse, quàm sacra ista Symbola, in eius memoriam, ore corporis percipimus^d: Tum etiam, quòd eius passio & obedientia, tam certò nostra sit, quasi ipsimet pro nostris peccatis pœnas dedissemus, & Deo satisfacissemus.

Quid interest inter cenam Domini & Missam papisticam?

Cœna Domini nobis testatur, nos perfectam remissionem omnium nostrorum peccatorum habere, propter vñicum illud Christi sacrificium

a Mat. 26.
29. Mat. 26.
24. 1. Cor. 11.
26. 27. 28.
1. Cor. 10. 16.
16. 17.
b Gen. 17.
10. 14. 19.
Exod. 12.
27. 43. 48. &
13. 9. Ad. 7.
8. Exo. 24. 8.
& 19. 36.
Levit. 16.
10. & 17. 11.
Ies. 6. 6. 7.
Tit. 3. 5. Ad.
23. 16. 1. 2. Pe.
3. 11. 1. Cor.
10. 1. 2. 3. 4.
c. Ioan. 6.
51. 55.
d. 1. Cor. 10.
16. 17.
e. Heb. 7. 27.
& 9. 1. 2. 36.
28. & 10. 10.
12. 14. Ioan.
19. 30. Mat.
26. 28. Luc.
22. 19. 20.

a 1. Cor. 4.
17. & 10.
16. & 12. 13
b Heb. 1. 3.
& 8. 1.
c 102. 4. 21.
23. 23. &
30. 17. Luc.
24. 25. Act.
9. 55. 56. col
3. 1. Phil. 3.
30. 1. Thef.
1. 10. 3
d In canon.
Missæ item
de conse-
cratio. di-
stia. 2.
e 1. cor. 10.
21. & 11. 28.
&c.

sacrificium, quod ipsemet semel in cruce per-
egit: Tum etiam nos per S.S. inseri Christo³,
qui iam secundum naturam suam humanam,
tantum in celis est ad dexteram patris⁵, ibiq;
vult à nobis adorari⁴. In missa autem negatur,
vivos & mortuos habere remissionem pecca-
torum propter vnicam Christi passionem, nisi
etiamnum quotidie Christus pro ipsis à Sacri-
ficulis offeratur: Tum etiam docetur Christum
corporaliter sub speciebus panis & vini esse, ide-
oq; in illis adorandum esse⁶. Atque ita ipsum
Missæ fundamentum nihil aliud est, quam ab-
negatio vnicuique illius sacrificij & passionis Iesu
Christi, & execranda idololatria.

Quibus accedendum est ad mensam Domini?

Tantum ijs qui verè dolent, se suis peccatis
deum offendisse: confidunt autem sibi ea pro-
pter Christum remissa esse: & quas reliquas
habent infirmitates, eas passione & morte il-
lius obteatas esse, quique desiderant magis ac
magis in fide & integritate vite proficere. Hy-
pocritæ autem, & qui non verè resipiscunt,
damnationem sibi edunt & bibunt⁷.

f 1. cor. 11.
20. 34. Ief.
1. 11. & 66.
3. Ier. 7. 21.
&c. Pl. 50.
16.

*Suntne illi etiā ad hanc cœnam admittendi, qui
confessione & vita, se infideles & impios esse
declarant?*

Nequaquam: nam eo pacto fœdus dei pro-
fanatur, & ira Dei in vniuersum cœtum conci-
tatur⁸. Quocirca, Eccl. ex præscripto Chri-
sti & Apost. hos, clauibus regni cœlorum vtens, à

Cœna

Cœna arcere debet quoad resipuerint & mores mutauerint.

Quid sunt clauēs regni cœlorum.

Prædicatio Euangelij, & Ecclesiastica disciplina: quibus cœlum credentibus aperitur: infidelibus autem clauditur.

Quo pacto aperitur & clauditur regnum cœlorum prædicatione Euangelij?

Cum ex mandato Christi, credentib. vniuersis & singulis, publicè annuntiatur, omnia peccata ipsis diuinitus propter meritū Christi cōdonari, quoties promissionem Euang. vera fide amplectuntur: Contrā verò omnib. infidelib. & hypocritis denunciatur, tantisper ipsis iram Dei & æternam condemnationē incumbere, dum in suis scelerib. perseverant: secundū quod Euang. testimonium, deus tam in præsentī, quā in futura vita iudicaturus est.

1 Ioan. 3a.
31. 32. 33.
Mat. 16. 19.

Quo pacto clauditur, & aperitur regnum cœlorum per disciplinam Ecclesiasticam?

Cum ex mandato Christi, ij qui nomine quidem sunt Christiani, verū doctrina aut vita se ostendunt à Christo alienos, postquam aliquoties fraternè admoniti, ab erroribus aut flagitiis discedere nolunt, Ecclesiæ indicantur aut iis qui ab Ecclesia ad eam rem sunt constituti, ac si ne horum quidem admonitioni pareant, ab iisdē interdictione sacramentorum, ex cœtu Ecclesiæ: & ab ipso Deo, ex regno Christi excluduntur: ac rursū, si emendationem profiteantur

BR 6. 11. 8.
1. CO. 12. 31.
1. Tim. 5. 19
1. cor. 5. 4.
2. cor. 2. 6.

Mar. 18. 15.

16. 17. 18.

1. Cor. 5. 2.

Theſ. 3. 14.

15. 2. Ioan.

10. 11. 2. Co.

2. 6. 7. 10. 11.

profiteantur, & reipsa declarentur tanquam Christi & Ecclesie membra recipiuntur.

DE HOMINIS LIBERATIONE.

Variationes hic observandæ.

1. Quid sis liberatio, seu qualis sis, et quibus in rebus consistat.
2. Possis-ne fieri liberatio post lapsum.
3. An sit necessaria, & certa.
4. An perfecta sis expectanda.
5. Quando fieri possit.

1. Quid sis liberatio.

Liberationis vocabulum est relatiuum. Omnis enim liberatio est ad aliquid. Est autem liberatio à peccato, & morte, sicut ex aduerso miseria complectitur peccatum, & mortem, seu pœnas. Deinde liberatio etiam est restitutio iustitiæ & vitæ æternæ. Acque hæc liberatio perfecta est, & plena, tum à malis culpe, tum à malis pœnæ. *Ratio.* 1. Quia sanguis Christi purgat nos ab omni peccato: neque Deus tantum ex parte est liberator à malis pœnæ. 2. Perfectè Deus punit. Ergo perfectè benefaciet, & liberabit. Absorbet omnem lacrymam ab utrisque simul. 3. Deus est perfectæ misericordiæ & bonitatis. Ergo confert plenam libertatem. 4. Perfectè perimus in Adamo: Ergo perfectè etiam liberabimur. 5. Christi beneficium est perfectum. Si imperfectius esset Adami peccato, Christus Adamo cederet.

1. Ioan. 1. 7.

Apoc. 7. 17.

Liberatio à peccato est. 1. *condonatio peccati*, ut non imputetur. 2. *Abolitio peccati in nobis per regenerationem, & vita noua inchoata*, quæ perfecta erit in altero seculo. *Liberatio à morte* est liberatio 1. *A desperatione*, vel sensu iræ Dei. 2. *A morte æterna*, & corporali per resurrectionem. 3. *A calamitatibus, & omnibus miseriis*. Liberatio etiam illa est restitutio vitæ æternæ, vel sanctitatis, iustitiæ, & felicitatis, atque aded omni-

um

um bonorum malis illis oppositorum.

2. *Possint fieri liberatio post lapsum.*

Fieri posse liberationem, docet Euangelium: sed quæstio est unde illud sciamus: nempe sciimus illud ex sola promissione, reuelationeq; verbi, & Spiritus sancti in cordibus efficacia. *Quæst.* Igitur Adam postquam lapsus erat, non poterat scire certam liberationem sine reuelatione, & promissione? *Resp.* Non potuit. 1. propter iustitiam Dei, quæ postulat æternam pœnam à mandati sui transgressoribus. 2. Propter veritatem Dei: quia minatus erat categoricè mandati eius transgressoribus mortem æternam: Verax autem Deus est, & immutabilis. Caro igitur & sanguis non reuelant, quæ propria sunt beneficia Mediatoris. Ac proinde sic Adamus contra liberationem cogitare poterat ante illius promissionem. 1. *Impossibile est violari iustitiam Dei, quæ requirit æternam transgredientium pœnam: & veritatem Dei, quæ eam pœnam comminatur.* Atqui euasio ex miseriis violabit iustitiam Dei, & veritatem ipsius. Ergo euasio, seu liberatio, est impossibilis. Probatio Maioris. Iustitia & veritas Dei non permittens impune eos abire, qui meriti sunt æternam damnationem. Atqui promerui pœnas æternas etiam posteris communes: Ergo &c. *Resp.* Iustitia, & veritas Dei, hoc non permittunt, scilicet nisi fiat plena, & perfecta satisfactio. Probatio Minoris. Cum non sis quod iustitia Dei postulat, & veritas minatur, violatur utraque. Atqui immerso ex malis eris non infligere pœnam, quam iustitia Dei postulabat, & veritas Dei minabatur. Ergo, &c. Conceditur Argumentum, si prorsus nulla infligatur pœna, vel peccantibus ipsis, vel aliis se pro peccatoribus ad sustinendam pœnam offerentibus. Christus autem pro nobis pœnam sustinuit.

2. *Quod postulas immutabilis Dei iustitia, & veritas, qd immutabile: abiectiōnem transgredientis mandata ipsius postulas: Ergo &c.* *Resp.* Ad Maiorem, quod postulas, scilicet simplicitet, & non alternatiue, hoc est, vel ut satisfaciatur, vel ut abiiciamur.

3. *Ex quo non habemus facultatem nos liberandi, illud est impossibile.* Resp. Impossibile est, si Deus non sciat rationem nos liberandi. Non igitur poterat Adamus necessario concludere, liberationem non esse possibilem.

Ob. Atqui sic enervitur quod ante dictum est, Adamum non potuisse sperare liberationem. Resp. Non habebat rationem necessariam, qua posset sibi polliceri liberationem, nisi Deus, eiusmodi rationem illi patefecisset. Sed tamen non sequebatur: quia nulla creatura potest invenire rationem, vel medium liberationis, imò ne presentificare quidem: ideoque etiam Deum non posse. Quapropter debebat acquiescere in Deo, neque desperare, etiamsi ad desperationem sollicitaretur.

Probabilia tamen fuerunt hæc argumenta, quibus consolari sese poterat. 1. *Non esse consentaneum Deum creaturam præstantissimam ad perpetuam miseriam destinasse.* Ergo futura est liberatio. 2. *Non est verisimile Deum tradidisse legem, quæ nunquam integrè præstaretur.* 3. fuerunt argumenta, quib. persuadere sibi poterat Adamus, possibilem fuisse liberationem. 1. *Misericordia Dei*, quam Dominus exercere potest non violata iustitia sua. 2. *In finita sapientia*, potuit igitur invenire liberationis rationem. 3. *Omnipotentia*: habet igitur potentiam liberandi à morte, & restituendi iustitiam. Negare ergo liberationem, est adimere Deo sapientiam & potentiam. Sed Deo neque modus, neque consilium, neque potentia deest. Ergo est possibilis liberatio. *Deus deducit ad inferos. Domini sunt exitus ex morte. Non abbreviata est manus Domini.* *Ob. 1. Iustitia Dei non finit impunitos abire qui æternas penas sunt meriti.* At enim meriti &c. Ergo. Resp. Verum, nisi fiat plena & perfecta satisfactio. *Ob. 2. Ex quo non habemus facultatem emergendi, id est impossibile.* Ex peccato & morte non habemus facultatem emergendi. Ergo &c. Resp. Verum, nisi Deus mutare velit. Vult autem in Christo.

3. *An liberatio sit necessaria & certa.*

Necessarium est necessitate ex hypothesi ut aliqui liberentur

1. Sam. 2. 6.
Psal. 68. 21.
Isa. 39. 1.

liberentur, non quasi Deo invito. Etenim non fuit nobis obstrictus ut nos liberaret. *Quis prior dedis Domino?* Rom. 11. 35.
 Sed. 1. quia Deus deo venit liberrime & immutabiliter, & promissis. 2. A fine creationis: quia vult ab hominibus in æternum celebrari. Creavit nos in laudem gloria sue. Ergo necesse est ut aliqui liberentur. 3. Non voluit frustra Ephes. 1. 4.
 & simpliciter ad æternas penas condere hominem: ut Ps. 89. dicitur. Creasti ne frustra omnes filios hominum? & c. finem autem suorum consiliorum Deus assequitur. 4. Quia filium non frustra in mundum & in mortem misit. Non perdam quicquam. Veni ut faciam voluntatem patris. Veni peccatores salvos facere. Venis servare id quod perditum erat. Mortuus est propter peccata nostra, & resurrexisset propter iustificationem nostram. 5. Quia Deus magis propendit ad misericordiam faciendam & patefaciendam, quam ad iram. At in puniendis impiis declarat iram. Ergo in piis misericordiam.

Quest. Potest ne etiam humanaratio etiam sine verbo Dei scire num sit futura liberatio? *Resp.* Potest, non certo, sed tantum probabiliter. 1. Quia non est verisimile creaturam prestantissimam, in maximam & quidem perpetuam miseriam esse conditam. 2. Non est verisimile Deum tulisse Legem nunquam implendam. Hæc 2. arg. per se sunt firmissima: sed propter pravitatem suam natura humana ita non ita assensit.

4. An perfecta liberatio sit expectanda.

Est perfecta per gradus. In hac vita inchoatione est perfecta. Post hanc vitam perfectior. In glorificatione perfectissima. 2. *Est perfecta, id est, libera ab omnibus malis culpa & pena.* 3. Maior illa gloria qua ab Adamo amissa est. *Ratio.* 1. Quia Deus non tantum ex parte est liberator, sed perfecte servas & diligit quos servas. Sanguis Iesu Christi mandas nos ab omni peccato. 2. Quia perfecte punitur impius, ut acuturæ satisfaciens penis: ergo liberatio etiam erit perfecta, quoniam magis est propensus ad misericordiam quam ad iram. 3. Quia perfecte perimus in Adamo, Christi autem beneficium non est nisi in peccato Adæ. Eset autem infirmus, si non perfecte liberaret: quia omnes omnem iustitiam & salutem in Adamo amisimus.

5. *Quomodo fieri possit liberatio.*

Modus 1. per satisfactionem pro peccatis admissis, & per expurgationem peccatorum in nobis, & inchoatam iustitiam. 1. *per imputationem seu remissionem peccatorum.* 2. *per regenerationem.* Ea. n. conditione Deus vult remittere peccata, ut definamus cum peccatis offendere, & in posterum simus grati. Nam si nolumus desistere à peccato, illudimus quasi deo, apud quem Christus pro nobis intercedit.

Sed nos neque satisfactionem neque regenerationem præstare poteramus. 1. *Quia satisfactio nem non temporalem requirebat.* Nam nisi sit satisfactio æterna, non erit victoria mortis & peccati, quæ æquivalent æternæ. Et lex vel ad obedientiam vel ad pœnam æquipollentem æternæ obligat. At obedientia priori offensionis satisfacere non potest, sed pœna sufficiens. Hanc quia per nos præstare non poteramus, alio homine opus erat. 2. *Expurgare peccatum non poteramus nec regenerare nos ipsos,* quia instauratio imaginis dei in nobis, sicut & effectus eius in prima creatione est opus solius Dei. Neq. *per aliam creaturam meram.* 1. *Propter iustitiam Dei quæ requirit ut ipsa nostra humana natura quæ peccaverat pœnas luat.* 2. *Quia nulla creatura potest sustinere temporale supplicium æterno æquipollens, & quo aliquando satisfactura sit.* Si verò æternum esset supplicium, nunquam satisfaceret: quia semper Deus exigeret satisfactionem, & sic nulla esset satisfactio, quoniam ex peccato & morte non nisi absoluta satisfactione emergere possumus. 3. *Quia non posset instaurare imaginem Dei in nobis.* Non possibile est ut cadat unus apex, &c. Item: Lex requirit obedientiam vel pœnam æquipollentem peccatis admissis, alioquin esset inanis sonitus, quod absurdum est de Deo cogitare. Satisfactio autem sit per nos, aut per alium. sit per nos, quod ad legem pertinet.

Obiect. At legi nunquam satisfacimus, ergo iste modus inanis est & falsus. *Resp.* Obedientia non possumus satisfacere: sed possumus luendo pœnam æternam. Nam

lex

lex vel ad obedientiam, vel ad pœnam obligat, quod utrumque Christus præstitit. *Inſt. At lex requirit obedientiam vel pœnam noſtram. Reſp.* Sed non excludit lex alienam ſatiffactionem: nuſquam improbat eam, etiã amiſſam noſtram requirit. Hunc autem modum liberationis Euangelium poſtea reuelauit. Nos autem non poſſumus ſatiffacere, quia ſatiffactio debet eſſe perfecta: niſi ſit aut æterna, propter magnitudinem peccati quæ pendet à ſummo bono offenſo, aut ſuſtineat pœnas æternas, vel temporales ſed æternæ æquipolles, quas iuſtitia Dei recipiat vt ſatiffactionem. At ſi ſint æternæ nunquam liberabimur, quia non erit ſinis. Non liberamur autem niſi ſatiffactione perfecta. Temporariam æternæ æquiualentem propter imperfectionem nemo poteſt ſuſtinere. 1. *Quia non poſſit mereri homo tam dignum præſtium dare.* Pœnæ etenim impiorum non ſunt liberatio, quoniam hærebunt in perpetuis pœnis. 2. *Quia quotidie cumulemus offenſas.* qui autem non deſinit ſedere non placat offenſum. 3. *Quia nil poſſumus de Deo mereri pro præſenti, nequã pro præterito tempore,* neque vna ſatiffactione poſſumus duplex debitum ſoluere, præſens ſcilicet & præteritũ. 4. *Peccatum eſt offenſio boni infiniti.* Deo tantum eſt malum vt mereatur pœnam æternam. Si igitur huic infinito bono debet ſatiffieri, necelle eſt vt ſatiffiat per pœnam æternam quæ æquipolleat bono infinito. At ſic nunquam homines emergerent. Ergo debet fieri per alium ſatiffactio.

Ob. Alium puniri pro nocentibus eſt iniuſtum. Ergo Chriſtus non poterat pro nobis puniri. *Reſp.* Alium puniri pro nocentibus non pugnat cum Dei iuſtitia certis obſeruatis conditionibus. 1. *Si qui punitur eiſdem ſit natura.* 2. *Si ſponte ſe offerat.* 3. *Si poſſit ipſe emergere ex pœna & non perire in ea.* Ideo homines non poſſunt alium pro alio punire, quia non poſſunt facere ne pereat penitus in pœna. 4. *Si conſequatur ſinem iuſtentum, id eſt gloriam Dei & ſalutem hominum.*

- Quæst.** *Is autem qui pro alio satisfaciens, pro nobis videlicet, eritne nuda creatura, an simul Deus? Resp.* Creatura nuda non potest. 1. quia homo peccans. Ergo omnis natura humana quæ peccauit debet puniri. Sicut per unum hominem mors, &c. 2. Propter infirmitatem, temporalem penam æquiualentem æterna nulla creatura potest sustinere. **Rom. 5. 12.** Quia lex non poterat iustificare, misit Deus filium suum. Si ergo Mediatore opus habemus, nunc de eo nobis dicendum est. **Rom. 8. 12.**

DE MEDIATORE.

Doctrina de Mediatore retinenda est. 1. ut celeberrimus misericordiam Dei, qui nobis dedit filium suum. 2. Propter gloriam Dei, ut sciamus Deum non ex leuitate quadam remittere peccata, sed tam grauitur peccatis irasci, ut ea non remittat nisi interueniente filij sui satisfactione. 3. Ut hoc Mediatore freni, perisistamus de vita æterna, vult & potest nobis dare.

Questiones præcipue sunt hæc.

1. Quid sit Mediator.
2. Quare sit necessarius.
3. Quod sit eius officium.
4. Qualis esse debeat.
5. Quis vel quæ persona sit ille Mediator.
6. An possint esse plures Mediatores.

1. Quid sit Mediator.

Mediator in genere significat eum, qui reconciliat duas partes dissidentes. **Reconciliare** est. 1. Intercedere pro eo qui offendit apud offensum. 2. Satisfacere pro iniuria illata. 3. Promittere, & efficere, ut pars quæ offendit non amplius offendat.

Mediatoris autem nomen eum dicitur in specie de Christo, est persona inter deum irascentem peccatis, & genus humanum obnoxium peccatis, & ira Dei ordinata, ut sit pacificator homini cum Deo, reconcilians offensum Deum, & genus humanum, placans hominibus

hominibus Deum, restituens homines in gratiam, faciens ut homines Deum ament, & Deus homines, idque satisfaciendo iustitiæ Dei, deprecando pro nobis, applicando nobis merita sua, & exaudiendo preces, & gemitus inuocantium.

Differunt *Medius* & *Mediator*: quod illud sit nomen naturæ, hoc officij. *Medius* est in quo est nostra virtusque. *Mediator* est quodammodo medius, quia in ipso coniunguntur duo extrema, Deus & homines.

2. *Quare Mediator sit necessarius*

Necessarius est Mediator. 1. *Quia Deus non reconciliatur sine reditu in gratiam.* Iustitia autem Dei non admittit reditum in gratiam sine satisfactione, & expurgatione imaginis Dei in nobis. Nos verò non possumus hoc præstare, scilicet placare Deum nobis offensum, & nos ipsos Deo acceptos facere. Alio igitur opus est Mediatore, qui hoc nobis præstet. 2. *Deus postulat mediatorum à parte que offenderat.* Deus enim quatenus Deus, noluit à se accipere satisfactionem, & voluit pro iustitia sua, ut pars offendens per eum gratiam impetraret, qui posset perfecte satisfacere, qui & homini & Deo gratissimus esset, ne videlicet repulsam pateretur, & facile sua gratia, qua valeret apud Deum, nos ipsi reconciliare posset satisfaciendo, deprecando, atque intercedendo pro nobis. Hanc autem personam nos sustinere non poteramus: Ergo opus erat tertio aliquo, scilicet Mediatore, qui intercederet pro nobis apud Deum, Deo satisfaceret pro peccatis nostris, & restitueret nobis imaginem Dei amissam, ita ut in posterum desineremus peccare, atque inciperemus paulatim magis ac magis ad normam Legis diuinæ vivere.

Mediatore nobis opus esse, & hoc argumento probatur. *Si satisfacere debemus iustitiæ diuinæ, vel per nos, vel per alium satisfacere debemus.* Ipsi verò per nos satisfacere nullo modo possumus. Oportet igitur hoc fiat per alium. Oportere autem iustitiæ dei satisfacere per mediatorem extra nos,

ostendunt. 1. *paucis & crudelis conscientia in nobis.* 2. *pauca impiorum.* 3. *Sacrificia à Deo ordinata, quibus perfectum Christi sacrificium significabatur.* Item sacrificia Ethnicorum, & Papistarum. Extra nos igitur oportet iustitiae diuinæ satisfieri per alium, & quidem per eum qui non sit homo tantum. 1. *Quia nullus homo, imò nulla creatura (vti supra diximus) potest ira Dei satisfacere.* Illud enim supplicium, quo vellet solvere, semper duraret, & nunquam esset sufficiens. 2. *Quia delictum in singulos dies augemus:* nunquam respicimus, nunquam redimus in gratiam cum Deo, nisi Deo nos vocante: hoc autem non fit nisi mediatore pro nobis intercedente. 3. *Quia qui ipse peccatis inquinatus est, pro aliis satisfacere non potest.*

Ob. Contra distinctionem in maiore. *Lex vnum modum satisfaciendi ponit, vt nimirum satisfaciamus per nos ipsos. Ergo non debemus ponere modum duplicem.* *Resp.* ad antecedens. Non debemus modum duplicem ponere, si Lex ita ponit vnum modum satisfaciendi, vt neget alterum. Lex quidem dicit & exprimit vnum modum: sed interim non negat alterum. Et igitur Deus alterum modum in lege non expressit, tamen in suo arcano consilio illum subintellexit, & postea reuelauit in suo Euangelio. Duplex hic satisfaciendi modus est obseruandus: priorem satisfactionis modum Lex postulat, & iustitia Dei, nempe vt per nos fiat satisfactio: alterum declarat Euangelium, & misericordia Dei illum admittit. Neg; tamen Lex cum Euangelio pugnat: nam quod hoc ponit, illa non negat: quia nullum in Lege est exclusiua, quod tantum per nos oportet fieri satisfactionem.

3. *Quod sit Mediatoris officium.*

Oportet agere Mediatorem cum parte offensa & offendente. 1. *Cum parte offensa, scilicet cum Deo.* 1. *Apud Deum intercedere, eum deprecari pro nobis, ab ipso petere vt accipias satisfactionem, offerre se ad satisfaciendum, spondere forte vt non amplius peccemus: sine hac sponse ne apud homines*

*hominem quidem, nondum apud Deum locum inueniens inter-
cessio. Hoc autem nemo facere potest nisi habeat po-
testatem donandi nobis S. S. nos ad imaginem Dei
reformandi, & nobis impetrandi gratiam. 1. Reipsa
satisfacere, & soluere suo sanguine debitum pro iis qui offen-
derunt, alioqui violaretur iustitia Dei.*

2. Cum parte offendente agere Mediatorem oportet nobiscum. 1. *Fungi officio Legali, id est, patefacere nobis ex sinu Patris hoc arcanum consilium Dei de redemptione, quoddam videlicet Deus velit nos recipere in gratiam propter Mediatoris illius nostri satisfacti-
onem. Item docere quoddam ipse sit ille Mediator, qui se sistat pro nobis intercedens pro nobis, & deprecans culpam: item
satisfacere pro iniuria à nobis illata ferre penam sufficientem pro peccatis nostris interveniente sanguine ipsius, quia alio-
quin violaretur Dei iustitia. 2. Efficere in nobis per Sp. S. ut
illud oblatum beneficium amplectamur, & non respiciamus.
Quia non fit reconciliatio nisi utraque pars consen-
tiant: ipse efficit velle & perficere. Phil. 2. 3. Impetare,
seu applicare nobis illud beneficium. 4. Sua virtute tandem
abolere in nobis peccatum, & efficere, ut cessemus peccare, &
inchoamus non in oblationem, hoc est, ut imaginem Dei
in nobis renouet: & Eccl. puram in conspectum Patris
adducat. 1. Cor. 15. Tradit regnum Patri, &c. 5. Conuer-
sus firmare ac defendere adversus Diabolum, & omnes hostes,
etiam adversus nos ipsos, ne iterum deficiamus. 6.
Resuscitare nos & glorificare, hoc est, inchoatam salutem
nostram perficere, atque ad se dona omnia perficere,
cum quæ amisimus, cum quæ ipse nobis meritus est.
Hæc porro perficiuntur merito & efficacia Mediatoris.*

*Ista quidem doctrina de Mediatore pertinere evide-
tur ad locum de Iustificatione, in quo videlicet etiam
officium Mediatoris explicatur. Verum aliud est doce-
re quid, & quale sit beneficium iustificationis, & quo-
modo illud accipiat, aliud cuius sit illud benefici-
um, & quomodo nobis conferatur. Sunt ergo diuersæ pro-
positiones. Hic dicitur, Iustificatio quæ Mediatoris. Ibi, Re-*

missio

missio peccatorum est iustificatio. In illa iustificatio est subiectum, hic verò prædicatum.

Cæterum, omnia illa quæ diximus impetrat nobis merito & efficacia, quia duplici ratione Mediator est. Deus dedit nobis vitam æternam, & hæc vita est in Filio. Ioan. 3. *In ipso vita erat.* Ioan. 1.

4. *Qualis esse debeas Mediator.*

Mediator noliter esse debet. 1. *Verus homo*, ex nostro genere habens naturam, eamq; perpetuò retinens. 2. *Homo perfecte iustus.* 3. *Verus Deus.* Demonstrationes hæc de persona Mediatoris ducuntur ab officio Mediationis. Nam propter officium talem esse eum oportuit.

Rom 5. 12.

1. *Hominem oportuit esse Mediatorem.* 1. *Quia homo peccavit.* Sicus per unum hominem peccatum introiit in mundum, &c. 2. *Vt posses mori.* Debebat enim satisfacere pro nobis, effundendo sanguinem suum. Non potuisset mori, nisi fuisset verus homo. 3. *Vt posses succurrere nostris infirmitatibus.* 4. *Vt esses frater noster, nostrum caput, & nos eius membra.* Quoniam igitur pueri participes sumus carnis, & sanguinis, ipse quoque consimiliter, &c. Oportuit igitur Mediatorem nostrum esse verum hominem, & quidem natum ex eodem genere humano quod peccavit, nec autem creatum ex nihilo.

Heb. 2. 14.

1. *Propter infirmitatem Dei*, quæ postulabat, ut ea natura, quæ peccauerat pro peccatis lueret. Verus igitur homo eiusdem naturæ cuius & nos, pro hominib; quod ab ipsis exigebatur dependere debebat. *Quo cumq; die comederis ex eo, morte morieris.* Anima, quæ peccaveris ipsa morietur. *Unus mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus.* Ideo etiam dicit Apost. *Nos esse consepultos Christo per Baptismum, & per illum etiam nos cum Christo resurrexisse, &c.* 2. *Propter nostram consolationem*, nisi enim sciremus eum esse ex Adamo, non possemus statuere eum esse promissum Messiam. *Semen mulieris coneres caput serpentis.* Oportuit ergo mediatorem ex ipso humano genere natum esse verum hominem: quin & illud addo, oportuisse eum omnib; infirmitatib; nostris, excepto peccato, esse obnoxium:

Gen. 3. 17.

Exec. 18. 30.

1. Cor. 15.

21.

1. Tim. 2. 5.

Col. 2. 12.

Gen. 3. 19.

noxium:

noxium; idq. 1. *Propter veritatem Dei*, qui passim per Prophetas talem hominem describit Mediatore nostrum, qui sit *pauper, infirmus, contemptus, &c.* Ac talis imprimis ab Esaia describitur. 2. *Propter consolationem nostram. Qui sanctificat, & qui sanctificantur ex uno sunt omnes* (eiuldem scilicet humane naturæ) *quam ob causam non erubescās fratres ipsos vocare.*

Esaia. 53. 3.
Heb. 2. 11.

2. *Perfecte iustum hominem oportuit esse Mediatorem, ut esset Servator merito.* Nam si fuisset peccator, pro suis peccatis ei satisfaciendum fuisset. *Fecit Deus, ut qui non novit peccatum, pro nobis peccatum esset &c.* Talis nos decebat Pontifex, pius, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, &c. *Qui peccatum non fecerat, nec inuentus est dolus in ore eius. Christus semel pro peccatis passus est, iustus pro iniustus, ut nos ad Deum adduceret.* Quatuor autem modis Christus perfecte iustus est, seu implevit Legem. 1. *Sua ipsius iustitia.* Christus enim solus perfectam obedientiam, qualem requirebat Lex, præstitit. 2. *Soluendo penam sufficientem pro peccatis nostris.* Oportuit hanc geminam in illo esse legis impletionem. nisi enim iustitia eius esset plena & perfecta, non posset pro alienis peccatis satisfacere. Et nisi solutio pænæ sufficiens esset, maneremus adhuc peccatis obruti. *Iustitia illa Christi perfecta* dicitur, impletio Legis per obedientiam. *Solutio pænæ peccatis nostris debita,* vocatur impletio Legis per penam, quam nimirum pro nobis dependit, ne nos essemus damnationi æternæ subiecti. 3. *In nobis implet Legem suo Spiritu,* quando videlicet per Legem Spiritu suo nos informat ad internam & externam obedientiam, quam lex à nobis requirit, atque illam integram præstabimus in vita æterna. 4. *Implet Legem Christus docendo Ecclesiam, eamque repurgando, ab erroribus, & corruptelis, ac restituendo veram Evangelij doctrinam, & intelligentiam.*

1. Cor. 5. 12.
Heb. 7. 26.

1. Pe. 2. 21.
1. Pet. 3. 18.

3. Deum non fictitium, aut donis tantum excellen-
tib. ornatum, sed verum Deum oportuit esse Mediatorem.

1. *Ut posses sustinere iram Dei, seu gravitatem supplicij, quod debebat esse temporale aequalens aeterno.* Creatura propter infirmitatem suam, redacta fuisset in nihilum, & oppressa tanti supplicij mole, atque in æternum iræ Dei mansisset obnoxia. Ut igitur esset proportio supplicij & peccati, ac finito tempore pœnam lueret homo, quæ æquipollebat æternæ pœnæ, oportuit illam personam robore infinito pollere, ac proinde Deum esse, quæ supplicium finitum quidem tempore, infinitum verò magnitudine ac deitate, sine desperatione, atque in nihilum reductione perferret. Illud autem supplicium tempore finitum esse debuit: quia redemptorem non oportuit in supplicio vel morte perpetuo manere, ut nempe beneficium redemptionis posset absolueret, atque illud perfectè promeritum posset efficacia sua nobis applicare & conferre. Hæc à nudo homine præstari non poterant.

Ob. *At homo nudus sua obedientia Legem implevit.* Res. Sed illa obedientia non potuit esse pretium pro alieno debito, cum ad eam præstandam ipse se obligaverit. Requirebatur igitur, ut noster Mediator non tantum verus esset homo, sed & verus Deus, qui pro nobis iram Dei sustineret: nam nullus homo, imò ne diaboli quidem, atque adeò nullæ creaturæ possunt molem iræ diuinæ ferre.

Ob. *Atqui omnes Diaboli & impii iram Dei ferre coguntur.* Ergo illam creatura ferunt, ac sustinent. Res. Ipsi quidem ferunt: sed non ita ut satisfaciant iræ dei, & sustineant sufficientem pœnam. Nam in æternum creatura satisfacere non potest. Filius autem dei ita satisfecit ut satisfactione absoluta illud onus esse desierit. Sed oportuit etiam finitam fuisse pœnam: quia alioquin non fuisset satisfactum, si in æternum intensa fuisset. Denique quia Deus non vult etiam iustum punire propter iniultum, hæc est causa cur dicat, *Anima quæ peccabit ipsa morietur.*

Obiect. *Es tamen Christus innocens traditus es pro nobis.*

Res.

Resp. Sicut supra : intelligendam esse maiorem cum conditionibus, *ut innocens. 1. sit ultor. 2. Ne pereat ipse. 3. Ut faciat ne amplius peccet offensor. 4. ut satisfaciat iustitiæ iudicii. 5. Ut hoc præstet non solum cum salute aliorum, sed etiam sua. 6. Cum laude iustitiæ divinæ.* Quod autem ira Dei fuerit intollerabilis, probatur. *Deus est ignis consumens. Coniecit in eum iniquitates. Voluit eum convertere, &c.* Hinc soluitur questio, cur Christus tantopere mortem exhorruerit, cum multi martyres intrepidè iugulum porrigant.

Deu. 4. 24.
Heb. 12. 29.
Isa. 53. 10.

2. *Causa, cur Deus esse oportuerit, hæc est, ut esset satisficiens & satis dignum lutron.* Dignitas autem huius lutri consistebat. 1. in dignitate personæ. 2. in gravitate pænæ: qua dignitate & merito posset nobis reparare iustitiam amissam. Oportebat. n. hoc lutron æquipollere pænæ æternæ. Ideo Apostoli passionis Christi mentionem facientes, ferè semper mentionem faciunt Deitatis ipsius. *Deus suo sanguine redemit Ecclesiam. Sanguis Iesu Christi mundat nos ab omni peccato.* Imò Deus in paradiso coniungit hæc duo, *Conteret caput Serpentis, & serpens mordebit calcaneum, &c.* Item verò quod tale oportuerit esse lutron, declarat etiam peccatorum magnitudo: inter quæ ab initio mundi usque ad finem nullum est tam paruum quod mortem æternam non mereatur: omnia tam mala ut nullius creaturæ æterno supplicio possint expiari. Pro his verò omnibus oportuit intercessorè spondere, fore ut aliquando Deū prorsus nullis peccatis offendamus. hoc verò propter prauitatem sponderi à nullo potest, nisi potestatem habeat donandi Spiritum sanctum, & nos per eum ad imaginem Dei reformandi. Nemo igitur fuit qui sciret rationem hoc efficiendi in nobis: alioquin frustra spondisset pro nobis.

Act. 10. 38.
1. Ioan. 1. 7.
Ioan. 1. 3 p.
Gen. 3. 15.

3. *Causa inde nascitur, quæ est, ut posses in nobis restituere imaginem Dei, nimirum efficacia & potentia sua.*

4. *Ut posses dare Spiritum sanctum & colligere Ecclesiam, ac conferre omnia sua beneficia & ea conservare: quia Mediatoris*

atoris

atoris est, non tantum à se mortem depulisse, sed etiam beneficia, sua morte parata, nobis conferre, & efficere ut à peccato recedamus. 5. *Ut possit nobis arcanam Dei voluntatem revelare, quam, nisi fuisset Deus, scire non potuisset.* Obiect. *Pars offensa non potest esse Mediator. Christus quia est Deus, est pars offensa. Ergo quia est Deus non potest esse Mediator.* Resp. Maior vera est de ea parte offensa, in qua non sint plures personæ.

5. *Quis sit ille Mediator.*

Personæ, quæ sit ille Mediator, obiter fecimus mentionem in quaestione præcedenti, sed ad hanc præcipue spectat, ut de illa agamus. Non igitur alius est Mediator ille nisi filius Dei. 1. *Non pater*, quia non agit per se seu immediatè, sed per Filium & Spiritum Sanctum: nec fit ipse Legatus. *Non Spiritus Sanctus*: quia oportebat illum Mediatorem nos facere filios Dei adoptione. Ergo quod Mediator nobis communicaret, oportebat ipsum habere. Hoc autem non habuit Spiritus Sanctus. Nam is non Filius: nec illud habuit Pater, quia ipse debuit nos per Filium in filios adoptare. *Logos* ergo qui est naturalis ille filius Dei est noster Mediator, qui simul est verus Deus & verus homo, & in quo, tanquam primogenito, nos adoptamur. Ius filiationis ille nobis debebat conferre: quia solus ipse hoc poterat, utpote qui solus hoc habebat, & nisi ipse filius esset, conferre hoc nobis non posset. 2. *Quia filius Dei logos, est illa persona, per quam pater facti, operatur, & dat Spiritum Sanctum Pater, per quem fit etiam secunda creatio.* Per filium enim efficimur nouæ creaturæ. Ideoque Scriptura coniungit primam & secundam creationem: quia per eundem debuit fieri secunda creatio, per quem facta est prima: *Per filium omnia facta sunt.* Nempe omnia agit Pater mediatè per Filium, & Spiritum Sanctum, nihil autem per se, seu immediatè, licet omnia agat à se. 3. *Quia Mediator debet nobis dare Spiritum Sanctum.* Filius autem cum nobis

Ioan. 1. 3.

dat

dat, seu mittit. Ergo Filius est Mediator. Mittit quidem Spiritum Sanctum & Pater, sed mediatè per Filium: Filius immediatè. 4. Filium esse Mediatorem probatur *ex collatione patefactionum in Vestre testamento, & impletiōe earundem in Novo*. 5. Idem probatur *ex operibus & miraculis quæ Christus fecit*. 6. Hoc etiã constat *ex officio Filij*. Officium eius est annuntiare consilium Patris: unde dicitur *logos: unigenitus ille Filius, qui est in sinu Patris, ille nobis exposuit*. Ille etiã patefecit nobis veram Dei cognitionem atque arcanam Dei de nostra redemptione voluntatem. 7. Præter alia denique hoc ipsum euincitur ex illo Apostoli. *Christus factus est nobis sapiensia à Deo, iustitiæque, sanctificatiōis, & redemptiōis*. Ponuntur hic abstracta pro concretis. Iustificatio autem, & sanctificatio ante lapsum in nobis eadem res erat, sicuti nunc in sanctis Angelis: in nobis verò iam differunt. *Iustificatio* enim iam est imputatio iustitiæ Christi, qua iusti habemur coram Deo. *Sanctificatio* est effectio conformitatis cum Deo in nobis.

Ioan. 4.18.

1. Cor. 1.30.

Hæc de Mediatoris persona sufficiant,

1. *Quid sis Deus:* id confirmant multa Scripturæ loca: vt Sermo ille erat Deus. *Omnia per illum facta sunt. Deus proprio sanguine acquisiuit Ecclesiam. Qui declaratus est Filius Dei potenter secundum Spiritum sanctificationis. Quisquis credis in eum non pudebit. Tres sunt qui testificantur in celo, Pater, Sermo & Spiritus Sanctus: & hi tres vnum sunt.* Præter alia huiusmodi loca complura addi possunt his, & illa quibus Christo tribuitur invocatio, cultus divinus, exauditiō, opera solius Dei propria, & ea quæ tribuunt Christo nomen Iehouæ. Vt apud Euangelistam, vbi tribuitur Christo, quod apud Isaiam de Iehoua dicitur.

Ioan. 1.3.3.

Act. 30.18.

Rom. 1.4.

Rom. 10.11.

1. Ioan. 5.7.

Ioan. 11.40.

Isa. 6.9.

2. *Quod sis verus homo.* Huc pertinent loca. 1. *Quæ Christum vocant hominem, & Filium hominis:* vt cum dicitur, *Filius Davidis, Filius Abraham.* Item. *Fructus ventris, factus ex semine Davidis, secundum carnem:* &c.

Mat. 1.1.

Luc. 1.31.

Rom. 1.3.

Rom. 9.3.

habet

Ioan. 4. 2.

habet corpus Carnis, nempe non imaginarium, sed verum. Quicumque spiritus confitetur Iesum Christum in carne venisse, ex Deo est. 2. Huc pertinent illa, quæ tribuunt Christo propria hominis, ut crescere, edere, bibere, nescire, quiescere, defatigari, baptizari, circumcidi, contristari, lacerari.

Ioan. 1. 14.

Heb. 2. 14.

Act. 10. 28.

Ioan. 8. 58.

Mat. 28. 10.

3. Quod due natura in Christo unam personam constituunt. Huc pertinent loca, quæ per communicationem idiomatum tribuunt diuinæ naturæ, quæ sunt humanæ, & contrâ, ut sermo ille Caro factus est. Particeps factus est carnis, & sanguinis. Deus proprio sanguine acquisivit Ecclesiam. Priusquam Abrahamus fieret, ego sum. Ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem sæculi.

6. Quod unus sit Mediator.

Unus tantum est Mediator. 1. Tim. 2. 6. Ratio. Quia solus Filius est Mediator. Filius autem Dei est vnicus.

Obiect. Etiam Sancti pro nobis intercedunt. Ergo etiam illi sunt Mediatores. Resp. Discrimen est intercessionis Christi & Sanctorum in mundo degentium, & aliorum pro aliis aut pro persecutoribus & incredulis precantium. Sancti enim nituntur Christi merito: Christus suo.

Obiect. Vbi multa sunt media, ibi non vnus est Mediator. Sed sunt multa media salutis. Ergo, &c. Resp. Nego maiorem. Non enim idem sunt media & mediator salutis.

Cæterum beneficia Mediatoris continentur in officio. Nam officium à Deo Mediatori iniunctum est beneficia dare. Paulus ad Corinthios, Christus Iesus, inquit, factus est nobis sapientia à Deo, iustitiaque, & sanctificatio & redemptio. 1. Sapientia, quia est materia & subiectum nostræ sapientiæ, ut videlicet in eo cognoscamus Deum, ad quam nobis ipse sapientiæ autor est propositus. Tripliciter autem dicitur Sapientia Christus. 1. Quia protulit eam ex sinu Patris æterni. 2. Quia instituit & conseruat ministerium. 3. Quia est efficax in cordibus electorum. Vel breuius. 1. Quia est subiectum.

Amen

2. *Autor*. 3. *Medium*. 1. *Iustitia*, id est iustificator: in ipso enim tanquam in subiecto est iustitia, ratione meriti & efficaciz. 3. *Sanctificatio*, quia nos regenerat per Spiritum sanctum. 4. *Redemptio*, id est, liberator finalis. Nam *ἀπολύσις* non tantum pretium sed etiam effectum eius significat. Ponuntur enim abstracta pro concretis, more Hebræis usitato. Hæc dicta sufficient de persona & officio Mediatoris.

DE FOEDERE.

Dictum est quoddam *Mediator* sit *persona concilians duas partes dissidentes*. Ista autem conciliatio in Scripturis dicitur *Fœdus vel Testamentum*: de quo iam dicendum est veluti de altero correlativo in nostra reconciliatione. Igitur cum loco de *Mediatore* cohæret doctrina de *Fœdere*, quia omnis Mediator, est alicuius fœderis Mediator & duarum partium conciliator.

Quæstiones præcipuæ sunt.

1. *Quid sit fœdus Dei, quod per Mediatorem cum hominibus sancitur.*
2. *Possit-ne iniri sine Mediatore.*
3. *Sit-ne unum & idem Fœdus.*
4. *Quomodo conveniant & differant vetus & novum fœdus.*

1. *Quid sit fœdus.*

Fœdus in genere significat *mutuam promissionem vel pactiōem inter duas partes*, qua utraq; pars alteri se certis conditionibus obligat ad aliquid faciendum, dandum, vel accipiendum, adhibitis ceremoniis & Symbolis ad solennem testificationem. *Testamentum* vocatur *ultima voluntas testatoris*, qua moriens disponit de suis rebus quid de illis fieri velit. In specie autem *Fœdus*, quod cum hominibus per Mediatorem Deus pepigit, est *promissio vel pactio mutua*, qua Deus per & propter Mediatorem se obligat ad remittenda credentibus peccata, & dandam eis vitam æternam: qua vicissim sese homines obligant ad recipiendum vera fide tantum hoc beneficium, & ad præstandam Deo veram obedientiam, hoc est, ad vivendum

secundum ipsius voluntatem. Pactio hæc mutua signo sacramentalibus confirmatur. Nomen Fæderis ac Testamenti ad denotandum hoc Fædus Dei pro eodem sumitur. Vtrumque enim Reconciliationem nostri cum Deo, vel mutuam illam pactionem inter Deum & homines designat. Fædus autem vocatur hæc pactio, seu reconciliation: quoniam Deus nobis promittit certa bona, & à nobis vicissim exigit aliquid, adhibens etiam ceremonias solennes ad eius confirmationem. Testamentum vocatur: quia interueniente morte Testatoris Christi facta est hæc reconciliation, vt esset rata, quia dum viuit Testator habet ius mutandi, detrahendi, & addendi aliquid. Hæc ratio affertur in Epistola ad Hebræ. Testamentum ait Apost. in mortuis ratum est, quandoquidem nondum valet quum vivis testator. Testamentum ergo vocatur illa pactio, seu Reconciliation: quia illam nobis Christus acquisiuit sua morte, & simul eam nobis reliquit, non secus ac parentes morientes bona sua relinquunt liberis.

Heb. 9. 16.
17.

Ob. 1. Testamentum est ratum morte testatoris. Sed Deus non potest mori. Ergo non est ratum Testamentum, siue non potest dici Test. Resp. Nego minorem. Quia Deus redemiss Eccl. suo sanguine. Ergo mortuus est: sed in natura humana. Vel sic. Christus est testator, quia Deus & homo, & moritur in natura humana. Ob. 2. Sed Christus est intercessor: Deus autem testator. Ergo non valet reconciliatio. Resp. Differunt in Personis & Officiis. Persona Christi differt à persona Patris & Sp. S. & officio, non efficacia, respectu eius est intercessio, respectu nostri receptio in gratiam.

2. Quomodo fædus inter Deum & homines iniri possit.

Non potuit fædus illud iniri sine Mediatore. Nam sine satisfactione, & morte Mediatoris non potuit fieri reconciliatio seu receptio in gratiam. Eramus enim hostes Dei, nec patebat nobis aditus ad Deum, nisi intercedente pro nobis Christo mediatore, quemadmodum hoc fufius declaratum est supra in Quæstione.

Quare

Quare Mediator sit necessarius.

3. *Quotuplex sit fœdus.*

Vnum est substantia & duplex circumstantiis.

Vnum substantia. 1. Quia unus est Deus, unus Mediator Dei, & hominum, vnus modus Reconciliationis, vna fides, vna salutis via ab initio omnium qui seruantur, & seruati sunt. Iesus Christus heri & hodie idem est, & in secula. Qui est supra omnes, estque caput corporis Eccl. in quo totum ædificium congruenter coagmentatum, crescit, vsq; sit templum sanctū Domino. Non est aliud nomen sub celo, quod datum sit inter homines, per quod oporteat nos seruari. Nemo nouit Patrem nisi filius, & cuiusq; volueris filius revelare.

Heb. 13. 8.

Rom. 9. 5.

Colo. 1. 13.

Ephe. 2. 21.

Act. 4. 12.

Mat. 11. 27.

Nemo venit ad patrem nisi per me. Ego sum via veritas & vita. Abraham gestiuit, vsq; videres diem istum meum: & vidis ac gaudius est. Omnes igitur tam sub Lege, quàm sub Euang. saluandi, respexerunt ad vnicum Mediatorem Christum, per quem solum seruati sunt: ac proinde fœdus aliud non est nisi hoc vnum.

Ican. 14. 6.

Luc. 10. 24.

Ioan. 1. 56.

2. *Vnum duntaxat est:* quia conditiones principales (quæ dicuntur substantia fœderis) & ante Christum, & post Christum sunt eadem. Nam in veteri & in Nouo testamento promittit Deus remissionem peccatorum agentibus poenitentiam. 3. *In vitroq; sit obligatio ad credendum, poenitentiamq; agendum.*

Duplex autem est fœdus quod ad circumstantias, & conditiones minus principales, quæ sunt formæ administrationis subseruientes principalibus conditionibus, vt eas harum adminiculo fideles consequi possint.

4. *Quæ sit conuenientia, quæ iam differentia inter*

Vetus & Nouum fœdus.

Conuenit Nouum fœdus cum veteri, 1. *Ex pars Dei, quod utrumque habet eundem autorem & Mediatorem.* Moses quidem dicitur Mediator veteris Testamenti, sed typicus. Christus etiam nunc erat Mediator, eo adiuncto tamen sibi Mediatore typico. Iam vero Med. est sine illo typico. Nam manifestatus est in carne, nec typis ampliùs est reclusus. 2. *Quod eadem promissio gratia veteri populo nobiscum communis est, et si iam*

Gen. 22.
Gen. 3.

Gen. 17. 1.

clarius & sepius repetita. Promittit enim Deus gratiam omnibus credentibus in Mediatorem. In femine suo benedicuntur omnes gentes. Semen mulieris conteret caput serpentis. Hæc est eadem cum ista promissione iam fidelibus facta. *Qui credis in filium habes vitam æternam.* Hic loquimur, non in specie de circumstantiis gratiæ, sed in genere de promissione gratiæ. 2. *Ex parte nostri, vel hominum conuenit nouum cum vetere: quia in utroque fit obligatio hominum ad fidem, & penitentiam. Ambula coram me & esto perfectus. Ego ero Deus tuus & semini tui.* Non potest autem Dominus esse Deus noster, nisi remittat nobis peccata nostra, applicet nobis meritum Christi, atque efficiat ut & nos ipsi nobis illud per fidem applicemus, ac nos ad ipsum veram resipiscencia conuertamus. Videmus ita conuenire nolum fœdus cum vetere, quod ad principales fœderis condiciones, tum ex parte Dei, tum ex nostri.

Differt namque fœdus à veteri.

1. *Ex parte Dei.* Quia, 1. in veteri fœdere erant quædam promissiones speciales, de certis quibusdam corporalibus beneficiis, ut promissio de terra Canaan possidenda & conseruanda, de retinenda forma cultus ceremonialis & politiæ in illa terra, usque ad tempus Messii. Item: de Messia nascituro ex illo populo. In nouo autem Testamento promissio corporalis tantum est in genere: quod nimirum Deus seruire velit hospitia Ecclesiæ. 2. In veteri, 1. illa alia est circumstantia promissionis, & gratiæ, quam in nouo Testamento. In veteri enim fœdere reconciliantur propter Messiam venturum, vel exhibendum: Nos in nouo fœdere reconciliamur Deo propter Messiam exhibitum. 3. Alia erant symbola, ac signa promissionum in veteri Testamento, quam nunc in nouo. Olim multa erant signa, ac sacramenta, ut circumcisio, Pascha, sacrificia. Iam pauca, & simplicia, nempe Baptismus, & Cœna Domini. 4. In veteri Testamento omnia erant typica, ut sacrificia, sacerdotes &c. Nos habemus in nouo Testamentores significatas. 5. Vetus fœdus erat temporarium, quod

quod nimirum durans usque ad Messiam. *Novum Testamentum est æternum, & durans ad finem usque mundi.* Iuxta illud. *Sempiternum fœdus faciam cum illis.*

2. *Ex parte nostri.* Quia. 1. in veteri Testamento obligabantur non ad Morales tantum Leges, sed ad Ceremoniales etiam, & Forenses, ad politiam videlicet & cultum Mosaicum servandum. In novo Testamento tantum obligamur ad usum Sacramentorum, & obediensiam, hoc est, ad cultum moralem. Reliquæ autem Leges iam sunt adaphoræ. 2. *Vetus Testamentum alligabatur ad certam gentem, ad quam oportebat omnes accedere, qui volebant servari.* Novum testamentum ad omnes gentes pertinet, cuiuscumque sint Nationis, linguae, aut conditionis. Vult enim Deus omnes salvos fieri, cuiuscumque sint gentis. Observandum hoc loco vetus fœdus accipi sæpe pro lege, videlicet eius partis respectu, quæ præcipue ibi tractatur. Nam in veteri fœdere Lex magis urgebatur, & multæ eius erant partes: Evangelium contra erat illic obscurius. Eodem prorsus modo, *Novum fœdus accipitur pro Evangelio,* quia in novo Testamento magna pars Legum abolita est, & Evangelium clarius patefactum. Quoniam verò *Novum Fœdus, & Evangelium* sic inter se conveniunt, ut vnum pro altero sumatur, doctrinæ de Fœdere Dei non incommodè subiiciemus Locum,

DE EVANGELIO.

Vum dicitur de Mediatore, necessarium etiam dicendum de doctrina, in qua nobis Mediator ostenditur, describitur, offertur. Ea doctrina est Evangelium. Deinde dicendum quoque de medio, quo sumus Mediatoris participes. Illud medium est fides. Duplici autem de causa dicendum est de Evangelio, quum de Mediatore dicitur. 1. *Quia Mediator Christus est Evangelij subiectum.* 2. *Quia Evangelij autor est ipse Mediator.* Est enim officij Mediatoris pars illud revelare *Veneritque ille Filius qui est in sinu Patris in nobis exposuit.* Ioan. 1. 18.

Quæstiones præcipuæ.

1. Quid sit Euangelium.
2. An semper fuerit in mundo.
3. Quomodo differat à Lege.
4. Quæ propria sint effecta Euangelij.
5. Unde constet Euangelij veritatem & certitudinem.
1. Quid sit Euangelium.

Ipsa vox Euangelij significat Latine nuntium: item præmium quod datur læta nuntianti: denique sacrificium quod offertur Deo pro læto nuntio. Est autem Euangelium doctrina divinæ inde ab initio mundi præfata, ac

Luc. 24. 27. primum in Paradiso per Filium Dei Mediatorem, statim post
Ioan. 3. 16. ipsum prolata à sinu Patris æterni, in qua promittitur & an
Rom. 3. 25. nuntiatur ex gratuita Dei misericordia omnibus credentibus,
Heb. 3. 10. in filium Dei, & agentibus penitentiam, Liberatio à morte
1. Ioan. 2. 12. à maledictione, & ab ira Dei, deinde remissio peccatorum, &
Act. 13. 31. salus, & vita æterna propter filij Dei Mediatoris nostri victi-
Colo. 1. 20. miam, secundam promissionem patribus in paradiso factam, per
Rom. 3. 24. quam isidem doctrinam. S. S. est efficax excitando in nobis fi-
Ephes. 1. dem, penitentiam, & initium vite æternæ. Alia Euange-
7. & 2. 3. lii definitio: Euangelium est doctrina divinæ revelata,
2. Tim. 1. 9. docens quod Dominus noster Iesus Christus factus sit nostra
Rom. 11. 6. sapientia, iustitia, sanctificatio, & redemptio, donans remis-
Philip. 3. 9. sionem peccatorum omnibus qui vera fide ipsi inferuntur, &
eius beneficia amplectuntur. Hanc definitionem confir-
mant omnes Euangelij summi: ut, Hec est voluntas pa-
tris qui misit me, ut omnis qui videt filium, & credit in eum
habeat vitam æternam. Ego verò suscitabo eum ultimo die.
Ioan. 9. 40. Oportuit prædicari in eius nomine resipiscen-
Act. 13. 38. tiam, ac remis-
Luc. 24. 47. sionem peccatorum apud omnes gentes, Iussit discipulos prædi-
Ioan. 1. 17. care fidem & penitentiam. Lex per Moysen data est: gratia
verò per Iesum Christum.

2. An semper Euangelium fuerit in Mundo.

Semper Euang. inde fuit ab initio Mundi. Id probatur 1. Testimonium Apostolorum: ut Petri, Hæc omnes

Act. 10. 43. Prophetæ testimonium dant, remissionem peccatorum accep-
1. Pet. 1. 10. turum per nomen eius quemnis qui credideris in eum. De qua
salus

salute inquisuerunt, & scrutati sunt Prophetas. Item Pauli: Quod (Euangelium) ante promiserat per Prophetas suos in Scripturis sanctis. Ipsi etiam Christi dicentis. Si crederetis Moysi, crederetis mihi: de me enim ille scripsit. 2. Idem constat ex omnibus promissionibus, & vaticiniis de Messia.

Rom. 1.2.
Ioan. 5. 46.

Obiect. Atqui Paulus dicit Euangelium fuisse promissum per Prophetas. Et Petrus Prophetas venturam in nobis gratiam prædixisse. Non igitur Euangelium semper fuit. *Resp.* Conceditur argumentum quod ad circumstantias easdem, respectu videlicet præteriti & præsentis temporis, rerum exhibendarum, & exhibitarum, claritatis & obscuritatis. Deinde quod ad eandem qualitatem, hoc est, si accipiatur vox Euangelij pro doctrina de salute æterna, ac de Messia exhibendo, semper fuit. Abraham vidit diem meum, & gavisus est.

Obiect. 2. Paulus ait, Euangelium aliis aetatibus non innotuisse filiis hominum. *Resp.* Addit Apostolus eo loco, vnum: quia nunc Euangelium, & multò clariùs, & ad multos propagatum est.

Hic etiam obiter notandum est, quod semper observatur discrimen *Εὐαγγελιστής* & *Εὐαγγέλιον*. Vox *Εὐαγγελιστής* solet notare doctrinam de gratia post impletionem, id est de rebus gestis & impletis promissionibus. *Εὐαγγέλιον* verò de rebus implendis loquitur, & est adumbratio rerum futurarum de Messia exhibendo. In re ipsa nihil differunt hæ voces. Notantur enim eadē beneficia Messie per utramque, ut ex locis sequentibus colligi potest: Abraham vidit diem meum & gavisus est. In semine tuo benedicentur omnes gentes. Ego sum via, veritas & vita. Nemo venit ad Patrem nisi per me. Ego sum ostium. Constituis eum caput super omnia. Iesus Christus est heri & hodie.

Ioan. 8. 34.
Ephes. 3. 5.
Ioan. 8. 56.
Gen. 12. 3.
Ioan. 14. 6.
& 10. 7.
Eph. 3. 22.
Heb. 13. 8.
Gen. 12. 3.
Deu. 18. 15.
Nu. 24. 17.

Notandū etiam quomodo Moyses de Christo scripsit. 1. Quod ad promissiones, quas habet de Messia, In semine tuo benedicentur omnes gentes. Suscitabis Deum Prophetam. Orietur Stella ex Jacob. & c. 2. Quod ad

reſtriſſionem certarum perſonarum, ex quibus Meſſias erat ordinatus, quibus ſubinde magis ac magis renouata eſt & patefacta promiſſio de Meſſia. 3. Totum ſacerdotium Leuiticum & cultus ceremonialis ad Chriſtum ſpectauit, ſacrificia, hoſtiæ, altaria, templum. Etiam regnum & reges erant typus regni Chriſti. Sic igitur valde multa ſcripſit Moſes de Chriſto.

I-an. 1. 17.

Ob. Lex per Moſem data eſt, gratia & veritas per Chriſtum. Ergo non ſemper fuit Euangelium. Reſp. Gratia & veritas facta per Chriſtum, ſcilicet quoad impletionem, patefactionem, applicationem & perfectionem fidei in cordibus, qua nobis applicamus promiſſiones gratiæ, non ſemper fuit. *Inſtantia. Sed dicit, Lex per Moſem: Ergo non Euangelium. Reſp.* Lex per Moſem data eſt, id eſt, hoc fuit principale eius officium promulgare legem: ſed interim docuit etiam Euangelium, licet obſcurius, vt dictum eſt ſuprà. At Chriſti præcipuum munus eſt promulgare Euangelium, licet interim legem etiam doceat, ſed non ita expreſſe vt Moſes. Purgabat Legem Moralem à corruptelis, & abrogabat legem ceremonialem & forenſem.

3. Quomodo Euangelium differat à Lege.

Lex & Euangelium, quatenus in vtroque de natura Dei, de voluntate, & operibus eius agitur, inter ſe quidem conueniunt: ſed tamen maximum eſt inter vtrumque diſcrimen. Nam differunt inter ſe Lex & Euangelium. 1. ſubiectis, id eſt materia ipſa vel ſubſtantia doctrinæ. Lex enim docet quales eſſe, vel quid præſtare debeamus: ſed non addit vires præſtandi illud, vel non addit rationem quomodo tales euadere poſſimus. Euangelium verò nos docet quomodo tales ſiamus, quales nos eſſe Lex præcipit. Offert enim nobis promiſſionem gratiæ de iuſtitia Chriſti perfecta, nobis per fidem non ſecus imputata, ac ſi illa eſſet noſtra. Lex dicit, hoc fac, & viues: Euangelium dicit, crede promiſſioni, & ſalvus eris. 2. Patefactionibus vel modis patefactionis. Lex enim inſita eſt cordib. à naturam ipſa creatione, ideoq. natura nota eſt. Euangelium non à natura

à natura, sed cœlis patefactum est per Mediatorem. Opus Legis scriptum in cordibus. Nemo nouit Patrem, nisi filius & cuiusque &c. Caro & sanguis hæc non reuexis tibi. Filius qui est in sinu Patris, ille exposuit nobis. i. Lex nobis proponit iustitiam Dei nudam, atque ita ex aduerso nostrā iniustitiam. Est enim Lex agnitio peccati: quippe quæ illius nos accusat, ac damnat, & hoc pacto nos occidit: Vnde etiam dicitur ministerium mortis. Euangelium uero iustitiam Dei nobis proponit coniunctam cum ipsius misericordia. Atque vti Lex propter peccatum, cuius nos accusat, terrores iucutit conscientijs nostris: contrā S.S. per doctrinam Euangelij generat in cordibus nostris fidem: vnde, & Euangelium dicitur nos uiuificare. 4. Lex, & Euangelium differunt promissionibus. Lex enim promittit quidem vitam æternam, sed cum conditione perfectæ iustitiæ nostræ, atque obedientiæ à nobis præstite: Euangelium uero nobis æternam vitam promittit cum conditione quædam iustitiæ perfectæ, sed alienæ, nobis autem applicatæ, & imputatæ. Fidem tantum requirit à nobis Euangelium qua perfectam Christi iustitiam, gratuito credentibus qua imputatam, imò qua Christum ipsum cum suis omnibus beneficijs ex mera gratia nobis datum amplectamur. Nec propterea pugnant inter se Lex & Euangelium. Etsi enim Lex uult præstari à te mandata, si uis vitam ingredi: non tamen te excludit è vita æterna, si alius pro te Legem præstet. Pone quidem unum modum satisfaciendi, nempe per se: sed propterea non excludit alterum modum satisfaciendi, scilicet per alium, quem nobis Euangelium declarat. per alium porro satisfacere non possumus, hoc est per Christum, nisi fide perfectam eius iustitiam induamus. Euangelium igitur præcipit nobis ut habeamus fidem, & simul ex animo resipiscamus. Fides enim siue vera resipiscencia consistere nequit.

Ob. Euangelij nulla est (inquiunt Flacciani) præceptio, sed Legis: Ergo resipiscencia, vel penitentiæ præceptio, non est Euangelij: sed Legis. Resp. Negamus quod nulla sit Euangelij

Rom. 2. 19.

Mat. 11. 27.

Mat. 16. 7.

Ioan. 1. 18.

Euangelij præceptio. Hæc enim propria est Euangelij, qua illud nos iubet sibi credere, amplecti beneficium Christi, & post iustificationem inchoare illam iustitiam quam Lex à nobis requirit. *Inst. Asqui Lex est illa nos iubet credere Deo. Resp.* Illa nimirum iubet hoc in genere, ut fidem adhibeamus omnib. promissionib. præceptis, & minis diuinis, idq; cum comminatione prænz, nisi faciamus. Euangelium verò in specie iubet nos amplecti promissionē gratiæ, & deinde hortatur nos intus & foras per verbum & sacramenta, ut viuamus Euangelio dignè: non explicat per species, hoc vel illud facit, sed relinquit illud Legi: tantum hortatur, ut dignè versetur Euang. Deinde non dicit in genere, credas omnib. Dei promissionib. nã & hoc relinquit Legi verum in specie dicit, huic crede promissioni. Si peccaueris confugas ad Christum, in eum credas, & remittentur tibi peccata.

4. *Quæ propria sint effecta Euangelij.*

Ro. 10. 17.
2. Cor. 3. 8.
Rom. 1. 26.

Propria Euangelij effecta sunt. 1. Fides iuxta illud, Fides ex auditu. Euangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti. 2. Conuersio, regeneratio, iustificatio, & salus.

5. *Vnde constat Euangelij veritas & certitudo.*

Euangelij veritas & certitudo constat 1. Ex testimonio Spiritus Sancti. 2. Ex vaticiniis per Prophetas, & alios sanctos editis. 3. Ex impletione vaticiniorum in Nouo Testamento præstita. 4. Ex miraculis, quibus est confirmata Euangelij doctrina. 5. Ex ipsius Euangelicæ doctrinæ testimonio: quia ipsa sola demonstrat viam effugiendi mortem & peccatum.

QV. *Sed quare Deus credentes tantum vult saluos facere.*
Resp. Quia illi tantum agnoscunt beneficium Christi, vel quia in illis tantum assequitur Deus suum finem, propter quem condidit & redemit genus humanum, qui est agnitio & celebratio sui.

Obiect. 1. *Gratia Dei exuperat peccatum Adami: Ergo si propter peccatum Adami omnes perierant, multo magis propter gratiam Christi omnes, non autem tantum credentes saluantur*

saluentur. Resp. ad antecedens: *Gratia Dei exuperat quod ad satisfactionem, non quod ad applicationē. Quod ergo non omnes propter gratiam Christi saluantur, hoc ipsis incredulis est ascribendum. Isti enim omnes gratiam Christi respuunt. In solis autem creditib, Deus finem suū assequitur, cum sint grati Deo, beneficia Dei vera fide accipiant eademq; celebrant.*

Obiect. 2. Præstata satisfactiōe sufficienti pro omnibus peccatis debent omnes recipi in gratiam. At Christus præstitit satisfactiōem pro omnibus peccatis. Ergo si hoc non fiat, Deus aut iniurius est hominibus, aut detrahitis aliquid Christi merito. Resp. Ad Maior. Nisi addita sit satisfactiōi conditio. Qui sibi satisfactiōem illam sufficientem applicant, Maior ergo non est admittenda. Atque hinc apparet quare non omnes saluentur quia scilicet non omnes sibi applicant fide satisfactiōem Christi, & vult Dominus extare exempla, non misericordiz tantum suæ in electis, sed & iustitiæ suæ in reprobis: hoc non fieret, si omnes promiscuè seruarentur.

Obiect. 3. Adam omnes damnationi obnoxios facis: Christus tantum aliquos iustificat. Ergo maior vis est peccati ad condemnandum, quam Christi satisfactiōis ad seruandum. Resp. Nego consequentiam: quia vis, efficacis, atque excellentia satisfactiōis Christi non consistit in multitudine hominum, applicantium sibi satisfactiōem, & meritum Christi: sed in ipsius beneficii magnitudine. Maius enim opus est liberare vnum, atq; alterum hominē à morte æterna, quam omnes homines æternæ mortis reos facere per peccatum. Deinde in vi, & excellentia satisfactiōis non est causa: cur pauci per Christum seruentur: vitium potius est in hominibus, qui non æque sibi applicant Christi meritum vera fide atque sibi applicant peccatum Adami. Gratia enim Dei non est angustior, quam peccatum, quod ad sufficientiam satisfactiōis: sed quod ad sufficientiam applicationis. Neq; Deus ita vult patefacere misericordiam suam, vt non exerceat iustitiam.

Explicata doctrina de Mediatore, quæ est Euangelium, superest vt dicamus de medio, quo sumus Mediatoris participes, nempe de fide: sine qua etiam nihil Euangelij prædicatio prodest.

Quæstiones præcipue sunt.

1. Quid sis fides in genere.
2. Quæ sint fidei species.
3. Quomodo species illa differant inter se.
4. Quomodo fides, & spes inter se differant, & conveniant.
5. Quæ sint causæ fidei.
6. Qui effectus.
7. Quibus detur.

Quid sis Fides.

Fides in genere est notitia certarum propositionum quibus assentimur propter auctoritatem, ac testimonium testis veracis, de quo fas non est dubitare. Fides hæc aut est diuinarum aut humanarum rerum. Fides autem generaliter sumpta in Sacris literis est aliquanto restrictior, & omnibus Fidei speciebus, quæ in Scriptura traduntur, competit. Ea est firmus assensus, vel notitia certa, quæ asserimur alicui promissioni, seu propositioni de Deo, & eius voluntate, propter ipsius Dei testimonium, vel asseverationem.

Heb. 11. 1.

2. Quæ sint Fidei species.

Species fidei sunt quatuor.

1. Fides Historica.
2. Temporaria.
3. Miraculorum.
4. Insificans.

3. Quomodo Species illa differant inter se.

Harum specierum discrimen constat ex ipsarum definitionibus. Historica Fides est noscere & statueræ quod verum sis omne Dei verbum diuinitus traditum, vel patefactum, siue per vocem, siue per oracula, siue per aliquam reuelationis modum, propter auctoritatem & asseverationem diuinam

quæ

que nobis constas. Nominatur *Historica*, quia tantum continet notitiam historię, eorum scilicet, quę Deus dicit se facere, vel fecisse, vel esse facturum. *Historicā* esse talem fidem probatur Scripturę testimoniis: vt, *Dæmones etiam credunt, & contremiscunt. Etsi habeam omnem fidem adeo vt montes transferam, &c.* Hoc dictum loquitur de omnibus speciebus fidei, excepta fide iustificante. In actis dicitur ipse etiam Simon Magus credidisse, scilicet veram esse doctrinam quam proponebant Apost. & tamē non habuit fidem iustificantē.

Iaco. 2. 19.
1. Cor. 13. 2.

Act. 8. 13.

Temporalis fides, est assentiri doctrinę celesti, per Prophetas, & Apost. traditę, eam profiteri, & de ea gloriari, & eius cognitione letari ad tempus: sed non propter applicationem promissionis ad se, id est, non propter sensum gratię in suo corde, verum propter alias causas. Hęc definitio sumpta est ex verbis Christi. *Qui sermonem audis, & statim cum gaudio excipis, &c.* hoc est, qui proficetur illud, ei assentitur, eoque letatur: verum non habet radicem in semetipso, & non est illa fides perpetua quia causa non est perpetua. Causę autem sunt varię, vt gloria, commodā privata, vel publica. *Ab historica tamen hęc fides temporalis differt, Letitia comitante eam, & quod historica fides tantum habeat notitiam: Temporalis autem fides etiam letatur ea conditione, quam habet, sed tantum ad tempus.* Diabolus non letatur notitia quam habet: sed vellet eam prorsus extinctam. Deinde non proficetur se esse affectum illius, sed illam oppugnat: & licet sciat eam esse veram, tamen mallet eam abolitam. Ob. *Diabolus etiam sepe professus est Christum.* Ergo doctrinam eius non oppugnat. Resp. Fecit hoc non studio propagandi aut promouendi eam, sed vt eam misceret cum suis mendacijs, atq; ita eam redderet inuisā. Ideo Christus eum iubet tacere, quemadmodum, & Paulus in Actis. Aliquando etiam coniuncta est *historica Fides* cum professione. Sępe enim homines quibusdā de causis ea profitentur quę oderunt.

Mat. 13. 20.

Marc. 1. 25.
Act. 16. 18.

Miraculorum fides, est certa persuasio ex singulari revelatione

ione Diuina, qua quis est certus euentuum potentia Diuina
 1. Cor. 13. 2. opus aliquod extraordinarium, vel miraculosum, & contra
 naturam, quod petis fieri, & euentuum dicis. De hac ait
 Apost. Si habeam omnem fidem, eded vs montes transferam.
 Licet hoc dictum intelligatur de omnib. fidei specie-
 bus, excepta fide iustificante: tamen præcipue refer-
 tur ad miraculorum fidem, quomodo & Christus, Si

Mat. 17. 20. habeatis fidem quantum est granum sinapis. Hæc autem fi-
 des non hauritur simpliciter ex verbo Dei, nisi acce-
 dat singularis reuelatio diuina, sine qua non possunt
 edi miracula. Diuersam hanc esse ab aliis fidei spe-
 ciebus probatur his rationibus. 1. Ex illo Christi dicto
 iam citato: Si habuero fidem vs granum sinapis. Atqui
 multi sancti, qui & historiam verbi Dei nouerant, &
 lætabantur de ea, & sibi eam applicabant, habuerunt
 fidem: & tamen non transulerunt montes. Ergo hæc
 est alia species. 2. Multi conabantur elicere diabolos sine
 reuelatione, uti filij Sceue, quibus propterea res malè succeda-
 bat. 3. Simon Magnus dicitur credidisse, & tamen non potuit
 edere miracula. Nam ideo volebat hanc facultatem e-
 mere. 4. Diabolus nemo nisi Creator potest immutare rerum
 naturam. 5. Indes edebat miracula, & tamen à Domino di-
 citur diabolus esse, hoc est non habere fidem iustifican-
 tem. Ergo habuit aliam fidem, nimirum Miraculorū,
 historicam, & fortassis etiam Temporalem. Tales &
 isti qui aiunt apud Euang. Nonne in nomine tuo eiecimus
 demonia? Distincta est igitur hæc species ab aliis. Est
 enim specialis fides de certa aliqua re sibi diuinitus
 reuelata: at fides historica ad omnia, quæ in verbo
 rescripta sunt, sese extendit, sicuti etiam temporaria.

Ioan. 6. 70.
 Mat. 7. 22.

Fides iustificans, est certa fiducia, qua nobis applicamus
 Christi meritum. Applicamus illud nobis, dum certo
 statuimus iustitiam, seu meritum Christi nobis dona-
 ri, & imputari. Fiducia vera est motus cordis, & volunta-
 tis persequens bonum aliquod, eoque gaudens & nitens. Porro
 si fides est fiducia, Ergo & notitia: vt pote quam præsup-
 ponit.

ponit. Oportet enim te primum nouisse doctrinam antequam ei credas. Atq; hæc due partes *notitia & fiducia*, seu firmus assensus, constituunt genus *fidei iustificantis*. *Differentia est à Sp. S. per Euang. in cordibus accensa*. Vnde etiam patet S. S. esse fidei causam. *Proprium fidei iustificantis talis est fiducia, quæ in Deo acquiescat*, quo distinguatur hæc à reliquis omnib. speciebus. Iustificans complectitur historicam, sed hæc non sufficit ad iustificantem sicut nec aliz dux. Nam si ex fide est hereditas, ea erit ex vna aliqua harum quatuor: at non ex fide historica, alioquin & Diaboli essent hæredes: nec ex temporaria: illam. n. Christus reiecit: neque ex fide miraculorum: alioquin & Iudas esset hæres. Ex fide igitur iustificante est hereditas: quæ propriè, *fides* appellatur.

Mat. 13. 20.

Quid sit autè *Fides iustificans*, nemo intelligit nisi qui credit, sicut qui nunquã vidit aut gustauit mel, non intelligit quis sit eius sapor, etsi multa de eius suauitate dicas. Reperit autem quisq; credens in se hæc, & potest etiã explicare aliis. 1. *Credis verũ esse quicquid traditur in scrip.* 2. *Sentis se obligatum ad ea credenda*. Si enim vera esse fateor: ergo iustum est vt eis assentiar. 3. *Voluntatem habes obediendi doctrinæ Propheticae & Apost. sine exceptione in omnib. faciendis aut patiendis*. Si deo credere velim oportet vt eius voluntati obtemperẽ, & statuiam hanc voluntatem potestatem non esse à nobis hominib. sed ab ipso. 4. *Applicas sibi hæc omnia*, & ex priorib. sic colligit. Scio ad me pertinere quæ promittuntur, hoc est, fiducia certa concludit. Quum iam me amat Deus, & mihi dant hæc bona etiam seruabit me in æternum. 6. *Sequitur lætitia de his bonis*, id est, pax conscientiz. 7. *Studium in patiando & faciendo quæ sunt patienda aut facienda*. Facit igitur homo præditus fide iustificante officium sibi commissum, mundo & diabolo reluctantib. Superat autem omnem intellectum pax illa conscientiz.

4. *Quomodo Fides & Spes inter se differant & conueniant.*

Fides iustificans non confunditur cum Spe. Nam fides apprehendit præsentia bona, spes autem futura.

Ob. *Atque credimus vitam eternam, quia scimus illam futura.* Resp. Futura quoddam executionem: Præteritum quoddam voluntatem, ad immutabile Dei consilium. Itaque credimus vitam eternam quoddam & Dei propositum dandi nobis eam: speramus autem dandam: deinde credimus vitam eternam, quoddam ad initium eius in hac vita, eius consummationem speramus in futura.

Ioan. 5. 24.

Ioan. 17. 3.

Gal. 4. 6.

Rom. 8. 24.

1. Ioan. 5. 8.

Heb. 11. 1.

Qui credit in filium transiit à morte in vitam. Hæc est vita eterna, ut se solum cognoscant esse verum Deum, &c. Emisi Deus spiritum filij sui in corda vestra clamantem, &c. Spe seruati sumus. Nunc filij Dei sumus, sed nondum possessi sumus est quod erimus, &c. Fide igitur itaculmus nostra esse bona, quæ nondum habemus, sed spe certa expectamus. Vnde & autor Epistolæ ad Hebræos, fidem docet circa spem versari: *Fides, inquit, est hypostasis, id est substantia, eorum quæ sperantur: vel est illud quod facit ut extent quæ sperantur, & quod demonstrat quæ non videntur à sensibus nostris, sed mente capiuntur: non apparent, scilicet quod ad impletionem & consolationem.*

Differentia etiam fidei, & Spei sic breviter comprehendere potest. *Fides amplectitur promissiones de rebus: Spes autem res ipsas, de quibus sunt promissiones. Conveniunt inter se fides, & spes, quod eadem beneficia respiciunt.*

5. Quæ sint causæ fidei.

Causa efficiens prima fidei, & principalis est Spiritus Sanctus: Gratia est servati per fidem: idque non ex vobis: Dei donum est.

Ob. *Diabolus habet fidem historicam.* Ergo à Spiritu Sancto. Resp. Etiam, quæ in Diabolo est fides efficitur à Deo: sed generali & vniuersali, non speciali, aut particulari operatione, vel modo: quia tali modo Spiritus sanctus in solis Electis operatur, fidem iustifican-tem in iis efficiens.

Instrumentalis causa fidei in genere est totum verbum Dei, id est, utriusque Testamenti Libri Canonici, à Deo ipso dictati, qui diuiduntur in Legem, & Euangelium,

in duas primarias partes scilicet, & complectuntur non modò verbum, sed multa opera & miracula Dei in mundo. *Primum autem organum iustificantis fidei est prædicatio Evangelij. Fides est ex auditu. Evangelium est potentia Dei ad salutem cuius credenti. Sine hac Evangelij prædicatione, nunquam generabitur in nobis fides iustificans.*

Rom. 10. 17

Rom. 1. 16.

Formalis causa fidei iustificantis est ipsa definitio.

Obiectum Deus, & Christus, eiusq. promissio.

Materia. seu subiectum fidei, seu id in quo habet, est Intellectus, voluntas, & cor hominum.

Finalis causa. 1. Celebratio veritatis, iustitiae, bonitatis, misericordiae Dei. 2. Salus nostra. Fidei miraculorum causa non est simpliciter verbum Dei, sed oportet accedat ipsa reuelatio singularis, multa opera Dei, item congruentia euentuum, prædictionum, & oraculorum.

6. Quisunt effectus Fidei.

Effectus Fidei iustificantis sunt. 1. *Latissia acquiescens in Deo. Iustificati ex Fide pacem habemus cum Deo. Hæc est pax illa conscientiae.*

Rom. 5. 1.

2. *Tota conversio quæ fidem sequitur.*

3. *Fructus conversionis, & patientiae, bona scilicet opera. Huc referri possunt consequentia, videlicet incrementum donorum Spiritualium & corporaliū.*

4. *Acceptio bonorum, in quæ fertur fides, hoc est, eorum donorum, quæ credimus per fidem iustificantem nobis dari, qualis nimirum est iustificatio, atque omnia quæ eam consequuntur. Quod est causa causæ id etiam est causa effectus. Si igitur fides est principalis causa iustificationis, etiam causa est eorum, quæ iustificationem consequuntur. Fides tua te servauit.*

Luc. 8. 48.

5. *Effectus fidei sunt iustificatio & regeneratio. Rom. 3. 27. & 10. 10. Act. 13. 39.*

7. Quibus datur fides.

Fides iustificans tantum est Electorum propria, & quidem

Q

Io. 6. 44.

Io. 10. 26.

Mat. 13. 11.

Act. 13. 48.

Rom. 8. 30.

Eph. 2. 8.

Ro. 10. 16.

2. Theſ. 3. 2.

quidem omnium. Datur enim solis & omnibus Electis, etiam infantibus inclinatione. *Nemo venit ad me, nisi pater, qui misit me, traxerit eum. Vos non creditis: non enim effusum est ex omnibus meis. Vobis datum est nosse mysteria regni cælorum: illis autem non est datum. Et crediderunt quosquos erant ordinati ad vitam æternam. Quos prædestinavi, eos etiam vocavi: quos vocavi, eos etiam Iustificavi. Fides Dei donum est. Non omnes ausculturunt Euang. Non enim omnium est fides.*

Temporalis, & miraculorum fides datur etiam iis, qui sunt tantum visibilis Ecclesiæ membra, id est hypocritis. Iam tamen fides miraculorum desit, quæ viguit in prima Ecclesia, siquidem doctrina iam satis est confirmata.

Historica fides non tantum visibili, & inuisibili Ecclesiæ: sed etiam iis communis est, qui non sunt externa membra Ecclesiæ, quales sunt diabolici. Habere autem pios historicam fidem non est dubium. Nam ut assentiaris alicui rei, oportet te prius habere eius cognitionem.

Ob. Fides historica est bonum opus. Diabolici habent fidem historicam. Ergo habent bona opera. Resp. Fides historica est bonum opus, scilicet si coniuncta sit cum applicatione. Instantia. Fides historica est bonum opus, etiam si non coniuncta sit cum applicatione. Ergo Diabolici habent bona opera. Resp. Fides historica est bonum opus, scilicet per se: malum autem fit per accidens, cum non applicantur, quæ agnoscit fides historica. Ideo dicuntur Diabolici contemiscere: nam quæ norunt de Deo sibi non applicant.

Ob. Contra id quod fides sit omnium Electorum. Infantes plurimi sunt Electi, nec tamen habent fidem: Ergo fides non est omnium Electorum. Resp. Non quidem habent fidem actualem, sed habent potentiam, vel inclinationem ad credendum, quam Spiritus Sanctus pro eorum captu & modo in iis operatur. Manet ergo quod antè confirmatum est nempe fidem esse omnium Electorum: quin & illud addo, fidem esse omnibus

his Electis necessariam: neque fidem tantum, sed & ipsam fidei confessionem. 1. Propter mandatum Dei. Exod. 10. *Non assumes nomen Domini Dei tui in vanis. Erga illud assumes.* Qui me confessus fueris, &c. Mat. 10. 32. 3. Propter gloriam dei. Luceat lux vestra coram mundo. Mar. 5. 16. 3. Quia fides non est ociosa, est enim veluti arbor fructifera. 4. Ut alios ad Christum adducamus. Es tu conversus confirma fratres. Luc. 22. 32.

Scimus autem nos habere fidem. 1. Ex ipsa, id est, ex vero & non simulato studio accipiendi beneficia à Christo oblata. 2. Ex iusta fidei cum dubitatione. 3. Ex effusis, id est, ex serio proposito obediendi Deo secundum omnia eius præcepta.

Contra fidei certitudinem, de qua in definitione fidei. Obi. 1. Qui possunt labi ante finem visa in peccatum & damnationem illa non possunt esse certi de visa æterna. Maior probatur, quia certum esse, & posse labi, pugnant inter se: falsum igitur quod in definitione fidei iustificantis docetur: visam scilicet æternam nobis donatam esse, eoq; fidem nostram de eo esse certam. Resp. Posse labi, vel deficere, scilicet finaliter, pugnant cum certitudine salutis. Instantia. Omnes infirmi possunt deficere finaliter. Resp. Si gratia Dei non conservet eos, ne labantur finaliter. Instantia. Io. 1. 12. Deus non expressit se nos servaturum. Resp. Imò expressit quia dixit. Omnes me ætèrno rapiet à manibus meis. Instantia. Sed dicitur etiam, Qui stat, videat ne cadat Ergo. Deus non promissit se nos servaturum, sed nobis perseverantiam commissit. Resp. Est fallacia à non causa, ut causa. Hac enim ipsa adhortatione vult fidelium salutem perficere, fovere, & conservare, non autem eorum viribus & voluntati perseverantiam committere. Quare si verè credimus, statuere certò debemus Deum nos esse servaturum. Nam si nos vult esse certos de præsentia sua erga nos, vult etiam nos esse certos de futura gratia, quia Deus est immutabilis.

Obi. 2. Solomon ait, Nescit homo an amore, an odio Eccles. 9. si dignus. Ergo non possumus esse certi de Electione Dei

Ro. 11. 34.

nec quicquam statueri possumus de præsenti Dei gratia, & per consequens de futura. Resp. ad antecedens. 1. hoc scire non possumus, quoad causas secundas, siue ex eventibus bonis, vel malis. 2. neque per nos: sed tantum Deo retellente, hoc scire possumus. Inst. Quis mentem Domini cognovit? Resp. Scilicet ante patetificationem, sed post patetificationem cognoscimus illam.

Ob. 3. Saul defecit finaliter. Ergo etiam pñ. Resp. Saul non fuit pius. Inst. Atqui habuit dona Spiritus Sancti. Resp. Habuit dona communia Electis, & Reprobis: non habuit autem dona regenerationis.

Ob. 4. Doctrina de certitudine salutis parit securitatem. Resp. Parit securitatem, nempe spirituales, quod si parit etiam carnalem securitatem, id fit per accidens, & quidem in malis & reprobis duntaxat: in pijs vero nequaquam.

THESES DE FIDE EX superioribus pendentes.

1. Nulla Fides est, nisi quæ voluntate Dei in eius verbo patetificata nitiatur.

2. Fidem omnem in hominib. efficit Spiritus Sanctus, siue per vocem doctrina catechesis, siue per immediatam revelationem.

3. Cum autem ordinariam Fidem in nobis accendere & formare & conformare velit Deus per doctrinam Ecclesiarum ad eam audiendam & meditandam obligantur.

4. Fides temporaria multis in Ecclesia hypocritis con-singis. Historica & miraculorū pijs & impijs communis est. Iustificans solis & omnibus ad vitam æternam electis in hac vita datur.

5. Iustificans non semper Historicam completitur: Cum Miraculorum fide non semper est coniuncta: Sicut etiam fides miraculorum semper historicam aut temporariam coniunctam habet: iustificantem non semper.

6. Fides etiam in sanctis hominibus in hac vita imperfecta & languida: sed tamen quisquis serium credendi studium

studium & lucram cum dubitationibus in corde suo sentis, vera fides se pradium esse certo statuere potest ac debet.

7. Vera fides semel in cordib. accensa, etsi saepe ad tempus languescit & obscuratur, tamen nunquam tota exstinguitur.

8. Post hanc vitam autem pleniorē ac certiorē Dei & diuinorum rerum cognitionem assequetur, sensum nimirum & experientiam, cum beatis omnibus praesentia Dei: quam cognitionem Scriptura nominat, per Spiritum, & facie ad faciem.

9. Fides quae tantūm historica est, desperationem & iudicij Dei gravitatem, quāvis per accidens, efficit.

10. Temporaria letitiam quandam, sed non pacatam conscientiam (quia non ex vera causa oritur) confessionem ac speciem aliquam bonorum operum efficit: sed tantūm ad tempus.

11. Fides miraculorum, ea (de quibus est) miracula a Deo impetrat.

12. Sola fide, applicante singulis promissionem gratiae, iustitiam coram Deo, & Christi omniumque eius beneficiorum communionem accipimus.

13. Eandem fidem ut non possunt antecedere, ita non possunt non comitari vera conversio & obediētia vera secundū omnia Dei mandata inchoatio.

DE SYMBOLO APOSTOLICO.

OST tractationem de FIDE, rectè sequitur de credendorum summa, quam Symbolum Apostolicum vocamus.

Quaestiones hic praecipuae sunt:

1. Quid sit Symbolum.
2. Simbola propriè sunt quae confite-

runt homines ad communia dñi nū evasissimata. Deinde su-

Q iiij miny

mitur etiam Symbolum *pro signo, testera, aut nota, quæ quæ discernitur ab aliis: cuiusmodi est signum militare. Symbolum in Ecclesia est brevis, & summaria doctrina Christianæ formæ, seu brevis summa, vel confessio capitum Christianæ religionis, aut Evangelicæ doctrinæ. Sic autem vocatur, quia est tanquam testera, seu confessio, quæ Ecclesia cum suis membris ab omnibus hostibus, atque aliis omnibus sectis discernitur. Alij dicunt Symbolum esse dictum hanc brevem doctrinam Evangelicæ summam, quod hæc doctrina ab Apostolis collata sit, ac singuli Apostoli aliquem eius partem contulerint: sed illud nequit probari. Sin autem vis inde deriuare, ratio etiam non absurda potest hæc reddi: quod articuli fidei sunt forma certa, ad quam omnium fides congruere, & confiteri debes quicumque volumus seruari.*

Hoc autem Symbolum dicitur Apostolicum, 1. Quia continet summam doctrinam Apostolicam, quam cogeantur tenere & profiteri Catechumeni. 2. Quia Apostoli eam doctrinam summam suis discipulis tradiderunt: & ab eorum discipulis Ecclesia illam accepit postea.

Idem hoc Symbolum dicitur & Catholicum, quia est vnica fides omnium Christianorum.

Quæst. An noua Symbola sint facta, ut Symbolum Ashanasy, Nicenum, Ephesinum, & Chalcedonense? Resp. Non sunt alia ab hoc Symbolo Apostolico: sed sunt aliqua verba adiecta, ut explicatio huius, propter hereticos, à quib. ob breuitatem illud deprauabatur. Non mutatur vel res vel doctrina, sed tantum forma explicandi, ut facile apparet ex collatione.

2. Quæ sint Apostolici Symboli partes.

Partes principales Apostolici symboli sunt tres.

1. De Patre creatore.
2. De Filio redemptore.
3. De Spiritu Sancto sanctificatore.

Obiect. 1. Patri tribuitur Creatio celi & terræ: Filio Redemptio generis humani: Spiritui Sancto Sanctificatio. Ergo Filius & Spiritus Sanctus non creantur celi & terram, neque Pater & Spiritus S. redimerunt genus humanum: neq. Pater & Filius sanctificant fideles. Resp. Nego consequentiam

sequentiam: quia Patri tribuitur creatio, Filio redemptio: Spiritui Sancto sanctificatio, non exclusiue, hoc est, quod hæc non tribuantur omnibus personis: Pater. n. nos etiam redemit, quia *tradidit filium pro nobis*: Pater etiam nos sanctificat, iuxta illud Apostoli, *Emisit deus Spiritum filij sui in corda vestra, clamantem Abba Pater. Pater missis eum in nomine meo*. Sic etiam Filius nos creauit. *Omnia per ipsum facta sunt*: Filius etiam sanctificat nos. *Cum veneris Consolator ille, quem ego misi vobis à Patre*. Effudit hoc quod vos nunc spectatis & auditis. Idem quoque sentiendum est de S.S. Hac autem distinctione notatur *discrimen, & ordo agendi inter personas*. Patri enim Creatio tribuitur, quia fons est & origo Deitatis, atque ita etiam operationum diuinarum, & per consequens fons creationis. Creauit enim omnia per Filium & S.S. *Filio tribuitur Redemptio*, quia is est qui immediatè perfecit opus Redemptionis. Nam solus filius est factus *lupus* pro peccatis nostris. Ipse solus *pro nobis peccatum soluit in cruce*: non Pater, neq; S.S. & solus Filius etiam quod ad efficaciam, est noster Redemptor. *Spiritui S. tribuitur Sanctificatio*, quia nos ipse immediatè sanctificat.

Gal. 4.6.
Ioan. 14.26.

Ioan. 1.3.
Ioan. 15.26.
Act. 2.33.

Obiect. 2. Sanctificatio tribuitur (vt dicit) tribus personis promiscue: Ergo opera diuinitatis ad extra sunt indiuisa, & per consequens, non est opus distinctione. Resp. Opera diuinitatis ad extra sunt indiuisa. i. omnes Personæ creant, redimunt, sanctificant, sed seruato ordine agendi vel operandi in singulis personis. Nam Pater, & S.S. redimunt nos, sed mediatè per Filium: Filius & pater sanctificant nos, sed mediatè per spiritum S. Notandum est hoc loco *opera personarum esse duplicia: opera scilicet ad intra, & opera ad extra*. I. Opera Personarum ad intra sunt, quæ habent, & exercent Personæ erga se inuicem. Vt Pater est Persona prima à nullo habens suam essentiam, à nullo procedens. Pater. n. non est ab alio, sed ipse ab æterno genuit filium. *Filius est secunda persona diuinitatis*, atque est ab æterno genitus

Quij

à Patre

à Patre. *Generatio* autem filij est communicatio totius essentia diuinæ, hoc est, propagatio Essentia: in equa-
 quam tamen est vt in creaturis. Nam communicatio
 essentia: quæ est in creaturis est ex parte tantum, ac
 proinde huc non pertinet, neque cadit in Deum, in
 quo non fit communicatio partium. Deus enim cui-
 cunque communicat essentiam suam, ei illam totam
 communicat. *Spiritus S. est tertia persona Deitatis*, ab æ-
 terno procedens à Patre & Filio, tanquam Spiritus
 ab eo cuius est Spiritus, essentiamque accipit eandem
 & integram, quam Pater, & Filius habent & continent.
Differunt autem Generatio, & Processio. Nam *gigni* vna
 persona ex alia dicitur, vt filius à Patre. *Processio* est
 communicatio essentia: diuinæ, qua sola tertia perso-
 na Deitatis, à Patre & Filio, tanquam Spiritus ab
 eo cuius est Spiritus, essentiam accipit eandem, vt
 dictum est. Sicut ergo alia est persona gignentis, alia
 geniti: sic etiam Spiritus S. alia est persona quam Pa-
 ter & Filius, à quibus ineffabiliter ab æterno proce-
 dit & emanat. Est tamen vna & eadem essentia diui-
 na harum trium Personarum, licet Pater, vt fons De-
 itatis, à nullo alio quam à sese, à Patre genitus Fi-
 lius, à Patre & Filio procedens S.S. existat.

2. *Opera Personarum ad extra sunt*, quæ erga creatu-
 ras, & in eas, & per eas Patris, Filij, & S.S. voluntate
 & efficacia fiunt: sed eo tantum ordine Personarum
 seruato, vt Pater sit fons operationum Filij, & Spi-
 ritus S. agatque omnia non ab alio, sed à seipso. Filius
 autem & Spiritus Sanctus non agat à se, sed per se,
 hoc est, Filius præeunte voluntate patris, S.S. Patris
 & Filij præeunte voluntate.

Obiect. Quorum opera sunt distincta, eorum etiam essen-
 tia est distincta. Patris, Filij, & S.S. opera ad extra sunt di-
 stincta. Ergo, &c. *Resp.* Ad Maiorem per inuersionem:
 imò quia persone sunt infinite, necesse est vnā om-
 nium esse essentiam. Quia operatio ad intra est com-
 municatio essentia:.

PRIMA.

PRIMA SYMBOLI PARS,
de Deo Patre Creatore.

*Redo in deum patrem omnipotentem, Cre-
atorem Celi & Terra.*

*Credere in Deum, est credere 1.
Quod sit Deus, & quidem talis, qualem
se patefecit. 2. Quod quaecunque de sua
maiestate patefecit, in nostram salutem ve-
lus conferre. deus autem accipitur hic*

essentialiter pro Deo Patre, Filio, & Spiritu Sancto: quia Verbum *Credo*, & Particula *In*, referuntur eodem modo ad omnes tres personas. Nam non minus dicitur, *Credo in Filium & in Spiritum S.* quam *in Patrem*. Non autem debemus credere nisi in unum Deum: & ut credendum in Patrem, quia Deus: sic etiam credendum in Filium & Spiritum Sanctum, quia Deus sunt. Semel autem positum est nomen Dei, quia tantum Deus unus est, nequaquam verò quasi solus Pater dicatur Deus. Nam *credo in Deum Patrem Filium & Spiritum sanctum* dicitur, veluti per oppositionem, pro, *Credo in unum verum Deum*, qui est Pater, Filius, & Spiritus sanctus, ita tamen, ut Pater non sit Filius, neque Spiritus sanctus sit Filius aut Pater. Differentia hæc tenenda est inter has duas locutiones, *Credere Deum*, & *Credere in Deum*. Nam *credere Deum* propriè loquendo, est credere aliquem esse Deum, secundum omnia eius attributa. *Credere in Deum* est statuere, quod Deus omnia, quæ ipsi attribuntur, conferat ad meam salutem propter Filium.

Credere in Patrem, est credere, 1. Quod sit Pater domini nostri Iesu Christi. 2. Quod sit & mihi Pater propter Christum, id est, quod sit paterna erga me voluntate affectus, utpote qui per Christum, & in Christo nos sibi adoptavit in filios.

Pater dicitur, 1. Respectu Christi Filij unigeniti. 2. Respectu omnium creaturarum, quatenus est creator, & conservator

consecrator omnium. 3. *Respectu Electorum*, quos ad-
optauit sibi in Filio suo dilecto.

Quomodo Patris nomen opponitur filio, significat primam
personam Deitatis: cum verò confertur cum creaturis,
significat totam essentiam diuinam: seu, nomen Pa-
tris oppositum Filio, sumitur personaliter, vt hic in Symbo-
lo collatum, verò cum creaturis accipitur essentialiter, vt pa-
ter noster quies incalis.

Credere in omnipotentem, est credere in talem. 1. *qui*
omnia quę & vult possit efficere, imò etiam ea quę nō vult,
si non repugnent eius naturę: vt potuit Christum
subtrahere morti, sed non voluit. 2. *Qui omnia sine diffi-*
cultate, solo nūu perficiat. 3. *Qui solus habeat potestatem*
omnia operandi, & auctor sit potentię eius quę est in
omnibus creaturis. 4. *Qui mihi quoque sis omnipotens,*
& omnia ad salutem meam dirigere possit, & velis. Atque
hoc propriè est credere in omnipotentem. Necessariò ta-
men, quę præcedunt cum posteriori coniunguntur.
Nisi enim credamus Deum talem esse, scilicet omni-
potentem, non poterimus etiam credere Deum in
Christo nobis esse talem, nec omnipotentiam ipsius
nobis applicare poterimus: sic & in reliquis quę de
Deo fides nostra apprehendit, hæc duo coniungen-
da sunt.

Obiect. Deus non potest factum in se ipsum reddere. Ergo
non est omnipotens. Resp. Possē mentiri non est omni-
potentię, sed infirmitatis. Defectus autem sunt in cre-
aturis, non in Deo. Deinde posse Deum omnia quę
vult, est omnipotentię suę. Per inuersionem igitur
ita concludo: Quia Deus non potest quod cum sua
natura pugnat, est omnipotens.

Credere in creatorem, est 1. credere in eum qui sis creator
omnium. 2. *Qui eadem a se creata sustineat, & gubernet sua*
providentia. 3. *Qui omnia, atque ad eum me ipsum creauerit,*
ad salutem meam tandem obtinendam: & ut sim vas miseri-
cordię, me etiam ad illam salutem speciali providentiā, qua
Electos complectitur, perducit. 4. *Qui omnia reliqua crea-*

metit

ueris propter nos, ut nimirum subseruiant Ecclesie saluti. Breuius ita: *Credo in Deum creatorem*, hoc est, credo quodd Deus, qui omnia creauit & providentia sua gubernat, me & fideles in mundo creauerit, ut celebremus ipsum, atque ut simus Domini creaturarum. *Omnia vestra sunt: vos autem Christi: Christus uero Dei*: quasi diceret, Omnia sunt creata propter nos, sicut nos propter Deum.

Ad hanc primam Symboli partem tres Loci communes pertinent, in primis cognitui necessarii.

1. De Deo.
2. De Creatione.
3. De Dei providentia.

Hos ordine deinceps explicabimus.

DE DEO.

Versiones præcipue.

1. An sit Deus.
2. Quid sit, seu qualis sit Deus quem colimus, & quid differat ab Idolis.
3. Unde constet unum esse Deum.
4. Quid differat Essentia à Persona.
5. An hæc omnia sint in Ecclesia vsur-

panda, & an habeantur in Scriptura.

6. Quot sint persone Diuinitatis.
7. Quomodo hæc inter se differant.
8. Quare hæc doctrina sit in Ecclesia retinenda.

1. An sit Deus.

Cogitari satis non potest ingens miseria nature hominum, quodd cum ad illustrem agnitionem atq; adeo imaginem Dei sit condita, eò sit prolapsa, ut non tantum quis & qualis sit deus, ignoret, verum etiam, an sit ullus in celo deus, disputet. Causas huius mali sola Eccl. intelligit, quarum prima est nature humane post lapsum cæcitas & deprauatio: altera Diaboli impulsus, qui omne in de Deo opinionem

ex mentib. hominū erasam vellent; quib. accedit horribilis confusio vitæ & rerum humanarū, quod nimirū sepe florent mali, & boni aut opprimantur ab illis, aut alioqui grauiā patiuntur, ita vt mentes humanae, dum causas horum malorum, & arcanā dei gubernationem non vident, in dubitationem veniant, an sit aliquis Deus, qui mundum & res humanas euret.

Deum esse variis rationibus probatur. r. *Ab ordine naturæ pulcherrimo, qui in mundo conspicitur.*

2. *A naturæ & præstantia mentis humanæ.* Fieri. n. non potest vt ab eo in alium quicquam conferatur, quod is ipse qui dare debet, non habet. Rationale autē naturā non nisi ab intelligente natura oriri potuisse, est satis manifest. Effectus est intelligens. Ergo & causa.

3. *A notitiis principiorū in mente: qualia sunt, discrimen honestorum & turpium, Numeratio intellectus, consequens in ratiocinando, atque alia notitiæ nobiscum nascentes.* Nam & hæ notitiæ principiorum nobis ingentiz non potuerunt existere casu, aut ex natura bruta.

4. *A naturali notitia principij, quo statimur esse Deum.* Rom. 1. 19. *Id quod de Deo cognosci potest manifestum est in ipsis, & in hominum animis, Deus enim iis manifestum fecit.*

5. *A terroribus conscientie in impiis, eiusmodi pauciores post admissum peccatum incutuntur impiorum animis, non nisi ab intelligente natura, & statuerente discrimen honestorum, & turpium. Genes, quæ doctrinam Legis ignorant, ostendunt opus Legis scriptum in cordibus suis: una reddente testimonium ipsorum conscientia. Impij sunt quasi mare impulsus, quod quiescere non potest. Verminus eorum non morietur, & ignis ipsorum non exstinguetur.*

Rom. 7. 14.
Isai. 57. 20.
21.
Marc. 9. 41.

Religio non
est signum
hominum

Atque hinc manifesta est Epicureorum & Academicorum impudentia, qui religionem universam censeri esse signum callidorum hominum, ex consilio producta, & reliqua multisudo nominis mei in officio comburatur. Primum. n. si ex deceptione ceteri homines Deum esse credunt, cumque metuent, cur isti qui super acumine hanc fraudem videri volunt intelligere, cum huius

ipsum

ipſius blaſphemiz, tum aliorum ſuorum ſclerum eſciencia vel maxime torquentur? Deinde nec ad perſuadendum toti generi humano, nec ad perſuaſionem ſemel introductam in omnia ſecula tuendam ſufficere potuiſſet ſola paucorum aſſeueratio.

Noque illud vim argumentorum, quæ ab hac notitia, quod ſit Deus, & à conſcientia ducuntur, eleuat, quod aiunt, multis reperiri, qui neq. Deum eſſe credant, neq. peccatorum conſcientia mouentur. Quantumuis enim ſibi perſuadere illi cupiant, nullum eſſe Deum, perperuo tamen repugnat ipſorum conſcientia. Ideoque falſiſſimum eſt, quod illi fingunt, quæquam impietum à conſcientia motu immuñem eſſe. Quanto enim magis quiſque deum & religionem omnem contemnit & ſtimulos conſcientiæ conatur reprimere, tanto magis cruciatur & ad mentionem omnem ac ſignificationem, numinis trepidat: & cohorreſcit, quantoque tardiùs, tanto ſtruetiori cum dolore ſecuritas illi excutitur. Vnde videmus, eos quorum omnis vita fuit prophana ac ſecura, plerunq. ubi terrore diuini iudicii opprimuntur, in deſperatione perire.

Illud autem Pf. 10. *Impius pro ſuperbia ſua ſua non queret. Non eſt Deus, ſunt omnes cogitationes eius.* Ex Pf. 14. & 53. *Dixit inſipiens in corde ſuo, non eſt Deus:* Nò hoc velle, quod impij omnem Dei noticiam & metum effugiant, aut eſſe Deum aliquem non fateantur: ſed quod alium ſibi fingentes, quàm ille reuera eſt qui ſe patefecit, videlicet, non curantem res humanas, nò defendentem & liberantem bonos, ac malos punientem, idolum in veri Dei locum ſubſtituant: Satis declarat ipſe Dauid, cum eandem impiorum prophetiam Pf. 10. his verbis deſcribit. *Dixit, in corde ſuo obliuſus eſt aiſus, abſcondiſ faciem ſuam, &c.*

6. A pœnis ſcleratorum quas præter conſcientiæ dolores patiuntur. Omnium. n. temporum euentus cogit homines fateri atrocita delicta puniri atrocib. pœnis

Deus punit
per media.

Non casu
puniuntur
scelerati,
sed iudicio
Dei.

pœnis in hac vitæ contrâ verò bonorū esse placidio-
rē fortunam & exitū. Est igitur mens aliqua discern-
ens honesta & turpia, iudex humani generis puni-
ens malos & defendens bonos. Ac ne possit magistra-
tū aliorum, vel hominum prudentiæ aut severitati
hoc adscribi, primum obstat, quod naturalē hunc in-
stinctum, quod audiunt homines, iuste puniri de-
linquentes, necesse est ab aliqua mente, scelorum
hoste proficisci. Deinde, quod sæpe mirificis & in-
sp̄atis modis ad supplicia magistratuum rapiun-
tur, quorum peccata occulta fuerant, aut qui sua po-
rentia vel astutia manus illorum facillē videbantur
posse effugere. tū verò præcipue, quod plurimi, qui
vel negligentia vel imbecillitate magistratuum ab
his non puniuntur, tamen in calamitates ruunt ac
tristes exitus sortiuntur. Cūq; nimis excrescunt
scelera & eorum impunitas, totæ gentes, & Respub-
licæ horribilibus & manifestis exemplis iræ & potentie
diuinæ percutiunt, ut mundus in diluvio: Sodoma igne
cœlitus deiecta: Pharo in mari rubro: Populus Iuda-
icus & multa florentissima regna tristissimis exci-
diis. Hæc non fortuito, nec nisi iudicio & potentia
illius qui generis humani & nature sit D. eveni-
re posse, & comminationes diuinæ, & singulorum
conscientiæ, & ordo iustitiæ quo impietatem ista se-
quuntur, & moles ipsa ac magnitudo rerū convincit.
Ideo dictum est Ps. 58. *Lætabimur iusto, cum videris vin-
dictā: pedes suos lætabis in sanguine impij. Et dicit homo, v-
tiq; est fructus iusto, vtiq; est Deus iudicans in terra & Ps. 9.
Notus est Dominus iudicium faciendo.*

Etsi autem sæpē florent aliquandiu mali & op-
primuntur boni: tamen exempla, quæ pauciora sunt,
non labefactant regulam ad quam plerique eventus
congruunt. Quinetiam si pauciores impij darent
pœnas: tamen ea ipsa, quantumvis pauca exempla,
testarentur Deum esse & irasci scelerib. etiam alio-
rum qui videntur minus plecti. Sed ne de aliquib. qui-
dem

dem verum est, eos in hac vita non puniri. Omnes, n. qui ante finem vitæ non conuertuntur ad Deum, si non citius in pœnis hærent, saltem desperabundi tandem moriuntur, quæ pœnæ omnib. corporis & fortune malis grauior ac pœnarum æternarum initium ac testimonium est. Quod autem pœna hæc non est efficiens, id cum omnib. etiam maximè tragicis impiorum casibus commune habet: Ideoq. Ecclesiæ doctrina discimus, Dei lenitate, quæ non rarò vitur in hac vita erga improbos, & seueritate, quàm videtur exercere erga pios, nequaquam labefactari diuinam prouidentiam & iusticiam, sed potius declarari bonitatem eius, dum pœnas differendo, inuitat malos ad pœnitentiam, castigationib. autem & cruce pios exercendo, salutem illorum perficit, & iudicij post hanc vitam futuri certitudinem confirmari, in quo Dei iustitiæ perfectè satisfier.

7. *A societatē politica, quæ legib. sapienter est ordinata:* Hoc nō potuit nisi à mente intelligente & approbante hominib. monstrari. Ex quib. hanc societatem, vel hunc ordinem politicū Diabolus odi tūc cū omnib. impiis, deus sit oportet, qui eum conseruet.

8. *A causarum efficiensium & effectuum serie, ac natura:* Nam fieri non potest, vt processus causarum efficiensium sese extendat in infinitum. Oportet igitur primam esse & principalem causam, quæ reliquas siue mediatè, siue immediatè producat & moueat, à qua omnes reliquæ causæ pendeant.

Causarū verò, quarum aliæ ab aliis moueantur vel oriantur, progressum in infinitum nō esse, hac ratione ostendunt. Si vllius effectus essent causæ infinitæ, quarū aliæ alias mouerent aut producerent, sequeretur alterū ex his absurdis, aut intrā spatium finiti tēporis fieri motus & mutationes infinitas, aut nullo vnquam tempore infinitas illas causas ad suum terminum, hoc est, ad effectum institutum peruenire. Quorum vtrumque cū sit manifestè falsum

& impossibile, necesse est initium mutationum ab aliqua causa immutabili, æterna, & omnipotente pendere.

9. *A causis finalib. omnium rerum.* Omnes enim res ad suos ac certos fines ordinatæ sunt. Atqui hi fines & usus rerum non existunt casu, vel à natura bruta.

Ob. 1. quod natura propter finem agit, hoc adeo non ab ea remouet artificem, ut potius maximè confirmet, esse mentem aliquam mundi architectatricem, quæ ad fines hos destinauit actiones nature, quæ ad finem quidem alterius ordinatione tendit, verum nec intelligit eum, nec eo ad agendum mouetur.

Ob. 2. Quod sunt multa res in mundo, quæ hominibus non tantum inuiles videntur, sed molestæ etiam ac perniciosæ sunt; id etiam non infringit regulam de hominibus ad bonum vsum conditis. Propter peccatum enim nocent nunc ea, quæ non peccantibus profuissent. Ideoque piis omnia in salutem conuertuntur. Quia ipsa etiam pœna, quam per creaturas Deus infligit hominibus, vsum est sapientiæ ac iustitiæ Dei congruens. Multa etiam, ex quibus incommoda sentiunt homines, simul habent aliquos vsus gratos, & salutares vitæ. Ac deinde nihil est omnium, quod sapientiam, bonitatem, potentiam ac iustitiam auctoris agnoscendi & celebrandi materiam non suppeditet.

10. *Ac significationibus certis & clavis futurorum euentuum;* qui neque humana acie, vel perspicacia, neque e causis vel signis naturalibus cognosci potuissent: sed ex eius tantum reuelatione, qui & genus humanum & naturam rerum omnium sic in sua potestate habet, ut nihil sine eius motu fieri possit. Talia sunt variæ de diluuiio, posteritate Abrahami, de exhibitione Messix. Quod primum inde manifestum est, quod decreta & consilia mentis illius, quæ prima est suorum operum causa, nemo prius quam ipsa scire potest: ideoque non nisi ipsa patefaciente hæc ab aliis præsciri possunt. Deinde sic edita sunt multa oracula

ab ali-
e pen-
res ad
es & v-
non ab
firmet,
n. que
d. hinc
nec in-
minibus
per hinc
minibus
m. enim
iussent
r. Qui
infligi
congru-
sententi-
x salutis
apien-
oris a-
ditet.
euentu-
eque e-
sent: se-
manum
te habe-
t vatic-
hibition-
est, quod
a est suo
scire po-
e ab ali-
a oracul-

vt non tantum res euenturas, sed etiam a se perfici-
endas esse, Deus prædixerit, vt Ezech. 12. de omni-
bus a se prædictis ait, *Loquar verbum, & faciam illud.*
Denique hunc omnia scire necesse est, qui pollicetur
se responsurum de omnibus consiliis & euentibus cog-
nitu necessariis, de quibus interrogatus fuerit, atque
hoc reipsa præstat, quemadmodum Deus fecit in po-
pulo Israelitico. ideoq; Deus ipse hoc tanquam suum
solus opus ad probandam diuinitatem suam aduersus
omnia commentitia numina allegat. *Is. 41. Annuncias
que ventura sunt in posterum, vt cognoscamus quod dī sis.*

II. *Amor heroicus*, hoc est, a sapiente & virtute ex-
cellente, in suscipiendis & efficiendis operibus, quæ
communem naturæ humanæ captum superant. Talis
est felicitas insignium artificum aut gubernatorum in
peruestigandis aut excolendis artibus & inueniendis
consiliis: Item animi in præstandis actionibus virtu-
tum, & in rebus agendis: vt in Achille, Alexandro,
Archimede, Platone, &c.

2. *Quid vel qualis sit Deus.*

Cum queritur, quis sit verus Deus, firmissimè te-
nendum est, hunc solum esse verum Deum, qui se
inde ab initio generis humani, non tantum in rerum
natura lucentibus suæ Diuinitatis vestigiis: sed præci-
pue in Ecclesia patescit, tradito verbo suo & aliis il-
lustribus testimoniis miraculorum, liberationum &
consolationum, quibus disertè docet, qui & qualis a
nobis agnosci & prædicari velit, nec se ab aliis agnosci
aut coli quàm ab illis qui de ipso & eius voluntate iux-
ta hoc verbum sentiunt, nec alibi quàm in hoc verbo
veram sui notitiam inueniri. Certitudo huius senten-
tiæ inde manifestissima est, quod omnes, qui Deum
aliud esse fingunt essentia, aut natura, aut voluntate
quam ipse in suis paterfactionibus esse se testatus est,
nequaquam verum Deum, sed rem aliam a se ipsis cō-
fictam, pro vero Deo amplectuntur & colunt: secun-
dum hæc dicta Iohan. 4. *Vos adoratis quod nescitis, nos ado-*

1. Quis sit
ex verbo
discitur.

ramus quod scimus, quia salus ex Iudæis est. Et cap. 5. Qui non honorat Filium, non honorat Patrem qui misit eum. Gal.

4. Sed tum quidem cum ignoraretis Deum, serviebatis iis qui naturam non sunt dei. Eph. 2. Eratis in tempore illo absque Christo, alieni à Republica Israelus, extranei à pactis promissionis, spem non habentes, ac Dei experti in mundo. &c. Act. 17. Quem ergo ignorantes colitis, hunc annuntio vobis. 1. Ioan. 2. Omnis qui negat Filium, neque Patrem habet.

His autem aduersari videtur, quod Paulus ait ad Rom. 1. Id quod de Deo cognosci potest manifestum est etiam in hominibus à Christiana religione alienis: Deum enim illis patefecisse: siquidem quæ sunt inuisibilia illius, ex creatione mundi, per opera intellecta pervidentur, æterna ipsius potentia & Divinitas: ut sint inexcusabiles. Et Act. 17. Deum in præteritis ætatebus non expertem testimoniis scriptum reliquisse. Et quod ex tota verum natura, præsertim autem ex mente humana, & discrimine honestorum & turpium, & panis sceleratorum, non modò quòd sit Deus, sed etiam qualis sit, aliquatenus potest colligi: ideoque multa ab Ethnicis & aliis verè de unitate & natura Dei dicta reperiuntur. Verùm ad hæc respondemus: esse quidem vera aliqua de Deo patefacta etiam extra verbum Ecclesiæ traditum: sed ex iis tamen, quis sit verus Deus, ostendi non posse, duplici de causa. Primum enim ipsa illa per se non sufficiunt, siquidem, ut verus Deus agnoscat, non aliqua tantum, sed omnia quæ de se ille patefecit ac seiri vult, agnoscere ac profiteri nos oportet. Deinde, hæc ipsa etiam Vera, quæ restant in mentibus & in nativis de Deo testimonia, omnes qui lucem & interpretationem eorum ex verbo Dei Ecclesiæ tradito perierant, in his considerandis non sequuntur, pro innata sibi cecitate ac pravitate multipliciter corrumpunt, dum nimirum ex his etiam quæ natura duce poterant intelligi, multa non agnoscunt, multa de suo affingunt, quæ cum natura & voluntate Dei commune nihil habent: quæ autem retinent ac verbis quidem profitentur, longè aliter ipsi accipiunt quàm à Deo propofita & in verbo declarata sunt, & in Ecclesia

Ecclesia intelliguntur: atq; ita veras quidem de Deo sententias aspicientes & sonantes, falsas nihilominus in animo opiniones de ipso concipiunt ac fouent. Hâc responsionem ipse Paulus exprimit ad Rom. I. cum addit: *Eas inexcusabiles esse: propterea quod cum cognouerint Deum, non ut Deum glorificauerunt, &c.*

Esti autem Philosophica sapientia, qui sit verus Deus, ideo monstrare non potest, quia de essentia, natura, voluntate & operibus eius, quantum sciri necesse est, & ex verbo Dei solo discitur, non tradit, & variè ab hominibus deprauatur, adeo vt nulla extra Ecclesiam vera Dei restet agnitio: nequaquam tamen has ob causas illa rerum naturæ vox de Deo, tanquam falsa repudiari, vel tanquam inutilis contemni debet. *Regis enim illico per se falsum est, quod prauè ab hominibus intelligitur: neque ad omnia, neque omnibus inutile, quod ad salutem æternam, reprobus nihil prodest.* Vult enim Deus etiam extra Ecclesiam conscientiarum ac poenarum de sua Voluntate, ira, & iustitia testimoniis coercere petulantes, & secundum illa regi vitam & mores hominum: Vult prauitatem humanam & suam iustitiam fieri magis conspicuam in puniendis illis, qui veritati patefactæ contumaciter repugnant: Vult naturalibus testimoniis imperfectionem horum arguente conscientia, homines ad querendum in Ecclesia verum Deum excitari, sicut dicitur Act. 17. *Ideo in mundi theatrum collocatos esse homines, ut querant Deum, si forte palpent eum, & inueniant.* Vult etiam conuersos ad se, consensu naturæ & verbi magis confirmari, vt ostendit crebra testimoniorum naturalium in Scripturis allegatio. Denique vult considerata imperfectione naturalis notitiæ agnosci hominum de Deo ignorantiam, ac suam in verbo se patefacientis misericordiam celebrari.

Deus definiri non potest. 1. *Quia immensus est.* 2. *Quia eius essentia nobis ignota est.* Describi tamen aliquo modo potest: quæ descriptio complectitur attributa eius, Personas, & præcipua opera.

Vfus Philo-
sophiæ.

Sic igitur Deus describitur Theologicè. *Deus est essentia Spirituallis, intelligens, æterna, infinita, alia à creaturis omnibus, incomprehensibilis, in seipsa perfectissima, immutabilis, immensa potentia, sapientia, bonitas, veritas, iustitia, castitas, misericors, benefica, liberrima, irascens potius: quæ est Pater æternus, qui Filium imaginem suam ab æterno genuit. & Filius, qui est imago Patris coætærna: & Spiritus Sanctus procedens à Patre & Filio: sicus passus est dimittens cetero verbo tradito per Prophetas, Christum, & Apostolos, ac divinis testimoniis: quod Pater æternus cum Filio, & Spiritu Sancto colamus, & servamus, & omnes creaturas creaverit, & alius omnibus, ut eas regat & conservet sua providentia, & bona omnia in nobis operetur: & quod in genere humano sibi collegas & collegas Ecclesiam, per, & propter Filium, ut agnoscat, celebretur, & colatur ab hac una in hac & futura vita: & sit index iustorum & iniustorum.*

Philosophicè, *Deus est mens æterna, sibi ad felicitatem sufficiens, optima, & causa boni in natura.*

Differt descriptio Dei theologica, quam tradit Ecclesia, ab illa descriptione Philosophica 1. *Perfectione.* Nam Ecclesia in sua descriptione addit partes naturæ ignotas, ut de tribus Personis: deinde notas naturæ, dilucidius explicat. 2. *Fructu,* quia naturali luce ad veram Dei cognitionem homines duci nequeunt, cum inde non sit vera notitia, nec mentes ad pietatem ex ea promoveantur.

Deus est essentia) hoc est res, quæ à nullo alio sit orta, vel sustentetur: sed à se, & per se ipsam existat, & omnibus rebus sit existendi modus.

Spirituallis. 1. *Quia incorporeus.* 2. *Immutabilis:* Id quod docet 1. *Experientia.* 2. *Qualitates,* obiecta nempe sensui, quæ non sunt in Deo. 3. *Immensitas Dei:* oculus enim finitum duntaxat percipit. *Deum nemo novit unquam.*

Ob. 1. Contra hanc sententiam olim à quibusdam producta sunt multa scripturæ loca, in quibus *Deum & angelos apparuisse scribitur, ut probarent, eorum naturam esse corpoream visibilem.* At sciendum est nequaquam ipsas

Explicatio
defin. Dei.

Ioan. 1. 18.

ipsas Dei & angelorum substantias, sed imagines & corpora creata, esse ab hominibus conspecta, voluntate & vi Dei vel angelorum facta, gestata & mota, vt iis presentiam suam testarentur, eorumque ministerio, de quibus volebant homines edocerent. Erantq; hæc aliquando vera corpora, aliquando imaginatione sensibus hominum interioribus obiecta: id quod aliàs potest, aliàs non potest, ex narrationum circumstantiis deprehendi: vt Abrahamo & Loto apparentes angeli, erant veris corporibus vestiti, cum ea tangi & tractari possent: Michia coram Achabo Dominum & angelos corporis an mentis oculis viderit, ambiguum est. Non autem fuisse species illas visibiles ipsam Dei substantiam, inde constat, quod magno consensu Scriptura docet, *Deum à nullo hominum esse visum, neque videri posse, & incomprehensibilem esse atque immutabilem.*

1. Tim. 6.

Ob. 2. Adhuc afferebant quod dicitur, à Iacobo visum esse Deum facie ad faciem. Gen. 32. & à Mose. Exod. 33. & Deut. 34. & à toto populo. Deut. 5. *Et nos omnes visimus Deum facie ad faciem in caelesti visa.* 1. Cor. 13. Quæ metaphora significatur clara & illustris Dei patefactio & agnitio, quæ non corporis, sed mentis oculis percipitur, earum rerum ministerio, quæ sensibus corporeis offeruntur. Et si autem in vita æterna erit agnitio Dei longè quàm nunc illustrior: tamen perfectissimè Deum agnoscere, solius Dei est, vt dicitur Ioan. 6. *Non quod Patrem quisquam viderit, nisi in qui est à Deo, hic vidit Patrem:* tantum abest, vt inuisibilis & infinita perpetuò manens diuinitas, oculis corporeis nunquam possit capi, quorum natura est, non nisi finita & circumscripta obiecta percipere.

Ob. 3. Allegarunt etiam dicta, quibus tribuuntur Deo membra humani corporis, Verum & ista per metaphoram de Deo dicuntur, quæ significatur in Deo vis nobis incomprehensibili modo efficiens opera, quorum sunt vmbra quædam actiones istæ, quas homines

membrorum suorum ministerio perficiunt : vt oculi & aures , sapientiam Dei, qua omnia intelligit : os, patefactionem verbi : facies, declarationem, signa, & sensum bonitatis & gratiæ, vel seueritatis & iræ diuinæ; manus & brachia, potentiam; pedes, præsentiam Dei significant.

Ob. Dixerunt item, *Quia homo ad imaginem Dei su conditus, Deum humana figura esse præditum* : non animaduertentes, imaginem Dei non in figura corporis consistere, sed in sapientia, iustitia & sanctitate vera, Eph. 4. Cùm autem Tertull. *Deum Corpus esse conditus*, eum improprie loqui & abuti vocabulo corporis, pro substantia, non solum Augustinus testatur, in Epistola ad Quodvult deum, sed illud etiam est argumentum, quod animos quoque & angelos corpora sæpè nominat.

Spiritualem itaque Dei naturam esse, ideo nos doceri sciamus, ne quid crassum, terrenum, carnale, & maiestate diuina indignum de Deo cogitemus : ne sensibus corporis eum percipi, aut cogitatione formari posse putemus, sed ex verbo & operibus naturam eius asestimemus : ne vlla effigie corporea eum representare audeamus : ac denique vt non gestibus aut rebus corporeis, sed mente & spiritali motu cordis eum colendum esse meminerimus. Postremò cùm ipse solus temporalem atque æternam vitam nobis inspiraret, vtramque ipsi acceptam feramus : Ex hoc solo fonte eam petamus & ad gloriam ipsius referre totam studeamus.

Intelligens) Neque enim causa efficiens & conseruans naturas intelligentes, ipsumque intellectum & ordinem in natura, potest non esse intelligens. Ideoque & scriptura sic ratiocinatur, Psal. 94. *An qui plantauit aurem, non audiet? an qui finxit oculum non videbit?* Tenere autem hoc oportet primùm, aduersus eos, qui naturam in locum Dei substituunt, mundum & rerum in eo varietatem & ordinem, à materia & eius ad hanc formam inclinatione ortum esse fingunt : cùm tamen à causa bruta hæc non potuerint existere. Deinde vt non ipsam

Rom. 14.

modi

modo veram cognitionem, sed omnem etiam intelligendi facultatem & sensum ac mentis sagacitatem & perspicaciam solius Dei donum esse agnoscimus.

Aeternitatem soli Deo talem competere, qua nec principium nec finem existendi habere vllum possit, & natura ostendit, quandoquidem ipse prima rerum omnium causa & infinite perfectionis ac potentie est: & Scriptura tradit: vt Psal. 90. Priusquam montes nascerentur & formares terram & orbem, & ab eterno & vsque in eternum tu es Deus. Sed nobis obseruandum est, non ideo tantum ita frequenter Dei æternitatem in scripturis inculcari, vt hoc nomine à rebus creatis ipse discernatur: sed etiam quia nobis æternitatem communicare vult, hoc est, æterna sua bonitate & prouidentia, æterna bona daturum, & continuam in omnem æternitatem vsque nostri curam habiturum se decreuit & pollicitus est, & regnum habere vult in angelis & hominibus, cuius non erit finis. Idcirco Deum nobis æternum esse admonemur, vt beatitudinis æternæ certam spem in ipsius æternitatem fundatam, vite mortalis breuitati & rerum humanarum fragilitati opponamus. Cum enim ipse sit æternus, potest, & cum promittat, vult nos tutela sua perpetuo fouere. Psal. 48. Quoniam hic Deus, Deus noster in seculum & ultra. Et Pl. 3. Mandauit in æternum sedus suum. Hac igitur consolatione suffulti, nec breuem huius vite miseriam recusamus ferre, nec breuem eius felicitatem æterna bonis preferamus: cumque non tantum beneficus erga pios, sed iudex etiam impiorum Deus in æternum esse velis, cogitatio æternæ iræ Dei nos in timore Dei contineat, ne caducam cuiuscunque boni speciem æterna miseria velimus emere.

Alium esse Deum à creaturis omnibus tenendum est: primò aduersus philosophos, qui mundum seu naturam ipsam Deum esse volunt, hoc est, vel materiam, vel vim seu mentem aliquam corporibus mundi infusam, permixtam & alligatam, eaque sustentantem ac ciendentem, vt omnia sustentat ac mouet corpus hominis.

Secundò aduersus eos, qui creaturas suas omnes, siue aliquas, ex ipsa Dei essentia seu radice, ut loquuntur, propagatas esse fingunt. Tertiò, ut excludatur omnis prophana, indigna & idololatrica de Deo cogitatio, qua similis ulli creature Deus effingatur. Nam longissimè alià esse Dei, quàm creaturarum omnium essentiam, & natura & verbum Dei ostendit, cum Deum sapientem & mundi creatorem esse doceat: mundus autem partes multas habeat brutas: & ipse sibi creator esse nequeat: ostendit etiam non ex Dei substantia res deriuatas esse cum illa sit immutabilis & incorruptibilis: ac denique dissimilimam esse diuinitatem omnibus rebus creatis, cum natura finita & infinita similitudo neque esse neque cogitari possit.

Cum igitur scriptura dicit, *Omnia ex Deo esse*: nequaquam intelligit omnia Deum, vel Dei essentiam, vel ex ea propagata esse. Non enim ex Deo tanquam genitrici aut procedentes, Sicus Sermo & Spiritus Dei eternus, sed tanquam creatrix, hoc est, ex nihilo factæ sunt omnes alie res.

Cum animus hominis, celestis ac diuinus nominatur, non ex Dei essentia propagatus esse dicitur, neque ex celo demissus: Similis celestium spirituum, hoc est, celestibus ac diuinis facultatibus ac donis ornatus, quæ etsi sunt umbra quædam diuinæ naturæ: tamen qualitates sunt ad diuinæ mentis archetypum à Deo in angelis & hominibus creatæ. Cum autem electi & sancti ex Deo esse, ex Deo eiusque Spiritu nati, & filij Dei & spirituales dicuntur: neque hoc de essentia propagatione, sed de proprietatum similitudine, siue imagine Dei accipitur, ad quam Spiritu Dei reformantur. Cum etiam Paulus, *eum qui adhæret Dominio, unum fieri cum ipso spiritu*, & Petrus *diuinæ naturæ consortes nos ait fieri*: primùm in nobis per gratiam habitare, nobisque copulari Dei Spiritum docemur: Secundò conformitatem cum Deo in nobis iam quidem inchoari, in vita verò æterna perficiendam esse.

Atque adeò cum ipse Christus Deus esse & corpus diu-

nam habere dicitur: non mutatio diuinæ naturæ in humanam, vel humanæ in diuinam docetur, sed duarum naturarum suas proprietates distinctas retinentium in vnam personam inseparabilis coniunctio, & naturæ humanæ glorificatio, quæ rerum quidem omnium dominatrici, sed tamen creatæ naturæ competit.

Incomprehensibilis) Primùm sciri vult, se cogitatione ullius creaturæ comprehendendi aded non posse, vt quæ sibi tribuit in verbo suo, quantacunque à nobis cogitentur, semper tamen longissimè sint maiora. Vis enim intelligendi finita naturæ infinitæ ideam nequit complecti. Secundò etiam loco seu spacio seu terminis comprehendendi aut circumscribi diuinitas non potest. Neque enim infinitam potentiam in essentia seu natura finita & circumscripta contineri, neque vim seu virtutem Diuinitatis in infinitum & ante & post mundum conditum perpetuò diffusam, alicubi siue in nulla, siue in alia quàm in ipsa Dei substantia existere posse, etiam philosophi intelligentes Deum esse infinitum, sunt confessi. Neque tamen cogitandum est, ita extensam esse diuinitatis substantiam, vt alibi alia eius pars existat, vel ita multiplicatam, vt alibi sit alia: sed cùm infinita sit, eam ubique esse; & cùm in partes diuidi, tanquam immensa & perfectissima non possit, ubique totam; cùmque non nisi vna sit, ubique eandem esse, ita vt à nullo penetretur neque comprehendatur, ipsa verò penetret & comprehendat vniuersa. Ierem. 23. An non celum & terram ego impleo, dicit Dominus? Præterea non solum potentiam, sed essentiam quoque Diuinitatis infinitam esse, vel hinc certissimè constat, quòd Pater æternus, quemadmodum est perpetuò, sic eo tempore quo Christus in terra degebat, in cælo erat. Sermo autem seu Filius Patris cœternus in corpore suo existerat in terra: & tamen quia vna est atque eadem Patris & Filij essentia, & Pater cum Filio in terra, & filius cum patre in cælis erat. sicut inquit ipse Ioan. 16. Pater mecum est: & Ioan. 3. Filius hominis qui est in cælo: & Ioan. 14. Ego in patre sum, & Pater in me.

Diuinitas
vbique est,
tota & eadem.

Sic

Ioan. 14.

Esse vbi.
que est
Deo pro-
prium.

Sic Spiritus sanctus re vera erat presens in specie columbæ & flammæ, in baptismo Christi & in Pentecoste: & nunc in nobis tanquam in templo habitat: Et tamen perpetuò cum Patre & filio in cœlis est, sicut pater & Filius cum ipso in omnib. Sanctis, qui per cœlum & terram sparsi sunt: Atque hinc *verum discrimen apparet naturæ infinitæ & finitæ*, seu tertia ratio, tantum in verbo Dei patefacta, qua *Essentia diuina est incomprehensibilis*, videlicet, *communicatione*, dum tribus personis Diuinitatis tota sic est communis, vt non tantum in illis existat, sicut in creaturis, sed etiam ipsa sit earum substantia, & nihilominus tamen vna eademq; maneat.

Quodd autem *infinitum seu immensum esse*, seu eodem tempore vbiq; siue in diuersis locis eundem existere, sit solius Diuinitatis proprium, nec vlli creaturæ communicetur, his rationibus constat. Prima est, quod *creaturam vllam creatori æqualem esse aut fieri, est impossibile*, sicut sepe dictum est: Domine quis similis tibi? Secunda: quod *Deus ipse hac nota se discernit à creaturâ*, cum se illum esse dicens, *qui cælum & terram impleat*, nullum alium talem esse significat. Tertia: *Quia Christus suam diuinitatē hoc argumento ostendit, quod cum in terra esset corpore, se tamen in cælo esse affirmat*. Quarta: *Quia Sp. S. diuinitatem eodem argumento defenderunt p̃i doctores veteris Ecclesiæ: vt Dydimus de S. S. lib. 1. cap. 1. Ipse S. S. si vnus de creaturis esset, saltem circumscriptam haberet substantiam, sicut vniuersa que facta sunt. Nam etsi non circumscribuntur loco inuisibiles creaturæ: Tamen proprietate substantiæ finiuntur. Spiritus autem sanctus cum in pluribus sit non habet substantiam circumscriptam*.

1. Habet
omnia.

Est etiam Deus in seipso perfectissimus. Primum, quia solus habet omnia que ad summam felicitatem & gloriam desiderari possunt, ita vt nulla ex parte quicquam ei possit accedere, quo maior aut melior aut felicior existat: Omnes verò creaturæ tantum partes & gradus bonorum distributos habent, naturę ac loco suo congru-

cie co-
nreco-
rat : Et
t, ficut
er cœ-
discr-
ratio,
mina est
tribus
ut non
etiam
n vna

ru co-
ndem
crea-
Prima
ri, est
sibi
atur,
pleat,
Chri-
in ter-
Qua
flore
S. S.
es sub
in cir-
estate
tribus

um,
glo-
uam
cior
gra-
suo
gru-

DE HOMINIS LIBERAT. 167

congruentes, quem Creator singulis attribuit. Secundo, quia felicitatis huius absolutissima nullam partem aliunde accipit, sed omnia in se & à seipso habet, sibi que solus ad omnia sufficit : ideoque nullius opera, vel auxilio, vel presentia indiget, sed æque beatus fuit ab æterno, antequam vlla creatura existeret, quàm nunc est, mundo condito : Contrà verò creaturæ omnes adeo Dei bonitati ac presentia indigent, ut sine illa non tantum nulla ex parte bene recteque habere, sed ne subsistere quidem ad momentum possint. Tertio, quia non sibi tantum, sed omnibus etiam & singulis creaturis condendis, seruandis, regendis atque ornandis ita sufficit, ut solus vniuersis bona omnia ipsis necessaria & congruentia, tam æterna ac cælestia, quàm temporaria ac terrena suppediret, nec tamen vel minimum ipsius potentie aut felicitati propterea decedat. Omnes autem creaturæ non tantum aliis aliæ prodesse non plus possunt quàm Deus per illas tanquam suæ bonitatis organa operatur, sed ne ipsæ quidem boni in se habere possunt vel minimum, nisi quod à solo Deo, tanquam vnico bonitatis & felicitatis fonte hauserint. Solus autem omnibus omnia largitur, quia omnium bonorum in natura necesse est vnā aliquā primā esse causam : omnia habet in potestate, quia nisi haberet, aliis dare non posset. A se verò nisi haberet, primus omnium bonorum fons non esset.

Ob. 1. Quod propter se ipsam dicitur omnia fecisse, non propter se iuuandum vel augendum re vlla, sed propter se communicandum porius & patefaciendum creaturis fecit, cum hæc natura bona sit, ut non tantum se conseruet, sed aliis etiam se communicet.

Ob. 2. Quod creaturis in operibus suis perficiendis vtitur, non coactus aliqua necessitate vel impotentia, sed pro liberrima voluntate & bonitate sua facit, ut ostendat se utroque modo, & sine illis, & per illas posse quicquid vult efficere : se omnium rerum & iure & potestate esse Dominum, posseque omnibus uti pro arbitrio : seque hoc etiam summo & gratuito honore

creaturas

2. A seipso

3. Sufficit omnibus aliis.

creaturas suas dignari, vt eas beneficentię suę organa & operum diuinorum socias, atque (vt Paulus loquitur 1. Cor. 4.) administras faciat.

Porro quodd obedientiam, cultum, honorem, sacrificia Deo prestare, exhibere & offerre, ac dare quod ipsius est, iubetur, eo non quid accedat Deo, sed quid in nobis boni esse debeat, docetur. Sicut enim inobedientia & contumelia Dei, non Deum, sed creaturam facit miserio-rem, sic obedientia erga Deum, quę est cum lege & mente diuina conformitas, non Dei, sed creaturę rationalis bonum & beatitudo est. Hęc verò tribui vel adimi Deo dicitur, non quodd Deus indigeat vel iuue- tur, sed quia homines eam debent erga Deum præ- stare ordine iustitię, vt Ps. 50. *Non accipiam à domo tua inuentionem, nec de scriptis tuis hircos.* Et Luc. 17. *Cum feceritis omnia, quę præcepta sunt vobis, dicite, Serui inuitis sumus.*

Quodd si quis dicat, gloriam spectare tamen ad illius fa- licitatem & perfectionem, cui tribuitur: tenendum est, gloriam Dei aliàs significare virtutes in ipso Deo existentes, & opera diuina, eorumque intuitum & approbationem in Deo. Atque sic illi à nemine dari gloria, nec minui, augeri-ve potest, sed eadem in ipso fuit & manet semper: iuxta dictum: *Glorificamus Patrem gloria, quam habui apud te, antequam mundus fieret.* Aliàs vero signifi- cat agnitionem & celebrationem bonitatis & operum Dei, quę non in Deo, sed in creaturis rationabilib. est: ideoq; minor & maior potest fieri, & amplificata vel imminuta, non Dei, sed creaturę bonitatem, felicitatem & perfectionem auget vel imminuit.

Sin autem & hanc ipsam celebrationem & obedientiam dixeris quisspiam prodesse illi cui præstat: hoc de creatu- ris vt concedamus, nimirum quę mutuis officiis iuuuari & ornari possunt: in Deum tamen minime quadrabit, cum huic neq; commodare neq; incommodare quisquam possit, & vera Dei agnitio & celebra- tio, quemadmodum tota cum ipso conformitas, non illius, sed creaturę sit felicitas, & perfectio.

Quidd

Quid vñ debetur Deo obedientia. id non sit, quia ipse hac indigeat, vel ei quicquam per eam accedat, sed ratione iustitiæ. Debemus. n. Deo obedientiam, non quod ipse à sua, sed quod nos à perfectione nostra excidamus. h. e. quales esse nos oportebat, non sumus, si illam non præstemus.

Postremo si quis urgeat, cum quod afficitur letitia, boni aliquid percipere ex rebus iis quibus letatur: ideoque ad Deum ex nostra obedientia & salute, idem esse letari pronuntiet, fructum omnino aliquem redire: concedimus sanè in hominibus letitiam & similes motus obiectis excitari: at letitiæ, quæ in Deo est, causam esse nostras virtutes, non oportet existimare. Nam ideo rectum aliquid ac bonum censetur, quia voluntati & naturæ divinæ congruit: & quia Deus ab æterno delectatur sua bonitate & rectitudine, & rebus cum ea congruentibus, ideo tales creat, & in hominibus operatur: eademq; approbatio æterna. quæ fuit causa cur Deus res bonas crearet, causa est etiam cur iam creatas foueat & conseruet.

Immutabilem porro cū se Deus esse pronuntiat, se talem perpetuò fore docet, qualis ab æternitate fuit, ita vt nec essentia ipsius, & quicquid illi est proprium, augeri minuiue, nec natura & voluntas mutari possit, nec ipse de loco in locum se transferre necessè habeat. Id rationibus adducti fateatur etiam Philosophi. Primò enim, quicquid mutatur, id vel externam aliquam causam, vel inter se subsistens motus & mutationis principium, vel utrumque habeat necesse est. A nulla autem re extra ipsum existens moueri Deus, mutarique potest: sic enim ipse primus motor & effector omnium bonorum in natura non esset. Ab interno etiam principio mutacionem aus motum suscipere non potest. Quodcunque enim sic mouetur aut mutatur, in eo patet vt sint necesse est, quarum alia moueant, alia moueantur. Deum verò in partes distribui, neque immensitas ipsius patitur, neque summa perfectio. Quippe cū pars omnis

nis toto sit imperfectior, in Deo autem nihil sit non perfectissimum: partes in eo cogitare nefas est. Secundò, *Quicquid mutatur, id necesse est aut in deterius, aut in melius, aut in æqualem priori statum commutari.* Deteriorem autem fieri Deum est impossibile: quia sic imperfectus ex perfectio fieret. Meliorem etiam fieri est impossibile. Sic enim prius imperfectior fuisset. Sed ne in parem quidem conditionem ac statum transire potest, ita ut aliquid boni quod antea habuerit, deponat, & aliquid quod antea non habuerit assumat: sic enim neque ante neque post mutationem esset perfectissimus, aliqua nimirum parte bonorum, quæ ipsi conueniebant, destitutus. Tertiò, *id quod infinitum est, neque maius potest fieri*: sic enim infinitum prius non fuisset: nequem inui, sic enim finitum efficeretur. Cum igitur & essentia, & potentia & sapientia, & omnes virtutes diuinæ sint incomprehensibiles, nec minui, nec augeri quicquam istorum potest. Quartò, eadem de causa *Deus de loco in locum, ut creatura, se non transferi*, cum propter immensitatem suam, qua cælum & terram replet, neque discedere ab aliquo loco neque abesse possit. Quintò *idm sis sapientissimus, ideoque ab æterno uniuersa deliberata, decreta & preuisa habeas quàm optimè, consilij aut voluntatis mutatio in eum non potest cadere.* Ideoq; naturam & voluntatem suam nullis mutationibus obnoxiam esse, tanquam quod gloriæ suæ plurimum intersit, multis in locis facere Scripturæ Deus inculcatum nobis voluit, ut Num. 23. *Non est Deus quasi homo, ut mentiatur, nec ut filius hominis, ut mutetur.* Dixit ergo, & non faciet: loquutus est, & non implebit Ps. 33. *Consilium Domini in æternum stat, cõgitationes cordis eius in generationem & generationem, iacob 1. Apud quẽ non est transmutatio aut conuersio obliuio.* Obiect. 1. *Atqui Deus pœnitere dicitur.* Resp. Dicitur pœnitere, non quòd voluntatem mutet: sed. 1. quia peccata detestatur, & perditione hominum non delectatur. 2. Quia propter hoc odium & hanc misericordiam facit mutationem rerum & euentuum, seu factorum suorum, quæ ab æterno

perpetuo fieri decretis. Dicitur autem propterea poenitere per anthropopatheiam: sicut & peccatis irasci. Inter homines enim quævis mutatio est eius correctio quod displicet. Correctio oritur ex poenitentia. Significatur ergo per *Poenitentiam* nomen, quod Deus in suis operibus mutat. Interim nulla est in Deo consilij aut voluntatis mutatio. *Decretum enim Dei firmum & immutabile semper permanens.* Ob. 2. *Atqui promissiones & cõminationes sepe non implentur.* Resp. Promissiones semper intelligendæ sunt cum exceptione crucis, siue cum conditione perseuerantiæ in peccatis. *Obiect. 3. Atqui istæ conditiones sunt incertæ & mutabiles.* Resp. Respectu naturæ, vel iudicij humani, sunt mutabiles: sed respectu consilij diuini, ac diuinæ prouidentię, sunt immutabiles, & certissimę. Nam ab æterno Deus decreuit, cui vellet dare conuersionem. *Obiect. 4. Atqui multæ mutationes à Deo fieri iubentur, ut natus io polissia Moisaica.* Resp. Ea Deus iubet mutare, quæ ipse ab æterno decreuit ad tempus tantummodo duratura. div 2011

Deum itaque immutabilem esse, sic apud nos extra omnem controuersiam. Primum enim istæ sunt præcipuæ discrimina, quibus creator ab omnibus creaturis discerni uult, quod solus ipse mutari nulla ratione possit, cum alia res omnes & mutantur ualde & solo Dei iussu mutari in infinitum queant, utrunque tantisper, dum ipse uult, firmę & immutabiles sint ac videantur, iuxta dictum, *Matth. 24. Cælum & terra transibunt, uerba autem mea non transibunt.* Secundò: Hinc intelligimus ac certi sumus, omnia in mundo gubernari æterna Dei prouidentia. Cum enim nulla in Deum cadat mutatio, necesse est omnia ipsius consilia ab omni æternitate fuisse inita: Cumque & immutabiliter Deus uniuersa præuideat, & consilia diuina de rerum euentu & exitu certa & immutabilia sint: necesse est etiam causas secundas & media sine antecedentia, siue quibus euentus illi non erant sequuturi, certa & immutabilia esse. Quia uero in rebus creatis & præsertim humanis,

Summa

summa est incertitudo & mutabilitas, neque alia est causa immutabilitatis, quàm diuina voluntas: certum atq; immutabile de exitu & fine Deus nihil potuisset statuere, nisi media etiam vniuersa, quibus ad finem illum peruenitur, & quæ ad naturam ipsorum quod attinet, maximè sunt incerta & mutabilia, suo consilio, & decreto æterno certa & immutabilia reddidisset. Ideo dictum est Ies. 14. *Dominus exercituum decreuit, & quis poteris infirmare?* Tertiò, *usus & vis omnis & pæfectionum, promissionum, mizarum, & exemplarum bonitatis, potentia, iustitia, misericordia & ira diuina, veterum & recentium, ad nos docendos & consolatione erigendos vel mern in officio ac timore dei continendos, ex immutabili natura Dei pendet.* Omnia enim illa tum demum nos afficiunt, cùm eandem Dei naturam & voluntatem quæ olim fuit, nunc etiam esse ac talem erga nos respicientes, aut in peccatis persequentes esse ac fore cogitamus, qualem fuisse quondam & nunc esse erga alios videmus: Ac tum demum verè in diuinis promissionibus acquiescimus, quando consilium ipsius nunquam esse mutandum agnoscimus. Quarto, *fletis hæc doctrina animos ad obedientiam & subiectionem in rebus poscendis à Deo necessariam, ne, videlicet, ea præstari nobis vel aliis à Deo postulemus, quæ non faciurum se iam antea nobis certò declarauit: Ea verò, de quibus, quid decretum habeat, nobis nondum constare voluit, reuerenter ipsius arbitrio subiiciamus.* Quintò, *immutabilitas diuina voluntatis est fundamentum spei & consolationis piorum in hac vita.* Quia est absurdissimum de Deo cogitare, quod nunc amet, nunc oderit eos, nunc vitam æternam nobis dare certò velit, aliquantò autem post rursus nolit: ideoque postquam semel vera fides & conuersio ad Deum in cordibus nostris incoacta est, ac Spiritus Dei testimonium perhibere cœpit spiritui nostro, quòd Filij Dei & heredes vitæ æternæ simus, vult Deus nos certò statuere, quòd hanc suam voluntatem erga nos, vt ab æterno habuit, ita in æternum

æternum non sit mutaturus, sed in vitam æternam certò ex hac vita per omnes tentationes & pericula nos sit educturus, iuxta artic. *Credo vitam æternam.*

Omnipotentia Deo cùm tribuitur, primùm intelligitur, ipsum omnia quæ vult, aut quæ, natura & maiestate sua permittens, posses velle, posse etiam efficere. Secundò, quòd omnia illa sine difficultate & labore, solo nutu & voluntate sua perficias, aut perficere queas. Tertiò, quòd omnis operandi atque efficiendi vis & potentia adeo penes solum Deum sit, ut ne minima quidem sit ullius creaturæ facultas aut efficacia, nisi quam ille continui largitur & conseruas suo arbitrio: ideoque non otiosa, sed vniuersa creans, sustentans, mouens & gubernans Dei potentia nobis cogitanda est.

Et si autem omnes Deum omnipotentem prædicant, duplex tamen discrimen est doctrinæ sacræ & Philosophicæ de omnipotentia Dei. Primùm enim sine doctrina Ecclesiæ tantum agnoscunt homines potentiam Dei vniuersalem, qua mundum vniuersum creat, seruat & gubernat: sed ignorans eam, qua saluat homines & inflatur mundum per Filium, colligens & seruans æternam Ecclesiæ; & liberans eam à peccato & morte, & ornans visa & gloria æterna, quibus operibus præcipuè suam potentiam Deus patefacit, sicut dicitur Hag. 1. *Adhuc modicum, & commouebo calum & terram, & mare, & aridam.* Secundò, nec de vniuersali quidem potentia dei, quod satis est, profitentur. Et si. n. Deum auctorem & conseruatorem mundi esse, coguntur fateri: tamen omnia ex nihilo esse creata solo Dei verbo, non possunt affirmare: & quia causam peccati & confusionis ignorant, non possunt statuere vniuersa sic administrari & regi omnipotentia Dei, ut bona omnia fiant diuinæ voluntatis efficacia: sed multa casui, fortunæ, & humanæ sapientiæ, aut virtuti tribuunt, atque ita otiosam in his Dei potentiam fingunt.

Porro, quòd neque peccare aut peccatum velle & apprehendere, neque miseri aut miseri, neque pati aliquid, nec, facta infecta

Discrimen
philosophicæ
& Ecclesiæ.

nis toto sic imperfectior, in Deo autem nihil sit non perfectissimum: partes in eo cogitare nefas est. Secundò, Quicquid mutatur, id necesse est aut in deterius, aut in melius, aut in æqualem priori statum commutari. Deteriorem autem fieri Deum est impossibile: quia sic imperfectus ex perfectio fieret. Meliorem etiam fieri est impossibile. Sic enim prius imperfectior fuisset. Sed ne in partem quidem conditionem ac statum transire possit, ita ut aliquid boni quod antea habuerit, deponat, & aliquid quod antea non habuerit assumat: sic enim neque ante neque post mutationem esset perfectissimus, aliqua nimirum parte bonorum, quæ ipsi conveniebant, destitutus. Tertio id quod infinitum est, neque maius potest fieri: sic enim infinitum prius non fuisset: neque minus, sic enim finitum efficeretur. Cum igitur & essentia, & potentia & sapientia, & omnes virtutes diuinæ sint incomprehensibiles, nec minui, nec augeri quicquam istorum potest. Quarto, eadem de causa Deus de loco in locum, ut creatura, se non transferri, cum propter immensitatem suam, quæ cælum & terram replet, neque discedere ab aliquo loco neque abesse possit. Quinto cum sit sapientissimus, ideoque ab æterno uniuersa deliberata, decreta & præuisa habeas quàm optimè, consilij aut voluntatis mutatio in eum non potest cadere. Ideoque naturam & voluntatem suam nullis mutationibus obnoxiam esse, tanquam quod gloriæ suæ plurimum intersit, multis in locis sate Scripturæ Deus inculcatum nobis voluit, ut Num. 23. Non est Deus quasi homo, ut mentiar, nec ut filius hominis, ut mutetur. Dixit ergo, & non faciet loquutus est, & non implebit Ps. 33. Consilium Domini in æternum stat, cogitationes cordis eius in generationem & generationem. Iacob 1. Apud quē non est transmutatio aut conuersio in obliuio. Obiect. 1. Atqui Deus poenitere dicitur. Resp. Dicitur poenitere, non quod voluntatem mutet: sed. 1. quia peccata destitatur, & perditione hominum non delectatur. 2. Quia propter hoc odium & hanc misericordiam facit mutationem rerum & euentuum, seu factorum suorum, quæ ab æterno

perpetuo fieri decreuit. Dicitur autem propterea penitere per anthropopatheiam, sicut & peccatis irasci. Inter homines enim quævis mutatio est eius correctio quod displicet. Correctio oritur ex penitentia. Significatur ergo per *Penitentiam* nomen, quod Deus in suis operibus mutat. Interim nulla est in Deo consilij aut voluntatis mutatio. *Decretum enim Dei firmum & immutabile semper permanet.* Ob. 2. *Atqui promissiones & cōminationes sepe non implentur.* Resp. Promissiones semper intelligendæ sunt cum exceptione crucis, siue cum conditione perseverantiæ in peccatis. *Obiect. 3. Atqui istæ conditiones sunt incertæ & mutabiles.* Resp. Respectu naturæ, vel iudicij humani, sunt mutabiles: sed respectu consilij diuini, ac diuinę prouidentię, sunt immutabiles, & certissimę. Nam ab æterno Deus decreuit, cui vellet dare conuersionem. *Obiect. 4. Atqui multæ mutationes a Deo fieri iubentur, ut mutatio politiæ Mosaicæ.* Resp. Ea Deus iubet mutare, quæ ipse ab æterno decreuit ad tempus tantummodo dēstruere. biv 2011

Deum itaque immutabilem esse, sit apud nos extra omnem controuersiam. Primò enim est hæc inter præcipuadiscrimina, quibus creator ab omnibus creaturis differens vult, quod solus ipse mutari nulla ratione possit, cum aliter res omnes & mutentur variè & solo Dei iussu mutari in infinitum queant, utcumque tantisper, dum ipse vult, firmę & immutabiles sint ac videantur, iuxta dictum, *Matth. 24. Cælum & terra transibunt, verba autem mea non transibunt.* Secundò: Hinc intelligimus ac certi sumus, omnia in mundo gubernari æterna Dei prouidentia. Cum enim nulla in Deum cadat mutatio, necesse est omnia ipsius consilia ab omni æternitate fuisse inita: Cumque & immutabiliter Deus vniuersa prævideat, & consilia diuina de rerum euentu & exitu certa & immutabilia sint: necesse est etiam causas secundas & media sine antecedentia, siue quibus euentus illi non erant sequuturi, certa & immutabilia esse. Quia verò in rebus creatis & præsertim humanis,

summa

summa est incertitudo & mutabilitas, neque alia est causa immutabilitatis, quàm diuina voluntas; certum atq; immutabile de exitu & fine Deus nihil potuisset statuere, nisi media etiam vniuersa, quibus ad finem illum peruenitur, & quæ ad naturam ipsorum quod attinet, maximè sunt incerta & mutabilia, suo consilio, & decreto æterno certa & immutabilia reddidisset. Ideo dictum est Ies. 14. *Dominus exercituum decreuit, & quis poteris infirmare?* Tertio, *usus & vis omnis & satisfactionum promissionum, minarum, & exemplorum bonitatis, potentie, iustitie, misericordie & iræ diuine, veterum & recentium, ad nos docendos & consolationis erigendos vel metu in officio ac timore dei continentendos, ex immutabili natura Dei pender.* Omnia enim illa tum demum nos afficiunt, cum eandem Dei naturam & voluntatem quæ olim fuit, nunc etiam esse ac talem erga nos respicientes, aut in peccatis perseverantes esse ac fore cogitamus, qualem fuisse quondam & nunc esse erga alios videmus: Ac tum demum verè in diuinis promissionibus acquiescimus, quando consilium ipsius nunquam esse mutandum agnoscimus. Quarto, *flectis hæc doctrina animos ad obedientiam & subiectionem in rebus pendendis à Deo necessariam, ne, videlicet, ea præstari nobis vel aliis à Deo postulemus, quæ non facturum se iam antea nobis certò declarauit: Ea verò, de quibus, quid decretum habeat, nobis nondum constare voluit, reuerenter ipsius arbitrio subiiciamus.* Quinto, *immutabilitas diuine voluntatis est fundamentum spei & consolationis piorum in hac vita.* Quia est absurdissimum de Deo cogitare, quod nunc amet, nunc oderit eos, nunc vitam æternam nobis dare certò velit, aliquantò autem post rursus nolit: ideoque postquam semel vera fides & conuersio ad Deum in cordibus nostris incoacta est, ac Spiritus Dei testimonium perhibere cœpit spiritui nostro, quòd Filij Dei & heredes vitæ æternæ simus, vult Deus nos certò statuere, quòd hanc suam voluntatem erga nos, vt ab æterno habuit, ita in æternum

æternum non sit mutaturus, sed in vitam æternam certò ex hac vita per omnes tentationes & pericula nos sit educurus, iuxta artic. *Credo vitam æternam.*

Omnipotentia Deo cum tribuitur, primùm intelligitur, ipsum omnia quæ vult, aut quæ, natura & maiestate sua permittens, posses velle, posse etiam efficere. Secundò, quòd omnia illa sine difficultate & labore, solummodo & voluntate sua perficias, aut perficere queas. Tertiò, quòd omnia operandi atque efficiendi vis & potentia adeo penes solum Deum sit, ut ne minima quidem sit ullius creatura facultas aut efficacia, nisi quam ille continui largitur & conseruas suo arbitratu: ideoque non otiosa, sed vniuersa creans, sustentans, mouens & gubernans Dei potentia nobis cogitanda est.

Etsi autem omnes Deum omnipotentem prædicant, duplex tamen discrimen est doctrinæ sacræ & Philosophicæ de omnipotentia Dei. Primùm enim sine doctrina Ecclesiæ tantum agnoscimus homines potentiam Dei vniuersalem, quæ mundum vniuersum creat, seruat & gubernat: sed ignorans eam, quæ saluas homines & instaurat mundum per Filium, colligens & seruans æternam Ecclesiæ, & liberans eam à peccato & morte, & ornans visa & gloria æterna, quibus operibus præcipuè suam potentiam Deus patefacit, sicut dicitur Hag. 2. *Adhuc modicum, & conuoluebo calum & terram, & mare, & aridam.* Secundò, nec de vniuersali quidem potentia dei, quod satis est, profitentur. Etsi .n. Deum auctorem & conseruatorem mundi esse, coguntur fateri: tamen omnia ex nihilo esse creata solo Dei verbo, non possunt affirmare: & quia causam peccati & confusionis ignorant, non possunt statuere vniuersa sic administrari & regi omnipotentia Dei, ut bona omnia fiant diuinæ voluntatis efficacia: sed multa casui, fortunæ, & humanæ sapientiæ, aut virtuti tribuunt, atque ita otiosam in his Dei potentiam fingunt.

Porro, quòd neque peccare aut peccatum velle & approbare, neque mutari aut mirari, neque pati aliquid, neq. facta

Discrimen
philosophiæ
& Ecclesiæ.

Deus non
potest, quæ
sunt impo-
tentiz aut
potentiz
imperfe-
ctæ.

infesta reddere, neq; contradictoria velle, neq; alium Deum
sine naturam aliquam ipsi parem creare, neq; sensib. corporeis
percipi, aut alia creare aut finitæ naturæ propria facere, aut
in se recipere Deus posse: id potentiam eius non minuit
aut labefactat, sed amplificat potius & confirmat.
Nam illa demum potentia est summa & perfectissi-
ma, quæ nec destrui, nec debilitari, nec minui potest;
idq; non sultentante alio, sed sua ipsius natura. Con-
trâ verò corrumpi & infirmari posse, imbecillitatis
& imperfectionis est.

Immensæ sapientiæ) Ut autem rectè & cùm fructu ag-
noscamus dei potentiam, necesse est eam nō nisi cū
Sapientia & bonitate immensa coniunctam cogitare
quæ illam moderetur. Porro de sapientia diuinā pri-
mū discimus, quod Deus se ipsum ac totum suæ mentis
ordinem in rerum natura & in verbo suo passetum, quæq;
eum eo congruunt & non congruunt, & omnia sua, & crea-
turas omnium opera, præterita, præsentia & futura, &
omnes omnium causas ac circumstantias perpetuè perfectissi-
mè intelligit atq; intuetur, modo admirabili, & nobis incog-
nito. Deinde verò, quod omnes angeli & homines diuinā-
rum & humanarū rerum non plus cognitionis habent, quàm
Deus in ipsorum mentib. efficit & seruat. Nam inter alia,
ordo pulcherrimus in rerum natura: fines & vsus om-
nium rerum: futurorum euentuum significationes:
artes & doctrinæ: euersio consiliorum quæ à diabolo
& malis hominib. astutissimè aduersus Deum & om-
nes bonos cogitata sunt, omnes homines fateri co-
gunt, hæc non nisi à sapientissimo artifice & auctore
proficisci potuisse. Ideoque & ipsa scriptura lucentem
Dei sapientiam in his ipsius operib. considerare iu-
bet. vt Eccles. 3. Omnia fecisti bona in tempore suo. Ies. 44.
Quis sicut ego, qui narres quod præteritis, annunciesque &
ordines illud mihi. Dani. 2. Sapientia & fortitudo eius est: &
ipse dat sapientiam sapientibus, & scientiam scientibus in-
telligentiam. Iob. 5. & 1. Co. 3. Qui capis sapientes per astu-
tiam ipsorum. Atque ex his immensam esse Dei sapi-
entiam

entiam concludit. vt Psal. 147. *Sapientia eius non est numerus. Rom. 11. O profunditas diuinitatum & sapientia & cognitionis Dei!* Sed hic rursus tenendum est philosophiæ & verbi Dei discrimen. Primum quod etiam in creatione patefacta, siue legalis sapientia in hominibus obscurata & mutilata est per peccatum, ideoque renouatione, per verbum Ecclesiæ traditum, indiget. Deinde quod præcipuam illam Dei sapientiam in Euangelio patefactam, qua saluat Ecclesiam ex genere humano per Filium collectam, prorsus ignorans homines absque doctrina calesi. Sicut dicitur Mat. 11. *Gratias ago tibi Pater, quod abscondisti hæc à sapientibus huius seculi & patefecisti ea paruulis.*

Discrimen
philosophiæ
& Ecclesiæ.

Bonitas Dei aliâs beneficentiam, vt Psal. 106. *Confitemini Domino, quoniam bonus. aliâs omnes virtutes, & omnia quæ de natura Dei dicuntur, significat: vt Psal. 14. Spiritus tuus bonus deducas me per iter rectum.* Id quod & sanctitatis nomine intelligitur, & lucis. 1. Ioan. 1. Ira hoc loco primum bonitatis nomine intelliguntur omnia quæ deo in verbo ipsius attribuantur, & quæ in Angelis & hominibus nominantur bona, vt vita, potentia, sapientia, lætitia, iustitia, &c. Talis enim est natura Dei, qualem in Lege & Euangelio se patefecit, & bonitas creaturæ rationalis diuinæ bonitatis imago est. Ideoque hic etiam differunt philosophia & Scriptura, quod illa tantum legalem bonitatem, & nec eam quidem integram, Deo tribuit: Euang. verò prorsus ignorat.

2. *Propter immensum discrimen Creatoris & creaturæ, intelligimus ea demum bona in Deo esse, quæ diuinæ naturæ & maiestati congruant.* Nam quæ naturæ creatæ propria sunt, in Deo non essent bona, sed potius bonitatis imminutio.

3. *Propter immensitatem naturæ diuinæ quæ finita sunt in creaturis, in Deo sunt immensa.* Ideoq; aduersus varias Philosoph. de summo bono disputationes discimus in Eccl. *Deum esse summum bonum.*

4. *Quia nihil est in Deo imperfectum, aut non per se subsistens, omnia quæ ipsi attribuantur nequaquam in eo sunt sicut forma*

vel accidentia in creaturis sed talis est ipsius essentia & natura, modo cognitionibus nostris incomprehensibili. 5. Ipsius natura & voluntas est regula bonitatis & rectitudinis in creaturâ. Eatenus enim res sunt & dicuntur bonæ, quatenus cum Dei voluntate congruunt. 6. Deus est vnicus fons bonitatis, & prima causa omnium bonorum: ita vt res omnes tantum habeant bonitatis, quantum Deus in illis creat & seruat. Atque hoc sensu dicitur Luc. 18. Nemo bonus nisi solus Deus, ita nimirum vt sit perfectissimè bonus, & fons bonitatis.

Iustitia Dei aliquando in Scriptura significat eam quæ coram ipso censetur iustitia, & quæ nos iustos facit: tamque aliâs legalem: quæ est vitæ sanctitatis, seu cum lege diuina conformitas, quam Deus in nobis efficit suo Spiritu, inchoata in hac vita, & perficienda in altera, vt Iacob. 1. Ira viri Iustitiam Dei non operatur. Aliâs Euangelicam, quæ est iustitia Christi, credentibus ex gratuita misericordia à Deo imputata, vt Ro. 3. Nemo verò absque Lege iustitia Dei manifestata est, comprobata testimonio Legum & Prophetarum, iustitia autem Dei per fidem Iesu Christi in omnes & super omnes credentes. Aliâs verò iustitia intelligitur quæ ipse iustus est: ac tum etiam multis in locis significat fidem seu clementiam & benignitatem dei, qui iuxta promissiones suas seruat, tuetur & liberat fideles, vt Ps. 31. In iustitia tua libera me. Cùm autem propriè dicitur de iustitia Dei, quæ ipse Iustus est, vt hoc loco; Primùm iustus nominatur vniuersali iustitia, quæ est ordo seu natura mentis & voluntatis diuinæ, quæ deus immutabiliter & ineffabiliter talia vult & approbat, facit ipse & efficit in aliis, qualia in lege sua præcepit, & omnia quæ cum hoc ordine pugnant, nec vult, nec probat, nec operatur, nec efficit, nec adiuuat, sed horribiliter odit atque detestatur, vt dicitur Ps. 10. Iustus Dominus iustitias dilexit. Secundò: Iustitia particulari, quæ est immutabilis Dei voluntas, quæ sibi ipsi tribuit Deus, & ab aliis tribui vult eam gloriam, quæ summo bono debetur; quemadmodum inquit

inquit: *Gloriam meam alteri non dabo: & punit omne peccatum tali poena quę delicto sit æqualis, hoc est, æterna, ut in iis qui pereunt: aut æquivalente, ut in Filio suo Christo pœnam sustinente pro nobis, qui per eum seruamur iuxta doctrinam, Non exhibis inde, donec soluas extremum quadransum: & nulli creaturæ potest iniuriam facere, quicquid de ipsa statuat aut faciat, sicut dicitur Pl. 45. Insuper Dominus in omnibus viis suis. Et A& .10. Deus non est acceptor personarum. Tertio, voluntas diuina est summa & perfectissima regula, & vniuersa rectitudinis norma: Ideoq; solus Deus sua natura nihil potest iniustum velle aut facere: creaturarum verò omnium voluntates & actiones eatenus iustę sunt, quatenus diuinę voluntati ab ipso Deo conformantur.*

Esti autem contentur omnes, Deum esse iustum, quia notitiam hanc de se, inter ceteras Deus natura rationali impressit: quia summè bonus, ideoq; & summa iustitię norma est: quia exemplis pœnarum & premium testatur se odisse & punire iniusta & probare iusta: quia iudex mundi est, cuius est vniuersa iusto ordine competere & administrare: Quia denique nulli naturę quicquam debet, sed creationis iure licet ei de omnibus quicquid libes facere, ac proinde nulli potest esse iniurius, sicut dicitur Luc. 17. cum omnia feceritis, dicite serui inutiles sumus. Ro. 11. Quis prior dedit ei, ut retribuatur illi? Mat. 20. An non licet mihi facere quod volo in meis? Tamen multū abest, ut de iustitia Dei, sine doctrina Eccl. homines rectè sentiant: quia ne legis quidem, in qua Deus iustitiam suam patefecit, integram notitiam habent: & de pœnis peccatorum æternis nihil certi affirmare possunt: supplicium verò quoddam pro peccatis sustinuit Filius Dei, prorsus ignorant.

Præterea turbantur mentes hominum, ut dubitent, an omnia iusto ordine à Deo gubernentur. Primo, cum videns sepe malis bonè esse, bonis autem malè. Atque huic obiectioni sola doctrina Eccl. respondere potest

Discrimen
philoso-
phicę &
Ecclę.

test, quæ ostendit Deum differre pœnas sceleratorum; & præmia bonorum in alteram vitam: inuitare malos lenitate sua ad pœnitentiam: probare & confirmare pios exercitiis calamitatum: punire & castigare propter peccata multos, qui humanis iudiciis insontes videntur. Secundò, cùm considerant, Deum non effecisse, ne ullum peccatum admittatur, cùm tamen facillimè possit: quin etiam peccata præcedentia peccatis sequentibus punire: res pro arbitrio ab aliis ad alios transferre, ut res Ægyptiorum ad Israelitas, Exod. 12. Hæc autem lege diuina nobis prohiberi: Deum aliqua contra legem suam velle & facere ipsis videtur. Sed illa sunt legi & iustitiæ contraria si ab hominibus fiant: deo autem faciente sunt iustissima & optimè cum lege congruunt. Creaturæ. n. sibi inuicè obligatæ sunt, ut altera alterius saluti ubicunq; potest, consulat: Deus verò nulli obligatus est. Tertiò, quidam cum audiant Deum hominibus, qui omnes natura æquales, hæc filij iræ sunt, dare inæqualia, cum alios conuersis & saluat, alios indurat & damnat, hæc ratione deo acceptionem personarum tribui existimant. Verùm non animaduertunt isti, tunc iniustum esse æqualibus, inæqualia dare, cùm merces debita persoluitur: Deum verò sua bona non ex debito, sed ex gratuita beneficentia dare hominibus. Quartò videtur his responsionibus obstare, quòd quæ secundum iustitiam fiunt, ex debito fiant: bonis autem ordine iustitia, ideoq; ex debito beneficiendum sit. Sed hoc totum de creaturis verum est: de Deo non item. quia creator nulli obligatus est, ut creaturæ sunt: nec mereri de Deo creaturæ, ut de se inuicem quicquam possunt. Itaq; deus punit quidem ex iustitia: sed benefacit ex gratia & misericordia, iuxta dictum, Cùm omnia feceris, dicite, Serui inuiles sumus, quæ debuimus, fecimus. Quintò, quòd si urgeat aliquis, non tantùm homines, sed Deum etiam ordine iustitiæ obligari ad parcendum, & beneficiendum bonis, ex verbis Abrahami, Gen. 18. Nunquid disperdes iustum cum impijs? tenendum est, hanc obligationem non esse ex merito

merito, vel iure aliquo, quod creatorem faciat creaturæ obnoxium, sed ex promissione & veritate diuina. Liberrimè enim & ex immensa bonitate, cum nihil deberet cuiquam, editis promissionibus obligauit se Deus ad benefaciendum piis. Atque hæc bonitas dei & fides in seruandis promissionibus sæpe nominatur iustitia. Ideoque rectè dicitur non conuenire Deo, ut quenquam immerentem affligat: non quia iniuriam faceret cuiquam, etiam non peccantem destruens, sed quia misericordia & beneficentia ipsius, & veritas hoc non admittunt.

Veritatem suam Deus in Scriptura sic docet agnoscere: primùm, quòd omnium rerum non nisi verissimam & certissimam notitiam in eo esse patitur infinita ipsius sapientia. Heb. 4. Nulla creatura est, quæ non manifesta sit in conspectu ipsius &c. Secundò, quòd nec statuit, nec vult, nec dicit contradictoria. 2. Cor. 1. Dei Filius Iesus Christus, qui inter vos per nos prædicatus est, non fuit Esaiam & Non, sed Esaiam in ipso fuit. Tertiò, quòd nihil simulat, nec fallit quenquam, sed verè & seriò hæc est ipsius voluntas, quam nobis patefacit. Rom. 3. Sis Deus verax, omnis autem homo mendax. Quartò, quòd nunquam mutat sententiam. Ps. 89. Non profanabo fœdus meum, & quod egressum est de labiis meis, non mutabo. Quintò, quòd certissimè euenit, quicquid Deus euenturum assenerat, ut experientia testatur, & multa dicta, ut Matt. 24. Cælum & terra transibunt, verba autè mea non transibunt. Sextò, quòd amator, & author, & cõseruator veritatis in creaturis rationalib. & hostis omnis mendacii, simulationis & hypocrisis. Ideo Ioan. 14. 15. & 16. Spiritus sanctus nominatur Spiritus veritatis, qui nos doceat omnem veritatem. Prouerb. 12. Abominatio sunt Domino labia mendacia, & in facientibus veritatem est beneplacitum eius. Matt. 14. Ponis partem eius cum hypocrisis.

Cum igitur veritas Dei ex verbo & operibus eius æstimanda sit, etsi veracem esse Deum homines natura fatentur: tamen, in quibus consistat ipse

veritas, ignorant. Dictum est enim Ioan. 17. *Sermo meus est veritas.* & Psal. 89. *Veritas tua in Ecclesia sanctorum.* Nec finit peccatorum conscientia quendam, qui Mediatorem Christum non agnoscit, fidem habere diuinis promissionibus. Nam, vt 1. Cor. 1. dicitur, *Quosquos sunt promissiones Dei, in ipso sunt Etiam & in ipso sunt Amen, ad Dei gloriam.*

Cæterum nihil simulauit Deus, siquando prædixisset, *Incurre, que nunquam facere decreuerat.* Quæ enim minabatur, ea conditione euentura intelligebat, nisi conuersio hominum & preces interuenirent, & quæ promittebat, si respicerent, aut perseuerarent in pietate, aut cruce & castigatione non indigerent. Quod verò Ezech. 14. dicit Deus, *Cum propheta seductus fueris & loquutus fueris verbum, à se prophetiam illam seductionem esse:* eo non significat, se prophetiam illius animo inspirasse: sed pseudoprophetas iusto iudicio à se tradi seducendos Diabolo, vt 1. Reg. 22. dicitur Deus dedisse spiritum mendacem in ore omnium prophetarum Achab.

Additur & Castitatis mentio in descriptione Dei, quia Deus inter præcipua & illustrissima discrimina, quibus discernatur à Diabolo: vult esse veritatem & castitatem. Sic enim Deus verax agnoscitur & veritatem à nobis amari vult, vt quod sit, & qualis sit ipse, certò constet, & vera de ipso homines sentiant & loquantur, & per eius agnitionem vitæ æternæ sint paticipes: Ita Diabolus omnia conatur complere mendaciis, vt & gloriam Dei obscurer, & per mendacia de Deo, genus humanum perdat. Vnde S. S. nominatur Spiritus veritatis: Diabolus autem mendax & homicida ab initio & pater mendacii. Ioan. 8. Atq; vt Deus & propter summam naturæ suæ puritatem, & quia amorem & coniunctionem conjugalem vult imaginem esse ineffabilis amoris & spiritualis coniunctionis inter ipsum & Ecclesiam, vt Eph. 5. Ezech. 16. Osee 2. videre est, ideoque sanctam haberi inter homines, castitatis amator & author est,

&

& seueriffimè deſectatur & punit omnem immunditiem internam & externam cum hoc ordine pugnantem, vt Sodomo-
 rum, tribus Benjamin, & alia omnium ætatum &
 gentiũ exempla teſtantur: Sic Diabolus & ob ſuam
 impuritatem, & quia quicquid maximè ſanctum &
 venerabile Deus vult haberi, id ipſius odio maximè
 deprauare ac turpiſſimè deformare ſtudet, obſcœni-
 tate & ſorditate torum genus humanum horribili-
 ter polluere & à Deo auellere conatur. Ideo dictũ
 eſt 1. Theſ. 4. *Hæc eſt voluntas Dei, ſanctificatio veſtra, vt
 abſtineatis à fornicatione, & ſcias unusquiſq; veſtrum vas
 ſuum poſſidere in ſanctificatione & honore, &c.*

Miſericordiam ſeu propenſam Dei voluntatem, ad
 creaturas ſuas & præcipuè genus humanum ſeruand-
 um, his ferè gradibus patefactam Scriptura nobis Gradus mi-
ſericordiæ.
 proponit. Primò, quòd omnium ſalutē, nullius perditione
*delectetur, Ezech. 33. Viſo ego, dixit Dominus Deus, no-
 lo mortem impij, ſed vt conuerſatur impius à via ſua & vi-
 uat. Secundò, quòd differat, mitiget ac ſollas penas, in-
 mitans omnes ſuas tolerantia ad reſpiſcendum. Hinc Exod.
 34. & ſæpe aliàs tardus ad iram dicitur. Tertio, quòd de-
 miſſas ſe ad ſublenandam noſtram infirmitatem auxiliũ in-
 ternis & externis, & ſpiritu, verbo, iuramentis, Sacramentis,
 miraculis. Quarto, quòd ſingulari amore complectatur ele-
 ctos, ita vt liberet illos in perpetuum à peccatis &
 omnibus malis, & conſoletur etiam in afflictionib.
 Apocal. 7. & 21. *Aſterget Deus omnem lacrymam ab oculo
 ipſorum. Ieſ. 49. Etiamſi mulier obliuiſcatur infantis ſui,
 ego tamen non obliuiſcar tui. Quintò, quòd hanc liberati-
 onem volueris etiam filij vnigeniti incarnatione & morte
 perficere. Ioan. 3: Sic Deus dilexit mundum, vt Filium ſu-
 um vnigenitum daret. Sextò, quòd hæc omnia gratuita ſua
 bonitate promittat & faciat. Exod. 32. *Miſereor cuius mi-
 ſereor, & clementiſum, in quem clementiſum. Ieſ. 43. Ego,
 Ego ſum qui diluo priuaticationes tuas propter me &c. Sep-
 timò, quòd erga peccatores, non tantum indignos, ſed e-
 tiam hoſtes ſuos hæc facis. Roma. 5. cùm inimici offendi-
 mus***

recon-

reconciliati sumus deo per mortem filij eius. Coguntur autem Deo misericordiam tribuere saniores omnes etiam extra Ecclesiam, quia vident eum peccatoribus tam clementer parcere. vnde & Ierem. Thren. 3. dicit: *Miseridordia Domini sunt, quod non sumus consumpti, quia non defecerunt misericordia eius.* Sed quia iustitiæ diuinæ perfectio, & peccatorum suorum conscientia non sinit eos firmam de misericordia Dei erga se persuasionem concipere: nec de saluatione hominum per Filij mortem quicquam sciunt; ideo neque constanter, neque integrè Dei misericordiam queunt agnoscere.

Obiect. 1. Misericordia est dolor. Ergo dolor est in Deo. Resp. Nomina affectuum, quando tribuuntur deo per anthropopatheian, non significant passionem seu mutationem in Deo, sed ineffabilem vel auersationem, vel approbationem obiectorum. Dicitur ergo Deus misereri. 1. *Quia auersatur perditionem creaturae.* 2. *Quia facis, quæ facere solemus homines miserantes.* Ob. 2. *Videtur Deus interdum letari vindicta.* Resp. Non vindicta lætatur, sed executione iustitiæ suæ. Ob. 3. *Videtur in quibusdam dictis non extendi misericordiam Dei ad impios.* Resp. Hoc accipiendum de gradu misericordiæ, qua Electos complectitur. Ob. 4. *Non liberat omnes, quos potest.* Resp. Misericordia sic exercenda est, vt non impediatur Iustitia. Ob. *Non recipis in gratiam, nisi interposita morte filij.* Resp. Satisfactio & applicatio proficiuntur ex gratia.

Beneficus autem nominatur deus, quia creat & gubernat vniuersa, fons est vnicus omnium bonorum, quæ omnibus creaturis etiam malis contingunt ex bonitate, amore & misericordia gratuita erga omnes creaturas, præsertim autem erga genus humanum, quod ad suam imaginem condidit, & cuius gratia res omnes alias creauit: & maximè erga Ecclesiam, cui se & voluntatem suam patefacit, & erga electos angelos & homines, quos per Filium suum donat vita &

& gloria æterna Quin etiam quib. irascitur & pœnas infligit, eorum non substantiæ siue naturæ ab ipso conditæ, sed prauitati, quæ operi diuino aliunde accessit, iratus est.

Liberrimus etiam deus solus est, quia solus naturâ talis est, vt neque culpa, neque miseria vlla in eum possit cadere: neque cogi ab villo possit: neque obligatus cuiquam, neque gubernationi vel ductui alterius sit obnoxius aut alligatus. Hic autem præcipuè voluntatis, seu à coactione libertas consideratur, quæ est facultas, qua Deus absque vlla necessitate ab æterno decreuit vniuersum ordinem creationis, conseruationis & gubernationis rerum omnium, cumq; sine vlla coactione aut alligatione ad alias causas exequitur, sic tamen vt à rectitudine sua non discedat. Testantur hoc miracula, & multa liberationû ac pœnarû exempla, & multa Script. loca, vt Pl. 114. *deus nosse in celo, omnia quæcunque voluit fecit.* 2. Sam. 14. *Non est Domino difficile seruire per multos, aut per paucos.*

Ob. Sine quo non possunt agere causa necessariò agentis, illud etiam agis necessariò. Sine prima causa, quæ est deus, non possunt agere causa secundæ, quæ necessariò agunt. Ergo etiam deus agis cum illis necessariò. Vera est maior de causis absoluta necessitate agentibus: sed falsa est de agentib. tantum necessitate consequentiæ. Porro nulla causa secunda agit necessitate absoluta, sed tantum necessitate ex hypothesi, nimirum, quia sic libet Deo qui tamè posset eas aliter mouere, aut etiam omnino nõ mouere, ac ne quidem condere. Itaque omnes causæ secundæ ex prima, non autem prima ex secundis vilo modo pendet. *Ob. 2. Quod autem Deus immutabiliter bonus est, id libertatem diuinæ voluntatis non minuit, sed confirmat.* Coactio enim, non autem naturæ immutabilitas cum libertate pugnat: ac tantò liberius voluntas eligit, quantò maiori ac firmiori impetu & motu ad obiectum fertur.

Ob. 3. obicitur etiã deuentis, singulis quod deus tantis optima

optima potest velle: tantum autem quæ ipsi decrevis, sunt optima. Ergo non potest alia velle. Sed respondetur ad Minorem: Quæ decrevit Deus sunt optima, non ante, sed post decretū. cum enim voluntas Dei sit norma rectitudinis, ideo res bonæ sunt, quia Deus illas vult. Ideoque si aliud voluisset, aliud foret optimum.

Præterea quedam dicta videntur innuere, aliquando impediri posse à creaturæ voluntatem Dei, ut Ezech. 33. Nolo mortem impij, &c. Mat. 23. Quoties volui congregare, & noluisistis &c. Sed ea tantum docent, quo Deus delectetur, & ad quid vocet, atque invitet omnes homines: non autem quid in singulis sua misericordia & Spiritu suo constituerit perficere.

Deniq; iram Dei horribilem, quæ detestatur & punit omnia peccata, etsi omnes impij tandem serò nimis experiuntur, cum ruunt in æternam desperationem: tamen qualem Deus agnoscere vult, ne cogitare quidem possunt qui sunt extra Ecclesiam, cum neque omnia illa mala iudicent peccata esse, quæ Deus in Lege sua æternis cruciatibus se puniturum minatur: neq; Filij Dei mortem & supplicium agnoscant, quo Deus nullum potuit majus iræ suæ aduersus peccata argumentum edere. Soli autem electi recta & salutarum eius ex pœnis & comminationibus agnitione ad conversionem & timorem Dei permouentur, iuxta dicta Psal. 90. Quis cognoscis fortitudinem iræ tuæ?

Ex hac descriptione sumendum est discrimen inter verum & falsum Deum, & inter nostram Dei cognitionem, & Ethnicorum. Discrimen hoc consistit. 1. In attributis diuinis, quæ declarant naturam Dei. 2. In personis. 3. In operibus.

1. In attributis Deus differt à fictitiis diis, quia extra Eccl. nullum attributum Dei rectè, & perfectè intelligitur: sed in sola Ecclesia doctrina de attributis Dei traditur integrè. In Ecclesia enim plena tribuitur Deo iustitia, veritas, bonitas, misericordia, philanthropia. Hæc attributa Dei aut corrumpunt alię

sectæ,

sectæ, aut prorsus ignorant. Nullæ enim sciunt tantam esse iram Dei aduersus peccatum, vt propterea Deus debuere mittere Filium suum vnigenitum ad nos redimendos. Sic neque veritatem Dei perfecte norunt: quia non agnoscunt promissiones. Neque sapientiam Dei, quæ est verbo Ecclesiæ tradito patefacta, quod nimirum Deus potuit inuenire modum liberandi homines à morte sine violatione iustitiæ & veritatis diuinæ. Hanc sapientiam ignorant aliz sectæ: quia carent verbo, quo solo vni Ecclesiæ hæc diuinitus reuelata est. Sic etiam, sola Ecclesia excepta, nullæ gentes aut sectæ agnoscunt misericordiam & iusticiam quæ in opere Redemptionis potissimum cõspicitur. Ignorant enim Filium: doctrinam de Deo corruptumpunt, neque credunt Deum ira accuratè omnia puniendum, vt in verbo minatur. Idem sentiendum est de reliquis attributis.

2. *Personis manifesti differt Deus à fideiis diu.* Ethnicus enim, & complures aliz sectæ, non agnoscunt tres personas, sed vnã essentiam diuinam, & vnã personam constituunt. In Ecclesiâ creditur quidem vnã essentia dei: sed etiam docetur huius vnus essentiz diuinæ tres esse personas.

3. *Operibus differt Dominus à fideiis diu.* quia extra Ecclesiam opera creationis ignorantur, ac multò magis opera redemptionis, ac sanctificationis. Ex his operibus Dei Attributa, & Personæ vnus essentiz diuinæ patefunt. Deus enim operibus declarauit se talem esse natura; qualis attributis describitur: & simul operibus ostendit esse in vnã essentia tres personas: quin & secundùm opera (quæ sunt vel redemptionis, vel sanctificationis) Personæ cognominantur, & varia sibi Deus attributa tribuit. Hoc animaduertit Ecclesia in missione Spiritus Sancti, in humani generis redemptione, regeneratione, Sanctificatione & glorificatione. De his Ethnicus, & plures aliz sectæ, nihil prorsus intelligunt.

3. *Vnde*

3. *Vnde confitetur unum esse Deum.*Vnde multi-
tudo De-
orum.Vnus est
Deus.

Etsi deus non minus certò, quòd vnus tantum sit, quàm quid sit, initio generi humano patefecerat, fraude tamen Diaboli, Deum honore suo spoliare, seque pro Deo venditare, & genus humanum odio Dei perdere cupientis, & sua cæcitate ac malitia mundus à patefactionibus diuinis, & à doctrina primorum patrum deficiens, horribili furore multitudinem Deorum commentus est, partim creaturis, partim fictitiis numinib. diuinos honores deferens, ac verum Deum obliuioni tradens, aut alia numina volens cù ipso coniungere. Cùm autem nulla sit maior obligatio, quàm creaturæ ad Creatoris honorem afficiendum, id eoq; nec scelus sit grauius, quàm gloriam Deo debitam obscurare, aut aliud transferre: Deus vt obuiam iret huic sacrilegio, vnus tantum esse diuinam essentiam, eternam, infinitæ potentia, sapientia & bonitatis, rerum creatricem & gubernatricem, sæpè in verbo suo testatus est, atque inculcauit: vt Deut. 6. *Audi Israel, Dominus Deus noster Dominus vnus est.* Et cap. 32. *Videte nunc, quòd Ego, ego ille sum, & non est Deus mecum.* Ies. 44. *Ego primus, & ego nouissimus, & præter me non est Deus.* Et cap. 45. *Ego Dominus, & non est vllus præterea: præter me non est Deus.* 1. Cor. 8. *Scimus quòd nihil sit Idololum in mundo, & quòd nullus sit Deus ali-
us præter vnum.* Ephes. 4. *Vnus Dominus, vna fides, vnus baptismus, vnus Deus & Pater omnium, qui super omnia & in omnibus nobis.*

Argumenta etiam non desunt, quibus rationis iudicium conuincitur, non plures quàm vnum esse verum Deum.

1. *Quia verus Deus vnus tantummodo se in Ecclesia patefecit miraculis, vaticiniis, & aliis rationibus, quæ à natura omnipotentis profisciscuntur.* Psal. 86. 8. 10.

2. *Ab imperio, quia oportet illius maiorem esse auctoritatem & maiestatem qui solus imperat vniuersis, & omnia solus gubernas, quàm qui socium gubernationis habet.* Di-
uina

mina verò maleficia tanta est, ut maior neq. existere, neque excogitari vlla queat. Igitur unus tantum est Deus. Non adorabis Deum alium. Ego Dominus, hoc est nomen meum: gloriam meam alteri non dabo. Soli sapienti Deo honor fit, & gloria in secula seculorum. Dignus es Domine qui accipias gloriam, & honorem, & virtutem: quia tu creasti omnia.

Exo. 33. 14.

Itai. 42. 8.

Apoc. 4. 11.

3. Cuius est summa perfectio, id non potest nisi unum existere. Qui enim solus habes totum, perfectus deum est: imperfecti autem, qui habent aliquid inter se distributum. Porro in Deo esse summam bonitatem, sapientiam & potentiam perfectionem, cum sit causa bonorum omnium in natura, adesse fieri maius cogit ipsa rei evidentia, ut nihil sit absurdum, quam fingere aliquid esse Deum, quod non sit summum & perfectissimum. Unica est igitur divina essentia, siquidem sparsa in plures deos diuinitas in nullo esset vniuersa: ideoque nullus eorum perfectus, ac proinde nullus esset verus Deus. Atque hinc apparet vanitas commenti illius, quo vnus quidem supremus esse Deus fingitur: huic autem alia minora quasi subdita numina adduntur. Nam quia Diuinitatem nisi summam, perfectissimam ac talem cui nihil possit accedere, & quæ nulli subiecta sit, cogitare, nefas est: ideo nec in plures deos distribuitur nec aliquid à summa & cogitationem omnem humanam superante perfectione, vel minimum deficiens, verus esse Deus potest, sicut sæpe dicitur: Domine, quis similis tibi?

4. Ab immensa bonitate. Deus infinita bonitatis est: atque adeo summum bonum. Summam autem bonum tantum vnum esse debes. Nam si esset aliud etiam summum bonum, illud esset aut maius, aut minus, aut æquale. Si maius, esset etiam Deus: quod Deo esset contumeliosum: si minus, non esset Deus: si æquale, neutrum esset Deus.

5. Ab omnipotentia. Non possunt esse plures Omnipotentes quàm vnus: qui enim ab altero impediri potest, ne quod vult ipse efficiat, is verè omnipotens esse non potest. At si plures pariter omnipotentes constituantur, tunc alius alium impediendi, & actionem eius inhibendi & præter eius

eius voluntatem aliquid efficiendi potestatem necessariam habebis: alioquin enim non posses omnia, sed limitem aliquo terminatam potentiam haberes. Nullus itaque eorum vere omnipotens futurus esset: ac proinde plures dii non possunt fingi, nisi ab illis omnipotentia simul auferatur.

6. Ab omni sufficientia administrandi mundum. Non enim talem, qui administrandis universis non sufficiat, nec superfluum, aut otiosum Deum licet fingere cum nihil sit in Deo superfluum aut otiosum. Si vero plures dii ponantur, aut unus eorum non sufficiat gubernando toti mundo, & sic omnes isti regendis universis erunt impares, atque imperfecti, & nomine dignitatis minimè digni: aut unus gubernationi totius mundi sufficiat, atque hoc pacto reliqui erunt otiosi, & superflui. Ergo unus tantum sit Deus necesse est, ut solus omnibus sufficiat.

7. Non possunt esse plura infinita, quàm unum: proinde non plures, sed unus tantum potest esse Deus, qui solus est infinitus.

8. Non nisi una est rerum omnium causa prima: Deus est illa causa prima. Ergo unus.

Obiect. Multi tamen dicuntur dii. 1. Resp. Sic vocantur, 1. propter similitudinem dignitatem, & officium ut Angeli, Magistratus & Iudices. Per me regnant. Ego dixi, dii estis. Sunt & dicuntur multi dii & domini multi non in celo tantum, sed & in terra. Nam quia Deus officium suum per Magistratus, ac Iudices, tanquam per organa, vel servos suos huius in terris exercet, eos honore sui nominis dignatur ipsos appellando Deos: non tamen communicata illis sua essentia, aut natura, sed dignitate, atque officio: idque ut sciant subditi sibi negotium esse cum Deo, cuius vice magistratus fungitur, siue obtemperent, siue repugnent magistratui. Qui se opponis potestati Dei ordinationi resistis. 2. Multi dicuntur dii ex opinione hominum, eorum, scilicet qui res aut creaturas aliquas habent pro diis. Ita dii dicuntur per mimesin omnia Idola. Non habebis deos alios coram me. Quorum deus verus. 3. Dignitate & excellentia

Prou. 8. 15.
Psal. 82. 6.
1. Cor. 8. 5.

Exo. 20. 3.
Phil. 3. 19.

natura, ut Angeli longè excellunt nos donis, & propter officium dicuntur Uij.4. Diabolus dicitur Deus mundi, propter maximam potentiam quam habet in homines & alias creaturas in isto Dei iudicio. 2. Cor. 4. Ephe. 6. Sed hic intelligitur natura Deus, ex se & per se, neque habens potentiam aliunde.

6. *Quid differat essentia à persona,*

Essentia est res per se subsistens, aut habens propriū esse, quæ non habet suum esse nec est sustentata in alio, etsi sit communicabilis. *Communicabile* vel communicatum est quod plurib. commune est vel communicari potest. *Incommunicabile* est quod nulli rei communicatur. Essentia hominis est communicabilis, vel communis multis hominibus, specie, non individuo. Dei autem essentia est incommunicabilis individuo, quia est ipsa deitas Dei natura in tribus personis eadem & tota existens.

Persona est res unica subsistens, individua, una, intelligens, incommunicabilis, non sustentata in alio, ne pars alterius. Intelligens additur, ad discrimen brutorum, quia etsi bruta sunt viua animalia, non tamen sunt Personæ. *Incommunicabilis* additur, ad discrimen essentiarum, nam essentia in pluribus esse potest, & pluribus esse communis: persona verò non potest. *Non sustentata in alio.* Sic humana Christi natura non est persona, quia sustentatur à 1o. *Nec pars alterius.* Ita hominis anima non est persona, quia est pars totius hominis.

Hinc iam apparet discrimen inter essentiam Dei, & personas essentiarum diuinarum. *Essentia Dei* est ipsa Deitas, & id quod existit in Deo, id quod est Deus, vel denique ipsum Dei existere. *Personæ* sunt diuersi modi existendi, quibus videlicet modis existit id quod existit in Deo. Vnum, & idem est in Deo, quod alio atq; alio modo existit in ipso: ut cum dicimus, *Pater est à nullo, Filius est à Patre, Spiritus sanctus à Patre & Filio.* Cum dicimus *essentia Dei est bonitas, sapientia, iustitia, &c.* loquimur de una eademq; essentia diuina, vel de

vno atque eodem esse Dei. At cum dicimus, *hoc vnum & idem esse Dei est à seipso, vel ab alio: item ab vno, vel à duobus, loquimur de modo existendi.*

Tres autem in Deo sunt modi existendi, eodq; tres Personæ, quæ Trinitatis nomine significatur. Trinitas enim significat tres Personas, seu tres modos existendi in Deo, seu in illo quod Deus est restrictiue. Ac differentia est inter *Trinitatis*, ac *Triplicitatis* vocabulum. Siquidem *triplex* est quod compositum est ex tribus. *Trinum* quod est vnum & idem ratione essentiz, & quod habet tres existendi modos.

Discrimen hoc *Essentia*, & *Personæ* ideo tenendum est, ne aut unitas veri Dei distrabatur, aut personarum distinctio tollatur: aut denique aliud intelligatur nomine *Personæ*, quàm verbi diuini veritas ostendis. Etenim *Persona* hoc loco nequaquam relationem diuinæ unitatis significat, seu officium, quemadmodum Latini dicunt principis Personam tueri, sicut olim Sabellius falsò docuit: multò minùs vultum, seu speciem visibilem significat (ut hisce temporibus in vocabulo *Personæ* Seruetus lusit) alterius formam, seu gestum representantem, qualis *Persona* facta esset: sed significat subsistens in aliis ad quod refertur, proprietate incommunicabili reuera distinctum. Deinde *personæ non sunt aliquid separatum ab Essentia, sed singule sunt ipsa, & integra, & eadem Essentia diuinitatis*. Discrimen autem in eo est, quòd personæ singulæ ab aliis distinctæ sint, & Essentia sit tribus communis,

5. *An hæc nomina in Ecclesia sint usurpanda.*

Vsurpanda sunt ista nomina, & retinenda in Ecclesia. Ob. Atqui nomina ista, scilicet *Essentia* & *Personæ*, non sunt in Scriptura. Ergo non debent in Eccl. usurpari. Resp. Quæ non sunt in Scriptura, siue quod ad verba, siue quod ad sensum, non sunt usurpanda: sed & ipsa *Essentia* ac *Personæ* nomina inueniuntur in Sacris literis, & ipsa de iisdem doctrina. Nomen *Essentia* exprimitur nomine *Iehouæ*, quod frequens est in Scrip.
item

item nomine *trinitatis*, quod etiam in scrip. sepius occurrit. *Ego sum, qui sum. Qui est misit me ad vos. Et qui est, & qui erat, & qui venturus est.* Personæ nomen in Epist. ad Heb. voce *unigenitus* exprimitur. *Trinitatis* nomen est apud Ioa. *Tres sunt qui testificantur in celo: Pater, Verbo, & Sp.S. & hi tres unum sunt.* Atque hæc quod ad nomina. Nunc quod ad rem ipsam. Quoties dicitur vnus Iehouah, toties dicitur vna Essentia: Quoties Pater, Filius & Sp.S. nominatur Iehouah, toties tres diuinitatis Personæ exprimentur. Testimonia autem, quæ ostendunt tres esse Personas, sumuntur partim ex veteri Testamento, partim ex nouo. Vetus Testamentum testimonia multa nobis suppeditat. *Spiritus Domini* ferebatur super aquas, dixitque Deus, fiat Lux. In Exodo dicitur Dominus apparuisse Moysi in flamma ignis de medio rubi. *Spiritus Dei* super me, eò quod vnueris me, &c. Plura tamen & clariora testimonia sunt in Nouo Testamento. Docete omnes Gentes, baptizantes in nomine Patris, Filij, & Spiritus sancti. Consolator ille Spiritus sanctus quem misit Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia. Gratia Domini Iesu Christi, & charitas Dei, & communicatio Spiritus sancti sit cum omnibus vobis. *Tres sunt in celo, qui testificantur.* Tres proponit Scriptura quibus tribuit totam Essentiam diuinam & omnia attributa. Tres nobis in Scriptura proponuntur diuinorum operum effectores, creationis, redemptionis & sanctificationis. Tres sunt quibus Scrip. tribuit honorem Diuinum, & inuocatio eorum hoc declarat.

Ex his apparet nos non tantum posse, sed etiam debere nominibus iis Essentia, Persona, Trinitas, vii. & quidem. 1. quia sensum Scripturæ rectè explicari. 2. Quia propter breuitatem & perspicuitatem harum vocum sit, ut hæretici non possint occultare suas fraudes & Sophismata. Ideo autem abhorrent ab istis vocabulis hæretici, quia ab ipsis reb. abhorrent. Si enim consensus esset quod ad res ipsas, facile conueniremus de verbis: abhorremus enim à *λογαγία*. Deinde, *eisi non existerent hæc nomina*

Exod. 3. 14.
Apoc. 1. 3.
Heb. 1. 3.
1. Ioa. 5. 7.

Gen. 1. 3.
Exod. 3. 2.
Aq. 7. 30.
Isai. 61. 1.
Mat. 18. 19.

Ioa. 14. 26.
2. Cor. 13.
13.
1. Ioa. 5. 7.

in S. scripturis, tamen liceret excogitare verba & loquendi modos, quibus Ecclesia mentem suam declares.

Notandū est hoc loco rectē dici, *Pater est alius, quā Filius*, item *Filius est alius à Patre*, quia *Alius* tantū significat diuersum existendi modum in utroque, vel distinctam Personam Patris à Filij Persona, & vice versa. Non autem rectē dicitur, *Pater est aliud à Filio, vel Filius est aliud à Patre*, quia *Aliud* significat aliam essentiam.

6. *Quot sint Personæ Diuinitatis.*

IN vnica diuina essentia, tres personæ subsistunt & liquidem suis proprietatibus reipsa distinctæ, nempe Pater, Filius, & S.S. quæ tamen singulæ tres Personæ sunt vnus, idemq; Deus, æternus, infinitus, & in seipso perfectissimus. Suntq; hæ Personæ consubstantiales & coæternæ, absq; vlla proprietatum & relationum confusione, itemq; absq; vlla inter se imparitate, aut inæqualitate.

7. *Quomodo hæ Personæ inter se differant.*

Distinguntur hæ Personæ dupliciter. 1. *Operib. ad intra.* 2. *Operibus ad extra.* 1. *Ad intra:* Pater à seipso est, non ab alio. Filius à Patre genitus, hoc est habet eandem essentiam cum Patre sed sibi à Patre communicatā, et si nos modum ignoremus. S.S. ab æterno procedis à Patre & Filio, id est, habet eandem essentiam, sed à Patre & Filio sibi communicatam. Ob. *Quod non intelligitur non discernitur. Modus generationis Filij & processionis S.S. non intelligitur. Ergo, &c. Res. ad maiorem:* Quæ non intelliguntur, scilicet omnino. Sed hæc intelliguntur aliquatenus, scilicet quod habere essentiam sit existere à Patre. 2. *Ad extra:* Pater agit à se per Filium & S.S. Filius per Sp.S. non per Patrem: S.S. agit ab utroq;. Agere verò ab alio est alterius præeunte voluntate, committente sua, non tempore sed ordine agendi agere. *Pater dicitur prima persona*, quia deitas ei à nullo est comunicata. *Filius, secunda*, quia deitas illi à patre communicatur. *Sp. S. tertia*, quia ei essentia Patris & Filij com-

communicatur à Patre & Filio. *Primus autem & postremus dicuntur hic, non gradu, aut dignitate, aut tempore: sed ordine natiuitatis.* Sic, Deus ab æterno exiit in se.

Hæc septima quæstio vnâ cum præcedente subius explicabitur infra in articulis de Filio & S.S.

8. *Quare hæc doctrina sit in Ecclesia retinenda.*

Scienda est, & retinenda hæc doctrina in Eccl. 1.

Propter gloriam Dei, ut discernatur Deus ab Idolis. Non enim vult Deus commisceri cum Idolis: sed coli, ac celebrari, eoque talis agnosci, qualem se patefecit. 2. *Propter nostram salutem.* Nemo seruatur sine cognitione Patris. Pater autem non cognoscitur sine filio. *Quis-*

quis negat filium, is ne Patrem quidem habet. Deinde ne- 1. Ioh. 3. 23.
mo seruatur sine fiducia seruatoris Christi. *Quomodo* Ro. 10. 14
credens ei de quo non audiuit? Ergo nos oportet primû

filium, ac propter filium deinde Patrem nosse, ut possimus in illum credere. Similiter nemo seruatur sine cognitione Spiritus sancti. *Qui enim non accipit Spiritum Sanctum non seruatur. As nemo accipit eum, qui eum non nouit: ergo qui eum non nouit, non seruatur.* Minorem probat illud Christi, *Spiritus illius veritatis Mundus non potest recipere, quia non videt eum, nec nouit eum.*

Ioh. 14. 17.

Hinc apparet manifestè, *Saluandos oportere Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum cognoscere.* Nisi enim talis à nobis agnoscat Deus, qualem se patefecit: non communicat se nobis, neque vitam æternam ab ipso sperare possumus. Qualem autem se nobis patefecit audiuius, nempe *quod sit æternus Pater: coæternus Filius, & coæternus Spiritus Sanctus.*

Cæterum ex omnibus capitibus nullum est acutius oppugnatum ab aduersariis veritatis, quam doctrina de tribus in vna Diuinitate personis, præsertim post Filium Dei in carne manifestatum. Causas huius certaminis non difficile est videre, quod nimirum nulla pars Doctrinæ magis est rationi humana incognita & impertinabilis: & quod diabolus odio Dei & hominum gloriam Filij Dei incarnati horribili furore obscurare & delere sentiat.

294 DOCTRINA CHRISTI MOHARG.

Ob. 1. Una essentia non sunt tres Personae. Respondetur. Una essentia, videlicet essentia: Deus autem est in singulis.

Ob. 2. Nihil principium non est aeternum? Sed Filius & Spiritus Sanctus habent principium. Ergo & Respondeo. Haec Deus principium, scilicet essentiae & temporis. Pater autem & Spiritus Sanctus habent solummodo principium Personae, vel ordinis, aut modi existendi; & sic Scriptura docet Christum & esse Iehouam, & habere principium, scilicet modi existendi. Deus vero habere illam in seipso.

Ioan. 5. 16.

Ob. 3. Unitas nostra cum Deo est consensus. Unitas autem Filij cum Patre talis est qualis nostra. Ergo non essentia sed consensus est unitas Filij cum Patre. Respondetur. Est plus in conclusionem quam in praemissis. Nam conclusio est universalis, cum Minor sit particularis. Est enim & alia unitas Filij cum Patre, Essentiae videlicet.

Ob. 4. In quo est tota Deitas, pater cum non est alius, in quo sita Deitas. At in Patre est tota Deitas. Ergo non in alio. Respondetur. Nego Maiorem quia eadem deitas quae est in Patre, tota etiam est in Filio & in Spiritu Sancto.

Ob. 5. Essentia divina non est genita. Sed filius est genitus. Ergo &c. Respondetur. Ex puris particularibus nihil conatur. Maior non potest exponi universaliter. Illum enim est, Quicquid est essentia divina, non est genitum.

Ob. 6. Vbi sunt distinctae operationes, ibi sunt distinctae essentiae sunt distinctae. Sed Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus operationes internae sunt distinctae. Ergo & essentiae. Respondetur. Maior est vera de personis infinitis.

Ob. 7. Essentia divina est incarnata. Tres Personae sunt essentia divina. Ergo tres Personae sunt incarnatae. Respondetur. Ex puris particularibus nihil sequitur. Maior de solo filio loquitur.

Ob. 8. Filius est apud Iehouam Medius. Sed Filius est Iehoua. Ergo apud se est Medius. Respondetur. Ex puris particularibus nihil sequitur. Non enim omnia quae est Iehoua

Iehoua, est Mediator.

Ob. 9. Christus habes caput. Ergo est minor Deo, & per consequens non est vnus eiusdemque cum Deo essentia. 1. cor. 11. 3.

Resp. Habet quidem caput, sed. 1. Respectu officij Mediatoris. 2. Respectu humanitatis. *Ob. 10. Est hac* Ioan. 17. 3.

(inquit Christus) vita aeterna, vsq; solum cognoscens esse

verum Deum: Ergo Filius, & Spiritus sanctus non sunt ve-

rus Deus. Resp. Ibi fit oppositio non Patris, Filij, & Spi-

ritus Sancti, sed Dei, & Idolorum, atque creatura

rum. Præterea, Solum non ad subiectum se, sed ad præ-

dicatum Deum pertinet, quod articulus ostendit. Ob.

11. Iehoua est Trinitas. Pater est Iehoua. Ergo Trinitas. Resp.

Sunt quatuor termini. Iehoua in Maiore intelligitur

de tribus personis. In minore tantum de vna. Inflan-

cia. Pater est Iehoua vnus numero: Ergo Pater est Trinitas.

Hic non valent isti diuersi modi. Resp. Vnus numero, sci-

licet essentia, non personarum. Ob. 12. Vbi tria sunt &

vnus, ibi sunt quatuor. Sed in Deo sunt tria & vnus,

Tres scilicet Personæ, & vna essentia. Ergo in Deo sunt qua-

tuor. Resp. Vbi tria sunt & vnus, scilicet realiter distin-

cta, ibi sunt quatuor. At in Deo Personæ ab essentia

nequaquam sunt realiter distinctæ: nam tres Perso-

næ diuinitatis sunt vna atque eadem Essentia. Ob. 13.

Neque obstat personarum distinctioni, quod opera eadem

Patri & Filio, & Spiritui sancto in Scriptura tribuuntur.

Possunt enim seruatō agendi ordine ad vnā actio-

nem plures personæ concurrere.

Ob. 14. Neque illud Christi. Ioh. 14. Qui videt me,

videt Patrem: non enim vult Christus, se esse Patrem,

sed se doctrina & factis personam, sapientiam, omni-

potentiam, bonitatem & voluntatem Patris manife-

stare & referre: sicut dicitur: Filius qui est in sinu Pa-

tris, ipse enarrauit. Item: Qui est imago Dei inuisibilis.

Et, sicut ipse hic addit, Pater in me, & ego in Patre.

Ob. 15. Neq; illud etiā quod dici potest, Sapientia &

virtus Patris non sunt persona distincta à Patre sed sunt ip-

so Pater, sicut misericordia, bonitas, castitas, veritas, & alia

*in S. scripturis, tamen licet excogitare verba & loquendi
modos, quibus Ecclesia ueritatem suam declarat.*

Notandū est hoc loco rectē dici, *Pater est alius, quā
Filius*, item *Filius est alius à Patre*, quia *Alius* tantū
significat diuersum existendi modum in utroque, vel
distinctam Personam Patris à Filij Persona, & vice
versa. Non autem rectē dicitur, *Pater est aliud à Filio*,
vel *Filius est aliud à Patre*, quia *Aliud* significat aliam
essentiam.

6. *Quot sint Personæ Diuinitatis.*

IN vnica diuina essentia, tres personæ subsistunt &
liquidem suis proprietatibus reipsa distinctæ, nempe
Pater, Filius, & S.S. quæ tamen singulæ tres Personæ
sunt vnus, idemq; Deus, æternus, infinitus, & in seipso
perfectissimus. Suntq; hæ Personæ consubstantiales
& coæternæ, absq; vlla proprietatum & relationum
confusione, itemq; absq; vlla inter se imparitate, aut
inæqualitate.

7. *Quomodo hæ Personæ inter se differant.*

Distinguntur hæ Personæ dupliciter. 1. *Operib. ad
intra.* 2. *Operibus ad extra.* 1. *Ad intra:* Pater à seipso est,
non ab alio. Filius à Patre genitus, hoc est habet eandem
essentiam cum Patre: sed sibi à Patre communicatā,
etsi nos modum ignoremus. S.S. ab æterno procedit à Pa-
tre & Filio, id est, habet eandem essentiam, sed à Patre
& Filio sibi communicatam. Ob. *Quod non intelligitur
non discernitur. Modus generationis Filij & processionis S.S.
non intelligitur. Ergo. &c. Res. ad maiorem.* Quæ non in-
telliguntur, scilicet omnino. Sed hæ intelliguntur
aliquatenus, scilicet quodd habere essentiam sit existe-
re à Patre. 2. *Ad extra:* Pater agit à se per Filium & S.S.
Filius per Sp.S. non per Patrem: S.S. agit ab utroq;. Agere
verò ab alio est alterius præeunte voluntate, commi-
tante sua, non tempore sed ordine agendi agere. Pa-
ter dicitur prima persona, quia deitas ei à nullo est cōmu-
nicata. Filius, secunda, quia deitas illi à patre commu-
nicatur. Sp. S. tertia, quia ei essentia Patris & Filij
com-

communicatur à Patre & Filio. *Primus autem & possimus dicimus hic, non gradum, aut dignitatem, aut tempore: sed ordine natura.* Sic, Deus ab æterno exiit in se.

Hæc septima quæstio vnâ cum præcedente subiùs explicabitur infra in articulis de Filio & S.S.

8. *Quare hæc doctrina sit in Ecclesijs reseruanda.*

Scienda est, & retinenda hæc doctrina in Eccl. 1.

Propter gloriam Dei, ut discernatur Deus ab Idolis. Non enim vult Deus communicari cum Idolis: sed colli, ac celebrari, eoque talis agnosci, qualem se patefecit.

Propter nostram salutem. Nemo seruatur sine cognitione Patris. Pater autem non cognoscitur sine filio. Quis-

quis negat filium, is ne Patrem quidem habet. Deinde ne- 1. Ioh. 3. 23.
mo seruatur sine fiducia seruatoris Christi. Quomodo Ro. 10. 14

credens ei de quo non audierint? Ergo nos oportet primû filium, ac propter filium deinde Patrem nosse, ut possimus in illum credere. Similiter nemo seruatur sine cognitione Spiritus sancti. Qui enim non accipit Spiritum Sanctum non seruetur. At nemo accipit eum, quem non nouit: ergo qui eum non nouit, non seruetur. Minorem probat illud Christi, Spiritum illum veritatis. Mundus non potest recipere, quia non videt eum, nec nouit eum.

Ioh. 14. 19.

Hinc apparet manifestè, *Saluandos oportere Patrem, Filium, & Spiritum Sanctum cognoscere.* Nisi enim talis à nobis agnosceatur Deus, qualem se patefecit: non communicat se nobis, neque vitam æternam ab ipso sperare possumus. Qualem autem se nobis patefecit audiuius, nempe *quod sit æternus Pater: coæternus Filius, & coæternus Spiritus Sanctus.*

Cæterum ex omnibus capitibus nullum est acriùs oppugnatum ab aduersariis veritatis, quàm doctrina de tribus in vna Diuinitate personis, præsertim post Filium Dei in carne manifestatum. Causas huius certaminis non difficile est videre, quòd nimirum, nulla pars Doctrinæ magis est rationi humana incognita & imperuestigabilis: & quòd diabolus odio Dei & hominum gloriam Filij Dei incarnati horribili furore obscurare & delere sentat.

Ob. 1. Una essentia non sunt tres Personæ Iehoua est una
Essentia. Ergo &c. Resp. Una essentia, videlicet finita:
Deus autem est infinitus.

Ob. 2. Habens principium non est æternum: Sed Filius
& Spiritus Sanctus habens principium. Ergo &c. Resp. Ha-
bens principium, scilicet essentia & temporis. Filius
autem & Spiritus Sanctus habent solam modum prin-
cipium Personæ, vel ordinis, aut modi existendi: &
sic Scriptura docet Christum & esse Iehouam, & ha-
bere principium, scilicet modi existendi. Dedit Filio
habere vitam in seipso.

Ioan. 5. 26.

Ob. 3. Unitas nostra cum Deo est consensus. Unitas autem
Filij cum Patre talis est qualis nostra. Ergo non est unitas, sed
consensus est unitas Filij cum Patre. Resp. Est plus in con-
clusionem quam in præmissis. Nam conclusio est uni-
uersalis, cum Minor sit particularis. Est enim & alia
unitas Filij cum Patre, Essentia videlicet.

Ob. 4. In quo est tota Deitas, præter eum non est alius, in
quo sit tota Deitas. At in Patre est tota Deitas. Ergo non
est alius. Resp. Nego Maiorem quia eadem deitas quæ
est in Patre, tota etiam est in Filio & in Spiritu Sancto.

Ob. 5. Essentia diuina non est genita. Sed filij usque
que. Ergo &c. Resp. Ex puris particularibus nihil con-
tinetur. Maior non potest exponi vniuersaliter. Ma-
ior enim est, Quicquid est essentia diuina, omne
genitum.

Ob. 6. Vbi sunt distincte operationes saltem in Iehoua, ubi
& essentia sunt distincte. Sed Patris, & Filij, & Spiritus
Sancti operationes internæ sunt distincte. Ergo &c. Resp.
Maior est vera de personis infinitis.

Ob. 7. Essentia diuina est incarnata. Tres Personæ sunt
essentia diuina. Ergo tres Personæ sunt incarnate. Resp.
Ex puris particularibus nihil sequitur. Maior de solo
filio loquitur.

Ob. 8. Filius est apud Iehouam Mediator: Sed Filius est
Iehoua. Ergo apud se est Mediator. Resp. Ex puris parti-
cularibus nihil sequitur. Non enim omne quod est
Iehoua

Iehoua, est Mediator.

Ob. 9. Christus habes caput. Ergo est minor Deo, & per 1. cor. 11. 3.

consequens non est vnus eiusdemque cum Deo essentie.

Resp. Habet quidem caput, sed. 1. Respectu officij

Mediatoris. 2. Respectu humanitatis. Ob. 10. Est hæc

(inquit Christus) vita æterna, vsq; solum cognoscens esse

verum Deum: Ergo Filius, & Spiritus sanctus non sunt ve-

rus Deus. Resp. Ibi fit oppositio non Patris, Filij, & Spi-

ritus Sancti, sed Dei, & Idolorum, atque creatura-

rum. Præterea, Solum non ad subiectum 10, sed ad præ-

dicatum Deum pertinet, quod articulus ostendit. Ob.

11. Iehoua est Trinitas. Pater est Iehoua. Ergo Trinitas. Resp.

Sunt quatuor termini. Iehoua in Maiore intelligitur

de tribus personis. In minore tantum de vna. Instan-

tia. Pater est Iehoua vnus numero: Ergo Pater est Trinitas.

Hic non valent isti diuersi modi. Resp. Vnus numero, sci-

licet essentie, non personarum. Ob. 12. Vbi tria sunt &

vnus, ibi sunt quatuor. Sed in Deo sunt tria & vnus,

Tres scilicet Personæ, & vna essentia. Ergo in Deo sunt qua-

tuor. Resp. Vbi tria sunt & vnus, scilicet realiter distin-

cta, ibi sunt quatuor. At in Deo Personæ ab essentia

nequaquam sunt realiter distinctæ: nam tres Perso-

næ diuinitatis sunt vna atque eadem Essentia. Ob. 13.

Neque obstat personarum distinctioni, quod opera eadem

Patri & Filio, & Spiritui sancto in Scriptura tribuuntur.

Possunt enim seruato agendi ordine ad vnam actio-

nem plures personæ concurrere.

Ob. 14. Neque illud Christi. Ioh. 14. Qui videt me,

videt Patrem: non enim vult Christus, se esse Patrem,

sed se doctrina & factis personam, sapientiam, omni-

potentiam, bonitatem & voluntatem Patris manife-

stare & referre: sicut dicitur: Filius qui est in sinu Pa-

tris, ipse enarrauit. Item: Qui est imago Dei inuisibilis.

Et, sicut ipse hic addit, Pater in me, & ego in Patre.

Ob. 15. Neq; illud etiã quod dici potest, Sapientia &

virtus Patris non sunt personæ distinctæ à Patre, sed sunt ip-

so Pater, sicut misericordia, bonitas, castitas, veritas, & alia

Ioh. 17. 3.

Ioh. 1. 18.

1. Cor. 4. 4.

Col. 1. 13.

Heb. 1. 3.

Dei attributa: Filius autem & Spiritus Sanctus sua sapientia & virtus Dei. Ergo non sunt persona à Patre distincta, sed ipse Pater sapiens ac potens. Est enim ambiguitas in appellationibus sapientiae & virtutis, quae in Maiore significant sapientiam & virtutem, qua non solum Pater, sed etiam Filius & Spiritus sanctus est sapiens & efficax, hoc est, communem Patris, & Filij, & Spiritus sancti naturam suae essentiam. In Minore autem personas Filij & Spiritus sancti, quorum ille sapientia, hic virtus Dei idem nominatur, quia per eos suam sapientiam & virtutem Diuinitas exercet, & patefacit.

DE CREATIONE.

Doctrina de Deo per commodè sublimitur doctrina de operibus Dei, quem admodum & in Symbolo factum videmus. Genera autem operationum Dei sunt. 1. Creationis, cuius opera sunt, quae in Genesi sex diebus perfecta leguntur, adhibito incremento provehuntur, & multiplicantur in mundo. 2. Confirmationis, quae adhuc caelum, & terram, & quae in ipsis sunt sustentat, ne corrumpantur. 3. Reparationis, quae omnia, quae propter peccatum hominis corruptioni obnoxia sunt, reparat. 4. Gubernationis, quae omnia, pro immensa sua sapientia gubernat. 5. Perfectionis, quae omnia, ad certum finem destinata perducit. Nunc agendum de operibus creationis.

Quaestiones praecipuae de Creatione sunt haec.

1. *An Mundus à Deo sit conditus.*

2. *Quomodo sit conditus.*

3. *Quare sit conditus.*

1. *An Mundus à Deo sit conditus.*

COelum & terram, & res omnes visibiles atque invisibiles, quae in illis praeter aeternam Diuinitatem existunt

existunt, quam rerum naturam, siue universitatem, siue mundum appellamus, non ab æterno existisse, sed quando Creatori visum fuit, iuxta æternum ipsius consilium & voluntatem coepisse, & conditas esse ab illo solo vero Deo, qui se in Ecclesia suppetescit, quod sit Pater æternus, & Filius, & Spiritus. Si cognoscimus Primum, ex testimoniis sacra Script. vt ex historia Creationis à Mose conscripta. Item; ex aliis Scripturae testimoniis quamplurimis. Verba Domini confirmantur, & Spiritus oris eius omnia virtutes eorum. Ipse dixit, & facta sunt. Ipse mandavit, & creata sunt. Quin & alij loci sunt in Psalmis, vbi fusiùs & prolixiùs admiranda Dei opera, & præcipue mundi partes à Deo creatæ, nobis considerandæ proponuntur, vt ex earum consideratione Deo fidere discamus. Ita etiam Dominus ipse Iobo, ad demonstrandam iusticiam, potentiam, ac providentiam suam, mirabilia, atque incomprehensibilia opera sua in cælo, terra, & rebus aliis à se conditis conspicua proponit.

Deinde, præter testimonia Scripturae penè innumera, firmis, ac veris etiam rationib. mundum à deo creatum esse confirmatur. 1. *Originis gentium id ostendunt, quæ à Mose confingi non potuerunt, cum aliqua eorum memoria tunc extaret adhuc apud multos; quæ tamen progressu temporis est extincta.* 2. *Nomina animarum aliarum historicarum collata cum vestigiis suis.* 3. *Ætas hominum decrescens, quæ ostendit manus robustior olim fuisse in natura recenti, nec sine principio huc vsque decreuisse.* 4. *Certa series temporum ab initio mundi, usque ad exhibitionem Messia.* 5. *Ordo in naturarum, quia à mente intelligente aliqua, & rebus omnibus longè superiore productus sit necesse est.* 6. *Mentis humane & Angelica præstantia. Hæ mentes intelligentes habent originem: ergo oriuntur ab aliqua causa intelligente.* 7. *Principia & notitia naturales mentibus nostris infusæ.* 8. *Pænes conscientia in impiis.* 9. *Ordo polluentis.* 10. *Impossibilitas processus causarum in infinitum.*

I r. Certa

Gen. 1. & 2.
Pl. 33. 6. 9.Ps. 104. &
136.

Iob. 38. 39.

11. *Certa causarum series & mirabilis ordo.* 12. *Fines omnium rerum sapienter ordinati.* Deniq; & reliqua arg. quę probant esse deum, probant etiã à deo creatum esse mundum.

Argumenta Philosophorum contra creationem mundi, non ex vera Philosophia, sed ex hominum figmentis extructa esse, facile est perspicere, si ordo generationis, & mutationis rerum institutus à Deo in natura condita, à creatione discernatur.

Obiect. 1. Absurdum est, aiunt Philosophi, Deum otiosum fingere. *Resp.* Absurdum est otiosum dicere eum qui gubernat mundum. *Instantia.* Concedo hoc: sed quando nondum fuit mundus, horum nihil egis. Ergo fuit otiosus. *Resp.* Nego, quia nos elegit ante mundum: deinde impium est irrumperè in arcana consilia Dei, qui inferos curiosis fabricauit.

Obiect. 2. Omne quod ortum est, interit: Sed hæc non interuenit. Ergo non orta sunt, aut condita. 1. *Resp.* Ad Maiorem. Corruptio non creationem, sed generationem vnius rei ex alia, naturali ordine sequitur. Immo creatoris omnipotentia, tam quę ex aliis format, quàm quę ex aliis producit, liberrimè in eodem statu vel seruare, vel mutare, vel in nihilum redigere potest.

Obiect. 3. Qui actu Dominus est, felicior est eo, qui tantum potentia Dominus est. Sed Deus ante creationem tantum potentia fuit Deus. Ergo iam felicior factus est ex creatione. *Resp.* Ad Maiorem. Felicior est qui est actu Dominus, scilicet si ex actuali gubernatione ei aliquid accedat boni, quod antè non habuit. Quòd autem Deus dicatur Dominus, id fit creaturarum respectu. Nam relationes in Deo non efficiunt mutationem, sed tribuuntur Deo respectu creaturarum.

Ob. 4. Colligunt item argumenta, quibus probent, motum seu mutationem istam rerum, quę nunc est, ab æterno fuisse. Quicquid moueri aut mutari quoquo modo potest, inquitur, id vel ab æterno tale existens, nullam mutationem aut motum admisit, quod absurdum esset, atque à nobis omnem negatur, vel generatione & motu aliquo tale est factum.

Motus.

quodammodo est & mutatio omnino non fit nisi per aliquod id
quod est, quod potest aliter mutari possit. Mutatio igitur vel
aliter dicitur mutatio potest, quem non aliter motus per se
utque ista mutatio non aliter potest mutari. Sed inde est
saltem de enumeratione non sufficiens in Maiore, quod
est non nisi generatione ex alio producti ymaginem po
tentialis statuentes, Deo quicquid vult etiam ex nulla
prius existente materia creandi potentis destruhunt.

Obij. Item, omnem motum, ante quem est quies, seu ef
fectus mutationis, precedit alius motus, quo remouetur causa
quies, seu mutationis impedimentum. Ita secundum asserp
tionem nostram, dicunt, ante primum motum qui in natura re
rum fuerit, statum quietem. Ergo & motum seu mutationem
colligunt, quia causa quietis sit sublati: atque ita nullam mu
tationem esse primam. Sed Maior vera est de mutatione
de vicissitudine rerum iam inchoata post creationem,
non autem de primo harum mutationum, quas nunc
in mundo videmus, initio. Illarum enim impedi
mentum tunc erat: sola voluntas divina, quae eadem
ab aeterno in aeternum existens, principia & fines, &
mutationes, sive motus rerum, & quietem sive res
tationem atque in eodem statu perseverantiam, libe
rit & sine ulla sui ipsius mutatione efficit. Hae igitur
sunt ubi sola motum & mutationem rerum sine causa
tanti inchoat, sicut in mundi creatione faciebat, non
tantum non necessarium, sed ne quidem possibile
fuit, propter divinae voluntatis eternitatem atque
inimutabilitatem, anse illud motum & mutatio
nem natura exordium aliam mutationem fieri. Ab
eterno enim in aeternum usque Deus vult et om
nes tunc cepisse, morari, existere, & quando hoc
principium est factum.

Obij. Item, si tempus est aeternum, aliam modum aet
ernum est etiam si tempus mensura sit motus. At tempus est aet
ernum, quia non est inflatum sive punctum temporis, sed sine praece
dente & principium sequente temporis. Ergo & motus na
tura est & aeternus. Et est tempus appellatio ambigua, quod
respondet

responsionem parit. Si enim *tempus sanctorum promissionis* alicuius mensura sumitur, vera est Maior: at si *pro cuius-
cunque duratione* sumitur, falsa est: ut manifestum est de
quietis duratione, quæ & ipsa tempus est. Sic æterni-
tas etiam tempus est sine mutatione rei æternæ. Sic
Minor de duratione, vera: de motus autem mensura-
tione, falsa est. Neque probatur argumento de instan-
tiâ. Nam instans siue momentum quo motus aliquis
incipit, esse potest etiam sine præcedenti motu: alio-
qui enim omnes omnium rerum motus etiam brevis-
simos, ab æterno fuisse dicendum foret.

Mundus autem quatuor significat. 1. *Uniuersum mû-
dum*, id est compagem, ipsum cælum, terram, & quæ
in eis sunt. 2. *Concupiscencias mundanas*. 3. *Impios in mun-
do*. Non oro pro mundo. Ioan. 17. 4. *Electos*. Ioan. 3. & 17. *Non
mundus credat. Ita Deus dilexit mundum.*

Creare autem est de nihilo aliquid producere.

2. *Quomodo Mundus à Deo sit conditus.*

1. *Creatus est à Deo Patre per Filium, & Spiritum San-
ctum*, de Filio dicitur: *omnia per hunc sermonem facta sunt*.
De Spiritu Sancto, *Et Spiritus Dei ferebatur super aquas*.
Item, *Spiritus Dei formauit me*. 2. *Mundum Deus creauit
liberrime, sine ulla coactione, non necessitate absoluta, sed ne-
cessitate consequentiâ*, nempe suæ voluntatis, quamuis
æterno & immutabili, tamen liberrimo decreto con-
didit omnia. Neque enim creandis & sustentandis
rebus alligatus est Deus, neque si mundum nun-
quam creasset, aut creatum in nihilum redigeret, mi-
nus propterea bonus aut minus beatus esset.

3. *Deus mundum creauit solo nutu, sine ulla mutatione,
aut fatigatione*. Solo autem nutu, & sine labore quid o-
perari, est supremum operationis genus.

Quintuplex autem est genus operationis. 1. *Ho-
rum, quæ secundum naturæ suæ vim, absque ulla intelli-
gentiæ, ac voluntatis moderatione, operantur*: qualis est
operatio ignis, aquæ, herbarum medicarum, lapidum
pretiosorum

Ioan. 1. 3.

Gen. 1. 3.

Iob. 33-4

pretiosorum, quorum operatio à sola voluntate dirigitur. 2. Eorum, quæ quidem & ipsa natura ductum in operatione sequuntur, verum non sine propria ipsorum voluntate, licet magisterium rationis desit. Sic tamen comparata est ipsorum actio, ut illa aliquando contra ipsorum voluntatem extorqueatur: ita operantur bruta animalia. 3. Hominum qui & ipsi secundum naturæ suæ qualitatē operantur, sed corrupte. 4. Spirituum bonorum, quos Angelos vocamus, qui etiam operantur ratione & voluntate, sicut homines: sed sine corruptione. 5. Supremum operationis genus quod quidem fit secundum operantis naturam cum intelligentia, & voluntate, & aque sincera, & incorrupta: verum nulli est superiori alicuius sapientiæ, vel voluntati subiectum: sed omnium liberrimum, sapientissimum, optimum, prorsus infinitum, ac tale ut ab eo depēdeant omnia, solo nutu, verbo, voluntate, sine vlla mutatione sui. Ipse dixit, & facta sunt: Ipse mandavit, & creata sunt. Qui vivificat mortuos & vocat quæ non sunt tanquam sint.

Psa. 33. 6. 9.
Ro. 4. 17.

4. Deus omnia creavit ex nihilo, non ex præexistente materia: non ex Dei essentia, neq; ex materia à qua Deo coæterna. Si enim à Deo omnia creata sunt, nihil præter ipsum creatorem excipitur, ac ne materia quidem, ex qua omnia formantur.

Ob. 1. Nos non sumus creati ex nihilo. Resp. Respectu proximæ materiæ: sumus autem respectu primæ, quæ ex nihilo creata est immèdiatè. Nam primò deus creavit Materiam primam: ex ea deinde varias effecit species. Ob. 2. Ex nihilo nihil fit. Resp. In ordine naturæ nunc à Deo constituto. Deinde ab hominib. nihil ex nihilo fit, sed quod hominibus est impossibile, Deo est possibile. Ad nostram verò consolationem pertinet quòd ex nihilo Deus omnia creaverit. Si creavit omnia ex nihilo, poterit & nos conservare, & impiorum conatus retardare, imò in nihilum redigere.

5. Mundum Deus creavit certo, ac definito tempore, atq; ad id in principio temporis, non ab æterno. Nam primum omnia

omnia sunt creata ex nihilo, ac proinde habens initium.

Secundò, sciri potest ex historia sacra *quandiu mundus durauerit.* Nam secundùm veritatem scripturæ, ex supputatione Lutheri, sunt à condito mundo vsque ad natum Christum, anni. 3967. eoque ad nostrum tempus, videlicet ad annum à nato Christo 1579. Ex supputatione Melancthonis, à condito mundo anni 5542. Ex supputatione Geneuensium, à condito mundo vsque ad natum Christum sunt anni 3942 & sex menses. Erunt igitur vsque ad annum Christi 1579. anni à condito mundo 5521. & sex menses. Ex supputatione Beroaldi, à condito mundo vsque ad natum Christum sunt anni 3929. atque ita erunt vsque ad annum Christi 1579. anni à condito mundo 5508. Hæ supputationes optimè conueniunt inter se, quodd ad maiorem numerum, quamuis in minore numero aliquot anni desiderentur, vel super sint. His ergo quatuor supputationibus doctissimorum nostri temporis inter se collatis, constabit saltem, non ante annos 5546. mundum à Deo fuisse conditum, ac proinde non ab æterno,

Gen. 1. 1.
Eccl. 18. 1.

Non uno momento mundus à Deo conditus est, sed sex dierum spatio. Die septimo perfecit Dominus omne opus suum. Ob. Qui vixit in æternum (inquit Siracides) creauit omnia simul: ergo uno momento. Resp. Non loquitur de temporis momento, sed de rerum vniuersitate. Ideò autem momento Deus omnia non creauit. 1. *Quia voluit distinctam, & manifestam esse creationem ipsius matæ à formatione corporum mundi, quæ ex iis constans.* 2. *Quia voluit potentiam, & liberalitatem ostendere in producendis quoscunque voluit effectibus, etiam sine causis naturalibus, dum lucem præbet mundo, fecundat terram, stirpes ex ea elicit ante Solem, & Lunam conditam.* 3. *Bonitatem, & providentiam suam voluit hoc modo ostendere: quia creaturas suas fouet, iisque nondum natis prospicit, dum animalia in terram stirpibus, & pabulo, homines in mundum rebus omnibus ad vitæ necessitatem*

tatem pertinentibus instructissimum introducit. 4. *Vultis nos illa Creationis serit, non in perfunctoria, sed diligenti operum suorum consideratione retinere: quam Sabbathi conseruatione toti generi humano consecrauit.*

Condidit mundum Deus valde bonum, Omnia erant valde bona, scilicet sine deformitate, & sine malo culpæ, & pœnæ: sed facta sapientissimè & singula in suo gradu, atque genere perfecta. Iam verò pœnarum est author, peccatorum permissor. Sed pœnæ habent rationem boni.

3. Quare mundus à Deo sit conditus.

Fines creationis omnium verum alij sunt generales, alij speciales, alij subordinati.

1. *Primus & summus sine ultius finis est gloria Dei. Voluit enim suam bonitatem, sapientiam, omnipotentiam, iustitiam (quæ attributa sua ostendit, in rerum omnium creatione) celebrari. Vniuersa propter semetipsum fecit Dominus. Benedixit Domino omnia opera eius. Ex eo, & per eum, & in ipsum sunt omnia.*

Prou. 16. 1.
Ps. 103. 32.
Ro. 11. 36.

2. *Patefactio, agnitio, & contemplanio diuinæ sapientiæ & bonitatis in ipsarum rerum creatione elucens. Si enim debuit celebrari, debuit primùm creare quæ agnoscerent ipsum: ac deinde agnitum & patefactum celebrarent. Atque ideo Rationales creaturas & irracionales creauit, ut scilicet essent celebrantes, & materia celebrandi. Celi enarrant gloriam Dei, & opera manuum eius annuntias firmamentum.*

Ps. 19. 1.

3. *Gubernatio Mundi. Ideo mundum condidit, ut eum prouidentia sua semper gubernaret, regeret, conseruaret, atque ita in perpetuum patefaceret mirabilia opera, quæ fecit ab initio mundi, facit, & faciet: præcipuè verò ut Eccl. Angelorum & hominum Electorum administraret. Levate in sublimis oculos vestros, & videte quis creauit hæc. Hic tertius finis inseruit secundo.*

Is. 40. 26.

4. *Ut colligeret Ecclesiam ex Angelis & hominibus, quæ hunc creatorem agnosceret, & celebraret.*

3. Vt

Gen. 1. 28.

Psa. 8. 7.

1. Cor. 3. 22.

5. *Ut omnes alie res seruirent saluti non anime, tum corporis hominis: item vite, necessitati, ac suauitati hominum, præcipue verò vt Electis prodesse suo quæque loco, & essent iis veluti ministri, & organa per quæ Deus iis benefaciens celebraretur ab ipsis. Subiicit vobis terram, & dominamini piscibus maris, & volatilibus celi, & vniuersis animantibus, quæ mouentur supra terram. Dominum enim constituisti operum, quæ manus tue parauerunt: cuncta subdidisti pedibus eius. Sine visa, sine Mers, sine presentia, sine futura, omnia inquam vestra sunt. Tantum, hominem propter se creauit: reliqua propter hominem vt per hominem Deo seruirent. Ergo quum constituimus alios loco Dei, delucimus nos ex illo gradu in quo constituti fuimus à Deo.*

Vltus doctrinæ de Creatione. 1. Ut agnoscat Deus et operibus, 2. Ut fiduciam nostram abstrahamus à rebus creatis quæ nihil sunt sine Deo, illamque in eo collocemus qui est autor & dator salutis.

DE ANGELIS.

N rebus à Deo creatis præcipue sunt naturæ rationales, angeli, mirum & homines. His enim suæ diuinitatis vestigia & imaginem impressit, & omnes quidem alias res materiam suæ laudis esse, ab his verò agnosci & celebrari, suamque ipsi felicitatem ac læticiam communicare voluit. Questiones autem de Angelis duæ sunt, quarum prior est, quæ in Scriptura bonorum, altera, quæ malorum angelorum descriptio sit tradita.

1. *Quid sint boni angeli.*

1. Sunt Spiritus seu substantiæ incorporeæ.

Angeli & boni & mali, sacra Scriptura teste, sunt spiritus, quo nomine hic persona spiritalis intelligitur, hoc est,

est substantia incorporea, inuisibilis, indiuidua, vna, intel-
ligens, incommunicabilis, non sustentata in alio, neque parti
alterius: vt Luc. 24. sumitur. Spiritus carnem & ossa non
habes. Coloss. 1. Omnia quæ in cælo & quæ in terra sunt,
uisibilia & inuisibilia. Heb. 1. Omnes sunt spiritus mini-
stratores. 1. Reg. 22. Egressus est spiritus qui stetit coram
Domino.

Quodd igitur & olim sæpe apparuerunt boni angeli, dum
doctrina celestis minus perspicua tradita & oraculis non im-
pletis, miraculosas patrefactiones & testimonia magis quam
nunc requiresbas collectio & confirmatio Ecclesiæ & min-
etiam non raro apparent mali: Id primum naturam eorum visi-
bilem aut corpoream esse non probas. Species. n. illæ visi-
biles siue corpora, quæ videri tangique possunt, sub-
stantiæ diuersæ sunt ab incorporea Spirituum essen-
tia, siue ex nihilo, siue ex materiæ aliqua formatæ, &
ad actiones certas efficiendas ad tempus à spiritib.
gestatæ ac motæ. Nam & deponuntur ab illis rursus,
& aliæ atq; aliæ assumuntur, vt serpens per quem loque-
batur diabolus cum Eua: corpora humana quorum pedes la-
nabas Abrahamus, Gen. 17. Flamma in tubo apparet Mosi.
Exod. 3. Columna nubis & ignis in deserto: Equi & currus
ignei. 1. Reg. 2. & 6.

Deinde hoc ipsum refutat sententiam Sadduceorum,
qui neq; angelum neque Spiritum esse dicebant. Act. 23. sed
angelos bonos esse cogitationes & motus à Deo excitatos in
hominibus, vel euentus salutes à Deo profectos: angelos ve-
ro malos, affectus aut cupiditates, aut consilia praua & er-
ranea, quæ ex natura vitio proueniunt. Nisi. n. essent sub-
stantiæ viuientes & efficaces, non assumerent gesta-
rent, & mouerent corpora & species visibiles: Præ-
terea multa quæ non nisi per se subsistentibus viuis &
intelligentib. naturis conueniunt, ipsis passim Scrip-
tura tribuit. Boni quippe angeli fuerant administri, per
quos in monte Sina tradita est lex. Act. 7. Veniuri sunt
cum Christo iudicaturi viuos & mortuos Mat. 25. Ignorant
diem iudicij. Mat. 24. Vident semper faciem Patris in cælis.

Non ipsi
angeli, sed
species aut
corpora ab
illis assump-
ta cernun-
tur.

Sadduceo-
rum error

Mat. 18. *Lazantur salutes hominum.* Luc. 2. & 15. 1. Pet. 1. *Electi erunt ipsorum similes.* Mat. 22. *Christus superior predicatur angelis.* Heb. 1. *Defendunt electos.* Pl. 34. *Mali autem in veritate non steterunt.* Ioh. 8. *Comparant inter filios Dei.* Iob. 1. *Inuadunt hominum & animalium corpora.* Mat. 8. *Punientur æternis suppliciis.* Mat. 15. & c.

2. Sunt finiti
& essentia
& proprie-
tatis.

Sunt finiti, hoc est, essentia terminata, ac robore & sapientia certa mensura præditi. Et si enim spiritus loco non circumscribantur sicut corpora: tamen ipsorum substantia nec in infinitum extenditur, nec pluribus quam vno in loco existit eodem tempore, nec sapientia, vel potentia, vel aliis proprietatibus, immensitatem Creatoris æquare potest. De loco. *Ad locum transire, & dum in alio sunt, ab alio abesse dicuntur, ut* Luc. 1. Act. 10. & 12. & Daniel. 10.

3. Sunt cre-
ati.

Sunt creati à Deo ex nihilo, in ipso mundi exordio. Pl. 148. *Laudate eum omnes angeli eius: Laudate eum omnes exercitus eius, &c. Quia ipse præcepit & creati sunt.* Col. 2. *Per eum condita sunt omnia quæ in celis sunt, & quæ in terra, visibilia & invisibilia, siue Domina, siue imperia, siue potestates, &c.* Et si igitur apud Moysen in creationis historia non seorsum angelorum fit mentio, ut qui ad captum popularem sese accommodans, visibilia Dei opera potissimum recenset: Tamen cum cælum, terram, & omnem exercitum eorum à Deo creatum dicat, etiam angelos complectitur, qui & ipsi exercitus cælestes & ministri Dei sunt, ab ipso Moysen passim inter hos commemorantur. Quod item Iob. 1. & 38. *filij Dei nominantur*, nequaquam de coeternitate & substantiæ ex Deo propagatione, sed de creatione & conformitate ipsorum cum Deo, & de mutua inter Deum & ipsos dilectione, quemadmodum de hominibus accipiendum est.

4. Creati
sunt in san-
ctitate.

Conditi autem sunt omnes boni & sancti, hoc est, in creatione ornati robore, sapientia, libertate voluntaria, sanctitate & iustitia, qua Deo essent conformes, iuxta dictum *Vidisti omnia quæ fecerati, & erant valde bo-
na*

ma. Et de bonis angelis dicitur ps. 103. *Angeli eius fortes robore, facientes verbum eius ad obtemperandum voci verbi eius.* Mat. 18. *Angeli ipsorum semper vident faciem Patris mei in celo.* Et. 22. *Electi in vita eterna erunt sicut angeli Dei.* Et Luc. 9. appellantur *sancti.* Item Ies. 9. *Seraphim*, id est, flagrantēs siue lucentes, nimirum puritate & sapientia Diuina & dilectione Dei. De malis autē Ioh. 8. *In veritate non persistis.* Et in Epistola Iudæ. *Angelos qui non seruata sua origine, reliquerunt suum domicilium, &c.*

Atq; hæc quidem bonis & malis angelis communia in Scriptura traduntur. Quæ autem restant, in iis discrimen ingens apparet. Boni enim singulari Creatoris gratia, in ea sanctitate & beatitudine, in qua creabantur, ita sunt confirmati, ut quancquam summa & liberrima voluntate Creatori suo seruiant, nunquam tamen possint, ab ea deficere, ab eo in quo sunt, iussu & felicitatis statu excidere. Ideo. 1. Timoth. 5. *Angeli electi vacantur.* Mat. 18. *dicuntur semper videre faciem Patris.* Electi ad vitam eternam. Mat. 22. *dicuntur similes angelorum futuri.* Habent autem hanc in statu suo perleuerantiā non ex propria naturæ excellentia aut virtute, ut Iob. 4. dicitur. *Etiā in seruis suis non posui stabilitatem, & in angelis suis non posui lumen; sed ex mera Dei erga ipsos & gratuita beneficentia, per Filiū Dei ipsos seruante & regentem, ut ipsi tanquā capiti suo copulati sint, & maneant vnā cum electis hominib. æterna Eccl. & templum Dei, Deum celebrantes.* Col. 1. *Omnia per eum consistunt.* Item, *Placuit patri reconciliare omnia sibi per eū, sūm que in terra sūm que in celo sunt.* Eph. 1.

Sunt autem & creati & confirmati, ut Deum in omni æternitate agnoscant, ac celebrent propter ipsius bonitatem, & in se atq; in genus humanum beneficentiam: psal. 103. *Benedicite Domino omnes exercitus eius.* &c. Ies. 6. clamant. *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus exercituum; plena est omnis terra gloria eius.* Et Luc. 2. *laudans Deum ob Messiam exhibitum.*

5. Et in ea confirmati.

6. Ut Deum celebrent.

7. Ministri
Dei ad sa-
lutem ele-
ctorum.

Etiam ma-
lis inservi-
unt.

Finis siue officium bonorum angelorum alterum est, *ut sint ministri Dei ad salutem electorum perficiendam ac tuendam*, dum videlicet Deus per ipsos patefacit suam voluntatem, liberat pios ex periculis, defendit eos contra diabolos & impios: *aut etiam ad puniendos malos qui Ecclesiam oppugnant, &c.* Psalmo. 34. *Castrametatus Angelus Domini circum timentes ipsum & eripit eos.* Pl. 91. *Angelus suis mandauit de se, ut custodiant se in omnibus viis tuis &c.*

Et si autem per angelos defenduntur, & aliis beneficiis etiam impij ac reprobi non raro à Deo afficiuntur: *ut Ioh. 5. cum turbatis ab angelo aquis Bethesda, quicumq; primus in eas descendisset, morbo leuaretur.* Tamen ea nō ultra huius vitæ commoditates extenduntur, & quemadmodū alia quæ impijs in hac vita siue bona siue mala contingunt, in ipsorum perniciem veruntur, electorum autem defensionī & liberationi seruiunt, quorum gratia sæpenumero Deus ut punit, ita etiam beneficiis afficit impios. Ad electos igitur & sanctos propriè ministerium & præsidium angelorum pertinet, quibus illud peccati culpa amissum, Christi merito ac beneficio restituitur. Is enim est Ecclesiæ ex angelis & hominibus constantis caput, eam, quæ inter membra eiusdem corporis est, inter angelos & homines beneuolentiam & coniunctionem instaurans, & suo arbitratu ministerio angelorum ad suos defendendos vtens. Eph. 1. *Vt recolligeret omnia in Christo, quæ in cælis & quæ super terram sunt.* Pl. 97. & Hebr. 1. *Adorens eum omnes angeli eius.* Matt. 13. *Misit angelos suos.* Hebr. 12. *Accessisti ad montem Sion, & ciuitatem Dei viui, Ierosolymam cælestem, myriadas angelorum, &c.* Et Gen. 28. *Iacob vidit scalam à cælo ad terram usq; pertingentem, cui insisitebas Dominus, super quam angeli ascendeabant & descendeabant: quæ Christum significabat Deum & hominem Mediatorem.* Ioan. 1. *Videbitis cælum apertum, & angelos Dei ascendentes ac descendentes super Filium hominis.*

Agg

ipfi s

Agit autem Deus multa per angelos, & aliquando per multos, quæ vel sine illis, vel per singulos equè poterat efficere: *cum vi nostræ imbecillitati consulat*, quæ nisi multis prædiis & organis diuinæ potentiz ac beneficentiæ cinctam sese videat, subinde in dubitationes de providentia, defensione & præsentia Dei labitur: sicut exemplo ministri Elisæ 2. Reg. 19. & ex consolationibus, quæ angelorum prædia Ecclesiæ pollicentur, manifestum est: *tam vi suam etiam in angelos potestatem ostendas, qui ipsorum opera & ministerio pro suo arbitrio utitur*. Hinc 2. Thes. 1. *nominantur angeli potentia domini Iesu venturi de calo*, id est, per quos potentiam suam exercit. Item Ephes. 1. & Colos. 1. *appellantur imperia, potestates, virtutes, dominia per Filium Dei condita, ipsi ad dextram Dei exaltato subiecta*: quia per ipsos imperium, potestatem, virtutem & dominium suum exercet Deus. Item Psal. 103. & 148. 1. Reg. 22. Apoc. 19. *exercitus Domini & exercitus cali*: quia & multitudo eorum ingens est, & omnibus Deus tanquam imperator militibus imperat, & per eos quæcunque vult exequitur. Hinc etiam *Cherubim appellantur*, hoc est volucres siue alati, quia summa promptitudine ac celeritate iussa diuina & suas singuli partes exequuntur. Vnde oramus *Fiat voluntas tua in terra sicut in calo*: *vocantur item dñi* Psal. 8. & Hebr. 1. quia Dei natura & Maiestas in ipsorum robore, virtutibus, officiis & mirandis operibus relucet. Idem & *nomen Gabriel*, id est, fortitudo Dei, & *Raphael*, id est, medicina Dei, significat. Eadem de causa & *nomen Michael*, id est, qui sicut Deus. Dan. 10. & 12. In Epist. Iud. Et Apoc. 12. *Filio Dei & angelo tribuitur, qui archangelus nominatur*, siue quòd Filius Dei angelorum caput est, siue quòd Deus, quia ipsi visum est mensura, & dona sua distribuit angelis, & suam per ipsos efficaciam exercit.

De spiribus seu angelis malis.

Porro qui nunc *spiritus siue angeli mali sunt*, et si & ipsi fuerunt boni & eadem qua ceteri sanctitate & iu-

Cur utatur
illis Deus.

1. Defecerant sua
culpa.

V ij

sticia

Agi

stitia & felicitate in creatione à Deo ornati: sua tamen ac libera voluntate, ac proinde culpa propria, sese à Deo auerterunt atque à dilectione ipsius & obedientia ipsi debita defecerunt, ita vt domicilium Dei ac Deo conformes esse desierint, ardeant horribili odio Dei & hominum, vtq; Deum afficiant contumelia, impellunt homines ad peccata, & vi atque fraudib. conantur omnes in exitium præcipitare. 2. Pet. 2. *Deus angelis qui peccauerant non pepercis, sed in tartarum detrusos casibus caliginis tradidit damnationi serva-* 300. *Ioan. 8. Vos ex patre diabolo estis, & cupiditates patris vestri vultis explere. Ille fuit homicida à principio & in veritate non persistit: non est enim veritas in eo. Ioan. 13. Ingressus est Satanias in Iudam. Act. 5. Implevit Satanias cor Anania, vt mensiretur in Sp. S. Ephes. 2. Vt est vicia mundi huius secundum principem, cui potestas est aeris & spiritus nunc agens in hominib. consumacib. 2. Thes. 2. de Antichritto dicitur. Cuius aduentus est ex efficacia Satane cum omni potestate & signis ac prodigiis mendacibus. Idcirco & malus appellatur Ioan. 3. Cain qui erat ex malo illo. Et passim in Scriptura vocatur Satanias, hoc est, aduersarius Dei & hominum. 1. Paral. 21. Consirorexit Satan aduersus Israel, & incitauit Dauidem vt numeraret populum. Et diabolus: quia verbum Dei deprauat & calumniatur homines, vt in paradiso. & Iob cap. 1. & 2. draco sine serpens antiquus, Apoc. 12. quia per serpente locutus in paradiso genus humanum calliditate sua seduxit, atque etiamnum seducit. Gen. 3. 2. Cor. 11. Apoc. 12. Proiectus est Draco ille magnus, serpens ille antiquus, qui vocatur diabolus & Satanias, qui seducit rationem terrarum orbem &c. Item, Accusator fratrum nostrorum, qui accusabas eos ante conspectum Dei nostri die ac nocte. Et cap. 9. appellatur Abaddon & Apollyon, id est, perdens. Nominatur item Deus huius seculi, excæcans mentes infidelium. 2. Cor. 4. & princeps mundi, Ioan. 12. 14. 16. cum propter potentiam & efficaciam, quam in impios, & tyrannidem, quam etiam in pios Deo permit-*

tente

tente exercet, tum propter obsequium, quod ipsi prestatatur ab impiis, etiam veri Dei cultum profitentib.

Ex his manifesta est impietas Manichæorum, qui duo principia siue duos Deos coeternos comminiscabantur, alterum bonum, quem lucem & mentem, alterum malum, quem tenebras & materiam vocabant, quorum ille bonus, hic verò malus naturas creasset: abutentes testimoniis scripturæ quib: *Diabolus, Deus & princeps mundi, pater impiorum, auctor peccati & mortis, potestas tenebrarum dicitur*: & hoc argumento potissimum nitentes, quod bonum deum nequaquam oporteres mali causam facere. Neque enim plus potestatis siue in pios siue in impios, siue in creaturas alias habet diabolus, propter quam princeps & Deus mundi vocatur, quàm ipsi à Deo conceditur: vt ex primo & secundo capite historię Iobi, & Mat. 8. ex inuasiōe porcorum apparet: neque impiorum creatio, sed corruptio & impulsio ad mala, diabolo tribuitur: neq; necesse est, ne Deus auctor peccati fiat, alterum ex diabolo Deum facere, cùm diabolos & homines, bonos & sanctos à Deo conditos esse scriptura doceat, diabolum verò deficientem à Deo & seducentem homines, & se & homines corripisse.

Etsi autem propria & libera voluntate ruunt contra Deum: tamen iusto Dei iudicio sic sunt ab ipso deserti & abiecti, vt immutabiliter sint mali, & suppliciis æternis obnoxij. Itaque Iudas inquit, *eos vinculis æternis sub caligine à Deo reſeruari*: & Christus Mat. 25. *Maledicti abiss à me in ignem æternum, qui parati est diabolo & angelis eius*. Nam sunt quidem iam inde à lapsu suo, spiritus mali domicilio & beatitudine cœlesti spoliati: sed tamen & ipsi & homines reprobi in iudicio extremo, suppliciis grauioribus constringentur: quemadmodum contrā felicitas & gloria piorum tum demum vbi resuscitata fuerint corpora, omnibus numeris absoluetur. Ideo 2. Pet. 2. & apud Iudam dicuntur *damnationi & iudicio magni illius diei reſeruari*.

Refutatio
Manich.

2. Sunt immutabiliter mali & damnati.

Porro in hanc prauitatem ipsos prolabi Deus permittit, non solum ut iram suam aduersus peccatum in ipsorum penis æternis ostendas: sed etiam ut per ipsos in hac vita punias impios atque etiam castiges vel explores ac excites sensationibus electos. Ab æterno enim ipsis ignis paratus esse dicitur, Mat. 25. Et 1. Sam. 16. & 18. Spiritus Dei malus irruit in Saulem ac turbauit eum, Psal. 78. Misi in Ægyptios furcem indignationis sue iram & indignationem & angustiam, immissionem angelorum malorum. Iob autem 1. & 2. traditur Iob Saranæ affligendus, constantiam ipsius explorandi causa. Luc. 22. Sathanas appetiuit vos quos ventileret sicut triticum. 1. The. 2. Voluimus venire ad vos, sed impediuit nos Sathanas. 2. Corinth. 12. Ne excellentia reuelationum supra modum efferrer, datus est mihi furculus infixus carni & angelus Sathan, ut me colaphis cedat, ne supra modum efferrer. 1. The. 2. Nequo modo sensasset vor tentator ille, & inanis reddisset labor noster. Et Mat. 4. sensatur à Sathana ipse Christus: & quidem tentator ideo nominatur, quod homines ad peccatum & defectionem à Deo sollicitat & instigat, cum externis peccatorum occasionibus obiectis, tum cogitationibus & motib. internis voluntatis & cordis excitatis.

DE PROVIDENTIA DEI

Oco de Creatione alius subiicitur, nēpe de Dei Providentia, quæ est quasi continuatio & absolutio creationis. Nā sicut impossibile est aliquid esse nisi creatū: ita fieri nequit sine providentia ut illud ex nihilo creatum conseruetur. Sicut res sine Deo non extitissent: sic non possent subsistere sine Dei providentia. Non enim talis creatio fingenda est, quæ sit sine creatione, & conseruatione & gubernatione. So-
la

la autem sua providentia Deus omnia gubernat, administrat, regit & conservat, ne corruant.

Ersi autem plura & evidentiora sunt in natura, providentiae Dei, quam creationis rerum ex nihilo argumenta: atque idcirco magis aliquanto illam, quam hanc agnoscunt philosophi: tamen *propter cordis humani superbiam*, quae ægre patitur bona omnia Deo ascribi: *propter sensus nostri iudicium*, cui videntur pleraque fortuito ferri, praesertim voluntates humanae: *propter obscuritatem ex lapsu hominum divinae providentiae cognitionem*, *propter studium quoquo modo declinandi conspectum & iudicium divinum*: *propter humanae mentis angustias*, ex quibus dum homines metiuntur Deum, non facile in eo cogitare possunt, omnium rerum in mundo gubernationem, partim ut difficilem aut impossibilem, partim ut indignam Deo: ac denique *propter confusiones & peccata*, quae mala Deum authorem habitura videntur, si concedatur omnium rerum divina gubernatio: experimur singuli in nobis ipsis & in aliis, quam difficulter animo infideat vera de Dei providentia doctrina, ac lucem naturalem ad rectum eius intellectum non sufficere, tanta opinionum & errorum de eo doctrinae capite varietas satis ostendit. Sunt autem horum tria potissimum genera.

De hac errat ratio.

1. Epicurei nullam eorum providentiam esse dicunt, quae sunt & fiunt in inferioribus mundi partibus.

2. Stoici providentiae loco necessitatem absolutam omnium rerum, & modum commenti sunt, in ipsa rerum natura existentem, cui non modo res aliae omnes, sed etiam ipse Deus si obnoxius.

3. Peripatetici finxerunt Deum quidem omnia intueri, & intelligere: non tamen omnia moderari ac regere: verum caelestes motus clare, & per eos inferioribus naturae partibus vim indere.

Contrà verò Ecclesia, ex verbo Dei docet, nihil in universo mundo nisi certo & definito quidem, sed sament liberrimo & optimo Dei consilio evenire.

Considerandæ

1.
2.
3.
4.
5.

6.

Considerandę sunt igitur Quęstiones de Dei prouidentia pręcipuę.

1. *An sis aliqua Dei Prouidentia.*
2. *Quid sis Prouidentia Dei.*
3. *Cui necessaria sis eius cognitio.*

1. *An sis aliqua Prouidentia Dei.*

Prouidentia est certa.

Manifestum est à negantibus prouidentiam, religionem & cultum Dei vniuersum tolli. Si enim non curat & regit Deus res humanas, nec ab illo petenda erunt bona, nec pro acceptis celebrandus erit, qui ea non largiatur: nec metuenda illius ira, qui non puniat: nec viuendum iuxta illius voluntatem, qui obedientiam requirat, neque inter bonos & malos discrimen faciat aut seruet. Sunt igitur hæc prima & notissima, certissimaque omnis religionis fundamenta & principia: esse Deum, & esse prouidentiam, hoc est, à Deo sciri & gubernari quę sunt & sunt in mundo, ac pręsertim genus humanum tanquam pręcipuam mundi partem. Neque verò idē Scriptura vniuersa tot modis inculcat gubernationem diuinam, quod non omnes de illa conuincat sua ipsorum conscientia: verum vt rei certissimę & cognitę maximē necessarię, fidem in nobis magis confirmet, quodque de ea ignorant, aut non rectē accipiunt homines, edoceat nos, atque emendet.

Act. 17. 25.
28.

Sunt autem duo genera Argum. quibus probatur esse Dei Prouidentiam. Primò probatur hoc Scriptura testimoniis. *Ipse dat omnibus vitam, & halitum, & omnia.* Et paulò pōst. *Per ipsum viuimus, mouemur, & sumus.* Et varia passim testimonia reperiuntur in Scripturis de prouidentia Dei, quę quidem testimonia partim sunt vniuersalia, partim verò particularia, de quibus paulò pōst commodius dicetur. Deinde prouidentiam esse confirmatur & rationibus, quarum item duo sunt genera. *Vnam continet rationes à posteriori: nempe sumptas ex operibus, vel effectis Dei: aliam rationes à priori*

à priori completitur, petitas nimirū ab attributis Dei.¹ Sed magis obuiæ sunt illæ à diuinis operibus desumptæ: his enim penetramus ad illas, quæ sunt à priori, quia ex illis à posteriori cognoscimus naturam Dei & Creatoris, & rursus à priori regredimur ad posterius. Vtræque autem rationes istæ sunt demonstratiuæ, & communes Philosophiæ ac Theologiæ. Interim attributa, & opera Dei melius agnoscuntur in Ecclesia, quàm extra Ecclesiam.

Rationes à posteriori sunt,

1. *Ordo in veram naturam*, id est, aptissima dispositio omnium rerum, & successio in moribus cæli, in temporibus, in rebus nascentibus, in conseruatione specierum. Hic autem ordo non proficiscitur à natura bruta, neque casu existit aut fortuito: sed ex aduerso sapientissimus sit necesse est, qui hunc ordinem constituit in natura rerum, ac proinde qui rerum naturam prouidentia sua gubernat.

2. *Mens atque intellectus in Angelis & hominibus*. Homo regitur mente, qui est quasi paruus mundus: multo magis ergo magnus ille mundus, in cuius administratione plus requiritur sapientiæ.

3. *Notitia principiorum naturalium mensibus nostris insita, siue Lex natura, vel discrimen honestorum & turpium*. Qui præscribit regulam siue normam viuendi, is curat res humanas: talem regulam seu legem Deus indidit mentibus humanis: vult igitur Deus homines secundum ordinem viuere, ac proinde vitam, actiones, euentus eorum gubernare.

4. *Terrores ac cruciatus conscientia in sceleratis, qui peccatum ab istis admissum sequuntur*. Hi pauores non possunt esse sine aliqua natura intelligente: præsertim cum eos impij effugere non possint. Est igitur aliquis vindex scelerum, qui infligit huiusmodi pauores, & qui curat res humanas omnes.

5. *Pæna, & præmia*. Placidiores sunt eorum exitus qui moderatè viuunt, etiam extra Ecclesiam. Ergo

ca

est aliquis executor Legum & iudex vniuersitatis, neque frustra est lata Lex.

6. *Ordo sapientissimus in Politiis* conspicitur, & conseruatio huius ordinis politici, atque adeo ipsarum politiarum & regnorum, contra tyrannorum furores. Malorum semper est maior multitudo quàm bonorum, & plures vellent omnes Leges sublatas, quàm conseruatas: atqui semper tamen manet ordo politiarum, & regnorum. Ergo est maior aliquis omnibus Diabolis, tyrannis, & impiis, qui contra istorum omnium furores eum ordinem semper conseruat.

7. *Virtutes, & dona singularia, vel motus heroici, & excellensia artificum, quæ Deus confert ad vniuersale bonum & conseruationem societatis humane.* Atque hæ res sunt longè maiores, quàm vt existere queant à re bruta, & præstantiores, quàm vt de nihilo dentur, aut hominib. acquirantur; Imò cùm vult Deus gerere res humane societati salutare, dat viros heroicis virtutibus præditos, inuentores artium, principes fortes, bonos, prudentes, atque alia organa huiusmodi idonea: & contra, cùm vult nos punire pro meritis nostris, organa tam salutaria rursus tollit. Est ergo quidam dispensator horum bonorum, ac proinde rerum humanarum gubernator.

8. *Predictio & significatio euentuum, seu futurorum, eorumq; executio,* quæ non potest nisi à solo Deo fieri. Deus ergo si prædicat, & præmonet futura, eaq; facit vt eueniant, vel effectione, vel promissione, etiam curat res humanas ac mundū sua prouidentia regit.

9. *Omnia non ordinata tantum sunt, sed & efficiuntur & tendunt ad certos ac sibi destinatos fines.* Ergo est aliqua natura sapiens, sic prouidentia sua omnia vniuersaliter ordinans & conseruans.

Quib. argum. probatur, esse deum & res omnes à deo creatas: iidem ferè probamus esse prouidentiam.

Rationes à priori sunt. 1. deus ostenditur esse prouidentia. Hoc tam verè dicitur, quàm, si non est Deus, non est prouidentia

DE HOMINIS LIBERAT. 317

uidentia. Nam Deū non regere mundum prouidentia sua, pugnat ex diametro cum natura Dei & non magis sine deo cōsistere potest mundus quā creari.

2. *Ab omnipotentia Dei.* Nihil potest sine Dei voluntate contingere. Voluntas autem Dei non est otiosa: quicquid enim vult, id fiat necesse est. Quæcunq; igitur fiunt quotidie, Dei omnipotentis voluntate fiunt; atq; ideo Dei prouidentia.

3. *A summa Dei sapientia.* Sapientis gubernatoris est, nihil sinere fieri in suo regno sine sua voluntate & consilio. Deus est sapientissimus, & potest omnibus rebus interesse. Nihil ergo fit in mundo sine Dei prouidentia.

4. *A iustitia Dei.* deus est summè iustus. Igitur in regēdo mundo dat præmia bonis, & malis infligit poenas.

5. *A bonitate Dei.* Deus est summè bonus. Summum autem bonum est maximè communicatiuum sui. Ergo vt Deus ex immensa bonitate creauit mundum, ita eadem bonitate sua mundum creatum conseruat, administrat, & regit.

6. *Finis omnium rerum est bonus.* Ergo etiam media earum decretis ab æterno, vel simpliciter, vel secundum quid.

7. *Deus est causa omnium prima, à qua omnes alie pendunt.*

8. *Omnia præscis ab æterno immutabiliter.* Ergo illa præscientia pendet ab aliqua causa immutabili, quæ est consilium & decretum æternum.

9. *Bona omnia sunt à Deo tanquam prima causa.* Sed morus & actiones, in quantum tales sunt per se, bonæ sunt: Mala fiunt secundum prouidentiam, non ex prouidentia: id est, malâ fiunt permittente deo, id est, non impediēte: Bona, deo volente.

3. Quid sit prouidentia Dei.

Prouidentia Dei est consilium Dei æternum, liberrimum, immutabile, iustissimum, sapientissimum, & optimum, quo Deus omnia in omnibus efficit bona, mala etiam fieri permittit.

zic, omniaq; & mala & bona ad suam gloriam & electorum salutem dirigit.

Explicatio
Definitio-
nis.

Psal. 33. 11.
Isa. 46. 10.

Consilij nomine comprehenditur Intellectus vel præscientia futurorum seu faciendorum, & causarum ob quas facienda sunt, aut non sunt facienda. Item voluntas certis de causis aliquid statuens, eodem consilij nomine continetur. Consilium Dei in æternum manet. Consilium meum stabit. Præscientia est cognitio, qua Deus cognouit ab æterno non tam ea, quæ ipse erat vel est factururus, quàm quæ non ipse, sed alij erant, vel sunt factururi, vt peccata. Atq; hæc præscientia ad intellectum pertinet. Providentia, & Prædestinatio licet sint earum tantum, quæ Deus ipse factururus erat, tamen differunt: quia providentia ad omnes res & opera Dei: prædestinatio verò ad Creaturas racionales extenditur propriè. Est autem Prædestinatio, sapientissimum, æternum, & immutabile Dei decretum, quo unumquodq; hominem, antequam crearetur, ad suum certum usum & finem deputauit ac destinauit. Neminem Deus prædestinauit ad peccata facienda, licet ea præsciuerit antè. Porro Dei providentiam esse consilium Dei Æternum, non potest negari: quia cum nec ullius rei ignorantia, neque cognitionis incrementum, nec voluntatis mutatio in Deum cadat, certum est ipsum omnia ab æterno sciuisse, ac decreuisse. Dominus possedit me ab initio viarum suarum, Annuntiatus ab exordio nouissimum, & ab initio quæ nondum facta sunt. Elegit nos in Christo, antequam iacerentur fundamenta mundi. Loquimur sapientiam, quam

Prou. 8. 29.

Ies. 46. 10.

Eph. 1. 4.

1. Cor. 2. 6. præfiniuit Deus ante secula.

Psal. 115. 3.

Liberrimum, hoc est, consilium quod ita decreuit ab æterno, sicut ipsi pro immensa sapientia ac bonitate sua placuit: cum haberet integram potestatem aliter instituendi consilium suum, aut illud etiam omittendi: aut aliter perficiendi res, quàm conuio suo decreuit eas perficere. Omnia quæcumq; voluit facit. Sicut lutum in manu figuli, sic vos in manu mea.

Iere. 18. 6.

Immutabile. Quia nec error nec mutatio in Deum cadit

cadit. *Triumphator in Israel non mensiur, neq; panimedi-
ne ducissu. Ego Iehona, & non mator.*

1. Sam. 17.

Sapientissimum.) Ostendit hoc rerum & euentuum
in hoc mundo series admirabilis. *Apud ipsum est sapi-
entia & fortitudo. Ipse habet consilium & intelligentiam.*

29. Mal. 3. 6.

Job. 12. 16.

Iustissimum.) Quia voluntas Dei est norma omnis
iustitiae. *Non est apud Dominum Daum nostrum iniquitas
nec personarum acceptio.*

2. Cor. 19. 7.

Quo Deus efficit.) Hoc additur vt sciamus Consili-
um dei non esse otiosum, sed efficax. *Operatio* autem
dei est duplex: *Generalis*, qua omnia, praesertim gen-
us humanum sustentat, ac gubernat: *Specialis*, qua
Electorum salutem in hac vita inchoat, & in altera
perficit. *Deus est conseruator omnium hominum, maximè
verdè fidelium. Quosquos Spiritu Dei ducuntur, ijs sunt filij
Dei.* Praeter hanc operationis diuinæ diuisionem est &
altera, qua diuiditur in *immediatam*, & *mediatam*. *Imme-
diata est cum praeter, & contra hunc ordinem naturae opera-
tur: vt in omnib. miraculis, quæ in hunc finem descri-
pta sunt, vt liberrimè deum per media vel sine illis a-
gere disceremus. Ea. n. omnia non nisi diuina virtute
heri, tum experientia docet, quandoquidè vilius
creaturæ potentia non possunt effici, tum Scriptura
testatur, vt Psa. 72. & 130. Qui facit mirabilia solus. Ex-
od. 8. Digisus Dei hic. Mediatam cum Deus per creaturas, sive
per secundas causas effectus illos producit, ad quos ille
creatura, seu causæ ordine natura sunt idonea, & à Deo
facta. Sic medici sunt causæ. Honora medicum propter
necessitatem. Ita mediatè per Scripturam nobis & se,
& voluntatem suam patefecit Deus. Habent Moysè &
Prophetas: audians eos. Hæc autem operatio vel actio Dei
mediata peragitur aliquando per bona instrumenta, eaque
sua naturalia, quàm voluntaria: aliquando per instrumenta
mala, & peccantia: ita tamen vt dei opus in illis & per
illa semper optimum, iustissimum, & sanctissimū sit.
Non autem à bonitate instrumenti, sed ab ipsius Dei
bonitate, sapientia, & reuerentia, bonitas diuinorū
operum*

1. Tim. 4.

10.

Ro. 8. 14.

Eccel. 38. 1.

Luc. 16. 29.

operum pendet. *De bonis instrumentis, quod per illa deus operetur optimè, non est inter pios controuersia: de malis autem instrumentis non omnes idem sentiunt. Nisi autem velimus negare, probationes, & castigationes piorum aut penas piorum, quæ per malos sunt, iustas esse, & à voluntate, atque efficacia diuina proficisci: tum etiam virtutes impiorum, & facta impiorum generi humano salutaria, Dei esse dona, & beneficia: nisi (inquam) hæc negare velimus, oportet sanè fateamur etiam per mala & peccantia organa Deum iusta & sancta sua opera exequi. Sic per Madianitas Iosephum Dominus misit in Ægyptum. Israel benedixit per Balaam. Per pseudopphetas iensas populum. Per Sasanam exagitas Saulem. Per Absolonem punis Dauidem.*

Gen. 37. 38.

Num. 23. 8.

Deu. 13. 3.

1. Sam. 16.

14. 2. Sam.

15. 12.

Isai. 46. 9.

Es dirigit omnia) Præterita ab initio mundi, præsentia, & futura, vsque ad omnem æternitatem. *Recordamini prioris seculi, quoniam Ego sum Deus. Dirigit omnia bona*) Boni nomine intelligimus & substantias rerum, & qualitates, & quantitates & motus, quatenus sunt motus: quæ omnia sunt res à Deo conditæ, ac proinde ipsius providentiæ necessariò subiectæ.

Deinde gradus diuine providentiæ consideramus. *Nec curas quidem & gubernas Deus vniuersas creaturas, sed præcipuè genus humanum, tanquam inter opera sua præcipuum, & quod ad imaginem suam conditum, plurimis præ creaturis aliis ornauit beneficiis: & in genere humano præcipuè electos ad vitam æternam, quos cum angelis beatis vnâ æternam Ecclesiam facit, ut in ipsis tanquam in templo ac domicilio suo habitet, & propterea sic ipsos per vniuersam vitam eorum ducit ac regit, ut omnia ipsorum saluti seruire oporteat. Deniq; in bonis etiam numeramus penas malorum & iudicia diuina, quæ Deus non tantum decreto immutabili vult fieri, sed etiam efficaci sua potentia & voluntate exequitur. Est enim destructio mala est respectu creature quæ eam patitur: tamen bona est respectu legis* &

Gradus providentiæ.

& ordinis diuinæ iustitiæ eam exigentis, ac Dei, eam iustissimè infligentis, & velut opus iudicis mundi proprium exequentis. Quoniam autem summè bonus est conseruator suorum operum, non ipsa destructione seu cruciatu seu perditione creature letatur, neq; eam velleret aut efficeret, si nihil aliud ea quàm destructio & perditio esset: sed vult & approbat & efficit eam siue mediata, siue immediata, quia iustitiæ suæ executio est & declaratio.

Ad suam gloriam.) Hoc est, ad agnitionem, & celebrationem diuinæ iustitiæ, omnipotentis, sapientis, misericordis, & bonitatis. *Et ad salutem Electorum.* Id est ad vitam, læticiam, iusticiam, gloriam, & felicitatem æternam Ecclesiæ. Huc autem, nempe ad gloriam Dei, & salutem Electorum, omnia Dei consilia, & opera à Deo referri, extra controuersiam esse debet: nam in omnibus illis gloria Dei, & cura Ecclesiæ pater-
Psalm. 19. 1.
Isai. 43. 9.
Pro. 16. 4.
Ro. 8. 27.
Ioan. 9. 3.

Obiect. Omnia sunt diuina prouidentia. Videtur ergo Deus auctor, vel causa malorum culpæ. *Ro. 8.* Nego propositionis consequentiam: quia quatenus mala culpæ, seu peccata sunt, non habent rationem boni, quam habent alioqui mala pœnæ. Itaque Deus non vult peccata, nec ea probat, vel efficit, sed tantùm ea fieri permittit, id est, non impedit quominus fiant: partim vt in illis puniendis iusticiam suam exerceat, partim vt in remittendis illis misericordiam suam ostendat. *Conchaste Scriptura omnia sub peccatum, vt promissio ex fide Iesu Christi daretur credentibus.* Ad hoc ipsum ex-
Gal. 3. 22.
Ro. 9. 17.

uina in operibus maiorem necessitatem, qua fiat ut actiones istae non ab alio principio, quam à creaturis agentibus prodeant: Sed. 1. Non pacificare hominibus suam voluntatem. 2. Non flectere voluntates hominum ut obediant. Cum scilicet superbia sua exierit inter eos, non obediunt illi, quia uoluntas Domini Deus resistit. Deus incitat Davidem in Israelitas ut dicit, exade, numera populum & Iehonam. Postea cor ipsius Davidis percussit, ut ageret pauperum & inopum. Creaturam sic desertam nihilominus recte mouet, & quae de multis opibus per eam requirit Deus enim non minus bona agit per mala instrumenta, quam per bona. Et sic ut Dei opus non sit melius à bonitate instrumenti sic non sit peius per malitiam instrumenti. Vult Deus actiones malas, sed quatenus sunt actiones, siue motus, siue inclinationes ad obiecta, siue quatenus poena sunt malorum. Omnia bona sunt à Deo, omnes autem poenae sunt iustae & bonae, ergo à Deo iusta illud. Non est malum in iustitia, quod non faciat Dominus.

Am. 3. 6.

Iacob. 1. 13.

Gen. 45. 5.

Gen. 45. 5.

De malo enim culpa contra iacobus, Non quoniam cor uoluit (id est quum ad malum sollicitatur) dicit se à Deo uoluit. Malum igitur poena est à Deo tantum, relictis castigationes & martyria, quae ipse uult & efficit. Non sit uobis molestum quod dicitur, uenideritis: praesentibus enim uestra miseriae Deus cura uos in Aegyptum.

Ob. Atqui Deus non uult mortem. Resp. Non uult mortem quatenus illa est destructio: sed quatenus est poena uult mortem, & quatenus executio iudicii sui.

Explicata nunc est diuinae prouidentiae definitio, ex qua oritur Quae sit maxime consideranda, uidelicet.

1. Quae diuina prouidentia se extendit ad omnia. Resp. Etiam ad minima quaeque se extendit prouidentia Dei.

Obiect. Non ad omnia se extendit, nam non ad Diabolum. Id probatur hoc argumento. Qui repugnat Deo, non reguntur à Deo Diaboli repugnant Deo: id est à Deo non reguntur. Resp. Ad maiorem non reguntur à Deo, scilicet à spiritu & gratia Dei, sed reguntur prouidentia tantum generali.

Omnia

Omnia autem sua maxima, sunt minima, Deo prout
sua regi probatur primū testimoniis sacris scriptis,
ac deinde rationibus.

Testimonia quibus demonstratur Dei providentia, et
sua esse extendere, sunt universalia, et particularia. Uni-
versalia sunt illa, quibus providentia gubernans generaliter con-
firmant. Particularia spectant. Atque hæc particularia
testimonia sunt vel de creaturis, vel de illis, quæ quilibet sunt,
de iustis et de iniustis, quæ sunt animæ, vel in-
animata, de quibus passim loca extraximus. Illa sunt
quæ voluntaria agunt, siue bene, siue male bene, a
Deo per se: male vero quatenus illa, quæ male fiunt,
sunt bona, id est quatenus habent bonum finem. Testi-
monia sunt de his, quæ sunt aut emendant, sunt vel de crea-
turis, vel de hominibus. Quæ enim fiunt, aut sunt con-
fida, et quidem nobis tantum: aut necessaria, et quidem
Deo semper, licet respectu bonarum, et malarum
actionum diverso modo. Jam restat ut singulis hæc
veluti capitula addantur sua testimonia.

1. *Universalia.* Omnia officia ex consilio voluntaria sunt.
Ipsæ dæmonstrant viam, et halitus, et omnia. Non est Deus
quasi homo, ut miramur, nec ex filio hominum ut quæritur.
Dixit ergo, et non facies, loquutus est, et non implebitur For-
mans lucem, et creans, et habens: faciens pacem, et creans ma-
lum. Ego Iohannes sciam omnia hæc.

Dei autem prædicta testimonia sup-
pediat Iulianus Iosephi, non vestro consilio, sed Dei vo-
luntate. Iosephus ait, Non est ergo deus, sed Deus
omnis illud in hominibus. Neque enim est, et faciemus hæc eadem
Iohannes præcipit illi, ut malediceret David, et Regis in-
mensi Domini, quocumque volueris, inclinabit illud. Apud
Isaiam Dominus vocat, Assyriorum regem, ut regem suum
prohiberet, cum impleret in Dominum cuncta opera sua, in omni-
bus illis, et in Ierusalem, et in Ierusalem superfructum magnificer-
et. Affus, et. Quis est iste, qui dixit, ut fieret Dominus non
invenit? Iuxta voluntatem suam facis, tam in iustis, et

Ephe. 1. 3.

Num. 13. 16.

Mat. 4. 7.

Gen. 45. 8.

Gen. 50. 20.

Ios. 11. 6.

2 Sam. 16.

10.

Prou. 21. 1.

II al. 10. 5.

Dan. 4. 32.
Thren. 3. 37.

Act. 4. 27.

Psal. 147. 9.
Matth. 6. 36.
30.

Exo. 21. 13.

Matth. 10. 29.
30.

Iob. 1. 21.
Prou. 15. 33

Ps. 94. 9.
Ps. 104. 30.

Ioan. 19. 36.

Ex. 12. 46.

Ioan. 10. 26.

Iob. 38. 27.

Ps. 104. 13.

li, quam in habitantibus terræ: nec est qui resistat manui eius, & dicas ei. Quare fecisti Herodes & Pilatus cum gentibus, & populus Israel: ut esset sibi adversus filium suum Iesum, ut facerent quæcumque manus sua & consilium suum prout definierant facienda.

3. De irrationalibus sine ratione, sine nomine, sine ratione, passim habemus testimonia in sacris Scripturis. Qui de iumentis esse am ipsorum, & pullis carnorum innocentiæ. Pater vester calescit alis volucres cali: & pauli pascit, quod si herbam agri Domini circumspicit, nomen eius multis magis.

4. De causalibus. Qui non est insidiator, sed Domini illam tradidit in manus eius: Securus in manu Domini. Nonne duo passeruli a sterio venimus: & unus ex illis non cadit in manu Patris vestri. Ibidem. Vestri vult etiam capilli capitis numerati sunt omnes, Dominus dedit, Dominus abstulit, sit nomen Domini benedictum. Series mitionum in finem, sed à Iehova temperantur.

5. De necessariis etiam reperiuntur testimonia. Qui plantans aurem non audies, aut qui fraxit oculum non considerabis? Emisses Spiritum tuum, & creabuntur, & creabitis faciem terræ. Sed hæc testimonia referuntur commodius ad vniuersalia: quæ autem inveniuntur de necessariis, sunt primò de illis, quæ sunt necessariae pender à consilio Dei per verbum nobis patefacte. Cum enim & nobis necessaria sunt, nimirum necessitate consequentia: deinde in illis etiam, quæ pendent ab ordine naturæ: & quæ sunt necessitate Physica. Sic nullum est Christi fructum facti, quod narrat Euangelista, quia id per Moysen erat nobis prædictum. Non contingatur ullum ex illis. Sic Electi non pereunt: non quidem per se, aut sua natura, sed quia Dominus hoc promisit. Ego vitam æternam do illis: nec peribunt in æternum, neque rapiet eos quisquam à manu mea. Similiter de illis, quæ sunt ordine naturæ divinitus instituta multa extant testimonia. Pluvius præveniens herba producit. Qui rigas montes à sinu canaliculi, & profiras panem de terra, & vinum quod habiletur cor hominis, & iterum quo nitidam reddas faciem, & pauli qui vultu suo ministrat

His & similib; Scripti testimoniis, illa etiam
 accedunt, quæ corporum eorundem, quæ in hac vita
 gerimus, resurrectionem confirmant, ut Philipp. 3.
 Quæ transformabitur corpus nostrum iniquitatis, & conformetur
 corpori suo glorioso pro efficacia, quæ potest vitiis subicere
 sua omnia. 1. Cor. 15. Operum hæc corruptio subicietur in
 incorruptioni naturæ, & mortali hoc induetur immortal-
 itati. Cum enim corporum nostrorum substanti-
 am tot modo mutari post mortem & dissipari videa-
 mus, postquam in pulverem redacta sunt. Gen. 3. Job.
 10. accuratissimam & minutissimorum quoq; palue-
 rum curam gerentem Dei providentiam esse, neces-
 sario consequitur, quæ corporum substantia in formas
 & partes infinitas voces transmutata & desecta, sic
 est colligenda, & ad massam ac formam pristinam re-
 ducenda, ut non alia, sed eadem ista corpora resur-
 gant, quæ in hac vita habemus.

Hi autem Scripturæ loci prolati ex ciipiunt non
 nulli, eximpti de quibus hæc distinquuntur, esse particula-
 ria, & non sunt Prophetici, singularem Dei consilio administra-
 toris, ac prout regulam ex illis universalem ad omnes in omni
 pertinentem, & xxi non oportere. Sed lûs triplex respon-
 sio opponitur. Primum, si similes causæ in omnibus eveniunt,
 non est mirum, propter quod divina consilio & decreta illos, qui
 reserati sunt, & actus esse factos aut fieri Scriptura affirmat,
 videlicet, gloria Dei, & salus effluunt. Similiter itaq;
 de omnibus est iudicandum. Nam rectè ex enumera-
 tione multorum singularium aut particularium colligi
 universalia, tum quando exemplum dissimile nullum
 offerri potest, tamen omnes fateantur. Neq; propterea se do-
 minentia Dei sapientia rectè sentientium quisquam
 negat Deum habere omnium quæ sunt, rationes op-
 timas, & tamen nobis non semper sint cognitæ, quibus ad
 nos fines vltimos omnia referantur. Non igitur ea
 quæ non prædicat Deus, aut non peculiari suæ vocis
 testimonio, sua voluntate fieri docuit, minus ab ipsius
 æternæ gubernationis prout statumendum est, quæ

Resurre-
 ctio corpo-
 rum.

Ob. Parti-
 cularia
 non faci-
 unt regu-
 lam univer-
 salem.
 Ref. 1. Nisi
 sint similes
 causæ.

2. Scriptura ab indiuiduis transfit ad species.

Quæ facturum se fecisse diserto verbo expressit. Secundo, videmus ipsam Scripturam non tantum singulares enumerat omnia species & genera diuine providentia tribuere: sed quod de singularibus exemplis dicit, idem ad vniuersas etiam species & genera transferre. Vult igitur idem de omnibus indiuiduis intelligi. Sicut enim Deus adduxit ventum super terram, recordatus Noë in arca: Gen. 8. sic eduxit ventum de iherosolimis: Psa. 135. Sicut enim de quo Ioh. 9. cecum voluit blasphemus: sic ipse falsi iudæi & multorum, videtur & cæcum. Exod. 4. Sicut destruxit Achisophel, 2. Sam. 17: sic irrita facti consilia gentium. Psa. 33. Sicut coruis precepit ut pascant Eliam, 1. Re. 17. sic passer vnus non cecidit in terram sine ipso, Matth. 10.

3. Vniuersalis est expressa.

Tercio, sunt etiam Scripturæ loca, in quibus vniuersalis omnium rerum ad providentiam diuinam relatio diserte exprimitur, vel per synecdochen, vel per minorem ad maiora, aut maiorum ad minora collationem, significatur. Ezech. 1. Quod loquar verbum fieri. Loquitur autem Deus, non tantum quæ nobis patefacit, sed etiam quæ ab æterno apud se decreuit.

Infinita pene testimonia Quinam providentiam ad omnia sese extendere demonstrant: sed hæc numeratæ sufficere. Ex his enim certè constat illam omnino quæ Dei providentia regi: Ita tamen ut bona non tantum secundum providentiam, sed etiam ex providentia Dei, tanquam ex causa fiant: mala verò secundum providentiam Dei non ex providentia Dei. Siquidem omnia bona fiunt Deo volente: mala Deo permittente. Vult autem Deus hæc sua voluntate, quæ approbat, efficit, & mandat. Permittit illa quæ neq; probat, neq; mandat, neq; efficit, neque adiuvat: sed quæ damnat, prohibet, & punit. Id imprimis apparet ex testimoniis, quæ de creaturis rationalibus, allata sunt: Etenim docetur illa omnes creaturas rationales, nempe & Angelos, & homines, eosque vel bonos vel malos, à Dei providentia regi: sed ita, ut quicquid in iis est boni, sit à Deo ipso, qui hoc in rationalibus, agit: quicquid verò in iis est mali, sit ab ipso.

sis naturâ malis, nō à Deo sumē bona. Bona Deus ipse in rationalib. efficit: mala permittit propter alia bona.

Rationes, quibus demonstratur, Providentiam Dei ad omnia sese extendere, sunt ferè eadem cum illis, quæ probant esse providentiam Dei.

1. *Ab omnipotentia Dei.* Quandoquidem Deus est omnipotens nihil fit ipso nolente. Neq; enim vult sine sua voluntate quicquam fieri, neq; quicquam sine ea fieri potest. Vult autem Deus aliqua simpliciter: aliqua secundum quid. Bona simpliciter vult: mala verò vult secundum quid, eaq; permittit. Sicut autē nihil fit nolente Deo: sic neq; quicquā eorū quæ vult ipse non fit. Nam si veller, & non posset, non esset omnipotens.

2. *A sapientia Dei.* Summè sapientis est, ut nihil eorum quæ sunt in sua potestate finat fieri sine sua voluntate & consilio. Et quanto quis sapientior est: tanto latius se extendit ipsius gubernatio. At Dei sapientia est infinita, & omnia sunt in eius potestate. Ergo in omnib. reb. nihil fit nisi quod vult Deus ac decrevit. Imò sufficeret Deus administrandis reb. infinitis: quum ipse sit summæ atq; infinitæ sapientix. Ac proinde omnes in vniversum res creatas facillè curat: quæ quantumvis multe sint, sunt tamen finitæ.

3. *A finib. rerum.* Omnium rerum sunt certi fines, & quidem omnes boni. Omnia autem bona sunt à Deo, & ea ipse vult ac moderatur, eaque vult, & ipsos fines rerum: neq; fines tantulæ: sed & ipsa vult media, per quæ res quælibet ad suos fines perveniunt, eaque vult vel simpliciter, quatenus bona sunt, vel aliquo modo, quatenus mala sunt. Omnium autem finium sunt sua media. Atqui omnia per quæ res quælibet ad suos fines primos & principales tendunt, sunt vel fines, vel media. Quoniam ergo Deus hos etiam fines, & hæc media vult, consequitur ipsum omnia velle & administrare.

4. *Est aliqua causa prima, quæ non pendet ab ullis aliis, sed à qua omnes alix res, atque adeo omnes secundæ*

causae pendere. Deus autem est illa causa prima. Ergo ab ipso omnia pendere necesse est.

5. *Præscientia Dei, qua deus omnia præscit, immutabilis.* Hæc præscientia Dei est certa & immutabilis, & quidem omnium rerum, atque eam Deus non petiit à rebus creatis, sed à seipso. Nam sic eveniunt res omnes, ut eas eveniunt Deus præscivit. Ea est igitur Dei providentia, qua res omnes à Deo secundum hanc suam præscientiam fluunt.

6. *Omnia bona sunt à Deo tanquam à sua causa.* Omnes substantiæ, mores, & actiones, in quantum sunt hoc, bona sunt. Ergo à Deo, Dei que providentia sunt.

Objectiones contra Dei Providentiam, quasi ex illa sequatur Deum esse autorem peccati.

7. *Quod Deo nolente non potest fieri, id fit Deo volente.* Peccatum non potest fieri Deo nolente. Ergo fit ipso volente, & per consequens non tantum mala pangs, sed etiam mala culpe fitis providentia Dei. Minor probatur: quia Deus est omnipotens, ideo ipso nolente peccatum non potest fieri, atque volente necesse est ut fiat. Resp. 1. In maiore non est sufficiens enumeratio: oportet enim addi permittente, quod nimirum, quæ Deo nolente fieri nequeunt, fiunt Deo vel volente vel permittente: quædam enim Deo permittente sunt. 2. Est ambiguitas in verbo *velle*, quod significat aliquando placere: sic & ambiguitas est in verbo *nolle*, quod significat aliquando displicere, & tamen permittere, nec impedire. Sic dicitur Deus *alligat nolle, & tamen permittit*. 1. *Quum non potest facit* hominibus voluntatem suam, ut secundum eam agant. 2. *Quando non flectit homines*, ut secundum Dei voluntatem vivant. 3. *Quando Deus per creaturam deformat*, nihilominus exequitur iustissima sua iudicia. Sicut autem bonitas instrumenti non facit opus Dei melius, ita nec instrumenti malitia deterius illud efficit. Hæc quidem superius dicta sunt: sed illud nihil impedit, quominus eadem hoc loco magis illustrentur.

Ob. 2. *Quæ sunt divina Providentia, eorum est Deus causa.*

Omnia

Omnia mala sunt divina providentia. Ergo Deus est malorum causa. Res. Nego maiore esse universaliiter veram. Nam non idem est, aliquid fieri effectivè, aliquid vero fieri permittivè. Quæ sunt ex divina Providentia, tanquam ex causa; hoc est effectivè, eorum Deus author est. Sed mala tantùm sunt secundùm divinam Providentia, non ex Dei Providentia, ex qua tantùm sunt bona, Iustitia. An igitur nulla mala sunt ex divina Providentia tanquam ex causa. Res. Imò mala pœnæ, non culpæ. Rationes hæc sunt. 1. Omnis bonorum author est Deus: omnes pœnæ sunt bona, quia sunt executio iustissimæ iudicis divine. Ergo Deus est author pœnarum. 2. Index est Deus. Ergo author pœnarum & pœnitentiarum. 3. Huc testimonia Scripturæ pertinent, Ego Dominus, & non est alius, formans lucem & creans tenebras, faciens pacem, & creans malum: Ego Dominus faciens hæc omnia. Timete potius eum, qui potest animam, & corpus perdere in Gehennam.

IIa. 477.

Ob. 3. Privatio est a Deo. Privatio est peccatum. Ergo peccatum est a Deo. Res. Sunt quatuor termini. In maiore significat privatio pœnam à Deo inflictam: In minore significat peccatum. Privatio est a Deo quatenus est pœna: sed quatenus est repugnancia cum lege in Creatura, est peccatum, & per consequens non est a Deo.

Ob. 4. Peccata requirunt a Deo. Requirit a Deo est. 1. Afflictio illorum esse a Deo. 2. Afflictio illorum dirigere ad gloriam Dei, & Elektorum salutem. At afflictiones peccatorum sunt peccata: Ergo ipsorum peccata sunt a Deo. Res. Reguntur peccantes à Deo, quod ad actiones, quæ à Deo sunt, ut quod ad peccatum. Ingentia. At omnes actiones, & motus sunt à Deo. Multæ autem actiones sunt peccata: Ergo peccata sunt a Deo. Res. Fallacia est accidentis in individuo: Sunt peccata quatenus sunt ab hominibus peccantibus: sed quatenus sunt à Deo, minime sunt peccata, sed sanctissima & iustissima Dei iudicia. Per accidens ergo actiones eiusmodi malæ sunt, nempe propter instrumenti pravitatem. Potest & hæc afferri solutio. Deus est causa actionum, in quantum sunt actiones,

ones, hoc est, quatenus non sunt peccata, sed motus à Deo facti. Vult enim actionem, sed deformitatem actionis, quæ cit ab hominibus non vult. *Instantia*. Qui voluit venditionem Iosephi per fratres, voluit peccatum. Denique venditionem voluit ergo. &c. *Ref.* Ad Maiorem, qui voluit, scilicet eodem modo quo volebant fratres: Deus autem non voluit eodem modo, sed tantum permisisse.

Mala permittit.

Porro autem sua providentia Deus mala etiam fieri permittit. Malum autem duplex est: aliud culpe, quod est peccatum: aliud pene, quod est omnis destructio aut afflictio, aut desertio creaturæ rationalis, qua Deus punit peccata. exemplum utriusque significationis est. *Ier. 18.* Si conuersa fueris gens à malo suo, de quo loquutus sum aduersus illam, & me permittebis mali, quod cogitaueram, non facerem ei.

Malum pene, est bonum morale.
Est à Deo.

Iam verò quia malum pene cum sit executio Legis & declaratio iustitiæ diuinæ, malum quidem est naturale, quatenus creaturæ destructio: sed boni moralis rationem habet, quatenus ordini diuinæ iustitiæ congruit: hæc etiam species malorum, non tantum quatenus est actio sue motus: aliquis: sed etiam quatenus peccantium destructio vel afflictio est, Deo tanquam authori & effectori adscribenda est: cum quia bonorum omnium prima causa, tum quia iudex mundi & vindex iustitiæ & gloriæ suæ Deus vult agnosci: denique quia & penas impiorum, & castigationes atque exercitia: & martyria piorum, quemadmodum & ipsius Filij Dei passionem & mortem, quæ est sacrificium pro peccatis hominum, maximo consensu Scrip. vniuersa ad efficaciam Dei voluntatem refert, ut *Amos 3.* Non est malum in vniuersa quod Iehoua non fecerit.

Mala culpe non sunt à Deo.

Malum vero culpe alia est ratio. Hæc enim quatenus peccata vel mala culpe sunt non habent rationem boni. Ideo Deus ea nec vult, nec probat, nec efficit, nec adiuvat: sed fieri à Diabolis & hominibus finit, siue permittit. non impedit quo minus fiant, cum tamen impedire posset.

posset. Sed interea tamen desertionem creaturæ siue
 privationem divinæ lucis & rectitudinis, & actionis
 ipsam, quæ à Diabolis vel hominibus peccantibus contra
 Legem & voluntatem divinam fit, nihilominus gene-
 rali sua providentia & efficacia vult ac erit, verum ta-
 li fine, qui cum ipsius natura, Lege, iustitia & bonitate
 optimè consentiat, siue is notus sit nobis, siue incog-
 nitus. Rectè igitur peccata non voluntate, aut ef-
 fectioe, sed permissione divina fieri dicuntur: nec
 abiiciendum est *permissio* vocabulum, cum & in scrip-
 tura quandoque usurpetur, ut Gen. 10. *Prohibui te ne
 peccares mihi, nec permissi ut tangeres eam*. Item. Gen.
 30. *Non permisisti ei Deus, ut noceret mihi*. Iud. 3. *Iste fuit
 gentes quas reliquisti Deus, ut per eas tentares Israel*.
 &c. Psal. 10. 5. *Non finis hominem opprimere eas*. Sed
 rectè intelligendum est, ne magna pars gubernati-
 onis mundi, & rerum humanarum Deo detrahatur.
 Est enim *permissio*, non providentiæ & operationis di-
 vine in actionibus malorum cessatio, qua fiat, ut ac-
 tiones illæ non ab alio principio, quàm à creaturis a-
 gentibus pendeant: sed gratiæ divine subactio, qua
 Deus (dum voluntati suæ decreta per creaturas rationales
 exequitur) suam voluntatem suam, quæ ipsi illud fieri vult,
 creature non patrefacit, sed voluntatem eius ad obtempera-
 dum in ea actione divina voluntati, non sustulit: quod si
 fiat, necessario quidem pset, & tamen voluntariè ac
 liberè, & iustissimo Dei iudicio peccat creatura, dum
 iustum & bonum opus suæ voluntatis & providentiæ
 Deus per eam efficit. Nam si actiones illas quæ sunt
 peccata, nullo in vniuersum modo fieri vellet Deus:
 vllam earum fieri esset impossibile. Neque divinæ
 naturæ immensa bonitas fieri eas vnquam patreretur,
 nisi aliqua boni ratio in illis cum malo coniuncta esset.
 Ut autem peccata Deus exerceatur, sic bona omnia vult
 & efficit in omnib. Neque igitur illas actiones quæ
 peccata sunt, vult Deus, neque non vult simpliciter:
 sed quatenus actiones suæ moris, suæ inclinationes
 vel

Adiones
 ipsæ etiam
 in his sunt à
 Deo.

Permissio
 retinenda.

Quid sit
 permissio.

Quatenus
velit actio-
nes malo-
rum: qua-
tenus non
velit.

vel poenae malorum, vel castigationes, vel exercitia,
vel martyria piorum, vel sacrificatio Filij sui pro pec-
catis hominum sunt, haecenus eas vult & efficit: ha-
cenus equam boni rationem habent, & naturae ac bo-
nitatis diuinae adeo conueniunt, vt ne quidem fieri si-
ne ipsa possint, ac proinde nec ad aliam primam cau-
sam eas referri Deus velit: quatenus autem peccata
sunt, hoc est, cum ordine & naturae, & lege ipsius pug-
nant, eo quod sine agnitione & obedientia diuinā
voluntatis sunt, quatenus nec vult, nec instituit, nec
efficit eas ipse, sed sunt eas, quanquam sub maxime
displicentes, & ereaturis perpetrari, vt hoc gratia &
singulariter misericordiae ad effugiendum peccatum,
necessitatem, & suam aduersus peccatum iram, suam-
que iustitiam & potentiam in eo puniendopatefaciat.

Probatio.
1. Peccata
non valent.

Hae permissio peccatorum descriptio multis Scrip-
turis confirmatur. Nam primò quidem Deum peccata
quoad peccata sunt, nec velle nec efficere, apud ipsos
& sanctos omnes in confesso est, eum & bonitatis Dei
infinita non possit mali causa existere, quod boni ra-
tionem nullam habet, & saepe hoc de se Deus affue-
rit, vt Plal. 5. *Non Deus volens iniquitatem tu et.*

Sed non sunt pauciora scripturae loca, quae actiones
malorum, quas ipsi peccando efficiunt, quanquam in-
cana, tamen bona & iusta Dei voluntate fieri ac regi-
clarissime docent, vt Gen. 45. *Non tamen ista, non vol-
uisti, neque hoc, sed Deus, qui est posuit me in partem Pharaonis.* Exo. 7. *Ego iudicabo te Pharaonem, & mulieribus
signa tua & peritura tua in terra Aegypti, neque audies vo-
cem Pharaonis. Nomen Sacerdotis Hebraei: & transfertur
personae ipsius, ut dicitur in eodem loco Deus cum spiritu
suo, & obfirmatur cor eius, vt daretur in manu sua.*

2. Actiones
vult effica-
citer.

Hae dicta & similia duobus argumentis ostendunt,
Deum non sine sua aliqua actione permississe, sed efficit
voluisse illam actionem voluisse Pharaonem & alios,
qui aduersabantur Israel: Primum quia causam aduersa-
tionis sui ipsorum ad ipsa se referunt ad iudicium suum &

Deo factum id est, volebant divinationem populi & pacem cum eo, quia Deus hac ipsorum voluntate sequebatur, ut nollent. Secundò quia consensu finales habere voluntates, ut hostes illi parentesque. *Originalis Dei voluntas.* Cum, in specie, deus voluerit, etiam media, quibus ad hoc pertineret, iussissimè voluit: ipsi tamen regibus & populis id neque spectantibus, neque scientibus, neque etiam coactis, atque idcirco peccantibus, & sua culpa percurrentibus.

Quod autem sic permittat deus peccata, ut non illuminet mentes agnitione sup' voluntatis, aut corda & voluntates, quas arcana sua efficacia, quo ipsi libitum est, inclinatur, non ad hoc etiam se dicit, ut deo obtemperandi causa prosequantur, aut fugiant obediencia, hoc est, peccantium creaturarum voluntates conformes suæ voluntati non faciat, hæc dicta testantur: Rom. 14. *Beatus qui non condemnat, scilicet in ea quæd' operatur.* Qui vero ambigit, si eadem condemnetur est, quoniam non edis ex fide: quicquid vero ex fide non est, peccatum est. Deuter. 10. Cum surrexeris in media universorum, ut scilicet finem dicant: *Signum Dei altissimi, hoc est obediencia, cui illius, quia totas salutem datur vobis.* Deuter. 10. *Et ipse vidit omnia quæ fecit Iehova in oculis vestris in terra Ægypti etc.* non tam deinde salutem vobis ad intelligendum, ut scilicet ad videndum, & eadem ad amendum. *Sana. Ab impietate avertetur impietas, & manus mea non erit in eis.*

Obiect. 5. Quia immutabiliter sunt ad illa impedienda, vel promouenda frustra adhibentur media: Sed, secundum hanc doctrinam de providentia Dei, omnia sunt immutabilia. Ergo, frustra ad illa impedienda vel promouenda homines adhibentur media. Resp. ad Maiorem, Frustra adhibentur media, scilicet si Deus voluit ea illa fieri, & si patefecerit se exequutum suum decretum sine medio. Quando autem hoc non patefecerit, media non frustra adhibentur, efficiuntque sunt immutabiliter, quia cum vimus media, Deus non testatur, sed illi obtemperatur. Tenemus autem deum, quod sit

remus

remus si medijs non uteremur. *Instantia.* Sed inutile est
ut medijs uteremur. *Resp.* ad antecedens. Rea-
litate certo euenturum; at non sunt medijs: quia Deus
& finem & media ad finem destinavit. Debemus igitur
ut vi medijs. *¶* Si obtemperemus Deo, neque enim tenemur
illi. *¶* Si retineamus bonam conscientiam, tenemur medijs
sicuti euentus expectantur non consequantur. *¶* Prima causa
non tollit secundam, neque principalem instrumentalem. *¶* Non
obstat. *¶* Omnia iudicium Dei providentia immutabiliter
ergo tollitur libertas, & contingentia, quod est si eorum dog-
ma desit. Hic antequam respondeatur, vocabulorum
significatio & Christianæ ac Stoicæ sententiæ disci-
men tenendum est.

Necessari-
um. Contingens.

Necessitas
absoluta.
Consequen-
tia.

Necessarium est, quod aliter habere non possit. *Contingens,*
quod est quidem ausus, sed aliter tamen esse ausus po-
terit. *Necessitas* igitur & contingentia ordo est in-
ter causas & effectum immutabilis aut mutabilis.
Quia vero immutabiliter sequuntur effectus ex suis
causis vel propter ipsam causarum naturam, vel pro-
pter causam aliquam externam, quæ causam illam
ad certum effectum determinat, & effectus ipsi non
possunt magis esse immutabiles, quam sunt ipsorum
causæ: ideo necessitas duplex esse dicitur. *Alia absoluta* sive
simplex, quæ eorum est, quorum opposita simpliciter sunt
impossibilia, propter naturam causæ vel subiecti, de quo dicitur
ut sunt proprietates Dei essentielles & hypostatice
videlicet, Deus est, Deus vivit, Deus est bonus, iustus,
sapiens, &c. Deus est æternus Pater, Filius, & Sp. S.
Alia vero est necessitas consequentia sive ex hypothese, quæ est
immutabilitas eorum effectuum, qui sequuntur ex causis, quibus
posse necesse est quidem effectum sequi, sed ipsæ tamen
causæ vel non existere, vel mutari poterunt. Sic necessaria
sunt, quæ deus decrevit ut fiant, propter immutabi-
litatem decreti divini, quod tamen deus liberrime fe-
cit, ab æterno vel non decrevere poterat, iuxta dictum
Matth. 26. An putas me non posse mori pro te? Patrem no-
nam, qui huc sistas mihi pluri quam 12. legiones angelorum.

Quomodo

Quomodo ergo implerentur. Scripsit etiam, quæ per causas quidem secundas fiunt, quæ sic sunt à Deo cœdente, ut sua natura non possunt aliter agere, quàm agunt, sed tamen ab ipso tolli aut impediri, aut mutari possunt: ut sol & umbra cum sole progrediens in consequentia, & tamen consistens in pugna Iosue, & regrediens tempore Ezechie. Ignis utrens ad mortua corpora quæ vi possunt, & tamen non utrens tres iuvenes in fornace babilonica: vel quæ sua quidem natura sunt idoneæ ad contrarium vel diuersum producendum, vel ad suspendendum effectum, nec aliter possunt agere, quia sic à deo cœdunt, vel ab aliis causis, quæ licet non mutantur, tamen mutari poterant, vel quando sic agunt, non possunt simul non agere aut aliter agere, eo quod contradictoria non possunt simul esse vera.

Fortuna & casus aliquando pro ipsa euentibus sine effectibus sumuntur, qui causas per accidens committunt proprias causas per se nobis occultas, ut cum fortunam bonam aut malam, casum scilicet dicimus. Alias verò causas talium euentuum significans, sine manifestis, quæ sunt per accidens, ut cum dicitur, fortuito aut casu aliquid effectum: sine occultis quæ sunt per se, ut, *Fortuna conuersionis & inenitabile fatum*. Et fortunam quidem nominare solent causas per accidens in agentibus, voluntariis, quorum actiones fortuitas, aliquem euentum raro consergentem, præter institutum, ut qui fodiens & discendi causa, thesaurum inuenit. Casum verò causam per accidens in agentibus naturalibus, quorum motus habens effectus nec proprias nec semper contingentes sine manifestis causis gubernantis, ut si regula de recto tuens occidat prætereuntem.

Fati nomine alicubi doctum, & providentia diuina intelligitur, ut, *Desine fasa Deum flecti sperare precando*. Stoici verò hoc vocabulo intelligebant connexionem omnium causarum & effectuum immutabilem ex ipsarum causarum natura pendentem, ita ut nequa secunda causa aliter agere possint, quàm agunt, nec prima aliter agere possit, quàm agunt secunda, atq. ideo omnes omnium causarum effectus, sine absoluto

Fortuna
Casus.

Fatum phi-
losophicum
Stoicum.

absolue necessarij. Hoc dogma Stoicorum, quia Deum sua libertate & omnipotentia spoliatur, & ordinem ac modum agendi in causis secundis diuina sapientia institutum abolet, non modò philosophia sanior, sed etiam Ecclesia repudiat ac damnat: ac manifestè se à Stoicis dissentire profitetur. Primò, quia Stoici Deum ad ligens causas secundas, ut sicut fertur hanc naturam, sic necesse sit illum per eas agere: Ecclesia verò non Deum ex causarum secundarum, sed causas secundas ex Deo tanquam summi & liberrimi gubernatoris ac Domini præscripto agere & ipsius arbitrio subiectas atque alligatas esse docet. Secundò, Stoici sentiebant, neque Deum neg, causas secundas quicquam aliter sua natura agere posse, quàm agunt: Ecclesia verò affirmat, non tantum causas secundas, alias ad certos ac definitos, alias ad varios & oppositos effectus producendos à Deo conditas atque ordinatas esse: sed ipsum quoque Deum, siue per causas secundas, siue sine illis, siue per mutabiles sua natura, siue per immutabiles, omnia quorum opposita cum ipsius natura non pugnant, vel non decernere, vel aliter decernere atque efficere ab æterno potuisse: sic autem decreuisse & efficere, non quia aliter non potuerit, sed quia sic ipsi libuit, sicut dicitur, Psal. 135. *Deus noster in celo omnia quæcumq; vobis fecit.* Et Luc. 1. *Non erit impossibile apud Deum vllum verbum:* quo videlicet natura ipsius non negatur, siue tollitur, ut dicitur 1. Tim. 3.

Ex his ad argumentum respondemus. Primum est plus in conclusione quàm in præmissis, cum dogma Stoicum obiicitur Ecclesie. *Est enim Ecclesia facta: nec omnes euentus respectu diuinæ providentiæ necessarij esse;* tamò hæc necessitas nequaquam est fatum Stoicum: quia & libertatem in Deo res pro arbitratu suo moderante, & mutabilitatem in causis secundis Ecclesia contra Stoicos defendit, atque ex verbo Dei docet, multa & nunc facere & ab æterno decernere potuisse Deum, quæ nec facit nec decreuit. Atque idè à suis quoque

appellations

appellatione abstulit, ne absolutam omnium rerum necessitatem cum Stoicis eum asserere quispiam suspicaretur.

Secundò: Si remoto Stoicismo, tamen omnium rerum necessitas, & contingentia, fortuna & casus ab ipso abiciantur: ad Maiorem respondemus per vocabulorum distinctionem. Quæ enim providentia divina sunt, necessariò quidem sunt, sed ea tantùm quæ ex hypothese est siue consequentiæ necessitate, non autem simplici siue absoluta. Non igitur hæc, sed illa tantùm necessitate omnia evenire sequitur. *Necessitas autem consequentiæ nequaquam tollit contingentiam.* Ratio hæc est: *Quia idem effectus causas habere potest quarum alia mutabilis, alia immutabili ordine illum producant. Ideoque aliarum respectu contingent, aliarum vero necessarius est.* Vnde enim fontes siue causæ contingentia in rebus sunt libertas in voluntate Dei, & angelorum, ac hominum, & materiae elementaris natura mutabilis, & ad varios motus & formas aptitudo siue inclinatio: Sic necessitas absoluta in Deo causa est ipsa Dei natura immutabilis: necessitas autem consequentiæ, providentia siue decretum divinum intercedens his, quæ natura sua sunt mutabilia, & natura rerum creaturæ ad certos effectus à Deo formata & ordinata, & tamen liberrimæ Dei voluntati & gubernationi vel secundum, vel præter, vel contra hunc ordinem ab ipso conditum subiecta. *Respectu itaque causarum secundarum, alia necessaria sunt, quæ nimirum ex causis vno modo perpetuò agentibus sunt, ut motus Solis, visio materiae igni admoræ, quæ vri potest, &c. alia contingentia, quæ causas habent contingentiter agentes, hoc est, ad varios contrarios effectus producendos aut suspendendos natura sua idoneas, ut flatus ventorum, motus locales animantium, actiones voluntatum humanarum.* *Respectu vero primæ causæ, hoc est, voluntatis divinæ, omnia quæ sunt aut fiunt extra Deum, partim necessaria, partim contingentia sunt: necessaria qui-*

Necessitas
consequen-
tiæ non
tollit con-
tingentia.

Idem re-
spectu di-
vino & co-
tingens est
& necessari-
um.

dent etiam quæ causas secundas habent maximè mutabiles, vt quodd nō frangebantur ossa Christi in cruce à militib. propter immutabilitatem decreti & prouidentie diuine: *contingentiam* verò propter illius eterni atque immutabilis decreti & eiusdem executionis libertatem, etiam ea quæ, quod ad ipsarum naturam attinet, causas secundas habent maximè immutabiles, vt motus solis & vmbrarum.

Quæ contingencia negetur.

Si igitur contingentiam intelligimus mutabilitatem effectuum quam habent ex natura causarum secundarum, seu ex potentia & libertate diuina, nequaquam sequitur res non esse contingentes, propter necessitatem quam habent ex diuina prouidentia. Hæc enim non tollit, sed conseruat potius naturam, ordinem & modum agendi in causis secundis à deo institutis: Si verò contingentiam intelligamus mutabilitatem causarum secundarum & effectuum isæ fluctuantem, vt prouidentia Dei nō regatur, talem contingentiam Scriptura non admittit.

Motus creaturarum necessarij ne sint, an contingentes.

Hinc etiam intelligitur, quod, cū de motibus & effectibus creaturarum queritur necessarij ne an contingentes nominandi sint, rectius & magis propriè alij contingentes, alij autem necessarij dicantur, etiam si tam contingentes quàm necessarij diuina prouidentia fiant. Potius enim tales nominandi sunt, quales ex sua & proximarū causarum natura existunt, quàm quales sunt respectu prouidentie, quæ causa est remotior. Ac nihil est, neq; certius neq; manifestius, quàm ex natura causarum secundarum, alia mutabilia alia verò immutabilia esse: potentia autem diuina licet omnia in rebus creatis mutari possint, immutabilia tamen fieri propter decreti ac prouidentie diuinæ certitudinem.

Quæ fortuna negetur.

Sic etiam de fortuna & casu resp. Si in his nominibus causa vel euentus per accidens, nullius per se causam habentes, intelligantur, procul ab Ecclesia Christiana relegari debent: Si verò causam per se nostris sensibus atque adeo rationi occultam, aut causas per accidens, quæ causam

per

per se occultam habemus adiunctam, intelligamus: nihil prohibet, respectu causarum secundarum, quæ per accidens causæ sunt, & respectu nostri iudicii, quo causam per se illorum euentuum non assequimur, esse & dici fortuitum aut casu factum id quod respectu diuinæ providentiæ accuratissimo ac immutabili consilio & decreto euenit, iuxta dicta: Passer vnius non cadit in terram sine patre vestro. Item, In finem conuincitur ser, & à Domino est omne iudicium eius.

Mat. 10.
Prou. 16.

Obiect. 7. *Qui non possunt aliter agere quàm agunt, apud illos frustranea sunt leges, pœna, præmia, &c. Sed qui agunt providentiâ Dei non possunt aliter agere, quàm agunt. Ergo, &c. Resp.* Apud illos frustranea sunt huiusmodi media, scilicet. 1. Si Deus per ea nolis agere. 2. Etiam ubi nihil proficitur huiusmodi mediis, tamen ad illa profumus & impios faciens inexensabiles. Vt igitur non frustra oriatur quotidie & occidit Sol, neque frustra agri consecruntur, aut pluuia rigantur, aut corpora victu reficiuntur, etiam si Deus lucem & tenebras creat, fruges à terra educit, vita & longitudo dierum nostrorum est: Ita nec frustra docentur, aut ad doctrinam conformare vitam suam student homines, etiam si & actiones & euentus salutare non nisi à Deo proficiuntur. Vt enim fines, ita & media, quibus ad illos adducere nos ipsi visum est, ab æterno Deus decreuit ac nobis præscripsit. Illis igitur vtentes rectè facimus, & euentus salutare consequimur: negligentes autè ea, vel nostra culpa nos aut alios bonis à Deo oblati priuamus, vel si Deus nostri aut aliorum etiam in hoc verbi sui contemptu miseretur, manifesti tamen & grauis peccati nostra nos conscientia accusat.

Obiect. 8. *Si omnia fiunt providentiâ Dei, fiet vs bonis non mereantur præmia, nec mala pœnas. Resp.* Concedo de bonis quòd ea non promereantur præmia: sed nego de malis, quòd ea non promereantur pœnas. Nam licet impij tantum possint agere malè, ad id tamen vt pœnam mereantur, sufficit ipsorum voluntas.

Obiect. 9. Deus non est author confusionis: 1. Cor. 14. In mundo autem est multiplex confusio, & ordinis turbatio. Ergo aut nihil, aut saltem non omnia in mundo reguntur diuina providentia. Resp. Si ex confusionibus mundi colligitur, nullam esse providentiam, plus est in conclusione quàm in præmissis, siue à dicto secundum quid proceditur ad dictum simpliciter. Cum .n. multa in mundo sint ordinata, vt motus cœlestes, conseruatio specierum, politiz, poenæ sceleratorum &c. non de omnib. sed de his tantum, quæ contra ordinem diuinis institutum sunt, licebit hoc argumento concludere, quod providentia non regantur ea verò in quib. ordo manifestissimus est, euident diuinæ sapientiz & efficaciz testimonium erunt. Sin autem inordinata illa non regi à Deo concludatur, etiam sic erit plus in conclusione, quàm in præmissis. Non .n. confusa, sed confusionem seu turbationem ordinis quæ in illis est, non esse à Deo sequitur: Sicut mali à Deo sunt creati: etsi malitia ipsorum à deo nō sit orta. Nō .n. de concreto dici necesse est quicquid dicitur de abstracto. Quare si rursus instetur, posita hac maiore inordinata aut non esse aut non regi à Deo: ac proinde multa in mundo non fieri providentia: etiam sic non vno modo peccatur in maiore. Primum .n. vt concedi possit, inordinata, si simpliciter talia sint, non esse aut regi à Deo: non tamen de iis concedi potest, si confusio & ordo simul in ipsis diuerso respectu inueniatur. Iam verò nihil adeo repugnans ordini à Deo sancito committunt, vel diaboli vel homines, in quo, etsi prauæ ipsorum voluntatis respectu maximè sit inordinatum, tamen ordo diuinæ iustitiæ, potestatis & bonitatis sapientissimus non sub confusione ab illis attracta lateat, & plerumq; etiam vel euentu vel deo ipso sua voce monstrante, manifestò exerceat. magna confusio erat in Iudeorum parricidio, crucifigentium Dei Filium: & nihil tamen magis admirabili ordine & sapientia manus & consilium Dei definiuit, quàm mortem Filij pro nostris peccatis.

Præterea quæ iusti patiuntur mala, & quibus iniusti fruuntur bona, inordinata iudicii humani videntur: Dei tamen iudicio, optimus & iustissimus in illis ordo existit, propter causas in verbo dei expositas. Non autem quæ nostro, sed quæ dei iudicio inordinata sunt, ab ipsius voluntate & effectione remouenda sunt.

Denique licet actiones peccantium Deus propter fines bonos & iustos velis fieri, peccata verò eorum nec velit, nec efficiat, ac proinde hæc non à deo fieri, neque ex prouidentia diuina fiant: & ipsa tamen fieri diuina prouidentia fatendum est, non quidè efficiente, sed tamen permittente, iisque metas præfigente, & in obiecta & fines, in quos deo visum est, dirigente.

Denique etiam dicta quædam Scripturæ falsis interpretationibus contra vniuersalem dei prouidentiam torquent. vt Ioh. 8. Cum diabolus mendacium loquitur, ex propriis loquitur. Iac. 1. Deus neminem tentat. Sira. cid. 15. Impiè agere nemini præcepit, &c. & alia horum similia, quibus peccata Deo auctore fieri negantur. Sed ea loca malis quidem tribuunt & à deo remouent peccata, vt mendacia, sollicitationes ad peccandum, sed ipsas actiones malorum, quatenus non peccata, sed actus sunt diuinæ bonitati vel iustitiæ exercendæ & manifestandæ seruientes, tota Scriptura, dei voluntate, & quatenus etiam peccata sunt, iusta ipsius permissione docet fieri: vt de Satana decipiente prophetas Achab: de pseudopropheta, per quos explorat & perfacit deus hypocrisis aut constantiam hominum in vera religione.

Act. 5. Satanæ implentis cor Anania. 2. Cor. 4. Deus latus sæculi excrucians mentes infidelium, &c. In his & similibus dictis etiam discernitur opus diaboli excruciantis iniuste, vt perdat: & dei excruciantis iuste per diabolum, vt puniat.

Act. 5. Si ex hominibus esset consilium hoc, dissolueretur. Et. Ier. 30. Vt filii desolatoribus, vt faciant consilium quod non est ex eis. Consilia hominum non ex Deo, sed ex ipsis esse dicuntur quoad fines, quos homines omnia dei

Peccata fi-
unt prou-
identia Dei,
non ex illa.

voluntate ipsis reuelata spectant & non assequuntur: non autem quo ad fines quos spectat deus, & per malos, ipsius voluntatem ignorantes aut contemnentes, non minus quàm per bonos assequitur: vel, quod eòdem redit, quatenus peccata sunt, hoc est, à voluntate Dei patefacta aberrant, non autem quatenus executio voluntatis diuinæ sunt siue arcanæ siue patefactæ.

1. Cor. 9. *Deus non est, curare bobus*, scilicet principaliter, siue ita vt de hominib. Nam & iumentis escam suam dat. Illud igitur, *Boni trituraui non obligabo os*, ideo præcipuè dictum est, vt ostendar Deus quid homines hominibus præstare velit.

2. Reg. 7.

Sic *impij sæpè dicuntur abiecti à conspectu Dei*, non quòd prouidentia Dei ad ipsos non extendatur: sed quòd eos misericordia & beneficentia sua, sicut pios non prosequitur. Nam & pij queruntur se à Deo negligi cùm affliguntur, non quòd Deus non sit cum ipsis in afflictione, sed quòd sensus & iudicium humanum hoc nobis dictant. Et contra *impios dicuntur Deus ponere faciem suam, vt perdat eos*, Leuit. 20. &c.

3. *Cur necessaria sit cognitio doctrinae de Dei Prouidentia.*

Hanc doctrinam scire necesse est. 1. *Propter gloriam Dei*: negata enim prouidentia, negantur & attributa: his autem negatis, Deus non celebratur. Agnoscenda est igitur Prouidentia dei, vt ipsi tribuatur omnipotentia, sapientia, bonitatis, & iustitiæ suæ laus.

2. *Propter nostram salutem*: & quidem primò, vt *fiamus patientes in rebus aduersis*. Omnia patienter ferre debemus: quæcunq; n. deus nobis immittit siue bona siue mala, in iis consideramus paternā Dei erga nos voluntatem. Quicquid consilio, & voluntate Dei nobis accidit, & nobis est salutare, illud patienter debemus ferre: Sed omnia mala consilio & voluntate Dei nobis eueniunt, nobisque sunt salutaria: Ergo omnia mala debemus patienter ferre. Secundò vt si-

mus grati pro beneficiis acceptis à Deo. Grati esse debemus, quia à quo omnia bona corporalia & spiritualia magna & parua accipimus, ei debemus esse grati, & ipsum celebrare: A Deo autem bonorum omnium authore omnia habemus: Ergo grati esse Deo debemus, ipsumq; celebrare. Gratitudo duas habet partes. 1. veritatem, ut agnoscamus beneficiū, & gratias agere atq; habere possimus. 2. Iusticiā ut gratiā referre possimus. Vel, Gratitudo cōsistit, 1. In agnitione beneficii. 2. In celebratione. 3. In remuneratione. Tertiò, ut spem bonā de futuris concipiamus, dum Providentia sua Dominus nos ex malo eripit: qui decrevit immutabiliter, & qui potest & vult servare credentes, ipse nunquam finit eos perire. spes hīc significat talem spem, quā statuit omnia nobis etiam in posterum profutura ad salutem, nec unquam Deum ita deserturum nos, ut pereamus.

Ex his pater, omnia pietatis seu religionis fundamenta conuelli, vbi non statuitur Providentiā Dei: quia. 1. in aduersis nunquam erimus patientes, nisi sciamus ea à Deo Patre nostro nobis immitti. 2. Nunquā grati pro beneficiis erimus, nisi agnoscamus ea diuinitus nobis dari. 3. Nunquam spem de futuris habebimus, nisi faciamus voluntatem Dei presentem, & inquit, immutabilem esse de omnibus Electis seruandā corā persuasi sumus.

SECUNDA PARS SYMBOLI

de Filio Redemptore.

N hac secunda Symboli parte, de Mediatore agitur, Doctrina autem de Mediatore duabus constat partib. Prior est de Persona Mediatoris: altera de eius officio. De Persona agunt articuli duo priores, Es in Iesu Christum Filium eius unicum Dominum nostrum: qui conceptus est de Spiritu sancto, natus ex Maria

virgine. De officio agunt articuli sequentes vsque ad tertiam partem Symboli, in qua agitur de S.S.

Dua autem officij partes sunt: humiliatio, seu meritis & glorificatio, seu efficacia. De humilitione agunt Articuli. Passus sub Pontio Pilato, Crucifixus, Mortuus, Sepultus, Descendit ad inferos. De glorificatione agunt Articuli, Tertia die resurrexit à mortuis. Ascendit ad celos, Sedes ad dexteram Patris omnipotentis, Inde venturus est ad iudicandum vivos, & mortuos. Humiliatione Christus est meritis: efficax est glorificatione. Hinc apparet, summa sapientia Articulos illos esse cōscriptos. Sunt. n. eleganter ad Quæstionem de Mediatore accommodati.

Prior pars officij, videlicet Humiliatio, hos habet gradus, Passus, Crucifixus, Mortuus, Sepultus, Descendit ad inferos: atque ita paulatim à minorib. ad maiora descendimus, ad extremam scilicet humiliationem. Altera pars officij, nempe Glorificatio, à Resurrectione Christi vsque ad postremam partem Symboli de S.S. extenditur, atq; ita à minore gloria ascenditur vsque ad summam. Idem ordo, atq; eadem sapientia conspicitur & in Symboli parte prima, conspicitur etiam non multò pōst in tertia parte, in qua nimirum pulcherrimo ordine recensentur beneficia Christi quæ nobis per Spiritum sanctum applicantur. Atque illa Symboli postrema pars est tantum fructus precedentium articulorum. Sunt duo nomina Filij Dei: Iesus, Christus, quæ significant officium eius. Quorum explicatio continet totam doctrinam de Mediatore.

Differunt porro beneficia Christi ab ipsius officio. Nam beneficia sunt ipsæ res, quas officio suo nobis impetrat, & largitur. Officium est ipsa impetratio earum rerum, quas nobis efficacia sua confert. Huius officij sui respectu Christus etiam dicitur Servator, & quidem duobus modis, merito, scilicet, & efficacia. Servator vocatur, quia nos liberat. 1. ab omni peccato, & morte. 2. Quia solus nos liberat. 3. Quia perfecti. 4. Hoc vti dictum est duobus modis, merito, & efficacia. De his paulò pōst commodius

commodius dicitur.

Et in Iesum Christum Filium eius unicum Dominum nostrum.

Cum de nomine *Iesu & Christi* queritur non tantum queritur de etymologia quid significet, sed etiam de officio *Mediatoris*.

1. *Iesus significat Servatorem & autorem Salutis*, Matt. 1.21. Luc. 1.31. *Mediatorem* ergo significat. vera etymologia est ab angelo tradita. 2. *Quia liberat & servat nos à malis culpa & pœne*, & quidem perfectissimè. *Salus* autem quam affert, est iustitia & vita æterna. Rom. 5.17.18. 1. Cor. 1.30. *Filius Dei* appellatur *Iesus* & *Christus*. *Sanguis Iesu Christi* purgat nos ab omni peccato. In ipso efficitur consummatio. Ego de eis vitam æternam. Factus est nobis sapiëntia, iustitia, sanctificatio & redemptio. Deus dedit nobis vitam, & hæc vita est in Filio, unus Deus, unus Mediator.

1. Ioan. 1.7.
Col. 1.20.
Ioan. 10.28.
1. Cor. 1.30.
1. [03. 5. 17.
1. Tim. 2.5.

Ob. At etiam *Pater & Spiritus Sanctus* liberant nos, ergo non potest esse proprium *Christi* nomen, nec solus nos liberat. *Resp.* In modo est discrimen. *Filius* suo merito & in sua persona præstat: *Pater* per *Filiū*, tanquam fons: *S.S.* tanquā immediatè, effector regenerationis. *Efficacia* est communis tribus personis: *modus* autem est *Filio* proprius.

1. Cor. 2.1.

1. *Ille autem est Mediator*, executor solvens dampnans. *S.S.* regenerans & suscitans nos ad vitam æternam. *Sp. Sanctus* non regenerat, nisi dante *Filio*.

2. *Excludit creaturas*, & solus opponitur creaturis omnibus. *Nemo novit quæ sunt Dei nisi Spiritu Dei*. Nam & hinc sequeretur *Pater* & *Filius* seiplos non nosse.

Col. 2.20.

3. *Quia perfectissimè liberat & placet*. In ipso efficitur consummatio, id est, habetis omnia quæ ad beatitudinem æternam pertinent. Per & propter hunc *Iesum* estis filij Dei perfecti & beati. In ipso habetis omni plenitudine

Col. 2.11.
1. Ioan. 1.7.

deitatis corporaliter. *Sanguis Iesu Christi* purgat nos ab omni peccato. Item, ipse solus potest pro nobis sufficere. *Habemus advocatum* erga *Patrem*, *Iesum Christum*. *Unus obedi-*

1. Ioan. 2.1.
Rom. 5.
Isai. 53.

entia

omnia omnes sumus iusti. Concede in eum omnes nostras iniquitates. Hæc de liberatione. 4. Sermator est merito, id est passione & intercessione, & efficacia. Efficacia, qua regenerat in hac vita, & seruat renatos ne rursus deiciant, & tandem suscitatur ad vitam æternam. Ego misi tam vobis à Patre. S. S. Alius est, qui baptizat S. S. & igni. Ascendens in altum dedit dona hominibus, alias Pastores, alios Doctores, &c. Ascendis supra omnes calos, ut impleas omnia. Deum nemo vidit unquam: Filius qui est in sinu

Io. 15. 16.
Mat. 3. 11.
Eph. 4. 8.
10. 11.

Ioan. 1. 18. Patri, ille nobis exposuit.

De conseruatione, sequuntur testimonia. Creditis in deum & in me creditis, vobiscum sum usque ad consummationem sæculi. Non relinquam vos orphanos. De suscitatione. Ego suscitabo eum in nouissimo die. Omnes meas nemo rapies: ego vitam æternam do eis. Cum subieceris omnia sibi, sibi Eccl. gloriosam in conspectu Dei, quem elegit ab initio mundi ad finem usque. Liberat electos vel credentes omnes & solos: quia in iis consequitur suum finem. Constituit. n. colligere Eccl. in hac vita, sed ea conditione ut accipiat beneficium illud & sit ei gratum. Ex his tanquam vobis, sequitur, Quod qui non credunt in vnicum hunc Seruatorem, non tribuunt ei hunc honorem, quod sit vnicus Seruator.

Ioan. 11. 52.
& 17. 6.

Obiect. At Deus vult ut sancti pro sanctis orant. Ergo aut hoc non faciendum est, aut non violatur gloria intercessionis Christi, si partem eius intercessionis alteri tribuamus. Resp. Est magnum discrimen intercessionis Christi & aliorum. Christus intercedit pro nobis apud Patrem, vigore propriæ dignitatis & meriti. Propter suam dignitatem exauditur, & sic, quæ petit, impetrat. Sancti propter Mediatorem petunt & impetrant. Summa totius responsionis hæc est. Qui perfectus & vnicus Sermator est, in nos partem salutis tantum habet, neque cum aliis confert. Christus est solus & perfectus Mediator. Ergo, &c.

Ob. Fuere & alij quidam hoc nomine insigniti. Resp. Sed hoc idcirco factum. 1. Quia illi typi fuerunt huius. Hic vero significatus, & verus. Parentes Iosue, quando infanti hoc

hoc nomen indebant, ne suspicari quidem potuerunt liberationem futurā per ipsum: Deus autem sciuit, & ideo direxit eorum voluntatem. 1. *Quia Deus beneficia tantum corporaliter praeftabat per eos suo populo: hic verò non tantum à corporis, sed & ab animae, poenae, & culpae malis nos liberat.* 3. *Alij tantum erant instrumenta & ministri, per quos dabas Deus illas res corporales: non rerum autem earum autores erant.* Hic autem Iesus etiam est autor non modò corporalium, sed etiam spiritualium donorum.

Credo in Iesum Christum.

1. Credo esse aliquem humani generis servatorem: id quod & ipsae voces Hebr. *Iescha* & *maschia* denotant, quae idem significant quod Servator & Vnctus.

2. Credo hanc personam esse illum hominem Iesum natum ex Maria virgine. Quae hunc suum primogenitum peperit. Hunc Deus vult audiri: *Hic est filius ille meus dilectus, in quo acquiesco, ipsum audite.* Hunc deus vult celebrari: *Qui non honoras Filium, non honoras Patrem qui misit eum.*

Mat. 1. 24.

Mar. 17. 5.

Ioan. 5. 23.

3. Credo hunc Iesum nos liberare à malis culpae & poenae: in hac vita inchoatione, in futura autem consummatione. Nam inchoat hic iustitiam, & reliqua beneficia, eaque perficit in altera vita.

4. Credo non solum aliorum Electorum, sed etiam meum esse servatorem hunc Iesum.

5. Credo eum saluare me non solum merito, quia meretur nobis remissionem peccatorum sua intercessionem, & obedientiam, sed etiam efficacia, quia per Spiritum suum nobis datum nos regenerat. Vnde patet donationem S. S. esse partem liberationis: quia nimirum S. S. regenerat nos, & à peccatis corda nostra renouat. Peccato verò abolito mori desinit, ad quem (cum suis omnib. mediis. Diabolo scilicet & peccato) destruendū Christus venit. Sublata igitur causa tollitur effectus. Obseruanda sunt hoc loco circumstantiae, quae conspiciuntur in Liberatione nostri per: Servatorem.

1. Quis.

1. *Quis liberat.*2. *Quos.*3. *Cui.*4. *A quibus.*5. *Quomodo.*

1. Filius Dei, Mediator noster nos liberat, ac ser-

uat. Mediator autem noster est & dicitur. 1. *Quia Medi-**us est inter Deum, & homines, & nos Deo reconciliat, ac**pro nobis intercedit.* 2. *Quia per hunc Pater nobis com-**fort omnia beneficia Sp.S. virtute. Ego vitam eternam do**eis; nec peribunt in eternū. Ad hoc paterfactus est Filius Dei,**ut dissolveret opera Diaboli. Servat autem nos Filius. r.**Solus: nam quia solus Filius est noster Mediator, ideo**& ipse solus est noster servator: id quod Script. test.**declarant. Non est aliud nomen sub celo, quod datum sit**inter homines, per quod oporteat nos servari. Qui non credit**in Filium iam condemnatus est: quia non credit in unum**unigenitū Filij Dei. Vitam eternam dedit nobis Deus, &**hec vita eterna in Filio eius est. Unus Deus, unus etiam**Mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus. 2. Perfectū**nos servat Filius, atque adeo salutem nobis perfectissi-**mē confert: quia meritum eius est perfectissimum,**idque duas ob causas. 1. Quia Deus est. Deus n. sangui-**ne suo redemit Ecclesiam: vnde & satisfactio ipsius ante-**ponitur omnium Angelorum pœnis, & satisfactioni.**2. Propter gravitatem supplicij quod sustinuit: tantos n.**passus est cruciatus, ut etiam condemnati in æter-**num tantos ac tam sufficientes afflictiones & tormē-**ta sustinere, atque ideo iux & iustitiæ dei satisfacere**nequeant.**Hinc patet Resp. ad illam Ob. Pœna sufficiens debet es-**se eterna pro peccato: sed Christi pœna, quam sustinuit pro**peccatis nostris, non fuit eterna. Ergo pœna Christi pro pec-**catu nostris non fuit sufficiens, & per consequens non satis-**fecit iræ Dei. Resp. Ad Maiorem, Pœna sufficiens pro**peccato, vel esse debet æterna, vel æternæ debet æ-**quipollere: sed pœna quam Christus sustinuit æternæ**æqui-*

Io. 10. 18.

1. Io. 3. 8.

Act. 4. 12.

Ila. 43. 11.

& 35.

Ioan. 3. 18.

1. Ioan. 5. 11

1. Tim. 2. 5.

Act. 10. 18.

æquipollet, propter causas iam dictas.

2. *Quorum Seruator fit Filius*, aut quos intercessionis sua liberauerit, manifestum est, omnes videlicet Electos.

3. *Cui nos Filius liberaueris*, etiam constat, nempe Patri suo.

4. *A quibus nos liberaueris iam dicendum*, videlicet, Mat. 1. 31.
ab utroq; malo, culpa & pena. A malo culpæ. Ipse seruabit populum suum ex peccatis ipsius. A malo pænæ, quia sublato peccato tollitur & peccati pena, quæ est effectus peccati.

5. *Quomodo Filius nos redemeris*, iam postremo considerandum. Non tantum seruat nos merito, sed & efficacia, ut paulò antè dictum est. Merito, seu satisfatione seruat nos, id est, sua obedientia, morte & passionis meritis est nobis remissionem peccatorum, reconciliationem cum deo, S. S. salutem & vitam æternam. Quid merito nos seruet, his testimoniis confirmatur: Sanguis Iesu Christi purgat nos ab omni peccato. Ipse est propitiatio pro peccatis nostris: nec pro nostris solum: sed quia pro totius mundi peccatis; Per unius obedienciam iusti constituentur multi. Iohanna coniecit in eum iniquitates omnium nostrarum. Efficacia, qua nos seruat filius, completum totum beneficium redemptionis, ab ipso per fidem Spiritus sui virtute nobis collatum. Nam quæ beneficia meritis est morte sua nequaquam sibi soli tetiner, sed ea nobis confert. Salutem enim & vitam æternam (quam habebat) non sibi sed nobis peperit utpote noster Mediator.

1. Ioan. 1. 7.

1. Ioan. 2. 2.

Rom. 5. 19.

Isai. 53. 6.

Efficacia igitur nos seruat. 1. *Quia pater fecit nobis voluntatem Patris, reuelauit Euangelium, illud nobis restituit, & conseruat.* 2. *Quia per ministerium nobis dat Spiritum S. & per eum accendit in nobis fidem, & penitentiam: & sic verbo & spiritu colligit Ecclesiam, condonat peccata, recipit in gratiam, & intercedit pro nobis suo ipsius merito, & propter suum nom.* 3. *Callescit Ecclesiam defendit & seruat contra mundum, Diabolos, & contra nos ipsos: denique contra omnes omnium hostium*

Ioan. 1. 18.

Mat. 3. 11.

Ioan. 15. 16.

Ephc. 4. 8.

hostium insultus corporales & spirituales. 4. *Das Ecclesia hospitium in hac vita, sustentat eam, suscitatur etiam corpora nostra, glorificat Ecclesiam, ornat eam gloria, & eandem donat vita æterna. Quid porro seruis nos efficacia, probant hæc testimonia. Nemo nouit, quis sis filius nisi Pater, & quis sis Pater nisi filius, & cuiusque uolueris filium derogere. Vnigenitus ille filius qui est in sinu Patris ipse nobis exposuit. Ego quidem baptizo uos aqua ad resipiscendam, is uero qui post me uenit, uos baptizabit S. S. & igni. Spiritus ille ueritatis quem ego mittam uobis à Patre. Quum ascendisses in sublime captiuam duxisti captiuitatem, & dedisti dona hominibus.*

Credo in Iesum Christum.

IN nouo testamento non tantum credere nos oportet esse Seruatorem, eumque esse exhibitum: sed & hunc natum ex Maria uirgine, qui iam exhibitus est, & patefactus, & declaratus Filius Dei unigenitus, esse illum Seruatorem, promissum Christum. Est autem *Christus*, quasi nomen appellatiuum. *Iesus* quasi nomen proprium: ac duobus his nominibus officium Christi designatur. Itaque cum queritur de nominibus filij, queritur etiam de officio Mediatoris. Verum nomine *Iesus*, continetur magis summam, quam expresse officium Christi. Clarius .n. Christi personam illud nomen designat: addito autem appellatiuo, *Christus*, magis declaratur eius officium proprium & certum. Notat .n. tres certas officij partes: nempe *Propheticam, Sacerdotalem, & regiam functionem*. Ideo autem triplex hoc munus nomine Christi. h. e. Vncti, designatur, quia tantum Prophetæ, Reges, ac Sacerdotes ungi solebant.

Obiect. Sed fortassis ad unum horum officiorum unctus fuit Christus. *Resp.* Dicitur in Scriptura Prophetæ, Rex, & Sacerdos: deinde per personas unctas, quarum tres illæ species erant in veteri Test. Christus significabatur. Ergo fuit unctus ad hæc tria. Cæterum unctio erat carcermonia, qua Prophetæ, Sacerdotes, aut Reges

ges

ges confirmabantur in officio suo, ad quod vngebantur oleo siue singulari, siue vulgari adhibito. Et significabat vnctio, 1. *Ordinationem, seu vocationem ad officium*, 2. *Promissionem Donorum ipsi ad officium suum necessariarum, & eorundem collationem*. Analogia vnctionis, & rei per eam significatz hzc erat. Quemadmodum oleum membra arida eo inuncta pinguefacit, & agilia reddit, eaque vegetat, reficit, fecundat, confirmat, & homines ad exequendum officium suum promptos efficit & alacres: ita S. S. animum eorum recreat, qui ad munus aliquod ordinatur, suppeditat iis vires, quibus illi per se inepti ad boni quid agendum ad efficiendas res Deo gratas, easq; peragendas reddantur idonei: denique confirmant facultatem administrandi officia ipsis à Deo iniuncta.

Porro qui vngebantur in veteri Test. typi erant huius Christi, & erant vnctione sua tantum vmbra: nam vnctio eorū erat valde languida & imperfecta. Sed vnctio Christi perfecta est. In ipso *inhabitas plenitudo Domini*: & ipse solus omnia S. S. dona habet numero & gradu summa. In veteri Test. alij dona accipiebant plura, alij pauciora: deinde nec omnia, nec eodem gradu dona accipiebant. Hic autem Christus vnus habet omnia. Licet igitur vnctio competat vtrisque, Christo scilicet & illis in veteri testamento, tamen Christo verè & perfectè competit.

Obiect. Atqui nusquam legimus Christum esse vnctum.

Resp. Christus quidem nō est vnctus ceremonialiter, sacramentaliter, typicè: sed spiritualiter quoddam ad re significatā attinet. De hac vnctione legitur in Nouo & Vetere test. *Propterea vnxis te deus, Deus tuus oleo exultationis ultra conforset teus, Spiritus dei super me: ideo vnxis me, &c.* Et quia non debebat Christus esse typicus rex, sacerdos, & Propheta, sed significatus & verus: ideo etiam non typicè sed realiter debebat vngi. Nam oportuit esse analogiam inter officium & vnctionem, & per consequens, oportuit esse non sacramentalem vnctionem

Heb. 1. 9. &
Pl. 45. 97.
Isa. 61. 1.

unctionem, sed spiritualement non typicam, sed realem. Vinctus est ergo Christus. 1. *Quia ordinatus est ad officium Mediatoris diuinitus, voluntate Patris. A me ipso non veni, pater me misit.* Ioan. 7. 28. *Pater loquutus est per Filium quem constituit Mediatorem.* Heb. 1. v. 3. 2. *Quia natura ipsius humana donis à S. S. a⁹ ornata.* Hæ autem due partes unctionis Christi inter se differunt hoc modo: quòd illa donorum collatio, ad humanam tantum naturam: ordinatio ad officium Mediatoris, ad vtramque naturam pertineat.

Inde patet responsio ad hanc Ob. *Qui Deus est non potest ungi: Christus est Deus: Ergo non potest ungi.* Resp. Concedo totum: nempe secundum id Christum ungi non posse, secundum quod est Deus. Deus enim non potest ungi. 1. *Quia nihil diuinitati potest accedere.* 2. *Quia S. S. cuius est ungere, proprius est ipsius Christi Spiritus, non minus quam Patri.* Itaque nemo potest ei dare Sp. S. qui est in ipso: sicut etiam nemo tuum Spiritum qui est in te, tibi dare potest: quia quòd habes, id tibi non datur. *Inst. secundum quam naturam solum potest ungi, secundum eam est Mediator, vel Prophetæ, Rex, Sacerdos: Sed tantum natura humana ungi potest: Ergò secundum illam est tantum Mediator. Minorem confirmat unctionis definitio: Ungi est accipere dona: sed secundum naturam humanam tantum Christus accepit dona. Ergo, &c.* Resp. Non est sufficiens definitio unctionis. *Unctio* enim non tantum est donorum acceptio seu collatio, quæ competit soli humanitati: sed etiam designatio vel ordinatio ad officium, quæ conuenit etiam diuinitati. 1. Sunt quatuor termini: in Maiore *unctio* sumitur pro vtraque parte unctionis vel pro tota unctione: in minore tantum pro altera unctionis parte.

Iam superest, vt de *Triplici numero*, ad quod Christus vinctus est, breuiter agamus. Primo autem loco notandum, quòd *Christus* sit *Propheta, Sacerdos, &c.* Rex, respectu vtriusque nature, id quod hæc due regule in verbo Dei fundatæ confirmant.

1. *Proprietates alternarum natura mediatoris tribuuntur toti personae tantum in concreto, seu secundum communicationem Idiomatum.* 2. *Nomina autem officij Mediatoris tribuuntur toti personae, respectu utriusque naturae: servatis tamen Naturarum proprietatibus, & actionum discriminibus: quia ad officium Mediatoris peragendum requiritur & divina & humana natura. Irenaeus dicit in nomine vniuersalis comprehendi tres personas, vnguentem, vniuersalem, & vniuersalem.*

I. De Prophetico munere Christi.

Propheta à quocunque, quasi foras denuntio res futuras. Est autem Propheta in genere persona à deo vocata, quae ammonitas, & explicat hominibus voluntatem Dei de rebus suis praesentibus, sine futuris: quae alioqui manent nobis ignoscere: utpote quas homines per se non possent cognoscere. Propheta vel est Minister, vel Prophetarum caput, quod est vnus Christus. Ministeriales, alij veteris, alij noui testamenti sunt. Noui Testamenti alij in specie sic dicti sunt, alij in genere.

Propheta in veteri testamento, est persona immediatè vocata à Deo, ad populum Dei missa in eum finem, ut cultum Dei repurgeret, errores saxes, penas denuntias, ad penitentiam hortetur, futura praediceret, promissionem de Messia exhibendo, & regno eius aeterno declararet, ac remissionem peccatorum propter Messiam exhibendum annuntiet: habens partem aliquam politiae, potestatem aliqua concilia gubernandi, & domum miraculorum aliaque testimonia diuina, & certa, quod non erret in doctrina, quam proponit Ecclesiae. In specie, noui Testamenti Propheta est persona immediatè vocata à Deo, & ornata donis Prophetiae ad praevidenda, praedicendaque futura, & ad interpretandam Scripturam. In genere noui Testamenti Propheta est, quisquis habet donum intelligendi, & ad usum Ecclesiae applicandi, atque explicandi Scripturas.

Propheta summus, qui est Christus, est persona immediatè ordinata à Deo inde ab exordio Ecclesiae in paradiso in

aeternum usque à Patre missa ad patefaciendam voluntatem Dei erga genus humanum, & instituendum ministerium, & docendum per verbum, & Sacramenta, cooperante Spiritu Sancto, & tandem in carne ad Euangelium concionandum, & patefaciendum quod ipse sit consubstantialis Patri Filius & author Evangelicæ doctrinæ, accendens eam in cordibus hominum, non tantum eam concionans, ut Minister: ideoque Christus vocatur Logos, non tantum respectu Patri, à quo genitus est cogitatione insuente se & cogitante imaginem sui non transiientem, sed subsistentem: ipsi patri consubstantiali, coequali, coeternæ: veram etiam respectu nostri, quia est persona, quæ loquuta est Patribus, & protulit vniuersicum verbum, seu Euangelium ex sinu Patri.

Munus ergo Propheticum Christi est. 1. Patefacere Angelis & hominibus Deum & eius voluntatem, quæ non potest nisi per Filium, & spiritualem patefactionem nostri. 2. repurgare legem à corrupteliis. 3. Patefacere promissionem Euangelij de se nascituro, passuro, morituro, de remissione peccatorum, reconciliatione nostri cum Deo, ac de salute, & vita æterna. 4. Tandem etiam in humana natura voluntatem Dei de nobis, & erga nos voce sua docere, & miraculis hanc doctrinam confirmare. 5. Non tantum dare oracula, patefacere voluntatem Dei per prophetas, & eam docere atque explicare in humana natura: sed etiam instituere ministerium, atque illud conseruare, mittere & insinuare alios prophetas, atque Apostolos. 6. Dare nobis Spiritum Sanctum. 7. Efficacem esse per suum, & aliorum ministerium in cordibus auditorum. 8. Efficere etiam id quod efficacia Spiritus sui loquitur in cordibus nostris.

Hinc apparet discrimen inter Christum, & alios Prophetas, & simul cur Christus sit summus Doctor & Prophetæ, atque adeo Prophetarum omnium princeps. 1. Quia immediatè profert verbum Patri, & est Legatus atq; inter nuntius à Patre missus. 2. Quia cùm sapientia eius Prophetica sit infinita, & perfecta, omnibus donis antecellit aliorum. 3. Quia alijs reuelatur Prophetia ab hoc Prophetâ: ideo dicitur Spiritus Christi in Prophetis loquutus, Neque tantum

tantum Prophetis doctrinam quam docent patefecit: sed & omnibus piis. *Ex plenitudine eius accepimus* Ioan. 1. 16. omnes, id est, omnes Electi, inde ab initio mundi usque ad finem. *Deum nemo vidit unquam: unigenitus ille filius* Ibid. 13. *qui est in sinu Patris, ille nobis exposuit. 4. Quia hic Propheta Christus instituit ministerium, misit & ordinat Prophetas, & Apostolos, datus Spiritum Sanctum & dona ad officium suum Prophetis, Apostolis, & omnibus verbi ministris necessaria. De meo accipiet, quod renuntiabitis vobis. Deduces vos in omnem veritatem. 5. Quia Christus non* Ioan. 16. 14. *tantum est auctor doctrinae, ac ministerij externi institutor & conservator: sed etiam per externum ministerium efficaciter hominibus internae Spiritus Sancti virtute concionatur.*

2. De Sacerdotali munere.

Sacerdos in genere est Persona à Deo ordinata ad offerendum pro aliis victimas ac sacrificia, ad orandum pro aliis. & ad alios docendum. Sacerdos alius est significans, alius est significatus. Significans autem, siue typicus Sacerdos est Persona ordinata à Deo ad offerenda sacrificia typica, & ad intercedendum pro se, & aliis, atque ad docendum alios voluntatem Dei, praesertim de promisso ac futuro Messia. Tales fuerunt omnes sacerdotes veteris testamenti.

Obviandum igitur nihil differre vestris Testamenti Prophetae, ac Sacerdotes: quia utriusque docens. Resp. Propheta veteris Testamenti doctrinam immediate accepit à Deo: Sacerdos veteris Testamenti aliunde eam accipere potuit. Porro, Sacerdos significans vel typicus, aut Sacerdos veteris Testamenti alius est summus, alius inferior.

Summus Sacerdos vel Pontifex, erat unus tantum, qui 1. Solus intrabat in sanctum sanctorum vel in sanctuarium idque quotannis tantum semel, & quidem cum sanguine, faciens ibi suffragium. 2. Maiorem habebat ornatum quam reliqui. 3. Reliquis praeratus. 4. Ordinatus erat ad petenda oracula, & per eum responsa ad arcam dabantur. Inferiores erant omnes reliqui veteris Testamenti sacerdotes, quorum officium erat sacrificare, orare, docere doctrinam Legis. &

promissionem de Messia, intercedere pro se & pro aliis.

Differunt autem Sacerdotes veteris Testamenti à Noui Test. Sacerdotibus. In nouo enim Test. sumus tantum Sacerdotes in xpo, nisi omnes, nempe fideles in sua vocatione, offerrent Deo preces, celebrationem, gratitudinem. Sacerdotium itaque nostrum obedientia est.

Sacerdos significatus, nempe Christus, qui re ipsa dicitur summus Pontifex, est Persona immediatè ordinata à Patre, & vnicta à Spiritu Sancto ad hoc officium, ut satisfacias nobis arcanam voluntatem Dei, & eius consilium erga nos, atque ut offerat sese pro nobis sacrificium propitiatorium assumpta humana natura, intercedens pro nobis, intercessione sua nobis applicans sacrificium suum, habens promissionem, quod omnium nomine, pro quibus intercedis, credè semper exaudiat, iisque impetres intercessione sua remissionem peccatorum: deniq; per Ministerium sanctas illuminans, & Ecclesiam colligens.

Munus ergo Sacerdotale Christi est. 1. Docere non tantum externa voce, sed etiam efficacia Sp. S. internè. 2. Offerre se ipsum victimam pro peccatis mundi. 3. Perpetuè pro nobis intercedere, hoc est, perpetua sacrificij sui memoria efficere, ut Pater nos recipiat in gratiam. Orare pro populo, est omnium Sacerdorum: sed intercedere in celis, & in terris apud Patrem pro nobis, ut remissantur nobis peccata, est huius summi, & vnici Sacerdotis tantum. 4. Applicare suum sacrificium illis, pro quibus oras, hoc est efficere orando, ut Pater nos recipiat in gratiam, id quod fieri non potest nisi & ipse Christus nos in gratiam recipiat. Pater pro iis sanctifico me ipsum. 5. Deinde efficere dando nobis veram fidem, ut amplectamur ipsius beneficia, satisfactionem scilicet ipsius pro nostra iustitia. Inde constat Applicationem hæc tria complecti. 1. Perpetuam Christi voluntatem nos seruandi. 2. Patris immensam charitatem erga nos propter Filium. 3. Donorum Christi acceptionem per veram fidem.

Ex his omnibus etiam liquet quid à Christo differant reliqui Sacerdotes. 1. Illi tantum docent externa voce, non

non interna Sancti Spiritus efficacia .2. Non intercedunt perpetuo, nec semper impetrant . 3. Nemini sua beneficia applicant. 4. Non se offerunt victimam pro peccatis aliorum. Hæc autem omnia sunt solius Christi.

3. De Regno munere Christi.

Rex est persona ordinata à Deo, ut ipsa imperet sola secus adu. bonos statu Leges, & habeat potestatem, ac potentiam bonos ornandi præmiis, & malos puniendi, ac defendendi subditos aduersus hostes, non habens dominum superiorem.

Rex Regum Christus est persona immediate ordinata à Deo, quæ Ecclesiam sanguine suo redemptam regit verbo, & Spiritu, subditos suos efficiens præmiis æternis, defendens eos contra hostes, hostes autem panis æterni puniens. Alius ergo Regum Christi est. 1. Regere nos, & æterna Evangelij ac verbi diuini voce, & interna Spiritus sui virtute. Nam non tantum docet nos: sed etiam efficit ut obtemperemus illis quæ docet. 2. Defendere & conseruare Ecclesiam in hac vita contra hostes internos & externos: atque hoc dupliciter fit. 1. Dum ipse nos defendit sua omnipotentia. 2. Dum ipse nos armis, hoc est, Spiritu sancto instruit, ad resistendum hostibus. 3. Ornare Ecclesiam beneficiis, dignitatibus, præmiis, resuscitare illam, atque illi dare ius ciuium, nempe glorificationem Regni sui, id est vitæ æternæ participationem. 4. Vincere & gubernare hostes potentia sua, ac tandem planè debellatos eos in æternas pœnas detrudere.

Notandum est hoc loco discrimen officij Prophetici, Sacerdotalis, & Regij: cum eorum qui erant in veteri Testamento, cum Christi, cum nostri. In veteri Testamento erant typi, seu typici Prophetæ, Sacerdotes, & Reges: Christus est reipsa Prophetæ, Rex, & Sacerdos: Nos autem sumus Prophetæ, Reges, & Sacerdotes communicatione. Quale sit autem illud munus nostrum Propheticum, Sacerdotale, & Regium videamus.

358 DOCTR. CHRIST. 2. PARTS.
LOCVS DE COMMVNIONE

Fidelium, seu Christianorum cum Christo.

In hoc agitur de officiis Christianorum, seu de *communione* eorum cum capite suo Christo.

Christiani, hoc est, vncti dicimur *communicatione* officii & dignitatis Christi. *vncti* te *Dens* *vltra* *conferas* *suas*. Christianorum verò nomen Apostolorum tempore vsurpari cœpit Antiochiæ.

Christiani sunt duplices, Apparentes & veri: apparentes dicuntur & externi, vel non veri apparentes, vel hypocritæ & sunt plus quàm simulati. Omnes veri, sunt & apparentes: at contrà, omnes apparentes non sunt veri. Apparentes autem, seu simulati sunt, qui sunt baptizati, qui que profitentur doctrinam Christi, & fidem in eum, & qui sunt in cœtu vocatorum. De his apparentib. dicitur. Multi sunt vocati &c. Veri sunt, qui non tantùm sunt baptizati, & profitentur doctrinam Christi: sed etiam qui vera fide præditi sunt, & vera pœnitentia, participes Christi & omnium eius beneficiorum, vel Christi, & vnctionis Christi participes. Breuius ita: veri sunt qui per fidem sunt membra Christi. Membrum Christi esse, est eundem spiritum, qui in Christo est, habere in nobis habitantem, similiaque in nobis, & in Christo operantem: ita vt vniamur Christo, ei inseramur, cum eo copulemur, & cohareamus.

De veris hisce Christianis duntaxat est hic locus: non de apparentib. *Soli enim veri Christiani sunt participes vnctionis Christi. 1. Quod ad collationem donorum, quia sunt participes eorundem donorum S.S. Eadem. n.S. S. efficit in nobis quæ in Christo. Ex plenitudine ipsius omnes accepimus, ita tamen vt quæ accepimus, illa Christus habeat nobis perfectiora. 2. Quod ad ordinationem ad officium: sicut enim Christus est Propheta, Rex & Sacerdos: ita quoque nobis eadem ipse communicat beneficia*

Heb. 1.9.
Psal. 45.7.

Mat. 30.36.

Ioan. 1.16.

beneficia, id est, *facis nos Prophetas, Reges, & Sacerdotes.* Ratio similitudinis hæc est: Sicut membra habent vnum caput, & ex illo capite in membra vita, & motus propagantur, eaque inter se sunt copulata: deinde sicut in capite formantur spiritus vitales, proximum scilicet instrumentum sensus & motus: denique sicut in capite sunt sensus exteriores & interiores, quib. totum corpus, & singula membra viuificat, videlicet si maneant copulati capiti, & sibi inuicem. Sic Christus est viuum caput, cuius spiritu reguntur, & viuificantur membra: sed ei copulata per Spiritum in nobis & in Christo habitantem, idque per fidem, per quam & sumus membra Christi capitis nostri: per fidem .n. accipimus Spiritum per quem fit ista vnio. Copulata autem sunt membra inter se per dilectionem, quæ non potest abesse si sumus capiti coniuncti. Connexio .n. capitis cum corpore, est causa connexionis membrorum inter se.

Hæc optimè declarantur à natura corporis humani. 1. Sicut *vita ex solo capite in omnia membra propagatur: sic ex vno Christo in omnia membra Spiritus ipsius spargitur: non autem ex vno membro in aliud.* Ego misi enim Consolatorem illum vobis à Patre, Spiritum inquam illum veritatis, qui à Patre emanat. 2. Sicut in corpore humano varia sunt dona, & officia membrorum, vna tantum vita mouens ea omnia: sic in hoc Ecclesiæ corpore varia sunt dona, & officia, & tantum vnus Spiritus cuius beneficio singula membra possunt obire suam functionem. 3. Sicut caput est in summo loco, ideoque dignius, & in eo fons omnis vitæ: sic in Ecclesia Christus habet superiorem gradum, & in eo Spiritus est sine mensura, & fons omnium bonorum est in eodem: in membris autem, hoc est, Christianis, certæ sunt mensuræ donorum, quæ in illos deriuantur ex vnicò capite Christo.

Tripliciter autem Christus est caput. 1. Perfectione: quia Deus & homo, donis antecellens omnibus creaturis, etiam quod ad naturam humanam. In ipso

habitat omnis plenitudo Deitatis corporaliter, & esset in eo completi, &c. Ipse solus dat S.S. Hic est qui baptizat Spiritu Sancto. 2. Dignitate vel ordine, gloria vel maiestate: sicut enim Deus per ipsum creauit omnia, sic fecit eum heredem omnium, & administratorem domus. 3. Officio: regit, gubernat, viuificat, alit, & confirmat membra in ipso manentia, & cum reliquis membris coniuncta.

Tripliciter autem nos membra sumus. 1. Quia per fidem, & S.S. ipsi copulati sumus, atque etiam inter nos cohaeremus, sicut membra corporis inter se. Atque hæc membrorum corporis huius inter se coniunctio non minus requiritur, quam coniunctio totius corporis cum capite Christo. Nam si separet brachium à manu, illud & à capite separet ac proinde non amplius habebit vitam. 2. Quia ab eo viuificamur, & regimur, & ex eo, tanquam ex fonte, omnia habemus, & nisi maneamus in ipso, non habemus vitam æternam in nobis: sicut nec membra diuulsa à capite. 3. Quia sicut in corpore varia sunt membrorum facultates, & ministeria: sic & varia dona, atque officia sunt in Ecclesia: & sicut omnes actiones partium corporis ad conseruationem totius sunt: ita in Ecclesia conseruatione omnia membra debent aliquid conferre.

Quoniam nunc intelligimus quid sis esse membra Christi, & quo modo eius membra sumus, etiam clarius apparebit, quid sis esse participem unctionis Christi: id quod & paulo ante fuit indicatum. Participem esse unctionis Christi est, esse participem Spiritus Sancti & donorum eius. Spiritus Sanctus Christi Spiritus in nobis non est otiosus: sed eadem in nobis operatur, quæ & in Christo: nisi quod Christus vnus habet plura bona, quam nos omnes, eaque gradu etiam perfectiora. 2. Christum nobis communicare suum munus propheticum, sacerdotale, & regium.

Itaque Propheticum nostrum officium est. 1. Verè agnoscere Deum, & eius voluntatem. 2. Verè agnitionem profiteri, fidelitate, audacia, & constantia confessionis. Quisquis confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram

coram Patre meo qui est in celo.

Sacerdotale nostrum officium est 1. Docere. Tu conversus confirma fratres tuos. 2. Deum rectè agnitionem invocare. 3. Luc. 22. 32.

Præstare Deo gratitudinis officia, id est, cultum, vel obedientiam internam, & externam, in corde, & affectu erga Deum, & professionem in omnib. vitæ actionibus: vel offerre Deo officia eucharistica: & quidem. 1. nos ipsas, cum nempe veterem hominem in nobis mortificamus. 2. preces nostras. 3. elemosynas. Preces tuas, & elemosynas tuas ascenderunt memoria causa in Dei conspectu.

Act. 10. 4.

Rô. 15. 16.

Phil. 2. 17.

2. Tim. 4. 6.

4. Verbum Dei. Operans Evangelio Dei, ut oblatio gentium fiat accepta. 5. Crucem, & calamitates, dum persecutionem patimur. Si pro libramento offerat super hostia & sacrificio fidei vestra, gaudeo, & gratulor omnibus vobis. Ego iam liber & tempus resolutionis meæ instat. Porro hoc officium Sacerdotale nobis communicat Christus. 1. efficiendo ut ea Deo offeramus. 2. efficiendo ut Deo placeant ea. Differt tamen Sacrificium Christi, sicut à veterum Sacerdotum sacrificio, sic & à nostro. 1. Christus obtulit unicum & eucharisticum finem: nos offerimus Eucharistica tantum. Sacerdotes etiam veteres obtulerunt Eucharistica: quia hæc sunt totius Ecclesiæ inde ab initio usque ad finem. Quæ autem illi præterea obtulerunt, tantum fuerunt typica: at neque nos offerimus typica, quia tantum Eucharistica: neque etiam Christus. Ipse enim non typicum, sed reale, seu significativum sacrificium obtulit: quippe cum non typicus, sed significativus sit sacerdos. 2. Christi sacrificium valet per se, propter suam ipsius dignitatem: nostra sacrificia non propter nos sed propter ipsius Christi dignitatem valent. 3. Sacrificium Christi est perfectum: nostra verò sunt peccatis inquinata & imperfecta.

Regium nostrum officium est. 1. Pugnare & Vincere per fidem in Christum, qui nobis restituit amissam dignitatem regiam, & cœlestem, & ius in omnes hostes. Id autem fit dupliciter. 1. Dum vera fide statimur nos habere remissionem peccatorum nostrorum. 2. Dum accipiamus per eandem

eandem fidem Spiritum Sanctum ad reprimendum peccatum inchoatione in hac, & consummatione in altera vita. Tandem omnibus hostibus, Christi gratia domitiis, æterna beatitudine, & gloria frui, hoc est, regnū cæleste (quod virtute Spiritus Christi in nobis inchoatur in hac vita, quodq; iam possidemus per fidem) occupare tandem plena possessione. *Possidete regnum parationis vobis à iustis fundamentis mundi.* Regnum autem nostrum differt à regno Christi. 1. *Christi Regnum est hereditarium:*

Mat. 25. 24.

Ipse enim est naturalis filius: ac proinde regnum pertinet ad nos iure adoptionis. Nam nos per & propter Christum naturalem filiū dei sumus ipsius adoptiui filij. At *Christus vs filius domini sua preposit. 2. Ipse est*

Heb. 3. 6.

Rex omnium creaturarum, ac totius Eccl. & quidem solus est Rex in Eccl. nulli Angeli, nulli homines sunt vel erunt Domini Ecclesie: sed tantum reliquarum creaturarum. Vnde & apparet mentiri Pontificem Romanū, quod dicat se esse caput Ecclesie. Cælum, & terra, atq; adeo omnia seruiunt nobis: gloria, maiestas, excellentia donorum non vulgaris nobis erit, sed maxima: condemnabimus hostes, hoc est, in condemnandis hostibus. nos vnā cum tota Ecclesia iudicio dei subscribemus: denique regnū habebimus non in Ecclesiam quidem, sed in omnes reliquas creaturas. Solus autem Christus & in Ecclesiam vniuersam, & in omnes res creatas pleno iure regnum obtinebit. 3. Ipse

Ioan. 16. 23.

vincit & gubernat hostes sua potentia: nos autem superamus hostes in ipso, per ipsum, ipsius gratia & auxilio. Confidite, ego vici mundum. 4. Ipse regit Ecclesiam, scapula Spiritus & verbi sui, mouens corda, & refutans imaginē amissam: atque hoc est solius Christi. Nos tantum sumus ministri, & administratores externæ vocis, & rituum: non possumus dare S.S. sicut & Baptista dixit, Ego quidem baptizo vos aqua, Is vero qui ponit me venis, ipse vos baptizabis Spiritu Sancto & igni.

Mat. 3. 11.

Credo in Filium eius (Dei Patris) unicum.

Credere in Unicum, vel vniogenitum Dei Filium est credere

credere. 1. Hunc Iesum esse naturalem Filium Patris, id est verum Deum de vero Deo, lumen de lumine, nec habere secundum diuinitatem suam fratres. 2. Illum esse naturam Filium, ut omnes credentes facias adoptione filios, quales non sunt natura. Quotquot enim acceperunt, dedisti eis hanc potestatem, ut filij Dei fierent, nempe illi qui credunt in nomen eius. Quia Christus est naturalis Dei Filius, ideo potest nos adoptiuos Dei filios facere: sed intercedente assumptione naturæ nostræ. 3. Etiam me ipsum à Patre propter Filium esse adoptatum: sicut dicitur, Deus nos gloriosa gratia sua gratis effecit sibi gratos in illo dilecto.

Ioan. 1. 12.
Ephe. 1. 6.

Ceterum ut magis hæc fiant conspicua, paucis erit explicandum: *Quinam, & quos modis dicantur filij, atque ita deinde, Quinam sint, siue dicantur filij Dei, Filij sunt, ac dicuntur, vel nati filij, vel adoptiu. Nati filij sunt qui simul cœperunt & esse filij. Qui sunt nati filij, aut nati sunt ex parentibus, aut nati per gratiam filij. Nati ex parentibus filij propriè dicuntur naturales, quibus nimirum essentia suorum parentum communicatur: ea; vel ex parte, vel tota. Ex parte nobis communicatur essentia & natura nostrorum parentum, ex quib. nascimur. Tota Christo secundum diuinitatem suam à Patre communicatur essentia diuina. Nos sumus naturales filij parentum nostrorum: Christus autem secundum naturam suam diuinam naturalis est & vnicus Dei Filius, eiusdem substantiæ, naturæ, vel essentia cum Patre, ex cuius substantia modo prorsus inenarrabili genitus est ab æterno. Sicut Pater vitam habes in seipso, sic dedisti & Filio &c. Communicauit igitur ei Pater vitam, qua & per se viuit, & creaturas alias omnes viuificat, quæ & est vna tantum & æterna deitas.*

Ioan. 5. 26.

Nati per gratiam filij sunt, qui simul quidem cœperunt & esse filij: sed qui illud quod sunt filij, habent tantum per gratiam creationis, ut Angeli, & Adam ante lapsum. Hi sunt filij Dei per gratiam Creationis: quia Deuseos creauit, ut haberet eos pro filiis, & ij rursus Deum agnoscerent & celebrarent ut patrem benignum.

Dicuntur

Dicuntur autem nati per gratiam filij, improprie quidem: sed eatenus tantum, quatenus esse coeperunt filij Dei simul atque creati & existere coeperunt: nimirum natura. 2. Per gratiam conceptionis à S.S. & vnctionis cum matre, vt Christus secundum humanam naturam: quia secundum hanc fuit Filius Dei per gratiam statim ab eo ipso momento quo cepit homo nasci: idq; ideo quia virtute S.S. ab omni labe purus ex virginis substantia natus est, atq; ita personaliter cum matre vnitus.

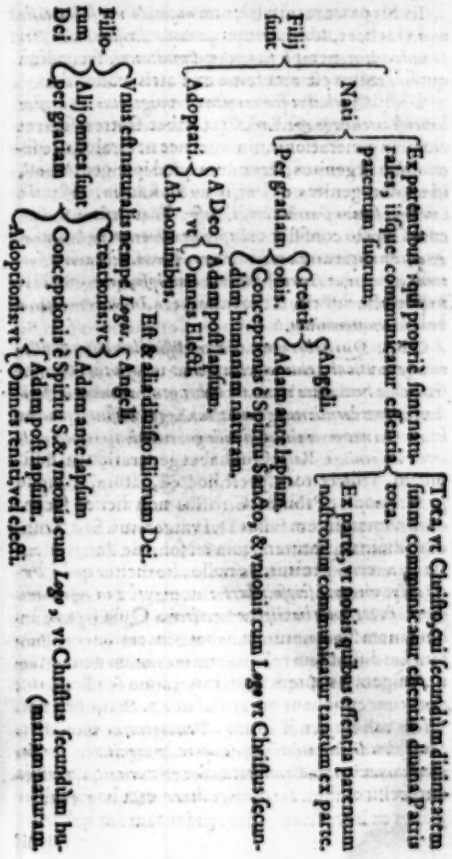
*Adoptati Filij, vel adoptiui sunt, qui non simul coeperunt & esse, & esse filij, qui iam erant antequam essent adoptati, qui aliquando fuerunt non filij, qui extiterunt antequam essent filij: facti sunt autem filij lege tantum & voluntate adoptantis eos, & donantis iure Filiorum: ita vt sint eo loco, ac si essent ex eo nati. Sic Adam post lapsum, item omnes Electi vel renati sunt filij Dei adoptiui: antequam autem adoptarentur in Filios Dei, sunt filij iuxta. Obiect. Christus dicitur in Novo Testamento homo Deus. Ergo non aliqua est natura inuisibilis in hoc homine: & sic corrumpitur Scriptura, quia cum dico te esse Scholasticum, non dico Scholasticum esse in te. Resp. Christus vocatur ab Apostolo Deus secundum spiritum. Scriptura asserit hunc hominem esse Deum, in ipso habitare omnem plenitudinem Deitatis corporaliter. Christus de seipso, *Destruite* (inquit) *Templum hoc*: & autor epist. ad Heb. meminit tabernaculi naturae humanae. *Passus est secundum carnem, & hoc factus est caro & venit in propria.* Item disertè tribuit Scriptura Christo pugnantibus proprietates, quae vni vno tempore non possunt tribui, vt quod passus sis, quod resurrexisti. Tribuit etiam ei naturam finitam & infinitam. Ergo necesse est hoc accipi per communicationem Idiomatum. Non describitur Deus talis qui sit factus, & quidem propter dona excellentia: sed aeternus, qui dat Spiritum Dei, & per eum est efficax in cordibus. Haec filiorum, eodq; & filiorum Dei distributio, in tabula depicta clarior erit.*

Rom. 1. 4.
Col. 2. 9.
Ioan. 2. 19.
Heb. 9. 11.
Ioan. 1. 14.

Filij

Adoptionis: vt Omnes renati, vel electi.

(Iustitiam naturae suae.)

em:
Dei
na-
Aya,
a fe-
b eo
quia
ntia
epe-
flent
tite-
lege
iure
i. Sic
sunt
ur in
Novo
visibi-
m di-
Re 3.
spiri-
n ipso
Chri-
autor
Pas-
pro-
nan-
ssunt
tiam
hoc
ribi-
dona
& per
filio-
it.
Filij

Ex his patet manifestè, tum *quomodo* nos filij Dei sumus, videlicet *Adoptione*: tum *quomodo* Christus Filius Dei sit *unigenitus*, nempe secundum diuinitatem, secundum quam genitus est ab æterno ex Patris substantia.

Ob. 1. *Qui habes fratres non es unigenitus: Christus habet fratres. Ergo &c.* Resp. Qui habet fratres, scilicet eiusdem generationis, nimirum nec naturales, nec secundum id genitos, secundum quod ipse genitus est, id est, non genitus ex Patris sui substantia. *Instantia.* Cui ergo sumus fratres Christi. Resp. Fraternitas nostra cum Christo consistit. 1. In similitudine nature humane, & quia nati sumus ex eodem Patre Adamo. 2. In amore fraterno erga nos. 3. In conformitate cum ipso, quæ consistit in perfecta iustitia, & beatitudine. 4. In consummatione beneficiorum omnium.

Ob. 2. *Qui habes generationem dissimilem aliorum filiorum generationi, eius respectu dicitur unigenitus: Christus secundum humanam naturam habet generationem dissimilem aliorum dei filiorum generationi. Ergo Christus secundum humanam naturam eius dissimilis gubernationis respectu dicitur unigenitus.* Resp. Qui habet generationem dissimilem, scilicet tota specie, hoc est, natura, & modo generationis. Proinde Christus non dicitur secundum humanitatem Filius Dei unigenitus. Sed secundum diuinam naturam, quia est solus de Patris essentia ab æterno genitus. De nullo alio dicitur quod *Pater ei de vitam in seipso habere*: item quod *in ipso omnis plenitudo Deitatis habites corporaliter*. Quia secundum humanam suam naturam habet generationem modo tantum dissimilem reliquorum hominum generationi. Unigenitus autem respicit naturam & essentiam, non conceptionem miraculosam. 2. Scriptura non venit tali loquendi forma. *Primogenitus vocatur*. 1. Secundum diuinitatem suam, tempore, & dignitate. 2. Secundum humanitatem, dignitate tantum & merito: quia donis antecellit omnes. *Ius primogenitura* erat habere duas partes ex hæreditate, cum reliqui tantum haberent singuli

singuli vnā. Causa autem Iuris illius, erat officium: reliquis enim præerat & gubernabat eos.

Ob. 3. *Omnis filius est vel naturalis vel adoptiuus. Sed Christus secundum humanam naturam non est naturalis filius, Ergo secundum eam est adoptiuus.* Resp. Non est sufficiens enumeratio in Maiore, quia potest quis gratia filius esse.

Ob. 4. *Sed gratia est adoptio.* Resp. Gratia latius patet quàm adoptio. Christus est Filius gratia vnionis cum Logo, non adoptionis. Filius simul ac conceptus est in utero virginis vnitus est Logo, & cum eo cœpit esse filius. Nos sumus adoptione filij, quia, vt antea dictum est, non nascimur filij gratiæ, sed iuxta, & adoptione sumus filij gratiæ. Quoniam verò credere non possumus, Christum esse filium Dei vnigenitum, & multo minus credere possumus in hunc vnigenitum Dei Filium: nisi simul credamus Christum esse verum Deum, Logon scilicet illum æternum, eiusdem cum Patre substantiæ, dignitatis, potentiæ, ac naturæ restat iam vt contra hæreticos paucis agamus.

DE DEITATE CHRISTI.

ÆC notanda est contra hereticos propositio, *Logon esse Filium Dei æternum.* 4. autem sunt propositionis huius partes, quæ tanquàm præcipuæ quæstiones ad locum *de Deitate Christi* explicandum requiruntur.

1. *Quod Christus natus ex Maria virgine, etiam præter corpus, & animam sit vnus & vnus.* Contra Samosatenum.

2. *Quod sit persona distincta à Patre contra Sabellianum, qui concedis quidem Filium semper fuisse sed eandem personam quæ est Pater & Sp. s. & iam dici Patrem iam Filium, propter diuersitatem officij.*

3. *Quod sit vrus seu æqualis Patri.*

4. *Quod*

4. *Quoddam Patri apocryphus seu confabulatio.*
 1. *Christus ex Maria virgine natus etiam præter corpus & animam est opus & pater.*

Duplici via videtur ad hanc questionem probandam Scripturæ testimoniis. Vel enim colligimus testimonia secundum ordinem Bibliorum: vel constituimus certas classes argumentorum. Vtraque est bona Methodus: sed posterior magis iuvat memoriam, eaque facilius est, & commodior. Quando enim ordine recensentur testimonia, sæpe recurrunt eadē, & iidem medij termini. Nos ergo sequemur ordinem commodiorem: & ut scripturæ testimonia habeamus in conspectu, ad certas classes ea referamus.

Classis 1. *Quod Christus non tantum verus homo, sed etiam verus Deus sit, & ante carnem assumptam fuerit, probatur contra Ebionem & Cerinthum iis locis sacrae scripturæ, quæ ponunt, & opponunt in Christo duas naturas, & quib. describitur logos qui factus sit homo. Deus manifestatus est in carne. Ergo alia natura est, quæ apparuit in carne, quæ assumpsit carnem, quæ de celo descendit, & in hunc mundum veniens, participes factus est carnis & sanguinis: alia item natura, quæ assumpta est, in quam venit, & quæ apparuit: assumens enim, & assumptum non sunt idem. Quia igitur logos assumpsit naturam humanam, alius ab ea sit oportet, qui ante eam assumptam extiterit, nec in eam sit conuersus, sed habeat hypostasim ab assumpta carne diuersā ac distinctam. Quod autem logos assumpserit carnem, præter multa alia scripturæ testimonia, satis confirmat illud Evangelistæ, *Et sermo ille caro factus est.**

1. Tim. 3.
 Heb. 2. 16.
 Ioan. 3. 13.
 Ioan. 18. 37.
 Heb. 2. 14.

Ioan. 1. 14.

Obstat, hoc est, iste prædicator Iesus factus est Caro. Re. logos dicitur ante fuisse quàm assumpserit humanam naturam. Adversus venit. Ego sum panis vivificans, qui de celo descendi. Christus per Spiritum temporibus Nos spiritalit. qui sumus in carcere, olim immutaveris, profectus prædicantis. Illud autem diligenter est observandum, quod dicatur logos assumpsisse carnem, non conuersum esse in

Ioan. 1. 11.

Ioan. 6. 51.

1. Pet. 3. 19.

in carnem: id est, distinctam esse naturam diuinam 3
carne assumpta.

Prima itaque ratio ex Scripturis desumpta, qua as-
seritur *Christum præter humanam naturam esse Subsistentem*
hæc est, quia *Logos, qui assumpsit humanam naturam, distin-*
guitur in sacra scriptura à carne, quem assumpsit: atque eò
pertinent & hæc. Ex quibus patribus Christus est quod ad
carnem attinet. Mortificatus quidem carnis, uiuificatus autem Rom. 9. 5.
Spiritus. Est igitur aliquid in Christo quod nõ ex Patri- 1. Pet. 3. 18.
bis, & quod non est passum. Destruxit templum hoc, &
tribus diebus erigam illud. Est igitur alia natura, quæ de- Ioan. 2. 19.
struitur: alia quæ destructam fuscitat, nempe Logos,
qui vocatur apud Ioan. unigenitus Filius. Nullus ascen- Ioan. 1. 18.
dis in celum nisi qui descendit de celo, nempe filius hominis, Ioan. 1. 13.
qui est in celo. Quoniam patris participes sunt carnis & san- Heb. 2. 14.
guinis, ipse quoque, consimiliter participes factus est eorumdẽ.
Oporteret igitur aliud fuisse quod heret participes: ac
proinde *Logos est subsistens præter carnem & sanguinẽ.*

Classis 2. *Christum præter humanam naturam esse sub-*
sistentem confirmatur iis locis Script. quib. *ipse vocatur* Rom. 9. 32.
Filius Dei proprius. Qui proprio Filio non peperit. Iudei Ioan. 19. 7.
clamant aduersus Christum coram Pilato: Filium Dei
se finxis: alioquin ipsi Iudei blasphemiz rei fuissent cu-
ius accusabant Christum, cum & ipsi se agnoscerent
Dei filios: & alio loco clariùs id explicatur, ubi dicun-
tur Iudei studuisse Christum trucidare, quòd se Deo parũ fa- Ioan. 5. 18.
ceret, & Deus dixisset Patrem suum, id est, Patrem sibi pro-
prium ac peculiarem: quod ex eo colligunt, quia Ope-
randi verbum, quod Deo proprium est, sibi vendicat.
Colligitur ergo: vel ex ipsorum Iudeorum verbis,
Christum esse Filium Dei proprium, & naturalem,
hoc est, Filij habentem ius, quod alij ex gratia per il-
lum accipiunt. Quòd si Christus appellasset sese Fili-
um Dei, vel adoptiuum, vel gratiæ tantum: non iudi-
cassent ipsum Iudei (quod & paulò antè dictum est)
blasphemum. Sic. n. seipso blasphemos iudicassent:
quoniam se etiam esse Dei filios gloriabantur: quòd si

verò calumnia fuisset Iudæorum, certe Christus eam recusasset: non autem declinavit à se quod dicebant Iudæi: Imo hoc ipsum quod dicebant, verum esse firmis rationibus ostendit. Iam quia Christus est proprius Dei Filius, alia præter humanam in ipso sit natura necesse est, secundum quam proprius Dei sit Filius. Etenim secundum humanam naturam suam, hoc est, corpore & anima, est ex nostro genere.

Ob. Dicitur Filius Dei proprius, quia à Deo factus est. Sicut & Ecclesia Dei populus proprius appellatur. Resp. Corruptela est. Apostolus enim loco antè citato, Filium Dei proprium opponit & nobis, & Angelis ipsi: quippe quum nec Angeli nec nos proprii sumus Dei Filij. *Proprius enim Filius dicitur, qui est à substantia Patris sui propagatus.* Itaque quum solus Christus dicitur Dei Filius, ipse etiam solus è substantia Dei Patris propagatus est, ac proinde solus ipse est naturalis Dei Filius, non autè adoptione, & gratia. Qui enim gratia aut adoptione (quemadmodum nos) Dei filius est, non est filius Dei naturalis. Ex his euincitur manifestè, *Christum non tantum præter humanam naturam, sed etiam ante eam assumptam, imò ab æterno esse subsistentem.* Sicut enim diuina natura Patris est ab æterno, eòque ante carnem Christi: sic etiam Christus est ab æterno, ideoque ante assumptam à se naturam nostram. Nam quia Filius dei naturalis est, habet eandem integram (impartibilem nimirum) Essentiam Dei communicatam: ita tamen ut Pater eandem & integram nihilominus retineat.

Ob. 2. At non habetur in Scriptura quòd solus Christus sit æternus naturalis Dei Filius. Ergo signum est hominum. Resp. Habentur æquipollentia. ut Rom. 8. 32. *Filius proprius.* Ioan. 3. 16. *Filius unigenitus.*

Ob. 3. At potius semper esse Logos, sed non Filius. Verum dictus est Filius respectu suæ a filiationis in carne assumptæ. Resp. 1. Imò sic nõ esset filius proprius. 2. *Est talis cui dedit Pater habere vitam in seipso,* Ioan. 5. 26 3. Non esset discrimen personale inter Patrem & Filium, ut est.

Ob.

Ob. 4. Qui ante carnē assumptam non nominatur in Script. Filius Dei, is ante carnem natam non fuit Filius. At Christus non dicitur in Scriptura Filius Dei ante natiuitatem ex Virgine. Non igitur ante fuit Filius. Resp. gemina est. Primum neganda est Maior. Scimus. n. paterfactionem Dei in nouo Testamento clariorem esse quā in veteri. Itaque etiamsi verum esset, quod isti volunt, Filium Dei non appellari Filium, nisi assumpta carne: tamen cū Filium illum qui carnem assumpsit, multis in locis clarissimè doceatur ante carnem assumptam fuisse, vt Sermo, qui est unigenitus Patris, erat in principio. Per Filium omnia sunt condita: Pater meus vsq; hoc operatur, & ego operor: nequaquam dici posset, ideo non ante carnem assumptam fuisse Filium, quia non prius appellatus esset hoc nomine. Deinde nec Minor vera est. Nam vtunque vetus testamentum sit obscurius nouo; tamen apud Salomonem dicitur sapientia Dei coeterna d. Deo genita. Prædictum est item Messiam fore Deum & dei Filium, singulari & alio modo quā cæteri filij. Ies. 7. Vocabitur nomen eius Immanuel. Ies. 9. Vocabitur nomen eius admirabilis, consiliarius, deus fortis, Pater æternitatis, Princeps pacis. Ier. 23. Hoc est nomen quo vocabimus eum, Iehona iustitia nostra. Pl. 2. Iehona dixit ad me, Filius meus es tu. Item. Osculamini Filium. 2. Samuel. 7. Ego ero illi Pater, & ipse erit mihi Filius. Iam tum igitur & existere, & Filium Dei esse significabatur eum, qui postea homo futurus erat.

Ob. 5. Si diuina Christi natura etiam sine humana natura fuit Filius Dei, tres filij consistuntur: nempe Diuinitas, natura humana, & totus Christus utraq; natura constans. Non igitur fuit aliquis Filius ante Iesum natum. Ad hoc respondetur, antecedens esse falsissimum. Quia .n. x. p. non personam seu Filium Dei alijum, sed naturam aliam sibi copulauit & vniuit personaliter, assumptio hæc non plures personas siue Filios facit: sed vna atque eadem persona, siue vnus Filius est, geminam in se naturam habens.

Ob. 6. Si diuinitas olim sine carne fuit Filius, & nunc duæ naturæ sunt vnus Filius, erunt nihilominus duo Filij, vnus incorporeus, alter autem corporeus. Non igitur ante carnem fuit aliquis Filius. Resp. neque hoc antecedens verum est. Vnus enim atque idem Filius est, olim incorporeus, vnius naturæ, ac tantum Deus: nunc autem corporeus, duarum naturarum, ac deus & homo existens.

Ob. 7. Natura humana per se non est Filius: Ergo neq. diuina per se Filius est. Resp. Neganda est cōsequentia: quia magna est dissimilitudo naturarum quæ comparantur. Logos exitit & fuit persona & Filius, etiam ante assumptam carnem. Humana autem natura nec fuit ante assumptionem, nec assumpta per se constituit personam. ideoq. ipsa seorsum non est Filius, sed in Filio est, seu altera Filij natura est: Logos autē & seorsum & vnitus carni idem Filius est, secundum se Filius dei natura est, secundum naturam verò assumptam, naturalis Filius hominis, & Filius dei, personalis vnionis gratia.

Classis 3. Idem probatur iis locis, quibus Christus vocatur Vnigenitus. Ita deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum dederit. Spectauimus gloriam eius, gloriam inquam, vt vnigeniti egressi à Patre. Vnigenitus autem est, qui non habet fratres plures: at Christus secundum naturam humanam habet fratres. Quoniam Pueri participes sunt carnis, & sanguinis, ipse quoq. consimiliter particeps factus est eorundē. Et paulò post. Non angelos assumpsit, sed semen Abraham. Vnde debuis per omnia fratribus similis fieri. Et paulò antè: Qui sanctificat & qui sanctificatur, ex vno, & eiusdem naturæ, scilicet humanæ sunt omnes, quam ob causam non erubescis fratres ipsos vocare. Est igitur in Christo alia natura, secundum quam est vnigenitus Patris Filius.

Ob. Dicitur vnigenitus, quia solus genitus est homo Iesus ex virgine per Spiritum Sanctum. Resp. Est corruptela. Vnigenitus est qui solus est ex Patris substantia genitus, & qui solus est naturalis filius.

Ioan. 3. 16.

Ioan. 1. 14.

Heb. 3. 14.

1. *Logos* vocatur vnigenitus, qui ante naturā humanam existerat. Id patet ex illo Ioannis. *Speſtamus gloriam eius*, ſcilicet *αδγλ*, non autem eius hominis Ieſu: ſicuti volunt heretici. Nam non eſt aliud antecedens, quā *Logos*. Præcedit enim, *Sermo ille Caro factus eſt: & commoratus eſt inter nos*: deinde ſequitur, *& ſpeſtamus gloriam eius*. Si igitur *Logos* ipſe vocatur, & eſt vnigenitus: certè non ſignificat vnigenitus hoc loco generationem ex Maria, ſed generationem ex Patre ab æterno. 3. In ſcriptura ſepe diſcernitur generatio *Logos* à generatione Chriſti ex virgine. Euan- gelista (vti videmus) *Logos* vocat vnigenitum à Patre *egreſſum*. Sic à ſapientia dicitur. *Ante colles*, id eſt, ab initio, *formata*, ſeu (vt interpretatur Chaldaus paraphraſtes) *genita*. Apud Matthæum verò legimus, *Ieſum*, qui dicitur Chriſtus, *ex Maria eſſe genitum*. 4. Vnigenitus opponitur Angelis & hominibus: quippe qui neque per adoptionem, vt hi, neque per gratiam creationis, vt illi: ſed natura Filius eſt. Eſt igitur Chriſtus, præter humanam naturam quam aſſumpſit, *ſubſiſtens*, quoniā videlicet ipſe vnigenitus Dei Filius.

Clasſis 4. Ad hanc clasſem pertinent Scripturæ testimonia, *quæ manifeſtè nomen Filij ad diuinam Chriſti naturam referunt*. Non miſi Deus Filium ſuum in mundum ut condemnet. Pater in mundum miſit filium: humana autem filij natura in mundo eſt nata: erat ergo Filius antequam in mundum mitteretur. Huc referuntur & illa, quæ confirmant Chriſtum etiam ante carnem aſſumptam vocari Filium Dei. *Per quem Filius non etiam mundum condidit. Quod eſt illi nomen? quod nomen Filij eius? Per enim (Filium dilectum ſibi) condita ſunt omnia quæ in celis ſunt, & quæ in terra. Pater meus uſq; adhuc operatur, & ego operor: & paulò poſt. Quæcumque Pater facit, hæc etiam Filius pariter facit. Nemo nouit Filium niſi Pater, neq; Patrem quiſquam nouit, niſi Filius, & cuiusq; volueris Filius reſpondere*. Si omnia per Filium condita ſunt: ſi Filius eadem operatur quæ Pater: ſi

Aa iij denique

Prou. 8. 25.

Mat. 1. 18.

25.

Ioan. 7. 17.

Heb. 1. 2.

Prou. 30. 4.

Col. 1. 16.

Ioan. 5. 19.

Mat. 11. 27

denique non nisi per Filium pij inde ab initio cognouerunt Patrem : certissimum est Filium non tantum ante assumptam carnem, sed ab æterno esse in sinu Patris. Proinde aduersarij dicere nequeunt, Christum tum demum appellatum fuisse Filium, quando miraculose conceptus est.

- Classis. 5. Hic testimonia continentur, *que tribuunt Filio opera diuina ante carnem assumptam. Per quem & mundum condidit* : per humanam autem naturam non condidit mundum : nam illa ipsa fuit facta. *Hic sermo erat in principio apud Deum, omnia per hunc (sermonem) facta sunt. Pater meus usq; adhuc operatur, & ego operor.* Sed Caro, vel humana Christi natura nec omnia operabatur, quæ Pater, neque quicquam eodem modo quo Pater, etiam tunc cum erat facta, ne dicam ab initio. Ergo secundum quod operabatur, id fuit aliud quàm homo. *Nemo nouit quis sis Filius nisi Pater, & quis sis Pater nisi Filius, & cuiuscunq; uolueris Filius detegere. Vnigenitus ille Filius, qui est in sinu Patris, ille nobis exposuit.*
- Heb. 1. 3.
Ioan. 1. 2. 3.
Ioan. 5. 17.
Luc. 10. 22.
Ioan. 1. 18.

- Classis. 6. Huc pertinent loci Scripturæ, *qui asserunt Christum esse Logos. Sermo ille caro factus est.* Quoniam caro factus est logos, manifestum est eum extitisse ante assumptam carnem, & quoniam Christus Logos dicitur, constat etiam ipsum esse verum Deum. Logos enim Deus appellatur : Logos in principio erat apud deum : per Logos omnia facta sunt : item Logos erat, & author, vita, & lux omnis vitæ & lucis in omnibus : deniq; Logos nominatur vnigenitus ille Dei Filius, atq; omnib. Electis Patrem reuelat. *Deum nemo uidit unquam; vnigenitus ille Filius qui est in sinu Patris, ille nobis exposuit.* Exponit autem vel reuelat Patrem, eumque reuelauit non tantum pijs, qui vixerunt post assumptam ipsius humanam naturam : sed & iis qui vixerunt ante illam assumptam. Proinde fuit ipse antequam homo fieret.
- Ioan. 1. 14.
Ioan. 1. 1.
Ioan. 1. 18.

Classis 7. Ad hanc illa referuntur testimonia, quæ Christum

Christum testantur esse sapientiam Dei. Sapientia Dei per quam ipse omnia condidit, est æterna, semperque fuit subsistens. Filius est illa sapientia Dei. Ergo Filius est æternus, & per consequens existit ante naturam humanam. Minor probatur 1. In Prouerbiis. Vbi sapientia Dei dicitur se genitam. Porro genitum esse, cum de natura intelligente dicitur, nihil aliud quam Filium esse significat. 2. Christus ipse vocat sese Dei sapientiam. Propterea etiam Sapientia Dei dixit, Missam ad eos Prophetas. 3. Apostolus etiam vocat Christum Dei sapientiam. Ipsi autem vocati prædicamus Christum Dei potentiam ac Dei sapientiam. 4. Eadem adscribuntur huic Sapientiæ Dei, quæ alibi Sermoni, & Filio tribuuntur officia propria. Atque illa fufius explicantur in libro Sapientiæ. 7. 8. 9. 10. cap. Maior probatur à Sol. in Prouerbiis. Dominus possedit me initio viæ suæ. Etsi enim verum est, adhortatione ibi ad studium doctrinæ cœlestis institui: tamen sapientiæ nomen dupliciter vsurpari, & à doctrinâ, quæ est sapientia seu lux creata in mentib. hominum, ad conciliandam huic authoritatem, ad sapientiam increatam, hoc est, ad ipsum Deum, authorem illius & fontem, fieri transfutum; attributa illa manifestè euincunt.

Classis. 8. Quæ de officio Mediatoris extant testimonia pertinent ad hanc classem. Vt Eccl. plenè liberetur, indiget Mediatore, non tantùm propter quem, sed & per què colligatur, ac seruetur. Hic Mediator neque est Pater, neque S. S. Est igitur Christus totius Eccl. Mediator, tam ab initio existens. Propter Christum futurum poterat in gratiam recipi vetus Eccl. Sed per ipsum non potuit, nisi existentem: nam non existentis nulla potest esse efficacia. Vnde euincitur necessariò Christum existisse ante assumptam carnem: non enim potest esse inter Deum & homines amicitia sine Mediatore iam existente: At in vetere testamento fuit amicitia inter Deum & homines, nempe credentes. Ergo aut ille aut alius fuit Mediator illius Ecclesie: non alius fuit,

Prou. 8. 24.

Luc. 11. 49.

1. Cor. 2.

Prou. 8. 24.

- sed ille solus: quia tantum *unus est Mediator Dei & hominum, homo Christus Iesus*. Quod non possit esse amicitia inter deum & homines sine Mediatore iam existente, ex iis etiam patebit, quæ consequuntur: Nempe, *Mediatoris officium est non tantum deprecatione & sacrificio nobis placere Patrem, sed omnia etiam bona impetrata sua potentia & efficacia conferre credentibus, patefacere hominibus voluntatem Dei, instituire ministerium, colligere, & seruare Eccl. & quidem totam. Nemo nouit Patrem nisi Filius, & cui uult, uoluerit Filius reuolere*. Ergo nec Adam Deum cognouit nisi per Filium, & per consequens eo tempore Filius exiit. Huc referuntur testimonia non tantum de futuro Christi merito loquentia, sed etiam de ipsius efficacia. *Omnia subieciis (Pater) eius (Christi) pedibus eiusque, constituis caput super omnia ipsi Ecclesie. Superstructi super fundamentum Apostolorum ac Prophetarum cuius unus angularis lapis est ipse Iesus Christus*. Est ergo Christus fundamentum, caput, sustentator, ac gubernator Ecclesie: ac proinde exiit ante quam esset Ecclesia. Ego sum *uia, ueritas, & uita*: Ego *uitam æternam* do eis. In ipso *uita erat, & uita erat lux illa hominum*. Et paulo post, *Hic erat lux illa uera, quæ illuminat omnem hominem uenientem in mundum*. *Utrique, per ipsum habemus aditum per unum Spiritum ad Patrem*. Ipse dedit alios quidem *Apostolos, alios uero Prophetas, alios autem Pastores & Doctores*. Petrus ait, *Spiritum Christi fuisse in Prophetis, ac prænuñtiase euenturas Christo perpassiones*. *Moses quidem fidelis fuit in tota domo ipsius, ut famulus, ad testificanda quæ post dicenda erant: at Christus ut Filius domini sue præest*. Ergo patefacit voluntatem Dei Christus, instituit ministerium, est architectus domus sue, eamque gubernat: quod quia fecisse ipsum constat inde ab initio nascentis Eccl. non dubitandum est quin semper fuerit subsistens. *Hæc est uoluntas Patris, ut quicquid mihi dederis, non perdam ex eo*. Seruat igitur Eccl. eoque semper fuit, quia semper Ecclesia seruata est.

Insigne

Insigne est testimonium apud Malac. *Eccemitto Angelum meum, qui preparabit viam ante faciem meam: & statim venies ad templum suum dominator, quem vos queritis, Angelus testamenti, quem vos vultis.* Hec loquitur ipse Christus per Prophetam, id quod confirmatur hoc argumento: Cui paratur via, is est Christus: qui promittit, est cui paratur via: Ergo qui promittit est Christus. Maior est manifesta: non enim Pater, sed Christus expectabatur, & is Ioannem sequutus est. Minor probatur ex textu. *Eccem ego mitto Angelum meum, qui preparabit viam ante faciem meam.* Fuit ergo Christus ante assumptam carnem: quia misit Angelum suum: & quidem ante assumptam carnem fuit verus Deus. *Templum enim suum vocas ad quod se dicti venturum.* At nemini in cultum sui extruitur templum nisi Deo. Blasphemum est igitur, dicere Christum ante carnem assumptam non extitisse. Nec obstat quod dicat in tertia Persona, *venies Dominator ad templum suum.* Quis enim sit ille dominator satis ostendit, nempe non Pater, sed ipse Filius. *Ego Dominator, qui praemisso Ioannem, quique sum Angelus fidei.* Deinde fieri potest ut Prophetam non amplius introducat Christum, sed ipsum Patrem de Filio mittendo loquentem representet.

Classis 9. Huc non incommodè referuntur quæ de Angelo isto dicuntur, qui in veteri testamento patribus apparuit. *Angelus qui eruit me de cun: Fui malis, benedicas pueris istis.* Hunc Angelum Ecclesia semper confessa est Filium Dei fuisse: qui & multis locis *Iehonah* appellatur; atque illud eo confirmatur, quod Personam illam quæ simul Deus est, & Angelus siue legatus à Deo missus ad nos, tota Scriptura docet esse Filium Dei Christum. Ad Filium autem, *Thronus tuus Deus in seculum seculi. Statim venies ad templum suum Dominator quem vos queritis, & angelus fidei, quo vos deleflamini.* *Iesus Christus heri, & hodie idem est, & in secula.* Ex his & similib. ita licebit argumentari: Ange-
lus

Mal. 3.1.

Gen. 48. 16.

Heb. 1. 8.

Ps. 45. 7.

Mal. 3. 1.

Heb. 13. 8.

Ius à Patre missus, nec est Pater, nec est S.S. sed filius: quia officium Angeli quod est officium vnus Mediatoris, tribuitur soli Filio. Angelus autem ille est deo coequalis, & coeternus: quia Iehoua vocatur, & apparuit primis Patribus. Ergo Filius est coeternus & coequalis Deo Patri.

Rom. 9. 5.

1. Tim. 1. 16

Classis. 10. Hac postrema classe comprehenduntur loci Scripturæ, vbi Christus appellatur Deus. *Ex quibus est Christus quod ad carnem attinet, qui est supra omnes Deus laudandus in secula.* Hic aperte homo ille Iesus Christus appellatur Deus, & quidem verus nomine & proprietatib. Itaq; si verus Deus est Christus, utiq; semper extitit. Vnus. n. verus Deus est ab eterno. *Deus manifestatus est in carne:* & hic manifeste Christus appellatur Deus. Ad hanc classem referre licet & illa testimonia, quæ tribuunt Christo opera creationis, miraculorum, redemptionis, item gubernationis totius mundi, ad quam pertinent infinita sapientia, omnipotentia, omniscientia, & vbiquitas. Atq; ex testimoniis iis omnib. apparebit luculenter homini Christo tribui non tantum nomen, sed & proprietates dei veri. Attributio autem proprietatum veri Dei nobis arg. suppeditat magis firmum, quam attributio nominis veri Dei, seu Iehouæ. Nomina. n. Dei possunt aliquo modo exponi metaphoricè: sed proprietates diuinæ Christo attributæ alio detorqueri nequeunt. Nos ergo si testimoniis huiusmodi muniamus, aduersarij consistere non poterunt, sed velint nolint fateri cogentur Christum fuisse ante assumptam carnem. Si verò fuit antequam carnem assumeret: fuit aut creator, aut creatura. At non creatura: tum quia omnia creauit: tum quia vocatur etiam creator.

2. Logos, qui est Christus, est Persona à Patre distincta.

Personam Filij à Patris distinctam esse, tenendum est propter Sabellium, cuiusq; assecclas. Is dixit Patris, Filij, & Spiritus Sancti essentiam esse eiusdem personæ seu ho-

lius:
ledi-
t deo
& ap-
us &

untur
& qui-
omnes
Iesus
mine
vtriq;
o, De-
ristus
& illa
ionis,
nis to-
ia, om-
testi-
Chri-
tes dei
nobis
nomi-
ant ali-
ates di-
ueunt-
aduer-
t fateri
arnem.
aut cre-
omnia

dum est
atriis, Fi-
a, seu hos

DE HOMINIS LIBERAT. 376

tres esse unam Personam, & diuersa nomina esse propter di-
uersitatem officij.

Quid autem Logos sit alius, neq; solum officio distinctus
à Patre, sed & ipsa persona, probatur 4. potissimum rationib.

1. A nomine Filij: nemo sui ipsius est filius: hoc sub-
sistens vocatur filius: Ergo distinctum est hoc subsi-
stens à Patre & Spiritu Sancto.

2. Christus ipse disertè se vocat alium à Patre &
S.S. Alius est, qui testatur de me. Quis autem ille sit, de-
claratur apud Mattheum, Nempe Pater, qui voce à ca-
lis emissæ dicit, hic est Filius ille meus dilectus in quo acqui-
esco. Mea doctrina non est mea, sed eius qui misit me. Ego ro-
gabo Patrem, & alium consolatorem dabis vobis.

Ioan. 3. 32.
Mat. 3. 17.
Ioan. 7. 16.
Ioan. 14. 16.

3. A passionibus in tribus Personis: disertè dicuntur
tres. Tres sunt qui resuscitantur in celo, Pater, Sermo &
Spiritus S. & hi tres unum sunt. Ex dixit Deus, Faciamus
hominem in imagine nostra: non dicit faciam. Ego & Pa-
ter unum sumus non dicitur, sum. Consolator autem ille,
id est S.S. quem Pater misit in nomine meo, ille vos docebit
omnia. Cum autem veneris consolator ille, quem ego mittam
vobis à Patre, (Spiritus inquam ille veritatis, qui à Patre
emanat) ille testabitur de me. Docet omnes gentes baptizan-
tes eos in nomine Patris, Filij, & Spiritus Sancti.

1. Ioan. 5. 7.
Gen. 1. 26.
Ioan. 1. 30.
Ioan. 14. 26.

4. Ab attributis diuersis, quæ ostendunt manifestè di-
stinctionem personarum. Pater genuit Filium: Filius à
Patre genitus: Pater non est missus, Filius est missus. Er-
go alius est filius à Patre qui illum misit. Nusquam Pa-
ter dicitur factus caro, sed Filius. Filius assumpsit semen
Abrahæ, non Pater: Filius factus est supplex, intercessor,
sacerdos, Mediator, non Pater: Alius igitur est Filius à
Patre. Pater agit per Filium: non autem Filius per
Patrem. Item Pater agit in se non per se, sed per Fili-
um. At Filius non agit à se, sed per se. Denique Chris-
tus baptizatus est, non Pater, neque Spiritus S. Est igitur
Christus alius à Patre, & Spiritu Sancto.

Ioan. 15. 26.
Mat. 28. 19.
Ioan. 1. 14.
Heb. 2. 16.
Mat. 3. 26.

3. Logos Patri est equalis.

Æqualis est Filius Patri, utpote verus Deus: non
autem

autem Deus minor: nec Deus propter diuitias, qualitates, aut operationes: vt Arrius, Samosatenus, Seruetus, & alij voluerunt.

1. Contra istos omnes, *Christum esse equalem Patri, nempe verum Deum natura, & propter essentiam diuinam, probatur disertis Scripturę testimoniis: Vt Omnes honorent Filium: prout honorauit Patrem. Pater autem debet honorari sicut deus: Ergo Christus est deus. Quęcumque facit Pater, hæc etiam pariter Filius facit. Hic (Filius Dei Iesus Christus) est verus Deus, & vita æterna: qui Christus est supra omnes Deus laudandus in sæcula. Secundus homo ipse Dominus in celo. Omnia quę Pater habet mea sunt. In cohabitatio omnis plenitudo Deitatis corporaliter. Sicut Pater habet vitam in seipso, sic dedit & Filio habere vitam in seipso. Data est mihi omnis authoritas in celo, & in terra. Qui cum esses in forma Dei, non duxisti rapinam prout esse cum Deo.*
- Ioan. 5. 23.
Ioan. 5. 19.
1. Ioan. 5. 20.
Ro. 9. 5. L.
Cor. 15. 47.
Ioan. 16. 15.
Colof. 2. 9.
Ioan. 5. 26.
Mat. 28. 18.
Phil. 2. 6.

2. *Quia est verus, proprius, & naturalis Dei Filius, vni-genitus, natus ex essentia Patris. Si ex essentia dei natus: Ergo illi tota, & eadem communicata est. Vnica enim Dei essentia, quoniam infinita est, non communicatur ex parte: alioqui non esset infinita. quia verò tota ei communicatur Patris essentia, & eadem, ergo Patri æqualis est, & per consequens est verus Deus.*

3. *Quia ei Scripturę tribuit easdem proprietates diuinas, quę patri tribuuntur: vt quoddam sit omnipotens, immensus, omniscius, &c.*

4. *Quia operatur diuina, quę Patri eadem & Filio Scripturę tribuit: nempe quoddam sit creator, conseruator, gubernator omnium: quoddam omnia verbo illo potens suo sustineat: deniq; quoddam sit dator Sp. S. author ministerij, & per illud efficax. Hęc opera diuina Filio attributa, sic à Proprietatibus diuinis eidem attributis differunt vt effecta à causis.*
- Heb. 1. 3.

5. *Quia Patri & Filio est honor æqualis, idem, & communis æqualitas ex æqualitate essentia, & operum sequitur.*
- Heb. 1. 6.
Pl. 97. 7.
Ioan. 5. 23.
- Adorant cum omnes Angeli Dei. Vt omnes honorent Filium prout*

promis honorans Patrem. Creditis in Deum, & in me credite. Sedes ad dexteram Patris. h. e. æquali potentia & gloria regnat cum Patre. Sic & in Apoc. æqualis honor Patri & Filio tribuitur. Sesseri throni, & agno benedictio, & honor, & gloria, & robur in secula seculorum. Dicitur item Christus, Ecclesia sponsus ac maritus: Ecclesia ipsius domus, ipse architectus.

Ioan. 14.
Act. 2. 33.
& Pl. 110. 1.
Apo. 5. 13.

Obiect. Deus est immutabilis: Christus est mutabilis: Ergo Christus non est Deus, & per consequens non est æqualis Deo. Minor probatur hoc argumento: Qui mouetur ad alterius voluntatem, ille mutatur: Filius mouetur ad Patris voluntatem: Ergo mutatur Filius. Resp. ad minorem: qui mouetur ad alterius voluntatem, præeunte scilicet illa alterius voluntate tempore. Filius autem ita mouetur ad voluntatem Patris, ut voluntas Patris non præeat, aut sit prior tempore, vel natura: sed tantum ordine.

6. Ab hoc est Patri consubstantialis.

*Dicimus contra Arium, Christum non tantum esse quod-
vis, sed & ipsum Patrem, id est, habere eandem cum Patre
essentiam.*

1. *Quia vocatur Iehoua, neque tantum nomen Iehouæ, sed & proprietates, quæ soli Iehouæ conueniunt, ipsi tribuuntur. Iehoua autem vnus tantum est essentia. Ergo vnus est Christus cum Patre Deus, nempe vnus ille Iehoua. Iehoua iustitia nostra. Iehoua autem vnus tantum est essentia. Dicitur etiam Iehoua mitti à Iehoua. Sic dixit Dominus exercituum: Propter gloriam misi me ad gentes. Et paulò pòst: scietis, quod Dominus exercituum misi me. Ad templum suum Iehoua veniet. Priusquam veniat dies ille Iehoua magnus, & tremendus. Huc pertinent omnia loca, quibus Angelus Iehouæ nominatur ipse Iehoua. Item omnia loca, quæ in veteri Testamento dicuntur de Iehoua: in Nouo autem Testamento applicantur Filio: Tu in initio, Domine, terram fundasti &c. Ego sum primus, & ultimus, qui uiuo sed fui mortuus.*

Iere. 23. 6.
Zach. 3. 8.

Mala. 3. 1.
Ioel. 2. 32.

Heb. 1. 10.
Apo. 1. 17.

2. Quia

2. *Quia dicitur verus Deus.* Verus autem Deus non non nisi vnus est.

Gal. 4. 6.

3. *Vnus est & idem Patris & Filij Spiritus,* atq; is vtriq; proprius est, & per eum vterq; agit efficaciter: itaque non est essentia Patris ab essentia Filij distincta. Nam alioqui quæque essentia haberet Spiritum proprium, ac diuersum.

4. *Quia est Dei Patris vnigenitus, & proprius Filius, & per consequens ex essentia Patris genitus.* Si ex essentia Patris genitus est, habet eandem & integram essentiam. Nam essentia diuina nec diuidi, nec multiplicari, nec alia creari potest. Si verò integram ac totam Patris essentiam habet, æqualis Patri: Si eandem, est Patri consubstantialis, vel *consubstantialis*: verum non *quod vnus tantum*, quod concedunt hæretici: dicentes esse Christum similis essentia cum Patre. Similis essentia sunt etiam duo homines: at non eiusdem essentia: Verum Pater & Filius non tantum sunt similis essentia, sed eiusdem essentia vnus deus. Alius quidem est Pater: alius Filius: sed non alius deus Pater, nec alius deus Filius. *Tres sunt qui testificantur in celo:* non autem tres Dei. Hi enim *tres vnus sunt*.

1. Ioan. 5. 7.

Fonnes ex quibus hæretici suam sententiam contra Deitatem Filij, & Spiritus sancti, probare conantur: & simul Regule quibus ad ipsorum argumenta respondetur.

1. Nituntur hæretici principiis fallissimis: vt, *Si Pater genuit vnum Filium ex substantia sua, potuit plures generare: & Filius alium similiter potest generare.* Resp. Respon- sionis loco iis opponenda est hæc Regula. 1. *De Deo est iudicandum sicut se in suo verbo patefecit, non in autem ex cerebro hæreticorum.* Patefecit autem se deus, quod Filium genuit, & quidem hunc vnum tantum. Ergo in eo debemus acquiescere & non effingere falsa.

2. Argumentatur ex principiis veris de creatura: *scilicet an- tem de Deo: vt tria non possunt esse vnum & idem: scilicet in Creatura finitis.* Nam in iis est tantum implicatio contra- dictionis. *Vnum & idem esse plura, vel tria. Gignens & ge- nitum*

nium non sunt idem seu eadem essentia: gignens finitum, & genitum finitum: sed non infinitum. Item persona infinita non potest infinitum gignere. Regula. 2. Principia quæ vera sunt de natura finita, ea non sunt transferenda ad infinitam. Cum igitur argumentantur ex principiis, quæ vera quidem sunt de rebus creatis & finitis, non autem de Creatore, qui infinitus est: resp. est non per simplicem negationem, sed distinctionem: hæc principia quidem vera esse de creaturis & rebus finitis, sed non de Deo natura infinita. Sic ergo soluendæ sunt hæc obiectiones.

Ob. 1. *Essentia una non est Trinum: Deo una est Essentia. Ergo Dei Essentia non est Trinum.* Resp. Maior est vera de finita essentia non de infinita. Infinita autem Essentia est plurium Personarum Essentia, sicut & est ubi pater: At finita essentia nec est simul in pluribus locis, nec est plurium personarum.

Ob. 2. *Quorum operationes distincta sunt, eorum essentia est etiam distincta: sed operationes Personarum ad intra sunt distincta: Ergo etiam Essentia Personarum.* Resp. Ad Maior. Id fit in personis quarum essentia finita est. Imò contrariū verum est. & maior est inuertenda, quia hæ operationes ad intra, requirunt unitatem Essentiæ. Quoniam autem Essentia est infinita, necesse est, totam ipsam atque eandem Pater communicet Filio & Spiritui sancto.

3. *Argumentantur à proprietatibus naturæ humanæ ad divinam: ut Christus est mortuus, passus &c. Ergo non est Deus.* Regula. 3. *Quæ sunt propria humanæ naturæ, non sunt transferenda ad Divinam naturam.* Ita mortuus est Christus, non quatenus Deus, sed quatenus homo.

4. *Argumentantur ex proprietatibus officij Mediatoris ad probandam Essentiæ divinæ vel Personarum inæqualitatem: ut Christus mittitur à Patre. Ergo Christus est minor Patre.* Regula 4. *Inæqualitas officij non facit inæqualitatem Naturæ, vel Personarum: aut, ut ait Cyrillus, Missio*

Missio & obedientia non tollunt aequalitatem potentiae, vel essentiae.

10a. 14. 23.

Sic soluitur ista, *Obiect.* ex dicto Christi desumpta, *Pater maior me est.* Christus (inquiunt) discernit se à Patre, se Patre minorem dicendo: Ergo non est consubstantialis Patri. Resp. Discernit se à Patre 1. respectu humanae naturae, respectu officij Mediatoris. Pater maior est, non quòd ad essentiam, qua Patri est æqualis: sed quòd ad officium & naturam humanam.

5. Argumentantur ex iis, quae Patri omnium divinarum operationum fonti tribuuntur, ad excludendum Filium & Spiritum Sanctum: ut Filius ipse tribuat opera sua & gloriam suam Patri: Ergo ipse non est eorum auctor nec illa opera facit propria sua potentia, sed est instrumentum per quod Pater ipse efficit haec opera. Regula 5. Quae Patri tanquam fonti tribuuntur: ea non remouentur à Filio, cui communicata sunt, ut habeat ea propria. Agit enim similiter. Dedit ei vitam haberi in seipso. Sic neq. remouentur à Spiritu Sancto, cui etiam communicata sunt à Patre & Filio, ut habeat ea propria.

10. 5. 26.

6. Argumentantur à locis discernentibus. Personam Patri ab omnib. creaturis, & Idolis, ad negandam diuinitatem Filij & Sp. S. Regula. 6. Cum remouentur à Deo quae sunt extra eum, non remouentur Filius & Sp. S. vel, cum una persona diuina opponitur creaturis, aut Idolis, non sequitur Filium & Sp. S. non esse eiusdem essentiae cum persona, quae opponitur creaturis & Idolis. Vel, cum soli Patri opposito creaturis & Idolis, tribuuntur gloria & honor, non excluduntur reliqua Personae diuinitatis: sed tantum illa excluduntur secundum quae sunt antitheses, alias multa absurda sequerentur.

10a. 17. 3.

Ita soluenda est Ob. ex dicto Christi arrepta, *Hic est vita aeterna, ut te solum cognoscant esse verum Deum.* Pater solus est verus deus: Ergo Filius non est ille verus Deus. Resp. Hoc loco Pater verus Deus opponitur creaturis & Idolis, quorum respectu dicitur solus verus deus, ut illa scilicet excludantur. Deinde (solus) ad praedicatum refertur, non ad subiectum, ut cognoscant se esse solus

solum verum Deum, qui nimirum est solus verus Deus. Inft. Atqui valet Argumentum: Maximilianus est Caesar: ergo Radulphus non est Caesar. Cur & hoc non valet, Pater est Deus, igitur Filius non est Deus? Resp. Istæ personæ sunt finitæ, & earum essentia non potest esse plurimum: at hæ personæ sunt infinitæ, earumque essentia potest esse, & est plurimum, nempe trium personarum.

7. Argumentantur à Phrasi Scrip. vt. Filius regnum tradidit Patri: Ergo non est Deus. Regula 7. De Scrip. phras. indicandum est ex circumstantiis locorum Scrip. & ex aliorum dictorum collatione: vel, Phrases & locutiones Scrip. sunt explicande ex collatione Lex Scriptura. Sic Filius non facit quicquam, scilicet à se, vel non præeunte voluntate Patris: at per se, à Patre, hoc est, voluntate Patris præeunte, facit omnia. Quomodo alibi & ipse similiter omnia facere dicitur, quæ Pater, per se scilicet à Patre. Tradidit regnum Deo & Patri, scilicet vt illud ipse quoque retineat. Sic & pater filio regnum tradidit, nec tamen illud amisit.

1. Cor. 13.

24

Ioan. 19.

Obiectiones quæ sequuntur, aut habent 4. terminos, ita vt aliter sumatur nomen Iehoua, vel Essentia, in antecedente, quàm in consequente: aut in iis paræ sunt particulares, & exceptis tamen quorundam instantiis, in quibus alij sunt instanti.

1. Vna essentia non est tres personæ. Iehoua est vna essentia. Ergo, &c. Resp. Valet maior de finitis.

Qui habet principium, non est æternus. Filius & S. S. habent principium. Ergo, &c. Resp. Qui habet principium scilicet essentie & temporis: Filius autem & S. S. habent vnâ & eandem essentiam cum Patre ab æterno: sed dicuntur habere principium personæ, id est ordinis, aut modi existendi. Sicut Pater habet vitam in seipso, sic dedit & Filio habere vitam in seipso. Glorifica me Pater apud te ipsum, & gloriâ quam habui apud te præstauit hic mundus existens. Egressus eius ab initio à diebus æternis.

Ioan. 3. 16.

Iao. 17. 3.

Mich. 5. 2.

3. Qui Originis principium habet, non est Iehoua. Resp. Minor est falsa. Nam dicitur, Sicut Pater habet vitam (ab

æterno) in seipſo, ſic deſis Filio habere vitam in ſeipſo.

4. Vnitas noſtra cum Deo eſt conſenſus: Vnitas autem Filij cum Patre eſt qualis natura. Ergo non eſt eſſentia. Reſp. Plus in conſeſſione ſumitur, quæ eſt vniuerſalis. Minor autem particularis: eſt enim & alia quædam vnitas filij cum patre, nempe eſſentiæ, i. vt ſit vnus deus.

5. In quo eſt tota Deitas, præter cum non eſt alius in quo ſit tota Deitas. Pater eſt tota Deitas. Ergo, &c. Reſp. Maior falſa eſt: quia eadem eſſentia quæ eſt in Patre, tota eſt in Filio: & tota in S. S. Axioma hoc ſumitur de principiis quæ vera ſunt quando de reb. finitis agitur.

6. Quorum operationes internæ ſunt diſtinctæ, ibi etiam eſſentia diſtincta ſunt. Sed Patris, & Filij, & S. S. operationes internæ ſunt diſtinctæ. Ergo, &c. Reſp. Maior vera eſt de finitis perſonis. De infinitam eſſentiam habentibus inuerti poteſt: nam vbi ſunt operationes ad intra quæ ſunt communicatio eſſentiæ, necelle eſt vnā & eandem eamq; totam eſſentiā eſſe, quia communicatur tota cuiſcunque communicatur.

7. Chriſtus ſecundum naturam eſt Filius Dei ſecundum quam dicitur Filius. Sed dicitur tantum ſecundum humanam naturam. Reſp. Minor eſt falſiſſima: quia dicitur Filius de carlo deſcendiſſe. Per Filium dicitur Pater omnia creari: ſed non ſecundum humanam naturam.

8. Filius habet caput & minor eſt Patre. Ergo non eſt eſſentia cum Deo. Reſp. Chriſtus habet caput. i. Reſp. in humana natura. 2. propter officium Mediatoris. Hæc nihil adimunt eiꝰ Deitati.

9. Vbi ſunt tria & vnum, ibi ſunt quatuor. In Deo ſunt tria & vnum, videlicet tres Perſonæ & vna eſſentia. Ergo, &c. Reſp. Ad Maiorem, ſcilicet ſi illud vnum ſit realiter diſtinctum ab illis tribus, ita vt non ſit in illis totum. Sed hæc tres perſonæ non ſunt realiter diſtinctæ ab eſſentia comuni. Differunt ſicut quod ſubſiſtit, & modus quo ſubſiſtit. Pater non eſt Filius: Filius non eſt Pater: ſed eſſentia Patris eſt in Filio, & contrā.

10. Eſſentia diuina eſt incarnata. Pater, Filius & S. S. ſunt

sunt essentia. Ergo incarnati sunt Pater, Filius & S.S. Resp. Negatur consequens. Ex puris. n. particularib. nihil sequitur. Maior non potest resolui vniuersaliter. Nā non quicquid est essentia diuina, est incarnatum. h. e. n. non omnis Persona in essentia diuina subsistens est incarnata, vel nō incarnata est essentia diuina, in trib. personis existens, sed existens in vna duntaxat persona, nempe in persona Filij.

II. *Qui est Iehoua, apud illum Filius est Mediator: Sed Filius est Iehoua: Ergo Filius est Mediator apud seipsum. Resp.* Ex puris particularib. nihil sequitur. Maior non est vniuersalis: non enim quicquid est Iehoua apud idipsum Filius est Mediator. *Inst. Ergo Filius, & Sp. sanctus non verē reconciliati, quia sine Mediatore reconciliati.* *Resp.* Eadem est Personarum voluntas: pacato Patre, pacantur & aliz Personæ. *Inst. Quem placat Filius apud eum est Mediator: Sed Filius non tantum Patrem, sed & seipsum placat: Ergo apud se est Mediator. Resp.* Ad Maiorem, Apud illum Filius est Mediator, quem ita placat, vt ab eo qui placatur consilium & voluntas placandi tanquam à fonte oriatur. Is autē solus est Pater. Itaq; hoc modo Filius non est apud se Mediator, sed apud solum Patrem.

12. *Iehoua est Trinitas Patris, Filij, & S.S. Pater Christi, est Iehoua: Ergo Pater Christi est Trinitas, id est, tres personæ. Resp.* Sunt puræ particulares. Maior vniuersaliter sumpta non est vera. Nam quicquid est Iehoua, id non est Trinitas: ratio est, quia essentia est plurimum subsistentium essentia: vel sunt quatuor termini. Quia Iehoua est Trinitas existens. *Inst. Qui est vnus numero, semper eodē numero sumitur. Resp.* Vnum esse numero est aut essentia, aut personæ, Iehoua est vnus numero, quod ad Essentiam, sed non vnus numero, quod ad Personas.

Has oblect. conferre licebit cum iis, quæ sunt allata supra, pag. 294. 295. &c. Namq; his illæ sunt affines. Quibus. n. Essentia diuina, atq; ipsa Trinitas oppugnatur, iisdem oppugnantur etiam Personæ singulæ:

quib. item vna oppugnatür Persona, iisdem quoq; oppugnatür ipsa essentia dei. præterea propoſitæ sūt illie obiectiones aliquot, quæ hîc paulò fufius refutantur.

Regula.

1. Nihil obſtat quominus qui pater ſunt, officia (non gradu) ſine impares.
2. Quod Pater dedit Filio ut perpetuò illud habeat, non quam ab illo repeteret. Quod verò ad criftum tempus ei datum & commiſſum eſt, ab eo deponi eſt neceſſe.
3. Non ſequitur, cuiuſcunq; perſona eſt ab alio, eius etiam eſſentiam eſſe.
4. De perſona in concreto dicitur, quod vnius tantum naturæ eſt in abſtracto: ſed non niſi reſpectu eius naturæ a ſui proprium eſt.
5. Sapientia duplex eſt. Altera in creaturis, & accipitur pro rerum ordine ſapienter inſtituto. Altera in Deo, quæ cum opponitur creaturis, eſt ipſa mens diuina ſeu decretum æternum de hoc rerum ordine, in Patre, Filio & Spiritu ſancto. Cùm verò Sapientia ſubſiſtens in Deo diſtinguitur à Deo, pro Filio Dei rectè accipitur.
6. Quoties in Scripturâ vna Deitatis perſona creaturis aut fidelibus nominibus opponitur & ab hiſ diſcernitur, aliæ perſonæ non excluduntur à Deitate: ſed tantum creaturæ cum quibus fit veri Dei collectio. Idem ſentiendum de creationibus excluſiuis & ſuperlatiuis.
7. Deus abſolutè nominatus in Scripturâ, non niſi verus Deus intelligitur.
8. Quia ex Patre eſt Filius & S.S. & Pater agit per Filium & per S. Sinz humillatus eſt ut Filius: frequenter Scripturâ, præſertim Chriſto loquens, Patris nomine & Filium & S.S. etiam intelligit.
9. Quando Deus abſolutè aut per ſe conſideratur, vel creaturis opponitur, tres perſonæ comprehenduntur. Cum verò Filio ſuo opponitur, Perſona Deitatis prima, quæ eſt Pater, intelligitur.
10. Diſtinguit Scripturâ Perſonæ, quando eas inter ſe opponit aut cõfert, aut earum proprietates perſonales exprimit, quib.

quibus nomen Dei non ad certam personam restringit. Simul autem omnes intelligis, eundem verum Deum creaturum aut fecti-
tius Diu opponis, vel absolute secundum suam naturam con-
sideras.

11. Quod manifestari certo tempore incipis, non propterea nunquam suis antea.

12. Sola Filius ad Patrem referre quod cum ipso habes commune, non facta sui mentione, quando in persona Media-
toris loquitur.

13. In dictis, videre, discere, audire & agere dicitur Filius à Patre, natura quidem & trinusque respectu: sed saluo tamen discrimine. Nesci enim ipsius humana voluntas Dei per re-
velationem immoscis: Deitas autem ipsius per se & natura sua perfectissima voluntatem Patris novit.

14. Si operationes externa distincte essent facerent distin-
ctas essentias, quia dictum est: quae pater facit, eadem & Fi-
lius: & quia uno agente, altero autem cessante, essent diuer-
se essentiae.

15. Quando Deus Christus & Filius Patri dicitur, non sequitur eadem ratione horum & illius Patrem esse.

16. Nunquam Pater sine Filio, nec Pater & Filius sine suo Spiritu fuerunt, quandoquidem nec augeri, nec minui, nec mutari Deitas potest.

Credo in Christum Dominum nostrum.

TRes locutiones diuersae sunt hae obseruandae. 1. *Credere Christum esse Dominum.* Illud credere non sufficit: nam & credimus Diabolum esse dominum, sed nec omnium, nec nostrorum, sicut Christum credimus omnium nostrorum Dominum. 2. *Credere Christum esse Dominum, & omnium, & nostrum.* Nec id satis est credere. Nam & Diaboli credunt Christum esse Dominum suum, quatenus videlicet in eis habet in eos. 3. *Credere in Christum Dominum nostrum, hoc est, ita Credere Christum esse Dominum nostrum, ut in eo fiduciam collocemus: etque illud est, quod praecipue nos oportet credere.* Cum igitur dicimus nos credere in

Ioan. 16. 15.

Dominum nostrum, credimus, 1. Filium Dei esse creatorem omnium rerum, idèque habere ius in omnes creaturas: Omnia que habet Pater mea sunt. 2. Singulariter tamen ipsum esse Ecclesiæ defensorem & conservatorem. 3. De quoque esse unum ex ipsis subditis: illum me conservare ac defendere: hætenus me per & propter ipsum esse conservatû, ab ipso me deinceps esse conservandum in omni æternitate: denique ipsum vti Dominio suo in meam salutem. Vthæc melius intelligantur, 1. nobis observanda sunt. 1. Quo sensu Christus dicatur Dominus, & quidem noster. 2. Quæ ob causas.

1. Dominus est, qui habet ius vel in rem, vel in personam. Atque hoc loco Dominus, nomen est officij. Nam Christus est Dominus noster, hoc est, 1. nos custodit, & servat. 2. Nos ipsi sumus obligati. Vt igitur hoc officium, sic & ipsum nomen dominus pertinet non ad vnam Christi naturam, sed ad utramque, quemadmodum & Sacerdotis, Regis & Prophetæ nomina. Nam officia sunt nomina utriusque naturæ propria. Christus ergo Dominus est noster secundum utramque naturam: nempe non tantum respectu divinæ Naturæ, quæ nos creavit: sed etiam respectu humanæ naturæ. Humana n. Christi natura est pretium redemptionis, quod Patri natura ipsius divina dat & offert: imò etiam quatenus homo, non modò in homines habet potestatem, sed & in omnes creaturas, eòque in ipsos Angelos. Nam nomina officij, beneficiorum, ac dignitatis Christi dicuntur de tota ipsius Persona simpliciter & propriè loquendo per communicationem idiomatum, servatis tamen utriusque naturæ proprietatibus.

2. Christus est Dominus noster, 1. Ratione seu iure creationis, sustentationis, ac gubernationis. De hoc dominio Ioan. 16. 15. dicit, Omnia Patri mea sunt: qui nos, totum mundum creavit, atque omnia adhuc potentia sustentat & gubernat. Et hoc Dominium generalissimum, quod extendit se ad omnes homines, est nō omnino eadem ratio ad nos, & ad impios omnes ac diabolo. Nam primò hos ad mortem

tem creauit, nos ad vitam. Deinde dominium quod Christus habet in impios & diabolos, consistit in iure postulandi, & imperandi, exercendi ius, & coercendi suos hostes. hoc est, habet in diabolos ac impios ius, & potestatem faciendi de illis quod lubet, ira vt præter nutum ipsius ne mouere quidem se possint. Habet quidem & in nobis ius & potestatem faciendi de nobis quicquid illi lubet: sed præterea nos etiam custodit *tanquam peculium suum & populum proprium, quem acquisiuit sanguine suo*: nos item regit ac gubernat Spiritu suo: operatur denique in cordibus nostris fidem & obedientiam. Itaque noster dominus est longè alio modo, quàm diabolorum & impiorum. 2. *Ratione redemptionis, ac regenerationis*, quia nos à peccato & morte liberauerit, ac deinde efficit in nobis virtute Spiritus Sancti vt ipsi viuere incipiamus. Quoniam verò liberauit nos, constat nos fuisse seruos, & quidem serui sumus ac mancipia Diaboli, à cuius tyrannide Christus nos liberauit, atque hinc iam sumus Christi serui: quia nos, nimirum natura, hostes suos, ac dignos, quos perderet, tamen seruauit. Serui enim dicti sunt à seruando, quòd cùm in bellis ab inimicis poterant interfici, seruabantur. Hoc verò dominium Christi in nos est speciale, id est, sese tantùm extendit ad Ecclesiam. *Obiect.* Si sumus redempti à potestate Diaboli: Ergo illi est datum pretium pro redemptione: nam à cuius potestate redempti sumus, ei debetur pretium: ac non datum est illi pretium à Deo: Ergo non sumus redempti à potestate Diaboli. *Resp.* A cuius potestate, scilicet tanquam supremi Domini, & iure imperium in nos tenentis, redempti sumus, ei debetur pretium: Diabolus verò nequaquam, sed solus Deus est supremus noster Dominus, & ille solus iure imperium in nos tenet. Arq; illud Christi in nos dominium satis magno constituit ipsi, qui propterea illud etiam curat & conseruat. De illo potissimum Dominio differitur hoc loco. Non enim Christum Diabolus agnoscit talem esse Dominum

suum, qualem nos ipsum fatemur esse Dominum nostrum, quia nos redemerit, & quia nos regat Spiritu suo. 3. *Ratione conseruationis Christus est noster Dominus*, quia nimirum nos defendit vsque ad finem, & nos custodit ad vitam æternam: non solum corpora nostra ab iniuriis tuendo, sed & animas à peccatis. de hoc dominio dicit ipse. *Nemo peris ex istis, quos dedisti mihi. Omnes meas nemo rapies.* Impios conseruat ad interitum, & corporali defensione tantum. 4. *Ratione ordinationis*, quia Pater Legon & hanc Personam Christum ad hoc ordinauit, vt per eum omnia in celo & in terra efficias: Pater nos illi dedit: præfecit eum nobis principem, Regem, & caput: *constituit eum heredem omnium.* Noster autem Dominus cum sit longè excellentiori modo quàm aliorum, etiam longè magis ad obedientiam sumus illi obligati. Nam sic noster est Dominus vt faciat quidem de nobis quod vult, & habeat perfectum ius in nos: at eo tamen vtatur ad nostram duntaxat salutem. Plura enim, & infinitis partibus maiora beneficia ab hoc Domino accipimus, quàm vlli alij. Proinde dominium quod in nos Christus habet, nunquam non debemus agnoscere.

Agnitio dominiij illius est, 1. *Professio tanti beneficij Christi*, quod ipse dignetur esse Dominus noster. 2. *Confessio nostræ obligationis & officij*, quoniam Christus est dominus noster tam clemens; debemus ipsi seruire, ipsum colere, & solum amare.

Qui conceptus est à Spiritu sancto: natus ex Maria virgine.

Conceptio Christi è Sp. S. significat. 1. *Miraculosam formationem Massæ*, hoc est naturæ Christi humane, ex substantia virginis: vel miraculosam Christi natiuitatem: quod nempe Christus secundum humanam naturam operatione Spiritus sancti sit immediate procreatus ex sola matre virgine, præter ordinem rerum à Deo in natura constitutum.

Ob. Atqui nos etiam formamur à Deo. *Res.* Nos mediatè: Christus immediatè.

2. *Sanctificationem Christi ab articulo conceptionis: nempe quòd spiritus sanctus impediuerit propagationem peccati in hanc massam: idque ideo. 1. Vt esset victima pura. 2. Vt etiam alios sanctificaret sua sanctitate. 3. Vt sciamus quicquid filius loquitur id esse veritatem Dei. Quicquid enim ex carne natum est, peccatrice scilicet & non sanctificata, caro est, mendacium, & vanitas.* Ioan. 3. 4.

Ob. Atqui natus est ex virgine iisdem peccatis obnoxia, annon igitur & Christus habuit peccatum? *Res.* Spiritus sanctus optimè nouit discernere peccatum à natura hominis: peccatum enim non est de natura hominis, sed à Diabulo aliunde accessit.

3. *Vnionem dñi cum humana natura ab ipso assumpta. De hac vnione paulò pòst commodius dicetur. Ob. Conceptus est Christus à spiritu sancto. Ergo (inquiunt Eutychniani) caro Christi propagata est ex diuinitate spiritus sancti, vel ex spiritu sancto essentia, seu substantia, ad que natura diuina mutata est in humanam. Res.* Est fallacia figuræ dictionis. Ex hic non significat materiam, sed efficientem causam, scilicet vim, efficaciam, virtutem, operationem: nam Christus dicitur semen Abrahami: item filius David. Ergo carnem suam sumpsit Christus ex his patribus, non ex spiritu sancto. Et sicut nos ex Deo sumus geniti, quia fecit nos: sic Christus conceptus est à S. S. quia virtute, & operatione S. S. conceptus est, non autem quia natus est ex S. S. substantia. Instantia. Ergo ubi dicitur Christus natus ex Maria virgine, ibi, Ex, non significat materiam causam. *Res.* Imò ibi significat materiam causam. Christum enim nasci oportuit ex semine David: ut eum dicitur Christus à Sp. S. conceptus, non potest particula, Ex, accipi pro causa materiali. 1. quia si hoc verum esset, non esset verum quòd natus esset Christus à virgine. 2. Quia Deus non est mutabilis. Idèdque non mutatur in carnem. 3. Quia alius assumptus carnem, non in eam mutatus est.

Additur

Isai. 7. 14.
Gen. 3. 15.

Additur, Christum esse natum ex Maria virgine, 1. ut significetur Christum conceptum virtute S. S. esse ex substantia Maria Matris verum hominem natum. 2. ut sciamus eum esse ex iis patribus, ex quibus etiam Mariæ ipsum esse promissum illum Abrahamo, verum scilicet Abrahamæ semen ex Abrahami semine propagatum, & Filium Davidis ex Davidis filia natum. 3. ut impleretur esse Scripturarum sciamus. Ecce virgo concipiet: Semen mulieris conteret caput Serpentis. Ex hac impletione vaticiniorum, quibus prædictum erat Christum nasciturum ex virgine, & quidem nata è posteris Davidis: item & hoc miraculo similiter à Prophetis prædicto, quod Christus è sola matre virgine sit natus: Ex hac inquam impletione vaticiniorum, & ex hoc impleto miraculo constat hunc hominem Iesum ex virgine natum, esse promissum illum Christum seu Messiam, ac generis humani Redemptorem. 4. ut significetur sanctificatum esse Christum in virginis utero virtute Spiritus sancti. 5. ut sciamus esse analogiam inter Christi nativitatem & fidelium regenerationem. Generatio enim Christi ex virgine est signum spiritualis regenerationis, quæ non ex sanguine, neque ex libidine carnis, sed ex Deo est.

Ioan. 1. 13.

Credere in Christum conceptum ex Spiritu S. & natum ex Maria virgine, est credere hunc naturalem Filium Dei, factum esse verum hominem miraculoso modo, & quidem unum Christum duas habentem naturas unitæ personali inter se unitas: divinam scilicet naturam & humanam, eumque esse sanctum ab utero Matris, ut me redimat, & sanctificet, atque ut propter hunc Filium sic conceptum & natum habeamus adoptionis Filiorum Dei. Non enim potest esse Mediator inter Deum & homines, qui non ipse sit homo, qui non sit iustus, qui non sit unitus cum Logo, hoc est, verus, ac natura Deus & homo, & idoneus ut conferat nobis partem salutem. Ad hunc articulum de conceptione, & Nativitate Christi penitus intelligendum, non ineptè subiicitur,

LOCVS

LOCVS DE DVABVS IN

Christo naturis.

Væstiones obseruandę sunt.

1. *An sint dua natura in Mediatore.*
2. *An sis una vel plures persona noster Mediator.*
3. *Si sis una Persona, qualis sis unio, & quomodo facta sis.*
4. *Quare oportuit fieri unionem hypostaticam.*

1. *An sint dua natura in Mediatore.*

Esse in Christo naturam diuinam, suprà probatum est. Ut igitur constet Esse duas naturas in Christo, restat, vt iam de humana eius Natura dicamus, in qua probanda non tam ipsa natura: quàm veritas naturę contra Marcionem asseritur. Christum igitur esse verum hominem, animam, & corpora constantem perfecti & verè probatur

1. *Scripturę testimonio, quę ostendunt Christum habere omnes proprietates naturę humanę, & nobis per omnia factum esse similem, excepto peccato.*

Quoniam pueri participes sunt carnis & sanguinis, ipse quoque consimiliter, &c. Apollinaris dixit fuisse quidam veram Christi humanam carnem: sed pro anima habuisse

unum Logon: at facillè refutatur: quia Christus non fuisset fratribus suis per omnia similis excepto peccato. Et manifestò dicit ipse Christus. Undiquaq; tristi

est anima mea vsque ad mortem. Hoc non competit corpori, quia corpus est res bruta: neque diuinitati, quę est expers omnis passionis. Huc pertinent & illa. Patet in manus meas depono Spiritum meum: & cum hæc dixisset, expirauit. Hoc de Christi diuinitate dici non potest, nam illa non discessit à corpore, illa est vbique, nec translatio localis illi competit.

2. *Christus esse verum hominem probatur à promissionibus diuinis. Messias promissus est talis, qui esset Sa-*

Heb. 2. 14.

Mat. 26. 38.

Luc. 23. 46.

men

Heb. 2. 16. *men Abrahami: Filius Davidis, & Filius Mariæ. Semen*
 Mat. 1. 1. *mulieris conteres caput serpentis. Ecce virgo concipies, &c.*
 Gen. 3. 15. *Christus ergo natus est & propagatus verus homo:*
 Isai. 7. 14. *assumpsit enim carnem veram: quippe quam assump-*
 Mat. 1. 23. *fit ex semine Abrahami, Isaaci, Davidis, Mariæ.*
 Luc. 1. 31. *33.*

3. *Christum esse verum hominem, probatur ex causis pro-*
pter quas assumpsit naturam humanam. Eandem naturam
oportebat pati, ac propterea eandem oportebat Chri-
stum assumere, quæ peccauit: at nostra natura pecca-
uit. Ergo nostram debuit Christus assumere, & per
consequens, eam non ex nihilo creare, neque de cæ-
lo demittere. Itemque oportebat Christum non tan-
tum assumere: sed etiam retinere naturam nostram
in æternum: quia Deus non vult nos recipere nisi in fi-
lios in Filio suo unigenito. Denique oportebat Chri-
stum fieri fratrem nostrum. Itaque nisi Christus verè
assumpsisset naturam nostram sine qua frater no-
ster esse nequit, amitteremus consolationem nobis
in æternum necessariam, quæ in sola Christi fraterni-
tate nobiscum consistit. Sum ex carne eius, & ex os-
sibus eius.

4. *Ex his testimoniis humane Christi naturæ veritas*
 Luc. 24. 38. *probatur, quibus post resurrectionem Dominus ipse discipulis*
demonstrans se verè resurrexisse. Contrectate me, & videte:
nam spiritus carnem & ossa non habet, prout me conspicitis
habere.

Obiect. Caro Adami est peccatrix: Caro Christi est non
peccatrix. Ergo Caro Christi non est Adami. Res. Est fallacia
accidentis. Non valet consequentia ab accidente ad
substantiam. Cum enim caro Adami tantum per
accidens peccatrix sit, sequitur carnem Christi tum
tantum secundum accidens illud non esse carnem A-
dami: at secundum substantiam esse eandem Adæ
carnem. Igitur istud argumentum sic potius inuer-
tatur: Caro Adami est vera: Caro Christi est Adami: Ergo
vera carnes Christi carni & per consequens Christus est verus
homo, quemadmodum & Mediatoris officium requi-
rebat,

rebat, ut esset, & maneret in perpetuum verus homo. Cum enim veri homines peccassent, verus homo debuit satisfacere. Quia vnus, & idem debet esse Mediator, qui semper pro nobis intercedat apud Patrē talis quoque, nimirum verus homo, manere debet.

Obiect. 2. Conceptus est ex Spiritu sancto. Ergo caro eius propagata est ex substantia seu diuinitate Spiritus sancti. Resp. Ex, significat efficientem causam, non materialem. In substantia, ergo ubi dicitur, Natus ex Maria Virgine, Ex, non significat materiam. Resp. Hic significat causam materialem: quia ante demonstratū est eum oportuisse nasci ex semine Abrahę. Quare autem Ex non eodem modo hic accipiat de Spiritu sancto, causa est, 1. Quia si hoc esset verum, non esset homo natus ex virgine. 2. Quia Deus non mouetur in carnem. 3. Logos assumptis carnem, non in eam est mutatus.

Obiect. 3. In Deo non sunt due nature. Ergo, &c. Resp. Ex iuris particularibus nihil sequitur. Instant. Deo nihil potest accedere. Christus est Deus. Ergo, &c. Resp. Deo nihil accedit per se, sed per se, potuit accedere copulatione. 2. Instant. Ad eum qui habet lucem inaccessam non potest natura humana accedere. Resp. Conceditur argumentum, modò ipse Deus non admoueat sibi eam. 3. Instant. Deo ignominiosum est esse creaturam. Christus homo est Deus. Ergo, &c. Resp. Deo ignominiosum est, si eius essentia mutetur in creaturam: non est autem ignominiosum vniri cum natura creata.

2. *An Christus vna sit persona, vel plures.*

Sunt due quidem in Christo nature: sed vna tantum ipse est persona, quia vnum duntaxat Christum, atque vnum oportuit esse Mediatorem merito & efficacia. Si essent due persone, essent duo Christi, quemadmodum Marcion dixit fuisse duos Christos, vnum crucifixum, alterum non: atque alterum Christum tantum descendisse super illum in cruce suspensum.

Obiect. In quo sunt due rei constituentes duas integras personas, in illo etiam sunt due persone. At in Christo sunt due

duæ res constituentes duas integras personas: nimirum Logos, que unam personam constituit: & corpus atque anima, que alteram. Ergo in Christo sunt due persone. Responsio. Nego Minoris alteram partem, nempe quid corpus & anima constituant personam. Hoc falsum esse patet ex definitione Personæ, quæ non composita humana Christi natura. Primum enim humanitas Christi sustentatur in alio, & ab alio, nempe logo. Nam tum primum exipit esse, cum esset assumpta à logo, & tunc assumpta est, cum cepit esse: quin & nunquã extitisset, nisi à logo assumpta esset, nec existeret etiam nunc, nisi à logo sustentaretur. Deinde, humana Christi natura est pars alterius, nempe unius Personæ Christi. At Persona est individuum per se subsistens, non sustentatum in alio, neque pars alterius: logos quidem persona fuit, & est: habet tamen rationem nature, quatenus assumpsit carnem: ut rectè dicatur persona naturam, & natura naturam assumpsit: non autem rectè persona personam, vel natura personam assumpsit. Humana enim natura in Christo est condita, ut sit pars alterius: & rectè dicere possumus, humanam Christi naturam esse alterius partem: si modò in partis nomine nulla includatur imperfectio. Tunc enim non sine periculo loquemur sic: ideoque multi ab hac locutione abstinuerunt. Damascenus tamen & alij hac loquendi formula sæpe utuntur.

Ob 2. Sic neque logos est Persona. Nam quod est pars alterius personæ non est persona. Logos est pars alterius personæ nempe Christi: Ergo non est Persona. Resp. Ad maiorem, Quod est pars personæ, scilicet tantum, ita ut etiam non sit persona: sed logos est pars Personæ Christi, ut nihilominus ipsa sit tota Persona, nempe Filius vnigenitus etiam ante carnem. Potest & ita responderi. Quod est pars personæ, non est persona, scilicet ea ipsa persona cuius est pars. Logos enim est pars personæ, respectu personæ Med. minimè verò pars est respectu Filij vnigeniti. Nam per se logos, & quatenus est Filius vnigenitus, est integra persona secunda diuinitatis, quæuis per se non sit

fit tota Persona Mediatoris.

Ob. 3. Deus & homo sunt dua persone. Christus est Deus & homo. Ergo, &c. Resp. Maior valet extra vnionem, Christus autem est Deus & homo in vnione. Insp. Vniuit sibi corpus & animam humanam. Ergo Personam sibi vniuit. Resp. Vniuit vnione hypostatica. 2. Insp. Vniuit partes essentielles Personae. Ergo Personam. Resp. Maior valet de partib. per se subsistentibus. In Christo autem anima & corpus non subsistissent, nisi in hac vnione. 3. Insp. Non subsistens per se est imperfectius neq. subsistit. Natura humana Christi non subsistit per se. Nostra autem per se subsistit. Ergo &c. Resp. Negatur minoris pars prior: quia etiam natura humana in Christo subsistit per se, quatenus non est per accidens, sed substantia, id est, constituit partem integri

Ob. 4. Mortuus & viuens perpetuo, non sunt idem. Christus est mortuus & perpetuo viuens. Ergo, &c. Resp. Maior debet intelligi secundum idem.

3. Qualis sit unio duarum Naturarum in Christo: & quomodo facta sit.

Facta est hæc unio per Spiritum Sanctum, id quod & verba Symboli manifestè declarant, *Conceptus à Spiritu sancto*. Significat autem conceptio ex Sp. sancto,

1. Miraculosam Christi conceptionem, creationem, ac formationem ipsius massæ in utero materno, quia ex solius matris Virginis sanguine immediatè procreatus est immediata Spiritus sancti præparatione. *Obiect. Atqui nos etiam formamur à Deo. Resp. Sed mediatè.*

2. Sanctificationem illius massæ, ut prohiberetur peccatum originis ab hoc totum, idque. 1. ut esset pura víctima. 2. ut alios sanctificaret sua sanctitate. 3. ut sciamus quicquid Filius hic loquitur esse voluntatem Dei & veritatem. 4. quia valde debuit esse noster Pontifex. Quicquid enim ex peccato natum est, peccati & vanitas est. *Ob. Atqui natus est ex peccatrice. Resp. S. S. optimè nouit discernere naturam hominis factam à deo à peccato quod à Diabolo accessit.*

3. Unionem hypostaticam hominis cum logo per Sp. S. id

id est duarum naturarum in Christo. in vnam personam copulationem. Logos caro factus est. Quod ex se nascetur vocabitur Filius Dei.

4. Quare oportueris Vnionem hypostaticam fieri.

Suprà sunt expositæ causæ, cur oportueris Christum esse verum hominem perfectè iustum, & simul verum Deum: illas ergo non est necesse rursus hic repetere. Iam articulos Apostolici Symboli, qui agūt de persona Christi, paucis explicauimus: & simul declarauimus in eorū explicatione, quæ nobis cognitu necessaria sunt, tum de diuinitate Christi: tum de humana Christi natura, eaq; à logo ex semine Dauidis assumpta, tum logo S.S. virtute personaliter vnita, atq; ex substantia virginis miraculoso modo genita.

Oportuit autem prohiberi: nulla peccata in ipsum trans-
funderentur. 1. Quia pro peccatis debuit satisfacti. 2. Quia non conueniebat logo Filio Dei assumere naturam pollutam peccato. Credere igitur in Filium Dei conceptum ex Spiritu S. est credere. 1. Illum factum esse hominem miraculoso modo, & quidem vnum Christum ex natura diuina & humana.

2. Ita sanctè conceptum & natum, nobis acquirere ius Filiorum Dei: quia hæc persona sufficiens est & idonea vt nobis repararet & conferat iusticiam. Vnitur enim logo, id est, verus & natura Deus & homo est, qualem oportet esse Mediatorem. Vult etiam hoc præstare, quia hoc fine natus est vt nos sanctificet.

Ex iis omnib. vnusquisq; nostrum certò colligere poterit: quodd illi Christus noster sit mediator. Ex ratio consequentiæ est: quia ex eo quodd est Filius Dei vnigenitus, colligitur Christum esse verum Deum Patri consubstantialem, coæternum, & eo æqualem. Ex sancta conceptione & natiuitate Christi constat ipsum esse verum hominem, tumque iustum & vnum Deitatis, seu Logo: ac talem oportebat esse Mediatorem.

DE HUMILIATIONE CHRISTI.

Ordinis ratio postulat, vt nunc deinceps articulos explicemus, qui tractant de officio Christi, ac primum

mum quidem de *Humiliatione Christi*, priore videlicet officij Christi parte, ad quam pertinent hi articuli, *Passus sub Pontio Pilato, Crucifixus, Mortuus, Sepultus, Descendit ad inferos*. His explicatis ad reliquos articulos accedemus, qui agunt de Glorificatione: de altera nimirum officij Christi parte.

Passus sub Pontio Pilato.

Credo in *Christum passum*, id est credo. 1. Quod *Christus* inde à conceptionis momento omnis generis calamitates, & miseriae pro me sustinuit. 2. Quod postremo suo tempore acerbissimos quosque cruciatus & animae & corporis fuerit pro me perpassus. 3. Quod horrendam iram Dei senserit ad compensationem & meorum & aliorum peccatorum, atq; ad placationem ira adversus genus humanum.

Differunt *Christum esse passum credere*, & in *Christum passum credere*. Illud enim est tantum fidem historicam habere de Christi passione: nec in ea fiduciam ponere: hoc verò est credere non tantum quod *Christus* sit passus: sed etiam suam fiduciam in eius passione collocare.

DE PASSIONE CHRISTI

PASSIO Christi tantum sequitur eius conceptionem, & natiuitatem,

1. Quia in eius passione consistit nostra salus. 2. quia tota eius vita fuit passio, & calamitas. Interim ex historia transactae vitae ipsius multa possunt, ac debent observari. Etenim illa 1. ostendit

hanc Personam esse Messiam promissum, cum in eo concurrant, & impleantur omnia vaticinia. 2. Est consideratio humilitatis ipsius obedientiae, quam Patri praestitit.

Cc

Quaestiones

Questiones præcipue de Passione Christi hæc sunt.

1. Quid passus sis Christus.
2. An passus sis secundum utramque naturam,
3. Que sis impulsiva passionis Christi causa.
4. Que causa finalis.

1. Quid passus sis Christus.

Passionis nomine intelligitur tota humiliatio, siue obedientia totius humiliationis, omnes miserie, cruciatus, ignominie, dolores, quibus omnibus Christus ab articulo natiuitatis ad horam vsque mortis, & resurrectionis tam anima quam corpore fuit obnoxius.

Mat. 26. 38.

Mat. 27. 46.

Mat. 27. 46.

Vnde quæq; tristis est anima mea usq; ad mortem. Deus meus, Deus meus, cur deservisti mei? Verè languores nostros ipse tulit. Principaliter autè Passionis nomine significatur postremus actus humiliationis, ac dolorum Christi: & præcipua pars dolorum fuit in anima, in qua sensit iram Dei aduersus peccatum: atque hæc est causa cur tamopere Christus horretur mortem, & tam pusillanimitas esset in morte, cum aliqd arduum.

Christi summis cruciatus fortiter sustinuerint. Aliorum enim cruciatus & supplicia non habent proportionem ad cruciatus, & supplicia Christi. Nam alij, vt Stephanus, Laurentius, &c. corporales tantum sustinebant dolores & cruciatus: intus sustentabantur à Spiritu Sancto. At Christus sensit & corporis, & animæ dolores. Nam passus est primò rustram infirmitatem, hoc est, infirmitates humanæ naturæ, osurium, sitim, defusum est, tristitia, ac dolore fuit affectus &c. 2. Paupertatem. Filium hominis non habes ubi caput inclinet. 3. Infinitas iniuriarum, contumelias, calumnias, insidias, obreccionem, opprobria, blasphemias, abiectiorem, & contemptum. Ego verum & non homo. Vidimus eum, & non erat illi aspectus, vel forma.

Mat. 8. 17.

Ioan. 4. 7. &

19. 18.

Heb. 4. 15.

Luc. 9. 58.

Mat. 12. 24.

Psal. 22. 7.

Isa. 53. 4.

Mat. 4. 1.

Heb. 4. 15.

4. Tentationes Diaboli. Tentatus per omnia, &c. 5. Mortem corporis, & quidem contumeliosam, nempe mortem crucis. 6. Grauißimos animæ cruciatus, sensum videlicet iræ Dei aduersus peccatum sibi impositum esse sentiebas. Hinc est quod alta voce clamauit, deus meus, deus meus, cur deservisti mei quasi

quasi diceret, cur non repellis à me tantos cruciatus? significat nimirum verbis illis non diuisionem nature diuinæ ab humana: sed dilationem auxilij: Videmus ita, quæ & quanta pro nobis Christus fuerit passus: ea- que nobis proponuntur, vt consideremus 1. *Ipsam historiam passionis Christi congruentem cū oraculis, & vaticiniis.* 2. *Causam, seu fructus passionis Christi.* 3. *Exemplum, quod oporteat ingredi in vitam æternam, & gloriam cælestem, nimirum per mortem, sicut Christus: ac tria ista potissimum in passione Christi consideranda sunt.*

Obiect. Temporalis & æterna pena nulla est proportio. Christus est passus tantum temporales penas. Ergo non potuit satisfacere infinitæ Dei. *Resp.* Ad Maiorem, Nulla est proportio temporalis & æternæ pænæ, scilicet in eodem gradu & eodem subiecto.

Quest. Sed quomodo vnius personæ ratio potest respondere infinitorum hominum peccatis? *Resp.* potest, duplici de causa. 1. Quia est verus Deus. *Obiect.* Atqui Deus non potest mori & pati. *Resp.* Deus non potest pati, scilicet secundum id quod Deus est. Vel, Concedo totum argumentum rectè intellectum: ita nimirum vt non sit Deus secundum id quod est mortuus. *Ob.* Christus non est Deus secundum id quod passus est. Ergo falsum est quod dicitur, deum Ecclesiam redemisse suo sanguine. *Resp.* Est communicatio idiomatum, id est, Synecdochica locutio, verum tamen in concreto: id est, ea persona quæ Deus & homo est, redemit Ecclesiam. *Communicatio Idiomatum* est tribuere toti personæ id, quod alterius naturæ est proprium, idque in concreto tantum: quia nomen Concretum significat personam in qua est vtræque natura & eius naturæ proprietas de qua aliquid prædicatur. Atque ideo fit vt nihil impediat quominus prædicetur de tota persona quod alterius naturæ est proprium, modò illa proprietas in persona inest. Contrà autem de nomine abstracto tantum eius naturæ proprietates prædicantur, cuius sunt propriæ.

Cc ij

2. Propter

2. *Propter gravitatem supplicij, quia passus est id quod nos in eternum debuissimus pati. Equipollet igitur ipsius passio pœnæ æternæ, imò eam superat, quia Deum pati plus est, quàm omnes creaturas interire.*

2. *Secundùm quam naturam Christus sit passus.*

Non secundùm vtramque naturam, neque secundùm diuinitatem suam, sed secundùm humanam naturam tantùm passus est anima & corpore. Diuina enim natura est immortalis. Ita autem passus est secundùm humanitatem suam, vè morte, & passione sua satisfecerit pro infinitis hominum peccatis.

QV. Sed cur Deus passionem patitur? Resp. Quia non est mutabilis: & ipsa vita non potest mori. Hæc sustinuit humanam naturam in doloribus, & post mortem restituit eam in vitam.

Obiect. Deus suo sanguine redemit Ecclesiam Act. 20. 28. Ergo Deus est passus. Resp. Non consequitur: quia à concreto ad abstractum non valet consequentia. Item mutatur genus prædicationis. *Deus est mortuus*, figuratè dicitur per *Communicationem idiomatum*, & per *Synecdochèn*. Cum autem dicimus, *deus est mortuus*, id sine figura. Concretum significat subiectum habens formam. Abstractum verò nudam formam. Non valet igitur consequentia. Homo est cõpositus ex elementis & est corporeus. Ergo & anima est corporea. Quia non omnia competunt formæ quæ subiecto. Non sequitur etiam Christus Deus est mortuus: ergo Christi deitas est mortua: nam à concreto ad abstractum non valet consequentia.

Impleuit ergo Christus Legem, 1. *In illa sua propria*. 2. *Satisfactione pro nostris peccatis sufficienti & perfectissima.* Satisfactio autem eius sit nostra, applicatione, quæ est duplex. 1. *A Deo, qui nos iustificat propter meritum Christi.* 2. *A nobis fide.*

Cæterùm, probatur quòd fuerit alia natura in Christo quæ non est passa & mortua. *Destruissè templum hoc,*

DE HOMINIS LIBERAT. 405

Et tribus diebus erigam illud. Mortuus secundum carnem & vivificatus Spiritu. Mortuus sum, & ecce vivo. Habeo potestatem ponendi animam.

Ioan. 2. 19.
1. Pet. 3. 19.
Apoc. 1. 18.
Ioan. 10. 18.

Addamus & illud. Ut aliquis pro alio satisfaciat debent ista concurrere; 1. Sufficiens satisfactio, 2. Spontanea. 3. Ut is cui debetur, sit contentus.

Causa impulsiva passionis Christi.

1. Amor Dei erga genus humanum. Ita Deus dilaxit mundum, ut Filium suum unigenitum dederit. 2. Misericordia Dei erga lapsos in peccatum. 3. Dei voluntas ulciscendi iniuriam Diaboli, qui in Dei consuetudinem nos ab ipso auerterat atque imaginem Dei mutilaverat in contumeliam creatoris.

Ioan. 3. 6.

Obiect. Annon Christus implevit Legem? Resp. Implevit.

1. Iustitia sua. 2. Satisfactio pro nostris peccatis: utraque est perfectissima: satisfactio autem sine nostra applicatione, quae duplex est. Prior est à Deo, qua nos Deus iustificat propter Filij sui meritum, & facit, ut definamus peccare: Altera est à nobis. Applicamus enim nobis meritum Christi, quando statuiamus vera fide Deum propter Christum Filij sui nobis remittere peccata. Inft. Si Christus implevit Legem, cur à Deo tam graviter puniatur? Pone enim sua peccatorum stipendium. Resp. Ad Maiorem, Innocens non debet plecti pro nocentibus. 2. nisi innocens se ultro offerat pro nocentibus. 3. nisi valeat patiatur innocens pro nocentibus; ut praestet dolorem sufficiens. 3. nisi se offerat ad satisfaciendum: atque ita quidem, ut non peras in suspitione, sed in erga. 4. nisi possis praestare, ut pro quibus se offerat ad satisfaciendum hi desinunt in posterum peccare. 5. nisi sit eiusdem naturae cum illis pro quibus, satisfacit. Talis satisfactor si substituitur, nihil fit contra iustitiam Dei. sic enim patiendo uterque servatur, nimirum & patiens, & pro quo fit passio. Talis autem vas, & satisfactor est Christus, qui non tantum est homo, vel eiusdem naturae nobiscum: sed etiam nos sumus eius membra: cum vero totum luit poenam, pleuntur etiam membra. Propter hanc nostri cum Christo capite coniun-

tionem, passum Apostoli aiunt nos passos esse in Christo.

4. Causæ finales passionis Christi.

Passionis eius utilitas 1. est, ut eius passio esset adpropiti-
ficiens pro peccatis, seu redemptio nostri. 2. Paterfactio
amoris, bonitatis, misericordiae, iustitiae Dei, dum punit Fili-
um pro nobis. Sunt ergo finales causæ præcipuæ, Salus nostra
& gloria Dei. Ad priorem pertinet agnitio magnitudi-
nis peccati, ut sciamus quantum malum sit peccatum
& quid mereatur. Mortem non esse perniciosam piis,
& ideo non esse timendam. Ad posteriorem, iustifica-
tio, in qua omnia beneficia comprehenduntur quæ
Christus meritus est moriendo, & quæ conferret nobis
emersionem ex morte.

Obiect. Sed si pro omnibus satisfecit, omnes servari debent.
Resp. Satisfecit pro omnibus, quoad Satisfactionem,
non quoad Applicationem. Liberat nos autem, 1. Quia
Pater ad hoc ordinavit eum, seu quia pater vult. 2. Quia fi-
lius volens se offerri. 3. Quia eius est adpropitiificiens.

Credere in Christum passum, est credere 1. quod in-
de à conceptionis tempore omnis generis miseriae pro me &
omnibus fidelibus, sustinueris. 2. Quod extremo suo tempore, a-
cerbissimos quosque cruciatus sustinueris pro me & omnibus
fidelibus. 3. Quod horrendam iram Dei senseris ad compensa-
tionem meorum & totius mundi peccatorum, & ut placaret
iram Dei adversus peccatum. Credere Christum passum,
est ita credere, ut tantum habeas fidem historicam. Credere
in Christum passum, est fiduciam in eius passionem collocare.

Quæst. Quare conceptionem Christi mox sequitur eius
Passio? *Resp.* 1. Quia in eius conceptione & passione tota salus
nostra consistit. 2. Quia tota eius vita fuit passio & calamitas.

Quæst. 2. An igitur ex historia vite ab ipso transacta ni-
hil observatum dignum est? *Res.* Imò est. Nam 1. ostendit hanc
personam esse Messiam promissum, cum in eo omnia vati-
cinia impleantur. 2. Obedientiam, quam Patri præstavit.

Obiect. At etiam in lege Moysi fuerunt sacrificia propitia-
toria. *Resp.* Non proprie expiatoria, sed typica. Christi
autem sacrificium est unicum expiatorium.

Passus

Passus sub Pōntio Pilato.

Pilati fit mentio in passione Christi. 1. *Quia testimonium Christus accipere voluit innocentia sua*; nimirum ut sciremus ipsum voce ipsius iudicis innocentem pronuntiatum.

2. *Quia debuit solenniter condemnari: ut nempe sciremus ipsum, quantumvis innocentem, damnatum tamē esse, ne nos condemnemur: sicut & mortem sustinuit, ut nos ab ea liberaremur.*

3. *Ut admoneremur impletionis Prophetiae. Non recedes Gea. 49¹⁰. sceptrum de Iuda, & legislator de pedibus eius, donec veniat Silo.* Tunc enim ablatum est sceptrum de Iuda, quū Christus, à quo primū absolutus erat, paulō post condemnatus est à Pilato Præfide Romano. Hæc ergo circumstantia in *Passione Christi* diligenter consideranda est, ut sciamus hunc esse Messiam: quia omnes cōditiones implentur in hoc, quæ requiruntur in Messia: quarum una erat & hæc prædictio de auferendo sceptro de Iuda.

4. *Ut sciremus Christum ab ipso quoque Deo condemnatū fuisse, ac proinde eum Deo pro nobis satisfecisse.* Nam iudicij ordinarij præses, est ipse Deus.

Non igitur Christus clam debuit à Iudæis abripi, neque per tumultum ad mortem pertrahi: sed legitimo ordine, & iudicio, ac facta inquisitione in omnes accusationes Christi, voluit ipsum Deus, 1. *Examinari*, ut patefieret eius innocentia. 2. *Damari*, ut constaret eum innocentem ante pronuntiatum, non sua sed nostra culpa condemnatum esse: atque ut ita ipsius damnatio iniusta, esset loco iustissimæ damnationis nostræ. 3. *Interfici*, tum ut implerentur vaticinia, tum ut constaret Christum, & à Iudæis, & à gentibus esse interfectum.

Crucifixus,

Credo in Christum Crucifixum, id est credo Christum subiisse hanc pœnam, & hanc maledictionē crucis mea

C c iij

mea

Passus

mea causa, cumque pro me maledictioni diuinæ factum esse obnoxium, quam ego, & nos omnes eramus meriti, cuius maledictionis etiam typus erat mors crucis à Deo maledicta.

Tribus autem de causis Deus voluit Filium suum obire tam probrosum mortis supplicium. 1. *Ut sciremus, ipsi incubuisse maledictionem peccatis nostris debemus*, atque ita nos ad maiorem gratitudinem exaltaremur, considerantes, quàm detestabilis res sit peccatum, adeo ut non potuerit expiari nisi acerbissima, & maxime probrosa morte Filij sui vnigeniti. 2. *Ut esset asperatio supplicij*, atque ita nos tanto magis confirmaremur in vera fide, dum consideramus Christum hoc supplicij genere recepisse in se reatum nostrum, adeoque ipsam poenam, & maledictionem. iuxta illud, *Maledictus qui pendet in ligno*. 3. *Ut curritur respondere figuris*, atque ita nos sciremus typos impletos esse in Christo. Nam. 1. *sacrificia, quæ adumbrabant victimam Christi, lignis imponebantur, ut significaretur, quod Christus ligno affixus, sacrificium suum peragens, hostiam sanctam offerret Patri*. 2. *Sacrificia in altum eleuata, ut sequens comburerentur, significabant exaltationem Christi in ara crucis*. 3. *Idem adumbratum est in Isaaco, qui lignis impositus erat à Patre sacrificandus*. 4. *Hoc supplicij genus depingit serpens æneus, quem Moyses palo affixum in deserto erigebat. Ipse Christus hunc ænei serpentis typum de se interpretatus est. Prou. Moyses exsulit serpentem in deserto: ita exollit oportet Filium hominis*.

Ioan. 3. 18.

Mortuus.

Credo in Christum mortuum, hoc est credo Christum non tantum esse passum cruciatus maximos mea causa: sed etiam ipsam mortem, atque moriendo mihi impetrasse remissionem peccatorum, reconciliationem cum Deo: & per consequens etiam Spiritum Sanctum inchoantem in me nouam vitam, ut denuo fiam templum dei, tandemque vitam æternam consequar, in qua deus in æternum à me celebrandus est.

DE

DE HOMINIS LIBERAT. 409
DE MORTE CHRISTI

Versiones precipue sunt.

1. Quomodo Christus dicatur mortuus.
 2. An Christum oportuerit mori.
 3. Quo fructus Mortis Christi.
1. Quomodo Christus dicatur Mortuus.

Hanc questionem mouere necesse est propter hereticos, qui sensum huius articuli deprauarunt. Marcion negabat eum verè esse mortuum: quemadmodum etiam affirmabas totam ordinariam humanam naturam dispensationem in Christo, ac illa omnia quae Christus pro nobis subisse, imaginaria fuisse, & ipsum visum esse tantummodo ut hominem. Nestorius naturas in Christo separabat, nec Filium Dei, sed hominem tantum mortui voluit. Noli gloriari, Indæ (inquiēbat) Deum non crucifixisti. Vbi quitaris credens naturam humanam Christi à momento incarnationis sic fuisse omnibus deitatis proprietatibus ornata: ut inter eam & deitatem hoc intersit, quod illa per accidens habeat quicquid hæc per se & ex se habet. Hinc fit ut Christum in morte, imò cum fetus lateres in utero virginis, non tantum deitate, sed etiam corpore in celo & ubiq; fuisse imaginemur. Hoc illud est quod formam Dei vocant.

Christus igitur verè & corporaliter mortuus est, vera scilicet diuisione animæ eius à corpore, ita ut non modò non fuerit ubique simul anima & corpus, sed ne quidem simul fuerit in vno loco. Quamuis clamasset voce magna, emisit Spiritum. Iesus autem emissæ vocis magna expirans. Pater in manus tuas depono spiritum meum: Es quoniam hæc dixisset expirans. Et inclinato capite, tradidit Spiritum. Sed alterum quoque addendum, nempe licet anima à corpore esset separata, tamen legem corpus & animam non deseruisse, sed mansisse nihilominus & animæ & corpori coniunctum, eoque illa animi, & corporis diuisione nequaquam diuulsas fuisse duas in Christo naturas.

Ob. Cur ergo clamauit, Deus meus, Deus meus, cum desereret
isti mo

Mat. 27. 50.
Mar. 15. 37.
Luc. 23. 46.
Ioa. 19. 30.

Mat. 27. 46.

Ad. 10. 31.

isti me? Resp. Propter dilationem auxilij. Diuelli enim duę in Christo naturę non debuerunt: quia scriptum est, *Deus Ecclesiam proprio suo sanguine acquisiuit.* & Filium Dei esse oportebat, qui moreretur pro peccatis nostris, vt pro iis esset pretium sufficiens. Ex his etiam liquidò constat, *Vnionem naturarum in Christo non esse vbiquitatem.* Nam anima à corpore diuulsa non fuit in sepulchro cum corpore, & per consequens non vbique, quia quod est vbique, nunquam diuelli poterit.

Ob. At sicut virtus, id est diuinitas, dicitur egressa ex ipso, sic etiam expirauit. Resp. Inest dissimilitudo. Quia diuinitas manens in humana natura, tamen operabatur extra eam. Anima autem discedebat à corpore. Dissimilitudinis ratio est: quia diuinitas est actus increatus atque infinitus: anima autem actus creatus.

2. An Christum oportueris mori.

Rom. 6. 23.

MORI Christum oportuit. 1. Propter *iustitiam Dei*, vt, nimirum iustitię Dei satisfaceret, quę requirebat mortem hominum, à quibus ea erat offensa. Nā summi boni læsio est expianda summo supplicio, vel vltima destructione naturę, hoc est, morte rei damnati propter peccatum: iuxta illud, *Si pendium peccati mors est.* Filium autem Dei oportuit mori, vt pro peccatis nostris esset *aliquis* sufficiens. Nulla enim creatura potuisset tale supplicium sustinere, quod æterno æquipolleret, & simul temporale esset.

Obiect. Meriti sunt eternam penam, quicunque Deo per Christum non reconciliantur. Ergo non debens anima à corporis separari, vs possint pati eternam damnationē. Resp. Hoc non sequitur: sed illud, Oportet corpus & animam simul esse vt possint illam pati, quod fiet tandē.

2. Propter *veritatem Dei*, nempe vt veritati diuinę satisfaceret: comminatus enim Deus erat mortem simul ac peccassemus, quam comminationē oportuit impleri admissio peccato. Atq; hæc est illa commi-

natio

natio ab ipso Deo pronuntiata. *Quocumq; die comederis ex eo, morte morieris.*

Gen. 3. 17.

Obiect. At non continuò mortuus est Adam. *Resp.* Reuerà spiritualiter moriebatur morte æterna; & iam tum erat mortuus. *Audini* (inquit) *vocem tuam*. Erat terror & sensus iræ Dei, Lucta cum morte, Amissio omnium donorum corporis & animi. Sed accedit *Euangelij*. Non enim expressè Deus dixerat, quòd omninò totus è vestigio esset moriturus. Nam sic in æternum periisset. Filius obtulit mitigationem, excitauit ad nouam vitam, vt tamen morti corporali maneret obnoxius, quæ tamen eilethalis non esset.

3. *Propter promissionem patribus factam*, tum verbis, vt apud *Isaiam*, *Sicut omni ad occisionem ducitur, & quasi agnus coram consore suo obmutescis, nec aperis os suum: tum sacrificiis*, quibus promisit Deus Christum debere mori, & quidem tali morte, quæ sit æquipollens pretium pro peccatis. Hoc autem nullius creaturæ potuit esse opus: sed solius Filij Dei: ac proinde Filiū Dei tam diram oppetere mortē pro nobis oportuit. *Ob.* Ergo in iis, non satisfit iustitia Dei, qui puniuntur: quia pena eorum est æterna. *Resp.* Satisfit per æternum supplicium. *Inst.* Sic igitur nos poterimus euadere maledictionem per nos ipsos. *Resp.* Ita nunquam liberabimur, sed pœnam sustinebimus æternam.

Heb. 5. 7.

Ex supradictis triplicem doctrinā libebit haurire. 1. *Maximè nobis fugienda esse peccata quæ videlicet expiari non potuerunt, nisi interueniente morte Filij Dei.* 2. *Nos debere gratos esse erga Filium Dei pro tanto ipsius beneficio in nos ex inenarrabili gratia collato.* 3. *Omnia peccata nostra, quot, quanta, & quam grania illa sint sola Christi morte esse expiata.*

3. *Fructus mortis Christi.*

Fructus mortis Christi est totum opus redemptionis nostræ, & quidem, 1. *Iustificatio seu peccatorum remissio*, quia iustitia Dei postulat vt non his peccantem deus puniat: in Christo autem puniuit nostra peccata:

ideo

Ioan. 1. 7. ideo eadem in nobis non puniet. *Sanguis Iesu Christi purgat nos ab omni peccato: tam originali, quàm actuali: tam facti, quàm omissionis. Huius effectus causa est Christi mors.*

2. *Donatio Spiritus Sancti & per eum regeneratio, seu noua uita, quia Christus morte sua non tantum nobis impetrauit condonationem peccati, & reconciliationem cum Deo: sed etiam donationem Spiritus S. ut eius virtute vetus homo cum Christo crucifigeretur, hoc est, ut per Spiritum Sanctum efficacia meriti Christi, & nostri in ipsum insitione, aboleretur in nobis praua nostra & nondum regenita natura: atque ex aduerso iustitia in nobis inchoaretur, imago Dei à Diabolo in nobis destructa restitueretur, ac nos per eundem Spiritum impelleremur, ad gratitudinem pro tanto beneficio præstandam. Christus factus est nobis, iustitia, sapientia, sanctificatio & redemptio. In ipso estis consummati.*

1. Cor. 1. 30.
Col. 2. 10

Gal. 4. 6.

Mors Christi in regeneratione efficienda est causa impulsiva duplici respectu. 1. Respectu Dei, quia propter mortem Christi Deus nobis condonat peccatum, & dat S. S. Quia estis filij, misit Deus Spiritum Filij sui in corda uestra, clamantem, Abba, id est Pater. 2. Respectu nostri habet rationem eiusdem causæ impulsivæ: quia qui vera fide Christi meritum percipiunt, & eius mortem sibi applicant, non impossibile est non esse gratos. Omnes nempe iustificati se comparant ad grata Deo facienda: non enim potest regeneratio, vel studium obediendi Deo, separari ab applicatione, nec beneficii regenerationis à iustificationis beneficio: Omnes qui iustificantur etiam regenerantur: & omnes regenerati sunt iustificati. Ob. Regenerationem Apostolus tribuit Resurrectioni: hinc autem regeneratio morti Christi tribuitur. Resp. Tribuitur morti Christi quoddam ad eius meritum: moriendo enim regenerationem nobis meritis est: Tribuitur autem resurrectioni Christi quoddam ad applicationem: resurgendo enim nobis applicat regenerationem

1. Pet. 1. 3.

generationem, & dat nobis Spiritum Sanctum.

Ioan. 3. 16.

3. *Vita aeterna etiam fructus est Mortis Christi. Ita Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum dederit, ut quisquis credis in eum non pereat, sed habeat vitam aeternam. Vitam aeternam dedit nobis Deus: & hac vita in Filio eius est.*

1. Ioan. 3. 11.

Obiect. Si Christus pro nobis est mortuus, cur ergo & nos morimur? Nam pro quo alius est mortuus, is non debet ipse mori: alioqui gemina videretur satisfactio. *Resp.* pro quo aliquis mortuus est, is non debet mori, scilicet ita ut satisfaciatur, hoc est, ita ut mors eius sit meritum, vel satisfactio: sed alie sunt cause cur nobis sit moriendum. Nos morimur, non ut satisficiamus diuinæ iustitiæ, sed ut per mortem tanquam per medium percipiamus dona, quæ Christus morte sua nobis est meritis. Nam temporalis illa mors nostra est. 1. *Admonitio de peccati magnitudine.* 2. *Purgatio nostri:* per eam enim expurgantur in nobis reliquæ peccati. 3. *Transitio in vitam aeternam:* per mortem enim corporalem fit fideliū in vitam aeternam transitus. *Inq.* Sublata causa tollitur effectus: at in nobis per Christum sublata est causa mortis, nempe peccatum. Ergo etiam effectus, nempe mors ipsa tolli debet. *Resp.* Ad Maiorem. Vbi sublata est causa, scilicet omnis in nobis autem non omnis causa mortis est sublata, quod ad expurgationem peccati attinet: et si sublata sit, quod ad peccati remissionem. Responderi potest ad minorem, sublatum est peccatum, quod attinet ad reatum: nō autem sublatum est, quod ad materiale peccati.

Et sepultus.

CAUSE sepulture Christi sunt. 1. *Pro sciamus eum verè mortuum esse.* Non enim viui sepeliuntur, sed mortui tantum. Atque huc pertinent aliquot partes historię, ut quod Christus lancea sit percussus, quod de cruce sit sublatus, quod sit unctus, & linteis involutus. Ut enim ex tactu, & palpatione, ex esu & conspectu post resurrectionem

414 DOCTR. CHRIST. 2. PARS.

rectionem colligimus eum verè resurrexisse: sic ex illis colligimus eum verè mortuum esse.

2. *Vi postrema pars humiliationis, qua se nostra causa demissit, accederet.* Ea erat sepultura, in qua non minus ipsius corpus in terram proiciebatur, quàm aliud cadauer. Mortuum corpus est quidem sensus expert: attamen ei nihilominus est ignominiosum terræ committi, quemadmodum dicitur. *In puluerem reuerteris.* Et sicut resurrectio Christi ex morte, est pars gloriæ: sic sepultura, hoc est, demissio inter cadauera, est pars humiliationis.

3. *Oportebat typos impleri:* prædictum erat typo Ionæ triduum manentis in Cete, Messiam sepeliendum. Ergo propter huius typi impletionem debuit etiam sepeliri, & ad tertium usque diem in sepulchro manere.

4. *Voluit sepeliri, ne nos exhorresceremus sepulchrum:* sed sciremus caput nostrum Christum per sepulchrū & mortem nobis viam aperuisse ad cœlestem gloriam: ac proinde nos esse resuscitandos ex sepulchro, etiam si moriamur.

5. *Vi sciremus nos esse verè à morte liberatos:* nam in eius morte, cuius est testimonium sepultura, consistit nostra salus.

6. *Vi constaret de ipsius resurrectione, nempe quoddam posset verè resurgere, & ostendere se vicisse mortem, & non esse phantasticam resurrectionem, sed reuiuiscantis cadaueris.*

Rom. 6.4.

7. *Vi nos spiritualiter, hoc est peccato mortui iam quiescimus à peccato. Sepulsi sumus una cum Christo per baptismum in mortem, ut sicut excitatus est Christus à mortuis in gloriam Patris, ita & nos in noua vita ambulemus.*

Descendit ad inferos.

Credo in Christum, qui descendit ad Inferos, hoc est, Credo Christum pro me sustinuisse in anima dolores, & cruciatus infernales, atque ignominiam summam

mam impiis in inferno debitam; ne videlicet mihi descendendum esset ad inferos, & ne vnquam illa pati cogerer, quæ alioqui omnia apud inferos in æternum passurus essem: sed vt è contrario potius ascenderem cum Christo in cælum, atque ibidem cum ipso in æternum summa felicitate & gloria fruerer. Hic est vsus articuli de descensu ad inferos, nunc paulò copiosius explicandum quis sit illius Articuli sensus, vel *quid proprie sit ille Christi descensus ad inferos.*

*Infernus in Scriptura tripliciter accipitur. Significat nempe. 1. Sepulchrum, Deducitis carnos meos cum dolore in infernum, Non derelinques animam meam. in inferno: nec dabis sanctum suum videre corruptionem. 2. Locum damnatorum: vt in historia de diuite & Lazaro. 3. Dolores inferorū, hoc est, terrores, ac cruciatus animæ & conscientie. Angustie inferni me comprehendunt. Dominus deducis ad inferos, & reducis, id est in summos cruciatus, ex quibus deinde rursus eripit. Hoc tertio modo hic accipitur, nam de sepulchro nō potest hic articulus intelligi, quia præcedit, *sepultus est.* Si quis articulum posteriorem prioris exegesis dicat, nihil dixerit, quoties enim duæ locutiones rem eandem exprimentes coniunguntur, ita vt altera sit alterius exegesis, posteriorem priore clariorem esse conuenit: deinde non est verisimile in hoc symbolo tam breui & succincto, eandem rem bis dici verbis commutatis. Neque de loco damnatorum potest hic articulus intelligi: dixit enim Christus, *In manus tuas depono Spiritum meum: & ad latronem, Hodie tecum eris in paradiso:* quasi dicat, *hodie eris tecum,* quod ad animam meam attinet, *in paradiso,* hoc est, in loco salutis, ac felicitatis sempiternæ, vbi liberatus ab omni cruciatu amœnissima frueris quiete. De deitate Christi id non intelligendum, nempe quòd illa eodem die vnā cum anima latronis esset futura in Paradiso: Nam diuinitas est & erit vbique. *Eris in Paradiso tecum,* scilicet quem vides in cruce pendentem.*

Significat ergo descensus ille Christi ad inferos. 1. Summos cruciatus

Gen. 42. 38.

Ps. 116. 10.

Ps. 116. 3.

1. S. am. 2. 6.

Luc. 23.

46. & 43.

cruciatu, ac dolores, quas Christus perpeſſus eſt in anima ſua: nempe iram Dei aduerſus peccata, & quidem talem, qualem damnati experiuntur partim in hac vita, partim in futura vita. 2. *Maximam, atque extremam ignominiam qua Chriſtus affectus eſt.* Iſta Chriſtum eſſe perpeſſum probatur teſtimonio illo Davidis antè citato. *Anguſtia inferni comprehenderunt me: quod de Chriſto dicitur, in perſona Davidis.* Similia dicta ſunt quibus idem probatur. *Dominus voluit conſpici eum in inferniſſate. Undignaque triſtis eſt anima mea uſque ad mortem.* Idem demonſtrant cruciatu in horto, cum ſudaret ſanguinem. *Coniecit in eum omnes iniquitates noſtras Dominus.* Propterea exclamat, *Deus meus, Deus meus, cur deſeruiſti me?* Hac etiam ratione id ipſum probatur, quia non tantum corpore: ſed & anima debuit pati, ut ſcilicet etiam animas noſtras redimeret.

Iſai. 53. 70.

Mat. 26. 38.

Luc. 22. 44.

Iſa 53. 6.

Mat. 27. 46.

Ioan. 19. 30.

*Ob. 1. Articuli fidei debent propriè intelligi. Reſp. Si non pugnat aliquis articulus propriè acceptus cum aliis Scripturæ locis. At hic articulus de deſcenſu Chriſti ad inferos propriè acceptus, pugnat imprimis cum hoc dicto Chriſti, *Conſummatum eſt.* Nam ſi Chriſtus omnes redemptionis partes in cruce complevit & conſumavit, nulla fuit cauſa cur deſcenderet ad inferos, ad locum nempe damnatorum.*

*Ob. 2. Deſcendit ad inferos & quidem locali deſcenſu (ſicut aſſerunt Papiſtæ) ut inde Patres liberaret. Reſp. 1. Negatur Chriſtum localiter in infernum deſcendiſſe: idque hac ratione. Si Chriſtus localiter deſcendiſſet in infernum, aut ſecundum divinitatem, aut ſecundum animam, aut ſecundum corpus deſcendiſſet. Non ſecundum divinitatem: nam illa eſt ubique: non ſecundum animam, quia dicit, *Pater, in manus tuas depono Spiritum meum. Inſi. At poterat etiam in manu Patris eſſe, hoc eſt, in deſenſione Patris, in inferno.* Iuxta illud. *Si ſtravero lectum meum in inferno, tui ades. Id eſt, & illic ero Deo cara, illic etiam cuſtodiet me ne peram.* Reſp. Alter locus explanat alterum, prius enim dixerat, *Hodie mecum eris in Paradifo, hoc eſt, in loco, & ſtatu beatorum**

Luc. 23. 46.

Pſal. 139. 7.

Luc. 23. 24.

beatorum, ubi uterque est immunis ab his cruciatibus, hoc est, loquitur de felicitate & libertate, quæ non est in inferno. unde etiam liquet Christum hoc dixisse Latroni non de diuinitate, sed de eo quod patiebatur, nempe de anima. Nam diuinitas erat cum Latrone, neque Christus secundum eam patiebatur, aut liberabatur, at secundum animam. Denique non secundum corpus localiter Christus descendit ad inferos: quia corpus erat in sepulchro, nec aliunde surrexit quam ex sepulchro. Consequitur ergo non posse hunc articulum intelligi de locali descensu ad inferos. *Ref. 1. Esi verum effes localiter Christum ad inferos descendisse: tamen non ob hanc causam descendisses, quam illi fingunt, nempe ut Patres liberares.* Id quod hac ratione probatur. Si Christus localiter ad inferos descendit, aut patiendi, aut liberandi causa descendit. Non patiendi causa, quia iam omnia erant in cruce consummata: quo modo & ipse Christus pendens in cruce dixit, *Consummatum est.* Non descendit causa liberandi Patres. *1. Quia hoc fecit patiendi pro ipsis in terra. 2. Facit idem potentia, & efficacia diuinitatis suæ, inde ab initio mundi, non animæ aut corporis descensu ad inferos. 3. Patres non fuerunt in Limbo: Ergo non potuerunt inde liberari.* Iuxta illud. *Inser nos & vos hiatus ingens constitutus est, ut si quis voluit hac transire ad nos non possint, neque istud hinc transire.* Et ibidem, *Lazarus dicitur esse in sinu Abrahæ, non in limbo. Infernum anima suæ in manu Domini.*

Ioan. 19. 30.

Luc. 16. 26.

Ob. 3. Non quidem patiendi, seu liberandi causa, Christus descendit ad inferos, sed (sicut nonnulli volunt) ut ostenderet Diabolo & mortis victoriam suam, atque ita in terram inciteret. Id, inquam, confirmatur illo Petri dicto, *Per quem etiam spiritibus qui sunt in carcere, profectus prædicantis olim inuocaueris.* *Ref. 1. Quod eam ob causam descenderit ad inferos Christus in Scrip. non reperitur: illud autem Petri sic intelligendum: Christus profectus, hoc est, inde ab initio missus à Patre ad Ecclesiam,*

1. Pet. 3. 19.

hiam suo spiritu hoc est diuinitate sua spiritibus illis qui
 iam sunt in carcere, id est, in inferno, predicauit dum quum
 adhuc uiuebant & erant immorigeri, nempe ante diluui-
 um, ac tempore Noe, eos inuitans ad repulcentiam.
 Sic & intelligendum est alterum Petri dictum. *Mor-
 tuis quoque predicatum est Euang.* Mortuis scilicet qui
 nunc sunt mortui, vel qui mortui erant cum Petrus il-
 la scriberet; & qui tunc uiuebant quum predicaretur
 iis Euang. *Inst. Christus descendit ad inferiores partes terra.*
Ergo ad inferos. Resp. Ad inferiores partes terre, id est, in
 terram, quæ est infima mundi pars. Probatur hæc
 interpretatio ex Apostoli scopo qui facit eo loco an-
 tithesein summæ gloriæ & summæ humiliationis Chri-
 sti. Licet autem hæc loca à nonnullis ad opinionem
 istam stabilendam allata intelligi deberent de locali
 Christi descensu ad inferos, non tamen facerent pro
 ipsis, sed potius pro Pontificiis, docentibus Christum
 apud inferos prædicasse Patribus, eosque liberasse.
 Quod si uero pontificios hæc testimonia non iuuant,
 multo minus istos iuuabunt. Nam certum est inde non
 posse probari Christum descendisse ad inferos, ut Mortui &
 Diabolo terrorem incuteret. Non quidem impia est ista
 sententia, & est à multis Patribus approbata: verum
 ab illa discedo, quod nullis nitatur firmis rationib; &
 contrariæ rationes in promptu sint. Nam 1. Christus
 ipse dixit (que testimonia iam sepius recitata sunt) *Hoc
 mecum eris in paradiso. Pater in manus tuas depono spiritum
 meum.* Item. *Consummatus est.* 2. Si triumphandi causâ de-
 scendit, esset hic articulus inisimæ glorificationis: At non est
 uerisimile Christum glorificationis initium sumpsisse
 in inferno. Nam constat ex Antithesi Descensum
 Christi ad inferos esse gradum humiliationis in bonum;
 interim fateor Christum Diaboli magnum incussisse
 terrorem, id uero morte sua, qua nimirum Diabolo,
 peccatum, & mortem debellauit.

Tertia die resurrexisset à mortuis.

Credo quod Christus depulit à se mortem, uiuificauit

1. Pet. 4. 6.

Eph. 4. 9.

cauit corpus mortuum, animæ rursum copulauit corpus, restituit sibi vitam beatam, æ celestem & gloriosam & quidem propria potentia.

Quæstiones de resurrectione Christi præcipue sunt.

1. *An Christus resurrexerit.*

2. *Quomodo resurrexerit.*

3. *Quare resurrexerit.*

4. *Fructus resurrectionis Christi.*

1. *An resurrexerit Christus.*

Quod Christus resurrexerit, probant testimonia Angelorum, mulierum, Euangelistarum, Apostolorum, aliorumque sanctorum, qui post resurrectionem eius ipsum viderunt, ipsum palparunt, & cum ipso locuti sunt. Apostolis credendum esset propter auctoritatem ecclesiam, etiam si non vidissent eum.

2. *Quomodo Christus resurrexerit.*

Resurrexerit Christus primò propria potentia, nempe Iohan. 2. 19.
Iohan. 10. 18.
Ira diuina. *Destruite templum hoc & tribus diebus ædificabo illud.* Potestatem habeo ponendi animam meam, & potestatem habeo rursus eam assumendi. Sicut Pater excitat mortuos, & uiuificat: ita Filius quos uult uiuificat. Iam. 3. 1.

Ob. Atqui Pater suscitauit eum: Ergo non ipse se. **R.** Pater suscitauit Filium per ipsum Filium, non tanquam per instrumentum, sed tanquam per alteram personam eiusdem essentia, & potentia cum Patre. Filius à Patre suscitatus est per semetipsum: implemet suscitauit se suo Spiritu. 2. *Secundum eam naturam Iesu Christi uerus Deus & homo resurrexerit, secundum quam erat passus, nempe secundum humanam naturam, & quidem ueram, atque eandem essentia, & proprietatibus, eamque non deificatam, sed glorificatam, depositis infirmitatibus.* Videte manus meas, & pedes meos: nam ego ipse sum. Contra. *Tate me & uidete: nam Spiritus carnis & ossa non habes, prout me conspicis habere.* Et certè nihil aliud resurgere potuit, quàm quod ceciderat. Idem ergo corpus Christi quod ceciderat resurrexit: id quod nobis est maximo solatio

D d ij

Nam.

410. DOCTR. CHRIST. 2. PARS.

Nam oportuit esse vnum, & eundem Mediatorem, qui mereretur nobis communicationem beneficiorum, quæ perdidideramus per peccatum, & qui eadem nobis restitueret, & singulis applicaret. Item nisi Christi caro resurrexisset, neque nostra resurgeret. 3. *Verò Christus resurrexit, ita ut verè eius anima ad corpus ipsius redierit, & verè ex sepulchro custodibus inuitis, acque etiam percussis exierit.* 4. *Tertio die resurrexis sicut adumbratum fuerat in Iona: & quoniam typus ille Iona sic impletus est, inde certò consequitur, hunc esse Iesum Messiam patribus promissum.*

3. Quare Christus resurrexit.

Resurrexit Christus. 1. *Propter vassinia de sepore resurrectione edita. Non derelinquis animam meam in inferno, nec dabis sanctionem tuam videre corruptionem. Si posueris pro peccato animam suam, videbis semen longævum pro eo quod laboraveris anima ipsius. videbis, & saturabis.*

Isai. 53. 10.

Mat. 12. 39. non dabitur ei nisi signum Iona Propheta: sicut enim Iona fuit in ventre ceti tres dies & tres noctes: ita erit Filius hominis in corde terre tres dies & tres noctes. Filium hominis trucidabunt, sed tertio die suscitabitur. Nondum novimus scripturam, videlicet oportere Christum à mortuis resurgere.

Mat. 17. 23.

Ioan. 10. 9.

2. *Propter suam & Patris gloriam. Declaravit Filius Dei per resurrectionem à mortuis. Pater glorifica Filium tuum, & Filius te glorificet.*

Rom. 1. 4.

Ioan. 17. 1.

3. *Propter personam resurgentis dignitatem & potentiam. Nam. 1. Christus est Filius Dei dilectus & unigenitus. Pater diligit Filium, & omnia dedit in manus eius. 2. Christus est verus Deus & auctor vite. Ego vitæ eternam do eis, nec peribunt in eternum, neque rapiet eas quisquid à manu mea. Absurdum igitur fuisset eum non resuscitari, qui dedit vitam hominibus. 3. Christus est in se iustus, & pro iustis peccatis ipsi impians satisfecerat. Vbi verò non est peccatum, ibi non amplius dominatur mors.*

4. *Propter personam resurgentis officium. Nam. 1. Mediator, quis si verus Deus & homo, debebat in eternum regnare. Stabiliam thronum regni eius usque in sempiternum.*

2. Sam. 7. 13.
14.

DE HOMINIS LIBERAT. 421

Ego ero ei in Patrem, & ipse erit mihi in Filium. Sedes tua
 Deus, in seculum seculi, virga directionis, virga regni tui. Psa. 45. 7.
 Semel iuravi in sancto meo, si Dauidi mentiar: Semen eius Psa. 89. 36.
 in eternum manebit, & thronus eius sicut sol in conspectu
 meo, & sicut luna perfecta in eternum. Erans mihi popu-
 lus, & ego ero ius Deus, & servus meus Dauid rex super eos, Ezech. 37.
 & pastor unus eris omnium eorum in perpetuum. Regnum au- 28. 24.
 tem & potestas, & magnitudo regni, qua est subter omne
 caelum, datur populo sanctorum Altissimi, cuius regnum sem-
 piternum est, & omnes reges serviens ei & obediens. Regni
 eius non erit finis. 2. Mediator, qui sit frater noster & ve- Dan. 7. 27.
 rum homo, debebat semper pro nobis intercedere, & tanquam
 sacerdos æternus pro nobis coram Deo apparere. Tu Luc. 313.
 es sacerdos in eternum secundum ordinem Melchisedec. Chri- Psa. 110. 4.
 stus is est qui mortuus est, imò verò qui etiam resuscitatus est: Rom. 8. 33.
 qui vitam est ad dextram Dei, qui etiam postulat pro nobis. 3.
 Mediator, qui sit verus homo, debebat esse Mediator & meri-
 to & efficacia. Non enim sufficiebat eum pro nobis mori:
 sed oportebat eum Ecclesie & nobis omnibus po-
 tentia sua conferre beneficia, que moriendo, vel morte
 sua nobis impetraverat: iustitiam scilicet, S. S. vitam
 & gloriam eternam. Vtrumque enim pertinet ad medi-
 atorem, qui nimirum ideo nobis impetrat intercessi-
 one sua & morte, in quo hæc eadem beneficia ideo e-
 tiam deponuntur à Divinitate, ut ipsemet eorum nos
 faciat participes. Ex plenitudine ipsius omnes accipimus.
 Neque mirum videri debet, Christum nobis conferre
 eadem hæc beneficia, que morte sua à divinitate no-
 bis impetravit: nam homo potest & ab altero alicui
 aliquid impetrare & conferre. Intercedat aliquis pro
 te apud principem propter donum mille coronato-
 rum princeps hoc faciat precantis gratia, eique do-
 num, ut hoc tibi conferat, etiam conferatis à princi-
 pe tibi impetrabis hoc donum, atque illud simul tibi
 conferet. Etsi verò Christus mortis suæ beneficia co-
 ferre nobis potuisset per Deitatem suam, eius ope-
 ra iustificamur & regeneramur, ac fidem, & novam

vitam per Spiritum sanctum inchoamus: tamen sicut Deus decreuit per hominem suscitare mortuos, (per hominem enim resurrexisset) per virum iudicare mundum: sic etiam decreuit hæc beneficia dare per hominem Iesum, ut idem esset Mediator, ac maneret, qui est verus Deus & homo. Propterea etiam oportebat Christum perpetuo manere nostrum fratrem, nostrumque caput: nos vice versa ipsi per veram fidem in fidei oporebat perpetuo manere eius membra. Id quod confirmant omnia testimonia, quæ Davidis semini regnum æternum tribuunt. Nam in illo regno salus nostra fundata est: atqui nullo modo regnum Christi Filij Davidis potuisset esse æternum, si ipsius humana natura mansisset in morte. Obiect. Atamen in Veteri Testamento, post incarnationem, seu humiliationem, etiam sine humana natura Christus eadem beneficia patribus contulit, quæ nobis conferri in Novo Testamento: & non minus ante assumptionem carnem suam Mediator, quam post eam assumptionem: eadem scilicet Christus ante suam adventum, quæ post aduentum suum facit. Resp. Illa ne tunc quidem fecisset, nisi aliquando futurus fuisset homo, & perpetuo fuisset homo mansurus: sic neque iam faceret illa, si assumptionem naturam non retineret in æternum. Auctoritatem Pater dedit Fido iudicium etiam exercendi: quatenus est Filius hominis.

Ioan. 5. 27.

Rom. 4. 25.

Os. 13. 14.

1. Cor. 15.

54.

5. Propter nos Christus resurrexit, idque tripliciter. 1. Propter iustificationem nostram. Traditus est Dominus noster Iesus Christus in mortem propter offensam nostram. & excitatus est propter iustificationem nostram. Requerebatur puerum ad iustificationem nostram, Resurrexisset Mediatoris. Primum quia nisi finitimum fuisset supplicium nostrum, nos ex æterna morte non liber fuisset, a qua sic oportebat Mediatorem nos liberare, ut eam in nobis plane vinceret. Si in nobis Mediator mortem penitus vincere debebat, utiq; & sic mori debebat, ut mortem prius vinceret in seipso, atq; ita impleret re ipsa quod prædictum fuerat. Absorpsit mors ad victoriam. Vbi est mors victoriam? Vbi non est sepulchrum, stimulus? Deinde nisi mortem Christus viceret, non posuisset

missis nobis conferre sua beneficia, quia mors sua nobis a-
 vat merita: imò ne sciremus quidem eum pro nobis sa-
 tisfecisse, quia si mansisset in morte, id certum fuisset
 argumentum, eum non satisfecisse, sed superatum esse
 à morte & à mole peccatorum. Vbi enim est mors, ibi
 peccatum: aut si satisfecisset, & tamen mansisset in
 morte, hoc pugnasset cum iustitia Dei. Resurgendum
 igitur Christo fuit, tum ut sciremus ipsum beneficia
 nobis esse promeritum, tum ut ipse eadem nobis posset
 applicare: hoc est, ut ipsius merito & efficacia perfectè
 saluàremur & iustificaremur. 1. *Propter nostri regenera-
 tionem Christus resurrexit.* Non enim sufficit iustificatio,
 seu peccatorum remissio, sine noue vitæ inchoatione.
 2. *Propter iustitiam & glorificationem nostri.* Deus vult
 hoc modo nos in æternum viuificare & glorificare, ut
 inseruiamus ipsius filij, hoc est humane ipsius nature
 perpetuò ab ea gestemur, & ex ea vitam hauriamus.
 His de causis necesse fuit ut Christus resurgeret, id est
 ut ipsius anima cum eodem corpore ab illa deposito
 rursus coniungeretur. Resurrectio siquidem aliud est
 aliud quàm eiusdem corporis cum eadem anima con-
 iunctio.

6. *Qui sunt fructus resurrectionis Christi.*

Non omnes causæ resurrectionis Christi sunt eius-
 dem resurrectionis fructus. Et aliter causæ, aliter
 fructus resurrectionis Christi considerantur: quia & ip-
 sa beneficia Christi per Resurrectionem suam collata
 aliter considerantur ut causæ resurrectionis Christi a-
 liter, ut eiusdem fructus. Diuersæ enim sunt quæstio-
 nes, quare Christus resurrexit, & quoniam fructus resur-
 rectionis Christi nobis offertur.

*Duoque parvi fructus est Resurrectionis Christi: alter Chris-
 tum spectat, alter nos. Primum enim (ut inquit Aposto-
 lus) Declaratur esse per resurrectionem Filius Dei: vnigenitus
 nempe, ac dilectus Dei Filius, qui sit ipse etiam Deus.
 Deinde, & humana Christi natura per resurrectionis
 ipsius ornata est ea gloria, quæ decet naturam filij dei.*

Rom. 14.

De illj

Fructus

Fructus resurrectionis Christi nos spectant, est multiplex. In genere tamen loquendo, omnia beneficia mortis Christi sunt fructus, quos ex ipsius Resurrectione percipimus. Resurrectio enim Christi facit, ut mors ipsius suum habeat effectum. Resurrectione sua nobis applicat Christus beneficia, quæ morte sua nobis meritus est, atq; hoc pacto eadem mortis, & resurrectionis Christi beneficia, quæ tamen aliter nobis merita sunt, quàm conferuntur. Non enim necesse erat ipsum abstractum merendi durare per omne tempus veteris & novæ Ecclesiæ, sed assumptum durare ac conferendi, vel applicandi ac proinde necesse etiam erat Mediatorem esse omni tempore, ut beneficia, quæ debebat aliquando mereri, Ecclesiæ conferret: hoc enim sine Mediatore fieri non potest, eoque nec Ecclesiæ potest vel ad momentum sine Mediatore subsistere. In veteri autem Ecclesiæ Christus Mediator futuræ mortis suæ beneficia patribus conferebat, valore & efficacia resurrectionis suæ futuræ: nunc illa nobis confert efficacia suæ resurrectionis iam factæ.

Restat ut in specie præcipuos fructus, quos resurrectionis Christi nobis affert, enumeremus. 1. Ex resurrectione Christi scimus ipsum esse Messiam impletis vaticiniis, &c.

2. Confirmatur ex Resurrectione Christi, 1. de merito: quod satisfactum sit per totidē pro nostris peccatis. Nam vel unicum peccatum Christum in morte detinuisse. In talem carcerem consecutus erat, ut nisi exoluisset extremum quadrantem, non dimissus fuisset: ac dimissus est: Extremum igitur quadrantem persolvit. unde applicatione beneficiorum Christi quæ non potuissent conferri si non resurrexisset: nam ut antea dictum est oportuit eundem Mediatorem hominem resurgere. 2. de merito erat S.S. quia Iesus nondum erat glorificatus. Reddē igitur Paulus ait resurrexisset Christus propter justificationem nostrā, hoc est, iustitiam nobis conferendam & applicandam.

3. Resurrectionis Christi fructus est dominatio. S.S. per quem Christus nos regnavit, ac domavit: ut iam dicimus.

Olim

Joan. 7. 39.

Rom. 4. 25.

Olim quidem pij S. S. donati sunt, & regenerati: sed parcius quàm nunc in Nouo Test. & quidem vi iustitiae resurrectionis. Nam S. S. cuius sola virtute nos regeneramur, donari non potest sine resurrectione & ascensione Christi.

Accipimus ferre debemus & resurrectioni Christi, quod ipse nos conseruet in iustitia perpetua & applicata, quod in hoc in nobis vitam eternam, atque ita nos quoque de consummatione vitæ æternæ certos facit, de qua non possumus esse certi sine eius initio: initium autem non haberemus sine Spiritu Sancto.

Resurrectio corporum nostrorum fructus est resurrectionis Christi. Quia Christus est caput nostrum, nos eius membra. Conuenit autem capitis gloriæ, ut membra sint gloriosa. Eset quidem Christus per se, si non haberet membra, vel si membra manerent in morte: sed non effet caput: quia non est caput nisi respectu membrorum. Neq. rex sine regno, ex natura correlatiuorum. & quidem ex eorundem natura caput gloriosum requirit membra gloriosa, & sibi conuenientia. Quia si Christus resurrexisset, etiam aboleret peccatum. Si aboleret peccatum, aut suum aboleret, aut nostrum: non suum, ergo nostrum. Si nostrum peccatum aboleret, aboleret etiam mortem: sublata enim causa, tollitur effectus. Si pendens peccati mors. Porro si mortem aboleret, & quidem per sufficientem satisfactionem pro peccatis nostris, quam satisfactionem sua resurrectione sufficientem declarauit: certum est ipsius resurrectionem esse certissimum testimonium resurrectionis nostræ: præstata enim satisfactione sufficienti pro peccatis membrorum, non possint membra manere in morte. Atqui resurrectio Christi capitis est argumentum perfectæ satisfactionis pro peccatis membrorum suorum. Ergo Christi resurrectio est etiam argumentum perfectæ membrorum resurrectionis. 3. Sic ut primus Adam accepit dona pro se, & omnibus posteris, ita secundus Adam accepit vitam

Rom. 6. 23.

vitam, & omnia alia dona pro se & alio, ac proinde vitam æternam nobis etiam communicabit. 4. Quia idem Spiritus habitat in nobis qui in Christo, etiam eadem ipsa agit in nobis, quæ in capite. Nam semper ille sibi similis est, nec agit in capite, & in membris dormit. Ergo eum sese Christus Spiritu suo excitavit à mortuis, utiq; & nos excitabit. Nam si seipsum excitavit mortuum, nos multo magis poterit excitare vivus. 5. Quia Christus est homo, nisi enim homo esset, nullam spem habuimus de resurrectione carnis nostre. Nam per hominem resurrectio.

Obi. 1. Ergo impij non resurgent, quia resurrectio Christi nec argumentum, nec quæ causa est resurrectionis impiorum, sed tantum plurimum. Resp. propter alia causas impij resurgent, scilicet propter iustum iudicium Dei, quo destinavit eos æternis pœnis. Possunt enim eiusdem effectus plures esse & diversæ causæ.

Obiect. 2. Beneficia ista sunt mortis. Ergo non resurrectio. Resp. Sunt mortis, quatenus per eam medicus est: Resurrectionis quatenus applicatio beneficiorum est. Ex diuite factus est pauper, & ex paupere dives, ut nos dicitur.

Obiect. 3. Antea causam non est effectus. Antea resurrectionem primam non erat causa boni beneficiorum, scilicet resurrectionis. Ergo nec effectus. Resp. Nego minorem. Non fuit quidem impletione, sed in consilio Dei efficacia & valore in veteri Testamento. Nam etiam tum homines recipiebantur in gratiam, donabantur Spiritu Sancto & cetera beneficia accipiebant: sed propter & per Mediatorem humiliandum & glorificandum.

Postremus resurrectionis Christi fructus est nec tam minus, Consummatio omnium beneficiorum, & glorificatio Ecclesiæ. Nam Christus idem mortuus est, & resurrexit, & nos idem perfecte liberauit à peccatis, ut eiusdem regni sui simus coheredes. Primogenitus ex mortuis. Hæredes quidem dei, coheredes autem Christi. Conformatis nos sibi quia eodem Spiritu vivimus nec & ipse. Hic autem Spiritus sibi non est dissimilis. Si Spiritus vivus, qui excitavit

1. Cor. 15.
21.

Col. 1. 18.
Rom. 1. 17.
Rom. 8. 11.

excitantis Iesum a mortuis habitas in vobis, is qui excitans Christum ex mortuis, vivificabit etiam mortalia corpora vestra; & a resurrectione vestram, & assumam vos ad me ipsum: vs. ubi Ioan. 14. 13. *sancti ego, ibi & vos futuri.*

Observeamas autem, Quod humiliatio tota Mediatoria non daretur perpetua. Satis enim erat eum semel passum esse, sed eius efficacia & potentia in conservandis beneficiis in eternum durat.

Resurrexisti igitur, id est, sua virtute propria reduxit animam ad corpus, ut corpus & anima liberarentur ab omni ignominia & infirmitate immortaliitate & perfecti gloria ornarentur. id est, 1. *Ad corpus ad corpus revocatus.* 2. *Sed etiam glorificationem vestram;* & liberum ab infirmitatibus. 3. *Propria sua potentia vitam suam recipis.* Credo Christum resuscitatum ex morte; id est, cum ideo ex morte resurrexisset, ut posset nos participes facere iustitiae, sanctificationis, glorificationis, quae nobis merito suo pepererat.

Quoniam ergo Christus resurrexit, constat ipsum esse Filium Dei declaratum; & quod ad eius humanitatem, ornatum ea gloria quae naturam filij Dei deceat; nos ipsum quoque Spiritu suo donare, sui Spiritus virtute nos regenerare; nos in vitam in nobis inchoantem tandem nobis consummare; atque eiusdem gloriae suae, felicitatisque sempiternae vitae nos facere & gloriosos.

omnino non mori. 13. me. 14. omni. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

Ascensio Christi in caelum, est translatio locuti, vera, & visibilis corporis Christi in caelum, quod est supra omnes caelestes ostendit, ad lucem inaccessam, ad deitatem Dei; ubi nunc est & manet; & inaccessibilis ad iudicium.

Quaestiones praecipuae de ascensione in caelum.

1. Quod Christus ascendit.

2. Quomodo ascendit.

3. Quare ascendit.

4. Quod sit inter nostrum & Christi ascensionem discriminis.

5. Quibus fructus ascensionis Christi.

I. Quò Christus Ascenderit.

Iesus Christus homo cum esset vna cum discipulis suis in Bethania dies 40. post resurrectionem: postquam Apostolis saepe probasset suam resurrectionem, veritatem carnis veramque humanitatem, ascendit iis intuitibus in caelum. *Caelum autem in Scriptura significat.*

1. *Aerem.* 2. *Regionem aetheream & orbis caelestes.* 3. *Locum beatorum,* quicquid spatium illud immensum, lucidissimum, gloriosum, extra & supra totum hunc mundum & caelum spectabile in quo Deus se patefacit beatis Angelis & hominibus, ubi parata est nostrae beatitudinis sedes cum Christo & Angelis. *Dicitur ibi Deus habitare,* quia ibi maxime apparet eius gloria beatis Angelis & hominibus. Vocatur *nomen mundus, paradisus, Sinus Abrahami.* Hoc caelum non est ubique. *Inter vos & nos hiatus ingens constitutus est, ut si qui volumus hinc transire ad vos non possint, neque istinc huc transire.* Hac tertia significatione caelum accipitur hoc loco. *Ascendit ergo Christus in caelum,* hoc est, in locum beatorum ferebatur sursum.

De celo aduenit Spiritus sanctus in die Pentecostes. In caelum raptus est Elias. Paulus tertij caeli meminit. *Superna quaerite, ubi Christus est ad dextram Dei sedens.* Quod autem caelum hoc loco ita sit accipiendum, probatur tum prioribus testimoniis, tum illo Christi dicto, *In domo Patris mei multae sunt habitationes,* id est, multa domicilia, in quibus habitare, & manere possumus. Item hoc Apostoli *conuersatio nostra est in caelis.*

Obiect. *At nos conuersamur in terra: Ergo caelum est in terra.* Resp. *Conuersatio nostra est in caelis.* 1. *Spe,* & certitudine. 2. *Inchoatione vitae caelestis.*

In hoc caelum, nempe in domicilium Dei & beatorum Christus ascendit, quia *ascendit longe supra omnes caelos, Excelsior caelis factus est.* Ecce conspicio caelos apertos & Filium hominis astantem ad Dextram Dei. Videbat oculis corporalibus noua acie diuinitus instructis, trans & per caelos omnes visibiles, Christum in eadem natura humana in qua exinanitus fuerat. *Sursum receptus est in caelum.*

Ideo

Mar. 4. 32.

Mar. 6. 16.

Luc. 24. 31.

Act. 22.

2. Reg. 2. 11.

2. Cor. 12. 2.

Col. 3. 1.

Ioan. 14. 2.

Phi. 3. 10.

Eph. 4. 10.

Act. 7. 56.

Act. 1. 11.

Ideo autem Deus nos scire voluit locum in quem Christus ascenderit, 1. *Ut constiteret Christum esse verum hominem, neque ipsum emanasse, sed manifeste, & manifestum semper verum hominem.* 2. *Ut sciremus quo convertendo essent cogitationes nostrae, & ubi eum invocare deberemus, atque caveretur Idololatria.* 3. *Ut sciremus nostrum domicilium in quo nos Christus sis deducturus, & in quo cum Christo sumus habitaturi.*

Est igitur ascensio Christi translatio localis vera & visibilis corporis Christi, de terra in caelum, quod est supra omnes caelos visibiles, ad lucem inaccessam, ad dexteram Dei ubi nunc est. & unde redibis ad iudicium. *Act. 1. 11. Ita veniet quem admodum confexistis eum proficiscentem in caelum.*

2. *Quomodo Christus ascenderit in caelum.*

Ascendit Christus in caelum. 1. Secundum quid, scilicet, secundum humanam naturam divitaces, & quidem eandem qua nata est ex virgine, mortua, sepulsa, & resurrexit.

Obiect. 1. *Qui est in caelo non ascendit in caelum. At Filius hominis est in caelo: Ergo non ascendit.* Resp. *Qui est in caelo, id est secundum id quo est in caelo, scilicet secundum divinitatem, secundum quam concedimus illum non ascendisse: ea enim iam antè in caelo erat: & sicut Christus cum esset in terra, non ideo migrabat de caelo: sic cum idem est in caelo, non ideo divinitas descendit a nobis.*

Obiect. 2. *Quod descendit etiam ascendit: Divinitas descendit. Ergo.* Resp. *Mutatur genus praedicationis. Divinitas descendit, id est, patefecit se in loco, ubi antea se non patefecerat.*

1. *Localiter seu corporaliter, hoc est verè mutato loco. Ex loco inferiori transtulit humanam naturam reali & propriissima translatione: quod fieri non potuisset, si corpore fuisset ubique.*

3. *Naturam humanam sustulit in caelum & occupavit gloriam caelestem propria virtute.*

Obiect. 3. *Quod non est in loco, id est ubique, Christus non est*

in loco, ut qui ascendis supra, & extra caelum visibile, extra quod non est locus: Ergo Christus est ubiq; Resp. 1. ad maiore. Negatur ubique esse quod non est in loco. Nam & superius vel extremum caelum non est in loco, nec tamen est ubique. Hoc autem dicitur, ut & in Maiore, de loco Physico, qui continens sua superficie continetur ab alio. 2. Ad Minorem, Christus non est in loco, scilicet Physico sed in loco metaphisico, seu supernaturali, qui continet quidem, sed non continetur: atque huiusmodi locus Metaphisicus est extra caelum visibile: qualis autem sit locus ille supernaturalis, tantum intuitiva discernimus notitia. Quod autem localiter Christus ascenderit & uincens hi Scrip. loci Me non semper habebitis. Nisi abiero consolator ille non ueniet ad vos. Quid si igitur conspiceretis Filium hominis ascendentem ed ubi eras prius? Afficerentur ipsis eleuatus est. Item, sursum receptus est a uobis in caelum. Superna querite ubi Christus est ad dexteram dei patris. Ex his consequitur humanam Christi naturam esse finitam & mutare locum, ac proinde eam non esse ubiq; Nam ubiq; esse, & mutare locum, sunt contradictoria. Ideo etiam diuinitas, quae sola est infinita, aeterna, & ubique, non dicitur locum mutare.

Sed hic Ubiquitarij querunt effugium, nempe ut non ledantur hoc refo. Quod mutas locum, non est ubiq; Corpus Christi mutat locum: Illud ergo non est ubique. Maiorem huius Syllogismi concedunt esse veram, terminis acceptis vno modo: hic vero contendunt accipi terminos diuersis modis: nimirum ubique esse corpus Christi, scilicet modo maiestatis: mutare locum, modo Physici corporis. Verum non effugiant hoc cauillo contradictionem. Nam diuersus modus qui contradictionem tollit, non debet coincidere cum praedicatis: alioqui fit Tautologia, & petitio principij, ut si eos imitatus dicam, Aer hic est lucidus, & tenebrosus, secundum modum tenebrarum. Item, Hic est pauper secundum modum paupertatis, & diues secundum modum diuitiarum. Sic idem de eodem praedicatur. Nam modus pauper.

Mat. 26. 11.

Ioan. 16. 7.
& 28.

Ioan. 6. 62.

Act. 1. 9. 11.

Col. 3. 1.

paupertatis nihil aliud est quam paupertas, & modus diuitiarum, nihil nisi diuitiae. Similiter & isti modi, quos in maiore propositione confingunt, eum praedicatis coincidunt, hoc est, idem in illis de eodem praedicatur, idcirco modi isti sunt id in quo est contradictio. Nam dicunt, *Christi corpus est ubique modo Maiestatis*. Interrogati quid illis sit maiestas, respondent esse omnipotentiam & immensitatem. Itaque dicere, *Christi corpus ubique est secundum maiestatis modum, non secundum modum corporis Physici*: nihil aliud est, etiam ex ipsorum sententia, quam Christi corpus ubique est secundum modum immensitatis, & non est ubique, secundum modum finitatis. Egregie verò contradictionem ita distinguendo tollunt. Nam modus immensitatis nihil aliud est quam immensitas: ac de eodem praedicatur immensitas, de quo praedicatur esse immensum. Proinde sicuri contradictoria sunt, ubique esse, & mutare locum vel non esse ubique, sic etiam sunt contradictoria. Idem corpus esse immensum & finitum, eadem competere immensitatem & finitatem, vel Idem corpus esse ubique, aut immensum secundum modum immensitatis, vel maiestatis, & non esse ubique, sed locum mutare, & esse finitum secundum modum finitatis, vel corporis Physici. Constat ergo quod & antè cōfirmatū est, Christū localem ascendisse, ac proinde hunc articulum de locali ascensione Christi intelligendum esse.

Ob 4. Opposita debent eodem modo explicari, ut resinae sunt oppositio: At hi articuli, *Ascendit in celum, Descendit ad inferos*, inter se sunt oppositi: Ergo sicut articulus de Descensu figurati accipitur, nempe de summa humiliatione: ita & articulus de Ascensione Christi figurati debet accipi de summa maiestate, non de motu locali. Resp. 1. Ad Maiorem, Opposita sunt eodem modo explicanda, nisi pugnent cum articulis Fidei, & cum alijs Scripturae locis. Hunc autem articulum intelligit Scriptura de Ascensione locali, ita venet, quemadmodum conspexisti eum proficissem in celum. 2. Minor negatur: Hi enim duo articuli non sunt oppositi. Nam ascensio ad celum non est

A&I. 11.

summus

summus gradus glorię, quemadmodũ descensus ad inferos summus gradus humiliatiõis. Verũ sessio ad dexteram Patris, est summus gradus glorię. Itaque de hoc articulo Maiorem concedimus. Etenim huic articulo descensus ad inferos opponitur: vnde etiam Scriptura duos hos articulos, de descensu Christi ad inferos, & de eius ad Patris dexteram sessione, figuratè interpretatur. 3. Si de exauratione naturarum ascensio accipiasur, articuli reliqui omnes de vera Christi humana natura penitus eruentur.

A& 1.9.

4. *Visibiliter ascendis Christus in caelum. Oculis enim erat conspicua illa ab Apostolis sublatio. Videntibus iis assumptus est, atque ipsum iam diu aspexerunt ascendentem, donec nube subleuatus esset ex eorum conspectu. 5. Virtutè suę diuinisatũ ascendis, sicut & eadẽ surrexis. Hunc Iesum Deus dextra sua (porentia sua diuina) omniũ consensu principem æternitatis. 6. Ascendis quoniam, 40. dies in terra eses versatus post resurrectionem suam, idque propterea, 1. Vt certam faceres suam resurrectionem, & veritatem carnis suę. Quibus etiam se ipsum, postquam ipse passus fuit representaras vivum multis indubitatũ signis. 2. Vt discipulos erudires, & renovares iis in memoriam pridẽ dicta, & alia adderes: atque ita non illos tantum, sed & nos de resurrectione suã, deque suę carnis, aut humanę naturę veritate certos faceret. 7. Ita ascendis, ut non revertatur ante iudiciũ. Ita venies, quemadmodum vidisti eum proficiscentem in caelum. Quem oportet quidẽm celo capi, usque ad tempora restitutionis omnium.*

A& 2.32.

A& 13.

A& 1.11.

A& 3.17.

Officij. Atqui Christus promissis se nobiscum fore usque ad consummationem seculi. Resp. Plus in conclusione, quàm in præmissis. Est nobiscum vnione membrorum cum capite. Deinde in Maiore loquitur de tota persona, cui tribuit quod Deitatis est proprium. Simili modo dicit ante passionem suam, cum adhuc versaretur in terris cum discipulis suis: Ego & Pater ad eum veniemus, & apud eum manebimus: hoc dicit nimirum de diuinitate suã, quę erat & est in cælo: & sicut pater, sic ille nobis adest: alioqui possemus etiam sic argumentari, Abido, inquit

Ioan. 14.23.

Inquit Christus, Ergo planè non est nobiscum. Tribu-
itur autem improprie alteri natura, nempe humani-
tati, quod nobiscum maneat, propter unionem per-
sonalem; quæ est æterna & admirabilis duarum di-
uersissimarum Christi naturarum, diuinæ scilicet &
humanae in vitam personam indissolubilis copulatio,
ita ut hæ duæ naturæ, eo modo coniunctæ, essentiam
ipsius personæ Christi constituent, ac destrueretur v-
na natura, si diuelleretur ab altera: vtraque tamen
retinente suas proprietates, quibus vna ab altera di-
stinguatur.

Itaque non valet *Obiect. In Christi persona duæ naturæ
inseparabili unioni conveniunt. Ergo ubiqueque est Christi
diuinitas, idem & ipsius humanitatem esse oportet. Nam
ita coniunctæ manent hæ duæ naturæ, ut distincta
maneant illarum proprietates, & nullius fiat in alteram
conuersio.* Inst. *Duæ naturæ, quarum una non est ubi alte-
ra, diuidentur, nec vnitæ manent, sed sunt separata.* In Chri-
sto diuinitas & humana natura, quarum una, videlicet humana, non est
ubi est altera, nempe diuina. Ergo duæ in Christo naturæ
non sunt vnitæ, sed separata. *Responsio.* Maior vera est
de duribus naturis finitis, non autem de iis quarum
vna quidem finita est, altera verò infinita. Finita .n.
natura non potest esse simul in pluribus locis; infinita
autem potest esse tota & in finita & tota simul extra
eam, atque hoc in Christo respici considerare licet.
Humana .n. eius natura, quæ finita est, vno saltem est
in loco: at natura eius infinita, nempe diuina, est &
in humana Christi natura & extra eam, atque adeo
vbique. Inst. *Fiet tamen separatio in illa parte, ubi humana
natura non est, licet non fiat ubi illa est.* Resp. Nequaquã
quis diuinitas est tota & eadem in natura humana, &
extra eam. Nazianzenus. *Logos est in suo templo, & est
vbique sed singulari modo in suo templo.* Inst. *Si natura hu-
mana Christi non est ornata diuinis proprietatibus, sequitur
nullum esse discrimen inter Christum & reliquos sanctos.
Non .n. potest aliud discrimen inueniri, nisi a quatuor natu-*

rarum. Nam discrimen inter Christum & sanctos, aut est in substantia aut in proprietatibus. At non in substantia: Ergo in proprietatibus. Resp. Negatur discrimen inter Christum & sanctos esse aut in substantia, aut in proprietatibus, vel donis, quia non est sufficiens enumeratio. Est enim tertium, quo Christus à sanctis omnibus discernitur, scilicet arcana copulatio hypostatica duarum naturarum. Insi. Atqui dicitur. Datum est ei nomen, quod est supra omne nomen. Resp. 1. Deus dedit ei tale nomen, scilicet cum Deitate: sicut. n. Veritas, ita & propria Veritatis ei data sunt à Patre. 2. Deus eiusmodi nomen ei scilicet homini Christo dedit unione personalis: non autem ex æquatione naturarum.

Phil. 2. 7.

Ex his tribus obiectionibus apparet. *Uligularios* (à quibus istę proferuntur) in fidos errores incidere. 1. In errorem Nestorij, quia diuellunt naturas in Christo. 2. In Eurychetij errorem, quia easdem naturas confundunt. 3. Eripunt nobis arma, quibus pugnandum nobis est contra Arrianos & Sabellianos. Omnia. n. loca probantia Deitatem Christi turpiter enervant, trahendo ea ad æquationem humanę naturę Christi cum diuina.

Cæterum adest nobis Christus. 1. Spiritus suo & Deitate. 2. Quoad fidem & fiduciam ipsum insuentem. 3. Dilectione mutua, quia diligit nos & nos ipsum, ita ut non obliuiscatur nostri. 4. Unione etiam cum natura humana. i. copulatione animę cum corpore. Est. n. idem Spiritus in nobis & in ipso, qui nos ipsi copulat. 5. Sp̃s summationis, id est, spe certa accedendi ad ipsum.

3. Quare Christus ascenderit in celum.

Ascendit Christus. 1. Propter suam & Patrię gloriam. 1. Regnum celeste habere debuit: igitur non potuit manere in terra: qui descendit ipse est qui etiam ascendit longè super omnes celos, ut impleat omnia. 2. Communis capiti, ut sit glorificatus excellentia donorum super reliquos beatos, utpote capitis membra: quod in terra fieri non potuit.

Eph. 4. 10.

2. Propter nos quadruplici causa. 1. Ut intercederet

teret pro nobis gloriam, nempe valere, efficacia, & voluntas. Est enim voluntas Patris & Filij, vt valeat ipſius oblatio pro nobis in perpetuum, atque ita pro nobis intercedendo, beneficia ſua & mortis merita nobis applicet: ad hanc applicationem requirebatur tota glorificatio, cuius partes ſunt Reſurrectio, Aſcenſio, & Seſſio ad dextram Patris.

Obiect. Etiam in terra pro nobis interceſſi. *Reſp.* Hæc interceſſio fiebat reſpectu interceſſionis futuræ. Ea enim conditione intercedebat prius, vt Mediator in cœleſti ſanctuario, peracto ſacrificio in terra perpetuò appareret.

2. *Vt nos aſcenderemus & de noſtra aſcenſione certi eſſemus.* Parabo vobis locum. In domo Patris mei manſiones multæ ſunt, id eſt loca ad manendum perpetuò. nam de duratione loquitur.

3. *Vt miſſo Spiritu Sancto Eccleſiam uſq; ad finem mundi colligas, conſolesur ac defendas à Diabolo.* Niſi abiero, conſolator non veniet. *Ob.* Ante & poſt reſurrexionem dedis Spiritum ſanctum. Ergo non ideo abijs vs miſſeris eum. *Reſp.* De- Ioan. 14. 5.
deras quidem, ſed non tanta copia quanta in die pentecoſtes. Ioan. 16. 7.

2. *Ille miſſo Spiritu Sancti facta ab initio mundi in Eccleſia, fiebat propter futurum Chriſtum qui aliquando regnaturus eſſet in humana natura & largiret daturus Spiritum S.* Ante aſcenſionem autem nondedit tanta copia, propter decretum Dei, qui conſtituerat vtrumq; per hominem glorificatum facere. Erat præcipua pars gloriæ Chriſti miſſio Spiritus ſancti. Ideo dicitur, *Nondum erat Spiritus Sanctus*, id eſt miraculoſa & copioſa miſſio Spiritus Sancti, quia Chriſtus nondum erat glorificatus.

4. *Vt ſponderes pro nobis in conſpectu Dei ſe velle efficere vt non amplius offendamus.*

15. *Quod ſis inter noſtram, & Chriſti aſcenſionem diſcrimen.*

Conueniunt noſtra & Chriſti aſcenſio, 1. *Quia in eundem locum.* 2. *Quoad gloriam.*

E c ij

Differunt

Ioan. 3. 13.

Ioan. 14. 2.
& 17. 24.

Apoc. 3. 21.

Differunt autem, 1. Quia Christus ascendit propria potentia, ac virtute: nos ipsius. Nemo ascendit in celum (scilicet propria virtute) nisi Filius hominis. Nos ascendemus per & propter ipsum. Vado parare vobis hospitium. Volo vos quos dedisti mihi sine ubi & ego.

2. Ipse ascendit ut sit caput: nos ut simus membra: ipse ad gloriam capiti conuenientem: nos ad gloriam membrorum ascendemus. Ipse ascendit, ut sedeat ad dextram Patris: nos ut sedeamus in throno ipsius quidem, & Patris: sed tantum participatione: non autem in eadem dignitate. Si quis vicerit, dabo ei sedere mecum in throno glorie, ut & ego vici, & sedeo cum Patre meo in throno eius. Ascendit igitur tanquam Caput Eccl. Christus: nos ascendemus tanquam huius capituli membra, ut scilicet simus participes glorie ipsius.

3. Christi ascensio fuit causa nostra ascensionis, non contraria.

4. Christus ascendit totum, sed non totum Christi, quia secundum humanam naturam tantum, non autem secundum diuinam naturam, quæ etiam est in terra. Totum vero nostri ascendes, quia habemus tantum naturam finitam, & quidem vnâ.

5. Quis sint fructus ascensionis Christi.

FRUCTUS ascensionis Christi præcipui sunt,

1. Intercessio, quæ significat 1. Valorem sacrificij Christi perpetuum, 2. Voluntatem utramque in Christo, diuinam scilicet, ac humanam, erga nos propitiâ, qua vult propter suum sacrificium nos recipi à Patre. 3. Ascensum Patris approbantis hanc voluntatem Filij, accipientis valorem sacrificij eius, tanquam vltimæ pro peccatis nostris: sicut autem Pater, ita nos ipse quoque recipit. Obiect. Atqui ante ascensionem Christi, imò ante aduentum ipsius & intercessio erat. Resp. Illa dependebat ab hac, hoc est fiebat respectu futuræ intercessionis, sicut tota receptio in gratiam ab initio mundi. Ea .n. conditione prius intercedebat ipse Mediator noster, ut ipse peracto sacrificio appareret in perpetuum in celesti sanctuario. Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchi-

Psal. 110. 4.
Heb. 5. 6.

sedes,

DE HOMINIS LIBERAT. 437

sedec. Deinde non erat in veteri testamento Intercessio qualis nunc est in cœlis. Nam iam vult nos recipi propter ~~autem~~ præstitum.

2. *Glorificatio nostri seu nostra ascensio:* quia enim Christus nostrum caput ascendit, certi sumus & nos ascensos in cœlum, eius utpote membra. *Proficiscor, paraturus vobis locum.* Et cum profectus fuero, & paravero vobis locum, rursus veniam, & assumam vos ad me. &c. Ob. Atqui Elias & Enoch ascenderunt, ante Christum. Ergo Christus sua ascensione non est causa nostræ ascensionis. Resp. Illi ascenderunt respectu ascensionis Christi, quæ erat futura. Christi ascensio & glorificatio est nostræ ascensionis & glorificationis causa, & exemplum, quia nisi ipse esset glorificatus, nos non glorificaremur. Omnia enim Pater decrevit nobis dare per Messiam, & in ipso omnia deposuit. Quomodo autem nobis Christus fuisset regnum daturus, nisi prius hoc ipse tanquã primogenitus occupasset: quin & hanc ob causam ascendit in cœlos, ut ibi regnet. Ergo etiam ciues suos eò transferet. Et quoniam nos eius membra sumus, & ipse nimirum caput nostrum iam ascendit, & glorificatus est, Ergo & nos ascendemus & glorificabimur. *Vbi ego fuero, illic & minister meus eris. Assumam vos ad meipsum: ut vbi ego sum, & vos sitis.*

Ioan. 14. 2.

Ioan. 12. 26.
Ioan. 14. 3.

3. *Missio Spiritus Sancti per quem Ecclesiam ad finem usque mundi colligit, consolatur, ac defendit.* Dabatur quidem & piis sub lege, ante ascensum & aduentum Christi. Sed 1. Respectu huius ascensionis, ac glorificationis Christi, quæ tunc erat futura, & cuius non modò fructus est, sed etiam pars missio illa, atque effusio Spiritus Sancti: atq; ita respectu quoque huius effusionis iam post ascensionem Christi factam dabatur piis in veteri Testamento Spiritus Sanctus. 2. Iam post glorificationem Christi datur copiosius: quemadmodum in Pentecoste. Id quod etiam prædictum fuerat. *Et eris vltimis temporibus (dicit Deus) effundam ex Spiritu meo in quamvis carnem. Quod autem*

Ioel 2. 28

Act. 2. 17.

tem ante ascensionem suam tanta copia Spiritum S. Christus

Ec iij

Christus non effuderit, id solummodò contigit propter decretum diuinum. Deus enim Sp.S. per Messiam simul hominem dari volebat: quamobrem & homo debebat esse glorificatus, qui hoc faceret. *Expedit vobis ut ego abeam, nisi enim abiero, Consolator ille non veniet ad vos.*

Ioan. 16. 7.

4. Sunt & alij fructus ascensionis Christi. Nam. 1. *Est testimonium, nobis credentibus esse remissa peccata per fide.* Nisi enim luisset pœnam pro peccatis, nequiuisset intrare thronum Dei: nam vbi peccatum est, ibi &

Ioan. 16. 10.

mors. *Iudicabit mundum de iustitia, eo quòd ad Patrem abeam.* 2. *Est testimonium, Christum reuera mortuū, peccati, diaboli esse victorem.* 3. *Est testimonium, nos nunquam destituti iri consolatione: quia ideo ascendit vt mitteret S.S. Nisi*

Ioan. 16. 7.

ego abiero, consolator ille non veniet ad vos: sin autem profectus fuero, mittam eum ad vos. Quum ascendis in sublime, captiuam duxis captiuitatem, & dedis dona hominibus. 4. *Est testimonium: Christum nos perpetuò defensurum, quia sci-mus caput esse gloriosum, supra omnes principatus collocatum.*

*Sedet ad dexteram Dei Patris
omnipotentis.*

Differt hic articulus à præcedenti. 1. *Quia hoc articulo finis ascensionis declaratur.* Ideo. n. Christus ascendit ad cœlos, vt sederet ad dexteram Patris. 4. *Quia perpetuò Christus sedet ad dexteram Patris: ac semel tantum ad cœlos ascendit.* 3. *Nos ascendemus in cœlum, sed tamen non sedebimus ad dexteram Dei.*

Quæstiones de Sessione Christi ad dexteram Patris.

1. *Quid significet dextera Dei.*
2. *Quid sis sedere ad dexteram Dei.*
3. *An semper Christus ad dexteram Dei sederit.*
4. *Qui sint fructus sessionis Christi ad dexteram Patris.*

1. *Quid significet dextera Dei.*

A2. 1. 11.

Dextera Dei significat. 1. *Omnipotentiam, seu suam vim virtutem Dei.* Hinc deus dextera sua cunctis consiliis principum

principem ac servatorem, 1. Summam gloriam, summam dignitatem, ac maiestatem plane divinam.

Quid sit sedere ad dexteram Dei.

Sedere ad dexteram Dei, est esse personam Deo æqualem potentia, & gloria, per quam Pater agit immediate. Vulgò definiunt quòd sit æquali cum Patre potentia, & gloria regnare. Verum id quidem est de Christo: nam omnia facit similiter cū Patre, & præditus est eadem cum Patre potentia, quam etiam exercet. At Filius semper ita regnavit: idem comperit & S.S. qui tamen ad dexteram Patris in Scriptura non dicitur sedere, neque sedes: quia non per S.S. Pater omnia immediate gubernat, præsertim verò Ecclesiam, sed per Filium. Proinde ista vulgò recepta definitio nō est sufficiens. Aliqui confundunt Sessionem cum Ascensione, & idem esse aiunt. Verum primò absurdum est in tam brevi Simbolo committi tautologiam.

2. Sumpta est hæc phrasis, ex consuetudine Regum, qui suos habens assessores, quibus regendi partes committunt: ita & Christus sedere dicitur ad patris dexteram, quia per eum Pater immediate omnia in cælo & in terra regere vult & gubernare.

Heb. 1. 13.

Psa. 110. 4.

3. Etiam nos ascenderimus, nec tamen sedebimus ad dexteram Dei Patris. Ad quem enim Angelorum dixit unquam, Sede ad dexteram meam, usque dum posuero inimicos tuos scabellum pedum tuorum? Multò minus hoc Deus dicit ad hominem.

Ob. Atqui dicitur. *Siquis vicerit dabo, si sedere mecum in throno meo.* Resp. Nos participatione sedebimus, concessio interim, quòd idem sit Patris, & Filij thronus. In eodem throno multi sedere possunt, sed non in eadem dignitate. Atque ita Christus illam summam dignitatem, & gloriam à Patre sibi datam non dabit alteri. In 7. Sed ad dexteram Dei sedere est etiam gloriosè, ac beatè vivere. Hoc autem nobis competit. Ergo, &c. Resp. Non est sufficiens definitio, quia nobis & Angelis cōperit beata vita, Sessio ad dexteram Dei non itē. Vnde & hi duo

Apo. 3. 21.

440 DOCTR. CHRIST. 2. PARS.

articuli rectè coniunguntur: *Ascendis in celum, Sedes ad dexteram Patris.*

Iam paucis allatam à nobis definitione sessionis Christi ad dexteram Patris explicemus. *Sedes* ergo *Christus* ad *dexteram Dei Patris*, hoc est, Ipse persona est omnipotens, per quam Pater immediatè omnia gubernat. Præsertim verò per quam defendit Ecclesiam contra hostes. Hæc definitio ut plenior & clarior euadat, singulas eius partes breuiter excutiemus.

Est igitur *sessio Christi ad dexteram Patris*, 1. *Perfectio Naturæ Christi diuinæ*, hoc est, æqualitas æquæ cum Patre, quam non accepit, sed semper habuit.

Col. 2.9.

2. *Perfectio humanæ naturæ Christi*, Hæc perfectio, vel excellentia humanæ naturæ Christi complectitur. 1. *Unionem hypostaticam humanæ naturæ cum Loga*. In eo habitas omnis plenitudo Deitatis corporaliter. 2. *Collationem donorum longe maiorum ac plurium*, quam quæ conferuntur omnibus hominibus aut Angelis, ac proinde quibus donis homines atque Angelos plurimum antecellit. *Ex plenitudine eius omnes accipimus*. Huic non admesitur Deus Spiritum.

Ioan. 1.16.

Ioan. 3.14.

3. *Perfectio vel excellentia officij Mediatoris*, officij scilicet Prophetici, Sacerdotalis, ac Regij, quod iam Christus, utpote caput Ecclesiæ glorificatum, in humana natura, gloriosè in celis exercet. Hæc excellentia officij Christi est ipsa exaltatio Christi in officio suo Prophetico, Sacerdotali, ac Regio: hoc est, depositio infirmitatis naturæ Christi humanæ, & consumatio gloriæ, quæ debebatur Christo tum ratione officij, ut Prophetæ, Regis, ac Sacerdotis, tum ratione Personæ Dei.

Mat. 27.7.

Heb. 1.6.

Phil. 2.9.

4. *Perfectio honoris Christi*, hoc est, adoratio, ac reuerentia, quæ Christo deferretur ab Angelis & hominibus. *Adorant eum omnes Angeli Dei*. *Donatus ei nomen, quod est supra omne nomen*. His & similibus dictis significantur partes sessionis Christi ad dexteram Dei: *Nomen autem*, de quo agitur in verbis Apostoli proximè citatis, est præstantia personæ, ac officij Christi, atq; virtusq; declaratio

declaratio per visibilem maiestatem, ut omnes cogan-
tur fateri hunc esse Regem illum per quem Deus om-
nia gubernat. Sic *Stephanus vidit eum* etiam visibili
maiestate ac gloria ornatum. Habuit Christus etiam
antea partes aliquas præstantiæ suæ, officiiq; sui, suæq;
personæ: sed consummationem tunc assequutus est,
cum assumptus in cælum collocatus est ad dexteram
Patris.

Ex his partibus sessionis Christi ad dextram Patris, defi-
nitio sessionis illius iam plenior effici poterit hoc modo: Sedere
Christum ad dexteram Patris, hoc est, habere ipsum eandem
atque æqualem cum Patre potentiam: antecellere omnes ho-
mines & Angelos in humana natura, tam donorum, & plu-
rium & maiorum collatione, quàm gloria & maiestate visi-
bili: ostendere se hominum & Angelorum, atque adeo rerum
omnium creaturarum, Dominum: nomine Patris immediatè
regnum in cælo ac toto mundo administrare, & imprimis im-
mediatè sua potentia gubernare Ecclesiam: ab omni bus deniq;
agnosci & celebrari Dominum summum & caput.

Multæ obiectiones ex hac definitione refutantur:
ut. I. Etiam Spiritus sanctus est æqualis Deo: ergo rectè dix-
imus & ipsum sedere ad dextram Patris. Resp. Nego con-
sequens, quia argumentum sumptum est ex mala de-
finitione. Nam etsi Spiritus sanctus æque ac Pater &
Filius sit caput ac Dominus & rector Ecclesiæ, non ta-
men Sp. S. sed soli Christo competis sedere ad dextram Pa-
tris: quia ipse solus assumpsit naturam humanam, hu-
miliatus est, mortuus est, sepultus, resurrexit, ascen-
dit, & est Mediator. Deinde per solum Christum Pater
agit immediatè: per S. S. verò Pater non agit im-
mediatè, sed mediante Filio. Talis enim ordo seruandus
est in operatione, qualis in personis. Pater operatur
per se, sed à se, quia est à nullo. Filius operatur per se
non à se, quia à Patre genitus est. Spiritus Sanctus o-
peratur per se, sed à Patre & Filio, à quibus procedit.
Ergo pater immediatè per Filium operatur: quia Fili-
us est prior Spiritu sancto, non tamen tempore, sed
ordine

ordine: mediatè verò Pater operatur per S.S. proinde rectè *Filius dicitur sedere ad dextrā Patris*. Ob. 1. *Christus ante ascensionem semper fuit caput, & rex Ecclesie gloriosus: Ergo iam tandem non potest dici sedere ad dexteram dei.* Resp. Rursus ex mala definitione sumitur argu. Semper Christus fuit gloriosus: at non semper fuit exaltatus in officio Mediatoris, in suo videlicet Regno, & Sacerdotio. Iam consummationem glorię caput habere, quam ante non habuit: nimirum ut administret Regnum, & Sacerdotium suum gloriōse in cælis.

Appellatur autem Christus caput nostrum. 1. *Perfectione & excellentia, qua Deus & homo est.* Respectu deitatis, illud non in dubium vertitur. Quoad humanam naturam, quia humanitas Christi multò maiorib. donis. ornata est quàm vlla creatura: præcipuè propter unionem eius cum *Logō*. 2. *Officio, idq. primum ratione meriti.* Deinde *efficacia*. Nam quemadmodum caput est sedes omniū sensuum exteriorū & interiorū in quo sedent intellectus & voluntas, & ex eo defluūt spiritus vitales: sic ex Christo tanquam capite fluunt in nos dona S.S.

3. *An semper Christus sederit ad dexteram Dei.*

HÆc quæstio non esset necessaria, nisi curiositas hominū eam talem fecisset. Ad eius explicationē opus est primò naturarum, deinde temporis distinct.

Ad diuinitatem Christi quod attinet. 1. *Ea semper sedet ad dexteram Patris quatenus Sessio æquali significat potentiam & honorem, quem eundem Christus habebat cum Patre.* Natura. n. Christi diuina, ab æterno fuit æqualis Patri honore & potentia. Itē *quatenus sedere ad dextram Patris significat esse caput Eccl.* Nam per ipsum *Logos* Pater inde ab initio semper Eccl. conseruauit: sicut omnia per eundem creauit. Hoc modo Christus ipsa generatione æterna ad dexteram Patris est collocatus.

2. *Christus etiam secundum diuinitatem suam sedit ad dextram Patris sedis, quatenus destinatus fuit ad hoc officium suum ab æterno.*

3. *Semper secundum diuinitatem suam sedet ad dextrā Dei*

*Dei, quatenus inde ab initio mundi incepit exequi & executus est hoc officium suum. Eatenus verò secundum diuinitatē suam Christus, post ascensionem in celum, collocatus est ad dexteram Patris, quatenus illa sese gloriosa corporis exerere in corpore, qua tempore humiliationis suae occultauerat sese, declaratione. Humiliationis enim suae tempore, quo scilicet in terris Christus versabatur, humiliauerat sese etiam ipsius diuinitas, non quidem se infirmiorē reddendo, sed occultando tantū se, & se non exere-
rendo. Ergo sic etiam Christus secundum diuinā naturam suam collocatus est ad dexteram Patris dep-
nendo nimirum humilitatem, quam nostra causa in se suscepit, & gloriam, quam ipse ante iacta mundi fun-
damenta apud Patrem habuerat (occultauerat autem tē-
pore humiliationis) exerendo, non accersendo ali-
quid ei quod antea non habuerit, nec illustriorem ro-
bustiorēue illam faciendo neque apud Deum sed
apud homines eam patefaciendo, & plenē, ac liberē,
ius suum vsurpando, quo iure quasi se abdicauerat; di-
uinitas Christi in humanae naturae assumptione. Ideo
dicit *Nunc glorifica me tu Pater apud te ipsum ea gloria,*
quam habui apud te priusquam hic mundus existeret. Hanc Ioan. 17. 34.
gloriam apud homines non habebat. Itaque petit,
ut sicut eam semper habuit apud Patrem: sic etiam
patefaciat illam apud homines. Proinde non accipi-
endum est hoc, quasi *logos* aliquam mutationem suae
Diuinitatis acceperit: sed eo, quo dictum est, modo.
Ad humanam Christi naturam quod attinet: secundum illam
suum primū collocatus est Christus ad dexteram Patris cū
ascendit ad celos: tum glorificationem est consequutus,
cū accipiebat, quod antē non habebat.*

Ob. Qui sedet ad dexteram Dei, est ubique. Christus sedet
ad dexteram Dei. Ergo &c. Resp. Concedi potest per com-
municationem Idiomatum. Sed si quis inferat etiam
secundū carnem, plus erit in conclusione, quā in
præmissis. Negatur etiā cōsecutio: quia sunt 4. termi-
ni. Non. n. idem sunt *dextra Dei & sedere ad dexteram Dei.*

Minor

Minor talis esse debebat, Natura humana est dextra Dei. Sed sic utraque propositio est falsa. Deinde non simpliciter vera est maior. Nam *sessionis ad dexteram Dei pars*, est & illa visibilis gloria, ac maiestas, qua ornata est humana Christi natura, & qua Christum prædixit Stephanus in cælo videbat. Hæc non est ubique sed ibi duntaxat ubi est.

Ob. *Ascendit in cælum, ut impleret omnia, scilicet præsentia carnis suæ.* Resp. Fallacia est figuræ dictionis, *Ascendit ut impleret omnia*, scilicet donis, non carne, ossibus & cute sua. Ista sunt Monstra & deliria quibus Diabolus propinat gloriam Dei deridendam. Inst. *Natura quæ accepit omnipotentiam est ubique.* Humanitas Christi accepit omnipotentiam. Ergo &c. Ref. Ad Maiorem: quæ accepit omnipotentiam, scilicet reali transfusione & communicatione proprietatum, non autem, quæ eam accepit vnione tantum, ut humanâ Christi naturâ. Multa interim reali transfusione in humanitatem Christi collata sunt: alix videlicet qualitates, quàm quas habebat in cruce & humiliatione. Item longè plura & maiora dona, quàm quæ vel Angelis, vel hominibus conferuntur, & respectu collationis illorum donorum, secundum humanam suam naturam Christus ad dexteram Patris collocatus est: ad dexteram vero Patris collocatus est secundum diuinitatem suam quatenus eam glorificatus, & in cælum sublatus exiit, atque consummationem gloriæ, vel summam glorificationis gradum adeptus est.

4. *Qui sine fructu sessionis Christi ad dexteram Patris*

Fructus sessionis Christi ad Patris dexteram sunt omnia beneficia regni, & sacerdotij Christi gloriofi. Vt. 1. *Intercessio pro nobis.* 2. *Collectio gubernatio, & conseruatio Ecclesiæ per verbum, & Spiritum Sanctum.* 3. *Defensio Ecclesiæ contra hostes.* 4. *Abiectio, & destructio hostium.* 5. *Glorificatio Eccl. Regni Christi glorificati fructus sunt, vel beneficia, quod nos regit per ministerium verbi, & Sp. S.* quod

quoddam ministerium conseruat, Ecclesie dat hospitia, efficax est per doctrinam in conuertendis Electis: quoddam Electos tandem suscitabit, omnes eorum infirmitates abolebit, eos glorificabit, absterget ab iis omnem lachrymam, collocabit eos in suo throno, eosque faciet Patri suo Sacerdotes, ac Reges. *Sacerdos Christi glorificatus fructus est*, quoddam pro nobis apparet, & intercedit in celo, & quidem efficaciter, ita ut Pater nihil nobis neget propter valorem intercessionis eius. Hinc oritur illa consolatio, Quia caput nostrum, caro nostra, & frater noster sedet ad dexteram Patris, futurum est ut nos glorificet & viuificet, idque tum ex amore fraterno, tum ex officio capitis. Quia talem habemus Pontificem, qui ad dexteram Patris confedit, non est quoddam quicquam de salute dubitemus: illam ipse tuto nobis conseruabit, ac tandem certissime conferet. *Nemo rapies oues meas ex manu mea.* Ioan. 10. 28. *Volo, ut ubi sum ego, & illi mecum, quos dediſti mihi.* Ioan. 17. 24.

Inde venturus est ad iudicandum viuos,

& mortuos

IN hoc Articulo, tres loci coincidunt per se diuersi, Inempe de secundo aduentu Christi, de fine mundi, & de extremo iudicio. De his locis coniunctim dicemus, ut qui inter se cohererent: ita tamen, ut præcipuus sit ille de iudicio extremo. Nam parum esset cogitare nos de aduentu Christi secundo, nisi porro consideraremus ad quid venturus esset. Credo in Christum, qui venturus est iudicatum viuos & mortuos, hoc est, Credo 1. quoddam aduentu Christi secundo sequentura sit renouatio cæli, & terræ. 2. Quoddam idem ipsa Christus sit venturus, qui pro nobis est natus, passus, & resurrexisset. 3. Quoddam gloriase sit venturus, ad liberandam Ecclesiam, cuius ego membrum sum. 4. Quoddam sit venturus ad abijciendas impios. Ex his consolationem percipimus magnam simul & solidam. Nam quia futura est cæli terræque renouatio, concipimus fiduciam, fore & nostrum statum aliquando alium, & meliorem; quia Christus

venies: index nobis eris propitius: ipse enim veniet ad iudicandum, qui nobis meritis est iustitiam, qui noster est Frater, Redemptor, Patronus, quia gloriosus venies, etiam freres sententiam iustam, & satis potens eris ad nos liberandos: quia venies ad Eccl. liberandam, eris quod Leti ipsum expectamus: quia abijcet impios in eternas penas, patienter feramus ipsorum tyrannidem. Denique quia liberabis pios, impios abijcet: ac proinde necesse est respiciamus, ac in hac vita grati simus, ac securitatem carnalem fugiamus, ut simus in eorum numero, quos liberabit.

Quæstiones de extremo iudicio præcipue.

1. *An sis futurum iudicium.*
2. *Quid sis illud iudicium.*
3. *Quis sis futurus index.*
4. *Vnde, & quid sis index venturus.*
5. *Quomodo sis venturus.*
6. *Quos sis indicaturus.*
7. *Qualis futura sis sententia & executio iudicij.*
8. *Propter quas causas futurum sis iudicium.*
9. *Quando sis futurum.*
10. *Quare nos Deus velis certos esse de extremo iudicio.*
11. *Quare de tempore nos certos esse noluit.*
12. *Quare Deus iudicium illud differas.*
13. *An sis optandum.*

I. An sis futurum iudicium.

Hæc questio necessaria est. nam & Scriptura prædixit postremis temporibus, venturos irrisores, qui sine hunc articulum habituri pro fabula. Demonstrari quidē ex Philosophia non potest extremum iudicium: sed neque contra hoc est in ea quicquam pugnans. Certitudo autem tota pendet ex oraculis divinis, vel ex doctrina Ecclesiæ. Quamvis enim philosophus aliquid fortassis per caliginem diceret: non videlicet esse verisimile hominem ad hanc miseriam conditum esse, tamen propter amissam cognitionem iustitiæ, bonitatis, & veritatis divinæ, non possumus ex philosophia cognoscere, quod sit futurum iudicium: multo minus quibus

1. Pet. 3. 3.

quibus futurum sit circumstantiis. Argumenta, quæ philosophia suppeditat, efficacia quidem sunt per se, sed non explicantur, nisi in theologia: ac proinde ipsa etiam argumenta tantum in Theologia sunt efficacia. Probationes igitur ex Theologia vel Evangelij doctrina sumemus, ex quibus constet extremum esse iudicium.

1. Probatio sumitur ex disertis Scripturæ testimoniis: ut ex prophetia Danielis, Item ex prophetia Enoch, citata ab Apostolo Iuda. *Ecce venies Dominus cum sanctis milibus suis, ut feras Iudicium adversus omnes.* Iud. 7. 14. & 15. Præterea ex concionib. Christi, maxime apud Mat. 24. & 25. c. Similiter ex concionib. Apostolorum. *Diem statuis Dominus, quo iussu iudicaturus est orbem terrarum, per eum virum, quem designis.* Act. 17. 32. *Ipsæ Dominus cum hortationis clamore, ac voce Archangelî, ac Dei tuba descendes à celo, &c.* 1. The. 4. 16. Nec solum certitudo iudicij constat ex his, & similib. disertis Scripturæ test. sed deducitur ex aliis locis bona consequentia: atq; efficacia hinc sunt argumenta, quæ Philosophi tanquam per transennam conspiciunt.

2. Probatio sumitur à fine ad quem conditum est genus humanum. Deus necessario assequitur finem suum: ad hoc autem condidit genus humanum, ut esset imago Dei, ac templum dei æternum, in quo celebraretur: cui se, summam sapientiâ, iustitiam, & bonitatem communicaret, & suam felicitatem impertiret. Hæc felicitas est pars imaginis Dei: sed hæc destructa est à Diabolo: Ergo deus eam restituet, qui fortior est diabolo. Et licet finis propter quem homo conditus est in hac vita variis modis impediatur, cum tamen assequatur aliquando Deus, itaq; non solum est (ut Philos. argumentatur) *verissimile, hominem ad has miseras non esse conditum*, sed & longè certissimum est, præstantissimam creaturarum omnium, ad meliorem finem conditam esse. Quapropter immutationem tandè fieri necesse est. hoc arg. confirmatur etiam corporum nostrorum felicitas

1. Cor. 6. 19.

felicitas: iuxta illud Pauli, *An ignoratis corpus vestrum esse templum Spiritus Sancti qui est in vobis.*

3. Probatio sumitur à iustitia, bonitate, & veritate divina, quæ postulat ut bonis bene sit perfectè: malis malè perfectè. Philosophia ignorat Deum esse tam iustum, bonū, & verum, ut velit iustos frui plena beatitudine. Nō autem sit hoc in hac vita: imò malis potiùs bene est in hac vita. Ergo oportuit aliam restare vitam, in qua hoc futurum sit. Vtitur hoc argumento Scriptura: ut apud Paulum, *Iustum est apud Deum retribuire nobis. Memento te bona tua accepisse in vita tua, & Lazarum similiter mala. Nunc autem hic solatio fruitor, tu verò cruciarius.* Alia omnia argumenta ad hæc referri possunt.

2. Thes. 1. 6.
Luc. 16. 15.

2. Quid sit iudicium extremum.

IN omni iudicio sunt, reus, actor, index, causa, cognitio causæ. Ilex secundum quam iudicatur, sententia absolutionis & damnationis, & eius executio secundum leges. Iudicium igitur in genere est inquisitio alicuius causæ à iudice ordinario & legitimo, secundum iustas leges, & læta sententia, atque eius executio secundum leges iustas. Iam facile est huius iudicii diuini definitionem constituere. Cognitione causæ, testibus, & accusatoribus, non eget hic iudex cum sit *apertus mens.* Erunt ergo tantum iudex, homines, de quibus feretur sententia, lex secundum quam sententia feretur, & executio.

Definitio hæc est: *Iudicium extremum est iudicium quod exercebit Deus in fine mundi per Christum, qui tunc in gloria & maiestate Patris & Angelorum visibiliter descendet de celo in nube: per quem etiam tunc suscitabuntur omnes homines, qui mortui fuerunt ab initio mundi ad finem usque: reliqui autem subiti moriantur, & sistetur omnis ante tribunal Christi, qui de omnibus feret sententiam: & impios cum Diabulis abiiciet in penas æternas: pios autem ad se assumet, ut cum ipso & beatis Angelis in celo fruantur æterna felicitate & gloria.*

Definietur hoc modo brevius. *Extremum iudicium erit passio*

patefactio, vel de: latio, & separatio iustorum & iniustorum, qui vixerunt ab initio mundi usque ad finem, & vivent, futura à Deo per Christum: & latio sententia de his omnibus, huiusq; executio secundum doctrinam Legis & Evangelij.

Huius definitionis partes iam paucis confirmabimus.

1. Iudicium illud erit patefactio iustorum, & iniustorum. Nam aperientur libri ut manifesta fiant arcana cordium.

Apoc. 20. 12

2. Erit separatio iustorum, & iniustorum. Constituet enim Christus omnes quidem ad dexteram suam: malos autem ad sinistram.

Mat. 25. 32.

3. Hac patefactio, & separatio fiet à Deo per Christum. Si à deo, iudicium erit plane diuinum, & iustissimum. Si Deus est iustus, quomodo iudex eris mundi? Per Christum fiet,

Rom. 3. 9.

quia Pater omne iudicium dedit Filio. Deus constituit iudicare mundum per virum.

Ioan. 5. 31.

4. Erit latio sententia. Venite benedicti Pater mei. Benedicti sumus à Deo, non in Adamo,

Ag. 17. 31.

sed in semine, ac proinde sententia feretur secundum Evangelium. Naturaliter enim iræ Dei sumus obnoxij.

Mat. 25. 24.

Ideo & perinquent, Quando vidimus te esurientem, aut sitientem? Facebuntur non secundum meritum sed secundum gratiam fieri retributionem premiorum. Hac

poterit ratione secundum Legem & Evangelium impij & piij iudicabuntur: absolutio fiet principaliter secundum Eu-

angelium: confirmabitur per Legem. Damnatio fiet principaliter per Legem, confirmabitur ab Evangelio. Senten-

tia de impijs feretur ex merito ipsorum: sententia de pijs feretur ex merito Christi, fide ipsis applicato: cuius

fidei testimonium erunt opera. Est autem iudicari, ius-

tum declarari coram tribunali Christi, & ingredi in vitam æternam, idque cum conditione fidei, quæ postu-

latur in Evangelio.

Obiect. At unicuique secundum sua opera reddetur. Ergo de omnibus feretur iudicium secundum doctrinam Legis. Resp.

Hoc sensu secundum opera sua reddetur Electis: non quod opera sint merita, sed quod sint effecta fidei. Ele-

ctis ergo reddetur secundum opera, id est, iudicabuntur secundum fidem. Secundum fidem verò iudicari,

est iudicari secundum Evangelium. Faciet autem operibus

nostrorum iudei mentionem, non fidei. 1. Quia vult manifestum esse aliis, cur sic iudices: ne videlicet condemnati possent obiicere, Deum nos iniquè donare vita æterna. Monstrabit igitur illis opera nostra, eaque ad refutandos illos proferet tanquam testimonia, quod in hac vita applicauerimus nobis meritum Christi. 2. Vt in hac vita consolationem habeamus ex operibus nostris futuris ad dexteram.

3. Quis sit futurus iudex.

Ioan. 5. 31.

Iudex futurus est Christus. Omne iudicium dedit Filius. Non quidem remouentur ab hoc iudicio Pater & Spiritus sanctus: sed immediatè loquetur, & sententiam feret Christus, & quidem in natura humana. Ipso autem loquente Deus loquetur: non solum quia ipse Deus est, sed etiam quia Pater per ipsum loquetur. Iudicium erit trium personarum Diuinitatis, quod ad consensum atque auctoritatem: Christi verò quod ad promulgationem & executionem iudicii. Nam Christus etiam visibiliter de omnibus feret sententiam, quam & simul exequetur. Eccl. etiam indicabis, nempe quod ad approbationem huius iudicii: quomodo Christus dicit. Apostolos sessuros super duodecim thronos, & iudicatos duodecim tribus Israelis, hoc est, vt subscribant iudicio Christi & sententiam eius approbent.

Luc. 22. 30.

Cause cur Christus homo sit futurus iudex, hæ sunt.

Act. 17. 31.

1. Quia per eundem Mediatorem glorificanda est Eccl. per quem, & propter quem iustificata est. Per eum vitium Deus infert iudicatorius est orbem terrarum, quem definita. Videbunt Filium hominis venientem in nubibus calicum potentia & gloria multa. Pater auctoritatem dedit Filio iudicium etiam exercendi, quatenus Filius hominis est.

Mat. 24. 30.

Ioan. 5. 27.

2. Vt habeamus consolationem, sciens illam fore Iudicem nostrum, qui sanguine suo redemis, & qui fratres suos, imò membra sua nos facit. Ipse enim est. 1. Frater noster & Caro nostra. 2. Promissis & dixit. Qui credis in Filium habes vitam æternam. Amen, amen dico vobis, qui ser-

Ioan. 3. 39.
& 5. 24.

monem

monem meum audis, & credit ei qui misit me, habes vitam eternam, & in condemnationem non venies, sed transis in vitam. 3. Ideo venit, ut Ecclesiam liberet, & impios abiciat. Tripliciter ergo nos reditus & iudicium Christi consolatur. 1. Persona ipsa. 2. Promissa. 3. Causa finalis.

3. Propter iustitiam Dei, quia hunc Filium hominis affecerunt contumelia. Videbunt quem confixerunt. Ob. Christus dicit se non venisse ad iudicandum. Resp. In primo aduentu non venit ad iudicandum, sed in secundo aduentu propterea venit. Hominem oportet esse iudicem. 1. Quia debes iudicare homines, ergo debes ab omnibus conspici: nam Deus est invisibilis. 2. Ut magis confundas impios hostes suos, qui eum coguntur iudicem videre, cui tantum resistunt.

Zach. 12. 50

Ioan. 19. 37.

Ioan. 11.

4. Unde Christus, & quod sit venturus.

Ecce exspectamus Iudicem nostrum Christum: quod enim ipsum Apostoli viderunt ascendentem, inde venies. Pater Dominus Iesus de celo cum Angelis potentia sua. Ab hoc tempore videbitis Filium hominis sedentem ad dexteram potentia Dei, & venientem in nubibus caeli. E caelo igitur ubi sedet ad dexteram Dei (non ex aere, aut mari, aut terra: sicut enim vidisti eum ascendentem, ita venies. Act. 1. 11.) descendet in nubes, hoc est, descendet de caelo visibiliter in hanc regionem aeris, sicut reuera visibiliter ascendit. Haec necessarii proponuntur, ut Ecclesia sciat unde sit expectandus iudex. Sicut enim vult sciri quoniam ascenderit: sic etiam unde rediturus, ut nimirum significet hoc modo se non deposuisse naturam humanam, quam assumpserat.

1. Thess. 1. 9.

Mat. 26. 64.

5. Quomodo Christus ad iudicium sit venturus.

1. Suscitabuntur mortui, vel mutabuntur vivi. 2. Solvetur mundus per ignem. 3. Venies sub id, ut glorifices suos: & venturus est. 1. verè, visibiliter, ac localiter, non phantastice, videbitis Filium hominis venientem in nubibus caeli, atq; ita cognoscent eum esse Deum ex visibili eius maiestate. Vide-

Mat. 24. 30

Ff ij

bunt

Zach. 2. 10.

bunt quem transfixerunt. 3. Venies instructus gloria, & maiestate divina, cum omnibus Angelis, cum voce, & tuba Archangeli, cum potentia divina, ad excitandos mortuos, ad separandos pios ab impiis, & ad hos abuciendos in penas æternas: illos autem glorificandos. Futurum est ut Filius hominis venias cum gloria Patris sui, cum

Mat. 16. 27.

Angelis suis, id est, ut veniat multitudo Angelorum cælesti ac maiestatis plena auctus, idque non necessitate, sed imperio, ostendens se Dominum esse omnium creaturarum, & quidem cum tali gloria, quæ sola convenit Patri, eique est propria, unde simul colligitur Christum non esse secundarium Deum, sed secundam Personam Deitatis æqualem Patri. Gloriam enim suam Deus alteri non dabit.

6. Quoniam Christus sit iudicaturus.

Iudicabit omnes homines tam vivos, quàm mortuos, etiam Angelos malos. Homines autem dicuntur vivi, vel non tui, respectu status qui præcedit iudicium, nempe qui ad iudicium usque superuixerint vivi dicuntur. His exceptis reliqui omnes dicuntur mortui, atque hi in iudicio resurgens, illi immutabuntur: quæ immutatio illis erit mortis loco: & sic, Omnes sistuntur apud Tribunal Christi.

1. Cor. 15.

Rom. 14.

Ob. At qui credis in Filium, non veniet in iudicium, & per consequens non omnes iudicabuntur. Resp. Qui credit non veniet in iudicium condemnationis, sed veniet in iudicium absolutionis. Iudicabimur ergo, quatenus hæc sumitur nomen iudicii pro damnatione, & absolutione: non iudicabuntur, quod ad damnationem Diaboli, iudicabuntur quod ad promulgationem iudicii iam facti, item quod ad exasperationem iudicii.

Joan. 16. 11.

Ob. Nunc quidem (inquit Christus) iudicatus & condignatus est huius mundi princeps. Ergo tunc non iudicabitur. Resp: Diabolus iam iudicatus est, sed tantum. 1. Decreto Dei. 2. In verbo. 3. Sua conscientia. 4. In probatione.

Tunc autem sic iudicabitur promulgata publicè sententia, ut nihil amplius in Deum & Ecclesiam possit moliri.

7. Qualis

DE HOMINIS LIBERAT. 433

7. Qualis futura sit sententia & executio Iudicij.

Feretur sententia, (quod & suprà attigimus Quæstione. 2.) *de impijs principaliter secundum Legem*: ita tamen ut Evangelium eam approbet. *De pijs feretur sententia principaliter secundum Evangelium*: ita tamen ut Lex ea sit contenta. Electi audient sententiam ex Evangelio, ex merito Christi per fidem apprehenso, cuius fidei testimonia erunt bona opera.

Executio latæ sententiæ, futura est. 1. Virtute & potentia Christi divinæ. Fiet enim suscitatio mortuorum audita voce Christi viventes mutabuntur, & ex mortalibus fient immortalia corpora, colligentur à quatuor plagis mundi. 2. *Ministerio Angelorum*: per eos Christus colliget pios, & impios, tanquam per illos messorum, per quos etiam pios ab impijs separabit: idque non quod Ministerio Angelorum egeat, sed ut ostendat se esse Angelorum Dominum. Atqui hoc non est impotentia, sed pars gloriæ Christi, ad cuius tribunal nos omnes ita collecti per Angelos, & separati, sistemus. 3. *Mundus, cælum, & terra dissolventur per ignem*: fiet mutatio status huius præsentis, & purgatio creaturarum: non autem earum consumptio. 4. *Hæc mutatio* (sicut ipse etiam advenit, & iudicium Domini) *venies subito, impij subsistensibus, cum dictis Pax Pax.* 5. *Fiet abiectio impiorum in penas æternas, & exclusio piorum in felicitatem & gloriam æternam.* Tunc enim perfecte Christus nos glorificabit, & ad se traducet. *Rursus veniam & assumet vos ad se ipsum. Rapiemur simul cum eis in nubes, in occasum Domini, in æra, & ita semper cum Domino erimus.* Impij verò à pijs seorsum abiicientur cum Diabolis, & pœnis æternis adiudicabuntur. Non quod iam condemnati non sint impij, Nam quæ admodum Diabolos nunc diximus esse iudicatos, ita & impij iam iudicati sunt, ac damnati: nempe. 1. in decreto divino. 2. in verbo. 3. in ipsorum conscientijs. 4. in cœnatione. Sed tunc impij cum Diabolis iudicabuntur promulgatione eius iudicij. Nam tum fiet. 1. *Manifestatio*

Mat. 13. 30.
& 24. 31.

Ioan. 14. 3.
1. Thess. 4.

iudicij Dei, quòd iuste pereant, qui pereunt. 2. *Impij enim patientur pœnas, & cruciatus corporis, quod nunc est sepultum.* 3. *Impij, ac Diaboli exasperabuntur, & corroborentur, ut non possint amplius lædere pios, Deumq; & Ecclesiam contumeliis afficere.* Hiatus ingens inter nos & illos constitutus, transitum illis intercludet, ut nobis nocere desistant.

8. *Propter quas causas futurum sit Iudicium,*

1. *Causa principalis est Dei decretum.* Ideo enim futurum est extremum iudicium, quia Deus dixit, ac decrevit illud futurum. Hoc igitur fiat necesse est, ut ita Deus finem suum assequatur. id est, ut bonitatem suam atq; amorem erga nos declaret perfectè & integrè ut celebretur in templo suo, videlicet in Electis: ut Filius Dei regnum suum, suosque ciues gloriosos, & se dignos habeat. 2. *Causa minùs principalis, & subordinata est, tum salus Electorum, qui hîc cruciantur, tum abiectio impiorum, qui hîc florent.* Nam & ideo futurum est extremum iudicium, ut bonis benè, malis malè sit. Atq; ex hoc sument pij materiam celebrandi Deum. 3. *Futurum est iudicium propter iustitiam Dei.* Hîc non fit perfecta executio iustitiæ divinæ. Oportet enim ut impiis perfectè malè sit, secundum corpus & animã.

9. *Quando futurum sit iudicium.*

Futurum est in fine mundi, in fine dierum. Nam tres sunt partes durationis mundi. 1. *Ante Legem,* 2. *Sub lege.* 3. *Sub Christo.* Pars autem durationis mundi sub Christo, vocatur finis mundi: finis dierum: tempus extremum. Proinde non erit tantum spatium inter aduentum Christi primum, & secundum, quantum fuit ab initio mundi usque ad primum. Annus autem, dies, mensis iudicij ignoratur ab ipso Christo. 1. *Quoad humanam naturam,* 2. *Quoad officium Mediatoris.* De die illo ac hora nemo scit, nisi Angeli quidem qui in celo sunt, nec ipse Filius. sed solus Pater.

Mat. 13. 32.

10. *Quare Deus velit nos certos esse de extremo iudicio.* Tempus quidem iudicij futuri nobis est incogni-

tiū

tum, sed vt certissimum est iudicium esse futurum: sic etiam Deus hoc ipsum scire nos voluit. 1. *Propter gloriam suam*: vt nimirum refutare possimus Epicurcos hanc cœlestem de iudicio diuino futuro doctrinam habentes pro fabula. *Ob. Insistunt inquit, debet esse bene. Hoc autem non fit. Ergo Deus aut non potest id præstare, aut non stat promissis, aut non est providentia.* Resp. Ad hoc istorum cauillum: Quoniã in hac vita iustis non est bene, bene tandẽ illis erit post hanc vitam. 2. *Propter consolationem nostram*: vt scilicet in malis ac miseriis nos eo consolemur, fore tandem vt emergamus ex hac putredine. 3. *Vt nos in timore Dei, atque officio nostro contineamus, & vt alij etiam à malo reuocentur.* Futurum est iudicium: demus igitur operam vt in hoc iudicio consistere possimus. Vtroque modo vtitur hoc argumento scriptura, videlicet ad nos consolandos, & ad nos in officio continendos. Christus impios & hostes nostros tandem iudicabit: patienter ergo feramus persecutiones. *Sistentur omnes apud Christi tribunal*: igitur pie viuamus. 4. *Vt impij reddantur inexcusabiles: mouentur enim satis, vt omnibus momentis sint parati*: nimirum ne dicant improuise se oppressos esse.

2. Pet. 3. 12.

11. *Quare de tempore iudicij nos Deus vult esse certos.*

Licet certissimum sit, extremum iudicium tandem futurum: dies tamen illius iudicij planè est incertus. *De die illa, ac hora nemo scit, ne Angeli quidem, qui in celo sunt: nec ipse Filius, sed solus Pater.* Annum igitur, mensẽ, diẽ, horam futuri iudicij ipse etiam Christus ignorat, non tantum quod ad humanam suam naturam, sed & officij sui præsentis respectu. Officium Christi præsens, quatenus videlicet noster est Mediator, non postulat, vt illa nobis ipse declararet. *Causæ vero cur nos velle illa latere Deus, hæc sunt.* 1. *Vt exercitas fidẽ & patientiam nostram*, atque ita ostendamus nos velle Deo credere, etsi nesciamus tempus liberationis. 2. *Vt framus nostram curiositatem.* 3. *Vt contineat nos in timore sui, in pietate, in officij nostri executione*: atq; ita nos

Mat. 24. 43. nos parati simus omni momento. Si Paterfamilias sci-
 Luc. 13. 13. res, &c. *Negotiamini donec veniam.*

12. *Quare Deus illud iudicium differat.*

Differat illud ut in pñ exerceat fidem, & pietatis form, inuocationem. 2. *Vt omnes Electi aggregentur ad Ecclesiam: propter hos enim non propter impios mundus conficiat: nam creaturæ sunt condite propter Filios domesticos: Impij iis vtuntur sicut fures & latrones. Vult autem Deus Electos colligi medijs ordinariis: in hac vita scilicet vult eos audire verbum, ac per illud renasci & conuerti, ad quod requiritur tempus. 3. *Vt omnibus concedat tempus, ac spatium resipiscendi, sicut tempore hactenus vt dilatio impios & consumaces reddas inexcusabiles. An copiam benignitatis eius & tolerantie contemnis, ignorans te benignitate Dei ad resipiscentiam vocari & deducit.**

Rom. 2. 4.

13. *An sis optandum.*

Est omnino, quia est certum signum discriminis electorum & reproborum: quam declarationem pij vehementer experunt. Erit liberatio ex miseriis in quibus nunc sumus. *Miser ego homo, quis me liberabit? Sponsus & sponsa inquirunt, Veni Domine Iesu: quod non dicunt qui minimè sunt parati ad excipiendum Dominum. Impij autem ad eius iudicij mentionem exhorrescunt:*

Rom. 7. 24.
 Apo. 12. 17.

TERTIA SYMBOLI. PARS.

De Spiritu sancto sanctificatione.

HAC Symboli parte postrema sex articuli continentur: quorum primus agit de ipsa Spiritus Sancti persona: alter de Ecclesia, quæ per Spiritum S. colligitur, confirmatur, & conseruatur: quatuor sequentes articuli sunt de beneficijs per Spiritum sanctum in Ecclesiam collatis: ac primò de communione sanctorum: secundò de remissione peccatorum: tertio de resurrectione Carnis: postremo de vita æterna.

De Spiritu sancto.

Quæstiones præcipuæ.

1. Quid nomen Spiritus significet.
2. Quis, & quid sit Spiritus sanctus.
3. Quodnam Spiritus sancti sit officium.
4. A quo deus spiritus sanctus, & quare.
5. Quibus deus.
6. Quomodo deus, & accipiasur.
7. Quomodo retineatur.
8. An, & quomodo amittatur.
9. Quare sit necessarius.
10. Unde agnoscatur eius habitatio in nobis.

1. Quid nomen Spiritus significet.

Nomen Spiritus aliquando pro causa sumitur, aliquando pro effectu. Quando pro causa accipitur, significat naturam incorpoream, & vitam spirituales essetia, agentem, mouentem, & cientem aliquid. Sic. 1. Deus essentialiter & personaliter est spiritus, hoc est, incorporeus, sine dimensionibus corporum, indiuisibilis. 2. Angeli quos, & ij vel boni, vel mali, sunt hac ratione Spiritus. 3. Eodem modo Spiritus dicuntur hominum animæ. *Inspirant* Gen. 2. 7. *in faciem eius spiraculum vite*: id est immisit spiritum.

Quando nomen spiritus pro effectu capitur, significat. 1. Aerem impulsum. 2. Ipsam impulsionem, & motum aeris. 3. Ventum ac vapores impollescentes. 4. Effectus, aut motus spirituales bonos, vel malos. Sic Spiritus timoris, & contra Spiritus Principium, id est, fortitudo: item Spiritus fornicationis. 5. Spiritus nonus significat dona Spiritus sancti. Dicitur autem Spiritus inspirando, sicut unusquisque a viuo.

In hac verò doctrina Spiritus causam significat agentem, ac mouentem: nempe seruilem personam Deitatis, quæ efficax est in mentibus ac voluntatibus hominum. Vocatur autem hæc tertia persona diuinitatis Spiritus. 1. Quia est spiritualis essentia, vel substantia incorporea: & indiuisibilis. 2. Quia spiratur à Patre, & Filio: hoc est, quia est agitator, & motor immediatus diuinorum operum. Pater & Filius mouent, sed per hunc

Luc. 1. 35.

hunc Spiritum. 3. Quia ipse spiras & immediatè efficit motus in cordib. Electorum, unde & virtus Altissimi dicitur.

4. Quia est æqualis, & idem cum Patre, & Filio. Deus autem Spiritus est.

Vocatur hæc tertia diuinitatis persona sanctus. 1. Quia ipse in se, per se, & sua natura sanctus est. 2. Quia est sanctificator, hoc est, alios immediatè sanctificat. Pater & Filius per ipsum sanctificant, eoque mediatè.

2. Quis sit, & quid Spiritus sanctus.

Spiritus sanctus est persona tertia vera & unica Deitatis, à Patre & Filio procedens, Patrique & Filio coeterna, coequalis & consubstantialis: atque ab utroque missus in Electorum corda, ut eos ad vitam æternam sanctificet. Hic eadem dicenda sunt de Deitate Spiritus sancti, quæ suprà de deitate Filij dicta sunt. Nam & hæc definitio probanda est, & confirmanda probationibus earundem quatuor partium,

1. Quod Spiritus sanctus sit persona.

2. Quod sit Persona tertia, seu quod sit alius & distinctus à Patre, & Filio.

3. Quod sit verus Deus cum Patre & Filio, vel quod sit æqualis Patri & Filio.

4. Quod sit eiusdem Deitatis cum Patre, & Filio, vel quod sit utrique consubstantialis.

1. Personam esse Spiritum sanctum probatur. 1. Ab apparitionibus eius: quia visibilis apparuit. Descendit Spiritus sanctus supra Christum corporea specie tanquam columba. Et visæ sunt iis dispersæ lingue instar ignis, qui e-

Act. 2. 3.

siam sedis (ignis videlicet vel Spiritus sanctus) super unumquemque eorum. Quoniam ergo Spiritus sanctus corporea specie supra Christum descendit, & sedit super Apostolos, consequitur ipsum esse unumquemque eorum. Hoc enim facere non potest vlla qualitas, aut motus animorum creatus, vel cordium. Nam accidens non modò nullam assumit speciem, sed & indiget alio in quo ipsum hæreat. Neque verò sanctitatis, pietatis, amoris Dei, aliorumque motuum spiritualium subiectum est

est

est aer, sed mentes humanæ. 2. *Quia Deus vocatur. An
nescitis vos esse templum Dei, & Spiritum sanctum habitare
in vobis? Cum implevis Satanas cor tuum, ut mentireris in S.
sanctum? & paulo post: non es mentis hominibus, sed Dei.*
Vide etiam Isai. 40. 7. 13. Act. 18. 25. Eph. 4. 4. 30. Quo-
cunque igitur modo aduersarij dicant Spiritum san-
ctum vocari Deum, tamen fieri non potest quin ipse
sit *veritatis* vel existens: cum Deus sit *veritas*: nostra
autem pietas, bonitas, pij motus, & alij affectus diui-
ni, Deus dici non possunt. 3. *Quia est author baptismi,
& in eius nomine baptizamus*, hoc est, eius iussu, & vo-
luntate. Rei autem mortuæ, vel non existentis iussu,
& voluntate nequaquam baptizamus, nec etiam bap-
tizamur in nomine donorum Dei. 4. *Quia propria per-
sonæ ipsi tribuuntur, ut quod doceat, quod distribuat dona prout
vult, quod consoletur, confirmet, regat, regnet: item quod mit-
tat Apostolos, quod loquatur in Apostolis. Spiritus sanctus vos
docebit eo momento, quæ oporteat dicere. Similiter annunti-
at futura. Spiritus ille veritatis, quæ ventura sunt renunti-
abis vobis. Dat oracula: inbe & vult, ut separentur Apost.
denique doctores in Eccl. consiliis.* Hæc omnia sunt per-
sonæ existentis, intelligentis, volentis, agentis, & vi-
uentis. 5. *Quia disersè à donis distinguitur. Omnia hæc do-
na efficit unus idemq; Spiritus distribuens illa prout vult
singulis sicut vult.* Et ibid. paulo antè: *Discrimina donorum
sunt, sed idem Spiritus.* Plurimum ergo dona differunt
ab ipso Spiritu. Ob. *Donum Dei non est persona: Spiritus
Sanctus dicitur donum. Ergo non est Persona.* Resp. Maior
est falsa. Nam Filius datus, est donum Dei, & tamen
est Persona. Vocatur autem S. S. donum Dei, quia mitti-
tur à Patre & Filio. *Consolatorem illum ego misi vobis* Ioan. 15. 26
à Patre. Vel sic responderi potest: Propter missionem
dicitur donum, & habitat in cordib. Sanctorum quib.
datus est: & est tale donum quod efficit sua virtute reli-
qua. Quod autè *Procedere significet à duob. existere, pro-
bo: Quia paulus Spiritum Dei vocat qui ex Deo fit & in Deo.*
Ex Deo. quia Spiritus à patre & Filio emanauit. In Deo.
est ergo quiddam ipfius Dei. Cæteri spiritus non sunt

1. cor. 3. 16.

Act. 5. 3.

& 4.

Luc. 13. 1. 2.

Ioan. 16. 13.

Luc. 2. 26.

Act. 13. 3.

1. cor. 12. 11.

Ioan. 15. 26

in Deo, id est, in substantia Dei. Quod verò est in deo, non est nisi essentia Dei.

1. *Alium esse Sp.S.* i. distinctum à Patre & Filio, probatur aduersus illos qui eum dicunt esse Patris *vocatum*. 1. *Ab ipsa appellatione Spiritus*. Nemo enim est sui ipsius Spiritus: sicut nemo est sui ipsius Pater; nemo sui ipsius Filius: Ergo ab utroque est alius. Ob. *Quod est omnibus personis commune non debet distingui: Vocabulum Spiritus est omnibus tribus personis commune: Ergo non debet distingui.* Resp. Concedo totum, si intelligatur de essentia: non de ordine existendi & operandi. Nam spirans & Spiritus differunt: alius est procedens, alius à quo procedit: Alia est persona Deitatis tertia, alia prima, vel secunda. At Spiritus sanctus tertia persona Deitatis dicitur: idque non propterea quòd in Deo sit prius aut posterius tempore, sed propter ordinem siue modum existendi: quia videlicet Spiritus sanctus à Patre & Filio habet suam essentiam, à quo utroq; ab eterno procedit, sicut & utriusq; est Spiritus. Pari ratione Filius secunda persona vocatur, quia est à Patre. Pater prima, quia est à nullo.

Ioan. 14. 16.

1. Ioan. 5. 7.

2. *Expressè Sp.S. vocatur Alius*. Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum mittet vobis. Tres sunt in celo qui testantur, Pater sermo, & Spiritus sanctus: & hi tres unum sunt.

3. *Mittitur à Patre, & Filio*. Ergo est alius ab utroque. Nemo enim à seipso mittitur. Potest quis accedere sua voluntate, vel à seipso. Sed nemo potest à seipso mitti. Ego missem eum vobis à Patre. Pater misit eum in nomine meo.

Ioan. 15. 26.

Ioan. 14. 26.

4. *Ab attributis distinctus*. Solus S.S. procedit à Patre & Filio. Solus S.S. apparuit in specie columbæ, in specie ignis: non autem Pater, aut Filius. Christus etià non per Patrem, aut Filium, sed per S.S. conceptus esse dicitur, hoc est, immediata virtute atq; efficacia S. sancti. Ipse igitur alius est à Patre & Filio: id quod diligenter est observandum. Adversarij siquidem conuicti de persona S. sancti, concedunt ipsam esse subsistentem, sed Patrem. Ob. *Virtus patris est ipse Pater.*

Spiritus

Spiritus sanctus vocatur virtus patris. Ergo Spiritus sanctus est ipse Pater. Resp. Sunt quatuor termini: quia in maiore accipitur virtus pro natura dei: In minore pro persona.

3. *Aequalem esse Spiritum sanctum Patri & Filio, probant hæc argumenta. 1. Ipsi communicata est essentia Patri & Filij: quia ab utroque procedit, & utriusque est Spiritus. In Deo autem nihil est quod non sit eius essentia. Ea igitur indiuisibilis cum sit, tota, & eadem ipsi communicata sit necesse est. Sicut Spiritus hominis, qui est in homine, est de essentia hominis: sic Spiritus Dei, qui est in Deo, est de Essentia Dei. Ex his apparet, quæ sunt processio Spiritus sancti, nempe communicationis diuinæ essentia qua sola tertia persona Diuinis agit à Patre & Filio, æqualem ab eo, cuius est Spiritus, eandem & integram essentiam accipit. Quod verò Spiritus sanctus etiam à Filio procedat, certis rationibus euincitur. 1. Quia dicitur Filius Spiritus sui: Si quis Spiritum Christi non habet, non est eius. Emisit Deus Spiritum Filij sui in corda vestra. Spiritus Filij, nimirum non donatus Filio à Patre: sed sicut ex Patris sic ex Filij quoque substantia existens & procedens, cum Filius sit æqualis & consubstantialis Patri. 2. Quia Filius cum deus una cum Patre. Ego mittam eum vobis à Patre. Accipite Spiritum sanctum. 3. Quia Spiritus S. accipit sapientiam Filij, quam nobis reuelat. De meo accipitis, quod reuertamini vobis. Cum autem Spiritus sanctus sit verus Deus, consubstantialis Patri & Filio, non potest quicquam accipere nisi de eo, de cuius substantia sit. Prodit ergo de Filij substantia, quia de eo accipit, quod est Filij. 4. Tribuuntur & communicantur Spiritui sancto atributiones diuinae, vt æternitas: quia creauit cælum & terram, & quia Deus nunquam fuit sine suo Spiritu. Item, omnipotentia & omniscientia. Spiritus omnia scrutatur, etiam profunditates Dei. Similiter immensitas, vt quia in omnibus Electis habitat totus. 5. Opera eadem diuina, quæ Patri tribuuntur, & Filio, etiam Spiritui sancto tribuuntur, eoque vniuersalia, cum illa miraculosa, quæ in Ecclesia constituenda consistunt. Sic apud Iohannem ipsi tribuitur*

Gala. 4. 6.

Iohan. 15. 26.

Iohan. 10. 33.

Iohan. 16. 14.

1. Cor. 3. 16.

creatio

Iob. 33. 4.

creatio. *Spiritus eius ornauit calor. Spiritus Dei fecit me, & Spiraculum omnipotentis uiuificauit me.* Alia ipsi tribuuntur aliis locis: maxime quod uiuificet, regeneret, illuminet, faciat miracula. 4. *Aqualis, & idem homo deservit Spiritui sancto, qui & Patri, & Filio.* Nulli creaturæ, sed soli Deo tribuendus est honor diuinus, nempe solus Dei proprius: hic autem tribuitur Spiritui sancto. Ergo ipse est Deus, Patri, & Filio æqualis. Tres sunt qui testificantur in celo: Pater, Sermo, & Spiritus sanctus, & hi tres unus sunt.

1. Ioan. 5. 7.

Spiritus sanctus igitur idem est cum Patre & Filio verus Deus. Profecti docete omnes Gentes, baptizantes eos in nomine Patris, Filij, & Spiritus sancti. Hoc testimonio docemur. 1. Nos etiam in Spiritu sancti nomen, fidem, cultum, & religionem baptizari. 2. Etiam Spiritus sanctum esse autorem baptismi & ministerij. Sic & in ipsum creditur. Quod in ipsum committitur peccatum non remittitur. Nos ipsum templum sumus. 5. *Quæ in veteri Testamento de Deo vel Ichona dicta sunt, accommodantur in Nouo Testamento ad Spiritum sanctum.* Ob. Missus non est æqualis mittenti: Spiritus sanctus missus, cumque missus Pater & Filius: Ergo Patri & Filio Spiritus sanctus non est æqualis. Resp. Negatur maior, quia missus potest esse æqualis mittenti. Nam & Christus à Patre missus æqualis est Patri. Hæc missio non denotat imperium seruale. Ob. 2. Qui accipit ab alio is non est ei æqualis qui dat: Spiritus sanctus accipit à Patre & Filio: Ergo uerique non est æqualis. Resp. 1. Ad maiorem: Qui accipit ab alio partem, non totum. 2. Qui accipit in tempore seu successiue. 3. Ad minorem: accepit quoad ordinationem & missionem ad nos ut nos doceat immediate. Sed hæc missio æqualitatem confirmat, quia est opus diuinum & destinatio ad docendum non imminuit æqualitatem.

Mat. 28. 19.

4. *Esse Spiritum sanctum unum & eundem cum Patre & Filio verum Deum,* probatur his argumentis. 1. *Quia est Pater & Filij Spiritus.* At Essentia Dei multiplicari nõ potest sicut nec alia creari, nec diuidi eandem igitur illam

Mat. 28. 19.
Iob. 33. 4.
1. Ioan. 5. 7.

ill
qu
ve
in
tu
vo
gu
est
ser
un
Iel
us,
ser
ni.
no
O
ide
Mi
no
vel
no
spo
cor
S
hec
app
tim
mra
reb
atq
mon
neu
loc
Nis
regu
allam

illam Spiritui sancto communicatam esse oportet, & quidem totam, quæ est Essentia Patris & Filii, à quo utroque Spiritus sanctus procedit, utpote Spiritus Dei in Deo, & ex Deo. 2. *Verus Deus non est nisi unus*: Spiritus sanctus est verus Deus. Ergo Spiritus sanctus est vnus ille & idem cum Patre & Filio verus Deus, vique consubstantialis. 3. Vnus tantum est Iehoua, hoc est vna essentia Diuina, vnum & idem vnus denique essentialiter, qui solus à nemine sit, ipse verò omnibus esse cōmunicet & conseruet. Spiritus sanctus est Iehoua. Ergo est vnus & idem cum Patre & Filio Deus, utriusque consubstantialis. *Ob. virtus Patris est ipse Pater. Spiritus S. est virtus Patris* ergo, &c. *Res. Sunt æterni* nī. virtus in maiore sumitur pro potentia Patris in minore pro persona per quam pater exierit suā potentia.

Ob. 1. Qui est ab alio non est ei consubstantialis vel non est idem cum eo à quo est. S. S. est à Patre & Filio. Ergo &c. Res. Minor valet in creaturis. 2. Est ambiguitas in termino, esse ab aliquo. Qui est ab alio, scilicet non eandem vel totam Essentiam habens: tantum sequitur eum non esse eandem personam. Ergo per inuersionem respondendum est, imò quia est ex Patre & à Patre, est consubstantialis.

3. *Quodnam Spiritus sancti sit officium*

Spiritus S. officium est sanctificatio. Hoc nomine sanctificationis omnia ipsius beneficia comprehenduntur, quorum hæc poni capita possunt. 1. Docere atq; illuminare. Hinc appellatur doctor veritatis. Item, Sp. sapientia, gaudij, fidei, amoris, fortitudinis. S. S. quem misit vobis Pater in nomine meo, illa vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quæ vixi vobis. Spiritus ille veritatis deducet vos in omnem veritatem. Mat. 3. 11. atq; ipse docuit Apost. in Pentecoste, rudes antè de morte Christi & eius regno, Infudit iisdem cognitionem linguarum miraculosam, & impleuit testimoniū loelis. 2. Regenerare, i. e. idem ac conuersionem efficere. Nisi quis fuerit genitus ex aqua, & Sp. non potest intrare in regnum Dei. Ego quidem baptizo vos aqua ad resipiscendum in

verū

vultus qui pondus me venit, ipse vos baptizabit S. sancto & igni. Hic Baptismus, qui fit à Christo per Spiritum sanctum, est ipsa renouatio, eaque per externum baptismum Ioannis, aliorumque ministrorum significata. 3. *Contingere nos cum Christo ac Deo, omniumque beneficiorum Christi nos facere participes. Sed ablui estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini Iesu, & per*

1. cor. 6. 11.

1. cor. 12. 3-4

1. Cor. 6. 13.

Rom. 8. 14.

Ab. 2. 4.

Ioan. 14. 16.

Iuc. 24. 31.

Ioan. 16. 22.

Spiritum Dei nostri. Nemo potest dicere Christum Dominum nisi per Spiritum sanctum. Discrimina autem donorum sunt, sed idem Spiritus. Et paulo post. Per unum Spiritum vos omnes in unum Spiritum baptizati sumus. An ignoratis corporis vestrum esse templum Spiritus sancti qui est in vobis, qui habetis à Deo? Sic legitur. Spiritus Christi in vobis est. Ergo ipsi per Spiritum suum copulamur. 4. Regere. Quisquis Spiritu Dei ducuntur, & sunt Filij Dei. Copulantur, loquuntur illis lingua, prout Spiritus ille dabit illis eloqui. Est autem regis à Spiritu sancto, institui consilio in actionibus vite, & vocationis, & affecti ad sequendum recta, & ad faciendum officia dilectionis erga Deum, & erga proximum. 5. Consolari. Consolatur Apostolos in afflictionibus. Apostoli primo fugientes ex metu Iudeorum, nunc erecti solatio Spiritus Sancti prodeunt in publicum, ac lætatur quum est patiendum propter Euangelij confessionem. Alium Consolatore dabit vobis. 6. Confirmare. Apostolos reddit animosos, qui prius fuerant timidi, ac multis dubitationibus involuti. Ostendit hæc collatio inebriatione Petri in Pentecoste, & in oratione eunium in Emmau, qui inquirunt: Nos autem sperabamus cum esse qui redempturi esset Israel. Gaudium vestrum nimis velle à vobis.

Hæ sunt officij Spiritus S. partes præcipue, ad quas omnia dona S. sancti referri possunt, tum piis propriarum communia etiam reprobis. Omnia illa dona hæc diuisione breuiter licebit comprehendere. Dona S. sancti sunt vel communia piis & impiis, vel propria piis. Quæ communia sunt piis & impiis, dantur vel certis hominibus ac temporibus, vel omnibus temporibus, & omnibus membris Ecclesie. Quæ certis hominibus ac temporibus dantur, sunt hæc donum

donum miraculorum, linguarum, oracula, fides miraculorum, eaque necessaria erant Apostolis, primitiue Ecclesie, cum primò spargendum esset Euangelium. *Quæ omnibus temporibus, & omnibus Ecclesie membris dantur, sunt hæc: dona linguarum, scientiæ, donum interpretationis: Ea semper Ecclesie sunt necessaria, & pertinent ad ministerij conseruationem, ac dantur etiam nunc singulis Ecclesie membris ad mensuram donationis Christi pro necessitate vocationis membrorum. Dona Spiritus Sancti piis propria, sunt illa, fides iustificans, inuocatio, dilectio, & alia dona salutaria.*

Ob. Multi extra Ecclesiam calluerunt linguas & scientias. Lingue igitur, & scientiæ non sunt dona S. S. Resp. Extra Ecclesiam linguæ & scientiæ sunt dona Spiritus Sancti, sed ex actione Dei generali, quæ est sine vera eius agnitione. In Ecclesia verò linguæ & scientiæ sunt dona Spiritus Sancti, cum vera Dei agnitione.

Potro omnia illa dona (vt diximus) commoda referantur ad sex illas officij S. S. partes præcipuas hinc enumerari: vt nōdū linguarum ac scientiarum ad docendi officium; donum autem ipsum miraculorum linguarum partim ad officium regendi (regebat enim S. sanctus illorum linguas) partim ad docendi & confirmandi officium. Sic & donum prophetiæ atq; interpretationis ad officium docendi pertinet. Docet enim tum animos intus illuminando, tum foris instruendo per verbum. Instructio quidem Sacramentorū pertinet ad officium docendi, sed imprimis ad officium confirmandi. Fides & Conuersio ad officium regenerandi & conseruandi nos cū Christo pertinent. Quid si Spiritus precans nos inspirans ad precandum, pertinet ad officium regendi. Patrifratione & reliqua dona ad certas officij Spiritus sancti partes referri poterunt.

Illius autem officij sui respectu, Spiritus sanctus varia habet in Scripturis elogia. Hinc enim vocatur 1. *Spiritus Adoptionis*, quia nos certos facit de Paterna dei erga nos beneuolentia, & nobis est testis gratiue bonitatis, ac misericordiæ, qua nos Pater cōplectitur

- in Filio vnigenito. Ideo per hunc Spiritum clamamus,
 Rom. 8. 15. *Abba, Pater.* 2. *Arrhabe & sigillum hereditatis nostræ*, quia nos certos reddit de salute nostra. *Qui nos confirmat*
 2. Cor. 1. 22. *vobiscum in Christum, & qui vnxit nos, Deus est, qui etiam, obsignauit nos, & dedit arrhabonem Spiritus in cordibus nostris.* In quo etiam Euangelio postquam credidisti, obsignatus es Spiritu illo promissionis sancto, qui est arrhabe hereditatis nostræ. 3. *Vita*, quia nos viuificat vel (vt Apostolus ait) *Spiritus vita*, qui scilicet veterem hominem mortificat, nouum viuificat. *Lex Spiritus vita*, que est in Christo Iesu, liberauit me à lege peccati & mortis. 4. *Aqua*, quo nos refrigerat penè mortuos in peccatis, & facit ut nos vt feramus fructum. 5. *Ignis*, quia assidue concupiscentias & vitia in nobis exurit, atque excoquit, & nostra corda amore Dei, atque proximi incendit. 6. *Fons*, quo ad nos manant omnes diuitiæ cælestes ab ipso. 7. *Spiritus precationis*. 8. *Oleum letitiæ*. *Proprietas vnixit te Deus, Deus tuus, oleo letitiæ præ confortibus tuis.* 9. *Paracletus*, quia fidem in nobis efficit, & purificat conscientias, & ita nos consolatur, vt in afflictionib. gloriemur. 10. *Intercessor*, quia ipse Spiritus intercedis pro nobis gemitib. inenarrabilib. 11. Deniq; vocatur Spiritus *veritatis sapientiæ, gaudij, letitiæ fidelium dei, fortitudinis.* &c.
- Rom. 8. 26. *Ob. Distum est supra S. sanctum esse arrhabonem hereditatis nostræ: atqui Saul & Iudas habuerunt S. sanctum, nec tamen hereditatem obtinuerunt, sed reprobati sunt.* Ergo S. sanctus non est arrhabe hereditatis nostræ. *Res.* Saul & Iudas habuerunt S. S. quod ad aliqua dona S. S. Sed non habuerunt Spiritum adoptionis. *Inst.* Atqui est idem Spiritus. *Res.* Idem quidem Spiritus est, sed non eadem efficit in omnibus. Nam adoptionem & conuersionem in solis Electis efficit.

Ob. 2. Ista officij partes antea enumeratae non sunt S. sancti propriae, sed & Patris & Filij. Ergo non rectè Spiritus sanctus propriae assignantur. *Res.* Sunt etiam Patris, & Filij, sed mediatè per Spiritum sanctum. Huius autem sunt immediatè

immediatè. *Inst. Sed eadem ratione etiam tanquam propria officia Spiritui sancto videntur tribuenda, Conservatio rerum, artium inventio, & similia. Nam etiam illa agit Pater, & Filius per Spiritum sanctum: iuxta dictum, Spiritus Domini replens terras. Resp. Vt proprium opus assignetur Spiritui S. nō tantum illud immediatè ab eo fieri debet, sed etiam ita ut agnoscat. Ibi propriè operatur S. S. ubi sanctificatur: cum & inde sanctus dicatur.*

4. *A quo datur Spiritus sanctus, & quare.*

Datur à Patre & Filio, atq; etiam per Filium à Patre, non per Patrem. Pater enim Spiritum sanctum à nullo alio dat, quàm à seipso, ut qui à nullo alio existit, quàm à seipso, nec agit ab ullo alio, quàm à seipso: Filius autem dat Sp. S. à Patre, à quo & ipse agit & existit. A Patre cum dari confirmant hæc testimonia. Denunti-

*Act. 1. 4.
Act. 2. 17.
Ioan. 14. 16.
& 26.*

quis iis, ut & expectatis promissum Patris. Effundam ex Spiritu meo in quatuor carnes. Ego rogabo Patrem & alium consolatorem dabit vobis: & paulò post, Pater mittet eum in nomine meo. A Filio dari Spiritum sanctum probant hæc testimonia, Spiritum illum veritatis ego mittam vobis à Patre. Sin autem profectus fuero mittam illum ad vos, Dextera Dei euectus, & promissum Spiritus sanctum adeptus à Patre, affudit hoc quod vos nunc spectatis & auditis. Igitur & Filius eam dat, sed hoc ordine, ut Filius illum mittat à Patre: ex quo firmū argu. colligitur pro Deitate Christi. Quis enim dat Spiritum Dei, & quis in eum ius habet, nisi Deus? Nam & humana Christi natura tantum abest ut ius habeat mittendi S. sanctum ut contrà Spiritus sanctus ipsam sanctificaret.

*Ioan. 15. 26.
Ioan. 16. 7.
Act. 2. 33.*

Dare autem S. sanctum sic intelligendum est, quod Pater sic efficax per illum, idque quia Spiritus sanctus vult hoc, præcedente voluntate Patris, efficere. Notetur operationis ordo, qui hic servatur in agendo. Præcedit voluntas Patris, sequitur Filij, & S. S. voluntas. Dat autē nobis S. S. non alia de causa, quàm ex gratuita Electione, propter intercessionem Filij. Qui benedixit nobis omni benedictione spiritali in cælis in Christo

Gg ij

ficus

Eph. 1. 3.
Ioan. 4. 16.

ficus nos elegis in ipso, antequam iacerentur fundamenta terræ: Ego rogabo Patrem, & alium consolatorem dabis vobis. Filius nobis illum dat, aut per Filium ille nobis datur, quia ipse merito suo nobis acquisiuit, ut nobis daretur.

5. *Quibus datur Spiritus Sanctus.*

1oa. 14. 17.

Electis tantum Spiritus Sanctificationis datur. Mundum enim non potest recipere, quia non videt eum, nec nonis est. Vel datur Spiritus Sanctus totæ Ecclesiæ vocatorum, videlicet & Electis, & hypocritis: & quidem non aliter datur iis nisi volentibus, & petentibus: ac deinde perseverantibus. augetur. Electis autem datur non tantum quod ad cognitionem doctrinæ, sed etiam quod ad regenerationem, fidem, & conversionem: quia præterquam quod in iis accendit ipse veritatis ac voluntatis divinæ notitiam, eos etiam regenerat, veraq; fide, & conversione donat. Hypocritis verò S. S. datur tantum quod ad cognitionem doctrinæ, quæ quidem iis non est salutaris, quemadmodum Electis. His enim sic datur Spiritus sanctus ut dona sua in ipsis efficiat ad ipsorum salutem, arque ex iisdem donis communicatis ipsi Spiritum in se habitantem possint cognoscere.

Hinc apparet quid cognitio linguarum, scientiarum, & similia dona Ethnicis collata differant ab iis quæ conferuntur Ecclesiæ. Nam qui inter Ethnicos linguarum cognitione & bonarum artium, rerumq; vtilium notitia excelluerunt, habuerunt quidem dona Dei, sed non Spiritum sanctum, quippe quem nulli dicuntur habere, nisi quos ipse sanctificauit, & qui ipsum agnoscunt auctore donorum. Notandum hoc loco S. S. dari, vel visibiliter, quando scilicet dona sua confert Symbolis adhibitis: vel invisibiliter, quando dona sua confert sine Symbolis. Visibiliter datus est Apostolis, & aliis in prima Ecclesia. Vise sunt iis dispersæ lingue instar ignis, qui quasi sedis super unumquemq; illorum. Illapsus est Spiritus Sanctus super omnes, qui audiebant hunc sermonem. Acque hæc, & aliz locutiones ita sunt explicandæ, quod symbolum

AG. 2. 3.

AG. 10. 44.

bolum accipiat nomen rei: ideoq; de re dicatur, quod symbolo competit: quia nimirum symbolo Spiritus Sanctus præsentiam atque efficaciam suam testatur. Sic & Ioannes vidit Spiritum Sanctum descendens super Christum corporea specie tanquã columbam, vidit nempe speciem columbæ, sub qua Deus Spiritus sui præsentiam demonstrabat. Non igitur motus localis cogitur in deo: sed præsentia & operatio, quam exercet in Ecclesiam. Nam Spiritus Sanctus ubique diffusus est celumq; & terram implet: proinde dicitur dari, missi, effundi, quando efficaci præsentia sua in Ecclesiæ membris dona sua creat, excitat, & paulatim perficit.

6. Quomodo Spiritus Sanctus datur,
& accipitur.

Datur ordinaria via per ministeriũ verbi & usum sacramentorum; & quidem primò patefaciendo sese nobis per Evangelicę doctrine studium & meditationē. Agnitus enim vult se nobis communicare, ac dum se nobis cognoscendũ præbet etiam corda nostra renouat & reformat. Sic operatus est in Electis per concionem Petri die Pentecostes. Similiter operatus est in Cornelio & reliquis qui aderant, eodem loquente Petro. Ita tamen operatur per verbum & Sacramenta, ut hisce medijs non sis alligatus. Nã Paulum in itinere conuertit: Ioannem donis suis instruxit cùm adhuc esset in vtero. 2. Efficiend: in Electis desiderium sui. Presentib. enim datur. Hinc sumitur argumentum efficax pro Deitate Sp. S. Per ministeriũ enim operari efficaciter est solius Dei. Neque is qui plantat est aliquid, neque is, qui rigat: sed Deus qui dat incrementum. Ego quidem baptizo vos aqua ad resipiscendam, is vero qui ponit me venis, vos baptizabitis. S. S. & signi. Evangelium est potentia Dei, quia Spiritus Sanctus est per illud efficax. vnde etiam ministerium Spiritus dicitur Evangelium. Accipitur autem Spiritus sanctus fide. In quo etiam postquam credidistis obsecrati estis Spiritum illo pro missionis sancto. Mundus non potest Spiritum illum veritatis recipere, quia non videt eum, nec novit eum.

Luc. 3. 22.
Act. 2. 37.
Act. 10. 44.
Act. 9. 6.
Luc. 1. 15. &
4. 41.
Luc. 11. 13.
1. Cor. 3. 7.
Mat. 3. 11.
Rom. 1. 16.
2. Cor. 3. 8.
Eph. 1. 17.
Ioan. 14. 17.

Eph. 1. 8.
1. Cor. 13. 3.

Obiect. Atqui fides est donum, & fructus Spiritus Sancti. Gratia est in seruati, idque non ex vobis, donum Dei est. Nemo potest dicere Iesum Dominum, nisi per Spiritum S. Resp. 1. Actio Spiritus natura est fide prior, simul autem tempore: quia fidei initium est acceptio Spiritus S. 2. Fide inchoata magis, magisque accipitur Sp. S. qui reliqua deinde per fidem in nobis operatur. Iuxta illud. Fides est per charitatem efficax. Item, fide purificantur corda.

Gal. 5. 6.
A& 15. 9.

7. Quomodo retineatur Spiritus sanctus.

Psal. 1. 2.

col. 3. 16.

Mat. 13. 12.

Apoc. 22. 31.

Eph. 4. 30.

Luc. 11. 13.

Eph. 6. 14.

Psal. 51. 12.

Luc. 23. 32.

Mat. 25. 29.

Mat. 4. 25.

Retinetur 1. Meditatione doctrinae, & studio in ea proficiendi. Qui in Lege Domini meditabitur die & nocte, erit velut arbor plantata secus rivum aquarum, quae fructum suum suo reddis tempore. Sermo Christi inhabites in vobis cum omni sapientia, docendo, commonefaciendo vos mutuo. 2. Incremento & consuetudine penitentiae, hoc est, studio cauendi lapsus contra conscientiam. Habenti dabitur. Iustus iustificetur magis. Ne tristitia afficiat Spiritum illum Sanctum Dei, per quem obsecrati estis in die Redemptionis. Huc potest referri studium vitandi prava commercia & peccata. Peccatum enim vitare qui vult vitet occasionem peccandi. 3. Assidua & seria petitione vel inuocatione. Quanto magis Pater vester caelestis dabit Sp. sanctum illi, qui ab eo petierint? Idem videre est in Christiana panoplia, quam Apostolus describit. Similiter & exemplo Dauidis id confirmatur, qui Orat ne Dominus auferat ab ipso Spiritum sanctum. 4. Dona Dei conferendo ad usuram, hoc est, ad ipsius gloriam, & ad proximi salutem. Et tu conuersus confirma fratres. Habenti dabitur: a non habente etiam quod habes auferetur.

8. An, & quomodo Spiritus sanctus amittatur.

Amitti potest ab hypocrisis, & reprobis. Ab electis non quidem totaliter amittitur, sed quod ad multa dona: quia semper aliqua dona retinent. Nec etiam finaliter amittitur ab electis, quia tandem redeunt ad poenitentiam. A reprobis autem prorsus vel totaliter amittitur

mittitur, & finaliter, ita ut eum nunquam recipiant. *Obiect.* *Asqui Spiritus sanctus recessit à Saule, potest igitur & ab Electis recedere.* *Resp.* Recessit à Saule, sed non Spiritus regenerationis, quia eum nunquam habuit. *Insi.* Imò etiam Spiritus regenerans descendit, quia David precatur, *Redde mihi letitiam salutaris tue.* *Resp.* Amittitur sæpe quoddam ad aliqua dona regenerationis, sed non in uniuersum. Fieri enim non potest ut Electi nullas retineant reliquias, cum non peccent ad mortem. *Homo* (inquit Bernardus) *nunquam in eodem statu manet: aut deficit, aut proficit.*

Psal. 51. 13.

Hoc discrimen tenendum est ad soluendam questionem. Quomodo certa sit nihilominus Electorum perseverantia, licet amittant Sp. sanctum, quia scilicet finaliter & totaliter Spiritu sancto non destituuntur. *Potest autem S.S. amitti quatuor modis, & quidem contrariis iis quibus retinetur.* 1. *Negligentia doctrinae.* Nam Paulus Timotheum iubet *ut exsuscites donum dei quod in se est: & quo pacto hoc fiat etiam docet, attendendo scilicet lectioni, exhortationi, doctrinae.* 2. *Securitate carnali,* ac proiciendo nos in scelera contra conscientiam. 3. *Neglectu precum.* 4. *Abusu donorum Sp. sancti,* quando nimirum non conferuntur ad ipsius gloriam, & proximi salutem. *Habenti dabitur: à non habente etiam quod habes auferetur.*

2. Tim. 1. 6.

1. Tim. 4. 13

Luc. 18. 18.
& 26. 26.

8. Quare Spiritus Sanctus sit necessarius.

Quam sit necessarius, & quibus de causis, ex his dictis luculenter apparet. *Nisi quis fueris genitus ex aqua & Spiritu &c. Caro & sanguis non possunt hereditatem regni dei consequi. Non idonei sumus ad cogitandum ex nobis ipsis quippiam boni, velut ex nobis, sed quoddam idonei sumus id ex deo esse.* Hinc ita licet concludere. Sine quo non possumus boni quid cogitare, nedum facere, & sine quo nec regenerari, nec agnoscere Deum, nec regni celestis hereditatem consequi possumus, sine eo non possumus seruari. At sine S.S. illa fieri propter naturam nostram corruptionem & cecitatem non possunt.

Ioan. 3. 3.

1. cor. 15. 30

2. cor. 3. 5.

G g iij

Ergo

Ergo sine Sp. S. fieri non potest, vt seruemur, & per
conseq. ipse nobis omnino necessarius est ad salutē.

10. *Vnde agnoscere habitatio Spiritus*

Sancti in nobis.

Rom. 5. 1.

Agnosimus eum nos habere, ex effectū, vel benefi-
ciū ipsius in nobis, videlicet ex vera dei agnitione,
regeneratione, fide, & inchoatione nouæ obedi-
entię, seu promptitudine ad obediendum deo. *In iustificati
fide pacem habemus cum deo. Dilectio dei effusa est in cordib.
nostris.* Item ex testimonio, quod ipse dat Spiritui nostra
nos esse filios Dei. Insuper certissima testimonia sunt &
iudicia Spiritus Sancti in nobis habitantis, Conso-
latio in media morte, letitia in afflictionibus, pro-
positum perseuerandi in fide, gemitus, & preces ar-
dentes, sincera professio Christianismi. *Nemo potest
dicere Iesum Dominum, nisi per S.S.* Breuiter, ex fide &
pœnitentia habitationem S. S. in nobis agnoscimus.

1. Cor. 12. 3.

DE ECCLESIA.

Variationes obseruandę.

1. *Quid sit Ecclesia.*
2. *Quotuplex illa sit.*
3. *Quę sint eius notę.*
4. *Quare dicatur Sancta, & Capi-
lica.*
5. *Quod sit discrimen inter Ecclesiam
& Politicam.*

& Politicam.

6. *Vnde sit discrimen Ecclesię à reliquo genere humano.*

7. *An possit aliquis extra Ecclesiam seruari.*

1. *Quid sit.*

Quando queritur, *Quid sit Ecclesia*, præsupponi-
tur esse Ecclesiam, ita vt querere an sit Ecclesia
non sit necesse. Quod attinet ad nomen Ecclesię dice-
batur

Ecclesie Christiane: at eam non sequens, sed persequens. *Vera* est aut *visibilis*, aut *inuisibilis*. *Visibilis* est cœtus in genere humano, amplectens, atq; profitens veram, atq; incorruptam doctrinam Legis & Evangelij, & rectè Sacramentis vtens iuxta institutionem ac profitens obedientiâ erga doctrinam: in quo cœtu multi sunt non renati, vel hypocritæ, consentientes tamen doctrinæ: in quo etiam Filius dei est efficax ad regenerandos virtute sui spiritus aliquos in vitam æternam. Huc pertinent parabolæ *de semine & de tiquantia*. *Inuisibilis* est cœtus Electorum ad vitam æternam, in quib. noua vita à S. sancto hic inchoatur, & post hanc vitam perficitur. Qui sunt in hac inuisibili Ecclesia nunquam pereunt, neq; vlli in ea sunt Hypocritæ, sed soli Electi, de quibus dicitur. *Omnes mei nemo rapies à manibus meis.*

1oan. 10. 28.

Porrò *utraq; pars Ecclesie vera*, scilicet *visibilis* & *inuisibilis*, est vel *vniversalis*, vel *particularis*. *Ecclesia visibilis vniversalis*, est cœtus omnium profitentium doctrinam, vbicunque locorum etiam sint. *Visibilis Ecclesia particularis*, est etiam cœtus profitentium doctrinam, sed in certo loco. *Visibilis est vniversalis*, quod ad professionem vnius fidei in Christum, vniusc; doctrinæ & cultus. *Est autem particularis* quod ad cohabitationem, & diuersitatem rituum. *Sic & inuisibilis Ecclesia est vniversalis*, quatenus omnes Electi, vbicunque locorum sint, & quocunque tempore vixerint, vnâ habent fidem: *rursus particularis est*, quatenus in hoc vel illo loco eandem habent fidem. Omnes autem *particulares Eccl.* sunt partes *vniversalis* & quidem *visibiles vniversalis Ecclesie inuisibilis*. Atq; *de hac inuisibili Ecclesia vniversalis* agit propriè Articulus Symboli nostri: *De sancta Eccl. catholica*. Nam præterquam quod *vniversalis* illa *inuisibilis* est *Catholica*, eo titulo insignitur quod sit *sancta*. Deinde in hac est vera communio sanctorum cum Christo, & membris omnib. *Inuisibilis autem dicitur* non quod homines sint

sint inuisibiles; sed quia fides & pietas est inuisibilis, non agnoscitur nisi ab iis in quib. inest: & verè pios ab hypocritis in ea non possumus certò dignoscere. *Partes huius Eccl. inuisibilis vniuersalis* constitui non ineptè possunt, *Eccl. militans, ac Triumphans.* *Militans* est in hoc mundo aduersus Diabolum, mundum, & carnem nostram, sub vexillo Christi pugnans. *Triumphans*, quæ & nunc cū beatis Angelis triumphat in cælo, & post Resurrectionem plenum triumphum ager. Et si verò militans Eccl. sit inuisibilis illa vniuersalis adhuc in terra pugnans: tamen est, & latet in Eccl. visibili. Ac proinde idè ferè discrimen est inter vniuersalè Eccl. visibilè, ac hanc militantè, quod inter totū & partem.

Obiect. Si totum est visibile, etiam pars est visibilis. *Resp.* Pars etiam illa est visibilis, quòd ad homines Electos, vel quatenus sunt homines, & quatenus profitentur doctrinam visibilis Ecclesiæ: sed non est visibilis, quòd ad hominum pietatem, seu fidem, vel quòd ad fidem & penitentiam in hominibus. *Hanc inuisibilem Eccl. hic in terris militantem esse partem visibilis Ecclesiæ, vel ex hoc loco Pauli constat, Quos Dominus elegit hos vocauit.* Vocatio autem, qua nos Dominus vocat, est duplex, interna & externa. Internam Paulus secundum propositum seruandi factam dicit, & utrâque vocantur Electi: hypocritæ tantum vocantur externa. Huius autem vocationis externa respectu, visibilis Ecclesia dicitur, & Ecclesia vocatorum, in qua scilicet sunt & hypocritæ. Inuisibilis verò nominatur *Electorum carnis aut Ecclesiæ.*

Est & alia quædam Ecclesiæ diuisio, videlicet Ecclesia veteris Testamenti & noui. Ecclesia veteris Testamenti est cætus amplectens doctrinam Moïsi & Prophetarum, & professionem edens se velle amplecti in Iudæa, ceremonias Mosaicæ, & eas seruare: tum in Iudæa tum extra Iudæam amplecti res significatas per illas ceremonias. id est, credens in Messiam exhibendum. Ecclesia Noui Testamenti non habet hæc discrimina: quia omnes credunt in Messiam exhibitum. Est

autem

autem cœtus amplectens doctrinam Euangelij, vrens Sacramentis à Iesu Christo institutis, & in eum exhibitum verum Messiam credens.

3. *Que sint Ecclesie signa, vel notæ.*

Notæ veræ Ecclesiæ sunt 1. *Professio veræ, incorruptæ & rectè intellectæ doctrine Legis, & Euangelij: doctrinæ scilicet Prophetarum & Apostolorum.* Concurrunt quidem sæpe errores, sed constat nihilominus hæc nota si fundamentum seruetur, licet super hoc extruantur stipulæ: modò tamen eiusmodi errores vel stipulæ non defendantur. 2. *Rectus & legitimus usus Sacramentorum.* 3. *Professio obedienciæ erga doctrinam, seu ministerium.*

Obiect. 1. In multis Ecclesiis veram doctrinam profitemibus hæc tertia nota non cernitur: igitur illæ non sunt Ecclesiæ. Resp. Multi sunt in iis qui reuera præstant, & præstare conantur obedientiam. 2. Omnes obediunt professione agnoscences quoddam non debeant defendi peccata. *Ac necesse est addi tertiam hanc notam:* quia ludibrio Deum haberent, qui dicerent se recipere hanc doctrinam Christi & tamen nollent vivere secundum eam. *Professi docere omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, Filij, & Spiritus sancti: docentes eos servare omnia, quæ mandavi vobis.* Hisce Christi verbis omnes illæ tres Ecclesiæ notæ continentur.

Mat. 28. 19.

Obiect. 2. Sed quæ omnes schismatici & hæretici sibi arrogent, ea non sunt notæ veræ Ecclesiæ. Hæc sibi arrogant omnes. Ergo &c. Resp. Nego Maiorem. Non an sibi arrogant, sed an habeant videndum est. Sic etiam sequeretur etiam bona cœlestia propria veræ Ecclesiæ illorum esse, quoddam ea sibi arrogant.

Obiect. 3. Sine quo non potest Ecclesia subsistere, id est eius nota. Sed sine ordinaria episcoporum successione non potest subsistere. Ergo &c. Resp. Ordinaria successio in ministerio intelligitur successio ministrorum in eadem verâ doctrinâ & administratione Sacramentorum. Atque si propositio sic intelligatur, vera est: talis enim succe-

fio nihil aliud est, quàm ille notæ quas posuimus. Sed
 in edelusione intelligitur ordinaria successio in eundem
 locum, siue eandem doctrinam doceant, siue diuer-
 sam: Item alligatio Ecclesie ad certam urbem, re-
 gionem &c. *Augustinus* contra epistolam Manichæi,
 cap. 7. narrat quomodo ad fidem Ecclesie Catholicę
 perductus fuerit. Dicit enim *se obtemperasse Catholicis*
dicentibus, Credite Euang. & ibi in medium profert vulga-
ram illam sententiam, Ego verò Euang. non crederem ni-
si me Catholica Eccl. commoueret auctoritas. Ex Eccl. ligitur
 testificatione commotus est vt legeret Euang. & cre-
 deret doctrinam diuinitus patefactam in illo conti-
 neri. Num verò postquam Euan. credidit pollicetur se
 plus crediturum Eccl. quàm Euang. si ipsa aliquid sta-
 tuat vel proponat quod vel sit contra Euangelium,
 vel nullo Scripturę testimonio probari possit? Hoc
 certè noluit Augustinus imò alibi dicit *anathema iis*
qui annuncians præter quod in Scripturis legalibus, & E-
uangelicis accepimus. Et in illo ipso loco testatur, se quia E-
uangelio credas, non posse Manichæo credere, propterea quod
in Euan. nihil legat de Manichæi Apostolatu. Ergo tradi-
 tiones deducunt nos ad Scripturam; & ad vocem in
 Scriptura sonantem nos alligant. *V. iacobus in m. 1.*
 Hic autem obseruetur, quàm candidè agant Pon-
 tificij. Vbiunque enim occurrir vocabulum *Traditi-*
onis, illud mox detorquent ad suas traditiones, quę
 ex Scriptura probari non possunt. Vt cùm Paulus
 dicit, *Tradidi vobis quod accepistis*: statim exclamant,
audis traditiones? Audio, sed mox ibidem loqe Paulum
 scripto explicare quę sint illę traditiones. *Tradidi* 1. cor. 15. 3.
vobis quod Christus mortuus est pro peccatis nostris, secundum
Scripturas: quod sepultus est & resurrexisset secundum Scrip-
turas. Audis hęc traditiones Pauli duplici modo esse
 hypocrisis. Primm enim; sumptę sunt ex Scriptura
 veteris Testamenti: secundo ab ipso Paulo literis
 consignatę sunt. Ita, de Cæna Domini Paulus in-
 quit, *Ego accepi a Domino quod & tradidi vobis. Sed illam* 1. co. 11. 23.
traditionem

1. The. 3. 6.

traditionem, post Euangelistas ipse etiam scripto comprehendit. Iesuitæ citant dictum Pauli, *Subducite vos ab omni fratre ambulante inordinato, & non secundum traditionem quam accepit à nobis.* Sed mox eodem capite describit quam intelligat traditionem sicut inspicienti manifestum est. Et tamen inde volunt probare multa esse credenda quæ nullo Scripturæ testimonio probari possunt. Eandem impudentiam produnt in alio testimonio ex Luca desumpto: *Tradebam eis custodienda dogmata quæ ab Apostolis & senioribus Ierosolymitanis decreta fuerant:* cum paulò antè testetur dogmata illa literis fuisse ab Apostolis consignata.

Ad. 16. 4.

Ad. 15. 23.

Oportet autem superiores notas tenere. 1. *Propter gloriam Dei, ut discernantur hostes à Filio.* 2. *Propter nostram salutem, ut possimus veram Ecclesiam nos adiungere.* Tria sunt genera hominum. 1. *Qui aperti profitentur & declarant se hostes esse.* 2. *Hypocritæ.* 3. *Cæci electorum.*

4. *Quare Sancta dicatur Ecclesia, & Catholica.*

Sancta dicitur. 1. *Quia imputatur sanctificatio Christi.* 2. *Quia omnes obediens partes omnia eius membra inchoamus.*

Catholica dicitur Ratione locorum: quia sparsa est per totum mundum. Vna nimirum est Ecclesia omnium locorum, & vitæ graduum, nec est alligata ad certum locum, regnum, certamve successionem. 2. *Ratione temporum:* quia omnium temporum vna tantum est vera Ecclesia, quæ & vnoquoque tempore sic est Catholica, ut dispersa sit per totum mundum, nec vnquam sit certo alicui loco alligata. *Non dicimur Catholica,* quia multa regna possideat. Nam Catholica est applicatio temporis Apostolorum: prius enim angustiis terminis Ecclesia circumscripta erat.

Quod autem *vna sit omnium temporum Ecclesia inde ab initio mundi ad finem usque,* de eo non est dubium. Nam 1. *semper Ecclesiam fuisse manifestum est.* Nec obici possunt Abrahami tempora, quasi antè ipsius vocationem nullus fueris veri Dei cultus in ipsius familia, & post vocationem ipse

ipse
men
stitione
tem
nec
fuer
pe S
per E
mem
sabi
usq
sem
Ecc
futu
flam
Art
cato
C
mic
ter
est
bra
par

E
sem
Rog
dum
in h
legi
san
Uia
vtr
nam

ipse fueris solus. Nam ante vocationem retinuit fundamenta doctrinae de Deo vero, licet illa fuerint superstitionibus admixtis obscurata. Deinde *Melchisedec* eodē tempore vixit, qui *fuit sacerdos Dei altissimi*, ideoque nec post vocationem solus fuit Abrahamus, sed & alij fuerunt prater ipsum veri Dei cultores, quorum nempe Sacerdos fuit *Melchisedec*. 2. *Manfuram quoque semper Ecclesiam* patet ex his testimoniis. *Non recedes verbū meum ab ore tuo, nec ab ore seminis tui. Si nox & dies mutabitis, mutabitur etiam pactum meum. Ego vobiscum sum usque ad consummationem saeculi.* Præterea Christus fuit semper, & futurus est semper Rex, caput, & sacerdos Ecclesie. Proinde nunquam non Ecclesia fuit, & est futura. Atque hinc etiam liquet Ecclesiam *utriusq; Testamenti esse vnam & eandem*, id quod confirmatur ex Articulo sequenti. Nam Christus est Ecclesie sanctificator utriusque hominibus communis.

Quæstio de Ecclesie auctoritate huc pertinet, quam omitto. In hac tantum considerabimus hoc loco sententiam, vel dictum illud, *Ecclesia non errat*. Id verum est hoc modo: non errat. 1. *Tota*, etiamsi aliqua membra errent. 2. *universaliter*, licet in aliquibus doctrinae partibus erret Ecclesia. 3. *Non errat in fundamentis.*

5. Quod sit discrimen inter Ecclesiam, & Politiam.

Ecclesia differt à Politia. 1. *Quia Politia sunt distincta, ac regna mundi, variis locis ac temporibus.* Ecclesia *semper una est eadem omnibus temporibus, & apud omnes*. 2. *Regna & politia mundi multa habent capita, vel vnum quoddam caput summum, sed præter illud alia multa inferiora, eaq; in hac terra.* Eccl. *unum in celo*. 3. *Politia regitur ceteris legibus ad pacis ac tranquillitatis externæ conseruationem sancitis.* Ecclesia regitur spiritu sancto ac verbo Dei. 4. *Politia requirit externam tantum obedientiam.* Ecclesia utramque requirit, & externam obedientiam, & internam. 5. *In Politia est potestas condendi nouas leges positimas auctoritate*

Isai. 39. 11.

Iere. 33. 30.

Mat. 28. 20.

autoritate praeoria, quorum violatio conscientias obligat, & meretur poenas corporales: Ecclesia alligata est ad verbum dei cui nihil addere vel detrahere liceat. 6. Potestas habet potentiam corporalem, qua armata est aduersus consumaces: istos enim, ut coercere, ac ferro punire possit, & debes: Ecclesia punis denuntiatione irae Diuinae ex verbo Dei. 7. In Ecclesia semper sunt aliqui Electi & Sancti: in Potestate non semper.

6. Unde sit discrimen Ecclesia à reliquo genere humano.

AG. 14. 16. **C**Ausa discriminis illius est Electio dei. Præteritis gratiis suis deus omnes gentes suis ipsarum viis incedere. Deus cuius vult miseretur, quæ autem vult indurat. Quicumque dat mihi Pater ad me venies. Quos præsciuit, eosque & prædestinavit, ut conformes fiant imagini Filij sui: quos vero prædestinavit, eos etiam vocavit, &c. Hoc dicto item docemur promissionem gratiæ esse vniuersalem respectu Electorum, seu credentium. Omnes quidem Deus vult saluos fieri, idque. 1. quod ad amorem salutis. Electi sanctorum assequuti sunt salutem omnium. 2. Quod ad imitationem omnium ad salutem: at reliqui occalluerunt. Discriminis causa efficiens est Electio Dei volens sibi colligere Ecclesiam in his terris. 1. Filius est huius consilij ex auctoritate mediatas: Spiritus Sanctus immediatus. 3. Verbum dei est causa instrumentalis.

Cognita iam causa discriminis, quodnam discrimen illud sit breuiter videamus. Notandum itaque tria esse hominum genera plurimum inter se diuersa. Hominum enim alij etiam professione prorsus alieni sunt ab Ecclesia, ut qui negant fidem, aut penitentiam edoque sunt aperte hostes Eccl. alij sunt vocati, sed non efficaciter, nimirum omnes hypocritæ: alij denique vocati sunt efficaciter, electi videlicet, quorum est minima portio, iuxta illud Christi. Multi sunt vocati, pauci vero Electi.

7. An possit aliquis extra Ecclesiam seruari.

Nemo potest saluus fieri extra Ecclesiam: quoscumque Deus eligit ad finem, nempe ad vitam æternam,

DE HOMINIS LIBERAT. 481

eos elegit ad media, hoc est ad vocationem internam, & externam. Ob. Ergo electio non est libera. Resp. Est libera, quia liberè elegit, & ad finem, & ad media. Postquam autem destinavit ad media, non mutat. Infantes, nati in Ecclesia, sunt etiam de Ecclesia, contra Anabaptistas.

DE PRÆDESTINATIONE.

ocus hic de prædestinatione, seu de electione, & reprobatione, oritur ex loco de Eccl. & cum illo coniungitur.

Quæstiones præcipuæ.

1. An sis prædestinatio.
2. Quid sis.
3. Quæ sis eius causa.
4. Quæ sint eius effecta.
5. An sis immutabilis.
6. Quatenus illa sis nobis nota.
7. An Electi semper sint membra Ecclesiæ, & Reprobi nunquam.
8. An Electi deficiant ab Ecclesia, & reprobis semper in Ecclesia maneant.
9. Quis sis usus huius doctrinæ.

1. An sis Prædestinatio.

E Sse prædestinationem probant Scripturæ testimonia. Multis sunt vocati, pauci electi. Non vos elegiſtis me, &c. Alias oves habeo. Electi secundum beneplacitum. Populus multus est mihi in hac ciuitate. Elegiſtis nos in ipſo. Quos prædestinauiſtis, hos & vocauiſtis. Ex his & similibus dictis docemur aliquos esse electos, aliquos non, ac proinde esse prædestinationem.

Quando queritur an sis prædestinatio, tum queritur an sis aliquod consilium Dei, quod discreueris salmandos & reprobandos. Nonnulli dicunt Electionem, cum eius sit

Hh

mentio

Mat. 20.16.
Ioan. 15.16.
Ioan. 10.16.
Eph. 1.5.
Act. 13.10.
Eph. 1.4.
Rom. 8.30.

mentio in scripturis, sumi pro præstantia, propter quam aliquis dignus sit ut eligatur: ut electus & egregius equus. Sic etiam reprobationem interpretantur sed falsò: est enim æternum Dei consilium.

Esse Reprobationem constat ex variis locis. Paulus ait Deum exere in iustitiam suam in vasa iræ. Vobis dat non est nosse mysteria regni calorum: reliquis non. In hoc iudicium iam olim sunt descripti. Abscondisti eam à sapientibus. Non esset ex omnibus meis. Omnia propter seipsum fecit, etiam Prono. 16. 4. in diem iudicii

Ob. 1. Atqui promissio gratiæ est vniuersalis. Resp. Est vniuersalis, quoad credentes, id est, pertinet ad omnes credentes. Particularis est respectu omnium hominũ. Aduersarij nostri dicunt conuersos posse discere, id est, labefactare promissionem vniuersalem. Inst. Atqui dicitur quoddam Deus velit omnes saluos fieri. Contra multi sunt vocati: pauci electi. Cor huius populi pinguefactum est, dicit Dominus, ne conuertantur & sanem eor: & hinc dicitur quoddam Deus velit aliquos non seruari. Ergo hæc testimonia pugnant.

Resp. 1. Deus vult omnes saluos fieri. 1. quatenus omnium salute delectatur: Etsi alibi dicitur eum lesari pœna impiorum, non tamen in quantum cruciatus est, sed in quantum est executio iustitiæ. 2. Vult omnes saluos fieri, quatenus omnes inuoluit ad pœnitentiam. Non vult omnes saluos quoad efficaciam vocationis. Benefacit omnibus, si forte pauperes & agnoscant. Electi apprehendunt: ceteri indurantur. Omnibus quidem dicit, Probitas mihi placet: vos eam mihi debetis. Non omnibus dicit, In vobis efficiam: sed solis electis, quia ab æterno ei placuit.

Obiect. 2. Qui dat equalibus inæqualia, est acceptor personarum. Resp. Maior est vera, scilicet. 1. si das equalibus inæqualia propter causas externas, id est, quæ non sunt conditio, propter quam dandum vel non dandũ sit æquale præmium vel pœna, id est, cum negligitur causa communis vtriusque & deceditur ad alia quæ non sunt causa, ut diuitiæ, honores, &c. Hic autem Deus spectat

Rom. 9. 23.

Mat. 13. 11.

Iud. 4.

Mat. 11. 25.

Ioan. 10. 26.

Prono. 16. 4.

1. Tim. 2.

Mat. 10. 16.

Matt. 13. 15.

Prou. 1. 36.

Act. 17. 37.

Rom. 11. 7.

ſpectat receptionem huius beneficij, & conuerſionem, & eam habentib., dat vitam æternam. 1. Qui dat æqualib., &c. ſcilicet *ex obligatione*. Deus autem dat liberimè, ex mera miſericordia & gratia. Nemini eſt obligatus, quia eramꝝ ipſius hoſtes: idèd iuſtiſſimè pòterat omnes excludere. Et ſi iniuſtitia caderet in Deum (quod abſit) iniuſtus & acceptor perſonarum eſſet aliquid dando. Sed ſi miſericordia, motus, cuidã mendico des aſſem, alteri denariũ, non es ideo acceptor perſonarum. *An non licet mihi* (inquit Chriſtus) *quod*

Mar. 10. 15.

Rom. 11. 35.

volo facere in meis? an oculus tuus malus eſt, quia ego bonus ſum? Quis prior dedit Domino?
Obiect. 1. Iuſtus eſt eum qui accepit lutron ſufficiens pro
omnibus peccatis, omnes homines in gratiam recipere. Deus
lutron accepit ſufficiens pro totius mundi peccatis. Ergo, &c.
Reſp. ad maiorem: lutron ſufficiens pro omnib. & appli-
catum omnib. crèdèntib. Sed hìc non fit applicatio ad
omnes, quia dicitur. Non rogo pro mundo ſed pro iis quos
dediſti mihi. In ſt. lutron ſufficiens debet applicari omnib. Chri-
ſti lutron eſt ſufficiens. Ergo, &c. Maior probatur, videlicet
quia hoc eſt inſinita miſericordiæ benefacere omnibus. Reſp.
Negamus in hoc conſiſtere inſinitam miſericordiam.
Non in numero ſeruatorum, ſed in modo conſiſtit.
Porrò non omnibus vult hoc beneficium dare: quia
etiam ſummè ſapiens & iuſtus eſt. Potèſt ſimul exer-
cere miſericordiam & iuſtitiam. Sic Deus dilexiſt mund-
um, ut Filium ſuum unigenitum dederit, ut quiſquis cre-
dit in eum non pereat, ſed habeat vitam æternam. Qui
vèro non credis, iam condemnatus eſt, &c.

Ioan. 17. 9.

Ioan. 3. 16.

Ob. Qui accipit lutron ſufficiens pro omnibus, & non om-
nes ſeruat, eſt iniuſtus, quia plus a quo accipit. Deus, &c.
Reſp. Eſt iniuſtus, niſi ipſe des lutron. Deus autem dedit:
ideo de ſuo accepit, non de noſtro. 2. Sufficiencia non
obligat ad recipiendos omnes, ſed applicatio. Non autem
obligauit ſe quòd omnibus velit lutron illud applicare.
Ob. 5. Qui ſuæ gloriæ cauſa aliquos affligit, eſt iniuſtus. Do-
us &c. Reſp. Nego maiorem vniuerſaliter ſumptam.

H h ij

De

De creaturis enim vera est: *de Deo, non valet*. Quia deus est summum bonum: summi autem boni maxima habenda est ratio. Summum bonum verò, id est, gloria Dei, requirebat ut non tantum misericordia, sed etiam iustitia patefieret. 2. *Iniusus est qui affligit aliquos, scilicet sine ipsorum culpa*. Sed Deus dux gloriæ causa finit aliquos perire, dum ipsi volentes pereunt & labuntur. 3. *Deus nulli obligatus est ad seruandum* sicut nec ad creandum erat. *Sinis homines labi in peccatum*: sed. 1. *Volentes*. 2. *Non obligatus ad seruandum*. 3. *Suæ gloriæ maiorem rationem habere debuit quàm hominum salutis*.

Ob. 6. *Qui destinat ad finem, destinat etiam ad media per quæ veniunt: ad finem Deus destinat aliquos ad finem, id est damnationem: Ergo etiam ad media, id est peccata. Quod autem peccata sint media sic probatur: Medium est id sine quo ad finem peruenire non possumus*. Resp. Duplicia sunt media. Alia quæ antecedunt quocunque modo finem, id est, quib. utitur is qui ad finem tendit, & quorum auxilio assequitur & perficit finem quem intendit. Alia sunt media quæ quidem accedunt ad finem, sed non effecta ab eo qui intendit. Ea potest is quidem admittere, sed non sequitur eum velle. Respondeo igitur ad Maiorem. Qui vult finem vult etiam media quæ ipse efficit, & per quæ operatur ad consequendum finem quem intendit: non autem omnia, alioquin plus erit in conclusione, quàm in præmissis. Nec etiam ea vult quæ permittit, id est, non prohibet quo minus fiant, quamuis seruet si non impediant ipsius finem.

Ob. 7. *Qui omnes seruat, & interim aliquos tantum vult seruare, simulat: Deus &c.* Resp. Nego consequens. Ex puris particularibus nihil sequitur. Vel est fallacia non causæ ut causæ. Ad Maiorem, non facit ut illudat: vel, ut omnes reddat inexcusabiles, vel inuitet ad penitentiam. Si maiorem intelligis vniuersaliter, neganda est: quia potest esse alia causa: & si ita sumatur, sic distinguenda est, Qui vocat omnes, & interim tantum aliquos seruare vult, ut hominib. illudat, aut eos fallat

is simulat: si indefinite, vel si animo nolendi efficere ut obtemperent eos vocat. Sed Deus nunquā promissit quod hoc in omnibus efficere velit. Igitur non est contradictio in his propositionibus. Omnes debent facere : & Ego in aliquibus efficiam : quia non sunt iidem termini.

Obiect. 8. Quorum salus pendet ab arcano consilio Dei, non possunt habere consolationem. Salus nostra pendet ab arcano Dei consilio. Ergo, &c. Resp. Consolationem habere nequimus scilicet ante patefactionem: Sed arcanum illud consilium nobis aperitur per Filium & S.S. item ex effectis. *Iustificati fide, pacem habemus. Obsecramus nos, deditque arrhabonem Spiritus in cordibus nostris. Deus qui nos ad hoc ipsum condidit, etiam dedit nobis arrhabonem S. sancti.* Ipse Spiritus testatur una cum Spiritu nostro, nos esse Filios Dei. Ex hoc cognoscimus nos in eo habitare, & ipsum in nobis, quia de Spiritu suo dedit nobis.

Rom. 5. 1.
2. Cor. 1.
22. & 5. 5
Eph. 1. 14

Rom. 8. 16.
1. Joan. 3.
24. & 4. 13.

Obiect. 9. Quod frustra sit, nemo debet suscipere. Sed reprobi frustra agunt penitentiam: quia impossibile est eos servari. *Resp.* Si constat ipsis quod sint reprobi. Deus autem neminem vult hoc statuere. 1. Est contradictio, reprobum esse & agere penitentiam: quia si penitentiam agerent, iam non essent reprobi. Igitur non est periculum ab hoc absurdo.

Ob. 10. Periculum quod non est non necesse est cauere. Sed electis non est periculum damnationis. *Resp.* Ad Maiorem. Si scilicet nullum periculum futurum sit, siue caueatur siue non. Sed electis, scilicet cauentibus, non est periculum: at omnes electi cauent & qui non cauent non sunt electi. Nam a quibus Deus auertet hoc periculum, in iis etiam efficit ut caueant. *Quos elegit, hos & iustificauit.* Perperam agunt, qui consolatione accipere cogitant sine studio bonæ conscientie. *Inst. Sed si cauent, sunt incerti.* *Resp.* Non quia stimulum habent ad proficiendum & perseuerandum. Est implicatio contradictionis, Esse certum & non habere studium penitendi: quasi dicas sum certus de premio, ideo nolo

Rom. 8. 30.

currere: præmium enim non datur nisi currenti. Termini conuertibiles sunt, Esse certum de salute, & habere studium conuersionis.

2. Quid sit Prædestinatio.

Prædestinatio differt à prouidentia, sicut species à genere. Nam prouidentia est consilium Dei æternum de omnibus creaturis: Prædestinatio autem de hominib. & Angelis saluandis. Est itaque prædestinatio, consilium Dei æternum, iustissimum, & immutabile de creandis hominibus, de permissendo eorum lapsu in peccatum & mortem æternam, de mittendo Filio in carnem ut fiat uictima, deque conuertendis aliquib. per uerbum, & S.S. propter mediatorum, in seruandis in uera fide, & conuersione, ac de reliquis in peccato, & morte æterna relinquendis, iisq. suscitandis ad iudicium, & abiiciendis in æternas penas. Hic agitur de hominib. saluandis, & non saluandis igitur & iis tantum, nõ Angelis, hæc definitio prædestinationis competit.

Prædestinationis partes sunt Electio, ac Reprobatio. Electio est æternum, immutabile, gratuitum, ac iustissimum Dei decretum, quo aliquos decreuit ad Christum conuerti, conseruare in fide, & penitentia, ac per ipsum donare uitæ æternæ. Reprobatio est tale Dei decretum, quo decreuit aliquos pro iustissimo suo iudicio in peccatis relinquare, punire cæcis ac, & damnatione, atque participes Christi non factos in æternum damnare. Electionem similiter, & reprobationem esse decretum Dei probant hæc & similia dicta. Scio quos elegerim. Nobis data est gratia ab æterno. Cuius uultu miseror. Consilio igitur facta est Electio, ac Reprobatio, ac proinde utraque est decretum, atque adeo æternum: quia in Deo nihil est noui, sed omnia ab æterno: & manifestè Scriptura dicit, Deum ab æterno nos elegisse, seu ante iacta mundi fundamenta, quia verè nos elegit: ergo cæteros reiecit. Id quod & eligendi uerbum demonstrat. Nam quod eligitur, id aliis repudiatis eligitur. Gratuita est hæc electio, id est, non respectu alius boni in nobis præuisi. Cuius uultu miseror. id est, Gratis dat quod dat. Non uos me elegistis.

Ioan. 13. 18.

2. Tim. 1. 8.

Rom. 9. 15.

Eph. 1. 4.

Rom. 9. 15.

Ioan. 15. 16.

3. *Quæ sine causa Prædestinationis, vel Electionis
& Reprobationis.*

Causa efficiens & impulsiva, est beneplacitum Dei. *Esiam Pater quia ita placuit sibi.* In nobis Deus nihil quicquam prævidit cuius gratia nos eligeret. nihil enim potest esse boni in nobis, tanquam à nobis. Nam siquid boni in nobis reperitur, id ipse totum in nobis efficit: nihil autem efficit in nobis, quod non decreverit ab æterno efficere. Proinde solum gratuitum, & liberrimū Dei beneplacitum, aut sola Dei misericordia gratuita, est causa efficiens, & impulsiva nostræ Electionis. *Prædestinavit nos Deus quos adoptaret in filios per Iesum Christum in sese, pro benevolæ affectu voluntatis suæ.* Vide præterea Rom. 9. 11. Col. 1. 12. 2. Tim. 1. 9. 13. Similiter & reprobationis causa efficiens, est liberrimam Dei beneplacitum. Nam cum omnes naturæ simus filij itæ, periiſſemus omnes si peccatum esset causa reprobationis. Non igitur in hominibus est reprobationis causa, sed ea est in Deo voluntas illustrandi iusticiam suam. Itaque de Individuis cur hic sit electus, ille reprobatus, nulla alia dari potest ratio, nisi solum Dei beneplacitum. Damnationis autem causa est omnino in hominibus, nempe peccatum. *Finalis causa suprema prædestinationis est gloria Dei. Atq; finalis causa ultima Electionis ac propria, est participatio bonitatis, & misericordiæ Dei in Electis gratis servandis.* Causa finalis proxima nostræ Electionis est nostra iustificatio, dum nos Deus in Filio suo gratis habet pro iustis. Vtramque hanc Electionis causam finalem cōplectitur Apostolus his verbis. *Prædestinavit nos ad laudem gloriosæ suæ gratiæ, qua nos gratis efficit sibi gratos in illo dilecto.* Similiter ex adverso Reprobationis causa finalis prima est declaratio iniustitiæ, severitatis, ac odij ~~adversus~~ suæ peccatum in reprobis.

Obiect. 1. Deus præcognovit, Ergo propter opera eligit.
Resp. Præcognovit bona quæ statuit in nobis efficere, sicut etiam personas præcognovit: alioqui nulla bona opera potuisset præcognoscere. Sic nulla mala

H h iij

potuisset

Mat. 11. 26.

Eph. 1. 5.

Eph. 1. 6.

potuisset praevidere, nisi statuisset ea promittere.

Ob. 2. Meritum Christi fide applicatum est causa electionis: Ergo non beneplacitum Dei. Resp. Meritum Christi non est causa electionis, sed inter effecta numeratur.

Ob. 3. Mala opera sunt causa reprobationis: ergo bona opera sunt causa electionis. Resp. Mala opera non sunt causa reprobationis, sed eorum quae sequuntur reprobationem, id est, damnationis. Bona opera non precedunt iustificandum, multò minus sunt causa electionis: sed sequuntur iustificatum, & à mera Dei gratia originem & efficaciam perpetuam trahunt.

4. Quae sint effecta praedestinationis.

Electionis effectus est totum opus salutis, & omnes gradus Redemptionis nostrae. 1. Creatio & collectio Ecclesiae. 2. Missio ac donatio Christi Mediatoris, & eius sacrificium. 3. Vocatio efficax ad eius cognitionem, conuersio scilicet Electorum per Spiritum S. & verbum. 4. Fides, iustificatio, regeneratio. 5. Bona opera. 6. Perseuerantia finalis. 7. Suscitatio ad gloriam. 8. Glorificatio & vita aeterna. Reprobationis effectus sunt creatio reproborum, privatio gratiae divinae, excacatio, induratio, perseuerantia in peccatis, suscitatio ad iudicium, & abiectio in penas aeternas.

Ob. Diversarum causarum, seu contrariarum, sunt contrarii effectus. Electionis effectus sunt bona opera: Ergo mala opera sunt effectus Reprobationis. Resp. Maior non est semper vera de causis voluntariis. Est enim dissimilitudo, quia Deus mala tantum permittere decreuit, bona verò in nobis efficere. Propria autem causa malorum est Diabolus, & mali homines. *Inst.* Atqui Deus induravit & excacavit. Caecitas est reprobationis effectus: Caecitas est peccatum: Ergo peccatum est effectus reprobationis. *Resp.* Caecitas est peccatum respectu hominum admittentium eam, & quatenus ab iis ea recipitur & attrahitur suo merito: quatenus verò infligitur à deo, iusta poena est: quòd autem ea caecitate Deus aliquos liberat, est ipsius misericordia.

Obiect.

Obiect. Induratio est effectus reprobationis, & est peccatum: Deus est autor reprobationis: Ergo & indurationis, eoq; & peccati. **Resp.** Reprobationis effectus est induratio, nimirum sic, ut hæc fiat secundum eam, non ex ea. Induratio & excusatio sunt secundum reprobationem, seu secundum prædestinationem, quatenus sunt peccata. Sunt autem ex reprobatione vel ex prædestinatione, quatenus sunt iustissimæ.

6. *An Prædestinatio sit immutabilis.*

Est firma atque immutabilis, id quod vel ex hac generali ratione patet: quia nimirum Deus est immutabilis & non pendet à vicissitudine rerum: sed hæc potius ab ipsius decreto. Quod igitur ab æterno decrevit de saluandis electis, & reprobis damnandis, id immutabiliter decrevit. Ideoque firma atque immutabilis est tum Electio tum Reprobatio. Nam quos ab æterno voluit, ac decrevit saluos fieri, nunc etiam vult & vult semper. Idem sentiendum de Reprobatione. Nec desunt Scripturæ testimonia, quibus ea confirmantur. Hæc est voluntas Patris, ut ex ijs quos dedisti mihi nullum perdam. Consilium meum stabit. Deus sum, & non mutor. Omnes meæ nemo rapies ex manu mea, vos non creditis, quia non estis ex omnibus meis. Firmum stat fundamentum, deus nominis sui. Fundamentum Paulus vocat decretum de Electis saluandis. 1. Quia est origo & fons nostra salutis, etiam ipsius finis omniumq; mediocum ad salutem. 2. Proprie firmitudinem, quia nunquam illud concurritur. Hæc scire nos necesse est, ut firmam consolationem habeamus ut possimus credere vitam eternam eodq; omnes alios articulos fidei. Ratio est sæpe repetita, & ideo sæpius meditanda, quia qui negat se de futura gratia esse certum, incertus est etiam de præsentem. Nam Deus est immutabilis.

*Quatenus nobis nota sit Prædestinatio,
vel Electio, & Reprobatio.*

Notum est in genere, scilicet quod aliqui sint Electi, aliqui Reprobi: non in specie, an hic vel ille. De nostra Electione

Ioan. 6. 39.
Isai. 45. 10
Mal. 3. 6.
Ioan. 10. 28.
Ioan. 10. 26.
2. Tim. 2. 19.

Electio singuli non tantum in specie possumus, sed etiam debemus esse certi. Et quidem de ea certi erimus à posteriori: nempe ex conuersione, hoc est, ex vera fide & poenitentia. Nam ut credamus, ac sciamus nos certò ad vitam æternam Electos esse, tenemur credere in Christum, & credere vitam æternam. Hoc autem credere non possumus, nisi habeamus veram fidem & poenitentiam. Atque ut hanc utramque singuli debent habere: sic etiam singuli certò tenere debent, se esse ex Electorum numero. Alioquin Deum arguent mendacij. *Gloriamur sub spe gloriæ Dei.* Christus est intercessor efficiens ut in æternum seruemur. *Credo vitam æternam*, id est non spirituale tantum, sed æternam, quam hic inchoatam effero mecum ex hac vita. Neque tantum in specie singulis nota est sua Electio ex fide, & conuersione, sed & notum est in genere esse aliquos Electos. Atque in genere non tantum sperare, sed & certò credere debes, esse videlicet & alios præter te Electos. Teneris enim credere articulum de Eccles. quòd ea fuerit omnibus temporibus, & iam sit. Tu solus autem non es Ecclesia, idèq; non dicendum cum Elia, *solus sum reliquus*. Indiuidua verò discernere tuum non est. Interim de Electione aliorum, etiam quòd ad ipsa indiuidua, benè est sperandum. In genere est tota Electio de omnibus: in specie diuersa est ratio de seipso & de aliis.

De reprobatione nec sua, nec alterius certi quid quispiam statuere debet, ante finem vitæ, quia qui nondum est conuersus, potest adhuc conuerti. De aliis igitur nemo statuere debet quòd sint reprobi, sed de iis benè sperare: de se verò quisque certò debet credere se esse Electum. Nam habemus mandatum vniuersale.

6. *An Electi semper sint membra Ecclesiæ,
& Reprobi nunquam.*

Electi non semper sint membra Ecclesiæ, sed tum demum quando conuertuntur, & regenerantur per Sp.S. Dicitur enim, *Quicumq; Spiritu Christi non habet, non est eius*
Item:

Rom. 5.2.

Rom. 8.9.

Item Ecclesia dicitur sancta. Sed tum demum Electi fiunt sancti cum conuertuntur. Nam expressè Paulus inquit, *Tales eratis & vos quondam, sed abluti estis.* Item, *Transfudit nos in regnum Filij sui.* Alij autem in Ecclesia nascuntur, manent & moriuntur: alij non nascuntur in ea, sed vocantur, aut statim aut serio, ad visibilem Ecclesiam: alij ad visibilem & inuisibilem, ut latro in cruce. Quidam in Ecclesia nascuntur & recedunt ab ea. *Alias oves habeo*, inquit Christus. Item, *est mihi populus multus in hac ciuitate*: scilicet, electione. Sic reprobi non semper sunt alieni ab Eccl. sed aliquando fiunt membra visibilis Ecclesie. *Ex nobis egressi sunt. Ex vobis egrediens lupi graues.*

1. cor. 6. 11.
col. 1. 13.
Iai. 10. 16.
Act. 13. 10.
1. Ioan. 1. 19
A. 30. 19.

Ob. Termini conuertibiles sunt, Saluandi, Electi, Credentes: nam omnes credentes sunt electi, & saluandi. omnes etiam qui sunt saluandi & electi credunt. Resp. Sunt termini conuertibiles, sed adhibita certa limitatione: omnes verè credentes & omnes saluandi sunt Electi, sed semper & omni tempore: At omnes Electi sunt credentes & saluandi, non tamen semper: sed aliàs electi sunt saluandi, aliàs credentes, aliàs salui. Haftenus ergo tantum termini sunt conuertibiles, ut omnes Electi credant, vel credituri sint ante finem vitæ. Iam enim gratia tempus est: tunc erit iudicij tempus.

Obiectio. Christus nihilominus Oves vocat nondum conuersos ex gentibus. *Habeo (inquit) alias oves, quæ non sunt ex hac cana, id est, ex hac Ecclesie parte ex Iudeis colligenda.* *Videntur igitur illæ oves aliæ esse ex ouili vniuersali.* *Responsio.* Oves etiam tunc erant cura & consilio Dei: non autem oves erant quòd ad impletionem decreti: hoc est, erant oves prædestinatione. In summa, Electi non semper sunt membra Ecclesie: sed tamen necesse est eos adhuc in hac vita adduci ad Ecclesiam, etiam si illud accidar in ipso mortis articulo. Hoc est, quod dicitur, oportere omnes electos in hac vita inchoare vitam æternam. Reprobi membra quidem sunt aliquando Ecclesie visibilis, & ab ea non semper sunt

sunt alieni: sed nunquam verè accedunt ad Ecclesiam & nunquam sunt membra inuisibilis Ecclesie, id est, Ecclesie sanctorum: nam ab hac sunt semper alieni.

8. *An Electi deficiant ab Ecclesia, & Reperi
semper in Ecclesia manent.*

HÆc questio patet ex iis, quæ de immutabilitate Electionis & perseverantia sanctorum dicuntur. *Electi quando semel verè accesserunt ad Ecclesiam sanctorum deficere quidem ab ea interdum possunt: sed nunquam discedunt ab ea totaliter & finaliter: totaliter, quia nunquam sic deficiunt, ut fiant hostes Dei & Ecclesie. Non finaliter, quia non perseverant in ista Apostasia, sed tandè redeunt ad penitentiam. Ex nobis egressi sunt sed non erant de nobis. Nam si fuissent ex nobis, permansissent usque nobiscum. Calceum quassatum non confringes & lincum succigens non extinguas. Oves meas nemo rapies de manu mea.* Reperi omnes & hypocritæ tandem finaliter ab Ecclesia discedunt, & cum donis quæ habebant, amittunt etiam dona quæ videbantur habere.

1. Ioan. 3. 19

Isai. 41. 3.

Ioan. 10. 28.

Ob. Etiam sancti sepe deficiunt, ut David, Petrus, Resph. Deficiunt, sed non totaliter, nec finaliter, ut Petrus: nam retinebat in animo amorem Christi, etsi metu periculi eum negabat: agnoscebat etiam postea delictum suum, & verè resipiscebat. David etiam non defecit totaliter, sed à Domino per Prophetam correptus, verè resipuit & fidem non extinctam sed ad tempus sopitam fuisse ostendit. At hypocritæ, & reperi tandem totaliter, ac finaliter deficiunt. nam sic ad extremum deficiunt, ut nunquam redeant ad penitentiam: & quia nunquam in iis fuit verus amor Dei, ac proinde isti nunquam fuerunt ex numero Electorum sanctorum, tandem ab Ecclesia prorsus etiam discedunt.

9. *Quis sit usus huius doctrine.*

VSus est. 1. ut in solidum Deo tribuatur gloria salutis nostre. Quid habes quod non accepisti? 2. ut firmam ac

certam

DE HOMINIS LIBERAT. 493

certaini consolationem habeamus. Hanc habebimus ubi de 1. cor. 4.7
 iis, quæ hic docentur, non dubitauerimus: & maxi-
 mè si certò vnusquisque nostrum statuat immutabile
 penitus esse decretum Dei de seruandis Electis: nec
 non se vnum esse ex Electorum numero, vnum scilicet
 inuisibilis Ecclesiæ membrum, eoque se nunquam dis-
 cessurum à Sanctorum Ecclesia: quippe quæ sanctifi-
 catur à Deo, ac proinde sancta est, ac Deo conformis,
 non quidem perfectione, sed sancta primùm imputa-
 tione, propter imputatam ipsi sanctitatem Christi.
 Deinde & inchoatione, quum Spiritus S. eam paula-
 tim renouat, ac sordibus peccatorum repurgat: ac po-
 stremò sancta, quia vsui sacro atque diuino dedicata
 est, & segregata ab impiis qui sunt extra Ecclesiam.
Credere igitur sanctam Ecclesiam, est credere in hoc cœtu
visibili esse aliquos verè conuersos, & me esse vnum
inuisibilis & visibilis Ecclesiæ membrum.

DE COMMVNIONE

Sanctorum.

Sequentes Articuli sunt de beneficijs Christi in
 Ecclesiam per Spiritum sanctum collatis.

Communio sanctorum significat. 1. Vnionem Ec-
clesiæ cum Christo, & membrorum eius inter se. 2.
Communione, seu participationem omnium Christi benefi-
ciarum. Eadem enim est omnibus sanctis recon-
ciliatio, redemptio, iustitia, salus, sanctificatio per,
& propter Christum. Eadem habent communia
omnes sancti beneficia, quæ ad salutem necessaria
sunt. Nullum est corpus & vnus Spiritus, sicut & vocati estis
in spem vnâ vocacionis vestre: vnus Dominus, vna fi-
des, vnâ baptisma. 3. Distributionem donorum Speciali-
um. Hæc dona particularia sunt quidem etiam toti & 3.
Ecclesiæ communia, vt quæ conferuntur membris
Ecclesiæ

Eph. 4.4.

Eph. 4. 12.

Eph. 4. 7.

*Ecclesie in salutem totius corporis: nimirum ad con-
mentationem sancti. ad opus ministrum, ad edificationem in-
quam corporis Christi: verum ita distribuuntur singulis
membris, ut alijs in Ecclesia donis antecellant.*
Nam varia sunt dona Spiritus sancti, & *unicuique no-
strum data est gratia proportionem doni Christi.* 4. *Obligatione
membrorum omnium, ut conferant omnia sua dona ad
gloriam capitis sui Christi, & Dei, atque ad salutem
corporis totius, & quorumlibet inter se membrorum.*

Fideles dicuntur *Sancti* tripliciter. 1. *Imputatione*, ni-
mirum *imputatione* sanctitatis Christi. 2. *Inchoatione*, id
est, inchoatione conformitatis cum Lege. 3. *Segregati-
one ab omnibus alijs hominibus.* Ex his apparet quid sit cre-
dere *communione sancti*, nempe credere Sanctos (in
quorum numero & me esse certo statuam necesse est)
ipsi capiti Christo, per Spi. ipsius uniri, ex capite in
eos transfundi dona, tum quæ eadem singulis ad sa-
lutem necessaria sunt, tum quæ varia, ac diuersa singu-
lis data requiruntur ad ædificationem Ecclesie.

Iam paulò copiosius explicanda est prima, ac præci-
pua pars *communione sanctorum*. Illa est *unio, seu copulatio
omnium sanctorum*, hoc est totius corporis Ecclesie cum
Christo capite, & membrorum eius inter se, quæ fit
per Spi. sanctum. nempe per eundem Spiritum qui
in Christo capite, & in singulis membris habitat. Atq;
hac unione Christus sanctos facit sibi conformes per
eundem Spiritum utrisque communem, & similia in
utrisque operantem, seruato tamen operandi discer-
mine: operatur enim in capite omnia, & quæ perfectis
simè: in membris operatur ea quæ singulis compe-
tunt, & tantum quantum singulis est necessarium. V-
nionem illam Christi cum membris suis, & membro-
rum inter se confirmant, & explicant hæc dicta. Ego
sum visus, vos palmitem. Is qui manet in me, & in quo ego ma-
neo, hic feret fructum multum. Per unum Spiritum nos
omnes in unum corpus baptizati sumus. Qui agglutinator.
Domino unus Spiritus est. Per hoc cognoscimus, nos in eo
habitare

Ioan. 15. 5.

1. Cor. 12. 13

2. Cor. 6. 17.

1. Ioan. 4. 13.

hab
Hic
qui
tia
rum
cap
illa
de c
liud
miff
nem
nim
pro
Chr
mur
cogi
tine
ralit

R

habitare, & ipsum in nobis, quod de Spiritu suo dedit nobis.
 Hic liquet quàm absurdum sit istorum commentum, qui contendunt communionem hanc esse substantiam corporis Christi inter nostra corpora, vel nostrorum inter ipsius corpus. Refutat idem sæpe repetita capitis, & membrorum comparatio. Coherent enim illa, non mixtim subsistunt. Vnde & facile iudicatur *de communione in Sacramento.* Nam Sacramenta non aliud obsignant, quàm verbum promittit. Sed hoc commissio idem inde quoque refutatur, quòd communionem illam oportet continuari perpetuò. Ad hoc enim se nobis Christus comunicat, ut in nobis habitet. proinde talis est communio, quasi mansio. At mansio Christi est perpetua: Ergo & communio. Firmissimum est hoc argumentum, & in eius solutionem excogitata est Vbiquitas. Nam ut alia illa communio obtimeatur, affirmandum erit Christum perpetuò corporaliter in omnibus sanctis mansurum.

DE REMISSIONE

Peccatorum.

Vestiones precipuæ.

1. *Quid sit Remissio peccatorum.*
2. *A quo fiat.*
3. *Propter quid.*
4. *An congruas cum iustitia Dei.*
5. *An sit gratuita.*
6. *Quibus detur.*
7. *Quomodo detur.*

1. *Quid sit remissio peccatorum.*

Remissio pec. est propositum Dei non puniendi fidelium peccata, perinde ac si nunquam peccassent, quod propositum non

Rom. 5. 5.

non puniendi peccata Deus etiam simul nobis declarat. Nam *charitas Dei effusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum qui datus est nobis. Definiri potest & sic. Remissio peccatorum est condonatio pena promerita, & largitio, atque imputatio iustitiæ alienæ, nempe Christi. Definietur autem plenius hoc modo. Remissio peccatorum est voluntas Dei: qua credentibus, ac electis non imputat ullum peccatum & propterea perinde eos diligit, ac si nunquam peccassent, eosque liberat ab omnibus penis peccati, ac donat illis vitam æternam gratis, propter intercessionem, & meritum Iesu Christi Filij Dei Mediatoris nostri. Et si verò Deus propter meritum Filij sui peccata nobis remittit: nos tamen adhuc affligit in hac vita, non quidem ut nos puniat sed ut nos paternè castiget, & quia nos Deus non punit propter peccata nostra: non ideo cogitandum est ea ipsi non displicere: nam & sanctissimorum peccata ipsi valde displicent.*

2. A quo fiat remissio peccatorum.

Isai. 43. 25.

Marc. 1. 4.

Luc. 5. 24.

Act. 5. 9.

Eph. 4. 30.

Remissio peccatorum fit à solo Deo, qui (ut inquit Prophetæ) *delet iniquitates nostras*: & quidem à Patre, Filio, & S. S. Nam in trium nomen baptizamur. Baptisma autem, ut & de Ioannis Baptismo dicitur, fit in remissionem peccatorum, ac de Filio manifestè dicit Scriptura: *Filius hominis habere potestatem remittendi peccata*. Similiter de S. sancto dicitur quod *sentatus fueris: quod offendatur & contristetur*. Proinde & ipse peccata potest remittere. Nullus enim peccata remittere potest, nisi in quem peccatur, & qui in peccatis offenditur. Ac disertis etiam verbis de peccato in S. sanctum Christus apud Evangelistas loquitur. Causa autem quod à solo Deo, à solo nempe Patre, Filio, & S. S. peccata remittantur, hæc est, quia nemo nisi pars offensa potest remittere peccata: at solus Deus, Pater, Filius, & S. sanctus peccatis nostris offenditur. Ergo solus Deus ea potest remittere, & per consequens de hoc iure Dei nulla creatura potest quicquam largiri. Vnde etiam David ait. *Tibi soli peccavi, & malum coram te feci.*

Mat. 12. 31.

Marc. 3. 28.

Luc. 12. 10.

Psal. 51. 5.

Ob,

Obiect. Atqui etiam Apostoli & Ecclesia remittunt peccata, quia dicunt, *Quaecumque ligaueris in terra, erunt ligata in celo, quaecumque solueris in terra, erunt soluta in celo.* Si

Mat. 18.18.

Ioan. 20. 23.

quoniam remiseris peccata, remittuntur illi si quorum retinueris, retenta sunt. Ergo non solus Deus remittit peccata.

Resp. Apostoli remittunt peccata, quatenus internuntij sunt remissionis diuinæ. Similiter & Ecclesia remittit peccata, quum ex mandato Dei pœnitentiam agentibus peccatorum remissionem denuntiat. Item proximo proximus peccata remittit, quod ad condemnationem offensæ. Solus autem Deus liberat nos à reatu peccati sua auctoritate solus Deus nos abluit à peccatis. Deus denique solus omnia peccata nobis remittit, nimirum originalia, & actualia, ommissionis, & ignorantie. *Qui sanat omnes infirmitates meas. Nulla est condemnatio illis, qui sunt in Iesu Christo.*

Psa. 103. 3.

Rom. 8. 1.

3. Propter quid fiat Remissio peccatorum.

Fis peccatorum Remissio, non certè ex lenitate quæ pugnet cum iustitia, sed ex gratuita Dei misericordia, ex mera gratia, ac gratuito Dei amore propter intercessionem, ac meritum Christi fide applicatum. *Christus semel pro peccatis passus est, iustus pro iniustis, ut nos ad Deum adduceret. Sanguis Christi purgat nos ab omni peccato. Quoniam in Christo placuit Patri ut omnis plenitudo inhabitaret: & pax per sanguinem crucis eius facta, per eum reconciliaret omnia sibi. Accessistis ad Noui Testamenti Mediatorem Iesum, & sanguinem asperisionis præstantiora loquentem, quàm loqueretur sanguis Abel. In Christo habemus redemptionem per sanguinem ipsius: remissionem (inquam) peccatorum, ex diuina ipsius gratia. Deprecatio enim absque satisfactione fieri non potest: quia id esset rogare, ut Deus de iustitia sua aliquid concederet.*

1. Pet. 1. 18.

1. Ioan. 12. 7.

Col. 1. 19. 20.

Hebr. 13. 14.

Eph. 1. 7.

4. An remissio peccatorum congruat cum iustitiis Dei.

Verum quidem est Dei, utpote iustissimi iudicis, esse, non relinquere peccatum impunitum, eoque

illud ipsum nulla satisfactione interueniente non remittere. Sed nec illud relinquit impunitum Deus: puniet enim peccata in Christo, vel in ipsis peccantibus sufficientissime. Pronuntiat nos Deus ita iustos, ut nos non puniendos pronuntiet propter satisfactionem Christi perfectissimam, & hoc non pugnat cum iustitia, & veritate Dei.

Obiect. Iustitia Dei postulat, ut qui peccant puniantur. Ergo peccatorum remissio, quæ sit sine sufficienti pena peccantis, est impossibilis, vel pugnat cum iustitia dei. *Resp.* Pugnat cum iustitia Dei peccatum non punire, scilicet simpliciter, id est, nec in peccante illud punire: nec in alio qui pro peccante penam subeat. *Inst.* Innocentem punire loco nocentis etiam pugnat cum iustitia Dei. *Resp.* Innocentem, 1. qui nolis subire penam, 2. Qui non sit eiusdem nature cum nocente, 3. Qui non possit penam sufficientem persolvere, 4. Qui non possit ex ea emergere. Deus enim non vult innocentem perire pro nocente, 5. Qui nocentem non possit restaurare, & convertere, ut offendere deinceps desinat, eumque fide donare, quæ suum hoc beneficium amplectatur. Hæ autem conditiones omnes sunt in Christo, ut ex sequentibus testimoniis clarè liquet. Christus dilexit nos & tradidit seipsum pro nobis oblationem ac victimam Deo, in odorem bonæ fragrantia. Animam meam pono pro omnibus. Ipse vulneratus est propter iniquitates nostras. Christus pro omnibus mortuus est ut qui viuunt posthac non sibi viuant sed ei qui pro ipsis mortuus est & resurrexistis. Destruxit templum hoc & tribus diebus erigam illud. Ego pono animam meam, ut eam rursus assumam. Christus dilexit Ecclesiam, & semetipsum exposuit pro ea, ut eam sanctificaret: Dedit semetipsum pro nobis, ut redimeret nos ab omni iniquitate, & purificaret sibi ipsi populum peculiarem, studiosum bonorum operum.

5. An remissio peccatorum sit gratuita.

ETSI peccata nostra nobis Deus non remittit nisi interueniente pena sufficientissima, remittit tamen gratis, respectu Christi, cui satis magno con-

stituerunt

Eph. 5. 2.

Ioan. 10. 15.

Isai. 53. 5.

2. Cor. 5. 15.

Ioan. 2. 19. &

10. 18.

Eph. 5. 26.

Tit. 2. 14.

stiterunt nostra debita.

Obiect. Si condonat propter satisfactionem Christi: Ergo non gratis. *Resp.* Remittit gratis, respectu nostri, id est sine nostra satisfactione & condonat propter satisfactionem alienam. *Inst.* Et qui hoc pacto condonat, non gratis condonat. *Est enim regula, Quod quis per alium facit id per se facere videtur. Nos igitur ipsi solvimus solvendo per Christum.* *Resp.* Deus etiam nobis dat hoc pretium, scilicet hunc satisfactorem, ac Mediatorem Christum, qui à nobis non emiur. Ita Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum dederit, ut quisque credis in eum non pereat, sed habeat vitam æternam. Idem sunt habere remissionem peccatorum, & esse iustum. Contrà. Lex non tantum requirit ut visemus peccata, sed etiam ut faciamus bona. Ergo non satis est ut peccatum sis condonatum: sed etiam necessaria sunt bona opera ut simus iusti. *Resp.* Omissio boni est etiam peccatum. Atqui hoc etiam remissum est. Qui potest facere bonum, & non facit, peccator est & maledictus. Sed Deus non odit nos, nec habet voluntatē puniendi nos propter peccata, pro quib. sufficienter Christus satisfecit, in quo etiam habemus perfectam omnium peccatorum remissionem, ita ut eius unico merito iusti coram Deo reputemur.

6. Quibus datur peccatorum remissio.

Remissio peccatorum datur solis & singulis Electis, quia datur solis & singulis credentib. nulli autem credunt præterquam soli Electi: nam Reprobi nunquam verè credunt. Non tamen semper omnes Electi habent remissionem peccatorum, sed omnes credentes eam habent semper, quia illi tantum habent remissionem peccatorum, qui credunt eam se habere. Hoc autem non semper credunt Electi: sed rum deum cum conuertuntur, ac fide donantur. Semper habent remissionem peccatorum quod ad propositum Dei. Infantes habent fidem & conversionem potentia & inclinatione, tametsi non actu.

li ij

7. Quomodo

7. *Quomodo detur peccatorum remissio.*

Remissio peccatorum datur per fidem, qua, per S.S. in nobis creata & accensa, nos illam accipimus. Ergo decretum Dei de remittendis peccatis æternum est, sed executio eius fit cū fide nobis applicamus remiss. peccat. Sic semper suos Electos Deus diligit, sed illa dilectio non effunditur in cordib. ipsorum ante penitentiam. Nā illi demum habent certum illud conscientie testimonium, ex Sp.S. dono se à Deo diligi, eoque sibi remissa esse peccata, qui verè resipiscunt.

DE RESVRRECTIONE

Carnis.

Vestiones præcipuæ.

1. *Quid sit Resurrectio.*
2. *Errores de Resurrectione.*
3. *Vnde constet Resurrectionem certam futuram.*
4. *In quem finē sit futura resurrectio.*
5. *Per quem.*
6. *Quomodo.*
7. *Quando.*
8. *Quenam corpora sint resurrectura.*
9. *An anima sit immortalis.*
1. *Quid sit Resurrectio.*

Resurrectionis nomen, conuersionem aliquando significat. Resurrectio carnis est restitutio substantiæ corporum nostrorum post mortem ex eadem materia, qua nunc consistant, & viuificatio eorundem vita immortalī & incorruptibili per eandem animam qua nunc viuunt, immortalē futura à Deo per Christum in fine mundi, virtute ac potentia diuina, & quidem electorum ad gloriam Dei æternam, reprobis autem ad æternas penas. Hoc est. 1. Inflatio corporis eiusdem, id est, collectio eiusdem materie quæ in omnia elementa dissipata fuerat. 2. Unio cum eadem anima

anima & vivificatio per eam, quam pridem etiam habuit. 3. Deposito infirmitatum & effectio immortalitatis.

2. *Errores de Resurrectione.*

TRiplex est error de resurrectione. Quidam prorsus eam negarunt & dixerunt animas insere vna cum corporibus. 2. Alij concesserunt quidem animarum immortalitatem, sed interpretati sunt resurrectionem de regeneratione in hac vita: Corpora autem resurgere negarunt, nisi animæ piorum post mortem æterna felicitate fruantur. 3. Alij, vt Anabaptistæ, negant eadem numero corpora quæ nunc habemus resurrectioni: sed dicunt Christum in secundo aduersu alia conditurum.

3. *Vnde conflet Resurrectionem certò futuram.*

Probabiliter quidem colligi potest ex Philosophia futuram aliquando Resurrectionem: sed non potest ex ea demonstrari Resurrectionem esse certò futuram. Nam in Philosophia sunt multa principia, quæ cum sacris literis non conveniunt. Deinde in Philosophia cognitio iustitiæ & veritatis Dei est ratio mutila. In sacris literis autem rationes firmæ sunt, ac veræ: ex iis igitur solis certissimè futuram resurrectionem esse demonstratur. Idque primùm Scripturæ testimoniis: deinde rationib. ex sacra Script. desumptis.

Testimonia Scripturæ, quæ certitudinem futuræ resurrectionis confirmant, evidentissima sunt, eaque ex Veteri & Nouo Testamento desumpta. Scio quòd Redemptor meus vivit, & in novissimo die de terra resurcturus sum, & rursus circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum. Veniet hora, qua omnes qui in monumentis sunt audient vocem eius, & prodibunt qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ: qui verò mala egerunt, in resurrectionem condemnationis. Ego suscitabo illum ultimo illo die. Si resurrectio mortuorum non est, Christus quoq. non est excitatus: quòd si Christus non est excitatus, inanis videlicet est prædicatio nostra: inanis autem etiam fides vestra. Rationes variæ sunt. 1. Promittis Deus vitam æternam, non tantum

Iob. 19. 26.

Ioan. 5. 28.

Ioan. 6. 40.

1. co. 15. 13.

animæ, sed & corpori plorūm: impijs contra minatur penas & corporis, & animæ æternas: has autem promissiones, & minas Dei oportet impleri. Earum enim certitudo est immutabilis: Atqui non implebuntur, si non resurgent mortui. Quoniam igitur certissimè Deus exequitur suo tempore, quod pijs promisit, & impijs est comminatus, mortui quoque resurgant necesse est. 2. Misericordia Dei perfecta est, ut quæ ad totum hominem extenditur, & quæ nos totos vult saluos fieri: resurgent igitur & corpora nostra. 3. Misericordia Dei & Amor erga pios perpetuus est, & immutabilis: ita ut quod semel vult pro paterno suo erga eos amore eis præstare, id semper velit. Vult autem pios & animo, & corpore fieri saluos. oportet igitur eos animo, & corpore, totos nimirum saluos fieri: ac proinde ut toti salui fiant, oportet eos resurgere. 4. Iustitia Dei perfecta postulat, ut in impijs id totum secundum quod peccant, æternis pœnis puniatur. Peccans autem toto corpore simul & animâ. Igitur & eorum corpora suscitentur necesse est, quia non minus corpore, quàm animo sustinere pœnas æternas debent. 5. Christus resurrexisti: ergo & nos resurgemus. Consequentio hæc firmissima est. Nam. 1. Christus ideoresurrexisti, ut nos posset suscitare. 2. Christus est nostrum caput, nos eius membra. Quoniam ergo Christus caput nostrum resurrexit, etiam nos ipsius membra proculdubio resurgemus. Nam gloria capitis postulat, ut membra habeat sibi conformia. Itaque si membra manerent putrida, caput non esset gloriosum. 3. Idem Spiritus est in nobis, qui in Christo suscitato: is nos cum Christo coniungit, & vnus: atque eadem in nobis operatur, quæ in Christo, nec non sui semper similis est. At excitauit Christum: Ergo & nos excitabit. 6. Christus dicitur habiturus regnum æternum: hoc autem non esset habiturus, si corpora nostra perpetuò manerent in morte, neque enim sufficeret animas nostras esse immortales, aut æternas. Nam ut regnum Christi sit æternum, æternos habeat subditos oportet, eosque totos æternos. Igitur & corpora nostra resurgent, ut ita Christo Regi nostro toti simus in æternum subiecti.

7. Christus

7. *Christus est perfectus seruator, quia totum hominem seruauit, ac Deo reconciliauit. Igitur & corruptum corpus per Christum suscitabitur & resurget.* 8. *Christus non est infirmior ad saluandum, quàm Adamus ad perdendum. Imò Christus totum id quod Adamus, peccando perdidit, & quidem longè plura & maiora merito suo nobis restituit. Amiserat autem nobis Adamus inter cetera dona, etiam corporum uitam æternam. Ergo Christus eam nobis reddidit, & per consequens haud dubiè resurgemus.* 9. *Deus est Deus totius hominis. Hoc argumentum & Christus usurpat aduersus Sadducæos. Non legissit quòd vobis dictum est à Deo, dicente: Ego sum Deus Abraham, Isaac, & Deus Iacobi Deus non est Deus mortuorum, sed viuentium, atque ita deus est Deus hominis totius, non partis. Nam si partis, videlicet Animæ tantum, Deus esset, non esset perfectè noster Deus.* 10. *Post lapsum, homini Legem suam promulgauit. Ergo eam vult aliquando ab homine seruari. Id autem non fit in hac vita. Ergo in altera fiet, eòque homines resurgent.* 11. *Stipendium peccati mors est. Ergo abolito peccato, mors abolebitur, ac proinde abolita morte, nos in uitam æternam resurgemus. Finis corporum nostrorum etiam est vt in ipsis tanquam templis habitet Spiritus sanctus in æternum.*

Mat. 12. 31.

4. *In quem finem sit futura Resurrectio.*

Vltimus finis resurrectionis est gloria Dei. Futura enim est Resurrectio, vt Deus patefaciat, & simul exerceat perfectè tum misericordiam suam erga fideles, tum iustitiam suam erga reprobos: & ita patefaciat ineffabilem certitudinem promissionum suarum. Finis proximus & subordinatus Resurrectioni, est electorum salus & gloria: atque ex aduerso reproborum pena. Nam Electi, siue sancti resurgent ad uitam æternam. Dabo ei sedere mecum in throno meo. Induentur stolis albis. Fulgebunt sicut sol, &c. Impij verò resurgens, vs trahantur ad penas æternas. Maledicti, abite à me in ignem æternum, qui paratus est

Apoc. 3. 12.

Apoc. 7. 13.

Dan. 12. 3.

Mat. 25. 41.

Diabolus & Angelus eius: ibidem, paulò post: & abibunt isti in supplicium æternum, iusti vero in vitam æternam.

Obiect. Resurrectio Christi est causa resurrectionis nostræ: atque etiam resurrectionis Christi beneficium est nostra resurrectio. Hæc autem causa, atque hoc beneficium non pertinet ad infideles. Igitur isti non resurgent. *Resp.* Conceditur totum, nempe quòd non resurgent impij propter resurrectionem Christi: non tamen inde consequitur, quòd non debeant resurgere: quia propter aliam causam resurgent, nimirum vt puniantur. Vnus quidem Resurrectionis finis est respectu Dei, nimirum ipsius gloria: sed ad hunc finem diuerso modo peruenitur.

5. *Per quem futura sit Resurrectio.*

Ioan. 6. 45.

PER Christum, virtute nimirum Christi seruatoris nostri resurgemus. Ego suscitabo eum nouissimo die. Hoc de corpore est accipiendum. Nam animas non resuscitat, quia eæ non moriuntur. Et quidem Christus homo nos suscitabit, virtute tamen Diuina. *Venies hora, qua omnes, qui in monumentis sunt, audiens vocẽ Filij hominis. Statuis Deus diem quo iusti iudicaturi est orbem terrarum per eum virum, quem definiit, fide palàm facta omnibus, illo à mortuis excitato.* Atque hinc magna oritur consolatio. Quoniam verus homo nos est excitaturus, ipse carnem suam & membra sua nequaquam negliget, sed suscitabit ea, nimirum nos ad vitam æternam, cuius causa carnem nostram assumpsit, & nos redemit.

Ro. 8. 11. 13.

Obiect. At Pater dicitur suscitare nos, imò ipsum Christum. Is qui excitauit Christum à mortuis viuificabis etiam mortalia corpora vestra, per inhabitantem eius Spiritum in vobis. Ergo non per Christum, neque Christi virtute suscitabimur. *Resp.* Pater suscitabit nos per Filium mediatè: At Filius immediatè nos suscitabit Spiritu suo, vt vnicus Redemptor noster. E cuius seruatorem nostrum expectamus Iesum Christum, qui transformabis corpus nostrum hu-

mile

DE HOMINIS LIBERAT. 305

mile, ut conforme fiat corpori suo glorioso, pro efficacitate qua potest etiam subiicere sibi omnia. At Spiritus immediatè per se nos suscitabit.

6. *Quomodo futura sit Resurrectio.*

1. *Mortui excitabuntur cum hortationis clamore, & voce Archangelis ac tuba Dei: & sistentur omnes coram summo & iustissimo iudice Iesu Christo. Fiet itaque resurrectio gloriosè, & manifestè, non trepidè, nec occultè: & longè alia erit, quàm illa, quæ fiebat in quibusdam Christo resurgente. Fiet enim omnibus vidètibz, imò cum maximo gaudio omnium piorum, & summo tremore impiorum. 2. Qui adhuc viuens in momento temporis immutabuntur, & ex mortalibus fient immortales. Lege cap. 15. prioris ad Corinthios, & cap. 4. prioris ad Thessalonicenses.*

7. *Quando futura sit Resurrectio.*

Futura est in fine mundi. In nouissimo die. *Ego suscitabo eum ultimo die.* Hæc quæstio tenenda est, & Ioan. 6. 44. proponenda, ne turbetur nostra fides, dum expectare cogimur: aut ne fingamus nobis certum aliquod tempus, quo ista putemus euentura; atq; ita incipiamus dubitare, & nos derideri putemus, cū non acciderint illa, tempore à nobis constituto. Hæc item quæstio facit ad augendam in nobis spem & Fidem.

8. *Quenam corpora sint resurrectura.*

Eadem hæc resurgens corpora, & non alia à Christo creata, ut Anabaptistæ volunt. Iobus enim dicit. Iob. 19. 26. *In hac carne videbo Dominum meum.* Et Apostolus ait. Ephe. 6. 3. *Quisque recipiet in corpore suo quod facit.* Si igitur corpora quæ peccarunt, ea recipient, corpora non alia, sed eadem resurgent. Quin & ipsum verbum *Resurgendi* satis hoc euincit: nihil. n. potest resurgere, nisi quod cecidit. Quoniam ergo corpora nostra surgent, non alia resurgent & viuificabuntur corpora, quàm quæ ceciderunt

cecidissent, & mortua sunt, vel non alia, quàm quæ cadunt & moriuntur.

Ob. Sed Paulus ait, Carnem & sanguinem non posse hereditatem regni Dei consequi. Nostra igitur corpora non possunt regnum Dei possidere, quia caro sunt & sanguis. Resp. Caro sæpe qualitatem significat aut substantiam respectu certæ qualitatis. Ita Caro, scilicet peccatrix & corruptibilis non possidebit regnum Dei: nostra autem caro tunc non poterit peccare, neque erit corruptibilis.

Ob. 2. Corpora nostra erunt spiritalia. Seminatur corpus animale, excitatur corpus spirituale. Ergo tunc non habebunt corpora nostra proprietates carnis nostræ. Resp. Erunt spiritalia quidem, sed non habebunt omnes proprietates Spiritus, sed quasdam, quia scilicet erunt agilia, robusta, incorrupta, & quidem ideo dicuntur *Spiritalia præcipue*, quòd à Spiritu regentur, nec amplius in iis erit animalis vita. Hanc rationem veram esse patet ex his rationibus. 1. Apostolus ipse addit: *hoc corruptioni obnoxium induet incorruptam naturam.* 2. Ait corpus spirituale: Spiritus verò non est corpus. 3. Si ullum corpus post resurrectionem futurum esses spirituale, certè Christi corpus id fuisset: nunc autem ipse dicit Apostolis, *Concreta te me, & videte: nam Spiritus carnem & ossa non habet, prout me conspicitis habere.*

Luc. 24. 36. Ob. 3. Quomodo dicimur credere resurrectionem, cum tamē dicamur sperare nos resurrectionem futuram? Resp. Speramus resurrectionem, quòd ad effectum consilij Dei: credimus eam, quòd ad ipsum Dei consilium & propositum.

9. *An anima sit immortalis.*

PRÆTERQUAM quòd hæc quæstio pertinet ad Articulum de Resurrectione: non erit etiam prorsus inutilis eius explicatio. Non enim iam tantum contra immortalitatem anima disputare incipiunt, sed & eam negant *Saducei: item qui dicebant iam factam esse Resurrectionem*

Etiam

Elionem credenti, nec aliam esse præter illam spirituales. Si-
militer, & nonnulli Anabaptistæ animarum immortaliza- 2.Tim.2.18.
tem negant. Quin & Paulus Tertius, Papa, moriturus
dixit se tandem tria experturum, de quibus in tota vita du-
bitallet. 1. An esset deus, 2. An anima esset immortalis, 3. An
esset infernus. Non igitur mirū videri debet, si hæc quæ-
stio moueatur, nec illa penitus erit superuacanea: tum
quia facit ad refutandos imprimis Epicureos: tū quia
facit ad intelligentiā quorundā locorū Sacre Scripte.

Sed quia fuerunt atque etiamnum sunt, qui docue-
 runt hominis animam perinde ut brutorum, nihil aliud nisi
 vitam aut vim visalem ex corporis temperamento & perfe-
 ctione ortam esse, ac proinde unā cum corpore inserire & ex-
 singui, & (sicut loquuntur ex illis quidam, qui resurre-
 ctionem mortuorum credere videri volunt) corpore
 moriente dormire, hoc est, sine motu & sensu esse usque; ad
 corporis resurrectionem, quod reuera non est aliud
 quam animam mortalem, hoc est, in corpore tantum
 qualitatem, dissoluto autem corpore nihil esse, cum
 substantia incorporea sine sensu & motu non sit: ad-
 uersus eos de spiritali & immortalis anime humana sub-
 stantia, vocis diuinæ testimonia tenenda sunt.

Non tantum formam seu perfectionem, seu temperamen-
 tum, seu vim ac potentiam, siue agitationem ex temperamento
 corporis ortam, sed substantiam incorpoream, viuam,
 intelligentem, in corpore habitantem, illudque su-
 stentantem ac mouentem, esse hominis animam, hæc
 dicta ostendunt. Pl.48. *Anima eorum in visa benedicitur.*
 Heb.12. *Deus nominatur Pater spirituum.* Et de fidelib.
 dicitur: *Accessistis ad Ierusalem caelestem & myriadas ange-*
lorum, & Spiritus iustorum consecratorum. 1. Cor.2. *Nemo*
noñis ea quæ sunt hominis, nisi spiritus hominis qui est in ip-
so. In his & similibus scripturæ locis, & spiritus nomi-
 natur hominis anima, & substantiæ viuæ atque intel-
 ligentis propria illi tribuuntur. Frustra igitur aduer-
 sarij opponunt loca, in quibus nomen anime pro homi-
 nis visa aut voluntate sumitur. vt Matth cap. 6. *Anima*
pluris

pluris est quàm esca. Iob. 13. *Animam meam porto in manib. meis &c.* Ex dictis enim suprà allegatis manifestum est, hoc non vniuersaliter, ac per metalepsin fieri, quæ causæ nomen tribuitur effectui.

- Probatur autem animæ immortalitas manifestis sacre Scripturæ testimoniis. 1. *Christus in cruce pendens dixit Laconi, Hodie tecum eris in Paradiso.* At corpore non potuit illic esse, quia illud mortuum ac sepultum fuit: Ergo anima eius cum Christo collecta est in Paradisum, & per consequens anima viuit. 2. *Paulus inquit, Cupio dissolui & esse cum Christo:* loquitur de quiete & lætitia, quæ cum Christo fruiturus erat. Sed qui nihil sentiunt, quæ potest istorum esse lætitia, & fœlicitas? Proinde & illi refutantur hoc loco, qui animas dormire dicunt, edq; simul animarum immortalitatem negant. 3. *Testorum anime dicuntur esse in manu Domini.* 4. *Deus non est mortuorum Deus, sed viuentium:* ergo animæ viuunt. 5. *In manus tuas commendo Spiritum meum.* 6. *Cum migramus ex corpore, ad Dominum migramus:* non igitur animæ dormiunt, vt volunt Anabap. nonnulli: sed vita immortalis & gloria cœlesti fruuntur apud Dominum. 7. In Apocalypsi, *piorum interfectorum anima dicuntur clamare sub altari voce magna dicentes, vsque quò Domine, qui sanctus es & verax, non iudicas ac vindicas sanguinem nostrum de iis qui habitant in terra?* viuunt igitur animæ. 8. Apud Lucam, *Lazarus dicitur deportatus in sinum Abrahæ:* atque ex eodem loco constat etiam de animabus impiorum. Nam & *Epulo dicitur ex aduerso deportatus in infernum.* Hæc igitur Scripturæ testimonia docent, & confirmant euidentissimè non tantùm in corpore ante mortem, & post resurrectionem corporum: sed etiam toto intermedio spatio, & tempore extra corpus existere, viuere, sentire, intelligere animas, etsi nobis operationum illarum modus sit incognitus. Habet igitur etiâ immortalitatis donum, similitudinem aliquam cum Deo, qui solus tanquam fons & auctor vitæ æternæ, habet immor

immortalitatem. 1. Tim. 9.

Ac non tantum anima, sed etiam corpore immortal-
lem & perpetuam beatam vitam acturum fuisse homi-
nem, si mortem sibi peccato non accersuisset, primum
ex eo constat, quod per peccatum introiit mors in
mundum tanquam peccati stipendium. Ro. 5. & 6. De-
inde quod à peccato liberati per Christum, etiam à
morte liberamur. Ac denique quod ipse Deus homi-
ni per peccatum facto morti obnoxio, symbolum siue
sacramentum immortalitatis, fructum videlicet ar-
boris vitæ subtraxit. Gen. 3.

Non igitur valent obiectiones eorum, qui animas
post mortem dormire siue evanescere fingunt. Nam Gen. 1.
& 1. Cor. 15. dicitur *Adam factus in animam viventem,*
non simpliciter, ut isti volunt, sicut alia animalia ibidem
dicuntur animæ viventes, sed qui sit factus etiam ad ima-
ginem & similitudinem Dei, quod cum aliis non ha-
bet commune.

Gen. 2. cum inquit Deus *quocumque die comederis de ar-*
bore scientiæ boni & mali, morte morieris: non minatur ho-
mini animæ interitum aut extinctionem, sed mortem
æternam, hoc est, sensum ac terrorem horribilem iræ
& iudicii divini, & desertum atque abiectum à Deo,
omnibus miseriis ac cruciatibus obnoxium vivere, cu-
ius mortis appendix est animæ & corporis tempora-
ria diuulsio, tunc quidem ex Dei misericordia, ut ser-
uaretur genus humanum, dilata. Sic enim est mortu-
us Adamus adhuc vivens in paradiso iuxta cõmina-
tionem diuinam, statim ubi de fructu vetito ederat.
Sic vivunt in æterna morte omnes damnati, *quorum*
ignis non exstinguetur & vermis non morietur. Sic Ephe. 2.
per peccata dicuntur mortui, qui in illis absque conuersi-
one vivunt. & cap. 5. iubetur surgere à mortuis, qui re-
uocatur à peccatis ad Deum: & Paulus Ro. 7. se agni-
tione peccati sui & iræ Dei mortuum fuisse dicit.

Iob. 11. Aët. 7. 1. Cor. 11. 1. Thes. 4. *mortui dicuntur dor-*
mare: sed per synecdochen, quod corporis est ad totum
hominem

hominem translato. Nam ad corpus hoc pertinere, quod in vitam est reuocandum ex morte, quasi è somno in vigiliam, multa dicta ostendunt: vt Iob. 7. *Eccē nunc in puluere dormio*, &c. Non enim anima, sed solum corpus in puluere & sepulchro dormit.

Ecccl. 3. 19.

Ecclesiastes ait, *Vnus interitus est hominū & iumentorum, & æqua utrique conditio*, &c. Ergo non est anima immortalitas. Resp. Est fallacia à dicto secundum quid ad dictum simpliciter. 1. *Moriuntur homines vt bruta*, quod nimirum homines semel cogantur mori, & ex hac vita discedere: quod hominib. hic non semper sit manendum, nec habeant hic fixam sedem. 2. *Moriuntur vt bruta*, scilicet sensu & iudicio impiorum.

Beatitudo & regnum piis promissum, dicitur illis primū cōtingere in die nouissimo. Mat. 24. 25. Mar. 13. Dan. 12. &c. Sed loca illa non docent, animas piorum, non illico cū à corporib. discedunt, beatitudine & lætitiā cœlesti frui, verū in die nouissimo resuscitatis corporib. consummandā esse ipsarum felicitatem & gloriam. Sic enim oramus, *Adueniat regnum tuum*, cū tamen etiam nunc regnet in nobis Deus.

Ex eo quod 1. Cor. 15, dicitur, *Si in hac solū vita*, &c. sic ratiocinantur: *Qui etiam ante resurrectionem beatus est, is non est sine resurrectione miserrimus: At nos sine resurrectione essemus miserrimi omnium hominum. Ergo ante eam non sumus beati*. Sed ad Maiorem respondemus non est miserrimus sine resurrectione, qui non solum ante illam, sed etiam sine illa potest esse beatus: At nos ante eam sic sumus beati vt tamen sine ea sequutura non possimus illa præcedenti beatitudine frui: eò quod nexu tam inseparabili deus initium & progressum & perfectionem beatitudinis electorum coniunxit, vt nemini possit principium contingere, qui non ad consummationem perueniat. Itaq; aut resurgendum est, aut beatitudine cœlesti etiam ante resurrectionem carendum. Ro. 8. *Si spiritus eius qui excisauit Iesum à mortuis, habitat in vobis, is qui excisauit Christum*

DE HOMINIS LIBERAT. 311

ex mortuis, vivificabis etiam mortalia corpora vestra. &c.

Hebr. 11. *Secundum fidem mortui sunt isti omnes, non adepti promissa, &c. Ergo non acceperunt patriam.* Respondemus primò. Et si morientes non inuenissent patriam: tamen non sequeretur ex his verbis, eos non existere aut non sentire post mortem. Qui n. non est, aut non sentit, is patriam non quærit. Secundò non loquitur auctor epistolæ de vita post mortem, quæ in patria cælesti agitur. 2. Cor. 5. sed de hac vita, in qua peregrinantes fideles quærebant patriam cælestem nõ inuenientes patriam in terris.

Psal. 78. *Caro sunt, ventus vadens & non rediens.* His & similibus dictis breuitas vitæ humanæ & fragilitas atq; interitus omnium rerum humanarum sine Deo, describitur & deploratur. Sic enim hic vento statim evanescenti, sic Psalmo 103. pulveri sæno & floribus agrorum conferuntur. Item Iob. 14. *Flos velus umbra fugiens.* Ies. 40. *Omnis caro fenum.* At si ipsum verbum in his dictis vrgeant, sequetur non tantum à morte nihil reliquum, sed ne resurrectionem quidem esse, cum dicat, *ventus vadens, & non rediens.* & flores item & umbræ, quibus confertur homo, sic pereant, vt non reparentur.

Psal. 88. *Reputatus sum sicut interfecti dormientes in sepulchro, quorum non recordaris amplius, & ipsi à manu tua separati sunt.* His verbis nequaquam docet Propheta, se aut mortuos diuinę providentię exemptos esse: sed se desertum esse à Deo queritur, perinde vt mortui ab ipso non curari hominib. videntur. ideoq; non ex fidei, sed ex opinionis & infirmitatis, & miseriæ humanę sensu loquitur, qui desertos & neglectos à Deo esse iudicat, quorum liberationem aliquantis per differt. Quid autem interea fides dicet, piis etiam cum tentatione luctantibus. Psal. 112. docet, cum ait: *In memoria æterna eris iustus.*

Psal. 146. *Egreditur spiritus eius, reuertitur in sinum suum, in die illa pereunt cogitationes eius.*

aut euanes cere, aut mori, aut sensu priuari, sed egredi spiritum siue animam hominis dicit, de corpore nimirum in quo habitat: & reuerti non spiritum, sed hominem in terram, videlicet quoad corpus, quod est terra factum est vt. Gen. 3. & Ecclesiast. 12. scriptum est. *Et perire cogitationes eius*, quod non est animam ratione, iudicio & sensu misericordiz vel irę dei, post hanc vitam priuari, sed irrita fieri consilia quę in hac vita homo perficere cogitauerat: quo sensu dicitur Psal. 112. *Desyderium impiorum peribit.*

Colligunt etiam dicta, quę mortuis Dei celebrationem detrahunt. vt Psal. 88. *Num mortui facies miracula &c.* Sed in his dictis mors & infernus dupliciter intelliguntur. Mortui spiritualiter siue ante, siue post mortem corporalem, hoc est, grātia diuina priuari, & à Deo deserti atque abiecti, & in inferno existentes, hoc est, in loco & suppliciis damnatorum, vel etiam in hac vita desperantes & cōsolatione destituti, non laudabunt Deum simpliciter, neque in hac, neque in altera vita. Mortui verò non spiritualiter: sed corporaliter tantum, etsi non laudabunt Deum in hac vita, dum corpora ipsorum in inferno .i. in sepulchro sunt: animo tamen eum in altera vita agnoscere ac celebrare non desinent, donec receptis corporibus, utroq; eum celebrent in cælesti eternitate. Interea verò, quia Deus etiam in hac vita vult ab hominibus agnoscī ac celebrari, & Ecclesia vniuersa & singuli fideles non modò desertionem & sensum irę Dei, quo opprimuntur impij, deprecantur, sed etiam in mortali vita seruari se & defendi vsque ad eius constitutum sibi à Deo terminum petunt. Non enim Sancti mortem & sepulcrum corporale exhorrescunt & fugiunt simpliciter, sed ne à Deo deferantur, neue in desperationem & interitum ruant, aut hostes, ipsis prostratis, Deo insul- tent, assiduis & ardentibus votis precantur.

Neque cum ipsis facit quod addunt ex Psalm. 146. *Laudabo Dominum in vita mea: Psallam Deo quamdiu ero.*

Non

Non enim restringit laudationem dei ad tempus vite mortalis, sed tantum id omne se in laudib. diuinis transacturum ait, quas tamen in multis locis in æternitatem continuam extendit, vt Psa. 34. *Benedicam Domino omni tempore. &c.* At sepe significat particula, Donec, siue quamdiu, continuationem temporis præcedentis aliquem euentum sine exclusionem temporis sequentis: vt 1. cor. 15. *Oportet eum regnare donec ponas omnes inimicos sub pedes ipsius.*

Donec
quid signi-
ficat.

Iob. 10. *Desine à me, & roborabor paululum antequam vadam & non reuertar.* Negat se reuersurum in hanc vitam mortalem & ad conuiuium inter homines in hoc mundo, non autem negat, se interea existere & viuere, donec rursus ex carne sua videat Deum idem ille Iobus, qui tunc affligebatur, vt inquit cap. 10.

Iob. 3. *Quare non ab utero mortuus sum, &c.* Hic etiam nequaquam negat, animas post mortem existere, viuere, & sentire, sed tantum dicit presentis vite miseria non sentiri: si vrgeant etiam alterius vite mala non sentiri: quia Iob aliqui malam commutationem optaret: respondemus, Iobum, non impiorum, sed piorum mortem optare. Sin addant, *quid etiam reges & Principes congregantes sibi aurum, paruos & magnos, hoc est, omnes homines, pios & impios, quietis huius faciant participes:* responsio est ex orationis totius contextu: non docere hic Iobum quis sit status hominū post hanc vitam: sed tantum presenti miseria defungi cupere, ac proinde ex infirmitate humana & impatientia, presentium malorum sensum conferre cum morte & statu mortuorum, qualiscunque ille sit, sicut, qui presentibus malis grauiter cruciantur, nihil non illis anteferunt.

Sic etiam cap. 7. loquitur tanquam de liberatione in hac vita desperans: *Memento, quod sicut ventus est visitatus, & quod non reuertetur oculus meus vs videas bonum, &c.* Sic enim ipse se declarat, cum addit: *Non reuertetur ultra ad domum suam, nec agnosces eum ultra locus.* Sic item cap. 17. *Spiritus meus corruptus est, sepulcrum superest mihi:*

Kk

Verba

Iob. 34. 14.

Verba sunt de vita & salute irato Deo desperantis.

Cap. autem 34. cum inquit, Si apponeret super eum cor suum, spiritum eius & flatu eius ad sese colligeret: interiret omnis caro simul, & homo in terram veneretur: nequaquam dormire vel extinguere animam, sed illius discessu, corpus interire & dissolui dicit.

Addunt his: Si post mortem illico p[ro]p[ri]i essent beati, iniuri-
am illis factam esse, qui in hanc vitam mortalem reuocati
fuissent. Sed neq; Deus cuiquam potest iniurius esse,
cum nulli quidquam debeat: neque melius aut gra-
tius aliquid piis accidere potest, quam illustranda
glorie Dei, siue per vitam, siue per mortem seruire,
vt Phil. 1. dicitur. Vt semper ita nunc quoq; magnificabitur
Christus in corpore meo, siue per vitam siue per mortem. &c.

Postremo, si dicant, animam non sentire & agere, nisi
per organa corpora: iam igitur exutam atque destitutam (en-
tu quoq; & motu, & operatione destituta): Vt ipsis de anima
in corpore existente antecedens istud concedatur:
tamen de anima & corpore liberata & Philosophi eru-
diti aliud fatentur, & verbum Dei testatur, vt 1. Cor.
13. Ex parte cognoscimus & ex parte prophetamus: postquam
autem aduenerit quod perfectum est, tunc quod ex parte est,
abolebitur, &c.

DE VITA ÆTERNA

le articulus in fine ponitur. 1. Quia
post alios impletur perfecti. 2. Quia est
effectus omnium aliorum articulorum,
hoc est, omnes alij articuli credun-
tur propter hunc, & omnia que cre-
dimus, facta sunt, vt possimus crede-
re hunc articulum, atq; ita demum
frui vita æterna. Hic articulus est Colophon totius
salutis & vite nostræ.

Quæstiones de vita æterna præcipuæ.

1. Quid sit vita æterna.

2. *A quo desur.*
3. *Quibus desur.*
4. *Quare desur.*
5. *Quando desur.*
6. *Quomodo desur.*
7. *An in hac vita possumus esse certi de vita aeterna.*

1. *Quid sis vita aeterna.*

Vita apud Philolophos variè definitur: est enim homonymon. In genere est, vel ipsa existensia anima cum corpore, vel operatio viuientis: id est, vel ipsum esse, vel agere quæ sunt viuentis. Sumitur enim pro actu primo & secundo. Ideo mors est destructio viuentis & facultatis agendi. *Vel est aptitudo animæ ad efficiendam operationes sibi proprias, atque etiam ipsa operatio, propter unionem corporis cum anima.* Generaliter, & de Deo, & de Angelis, & de hominibus est existensia viuentis, & facultas qua viuens præditum exerceat opera vite. Spiritus etiam viuunt: at id non habent ex vitales ex essentia. Cum autem dicimus vitam eternam sic restrictio vocabuli: loquitur enim de vita æterna hominum & Angelorum. *Aeternum dicitur. 1. quod principio & fine caret. 2. Quod principio caret & finem habet, ut decreta Dei. 3. Quod principium habet, sed finem non est habitorium, ut vita aeterna.*

Videtur autem inexplicabilis hæc questio, quia dicitur de ea, *nec oculus vidit, nec auris audiuit, nec in mentem hominis uenerunt, quæ parauit illi Deus qui ipsum* Esa. 64.4. *diligunt.* Quid autem ex scriptura de hac questione 1. cor. 13.9. cognosci possit videbimus.

Vita in genere est ipsum viuere, ipsum esse viuentis, id est præditum esse anima, quæ anima est id, quo uiuimus, & vita animalis est mansio animæ in corpore animato: & operatio animæ, vel animæ facultas efficiens actiones animato proprias. Anima siquidem est vite forma essentialis: qua quæ prædita sunt, viuunt.

2. *Vita aeterna nihil aliud est nisi esse hominis regenerati, quod esse est habere imaginem Dei instaurati ad quem in initio*

sumus conditi. Sed ad hanc explicandam definitionem pleniora opus est. Itaq; vita æterna est habitatio Dei in Angelis & hominibus per Spiritum sanctum, & accensa per eundem Spiritum in illorum cordibus vera agnitio Dei, eius voluntatis, & operum diuinorum omnium, & vera atque integra iustitia & sapientia, id est, conformitas voluntatis & virtutum & operationum integra cum mente & voluntate Dei: item Letitia in Deo acquiescens, & sufficientia omnium bonorum in Deo secundum animam & corpus, quæ nunquam interrumpetur, impediatur, auferretur. Partium Definitionis huius probatio facilis est. 1. Est agnitio Dei & sapientia. Hæc est vita æterna ut se solam cognoscens esse verum Deum & quem misit Iesum Christum. 2. Est iustitia. Pares Angelis sunt & erunt filij Dei, quoniam sine filij resurrectionis. 3. Est letitia. Gaudium vestrum nemo tollet a vobis. 4. Est sufficientia in Deo. Dominus Deus omnipotens Templum illius est, id est, Agnus. Neq; vrbis ista eges Sole vel Luna, ut luceant in ea: nam gloria Dei illustrabit eam, & lucerna eius est Agnus. Quæ hæc habemus bona omnia tunc erunt perfecta.

Ioh. 17. 3.

Ioh. 16. 22.

Apoc. 21. 3.
& 23.1. cor. 13. 10
Apoc. 21. 4.
Luc. 1. 33.
Dan. 7. 27.

Postquam aduenerit quod perfectum est, tunc quod perfectum ex parte est abolebitur. 5. Non interrumpetur. Absorget omnem lachrymam. Regni eius non eris finis. Regnum autem & potestas & magnitudo regni, quæ est subter omne cælum datur populo sanctorum Altissimi, cuius regnum sempiternum est vel æternum, id est, quod sine & principio caret.

5. Vita æterna est quod principium habet, sed sine caret. Hoc tertio modo etiam nos vita æterna fruemur.

Ob. Vita æterna est viuere in æternum. At impij etiam suscitabuntur, & immortales erunt id quod uiuent in æternū. Ergo impij æternam vitam habebunt. Resp. Vitæ æternæ nomine non intelligitur præsentia animæ in corpore id est animalis vita: sed hæc præsupposita, intelligitur spiritualis vita quæ S. S. proprio suo officio efficit. Cum animali autem vita in impiis erit coniuncta. 1. relictio a Deo. 2. privatio agnitionis & gratiæ Dei. 3. perpetuus & inenarrabilis cruciatus. Vermis eorum non morietur. Illis erit fletus & stridor dentium. Ex his intelligitur quod mors æterna

Esa. 66. 24.
Mat. 8. 13. &
22. 13. & 24.
51. & 55. 30.

DE HOMINIS LIBERAT. 317

æterna sit, eaque sic dicatur, non quia semel moriendo ea defunguntur reprobi, sed quia perpetuò morientur, & perpetuos cruciatus sentient.

2. A quo vita æterna datur.

Solus Deus dat vitam æternam, & quidem Pater eam dat per Filium & Spiritum sanctum. De Patre dicitur, *Sicut Pater excitat mortuos & vivificat, ita & Filius* Ioh. 5. 21.
quos vult vivificat. In eodem hoc dicto idem de Filio hoc dicitur, sicut & sequentibus. *In ipso vita erat. Pater futuri seculi vel æternitatis. Ego vitam æternam do eis,* scilicet non merito tantum, sed etiam efficacia. De Spiritu sancto similiter dicitur, *Nisi quis regeneratus fuerit ex aqua & Spiritu, non potest ingredi in regnum Dei. Is qui excitat mortuos suscitabit etiam mortalia & effra corpora per inhabitantem eius Spiritum in vobis*. Atque hoc testimonium est observandum ad utriusque Deitatem probandam.

Ob. Atqui etiam ministri vitam dant, juxta illud Pauli: *Per Evangelium in Iesu Christo ego vos genui*. Resp. 1. cor. 4. 13
 Christus & Spiritus sanctus dant vitam propria sua potentia: ministri sunt tantum instrumenta, per quæ Christus virtute sui Spiritus agit & operatur. Inst. *At Christus communicata potentia & itam dat. Ergo non propria*. Resp. Dat eam potentia communicata, sed ab æterno per sui generationem. *Sicut Pater habet vitam in se ipso*, Ioh. 3. 26.
sic dedis & Filio vitam habere in se ipso.

3. Quibus datur vita æterna.

Datur vita æterna solis & omnibus electis. *Ego vitam æternam do eis, scilicet omnibus meis*, id est, electis. *Ego pro iis rogo: non pro mundo rogo, sed pro iis quos dedi* Ioh. 10. 29.
mihi quia mei sunt: & paulò post, *Quos dedi mihi, ego custodius, & nemo ex iis perit nisi filius ille perditionis*. Item Ioh. 17. 9. 12.
fides & pœnitentia sunt electorum tantum: hæc autem sunt pars vitæ æternæ. Ergo vita æterna, est electorum tantum. *Electi affecti sunt, reliqui occurrerunt*. Observandum hoc loco, cum questio est, quibus datur Rom. 11. 7.

vita æterna, melius esse vt respondeamus dari vitam æternam electis, quàm vt eam conuersis dari dicamus. Nam conuersio & fides sunt æternæ vitæ principium, Dari vitam æternam conuersis idem esset, ac si diceret viuentibus vitam dari.

15. *Quare detur æterna vita.*

C*ausa impulsiva vite æternæ nobis data, est sola gratuita misericordia Dei*, (Nam bonum est communitatiuum sui) & amor eius erga genus humanum, ac nobis dari vult & dat vitam æternam duntaxat propter intercessionem & meritum Christi nobis imputatum, quo interueniente magis illustratur Dei misericordia quàm sine eo. Nullum autem hominis opus in nobis vel præuisum vel præsens est huius vitæ æternæ causa, ad quam tamen per multa media adducimur. Ante vitæ æternæ initium opera merentur mortem æternam: post eius initium omnia opera nostra sunt eius effectus: nihil autem est sui ipsius causa. *Finalis causa, propter quam nobis vita æterna datur, est ut Dei misericordia agnoscatur & celebretur à nobis. Ad laudem gloriose gratiæ suæ, qua nos gratis efficit sibi gratos in illo dilecto.* Propter eandem causam Deus dat nobis vitam æternam, propter quam nos elegit.

Eph. 1.6.

5. *Quando detur vita æterna.*

I*n hac vita datur vita æterna principium, & quidem necessarium.* Nam cui hic vita æterna data non fuerit inchoatiuè, id est, qui hic non cæperit sentire partem æternæ vite, fidem scilicet, & conuersionem, huic vita sempiterna nunquam post hanc vitam dabitur. *In hoc suspiramus expectantes domicilio nostro, quod à cælo est, superindui.* Siquidem etiam induti non nudi reperiemur. Consummatio vitæ æternæ est post hanc vitam: quib. enim hic vita æterna datur inchoatione, iis tunc illa dabitur cum perfectione seu consummatione. Atque huius consummationis duo sunt gradus: vnus quum anima mox deferretur in cælum, quia morte corporali liberamur ab omni infirmitate: alter est maior & sublimior,

2. cor. 5.2.

limior, cum in corporum resurrectione rursus anime corporibus vnientur, quia post resurrectionem reddemur gloriosi, & videbimus Deum sicuti est. *Quis sermonem meum audit, & credit ei qui misit me, habet vitam eternam & in condemnationem non veniet, sed transiit a morte in vitam.* Nunc filij Dei sumus, sed nondum patefactum est nobis quod erimus: scimus autem fore, ut quum ipse patefactus fueris, similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Ioh. 5. 24.
1. Ioh. 3. 2.

6. Quomodo vita aterna datur.

Datur nobis aterna vita per S. S. ac S. S. eam nobis dat in hac quidem vita per ministerium verbi, per verbum efficit in nobis cognitionem Dei & voluntatis diuinę: cognitionem sequitur studium ac desiderium magis magisque cognoscendi Deum, & ad ipsius voluntatis præscriptum viuendi. Datur hic infantib. ita vt habeant inclinationem ad pœnitentiam & fidem. Cæterum eterne vitę consummatio post hanc vitam nobis dabitur immediatè. Quod autem nobis illa mediata detur per verbum, apertis Scripturę testimoniis euincitur. *Quid ibimus?* (inquiunt discipuli) *verba vite habes.* Ego vos in Christo Iesu genui per Euangelium. *Euangelium est potentia Dei ad salutem cuius credenti.* Atque hæc est ordinaria ratio dandi nobis hoc initium vitę æternę, nempe per ministerium verbi mediata. Alia tamen & infantium ac miraculorum ratio. Ioh. 6. 68.
1. Cor. 4. 15.
Rom. 1. 16.

7. An in hac vita possimus esse certi de vita aterna.

In hac vita non tantum possimus, sed etiā debemus esse certi de vita aterna, vel eam non habebimus. Solis enim & omnibus electis datur, Possimus autem de ea certi esse ex fide, ex fiducia nimirum de Dei bona voluntate erga nos: item ex initio vera pœnitentia, ex proposito scilicet viuendi secundum Dei præcepta, denique ex pace conscientie, ex desiderio Dei, & ex letitia in Deo. Hęc certitudo nititur firmis rationib. 1. *Auctor vite æternæ est immutabilis, nempe Deus.* 2. *Electio Dei est immutabilis.* 3. *Christus in omnib. quæ a patre petis exaudivit.* Atqui *petisti, ut pater seruaret quos ipsi dederas.* 4. *Deus non vult* Io. 17. 11. 14.

2. Tim. 1. 19. *ut petamus bona ad salutem necessaria eam conditione. Solidum fiat Dei fundamentum, Deus nobis suus. Omnes meas nemo rapies ex manu mea, &c.* Ego vitam eternam do iis: ac non esset vita æterna si posset abrumpi. De consummatione vitæ æternæ debemus esse certi ex eius initio. Dona enim Dei sunt talia quorum cum non perireas. Fideus est Deus: ideo sicut inchoauit, sic etiam perficiet.
- Rom. 11. 39. *Proinde de perseverantia & consummatione vitæ æternæ dubitare, est fidem & veritatem Dei euertere. De principio autem vitæ æternæ certi sumus potissimum ex vera fide, quæ resistat dubitationibus, id est quæ propositum habeat repugnandi Diabolo, & clamet, Credo Domine succurre incredulitati meæ. Sed hæc fides non potest esse sine pœnitentia, ideoque ex certa etiam pœnitentia certi sumus de initio vitæ æternæ, ac proinde simul de eius consummatione.*
- Marc. 9. 24. *Quæ iam dicta sunt de hoc articulo satis declarant, quid sis credere vitam æternam. nempe certo statuere. 1. Post hanc vitam fore etiam vitam in qua Ecclesia glorificabitur, & Deus ab ea celebrabitur in æternum. 2. Me etiam membrum esse istius Ecclesiæ, & ideo participem vitæ æternæ. 3. Me etiam in hac vita habere inisium eius.*

DE IUSTIFICATIONE.

*H*æc doctrina de iustificatione est vnum ex præcipuis fidei nostræ capitibus, non tantum quia de præcipuis rebus agit, sed etiam quia hæc doctrina maximè ab hæreticis in controuersiam vocatur. Dæ enim sunt præcipuæ controuersie inter Ecclesiam & hæreticos: prior de Doctrina de Deo, altera de hac, atque euerfa alterutra harum doctrina, reliquæ partes fidei nostræ facillimè ruunt. Quamobrem in doctrina de Deo & iustificatione maximè nos aduersus hæreses munire debemus.

Quæst.

Quæstiones præcipuæ.

1. Quid sit iustitia in genere.
2. Quomplex sit iustitia.
3. Quid iustitia differat à iustificatione.
4. Quæ sit nostra iustitia.
5. Quomodo illa fias nostra.
6. Cur fias nostra.
7. Cur sola fide.

1. Quid sit iustitia in genere.

Iustitiæ definitio tam generalis vix potest dari, quæ Deo simul & creaturis competat, (eodque quæ summis iustitiæ generib. Increatæ scilicet & creatæ competat,) nisi valde homonimòs. Nā increata iustitia est Deus ipse, qui nimirum norma est & regula omnis iustitiæ. *Creata iustitia* est effectus increatæ seu diuinæ iustitiæ in creaturis rationalibus. Hæc iustitia creata definiri poterit generaliter, ita vt definitio omnibus eius speciebus sit communis. *Iustitia igitur in uniuersum* (quatenus illa creaturis rationalibus competit) est impletio legum ad rationales creaturas pertinentium: vel est conformitas creaturarum rationalium cum legibus ad se pertinentibus. Potest etiam hoc modo definiri: *Iustitia est conformitas cum Deo, seu cum lege Dei: vel, est impletio legis diuinæ.* Iustitia est *impium* sicut peccatum est *impium*: ac *Iustitia* dicitur à iure quod est ipsa lex: conformitas cum lege est ipsa iustitia. Hoc tenendum est, quia oportet nos iustificari per impletionem legis, & scire debemus per Euangelium non aboleri legem, sed stabiliri: nam Evangelica iustitia est legis impletio: non autem pugnat quicquam cum lege.

Ob. Iustus est Deo conformis. *Iustificare* est *impium* facere. Ergo *impium* facere est legi conformem facere. *Resp.* Concedo totum: scilicet vel in alio. Idem autem sunt iustitia aliena imputata, iustitia Evangelij, iustitia fidei. Est igitur *iustificare*, absolvere aliquem à peccato, propter iustitiam, quæ vel in ipso, vel in alio est. Probatur hæc significatio ex tota

Epistola

1. Ioh. 3-4.

522 DOCTR. CHRIST. 2. PARS.
Epistola ad Romanos: *Imputatum est ei ad iustitiam.*

2. *Quomplex sit iustitia.*

Iustitia (loquimur in genere de creata) est *Legalis & Evangelica*. *Legalis iustitia* est impletio legis præstita ab eo, qui per eam dicitur iustus. Vel, est talis impletio legis quæ sit ab aliquo propria obedientia: vel, est conformitas in lege quæ in eo ipso est qui iustus dicitur. Hæc iustitia *Legalis*, aut est in nobis, aut in angelis, aut in Christo, quatenus homo est, tanquam in subiecto. *Evangelica iustitia* est quidem impletio legis, sed non est in eo qui per eam dicitur iustus, sed in alio, & ei qui iustus est imputatur: est nimirum iustitia Christi nobis præstita: seu *verum* illud Filij Dei nobis per fidem imputatum. Definietur & hoc modo breviter: *Evangelica iustitia*, est conformitas cum lege à Christo præstita, nobis autem à Deo per fidem imputata. *Legalis iustitia* sit, aut per obedientiam legis, aut per penam: alterutrum enim lex requirit. Quæ sit per obedientiam legis, est vel universalis vel particularis. *Universalis* est observatio omnium legum ad nos pertinentium, vel est obedientia secundum omnes leges ad nos pertinentes. *Comendatis* quiesce, & res vestras agere.

1. Thess. 4.

11.

Deut. 27. 26

Gal. 3. 10.

Universalis est duplex, perfecta & imperfecta. *Perfecta* est interna & externa erga omnes leges ad nos pertinentes obedientia: vel, est conformitas perfecta, interna & externa cum lege Dei. *Maledictus* quicumque non permanferis in omnibus quæ scripta sunt in hoc libro, ut facias ea. *Imperfecta* seu inchoata, est conformitas tantum inchoata & imperfecta, talis nimirum iustitia, quæ vel non omnia, vel non eo modo facis quicquid lex requirit. Hæc imperfecta est etiam duplex. *Philosophica & Christiana*. *Philosophica* est notitia legis diuinæ & virtutum, imperfecta, obscura & languida in mente, & quaecunque propositum in voluntate, & corde faciendi recta secundum illam notitiam & gubernatio morum secundum leges. *Christiana* est regeneratio seu notitia Dei & legis diuinæ, imperfecta quidem, sed tamen illustrior ac perfectior quam *Philosophica*:

Philosophica: perficienda autem post hanc vitam: orta ex fide & dilectione Dei, accensa in cordibus duntaxat renatorum virtute S. S. per Euangelium, & coniuncta cum seria inclinatione voluntatis & cordis ad obediendum Deo secundum omnia mandata ipsius.

Particularis est virtus suam cuique tribuens, estq; duplex, commutativa, & distributiva. Commutativa servat æqualitatem rerum & pretiorum in commutatione & contractibus. Distributiva servat proportionem in distributione officiorum, bonorum, premiorum, poenarum, tribuens personis convenientia præmia & poenas.

Est & alia divisio Iustitiæ, scilicet *Persona & Causa. Iustitia persone*, cum persona est iusta & conformis legi. *Causæ*, cum habet causam iustam & bonam in aliqua controuersia, siue persona sit bona, siue mala.

3. Quid Iustitia differat à Iustificacione.

Iustitia est ipsa conformitas cum lege, ipsa legis impletio, & res qua iusti sumus coram Deo .i. ipsa satisfactio Christi in cruce præstita. Iustificatio est illius iustitiæ applicatio, atq; hac applicatione res qua iusti sumus, illa scilicet iustitia & satisfactio Christi, fit nostra, & nisi illa fiat nostra seu nobis applicetur & impuretur, non possumus esse iusti, sicut neq; paries fit albus, nisi albedo ei applicetur. Eadem nimirum ratione differt Iustitia à Iustificacione, qua albedo ab albificatione: sic non applicatio & impuratio sunt idem: nam impuratio est quiddam angustius quam applicatio. Vnus enim Deus imputat: nos verò nobis etiam applicamus.

Diuiditur autem Iustificatio sicut Iustitia. Alia enim est *Legalis iustificatio*, quæ est effectio conformitatis cum Deo, vel cum lege Dei in nobis, quum nimirum regeneramur. Alia est *Euangelica Iustificatio*, quæ est applicatio Iustitiæ Euangelicæ: non autem transfusio qualitationis in nos: vel, est imputatio iustitiæ alienæ, quæ est extra nos, atque absolutio in iudicio. Non Psal. 143. 2.

iustificabitur

Psal. 143.3.

iustificabitur in conspectu tuo ullus uiuens. Ergo iustitia qua nobis applicata & imputata iustificamur, non est in nobis, sed extra nos.

4. *Quæ sit nostra iustitia.*

1. cor. 3.3.
col. 3.10.
Rom. 5.19.
Esa. 53.5.6.

Heb. 7.16.
Phil. 2.8.

N*ostra iustitia*. i. iustitia Euang. qua nimirum iusti sumus coram Deo, non est conformitas nostra cum lege: sed est satisfactio Christi præstata legi pro nobis, seu pena quam sustinuit pro nobis, atque adeo tota ipse humiliatio, (id est assumptio carnis, seruitutis, penuriz, ignominiz, & infirmitatis passionis & mortis tolerantia: quæ omnia subiit pro nobis, sed volens) ea q. humiliatio & satisfactio nobis credentibus suis à Deo gratis imputata. Non decreueram inter vos quicquam scire, nisi Christum Iesum, eumque crucifixum. In ipso esset consummatio. Per unius obedientiam iusti constituuntur multi. Linore ipsius sancti sumus. Condecis in enim Dominus iniquitates omnium nostrum. Vt autem Christus pro nobis obedientiam præstare ac satisfacere posset, oportebat ipsum esse mediatorem nostrum per se iustum ac sanctum. Talis enim nos decebat pontifex, pius, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, & sublimior cælis factus. Hæc omnia vera sunt perfectè & integrè in Christo. Perfectè enim pro nobis impleuit Legem. 1. sanctitate humane nature, 2. Obedientia sua: nam factus est Patri obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Ac prior impletio legis, nempe sanctitas humane Christi nature, requirebatur ad alteram, ad obedientiam scilicet ipsius. Hæc autem obedientia & satisfactio Christi est satisfactio nostra, & propria nostra iustitia, propter quam nos Deo placeamus, propter quam apud Deum Patrem recipimur in gratiam, & quæ nobis imputatur. Imputatur quidem nobis & prior illa legis impletio, nempe humiliatio & iustitia humane Christi nature, vt habeamur sancti coram Deo: verum hæc sanctitas Christi nobis imputatur propter obedientiam vel satisfactionem ipsius: quia pro nobis iustitiæ diuinæ satisfecit, sustinendo

nendo pœnas æternas quas oportuisset nos in æternum sustinere. Hinc est quod effusio sanguinis Christi (satisfactionis utpote Christi complementum) sola dicatur esse iustitia nostra. *Sanguis Christi purgat nos ab omni peccato*, nempe non tantum ab admissis, sed & à futuro. 1. Joh. 1. 7.

Obiect. Peccata pro quibus satisfecit Christus, non possunt nocere: Christus autem satisfecit pro peccatis admissis & futuris. Ergo admissa & futura peccata non possunt nocere. *Resp.* Connecte argumentum. *Inst.* Quod non nocet id nem est opus ut visemus: futura peccata non nocent: Ergo non est opus ut à futuris peccatis nobis caveamus. *Resp.* 1. Nego minorem: nam Deus offenditur peccatis, quod est maximum damnum: deinde peccata nos spoliunt conformitate cum Deo, & attrahunt corporales pœnas fidelibus. Distinguendum autem est, inter has quæstiones.

1. Quomodo rationalis creatura possit esse iusta coram Deo. 2. Quomodo homo peccator existens, possit esse iustus coram Deo.

3. An rationalis creatura possit mereri de Deo. De prima respondetur, conformitate inherente cum Lege, sicut beati homines & Angeli iusti sunt. De secunda, *Sola imputatione meriti Christi*: & de hac quæstione sermo est, cum de iustificatione agitur. De tertia, *Nihil potest*. Cum omnia

feceritis, dicite *Servi inutiles sumus*, Nam ne obedientia quidem Christi ideo meritum est, quod Deo aliquid boni accedat, sed propter personæ dignitatem, quod passus est Christus dicitur meritum. Homo autem peccator iustus esse coram Deo nequit. 1. *Quia ante iustificationem eius opera sunt corrupta*. 2. *Etiā post iustificationem hominis peccatoris sunt imperfecta*. 3. *Etiā si sine perfecta, ut in altera vita, tamen non possumus satisfacere pro peccatis præteritis*: debemus enim opera cum ea facimus.

Luc. 17. 10.

3. Quomodo satisfactio Christi fiat nostra iustitia.

HÆc quæstio accedit, quia videtur absurdum nos re aliena iustificari. *Satisfactio vel iustitia Christi nostra*

nostra sit, seu nobis applicatur, dupliciter, duplici nimirum applicatione. Prior applicatio est Dei, qui propter illam legis impletionem à Christo præstitam, nos acceptat, etiam, nobis applicat, id est, imputat non secus ac si nunquam peccasset, aut saltem penam sufficientem pro nostris peccatis exoluisset. Et etiam iustificare, significat iustum facere, tamen in Ecclesia aliud significat, & in alia significatione accipitur. Vel, Deus applicat, dum nobis imputat præstitam à Christo impletionem legis, ac si à nobis esset præstita, nec vult nos punire. Imputare autem est acceptare satisfactionem Christi, hoc sine factam, ut sit nostra iustitia. Nobis igitur applicamus impletionem legis à Christo præstitam, dum promissam satisfactionem, quod Deus nobis tam applicat, imputat, donat, & propter eam nos pro iniuria reputat, absoluit nos ab omni reatu. Sine hac applicatione prior non est, verum hic posterior est etiam à Deo. Deus enim primò nobis imputat satisfactionem Christi, denique efficit fidem in nobis, qua illam imputatam nobis applicemus. Unde etiam apparet quod applicationem nostram (quæ est fidei) præcedat, & eius causa sit applicatio divina, licet hæc non sit sine nostra, quomodo & Christus ait, Non vos me elegistis, sed ego vos. Porro certi possumus esse iusticiam aut satisfactionem Christi nobis imputari à Deo, quum serid appetimus gratiam Dei, & sentimus Spiritum sanctum in nobis operari fiduciam veram in fidelium mediatorem. Quæ de utraque applicatione, divina, scilicet, & nostra iam diximus, manifestè declarant quid de hoc loco significet. Iustificare nimirum non ex iniusto iustum facere, sed iniustum pro iusto reputare, iniustum absolvere ab omni reatu, nec velle eum punire, idque propter alienam iustitiam nobis per fidem imputatam.

Ioh. 13. 16.

Obiect. Atqui iustificare est iustum pro iniusto facere. Resp. Id quidem verum est in genere, sed in Ecclesia aliter accipitur. Nam iustificatio legalis est effectio iustitiæ in nobis tanquam in vno subiecto. Evangelica verò iustificatio

stificatio, de qua hic agitur est longè diuersa. Subiectum enim iustitiæ, quæ nostræ sit Euangelica iustificatione, id est, qua per fidem nobis applicatam iustificemur, est ipse Christus: atque huius iustitiæ nos tantum sumus obiectum, & materia circa quam: materia in qua, est solus Christus.

6. *Cur satisfactio Christi fiat nostra.*

Perfecta legisimpletio præstata pro nobis à Christo nostra sit, aut nobis applicetur, ex sola & gratuita Dei misericordia, ut qui nos ab æterno prædestinauit, & gratis elegit, quibus illam iustitiam suo tempore camera gratia per fidem applicaret. Remouenda est igitur omnis consuetudo meriti: quippe quæ cum gratia Dei pugnat, estque gratiæ diuinæ negatio. Nam gratia & misericordia Dei est sola utriusque applicationis causa. Ipse pro immensa bonitate sua meritum Christi nobis applicat, & facit ut illud nobis applicare possimus. Causa itaque cur hæc fiat applicatio, est in solo Deo: nequaquam autem in nobis: nempe nec aliud in nobis præuisum, nec etiam ipsa apprehensio iustitiæ. Omnia enim dona in nobis sunt effectus applicationis meriti Christi: proinde, nullo modo propter opera quæ nos facimus, illud Christi meritum nobis applicatur, sed hoc fit, ut docet Apostolus secundum beneplacitum voluntatis suæ. Vnde etiam dicitur, *Quid habes quod non acceperis?* Gratia estis seruati per fidem, id est, non ex vobis: Dei donum est. Atque hic obseruandum, non idem esse, Gratia Dei seruati & fide iustificari: illud enim significat causam impulsivam in Deo: hoc verò causam instrumentalem in nobis, qua apprehendimus iustitiam Christi nobis imputatam. Christus habet se ad iustificationem. 1. ut subiectum & materia in qua est nostra iustitia. 2. ut causa impulsiva, quia impetrat. 3. ut efficiens principalis, quia vna cum patre iustificat. 4. Quia dat fidem qua credimus. Misericordia Dei habet se, ut causa impulsiva in Deo. Satisfactio Christi est formalis causa iustificationis.

7. *Cur*

7. *Cur sola fide satisfactio Christi sit nostra.*

Sola fide satisfactio Christi sit nostra. 1. *quia fides est unicum instrumentum apprehendens satisfactionem Christi.* 2. *Quia proprius actus fidei, non autem alius actus virtutis est applicatio vel apprehensio meriti Christi:* Imo fides nihil aliud est quam acceptatio ipsa, vel apprehensio iustitiæ alienæ, meritiq; Christi. 3. *Sola fide:* quia solo fidei obiecto iustificamur, nempe solo merito Christi extra quod nulla est iustitia nostra, vel eius pars. Gratia enim iustificamur propter Christum sine operibus: nihil præter Christi meritum est iustitia nostra coram Deo, neque ex toto neque ex parte: tantum accipiendo & credendo alienam iustitiam, non faciendo, iustificamur. Non faciendo, nec merendo, sed sola acceptatione sumus iusti. *Sola igitur fide iustificamur, id est, per fidem,* ut Paulus loquitur, tanquam per medium & instrumentum: *non autem propter fidem,* ut aiunt Papistæ, qui volunt utramque hanc formulam admittere: ac si, fides esset quidem applicatio, qua nos iustitiam Christi applicemus nobis, sed esset etiam præterea opus aliud quod seu meritum, quod mereamur esse iusti. Exclusiva autem (*sola*) additur, ut excludatur omne nostrum meritum, & fides correlatiue intelligatur, ut sit sensus, Meritum Christi nos iustificat non ipsa fides, apprehensum nos iustificat, non ipsum apprehendens instrumentum. Potest & sine relatione intelligi hæc propositio. Fide iustificamur, hoc est, per fidem ut per medium. At fides ei imputata est ad iustitiam, & aliæ eiusmodi propositiones necessario intelligendæ correlatiue. *Imputata est ei fides ad iustitiam,* quatenus nimirum fides est apprehensio iustitiæ apprehendens instrumentum, velut organum seu manus qua accipitur iustitia Christi: arque hac ratione fides prorsus excluditur ab eo quod fide accipitur: cum qua tamen fidei natura pugnaret, *Propter fidem nos esse iustos.* Nam si propter fidem, iam fides non esset acceptatio alienæ iustitiæ, sed esset meritum & causa propriæ iustitiæ, nec alienam satisfacti-

onem,

onem, qua non haberet opus, acciperet.

Obiectiones contra doctrinam de iustificatione.

OB. 1. *Fide iustificamur. Fides est opus. Ergo huius operis.*
(nampe fides) meritis iustificamur. Resp. Primò nego
 consequentiam, quia plus est in conclusione quàm in
 premis, ex quibus sequitur tantùm quod illo opere
 tanquam instrumento vel medio iustificemur, non
 tanquam causa impulsiva. Aliud autem est *per fidem*
iustificari, id est, iustificari, mediante fide sola, sangui-
 ne Christi: aliud item *propter fidem iustificari*, id est, pro-
 pter meritum fidei. 2. Mutatur genus prædicationis.
 nam fides in maiore correlatiue sumitur, in minore
 sumitur propriè.

Ob. 2. Iustitia est id quo formaliter sumus iusti. Fides est
iustitia. Ergo fide formaliter sumus iusti. Resp. Nego conse-
 quentiam, quia mutatur genus prædicationis. Nam
 maior accipitur propriè, minor verò sumitur per
 metalepsin.

Ob. 3. Fides imputatur ad iustitiam, ut inquit Paulus.
Ergo propter fidem sumus iusti. Resp. Est Metalepsis: quia
 correlatiue per fidem, quæ imputatur ad iustitiam, in-
 telligitur obiectum fidei. Meritum enim Christi, quod
 apprehenditur fide, propriè est iustitia nostra, estq; hoc
 meritum Christi formalis causa nostra iustitiæ. Efficiens
 nostre iustitiæ est Deus, illud meritum Christi nobis
 applicans. Instrumentalis causa iustitiæ nostra est fides.
 Proinde hæc propositio, *Fide iustificamur*, legaliter in-
 tellecta cum Papisitis non est vera, sed blasphemias:
 correlatiue autem accepta, id est Evangelicè, est
 vera. Correlatiuum enim fidei est meritum Christi,
 quod fides tanquam instrumentum apprehendit.

Obiect. 4. Quod non est solum, non iustificas solum. Fides
non est sola. Ergo, &c. Resp. Est fallacia compositionis:
 componitur enim *solum* in conclusione cum prædica-
 to, in premis verò vel antecedente cum verbo, *est*.
 Verum est argumentum, si in conclusione *solum* non
 diucllatur à verbo, *est*, sed cum eo coniungatur, hoc

modo: Fides ergo non iustificat sola. i. existens sola: Nam si ita accipiatur valet consequentia: fides enim nunquam est sine operibus, tanquam suis effectis.

Obiect. 5. Quod requiritur in iustificandis, sine eo fides non iustificat. Bona opera requiruntur in iustificandis. Ergo sine bonis operibus fides non iustificat. Per consequens non dicendum est, exclusivè, sola fide nos iustificari. Resp. Est ambiguitas in particula *sine*, quæ nimirum in maiore sic accipitur: Fides sine eo scilicet existens nõ iustificat. Eadem hic est fallacia quæ in obiectione præcedente. Minor etiam est explicanda. In iustificandis plura requiruntur, sed non eodem modo. *Fides requiritur in iustificandis*, tanquam instrumentum apprehendens alienam iustitiam. *Bona opera in iis requiruntur*, non tanquam causæ iustificationis, sed tanquam fidei effecta ac veluti fidei ac gratitudinis testimonium. Fides enim non est sine suo fructu. Applicare autem meritum Christi est proprius actus fidei: reliqua bona opera non item, quamvis & illa proveniant ex fide: quo circa & alio modo requiritur in iustificandis apprehensio meriti Christi quàm cetera bona opera. Fides enim cum illo actu suo proprio (sine quo fides considerari nequit) requiritur tanquam necessarium instrumentum quo meritum Christi nobis applicamus. Opera vero bona non requiruntur ut iis apprehendamus meritum Christi, & multò minus ut propter ea iustificemur: sed ut iis ostendamus fidem nostram, quæ sine bonis operibus mortua est, & non nisi ex iis cognoscitur. Quicquid necesse est coherere cum causa, id non propterea necessarium est ad effectum proprium: sed bona opera licet necessariò cum fide coherent, non tamen ad apprehensionem meriti Christi necessaria sunt, quare præter fidem & iis debeamus illud nobis applicare.

Ob. 6. Meritis adfertur iustitia sempiterna. Iustitia imputata non est æterna. Ergo ea non iustificamus. Resp. Iustitia Christi dicitur æterna fore iustitia, sed non eodem modo. Nam in *visu futura* diverso modo erimus iusti quàm

quam in hac. Licet enim eadem iustitia tunc erimus iusti, nempe iustitia Christi nobis imputata, cum hac tamen & legis iustitia continuabitur, ita ut etiam iustitia legalis tunc perfecte futuri simus iusti, quia tunc tantum inchoatione iusti sumus. Hæc utraq; iustitia legalis, ut & Evangelicæ, æterna est continuatione, & quidem Evangelicæ, id est, iustitia Christi nobis imputata, æterna est continuatione imputationis. Iustitia autem Legalis continuatione bonorum operum æterna est, quatenus nimirum bonis operibus continuatur: primum in hac vita, donec tandem post hanc vitam percipiatur, & sit perfecta: deinde continuatur in æternum.

Ob. 7. *Notitia non iustificat, fides est notitia. Ergo fides non iustificat.* Resp. Notitia scilicet sola non iustificat. Fides autem iustificans non tantum est notitia, sed etiam fiducia, qua tanquam medio nobis applicamus meritum Christi. Ac multum differunt notitia ac fiducia. Illa est in intellectu, hæc vero in voluntate. Itaq; fiducia non tantum est alicuius rei cognitio: sed etiam voluntas & propositum faciendi aut applicandi hoc quod cognoscimus, vel in eo acquiescendi, ita ut simus securi, ac de eo letemur. Ergo fiducia, seu fiduciam habere est, quod Germanicè dicitur *Vertrauen*.

Ob. 8. *Iacobus ait, Videsis ex operibus iustificari hominem, & non ex fide tantum?* Resp. 1. Loquitur de iustitia qua ex operibus nostris coram hominib. iustificamur id est, iusti comprobamur, seu comperimur esse iustificati: non autem loquitur de iustitia qua coram Deo iustificamur, id est, qua à Deo iusti pro iniustis reputamur. Nam dicit eodem cap. *ostende mihi fidem tuam ex operibus, & ego tibi ostendam ex operibus meis fidem meam.* 2. Loquitur non de fide vera seu viua, sed de mortua, quæ caret operibus.

Ob. 9. *Mala opera damnant. Ergo bona iustificans.* Resp. 1. Contraria non sunt paria: mala enim opera sunt perfecte mala, bona autem imperfecta. 2. Etiam si bo-

na opera essent perfectè bona, non tamen mererentur vitam æternam, cùm sunt debita. Malis operibus datur merces ordine iustitiæ: bonis verò nō item, quia ad ea facienda sumus obligati. Creatura enim obligata est creatori, nec illa ex aduerso obligare sibi Deum potest ullis operibus aut modis ad sibi benefaciendū.

1. Ioh. 3. 7.

Ob. 10. Ioannes inquit, qui facis iustitiam iustus est: Ergo non qui credis, Resp. Iustus est nempe coram hominibus, i. faciendo iustitiam se iustum alius declarat: verū coram Deo non faciendo iustitiam, sed credendo sumus iusti. 2. Indicat non quo modo sumus iusti, sed quales sint iusti, quum dicit, qui est regeneratus, est etiam iustificatus.

Luc. 7. 47.

Obiect. II. Christus ait, remissa sunt ei peccata multa, quia dilexis multum. Ergo bona opera sunt causa iustificationis. Resp. Christus hic argumentatur à posteriore ad prius, ab effectu ad causam. *Remissa sunt peccata multa, ideo dilexis multum:* & quia magnus beneficii sensus est in illa muliere, ideo necesse est multa ei peccata remissa esse. Hunc esse sensum patet ex parabola. 2. Non quicquid est causa consequentiæ, est etiam causa consequentis rei. Est ergo fallacia cōsequentis si addatur, Ergo propter dilectionem remissa sunt ei multa peccata. Nam (Quia) non semper significat causam rei consequentis: non sequitur, sol ortus est, quia dies est: Ergo dies est causa ortus Solis: contrarium potius est: verum.

Ob. 12. Quod non est in Scriptura, non est docendum aut resinendum: Sola fide nos iustificari, non est in scriptura, sine quod ad verba, sine quod ad sensum: Ergo non est resinendum. Resp. Ad maiorem, Quod non est in Scriptura, scilicet quod ad verba, & quod ad sensum. At sola fide nos iustificari, continetur in Scriptura quod ad sensum: dici mur enim *gratis iustificari, sine operibus legis: fide: sine merito: non ex iustitia, quam fecimus nos: sanguis Iesu Christi nos purgat ab omni peccato.* Ergo nullum opus erit meritum. Si nullum opus, Ergo sola fide iustificamur apprehendente

Rom. 3. 27.

Gal. 2. 16.

Eph. 2. 8. 9.

Tit. 3. 5.

1. Ioh. 1. 7.

prehendente meritum Christi. Est igitur omnino particula (*sola*) retinenda. 1. *Vt à iustificationis negotio omne meritum vel fidei vel operum nostrorum remoueat.* 2. *Vt ostendatur necessariò fidem non fidei meritum requiri ad iustitiam.* quia iustitia seu meritum Christi tantum per fidem datur, & hoc solo medio iustitiam illà accipimus.

Obiect. 13. Si Christus pro nobis satisfecit, non iustificabimur gratis, sed propter meritum. *Resp.* Iustificamur gratis respectu nostri, non gratis respectu Christi, cui satis magno constitit nostra salus.

Obiect. 14. Merces supponit meritum, ita ut ubi merces est, ibi sit & meritum. Merces enim seu premium & meritum sunt correlatiua, quorum uno posito ponitur & alterum. Sed bonis operibus premium proponitur vita æterna. Ergo & meritum bonorum operum est vita æterna. *Resp.* Maior aliquàdo vera est de creaturis, ut cum homines de hominibus mereri possunt: sed nec semper apud homines ibi meritum esse consequitur ubi sit merces. Nam & ab hominibus præmia sæpè dantur non ex merito. Impropriè autem de deo dicitur quod ab eo vita æterna proponatur operibus nostris ut merces: nihil enim operibus nostris mereri possumus apud Deum. Quin & hac potissimum de causa Deus dicit mercedem se operibus nostris tribuere, ut ostendat bona opera sibi placere.

Obiect. 15. Quod non requiritur ad iustificationem, non est necesse facere. Bona opera non requiruntur ad iustificationem. Ergo non est necesse ea facere. *Resp.* Nego maiorem, si ponatur illa vniuersaliter: quia gratitudinis ergò bona opera facere debemus. Sin particulariter sumatur maior, sunt purè particulares: sunt autem bona opera tanquam effectus sine quo causa, nempe fides, esse nequit. Ideò necessaria sunt quidem bona opera, sed non tanquam causa seu meritum iustitiæ.

Obiect. 16. Qui iustificatur duabus rebus, non iustificatur una sola. Sed nos præterquam quod fide iustificamur, etiam iustificamur merito & obedientia Christi: Ergo non sola fide. *Resp.* Qui iustificatur duabus rebus, is non iustificatur una

Sola, scilicet eodem modo. Nos autē iustificamur duabus reb., sed diuerso modo. Iustificamur. n. fide tanquam instrumento apprehendente iustitiam: merito autem Christi, tanquam causa formali nostrę iustitię.

Obiect. 17. Doctrina qua reddis homines profanos, non est proponenda. Sed hæc doctrina, nos operib. non iustificari, reddis homines profanos. Ergo &c. Resp. Est fallacia accidentis in minori. Infi. Etiam per accidens mala sunt fugienda. Sed doctrina hæc reddis homines per accidens malos. Ergo &c. Resp. Ad maiorem, fugienda sunt per accidens mala, si non subfit maior causa propter quam non sint illa omittenda, quę per accidens reddunt homines malos. Atqui nos habemus maiores causas, cur debeat hæc doctrina proponi nimirum. 1. mandatum Dei. 2. nostram salutē.

Obiect. 18. Christus attulit nobis iustitiam eternam. Hęc iustitia applicata non est eterna. Ergo, &c. Sed Deus ipse est iustitia nostra. Res. ad antecedens. Iehoua Iustitia nostra, id est iustificator noster. Deinde, Nego minorem quia imputata & applicata Christi iustitia est sempiterna. Continuatione in hac vita sumus iusti, & in altera consummatione: tunc perficietur iustitia. Illa iustitia quę est Deus ipse, non est in nobis: quia Deus sic esset accidens creature, & iustitia in homine. Iustitia enim & virtus sunt res creatę in nobis, non essentia Dei. Præterea, Osiander non discernit causam ab effectu. Sicut non vivimus aut sapientes sumus essentia Dei (hoc enim perinde est ac si dicas nos æquę sapientes esse ac Deum) ita etiam non iusti sumus essentia Dei. Nihil igitur magis est impiū, quā dicere iustitiam essentialē creatoris, esse iustitiam creaturarum: inde enim sequeretur, nos habere iustitiam Dei, immo ipsam Dei essentiam. Oportet discerni causam ab effectu, creatam ab increata iustitia.

Obiect. 19. Vbi non est peccatum, ibi non habet locum remissio seu imputatio. In altera vita non eris peccatum. Ergo &c. Resp. In altera vita non erit remissio peccati pręsentis: sed remissio facta in hac vita semper durabit.

Imò

Imò etiam illa conformitas cum Deo in altera vita erit effectus huius imputationis.

Ob. 20. *Decem aurei sunt pars centum aureorum in solvendo debito. Ergo etiam bona opera possunt esse pars aliqua iustitiæ.* Resp. Est dissimilitudo: quia decem aurei sunt pars integra centum aureorum. Opera autem nostra non sunt pars integra & perfecta.

Ob. 21. *Quod non potest nocere, id non est cavendum. Frustra peccata non nocent. Ergo non sunt cavenda.* Resp. Nego minorem, quia Deus offenditur, quod est maximum damnum. 2. Ad maiorem: siue caveamus, siue non. futura peccata autem non nocent si caveamus. 3. Maximè nocent, quia (ut iam dictum est) nos spoliant conformitate cum Deo, & attrahunt corporales penas, etsi non æternas fidelibus.

Ob. 22. *Dicitur opus Pinthæ imputationi ei fuisse ad iustitiam.* Resp. Sententia est, quod Deus approbaverit opus eius: non autem quod eo opere sit iustificatus.

Solo autem Christi ierito iustificamur. 1. Propter gloriam eius, ne ipsius sacrificium extenuetur. 2. Propter nostram consolationem, ut possimus esse certi, nostram iustitiam non pendere ex operibus nostris: sed ex solo Christi sacrificio: alioqui millies eam amitteremus.

Iustificamur non partim fide partim operibus. 1. Quia opera sunt imperfecta, & ideo iustitia esset imperfecta. Maledictus qui non manseris in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis, ut facias ea. 2. Etiam si essent perfecta, tamen sunt debita: ita ut non possimus ipsis præteritum delictum exolvere. Cum omnia quæ iussa sunt feceritis, dicite, servi inutiles sumus. 3. Sunt operantis Dei. 4. Quia sunt temporaria, nec habens proportionem cum æternis bonis. 5. Sunt effectus iustificationis: ergo non causa. 6. Ne habere-mus de quo gloriaremur. 7. Conscientia destitueretur certa consolatione. 8. Christus frustra esset mortuus. 9. Non eadem esset salvis via. 10. Christus non esset perfectus Sermator.

Opera autem nostra sunt imperfecta. 1. Quia multa omisimus quæ debebamus, & facimus multa quæ non debemus.

benius. 3. Quia etiam bonis, quæ facimus, admiscemus mala: id est, bona malè facimus.

DE SACRAMENTIS.

Sacramenta sunt pars Ecclesiastici ministerij. Ac de ministerio Ecclesiastico quæritur. 1. quis sit usus ministerij. 2. quæ sint eius partes. 3. quæ habeant illa inter se conuenientia. 1. Usus præcipuus & vltimus Ecclesiastici ministerij est, vt nos adducti ad Christum de voluntate Dei confirmemur, vt nimirum nos doceat voluntatem Dei, nos hortetur ad amplectenda Dei beneficia, ac de eorundem continuatione nos reddat certos. 2. Partes ministerij sunt sacramenta, & verbum. 3. Ita conueniunt sacramenta cum verbo, vt quicquid in verbo de salute nostra per Christum obtinenda nobis promittitur, id sacramenta, tanquam signa vel sigilla verbo ceu diplomati apposita nobis, ad succurrendum infirmitati nostræ magis magisque confirmant. Vnde etiam patet Sacramentorum quoque præcipuum vsum esse à parte Dei confirmationem fidei nostræ, quemadmodum & ipsi ministri quicquid agunt nomine ministerij, id agunt præcipuè vt voluntatem Dei nobis patefaciant & confirmant.

Ob. Dicunt quod Spiritus & verbum efficiant in nobis fidem, & sacramenta eam foueant. Igitur hæc tria nihil inter se differunt. Resp. Primum Spiritus Sanctus efficit & confirmat in nobis fidem tanquam causa efficiens, verbum & sacramenta tanquam causæ instrumentales. 1. Spiritus Sanctus etiam sine illis duobus potest efficere fidem, Verbum & sacramenta sine Spiritu S. nihil. 3. Spiritus Sanctus ubicunque habitat, est efficax verbum & sacramenta non item. Hæc breuiter in genere prius dicenda erant de ministerio.

Restat vt paucis deinceps de sacramentis agamus, de altera

altera scilicet Ecclesiastici muneris parte. Recta methodus hanc doctrinam de sacramentis interpretandi requirit, ut primum de sacramentis in genere dicamus. Atque hoc modo in specie de Cœna & Baptismo non incommodè tractari poterit, nempe si sumamus in utroque sacramento speciatim explicando, easdè questiones, & earundem questionum seriem quam observare debemus de sacramentis in genere: tum si testimonia quę agunt de sacramentis in genere, applicemus ad tractationem sacramentorum in specie.

Questioni de Sacramentis præcipue.

1. *Quid sint sacramenta.*
2. *Qui sint sacramentorum fines.*
3. *Quid sacramenta differant à sacrificiis.*
4. *Quid commune habeant cum verbo, & quid ab eodem differant.*
5. *Quomodo conveniant veteris & novi testamenti sacramenta.*
6. *Quid sit unio sacramentalis.*
7. *Quid res à signis differant.*
8. *Quæ formæ loquendi de sacramentis Ecclesiæ & Scripturæ usitate sunt.*
9. *Quis sit usus sacramentorum legitimus.*
10. *Quid accipiant impij in usu.*
11. *Quos sint novi testamenti sacramenta.*

I. Quid sint Sacramenta.

VT sciamus quid sacramenta propriè sint, ipsum Sacramenti nomē primò nobis erit considerandū. Latinis sacramentum est forma sollemnis iuramenti in bello, sacramentum scilicet militare, sic dictum à sacrandò quòd eo iuramento quis consecratur aut destinatur huic imperatori, non alij, ad serviendum. Hinc quidam volunt has ceremonias à Deo institutas ideo sic appellari, quòd ut milites illo sacramento militari se obligabant suo imperatori: sic obligemus nos duci nostro Christo solèni iuramento coram Deo, Angelis & hominibus. Ita quidem

quidem satis concinna est Metaphora: sed puto ex veteribus versionibus ortum esse hoc nomen, in quibus ubicunque occurrit in nouo Testamento mysterium, id plerunque latinè redditur *sacramentum*. Est autem *purpur* à *pur*, id est, instruo in sacris, initio, vnde Germanicum *Veißen*. At *pur* deriuatur à *pur* quia (vt inquit Eustathius) oportebat *initiatori* *occludere* & non indicare que secreta erant. Mysteriū autem dicitur, vel ipsum arcanum, vel signum rei arcanæ, vel id quod habet arcanam significationem, quam non intelligunt nisi initiati. *Signum* intelligimus rem & actionem externam & corpoream, siue ceremoniam diuinitus institutam, quæ rem quandam internam & spiritualem denotat. Quod Græci dicunt *mysterium*, à Theol. aliàs appellatur *Sacramentum*. Atq; eiusmodi signa semper aliqua in Ecclesia extare voluit Deus, quib. & Dei bona voluntas erga homines testata fieret, vt vicissim homines fidem suam erga Deum aliq; pietatis officia declararent. Sic igitur sacramenta dicuntur mysteria, quia significationem habent arcanam quam non intelligunt nisi initiati & edocti de summis rerum, seu de capitibus Christianæ religionis.

Postquam vidimus quid significet ipsum *Sacramenti* nomen, superest vt rem ipsam consideremus, & quid sint *Sacramenta* definiamus. Definitio est eiusmodi. *Sacramenta sunt sacra signa & sigilla in oculos incutientia infusa à Deo, vt per ea nobis promissionem Euangelij magis declares & obsequi.*

Tria sunt membra definitionis, Primum ad sacramentorum genus, posteriora ad eorum differentiam pertinent. Ad genus pertinent, quod *sacramenta sunt signa & sigilla sacra*, id est diuina ac significantia res sacras & cultum Dei & salutem hominum pertinentes. *Signum & sigillum inter se differunt vt genus & species*. Omne enim sigillum est signum, sed non contra. *Sigillum* certificat & confirmat: *signum* tantum ostendit aliquid. *Nisi autem signum rei aliud prater speciem quam sensibus ostendit*

ostendis significari: vel signum est per quod intellectus alia intelligit, quàm ipsum signum. Sic verba sūt signa rerum. Porro duplicia sunt signa, alia sunt tantum significandi, alia etiam confirmandi, nimirum eiusmodi signa ex quibus etiam argumentamur de re quam ipsa significant; neque tantum ex iis intelligimus quid ipsa significant, sed et ex iis argumentamur & ratiocinamur, ita ut non relinquatur incerti an sit verum vel falsum quod illa significant. Idem ergo praestant sacramenta quod pignora: nam & significant esse tibi quid promissum, & simul idem tibi confirmant, unde etiam additur quod sint *figilla*. *Hæc autem signa & figilla vocantur sacramenta*, quia nobis dantur à Deo. Res enim sacre sunt duplices, 1. *Quæ nobis praestantur à Deo.* 2. *Quæ Deo praestantur à nobis.* Dicuntur hæc signa in oculis inuentia, id est visibilia: nam talia debent esse, si res invisibiles significare debent. Deinde quia debent esse ad minicula fidei & externo sensu percipi quo moveatur sensus internus. Quod enim non vides non est signum. Qui facit signum invisibile, implicat contradictionē. Signa non sunt invisibilia, sed res significant. Hinc est quod veteres ita sacramentum definiant. Sacramentum est signum visibile invisibilis gratiæ.

Ad differentiam sacramentorum pertinent hæc, 1. Quod sint instituta à Deo. 2. Ideo instituta ut per ea nobis Deus obsignet & confirmet promissionem. *A solo autem Deo inscripta hæc signa certum est*: sicut enim deus solus pronuntiat de sua voluntate, eamque nos docet, & dat nobis promissionem gratiæ, sic ipse solus per sacramenta nobis eam promissionē confirmat. Proinde solus deus habet autoritatē instituendi sacramentum. Atque hæc *essentia Sacramentorum complentur duo, 1. præceptionem vultus ac ceremoniarum. 2. promissionem gratiæ huic vultui additam, quæ Deus promittit si vultibus signa legitime duxerimus rem significatam.* Hæc autē sunt solius Dei. Nam ut receptio in gratiam, & remissio peccatorum est solius dei: sic etiam eius promissio.

Et

Et ut solus Deus instituit sibi cultum publicum, sic ipse solus confirmare nobis potest per cultum publicum, ac ministerium, & per sacramenta promissionem gratiæ, promissionem nimirum de accipiendis omnibus beneficiis ad salutem necessariis, quæ per ceremonias ac ritus sacramentorum significatur ac confirmantur: promissionis etiam firmentio in definitione, ut illa Sacramentorum differentia melius percipiatur & discernatur: quia etiam aliarum rerum testimonia Deus dedit hominibus. *Promissionem illam gratiæ vocat & Scriptura promissionem Evangelij, quia nimirum eam nobis Deus in Evangelio principaliter promittit. Eam deinde promissam in Evangelio per sacramenta nobis magis declarat: idque propriè analogiam & similitudinem signorum cum rebus, quæ per illa signa sacramentalia significantur. Ut enim similitudo explicat id cuius est similitudo: sic sacramenta declarant id cuius sunt sacramenta. Et ut vera similitudo non intelligitur, nisi analogia similitudinis intelligatur: ita nec Sacramenta nisi analogia signi intelligatur. Neque verò Deus Evangelij promissionem per sacramenta nobis tantum declarat, sed & obsignat. 1. Quia Deus nobiscum loquens sine per verbum, sine per signum, semper æquè verax est. Ideoque de voluntate sua certos nos facit verbo pariter ac sacramentis. 2. Quia sacramenta sunt sigilla ac pignora addita promissioni, quibus qui rectè usus fuerit, vera nimirum fide & poenitentia, huic obsignant & confirmant certissimè illa pignora ac sigilla, qui etiam sit futurus particeps rerum significatarum & spiritualium.*

2. *Qui sint Sacramentorum fines.*

Finis principalis Sacramentorum continetur eorundem definitione, scilicet *ut sint signa fœderis*, hoc est, ut Deus testetur se in usu legitimo rem promissam conferre, atq; ita fidem nostram confirmet, nos per sacramenta doceat, nos per eadem hortetur, ad amplectenda bona per Christum parata, deinde sacramentis

hzc

hæc beneficia Christi nobis obfignet, idq; 1. *Quia sacramenta sunt signa*, 2. *Quia sunt pignora habentia promissionem*, ac per hæc signa ac pignora fauoris erga nos diuini Spiritus S. efficaciter mouet corda nostra non minus quàm per verbum.

2. *Distinctio Ecclesiæ ab Ethnicis & sceleris aliis omnibus*. Vult enim Deus Ecclesiam suam conspici in mundo, eamque agnosci ex his sacris signis, vt milites agnoscuntur ex tesseriis militaribus, & oues ex notis quas eis pastor inurit. *Iubes Iudeos circumcidi & Christianos baptizari: alienos arces ab esu agni pefab.* Vult suum regnum à synagoga satanæ discerni. 1. *Propter gloriam suam*, 2. *Propter nostram consolationem & salutem*. Sic enim non vult se confundi cum idolis: sic etiam non vult populum suum confundi cum regno Diaboli.

3. *Professio ac testificatio nostra gratitudinis ac officij erga deum*, nimirum obligatio qua nos obstringimur Christo nos futuros eius populum, sicut ille est noster Deus, nos acturos veram pœnitentiam, nos in ipsum credituros, & ab ipso accepturos oblata beneficia.

4. *Seruius sacramenta propagationi & conseruationi doctrinæ*, quia vsum sacramentorum non vult Deus esse sine verbo & explicatione.

5. *Sunt & occasio iunioribus inquirendi quid velint ista, & explicandi & prædicandi beneficia Christi*. Quomodo etiam Dominus dicit populo suo. *Cum interrogaueris te filius tuus cras dicens et videns hoc: respondebis ei. In manu fortis eduxit nos domini de terra Ægypti, de domo seruitutis.* Exod. 13. 14

6. *Sunt vincula dilectionis mutua*, quia conseruati eum Christo capite Eccl. non debent inter se dissidere.

Per unum spiritum nos omnes in unum corpus baptizati sumus. Pariratione Sacramenta sunt vincula congres-

suum publicorum in Eccl. *Cum conuenitis ad vescendum a liuis alium expectate.* Quoniam unus panis, unum corpus

multis sumus: nam omnes unus panis sumus participes. Unus

Domus, una fides, &c. Sed nos nec communionem inter nos constituere, nec constitutam conseruare, nec mor-

tem

1. cor. 13. 13.

1. cor. 11. 33.

1. cor. 10. 17

Eph. 4. 5.

tem Domini vcliter annuntiare possumus, quando de institutione sacramentorum rixose inter nos differimus. Sacramenta sunt pignora communionis Christianorum cum Christo imprimis, deinde etiam inter se.

3. Quid sacramenta differant à sacrificiis.

Terendum est discrimen inter sacrificia & sacramenta, ut sciamus quid agamus cum ad ea accedimus. Differunt autem principaliter. Nam sacramenta sunt tantum ceremonie. Sacrificia possunt esse ceremonie & etiam opera moralia. In eucharistica sacrificia sunt opera nostra erga Deum, quibus Deo prestamus debitam obedientiam & honorem: talia sunt sacrificia laudis & gratitudinis. Sacramentum est opus Dei erga nos in quo dat aliquid, scilicet signa & res signatas: & in quo testatur se nobis offerre ac dare sua beneficia. Vnde, Sacrificium est opus in quo nos Deo prestamus aliquam obedientiam vel cultum. Sed Sacramentum est, in quo nobis deus aliquid dat. I. Signa externa. 2. Res significata. Possunt aliquando esse simul sacramentum & sacrificium: sed respectu Dei sunt Sacramenta, respectu nostri sunt sacrificia, & tantum eucharistica. Nam unum est tantum sacrificium iuxta per voluntatem Christi pro nobis in cruce oblato. Ob. Pascha & alia ceremonie veteris testamenti erant sacrificia & sacramenta. Ergo sacramenta nihil à sacrificiis differunt. Resp. Plus est in oblatione, quia sequitur hoc saltem, eandem rem posse esse Sacramentum ac sacrificium. Sic Baptismus & Cæna D. sunt sacramenta: sacrificia sunt sacramenta, & quidem principaliter, quia sunt opus Dei, qui aliquid in iis nobis dat, & se dare testatur. In iis. n. symbola nobis porrigit per ministros, quemadmodum etiam per ministros ore suo loquitur, iuxta illud. Qui vos audit, me audit. Sic ergo ministrorum quique manibus porrigit sacramenta, & ex manibus illorum tanquam Dei manibus illa accipimus, modò illa sumamus cum reverentia: multò magis autem dat nobis Deus & veluti manu porrigit in vultu legitimo res

per

per sacramenta significatas. Sunt portò sacrificia Baptismus & Cœna Domini non quidem principaliter, sed quatenus sunt opus nostrum, quod Deo præstamus, id est, quatenus velut ex Dei manu, symbola accipimus, atque ita declaramus nostram obedientiam erga Deum.

4. *Quid sacramenta commune habeant cum verbo, & quid ab eodem differant.*

Commune habent sacramenta cum verbo. 1. *Vtraque eadem res nobis exhibens.* Vtrisque enim testatur Deus nobis voluntatem suam, & vtrisque eadem sua beneficia, eandem gratiam, eundemque Christum nobis proponit, nec aliud confirmat ac repræsentat Deus sacramentis quàm in verbo promisit, & qui aliud gerunt in sacramentis, quàm in verbo Dei præscriptum, fabricant idola. 2. *Vtraque sunt organa S. sancti, & sic vtraque etiam confirmans fidem.* 3. *Vtraque Deus infundit,* vtraque Deus porrigit. 4. *Vtraque Deus exquirunt per ministros Ecclesiæ.* Loquitur enim nobiscum in verbo per ministros, & in sacramentis per ministros nobis porrigit symbola. Res autem per symbola significatas offert nobis immediatè filius Dei. Ille dicit, Accipite *Ioh. 30. 31.* Spiritum Sanctum: & Ioannes de eo dicit, Ego quidem *Mat. 3. 11.* baptizo vos aqua ad resipiscendum, is vero qui post me venit, vos baptizabit Spiritu Sancto & igni.

Differunt à verbo sacramenta. 1. *Substantia & natura:* nam. 1. verba significant ex instituto hominum, quibus ita placuit res significari. Symbola significant secundum similitudinem, quam habent cum rebus significatis. 2. Verba audimus, legimus: symbola etiam tactu, visu, gustuque percipimus. 3. Verba significant solummodo: symbola & signa etiam confirmant. 4. *Verbum promissionis & præcepti promiscuè proponitur omnibus:* non renatis vt vel incipiant credere & regenerari, vel reddantur inexcusabiles: renatis vt magis credant & confirmentur. *Sacramenta sanctum membris Ecclesiæ porrigitur, quorum fides iis confirmatur & conservatur.*

seruatur. Verbum prædicatur omnibus simul: sacramenta dantur membris Ecclesiæ singulis: vnu s post alterum baptizatur: vni post alterum communicatur Cœna. 3. *Verbum est instrumentum S. S. per quod inchoat & confirmat fidem nostram.* Ideoque debent illa verbum sequi. Sacramenta sunt organa Spiritus S. per quæ non inchoat sed tantum confirmat fidem nostram: idcoque debet verbum illa præire. Ratio huius discriminis est, quia Sacramenta sine intellectu non mouent: Ignori nulla cupiditas: diuersa tamen ratio est in infantibus. In his enim fides à S. nec inchoatur nec confirmatur verbo, sed in æterna efficacia, & qui nascuntur in Ecclesia ad eos infantes pertinet iudex & promissio. 4. *Verbum est necessarium & sufficiens ad salutem adultis.* Fides, n. est ex auditu. At sacramenta non præcise & absolute sunt necessaria omnibus. Verissimum enim illud est Augustini dictum: Non priuatio, sed contemptus damnat. 5. *Sacramenta gestibus, verbis sermone nobis declaras voluntatem Dei.* 6. *Verbum potest esse absque Sacramento, vt in explicatione tum priuata, tum publica, eaq; etiam efficaci, sicut apparuit in Cornelio, Act. 10. Sacramenta verò absque verbo non item.* 7. *Verbum est quod confirmatur signis apposis: Sacramenta sunt illa quibus illud confirmatur.* 8. *Verbum prædicari debes tantum adultis: Sacramenta etiam præbenda sunt infantibus. vt circumcisio & baptisus.* Augustinus dicit, Sacramentum esse visibile verbum. breuissime & aptissime expressa conuenientiam & discrimen Verbi & sacramentorum. Nam cum dicit, Sacramentum esse Verbum, ostendit conuenientiam Verbi & Sacramentorum, quod scilicet idem doceant. Cum addit, visibile, ostendit discrimen, nimirum quod ritu differant.

3. *Quomodo conueniant, & quomodo differant
Veteris & Novi Testamenti Sacramenta.*

Differunt primò ritibus, quorum facta est aduentu Christi mutatio, vt significaretur cessatio veteris testamenti

testamenti & inchoatio seu successio noui testamen-
ti. 2. Multitudine seu numero: ibi fuerunt plures & la-
boriosiores. Hic pauciores & faciliores ritus. 3. *Signi-
ficatione*: Illa venturum Christum, hęc exhibitum sig-
nificant. Significatio diuersa est quatenus diuersa
temporis est circumstantia, quam Sacramenta veteris
& noui Testamenti significant. Nam veterum Sa-
cramenta significant futurum tempus exhibendi
Christi nostra significant tempus præteritum Christi
iam in carne manifestati. 4. *Obligatio*. Vetera poste-
ros tantum Abraham, nostra totam omnium gentium
Ecclesiam obligant. 5. *Duratio*. Vetera usque ad
Messiam durare debebant: noua ad finem usque mū-
di. 6. *Claritas*. Illa sunt obscuriora, quia significant ex-
hibenda: hæc vero elatiora, quia significant exhibita.

Conueniunt. 1. *Ante*. 2. *rebus significatis*, siue sub-
stantia. Nam Sacramentis utriusque Testamenti e-
dem res nobis offertur, significantur, promittun-
tur, nimirum remissio peccatorum, ac donatio Spiritu
sancti, & quidem per solum Christum. Probat
hoc in Epistola ad Hebræos. *Iesus Christus heri & hodie
idem est, & in secula*. Sed hæc non sunt quod ad ritus &
ceremonias eadem. Ergo quoad rem significatam.
*Patres sub lege in nube & in mari baptizati sunt, & omnes
eandem escam spiritualem comederunt. Per Christum cir-*
cumcisi estis Circumcisione qua fit sine manibus, id est, in Bap-
tismo eadem beneficia accipimus quæ in Circun-
cisione. Extra Christum igitur, qui est omnium Sacra-
mentorum, & veteris & noui Testamenti res significa-
ta, nullas unquam seruatus fuit, aut hodie seruatur,
aut deinceps seruandus est. Vnde consequitur Patres
in veteri Testamento eandem habuisse communionem cū
Christo, quam & nos, atque illam non minus per ver-
bū & sacramenta fuisse significatam & confirmatā,
quā nobis nunc in nouo fovere. Proinde non solum
idololatria est querere aliam Christi communionē quā
sit in verbo, sed & aliam Christi communionem in noui

Heb. 13.1

1. cor. 10.2.
col. 2.11.

Mm Testamenti

Testamenti Sacramentis querere, quàm quæ fuit in
veteris Testamenti Sacramentis.

6. *Quid sit unio Sacramentalis.*

Fundamentum in Sacramentis sunt ritus & ceremoniæ
à Deo institutæ. Terminus, Christus & omnia eius
beneficia. Relatio est ordinatio rituum ad significan-
das res. Correlatiua sunt res & signa. Hinc iam apparet
coniunctionem rerum cum signis, vel unionem sacra-
mentalem, non esse corporalem aut localem. Con-
sistit autem hæc unio in duobus. 1. In similitudine & analogia
signorum cum rebus signatis. 2. In consuetudine exhibitionis &
acceptationis rerum & signorum in usu legitimo. Soli fideles
in usu legitimo à Ministris signa, à Christo res signifi-
catas accipiunt: & quando nos ita accipimus utrumq;
id dicitur *unio Sacramentalis*. Nam in his illa consistit,
non autem in præsentia rei & signi in eodem loco, &
multò minus in transmutatione & transsubstantia-
tione.

Unio ergo *Sacramentalis* talis est, ut conveniat omni-
bus Sacramentis: & qualis unio fuit Christi cum ve-
teribus Sacramentis, talis etiam iam est. *Sacramentalis*
est relatiuum vocabulum. Ceremoniam à Deo insti-
tutam diximus esse *fundamentum*: Christum seu com-
munionem Christi, & omnium beneficiorum eius,
terminum. Relatio, est ordinatio illius ritus ad rem sig-
nificatam, seu ad hunc terminum. *Correlatiuum* est res
significata, scilicet & Christus ipse & eius beneficia
seu communio & participatio Christi & eius benefici-
orum. Sunt enim in omni sacramento duo, res significata
& signa. Differunt autem res & Sacramentum tanquàm
relatio & correlatiuum. Sicut igitur res non possunt
esse sine signo: ita si signum auellas à re non amplius
erit signum, quia relatio in rerum coniunctione con-
sistit: sicut non manet Dominus sublato signo. Distin-
guntur autem, non diuelluntur res & signa. *Veritas hæc*
In omni sacramento sunt signum & res significata. Res est
ipse

ipse Christus & eius beneficia, seu communio & participatio Christi & eius beneficiorum. *Differunt res & Sacramentum.* Res proprie non est Sacramentum, nec signa sunt sacramenta. Signum non est res: sed si auferas signum, non erit res: & contrà. Ergo sunt discernenda, non diuellenda. Debent igitur ista duo simul esse, ita ut altero sublato, hoc non sit amplius quod dicebatur. Est igitur *Sacramentalis coniunctio rerum & signorum in Sacramentis*: & consistit 1. in similitudine, quæ significatur, adumbratur & præsentatur res. Nam si signa non habent similitudinem cum rebus iam non sunt signa. 2. In convenientia percipiendi rerum & signorum. In his consistit coniunctio rerum & signorum.

7. Quid res à signis differant.

Differunt signa à reb. significatis, 1. *Substantia.* Signa sunt corporalia, visibilia, æterna: res uero cælestes invisibiles spirituales. Obiect. Atqui corpus Christi est quiddam corpuscolum. Resp. Spirituales res hic vocantur quæ mediante Spiritu sancto, sola fide, non autem membris percipiuntur. 2. In modo accipiendi: signa accipiuntur manu, ore & corporalibus membris, eoque & ab infidelibus: res accipiuntur sola fide & spiritu, eoque à solis credentibus tantum. 3. *Fine vel usu.* Res dantur ad possidendam vitam æternam, & sunt ipsa vita æterna vel eius pars. Signa accipiuntur ad obsignandam & confirmandam fidem de ipsis rebus promissis. 4. *Res significatæ sunt necessaria, & necessariò percipiuntur ab omnibus verè Ecclesia membris.* Signa tantum ab iis quibus illa positis accipere: signa sunt diuersa, ritus varij: res perpetuæ & eadem in omnibus sacramentis.

8. Quæ forma loquendi de sacramentis Ecclesiæ

& Scripturæ usitata sine,

Formæ loquendi de sacramentis, partim sunt proprie, partim figuratæ. Proprie sunt, 1. quando sacramenta dicuntur iusseræ, signa, sigilla, eaque obsignantia &

M m ij

confirmantia

Rom. 4. 11.
Gen. 17. 11.

Marc. 16. 16

1. Cor. 10. 16

confirmanti quod Deus velis dare promissa. Sic circumcisio est sigillum iustitiae fidei. Et hoc signum eris in carne tua. 2. Quando dixerit signis addantur promissiones, quod nimirum accipientes signa accipiant res per illa significatas, ut cum dicitur, qui crediderit & baptizatus fuerit salvabitur. Figurata vel sacramentalis loquutio est. 1. Quando signis tribuuntur nomina rerum: ut Pascha est transitus. 2. Contra, quando rebus tribuuntur nomina signorum. 3. Quando signis tribuuntur proprietates rerum, ut Panis quem frangimus nomen est communio corporis Christi &c. Sic baptizatus dicitur abluere peccata, salutare, regnare &c. Vel contra, quando signorum proprietates tribuuntur rebus ipsis, ut, Petra eras Christus. Sanguis Christi abluitur. Hæ locutiones omnes idem significant promissionem salutis gratiæ additam ritui, idque adeo. 1. Quod signa repræsentent & ob signa. Baptismus est lavacrum regenerationis. 2. Quod simul res & signa a fidelibus in usus legitime percipiuntur. Cuius in evangelio illud dicitur, vultis, &c.

9. Quis sit usus sacramentorum legitimus.

VSus sacramentorum legitimus est. 1. Quando serventur ritus à Deo instituti, neque illi corruptantur. Institutio Christi pura retinenda est, additio nec Antichristi tollenda, quæque absterge rursus addenda sunt. 2. Quando ex persone ritus usurpent, quibus res Deus instituit. Ritui ergo debent tantum usurpare domesticum Christi, id est Christiani, qui professione fidei & poenitentiae sunt ciues Ecclesiae. Si credis, vult corde, licet tibi baptizari: sic & à Ioanne baptizantur peccata sua confitentes. 3. Quando in eum finem usurpentur ritus & sacramenta, in quos sunt instituta.

In alium finem & usum non licet ritus transformare præter eum in quem sunt constituti. 1. Quia id non est obtemperare Dei mandatis. 2. Quia signis mutatis, aut in alium usum conversis, aut pacto non servato, si quis sacris consensu admittitur, sine quo nihil confirmat signum aut arripit. Itaque sacramenta extra usum non sunt sacramenta, sed

Ad. 8. 37.
Mat. 3. 6

sed porius inania spectacula, nec habent rationem sacramentorum. *Ufus autem legitimus consistit potissimum vera fide & penitus in hac qui non habent, illis sacramenta non sunt sacramenta. Proinde infantiunt qui infideles dicunt una cum signis accipere res per signa significatas.*

in p[ro]p[ri]etate d[omi]ni. **¶** Quid d[icitu]r in p[ro]p[ri]etate d[omi]ni. v[er]b[um]

Impij accipiunt omnia sacramenta, et ad indicium & confirmationem. 1. Quia beneficia Christi accipiuntur tantum per os sacramentorum legitime: ac legitimum eorum virtus negligunt qui ea sumunt indigne: quam obrem & Paulus ait, Quisquis edetis panem hunc, aut biberis poculum hoc indigne, vultus corporis & sanguinis domini. Impii autem edunt & bibunt indigne, quia profanant sacramenta, ac Deum in Diabolum transformant, Deique filios in Diaboli filios. 2. Cum nihil promissum in verbo, ei sacramenta nihil ob signant. Impiis Deus nihil promissum in verbo. Ergo sacramenta nihil illis ob signant. Diploma quomodo & quibus aliquid promittit, eodem modo & iisdem illud etiam promittit signum diplomati appensum, non autem aliis. Haud aliter beneficia sua Deus eo modo & iis prestat, quomodo & quibus ea promittit. Impiis autem nihil promittit, quodiu manent in sua incredulitate. 3. Fide percipiunt res spirituales. Impij non habent fidem. Ergo nec spirituales res impij percipiunt. 4. Impius esse & accipere integra sacramenta, contradiotionem implicat.

171. *Quos sint nudi testamenti sacramenta.*

IN nouo testamento tantum sunt duo sacramenta, quorum usus in Ecclesia est perpetuus & vniuersalis, consentientibus Ambrosio & Augustino: *Baptismus*, qui circumcisioni & reliquis purificationibus legis successit: & *Cena Domini*, quam Agnus Paschae adumbrat. Hæc duo, non plura, Christus instituit. *Haec sunt duo sacramenta noui Testamenti quæ sunt. 1. cere-*

monit. 2. Instituta à Christo sibi Eccl. 3. Habentia additam
 promissionem gratiæ. Talia autem duo tantum sunt sacra-
 menta, sicut ex eorum definitione constat. Proinde
 penitentia, absolutio, prima, matrimonium, vnctio, & im-
 positio manuum non sunt sacramenta. Certum enim est
 penitentiam & absolutionem priuatum esse tantum
 concionem Euangelij. Ipsa autem annuntiatio gra-
 tiæ non debet confundi cum appendicibus promissi-
 onis gratiæ. Vnctio, Impositio manuum sunt quidem
 ceremoniæ: sed nec institutæ sunt à Christo toti Ec-
 clesiæ, nec habent promissionem gratiæ. Res signifi-
 cata extremæ vnctionis defuit in Ecclesiâ. Matrimoni-
 um non est ceremonia, sed opus morale. Illud Pon-
 tificij inter Sacramenta numerant: quoniam vetus
 interpretes mysterium *veris Sacramentum*. Ep. 5. 32. vbi
 de coniugio agitur. Sed potius audiendus est Paulus
 quàm Latinus interpres. Nemo ignorat mysterium
 Græcis non minus latè patere quàm *arcana* Latinis.
 Fateantur ergo omnia arcana esse Sacramenta. Si
 coniugium est 7. sacramentum, voluntas Dei erit & sacra-
 mentum: vocatio Gentium. 9. Sic enim idem inter-
 pres in eadem epistola idem vocabulum Græcum est
 interpretatus. Ep. 1. 9. & 3. 9. Sed Paulus eo in loco,
 cap. 5. 23. *mysterij* nomine vtitur, ad designandū Chri-
 sti & Ecclesiæ, non autem mariti & vxoris coniuncti-
 onem.

Theses De Sacramentis in genere.

1. **D**ant promissioni gratiæ & vite æternæ semper
 adiuncta signa & ritus quosdam quos Ecclesiæ
 nominat Sacramenta. Abrahæ Circumcisio mandata fuit.
 Per Moysen sacrificia & ritus aucta sunt quæ duxerunt vsq[ue]
 ad Christum, qui Baptismum & Cenam instituit.

2. Sunt igitur Sacramenta signa fœderis æterni inter
 Deum & homines credentes, hoc est, Sunt ritus diuinitus
 Ecclesiæ mandati & additi promissioni gratiæ, quibus, tan-
 quam

quod visibilem & certis rebus in Deum significat & re-
flectit se omnibus vera fide habere similia rebus omnibus Chri-
stus & immensitas beneficia communicare, & ut promissio-
nem Evangelij & ut hoc modo promissionis fiduciam in ipso
construat: Ecclesia etiam vniuersim horum symbolorum parti-
cipationem suam erga Deum fidem & gratitudinem publice
profertur, ut tamque se obliget, ut merito iam beneficiorum
Christi participet & propaget, ut omnibus alii seclis discer-
neret, quia ad maiorem dilectionem sub vno capite Christo
obligatur & considerat, quod scilicet non habet in se
dignitatem, ut in seipso de Deo, vel non in hanc finem insti-
tutus sit, signa promissionis gratie, non sunt signa Eccle-
siae & huiusmodi nihil confirmare potest nisi ex consensu &
promissione illius a qua res promissa & significata expecta-
tur. Nulla igitur creatura potest signa divina voluntatis
insinuat, sub quibus cuiusque hoc est, in seipso ostendit
magis Deus sunt in quibus Sacramentis considerata: Sig-
na visibilem, sive rebus & corporalia, quae sunt ritus seu cere-
moniae, & res visibilem atque corporales, quas nobis Deus per
ministros exhibet, sed non corporaliter hoc est, membris & sen-
sibus in potu accipimus. Es res significata, invisibiles, caelestes
& spirituales, hoc est, Christus ipse & omnia eius beneficia,
quae spiritualiter, hoc est, virtute Spiritus Sancti per fidem
nobis a Deo communicantur.

2. Significatio figurativa, non physica sed relatiua, non sit
quo ad naturam sine substantiam, sed tantum quod ad ipso-
rum usum attinet.

6. Etiam coniunctio signorum & rerum significatarum
non physica aut localis est, sed relatiua, ordinatione Dei, qua
res invisibiles & spirituales per visibilem & corporales repre-
sentantur, tanquam per verba visibilem, & in usu legitimo
tandem signis exhibentur & percipiuntur.

7. Nomina & proprietates rerum significatarum symbo-
licae, & contra symbolorum nomina & proprietates rebus tri-
buntur propter sui intelligentiam, sua propter significationem
rerum per signa, & propter coniunctionem rerum cum signis in
legitimo usu exhibitionem & perceptionem.

3. *Ufus legitimus sacramentorum est, quando fideles ser-
uamus eorum quos Deus praecepit in eos fines propter quos sa-
cramenta sunt à Deo instituta. Instituta in ritibus, perficiuntur
& finibus consistit: quibus violati, abusus est.*

9. In hoc usu res significatae semper, tunc cum signis acci-
piuntur. Ideo signa minime inania aut vacua sunt, nisi ali-
aliter res, aliter signa accipiuntur.

10. Extra usum verò institutum à Deo neque de ratione
rationem Sacramenti habent, neque beneficia Dei per ea sig-
nificata cum signis accipiuntur.

11. Signa pii ad salutem, impij ad condemnationem acci-
piunt. Res verò significatas tantum pii ad salutem possunt
accipere.

12. In Electis tamen, etiam indigni accipiunt Sacramen-
ti, postquam conuerterint, fructus tamen consequuntur. Et
in illis etiam quia propter ipsorum vitia & defectus conuer-
tis indignitas, & si aliquando propter eam à Deo castigentur,
tamen ipsis condonatur, ita ut indignitas illa eorum salutem
non noceat.

13. Alia Sacramenta semel in vita, alia saepe accipiendi-
da: Alia tantum adultis, alia etiam infansibus tribuenda
sunt. Prout factus semel sanciendo cum omnibus Electis &
in Ecclesiam recipiendis, ut circumcisio & baptisimus, cuius
possit usus & tentationem certamina renouanda, fidei, Ec-
clesiae unitati, & congressibus fruendis, à Deo instituta sunt.
Ut arca, Pascha, & reliqua sacrificia item Cæna Domini.

14. Antiqui & noui fœderis Sacramenta communia
sunt ea quae in definitione dicta sunt. Eorum verò discrimina
sunt haec, quod vetera exhibendum, noua exhibimus & huius-
modi cum suis beneficiis monstramus. Veterum erant alij & pœ-
res ritus, ut circumcisio, sacrificia, obligationes, pascha, sab-
batum, adoratio ad arcam. Christianorum alij, & tantum duo
Baptisimus & Cæna. Vetera obscuriora, noua clariora sunt.
Vetera posteris Abrahae propria erant eorumque mancipij
noua toti Ecclesiae, Ex Iudeis & Gentibus colligenda, sunt
mandata.

15. Communis est Sacramenti & predicationi Euangeli-
ca,

lice, quod sunt opus Dei quod exerceat erga Ecclesiam per mi-
nistros, qui docent, primum et offerunt nobis eandem Chri-
sti et omnipotentis beneficiarum eius communis partem et summa ergo
na externa Spiritus Sancti, per quem mones, corde ad creden-
dum, ac primum inuentionem fidei, et Christi, et beneficiarum
eius nos facit participes. Ergo tamen Spiritus Sancti operatio
hic est alliganda, nec proxima, sed potius notens non applicanda
sibi sibi sed aliis, quod verba et ritus significant. NIXE. IX

16. Differunt autem verba sacramentalia, quod illud commune,
hæc gestibus significans Dei erga nos voluntatem. Illo fides et
iustitia et confirmatur. Hoc confirmatur et apud in Cæna.
Illud etiam fide sacramentum docet et confirmat. Hæc autem
non sine verbo. Sine illius cognitione aduli non seruantur.
Sine sacramentorum agnitione, non ex contemptu omittitur
fuerit, et rursus homines et seruari possunt. Illud autem in-
credulum et impium prædicatur ad hæc. eandem res administrare
debet. Et si loquar pro membris Dei, non habere iubes.

17. Commune est sacramentum et sacrificium quod sunt ope-
ra à Deo mandata, facienda in fide. Differunt sacramentum à
sacrificio, quod sacramentum Deum nobis significat et testatur
sua beneficia, quæ ipse pro nobis præstat. Sacrificio nos Deo no-
stræ peccati veniam offerimus.

18. Ideo etiam eadem ceremonia sacramenti et sacrificij
rationem habere potest, ut quib. Deus dando nobis symbola vi-
sibilia sua erga nos beneficia, nos accipiendo illa rursus erga
eum officium nostrum testetur. Hæc autem nostra fidei et gra-
titudinis testificatio ex illa divini erga nos beneficii testifi-
catione, tanquam ex primario et proprio sacramentorum
sine, aqua nunc pendes, per eamque in animis fidelium exel-
latur.

Probatio Thesisum.

Secundo) Definitio hæc expressa est, Genes. 17. 11.
Exod. 20. 10. Exod. 31. 14. Sabbata mea seruabis. Essi-
ritus mandatus Ecclesie à Deo, patet ex institutione, sicut
etiam, quod sint ritus additi promissioni, tanquam eius visi-
bilia signa. Quia omnia sacramenta sunt necessaria erga De-

um officia. Sed primò & principaliter sunt Dederunt nobis beneficia, ut circumcisio remissionem peccatorum & mortificationem ostenderet. Deuter. 30. & Hebr. 8. 9. 10. Nec tantùm ea nos confitentes & celebrantes significamus, sed principaliter Deus ea per ceremoniarum Sacramentorum ecclesiasticis & confirmans nobis significat. Ministi. n. tam in Sacramentorum administratione, quàm in verbi prædicatione, personam & vices Deorum Ecclesiam gerunt. Docete & baptizate omnes gentes. Quod nunc me baptizero. Iesus baptizabat: cum non ipse sed discipuli eius baptizarent. Sic de symbolo inaugurationis in regnum, Vixit te Ichona &c. cum tamen Samuel ad vngendum Saulem esset missus. Eadem igitur confirmant, quia Scriptura testatur ea esse signa mentis atq; verbi fidei & dei & credentes, quod deus illa collatione beneficiorum in Evangelio promissorum nobis significat. At Deus, siue per symbola, siue per verba, quæ voluntatem suam significant, æque credendum est: quia promissionem gratiæ non tantùm Sacrificiis & obedientiæ nostræ, verùm etiam signum gratiæ nobis à Deo traditæ in usu legitimo habent additum: vt, qui credideris & baptizatus fueris, saluus eris. Quia denique Scriptura ad significandum verum significatarum accipionem & priuationem, allegorice accipionem vel priuationem signorum, vt, Asperges me Domine hyssopo, & mundabor. Circumcides Dominus cor meum. Quæcumque baptizati sumus, Panis quem frangimus, nomen est communis corporis Christi.

Hinc alij fines accedunt: Sacramenta discernunt Ecclesiam ab alijs sectis. Hoc patet ex effectis & testimoniis. Omnis alienigena non comedit ex eo. Quæ igitur utilitas circumcisiōis? Multa: quia illi credens sunt oracula Dei. Virgines quæ dicebantur præputium, quæ erant, illo tempore sine Christo, alieni à polia Israel, hospites testamentum promissionis, spem non habentes, & sine Deo in mundo. Ex his signum fidei inter me & te: erisque partem meam in carne vestra. Quotiesque ederitis, &c.

Conseruans beneficiorum memoriam. Hic dixeris vobis in recorda

Mat. 28. 39.
Ioh. 1. 33. &
3. 22. & 4. 2.
1. Sam. 10. 1.

Psal. 51. 9.
Deut. 30. 6.
Rom. 6. 3.
1. Cor. 10.
26.

Exod. 13.
Rom. 3. 1.
Eph. 2. 11.

Gen. 17. 11.
1. Cor. 11. 26.
Exod. 13. 14.

transdationem. Exis quæsi signum in manu eius & appensum
quid ad recordationem ad oculos suos. Hoc facite in mei recor-
dationem. Sicut vincula dilectionis: quoniam qui confre-
derantur cum Deo, etiam inter se coniunguntur. Vnus Do-
minus, una fides, & unus corpus multi signum.

Deut. 6. 8.
Luc. 22. 19.
Eph. 4. 5.
1. Cor. 10.
17.

II. Quarta.) Distinctio manifesta ex distinctione. Item
figurae acceptæ in perpetuum & æterna. Res vero significata
speculatiue sine fide non accipiuntur, quia solis credentibus pro-
mittuntur. Signa autem non sunt aliter vera quàm pro-
missiones quibz annexantur. Item, quia signa nuntians
oculis, quod promissio nuntiat auribus. Sicut igitur promissio
est inanis sonitus sine fide: ita etiam ceremonie. I-
tem. Quia res significata sunt communio Christi & omnium
eius beneficiorum. Hoc vero non aliter quàm per fidem
cuiquam potest contingere, sine in vlt., siue extra v-
ltima Sacramenti.

III. Quinta.) Talis est omnium signorum cum rebus significatis
copulatio: ut res significatas, & representent, & eorū acceptati-
onem confirmet: sicut pignora siue symbola significantis, et-
iam si non sint in eodem loco, sunt cū significatis. Ratio est, Quia
facere aliquid signum alicuius rei, non est rem cum signo inclu-
dere aut alligare, ut sint in eodem loco sed ordinare signum ad
rem, signo siue in eodem loco, siue in alio loco existente, signi-
ficandam. Item, natura rerum significatarum per Sacramenta
hoc non patitur. Aliqua enim sunt species subsistentia, aliquæ
occidentia non in symbolis sacramentalibus, sed in rebus
hominum herentia, ut S. Sancti dona. Aliqua corporea, &
in una eadem loco, non autem ubicunque Sacramenta u-
surpantur, localiter existentes, ut Caro & sanguis Christi.

Sextima.) Scriptura sic loquitur de sacramentis, Cir-
cuncisio est fœdus. Agnus est transitus. Sanguis victimarum,
sanguis fœderis, expiatio victimarum, sabbatum, fœdus æter-
num, Operculum arce propitiatorium. Baptismus lauacrum
mundici. Panis & vinum corpus & sanguis Christi. Et sic
seipsum exponit, eū vocatur circuncisio signum fœderis:
Pascha, signum transitus: Sabbathum signum perpetuum gra-
tiæ & sanctificationis: Ceremonia exemplaria veterū: Cræde-

Gen. 17. 10.
Exo. 12. 11.
& 24. 8.
Leui. 17. 5.
Exo. 31. 7.
Hebr. 9. 5.
Eph. 5. 26.
Mat. 26. 26.
28.
Gen. 17. 11.
Exo. 12. 27.
& 31. 14.
Hebr. 9. 24.

Marc. 16. 16
Mat. 26. 28.

tem & baptismum fore saluum, & symbola carnis Dominice in reconciliationem sumenda esse dicuntur.

Decima.) Signa fœderis nihil confirmant iis qui non seruant fœdus, aut qui ad alium finem ea referunt. At Sacramenta sunt signa fœderis, quo Deus se obligat ad remissionem peccatorum & vitam æternam gratis propter Christum nobis dandam: nos verò ad fidem & nouam obedientiam præstandam nos obligamus. Ergo non confirmant nos de gratia dei qui sunt sine fide & pœnitentia, aut ritus alios, aut in alium finem vsurpant quam Deus instituit. Præterea *superstitiosum est & idololatriæ vel æternæ operis sine promissione, vel ab hominibus excogitato gratiæ Dei iustificatiõem tribuere.* Non igitur Sacramentorum abusus gratiam Dei coniunctam habet vel quemcunque de ea confirmat. Sicut dicitur, *Circumciso prædesti legem serues &c.*

Rom. 2. 25.
1. Pet. 3. 21.
1. cor. 10. 16

Vndecima.) Arca Noe correspondens exemplar baptismi nos quoq; seruat, non sordium carnis ablutio, sed bonæ conscientie iustificatio erga Deum. Penam quem frangimus nonna est communio corporis Christi. Et quoniam Sacramenta sunt organum externum quo Spiritus sanctus fœdet & conseruat fidem, consequitur ea salutem credentium seruire sicut verbum. Contra vero impij abusu Sacramentorum, contemptu Christi & beneficiorum eius, quæ illis in verbo & Sacramentis offeruntur, & confessione doctrinæ quam vera fide non amplectuntur, iram Dei & pœnas æternas sibi conciliant, iuxta dictum prophetæ. *Qui mittas bonem est quasi qui occidis hominem: qui offert arietem est quasi qui canem iugulat. Quisquis aduersus panem hunc ausu biberit hoc poculum Domini indignè, peius tenebitur corporis & sanguinis Domini.* Res autem significatæ quia sola fide accipiuntur, suntque vel salutis propriæ, vel ipsa salus, vt Christus & ipsius beneficia, nec ab impijs, nec nisi ad salutem possunt accipi.

Esa. 66. 3.
1. cor. 11. 27

Duodecima.) Promissio & signa promissionis habentis ad datam conditionem fidei rata sunt, quandocumq; præstatur conditio.

disio. Talis autem est promissio quę significatur & confirmatur Sacramētis. Ergo si in vſu accedat fides quę credat promissioni; cum signis recipiuntur res promissę & signatur. *Facięm tibi sicut despoxiſti iuramentum, ut iſtitui facerę pactum: & recordabor ego pacti mei secum in diebus adoleſcentię tuę, & suscitabo tibi pactum sempiternum.* Ezec. 16. 59.

Decima quarta.) Circumcisionis & Baptismi iteratio nunquam recepta est. Nec obscura est ratio: quia instituta sunt illa Sacramenta; ut sint initiatis sine receptio solennis in Ecclesiam; quod semper est ratio penitentiam agentis & in ea perseverantis. Illorum poro Sacramentorum vſus iterari iubetur, ut ad sacrificiis paschare, adoratione ad arcam, purgationibus: iteris de Carna Domini. Causa est, quia sunt testimonium quoddam fidei in Circumcisione & Baptismo initium sit ratum agentis penitentiam. Hęc autem fidei exercitatio semper est necessaria.

Decima quinta.) Definitionem esse communem veteris & novi testamenti. Sacramentis supra dictum est. In numero & rituum forma differentiam esse patet inductione. Nam in novo Testamento duo tantum esse constas, quia non sunt alię ceremonię a Deo mandatę & habentes additam promissionem gentis. Vetera exhibentur, nova exhibiti significare constat ex eorum interpretatione in Sacra Scriptura tradita; de qua in definitione dictum est. *Claritate differunt;* quia in Novo puriores sunt ceremonię, & res completas significantes. In veteri plures ritus adumbrantes res futuras, quarum omnes circumstantię nondum erant expositę.

Decima sexta.) Quid agant ministri nomine Dei in administratione Sacramentorum, quodque Deus per illa significet, id est doceat, offerat, promittat nobis communionem Christi, ostensum est in probatione secunda. Ex hoc sequitur alterum, quod videlicet Spiritus sanctus per ea moneat corda ad credendum. Cum enim sacramenta sint promissio visibilis, eandem confirmandi fidem in nobis auctoritatem habent quā promissio

promissio nobis facta. Ex hac sequitur tertia: non enim fidei in nobis accendenda vel suscitanda, sed percipiende communioni seruit. Quia hoc nobis per fidem contingit, ideo dicitur, *Panis est communicio corporis Christi. Baptismus nos saluos facit*. Nec tamen semper fidem per ea confirmat Spiritus S. vt ostendunt Simonis magi & infinita aliorum exempla. Quod noceat eorum vsus sine fide, probatum est in secunda propositione.

Decime sexta.) Sacramenta sine verbo preterea, nec docent, nec fidem confirmant, quia significatio eorum non intelligitur nisi verbo explicetur: nec signum aliquid potest confirmare, nisi prius sit promissum. Exemplo Iudei, qui seruabant & nunc seruant ceremonias, addita autem non intellecta promissione gratiæ & beneficiorum Christi. *Sine verbo adulti non seruantur*, siue per doctrinam via ordinaria, siue per internam & extraordinariam cognitionem. *Qui non credit in Filium ian condemnatus est. Fides ex auditu: auditus autem per verbum Dei.* *Sine sacramentis vero seruari possunt*, quia et hi ex necessitate priuentur, tamen credere possunt, vt Iero in cruce. Aut si infantes sint, pro utatis circumstantia sanctificati sint, vt Ioannes in vtero, & multi infantes in vtero, qui ante diem Circumcisionis moriebantur. *Verbum etiam est impijs predicandum*, quia istis conuertendis destinatum est. *Sacramenta autem his administranda qui pro membris Ecclesie agnoscuntur*, quia tantum in Eccles. vsus instituta sunt. *Lices sibi baptizari si credat.*

A&B.17.

Decime octauæ.) Probatio manifesta est ex Pascha & reliquis sacrificijs, item & Sabbatho: quæ erant omnia à Deo precepta, quod pii Deum celebrarent, & se erga eum gratos declararent, & simul sumerent Symbola beneficiorum Dei, quæ per Messiam accipiebant. Sic Baptismus est confessio Christianismi, & signum quo testatur Christus nos ablui suo sanguine. Cena Domini est gratiarum actio pro morte Christi, & monitio nos illius morte viuificari, ipsius membra fieri, & cum ipso mansuros in æternum.

DE

DE BAPTISMO.

Versiones precipue sunt.

1. Quid sit Baptismus.
2. Quis sine fine Baptismi: seu, ad quid sit institutus.
3. Quis sit sensus verborum Instituti.
4. Quae sine loquendi forma de Baptismo.
5. Qui sine Baptizandi.
6. Vnde legitur Baptismi.
7. Cuius cefferit Baptismus.
8. Quomodo Baptismus cum Circumcisione conveniat, & quid ab ea differat.

Quid sit Baptismus.

Baptismus est externum Lavacrum institutum à Filio dei cum pronuntiatione verborum, Baptizo te in nomine Patris & Filii & Spiritus sancti, ut sis testimonium eum qui sic mergitur velingitur reconciliari propter Christum per filium, & sanctificari à Spiritu ad vitam aeternam. Profecto (inquit Christus) docere omnes gentes, Baptizantes eos in nomine Patris, Filii & Spiritus sancti. Comode definiti potest & hoc modo, Baptismus est ceremonia instituta à Christo in novo Testamento, qua abluimur aqua in nomine Patris, Filii, & Spiritus Sancti, ad significandum nos recipi in gratiam propter effusum pro nobis sanguinem Christi, & regenerari ipsius Spiritu, & ad obligandas nos ut velimus deinceps facti & re ipsa testari novitatem vitae. Dicimur in gratiam recipi propter sanguinem Christi pro nobis effusum, scilicet in cruce, id est, propter totam humiliationem Christi fide nobis applicatam.

Ob. Baptismus dicitur externum aqua Lavacrum. Ergo baptismus tantum est nudum signum. Resp. Est fallacia diuisionis. Quia cum dicimus baptismum esse signum externum,

externum coniungimus cum signo rem significatam. Deinde non additur particula exclusiua, & sua natura baptismus est nudum signum: sed accedit, & cum hoc signo coniungitur promissio:

Obiect. 2. Ablutiones fuerunt & in veteri testamento: Baptismus est ablutio: Baptismus igitur est sacramentum veteris testamenti. Resp. Ablutiones in veteri testamento non erant signum receptionis in Ecclesiam, vt Baptismus. Significabant Christum venturum. Obligabant tantum Iudæos. Baptismus ad omnes Gentes pertinet, seu ad totam Ecclesiam. Erant insuper institutz ad abluendam immunditiam ceremonialem: Baptismus ad moralem munditiam abluendam: atque hinc est quod *baptismus appellatur* in Scriptura *lucrum seu ablutio*, propter illam scilicet ablutionem munditiei moralis, id est, propter ablutionem internam seu spiritualem, qua abluimur à peccatis. Hæc autem ablutio duplex est. 1. *Ablutio sanguinis*, quando lauamur sanguine Christi, quæ est condonatio peccatorum, propter effusum sanguinem Christi. 2. *Ablutio spiritus*, quando lauamur spiritu Christi, quæ est renouatio per Spiritum sanctum, id est, mutatio inclinationum malarum in bonas, facta virtute Spiritus sancti in voluntate & corde, vt habeamus odium peccati, & contrā propositum viuendi secundum voluntatem Dei. Duplicem hanc ablutionem à peccatis baptismi sacramento significari patet ex hoc dicto. *Prædicabat baptismum resipiscentiæ ad remissionem peccatorum.* Vtriusque igitur ablutionis, vel vtriusque beneficii (remissionis nempe peccatorum & resipiscentiæ) symbolum est baptismus: non tantum quia similitudinem hoc sacramentum cum utroque habet, sed etiam quia ista duo beneficia perpetuò simul coniuncta sunt, & neutrum esse potest sine altero: *Qui spiritum Christi non habet, non est eius.* In summa *Lauari Christi sanguine*, est accipere remissionem peccatorum propter effusum sanguinem Christi. *Lauari Spiritu S.*
est

Marc. 1.4.

Rom. 8.9.

est regenerari, id est, mutari cogitationes in nobis
malas in bonas: habere in voluntate & corde studi-
um obediendi Deo. *Differunt autem iustificatio & rege-
neratio, quod hac est ablutio per sanguinem Christi, illa per
Spiritus sanctum, ut iam dictum est. Ac Baptismus est
symbolum seu sigillum utriusque, iustificationis, &
regenerationis. Regeneratio seu mutatio inclinatio-
num malorum in bonas, licet non perfecta sit in hac
vita, tamen initium eius est hic in omnibus piis, & ab
omnibus piis illa mutatio in hac vita sentitur, ita ut
maximè etiam doleant propter defectum.*

Completur ergo Baptismus 1. *Signis, scilicet aquam.*
2. *Ceremoniam, ut asperionem aquæ, seu immersionem,*
ac rursum emersionem ex aqua. 3. *Res ipsas, & quidem*
primò asperionem sanguinis Christi, & imputationem iusti-
ficationis. Secundò, iustificationem veteris hominis: quam
ob causam dicimur induere Christum in baptismo. Ter-
tiò, *iustificationem novi hominis in spem certam futura re-*
surrectionis per Christum. 4. *Signum quod non modò signifi-*
cat, sed etiam confirmat. 5. *Signum quod illum auctoritatem*
confirmandi habet à mandato & promissione Dei.

Gal. 3. 27.

Rom. 6. 4.

Quis finis finis Baptismi.

Fines baptismi sunt 1. *ut sit nota qua discernatur Eccl.*
Ab aliis omnibus gentibus & sectis. Profecti docent om-
nes gentes, baptizantes eos: quasi dicat, Colligite Ecce-
liam per Baptismum & verbum, & quos feceritis mi-
hi discipulos toto corde credentes, eos omnes & so-
los baptizate, & separate mihi. Qui potest arceri eos ab
aqua super quos cecidis Spiritus sanctus, ut super nos?

Mat. 28. 19.

Act. 10. 47.

2. *Principalis ac proprius baptismi finis est, ut sit*
confirmatio fidei nostræ, id est, testificatio, quum Christus
testatur se nos lavare suo sanguine, se nobis conferre
remissionem peccatorum, iustificationem & rege-
nerationem: seu præcipuus baptismi finis est, ut sit ob-
signatio Dei, item ob signatio promissionis gratiæ ac testimonium

Nn

voluntas

*voluntatis diuine, quod ipse nobis hæc dona dat in præsentia & in posterum semper daturus sit. Ipse enim per manus ministri nos baptizat, & per eundem nobis hanc voluntatem suam significat. Huius diuine de salute nobis conferenda voluntatis testimonium & confirmationem esse baptismum, patet ex his etiam quæ sequuntur, scilicet quia baptizamur in nomine Patris & Filij, & S.S. hoc est Deo Patri, Filio, & S.S. assignamur, & eius proprium esse asserimur. 1. Quia Deus promissus salutem ei qui credideris & baptizatus fueris. 3. Testimonia scripturæ idem quoque confirmant. *Vt super nos? Exurge & baptizare, ablui peccata tua, innocato nomine Domini. Qui credideris & baptizatus fueris, seruabitur. An ignoratis, nos quosquos baptizati sumus in Christum Iesum, in mortem eius esse baptizatos? Sepulsi igitur sumus unatum eo per Baptismum in mortem. Consepulsi cum eo per baptismum. Ex misericordia sua seruauit nos per lauacrum regenerationis & renouationem S.S. Cui nunc correspondens exemplar baptismi nos quoque seruas, &c. Ex hoc fine apparet cur baptismus non reuerteretur: quia nimirum baptismus est signum receptionis in gratiam, atque fœdus quod est semper ratum pœnitentiam agentibus, cum non pendeat illud à baptizatis persona. Deinde regeneratio semel sanctorum fit: nam qui semel Christo est verè insitus, nunquàm foras eiicitur: ac proinde satis est baptismum regenerationis, utpote lauacrû & symbolum, semel dumtaxat accipi: maximè, quia regeneratio seu salus non pendet à baptismo. 3. Testificatio est officij nostri erga Deum atq; obligatio nostri & Eccl. ad agnitionem & cultum ipsius Dei, in cuius nomen baptizamur. Obligamus nos in baptismo ad gratitudinem: nempe primum ad fidem, i. ad promissa beneficia fide accipienda, ac deinde simul ad pœnitentiam. Baptizati sumus in mortem Christi. Hæc erat is nonnulli, sed ablui estis. Baptizati in mortem Christi, id est. 1. ut simus participes mortis Christi, non sicut ac si ipsi mortui essemus. 2. ut moriamur i. ad nos, i. ut mortificemus cupiditates carnis. deus promittit nobis mortificationem & obligat nos ad mortificationem.**

A& 22. 16.

Mar. 16. 16.

Rom. 6. 3.

col. 2. 12.

Tit. 3. 5.

1. Pet. 3. 22.

Rom. 6. 6.

1. cor. 6. 11.

4. *Significatio vel administratio de cruce, de h. conseruatione*
Eccl. in ea, ac de eiusdem liberatione ex ea. Possit uero de bap- Mat. 20. 32.
sismate baptizari, quo ego baptizari Liberatione ex cruce
 declarat ipsa baptismi ceremonia. Nam nos immer-
 gimur quidem, sed non submergimur aut suffocamur.
 Huius potro finis respectu Baptismus diluuium confer-
 tur. Vt, n. in diluuium quidam includerantur arc x. geli-
 quis hominib. pereuntib. ita in Eccl. qui Christo adha-
 rent, etsi premuntur calamitatibus, tamen certo tan-
 dem suo tempore liberantur. Huc pertinet etiam lo-
 cus Pauli, ubi transitus maris rubri confertur Baptis- 1. cor. 10. 2.
 mo. *Omnes in Mose baptizati sunt nube & mari.*

5. *Vs significet Eccl. unitatem*, ac proinde confirma-
 tio sit articuli, *Credo Eccl. Cath.* Hic tamen finis com-
 prehendi potest sub primo, sicut & ille, quod sit Bap-
 tismus obligatio membrorum inter se ad mutuam dile-
 ctionem: quia cum Baptismus Eccl. membra discernit
 ab aliis, eadem quoque coniungit & unit inter se.

6. *Symbolum receptionis & ingressus in Ecclesiam*, sicut
 in primo sine Baptismi qui est distinctio Ecclesiae ab
 aliis omnibus. Antithesis est, *Esse & non esse in Eccl.*
Ingredi & non ingredi in Eccl. Huc pertinent omnia
 loca, in quib. ij qui facti sunt Christiani, dicuntur sta-
 tim fuisse baptizati. Ideo & Coena tantum Baptizatis
 datur: ij enim soli recepti sunt in Ecclesiam.

7. *Medium conseruationis & propagationis Doctrinae de*
promissione gratuita propter mortem Christi: ut baptizati
 habeant occasionem docendi & discendi quis sit au-
 thor, & quae significatio Baptismi.

3. *Quis sit sensus verborum institutionis Baptismi.*
PROBATIO Definitionis & praecipuorum finium Bap-
 tismi continetur in verbis institutionis quae legun- Mat. 28. 19.
 tur apud Mattheum & Marcum. *Professi docete omnes* Mar. 16. 16.
Genes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiri-
tus S. Qui credideris & baptizatus fueris, seruaabitur: qui
uerò non credideris, condemnabitur. Haec paucis expli-
 canda sunt. *Docete omnes.* omnes, non autem aliquas

Nn ij genes

gentes docere, neq; tantum posteros Abrahami. Hic est *discrimen Sacramentorum veteris & novi Testamenti*. Hoc enim nouum sacramentum non tantum Iudæis Christus instituit, ad quos propriè pertinebant vetera sacramenta, sed omnibus aliis sequentibus etiam. *Baptizantes eos*. Omnes scilicet qui vestra doctrina accedunt ad me meique sunt discipuli. Inter eos autem numerantur & infantes accedentium ad Christum, seu discipulorum Christi: Nam & horum infantes discipuli sunt, nati videlicet in schola Christi. Nasci. in Ecclesia est infantibus loco professionis. Notandus est hic ordo: iubet prius eos doceri, post eos baptizari: vult itaque sacramenta non esse muta, sed significat verbum debere præcedere, sacramenta sequi. In nomine *Patris, & Filij & Spiritus sancti*. Significat autem in nomine. 1. *Inssu & auctoritate communi horum trium institutum esse baptismum*, atq; has tres personas mandare vt qui velint esse membra Ecclesiæ baptizentur. Idem ergo valet quando minister baptizat, ac si Deus, Pater Filius & Spiritus sanctus baptizaret. Hinc porro liquet has tres personas esse *quodammodo diuina*. 2. *Testificatione sui nobis has tres personas confirmare*, quod ipsæ nos in gratiam recipiant, & nobis præstent quod per baptismum significatur, salutem scilicet si crediderimus & baptizati fuerimus: Hic notatur secundus Baptismi finis. 3. *Baptizari in nomine Patris, Filij, & Spiritus sancti est obligari baptismum ad agnitionem fidem, cultum, fiduciam, honorem, & inuocationem huius veri Dei, qui est Pater Filius & Spir. S.* Hic est tertius Baptismi finis, quem & Paulus 1. Co. 1. 13. his verbis indicat, *Num in nomen Pauli baptizati estis?* quasi dicat, illius debetis esse, cui in baptismo nomen dedistis & vos obligastis. 4. *Baptizantes eos in nomine patris, Filij, & Spiritus sancti*. id est, baptizantes eos per horum trium personarum inuocationem, inuocantes super eos nom. *Patris, & Filij, & Spiritus sancti*: quæ tres personæ nos in gratiam recipiunt: & quidem Pater nos in gratiam recipit propter Filium, per Spiritum. *Quem fili*

us nobis à Patre donat. *Qui credideris.* Hoc additur promissioni: nam qui baptizantur non nisi fide percipere possunt quod in Baptismo promittitur & obsignatur. Atque his verbis notatur breuiter *usus baptismi legitimus*, in quo legitimo usu sacramenta rata sunt. In usu autem legitimo sacramenta non sunt sacramenta, sed iis tantum sacramenta sunt qui ea accipiunt vera fide. *Es baptizatus fueris.* Signo etiam externo voluit nos confirmare: addit igitur hoc (*& baptizatus fueris*) vt sciamus non tantum ex fide, sed etiam ex symbolo nos certos esse quoddamsum è numero seruandorum. Vtrique *& fidei & baptismi additur promissio, sed diuerso modo: fidei*, quia est organum vnicum quo apprehenditur meritum Christi: *baptismo*, quia est signum huius beneficii. *Seruetur.* Id est baptizatus sciat se habere, si credat, illa beneficia, quæ significantur per externum ritum, se nimirum iustificari & regenerari. *Qui non credideris, condemnabitur*, scilicet etiam si baptizatus fuerit: Vtus Sacramenti sine fide non seruat. Ergo cum fide seruat. *Privatio sacramenti non damnat*, si tamen sit ea sacramenti privatio sine contemptu. Non enim privatio, sed contemptus sacramentorum damnat, vt qui non potest esse cum fide. Atque hinc est quod non retineat in propositione conuersa vtrūque membrum subiecti, sicuti in priore propositione: quoniam non eadem necessitas est fidei & sacramentorum: tunc autem Sacramenta sunt necessaria, quādo possunt haberi secundum institutionem diuinam. Contemptus enim sacramenti pugnat cum fide.

Obiect. Christus salutem tribuit vtrique membro. Ergo debuit etiam eius remissio in utroque membro conuerso poni & seruari. *Resp.* Tribuit vtrique membro salutem, sed non æqualiter: fidei, tanquam medio: Baptismo, tanquam signo, quo salus nobis obsignatur.

4. *Quæ sint loquendi formæ de Baptismo.*

Formæ loquendi de Baptismo sunt, vel propriæ vel improprie. Propriæ loquendi formæ sunt hæc. 1. *Bap-*

baptismus est signum ablutionis peccati. 1. Qui crediderit, & baptizatus fuerit servabitur. Improprie seu figurate sunt. 1. Baptismus est ablutio peccatorum. 2. Baptismus abluens peccata. Quatuor hæ sententiæ sunt æquipollentes, & significant hancvnam sententiam. Baptismus est certum signum remissionis peccatorum credentibus. Hæ & alię similes loquutiones figuratę de sacramentis interpretandę sunt sicut loquutiones figuratę de sacrificiis. Sacramenta dicuntur sæpius expiatio peccatorum, & tamen Apostolus affirmat sanguinem hircorum & iæurorum non potuisse expiare peccata. Sic cum dicitur, Baptismus nos salvat, est lauacrum regenerationis, est ablutio peccatorum: idem est ac si dicatur, Baptismus est signum horum omnium. Sic autem loquitur Scriptura, nomina signorum & rerum permutans, 1. propter analogiam inter signum & rem significatam. Tale scilicet quiddam & signum est in suo genere. Ut enim sordes abluat aqua, id est signum: sic & sanguis Christi, id est res significata, nos abluat a peccato. Et sicut externè signum confertur a ministro: sic Deus vult internè rem significatam iis virtute sui spiritus conferre, qui signum vera fide percipiunt. Ut agunt ministri foris, ita Deus agit intus. 2. Propter confirmationem fidei in nobis. nam signa testantur Dei voluntatem erga nos: eam autem testantur propter additā promissionem, qualis est hæc, Qui crediderit & baptizatus fuerit servabitur. 3. Propter coniunctionem signis exhibitionem rerum, seu propter significationem, quia Deus nobis aliquid per signum significat, id est, nos tam certo accipere res, quam certo signa percipimus. Arque hæc pertinent ad eos qui recte utuntur sacramentis.

3. Qui sunt baptizandi. Non enim sunt discipuli Christi, id est ex numero vocatorum, non consentientes de doctrina, nec obediētes ministro, non sunt ad baptismum admissi: qui sentiunt se nondum Christi discipulos esse non debent petere baptismum. Nam Christus dicitur d. 1.

res omnes gentes, ac deinde eos baptizari præcipit, unde omnes iug; soli baptizandi sunt ex mandato Christi, ad quos fœdus pertinet: nempe qui sunt, eoq; haberi debet membra Ecclesię visibilis, siue ij sint adulti profitentes fidem & pœnitentiam, siue infantes in Ecclesia nati. Omnes, n. fidelium liberi sunt in Eccl. Dei, nisi ipsi sese excludant: vel baptizandi sunt omnes qui sūt habēdi pro discipulis Christi. Pro his autem habendi sunt adulti profitentes fidem & pœnitentiam, nec ipsi tantum, sed & eorum infantes qui nati sunt in Ecclesia, id est, in Schola Christi: quia etiam eos docet S. S. pro ipsorum capto, vel modo ætatis.

Atque hæc sunt rationes quib; probatur infantes esse baptizandos. 1. Baptismus est symbolum ingressus in Eccl. que tota debet baptizari, iuxta illud: Baptismus est lauacrum regenerationis. Item. Per unū Spiritum nos omnes in unum corpus baptizati sumus: ac infantes pertinent ad Eccl. quemadmodum dicitur. Sinite parvulos ad me venire. Ergo infantes debent baptizari.

Tit. 3. 5.
1. Co. 12. 13.
Mat. 19. 14.

2. Baptismus est discretio vel signum distinctionis Eccl. totius ab aliis omnib; sectis, atq; adeo à reliquo toto hominum genere. Dandus est ergo baptismus omnib; membris Eccl. visibilis, & civib; Christi. Infantes autem sunt cives regni Christi, & membra vel pars Eccl. proinde denegari infantib; non debet ius illud civium Eccl. Christi: sed baptizari debent ut ita insiti & recepti in Eccl. hoc symbolo unā cum tota Ecclesia discernantur à reliquis omnibus.

3. Ad quos pertinet beneficium remissionis peccatorum & regenerationis, illi sunt baptizandi: quib; n. debentur res significatę, iis etiam symbolum debetur, nisi obstat aliqua conditio in modo utendi, vel nisi sit aliqua circumstantia institutionis impediens usum ritus. Hinc est quod Petrus dicit in Actis, Resipiscite & baptizetur unusquisq; vestrum in nomine Iesu Christi, & Vobis enim facta est remissio & liberatio vestris. Item. Num quisquam pro habere potest quominus baptizentur isti qui Spiritum sanctum accipiunt sicut & nos? Quare baptizandi sunt & infantes.

Act. 2. 38. &
39.
Act. 10. 47

nec illi denegari debes symbolum, cupere ad quos pertinet res significata, beneficium scilicet remissionis peccatorum & regenerationis, idque ex forma fœderis aut promissionis cuius & ipsi participes facti sunt. *Ero Deus tuus, & seminis tui. Es, liberi vestri sancti sunt. Sinis parvulus venire ad me. Vobis facta est promissio, & liberii vestri.* Sic & Ioannes Baptista sanctificatus fuit in vtero. si quis diligenter expendat hæc testimonia scripturæ, videbit haud dubiò non tantum licere, sed etiam debere infantibus dari symbolum: sancti nimirum sunt infantes, ipsis facta est promissio, eorum est regnum Dei, ac Deus eorum quoque Deum se dicit esse. qui certè non est impiorum Deus. Deinde nulla est conditio in infantibus impediens usum baptismi. *Nam quis igitur aqua prohibere potest quo minus scilicet baptizentur isti qui eorundem beneficiorum cum tota Eccl. sunt participes?*

Gen. 17. 7.
1. Co. 7. 14.
Mat. 19. 14.
Act. 2. 39.

Col. 2. 11.
& 12.

4. Baptismus in novo Testamento successit circumcissioni, & quidem ita successit ut habeas eundem usum, quem habuit in veteri fœdere circumcisio. Circumcisio est in Christo, circumcisio que sine manibus fit, dum corpus carnis peccata & obnoxia exuisti per circumcisionem Christi: Consepulsi cum eo per Baptismum, per quem etiam cum eo resurrexisti. Atqui circumcisio debebatur infantibus in Ecclesia veteri testamenti nati, qui & ideo circumcidebantur. Ergo infantibus etià nati in Ecclesia novi testamenti debetur Baptismus, qui nimirum nostra est circumcisio, id est sacramentum quo confirmantur eadem & iis omnibus nunc in Novo Testamento quæ in Veteri Testamento, & quibus omnibus confirmabantur & conferebantur circumcissione. Proinde qui baptismum denegant infantibus in Ecclesia natis eos iure suo spoliant. Nati siquidem in Ecclesia, Ecclesie sunt cives ex gratia & beneficio fœderis, & quoque ius civium ad eos eodem fœderis beneficio pertinet: & nasci in Ecclesia est loco professionis fidei & penitentiae.

Obiect. 1. Qui non videtur missus fuisse baptizandi dicitur enim

enim, qui credideris & baptizatus fueris &c. At infantes non credunt. Ergo non sunt baptizandi. Ad vsum enim baptismi necessarius requiritur fides: nam quicumque non credideris, condemnabitur. Condemnatio autem non debet dari signum gratiae. Resp. 1. Nego Maiorem: ea siquidem non est vniuersalis. Opponi iis potest exemplum circumcisionis per instantiam. Itaque non sunt baptizandi qui non credunt, scilicet adulti. Nec tamen pronuntiare de adultis possunt, quod credant. Igitur si infantes non erunt baptizandi, quia non habent fidem, neque grandes natu baptizandi sunt: de quibus non potest sciri an credant. Ut, Simon magus baptizatur, & tamen fuit hypocrita. Sed (inquiunt) sufficit professio fidei Ecclesiae. Fatemur hoc ita esse, atque addimus, Natum esse in Ecclesia, esse infantibus loco professionis. 2. Ad vsum Baptismi requiritur fides, scilicet actualis in adultis: in infantibus tantum, quod ad inclinationem. Sic ad circumcisionis vsum requirebatur fides actualis in adultis, in infantibus tantum quod ad inclinationem. 3. Neganda est minor: infantes enim credunt suo modo, pro modo scilicet ætatis suæ, qua habent inclinationem ad credendum, seu credunt inclinatione. Fides est in infantibus potentia & inclinatione, licet in iis fides non sit actu, sicut in adultis, & sicut infantes impij, qui sunt extra Ecclesiam non habent actualem impietatem, sed inclinationem ad impietatem: sic pij infantes non habent pietatem actualem, sed inclinationem ad pietatem. Deinde infantes habent etiam Spiritum sanctum & ab eo regenerantur, sicut Ioannes cum adhuc esset in utero: Et Ieremix dicitur, cap. 1. 5. *Conueniendum prodixisse ex vtero sanctificandi te.* Si infantes Spiritum sanctum habent, certe operatur in eis quod licet ad salutem necessarium. Quapropter infantes non profanant baptismum. *Obiect. 1. Nihil est mandatum ut baptizentur infantes.* Resp. Habeamus mandatum generale. Christus enim precipit ut baptizentur discipuli. Porro (inquit)

Mar. 13. 10.

Mar. 16. 16.

Act. 2. 39.

Act. 10. 47.

col. 2. 11.

& 12.

omnes gentes, baptizantes eos. Infantes autem sunt discipuli, quis nascuntur in schola Christi, & docentur suo modo. Idem Petrus mandavit, inquit, *facta est vobis promissio & liberis vestris.* Item. *Num quis aquam prohibere potest?* &c. Mandat & hoc ipsum Paulus, quum docet, nos esse circumcisos in Christo, & cum eo consepultos per Baptismum. Substitutus ergo est Baptismus Circumcisioni, quæ substitutio baptismi est loco mandati.

Ob. 3. Si baptizandi sunt infantes, admittendi quoque sunt ad Cenam: Cæna enim debetur toti Ecclesiæ sicut & Baptismus. Resp. Nego consequentiam, quia discrimin est inter baptismum & cænam. Nam baptismus est introitus & receptio, seu signum receptionis in ecclesiam, quo fit, ut nemini sit cæna concedenda, nisi prius baptizato. Cæna verò est confirmatio receptionis: unde sequitur eos qui sunt baptizati, non esse statim admittendos ad cænam. Infantes enim tantum admitti debent ad ea Sacramenta, quæ sunt signa receptionis in sordis & Ecclesiam: tale autem sacramentum Baptismus est (ut dictum fuit) in nouo testamento. Cæna est instituta ad confirmationem nostri, nimirum ut ea sit signum, quo Deus nobis confirmet & obsignet quod ipse nos in Ecclesiam semel receptos velit in ea perpetuo etiam conseruare, ne vnquam ab ea deficiamus: quod item velit continuare beneficia semel nobis collata & nos alere ac nutrire corpore & sanguine Christi. Hac autem confirmatione indigent adulti qui variè tentantur. Ad baptismum satis est regeneratio per S.S. vel inclinatio ad fidem & poenitentiam. 2. In Cæna addita sunt & requiruntur conditiones, quæ eius usum infantibus impediunt. Proinde quamuis baptizandi sunt, ad Cænam tamen admitti non debent. Nam ad ea duntaxat sacramenta admittendi sunt infantes quæ non habent additam conditionem quæ eorum ætas excludit. At conditiones quæ adduntur in cæna, ab eius usu penitus infantes excludunt. *requiruntur enim in Cæna. 1. ut sint signum continuationis mortis Domini. 2. ut sint probens*
Hoc *habeantne*

*habentem fidem & penitentiam. Hæc cum non possit a-
tari infantium, merito excluduntur infantes à Cœna.*

6. Quis sit usus baptismi legitimus.

V *Sap. Baptismi legitimus est quando non mutantur cere-
monia aut ritus à Christo instituti in baptismo. Vnde
manifestum est, abiciendas esse Pontificiorum sordes
de christiano spūso, & exorcismo. Ob. Atqui ad ordinem & de-
corum ista pertinent. Resp. S. S. Sciuit satis quid eò pertine-
ret. Inst. Atqui ad significationem pertinent. Resp. Hominū
non est instituire signum voluntatis Dei. Idem de a-
liis eiusdem farinae iudicandum est. 1. Quando Baptis-
mus porrigitur illis quibus est institutus, nimirum con-
uersis, aut membris Ecclesiæ. 3. Quando in eum finem
Baptismus usurpatur in quem est institutus, non in cura-
tionem peccatorum, sed eum veri eius fines spectantur.
Breuiter Baptismi legitimus usus est cum baptizatur
conuersus ritu & fine legitimo. Cæterum, Baptismus
non iteratur. 1. Quia non pendet à baptizantis persona. Itē
verò qui semel Christo est infusus nunquam eiicietur:
ac proinde satis est semel receptum, id est: Salus non
pendet à Baptismo.*

7. Cui successerit Baptismus.

B *aptismus Circumcisioni successit. Id probatur 1. Verbis
Apostoli supra citatis: dicit enim, Nos in Christo Cir-
cumcisi. Circumcisione quæ sit sine manibus, dum corpus car-
nis peccato obnoxia eximus per Circumcisionem Christi, do-
cere vult hæc sententia Paulus nullum nunc esse Cir-
cumcisi. manifestum est fructum aut usum, quia in Chris-
to iam completum est quod per eam fuit adumbratum.
Ad explicandam autem sententiam habet Ratim sub-
iicit in per Baptismum utrumque quod per eam Christus quibus
verbis declarat Baptismum complementum & veritatem
esse complementum & veritatem Circumcisionis, cū v-
nam eandemq; rem nobis significet Baptismus, quam
patrib. olim significabat Circumcisio, circumfisionem
scilicet spiritalem quam in nobis perficit Christus.*

Col. 2.11.

Hoc

Mat. 23. 19.

Mar. 16. 16.

Act. 2. 39.

Act. 10. 47.

col. 2. 11.

& 12.

omnes gentes, baptizantes eos. Infantes autem sunt discipuli, quia nascuntur in schola Christi, & docentur suo modo. Idem Petrus mandavit, inquiens, *falsa est vobis promissio & liberis vestris.* Item. *Num quis aquam prohibere potest?* &c. Mandat & hoc ipsum Paulus, quum docet, nos esse circumcisos in Christo, & cum eo consensuales per Baptismum. Substitutus ergo est Baptismus Circumcisioni, quæ substitutio baptismi est loco mandati.

Ob. 3. Si baptizandi sunt infantes, admissendi quoque sunt ad Cœnam: Cœna enim debetur ipsi Ecclesie sicut & Baptismus. Resp. Nego consequentiam, quia discrimen est inter baptismum & cœnam. Nam baptismus est introitus & receptio, seu signum receptionis in ecclesiam, quo fit, ut nemini sit cœna concedenda, nisi prius baptizato. Cœna verò est confirmatio receptionis: unde sequitur eos qui sunt baptizati, non esse statim admittendos ad cœnâ. Infantes enim tantum admitti debent ad ea Sacramenta, quæ sunt signa receptionis in sædus & Ecclesiam: tale autem sacramentum Baptismus est (ut dictum fuit) in nouo testamento. Cœna est instituta ad confirmationem nostri, nimirum ut ea fit signum, quo Deus nobis confirmet & obsignet quod ipse nos in Ecclesiam semel receptos velit in ea perpetuo etiam conservare, ne unquam ab ea deficiamus: quod item velit continuare beneficia semel nobis collata & nos alere ac nutrire corpore & sanguine Christi. Hac autem confirmatione indigent adulti qui variè tentantur. Ad baptismum satis est regeneratio per S.S. vel inclinatio ad fidem & poenitentiam. 2. In Cœna addita sunt & requiruntur conditiones, quæ eius usum infansibus impediunt. Proinde quamvis baptizandi sunt, ad Cœnam tamen admitti non debent. Nam ad ea duntaxat sacramenta admittendi sunt infantes quæ non habent additam conditionem quæ eorum ætas excludit. At conditiones quæ adduntur in cœna, ab eius usu penitus infantes excludunt. *requiruntur enim in Cœna. 1. ut sciant signum annuntians vocem Domini. 2. ut sciant probens habeantne*

*habuissent fidem & penitentiam. Hæc cum non possit ex-
tas infantium, merito excluduntur infantes à Cœna.*

6. *Quis sit usus baptismi legitimus.*

Verus baptismus legitimus est quando non mutantur cere-
monie aut ritus à Christo instituti in baptismo. Vnde
manifestum est, abiciendas esse Pontificiorum sordes
de christiana fide, & exorcismo. Ob. Atqui ad ordinem & de-
corum ista pertinent. Resp. S. S. Sciuit satis quid eò pertine-
ret. Inst. Atqui ad significationem pertinent. Resp. Hominum
non est instituire signum voluntatis Dei. Idem de aliis
eiusdem farinae iudicandum est. 1. Quando Baptis-
mus porrigitur illis quibus est institutus, nimirum con-
uersis, aut membris Ecclesiæ. 3. Quando in eum finem
Baptismus usurpatur in quem est institutus, non in cura-
tionem peccatorum, sed cum veri eius fines spectantur.
Breuiter Baptismi legitimus usus est cum baptizatur
conuersus ritu & sine legitimo. Cæterum, Baptismus
non iteratur. 1. Quia non pendet à baptizantis persona. 1.
verò qui semel Christo est inritus nunquam eiicitur:
ac proinde satis est semel receptum, id est; Salus non
pendet à Baptismo.

7. *Cui successerit Baptismus.*

Baptismus Circumcisioni successit. Id probatur 1. Verbis
Apostoli supra citatis: dicit enim, Nos in Christo Cir-
cumcisi. Circumcisione quæ fit sine manibus, dum corpus car-
nis peccato obnoxia eximimur per Circumcisionem Christi. do-
cere vult hæc sententia Paulus nullum nunc esse Cir-
cumcisi. 1. intransactum fructum aut usum, quia in Chri-
sto iam completum est quod per eum fuit adumbratum.
Ad explicandam autem sententiam hanc statim sub-
iicit ei per Baptismum conuersus esse eum Christum quibus
verbis declarat Baptismum complementum & per hunc
esse complementum & veritatem Circumcisionis, eum v-
nam eandemque rem nobis significet Baptismus, quam
patribus olim significabat Circumcisio, circumcissionem
scilicet spiritalem quam in nobis perficit Christus.

Hoc

Col. 2.11.

Hoc saltem interest, quòd rei exhibitæ signum est baptis-
 mus, quam absentem figurabat Circumcisio. Itaq;
 docemur ex hoc loco Pauli, Baptismum esse id Chris-
 tianis, quod antè circumcisio fuerat Iudæis. *1. Baptis-
 mum circumcisioni substitutum esse & hoc ostendit, quòd ut
 Circumcisio, sic & Baptismus signum est receptionis in Eccle-
 siam.* Nam sicut infantes Iudæorum & profelytorum,
 nati utpote ciues Ecclesiæ, ex gratia circumcideban-
 tur: adulti verò tum demum admittebantur ad circū-
 cisionem cum professi essent Iudaismum: sic etiam
 Christianorum infantes baptizantur statim, adulti
 verò non nisi post professionem veræ doctrinæ Chri-
 stianæ, cuius professionis loco infantibus est quòd na-
 ti sunt in Ecclesia. Sunt & aliæ rationes præter testi-
 monia sacrarum literarum, ab usu præsertim Baptis-
 mi desumptæ, quibus confirmari potest, Baptismum
 Circumcisioni successisse. Succedere autem sacramē-
 to, est præcedente abolito in eius locum substitui, &
 quidem ut eundem habeat usum & finem, quem ha-
 bebat Sacramentum prius, atq; ut habeat insuper idē
 significatum. Sic baptismi est eadem res significata
 quæ fuit olim Circumcisionis. Deinde non minus per
 Baptismum Ecclesiæ ciues recipiuntur, & ab omnibus
 aliis hominibus discernuntur, quàm fiebat olim per
 Circumcisionem. *Ob. Si Circumcisioni successit Baptismus
 etiam hodierno die tantum masculi sunt baptizandi, servatis
 circumstantiis circumcisionis.* *Resp.* Circumstantiæ nunc
 non sunt determinatæ sicut tunc: quia & hæc sunt spe-
 cialia, quæ possunt sine violatione mandati omitti.
 Vniuersale autem est, quòd liberi piorum hoc sym-
 bolo debent inseri in Ecclesiam, siue id fiat statim
 octavo die, siue statim post partum.

*8. Quando baptismus cum circumcissione coniun-
 gatur, & quid ab ea differat.*

Conueniunt circumcisio & baptismus. *1. Fines prin-
 cipali, cū utroq; obsignetur promissio gratiæ per
 Christum, quæ omnib; temporib; est eadem. 2. Vtque*
fit

fit receptio in Ecclesiam. 3. Vtroque significatur regeneratio. Circumcisi estis in Christo circumcissione qua fit sine manib. Col. 2. 11.

Differtur circumcissio & baptisus, 1. *Ritu: non n. sunt iidem circumcissionis & baptismi ritus. 2. Circumcissio (ex parte Dei) promittebat gratiam propter venturum Messiam, baptisus propter exhibitum. Circumcissi propter exhibendum, baptizati propter exhibitum Christum recipimur in gratiam. 3. Circumcissio habebat promissionem de beneficio etiam corporali, id est, erat testimonium etiam Deum usque ad aduentum Messie certam Ecclesie sedem daturum in terra Chanaan. Baptisus in specie nullam habet promissionem temporali beneficii. 4. Circumcissio (ex parte nostri) obligabat ad observationem totius legis ceremonialis, forensis, & moralis. Baptisus nos tantum obligat ad fidem & penitentiam, id est, ad observandam legem duntaxat moralem. 5. Circumcissio erat instituta populo Israelitico: Baptisus omnib. gentib. est institutus volentib. ad Ecclesie societatem pervenire. Circumcissio usque ad aduentum Messie durare debuit: Baptisus permanebit ad finem usque mundi.*

THESES DE BAPTISMO.

1. **B**aptisus est novi Testamenti Sacramentum, quo Christus fidelibus, aqua in nomine Patris, Filii, & Sp. S. baptizati, restat peccatorum omnium remissionem S. S. donationem, in Ecclesiam & in suum corpus infusionem: & ipsi vicissim profitentur se hæc beneficia à Deo accipere, & propterea illi deinceps vivere & servire velle & debere. Est & idem Baptisus per Ioa. Baptistam inchoatus, & per Apost. continuatus: eo quod ille in Christum passum & resuscitandum, hi verd in passum & resuscitatum baptizantur.

2. **F**inis instituti à Deo Baptismi primus est, ut Deus per eum significet & testetur, quod sanguine & Spiritu sancto mundes baptizatos à peccatis, in sui corporis Christi inserat, & omnium eius beneficiorum participes faciat. 2. *Vi Baptisus sit solutio receptio seu acceptio singularum in Ecc. adhibitorum, & cum distinctione ab omnibus sectis. 3. Vi sit publica*

& solennis professio nostræ in Christum fidei, & obligationis ad fidem & obedientiam erga ipsum. 4. Vt sis admonitio de merfione in afflictiones, & de emersione ac liberatione ex illis.

3. Testandi autem sen obfignandi vim habes Baptismus ex præcepto Dei, & ex promissione gratiæ à Christo addita huic ritui legitime usurpato. Christus enim per manum Ministrorum nos baptizat: sicut per os ministrorum alloquitur.

4. Estigitur in Baptismo duplex aqua: Externa visibilis quæ est elementaris: & Interna inuisibilis, cælestis, quæ est sanguis & Spiritus Christi: Duplex item ablutio, Externa visibilis & significans, scilicet aqua aspersio sen effusio, quæ est corporalis, hoc est membris & sensibus corporis percipitur. Et Interna, inuisibilis, & significata, videlicet remissio peccatorum, propter effusum Christi pro nobis sanguinem, & nostri per S.S. regeneratio, & in corpus ipsius insusio, quæ est Spiritualis, hoc est fide & Spiritu percipitur. Duplex denique administer baptismi: externus externi, qui est minister Ecclesiæ, manu sua baptizans nos aqua: Internus interni, qui est ipse Christus, sanguine & spiritu suo nos baptizans.

5. Neque aqua in sanguinem aut Spiritum Christi mutatur, nec in aqua aut eodem loco cum aqua, adest Sanguis Christi. Nec eo perfunduntur visibiliter corpora eorum qui baptizantur: nec Spi. S. substantia aut virtus sua in hac aqua magis est quàm alibi: sed in legitimo usu baptismi operatur in cordibus eorum qui baptizantur, & ea spiritualiter Christi sanguine aspergis ac lauat: & hoc symbolo externo visitur tanquam instrumento, & tanquam verbo seu promissione visibili ad fulciendam & excisandam fidem baptizantium.

6. Cum igitur in Baptismo dicitur lauacrum regenerationis esse, aut nos saluos facere, aut peccata ablueri, intelligitur, Baptismus externus esse symbolum interni, hoc est, regenerationis, salutis, & ablationis Spiritualis: & hic cum illo in omni usu baptismi legitime coniunctus esse dicitur.

7. Sic tamen in baptismo peccatum aboletur, ut à reatu træ Dei & pœnarum æternarum condemnatione liberemur, & renouatio per S.S. in nobis inchoetur: sed reliquiæ peccati vsque ad finem huius vitæ manent.

8. Legitimè autem accipiunt Baptismum omnes & soli renati aut renascentes, Baptizati in eos fines, in quos à Christo est baptismus institutus.

9. Legitimè administrat Ecclesia baptismum omnibus & solis quos ipsa in venatorum & membrorum Christi numero habere debet.

10. Cum etiam infantes Christianorum de Ecclesia sint, in quam recipi & adscribi Christus voluit per baptismum omnes ad se pertinentes, & proinde Baptismus subrogatus sit Circumcisioni, qua tam infantibus quàm adultis ad semen Abraham pertinentibus iustificatio, regeneratio, & in Ecclesiam receptio obsignabantur per & propter Christum futurum, sunt in Baptismo per & propter Christum exhibiti, ac proinde nemo aquam prohibere possit, quo minus baptizentur qui S. S. corda ipsorum purificantem receperunt: infantes etiam eos baptizari necesse est, qui vel in Ecclesia nascuntur, vel competentibus in eam transeunt.

11. Sicut promissio Evangelij, sic Baptismus indigne, id est, ante conversionem acceptus, penitentiam agentibus est rarus & salutaris, atque usus eius prius illegitimus, nunc ei sit legitimus.

12. Neque impietas ministri irritum facit Baptismum, modo in promissionem & fidem Christi fiat: ac proinde etiam ab hæreticis baptizatos Ecclesia vera non rebaptizare, sed vera de Christo & de baptismo doctrina informare debet.

13. Ac velut semel initum fœdus cum Deo etiam post peccata deinde commissa perpetuò ratum est resipiscantibus: ita & Baptismus semel acceptus in omnem vitam resipiscentes de peccatorum remissione confirmat, ac proinde nec iterari debet, nec in finem usque differri, quasi sic demum à peccatis mundalet, si nulla post eum acceptio committuntur.

14. Neque autem omnes qui baptizantur aqua, sine adultis, sine infantes, gratia Christi sunt participes. Libera enim est æterna Dei electio, & ad regnum Christi vocatio.

15. Neque etiam omnes, quicumque non baptizantur à gratia Christi excluduntur. Non enim privatio sed contemptus Baptismi ex fœdere Dei cum fidelibus, & eorum liberis iniunctis.

16. Cumque

16. Cumque Sacramentorum administratio sit par: ministerij Ecclesiastici, qui ad hoc non sunt vocati, ac praesertim mulieres, baptizandi potestatem sibi sumere non debent.

17. Ritus ab hominibus affusi Baptismo, ut aquae consecratio, cerei, exorcismi, chrismas, sal, cruces, spuma, & signa sunt similia, in Ecclesia Christi, tanquam Sacramenti depravatio merito deputantur.

DE CIRCVMCISIONE.

Ostiores quæstiones dux de baptismo superius explicatae, sunt etiam doctrinæ de circumcisione communes, & quæ de circūcisione dici possunt, non incommodè subiunguntur doctrinæ de baptismo. Restat igitur ut paucis explicemus quæstiones de circūcisione potissimū obseruandas. Hæ sunt,

1. Quid sit circūcisio.
2. Qui sint circūcisionis fines.
3. Cur abolita sit.
4. Cur Christus circūcisus sit.

I. Quid sit circūcisio.

Circūcisio est ritus, quo circumcidebantur omnes masculini in populo Israelitico ex mandato Dei, ut iste ritus esset sigillum inisi fœderis cum posteritate Abrahami. Aliis gentibus, non Iudæis, liberum erat circumcidi vel non circumcidi.

Notandum hic est, Triplices fuisse veteris Testamenti homines. 1. *Israelitæ*, qui ex Abrahamo progeniti erant, & omnino tenebantur ex Lege obseruare Circūcisionem & Ceremonias. 2. *Erant Prophetæ*, qui ex gentibus conuersi erant ad Iudæos, & magis ac magis, conformandæ fidei suæ causâ, subiiciebant se circūcisioni, & toti legi ceremoniali. 3. *Conuersi ex gentibus*

gentibus ad Iudeos: sed non observantes ceremonias. Nam gentibus & Prosclitis liberum erat servare vel non servare circumcissionem & ceremonias. Dicebantur & hi posteriores *Viri religiosi*, qui tantum doctrinam & promissiones Dei amplectebantur.

Obiect. Soli mares circumcidebantur: ergo excludebantur femina à federe gratiæ. *Resp.* Fœminæ comprehendebantur in marium circumcissione: & Deus parcebat infirmiori sexui. Erat iis satis ex piis prognatas esse.

2. Qui sunt circumcissionis fines.

Instituta fuit circumcisio. 1. *Ut esset signum gratiæ Dei* erga posteros Abrahami, & quidem dupliciter: primo quod per Messiam venturum Deus reciperes credentes: Secundò quod terram Chanaanis esset daturus, & ibi certam sedem Ecclesiæ usq; ad adventum Messiae concessurus. 2. *Ut esset obligatio Abrahami usq; seminis ad gratitudinem, siue ad fidem & penitentiam*, adeoque ad servandam totam legem. 3. *Ut esset distinctio populi Iudaici ab aliis gentibus & seclis.* 4. *Ut esset sacramentum initiationis & receptionis in Ecclesiam.* 5. *Ut esset accusatio & significatio immunditiæ.* Ritus ille docebat omnes homines esse peccatis obnoxios & immundos. 6. *Ut signum esset, quod ostenderes & significares modum liberationis propter Christum venturum non aliunde quàm ex Abrahami sanguine nasciturum.*

3. Cur abolita sit circumcisio.

Abolita est circumcisio. 1. *Quia res significata est exhibitæ.* Nam & inter alia significabat promissum patribus Messiam suo tempore tandem venturum, & nostro nomine naturam nostram assumpturum. 2. *Quia instituta erat circumcisio ad discretionem populi Iudaici ab aliis omnibus gentibus*, nunc verò Ecclesiæ discrimine illo sublato ex omnibus gentibus colligitur. Nunc verò Symbolum Baptismi nobis idem præstat quod illis circumcisio. Deinde, sicut Circumcisio erat signum receptionis in populum Dei: sic nobis Baptismus

est primanota discernens Ecclesiam ab impiis.

15. *Cur Christus circumciscus sit.*

Circumciscus est Christus. 1. *ut significaret se esse etiam illius circumcisi populi membrum.* 2. *ut ostenderet se recepisse nostra peccata in sese ut pro iis satisfaceret.* 3. *ut testaretur se integrè & perfectè nostro nomine legem implere.* 4. *Circumcisio Christi erat etiam pars humiliationis & doloris.*

DE COENA DOMINI.

Veriones præcipue:

1. *Quid sit Cæna Domini.*
2. *Qui sint eius fines, vel quare sit instituta.*
3. *Quid à Baptismo differat.*
4. *Quis sit sensus verborum Institutionis.*
5. *Quodnam sit discrimen inter Cænam Domini & Missam Papistarum.*
6. *Quis sit Cæna legitimus usus.*
7. *Quid in Cæna accipiant impij.*
8. *Qui ad Cænam accedere debeant & admitti.*

1. *Quid sit Cæna Domini.*

Primùm videbimus quibus nominibus appelletur Cæna Domini: postea quid sit paucis definimus. Hæc actio, vel ceremonia, vel ritus à Christo institutus paulò ante mortem, vocatur *Cæna à prima eius institutione*: hoc est propter originem huius instituti ritus, vel propter tempus quo instituta est hæc ceremonia, quam temporis circumstantia Ecclesia nunc mutauit. Vocatur *item synaxis propter conventum Ecclesie*, quia conveniunt aliqui siue pauci, siue multi in Cæna peragenda: nam in prima actione erant discipuli, eis dicitur, *Accipite hoc, & dividite, inter vos.* Necessè est igitur ibi plures fuisse, id quod & apparet ex repetita

tita ab Apostolo institutione. I. Cor. II. Quo loco ad extremum etiam subiungit, *quum convenitis ad vescendum alius alium expectare* : & convenire plures oportere ad celebrandam Cœnam, demonstrat satis evidenter hic Cœnæ finis, quod nimirum illa sit symbolum, atque adeo vinculum dilectionis. Quoniam unus panis unus corpus multi sumus. Vocatur denique eucharistia, quia est ritus gratiarum actionis. Postremo & Sacrificium vocatur, quia est commemoratio beneficij Christi propitiatorij. Tandem vocata est etiam *Missæ*, ab oblatione, vel à dimissione cœtus post con-
 cionem publicam.

LUC. 22. 17.

I. COR. 12.
33.

I. CO. 10. 17.

Iam ad Cœnæ Dominicæ definitionem veniamus. Cœna Domini est ceremonia seu sacramentum à Christo institutum fidelibus, in ipsius memoriam, quo mihi & omnibus fidelibus, Christus certo promissit & obsignat, primo suum corpus pro me in cruce oblatum, & fractum, & sanguinem suum pro me effusum esse tam verè, quàm oculis meis video panem Domini mihi frangi, & calicem similiter mihi distribui: Deinde se sui ipsius corpore crucifixo, atque effuso sanguine tam certo meam animam pascere ad vitam æternam, quam certo meum corpus pascitur pane & calice Domini ex manu ministri sumptis, quæ mihi tanquam certa corporis & sanguinis Christi sigilla porriguntur. Poterit & hoc modo brevius definiri. Cœna Domini est distributio & sumptio panis vini-
 que, mandata à Christo fidelibus, ut his symbolis testetur se pro ipsis corpus suum morti tradidisse, & sanguinem effu-
 disse, & dare ipsis ea edenda & bibenda ut sint ipsis cibus & potus vite æternæ, atque ut eo etiam testentur se velle in ipsis habitare in æternum. Deinde ut vice versa iisdem symbolis ipsos obligaret ad mutuam dilectionem, quod Christus nobis dat corpus & sanguinem suum. Præter ipsum Christum apud Euang. id confirmat etiam Paulus, qui manifestè dicit, Poculum benedictionis cui benedicimus, nonne est communio sanguinis Christi?

I. CO. 10. 16.

Porro signa sunt in hoc sacramento panis & vinum, panis fractus & manducatus: vinum distributum &

sumptum. *Res autem significata. 1. Fractio corporis, & sanguinis Christi effusio. 2. Unio nostri cum Christo per fidem, ita ut ex eo hauriamus vitam æternam, & participes fiamus ut ipsius Christi, sic & omnium beneficiorum, quemadmodum palmites fiunt participes vitæ vitis. Admonemur de hac cōmunionem nostri cum Christo, primū ipsa analogia, deinde & addita promissione. Ac duo potissimū nobis proponit analogia. 1. Sacrificium Christi, 2. Communionem cum Christo, quia non tantū panis frangitur, sed & nobis datur ad edendum. Fractio autem panis est pars ceremoniæ, cui responderet pars significatæ rei. Hoc discrimen Paulus testatur quum ait: *Hoc est meum corpus quod pro vobis frangitur.* Hic acceptio & esus est pars ritus, cui respondet significatum: videlicet esus corporis Christi. Hæc autem res diuina, nempe fractio & communicatio corporis Christi duabus de causis signatur & confirmatur per hanc ceremoniam, scilicet fractionem & sumptionem panis. 1. quia Christus præcepit his ritibus debemus non minus credere quàm si Christus nobiscum loqueretur. 2. Quia addis promissionem, quæ seruantes hō ritus vera fide debent esse certi se habere communionem cum Christo. Additur vinum, ut perfectionē salutis in eo esse sciremus, neq; quicquam esse quod desiderari possit. Vinum distinctum est à pane, ut mortis violentiam significaret, quia sanguis eius diuulsus est à corpore.*

2. *Qui sunt carne Domini fines.*

Fines propter quos instituta est Cœna Domini sunt. 1. *Vt sit confirmatio fidei, id est, testificatio certissima communicationis & unionis nostræ cum Christo* quia Christus nobis testatur per signa quod ipse tam verè suo corpore & sanguine nos ad vitam æternam pascat, quàm verè symbola Domini è manu ministrī accipimus. Atq; hæc testificatio dirigitur ad vnumquēq; vera fide symbola percipientem: quin & symbola sic accipimus è manu Ministrī, ut potius ea ipsa Dominus per ministros nobis porrigat. Vnde etiam

Christus

1. CO. 1. 24.

Christus dicitur plures discipulos baptizasse quàm Ioannes, quum tamen id faceret per suos Apostolos, & alios Ioan. 4. 1.
discipulos. 2. Vt sit publica distinctio, seu nota discernens Ecclesiam ab alijs omnibus gentib. & sectis. Instituit enim Cœnam suam Dominus discipulis suis, non alijs. 3. *Vt sit iustificatio nostra erga Christum & totam Ecclesiam: nempe confessio publica fidei nostræ atq; obligatio solennis ad gratitudinem ac celebrationem huius beneficii.* Probatum utrumque verbis istis Christi, *Hoc facite in mei recordationem.* Hæc recordatio sumitur primò, Pro fide in corde: deinde pro gratiarum actione & publica confessione. 4. *Vt sit vinculum congressuum Ecclesiæ: quia est instituta Cœna, ut fiat ac celebretur in congregatione, eaque vel magna vel parva.* Ideo Cœna (sicut dictum est) vocatur *synaxis*; & manifestè Christus præcipit, *Bibite ex eo omnes.* Item Paulus, *omnes convenitis ad vescendum, alij alios expectate.* 5. *Vt sit vinculum dilectionis* quoniam Cœna testatur omnes fieri membra Christi sub vno capite: quomodo & Paulus. *Quoniam unus panis unus corpus multi sumus: nam omnes unus panis sumus participes.*

Luc. 22. 19.

Mat. 26. 17.

1. Cor. 11. 33.

2. Cor. 10. 17.

Ex his colligimus, cœnam Domini ab vno solo non debere celebrari: 1. *Quia est Communio & Communionis symbolum.* 2. *Quia est gratiarum actio, & omnes Deo gratias agere debemus, & per consequens qui se indignum iudicat ut Cœnæ Dominicæ cum alijs communiceet, fateatur simul se non esse idoneum ad gratias Deo agendas.* 3. *Quia Christus cum beneficijs suis nullius est proprius, sed omnium communis.* 4. *Christus communicans omnes dimittit eos suos, etiam Iudæos.* 5. *Quid quidam abstinent à Cœna sit ex malo quodam mori, quia putant se non satis dignos.* Omnes digni sunt qui credunt se morte Christi à damnatione æterna liberatos, & in pietate proficere cupisse. In summa, Si ab vno tantum cœna sumitur, id sit contra usum, appellationem, institutionem & naturam Sacramentorum.

Ob. Christus in verbis Cœnæ ponit principalem finem Cœnæ

na, Recordationem sui: Ergo Cæna finis principalis poni non debet confirmatio fidei. Resp. Non valet consequentia à positione totius ad negationem partis. Recordatio enim Christi totum est, quo comprehenditur tum confessio, tum obligatio solennis ad gratitudinem, tum etiam confirmatio fidei. Imo per inuersionem sic infero, quia Recordatio est Cæne, idè est confirmatio fidei: quia item Christus nobis proponit illam ceremoniam seu ritum qui nobis esse debet Recordatio, utique proponit etiam confirmationem fidei, quæ nihil aliud est quàm recordatio Christi & eius beneficiorum. *Ob. Spiritus Sanctus confirmat nostram fidem, Ergo non Cæna. Resp.* À positione causæ vnius principalis ad remotionem instrumentalis, non valet consequentia.

3. Quid à Baptismo cæna differat.

Cæna differt à Baptismo. 1. *Ceremoniis aut ritibus. 2. Circumstantiis institutionis & usus, seu ceremoniarum significationibus.* Baptismus est signum initi scederis inter Deum & fideles. Cæna signum est scederis illius continuandi: vel, Baptismus est signum regenerationis & ingressus in Ecclesiam: Cæna signum est nutritionis, mansionis, conseruationis eorum qui semel ingressi sunt in ecclesiam. Oporteret primum nasci hominem Spiritu Christi nouum sicut naturalem: atque eius regenerationis signum est Baptismus. Deinde hominem iam sensum oportet nutiri corpore & sanguine Christi, cuius nutritionis signum est Cæna. Interim vnus & idem Christus est qui nos ad vitam æternam & regenerat & nutrit. Et si verè eadem est Christi participatio, nimirum Ablatio peccatorum per sanguinè Christi, quæ representatur in baptismo: & Manducatio ac bibitio corporis & sanguinis Christi, quæ nobis confirmatur in Cæna, tamèn illa significatio obsignatur unctione corporis in aquam Baptismi. Hæc verò manducatione & bibitione panis & vini designatur & obsignatur in Cæna illa coque-
sacramentorum

sacramentorum non est diuersa, quia idem est sanguine Christi ablui & bibere sanguinem Christi. Modus autem obsignandi vnā eandemque rem est diuersus. 3. *In Baptismo requiritur confessio fidei & pœnitentia in adultis, in infantibus satis est si nati sunt in Ecclesia.* Cū idē nati in Ecclesia censeantur pro regeneratis, aut membris Ecclesiæ, quia habent inclinationem ad fidem & pœnitentiam. *At in cœna est addita conditio probationis sui ipsius & commemorationis mortis Domini.* Hoc facite ad me recordationem. Probet quisque seipsum. Baptismus igitur toti Ecclesiæ debetur: infantibus, utpote fidelium, non minus quā adultis Christo nomen dantibus. Cœna solis credentibus & pœnitentiam agentibus debetur. 4. *Baptismus debet præcedere, Cœna sequi:* vnde in veteri Ecclesia post concionē admitterebantur excommunicati, item obsessi, & qui nondum satis intelligebant fundamenta religionis, aut qui nondum erant baptizati. Sic olim nondum circūcisi non seruabant sacrificia aut ceremonias. Quōd si verō baptizati, priusquam ediderint confessionem fidei & pœnitentiæ, nondum ad Cœnam sunt admittendi, multō min⁹ qui baptizati porcorum & canū instar viuunt. 5. *Baptismus non iterandus est, sed semel tantū accipiendus: Cœnam sæpe debemus accipere,* quia Baptismus est signum receptionis in Ecclesiam, & in fœdus: fœdus autem semel initum non fit irritum agentibus pœnitentiam, sed semper manet ratum. Cœna est confirmatio fidei de æterna fœderis duratione: confirmatio hæc necessaria est, & proinde cœna sæpius iteranda. Hinc est quōd de Cœna dicat Apostolus: *Quotiescūq; ederitis panem hunc, & poculum hoc biberitis, mortem Domini annūciabitis in.* De baptismo autē dicit: *Nā quisquis baptizatus fuerit in Christo Iesum, in mortem eius se baptizat.* Et Christus, *Qui credideris, & baptizatus fueris, seruaberis.* Et quoniam cœna etiam ideo instituta est, ut fiat in ea publica commemoratio & annuntiatio mortis Christi, sæpius celebranda est.

Luc 22. 19.
1. CO. 11. 18.

1. CO. 11. 26.
Rom. 6. 3.
Mar. 16. 16.

6. *Quis sit sensus verborum institutinis cene Domini.*

Hic utraq; illa quaestio continetur admodum odiosa de sensu verborum Christi in Cœna. Meruisti cum Synuistiis pariter gloriantur à se Christi verba simpliciter accipi. Sed neutri præstant id quod se venditant. Ea enim vera verborum est simplicitas & proprietates, cui ad iustam intelligentiam & interpretationem neque addendum, neque adimendum est quicquam, nihil etiam immutandum. Quotquot enim cum, in, sub pane corpus Christi esse statuerunt, Christi verbis addunt & à simplicitate recedunt. Nam si quod Christus dixit, est simpliciter retinendum, nec admittendum est quod non dixit, Panis est simul panis & Christi corpus sed simpliciter ac solum, Panis est Christi corpus. Nō dixit, Corpus meum est cum, vel in, vel sub pane: vel panis simul panis & corpus meum est: neque addit ut isti de suo addunt, realiter, substantialiter, corporaliter: sed nuda ista sua de pane protulit verba, hoc est corpus meum. Nec Meruisti suam sententiam è verbis Christi simpliciter acceptis habent desumptam, nempe quod ex pane fiat Christi corpus, vel panis in corpus Christi mutetur. Etenim ipsorum commentum hoc est. Non enim Christus dixit, Panem iam factum esse, vel fieri, vel futurum, sed simpliciter dixit panem esse corpus suum: ubi nulla potuit intercedere mutatio, dummodo verba Christi simpliciter accipiantur. Ergo falso persuadent populo quod simpliciter proprietate verborum Christi insistant, quā multipliciter & longissimè inde recedant.

Verus igitur sensus verborum diligenter considerandus est. Marth. 26. & Luc. Institutionem cene Domini præcipue describunt, & præter hos non minus luculenter Apostolus, qui sic ait 1. Cor. 11. v. 23. 24. 25. 26. Ego accepi à Domino quod tradidi vobis, Dominum la sum, scilicet ea nocte qua proditus est accepisse panem, & gratias actis fregisse ac dixisse, Accipite, edite, Hoc est corpus meum quod pro vobis frangitur. Hæc facite ad mei recordationem. *Idem & poculum postquam calasset, dicens: Hæc*

poculum

poculum est Nouum illud testamentum per meum sanguinem: hoc facite. quotiescunque biberitis ad mei recordationem. Quotiescunque enim ederitis panem hunc, & poculum hoc biberitis, mortem Domini annuntiabitis usque quod veneritis. Hæc explicabimus breuiter, ac deinde veris ac firmis argumentis demonstrabimus.

Ea nocte. Hæc circumstantia additur, vt sciamus Christum voluisse in vltima cœna paschali cœnam suam instituere vt ostenderet, 1. *Veteribus sacrificiis iam finem imponi, & se noui substituere sacramentum, quod succederet & seruaretur illo paschali abolito.* 2. *Vt idem significaretur, excepto tamen discrimine temporis.* Nam Pascha significabat futurum & immolandum Christum, cœna verò Christum immolatum. *Ob.* Atqui cum institueretur cœna, Christus erat immolandus. *Resp.* Iam tunc instabat immolatio Christi: Horis enim paucis post immolatus est, & debebat cœna deinceps significare Christum immolatum. 3. *Vt maiorem assensionem causæ quare institueris, in discipulis & in nobis excitaret, & vt admoneremur quàm serio velis Christus nobis commendatam esse hanc cœnam: cum nihil ante mortem nisi maxime serium egeris.* Ideo in ipso articulo antemortem instituit: est enim veluti testamentum & extrema testatoris voluntas: vnde additur, *Ea nocte qua proditus est.*

Accepit panem. nempe panem azimum non fermentatum quo tunc vescabantur in mensa. Per accidens concurrebant institutio Cœnæ & azymus panis: non igitur præscriptis certam rationem coquendi panem cœnæ Dominicæ. Interim panis cœnæ Dominicæ differt à pane communis: hic enim sumitur ad nutritionem, corpus: ille ad animæ nutritionem est, ac confirmatio opem fidei. Notandum verò, quod panem mensa dicitur accepisse. Non igitur corpus accepit, nec accepit suum corpus in pane, cum pane, sub pane.

Gratis agit. Agebat de peracto officio in terris (restante tamen actu vltimo) quoddam patriis hominum redemptionis placuisse, vel quoddam Pascha typicum esse.

esset abolitum, & significatum Pascha iam esset exhibitum, vel denique pro admirabili collectione & conseruatione Ecclesie gratias egit.

Fregit. Panem scilicet, quem sustulit de mensa, & vnum inter multos distribuit, non aliud quippiam inuisibile latens in pane. Corpus non fregit, sed panem, quomodo Paulus ait, *Panis quem frangimus &c.* Vnum verò panem inter multos distribuit, quoniam vnum corpus multi sumus. At fregit hunc panem. 1. *Propter passionem & separationem corporis Christi ab ipsius anima.* Itaque fractio panis ceremonia est necessaria, tum propter significationem, tum propter confirmationem: ac proinde etiam retinenda est hæc ceremonia, idque 1. *Propter mandatum Christi.* 2. *Propter nostram consolationem,* ut sciamus corpus Christi tam certo pro nobis crucifixum, quàm certo videmus panem frangi. 3. *ut eximatur ex animis opinio de transubstantiatione, & consubstantiatione.*

Accipit. Hoc mandatum pertinet ad discipulos & ad totam Ecclesiam noui testamenti. Vnde liquet, 1. *Missam non esse Carnem Domini, sed priuatam sacrificanti.* 2. *Nos non debere otiosos esse carnae spectatores, sed eam accipere.* 3. *Carnem Domini non esse celebrandam nisi in carnis alio.* 4. *Carnem esse signum ex parte Dei.*

Hoc est corpus meum. Hoc, id est hic panis. *Ob.* Tunc fuisset dicendum, *non tu.* Resp. *non,* id est, res hæc quam habeo in manibus. Ita illud esse intelligendum constat ex his rationibus. 1. *Nihil Christus nisi panem accepit, panem fregit, fractum panem discipulis suis dedit mandandum.* 2. *Paulus disertè dicit, Panis quem frangimus nomen est communio corporis Christi.* 3. *De vino hoc dicitur, Hoc poculum est nouum illud testamentum.* Eodem igitur modo dicitur, *Hoc, id est, hic panis, est corpus meum,* id est, symbolū corporis mei, quod frangitur ac traditur in mortem. Absit igitur ut dicamus Christum se cepisse panem visibiliter, & corpus inuisibiliter. Obstruendum est quoddam non dicat, *In hoc est corpus meum:*

aut hic panis est corpus meum inuisibile: sed, Hic panis est corpus meum.

Quod pro vobis, Discipulis meis, hoc est, in vestram salutem.

Frangitur. Obiect. Atqui Christi corpus non erat tunc est fractum. Responsio. Respicit ad significationem fractionis panis. Hæc autem fractio significat dolores ac dilaniationem corporis Christi, & diuulsionem animæ & corporis in duas partes. Vt enim frangitur panis in duas partes: sic anima & corpus Christi diuulsa inter se fuerunt.

Hoc facite. scilicet congregati accipite panem, agite gratias, distribuere. Intelligit totam actionem quam præcipit, & quidem nobis credentibus, non Iudeis, qui ipsum erant crucifixi.

Ad mei recordationem. Id est, cogitantes mea beneficia quæ vobis præstiti, & quæ vobis per hos ritus in memoriâ reuocantur, ac verè etiam sentientes in corde me dare vobis hæc mea beneficia: ac proinde ea celebrantes publica confessione coram deo, Angelis, imò etiam coram hominibus: atque ita mihi gratias agentes. *Recordatio* est totum, cuius partes sunt recordatio beneficiorum Christi: fides, qua Christum & ipsius meritum nobis applicamus: gratitudo, seu confessio publica beneficiorum Christi. Non itaque sequitur: Christus instituit cœnam ad recordationem sui: Ergo non ad confirmationem fidei. Non minus frivola est hæc obiectio, quam si dicant: Spiritus sanctus confirmat nostram fidem; Ergo non cœna. Non enim valet consequentia à positione vnius principalis causæ, ad remotionem instrumentalis causæ. Ita nec valet consequentia à positione totius ad negationem partis. *Recordatio* enim complectitur cogitationem beneficiorum Christi, fidem & gratiarum actionem. Nā per symbola monet nos Christus sui, & suorum beneficiorum, ac fiduciam in se nostram excitat in nobis &

stabilis per symbola. Deinde ex illa cogitatione beneficiorum Christi sequi debet ut ipsi gratias agamus etiam publice.

Hoc poculum est nouum illud testamentum, siue fœdus. *Græce διαθήκη* quod sumitur pro Hebræo *berith*. Dicitur autem fœdus nouum, id est, renouatum, vel (ut vno verbo complectar) impletum. Atque hoc nouum fœdus est reconciliatio cum Deo, communio Christi & omnium eius beneficiorum per fidem in Christi sacrificium iam peractum, sine obseruatione ceremoniarum veteris Paschæ. *Cena* vocatur omni fœdus, quod illa fœderis huius signum sit & sigillum, reconciliationem nostri cum Deo, nostramque cum Christo coniunctionem (quæ per fidem fit) nobis obsignans. Appellando autem nomen fœdus cenam, primò complectitur tum promissionem tum conditionem, quæ in ipsa promissione exprimitur, scilicet *et penitentiam*: vnde etiam sequitur *Cœnam* ideo quoque institutam, ut sit obligatio nostri ad vitam Christianam. Deinde facit *anthesisin* inter nouum fœdus, & fœdus, quod erat Pascha, cum suis ritibus. Nam *cena* significabat immolatum Christum: Pascha Christum significabat immolandum. Non parua tamen est vtriusque conuenientia. Nam vtrumque nostri cum Christo reconciliationem significat.

Per merum sanguinem, qui effunditur pro vobis in remissionem peccatorum. *Hæmulio* sanguinis Christi est meritum propter quod per fidem apprehensum accipimus remissionem peccatorum.

Quotiescumque, cuiusdamis. Ergo *cena* sæpius est iteranda. *Propter verba institutionis*. Propter scopum institutionis, quia debet fieri ad recordationem Christi.

Mortem Domini annuntians. Id est, credite Christum mortuum esse & quidem pro vobis. deinde id proste totini publice coram omnibus.

Næquid veneris. Ego debet observari usque ad finem mundi: nec est expectanda alia forma externa usque ad iudicium.

Verba

Verba institutionis hæcenus explicata magis illustrari possunt ex his verbis Apostoli, *Poculum benedictionis cui benedicimus, nonne est communio sanguinis Christi? Panis quem frangimus, nonne est communio corporis Christi?* Poculum benedictionis, id est poculum gratiarum actionis, quod scilicet in hunc finem accipitur ut agamus gratias Christo pro morte & passione. *Communio corporis*, item *communio sanguinis*, est, per fidem Christi & omnium eius beneficiorum fieri participem eodem Spiritu, qui in Christo est, in nobis existente & efficiente in nobis eadem, quæ in Christo efficit. *Panis & vinum est communio*, id est signum est communionis nostræ cum Christo. *Communio autem* (ut breuiter declarat Apostolus) *in eo consistit: Quod unum corpus multi sumus*. Inde facillimum est colligere *communionem illam non esse manducationem corporalem*. Etenim illa tantum fit per fidem & Spiritum sanctum. Christus est caput, nos membra: & nos omnes qui sumus membra communionem etiam habemus omnium beneficiorum Christi. Itaque commune est caput, communia beneficia, proinde communia membra sunt inter sese: vnde dilectio mutua.

Videmus iam quis sit verus sensus verborum institutionis, eorū præcipue de quib. maxima est controuersia, horum videlicet, *Hoc est corpus meum*: id est (ut veram sententiam paucis reperamus) Hic panis à me fractus & vobis datus, symbolum est corporis mei pro vobis dilacerati atque in mortem traditi, & ceterum sigillum vestræ mecum coniunctionis, ita ut qui crediderit & panem hunc ederit, ille verè & realiter suo modo edat corpus meum. Hæc nostra sententia, vel Christi potius, verissima est, & Evangelicæ veritatis maxime consentanea. Hic in primis oppugnatur, ac summa controuersia est de verbo & de sensu.

Aduersarij siquidem illa verba accipiunt, ut ex his consequi contendunt *corporaliter adesse & comedi corpus Christi*: interim non considerant illa verba sacramentaliter

taliter esse sumenda vel esse locutionem sacramentalem, eoque non accipiendam velut propriam & simplicem, qualis esset si inde colligeretur panem commutari in corpus Christi. Signo autem tribuitur hic nomen rei significatz, tum propter conjunctionem rei significatz, in usu legitimo, cum signo, tum propter analogiam signi cum re significata.

Accedamus autem ad argumenta quibus nostram sententiam veram esse confirmemus. Ea ferè triplicia sunt, qualia & in similibus controuersis esse solent. 1. *Quedam sumuntur ex natura rei subiecta*, id est intelligendo locutionem vt res patitur. 2. *Quedam ex analogia articulorum fidei*, seu ex collatione locorum, partiumue doctrinæ Christianæ: Spiritus enim sanctus est Veritatis Spiritus. 3. *Quedam sumuntur ex aliis locis Scripturæ similibus*, vbi eadem res verbis non controuersis proponitur.

1. *Genus argumentorum, quæ sumuntur ex Sacramentorum natura.*

Ipsa loquendi forma argumentum firmissimum suppeditat: panis est corpus Christi: atqui panis non est sua substantia corpus: (ideo enim consubstantiationem confinxerunt) Ergo est figurata locutio, eiusmodi nempe quæ est usitata sacramentis & explicata in ipsa institutione.

2. Sacramenta nihil aliud confirmant, exhibent, promittunt, obfigant, quàm verbum: In verbo nulla promissum manducatio corporalis vel oralis. Ergo &c.

3. In omnibus sacramentis, quando symbolis nomina vel proprietates rerum tribuuntur significatur nō præsertim rei corporalis, sed primùm similitudo rerum cum signis, deinde coniunctio rerum cū signis in usu legitimo: sed in hoc sacramento Christus symbolo, scilicet panis, nomen rei, corporis sui, tribuit: Ergo &c.

4. Communio Christi quæ in verbo & sacramentis promittitur non est corporalis: At communio Christi quæ datur in cana, est eadem cum ea quæ datur in verbo & omnibus

bus sacramentis. Ergo spiritualis in cœna communio est.

3. Sacramentorum omnium veteris & novi testamenti eadem est significatio. Minor patet, quia in omnibus promissionibus eadem beneficia nobis promittuntur quæ in Sacramentis. Sacramenta sunt verbum visibile. Idem promittuntur Sacramenta quod verbum. At Euan. docetur communio quæ fit per fidem. Maior exprimitur ab Apostolo, Per unum 1. CO. 12. 13.
Spiritus nos omnes in unum corpus baptizati sumus. Omnes in Mose baptizati sunt nube & mari, & omnes eandem escam spirituales ederunt. Obiect. Non est omnium sacramentorum eadem res significata. Nam in baptismo res est ablutio per sanguinem Christi: in cœna corpus & sanguis Christi. Resp. Res non est diuersa, quia idem est sanguine Christi abluere, & sanguinem Christi bibere. Modus autem significandi vnâ & eandem rem est diuersus, id est, vnus & eiusdem rei est diuersa similitudo per signa, vel vna eademque res habet similitudinem seu analogiam diuersam. Ergo sicut in Baptismo, item in Circumcisione & Paschate significatur & promittitur res spiritualis non corporalis: ita & hic in Cœna.

6. Natura omnium sacramentorum est vt symbola corporalis, res autem significatæ spiritualiter intelligantur, & vt res visibiles non sint res significatæ, sed tantum symbola ac pignora.

7. Imaginatio de corporali præsentiâ Christi sub pane toto genere diuersa est à ratione formali sacramenti. Ergo est repudianda. Antecedens probatur. Quia neque pro signo, neque pro re signata haberi potest. Signum vel sacramentum non est, quia non incurrit in sensum. Deinde nullam habet analogiam vel similitudinem cum re, id est, cum spirituali manducatione. Neque res signata dici potest, quoniam Scriptura de essentiali transfusione & commixtione reali carnis Christi cum nostris corporibus nusquam concionesur, nec vlla esse potest, nisi Eusychianorum & Schuenckfeldij deliria recipiamus. Nam Sacramenta de illis bonis tantum testantur & obfigurant quæ in Euangelij promissione continentur. Ergo nullus locus substantiali præsentiâ corporis in pane, tanquam præsens

suu inutili, relinquitur.

8. Sacramenta seu signa debent esse visibilia, adeo ut Sacramentum (inquit Erasmus) dici non mereatur, quod signo externo non peragitur. In hunc enim usum à Deo adhibentur, ut efficaciter, velut externis nostris sensibus demonstrent quod verbo promissum, & per Spiritum sanctum in cordibus nostris efficiatur ut sint assestabilia testimonia & pigora exhibitæ & applicatæ promissionis gratiæ. Hinc illud Augustini. Sacramentum est verbum visibile. Est inuisibilis gratiæ visibilis forma. Ergo nulla res sine actio inuisibilis, insensibilis, & præternaturalis, sacramenti vel ratione vel appellationem tribuere potest. Per consequens, qui volunt Christi carnem in, sub, vel cum pane esse, vel transsubstantiari, visibilem nobis eam eiusque sensibilem manducationem ostendat in carna, ne à veteribus dissentire videantur.

9. Inter Signum seu Sacramentum & rem significatam sine rem Sacramenti oportet esse analogiam. Nisi enim Sacramentum (inquit Augustinus) haberens quandam similitudinem eorum rerum quarum Sacramenta sunt, utique Sacramenta non essent. Iam si caro Christi quoque Sacramentum est, res verò Sacramenti inuisibilis gratia: quæ tandem erit inter hæc duo Sacramenta analogia & similitudo? cum autem nulla esse possit, efficitur carnem Christi Sacramentum dici non debere, ut ipse quæ tam si res ipsa Sacramenti quàm æterna salus, visibili pane tanquam symbolo, analogicè significata, Sacramentalis igitur, quæ ore naturaliter fit, manducatio, corpus Christi per se consideratum, physico aliquo respectu, non attingit, cui nimirum externa duntaxat symbola in sua propria natura obiciantur.

Aug. quærens quomodo panis sit corpus Christi & vinum sanguis: Ista (inquit) fratres, idcirco dicuntur Sacramenta, quia in illis, aliud videtur aliud intelligitur. Quod videtur, speciem habet corporalem: quod intelligitur fructum habet spirituale. Corpus ergo Christi si vis intelligere, audi Apostolum dicentem fidelibus: Vos estis corpus Christi & membra. Si ergo vos estis corpus Christi & membra, mysticum vestrum in mensa possumus est, &c.

Hec sunt ex natura rei subiecta deducta argumenta, scilicet intelligendo locutionem sicuti res patitur.

2. Genus argumentorum quae deducuntur ex analogia fidei.

Ficta sumuntur argumenta ex articulo de veritate humanae Christi naturae. 1. Christus assumptis naturam nostram habuit: nobis per omnia similes, excepto peccato. Haec ergo non potest in pluribus locis esse simul uno tempore, eo quod nec esse potest in eodem loco simul et in parte: quia solius naturae diuinae est, esse simul in diuersis locis. 2. Christi corpus est finitum ut possit verum corpus: est autem iam in caelo, ut probatur ex articulo de ascensione in caelum: Ergo corpus Christi non est in parte. Multi abutuntur hoc argumento amisso primo fundamento omnino necessario & vero: neque enim gloriae naturae humanae naturam tollit. Contrafacite me et videte. nam spiritus carnis et ossa non habet, prout me conspicitis habere. Aspicientibus ipsis electus est. 3. Si verum Christi corpus est infinitum, immisibile est et insensibile. Ergo quod videbatur, patiebatur, et agebas in terra, non eras corpus verum sed apparens: quia ne diuinitati quidem compescere potest, ut finis sit finis et infinita, sensibilis et insensibilis: atque ita omnia quae de Christo in articulis fidei dicuntur, non verè gesta fuissent, sed statim fuissent visa fieri, ac proinde nos adhuc essemus in morte.

Luc. 24. 39.
Act. 1. 9.

2. Petuntur argumenta non infirma ex articulo de communione sanctorum cum Christo. 1. Talis nunc est communio sanctorum cum Christo, qualis olim erat, et post futura est: talis item est communio sanctorum sacramentis utensibilis, qualis exclusorum necessitate. At talis communio sanctorum cum Christo est spiritalis, quemadmodum docet Apostolus. Qui agglutinatur Domino unus spiritus est. Per hoc cognoscimus eum in nobis habitare, et nos in ipso, quod de Spiritu suo dedit nobis. Ipse visus est, nos palmitem. Ipse caput, nos membra. Ipse sponsus, nos cum tota Ecclesia Christi sponsa sumus. 2. Talis est manducatio Christi, qualis mansio ipsius in nobis: haec autem spiritalis est. Mansionem Christi esse spiritua-

1. cor. 6. 17.
1. ioh. 4. 13.
1. ioh. 15. 5.
Eph. 1. 33
& 4. 15. & 5.
30. 31.
Apoc. 22. 17

Ioan. 14. 23. **I**tualem, satis ex eo percipitur, quod eadem sit Christi in nobis mansio quæ & Patri. Siquis diligit me sermonem meum servabis, & pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & apud eum manebimus. At quomodo pater in nobis habitet, aut apud nos manet? Certè per Spiritum sanctum. Ergo sic etiam Christus apud nos manet, vel in nobis habitet. 3. Christus manet in nobis perpetuò: Ergo non corporalis est illa mansio seu presentia, quia secundum naturam humanam di-
 Mal. 16. 11. **C**ui, Me non semper habebitis. Itaque non comeditur à nobis corporaliter, imò corporaliter à nobis comedi non potest, nisi sis in nobis corporaliter, & quidem perpetuò.

3. Accedunt & argumenta de sacrificio & de adoratione. Ubiquevis Christus adest corporaliter siue modo visibili, siue invisibili, ibi est adorandus, conversus videlicet ad mentibus & gestibus. At in cena non est adorandus. Ergo non adest in cena corporaliter. Minor facile probatur. Nam alligare invocationem ad certum locum in novo Test. nunquam licet. Venis hora quando neque in monti hoc, neque Hierosolymis adorabis patrem. Deinde si adorandus est Christus in cena mentibus & gestibus ad penam conversus, tota illa oblatio per manus sacrificialium fiat, quia nimirum offerant Patri Filium ad impetrandam remissionem peccatorum, & sic iteranda esset crucifixio.

3. Genus argumentorum, quæ sumuntur ex locis scripturæ similibus. Vos scilicet eadem res verbis non contronesis proponitur.

Ioan. 6. 63. **1.** Diserte damnatur corporalis esus à Spiritu sancto, spiritus est (ait Christus) qui vivificat, caro non prodest quicquam: his verbis diserte damnat Christus opinionem de corporali esu suæ carnis, siue visibili, siue invisibili.

2. Panis quem frangimus (inquit Apostolus) est communio corporis Christi. Hæc autem communio est spiritualis quia cum eam opponis idem Apostolus communionem demoniorum (Non potestis (inquit) poculum demoniorum bibere, & poculum Domini: non potestis mense domini partici-

1. CO. 16. 16.
 1. COR. 10.
 31.

perisse, & mensa demoniorum) his verbis negat Apostolus
impios fieri posse participes corporis & sanguinis in Cena.
Proinde non est corporalis usus corporis & sanguinis Christi
in Cena.

3. Christus dicit panem esse corpus suum: Ergo non tenens
ut patet quod dicitur in pane: sub pane, cum panis esse corpus
Christi.

4. Poculum est nomen testamentum, id est, poculum est sig-
num nomen testamenti: aliter enim non potest accipi. Testamen-
tum enim nomen est sigillum promissionis, vel ipsa promissio,
non autem res ipsa promissa. Item, Poculum est communio
sanguinis Christi, Panis est communio corporis Christi: hęc
autem communio est Spiritus uisus & potus corporis & san-
guinis Christi, ut ex Apostoli verbis apparet, & Spiritu-
alis illius usus & potus signa sunt panis & vinum.

5. Apud Evangelistam, Manducare Christum, panem
scilicet transfiguratum, qui de celo descendit: Item, edere carnem,
Christi, & bibere eius sanguinem, significat in Christum crede-
re: Ergo & in verbis institutionis idem significat: quia non a-
liiter illa verba Christus exponit hęc.

6. Sunt & similes loci Scriptura sacramentaliter enunti-
ati de aliis sacramentis, qui veram quoque sententiam:
confirmat: ut, Circumcisio est fœdus: Agnus est transitus:
Sacrificia Levitica dicuntur expiatio peccati: Sanguis vi-
marum dicitur sanguis fœderis: Baptismus est lavacrum rege-
nerationis: Ergo & ista verba, Hoc est corpus meum, pari mo-
do sacramentaliter enuntiantur.

Gen. 17. 10.
Exod. 12. 11.
Leuit. 4. 19.
Exod. 24. 8.
Tit. 3.

7. Iubet celebrari Cenam, panemque & vinum edi &
bibere ad sui recordationem: hęc autem recordatio precipue fit
fide, non corporaliter. Deinde, in cuius memoriam quid argi-
mus, id non est præsens, quia præsentem non meminimus.

8. Per unum Spiritum nos omnes in unum corpus bap-
tizati sumus: siue Indei, siue Græci, siue serui, siue liberi: &
una potatione omnes potati sumus in unum Spiritum. Eadem
ergo ratione nos omnes eundem panem comedimus, id quod
Paulus manifestè demonstrat affirmans, omnes etiam
patres eandem Spiritualem escam comedis: proinde non est

1. cor. 12. 13.

manducatio corporalis, qua corporis & sanguinis Christi sumus participes: alioqui ante Christi aduentum patres nequaquam Christi, ut post nondum nati, fuissent facti participes.

His argumentis ex sacra Scriptura & fidei nostra fundamento depromptis, addantur testimonia patrū ac purioris Ecclesiæ, ex quibus omnibus tantum proferemus in præsens dictum illud celebre Macharij Monachi: *panis et vinum sunt correspondens exemplar carnis ipsius, & qui accipiunt ostensum panem, carnem Domini spiritualiter comedunt.*

Contra Transubstantiationem.

Iam faciliè videre est quid de transubstantiatione sentiendum sit, illam scilicet impium esse Papistarum commentum: id quod & variis rationibus breuiter commonstrabimus.

1. Cor. 10.
16. 17. & 11.
26. 27. 28.

1. *Paulus id quod sumitur, expressi panem nominat ante & post esū: Ergo id quod sumitur in cena non est realiter corpus.*

2. *Christus fregit panem: corpus autem suum tunc non fregit: Ergo non realiter panis est corpus.*

3. *Panis non est traditus pro nobis, corpus autem Christi est traditum pro nobis. Ergo panis non est realiter corpus Christi.*

4. *Christus iubet nos hoc sacramentum sumere, panemque & vinum sumere, ad sui recordationem. Ergo panis dicitur corpus Christi, non realiter, sed quod sit memorialia corporis, hoc est, panis admonitio est de corpore Christi, quomodo & in verbis institutionis precipitur: Mortem Domini annunciat usque quod venerit.*

5. *Analogia signi & rei, manifesti satis transubstantiationem refellit. In omni enim sacramento duo sunt signum & res significata: perires autem signum, si panis transubstantiaretur, hoc est, si fieret mutatio panis in corpus. Nam sic esset res tantum significata, non signum.*

Ob. Antamen manens accidentia panis, velus albedo, mollities, &c. Resp. Sed sic non erit analogia inter signum & rem significatam, quia accidentia non nutriunt. Non poteris dicere, quemadmodum accidentia panis & vini corpus nutriunt, ita Christi corpus ad nutrimē-

am alit ad vitam æternam. Quin & promissio Dei sic fieret irrita. Nam Deus promissit se daturum Messiam non ex substantia tritici aut vini, sed ex semine David. Insi. *Atqui nos non dicimus panem & vinum conuersti, sed substantiam panis & vini euanescente, & succedere substantiam corporis & sanguinis Christi.* Resp. De hoc pane dicit Christus quod sit corpus suum, & idem panis ab Apostolo ante, in, & post vltum vocatur panis. Non dicit Christus, hoc quod est sub specie panis, est corpus meum, sed dicit, hoc, id est, hic panis est corpus meum. Et Paulus ait, *Panis quem frangimus est communio corporis Christi:* &, *Quoniam unus panis unum corpus multi sumus.* Item, *Quis iescunque panem hunc ederis, &c.* Ac deinde *Quisquis edet panem hunc indigne &c.* Præterea, probet quisq; se ipsum, & ita de pane illo edat. Constat igitur substantiam panis & vini nec mutari, nec perire, nec sub specie latere, sed manere eundem panem, & idem vinum.

1. COR. 10.

16. 17.

1. COR. 11.

26. 17. 28.

Quod autem nulla sit transsubstantiatio panis & vini, sic probatur: Si sis transsubstantiatio, Christi insitutio peruersitur: abolet enim & in nihilum redigis substantiam panis, nempe hoc ipsum, quod in hac ceremonia corpus Christi est. Nam cum panis sit corpus Christi, certè pane non extante, corpus Christi in cœna nō extat, & ita Christi verba ampliùs nō sunt vera, vbi dixit panem illum esse suum corpus, & vinum illud esse suum sanguinem. Transsubstantiatores si interrogentur quæ res sit ipsis corpus Christi in cœna: certè non respondebunt panem esse: nullum. n. panem in cœna habent, quia transsubstantiatus est: sed mittent nos ad ipsam substantiam corporis Christi absolutè consideratam, rectam in elati panis accidentibus. Errant igitur omnes qui corpus Christi, per se consideratum in propria sua materia & subiecto externis actionib. cœnæ obiciunt.

Hæc & superiora arg. refellunt etiam *Consubstantiationem*: vnde nec plura aduersus eam proferemus. Tantum quasdam obiect. Synusiastarum refutabimus.

Objectionum pro Consubstantiatione

Refutatio.

Obiect. 1. *Christus dixit hoc est corpus meum. Christus immensum est verax. Ergo si est credendum, spondens philosophico a-
cuminis, & per consequens, Panis non est, sed ipsum corpus. Resp.*
Concedemus argumentum, si probauerim Christum
hanc suam sententiam ponere, nimirum, *In, sub, &*
cum pane esse corpus suum. Insi. *Aqui hic est dictum, Hoc*
est corpus meum. Resp. Et in illis tales sunt locutiones:
ut pascha dicitur transitus, Baptismus lauacrum re-
generationis. Circumcisio fordeus. *Insi.* *Non dicimus*
panem esse corpus Christi realiter, ut Papiſta & hoc illud esse in
pane. Resp. Imò hac ratione Papiſta magis opor-
tuerat videretur, quos tamen diceret refutat Apostolus
appellans panem & ante esum, & in esu, & post esum.
2. Nusquam vel à Christo vel à Paulo dictum est *cor-*
pus Christi esse in pane, sub pane, cum pane, & nusquam in
Scripturis hoc est expressum. Vera autem sententia
illorum verborum expressa est in ipso contextu: Pa-
nem scilicet esse corpus Christi symbolicè. Nam in
textu manifestè dicitur, Hoc facite ad meam commemorationem.
Sic etiam Paulus *panem vocat communionem corporis*
Christi. Proinde panis est corpus Christi memoriale
vel symbolicum. Symbolum corporis Christi est pa-
nis, non autem corporis Christi substantiam.

Ob. 2. *Christus est omnipotens. Ergo. Resp.* A posse ad
esse, non valet argumentum. Non est quæsitum quid
Christus possit, sed quid velit. *Insi.* *Quæsitum est ad dex-*
teram Dei, est oblique. Corpus Christi est ad dexteram Dei.
Ergo est oblique. Resp. Negatur Maior. Significat enim
seorsum ad dexteram Dei in omni in vniuersaque natura in
Christo, gubernationem, donorum excellentiam.
Etià omnia regat, tamen non necesse est ita ad se cor-
pore. Satis est personam ubique esse & ad esse digi-
tate. Sicut omnia sustentabat etiam in cruce pendens,
nec tamen erat ubique corpus. Itaque *scilicet Christus*
ad dexteram patris, est Christum esse personam per ipsam
pater

pater mediare omnia, præsertim Ecclesiam, regit. Hu-
ius autem sessionis nulla pars est ubiquitas Christi corpo-
ris, & satis est Christi Personam ubique esse.

*Obiect. 2. Quid nos viuificat & nutrit id accipitur intra
nos: Corpus & sanguis Christi viuificans nat. Ergo &c. Resp.*
Ex partibus particularibus nihil sequitur. Maior est par-
ticularis: nam non omne quod nos viuificat & nutrit
necesse est vt recipiatur intra nos. Illud saltem opor-
tet recipi intra nos, quod nos viuificat & nutrit na-
turaliter, id est, per contactum corporis. Hic cibus
non nutrit nos, nisi accrescat substantia corporis no-
stri sed longè aliter de animæ nutritione, quæ spiri-
tualis est, loquimur. Christi corpus nequaquam nu-
trit nos naturaliter: non enim intra nos receptum
viuificat nos, efficiendo in nobis nouas qualitates, si-
cut pharmacum aliquod: verum nos nutrit & viuifi-
cat corpus Christi modo ab illa naturali nutritione
diuerso, & prout modus nutriendi & viuificandi requi-
rit, ita nos corpus Christi recipimus. *Modus ille quo
Christi corpus & sanguis nos nutrit, est 1. variis modis.* Pro
nobis enim Christi corpus datur, & sanguis Christi
per nos effunditur, ac propter corpus & sanguinem
Christi nos æterna vita donamur. Hoc igitur modo
corpus & sanguis Christi nos viuificat, vt meritum. 2.
*Viuificat semper nos dum illud corpus & sanguis veri
sunt Christi recipimus:* id est, dum propter illud nos ha-
bitum vitam æternam credimus vera fide. Fides hæc
nititur Christo pendente, non autem corporaliter
in nobis habitante. 3. *Com idem Spiritus per fidem nos
vni Christi, & similia in nobis operatur quæ & in Christo.*
Nam nisi Christo simus insui, Deo non placeamus. Ea
enim lege vult nos recipere, & nobis peccata remitte-
re, vt per fidem Spiritus Sancti virtute, coniuncti
sumus Christo, & illi simus insui. Quoniam hic est
modus, quo nos corpus & sanguis Christi viuificant
& nutriunt, non requiritur illapsus corporis & san-
guinis Christi in corpus.

Præterea quando alterum de altero, vt de subiecto dicitur, quicquid de prædicato dicitur, de subiecto dicatur necesse est: de pane dicitur, quod sit corpus Christi, vt de subiecto: ergo quicquid de corpore Christi prædicatur, de pane quoque prædicabitur. Sic igitur, panis dicitur conceptus à Spiritu sancto, natus, crucifixus pro nobis, mortuus: hæc enim omnia de corpore Christi prædicantur.

Obiect. 4. Manducatio panis est oralis. Sed manducatio corporis est etiã manducatio panis. Ergo manducatio corporis est oralis & corporalis, cum dicitur, Accipite & edite. Resp. Hæc manducatio de qua hic agitur est oralis, non simpliciter, sed quoad Symbolum. Est autem non oralis, sed spiritualis, quod ad rem significatam & Spiritualem. Instantia. Hoc erit corpus meum, id est, corpus inuisibile quod habeo in manibus, & poculum. Resp. Sed corpus est res significata, alioqui nulla erit analogia inter symbolum & significatum. Sequitur ergo, Panis est corpus meum, vt Panis sit loco subiecti, corpus prædicati. In hac oratione prædicatur res de signo.

Obiect. 5. Verba non sunt mutanda. Christus vsus est verbo Est. Ergo non debet eius loco poni Significat. Resp. Non sunt mutanda in alium sensum quàm deus vult. Sæpe sunt mutanda: vt cum dicitur, Erue oculum &c. Verba enim sunt intelligenda pro natura rerum. Deinde hæc mutationem ipsi magis faciunt. Inst. Est corpus Christi pro nobis fractum & crucifixum non signum corporis. Ergo panis est substantiale corpus Christi. Resp. Concedo nam panis significat illud corpus verum natum ex Maria, crucifixum, &c.

Q. V. Cur ergo res significat tribuuntur signis, si nō, quod nāque personæ significentur? Resp. Dux afferuntur causæ, similitudo & eccitudo.

1. Similitudo seu analogia signorum & rei significatæ est. 1. Panis & vinum simulant corpus nostrum, ita corpus & sanguis Christi inueniuntur in eis. 2. Vinum & panis percipiuntur ut sunt, ita & sanguis & corpus Christi.

3. *¶* *¶* panis frustus manducatur. sic corpus Christi massam
 & frustum percipitur. 4. *¶* *¶* in corporalibus requiritur appetitus. sic & in his fides. 5. *¶* *¶* ex multis granis unus panis conficitur. ita nos unus corpus efficiuntur: propter hanc signi
 sciei significatę similitudinem. tribuitur signis res significata.

2. *Ceritudo signorum similiter in causa est cur de signis dicatur, quod est rei significata proprium. Testantur enim signa peractum esse Christi sacrificium, & quidem in nostrum comendatum, quia videlicet verè illud nobis applicatur.*

Notandum est hic ad extremum, corporis Christi manducationem complecti. 1. *fidem*. 2. *Per fidem nos participes fieri Christi*, id est, uniri nos Christo, & communionem nostram per fidem fieri: Spiritus autem sanctus est vinculum coniunctionis nostræ cum Christo. 3. *Participem fieri beneficiorum Christi, iustificationis & remissionis peccatorum*. Hoc verò consequitur ex illa unionione Christi nobiscum. 4. *Beneficium regenerationis, quod efficitur ut Christo fiamus conformes, quia Spiritus idem habitans in nobis & in Christo eadem efficit*. Hæc manducatio facillè colligitur ut ex aliis multis, ita ex hoc etiam dicto Christi, *Ego sum Panis vivificus qui de celo descendi: si quis ederit ex hoc pane vivet in æternum*. Et, *Panis quem ego dabo pro mundi vita*.

Ioan. 6.51.

5. *Quodnam sit discrimen inter Cenam Domini
& Missam Papisticam.*

Necessaria est hæc questio propter errores qui irreperunt in Ecclesijs. Alijs queritur cur missa sit abolenda. Sed hic ita questio ebnetur, quia hæc discrimina seu antitheses cenæ Domini sunt easque cur missa sit abolenda. Primum ab *omni* Missæ patula dicamus. *Videtur Missa non haberi* ab antiqua consuetudine actuum Ecclesiasticorum, in quorum sine dabatur venia abeundi Catechumenis, obfessis & excommunicatis; atq; in *Missis videtur illis quasi Missæ*: quia scilicet erat postrema pars actuum sacrorum. Alij *dimissæ sunt* & *dimissæ sunt* Missam denominari

minari volunt, quia his verbis diminuebantur, *Le*,
Missæ est scilicet collecta vel eleemosyna, quæ mittere-
batur & dabatur pauperibus. Vocabulum *Missæ* dedu-
ctum est ab Hebræo *Malah*, id est, tribuo, quod à qua-
que persona poni consuevit. Vox habetur Deut. 18.
10. *Missach* *ni dath* *iad reba*, oblationem spontaneam manus
tuæ. Sic autem appellatur ea oblatio, quasi annuum
tributum, quod tamen spontaneum erat. Alij interpre-
tantur *sufficiens* namque, nimirum ut claretur quod esset satis
& fortasse veritas quia cap. 35. Deuter. Dominus præcepit
Israelitis, ut *manum suam pauperi aperiant*, ac *illi munus dant*
quod *sufficit*. Id Chaldaeus paraphrastes interpretatur
Missah. Hinc illi nostri *Missam* dictam esse putant, quasi sit
tributum ac spontanea oblatio quæ passim Deo in Ecclesia pro-
viniis & de functionibus offertur. Sed id non est verisimile.
Constat quidem Ecclesiam voces nonnullas ab He-
bræis mutasse, ut *Satan*, *Osanna*, *Sabaoth*, *Halleluia*, *Pascha*
&c. Sed voces illæ ad Latinam Ecclesiam non venerunt
nisi per Græcam, & 3 voces in nouo Testamento, ubi
primùm fuit græcè conscriptum, reperiuntur. Ideoque
nullas habemus Hebræicas voces ad nostram Ecclesi-
am deriuatas, quas Græca Ecclesia prius non habue-
rit. Si quoque Patres Græcos excutiamus, nunquam
ab eis vox *Missæ* usurpari reperietur. Ideo *Missæ* nomen
ab Hebræis deductum non opinor. *Missæ* ergo nomen,
quod utique Latinum est, sumptum videtur ex Patri-
bus, qui *Remissionem* dixerunt, pro *Remissionem*, ut Ter-
tullianus lib. 4. contra Marcionem; diximus, inquit, de re-
missione peccatorum, Cyprianus de bono patrum, *Qui missam*
peccatorum eius daturus, *laetitia regenerationis frugi-*
bus est dignatus. Idem, epist. 4. lib. 3. *Qui blasphemam Spi-*
ritum Sanctum, remissionem peccatorum non habet. Proinde,
cum dixerint pro *remissionem* *remissionem*, videntur etiam dix-
isse *laetitia remissionem* *remissionem*. Quapropter, quod in Eccle-
sia post missionem Catechumenorum agebatur, *Missæ*
appellarunt. Nos abiicimus *Missam* cum sine abulo,
non *Cena Domini* illud vocabulum non congruit, eo signi-
ficat

dem

dem cum nomine *Missa* nihil habet commune, quavis illo veteres scriptores vti sint: deinde nobis isto vocabulo proprius est, habemus enim alia nomina huic negotio convenientissima.

nam videamus discrimina *carnis* & *Missa*, eaque inter se prorsus contraria, ac propter quæ *Missa* debeat aboleri.

1. *Missa* *Papistice* est multiplex mutatio ac potius abolitio ritus insitanti. Eripitur enim populo cultus, additis multis negatibus tamen nulla creatura habeas potestatem instituendi sacramenta, seu communiandi aut abolendi confirmationes divinas.

2. Transformat signum in rem signatam: negat enim esse panem & vinum, sed dicit esse Christi carnem & sanguinem substantialiter, quod repugnat cum natura *carnis* Dominici in specie.

3. In *Missa* constituit Pontifex alia dona celestia quàm quæ habentur in verbo & alio sacramentis, ipsique addita promissione, ut quod singulis sacrificiis *Missam*, & facientibus & alibi, & opere & opere dicit, id est, a externo ritu & actione, mereri non tantum remissionem peccatorum, sed & sanationem aegritudinum hominum, bonum, peccatorumque ita simul confingunt signa illa panis & vini, sed sacramentum etiam extra visum. Alia item in *Missa* constituitur quàm sunt in omnibus sacramentis ipsam scilicet corporis transmutationem carnalem, quod cum natura divini sacramentorum pugnat.

4. *Missa* pugnat cum sacrificio Christi, cum confirmat & testatur non insufficiat, propter vitium Christi sacrificium in cruce peractum: *Missa* vero contra testimonium Scripturæ can. si nuptia improprie est concubatio sanguinis Christi, neque non perfectam remissionem peccatorum in omni die ante, Obi *Missa* dicitur sacrificium a Pontifice & fidelibus. Ceterum dicitur sacrificium a patribus. Ergo Paterfamilias Pontifex & pater Pontificali *Missa* dicitur sacrificium a Patribus cetera sacrificia dicitur, dicitur, sed videlicet, dicitur, est sacrificium illud ipsum quod Christus obtulit & vix panis est ipsum corpus Christi. Pontifex videtur esse diversum facris, quo impetratur remissio peccatorum, illud autem est eandem videlicet septis offerri, aliud

aliud vnam victimam semel offerri, & quidem suffi-
cientem ad tollenda omnia peccata. Hoc sacrificium
solum sufficit ad remissionem peccatorum, & Hoc sa-
crificium cū aliis offertur pro peccatis, sunt contra-
dictoria. 5. *Missa pugnat cum sacerdotio Christi*, quia
ipse est solus Pontifex ac sacerdos habens potestare
se se offerendi. Papa cum suis hunc honorem impudē-
tissimē ad se rapit. Fingunt. n. impostores isti cum sū-
ma Christi contumelia, se Patri Christum rursus of-
ferre, & quidem se solos esse dignos qui Christum offe-
rant patri, cum interea nullus homo, nullus Angelus,
atque adeo nulla creatura sit eius dignitatis, vt possit
sacrificare Filium Dei. Sacerdos enim superior est vi-
ctima: qui ergo volunt esse sacerdotes offerētes Chri-
stum, ij se supra hunc offerunt. *Obiect.* Non mactans
sacrificiū, sed offerunt tantum & exhibens filium Patri, vt
propter ipsum peccata nobis remittat atque ita applicat tan-
tū illud vnicū sacrificiū Christi. *Resp.* Satis est quod
dicunt se suis manibus offerre Christum: manet. n. quod
se constituunt sacerdotes, nec refert quod negent se
mactare Christum. Offerebantur olim a Sacerdotibus
multa quæ non mactabantur, sed duntaxat immola-
bantur, vt placenta, libamina &c. Iudæi quidem ma-
ctarunt Christum, sed ipsum non sacrificarunt, ipse
autem volens mactatus est, eoque se ipsum sacrificauit.
Se ipsum Christus per spiritum æternum obtulit inculpa-
tum Deo, & quidem semel victimam se Patri pro nobis
obtulit. Christus semel sublatu est, vt peccata tollerent: altera
vice absq. peccato conspicitur iis qui ipsum expectant ad sa-
lutem. Christus una pro peccatis oblata victima in perpetuum
sedes ad dexteram Dei. Contra hæc manifesta script. test.
Pontificij Christum volunt in Missa sæpius offerre.

6. *Missa pugnat cum doctrina de gratia & iustificatione*,
qua docetur tantum in hac vita esse tempus impetrandi gra-
tiam sola fide propter vnicū Christi meritum. Pontificij
neglecta fide quam ignorant, & repudiato Christi
merito, eius loco substituunt tetrū istud & idololatri-
cum

Heb. 6. 14

Heb. 9. 28.

Heb. 10. 12

cum commentum. Nam propter missæ sacrificium, atq; adeo propter opus istud (vs loquuntur) operatum, condonant mortuos etiam impetrare remissionem peccatorum.

7. Missa pugnat cum articulo fidei de vera humana natura in Christo: de vera in eulum ascensione, & reliq; Christi ad extremum iudicium. Statuunt enim corporalem Christi præsentiam in Missa, dicentes Christum abolita panis & vini substantia, adesse inuisibiliter sub speciebus panis & vini, quotiescumq; celebratur Missa. Corporalis est Christi præsentia manentibus tantum accidentib; signorum. Pugnat etiam cum natura Sacramentorum, quæ non patitur aboleri signorum substantiam; nec requirit Phisicam connexionem signorum & rerum: proinde nec ista requiritur in Cœna, quæ nimirum nos deducit ad Christum crucifixum & in cœlo regnantem, atque inde sese nobis communicantem.

8. Missa pugnat cum communione sanctorum cum Christo. Fingit enim execrabile commentum; Christi corpus in nostra corpora illabi & manere tandem intra corpora nostra, quamdiu manes species panis & vini. terna verò docet, nos per Spiritum sanctum fieri membra Christi, & ipsi inferi.

9. Missa pugnat cum vero cultu Dei, quia statuit Christum corporaliter ibi præsentem, & per consequens ibi adorandum. Sicut olim ante ascensionem non tantum licebat, sed oportebat adorari Christum quocumq; erat loco, & sic discipuli semper ipsum adorarunt presentē ut & ascendentem: sed post ascensum non deinceps ad locum aliquem conuersi ipsum adorarunt. Quoniam igitur in Missa sua Pontificij alligant adorationem Christi ad rem, ad quam ipse Christus eam expresso verbo non alligauit, *confiteantur se adorantes ei esse*, atque hic a se fieri non minus absurde quam imple, quam si Christum adorarent ad parietem, aut si corā columina procidentem eam adorarent, idq; y. *Quia nulla creatura potest esse habet illi etiam adorationem ad illam rem ad locum in quo Deus non in se expresso verbo se adorari, ut in quo Deus exaltationem non promittit.* Hinc manifesta est causa

1. Reg. 3. 33.
& 12. 39. 30.
30. 31. Dan.
911.
Ioh. 4. 22.

causa discriminis, cur Iudei dirigentes orationem ad propitiatorium, simulamen in spiritu verum Deum certi colebant, & ex promissione certi erant de exauditione adorantes autem in Dan & in Bethel, & in exactis, & in templo Samaria, prout Idololatras, nescientes quid adorarent. Vos adoratis quod nescitis, nos adoramus quod scimus, quia factus ex Iudeis est, & huius rei causa fufius explicatur. 2. Regū 17. 2. Quia in nouo testamento omnis adoratio quæ fit alligata ad certum locum in terris, omnino sublata est, ac sanctorum spiritualis adoratio requiritur, excitata à Spiritu sancto, neque in montibus, neque Hierosolymis adorabitur pariter.

Ioan. 4. 23. & facta ex vera fide & agnitione Dei. Finit hora quando His verbis manifeste tollit Christus obligatam adorationem certo loco in terris. Ita quo tollere se deestari quoque debemus impium istud commentum, de corporali præsencia Christi in Missa, vel in pane & vino. Posito enim quoddam Christus sit corpore præsens in pane (sive id fieri dicatur *miras* sive *miria*) stat adoratio Papistica, & vice versa tollitur præsencia corporis Christi in pane, sublata ex ipsius Domini mandato hac tetra Papistarum adoratione corporis Christi sub panis & vini speciebus eorum iudicio delitescens. Notandum autem hoc loco est, quid sit adorare Christum in pane, nimirum dirigere adorationem in animo, mente, cogitatione, & quantum fieri potest, corporis gestu, ad locum in quo est panis, & ex conuerso prestare reuerentiam. Christus ac si ibi magis esset præsens quam alibi. Sic olim adorabant Deum ad aram, conuersi ad eam animis & quantum fieri potuit gestu.

Obiect. 1. Missa est applicatio sacrificij Christi, Ergo non tollenda. Resp. Nego antecedens: quia sola fide nobis applicamus meritum Christi.

Isa. 66. 33.

Obiect. 2. Oportet esse sacrificium perpetuum in Ecclesia, quia Esaias prædixit, Futurum sabbatum & sabbatum. Resp. Oportet esse perpetuum in Ecclesia sacrificium, scilicet gratiarum actionis. 1. Quia est recordatio sacrificij Christi. 2. Quia elemosynæ dabantur in primis in Ecclesia pauperibus.

pauperibus absoluta carna, quæ erant sacrificium. 3. carna est etiam sacrificium Eucharisticum: nam populiætorium esse Patres nunquam somniarunt.

6. *Quis sit Cæna legisimus vsus.*

Cæna legisimus vsus in tribus consistit. 1. Quando ritus instituitur à Christo retineatur & seruatur: ita tamen ut non seruentur ab una qualisq; priuatis: sed ut in conuentu Ecclesie legitime panis frangatur, distribuatur, ac sumatur: vinum datur omnibus communicantibus, in memorem Christi memoriam, id est, ad confirmationem fidei & gratitudinem præstandam. 2. Quando ritus seruatur ab alijs personis quibus eas Christus instituit, id est, quando distribuitur panis & vinum, & sumitur ab alijs, à quibus Dominus fieri voluit, nempe non ab hostibus, sed à Discipulis suis, hoc est, à fidelibus. Observatio, 1. ritus sine fide & penitentia nõ est vsus, sed abusus. 3. Quando Cæna sumitur in finem legisimum, in commemorationem scilicet mortis Domini.

7. *Quid in cæna accipiant impij.*

Impij accipiunt. 1. modas tantum signa, panem scilicet & vinum. 2. Illa signa sumunt ad iudicium, vel edunt sibi iudicium, fidei autem iudicium, est per incredulitatem & abusum Sacramenti à Christo & omnibus bonis ipsius abalienari & repelli, seu propter abusum Sacramenti sine fide & penitentia sumpti Deum grauiter offendere, atque ita sibi penas temporales & æternas attrahere, nisi resipiscant. Contra manducare Christum, est per fidem participes fieri ipsius meriti, efficacie, & donorum. Nemo enim non potest simul manducare Christum, & per fidem participes fieri ipsius meriti, efficacie, & donorum. Nemo igitur potest simul manducare Christum, & edere sibi iudicium, ac proinde falsa est eorum obiectio qui sic dicunt, Impij sibi edunt iudicium. Ergo Christum edunt. Inft. Sed cor sibi edunt impij iudicium, eam sit bonum opus accipere Sacramenta? Res. Per se est bonum opus, sed non impijs. Bonum opus est sumptio Sacramentorum cum accedit vetus & legisimus vsus: alijs fit non mandatum, sed opus prohibitum, quomodo Deus etiam dicit, Qui mandat bonum

Rom. 1.35.

*est quasi si mactes eum. Sic Paulus, Quid si transgressus
legis fueris, Circumcisio tua facta est praeputium.*

His autem de causis impij sibi comedunt vel attrahunt iudicium. 1. Quia prophetarum symbola, & per consequens rem significantes, arripiendo ea quae non ipsi, sed discipulis Christi sunt infusa. 2. Quia prophetarum factus Dei, trahendo scilicet ad se signa fidei. Volunt videri confederati Deo, cum sint confederati Diabolo, non Deo: quem ita constituunt patrem impiorum. 3. Quia comedentes sanguinem Christi. Offeruntur quidem iis beneficia, sed ea non accipiunt fide, atque ita derident deum, dum profitentur se accipere Christi beneficia, cum nihil minus faciant aut velint, & nouum hoc addant aliis peccatis. 4. Quia suo se iudicio condemnant, accedentes enim profitentur se approbare hanc doctrinam, & se credere extra Christum non esse salutem, interea tamen sunt sibi conscij quoddam sint hypocritae, atque ita damnant se ipsos.

3. Qui ad cenam accedere debeant

& admissi.

Hæc quoque questio duas continet partes, ad quas sigillatim nos oportet respondere. In priori parte quaeritur, *quidnam debeant ad cenam accedere.* In posteriore, *quidnam debeant admissi.* Atque hæc posterior par est latior & generalior, quia non tantum pij, sed etiam hypocritae, nondum patefacti, ad Cenam admittendi sunt.

1. *Qui debeant accedere.* Si tantum accedere debent ad Cenam, qui viuunt in vera fide & penitentia, eoque qui fidem & penitentiam habent non potestis tantum sed & actu, quo refutatur hæc obiectio, *Infantes habent fidem.* Ergo debent accedere. *Resp.* Non debent accedere propter circumstantiam in Cenæ institutione additam, *commemorare mortem Domini.* Item, probet quisque seipsum & ita de pane illo edat, & de poculo bibas. Intelligimus igitur hic fidem actualem, quæ est notitia, fiducia,

initium

inſitum obedientiæ, propoſitum ſerium piè viuendi. Infantes autem habent fidem tantum potentia, non actu: habent inclinationem duntaxat ad fidem, vel habent fidem tantum inclinatiue, non autem habent fidem actualem. Porro, quidè impij ad Cœnam non liceat accedere, manifeſtum eſt: nam ſacramenta ſunt inſtituta tantis fidelibus & conuerſis, ut ſcilicet promiſſionem obſignent & fidem confirment. Verbum tamè conuerſis & non conuerſis eſt commune, ut nimirum illud audiant conuerſi & confirmentur: non conuerſi, & conuerſantur. Ex natura igitur & ſubiecto Sacramentorum ſumitur hæc demonſtratiua probatio. Quid Deus inſtituit ſuis diſpenſis & ſibi, id non debens accipere hypocriſis & alieni ab Eccleſia: quin & Paulus omnes impios abſque vilo diſcrimine arceat à ſacra cœna verbis authenticis: quibus nimirum præcipit, ut quiſque probet ſeipſum, atque ita de pane illo edat, & de poculo illo bibat. Probare autem ſeipſum, eſt explorare an habeas fidem & penitentiã. Vult igitur cum accedere, qui hæc in ſe habeat. Vnde verò quis cognoscet hæc ſe habere? 1. Ex propoſito obediendi Deo ſecundum omnia præcepta Dei. 2. Ex fiducia, & conſcientiæ tranquillitate. Spes non padeſcit: nam charitas Dei effuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. 3. Ex effectis, ut ex inſito obedientia interna & externa. Accedunt etiam generalia teſtimonia quibus infideles ad Cœnam accedere prohibentur. Ut, *Omitte illic munus tuum coram altari, & abi.* Primùm reconcilia te fratri tuo, *Ita. 66. 3.* & nunc veniens offer munus tuum. Item, qui maſſas bouem, eſt quæſi qui maſſas canem.

Rom. 3.

Matt. 5. 24.

Ita. 66. 3.

2. Qui debeant admitti ad ſacram
Cœnam.

AB Eccleſia ſunt admittendi, qui præſentur verbis & factis veram penitentiã: qui profeſſionem fidei & penitentiæ etiam exprimunt actionibus viſis, debent admitti: non autem admittendi, quicunque ſimpliciter ſe omnia credere dicunt, nam qui dicit ſe credere, & non habet opera, mentitur, & reiſa negat quod verbis

affirmat,

affirmat, iuxta illud Apostoli, Deum profanatur, si scilicet, sed factis negant, cum sint abominandi, & rebelles, & ad omne opus bonum reprobi. Sic & Iacobus demonstrat, Fidem que est absque operibus, mortuum esse. Hæ sunt rationes cur tantum sint admittendi, qui tantum confessione & vita fidem & poenitentiam profitentur. 1. Quia Ecclesia profanaretur, si ad Dei, & admitteret incredulos & impenitentes: faciens enim & consentiens eadem lege tenentur. Profanari scilicet Dei, est vendicare & agnoscere eos pro confederatis aut sociis Dei, qui sunt hostes Dei, ac proinde Deum tale fingere qui obligetur hypocritis & impiis. Dupliciter autem scilicet Dei profanatur, nempe tam communicando symbola fœderis, in quibus Deus nihil promittit, quam usurpando symbola sine fide & poenitentia. Siquidem non tantum profanant qui symbola fœderis impenitentes ad se rapiunt, sed ij profanant fœderis, qui scientes & volentes symbola dant iis quos Deus à suo fœdere exclusit. Faciunt igitur Deum socium impiorum, & Diaboli Filium faciunt Filium Dei, quicumque symbola impiis dant.

Ob. Qui abutuntur, is peccat. Ecclesia cenam datur hypocritis abutentibus. Ergo peccat. Resp. Ad maiorem abutentidans cenam peccat, nempe si sciens & volens id faciat: aliàs non peccat, sed ij qui abutuntur cenam sibi iudicium accersunt. Profanationis autem profanati fœderis ab impiis p̃ij non sunt participes, si impios accedentes ignorent, nec volentes admittant impios. Inst. Si peccant qui cenam dant abutenti scientes, etiam peccat minister tam distribuens ubi non est excommunicatio. Resp. Concedo: si volens id faciat: verum si Ecclesia non facit, interea tamen instat minister, & officium faciat, excusatus est, & peccatum erit penes alios, nempe penes Ecclesiam. Non admittendi sunt ad cenam qui non profitentur fidem & poenitentiam. Vltia simul & confessione, quia si tales admitterentur, Ecclesia iram Dei in se concitaret: à quo nimirum sciens & volens hoc fieret. Quid autem sic ira Dei concitetur in Ecclesiam

DE HOMINIS LIBERAT. 611

Ecce enim, iuxta testatur Apostolus, dicens, Propterea inter vos multi sunt debiles & infirmi & doctissimi. Et enim 1. cor. 11. 31.
 Pons ipsi de iudicantibus non puniuntur. Contentientibus igitur Deus irascitur, eoque punit, quia punit ipsos impios & contententibus admissos, ab utroque enim & que ecena profanatur. 1. Christus mandavit ut ipse non abstinere. Quod si quis extare mandatum neger, sententia tamen mandati facile probabitur. Christus enim cenam instituit suis discipulis, & iis solis dixit. desidero desideravi hoc pascha manducare vobiscum. Luc. 22. 15.
 Accipite hoc, & partimini vobis ipsis. Hoc est corpus meum quod datur pro vobis. Hoc poculum est novum illud fadus per sanguinem meum, qui effunditur pro vobis: Solis ergo discipulis Christi ecena instituta est: reliqui omnes pro quibus Christus non est mortuus, excluduntur. Interim, vna cum piis admittendi quidem sunt ad cenam hypocritarum nondum patefacti, ut qui confessione & factis externis fidem & resipiscenciam profitentur. Accedere vero nulli debent nisi veri fideles: nam præter hos alij omnes, etiam ipsi hypocritarum nondum patefacti, dampnationem sibi ipsis edunt & bibunt, ac cenam Domini profanant.

Obiectio. Qui ergo vitant profanationem cenæ Domini recte faciunt: sed qui abstinens à cenâ Domini propter illa aliorum, aut propter alia peccata, vitant profanationem cenæ. Ergo recte faciunt. **Responsio.** Qui vitant profanationem cenæ recte faciunt, scilicet si vitant eam eo modo quo debent, agendo nimirum poenitentiam.

THESES DE COENA.

1. **A**lterum nomen Testamenti Sacramentum appellatur cenâ Domini: non quod vespertino seu cæne tempore in Eccl. celebrari illud oporteat, sed quod à Christo in cenâ, quam cum discipulis ante mortem habuit postremam instituitur. Mensa Domini: quia Christus in ea nos pascit,

Sacramentum corporis & sanguinis Christi: quia hoc nobis in eo communicatur. Eucharistia, quia in ea pro morte & beneficiis eius Christo solennes aguntur gratiae Synaxis, quia in congressibus Ecclesiae celebrari debet. Nominatur etiam apud veteres Sacrificium, quia est sacrificij propitiatorij ad Christum in cruce peracti, representatio, & pro eo gratiarum actio, seu sacrificium Eucharisticum. Est & serua ratio: quia veteres ipsi solebant conferre panem: ideo dicit baptizant offerre, id est, conferre.

2. Cena Domini est Sacramentum novi Testamenti, in quo ex mandato Christi, panis & vinum in casu fidelium distribuitur & sumitur ad Christi recordationem, hoc est, ut Christus nobis ressetur se corpore & sanguine suo pro nobis tradidit & fuso, nos ad vitam eternam pascere: & nos illi gratia beneficiis solennes gratias agamus.

3. Finis sine usus Cena Dominica primus & principalis est, ut Christus nobis ressetur se pro nobis esse mortuum, & suo sanguine & corpore pascere nos ad vitam eternam, ut hac resificatione fidem nostram ac proinde pastum hunc spirituale in nobis foueat & augeat. Secundus est gratiarum actio pro his beneficiis Christi, eorumque, & nostri erga Christum officij, publica & solennis professio. Tertius, est distinctio Eccl. ab alijs sectis. Quartus, Visus vinculum dilectionis mutuae. Quintus, Visus vinculum congregationis.

4. Primum illorum usum, qui est fidei nostrae in Christum confirmatio, inde habes cena Domini, quia Christus ipse hunc panem & potum per manus ministrorum porrigis in sui memoriam: hoc est, ut nos hoc symbolo tanquam visibili verbo, admoneas se pro nobis esse mortuum, & se esse nobis cibum vitae aeternae: dum nos sua membra facit: & quia promissionem huic ritui addidit se edentes hunc panem in sui memoriam, velle suo corpore & sanguine pascere, cum dixit, Hoc est corpus meum: & quia Spiritus sanctus per hoc visibilia testimonium animos & corda mouet ad firmius credendum promissioni Evangelicae.

5. Est ergo in cena Domini duplex cibus & potus: exterius, visibilis, terrenus, videlicet panis & vinum: & internus,
Duplex

Duplex item manducatio & sumptio: externa significans, quæ est sumptio panis & vini corporalis, hoc est, quæ manibus, ore, & sensibus corporis peragitur: & interna, invisibilis & significata, quæ est fructio mortis Christi, & in Christi corpus infinito spiritali: hoc est, quæ non manibus & ore corporis, sed Spiritu & fide peragitur. Duplex denique administratio huius cibi & potus: Externus externi, qui est minister Ecclesiam suam præbens nobis panem & vinum: Internus interni, qui est ipse Christus, corpore & sanguine suo nos pascens.

6. Non corpus & sanguis Christi, sed panis & vinum, sive symbola quæ fidei nostræ confirmandæ servamus: corpus enim & sanguis Christi sumuntur, ut vivamus in æternum. Panem autem & vinum sumimus, ut de illa celesti alimonia confirmemur, & magis magisque ea fruamur.

7. Neque panis mutatur in corpus Christi, neque vinum in sanguinem Christi: nec illis ablatum succedans in locum eorum corpus & sanguis Christi: neque in pane, aut sub pane, aut ubi panis est substantialiter præsens, est corpus Christi: Sed in legitimo usus cane Domini Spiritus sanctus hoc symbolo vivit tanquam instrumento ad excitandam in nobis fidem, per quam ipse magis magisque in nobis habitet, nos Christo inseris, & facit ut propter ipsum iusti simus, & ex eo habeamus vitam æternam.

8. Cum autem Christus dicit, hoc id est, hic panis est corpus meum, & hoc poculum est sanguis meus, locutio est Sacramentalis seu metonymica, quia symbolo tribuitur nomen rei significatæ: id est, docetur panem esse sacramentum seu symbolum corporis, eum representare, & testari corpus Christi pro nobis oblatum in cruce, & nobis in cibum vite æternæ datum, ac proinde instrumentum esse Spiritus sancti ad hunc passum in nobis conservandum & augendum, ut Paulus ait 1. Cor. 10. Panis est communio corporis Christi, id est, ex re per quam particeps reddimur corporis Christi: & alibi, Omnes una potione potati sumus in unum Spiritum. Eadem sententia est cum dicitur, panem vocari corpus Christi per similitudinem rei significatæ cum signo, quod videlicet corpus Christi alio vitam spirituales, sicut panis corporales.

Et propter eandem consuetudinem perceptionem rti & signi in legitimo Sacramenti usu. Aliq. haec est Sacramentalis unio panis quae per locutionem Sacramentalis indicatur: non autem illa secundum locum coniunctionis, quae à quibusdam fingitur.

9. Vigiliat corpus Christi est & proprium, & Sacramentale quod est panis eucharisticus: sic manducatio Corporis Christi duplex est: Sacramentalis, Symbolo videlicet panis & vini externa & corporalis sumptio: & realis seu Spirituallior quae est ipsius corporis Christi. Et credere in Christum fide in nobis habitantem, est vi Spiritus Sancti inseri ipsius corpori ut tanquam capiti membra, & viti palmites: atque ita fructus mortis & vitae Christi fieri participes, unde patres falsè accusari sic docent, quod in carne Domini vel nuda signa consiliant, vel solum mortis Christi, aut beneficium tantum, aut Spiritus Sancti participationem, exclusa vera, reali & spirituali ipsius corporis Christi communiōe.

10. Usus autem cenae legitimus est, quando fideles ritum hunc à Christo institutione seruati ad ipsius memoriam: hoc est, ad fidem & gratitudinem suam excitandam.

11. Sicut in hoc usu corpus Christi sacramentaliter editur: ita & extra hunc usum, vixit ab infidelibus, & hypocritis Sacramentaliter quidem, sed non realiter editur: hoc est, Symbola quidem seu signa sacramentalia, panis & vinum, non autem ipsae res Sacramenti, Christi videlicet corpus & sanguis percipiuntur.

12. Doctrina haec de cena Domini plurimè firmissimèq. argumentis nititur. Hanc confirmant omnia loca Scripturae quae de cena Domini loquuntur. Et Christus non aliquid invisibile in pane, sed illum ipsum visibilem & fractum panem vocans corpus suum pro nobis traditionem seu fractionem: quod cum propriè intelligi non possit, addit ipse declarationem panem illum virè in sui memoriam sumi, quod perinde est ac si dixisset, Panem sui corporis esse Sacramentum. Item carnem dicit esse nouum Testamentum, quod spirituale, unum, & inseparabile. Et Panem dicit esse communionem corporis & sanguinis Christi, quia omnes fideles seruiunt corpus in Christo: qui cum demoniorum communioni non potest consistere. Item.

eandem

eandem in corpore Christi infusionem per unum Spiritum in Baptismo & cena sacra constituit. Confirmat eam sola doctrina & natura Sacramentorum, quae omnia eandem Christi communionem Spiritualem per fidem accipiendam subiiciunt oculis, quam verbum fidei promissio Euan. attribuit nuntiis. Propter eam rationem significatorum nominibus appellantur, nec ipsi in legitimo & verum perceptionem alimur habent. Confirmant eam articuli fidei, qui docent Christi corpore esse verum humanum, non simul in pluribus locis praesentem: iam in celum sublatum, & ibi mansurum donec redeat Dominus ad iudicium: Communionem Sanctarum cum Christo fieri per Spiritum Sanctum, non per ingressum corporis Christi in corpora hominum: ideoque hanc sententiam tota purior Ecclesia antiquitate maxime & manifestissimo consensu probatur.

13. Differt à Baptismo cena Domini. 1. Ritu & significanti modo, quia immersio significat remissionem & expurgationem peccati per sanguinem & Spiritum Christi, & societatem afflictionum & glorificationis Christi. Distributio autem panis & vini significat mortem Christi nobis ad remissionem peccatorum imputari, & nos Christo in suis membra eius inseri. 2. Usu speciali, quod Baptismus est testimonium regenerationis, initiis federis cum Deo, & receptionis in Ecclesiam. Cena Domini autem testatur nos perpetuo nutriendos esse Christo in nobis manente, semperque ratum fore nobis fedus semel initum cum Deo, nos & mansuras in Ecclesia & corpore Christi. 3. Personis, quibus tribui debent. Baptismus omnibus datur, qui pro membris Ecclesiae sunt habendi sine adultis, sine infantes sint. Cena Domini non nisi iis qui beneficia Christi intelligere, celebrare, & se ipsos probare possunt. 4. Usurpationis frequentia. Baptismus semel tantum debet sumi, quia secundum Dei semel initum semper est ratum penitentibus, cena autem Domini saepe, quia federis illius renovatio & in memoriam revocatio frequens est fidei nostrae necessaria. 5. Ordine usurpationis. Quia Baptismus ante cenam Domini, cena autem Domini non nisi post Baptismum acceptum coniugium dandi debet.

14. Digni accedunt ad eam, qui Dominum, qui seipsum agnoscunt, id est, vera fide & penitentia praeparati sunt. Hanc quidem fidei non apprehendunt, nec sine ea debent accedere, ne iudicium sibi edant & bibant, nec penitentiam eam qua accedant differre, ne indignationem & poenas aeternas sibi attrahant.

15. Admittere ad eam Ecclesia debet omnes, qui fundamentum doctrinae Christianae se amplecti & proprium huic obediendi se habere professentur: necesse autem est, qui vel ab erroribus, blasphemis, vel à manifestis contra conscientiam peccatis admoniti ab Ecclesia, & erroris convicti, nolunt desistere.

16. Papa male ex vana Cana sustulit fractionem panis, & usum poculi admisit populo: Mala item eos addidit ceremoniarum de quibus Apostoli non preceperunt, & eam Dominum in Missam theatricam, hoc est, in vanam ludicram & histronicas praestigias deformavit. Sed magis impia & idololatrica signenta sunt: Missam esse sacrificium propitiatorium, in quo Christus à sacrificiis pro vivis & mortuis offeratur Patri, & vi consecrationis substantieller praesens sit & maneat transisset dum species ille maneat incorrupta: & gratiam Dei atque ab ea beneficia conferat illi pro quibus offertur, & à quibus ora corporis edatur, etiam sine bono ipsorum morum: atque etiam repositus & circumgestatus sub illi speciebus sit adorandus. Propter haec recte necesse est, Missam in Ecclesia Christiana aboleri. Sunt autem in summa, 1. Transubstantiatio, 2. A' p'missa, 3. Sacrificium, 4. Adulatio.

APPENDIX.

Synopsi asterum precipua quaedam argumenta adversus finceram de Cana Domini doctrinam, & Sacramentorum, quos vocans: Cum refutatione.

1. Sacramentorum (inquit) errores sunt, esse tamen nuda signa & symbola. Resp. Docemus res significari, vna cum signis in usu legitimo exhiberi & communicari, licet non corporaliter, sed eo modo qui Sacramentis competit. 2. Adesse Christum tantummodo secundum effec-

ciam.

ciap. Resp. Docemus adesse & uniri nobis per Sp. sanctum, et si corpus eius longè à nobis absit, sicut & ministeriis totus adest, licet aliter secundum alteram naturam. 3. *Adesse corpus Christi, imaginarium, figuratum, spirituale, non essentiale.* *Resp.* De corpore imaginario nunquam sumus locuti, sed de vera Christi carne, quæ nobis adest, et si in cælis maneat. Deinde dicimus nos accipere panem & corpus, sed utramque suo modo. 4. *Distribui verum corpus Christi, quod in cruce pendens, & verum sanguinem, qui pro nobis effusus est, sed spiritualiter.* Accipi à dignis solummodò indignos nihil sumere, prout nuda signa ad iudicium. *Resp.* Concedimus totum, ut verbo Dei, naturæ sacramentorum, analogiæ fidei, & communioni fidelium cum Christo conveniens.

ad hoc quod aliqui dicunt in hoc sacramento recipi non esse synchysiterum & agnoscendum, quibus nostram de Carne Domini doctrinam eversura conantur, additis refutationibus.

I. **V**erba Institutionis, sunt perspicua & plana, Hoc est corpus meum, hoc est sanguis meus. *Resp.* Citant ea verba contra seipsos. Dicunt enim in, sub eam panem accipi realiter corpus Christi: cum Christus dicat ipsum panem esse suum corpus. Duplici ergo iniuria afficiunt Ecclesiam. 1. dum obrudunt ei sua pro Christi verbis. 2. Dum putant eam non videre quod diversa sint locutiones, *In pane est corpus:* &, *Panis est Corpus.* Accusant etiam Christum mendacij: negant enim panem ipsius esse corpus, sed id esse in pane. Videant igitur quomodo in extremo iudicio de huius blasphemia & calumina sint Christo responsuri. Papistæ magis retinent verba Christi. Isti verò verbū non tenent, sed sequitur sensum. Videndum ergo viri eam sequantur. Nostra probabitur in fine. *Inst. Additis declarationibus, Quod pro vobis datur, &, qui pro vobis effunditur.* *Resp.* 1. Est petitio principii. Sumunt enim pro confesso panem propriè dici corpus, quod tamen est probandū. Sacramentalis enim est locutio. 2. Per inuersionem. Corpus

Corpus enim Christi, proprie dictum est pro nobis traditum. Panis autem non est pro nobis traditus. Ergo, &c. Item sicut panis est corpus fractum, sic fractio panis est fractio corporis. Fractio autem corporis est eius crucifixio. Ergo panis fractus symbolicè est corpus fractum.

2. *Ab autore qui est verax.* Resp. Est petitio principis, debent probare quòd Christus dixerit in, *scilicet, cum panis non esset corpus suum.* Imò potest quis, figuratè loqui & tamen perspicuè. *Inst. Est etiam omnipotens.* Ergo potest esse ubique & in pane. Resp. Etsi posset id facere, ut duo contradictoria simul essent vera, tamen non vult. Deus ne potest quidam contradictoria efficere, quia est verax. Velle autem contradictoria est mendacia, non ergo negamus veritatem & omnipotentiam dei, sed istorum mendacia: imò eam defendimus, dicentes Deum facere quæ dixit. Ipsi verò eam oppugnant, statuantes in deo volùtates contrarias. *Inst. Christi corpus habet multas prerogativas alienas à nostris corporibus, ut quid nascitur ex virgine, ambulat super mare, semel & simul fuit in sepulchro, inferno, & paradiso, & transiit per iannas.* Resp. Exempla hæc partim sunt dissimilia, partim falsa: Dissimilia, possunt etiam in creaturam, cadere, ambulare super aquas, ut in Petrus, transiit iannas clausus, ut in spiritum. 2. Quia implicat contradictionem, nam dum dicitur, *natus esse ex virgine,* non simul dicitur non natus esse ex virgine. Sed simul finitum & infinitum esse, implicat contradictionem. Falsum est quòd transieris per iannas clausas, cum ei cedere potuerint: item quòd transieris per ostium sepulchri, cum dicitur id ab Angelo apertum: item, quòd Christi corpus simul & semel fuerit in pluribus locis, id ex Augustino sumptisse videntur. Sed is dixit, *Corpus in sepulchro, animam in inferno, deitatem ubique fuisse.*

3. *A circumstantia temporis: in eamque in qua traditus est.* Nullus loquens seriò, loquitur figuratè, Christus in suisuens carnem, est seriò locutus. Ergo sine tropo. Resp. Nego Maiorem

DE HOMINIS LIBERATI

629

Maiores: quia alioquin nullus loquens figuratè loqueretur serid, quod est falsissimū. deus in omnib. Sacramēti figuratè; serid tamen loquitur. *Defectus discernendi* (inquit Christus) *hoc pascha manducare* *obstant*. Respondet ad Minorem, Non vrinur figuris iocosis aut obscuris. Hæc figura est perspicua, quia etita; & discipuli sic loquuntur, *ubi vñ vs parum vñibi Pascha?* Vñtata est in omnibus Sacramētis. Emphatica est, quia exprimit similitudinem signi & significatæ rei, & certitudinem coniunctionis eorum in vñu legitimo. 2. Per inuersionem, imò quia Christus serid locutus est, ideo vñus est figura rem benè declarante. *Inst. Dic hoc poculum est nouum testamentum. In testamentis loquuntur propriè. Christus hic insinuat Sacramētum.* Ergo. *Reff. Nego Maiorem, & inuerti* quia cūm vellet instituere Sacramētum ideo figuratè locutus est, vocans cetum Sacramētum, quod figuratè est accipiendum. 1. Quia alioqui essent duo fœdera, alterum proprium, & alterum Cœnā. 2. Alioqui excluderentur à fœdere dei qui non possent accedere ad cœnā, & omnes ea vtentes essent in fœdere. *Ob. In sanguine meo; ergo in cœnā est realis Christi sanguis & ore bibimus.* *Reff.* Per inuersionem. Quia nouum testamentum initum est per sanguinem Christi in cruce fñsum & fide nobis applicatum, non ore haustum, alioqui enim ab eo excluderentur qui ad hoc sacramētum non possent accedere. *Inst. Emphasis est in vocabulo Nouum. Quod in veteri Testamento fœbas typicè, id in nouo fit realiter.* *Reff.* Si addant; Ergo ore corporis: plus est in conclusione, quia nullus in veteri testamento fuit typus, qui oralem Christi manducationem significaret. 1. Per inuersionem, Non aliter manducatur Christi corpus in nouo Testamento quàm in veteri. Sed in veteri manducabatur Spiritualiter tantum. Ergo & in nouo. *Inst. Nouum Testamentum distat à veteri, quia in eo fuerunt typi, in Nouo ipsum corpus.* *Heb. 9. Col. 2.* *Reff.* Nusquam est expressū in Scriptura hoc veteris & N. testamenti discrimen

discrimen, quod in veteri non realiter, in nouo orali-
ter edatur Christus. In dictis Apostoli, corpus signifi-
cat umbram tantum veteris Testamenti per Christum
factam esse impletionem, quia corpus illis umbris ibi
opponitur. Deinde, quia dicit corpus esse Christi, quæ
phrasid docet à Christo factam esse typorum impleti-
onem. 2. Per concessionem. Et si in nouo testamento
exhibuitur habemus Christum, & natus sit homo, ta-
men idcirco hinc non sequitur corpus eius esse in pa-
ne, sed tantum esse in nouo testamento.

4. Ac iussu Evangelistarum & Pauli. Matthæus, &
Theophylactus supputat scripsit Evangelium suum anno. 80.
post ascensionem i. Marcus, anno. 70. Lucas. 10. Paulus. 20.
& omnes vniuntur iisdem verbis. Oratio sepius iisdem verbis
prolata non est tropica. Talis est locutio de cena Domini: ergo
&c. Resp. Negatur Maior: quia quando figura aliqua
est illustris, nota, & emphatica, ut hæc, retinetur. Item
Evangelistæ repetunt verba Christi, quia tropicè fa-
cerat locutus. Sæpius illud, et si tropicè repetitur, bap-
tizabis Spiritu Sancto & igne. Ioh. 1. Math. 3. Preterea,
nego Minorem. 1. quia Mathæus & Marcus dicunt, hæc
est sanguis noui Testamenti. Lucas dicit, hic calix est mi-
num Testamentum in meis sanguine. 2. Matthæus & Mar-
cus dicunt, hoc est corpus meum. Lucas addit, Quod pro
vobis traditur: Paulus, quod pro vobis frangitur. 3. Paulus
dicit panem esse communionem corporis Christi. Et si autem
hoc loco non agit ex professo de cena, ad eam tamē
prouocat. Iussu. Est eadem sententia. Resp. Non tam de
verborum sententia, sed de verborum identitate que-
ritur. 2. Infr. Nulla unquam fit mentio tropi, ibi non est tro-
pus. Resp. Negatur Maior. Quia ineptum esset, & vide-
rentur homines ostentare suam artem, si dicerent se
vros esse egregia figura. Scriptura etiam sæpe loquitur
tropicè, tamen non addit se tropicè loqui. Nego
etiam Minorem, quia eius faciunt mentionem dum
etiam declarant, quod constat ex natura subiecti &
prædicati. Corpus natū est ex virgine, crucifixū, &c.

Panis

DE A HOMINIS LIBERATI 611

Panis est de farina mixtus. Deinde, lubet hoc fieri in
 sui memoriam: ergo panis dicitur corpus sicut memo-
 riale. Tertio, Marthæus & Marcus dicunt, *Hic est san-*
guis novi Testamenti, Paulus & Lucas, *Hic est novus te-*
stamentum in meo sanguine. Novum autem Testamen-
 tum est obligatio Dei ad recipiendos credentes & re-
 cipiscntes in gratiam, & horum ad fidem & obedi-
 entiam ipsi præstandam. Quartò, Paulus dicit *Panem esse*
communione corporis Christi, quæ non est oralis man-
 ducatio. 1. quia fideles ea sunt unum corpus in Chri-
 sto. 2. Consect eam cum *communionem* altaris in veteri
 Testamento, quæ non erat corporalis. 3. Quia solis
 fidelibus, non impiis, potest competere. 4. Ioannes
 communionem eam declarat. *Si in luce ambulamus, cõ-*
munionem habemus cum eo, & sanguis Iesu Christi purgat nos
ab omni peccato. Imò Paulus ponit tria vocabula quæ
 sunt tres demonstrationes. Primum *communio*, quæ est
 unio cum Christo, & fructio omnium eius beneficio-
 rum per fidem. Huc pertinet similitudo corporis &
 membrorum, vitis & palmitum, quibus nihil cum man-
 ducatione corporali. Hæc communio omnibus piis
 fuit & est communis à condito orbe ad eius finem. Illi
 autem non potuerunt oraliter edere. *Ne crescamus in*
eo ex quo totum corpus coagmentatur. Qui adheret Dñi
no, est unus Spiritus cum eo. Et omnes per unum Spiritum
baptizati sumus in unum corpus. Per hoc cognoscimus nos in
eo habitare & ipsum in nobis, quod de Spiritu suo dedis nobis.
 Hæc igitur unio est *communio*, quæ fit per Spiritum san-
 ctum. Ergo spiritualis. Panis enim non potest esse hæc
 communio nisi metonymicè. 3. *Inff.* *Qui sit reus corpo-*
ris Christi. Ergo, illud corporaliter edens, spiritualiter enim
non possunt: nam si sic ederent, non fierent rei. Resp. Nego
 maiorem. Is enim reus est corporis Christi, qui suis
 peccatis illud in crucem agit, & Christi benefici-
 um spernit. Ad reatum autem non est opus reali
 manducatione, sed Christum oblatum nolle fide re-
 cipere. Sic iniuria illata Arcæ, illata dicitur Iebouz.

1. Joan. 1. 7.

Eph. 3. 21.

1. Co. 6. 17.

& 12. 13.

1. I. 2. 4. 13.

4. Inff.

4. *Insi.* Qui non discernunt corpus Domini illud non edunt. *Ri-*
non discernunt. Ergo &c. *Resp.* Per concessionem, si ma-
 ior Sacramentaliter sumatur, ut de pane, qui corpus
 Christi nominatur, &c. vera est: Sin proprie, falsa est.
Nam non discernere, est non afficere honore ipsi debito,
 eum continere, imò rem significatam non accipe-
 re. Sic Hebr. 10. 29. *Filium Dei conculcare, & sangui-*
nem fœderis communem ducere dicuntur, qui eum con-

temnunt. *Autortetatebe sis ad mubant.* 4. *Insi.* *At Testimonij Patrum & pla antiquitatis in pñore*
Ecclēia. *Resp.* Patrum dicta sunt Sacramentaliter vel
 de communione Spirituali accipienda. *Insi.* *Augusti-*
nus dicit, hoc capte in pane quod popendit in cruce hoc in ca-
lice, quod de Christi latere effusum est. *Resp.* In pane tan-
 quam in symbolo, id est, cum symbolo simul accipies
 rem significatam. Accipientes panem certi sumus
 nos Christum habere. 2. *Insi.* *Cyrillus super Ioannem in-*
quit, Naturali participatione, non tantum spiritualiter, sed
etiam corporaliter: non tantum secundum Spiritum, sed etiam
secundum carnem corporaliter & essentialiter. *Resp.* Cyril-
 lus non loquitur de modo edendi, sed de re edenda.
 Docet non tantum spiritus, sed etiam humanæ Chri-
 sti naturæ nos fieri participes. Intelligit autem spi-
 ritualem communionem. 1. Quia de ea citat locos Ioan.
 6. & 1. Cor. 10. ibi nulla fit mentio corporalis mandu-
 cationis. 2. Loquitur de presentia Christi non in pane
 sed in nobis. 3. Hanc mansionem Christi probat ex
 usu coenæ, non ex corporali manducatione. 4. Ita eam
 describit ut dicat *duraturum esse in vita æterna.* 5. Loqui-
 tur de *communione quæ est sanctiorum propria.* Hæc autem
 Spiritus est, alioqui enim etiâ impiis contingeret.

Effugia Synusialorum, ut quasdam no-
stias (non omnes plures enim illis
apponuntur) obiectiones eludens.

1. **N**on sumimus (inquit) Capernathicam man-
 ducationem. *Resp.* Querimus ab eis an Chri-
 stus

Qua oraliter manducetur, siue crasso siue subtili modo. Sed vt respondeant, in ipsa eorum opinione plus satis inest idololatria. Christus enim refutans Capernaia: non distinguit sui manducationem in crassum & subtilem modum: sed simpliciter dicit, non posse suum corpus edi ore corporis: dicit enim *frascensurum*: *et veritas quae loquitur esse Spiritum & vitam*. Hic.

2. *Vbiuitatem non asserimus*: De ea enim non est ea verbum. Resp. Notandum hic est aduersariorum de vbiuitate dissentio. Sed neque de eo exstat verbum, quod corpus Christi simul sit pluribus in locis. Deinde ex hac ipsorum opinione sequitur vbiuitas. Nam qui simul & semel est pluribus in locis, necesse est vt sit infinitus, ac proinde sit vbique.

3. *Non tollimus articulum de ascensione*. Resp. Imò in eum impingunt. Etenim dum statuunt, quoties celebratur cœna, & Christum corporaliter edi, necesse est dicant eum inuisibiliter in terris mansisse & esse. Atqui dicitur *reliquisse mundum, ascendisse de loco inferiore in superiorem, mansurus in caelodome: venias ad iudicium*. Quod nonnulli excipiunt, Christum descendere de caelo quoties administratur cœna, iam est refutatum.

4. *Non tollimus doctrinam de proprietatibus humanae naturae*. Resp. Omnino tollunt: volunt enim humanam naturam talem esse quae non videatur, nec palpetur, nec sit circumscripta. Inst. Atqui Christus deposuit istas infirmitates, proprietates essentielles retinuit. Resp. Imò hae sunt essentielles proprietates, quibus sublati tollitur veritas naturae humanae. Augustinus, *Tolle spatia corporibus, & nusquam erunt*.

5. *Non abolemus doctrinam de communicatione proprietatum*. Resp. Imò verò in eum impingunt. Proprietates enim naturae diuinæ de tota persona in concreto dictæ ipsi ad vtramque naturam applicant. Erro-
rem usque ad consummationem seculi, accipiunt de vtraque natura: quod perinde est, ac cum dicitur Christus
Deus

deus & homo est circumcissus, si quis ita concluderet Ergo Deitas Christi ut caro eius, circumcisa fuit. *Inff.* Tandem hoc addimus, illas articulos huc non pertinere. *Resp.* Hoc modo omnes scēte omnia Scripturę testimonia possunt eludere. Imò verò duplici iure huc pertinet. 1. Quia sunt scripti de corpore Christi. Corpus autem Christi pertinet ad eternam. Ergo etiam isti articuli huc pertinent. Docent enim quomodo corpus Christi sit manducandum. 2. Huc pertinent, quia nullus articulus fidei pugnat cum alio. Sic huc pertinet Doctrina de iustificatione, quia in eterna non debet alia iustitia queri, nisi per sanguinem Christi.

6. *Modus non est definiendus.* *Resp.* Dupliciter peccant. 1. cum negant modum esse definiendum, & sic Scripturę contradicunt, quę eum definit & docet esse spiritualem, & vnionem cum Christo fieri fide per Spiritum Sanctum. 2. Ipsimet modum definiunt, ut ex eorum scriptis liquidd constat.

7. *Verum est Durandi dictum, verba audimus, motus sentimus, modum nescimus, presentiam credimus.* *Resp.* Nihil facit nec pro vobis, nec contra nos, aut pro ipso, quia fuit Papista. 1. Dictum recte intellectum possumus admittere. Audimus verbum. Hoc est corpus meum, non quoddam in pane corpus Christi ore comedimus, Motus sentimus, id est, panem ingredi in os, non corpus Christi, Modum nescimus, scilicet perfecte, quomodo videlicet Spiritus sanctus sit vbique totus in Christo & in omnibus sanctis, & quomodo nos in Christo vniat. Presentiam credimus, scilicet talem qualis est elus, & qualis est vnio membrorum & capitis.

8. *Hoc tandem docemus, verè substantialiter, & naturaliter exhiberi corpus & sanguinem Christi.* *Resp.* Concedimus, nos verum Christi corpus edere. Sic ergo inanis est disputatio. 1. Quia fatentur nos fieri participes veri corporis Christi, & quoddam non sit agendum de modo, illud autem nos concedimus. 2. Quia rationes & refutationes quas adferunt, nullius sunt momenti.

Argumenta

*Argumenta, quibus probatur corpus Christi nec
in, nec sub, nec ad panem tantum Dominice
adesse, & sub, cum in, ad eum
corporaliter ali.*

1. **Q**uia assumptio naturam verè humanam. Huc
addendum quod non possumus cum aliter
edere quam discipuli in prima cena.

2. *Peri ostendit d. supra locum.*

3. *Talis est manducatio quali manna.*

4. *Omnes Sancti veteris & Novi Testamenti habent m-
andatum unum tantum Christi.*

5. *Solus Christus potest seipsum offerre.* Necessè est
autem in usu contingere à deo remissionem pecca-
torum. Quare si ad panem adest, petendum est ab eo
& sic offerimus panem. In Novo Testamento non li-
cet orationem ad certum dirigere locum.

6. *Bona quoque scriptura promittuntur Spirituales sunt.*

His & aliis supra citatis accedit consensus vete-
rum Patrum, Ambrosij, Athanasij, Augustini, Basilij,
Beda, Bertrami, Chrysostomi, Clementis Alexan-
drini, Concilij Niceni, Cypriani, Cyrilli, Dionysij, Ge-
lasi, Gregorij Magni, Gregorij Nazianzeni, Hesy-
chij, Hieronimi, Hilarij, Irancei, Iustini, Leonis, Ma-
charij, Origenis, Procopij, Gaza, Tertulliani, The-
odoreti, &c.

APPENDIX. 2.

*Argumenta, quibus dogma Ubiquitarum refellitur,
& sana doctrina veritas confirmatur.*

1. *Argumentum.*

Marcanthus & Mandechai finxerunt Christum non fu-
isse verè & solido corpore humano præditum, sed speci-
em tantum corpore ostentasse, ut visus fueris solummodò
carnem & ossa habere, cum remora non haberet. Ipsam quoque
incarnationem, & omnes motus operationesque Christi in
phenicis apparuisse, cum in rei veritate nihil tale fieret.
Sed Ubiquitatis & realis ideomatum communicationis dog-

ma illud Phantasticum deprimus ex inferis renocet. Ergo
ipsum quoque, ut Manichæum ex Ecclesia Dei ad inferos re-
legandum est. Minor sic probatur. Sentiant & docent
Vbiquire, Omnes Deitatis proprietates ab ipso
statim conceptionis momento, fuisse à Deitate ab-
in assumptam humanitatem Christi realiter effusas.
Inde hæc absurda sequentur. 1. Verè editus ex virginem
non eris Christus, si secundum humanitatis sue naturam
verè ac essentialiter extra uterum matris non fuit antequam
nasceretur, & post partum in illa ipso utero non minde verè
ac substantialiter quàm ante, secundum humanitatis natu-
ram remansit. 2. Verè in sua natura humana infirmus & pas-
sionibus obnoxius non fuit Christus, si tunc etiam secundum
eandem naturam Divina maiestati & omnipotentia parti-
cipis fuit. 3. Verè mortuus non fuit, si etiam ipse mortui susci-
pere, secundum animam & corpus, essentialiter suis obsequi
una cum Deitate presens. Non enim anima omnipra-
sens à corpore omnipresenti locorum spacio realiter
separari, & proinde nec corpus mori potuit, nisi iux-
ta imaginationem. 4. Verè non ascendit in cælum sed in-
ant tantum & imaginariam ac phantasticam speculandum
fuisse dicemus, si corpore suo substantialiter ibi fuit, antequam
visibiliter id ascenderet substantialiter eiusdem corporis pre-
sentia non minde verè quàm ante in terris, sed in ipsa etiam
credensium corporibus mansit. Hæc si in rei veritate ita
evenerunt, sequetur idem Christi corpus simul reip-
sa fuisse infirmum & omnipotens; humile & glorio-
sum, patibile & impatibile, mortuum & vivum, cir-
cumscriptum & incircumscriptum, quod horrendum
est dicere. Ad vitandas prodigiosas & impias istas
absurditates, excipient, Christum corpore suo non nisi cir-
cumscriptum, infirmum, patibilem & mortuum fuisse huma-
nisationis tempore, quia se exinanierit, & communicationem cor-
pori maiestatem ante resurrectionem exerece voluerit. Resp.
Exinanitionem malè interpretantur, de occulta ad
tempus assumptæ humanitatis Omni gloria & maie-
state: cū respectu diuinæ naturæ vsq; ab eo sic accipiendū
quatenus

quatenus ille servi formam, id est naturę nostrę assu-
 lam assumere, & homo fieri voluit. Deinde sequetur
 Christum carnis suę potentiam & maiestatem com-
 municatam exuisse, etiam tunc quando verę fuit
 infirmus & corpore circumscriptus: ut cū suis la-
 chrymis resuscitaret Lazarum, & a ludęis compre-
 hensus sanavit a Petro vulneratum Malechum. Jam
 quid est aliud Marcionitas ex inferis excitare, aut in
 re omnium maxima impie blasphemare, si hoc non est?

Sensaseni, Arii, & reventium Antitrinitarii blasphemia hæc est: Hominem Christum non proprię & naturę De-
um esse, sed accidentis tantum proprietatem divinarum ma-
iestatis, bonitatis, potentie, & virtutis participatione. Ean-
dem quoque Deitatem hominis Christi rationem statuerunt Vbi-
quistas, dum solum hac communicatione idiomatum, qua om-
nipotens & omniprensus sit affecta Christi caro, unionem
personalem definiunt. Ita ut homo ille sit & dicatur Deus,
non quod proprię & naturę Deus sit, sed quia ipsi divinitus
donata sit infinita potestas, maiestas, gloria, & omnia S. S.
dona sine mensura in ipsum collata. Hęc verò accidentalis
divinitas, & omnium proprietatum collatio Christum mi-
nime efficit proprię & naturę Deum: sed tantum per grati-
am divinam: aut Deum impropię diffinitum. Quia non est ipsa
essentialis Deitas, ut dicitur, sed quedam eius participatio se-
cundum efficaciam. Ideo autem Arianus ab Orthodoxis fuit
obiectum, quod tollens veram & æternam Christi deitatem,
cum ipsum non naturā, sed dignitatis tantum & maiestatis
participatione per gratiam Deum faceret. Ergo cum & V-
biquitas Inimanelem nostrum solummodi proprietatum
participatione Deo æquantes, veram & æternam eius De-
itatem tollant, iure hanc erroris doctrinam ut blasphemiam
& hæresim repudicemus & execremur. Testantur hoc
ipsorum verba & sententię, ut Brentij in recognitione
pag. 10. Iacobus Andreas. Thef. 10. disput. Tubing. I-
tem Thef. 15. & 16. Et Apol. Ingol. 16. Unde statui-
tur eandem esse Vbiquitatem, quę Arrianorum &
Ancie de hominis Christi deitate sententiam, id est,

Rr ij

Eum

Eum ab his omnibus haberi non natura Deum, sed participationis tantum gratia, nouum, temporarium, creatum, adoptiuum. Hæc si vera sunt, Christus non erit *deus* sed *dei* ut *deus* qualis ab Vbiuistis etiam habetur, qui, ut Seruetus lib. 1. de Trinitate, sentiunt: *Deum posse homini deitatis plenitudinem communicare, dare diuinitatem, maiestatem, potestatem & gloriam suam. At eandem verorumque blasphemiam excramur & detestamur.*

3. Argumentum.

Docuit Nestorius sola equalitatis, secundum maiestatem, honorem, potestatem, uirtutem & operationem participatione, unionem Dei uerbi ad hominem factum esse. Nec ad id in re, quàm in ipsis donis & gratiis à Deo in hominem collatis, discrimen inhabitationis in dyu in homine assumpto & aliis sanctis conficiat. Hoc ipsum quoque docens Vbiuista, quia clamans nullum esse discrimen inter inhabitationem Deitatis in Petro & in Christo, nisi à commodatione donorum seu proprietatum Deitatis sumatur. Et con tendam hac ratione istam assumptionem hominem Deum esse quia Verbum nihil sine ipso, sed per ipsum omnia agat. Hoc nihil aliud est, quàm Christum hominem tantum confitueri Deum per accidens. Est igitur Dogma Vbiuistis prorsus Nestorianum.

Tertullianus, lib. de Trinitate, pag. 610. Si homo tantummodo Christus, quomodo adesse ubique inuocatus, cum hæc hominis natura non sit, sed Dei, ut adesse omni loco possit? Hoc dicto refutatur naturæ humanæ in Christo ubiquitas. Obiect. Est tamen inseparabilis unio diuina & humana natura in Christo. Ergo ubicunque est diuina, etiam est humana natura. Resp. Verum est quod dicitur, inseparabilem esse unionem. Logos nunquam deserit naturam se me assumptam. Sed Logos non est in natura humana, sicut anima inclusa est in meo corpore. Vbiunque meum corpus est, ibi animam esse necesse est, nec anima simul est extra corpus. Non autem sic est Logos in Christo homine: sed ita est in natura humana inseparabiliter

tabiliter & personaliter, vt simul sit etiam extranaturam humanam omnibus mundi partibus repletiua, in sanctis hominibus & Angelis speciali presentia. Nam vnio personalis duarum naturarum non euertit generalem actionem presentie & maiestatis, nec impedit speciale, quia *logos* est efficax in hominibus renatis.

DE CLAVIBVS REGNI Cælorum, & Excommunicatione.

Quoniam proxime fuit ostensum quoniam admissendi sunt ab Ecclesia ad Cœnam Domini, nunc per commodè sequetur hæc doctrina de potestate clauium, qua præter alia præcipue docetur, Quomodo qui non admissendi sunt coerceri atq; excludi debeant à sacramentis, ne accedentes ea prophænant.

Quæstiones præcipuæ.

1. Quid sit potestas clauium Ecclesiæ datarum.
2. Quibus ea sit commissæ.
3. Cur necessaria sit potestas clauium.
4. Quid differat illa potestas clauium Ecclesiæ à potestate politica.
5. Quis ordo seruari debeat in exercenda clauium potestate.

1. Quid sit potestas clauium Ecclesiæ datarum.

Potestas clauium regni cœlestis, quas Ecclesiæ Christus tradidit, est officium mandatum Ecclesiæ à Christo, per prædicationem Euangelij & disciplinam Ecclesiasticam, denuntiandi voluntatem diuinam, & quidem gratiam Dei, & remissionem peccatorum annuntiandi respicientibus, hoc est, his qui viuunt in vera fide & respicientibus impiis vero denuntiandi iram Dei, & exclusionem ex regno Christi, & eiiciendi eos ex Ecclesiâ quoniam se doctrina & vita à Christo alienos ostendunt. & ubi deinde respuerint, eos in Ecclesiam recipiendi. Ex his apparet potestatis clauium Ecclesiæ datarum par-

ita precipuas esse *Prædicationem Evangelij seu ministerium verbi, & iudicium Ecclesiasticum*, quod & vocatur *disciplina vel iurisdictio spiritualis*. Et certe necessarium cum verbi divini ministerio coherere Ecclesiastica disciplina:

Mat. 18. 15. de ministerio non est dubium quin omnes Prophetæ,
2. Thes. 3. 14. Christus & Apostoli concionati sint. De Ecclesiastico
1. Cor. 5. 1. iudicio similiter non est dubium, siquidem illud cum
1. Tim. 1. 20. Christus ipse, tum Apostolus præceptis & exemplis

Mat. 16. 19. confirmarunt ac stabilierunt. Vt utque autem verbi ministerio continetur illa potestas claudendi & aperiendi, quam clavium nomine Dominus insignit, inquit, *Dabo tibi claves regni caelorum: claves, id est officium vel potestatem claudendi & aperiendi regnum Dei*. Metaphora sumpta est ab æconomis vel ab alia gubernatione, ut sceptrum pro regno.

2. Quibus commissæ est potestas clavium.

Quia denuntiatio verbi divini delegata est, iisdem & potestas illa clavium. Denuntiatio ire & gratia Dei quæ fit in Evangelij prædicatione, ministerio est commissæ. Nam & ipsa Evangelij prædicatio solis iis commendatur. Quæ verò denuntiatio fit in Ecclesiastica disciplina est potestas Ecclesiæ: ad totam enim Ecclesiam pertinet disciplina & iurisdictio spiritualis: sed alio modo fit illa denuntiatio in verbi divini ministerio, quam in Ecclesiæ iudicio. In ministerio verbi privatum à solis ac singulis pastoribus vel verbi ministris ira Dei verbo divino præeunte denuntiatur omnibus impiis, incredulis, ac non resipiscuntibus, ipsos nimirum esse exactos ex regno Christi, quæ diu non resipiscunt, ac ad Evangelicæ doctrinæ præscriptum vivunt. Deinde, si resipuerint illis rursus ex Dei verbo annuntiatur ab iisdem gratia dei & remissio peccatorum. Ob. Ergo homines habens potestas sunt condemnandi. Resp. Habent potestatem ministerialem, id est, officium denuntiandi iuxta verbum Dei, quod Deus remittat peccata vel non remittat: & fit hoc dupliciter. Primo & generaliter, *quam in prædicatione*

cabana Evangelij demerant, Omnes credentes saluari, omnes non credentes condemnari. Secundum primum ergo singulos & unumquemque, utatur hoc officio denunciandi, ut cum certæ personæ poenitenti promittitur remissio peccatorum: certæ item personæ non agentis poenitentiam denuntiatur ira Dei, quamvis per talis manet. Sic dicebatur ad Simonem, Non es tibi paræ neque sors in hoc negotio. Idem omnibus nominatim dicendum est quoties necessitas requirit, nec quidem nostro arbitratu, sed iuxta Dei verbum. Atque hæc est potestas clauum pastoribus concessa, & verbi ministerio annexa. Denuntiationem verò exequi est solius Dei. In Ecclesiastico iudicio gratiæ & iræ Dei non fit denuntiatio ab vno aliquo priuatim, sed à tota Ecclesia, aut nomine totius Ecclesiæ ab iis qui ad hoc delecti sunt communi omnium consensu, & ad certas personas, adhibita etiam exclusionem ab usu sacramentorum, quando necessitas postulat.

3. Cur necessaria sit potestas clauum.

Necessaria est potestas clauum. 1. Propter mandatum. Quid si Ecclesiam audire neglexeris, sit tibi veluti quippiam Ethnicus, & veluti quippiam publicanus. Tali autem Dominus non vult sacramenta communicare, quæ solis fidelibus instituit. Eiusmodi tradatur Satana ad interitum carnis, ut spiritus saluus sit die illo Domini Iesu. Probet quisque seipsum, & ita de pane illo edat, & de poculo illo bibas. Quum & Christus non nisi fidelibus instituat sacramenta, ideo nec possumus esse participes Mensæ Domini & demoniorum: quia enim communio Christi inest Bellæ. Atqui omnes malam doctrinam proficientes, & in flagitiis perseverantes sunt in mensa demoniorum. Omne illis munus tuum coram altari, & ad primum, & reconcilia te fratri tuo & tunc veniens offer munus tuum. Ergo vult ut subiiciant se Deo secundum omnia præcepta antequam accedant ad ullum sacramentum. Alio nomine quilibet

Rt. liij

Ag. 8. 23.

Mat. 18. 17.

1. Cor. 5. 5.

1. Co. 11. 28.

1. Co. 10. 21

2. Cor. 6. 15.

Mat. 5. 24.

tacra-

Num. 15. 31.

Deut. 17. 13

AG. 8. 21.

1 Cor. 5. 6.

sacramenta hoc loco intelliguntur. *Quoniam adversus dominum rebellis suis peccatis de populo suo. Qui autem superbiens, volens obdura sacerdotis imperio, qui eo tempore ministrat domino suo, & decreto iudicis morietur ille, & auferet malum de Israel.* Duobus istis locis Deus tolli vult contumaces contra legem suam, & quidem ex politica, nec eos esse membra populi sui permittit: multo minus ergo illos vult haberi pro membris Ecclesie visibilis. Forsens quidem lex sublata est, sicut & ceremoniarum, sed præcipuum illud discrimen civium Ecclesie & aliorum non est sublatum. Vnde Christus (quem locum ante citavimus) *neminem vult offerre munus suum, priusquam fratri suo reconciliatus fuerit*: atque ita manifestè declarat se non velle ut ij qui non resipiscunt ad se sacramenta rapiant solis resipiscuntibus & fidelibus propria: quomodo simul maximum discrimen constituit inter fideles & incredulos, contumaces & resipiscuntibus. Ita Petrus etiam inspecta hypocrisis & impietate Simonis magi, eum à fidelibus apertè distinguit, Denuntiando *non esse ei partem & sortem in hoc negotio*, in doctrina scilicet Evangelij, quam Petrus docebat.

2. *Propter gloriam Dei opus est clavium potestatem.* nam Deus afficitur contumelia, si sine discrimine pro filiis ipsius habentur impij & blasphemj.

3. *Ne prophanentur sacramenta, & quod impijs negatur in verbo, eis detur in cena.*

4. *Propter salutem Ecclesie, quæ punietur si sciens & volens sacramenta prophanet.*

5. *Propter salutem peccantium, ut ij sæpius moniti redeant ad penitentiam.*

6. *Propter vitiationem scandali in Ecclesia, ne alij corrumpantur. An nescitis paululo fermenti totam massam fermentari?*

7. *Propter vitiationem scandali extra Ecclesiam, ne qui nondum sunt Ecclesie membra ad eam non accedant.*

8. *Ne apud alios nomen Dei blasphemetur, & fides ipsius afficiatur contumelia.*

9. *Peccantibus conuertatur pena, siquidem impij accedentes iudicium sibi faciunt.* Hoc igitur ne fiat Ecclesia tenetur cauere, vt istiusmodi non accedant.

10. *Qui negant fidem & doctrinam, excludendi sunt ab Ecclesia, & ab vsum sacramentorum.* Non enim confundendi sunt fideles aut Christiani cum iis qui non sunt Ecclesie membra, vt cum palam impijs, blasphemis, deficientibus ad Arrianismum, Mahumetismum &c. At qui negantes se poenitentiam acturos negant fidem & doctrinam. Deum profitemur se scire, sed factis negant. Qui vero fidem abnegat est infidelibus deterior. Ergo per seuerantes in sceleribus, & negantes se poenitentiam acturos excludendi sunt ab Ecclesia, nec admittendi ad vsum sacramentorum. Atq; hic locum habet illud Christi, *Nolite sanctum obicere canibus*: nec igitur admittendi sunt ad sacramenta canes, isti scilicet qui perseuerant in sceleribus, & Dei verbum derident. Si enim Christus hoc de verbo audibili dicit, quod alioquin institutum est conuersis & non conuersis, vel conuertendis: multò magis hoc diceretur de verbo visibili, nimirum de sacramentis, quæ tantum conuersis instituta sunt.

11. *Palam Blasphemi non debent baptizari.* Non enim baptizari debent qui non credunt toto corde. Vnde Philippus Eunuchò dicit, *Si credis toto corde, licet tibi baptizari.* Sic & Iohannes nullat baptizabas nisi confitentes peccata sua. Porro si blasphemi & increduli non sunt baptizandi, consequitur eos esse excludendos ab Ecclesia, nec admittendos ad vsum sacramentorum. Qui non debent baptizari, ij nec ad cœnam debent admitti: eadem enim vtrobique ratio est.

12. *Nondum baptizati ad Cœnam non sunt admittendi,* atqui deficientibus à suo Baptismo. Baptismus non est Baptismus, iuxta illud Apostoli, *Circumcisio tua facta est praputium, si transierit legem suam.* Ergo deficientes à suo Baptismo non sunt admittendi ad Cœnam. *Obiect.* Ergo qui à suo baptismo defecterunt etiam rebaptizandi sunt.

Tit. 1. 16.

Mat. 7. 6.

A. 3. 37.

Mol. 3. 6.

Rom. 2. 25.

post

post receptionem. Resp. receptio per Baptismum rata est agentibus pœnitentiam etiam sine iteratione signi. Baptismus autem cum sit ingressus in Ecclesiam, qui ab eo deficiunt non sunt in Ecclesia, ideoque quando tales manent, nec ad Ecclesiam, nec ad Cœnam sunt admittendi.

13. *Ad quas promissio gratiæ non pertinet, ad eas non debet extendi signum gratiæ*, aliâs Ecclesia esset fallaria, admittens quos Deus excludit, & pugnaret secum: nam verbo visibili absolueret, verbo audibili damneret. Quos igitur Deus reiciit & gratia sua priuauit ij non sunt admittendi ad sacramenta, quæ sunt signa gratiæ diuinæ.

14. *Institutio sacramentorum vel conditio qua accedendum est ad sacramenta postulat pœnitentiam. Ergo non agentes pœnitentiam non debent admitti.* Valet hoc argumentum per contrapositionem: Habentes pœnitentiam & fidem sunt admittendi. Ergo non habentes fidem & pœnitentiam, non sunt admittendi.

4. *Quid differas potestatem clauium Ecclesiæ delegata, & potestatem politicam.*

1. **P**otestas clauium Ecclesiæ commissa, nititur verbo Dei, politica potestas armata est gladio.

2. *In Ecclesia indicantur secundum leges diuinas in politica indicantur secundum leges politicas.*

3. *Ecclesia pœnis consumat solo Dei verbo, ita tamen ut ista pœna penetret ad conscientias usque, politica pœnis consumat pœna tantum corporali.* Verbo punit Ecclesia, cum denuntiat iram Dei infidelibus & non agentibus pœnitentiam.

4. *Sæpe locum habes Ecclesiasticum indicium, ubi nullus est politici iudicii locus, ut cum Ecclesia ex cœtu suo eicit, nec amplius habet pro suis membris non agentes pœnitentiam. E contrario sæpe locum habes politia, ubi nullus locus Ecclesiæ relinquatur, ut cum magistratus pœna capitali punit adulteros, latrones, fures, eosque non amplius agnoscit pro membris Reip. siue respiciant*

DE HOMINIS LIBERAT.

ant, siue maneant contumaces, quos tamen Ecclesi mul- ac exceperit, pro suis membris retinere tenetur.

5. Ecclesia iudicium habet gradus admonitionum: oportet enim prius tentari penitentiam, unde quidam veniatur ad penam: at iudicium publicum procedit ad penam, siue is qui peccatis penitentiam promittas, siue non.

6. Ecclesie scopus est, ut is qui peccatum respicias, & in partem servetur: scopus magistratus est ut is qui peccatum puniatur, atq; ita pax & externa disciplina conservetur in Rep.

7. Ecclesia tenetur retrahere suum iudicium & penam, si interuenias respicientia. At magistratus non tenetur iudicium & penam retrahere, neq; etiam illud aliquando potest. Manifestum est igitur discrimen politicæ, & Ecclesiasticæ potestatis, seu clauium à Christo Ecclesiæ traditarum. Atque hæc sine illa potestate facile potest consistere. Nam Ecclesia agnoscit pro suo membro, quem magistratus non agnoscit nec tolerat.

8. Quis ordo seruari debeas in exercenda clauis potestate.

Quoniam quis admissis priuatum aliquod delictum, is priuatum ab uno humaniter admoneri debet, iuxta Mat. 18. 15.

mandatum Christi, Si peccaueris frater tuus, veni & argue eum inter te & ipsum solum. Si re audierit, lucratus es fratrem tuum. Deinde, si ab uno admonitus non fuerit respiciat, assumpto uno & altero rursus admoneri priuatum debet.

Atq; admonitiones eiusmodi fieri debent secundum Dei verbum, & cum significatione beneuolentiæ, nec non iustis, grauib. & necessariis de causis. Quod si vero nec sic admonitus ab uno atq; altero responderit, à tota Ecclesia corrigendus est. Id quod etiam Christus præcepit, inquit: quod si neglexeris eum audire, dic Ecclesiæ.

Quoniam qui palam peccauerit & offensum totius Ecclesiæ, Mat. 18. 17.

is etiam publice ab Ecclesia corrigi debet pro modo delicti si nõdum respicere velit. Etiam admonitus & castigatus ab Ecclesia, siue is qui priuatum commisit peccatum, siue is qui delictum admissum publicum, iactans excomm. velut extremam remedium ad corrigendos impenitentes, ab Ecclesia adhiberi debet: quem admodum & Christus iubet his verbis loco proxime citato

citato subiungis. *Quod si Ecclesiam audire neglexeris, sis tibi veluti quispiam Ethnicus aut publicanus.* His verbis disertè Christus mandat, omnes quicumque hoc modo ab Ecclesia moniti nolunt resipiscere, communi Ecclesie consensus excommunicandos esse, donec resipiscant.

Iam quid sit excommunicatio, restat vt videamus. Excommunicatio est facinorosi, vel palam impij, & contumacia eiectio & societas fidelium iudicio presbyterij, Ecclesie consensus, autoritate Christi ac sacre Scripturæ. Cum igitur Ecclesia pronuntiat de singulis, quod non sunt pij, excommunicare eos debet nec admittere ad sacramenta. Quicumque autem excommunicantur, iidem poenitentes, & factis ostendentes emendationem, eodem prorsus modo recipiuntur in Ecclesiam, quo eiecti sunt, scilicet iudicio presbyterij, consensus Ecclesie, autoritate Christi, & Scripturæ. Porro principalis pars in excommunicatione est denuntiatio, qua denuntiatur eum qui negat fidem & poenitentiam non esse membrum Ecclesie, quamdiu talis manet, etiam si gloriatur de nomine Christianorum, quia Scriptura non agnoscit eum pro Christiano, qui licet verbo dicat se esse Christianum, tamen factis ostendit diuersum. Arque hæc denuntiatio qua quis excommunicatur, non est pene ministerium Ecclesie, sed pene ipsam Ecclesiam & eius nomine fit, quia mandatum hoc à Christo datum est Ecclesie. Nam ipse ait exprefse, *dic Ecclesie*, & quidem hoc mandatum Ecclesie dedit non ad destructionem peccatoris excommunicandi, sed ad eius ædificationem vel salutem. Neque verò frustra hæc Ecclesie denuntiatio debet vsurpari: de quibus enim Ecclesia denuntiat quod non sunt pij, excommunicare eos, nec admittere ad vsum Sacramentorum tenetur. *Qui sunt excommunicandi satis ex praecedentibus cognoscitur, nempe qui aut negans aliquem articulum fidei, aut ostendens se nolle poenitentiam agere, aut non subiiciunt sese voluntati Dei secundum eius præcepta, neque dubitant in manifestis sceleribus contumaciter perseverare.* Omnes istiusmodi non admittendi sunt ad Ecclesiam, quod

quod si sine ad Ecclesiam admitti in baptismo, non tamen est ad pergendum in exhibitione sacrae Coenae: contra vero qui profitentur fidem & poenitentiam, eos Ecclesia tenetur admittere.

Super sunt obiectiones aduersariorum ad quas pauca respondebimus.

Obiect. 1. Nemoquam est mandatum officium clauium. Ergo illud non est in Ecclesia instituendum, & per consequens nemo debet à sacramentis excludi. Resp. Nego antecedens quia passim exant in Scriptura huiusmodi mandati testimonia manifesta. Tibi dabo clauem regni caelorum, & quicquid ligaueris in terra, eris ligatus in caelo: & quicquid solueris in terra, eris solutus in caelo. Hic disertis verbis exprimitur potestas clauium omnibus. verbi ministris delegata.

Mat. 16. 19.

Quodnam sit officium clauium Ecclesiae demandatum, & quomodo Ecclesia fungi hoc officio debeat, similiter Christus disertè præcipit & explicat. Quod si neglexeris eas audire, dic Ecclesiae: quod si Ecclesiam audire neglexeris, sit tibi veluti quosdam Ethnicus & Publicanus. Amen dico vobis, quaecumque ligaueris in terra erunt ligata in caelo: quaecumque solueris in terra erunt soluta in caelo. Haec à Christo præcepta, Paulus reipso confirmat: Huiusmodi tradidit Satanæ ad interitum carnis, ut spiritus saluus sis die illo Domini Iesu. Quoniam conuenit in unam, hoc non est Dominicam Carnem edere. Quod si quis non auscultas nostrum per epistolam sermoni hunc notare, & ne commercium habere cum eo, ut eum pudeat. Ex quibus Alexander & Hymeneus, quos ego tradidi Satanæ ut discant non blasphemare. In Prophetis etiam manifesta sunt testimonia, in quibus hoc à Deo mandatum esse constat. Quid mihi vis Hinnarum vestrarum multitudinem dicis Dominus? Plenus sum holocaustis arietum, & adipem pinguium, & sanguinem vitularum, agnorum, & hircorum molui. &c. Qui immolat bouem, quasi qui interficiat virum: qui mactat pecus, quasi qui inuoluet canem: qui offert oblationem, quasi qui sanguinem suum offerat: qui recordatur iurii, quasi qui benedicat idolo.

Mat. 18. 17. & 18.

1. cor. 5. 5.
1. cor. 11. 30
2. The. 3. 14.
1. Tim. 1. 20

Isai. 1. 11.

Isai. 46. 3.

Non

Ier. 7. 21.

Non sum loquutus cum patribus vestris & non praecepit illis in die qua deduxi eos de terra Aegypti, de verbo beluaculismorum & victimarum. Peccatores autem dixerunt: Deus,

psal. 50. 17.

Mat. 5. 24.

Quare tu enarras iniquitatem meam, & affinis testamentum meum per asinum? Hunc & Christus ait, Omittite illi: novum tuum coram altari & abi, & reconciliator fratri tuo priorem, & tunc veniens offeret munus tuum. Praeter hos & alii sunt Scripturae loci quibus mandatum est, ut omnes palam impij excludantur ab Ecclesia & usu Sacramentorum, velut ubicunque reprehenditur sacramentorum illegitimus usus, item ubicunque iubentur ministri pro membris Ecclesiae recipere tantum proficientes fidem & poenitentiam. Iust. Deus quidem impios ad sacramenta accedere vetat, sed non praecepit, ut Ecclesia eos prohibeat. Resp. Quia Deus prohibet in Ecclesia fieri ea vult Ecclesiae iudicio virari, & quod praeceperit Dominus Ecclesiae ut prohiberet, & excluderet palam impios, ex locis citatis manifeste evincitur.

Obiect. 2. Homines non possunt discernere dignos ab indignis, non possunt scire quinam vere resipiscant, & qui in impietate perseverent, nec possunt aliquem in gubernam abijcere. Non igitur Ecclesia mandatum est illud iudicium quo pii distinguantur ab impijs. Resp. Ecclesia non iudicat de arcanis aut occultis, sed de manifestis, de iis nempe qui se declarant externa vita & professione, idque cum de iis iudicio Dei subscribit, id est, cum de iis iudicas secundum verbi Dei praescriptum: ut cum ex verbo dei condemnatos esse pronuntiat contumaces quam diu tales manent, & quum ex verbo Dei poenitentiam profitentes absolvit. Occultos autem ab alijs discernere, sicut non potest Ecclesia, sic nec sibi tribuit.

Obiect. 3. Christus ait in illa parabola de zizanij. Similiter simul crescere utraque usque ad messum. Ergo nullus debet excludi. Resp. 1. Loquitur ibi de hypocritis, qui non possunt discerni semper a vere pijs. Itaque sensus est, non debere tolli vel segregari hypocritas ab Eccl. quos videlicet nos non novimus: sed id facturos Angelos.

in

DE HOMINIS LIBERAT. 69

in nouissimo die. 3. Discernit ibidem officium magistratus & ministrorum suapte crescere, id est ne interfectionis alienos ab Ecclesia. Ministri siquidem non debent quonquam afficere vi corporali sicut Magistratus. Hoc autem discrimine non tollitur discrimen inter Ecclesiam & regnum Diaboli.

Ob. 4. Homines cogendi sunt ad bona opera. Sacramentorum usus est bonum opus. Ergo cogendi sunt ad usum sacramentorum. *Resp.* 1. Minor non est vera nisi intelligatur de usu qui fit in fidelibus; alias cum à fidelibus usurpantur sacramenta, eorum usus non est bonum opus. Usus sacramentorum est bonum opus, quando hunc usum præcedunt opera moralia. Ac tunc re vera usus dicitur sacramentorum, aliis potius est abusus, & profanatio Sacramentorum. Nam quum impij sumunt sacramenta, abutuntur iis, unde Christus diserte dicitur hortatur impios ab hoc opere bono, cum ait, *omissa illis manus manum coram altari, & abi &c.* 2. Maior est distinguenda. Homines ad bona opera sunt cogendi, scilicet suo ordine, ita ut præcedat coactio ad moralia opera, sequatur deinde coactio ad ceremonialia: & sic intelligi debet quod ait Christus, *Compellisse eos iurare.* Luc. 14. 31.

Ob. 5. Non habemus exempla. Prophetæ, Apostoli, & Ioan. neminem exclusissent, imò Ioan. baptizauit progeniem viperarum. *Resp.* Prophetæ, etiam si non potuerunt excludere à sacrificiis & sacramentis impios, tamen illa scelera damnarunt, & habuerunt sæpe longas conciones tum contra impios qui accedebant, tum contra Ecclesiam, quæ illos admitteret ad sacrificia. Apost. exclusisse vel vnus Paulus exemplo suo (sicuti vidimus antea) satis ostendit. Ioan. tantum eos baptizauit qui promittebant fidem & penitentiam: baptizauit viperarum progeniem quum iam penitentiam egerat. Licet igitur erant ex viperarum genere quos baptizauit Ioan. non tamen amplius erant viperæ quum baptizabantur. *Baptizauit. n. Ioan. non nisi confitentes* Marc. 1. 4. *peccata sua. Prædicabat in baptismo remissionem peccatorum.* Luc. 3. 3.

Obi. 7. 6.

Obiect. 6. Si sunt admittendi ad sacramenta proficentes fidem & penitentiam, atque excludendi infideles & impii, id eodem modo fieri licet his quo factum est à Ioanne. At Ioannes proficentes fidem & penitentiam ad Baptismum admittere solus, & contra solus impenitentes reiciebat: Ergo & uni ministro licebit vel admittere proficentes doctrinam & penitentiam, vel contumaces rejicere. Resp. Est dissimilitudo. Ioannes enim erat præditus auctoritate Prophetica & Apostolica. Deinde agebatur de collectione nouæ Ecclesiæ, non de exclusionem eorum qui fuerant in Ecclesia, & ab ea defecerant.

Solutiones Argumentorum quibus nonnulli excommunicationem expugnare conati sunt.

1. **V**bi rectè debent administrari verbum & Sacramenta, ibi debes vigere officium disciplina. Sed in primitiua Ecclesia, & hodie in Ecclesiâ bene constituta non viget officium disciplina. Ergo non rectè administrata sunt verbum & Sacramenta. Atqui hoc est absurdum: ergo & illud. Resp. Rectè administrari est ambiguum. Administrare rectè significat sic administrare, vt administratio prorsus congruat cum præscripto Domini. 2. Administrare non secundû ~~arbitrium~~, sed ita vt administratio placeat Deo & sit salutaria Ecclesiæ. In hoc toto mundo non rectè administrantur Sacramenta secundum priorem significationem: secundum alteram verò non item. Etsi enim aliqui sint nixui, qui propter imbecillitatem Ecclesiæ subito corrigi nequeant, tamen administratio placere Deo potest & salutaria esse Ecclesiæ: interim debent defectus agnosci & deplorari. Beati enim qui esuriunt & sitiunt iniquitatem. Hæc nisi concedantur, nulla erit pura Ecclesia in mundo. Hæc solutio sufficeret, sed negatur etiam minor. Nam in primitiua Ecclesia fuit & mansit, & manebit in malè constituta Ecclesia sed cum magno abusu, vt in Papatu. Inst. In nostris & Helueticis Ecclesiis non viget Excommunicatio. Ergo minor vera est. Resp. Etsi in aliquibus non

non sit, tamen non sit malè interim: nihilominus minor infringitur. Quia in illis Ecclesiis verbum & sacramenta rectè administrantur secundū alteram significationem. *Chrysostomus*. Si quis flagitiosus veniat ad mensam Domini, ne porrigas illi Sacramentum Domini: corpus & sanguinem Domini si malis credere, indica mihi, sanguinem potius fundam, quàm illum adniscera. Viguit ergo excommunicatio multis post Christum annis.

2. *Doctrina quæ caret verbis Dei & exemplis, non est Ecclesia obtrudenda. Sed hæc doctrina caret utroq.* Ergo, &c. Resp. Verbum extrat, *Matt. 18. 17.* Si verò Ecclesiam non audieris, sis tibi velut ethnicus. *1. Cor. 5.* Huiusmodi homo tradatur Sathanæ; &c. *Inst. Mat. 18.* non sis mentio presbyterij, neque excommunicationis. Ergo illud verbum non probas. Resp. Nego antecedens. Etsi enim non habentur verba formalia, tamen sententia continetur. *Inst.* Haberi pro Ethnicis, & excommunicatum esse, non sunt idem. Ergo non continetur ibi verbum per æquipollentiam. Sic autè probatur antecedens. Sis tibi ut Ethnicus & publicanus. Ibi non loquitur de iudicio Ecclesie. Ergo non est à tota Eccl. excommunicandus qui habetur Ethnicus à privatis. *Responsio.* Quem singuli habent pro Ethnicis cum tota Ecclesia habet. *Inst.* Atqui non habetur quem tota Ecclesia habet pro Ethnicis: sed qui verbum non audit, cum habeas pro ethnico. Ergo non habeas eum ex Ecclesie iudicio, sed ex tuo. Resp. Ideo habeo, quia Ecclesiam non audit. Verùm, non audire Ecclesiam, est esse publicanum & ab Ecclesia alienum, ista nonne sunt idem? Sed addo alterum minus disputabile. Non dicit tantum privatis singulis, sed toti Ecclesie. Nam tibi & Ecclesia æquipollent. Quia cùm Christus iubet aliquem haberi à me pro publicano & ethnico, an illum propterea iubet ab Ecclesia haberi pro Christiano? Non: quia veller contraria iudicia de eodem homine fieri. Ab Ecclesia autem haberi pro publicano & ethnico est excommunicari & esse extra communionē Ecclesie. Stat igitur fieri mentionē excommunicationis, & eam mandari,

& haberi ab vno pro publicano, est haberi ab omnibus. Et si non in specie fieret illa denunciatio, nullus posset haberi pro publicano. De altero membro presbyterii respondetur quod fiat sub Ecclesia.

3. Ecclesia non est presbyterium. Iubet enim indicatum fieri apud Ecclesiam, & administratum per Ecclesiam. Ergo, &c. Resp. Nego Maiorem: quamvis etiam posset conceditori argumentum, videlicet quod Christus non intelligat presbyterium, sed proprie sumat vocabulum Ecclesie, ante Christum Iudaea post Christum Christiana. Sed in Ecclesie iurisdictione oportet aliquem esse ordinem: aliquos oportet esse constitutos ab Ecclesia, alioquin esset chaos. Itaque per Ecclesiam continetur presbyterium, & per eandem, quens, intelligitur de Synedrio. Non potest observari id quod Christus dicit sine circumstantiarum determinatione. In si. Verum quidem est non posse indicationem fieri apud totam Ecclesiam, sed apud Synedrium, quod tamen est politicum. Dic Ecclesie, id est, senatus civis. Respondetur, iam fatentur non posse ordinem fieri apud totam Ecclesiam, sed apud aliquod Synedrium, quod tamen sit politicum, non Ecclesiasticum. Questio igitur est an illud sit intelligendum de Synedrio politico? Hoc ipsi debent probare. Probant igitur Synedrium esse politicum.

4. Christus iubet indicari apud Synedrium. Ergo Politicum. Hic probant maiorem Synedrium quod officia p. anu corporali bus, est politicum. Synedrium illud, quod debet Pauli potestatem interficiendi Christianos, officia p. anu corporali bus, Ergo suis politicum. Resp. Ad maiorem, Quod asserunt, scilicet iure. Illi autem asserunt, sed iniuria: quia non habebant ius: rapiebant ad se. Sic etiam de Stephani morte, quia fiebat per tumultum: deinde ipsis quidem Sacerdotibus volentibus, sed male. In si. Ex Augustini. Iudaei meminerunt cum dicerent, Non licet nobis quempiam interficere. Resp. Sic habent verba Augustini, tractatu 114. In Ioan-

DE HOMINIS LIBERAT.

An non interficeretur quem interficendum esset?
Propter festum non licebat illum interficere. Infi. Ex Chry-
stiano. Non licet nobis, scilicet propter viciniam festi
Ref. Non verum est (bona venit Chrystiana) quia
historia testatur leges illis fuisse creptas ab Herode
Magno, & Iosephus scribit totum Synedrion fuisse ab
illo interfectum, excepto vno. Ergo volunt Iudaei di-
cere. Tu habes vim gladij, nobis non licet interfice-
re quoniam. Infi. In Evangelio dicunt: Summe cum voi,
& secundum legem vestram indicat eum. Ref. Intelligit
Legem Moysi. Ut obruatur lapidibus, me concedente,
Infi. Iosephus lib. 2.9. dicit, Leges illis fuisse a Claudio conce-
ssas. Ref. Ergo antea non habuerunt eas. Deinde con-
cessit illis Leges, id est, dominus religionis. Infi. Fuit
illa attemptum ab Herode Magno. Ergo prius habuerunt ius
Politicum, & tum, quia Christus iubet eos Synedrion in-
dicare. Per consequens debuit indicari Senatus politico, nul-
lum enim illud Synedrion erat nisi politicum. Erant tria Sy-
nedria. 1. Totius regni, ut in Anglia Parliamentum. 2. Mi-
nus, quod erat vrbis Ierosolyma Senatus: illeque erat Politi-
cus & Ecclesiasticus simul. 3. Trisummarum. Haec omnia
erant politica. Synedrion erat politicum. Christus missus ad
Synedrion: ergo ad Senatum politicum. Ref. Ad Maiorem
erat politicum, sed non solum: nam habebat potesta-
tem Ecclesiasticam, quia tractabat causas Religio-
nis. Consistat ex Phariseis & legum peritis ex Theo-
logis & iuriconsultis. Habebant enim leges mora-
les & forenses.

Tam est questio, An iubeat Synedrion indicari et Politi-
cum & Ecclesiasticum. Tanquam Eccl. probatur ex
textu. 1. Quia iubentur excommunicatum habere pro athi-
nato & publicano, id est, alieno a regno Christi. Publi-
catum autem aliquem declarare & alienum a regno
Christi, est magistratus Ecclesiastici, non politici:
quia publicanus & ethnicus potest esse membrum ci-
uitatis, seu non Eccl. Christi. 2. Addit. Amen cum dica-
ret. Amen cum dicitur. Amen cum dicitur. Amen cum dicitur.

iectioni, Quia potest excommunicatus obiiicere, quid mea refert, & si me Ecclesia habeat pro infideli, pro ethnico & publicano, nihilominus comedam interea & bibam. Respondet igitur iudicium istud non erit irritum: ego enim ero executor illius. Supra quidem, cap. 16. *Dabo tibi claves regni Caelorum*; sed ibi loquitur de communi auctoritate ministerij, hic nominationem agit de ministerij auctoritate in hac causa. ligare igitur & solvere non est politici magistratus, sed Ecclesie.

5. *Scelerati possunt haberi pro Ethnicis & publicanis etiam sine excommunicatione.* Ergo publicanus & excommunicatur non sunt idem. *Resp.* Nego antecedens: quia habere aliquem extra communionem Ecclesie & excommunicare, sunt idem. *Inq.* Sed possunt aliquem habere, id est, in animo sentire quoddam sceleris. *Resp.* Si Ecclesiam non audiat, oportet te illud scire, non quid de eo statuat, an possis habere pro ethnico & publicano. Deinde Paulus alibi vetat cum scelerato capere cibum & potum. Ergo non est tantum cognitio in animo.

Contra exempla.

Paulus iubet incestuosum eiici ex medio Eccl. Corinthiaca 1. Cor. 5. 13. id est, vult eum declarari non esse membrum Ecclesie. Ergo ista eiection non est tantum cogitare, sed etiam pronuntiare & excommunicare. Adversarij contra argumentantur eo modo.

6. *Seipsum explicat Ap. Paulus. 2. Cor. 2. 6. Sufficit isti homini ista obinurgatio à pluribus profecta.* Ergo habens eum pro ethnico & publicano, & tollit eum ex vobis, significat irritum. *Ref.* Est fallacia consequentis, quia non ex vno exemplo constituitur regula. Hic enim opus fuit epistimie, quia respuit. Ergo semper non sequitur. *Inq.* Quod isti fecerunt, Paulus iussit. Sed hi tantum reprehendunt. Ergo Paulus iussit tantum reprehendere, plura iussit à medio tollere. *Resp.* Ad Maiorem, Paulus iussit, sed non solum: quia iussit ut reicerent eum si non resipisceret. Si autem resipisceret, satis esset epistimia. Non igitur sequi

tur

tur, illi tantum reprehenderunt. Ergo Paulus iussit tantum reprehendere. Hæc est vera solutio: sed clara alia est. Quia *epistimia* non tantum significat obiurgationem, sed etiam excommunicationem, quæ tantum fit verbis. Sic accipi non tantum potest, sed etiam oportet, quia dicit, *ut contrario potius ei condonetur*. Ergo iam excommunicatus & nondum receptus, sed recipiendus: nec fuit tantum obiurgatus, sed etiam eiec-tus. Quum etiam dicat *à pluribus*, hic confirmatur nomine *Ecclesie* cuius meminit Christus. Mat. 18. non intelligit plebeculam, sed Ecclesie primores. Item, *In hac scriptura* (inquit Apostolus) *vos cognoscite omnes vos obedientes*. Laudat igitur quod obsecuti sunt: Propterea ante resipiscentiam vetat, ne commiserentur *cum illo eiecta*.

7. Quem Paulus iusserat per epistolam notari, iubet haberi pro fratre: ergo non vult eum excommunicari. Maior sic probatur, *Contraria non possunt simul poni*: Hæc sunt contraria. Ergo &c. Minor probatur. Excommunicare non est pro fratre habere: Ergo idem erunt habere & non habere pro fratre. Resp. Ambiguitas est in verbo habere pro fratre. Non ergo valet contrarietas. Nam omnes homines sunt fratres, & Christiani & Turcæ. Interim Christiani etsi Turcas habeant pro fratribus & proximis, & salutem eorum expetant, tamen non habent eos pro fratribus Christianis. Si igitur Turcas, multo magis illos pro fratribus habere & eorum saluti studere debent, qui prius fuerunt fratres, id est, Christiani. Illa *epistimia* non tantum est improbatio facti, sed significat etiam excommunicationem, quæ fit verbo: Oportet in hunc sensum eam accipi quia addit Apost. *ut contrario potius vos ei condonetur, eumque consolemini, ne qui modo redundantis tristitia absorbeatur vir huiusmodi*. Quapropter precor vos *usuram faciat in illum charitatem*: aliquid est publica sententia aliquid dicere. Sic sumitur. Galat. 3. *et scriptum est* id est publica auctoritate sancitum Testamentum: vult

igitur publico testimonio dilectionem declarari cupi-
pium. Ergo *laudatur* erat incommunicatus reci-
pere in gratiam: id quod superius repetit. Fuit tamen
intrañum aliquod; inter scripturam prioris & po-
sterioris Epistolæ ad Corinthios. Ergo fuit excom-
municatus. In prima epistola dicit *se audire aliquos scilicet*
verbi in prope illos iubet excommunicari: et
simile est huic Corinthios obtemperasse; et excom-
municando eos, & scripsisse Paulo quod obtemperatibus
quia in 2. Epist. cap. 2. laudat eorum obedientiam; &
iubet incestuosum recipi, si resipuerit.

Quid sit Paulus, non est mihi incertum. Paulus
excommunicatus Hymeneus & Alexander, sunt confessi
Basilide. 1. Tim. 1. 20. Ergo nemo est excommunicatus. Nel-
gatur maior vniuersaliter sumpta. Probatur sic. *Quid*
sit Paulus *moderat* Apostolica. Minus probatur. Tractatus
(inquit) *Scitatis* Hymeneus & Alexander. Negri
dem ministri & pastores Ecclesiarum id non possunt. Ergo
perit Paulus peccatari quilibet, utriusque id scripsit. Rostu
Concedo argumentum. Non debemus imitari si fecerit
solus. Non autem sequitur, Ergo non licet excom-
municare. est enim plus in conclusione. Potest autem
negari minor, quia in textu tantum dicitur quod
Paulus fecerit, non quomodo fecerit.

APPENDIX.

Qui abusus cauendi, id est, quæ cautiones in ex-
communicatione seruandæ sunt

1. Non negligentur gradus. Ne à summis gradibus
incipiatur, sed primò humaniter admonetur qui
deliquit. Mat. 18. 17.

2. Eo modo fiat quo debet, videlicet secundum
verbum Dei & significationem beneuolentis.

3. Fiat iustis, grauibus, & necessariis de causis,
non propter iniustas, incertas, aut non satis graues
causas

TERTIA PARS.

DE HOMINIS GR- TITVDINE.

*Cum ab omnibus peccatis & miseriis, sine ul-
lo nostro merito, sola Dei misericordia pro-
pter Christum liberati sumus, quid est cur
bona opera facimus?*

VIA postquam nos Christus
suo sanguine redemit, renouat
nos quoque suo Spiritu ad ima-
ginem sui, vt tantis beneficiis
affecti, in omni vita nos erga
Deum gratos declaremus, &

aRo. 6. 13.
& 12. 1. 3.
1. Pet. 2. 5. 9.
10.
1. Cor. 6. 20.
b. Mat. 5. 16.
1. Pet. 2. 12.
c 1. Pet. 1. 10.
Mat. 7. 17.
Gal. 5. 6. 13.
d 1. Pet. 3.
1. 2.
Rom. 14. 19.

ipse per nos celebretur^b. Deinde vt nos quo-
que, ex fructibus, de sua quisque fide certi si-
mus^c. Postremò, vt vitæ nostræ integritate a-
lios Christo lucrifaciamus^d.

*Non possunt igitur illi seruari, qui ingrati, &
in peccatis secunde persistentes, à sua prau-
tate ad Deum non conuertuntur?*

Nullò modo. Nam, vt Scriptura testatur,
nec impudici, nec idololatræ, nec adulteri,
nec fures, nec auari, nec ebriosi, nec conuicia-
tores,

DE HOMINIS GRATITVD.

tores, nec raptores, hereditatem regni Dei consequentur.

Quibus partibus constat conuersio hominis ad Deum?

Mortificatione veteris, & viuificatione noui hominis.

Quid est mortificatio veteris hominis?

Verè & ex animo dolere quòd peccatis tuis Deum offenderis, eaque inagis ac magis odisse & fugere.

Quid est viuificatio noui hominis?

Vera lætitia in Deo per Christum, & serium ac promptum studium instituendi vitam ex voluntate Dei, omnia que bona opera exercendi.

Quæ sunt bona opera?

Tantum ea quæ ex vera fide, secundum legem Dei fiunt, & ad eius solius gloriam referuntur: Non ea autem quæ à nobis opinione recti conficta, aut ab hominibus tradita sunt.

Quæ est Lex Dei?

Loquutus est Deus omnia verba hæc.

1. Ego sum dominus Deus tuus, qui eduxi te ex Ægypto, domo seruitutis, Non habebis alienos Deos in conspectu meo.

2. Ne sculpes tibi simulacrum, nec ullam imaginem effinges eorum, quæ aut supra sunt in cælo, aut infra in terra, aut in aquis sub terra, neq; incurues te illis, neque coles ea. Ego enim sum Dominus, Deus tuus, fortis, Zelotes, vindicans pec-

cata

a 1. Cor. 6.
9. 10.
Eph. 5. 5. 6.
1. Io. 3. 14.
b Rom. 6. 4.
5. 4.
Eph. 4. 23.
23. 24.
Col. 3. 5. 6.
8. 9. 10.
1. Cor. 5. 7.
2. Co. 7. 11.
c Ro. 8. 13.
Joel. 2. 13.
Hose. 6. 1.
d Rom. 5. 1.
& 14. 17.
Isa. 57. 15.
e Rom. 6.
10. 11.
Gal. 2. 20.
f Rom. 14.
23.
g 1. Sam. 15.
22.
Eph. 2. 10 &
6. 17.
h 1. Cor. 10.
31.
i Deut. 12. 31
Ezec. 20. 18
19.
Ier. 29. 13.
Mat. 15. 9.
k Exo. 20.
Deuter. 5.

cataparrum in filiis, iulque in terra & quarta pro
gentis eorum qui uiderunt nos, & misericordia breui
in mille simam eorum qui diligunt nos, & obseruauit
praecepta mea.

3. Ne usurpes nomen Domini Dei tui temere.
Neque enim Dominus dimittet eum impunitum,
qui nomen eius uere usurpauerit.

4. Memento, ut diem Sabbathi sanctifices. Sex
diebus operaberis, & facies omne opus tuum: &
septimo die Sabbatum erit Domino Deo tuo: non
facies ullum opus, nec filius tuus, nec filia tua, nec
seruus tuus, nec ancilla tua, nec iumentum tuum,
nec aduena qui est intra portas tuas. Nam diebus
sex fecit Deus caelum, terram, mare, & quaecumque
in eis sunt, & requieuit die septima: ideoque benedi-
xit diei Sabbathi, & sanctificauit eum.

5. Honora Patrem tuum & Matrem tuam, ut
diu uiuas in terra, quam tibi Dominus Deus tuus
daturus est.

6. Non occides.

7. Non committes adulterium.

8. Non furaberis.

9. Non dices contra proximum tuum falsum te-
stimonium.

10. Non concupisces domum proximi tui, nec
concupisces uxorem proximi tui, nec seruum eius,
nec ancillam, nec bouem, nec asinum, nec quicquam
eorum quae sunt proximi tui.

Quomodo diuidantur haec praecepta?
Induas tabulas, quarum prior quatuor prae-
ceptis

ceptis tradit, quo pacto nos erga Deum geramus: Posterior, sex praeceptis, quae officia proximis debeamus.

Quid postulat Deus in primo praecepto?

¶ Vt, quam mihi chara est salus animae meae, tam studiose vitem & fugiam omnem idololatram, magiam, incantationem, superstitionem, invocationem sanctorum, aut ceterarum creaturarum: vnicū autem & verum Deum recte agnoscam, ipsi soli fidam, summa humilitate & patientia me illi subiciam, ab eo solo omnia bona expectem: denique interioris affectu ipsum amem, reuerear, venerem, adeo ut omnibus potius creaturis renuntiem, quam ut vel minimum contra eius voluntatem committam.

Quid est idololatria?

Est loco vnus Dei, aut praeter vnum illum & verum Deum, qui se in suo verbo patefecit, aliud quippiam fingere aut habere, in quo reponas spem.

Quid postulat secundum praeceptum?

Ne Deum vlla imagine aut figura exprimamus, neue vlla alia ratione eum colamus, quam qua se in suo verbo colit praecepit.

An vlla ergo prorsus fingende sunt imagines aut simulachra?

Deus nec vlla ratione effingi debet, nec potest: Creaturas autē, etsi exprimere quidē licet

a Mat. 23.

31. 39.

b 1 Cor. 6. 9.

30. & 10. 7. 14

b Len. 19. 31.

Deu. 18. 11.

d Mat. 4. 10.

Apoc. 19. 10

& 21. 8. 9.

d Job. 17. 3.

offer. 17. 5.

g 1. Pe. 5. 3. 6

h He. 10. 26

i Col. 1. 11. Ko

5. 3. 4. 1. cor.

10. 10. Phi.

2. 14

j PC. 104. 27.

18. 29. 30.

k 45. 7. 18c.

1. 17.

l Deut. 6. 5.

Mat. 23. 37.

m Deu. 9. 2.

Pl. 111. 10.

Prou. 1. 7.

Mat. 10. 18.

n Mat. 4. 10

o De. 10. 30.

Mat. 5. 29.

30. & 10. 37.

Act. 5. 29.

o Eph. 5. 5.

1. Para. 16.

16. Phi. 3. 19

Gal. 4. 8. Ep.

1. 13. 1. Jo. 3.

23. 2. Jo. 9.

Jo. 5. 23.

p Deu. 4.

15. & c.

1cl. 40. 18.

Ro. 1. 23.

Act. 17. 29.

q 1. Sam. 15.

23. Deu. 12.

30. Mat. 15. 9

vetat tamen Deus earum imagines fingi, aut
haberi, quo vel ipsas, vel Deum per ipsas cele-
bremus, aut honoremus.

*An autem in templis, imagines tolerari
non possunt, quia pro libris sunt imperita multitu-
dini?*

a Exo. 33.

24. & 34. 13.

Num. 33. 51.

Deut. 7. 5. &

12. 3. 16. 22.

2. Reg. 18. 4.

b Iere. 10. 8.

Heb. 21. 18.

19.

c 1. Tim. 3.

16. 17.

2. Pet. 1. 19.

d Leuit. 24.

13. & c.

Leuit. 19. 12.

e Mat. 5. 37.

Iac. 3. 11.

f Ier. 45. 23.

Mat. 10. 32.

2. Tim. 2. 8.

g Rom. 2. 24.

1. Tim. 6. 3.

Col. 3. 16.

Minimè: neque enim decet nos sapientio-
res esse Deo, qui suam Ecclesiam non muris
simulachris: sed viua prædicatione verbisui
vult erudiri.

Quid sancit Deus tertio præcepto?

Vt non solum execrando, aut peierando,
verumetiam temerè iurando, nomen Dei con-
tumeliosè, aut irreuerenter ne vsurpemus: ne-
ue tacendo aut conniucendo, horrendis istis
sceleribus communicemus: Sed sacrosancto
Dei nomine non nisi summa religione & ve-
neratione vtamur, vt vera & constanti con-
fessione, inuocatione, omnib. denique verbis
& actionibus nostris ipse celebretur.

*Estne igitur adeò graue peccatum iurando,
aut dira imprecando, nomen Dei temerare, vt De-
us etiam ijs successeat, qui quantum in se est, illud
non prohibens aut impediunt?*

h Leuit. 5. 1.

i Leuit. 24.

15. 16.

Certè grauissimum: Neque enim vllum est
peccatum maius, aut quod Deum grauius of-
fendat, quàm sacri ipsius nominis contumelia.
Quocirca etià id scelus morte multari voluit.

Potestne quis etià piè per nomen Dei iurare?

Potest, cū vel magistratus id exigit vel alio

qui

qui necessitas hoc pacto fidem firmari, & veritatem stabiliri postulat: quò & gloria Dei illustretur, & aliorum saluti consulatur. Nam eius generis iusiurandum, verbo Dei sancitur^a, ideoque etiam à sanctis in veteri & nouo fœdere, rectè est vsurpatum^b.

Estne licitum iurare per Sanctos aut alias creaturas?

Non: Nam legitimum iuramentum, est inuocatio Dei, qua petitur vt is tanquam vnicus cordium inspector, testimonium det veritati, & iurantem puniat, si sciens fallat^b. Porro hic honos nulli creaturæ conuenit^c.

Quid precipit Deus in quarto precepto?

Primum vt Ministerium Euangelij & Scholæ conferuentur^d: vtque ego cum aliis tum præcipuè festis diebus, studiosè cœtus diuinos frequentem^e, verbum Dei diligenter audiam^f, vt sacramentis^g, precib., publicis meas quoque preces adiungam^h, pro facultatibus ali- quid conferam in pauperes. Deinde vt in omni vitæ prauis actionibus vacem, Domino concedens: vt per Spiritum Sanctum in me suum opus faciat, atque ita sempiternum illud Sabbathum in hac vitæ exordiarⁱ.

Quid nobis iniungit Deus in quinto precepto?

Vt parentibus, atque ad eò omnibus qui nobis præsunt, debitum honorem, amorem & fidem præstemus, nosque ipsorū fidelibus præceptis

a Deut. 6.
13. & 10. 30.
Ier. 48. 1.
Heb. 6. 16.
b Gen. 22.
24. & 31. 33.
Ios. 9. 33. 39.
1. Sam. 29.
23. 2. Sam. 3.
35. 1. Reg. 1.
29. Ro. 1. 9.
c 1. co. 1. 23.
d Mat. 5. 34.
35. 16. Iac.
5. 12.
Tit. 1. 3.
1. Ti. 2. 1. 2. 6.
9. 11. 13. 14.
2. Tim. 2. 2.
& 3. 15.
1. Tim. 4. 1.
& 5. 17.
f Pl. 68. 27. &
40. 10. 11.
Act. 2. 42. 46.
1. co. 14. 19.
29. 32.
g 1. co. 11. 33
h 1. Ti. 2. 1. 2.
3. 8. 9.
i 1. Co. 14. 16.
11. cor. 16. 3.
k Ier. 68. 23.

a Eph. 4. 1.
 2. 4. 18
 col. 3. 12. 30
 31. 12. 14.
 Eph. 3. 12.
 Pro. 13. 24.
 1. 2. 12. 14.
 & 2. 16. 17.
 Exo. 11. 17.
 Rom. 13. 17.
 b Pro. 13. 23.
 Gen. 9. 17.
 1. Pet. 2. 18.
 c Eph. 4. 4.
 & Col. 3. 12.
 31. Ro. 13. 1.
 Mat. 12. 21.
 d Mat. 5. 1.
 22. Gen. 9. 6.
 Mat. 10. 51.
 e Ept. 4. 16.
 Ro. 12. 17.
 Mat. 23. 17.
 18. 35.
 E. Rom. 13. 1.
 col. 2. 8. 9.
 Syrac. 3. 17.
 Mat. 27. 1.
 g Gen. 9. 6.
 Exo. 21. 14.
 Mat. 18. 35.
 Ro. 13. 1.
 h Jac. 1. 10.
 Gal. 5. 29.
 i Rom. 1. 29.
 k 1. Jo. 2. 11.
 11. Jo. 1. 15.
 m Mat. 13.
 39. & 7. 12.
 n Ro. 13. 10.
 o Eph. 4. 2.
 Gal. 6. 1. 2.
 Mt. 5. 3. 4.
 Rom. 12. 18.
 p Mat. 5. 7.
 Luc. 6. 36.
 q Exo. 23. 5.

DE DOCTRINA CHRISTI. PAR. 5.

ceptis & castigationibus ea, qua par est, obedi-
 entia submittamur. Tum etiam ut eorum vi-
 tia & mores nostra patientia toleremus, illud
 semper cogitantes: Deum nos illorum manu
 velle ducere ac regere.

Quid sperat Deus in sexto precepto?

Ut proximum neque cogitatione, neque
 gestibus, nedum factis vel per me vel per al-
 lum contumelia afficiam, aut oderim, aut la-
 dam aut occidam: sed omnem vindictam cu-
 piditatem abiciam. Ad hæc ne me ipsum la-
 dam, aut sciens in aliquod periculum comici-
 am: Quocirca etiam ne exdes fierent, Magi-
 stratum gladio armauit.

At qui hoc præceptum solum eadem prohibere
 videtur.

At eadem prohibendo, docet Deus se ra-
 dicem & originem cordis, iram scilicet, mu-
 diam, odium & vindictæ cupiditatem odisse,
 atque ea omnia pro exde ducere.

An verò id satis est, nos neminem eo, quodi-
 cam est modo, occidere?

Non est satis: dum enim Deus iram, inuici-
 am, odium damnat, postulat ut proximum, a-
 què ac nos ipsos diligamus, & ut humanita-
 te, lenitate, mansuetudine, patientia & mise-
 ricordia erga eum utamur, quodq; ei damno
 esse possit, quantum in nobis est, auertamus.
 Ad humum, ita animo affecti simus, ut ne
 inimicis quidem benefacere dubitemus.

San Q

Qua

Qua est sententia septimi praecepti?

Deū omnem turpitudinem excutit: ideoq;
nos ea penitus odisse & detestari debere: con-
traq; temperanter, modestè & castè, siue in sacro
coniugio, siue in vita cœlibe viuere oportere.

*Nihilne amplius prohibet Deus hoc praecep-
ta, quam adulterium, & id genus turpitudines?*

Cum corpus & animus noster templa sint &
S. vult Deus vt vtrunq; purè sanctèque possi-
deamus. Itaque facta, gestus, sermones, cogi-
tationes, cupiditates, fordas, & quicquid ho-
minem ad ista allicit, id vniuersum prohibet.

Quid vocat Deus in octauo praecepto?

Non solum ea furta & rapinas, quas ma-
gistratus punit: sed furti nomine comprehen-
dit, quidquid est malarum artium & aucupio-
rum, quibus aliena captamus, & ad nos vi aut
specie recti transferre studemus: qualia sunt,
iniquum pondus, iniusta vlna, inaequalis men-
sura, fucosa merx, fallax moneta, vsura aut a-
lia quaevis ratio aut modus rem faciendi à Deo
interdictus. His adde omnem auaritiam, &
multiplicem diuitorum donorum profusio-
nem & abusum.

Qua sunt ea quae Deus hic iubet?

Vt commoda & utilitates proximi, quan-
tum possum, adiuuem & augeam: cum eo sic a-
gam, vt mecum agi cuperem: sedulo & fideli-
ter opus faciam, vt aliorum quoque egestati
ac calamitati subuenire queam.

Quid

Quid exigit nonum praeceptum?

Ne aduersus quempiam dicam falsum testimonium^a nullius verba calumniar^b nulli obtemperem, aut conuitium faciam^c, neminē temerē vel indicta causa condemnem^d: Verūm omnis generis mendacia, fraudes, vt opera diaboli propria^e, nisi in me grauissimam iram Dei concitare velim, omni cura fugiam^f: In iudiciis ceterisq; negotiis veritatem secter, & id quod res est, liberē & constanter profitear^g: Ad hæc famam aliorum & existimationem quantum queam defendam & augeam^h.

Quid prohibet decimum praeceptum?

Ne vel minima cupiditate, aut cogitatione, aduersus vllum Dei praeceptum, corda nostra vnquam sollicitentur: sed vt perpetuò, & ex animo omne peccatum detestemur, contraque omni iustitia delectemurⁱ.

a Prou. 19.
9.9, & 21.
28.
b Psal. 15. 3.
c Ro. 1. 18.
30.
d Mat. 7. 1.
& c Luc.
6. 37.
e Io. 8. 44.
f Prou. 12.
22. & 13. 5.
1. Co. 13. 6.
g Eph. 4. 25
h 1. Petr.
4. 8.

i Rom. 7. 8. *Possuntne autē illi, qui ad Deum conuersi sunt, hac praecepta perfecte seruare?*

Minimē: verūm etiam sanctissimi quique, quandiu viuunt, habent tantūm exigua initia huius obedientiae^k. Sic tamen, vt serio ac non simulato studio, non secundū aliqua tantūm, sed secundū omnia Dei praecepta viuere incipiant^l.

k Ioan. 1. 8.
Ro. 7. 14.
15. & c.
Eccl. 7. 21.
l Rom. 7.
22. Iac. 2. 10

Cur igitur vult Deus legem suam adeo exaltē & seuerē predicari, cum nemo sit in hac vita, qui eam seruare possit?

Primum, vt in omni vita, magis magisque agnoscamus

agnoscamus^a quanta sit naturæ nostræ ad
 peccandum propensio, tantoque auidius re-
 missionem peccatorum & iustitiam in Chri-
 sto expetamus^b: Deinde vt hæc perpetuò aga-
 mus, illud semper meditemur & gratiam Sp.
 sancti à Patre imploremus, quò indies magis
 ac magis ad imaginem Dei renouemur, do-
 nec aliquando tandem, postquam ex hac vita
 decesserimus, propositam nobis perfectio-
 nem læti assequamur^c.

21. Ioa. 1. 9

Psa. 22. 5.

b Rom. 7. 24

25.

c 1. Cor. 6. 24

Phi. 3. 11. 12.

13. 14.

DE PRECATIONE.

Quare Christianis necessaria est precatio?

Quia præcipua pars est eius quam Deus à
 nobis postulat gratitudinis^a. Tum quia illis
 tantum suam gratiam & Spiritum sanctum
 Deus largitur, qui veris gemitibus cōtinenter
 hæc ab eo petunt, & pro iis ipsi gratias agunt^b.

d Ps. 30. 14.

15.

e Matt. 7.

Luc. 11. 9. 13

Mat. 13. 12.

Pl. 30. 15.

*Quæ ad eam precationem requiruntur quæ
 Deo placeant, quæq; ab ipso exaudiantur?*

Flo. 4. 22.

g Rom. 8. 26.

Ilo. 5. 14.

Ioa. 4. 23. 24

Pl. 145. 18.

ho. Par. 20.

13

Vt à solo vero Deo, qui se in verbo suo pa-
 te fecit^a, omnia, quæ à se peti iussit, vero cordis
 affectu petamus^b, ex intimo nostræ indigentię
 ac miserię sensu^c, nos in conspectu diuinę Ma-
 iestatis, supplices abiiciamus^d, huic firmo fun-
 damento innitamur^e, nos à Deo, quanquam
 indignos, propter Christum tamen certò ex-
 audiri^f, quemadmodum nobis in suo verbo
 promisit^g.

1 Pl. 3. 11. &

34. 19.

1 cl. 66. 2.

k Ro. 10. 14.

& 8. 15.

Iac. 1. 6.

l Ioa. 14. 13.

15. & 15. 16.

& 16. 23.

Da. 9. 17. 18

m Mat. 7. 8.

Quæ sunt ea quæ à se peti iubet?

Tr

Omnia
 Pl. 2. 143. 1.

a Jac. 1. 17.

Mat. 6. 33.

Mat. 6. 90.

Luc. 11. 3

&c.

b Mat. 7. 9.

10. 11.

Luc. 11. 12.

13.

Omnia tum anime tum corpori necessaria,
quę Dominus noster Iesus Christus ea preca-
tione, quam nos ipse docuit, complexus est.

Qua est illa precatio?

Pater noster^a, qui es in celis, Sanctificetur no-
men tuum. Veniat regnum tuum: Fiat volun-
tas tua, quemadmodum in celo, sic etiam in terra:
Panem nostrum quotidianum da nobis hodie. Et re-
mitte nobis debita nostra, sicut & nos remittimus
debitoribus nostris: & ne nos inducas in tentationem,
sed libera nos a malo. Quia tuum est regnum, & po-
tentia, & gloria, in secula. Amen.

*Cur praecepit Christus, ut ita Deum compel-
lemus, Pater noster?*

Vt statim in ipso precationis exordio, con-
uenientem Dei filiis reuerentiam & fiduciam
erga Deum in nobis excitet, quę nostrę pre-
cationis fundamentum esse debet: nimirum,
Deum propter Christum nobis patrem factū
esse, & quę vera fide ab eo petimus nobis mul-
tò minus negare, quàm parentes nostri, nobis
bona terrena denegant^c.

Cur additur: Qui es in celis?

Ne de cœlesti maiestate Dei humile quip-
piam aut terrenum cogitemus^d: simul etiam,
ut ab eius omnipotentia, quęcunq; animo &
corpori sunt necessaria, expectemus^e.

Qua est prima petitio?

Sanctificetur nomen tuum, hoc est, Da princi-
pio ut te rectè agnoscamus^f, & lucentem in
omnibus

c Jer. 23. 33

34.

Act. 17. 24.

35. 37.

d Rom. 10. 12

e 102. 17. 3.

f Ier. 9. 23. 24.

& 31. 33. 34.

Mat. 16. 17.

Iac. 1. 5.

Pf. 105. 119.

DE HOMINIS GRATITVD. 659

omnibus operibus tuis omnipotentiam, sapi-
entiam, bonitatem, iustitiam, misericordiam,
& veritatem tuam veneremur, prædicemus &
celebremus: Deinde vt vniuersam vitam no-
stram, cogitationes, sermones & actiones eo
semper dirigamus: ne sanctissimum nomen
tuum propter nos contumelia afficiatur, sed
honore potius & laudibus illustretur.

Quæ est secundæ petitio?

Veniat regnum tuum., hoc est, regas nos ita
verbo & Spiritu tuo, vt nos tibi magis magis-
que subiiciamus: conserua & auge Ecclesiam
tuam^d, destrue opera diaboli, omnemque po-
tentiam se aduersus maiestatem tuam efferen-
tem, irrita fac omnia consilia, quæ contra ver-
bum tuum capiuntur, quoad plenè tandem ac
perfectè regnes^e cum eris omnia in omnibus^f.

Quæ est tertiæ petitio?

*Fiat voluntas tua, quemadmodum in cælo, sic
etiam in terra*, hoc est, Da vt nos & omnes ho-
mines, voluntati propriæ renunciantes^g, tuæ
voluntati, quæ sola est sancta, promptè & sine
vilo murmure pareamus^h: atque ita singuli mû
datum nobis munus fideliter & alacriter exe-
quamurⁱ quemadmodū faciūt angeli in cælo.

Quæ est quartæ petitio?

Panem nostrum quotidianum da nobis hodie.
hoc est, suppedita nobis omnia, quæ sunt ad
hanc vitam necessaria^j, vt per ea agnoscamus,
te vnicū fontē esse, ex quo omnia bona emanāt

Luc. 1. 46 & 8.

Psa. 145. 8. 9.

17.

Exo. 34. 67

Pl. 143. 1. 2.

5. 10. 11. 12.

Ier. 33. 3.

32. 18. 19. 40

41 & 33. 11.

20.

Mat. 19. 17.

Ro. 3. 34. &

11. 22. 33.

1. Tim. 2. 9.

bPsa. 115. 1.

71. 2.

cMat. 6. 33.

Psal. 119. 5.

& 143. 10.

dPsa. 51. 20

& 122. 6. 1.

eIoa. 3. 8.

Ro. 16. 20.

fApo. 22. 17.

20.

Ro. 8. 22. 23.

g1. co. 15. 82

hMat. 16. 7. 4

iTit. 2. 12.

jLuc. 22. 42.

k1. co. 7. 24.

lPsa. 103. 20

21.

mPsa. 145. 15

& 104. 17 & 6

Mat. 6. 35.

& c.

ac nisi tu benedicas, omnem nostram curam
& industriam, atque ad eò tua ipsius dona, no-
bis infelicia & noxia esse^a. Quapropter da vt
fiduciam nostram, ab omnibus creaturis auer-
sam, in te solo collocemus^b.

21. Co. 15. 8
Deut. 8. 3.
Pl. 27. 16. 37
bPl. 6. 11. &
35. 23.

Quæ est quinta petitio?

*Remitte nobis debita nostra sicut & nos remit-
timus debitoribus nostris*, hoc est, nobis miserrimis
peccatoribus, omnia peccata nostra, atq;
eam etiã prauitatem, quæ in nobis etiamnum
hæret, propter Christi sanguinem ne imputes^c,
quemadmodum nos quoque hoc tuæ gratiæ
testimoniũ in cordib. nostris sentimus, quòd
firmiter nobis propositum habemus omnib.
qui nos offenderunt, ex animo ignoscere^d.

cPl. 51. 18 &
& 143. 2.
1. Ioa. 2. 1. 2.
dMat. 6. 14.
15.

Quæ est sexta petitio?

*Ne nos inducas in tentationem: sed libera nos
à malo*: hoc est, quoniam ipsi natura ad eò debi-
les & infirmi sumus, Vt ne mómto quidem
subsistere possimus: infensissimã autem hostes
nostri, Satan^e, mundus^f, ac nostra ipsorum ca-
ro^g, nos continenter oppugnant: tu nos susten-
tes, & spiritus tui robore firmes, ne in hoc spi-
rituali certamine succumbamus^h, sed tantisper
illis fortiter resistamus, donec integram tan-
dem victoriam obtineamusⁱ.

eIoa. 15. 5.
Pl. 103. 14.
fi. Pet. 5. 8.
Eph. 6. 12.
g Ioa. 15. 16
h Ro. 7. 23.
Gal. 5. 17.
i Mat. 26. 41
Marc. 13. 33
kt. Thef. 3.
13. & 5. 23.

Quomodo concludis precationem tuam?

*Quia tuum est regnum, & potentia, & gloria
in secula*. hoc est, omnia hæc à te petimus, quia
cũ & rex noster, & omnipotens sis: omnia
nobis

DE HOMINIS GRATITVD. 661

nobis & vis & potes largiri^a. Atque hæc quidem ideo petimus, vt ex iis, non ad nos, sed ad sanctum nomen tuum omnis gloria redeat^b.

Quid sibi vult particula, Amen,

Rem certam ac ratam esse. Nam precatio mea multò certius à Deo est exaudita, quàm ego in corde meo sentio, me illud ex animo cupere^c.

a Ro. 10. 17.
18. 2. Pet. 1. 9
blo. 14. 13.
Psal. 115. 1.
Ier. 13. 8. 9.
c 2. Cor. 1. 30
2. Tim. 1. 13.

EX varia & multiplici doctrina Partis vtriusque præcedentis didicimus, nos nullo nostro merito, sed ex mera Dei gratia per, & propter Christum redemptos esse à peccato & morte, atque adeo ab omnibus malis, culpæ scilicet & pœnæ. Inde consequitur nos debere gratos esse pro hoc summo beneficio nobis per Christum collato. Cæterum nos gratos Deo probare non possumus nisi simus verè conuersi. Primum ergo quæ de *conuersione* dicuntur paucis explicanda sunt. Sequitur deinde locus de *bonis operibus*; iis enim gratitudinem nostram erga Deum declaramus, & vera conuersio nequit absque bonis operibus consistere. Postea subiungitur *doctrina de Lege*, ex qua nimirum opera bona cognoscuntur: nam verè bona opera, quibus Deum rectè colamus, & nos esse gratos ostendamus, illa demum sunt, quæ ex fide ad legem diuinæ duntaxat præscriptum sunt. Quia verò Deus principaliter à nobis coli vult, & celebrari inuocatione, ac proinde gratitudinem potissimum declaramus precibus, & gratiarum actione, tandem ad extremum subiicietur locus de *precatione*. Hæc breuiter & ordine deinceps explicanda suscipimus.

662 DOCTR. CHRIST. 3. PARS.
DE CONVERSIONE.

Versiones præcipue.

1. Quid sit conversio.
2. Quid piorum conversio differat ab impiorum penitencia.
3. Quæ sint conversionis partes.
4. Quæ eius causa.
5. Qui sint affectus conversionis.
6. Quid sit conversio.

PRIMO de ipsa Conversionis voce nonnihil dicendum. *Conversio* vel est generale nomen, sicut & mutatio, vel specialiter sumptum. Latinis idem est quod Grecis *metanoia*, quemadmodum & Hebræum *Teshuvah*. Porro *metanoia* optimè etiam Latini interpretantur *resipiscenciam*, cum sit utriusque nominis eadem ratio. Nam ut *Resipiscencia* derivatur à *resipisco*, id est post factum sapere incipio: sic *metanoia* à *metano* hoc est, post factum sapio, retracto sententiam, & malum consilium immuto. A nonnullis *metanoia* vertitur & penitentia: ac dicitur *penitentia*, vel à *penites*, vel à *pæna*, quod dolor in penitentia sit quasi pæna. Verùm *Penitentia* nomen est obscurius nomine *Conversionis*. Nam *Penitentia* non complectitur totum terminum, A quo & ad quem: *Conversio* autem totum complectitur, ut quæ addit mutationem, quam inchoatio novæ vitæ sequitur. *Penitentia* vero tantum significat dolorem post factum vel peccatum. Deinde *laetitia* partes nomen *penitentia*, quàm *Conversionis*. Nam *Conversio* tantum dicitur de piis, qui nimirum soli ad Deum convertuntur, atque eadem ratione *metanoia* seu *resipiscencia* de piis tantum dicitur, quia tribus hisce nominibus significatur nova piorum vita. Verùm *penitentia* de impiis etiam dicitur, ut de Iuda, quem quidem penituit sui sceleris, at non est conversus: quia impij dolentes non convertuntur deinceps, aut corriguntur. Vnde etiam patet quàm necessaria sit conversio pijs, aut iustificandis

candis, ac proinde quod in hortatione ad resipiscen-
tiam, seu conuersionem, fundamentum sit iacien-
dum de Conuersionis ipsius absoluta in iustificandis
omnibus necessitate.

Iam quid sit conuersio videamus. *Conuersio est 1. Do-
lor propter agnitionem peccatorum. 2. Odium & fuga peccati. 3.
Letitia propter Deum placatum per Mediatorem, & serium
studium obtemperandi Deo in omnibus. Hæc definitio est
partialis, quæ integrè ponitur in Actis Apostolorum.
Vs aperias (inquit Apostolus) oculos tuos vs se conuer-
tans à tenebris ad lucem, & à potestate Sathane ad Deum.
Vs remissionem peccatorum, & sortem inter sanctos accipi-
as per fidem quæ est in me. Definitur & hoc modo, Con-
uersio est mortificatio veteris, & viuificatio noui hominis,
vel est mutatio Animi, vicia, ac voluntatis prauæ in bonam,
excitata à S.S. per prædicationem Legis & Evangelij in E-
lectis, quam consequuntur bona opera, seu vicia secundum om-
nia præcepta Dei. Hæc definitio est causalis, & essenti-
alis, eamque confirmant varia Scripturæ testimonia,*

Act. 26. 18.

Isai. 1. 16.

1. Cor. 6. 11.

Psal. 34. 14.

Quid piorum conuersio differat ab impiorum penitentia.

Differimen conuersionis piorum, & impiorum pæ-
nitentiæ consistit. 1. In dolore. Impij tantum pro-
pter pœnam, & cruciatum venturum dolent, non pro-
pter offensionem Dei. Ita Cain dolebat tantum pro-
pter cruciatum. *Maiores iniquitates meas* (iniquitatis
meæ pœna) *quàm ut eam ferro possim.* Ecce ejcis me hodie
à facie terra, &c. Pij verò oderunt quidem pœnam e-
tiam, sed dolent propter offensum Deum & pecca-
tum principaliter. Ita David. *Tibi soli peccavi, & malum*
coram te feci. Peccatum meum contra me est semper. Boni
virtutis amore oderunt peccare, mali formidine pœ-
næ. Sic in Petro dolor est propter Deum offensum; in
Iuda propter cruciatum sequentem, non propter ip-
sum peccatum.

Gen. 4. 13.

Psal. 51. 4.

2. In causa penitentiæ. Impij agunt penitentiam

Te iij

ex

ex desperatione, ac diffidentia, ita ut magis ruant in desperationem, fremitum, atque odium aduersus Deum. Pij verò respiscunt ex fide gratiæ Dei & reconciliationis, atq; ita consolantur & erigunt se rursus in Mediatore: confidunt Deo, & in eo acquiescunt cum Dauide, *Asperges me Domine hyssopo & mundabor.*

Psal. 51.8.

3. *Inefficitur.* In impiis penitentiam non sequitur noua obedientia, sed illi pergunt in peccatis: mortificantur quidē ipsi ac destruuntur, sed naturæ vetustas id est peccatum, in ipsis non mortificatur: & quantò magis agunt penitentiam, tantò magis in ipsis est odium Dei, fremitus, fuga, atque auersio à Deo, & accessus ad Diabolum: In piis verò respiscientiam sequitur noua obedientia: & quantò magis illi recipiunt, tantò magis in iis homo vetus emoritur, & iustitiæ ac piè viuendi studiū tantò magis in iis augetur. Piorum enim conuersio est reuersio ad Deum à Diabolo, à peccatis, & à natura veteri.

Quæ sint Conuersionis partes.

Partes Conuersionis duæ sunt, quemadmodum docet Apostolus: *Mortificatio veteris hominis, & viuificatio noui hominis.* Ita melius loquimur cum Apostolo, quàm si sequeremur eos qui *Contritionem, & Fidem* partes Conuersionis constituunt. Per *contritionem* autem intelligunt & mortificationem: per *fidem* intelligunt lætitiā sequentem studium iustitiæ & nouam obedientiam: quæ quidem sunt effectus fidei, sed non ipsa fides: & contritio conuersionem præcedit, nec est ipsa Conuersio, nec etiam pars illius, sed tantum preparatio ad Conuersionem, & quidem in solis electis, non in aliis. Atque hæc est ratio, cur incipiant Respiscere concionem à Lege, deinde accedant ad Euangelium, tum rursus ad Legem veniant. *Vetus homo* qui mortificatur, est peccator tantum, nempe corrupta nostra natura. *Nouus homo*, qui viuificatur, est qui incipit cessare à peccatis, nimirum quatenus est natura nostra regenerata. Mortificatio continet. 1.

Agnitionem

Agnitionem peccati. 1. Dolorem propter peccatum, & propter offensum Deum. 3. Fugam peccati. Hic apparet valde improprie tribui conuersionem sine Mortificatione impiis, in quibus videlicet non est odium vel fuga peccati, neque dolor propter peccatum, quæ omnia mortificatio complectitur. Porro, præcedis Agnitio peccati dolorem illum verum, & ex animo proficiscentem, quæ mortificatio continetur quia affectus cordis sequuntur ex cognitione. Proinde cognitio, vel agnitio pars erit, vel saltem causa reliquarum duarum partium in vtraque parte conuersionis. Dolor in impiis penitentiam agentibus est dolor mali futuri, vel etiam presentis, nempe pænæ. Dolor autem in piis respiscensibus est, 1. Dolor suus propter peccatum præteritum ac præsens, qui dicitur tristitia, suus propter futurum, qui dicitur Metus. 2. Odium peccati commissi, presentis, & futuri. 3. Aversio à peccato commissi, presentis & futuri. 4. Fuga peccati futuri. Dolor est in corde. Fuga est in voluntate, quod nolimus in posterum committere peccatum. Aversio est in corde & voluntate, estque auersio ad aliquid: auersio scilicet à malo ad bonum. Pars ista prior Conuersionis dicitur Mortificatio. 1. Quia sicut mortuus non potest edere actiones hominis vini. Sic natura nostra abolita corruptione eius non amplius exerceat suas actiones, id est, non amplius actualia peccata producat represso peccato originali. 2. Quia non sine dolore & luctu fit mortificatio. Caro concupiscit aduersus Spiritum: & ob hanc causam mortificatio etiam appellatur crucifixio.

Gal. 5. 17.

Viuificatio complectitur mortificationi contraria, & quidem. 1. Agnitionem misericordie Dei, & applicationem eius in Christo. 2. Letitiam inde ortam, quippe quæ est de Deo placato, ac de obedientia inchoata & perficienda. 3. Ardens studium non amplius peccandi, proficiscens ex gratitudine, & quia ob pacatum Deum letamur, etiam studium iustitie, & retinendi amoris Dei. Studium illud ardens tum non Peccandi, tum iustitie, & amoris Dei retinendi, est ipsa noua obedientia. Hæc postior

rior pars conversionis dicitur vivificatio ratione prorsus contraria, atq; prior pars mortificatio vocatur. Quia sicut homo vivit agis actiones hominis vini, sic vivificatio est accensio novorum facultatum & qualitatum operandi in nobis. Accenditur enim in nobis dilectio Dei, & datur nobis S.S. per quem agimus bona opera. Natura non renati sunt mortui, quod ad bona opera. Renati incipiunt operari bonum .2. Propter letitiam in Deo, quae est res suavisissima. Hec letitia in Deo pars altera nimirum vivificationis inde proficiscitur, quod sciamus Deum iam nobis pacatum, & quod possimus prælatæ Legem, & conformes esse Legi ac Deo.

4. *Quæ sint conversionis causæ.*

Lame. 6. 31.

Efficiens principalis causa Conversionis est, Sp.S. *Converge nos & convertemur.* Instrumentales causæ seu mediæ sunt, primò Lex, deinde Evangelium: & post Evangelij doctrinam rursus doctrina Legis. Præcedit enim concio Legis præparans nos ad concionem Evangelij, quia sine Lege non est agnitio peccati, eoq; nec dolor de peccato. Evangelij concio deinde sequitur, quia sine Evangelio non est fides: ac post concionem Evangelij sequitur iterum in Ecclesia concio legis, ut ea sit norma actionum nostrarum: Sic Prophetæ primùm accusant, minantur, & hortantur, deinde promittunt: ad extremum hortantur iterum. Talis fuit quoque concio Ioannis Baptistæ. Ac talis est concio pœnitentiæ: quæ Legem, & Evangelium complectitur. Causa proximè instrumentalis est fides, quia sine Fide non est dilectio Dei, & nisi sciamus, quæ sit voluntas Dei, nimirum quod nobis velit remittere peccata per & propter Christum, nunquam inchoabitur in nobis conversio, tum quod ad eius partem primam nempe mortificationem, tum quod ad secundam partem scilicet vivificationem, quia fide purificamur corda: sine fide non est vera letitia in Deo sine fide non possumus amare deum, & quicquid non est ex fide, peccatum est.

Rom. 14. 23.

D E
est: on
mana
nante
par
ria e
i. In
luna
sum
prac
Peco
Form
acci
Dei
nun
pit
pri
su

E
ni
tia
qu
du

DE HOMINIS GRATITVD. 667

est: omnia bona opera ex fide tanquam ex fonte pro-
manant. *Iustificati fide pacem habemus erga Deum. Adin-* Rom. 5. 1.
manentes cause conuersionis sunt, Crux, castigaciones: Item,
paue, beneficia, & exempla aliorum. Subiectum seu mate-
ria conuersionis, in qua est mens, voluntas, & cor.
1. In mente & intellectu rectum iudicium de Deo, deque vo-
luntate & operibus Dei. 2. In voluntate seruum ac promp-
tum studium & propositum obediendi Deo, secundum omnia
præcepta. 3. In corde boni & recti affectus. Obiectum est 1.
Peccatum, vel inobedientia, nempe terminus ad quē.
Forma Conuersionis est ipsa conuersio, & conuersionis
accidentia. Finis conuersionis præcipuus est gloria
Dei. Finis autem proximus & subordinatus est bo-
num nostrum, beatitudo scilicet nostra & fructio sem-
piternæ vitæ. Est & alius conuersionis finis minus
principalis, Conuersio videlicet aliorum. *Tu conuer-*
sus, confirma fratres. Sic lucas lux vestra coram hominib. Luc. 22. 32.
5. *Qui finis conuersionis effectus.* Mat. 5. 6.

Effectus conuersionis sunt omnia bona opera, ac se-
rum studium tum obediendi Deo secundum om-
nia eius præcepta sine vlla exceptione, tum alios et-
iam conuertendi, atq; in viam reuocandi. Peccant
quidem sæpe conuersi, seu fideles, verum non defen-
dunt peccata sed student ea magis magisque vitare.

DE BONIS OPERIBVS.

Questiones præcipuæ.

1. *Quid sint bona opera.*
2. *Quomodo possint fieri.*
3. *An sanctorum opera sint perfectè bona.*
4. *Quomodo opera nostra, licet non perfectè bona, Deo placeant.*
5. *Quæro faciendæ sint bona opera.*

6. *An*

6. An bona opera mereantur aliquid coram Deo.

1. Quid sint bona opera.

Bona opera sunt qua fiunt ad Legi divina præscriptum, vera fide, ad solius Dei gloriam. Triahic consideranda sunt, 1. Conditiones bonorum operum. 2. Discrimen operum reusorum, & non reusorum. 3. Quatenus opera moralia impium sunt peccata.

Isai: 29. 13.

Mat. 15. 9.

1. Ut opus aliquod sit bonum requiruntur he conditiones. 1. *Ut sit mandatum à Deo.* Frustrà à me colunt mandata hominum. Nulla creatura habet ius, aut sapientiam instituendi cultum Dei. Bona autem opera, (loquimur de bono morali) & cultus Dei sunt idem: *Plurimum interea morale bonum differt à naturali bono*, siquidem omnes actus, quatenus illiquidem sunt actus, etiam malorum, sunt boni, scilicet naturaliter: sed non omnes actus boni sunt moraliter, id est, congruentes cum iustitia Dei. Excluditur ita commentum de bona intentione, quum scilicet homines mala faciunt, ut eueniant bona: item quum ipsi consingunt opera, quæ Deo pro cultu obtrudant. Neque sufficit aliquod opus non esse prohibitum, sed & oportet illud esse præceptum, ut illud sit cultus Dei.

Rom. 14. 23.

Heb. 11. 6.

2. *Ut sit ex vera fide*, quæ videlicet nitatur merito & intercessione Mediatoris, & ex qua sciat personam, & opus placere Deo propter Mediatorem. *Sine fide enim fieri non potest ut quis Deo placeat.* nec sufficit fides, quæ certus sit Deum hoc velle, vel opus hoc à Deo mandatum esse. Sic enim etiam impij facerent, quod Deus vult, sed non ex vera fide. Longius igitur fides vera sed iustificans extenditur, quippe quæ & comprehendit fidem historicam, & (quod præcipuum est) quæ promissionem Evangelij nobis applicat. De hac vera fide dicuntur ista. *Quicquid non sit ex fide, peccatum est.* Si ne fide nemo potest placere Deo. Et rationes huius viriuseque dicti non sunt obscuræ, quia sine fide non est dilectio Dei, & per consequens nec dilectio proximi. Omne autem opus quod non ex dilectione Dei proficiscitur

DE
citur, est

3. *Ut*
ex cui d
cetur.
mines
placet
gitime
omni

Ex
que su
volunt
Lege,
mala
tia, d
mane
bona,
quod
timis
de ha

2.
rena
iunct
tè &
fla c
glori
3
tia
pec.
pug
ner
pro
ria
op
fun

P

citur, est hypocrisis.

3. *Si referatur principaliter ad gloriam solius Dei:* aliàs ex sui dilectione non ex dilectione Dei illud proficiscitur. Quando facis aliquid, non curandum quid homines dicant, siue te laudent, siue non, modò scias id placere Deo. Veram interim gloriam possumus & legitime excedere, iuxta illud, *Sic lucens lux vestra coram hominibus, & videant opera vestra bona.*

Excluduntur his conditionibus omnia opera, 1. *que sunt peccata per se, & pugnantia cum lege Dei, atq; eius voluntate in lege patefacta.* 2. *Que quidem non pugnant cum Lege, nec per se mala, vel bona sunt, aut mala.* Per accidens mala fiunt, scilicet peccata, opera cum Lege non pugnantia, dum ea non à Deo præcepta, sed ab hominibus mandata fiunt opinione cultus Dei. 3. *Que sunt per se bona, & præcepta à Deo, per accidens tamen sunt peccata, quòd illegitime facta sunt,* videlicet non profecta ex legitimis causis impulsivis & finalibus. id est, quòd non exinde habent, nec hanc fine principali, ut Deus celebretur.

2. *Differunt opera renatorum, & non renatorum, quia non renatorum opera bona, 1. non sunt ex fide.* 2. *Non sunt coniuncta cum interna obedientia,* ac proinde fiunt simulatè & mera est hypocrisis. 3. *Sic non promanans ex recta causa, sic non referuntur ad finem principalem scilicet ad gloriam Dei.*

3. Hæc in operibus piorum, & impiorum differentia confirmat etiam ipsa impiorum opera moralia esse peccata, non tamen talia, qualia sunt, quæ sua natura pugnant cum Lege diuina. Hæc enim per se & suo genere peccata sunt: illa tantum per accidens, nempe propter defectum, quia neq; ex fide, neq; propter gloriam Dei fiunt. Non valet igitur consequentia, Omnia opera impiorum & Ecliticorum sunt peccata: Ergo sunt fugienda.

2. *Quomodo bona opera possint fieri.*

Possibilia sunt bona opera per gratiam, vel auxilium dum taxat Spiritus sancti, & quidem solis renatis, quorum nempe

nempe cor re generatum est per Euangelium à Spi-
ritu sancto, idque non tantum prima conuersione, & re-
generatione, sed etiam perpetua & continua guber-
natione Spiritus sancti tum efficientis in ipsis agniti-
onem peccati, fidem, & nouam obedientiam: tum in
dies magis eadem in ipsis dona augentis & confirman-
tis. Huic dogmati subscribit & Hieronymus: *Anasimus*
fu (inquit) *qui dicit legem possibilem sine gratia Sp. sancti*.
Hac ergo docemur doctrina homines non renatos ni-
hil boni posse, quin & sanctissimos etiam peccare, nisi
regenerationis beneficium continetur. Id videre est
in Petro, & Dauide. Sine regeneratione ne quidem

Isa. 61. 6.

inchoari potest vlla pars boni operis: quia *Omnes iusti-
tie nostra sicut valus pannus menstruatae*. Quo dicto Pro-
pheta etiam comprehendit seipsum, & sanctissimos
quosque. Si in sanctis coram Deo nihil aliud reperitur
quid in non renatis? Quid hi prestare valeant, vide-
mus in Epist. Ad Rom. primo & secundo capitulis. Vt
autem per nos ipsos non possumus inchoare bona ope-
ra: sic nec ipsi vllum opus bonum perficere possumus.

Phil. 2. 13.

*Deus enim est qui dat, & qui efficit in nobis, & ut volumus &
ut perficiamus pro gratuita sua beneuolentia*. Sine imputa-
ta iustitia nos omnes coram Deo sumus. *Id est* *propter*
causa. At iustitia Christi nob. non imputatur ante con-
uersionem. Ergo impossibile est ante conuersione aut
nos aut opus nostrum placere Deo. Fides est causa bo-
norum operum. Fides est à Deo. Ergo & effectus fidei
erit à Deo, neque ille prior erit sua causa: ac proinde
bona opera non possunt esse ante conuersionem.

3. An sanctorum opera sint perfectè bona.

Opera sanctorum non sunt perfectè bona, seu pura
1. Quia à Sanctis qui faciunt bona opera fiunt multa
peccata per se, propter quæ digni sunt, vt abiiciantur in
pœnas æternas. *Maledictus qui non permanserit in omni-
bus*. Etiam sanctissimi quique multa opera mala faciunt,

Deut. 27. 26

committunt multa peccata & opera per se mala. Tale
fuit

fuit peccatum Petri ter Christum abnegantis, item Gal. 3. 10. Davidis vtiā occidentis, adulterium committentis volentis illud regere, numerantis populum. 1. *Quia non est in bonorum operum a sanctis profectuum gradus, qui debebas esse.* Bona opera non sunt tam pura ac tam bona, quā requirit Deus. Eriam quando sancti faciunt opera sanctissima, tamen ea non sunt perfecta sed habent semper in hac vita defectus, & inquinata sūt peccatis. Nam fides ac dilectio Dei & proximi, ex qua bona opera proficiuntur, imperfecte sūt in nobis in hac vita. Perfectus ergo non erit effectus, quia causa non est perfecta. Nam non perfecte agnoscimus & diligimus Deum & proximum: ideoque nec tam alacriter & perfecte, quā oportet, prastamus opera Deo & proximo. *Vide aliam Legem in membris meis rebellantem Legi mentis meae.* Atque hæc est causa cur opera piorum consistere non possint in iudicio.

4. *Quomodo opera nostra, licet non perfecti bona, Deo placeant.*

Etsi non fiant opera nostra secundum legem, sed ex aduerso sint multis modis contraminata, Deo tamen illa placeant per fidem, & propter meritum atq; intercessionem Christi Mediatoris etiam nunc pro nobis apud Patrem intercedentis. Vnde *Christus dicitur Pontifex*, per quem offeruntur nostra opera: dicitur & *altare* cui opera nostra imposita placeant Deo, cum aliis faterent in conspectu Dei. Opera personæ placentis Deo, sic Deo placeant, sicut & ipsa persona. Placet autem persona impuratione iustitiæ, & sanctificationis, vel satisfactionis Christi, induta videlicet iustitia, puritate & sanctificatione Christi. id est, persona Deo placet propter Mediatorem, ac proinde opera etiam personæ propter Mediatorem Deo placeant. Deus non examinat iustitiam nostram imperfectam & opera nostra, qualia ipsa sunt in sese secundum rigorem Legis, secundum quem potius illa damnetur sed respicit & considerat ea in Filiis: unde sequitur

nos veluti sarcire nunc defectum nostrum perfectione satisfactionis Christi.

5. *Quare facienda sint bona opera.*

Ex doctrina de gratuita satisfactione humana ratio sic argumentatur: pro quo alius satisfecit non tenetur ipse satisfacere. Christus pro nobis satisfecit. Ergo non est opus ut nos bona opera faciamus. Resp. Plus est in conclusione, quam in præmissis. Hoc tantum sequi debebat. Ergo non tenemur ipsi satisfacere: atque id conceditur, 1. Propter iustitiam Dei, quæ non exigit duas solutiones, 2. Propter nostram salutem, quæ aliqui nulla esset. In 1. Satisfactio est perfecta obedientia. Non obligamur ad satisfactionem. Ergo nec ad obedientiam perfectam, ut in æterna quidem vita. Nam pro quo alius satisfecit, is non cogitur ipse satisfacere. Sed obedientia Christi est plena satisfactio pro peccatis nostris. Ergo &c. Resp. Plus adhuc concluditur: sequi enim debet, nullo unquam tempore obedientiam præstandam esse, ut ea satisfaciamus pro peccatis admissis, vel admittendis ad finem usque. Sed inde non sequitur quod non oporteat nos in vita æternæ fieri perfectos. Nam & tunc obligabimur ad obedientiam perfectam, similes erimus Angelis, & opera nostra erunt perfectè bona, licet illa obedientia perfecta tunc debita nec erit nec esse possit satisfactio, seu *aliquid* pro peccatis nostris, pro omnia scilicet obedientia in hac vita, & tamen debita. Neque enim qui debet florenos viginti, debitum solvit expositis decem florenis. Ambiguitas igitur est in maiore, quæ vera est hoc sensu: Pro quo alius satisfecit is non tenetur satisfacere, scilicet pro iis, pro quibus antè satisfactum est. Sic nos non tenemur satisfacere pro peccatis, quæ iam committimus. Nam Christus pro peccatis nostris omnibus Patri suo perfectè satisfecit, & nostro nomine perfectam Legi obedientiam præstitit, quam nos alioqui Legi diuinæ debuissimus in hac vita præstare, & quam nos in hac vita omittimus

& nullo modo præstare possumus. In hunc verò finem Christus pro nobis satisfecit, & sanguine suo nos redemit, vt tandem in vita æterna peccare desistamus, & ipsi præstemus obedientiam, quæ tunc nobis præstanda erit. Vnde nequaquam tamen sequitur, Deum postulare à nobis duplicem obedientiam vel satisfactionem. Exigit enim Deus obedientiam nostram deinceps, vt gratitudinem præstemus, non autem vt ea satisfaciamus pro peccatis, quæ in hac vita committimus: obedientia siquidem quam debemus, non possumus vnquam satisfacere pro ijs, quia non præstamus: nec alia præter Christi satisfactionem pro obedientia à nobis hic non præstita, requiritur: hæc satisfactio Christi ad omnia nostra peccata expianda sufficit. Interim & hanc nostram obedientiam, quantumuis inchoatam, Deus hic à nobis postulat. Cum enim Deus tantopere peccatum oderit, vt ipsi pro peccato non potuerit satisfieri, nisi morte vnigeniti filij, nos utiq; illud etiam debemus odisse: sicut ipse quoq; nos illud fugere ex animo, præcipit. Et Christus nos non propterea gratis redemit, vt nobis liceret peccatis indulgere, sed *vt à peccatis liberati, in posterum incipiamus illi soli viuere.* Hic finis redèptionis nostræ, causa est satisfaciens, ob quam nos omnes facere bona opera necessarium debemus, quia nimirum testimonia sunt & effecta nouæ illius vitæ post hanc demum vitam perficiendæ.

Præter hanc causam, sunt & aliæ multæ similiter grauissime, quas paucis explicabimus. *Facienda bona opera sunt, Dei, nostri, & proximi causa.* Dei causa. *i. propter mandatum Dei: Luceat lux vestra coram hominibus, vt videant vestra bona opera, glorificansque patrem vestrum qui est in calis.* Deus initium requirit obedientiæ in hac vita, perfectionem in altera. Bonis operibus ergo studeamus necesse est, vt obedientiam debitam præstemus Deo, qui illam à nobis exigit. *Hoc est præceptum meum vt diligatis alij alios. Liberati à peccato mancipati estis iustitiæ. Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra.*

Mat. 5. 16.

Io. 15. 12.

Ro. 6. 18.

1. Thes. 4. 3.

Propter gloriam Dei. Illustratio gloriæ Dei præcipuus est finis in quem Deus mandat, & à nobis fieri vult bona opera: vt nimirum & iis nos Deum celebremus, & ea videntes alii glorificent patrem nostrum celestem, sicut nos etiam docet illud dictum Christi paulò ante citatum ex Mattheo . 3 . *Propter gratitudinem, quam renati debens.* Iustum est vt qui nos redemit, & à quo summa, eaque omnis generis beneficia accipimus, ipsum amemus, celebremus, colamus, reueremur, amoremque nostrum erga illum, & gratitudinem bonis & operib. obedientia nostra declaremus. *Propter vos fratres per miserationes Dei, vt sistatis corpora vestra hostiam viuam, sanctam, acceptam Deo, rationalem illum cultum vestram.* Sacerdotium sanctum ad offerendum spirituales hostias acceptas Deo per Iesum Christum.

Ro. 12. 1.

2. Pet. 2. 5.

Mat. 7. 17.

Iac. 2. 20.

Phil. 1. 11.

Nostri causa .i. vt ex operibus certi sumus de fide nostra. *Arbor bona non nisi bonos fructus profert: Fides illa, quæ est absque operibus, mortua est. Pleni fructibus iustitiæ, qui insunt vobis per Iesum Christum ad gloriam, & laudem Dei.* Ex operibus agnoscamus necesse est nos habere veram fidem, quia effectus non est sine causa sua, & hanc ex effectu proprio cognoscere oportet. Quando igitur bona opera seu nouam obedientiam in nobis non sentimus, sumus hypocritæ, nec habemus fidem, sed malam conscientiam. Fides. n. vera (quæ nunquam fructibus omnib. suis caret) sola, velut arbor quædam fructifera, profert bona opera, obedientiam, respicientiam: iurisperiti hæc discernunt veram fidem ab historica, temporali, atque adeo ab ipsa hypocrisi. 2. *Vt certi sumus nobis impetratam per Christum remissionem peccatorum: nos esse propter Christum iustificatos.* Iustificatio siquidem, & regeneratio sunt coniuncta beneficia, quæ sic inter se coherent, & quidem necessariò, vt nunquam separari possint. Christus enim impetrauit nobis vtrumq; simul, nempe & peccatorum remissionem & Spiritum Sanctum, qui per fidem bonorum operum studium ac nouam obedientiam in nobis excitat,

cit. 3. *1. Vt certi simus de electione, atque salute nostra. Si-
desse vocationem vestram & electionem firmam efficere.* Hæc ^{1. Pet. 1. 10.}
ex proximè præcedenti causa proueniunt. Solos enim
iustificatos propter meritum Filij sui Deus ab æter-
no ex vera misericordia sua elegit. *Quos prædestinauit* Rom. 8. 30.
eos etiam vocauit, eos etiam iustificauit. Iustificacionem
verò (quæ nunquam Electis datur sine sanctificatio-
ne) nos esse consecutos à Christo, cognoscimus ex fi-
de. Fide nos esse præditos, ex operibus fidei, ex noua
obedientia & resipiscencia vera percipimus. 4. *Vt bonis
operibus fides nostra exercetur, alatur, corroboretur, & pro-
uehatur.* Nam qui indulgent prauis cupiditatibus con-
tra conscientiam in iis non potest esse fides, eoque
nec bona conscientia, nec fiducia in Deo sibi pacato
ac beneuolo. Sensum enim fauoris erga eos diuini, &
pacatam conscientiam habemus ex vera duraxat fi-
de. *Si secundum carnem uixeritis, futurum est ut moriamini.* Ro. 8. 13.
ni. Suggero sibi ut exasciscat donum Dei, quod est in se per. ^{2. Tim. 1. 6.}
impositionem manuum necatum. 5. *Vt bonis operibus ornemur*
& honestemus vitam nostram, & vocationem. Precor ut
ambuletis ita ut dignum est uocatione, qua vocati estis. 6.
Vt uisemus penas temporales, & æternas. Quæcunque ar-
bor non fert fructum bonum, exciditur & in ignem conici- Mat. 7. 19.
tur. *Si secundum carnem uixeritis futurum est ut moriamini.* Rom. 8. 13.
ni. 7. *Vt consequamur præmia corporalia, & spiritalia, quæ*
ex promissione comitantur bona opera. Pietas ad omnia
utilis est, ut quæ promissionem habeat uite præsentis ac fu- 1. Tim. 4. 8.
turæ. Nisi deus uellet spem præmiorum & metum præ-
narum esse causas impulsivas bonorum operum, non
vteretur iis in admonicionibus.

Proximi causa fieri bona opera debent. 1. *Vs simus*
viles proximo bonis exemplis, atque ita eos edificemus. Hæc
omnia propter vos, ut gratia illa copiosissima pluribus gra-
tiam agentibus redundet in gloriam Dei. Permanere in car-
ne magis necessarium est propter vos &c. 2. *ut vitentur scā-*
dala. Vt homini per quem veniunt scandala. Dei nomen pro-
pter vos blasphematum inter gentes. 3. *Vs lucrificamus*

 $\tilde{Y}^v \quad ij$

infideles

1. Pet. 1. 10.

Rom. 8.30.

No. 8. 13.

2. Tim. i. 6.

Eph. 4.1.

Mar. 7. 19.

Rom. 8. 13.

1. Tim. 4. 8.

2. Co. 4. 15.

Phil. 1. 24°
Mar. 18. 7.

No. 2.24.

Luc. 12. 32.

infideles, eoque sermone, & factis, aut exemplo nostro conuertamur ad Christum. *Tu aliquando conuersus confirma fratres tuos.*

Iam videmus, quæ sint causæ propter quas bona opera nobis facienda sint: item quomodo, seu quatenus opera nostra nobis ad salutem dicuntur esse necessaria, nimirum, non ut causa nostræ salutis, sed tanquam medium, sine quo non. Dici quidem eadem ratione potest, *Bona opera ad iustitiam, vel ad iustificationem, vel in iustificandum esse necessaria*, nempe tanquam consequens iustificationis, cum qua regeneratio inseparabiliter est coniuncta. Verum his loquendi formis non vterer. 1. *Quia sunt ambiguae.* 2. *Quia parum consentientes, & præbens aduersarii ansam cavillandi.* 3. *Quia iis non vtiur Scriptura, cum qua nobis est loquendum.*

6. *An opera bona mereantur aliquid coram Deo.*

EX quinta quæstione oritur sexta, sicut quarta ex tertia: quum enim audiunt homines nos consequi præmia nostris operibus, statim concludunt nos iis aliquid mereri. Sciendum est igitur, opera quidem bona necessaria esse, eoque facienda etiâ propter præmia consequentia, veruntamen *illa non mereri vel minimum donorum Dei, siue corporalium siue spiritualium.* Rationes verissimæ sunt & euidentissimæ. 1. *Imperfecta sunt opera nostra: nihil ergo illis mereri possumus.* Caro concupiscit aduersus Spiritum. Spiritus autem aduersus carnem: hæc autem inter se opposita sunt, ut non quæcumq; volueritis ea facias. 2. *Opera bona, quæ unquam facere possumus, debita sunt omnia.* Cum feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite vos esse seruos inuiles. 3. *Impura & vitiosa sunt opera nostra quantumlibet præstantissima videantur.* Facti sumus ut immundi omnes nos, & quasi pannus menstruatus iustitiæ nostræ. Ducto omnia damnum esse propter eminentiam cognitionis Christi Iesu Domini mei: propter quem omnibus istis meipsum multavi, eaque ducto pro stercoribus, ut Christum lucrificarem. 4. *Si quæ bona opera facimus, ea non nostra, sed*

Gal. 5. 17.

Luc. 17. 10.

Isai. 64. 6.

Phi. 3. 8.

DE HOMINIS GRATITVD. 677

sed solius Dei sunt. Deum uero est qui efficit in uobis, & ut ve-
 liti, & ut efficiatis pro gratuita sua beneuolentia. Quid ha-
 ber, quod non acceperis. Nos sumus malz arbores: si
 quid ergo boni prastemus, id a solo Deo proficiscat-
 ur necesse est. An non licei mihi facere de meo quod uolo?
 Impudens fuerit qui cum centu florenos dono acce-
 perit a Diuitem, putet se mereri mille alios, accipiendo
 centum illos. cum ipse potius hoc accepto dono ob-
 ligetur diuiti, non diues ipsi. s. Nulla creatura faciens
 etiam perfectissima opera potest quicquam mereri de Deo, aut
 Deum sibi obligare, ut secundum ordinem iustitie sibi aliquid
 det. Huius rationem reddit Apostolus, Quis prior dedit
 ei? Non meremur magis conseruationem, quam me-
 riti sumus creationem. Creaturis non debuit, ita nec
 nobis debet conseruationem, neque quicquam ut no-
 bis det. Nos creatori nullum beneficium conferre
 possumus: imò licet nunquam peccaremus, non ta-
 men possemus gratitudinem nostram satis declarare
 Deo. 6. Nulla est proportio inter opera nostra penitus imper-
 fecta, & prastantiam summorum beneficiorum, que nobis in
 Filio suo gratis Pater donat. 7. Qui gloriatur, in Domino
 gloriatur. At si meremur operibus nostris remissionem pecca-
 torum, haberes homo de quo gloriaretur, nec Deo gloria tribu-
 eretur. Si Abraham ex operibus iustificatus fuit, haberes de quo
 gloriaretur, at non apud Deum. 8. Iusti sumus antequam fa-
 ciamus bona opera. Nondum nati Esau & Iacobo, cum ni-
 hil fecissent boni, uel mali, ut propositum Dei (quod est se-
 cundum ipsius Electionem, id est, non ex operibus, sed ex
 uocante) firmum maneres, Dictum est ei, maior serues mi-
 nori: sicus scriptum est, Iacob dilexi, Esau uero odio habui.
 9. Qui uoluit operibus iustificari, non habens firmam con-
 scientiam. Ex fide est hereditas, ut si per gratiam, ut si
 firma promissio toti semini. 10. Si nostris operibus conseque-
 remur iustitiam, fieret irrita. Nam in Abrahamo benedicen-
 tur omnes gentes: frustra quoque Christus esses mortuus. 11.
 Non esses ead em ratio salutis, si deberes admissi doctrina de
 meritis operum, Abraham & Iatro in cruce aliter iustificati

1. Tim. 2. 5.
Eph. 4. 5.

Heb. 13. 8.
Act. 4. 12.

Eph. 1. 6. 7.

Eph. 2. 8.

fuiſſent, quàm nos iuſtificamur. Atqui, vna eſt via nos ad ſalutem perducens. Ego ſum via, veritas & vita. Vnus eſt Mediator Dei & hominum. Vnus eſt Dominus, vna fides, vnum baptiſma. Ieſus Chriſtus heri, hodie, & in ſecula. Non eſt aliud nomen datum ſub Cælo in quo oporteat nos ſaluos fieri. Ergo non ſaluificemus bonis operibus. aut propter opera noſtra bona. 12. Chriſtus non largiretur nobis omnem ſalutem & perfectam, eo quæ nec perfectus eſſet ſeruator, ſi à nobis aliquid ad iuſtitiam adhuc requireretur. Atqui perfectus eſt ſaluator noſter. Nam (vt Paulus teſtatur) Deus glorioſa ſua gratia nos gratis affecit ſibi gratos in illo diſcreto, in quo habemus redemptionem per ſanguinem ipſius, remiſſionem inquam peccatorum, ex diſcreto ipſius gratia. Gratia eſtis ſeruati per fidem, idque non ex vobis Dei donum eſt.

Ob. 1. Bona opera non habentes, non poſſunt ſeruari. Ergo bona opera neceſſaria ſunt ad ſalutem. Reſp. Sine quo non poſſumus ſeruari, neceſſarium eſt ad ſalutem, ſcilicet tanquam pars ſalutis, aut tanquam ſalutis acciſſens, non tanquam cauſa ſalutis.

Ob. 2. Deus vocat præmia & mercedem illa bona, quæ promiſſis facientibus bona opera. Merces autem præſupponit merisum. Reſp. Scilicet inter creaturas aliquando, ſed nunquam apud Deum. Præmia autem ſeu merces dicuntur opera noſtra reſpectu Dei, ſiquidem ipſe compenſat pleniffimè quæ nos facimus. non tamen debita eſt illa compenſatio. Ex nobis enim nihil comodi Deo poteſt accedere, ac proinde non obligatur Deus ad compenſationem vllam quantumvis minimam. Nam qui nullo modo noſtris operibus indiget, & cui illa nihil quicquam poſſunt addere, de ipſo certè nihil quicquam poterimus mereri. Imò verò nobis accedit bonum ex bonis operibus. Nam bona opera quæ facimus ſunt conformatio cum Deo, eoque ſunt & beneficium Dei, quo ipſo beneficio nos obligamur Deo, non autem Deus nobis. Non minùs igitur abſurdum eſt dicere nos bonis operibus mereri de Deo ſalutem

salutem, quàm si quis diceret tu dedisti mihi centum florenos. Ergo & mille florenos mihi dare debes.

Ob. 3. Sed unde certissimus nos habere bona opera? Resp. 1. Ex pace conscientie. 2. Ex conuersione. 3. Ex fructibus conuersionis.

DE LEGE DIVINA, SEV
de Decalogo.

Variationes præcipuæ.

1. Quid sit Lex in genere.
2. Quæ sint partes Legis.
3. Quis sit usus Legis.
4. Quid Lex differat ab Euangelio.
5. Quatenus Lex abrogata sit.
6. Quomodo diuidatur Decalogus.

7. Quæ sit sententia Decalogi, & singulorum eiusdem præceptorum.

.1. Quid sit Lex in genere.

Lex in genere est sententia præcipiens honesta, obligans creaturam rationalem ad obedientiam cum promissione præmij, & comminatione puniarum. Est sententia præcipiens honesta, alioqui non est Lex. Obligat creaturam rationalem, non enim Lex illis est lata, qui non obligantur ad obedientiam. Cum promissione, præmij. Lex gratis bona promittit præstantib. obedientiam: quia nulla obedientia potest esse meritoria apud Deum. Obiect. Atqui Euangelij etiam promittit gratis bona. Ergo Lex ab Evan. nihil differt. Responsio. Aliter Lex, aliter Euangelium promittit gratis. Lex gratis promittit ex pacto obedientie nostræ. Euangelium autem promittit gratis, sine operib. Legis, ex pacto Fidei, non ex pacto obedientie nostræ. Non quidem sine omni conditione gratis Euangelium bona promittit, sed sine tali quali nobis bona promittit Lex. Et comminatio puniarum. Alioqui

Vv iij

Lex

Lex esset inanis sonitus, & nihil efficeret. *Dicitur* porro *Lex à legendo*, id est, à publicatione, vel à legendo, id est, diligendo. Cum priori etymo conuenit vox Hebræa, cum altero autem Græca. Græcis enim Lex dicitur *νομος*, à distributione, quòd singulis officia distribuat. Hebræis autem Lex vocatur *thorab*, id est, doctrina, quia Leges ideo publicantur omnibus, ut singuli eas discant. Hinc est quòd ignorantia Legis aut iuris non excuset, imò qui ignorant Leges ad se pertinentes, eo ipso peccant.

2. *Quæ sint partes Legi.*

Leges alię sunt diuina, alia humana. *Humanae* leges certos homines obligant ad certas actiones externas de quibus neque præceptum, neque diuina prohibitio est expressa cum promissione præmij, & comminatione poenarum corporalium & temporalium. Omnes autem leges humanæ huc debent spectare, ut leges diuinæ facilius & rectius seruari queant: cumque earum causæ pro ratione temporum, locorum, personarum, aliarumq; circumstantiarum mutantur, etiam leges illæ ab hominibus mutari possunt. Atque hæc etiam leges *Humanae* sunt aut *Politicae*, aut *Ecclesiasticæ*. *Politicae*, quales Leges positivæ, quæ à magistratibus aut tota aliqua communitate feruntur certo de ordine actionum seruando in politia, in contractibus, in iudiciis, & poenis. *Ecclesiasticæ*, siue *Ceremoniales*, quæ Ecclesiæ consensu feruntur de ordine actionum in ministerio Ecclesiæ, quæ sunt determinationes circumstantiarum seruientes Legi diuinæ.

Diuinae Leges partim ad Angelos, partim ad homines, pertinent. Hæ non tantum ad externas obligant actiones, verum etiam internas qualitates, actiones, & motus requirunt: nec tantum corporalia, & temporalia, sed etiam æterna, & spiritalia præmia ac poenas proponunt, & sunt fines humanarum Legum. *Diuinae* Leges alię sunt æternæ & immutabiles, alię mutabiles

mutabiles quidem, sed tamen non nisi à Deo ipso, à quo sunt late, mutari possunt.

Per Legem intelligitur etiam septemnumero natura series, & ordo à Deo insitus. Ita Lex, id est, ordo naturæ, postulat, vt ex arbore nascatur fructus. Hoc modo quidem catachresticè per legem intelligitur ordo naturæ: sed & magis catachresticè Legem peccati vocat Apostolus peccatum originale, quod videlicet instar Legis cogit nos ad peccandum. Ro. 7. 29.

Iam legibus humanis, & aliis rebus quæ denotantur Legis nomine, relictis, de *Lege diuina* deinceps agemus, vt quæ hic sola locum habet, & hæc est fons omnium aliarum Legum bonarum quæ dignæ sunt nomine Legis. Est autem *Lex diuina doctrina à Deo lata in creatione, siue per Angelos, siue per homines, & postea repetita per Moysen & Prophetas, docens quid facere debeamus, & omittere, obligans creaturam rationalem, semper perfectè præstantibus obedientiam promittens vitam æternam, in æternum damnans eos qui non præstant obedientiam, nisi fias remissio propter Mediatorem.*

Partes legis diuinae sunt tres: Lex Moralís, Ceremoniális, & Forensis, aut Iudicialis.

Moralis, est doctrina congruens cum æterna, & immortalis sapientia, & iustitia in Deo, discernens recta, & non recta, naturam nota, & insita creaturis rationalibus in Creatione, & postea repetita, ac declarata voce diuina per Moysen, Prophetas ac Apostolos, docens quid sit deus, & qualis sit, quidque facere & omittere debeamus, obligans omnes creaturas rationales ad perfectam obedientiam internam, & externam, promittens favorem Dei, & vitam æternam præstantibus obedientiam perfectam, ac denuncians iram Dei, & penas æternas illis, qui non perfectè illi conformes sint, nisi fias remissio peccati, & reconciliatio propter Filium Dei Mediatorem.

Esse in hac legi parte expressam Dei naturam & iustitiam, docet imago Dei, ad quam homo est conditus. Hæc enim eadem in iustitia & sanctitate vera consistat. Eph. 4. iustitia autem, & sanctitas illa in lege descripta & comprehensa

prehensua sit. Deut. 12. Ezech. 10. sequitur eam esse & imaginem Dei cui homo conformis esse debet, quæ in lege exprimitur. Docent idem plurima Scripturæ testimonia, quæ Deum delectari hac iustitia, quam in lege præcipit, & ipsum talia facere qualis illa est, & odisse contraria affirmant.

Esse hanc legem æternam, inde constat, quia ab initio usque ad finem mundi manet eadem & ideo redempti sumus per Christum, & regenerati per Spiritum sanctum, ut hanc legem in vita æterna seruemus. 1. Ioan. *Novam doctrinam non scribo vobis, sed doctrinam veterem, quam habuistis ab initio, &c.* Galat. 3. *Qui talia agunt, regni Dei non erunt heredes.*

Leges morales eo respectu sese habent ad Decalogum ut non tantum illæ congruant cum Decalogo, neque tantum necessaria consequentia ex eo deducantur, sed etiam decalogus ipse sit summa Legum moralium: quo fit ut qui Leges morales violat, & violasse Decalogum dicatur.

Neque obstat huic sententiæ, quod quedam præcepta specialia, ad res huius vite pertinentia cessarunt: manebunt enim nihilominus generalia. Non opus erit ministerio, vel certo tempore quod ministerio tribuatur in vita æterna, quia erit sabbathum perpetuum, id est omnis æternitas tribuetur contemplationi rerum divinarum ac celebrationi Dei. Non opus erit legibus de coniugio, quia non erit usus coniugii: interea tamen castitas Angelica erit in hominibus.

Natura &c. ex ipsa creatione nota est, quia homines & Angeli ad imaginem Dei sunt conditi, Et Paulus etiam de reliquiis illius lucis dicit, Rom. 2. *Gentes offendunt opus legis scriptum in cordibus suis, &c.*

Est etiam Angelos obligas: quia & illi ad imaginem Dei sunt conditi, & Christus dicit Matth. 22. *sanctos in vita æterna fore sicut Angelos Dei:* & docuit nos orare, *Fiat voluntas tua in terra, sicut in celo.*

Perfectam obedientiam requirit: Deut. 5. *Diliges Domi*

non Deum tuum ex tota anima tua, &c. Gal. 3. Execrabili quisquis non manseris in omnib. que scripta sunt in libro legis vs facias ea. Quodd autem Christi intercessionem lex non tollat, ex Euangelio constat, quod docet cum iustitia & lege Dei congruere, vt peccatores intercedente satisfactione sufficiente & ipsorum cōuersione, in gratiam recipiantur. Non enim pugnat Deus secū in doctrina legis & Euangelij.

Ceremoniales sunt Leges à Deo latae per Moſen de ceremonijs, obligantes populum Iudaicum vsq. ad aduentum Meſſiae, vt diſcernerent hunc populum & Eccl. ab alijs, & eſſent ſigna, ſymbole, typi, vel vmbra rerum ſpiritalium in Novo teſtamento per Chriſtum implandarum. Hæc definitio vt intelligatur, ſciendum eſt quid ſint ceremoniæ, videlicet actiores externæ, ſolennes, id eſt, ſepe eodem modo & iisdem circumſtantijs repetendę, inſtitutæ à Deo vel ab hominib. etiam, vt adhibeantur in Dei cultu, ordinis vel ſignificationis cauſa. Latæ autem à Deo ceremoniæ, ſunt ſimpliciter cultus. Ab hominibus latæ, vel inſtitutæ Ceremoniæ, ſi bonæ ſint, cultus tantū ſunt ſeruientes cultui diuino.

Indiciales, ſunt Leges de ordine Politico, ſeu gubernatione politica, hoc eſt, de officijs magistratum, indiciorum, penarum, contractuum, ac de diſtinctione dominiorum, latæ à Deo per Moſen ad conſtitutionem, & conſeruationem poli- tiæ Iudaicæ, obligantes omnes poſteros Abrahami, vsque ad aduentum Meſſiæ, idque vti eſſet nertus conſeruationis & gubernationis iſtius Politicæ Moſaicæ vsque ad exhibitum Meſſiam, & certæ noſq. quibus populus iſe obligatus diſcerneretur ab omnibus alijs, & ſimul contineretur honeſta diſ- ciplina, atq. ordine decoro: item vs typi eſſent ordinis in regno Chriſti, id eſt, ſpiritalis gubernationis Meſſiæ. Cerem. & Forenſes leges, ſiue eę diuinę ſint, ſiue humanę (modò bonę) congruunt quidē cum Decalogo. Sed tantū neceſſaria conſequentia ducuntur ex eo, & ſub- ſeruiunt ei, tanquā determinationes quędam circū- ſtantiarū. Hinc optimè conſpicitur diſcrimen harū legū quod

quod tamen varium est, quia non eadem est gubernatio politicæ, & Ecclesiæ: nec idem est harum omnium legum finis: nec denique eodem modo omnes hæc leges abrogantur.

Præcipuum autem harum Legum discrimen sumitur ex obligatione, tempore, & notitia, seu patefactione.

1. *Moralia præcepta sunt naturæ nota: Ceremonialia & forensia non sunt naturæ nota, sed pro diversitate causarum & circumstantiarum instituuntur.*

2. *Moralia omnes homines & ipsos etiam angelos obligant: Ceremonialia & forensia tantum populo Israelitico præscripta fuerunt. Ideoque Iob, Iethro, Naaman Syrus, & alij qui nominantur viri religiosi, hoc est, ex Ethnicis nati & inter eos viuentes, sed tamen colentes Deum in populo Israelitico patefactum, non seruabant ceremonias Leuiticas, & tamen placebant Deo. Et ostendunt ipsa præcepta de ceremoniis & forma politicæ, quod tantum posteros Abrahami obligent, quos Deus ab aliis gentibus hac forma politicæ & cultus voluit discernere.*

3. *Leges Decalogi sunt perpetuæ in hac vita & post hanc vitam: Ceremoniales & forenses certo tempore demum sunt latæ à Deo, & rursus abolitæ.*

4. *Leges morales loquuntur de obedientia interna & externa: Ceremoniales & forenses tantum de externa: etsi hæc sine interna & morali obedientia non placeas Deo.*

5. *Leges morales non sunt certis circumstantiis definitæ, sed sunt generales, vt tempus aliquod esse dandum ministerio, & ministerium esse conseruandum: adulteros & fures puniendos: Leges vero ceremoniales & forenses sunt speciales, siue circumstantiarum determinatio, quæ obseruandæ sint in ritibus vel actionibus externis Ecclesiasticis & Politicis: vt, septimum diem esse tribuendum ministerio: decimas & primitias esse dandas sacerdotibus: adulteros lapidibus obruendos: fures quadruplo mulctandos esse.*

6. *Ceremoniales atq; etiam politicae leges sunt typi vel im-
agines aliarum rerum, quarum causa instituta sunt: Mo-
rales nihil significant, sed significantur per ceremonias &
ritus.*

7. *Morales sunt finis aliarum legum seu cultus Dei prin-
cipalis: Ceremonialis & forensis seruiunt moralibus prae-
ceptis, ut his ritè præstari possit obedientia: ut certū
tempus & certi ritus seruantur in ministerio publico
Ecclesiae, ut ministerium ipsum seruari possit.*

8. *Ceremonialia cedunt moralibus: Moralia non cedunt
ceremonialibus.*

*Lex Moralis, Naturalis, ac Decalogus differunt. Deca-
logus est summa legum moralium, quæ in scriptura to-
ta veteris ac N. Testamenti sunt sparsæ. Naturalis lex
à morali non differt in natura integra: in natura au-
tem corrupta legis naturalis bona pars obfusa est
per peccata, & particula tantum de obedientia Dei
post lapsum reliqua mansit. Qua etiā de causa Deus
in Ecclesia repetiuit & declarauit integram suæ legis
sententiā. Distinctiones harum legum tenendæ sunt,
tum propter earundem discrimina, tum propter ea-
rum abrogationem, tum deniq; propter vsus earum
cognoscendos.*

3. *Quis sit vsus Legis.*

*Ceremoniarum & iudiciorum Moysicorum primus &
præcipuus vsus fuit pedagogia ad Christum & ipsius reg-
num, hoc est, significatio rerum spiritualium ac eccle-
stium in Christi regno, Christi videlicet beneficia
erga Ecclesiam, & Ecclesiae officium erga Deum &
Christum. Galat. 3. Lex pedagogus noster fuit in Chri-
sto. Hoc Paulus de tota lege Moysi pronuntiat. De-
cultus autem & politæ forma, id verum esse propter
typum & significationem regni Christi, ex professō
docet Epistola ad Hebr. ab initio cap. 4. vsque ad
finem decimi, & omnia Scripturæ loca, quæ ceremo-
nias & regnum veteris populi ad Christum referunt*

ut

vt Col. 2. *Sumus circumcisi circumcissione non manu facta.* 1. Cor. 5. *Pascha nostrum pro nobis sacrificatum est Christus.* Pla. 110. *Tu es sacerdos in æternum.* Dan. 9. *Unguentum Sanctus S. &c.* Ac de forensibus dicitur. Ezech. 44. *In controuersia sacerdotes stabunt ad indicandum, in xta iudicia mea iudicabunt eam.* Jerem. 23. *Ecce dies uenit, dices Israhona, & suscitabo Dauidi germen iustum & regnabis rex, & prosperè ages, & facies iudicium & iustitiam in terra.* Cum autem non omnium legum allegoriæ in specie sint verbo Dei expressæ: primum nulla est fingenda quæ recipienda, nisi quæ fidei & dilectioni analogæ sint: deinde pro certis hæc tantum habenda sunt, quæ Scriptura probari possunt: Quæ uero vel diserta expositione, vel modis loquendi in Scriptura non docentur, possunt quidem ut aliæ similitudines, quæ docendi causa adhibentur, tolerari, sed tanquam certæ & dogmatum probationes recipi non debent: Atque in iis, quæ in specie declarata non sunt, satis est in generali significatione subsistere.

Secundò his tanquam uisibilibus notis & illustri discrimine, volebat Deus populum suum, apud quem uerus Dei cultus, ut promissio de Messia erat deposita, ab omnibus aliis genibus discerni: idque propter suam gloriam, ut uerus deus & uera religio ab idolis & hominum commentis discerneretur, & propter hominum salutem, ut inquirentes Ecclesiam in mundo, inuenire & conspiciere eam possent. Deut. 4. *Custodite ergo & facite, quia hæc est sapientia uestra & intelligentia in oculis populorum &c.* Et cap. 12. *Cauete ne dicas, Quomodo colebamus gentes illa deos suos, sic etiam ego faciam. Nō facies sic Israhona Deo tuo, quia tantum abominationem Israhona, quam odis, fecerunt dii sui, &c.* Eph. 2. *Qui utraque facis unum, intergerini parietis septum soluis, inimicitias, id est, mandatorum, quæ in uisibus posita est, per carnem suam abolis.*

Tertius usus est obedientia siue executio præceptorum moralium. Quia enim lex moralis non tantum internam, sed etiam externam obedientiam requirit, cu-

ius partes non postremæ sunt vsus ministerij Ecclesie & ordo politicus: hæc duo vt conseruari possint, necessaria est multarum circumstantiarum determinatio, sine quarum æquabili forma & obseruatione, ordo in Ecclesia & politia seruari non potest. vt igitur in nouo testamento huic ordini conseruando necessarias constitutiones in ministerio & politia Deus reliquit liberas: ita in veteri testamento quæ obseruari voluit, ipse ordinauit. Morale enim est, vt sit publica & solennis Dei inuocatio & celebratio: Huius administrum & formam voluit esse ceremonias à se præscriptas. Morale est, vt sit iustus ordo iudiciorum, contractuum, pœnarum in politia: Hunc ordinem præscripsit populo Iudaico legibus forensibus. *sunt itaque ceremonie appendix prima, leges forenses appendix secundæ tabule:* quia illæ de externa forma ministerij Ecclesie sue cultus diuini, hæc de officiis magistratuum & ciuium illius politie erga magistratus & erga se inuicem præcipiunt.

Quartò, *sunt etiam illa multiplex ceremoniarum & rituum obseruatio exercitium, & significatio obediens erga Deum.* Qui enim onerosa & ingrata libenter & studiosè exequitur, si id Deo placere intelligat, is demum se diligere Deum, eique prompto animo parere ostendit. Sic Abrahamo volenti mactare filium, Deus: *Nunc cognoui quod times Deum, &c.* Sic ceremonialia & forensia veteris testamenti vocantur iugum. Act. 15. & seruimus. Gal. 4.

Quintò, ceremoniis plerisque, videlicet beneficia Christi significantibus, erat peculiaris obsignatio fœderis diuini sine confirmatio fidei. Hoc enim est esse signa fœderis Gen. 17. Ro. 4. Exo. 31. Ezech. 40. videlicet significare attestari, quæ beneficia Deus per Messiam daret credentibus.

Sextò, *Forenses leges,* quandoquidem erant ipsa politie Mosaicæ forma, conseruationi politie & regni illius seruiebant vsque ad Messiam aduentum.

Septimò, *etiam leges ceremoniales & forenses ita sunt abolitæ,*

abolita, ut non requiratur eorum observatio, quantum ad typos attinet, tamen perpetua sunt res, per eas significata. Ac proinde sunt noui testamenti confirmatio, non secus ac veteris testamenti oracula de Messia & eius regno. Sunt enim typi visibiles promissiones. Cum igitur in Christo, quæ vaticiniis de ipso prædicta & veteribus typis adumbrata fuerunt, impleta esse videmus: & exhibitum esse, & hunc Iesum in quem credimus, Messiam illum quondam promissum esse, nobis confirmatur. Quamuis item ad ritus eosdem seruandos non obligamur, tamen ex illis picturis veterib. quam spiritualem obedientiam, sanctitatem, & cultum Deus in Ecclesia sua perpetuo requirat, cognoscimus. Hinc dicitur Osee. 14. Reddemus visculos labiorum nostrorum Hebr. 13. Per ipsam assidue offeramus deo sacrificium laudis, id est, fructum labiorum confitentium nomini eius. 2. Pet. 3. Ipsi quoque veluti vini lapides, edificemini, &c. Hæc ad Anabaptistas & similes, qui vetus testamentum ex Ecclesia Christiana explodunt, refutendos, sufficiunt.

Porro legis moralis, cum in ea propriè Dei cultus consistat, & propter eam aliæ leges latæ sint, alij & maiores vsus sunt. De his præcipuè quærunr mentes, cum audiunt genus humanum sic in peccatū esse demersum, vt reprobi ne incoare quidē possint obedientiam deo placentem: electi verò in hac vita perfectionem illius assequi nullo modo queant: & tamen Deum velle tam renatis quàm non renatis prædicari legem. Mirantur enim quorsum vrgeatur lex, cum obedientia præstari non possit. Hic naturam hominum corruptam ab integra discerni necesse est. In natura enim nondum per peccatum deprauata, fuerunt, & in natura perfectè restituta, erunt hi duo vsus legis diuinæ præcipui: quorum prior est integra hominis conformatio cum Deo. Lucebat enim & lucebit in mente hominis, perfectæ Dei & voluntatis diuinæ agnitio, eaque efficiebat & efficiet omnium inclinationum & actionum congruentiam cum hoc ordine

DE HOMINIS GRATITVD. 63

ordine diuino, hoc est, iustitiam perfectam coram Deo. Mens enim rectè iudicans, cor & voluntatem contumacia non deprauatam rectè gubernat. Quòd autem & fuerit integra legis notitia in natura hominum non lapsa, & integram cum Deo conformitatē in ea effecerit, doctrina de imagine Dei testatur, ad quam homo erat conditus, & quæ per Christum in nobis restituitur. Alter vsus legis in natura integra est bona conscientia siue certa fiducia beneuolentiæ diuinæ, & certa spes vitæ æternæ. Quia enim lex & obedientiam perfectam præcipit, & eam præstantib. vitam æternam promittit: idcirco in natura non corrupta, sicut obedientiam perfectam, sic etiam præmij certam expectationem efficit, secundum dicta Leui. 18. Ro. 10. Gal 3. *Qui fecerit ea, viuet in eis.* Mat. 19. *Si vis in vitam ingredi, serua mandata.*

Sed in natura corrupta alij sunt effectus siue vsus legis, partim accidentarij, partim reliqui ex propriis effectibus, quos habet in natura integra: partim in renatis, partim in non renatis. Ut igitur est tota Lex pædagogia ad Christum, sic & moralis: idque 1. *quia est conseruatrix, & custos doctrinae, ac disciplinae, & quidem disciplinam quoque conseruat extra Ecclesiam,* arcens videlicet manifesta scelera, quæ oportet remoueri ante regenerationem. Deus conseruauit partem legis in hominibus post lapsum, tum vt manerent reliquæ imaginis Dei, nec homines omnino essent bestię: tum vt coercerentur scelera manifesta quæ pugnant cum iudicio rectæ rationis etiam in non renatis. Item, Quia nos docet desperare de nobis & querere iustitiā extra nos in Christo, ad quem nos hac occasione perducit.

2. *Agnitio & accusatio peccati in renatis, & non renatis. Per legem agnitio peccati. Peccatum non cognoui nisi per Legem. Nam etiam cupiditatem non nossem, nisi Lex dixisset: Non concupisces.* Ad omnes pertinet hic vsus, et si duplicem habet effectum, scilicet odium Dei, &

Xx incrementum

incrementū peccati in non renatis: at in Electis præparationem ad conuersionem, seu regenerationem.

Etsi autem multi impij securitate obæcati, peccatum ad tempus non agnoscant: omnes tamen ac cusat lex, & tandem eos conscientia terrores & cruciatus opprimunt. Renatis etiam, etsi nec damnationi sint obnoxij, nec absque peccati agnitione & deploratione uiuant, necessaria tamen est legis concio & meditatio, vt reliquias peccati magis ac magis agnoscentes in vera pœnit. contineantur & proficiant.

De utroque autem vsu, nempe de *conservatione & disciplina* & de *agnitione peccati*, dictum est, *legem esse pedagogam ad Christum*. Neq; n. doceri possunt homines de Deo, neq; S.S. efficit fidem & conuersionem in cordibus, nisi videntur manifesta flagitia & non perseueretur in sceleribus contra conscientiam. Ier. 66. *Respiciam ad pauperem & contritum spiritum, &c.* Rom. 8. *Si actiones carnis spiritu mortificabitis, uiuetis: si secundum carnem uixeritis, moriemini*. Neq; serio liberationem à peccato & morte querunt & expetunt, qui magnitudinem peccati non verè agnoscunt. Ioh. 9. *Si cæci essetis non haberetis peccatum: nunc uero dicitis, uidemus: Itaque peccatum vestrum manet*.

Tertius vsus legis moralis est renatorum proprius, uidelicet *informatio ad verum cultus*. Ea uero fit per doctrinam legis docendo & hortando. Quia enim & ignorantia & dubitatio multiplex & inclinationes prauæ sunt in sanctis reliquæ: non solum continuo ductu uerbi diuini, sed etiam stimulis hortationum, ac meditatione voluntatis diuinæ assidua indigent, ne vel errent consilio, vel etiam videntes quod rectū est, in transuersum agantur. Psal. 1. *In lege Domini uoluptas eius, & in lege eius meditabitur die ac nocte*. Psal. 19. *Lex Domini perfecta, conuertens animam, testimonium Domini fidele, sapientem efficiens paruulum. Præcepta Domini recta, laetificantia cor: præceptum Domini purum, illuminans oculos: Etiam seruus admonetur per ea: in custodiendo*

DE HOMINIS GRATITVD. 691

endo eo merces multa est. *Psal. 119. Lucerna pedibus meis verbum tuum Domine, & lumen semitis meis. Ier. 31. Dabo legem meam in medio eorum & in corde eorum describam eam.* Idcirco videmus etiam Christum & Apostolos non tam profanis & impiis, quam renatis & piis legis præcepta & explicationem proponere. In non renatis est etiam regula actionum ante conversionem: at non regula gratitudinis erga Deum sicut in renatis. Contra huncvsum legis nonnulli obiiciunt locum Rom. 7. *Mortificati estis legi in corpore Christi, ut essetis alterius, qui ex mortuis excisatus est, ut fructum feramus Deo. Et Gal. 2. Ego per legem legi mortuus sum, ut Deo viverem: una cum Christo crucifixus sum: vivo autem non amplius ego, sed vivis in me Christus, & vitam quam nunc vivo in carne, vivo per fidem Filij Dei, &c.* Si igitur mortuus sumus legi, & Christi sumus, qui in nobis vivis, non iam legi magisterio, sed à solo Christo visa nostra regitur. Sed cum ipse Apostolus dicat Rom. 3. *per fidem non inanem reddi, sed stabiliri legem: hæc phrasia, mori legi, non significat eximi à legis obedientia, sed à condensatione liberari, & ab irritatione peccati, quam lex efficit in non renatis, dum Christo infiti, habemus in ipso & plenam satisfactionem pro peccatis, propter quæ lex condemnabat nos, & Spiritum regenerationis flectentem corda, non ad odium legis quo prius ardebant, sed ad obedientiam & iustitiam studium.* Idcirco addit Rom. 7. *Vi essetis alterius qui excisatus est ex mortuis, ut fructum feramus Deo. Item: Liberi sumus à lege, mortuo eo in quo desinebamus, ut servamus in novitate Spiritus, ac non in vetustate litteræ. Gal. 2. Per legem, scilicet accusantem peccata & terrentem conscientias, legi mortuus sum, id est, desij in lege, & cepi in Christo iustitiam quaerere: hoc .n. est quod addit, una cum Christo crucifixus sum, nimirum participatione meriti Christi, & mortificatione peccati, ut Deo viverem, i. secundum voluntatem Dei in lege expressam. Is enim Deo vivis, qui Deo obtemperat, & sua obedientia eum honore afficit.* Hoc autem in natura corrupta non

efficit legis concio, nisi à lege ad Christum transeat per fidem, ut ille in nobis uiuat, & nos in eo, id est, sit in nobis efficax per S. S. primùm *dicendo in cordibus consolationem de remissione peccatorum*, deinde *nos sibi conformes faciendo per regenerationem*, ut non amplius lex nos condemnet & iram operetur: sed *delectemur lege Dei, quod ad interiorem hominem*. Rom. 7. Sic igitur à lege liberamur, & legi morimur, sic uiuit in nobis Christus, ut incipiamus delectari lege, & iuxta eius præscriptum vitam instituire. Non enim aliam iusticiam, aut aliam imaginem Dei Christus per Spiritum suum in nobis restituit, quàm quæ in natura condita, quæ per peccatum obscurata & in lege descripta est. nec alius est Spiritus, legis diuinæ author, & effector conformitatis cum deo in natura integra & restituta.

Citant & dictum Ier. 31. *Feriam cum domo Israelis fœdus nouum, non secundum fœdus quod pepigi cum patribus eorum &c.* Hic aiunt non antiquum fœdus, quod est lex, renouaturum, sed nouum se percussurum dicis, quod est Euangelium. Non igitur lex, sed tantum Euangelium in Ecclesia Christiana docendum est. Sed constat, fœdus nouum non quod ad substantiales, sed tantum quod ad accidentales partes siue conditiones & circumstantias, diuersum esse à veteri. Etsi enim veteres umbræ ac typi obscuri sunt sublatis, & clarissima concio, de impletis per Christum oraculis & figuris, successit, & gratia S. sancti largiùs in homines effusa est in nouo quàm in veteri testamento: tamen & salutis consequendæ & Spiritualis Dei cultus eadem fuit olim ratio quæ nunc est. Testantur hoc ipsa Ieremiæ verba: *Legem meam*, non sanè aliam, sed eandem, quam olim eis dedi, *inscribam in corda eorum*. Ego ero illis deus, & ipsi erunt mihi populus: *propitiuss ero iniquitati eorum, & peccati eorum non recordabor amplius*. Hæc enim conditiones fœderis tam in veteri quàm in nouo reperiuntur: nisi quod hæc non sunt legis sed Euangelij propria beneficia, quas duas veteris & noui testamenti partes hic inter

inter se opponit Propheta, *Legem antiquam, Euangelij,* *numum fœdus*, tanquam principalem partem fœderis appellans: ideoque nouo fœderi ascribit hæc bona, quia ex eo pendeat quicquid gratiæ Dei contingebat veteri Ecclesiæ, & in eo plenius patefacta & exhibita sunt per Christum, quæ etiam in veteri propter eum promittebantur & dabantur. Si igitur legem prius inscriptam tabulis lapideis, inscribere vult Deus in nouo fœdere hominum cordib. non abolet, sed confirmat eam per prædicationem Euangelij, qua regenerantur corda, vt obedire legi incipiant: ac proinde discrimen legis & Euang. tradens, ita nouum fœdus antiquo substituit, vt partem fœderis eam quæ est lex moralis, retinendam & cordibq; inscribendam dicat.

Sin autem vrgeant illa verba: *Non docebis quisquam proximum suum: omnes enim cognoscent me, &c.* Vt colligant, non esse iubendos homines in nouo testamento, ut agnoscant Deum: vltro enim agnituros eum & obtemperaturos ei: nimis crasse hallucinantur propter effectum in nouo testamento maiorem & pleniorrem remouentes causam instrumentalem. Vt enim agnoscant Deum & sponte ipsi obtemperent homines, efficit Spiritus S. per legis & Euangelij doctrinam. Neque sequitur eos non obligari, aut hortationum stimulis vrgendos esse, quia vltro faciens officium: longè enim aliud est obligatio & hortatio, quàm coactio. Duplici igitur ratione locum habet lex in erudiendis renatis, vt videlicet ex ea voluntatem Dei discant, & per eam ad voluntariè obtemperandum Deo magis ac magis incitentur.

4. *Testimonium de Deo ostendens quid sit Deus, item quis ille sit, & qualis.* Hic vsus legis est minus principalis, vt etiam sequentes: qui verò præcedunt sunt principales Legis vsus. 5. *Testimonium monstrans Ecclesiam:* quia in sola Ecclesia Lex est integra, extra eam corrupta. 6. *Testimonium de præstantia humane nature ante lapsum, & futura in vita æterna,* id est, commonefactio de imagine Dei in homine. 7. *Testimonium de vita æterna.* Seruari

¶ nim à nobis debet Lex, vt quæ nobis non est frustra lata. Cum igitur in hac vita Lex finem suam non assequatur in nobis, aliam vitam post hanc restare necessè est, in qua secundùm Legis præscriptum sit viuendum, vt ita tandem aliquando Lex à nobis impleatur.

4. *Quid Lex differat ab Euangelio.*

Lex ab Euangelio differt 1. *Patefactione*: Lex naturalis nota est: Euangelium diuinitus patefactum. 2. *Subiecto seu doctrina*. Lex docet quales esse debeamus & quid præstare: Euangelium autem quomodo tales euadere possimus: in Christo scilicet. 3. *Promissionibus*. Lex promittit vitam æternam & omnia bona cum conditione propriæ & perfectæ iustitiæ, atque obedientiæ in nobis: Euangelium illa promittit cum conditione fidei in Christum, qua obedientiam alienam pro nobis præstitam, Christi videlicet, amplectimur. Cum hac autem conditione fidei coniuncta est indissolubili nexu conditio nouæ obedientiæ.

5. *Quatenus Lex abrogata sit.*

Tota lex abrogata est credentibus 1. *Quod ad iustificationem*: quia iudicium non fertur secundùm Legem (illud enim iudiciû nos damnaret, ac perderet) sed secundùm Euangelium. 2. *Quod ad coactionem*. Nôsumus sub gratia, ideo Spiritu Christi excitamur ad præstandam Legi obedientiam voluntariam: quia verò tota Lex credentibus est abrogata, utiq; & Lex moralis iis abrogata est, eodemq; respectu, nempe quod ad iustificationem, seu damnationem, & quod ad coactionem violentam. Non enim obedientiam ampliùs extorquet tanquam tyrannus, aut herus seruum nequam cogens ad obedientiam. Quia Christus obedientiam spontaneam Spiritu suo in nobis inchoat. *Ob. Lex & Prophete usq; ad Ioannem. Si ergo tum primum lex moralis abrogata fuit, quod ad condemnationem, quomodo*
Christus

ſui ſuis manifeſtatus in carne ſequitur eos fuiſſe ſub condemnacione, qui ante aduentum Chriſti vixerunt. Reſp. Fuit abrogata Lex quod ad condemnationem, tam in veteri Teſtamento credentib. quàm his, qui in Nouo ſunt: Illis qui in veteri vixerunt, quod ad efficaciam: his in Nouo, quod ad impletionem & exhibitionem.

Leges Ceremoniales & Forenſes priuſus abrogatæ ſunt quod ad obedienciam, vt non neceſſe ſit eas ampliùs ſeruari.

1. quia debebamus durare tantùm uſque ad aduentum Meſſiæ.

Non auferetur ſceptrum de Iuda, & dux de ſemore eius, donec venias qui miſſendus eſt. Et poſt hebdomadas ſexaginta duas occideſur Chriſtus & non eris eius populus, qui eum negaturus eſt: Et ciuitatem & ſanctuarium diſſipabis populus cum dace venturo: & finis eius vaſtizas, & poſt finem belli ſtatuſa deſolatio. Ipſe eſt pax noſtra, qui vtraque fecit vnum, & integer in parietibus ſeptem ſoluis, inimicis, id eſt, legem mō

datorum, quæ in ritibus poſita eſt, per carnem ſuam aboliſis. Ceremoniales ergo leges per Chriſtum, cuius erant typus, ſunt ſublata: id quod etiam Stephanus oratione ſua demonſtrat: item autor Epistolæ ad Hebræos.

2. Quia exhibitio Meſſiæ typi ceſſant, quales erant leges illæ ceremoniales. Quæ ſunt umbra rerum futurarum, ac corpus eſt Chriſti. Ceremoniales autem dicuntur perpetuæ, quia duraturæ erant uſque ad aduentum Meſſiæ. Item quia eorum ſignificata ſunt æterna.

De politicis legibus hoc obiicitur: Optima & iuſtiſſima poliſiæ forma eſt ſequenda. Sed melior aut iuſtior eſſe nulla poteſt ea quàm Deus ipſe in populo ſuo conſtituit. Ergo eſt reſtinenda. Reſponſio. Huius argumenti vel Maior diſtingui, vel Minor negari poteſt addita declaratione. Quod enim in legibus poſitiuis, hoc eſt, determinantibus circumſtancias officij, magiſtratum ac ſubdito rum ac ciuium erga ſe inuicem, vnoquoque loco ac tempore eſt iuſtiſſimum, id ſequi debent legumlatores. At in forma poliſiæ Moſaicæ multa ſunt ad illius gentis, regionis, temporis & cultus ceremonialis rationem accommodata, quorum obſeruatio iam neque

iusta neque utilis futura esset, quia causę cur illę leges tunc ferrentur Iudęis, sublataę aut mutataę sunt, vt *de libello repudiј, de ducendis viduis cognatorum*. Non igitur vult Deus omnes gentes atq; ætates, ad eas leges alligari. Cuius rei argumentum est, quod etiam eo ipso tempore, quo leges istas volebat seruari, non omnes gentes, sed tantum posteros Abrahami ad eas adstrinxit, & tamen iuxta aliarum quoq; gentium leges politicas non impias, viuentes ipsi placuerunt, vt Naaman Syrus, & quicunq; ex gentib. conuertebantur, nec tamen seruabant ceremonias & leges forenses Iudęorum. Et Paulus Ro. 13. non tantum iuxta leges Mosaicas imperantibus, sed etiam aliis magistratibus temporum imperio viuimus, *tanquam ordinationi diuinę obtemperandum esse dicis*, quatenus nihil Dei pręceptis repugnans pręcipiunt. Et ipse utebatur legibus Romanis, cū appellares Cæsarem, & ciuem Romanum indemonstratum vinciri ac cardinefas esse diceret.

Quod si hinc aliquis inferat: *Quandoquidem aliarum politiarum, vt Attica, Romana, &c. legibus vti licet, multo magis licere ac decere illius politię formam imitari, quę ab ipso Deo immediatę constituta fuit*: facile concedimus magistratus ac legislatores prudentes non minüs ex ea quā ex aliis politiis posse sumere, si quid suis subditis & temporibus sit conueniens, modò absit necessitatis opinio, hoc est, non eò pręcipiatur aut retineatur, quòd per Moysen hoc pręceptum sit populo Iudaico: sed quia rationes probabiles sint, quare nunc etiam sic agatur, & causę si murentur, has etiam leges auctoritate publica mutandi libertas retineatur.

Porro licet Cereemoniales, & Politicę leges penitus abrogatę sunt etiam quod ad obedientiam, non tamen eodem modo Moralis lex est abrogata. Hęc si quidem exhibitio Christo defuit quidem *quod ad maleditionem, & coactionem, sed minimè quod ad obedientiam*.

Rationes firmę & illustres sunt. Primò *Filius Dei non ideo est factus Mediator, assumpsit formam serui, factus*
est

RS.

le leges
r, vt de
n igitur
ges alli
eo ipso
omnes
adstrin
ges po
t Naa.
ur, nec
Iudg.
es Mo
ous sub
ing ob
ceptis
s Ro
m in-

iarum
multr
ue ab
s ma
ex ea
bdi-
ssita
tur,
ico:
iam
uho

ni-
non
fi-
de-
t.
Dei
ur
est

DE HOMINIS GRATITVD. 697

est obediens Patri usque ad mortem crucis, & nos ab execratione legis redemiss, ut in peccatis & inimicitia cum Deo perseneremus sed ut nos à peccato liberaret, cum Deo reconciliaret, & nos rursus Deo conformes & templum Dei faceret. Si igitur hunc finem habuit, propter quem liberaret nos à maledictione legis, non simul sustulit obligationem ad obedientiam. Hoc enim est Mediatoris officium, expiare peccata admissa, & facere, ne in posterum offendantur pars offensa, ab ea parte quæ offenderat.

Secundò, quòd plura & maiora sunt erga nos Dei beneficia, tanto magis obligamur ad præstandam ipsi gratiam dinem, hoc est, ad viuendum secundum ipsius voluntatem & legem. Iustificati autem & renati per fidem in Christum acceperunt plura & maiora beneficia à Deo quàm alij. Hæc enim accedunt ad creationem, sustentationem, & beneficia piis & impiis communia. Ergo magis potest quàm ante regenerationem & iustificationem obligamur ad obedientiam legi diuinæ præstandam. Idem confirmanet multa testimonia, vt Mat. 5. *Ne existimatis me venisse ut dissoluam legem & Prophetas: non veni ut dissoluam, sed ut impleam.* Hoc de omnibus partibus legis dicitur, sed præcipuè de morali. *Implet enim Christus totam legem quatuor modis.* Primò sua ipsius iustitia. Solutus enim Christus perfectè obedientiam, qualem lex requirit, præstitit: & quia Dei filius & de Spir. S. conceptus est, & quia non poterat pro nobis satisfacere, nisi ipse careret omni labe peccati: Hebr. 7. *Talis nos debebat pontifex, pius, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, &c.* Secundò, per solutionem pænæ sufficientis in nostris peccatis. Rom. 8. *Cum enim legis impotentia nihil posses in carne, Deus suo ipsius filio misso, conformato carni peccato obnoxia, idque pro peccato, condemnauit peccatum in carne, ut illud ius legis compleatur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus, sed secundum Spiritum.* 2. Cor. 5. *Fecit ut qui non nouit peccatum, pro nobis peccatum esset, ut non efficeremur iniustitia Dei in eo.* Atque hæc typorum legalium impletio, & pænæ, quam nos debebamus, per-

lutio

Iurio, est ea ipsa, de qua dictum est, legis abrogatio. Tertiò autem *implet Christus legem in nobis suo spiritu, nos per eum reformans ad imaginem Dei*, ut nos etiam in hac vita inchoemus obedientiam internam & externam, quam lex à nobis requirit, eamque integram præstemus in vita æterna. Vtrunq; horum, videlicet pœnam pro nobis à Christo persolutam, & iustitiam in nobis inchoatam, intelligit Paulus cum dicit, *ius sine iustitiæ legis compleri in nobis secundum spiritum ambulantibus*: Et de donatione Spiritus sancti & regeneratione, quæ fit per & propter Christum, ex professo agit Paulus Rom. 6. & 7. Quartiò, *implet legem docendo*, hoc est repurgando ab erroribus & corruptelis, & restituendo veram eius doctrinam & intelligentiam, id quod facit Mat. 5. 6. & 7. Si igitur & docet & restituit Christus obedientiam legis in nobis: non abolet legem, quantum ad obedientiam attinet. Idem Paulus docet Rom. 3. *Legem igitur inanem reddimus per fidem? Absit: imò legem stabilimus. Per fidem autem, sine iustitiâ fidei stabilimur lex, non solum confessione sine approbatione iudicij & accusationis legis aduersus nos*, quod videlicet non præstemus debitam obedientiam legi, siquidem iustitiâ extra nos in Christo quærimus: & *satisfactione*, quia fide applicatur nobis Christi satisfactio, æquipollens pœnæ æternæ, quam lex nobis non præstantibus integram obedientiam irrogabat: per hanc igitur fidem fit ut sine lege quidem, hoc est, non propria obedientia, sed tamē non contra legem, hoc est, non sine alterius pro nobis perfectæ satisfactione, iustificemur coram Deo: sed *stabilisari etiam inchoatione nouæ obedientiæ in hac vita, & eius perfectione in vita caelesti. Act. 15. Fide purificans corda eorum. Gal. 5. Nos spiritu ex fide spem iustitiæ expectamus*:

Hæ & similes asseuerationes, quòd Decalogus in nouo testamento sit docendus, & præcepta Christi & Apostolorum cum Decalogo congruentissimè refutant impietatem Antinomorum, Libertinorum & similium, qui legem in Ecclesia Christiana non docendam

docendā esse contendunt. Colligitur idem ex doctr. de vfu legis diuinæ, qui cū perpetuus fit in Eccl. ipsā quoque legem perpetuam esse consequitur. Quod vt manifestius fit, præcipue obiectiones considerentur.

Primæ: *Christus non est legislator: sicut dicitur, Lex per Moysen data est: Gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Ergo nec ipse, nec ministri Euangeliū debent docere legē.* Resp. ad antecedens. *Non est legislator*, quod ad principale officium Mediatoris attinet. Hoc enim est proferre Euan. è sinu Patris, intercedere & fieri victimam pro nobis, & dato S.S. nos Deo reconciliare. Sed tamen pars huius officij est, monstrare ac tollere errores, quib. lex corrumpitur, & puram eius doctrinam proponere hoc fine, vt animi ad audiendam concionem Euan. quæ Messię propria est, præparentur, & conuersi doceantur, quam gratitudinem pro redemptionis beneficio deus ab ipsis requirat. *Est igitur legislator Christus*, quatenus est Deus, & autor legis cum Patre: quatenus autem est Mediator, non est quidem legislator, quia non promulgat legem, vt. 1. Io. 2. dicitur: sed tamen est legis repurgator & instaurator: idq; non principaliter, sed vt principale Mediatoris officium, videlicet reconciliationem & saluationem possit efficere. Eadem de ministris Euan. est responsio, si quidem illi non aliam, quàm Christus tradidit, doctrinam Ecclesiæ proponere debent.

Ob. 2. Qui legi per pœnam satisfaciunt, non obligantur ad obedientiam: quia aut ad pœnam, aut ad obedientiam lex obligat, non autem simul ad utrumque. At nos per Christi pœnam satisfecimus legi. Ergo non obligamur ad obedientiam. Resp. Maior distinguitur. Primò. *qui pœnam sufficientem passus est, non obligatur ad obedientiam*, scilicet eandem illam, propter cuius omissionem pœnas luit: sed postquam pro peccato admissio per pœnam est satisfactum, nihilominus obligatur deinceps ad obediendum legi, aut ad nouam pœnam ferendam, si noua inobedientia legem violarit.

Secundò

Secundò, qui per pœnam non propriam, sed alienam satisfecit, & in gratiam sine sua ipsius satisfactione receptus est, is etiamsi non ad satisfactionem pro peccatis, tamen ad gratitudinem præstandam obedire legi, hoc est, ad voluntatem illius, per quem redemptus, & à quo in gratiam receptus est, vitam instituere debet. Non enim idèd quisquam punitur propter peccatum admissum aut ab eius culpa liberatur, ut in eo persistat, sed ut desinat in posterum peccare, & offendere eum cui reconciliatus est. Sic igitur & nos, quia Christus pro peccatis nostris satisfecit, non ad præteriti, sed ad futuri temporis obedientiam præstandam obligamur. Atque hanc ipsam non ad peccatorum quæ admisimus, vel adinittimus, vel admissuri sumus, expiationem siue compensationem, sed ad gratitudinem pro Christi beneficio, quo à peccato & morte liberati sumus. Hoc Paulus docet Rom. 6. *Qui mortuus est, liber est à peccato.* Item: *Ita etiam vos colligite, vos ipsos, cum mortui esse peccato, cum verd videret Deo, per Christum Iesum Dominum nostrum.* &c.

Ob. 3. Christiani non reguntur lege, sed spiritu regenerationis, iuxta dicta, Non estis sub lege, sed sub gratia. Item: *Iusto non est lex posita. Ergo non est docenda in Ecclesia Christiana.* Respond. ad antecedens. Non reguntur, id est, non coguntur lege & metu pœnæ ad qualemcunque disciplinam sicut impij: sed tamen lege divina docentur, qui cultus deo placeant, & S. S. voce legis ad docendos ipsos & flectendos ad obedientiam non coactam aut hypocriticam, sed veram & spontaneam, utitur, ita ut non tantum lex imperet eis quid faciendum sit, sed etiam spiritus gratiæ obediendi facultatem ipsis suggerat. Hoc enim est, *non esse sub lege, & iusto non positam esse legem.* Manet autem obligatio & doctrina, etiamsi condemnatio & coactio tollatur. Nam ad hoc ipsum obligamur, ut quàm maximè spontanea sit obedientia. Rom. 8. *Debitores sumus non carni, ut secundum carnem vivamus, &c.*

Obiect. 4.

Obiect. 4. Lex non est necessaria ad salutem. Ergo non est docenda in Ecclesia. Responso. Est fallacia à dicto secundum quid ad dictum simpliciter. Est enim non est ad hoc necessaria, ut obedientia nostra erga illam seruemur: tamen ad alia est necessaria, ut in doctrina de v. su legis dicendum est.

Ob. 5. Col. 2. In Christo sunt omnes thesauri sapientia & scientie reconditi. Item: In ipso estis consummati. Ergo non est opus lege in Ecclesia Christi. Responso. Est fallacia consequentis, quia proceditur à positione totius ad negationem partis. Tota sapientia & scientia, id est, doctrina Christi nobis ab ipso tradita est sufficiens & necessaria Ecclesie. At pars illius doctrinae est etiam lex moralis: quia non tantum fidem, verum & poenitentiam in nomine suo praedicari Christus iussit & ipse legem tradidit atque explicauit. Consummatio igitur sapientiae & salutis nostrae quam habemus in Christo, non excludit legis doctrinam, sed eam includit potius atque comprehendit.

Quomodo diuidatur Decalogus.

Conseruanda est diuisio Decalogi, quia facit ad intellectionem praceptorum. Nam 1. Docet in aliis praecipuum immediatum cultum, in aliis immediatum, 2. Admonet de gradibus obedientiae, ac docet cultum primae tabulae esse praecipuum. Ceterum, triplici ratione Decalogus diuiditur.

1. Diuiditur Decalogus in duas tabulas à Mose & Christo: quarum prior complectitur officia erga Deum immediata. Haec diuisio nititur eo quod Christus & Paulus referunt totam Legem ad dilectionem Dei & proximi. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota cogitatione tua. Id est, est primum, & magnum mandatum. Secundum autem simile est huic, Diliges proximum tuum: ut teipsum.

2. Diuiditur Decalogus in praepcepta decem, quorum quatuor prima, sex autem reliqua secunda Tabula tribuuntur. Huius diuisionis confirmationem vide in Defensione Catechismi Heidelbergensis. Oppugnant autem hanc diuisionem

Mat. 22. 37.
38. 39.

diuisionem, qui primum & secundum præceptum conantur in vnum contrahere, ac præceptum decimum contrà diuidere in duo. Istorum errorem vt refutemus, iam præcipuas rationes proferemus in medium quibus hæc diuisio confirmatur. *Distincta sunt præcepta, quæ distinguuntur sententiis, vel quorum distincta sunt ac diuersa sententia.* Primum & secundum præceptum differunt seu distinguuntur sententiis. Ergo sunt præcepta diuersa. Primum tradit quis sit colendus, nempe solus verus Deus: secundum docet quomodo sit colendus Deus, nempe non hominum inuentis. Ita ex aduerso, decimum præceptum non potest in duo præcepta diuidi. Nam quæ illic dicuntur de concupiscentia, vnam atque eandem habent sententiam: ideoq; scriptura vno etiam nomine illa complectitur. *Non concupisces. Cupiditatem non nossem, nisi Lex dixisset, non concupisces.* Quod si propterea decimum præceptum diuidi deberet in duo diuersa præcepta, quia diuersarum rerum nõ concupiscendarum illud facit mentionem, sequeretur tot esse præcepta numeranda quot in singulis præceptis recensentur species.

2. *Præcepta, quæ differunt inter se versibus & periodis, etiam differunt, & à Mose distincta sunt.* Primum igitur præceptum differt à secundo, quia Moses hæc duo præcepta versibus & periodis distinxit. Contrà, quæ traduntur à Mose in decimo præcepto, vna periodo comprehenduntur: proinde illa omnia quoq; ad vñs præceptum coniunctim referenda sunt. 3. *Moses verba decimi præcepti* (quæ aduersarij diuidere conantur in duo præcepta, in nonum & decimum) *transponit in Exodo & Deuteronomio.* Nam primo loco dicitur in Exod. *Non concupisces domum proximi tui,* deinde sequitur, *Non domum &c.* Si velint igitur aduersarij hoc decimum in duo diuidere præcepta, nescient vtrum debeat esse nonum, vtrum verò decimum: imò hac ratione Mosen, atq; Deum ipsum loquentem per Mo-
sen, accusabunt leuitatis, quasi secum ipse pugnet.

Hac

Hac igitur verborum transpositione, satis per Moseⁿ Spiritus sanctus declarat, se velle vnum duntaxat esse præceptum quæcunque vna periodo coniunctim comprehensa in decimo præcepto leguntur. 4. *Ambrosius admodum locuples est, quæ hæc decalogi diuisio confirmatur.* Iudæi enim eruditissimi, Philo & Iosephus, ita partiuntur decalogum. Eodem modo decalogum diuidunt Græci scriptores Ecclesiastici. vt Zonaras, Origenes, Athanasius, Gregorius Nazianzenus, Chrysostomus, & Nicephorus. Huic eidem sentententiæ subscribunt & Ecclesiastici scriptores Latini, vt Hieronymus, Ambrosius, Sulpitius Seuerus, & Augustinus. Ergo à nobis restitutio est facta, non immutatio Decalogi.

3. *Diuiditur Decalogus secundum res ipsas, quæ iubentur aut prohibentur in Decalogo.* Porro generaliter in Decalogo præcipitur cultus Dei: contrarium diuino cultui vetatur. *Cultus Dei est vel immediatus, cum opera moralia immediatè Deo præstantur: vel medius, cum opera moralia proximo præstatur propter Deum. Immediatus Dei cultus est vel internus, vel externus. Internus in eo consistit, partim ut verum Deum colamus, ac vero Deo præstetur, quod sancitur in præcepto primo: partim ut modus, seu forma cultuum legisima sit, sine fuerint cultus interni, sine externi. Hæc forma in secundo præcepto docetur. Externus est aut priuatus, aut publicus. Priuatus continet opera moralia singulorum priuata, quæ ab unoquoque semper præstari debent: & cultus hic priuatus in tertio præcepto traditur. Publicus consistit in sanctificatione Sabbathi, & traditur in quarto præcepto. Medius Dei cultus, qui continet officia erga homines vel proximos, traditur in secunda tabula: atque hic similiter est vel externus, vel internus.*

Medius cultus externus consistit partim in officiis superiorum erga inferiores, & contrà: de quibus officiis (vt de ordine etiã politico sub iis comprehenso) agitur in quinto præcepto: partim in officiis proximorum erga

erga proximos, quæ in reliquis præceptis stabiliuntur, eaque sunt vel vite & salutis hominum conservatio, quæ in præcepto sexto: vel conservatio castitatis, & coniugiorum, quæ in septimo: vel verum seu possessionum, quæ in octavo: vel veritatis conservatio, quæ in nono præcepto continetur. Medius cultus internus, vel interna officia cultus mediati consistunt in interna cordis affectione: nam hæc sunt ipsa affectionum hominum erga proximum rectitudo, quæ includenda est omnibus præceptis præcedentibus: ac præcipitur in decimo præcepto.

7. *Quæ sit sententia Decalogi, & singulorum eiusdem præceptorum.*

DVæ sunt hæc partes. 1. *De sententia Decalogi in genere.* 2. *De sententia singulorum præceptorum in specie.*

Regulæ de sententia decalogi in genere.

1. *Lex moralis vel Decalogus est intelligendus secundum interpretationem Scripturæ, hoc est, secundum declarationem Prophetarum, Christi, & Apostolorum: non autem secundum iudicium humanum, aut philosophicum tantum. Coniungenda est explicatio passim sparsa in Scripturis, non autem est hærendum in breuibus illis præceptis: nec philosophia moralis sufficit ad interpretationem, cum non contineat illa nisi particulam Legis: at hocq; est vnum discrimen philosophiæ ac doctrinæ Euangelij, quæ traditur in Ecclesia.*

Deu. 27. 29.

Gal. 3. 10.

2. *Decalogus postulat in omnibus præceptis obedientiam internam & externam perfectam, non tantum partibus sed etiam gradibus, id est, ut non tantum in omnibus officiis, sed etiam in officiorum gradibus deo obtemperemus. maledictus qui non manserit in omnibus.*

Primum præceptum debet includi reliquis omnibus, id est obedientia primi præcepti debet esse causa impulsiva & finalis obedientiæ erga reliqua præcepta, alioqui non est cultus Dei, sed hypocrisis, quicquid agamus: omnia siquidem quæ traduntur, ac præcipiuntur in reliquis præceptis agere debemus propter dilectionem Dei. Hac nempe sola de causa, quia Deum amamus,

&

& quia agimus omnia, ut ipsum celebremus. Prælu-
cere igitur primum Decalogi præceptum cæteris om-
nibus tam secundæ quàm primæ tabulæ, & quasi in
illis includi oportet. Hanc regulam Paulus tradit 1.
Cor. 11. *Sine igitur edis, sine bibis, sine quid facis, om-
nia in gloriam Dei facis.* Ex his duabus regulis multa
sunt manifesta: videlicet, quod *nemo in hac vita præ-*
stet integram obedientiam legi quod vivens non veniatum
sine peccata curam Deo, quia neque cum interna obedi-
entia coniunctæ sunt, nec ex primi præcepti obedi-
entia proficiuntur & ad illud referuntur, cum ve-
rum Deum non agnoscant, ac proinde sunt umbra o-
bedientię & hypocrisis quam Deus senerissimè con-
demnat. Ies. 19. *Propterea quod populus iste appropinquat*
ore suo, & labiis suis honorat me, cor autem suum longe facit
à me, Ego addo ut mira faciam in populo isto. Roma. 14.
Quicquid non est ex fide, peccatum est. Item, quod vera o-
bedientia non possit inchoari nisi per fidem, agnito Mediatore
& dato S.S. Act. 15. *Fide purificans corda eorum.* Gal. 2.
Vitam quam nunc vivo in carne, vivo per fidem Filij Dei.
Non enim verè agnoscitur aut diligitur Deus sine
fide in Christum. Ioan. 5. *Qui non honorat Filium, non*
honorat Patrem. Item: quod obedientia nostra in hac vita,
cùm tantum sit inchoata, non possit placere Deo, nisi propter
imputatam nobis Christi satisfactionem. Eph. 1. *Gratis effu-*
cius nos sibi gratos in illo dilecto. Deniq; quod in vera con-
versione inchoetur obedientia secundum omnia præcepta.
Qui enim verè diligit Deum, is sine exceptione om-
nibus ipsius præceptis sese subiicit. 1. Ioan. 3. *Qui na-*
tus est ex Deo, peccatum non facit.

4. Ut rectè iudicemus de sententia cuiusque præcepti,
sen legis, oportet ante omnia scopum aut finem eius conside-
rare. Finis enim Legis ostendit eius sententiam. atq;
ex fine de medio rectè & facilè iudicabimus. Regula
hæc etiam de legibus humanis valet.

Intelligendum est autè hoc de fine legis proximo:
Non .n. quæ ad ultimos aut remotos, sed quæ ad sub

ordinatos & proximos fines consequendos necessaria
sunt, in legis vnius sententia comprehendebant quod
nisi obseruetur, aut omnium, aut multarum legum sen-
tentia in vnam conferretur. Vltimus, ac proinde toti-
us legis finis, est celebratione nominis Dei, totam igitur
obedientiam legis requirit. Secunde tabule finis est,
societatis humane conseruatio: hęc omnia secunda
tabule officia requirit. Quinti præcepti finis est, or-
dinis politici conseruatio: complectitur ergo superio-
rum erga inferiores, & inferiorum erga superiores
officia: quia sine his ordo politicus conseruari non
potest.

5. *Eadem virtus sepe diuerso respectu in diuersis præcep-
tis præcipitur*, id est, eadem virtus requiritur ad obedi-
entiam erga multa præcepta. Hoc tenendum ne nos
frustrâ torqueamus in distinguendis, & collocandis
virtutibus, vt fortitudo est virtus sexti præcepti &
quinti præcepti: quia requiritur in magistratu suscep-
turo defensionem aliorum.

6. *In affirmatiuo præcepto negatiuum, & contra, in
negatiuo affirmatiuum complectitur legislator*: id est, in præ-
ceptione virtutum, vitiorum contrariorum prohibi-
tio continetur: & vice versa.

7. *Cauendum ne nimis angustè accipiamus præcepta.*
Sic enim accipienda sunt præcepta, vt in genere con-
tineantur omnes species: in specie præcipua cognatæ
species: in effectu causæ: in vno correlatorum &
alterum. Ita cum castitas præcipitur, præcipitur eti-
am temperantia, sine qua non est iste effectus. Quum
relatiuum, subiectio, præcipitur, etiam præcipitur e-
ius correlatum, nempe magistratus.

8. *Obediencia seu præcepta secunde tabule cedunt obe-
dientie vel præceptis prime tabule. Obiect. Atqui secundum
præceptum simile est primo. Resp. Est simile quod ad genus
cultus moralis. 2. Quod ad genus pænæ. 3. Quod ad coherentiam:*
quia coherent utriusque obedientia necessariū.
Hinc etiam ad illud responderi potest: *Secunda tabula
cedere*

cedere debes prima: Ceremonia igitur, quæ sunt officia prima
 tabula, preferenda sunt officiis dilectionis erga proximum.
 Cedit. n. secunda primæ, in moralibus, non autem in
 ceremonialibus. Si igitur necessitas & salus proximi
 omissionem ceremoniarum postulet, ceremonia potius
 omittenda, quàm salus proximi negligenda est. OL6.
 Matt. 9. Misericordiam volo, & non sacrificium. Matt. 15.
 Deus mandauit, Honora patrem & matrem, & qui maledi-
 xerit patri aut matri, morte moriatur: vos autem dicitis, Qui
 cum, & dixerit patri aut matri, Donum quodcumque à me erit,
 tibi proderit. etiamsi nequaquam honorauit patrem suum aut
 matrem suam, insonus erit: Et irritum fecisti mandatum Dei
 per traditionem vestram. Oblationes & sacrificia erant
 præcepta à Deo sed si hiant neglectis parentum & cog-
 natorum necessitatibus, non oblationem, sed viola-
 tionem præcepti diuini eas esse dicit Christus: Sic
 laudatur factum Dauidis, qui panes propositionis contra le-
 gem ceremonialem edis potius, quàm contra legem moralem se
 & suos fame conficeret. Est igitur hæc etiam regula ad
 rectè intelligendam legem necessaria.

THESES DE DECALOGO.

1. **P**rima Tabula præcipit de officiis erga Deum. Secunda
 de officiis erga homines. Sic tamen, ut illa immediatè,
 hæc mediatè ad Deum referatur.
2. Primum præceptum cùm iubeat nos solum verum De-
 um, & in Ecclesia patet factum Deum pro nostro habere, cul-
 tum Dei internum præcipuè completitur, qui in mente, vo-
 luntate, & corde consistit.
3. Huius cultus præcipue partes sine capita sunt, vera
 Dei agnitio, fides, spes, dilectio Dei, timor Dei, humilitas
 coram Deo, & patientia.
4. Cognosci potest à creaturis rationalibus, quatenus nimis
 vnum unicuique ipse vult se patet facere.
5. Cognitio Dei alia est simpliciter & absolute perfecta,

qua solus Deus seipsum. i. æternus Pater, Filius & Spiritus Sanctus seipsum & invicem cognoscunt infinitam essentiam, & modum existendi uniuscuiusque persona totaliter & perfectissimi intelligunt. Infinita. n. cognitionem perfectam ut nisi infinitus intellectus capis. Alia est creaturatum, qua Angeli & homines totam quidem & integram, copose simplicissimam, Dei naturam & maiestatem cognoscunt, sed non totaliter, id est, eandem tandem intelligunt, quatenus ipse ille revelat.

6. Qua in creaturis est cognitio, si ad eam qua Deus seipsum intelligit, conferatur, imperfecta dicenda est. Sin autem gradus ipsius spectentur, etiam alia perfecta, alia imperfecta est, non tantum simpliciter, sed collatione, id est respectu gradus inferioris & superioris. Perfecta est, qua beati Angeli & homines in vita celesti Deum illustri mentis intuitu cognoscunt, quantum ad confirmatam rationalem creaturam satis est: Imperfecta, qua homines in hac vita Deum cognoscunt minus quam in creationis beneficio poterant, ac propterea ex mandato divino debeant.

7. Imperfecta est duplex: Christiana seu Theologica, & Philosophica. Illa est qua ex Doctrina Prophetarum & Apostolorum accipitur. Hæc, qua ex principiis naturæ notis, & inspectione operum Dei in rerum natura.

8. Christiana est duplex: Spiritualis seu vera, viva, efficax, salutaris: & Literalis. Spiritualis est notitia de Deo & eius voluntate membris à Spiritu Sancto secundum verbum & per verbum accensa, efficiens in voluntate & corde inclinationem & studium eamagis magisque agnoscendi & faciendi que Deus ita fieri iubet. Literalis, est notitia de Deo sine ex creatione, sine deinceps per verbum à S.S. effecta in mentibus, quam non comitatur studium ad mandata se conformandi.

9. Spiritualis autem & Literalis alia est immediata qua fit per instinctum Spiritus Sanctissimi mediis ordinariis. Alia mediata, qua fit à S.S. per vocem Doctrinæ caritatis auditam, lectam, & cogitatam.

10. Ordinarius Deus cognoscendi modus, & nobis à
Deo

Deo prescriptus est per Doctrina caelestis studium & meditationem. Proinde ad Dei cognitionem hac via debemus contendere, neque à Deo extraordinariam & immediatam illuminationem postulare & expectare, nisi hanc vltro ipse nobis offerat, & testimonio certis confirmet.

11. Est autem quantum de se in hac via constare nobis deus vult in verbo suo satis exposuit: tamen testimonia naturalia de Deo minime supernacanea sunt, quia reproborum impietatem coarguunt, electorum autem pietatem confirmant, ideoq; ab ipso Deo passim in Scriptura commendantur, & à nobis considerata sunt.

12. Sed hoc de illis tenendum est, quòd vera quidem & cum verbo Dei congruentia sunt, sed ad veram Dei cognitionem non sufficient.

13. Præterea, licet naturalia testimonia nihil falsi de Deo doceant, tamen homines sine accedente luce verbi Dei non nisi falsas opiniones de Deo ex illis concipiunt: aut quia hæc testimonia non tantum ostendunt, quantum verbo traditum est: nam quia illa etiam quæ naturali iudicio intelligi possunt, homines propter immatam ipsis cecitatem & prauitatem, perperam accipiunt & interpretantur, ac varie corrumpunt.

14. Prohibetur itaque & damnatur primo Decalogi præcepto ignorantia eorū quæ Deus de se cognoscenda nobis in suo verbo & operibus suis tam creationis quàm redemptionis Ecclesie proposuit. Omnes item errores fingentium, vel nullum esse Deum, ut Epicurorum: vel plures esse Deos, ut Ethnicorum, Manichæorum, invocantium Angelos, homines mortuos, aut alias Creaturas: supersticiosorum fiducia cæterarum creaturarum risentium, vel diuersarum ab eo qui se passfecit in Ecclesia, ut Iudeorum, Mahumetistarum, Sabellij, Samosateni, Arrij, Pneumatomachorum & similium, qui Deum agnoscunt, quòd sit Pater æternus cum Filio & Spiritu Sancto cœ æterno.

Iam dicendum est de sententia decalogi in Specie, hoc est, de singulorum præceptorum sententia.

PRIMUM PRÆCEPTUM

Ego sum Iehoua Deus tuus, qui te eduxi de terra Egypti, & domo seruitutis. Non habebis Deos alienos coram me.

Huius præcepti primum duæ sunt partes. Præfatio, & præceptum. Præfatio præcedit, his verbis comprehensa, *Ego sum Deus tuus qui te eduxi,*

&c. Præfatio hæc pertinet ad totum decalogum: quippe quæ describit ac discernit Deum Legislatorem ab omnibus creaturis, legislatoribus, & fictitiis numinibus: & continet rationes tres, cui & primi, & sequentium præceptorum obedientia erga ipsum præstanda sit. 1. *Dicis se esse Iehouam*, quo se verum Deum discernit ab omnibus creaturis, ut se suum ius imperandi habere ostendat. *Ego sum Iehoua.* Hoc est, Ego quem audis loquentem, & ferentem tibi legem, sum verus Deus, qui à se, atque per se est & existit, & aliis dat suum esse, Creator omnium, æternus, omnipotens, autor & conservator omnium bonorum. Ergo mihi obediās, 2. *Dicis se esse Deum populi sui*, ut promissione beneficentiarum nos ad obtemperandum alliciat. *Deus quidem omnium creaturarum Deus est*, tum creatione, tum conservatione, tum gubernatione. *sed Ecclesie Deus est*, communicatione sui & patefactione. Deus ergo Deus est noster, quando eum agnoscimus talem, qualem se nobis in verbo patefecit: nempe qui ad salutem nostram conferat omnipotentiam, iustitiam, sapientiam, & misericordiam suam: vel qui nos peculiari favore prosequatur in Filio. Deus enim illorum Deus esse dicitur quos præceteris diligit. Vnde etiam David *salutem prædicat eam gentem quæ Dominum habet pro Deo suo*, & *populum illum quem ipse sibi delegeris in hereditatem*. 3. *Dicit Qui te eduxi de terra Egypti*, quasi dicat, Ego sum is qui patefeci me tibi, & omnia tibi beneficia præstiti.

Hoc

Hoc addit vt commemoratione recentis, & insignis beneficij eos ad gratitudinem & obedientiam obligatos esse ostendat, & admoneat. Pertinet hoc etiam ad nos, quia Synecdochicè complectitur omnes Ecclesie liberationes, vnius illustris beneficij mentione. Deinde etiā hoc typus fuit mirandę liberationis per Christum factę. Cum autem dicit se Iehouam esse hunc Deum & liberatorem Ecclesie, opponit se & creaturis omnibus & Idolis, sibi vni obedientiam vendicans.

Præceptum sequitur, *Non habebis Deos alienos coram me.* Finis huius præcepti est cultus dei internus, id est vt deo tribuatur honor debitus in mente, voluntate, & corde hominis. Porro præceptum hoc ita negatiuum est, vt etiam contineat affirmationem. *Non habebis Deos alienos.* Ergo me Iehouam illum patrefactum in Ecclesia saluum habebis Deum. Habere autem Deum est. 1. Agnoscere Deum, nempe quid sis Deus: quid sis vnus Deus: quod salu sis Deus, qualem se patrefecit, primum in se, deinde erga nos. 2. Soli Deo fidere. 3. Summa humilitate, & patientia Deo se subiacere. 4. A solo Deo omnia bona expectare. 5. Amare Deum. 6. Deum reuereri, ac colere.

Non habebis Deos alienos. Præter me solum verum Deum. *Coram me.* vel in conspectu meo, ac proinde nec deos habebis alienos in arcano cordis tui, quod videlicet coram facie mea non est occultum, sed mihi cor dium & renum scrutatori totum patet, ac prorsus est manifestum.

Facillima ratio explicandi singula præcepta est: distributio obedientię cuiusq; præcepti in suas virtutes tanquam partes, adiunctis deinde vitiis, quę virtutibus idem sunt opposita. Narrantur autem hic in primo præcepto virtutes septem, *Agnitio Dei, fides, humilitas, patientia, spes, dilectio Dei, amor Dei.* Has virtutes vt obedientię partes primi præcepti paucis explicabimus.

1. *Agnitio Dei* est, ita sentire de Deo sicut se patrefacit verbo, & operibus. & ea cognitione ad fiduciā, dilecti-

onem

onem, timorem, & cultum illius veri Dei moueri, atque excitari. *Quomodo credens ei de quo non audierunt?*
 Rom. 10. 14. *Hæc est uita æterna, ut se solum cognoscant esse verum Deum, & quem misisti Iesum Christum.*
 Ioan. 17. 3.

2. *Fides est certa persuasio, qua assentimur omni verbo Dei nobis tradito, & qua statuimus promissionem gratuite misericordie Dei propter Christum ad nos pertinere, & est fiducia accipiens hoc beneficium Dei, & in eo acquiescens; accensa in mentibus, voluntate & corde, à S. S. per verbum, & in illis efficiens læticiam in Deo, inuocationem Dei, & obedientiam secundum omnia præcepta. Credite in Dominum Deum vestrum, & securi eritis.*
 2. Pa. 20. 20.

3. *Humilitas est agnoscere, quod bona omnia, quæ in nobis sunt & per nos fiunt, non ex dignitate, aut facultate aliqua nostra, sed ex gratuita Dei bonitate existant; atque ita ex Agnitione Maiestatis diuinæ, & nostræ infirmitatis, ac indignitatis, se Deo subiacere, ipsi soli tribuere gloriam omnium bonorum, quæ in nobis sunt, verè Deum timere, & agnoscere, ac deplorare suos defectus ac vitia, non appetere altiorem locum, nec suis donis, sed solo Dei auxilio confisum intra vocationem suam se continere, non despiciere alios præ se, nec impedire eos in ipsorum officio faciendo, sed agnoscere alios etiam esse & fieri posse organa Dei salutaria, ideoque locum & honorem ipsis cedere, non tribuere sibi maiora suis viribus, non affectare excellentiam supra alios: sed contentum esse donis à Deo concessis, & omnia dona ac studia conferre ad gloriam Dei, & salutem proximo. rum etiam inferiorum, & indigniorum, nec fremere aduersis si fallamur spe, aut contemnamur, sed Deo sapientiæ iustitiæque laudem in omnibus tribuere.*
 1. Cor. 4. 6. *Hæc figura quadam transfusa ad me ipsum & Apollo propter vos; ut in nobis discatis supra id quod scriptum est non sapere ut ne alius pro alio inflentini aduersus alium. Quis ex se gloriatur quod si etiam accepisti quid gloriaris ut qui non accepisti?*

periet Deus superbi resistit, humilibus autem dat gratiam.
*Submissus igitur vas ipsius potenti manui Dei, ut non in
 tempore exollas. Quisquis demiseris seipsum, sicus est pne-
 rulus iste, is est maximus in regno celorum. Nihil gerere per
 incontinentiam, nisi per inanem gloriam, sed ex modestia ali-
 um quisque se praestantiorum existimet.*

1. Pet. 5. 7
 Mat. 18. 4.

Phil. 2. 3.

*Patentia est Agnitio diuinæ sapientie, iusti-
 tie, bonitatis, ex fiducia diuinarum promissionum,
 eoque & auxilij diuini & liberationis, obedire Deo in
 superferendis malis, ac rebus aduersis, quas ipse nobis
 immittit, & ferre iubet, neque propter dolorem fre-
 mere contra Deum, aut facere aliquid contra eius
 mandatum, sed in dolore fiduciam & spem auxilij di-
 uini retinere & ab ipso liberationem petere, & hac
 agnitione & fiducia diuinę voluntatis dolorem miti-
 gare. Humilitas & Patientia pertinet ad primum præ-
 ceptum, non solum quia partes sunt obedientie in-
 eternę, quam erga se Deus immediate postulat: sed
 etiam quia veram Dei agnitionem, fiduciam, dilecti-
 onem, ac timorem tanquam effectus necessarij con-
 sequuntur.*

*Spes est expectatio certa vitę eterne gratis dan-
 dę propter Christum, & mitigationis presentium
 malorum, & liberationis ab iisdem huius vitę malis,
 & omnium bonorum ad salutem necessariorum, iux-
 ta consilium & voluntatem Dei. Oritur autem spes
 ex Fide: Quia certus de presenti Dei erga se volun-
 tate, certas etiam de futuro habet promissiones: nam
 Deus non mutatur, ac dona & vocatio Dei eiusmodi sunt, ut
 eorum perire non possit. Differunt porro Fides & Spes
 Fides amplectitur presentia Dei beneficia, & voluntatem
 eius erga nos. Spes amplectitur illius presentis & perpetuę
 voluntatis diuinę effectus futuros. Fides est illud quod facis
 quod extes que sperantur, & quod demonstras que non viden-
 tur, Spes, si cernatur, non est Spes: quod enim quis cernit, cur
 speret?*

Heb. 11. 1.

Ro. 8. 24.

6. Dilectio Dei est deum agnoscere summę bonum

&

& summè beneficium ac misericordem non solum in seipso sed etiam in nobis & erga nos, eoque ipsum potentiam, sapientiam, iustitiam, misericordiam, bonitatem suam ad salutem nostram conferre: atque ita ex agnitione huius infinitæ bonitatis diuinæ deum sic amare, ut magis expectamus coniunctionem, & conformatam cum ipso, & voluntatis ipsius executionem, quàm alias omnes res: & malimus omnia potius relinquere, quàm ipsius communionem carere, aut eum vlla in re offendere, & parati sumus ad alia omnia, quæ amamus, propter ipsum amittenda, & nihil magis nobis curæ sit, quàm ut ipsi faciamus grata.

7. *Timor Dei est, agnoscere iram Dei immensam aduersus peccatum, summam eius potentiam peccatum puniendi, sapientiam, ac iustitiam eius, & ius quod habet in omnes creaturas, & ex aduerso suæ naturæ prauitatem, & infirmitatem: atque ideo se subiicere Deo secundum omnia præcepta, pro summo malo ducere offensionem Dei, summè odisse ac detestari omne peccatum, & ad omnia mala ferenda potius paratum esse quàm velle Deum in re vlla offendere.* *Timebis Dominum Deum tuum, quia ego sum Dominus. Quis non timebit te, ô Rex gentium? Tuum est enim decus inter cunctas sapientes gentium, & in vniuersis regnis illorum nullus est similis tui.*

Leui. 14. 39.
Iere. 10. 7.

Timor & dilectio Dei differunt. Nam dilectio Dei oritur ex agnitione bonitatis Dei: Timor Dei oritur ex agnitione diuinæ iustitiæ, ac potentie puniendi peccata, & ius quod Deus habet in omnes creaturas. Deinde, dilectio sequitur bonum, Deum, scilicet ac coniunctionem cum ipso: unde dilectio Dei est, nolle Deo summo nimirum bono priuari. Timor autem auersatur malum, scilicet offensionem, & iram Dei, atque anulationem ab ipso. Unde etiam timor Dei est cauere ne Deum offendamus. Differt item timor dei qui erat in integra hominis natura ab eo qui nunc est in renatis in hac vita, & qui est in beatis Angelis & hominibus in vita æterna. *Timor Dei in beatis in vita æterna*

DE HOMINIS GRATITVD. 715

eterna est auersio summa peccati & pœnarum sine dolore, quia neque peccatum in ipsis est, nec pœna peccati, & certi sunt fore vt nunquam peccent, aut puniantur. *Præcipit tibi mortem in sempiternum, & auferes De lacrymam ab omni facie. Timor Dei immanis in hac vita est agnitio peccati & iræ Dei, & dolor serius propter admissa peccata, propter offensionem Dei, & propter calamitates, quas ob peccata nos & alij sustinemus, & metus futurorum peccatorum, & pœnarum, & ardens studium effugiendi hæc mala propter agnitionem misericordie nobis per Christum præstite. Ne timere vobis ab iis, qui trucidant corpus, animam autem non possunt trucidare: sed timeo potius eum, qui potest & animam & corpus perdere in gehenna. Ne Deum quidem times, quod in eadem sis damnatione? Hic timor vltimate vocatur filialis, qui talis est qualis filiorum erga parentes, qui dolent propter iram, & offensionem patris, & metuunt ne porro offendant eum, & puniantur, & tamen de amore, & animo patris erga se perpetuo persuasi sunt, ideoque amant eum, & propter hunc amorem illius quem offenderunt acrius dolent. Sic de Petro scribitur, *Et ingressus ex ira, fletis amare. Differt hic timor filialis a seruilis: quia filialis hic oritur ex fiducia & amore Dei, ideoque principaliter auersatur offensionem Dei, & certus est de vita æterna.**

Seruilis oritur ex agnitione, & accusatione peccati, ac sensu iudicii atque iræ diuinæ aduersus peccatum, & est fuga ac odium Dei, & pœnarum non peccati, & tanto est maior quanto certior est expectatio æternæ damnationis, & quanto maior est desperatio de gratia & misericordia Dei.

Hic timor dei est in diabolis & in impiis, estque inritum æternæ mortis, quod impij sentiunt in hac vita. *Gen. 3. Vocem tuam audiui in horto, & timui, &c. Iacob. 1. Demones credunt & contremiscunt. Ies. 57. Non est pax impij. Cumque non peccati, sed Dei sit odium & auersatio, & pugnet ea fide & dilectione Dei, non præcipitur, sed*

Isa. 25. 7

Apo. 7. 18.

21. 4.

Mat. 10. 18.

Luc. 23. 40.

Mat. 26. 75.

sed prohibetur in hoc præcepto. 1. Ioan. 4. *Metui non est in charitate: expleta charitas foras iicit metum, quoniam metus cruciatum habet. Qui autem metuit, non est perfectus in charitate.* Quia verò in Sanctis in hac vita nec fides nec dilectio perfecta est, sed multis tentationibus & dubitationibus subinde concutitur: etsi in illis timor filialis incoatur, nunquam tamen ea est puritate, quin aliquis timor seruilis ei sit admixtus. Exempla sunt passim in Psalmis & in libro Iob. Psal. 32. *Quoniam tacui contabuerunt ossa mea, dum rugirem tota die, &c.* Psal. 38. *Iniquitates meae supergressae sunt caput meum, & sicut nimis graue grauior sunt super me, cor meum conturbatum est, dereliquit me virtus mea, & lumen oculorum meorum non est mecum.* Iob. 13. *Quare faciem tuam abscondis, & repulas me inimicum tibi, &c.*

Obseruandum hoc loco, sæpe in Scriptura dilectionem Dei ac timorem Dei sumi pro toto Dei cultu, siue obedientia vniuersali, secundum omnia Dei præcepta: vt *Timor Domini principium sapientiae. Finis mandati est charitas ex corde puro, & conscientia bona, & fide non simulata.* Per hoc cognoscimus nos diligere filios Dei, quoniam nos Deum diligimus, & mandata eius seruamus. Ratio autem hæc est, quia Agnitio Dei, Timor, ac Dilectio Dei, item fides, sunt causæ totius obedientiæ: & qui verè diligunt ac timent Deum, nolunt eum vlla in re offendere, & student omnia ipsi grata facere.

Vitia virtutibus huius primi præcepti contraria.

Non habere verum Deum, aut plures, aut alium quam paterfactum, aut Deum non agnoscere saltem erga se qualis sit paterfactus. Item, non fidere Deo, non sese Deo subicere vera humilitate & patientia, non ab ipso solo omnia bona sperare, non ipsum amare, ac reuereri. Huius impietatis partes sunt vitia virtutibus enumeratis repugnantia.

Agnitioni Dei repugnant. 1. Ignorantia veri Dei, & voluntatis eius, quæ est non scire de Deo, aut de illis dubi-

tare

Prou. 1. 7.
1. Tim 1. 7.
1. Ioan. 5. 2.

tare quæ ex creationis beneficio, & patefactionibus scire debemus. *Hæc ignorantia est aut innata, eorum scilicet quæ propter naturæ prauitatem ignoramus, aut intelligere non possumus: aut affectus: eorumque conscientia dictat esse inquirenda, nec tamen serio studio inquiruntur, nempe studio discendi & obtemperandi Deo. De hac ignorantia dicitur. Non est qui intelligat, Psal. 13. 3. non est qui exquirat Deum.*

2. *Errores de Deo seu falsæ de ipso sententiæ aut opinionones: vt cùm alij fingunt nullum esse Deum, alij plures esse Deos comminiscuntur, aut si id non profitentur, tamen re ipsa plures faciunt, dum solius Dei propria creaturis tribuant, vt qui Angelos, aut mortuos inuocant. Inuocatio enim tribuit ei qui inuocatur infinitam sapientiam, & potentiam. vnde Paulus eos qui inuocant creaturas ait, Mutare gloriam inuisibilis Dei in efformatam imaginem hominis mortalis, & volucrum, & quadrupedum & reptilium. Sic nec Angelus à Ioanne vult adorari, & hanc affert rationem, quia conseruus tuus sum, vnus ex fratribus tuis qui habens testimonium Iesu: Deum adora. Pari modo & falsas de Deo fingunt opinionones, qui Deum quidem cognoscunt unum, sed non verum, vt Mahometani, Idem qui cognoscunt quidem unum, & verum Deum, sed eum negligunt, & non promouentur ad eum colendum, ei fidendum, eumque amandum. Neque enim sufficit sola bonorum dogmatum scientia, alioqui & Diabolus haberet hanc virtutem, sed oportet accedere illam per motionem.*

3. *Magia, quæ in primis pugnat cum agnitione Dei, Est enim factus, aut pactum cum Diabolo hoste Dei, adhibitis cæcis verbis, aut ceremoniis, vt hoc vel illud facientes, & dicentes accipiant à Diabolo promissa, & c. quæ à solo Deo petenda sunt, & accipienda, vt nimirum illius opæ cognoscant, aut efficiant res non necessarias vel ad explendas malas cupiditates, vel ad ostensionem, vel ad vitæ commoditatem spectantes. In istis autem ceremoniis & verbis quibus vtuntur, nulla est efficacia, sed Diabolus ipse promissa perficit*

Ro. 1. 23.
Apo. 19. 30.

perficit hoc sine vt deficiant à Deo ad diabolum. *Magus* vox est persica, Philosophum seu doctorem significans. Sed homines videntes suam ignorantiam accersuerunt operam Diaboli, atque ita nomina hærserunt in vituperio: vnde & *Magia* vsurpari capit pro eo quod Germani dicunt *Zauber*. Quemadmodum verò Magi, sic & illi damnantur hoc præcepto quicunque magorum opera vtuntur. Ad Magiam pertinent *incantationes* quæ sunt vsurpationes verborum, vel ceremoniarum ex pacto cum Diabolo, quibus factis & dictis Diabolus efficiat quod incantatores petunt.

Leu. 20. 6.
Deu. 18. 10.

4. *Superstitio*, quæ est certis rebus aut observationibus gestuum seu verborum tribuere effectus; qui neque rationibus Physicis, aut politicis, neque verbo Dei nituntur, & vel non sequuntur, vel à Diabolis, & aliis causis sunt, quàm existimabantur. Sub hoc vitio superstitionis comprehenduntur *auguria*, *observationes somniorum*, *divinationes*, *signa*, ac *prædictiones aliorum*: quæ omnia disertis verbis in Scriptura damnantur.

Leu. 19. 26.
Ier. 44. 25.
& 47. 13.

5. *Omnis fiducia increaturis collocata*. Nam hæc veræ vnius Dei agnitioni fideiq; & spei manifestè repugnat. Fiducia siquidem est honor soli Deo debitus, quem qui transfert ad creaturas, reipsa plures Deos fingit. Vnde deus in verbo suo prorsus eos damnat, qui fiduciam suam collocant in rebus creatis, velut in hominibus. Item in suis operibus & diuitiis: quod fit ab omnibus avaris, atque ita huius vitij nomine reprehenditur & Auaritia.

Pf. 46. 2.
Ier. 17. 5.
Mat. 6. 14.
Eph. 5. 5.

6. *Idololatria*, quæ pugnat maximè cum vera Dei agnitione, & fide. Sunt autem duæ species *Idololatriæ*: 1. *Qui colitur alius, quàm vnus verus Deus*. Hæc species prior ad primum præceptum propriè pertinet. 2. *Qui verus quidem deus colitur, sed alio modo, quàm in secundo præcepto, atq; adeo passim in verbo suo Deus præscripsit, siue cultu interno siue cultu externo, vel externis ceremoniis*. Hæc tamen altera species prohibetur in secundo præcepto.

7. Con-

7. *Contemptus Dei*, qui est cognita quidem habere de Deo quæ sunt vera, sed iis ad ipsum diligendum non permoueri.

Fidei repugnant in defectu. 1. *Incredulitas*, quæ auditis, & cognitis sententiis de Deo non assentitur. 2. *Dubitatio*, quæ neque assentitur firmiter doctrinæ de Deo, neque ei repugnat omnino, sed fluctuans, nunc in unam, nunc in alteram partem languidè inclinat.

3. *Diffidentia*, quæ notitias de Deo, & promissiones diuinas sibi non applicat, ac metu desertionis diuinæ ab officio recedit. 4. *Fides hypocritica*. 5. *Fides temporaria* siue *defectio à fide*, quæ est assentiri doctrinæ Ecclesiæ eiusque cognitione lætari, & amplecti eam ad tempus, sed sine applicatione & fiducia promissionis gratiæ diuinæ, & sine regeneratione: ac propterea tentationibus vel aliis causis vinci, & illum assensum & professionem pietatis rursus abii cere. Matt. decimo-tertio. *Qui in petrosa semen excepis, is est, qui sermonem audit, & cum statim cum gaudio accipit, non habet autem radicem in se, sed temporarius est: orta quæ oppressione vel persecutione propter sermonem, statim offenditur.* Act. 8. *Etiā Simon credidit & baptizatus est.* Heb. 6. *Fieri non potest, ut qui semel illustrati fuerint, &c.*

In excessu fidei sunt extrema. 1. *Tentatio Dei*: quæ est ex incredulitate aut diffidentia, aut contemptu Dei, & fiducia aut studio propriæ sapientiæ, iustitiæ, aut potentix, aut gloriæ, discedere à verbo & ordine diuino, atque ita experimentum capere diuinæ veritatis aut potentix, ac Deum contumaciter & superbe ad iram prouocare. Deut. 6. Matt. 4. *Non tentabis Dominum Deum tuum.* Exod. 17. *Dixit eis Moyses, cur expostulatis mecum? Quare tentatis Iehouam?* 1. Cor. 10. *An prouocamus ad iram Dominum?* 2. *Securitas carnalis.*

Humilitati opposita est in excessu, *Superbia*, vel arrogancia, quæ est dona sua non Deo, sed propriæ dignitati aut facultati, accepta ferre, ideoque se, suamque dona admirari, non verè timere Deum, nec agnoscere,

ac deplorare suos defectus, & subinde altiorem locum appetere, ac non Deo, sed suis donis fîsum, sibi tribuere etiam quæ non habet, tentare maiora viribus, & aliena à vocatione, alios præ se contemnere ac deprimere, nulli cedere, sed velle supra alios eminere, dona sua, ac consilia principaliter ad suam gloriam transferre, Deo atque hominibus irasci atque contra Deum fremere, cùm impediuntur cupiditates & consilia, accusare etiam Deum erroris, & iniustitiæ, si ipsius consilia cum iudiciis & affectibus humanis non conveniunt.

In defectu, *Simulatio modestiæ, vel humilitatis*, quæ est duplex superbia: eam Arist. appellat *quasimodestiam*, estque venari laudem humilitatis, negatione eorum quæ quis in animo sibi tribuit, seu verè seu falsò, & recusatione eorum quæ maximè experit, & consequi clam conatur.

Patientia contraria est in defectu *Impatientiæ*, quæ est ex ignoratione, ac dissidentia diuinæ sapientiæ, providentiæ, iustitiæ, & bonitatis: Nolle obedire Deo in perferendis adversis, quæ ipse iubet perferre, ac propter dolorem fremere contra Deum, aut facere aliquid contra eius mandatum, nec petere, aut expectare à Deo consilium, & liberationem, nec agnitione & fiducia diuinæ voluntatis moderari dolorem sed ei indulgere, & eo fractum pelli, & sollicitari ad desperationem.

In Excessu, *Temeritas*, quæ est ex stultitia ignorante, aut non considerante pericula, vel vocationem suam, siue voluntatem Dei, aut ex fiducia sui adire pericula sine necessitate. Qui amat periculum, in illo peribit.

Spei repugnant 1. *Desperatio* quæ est peccata sua maiora æstimare quàm meritum Filij Dei, & misericordiam Dei in Filio mediatore oblatam repudiare: ideoque non expectare beneficia credentibus promissa, sed horribili sensu iræ Dei, & metu futuræ abiectionis

DE
iectio
crude
Dubit
ta et
cum i
sentib
carnal
us vol
sine u
more
muni
tenti
exces
so fac
nibus
nes c
tual
centi
it des
rud
De
temp
nem
pecc
pecc
suas
am,
glor
res i
quia
rimo
um
7
rita
ferm
ac f
dei,

iectionis in pœnas æternas cruciari, ac Deum tanquã crudelem, & tyrannum exhorrescere atque odisse. 2. *Dubitare de futuris beneficiis* expressis in verbo, vt de vita æterna, deque perseverantia finali. Hęc duo vitia cum spe pugnant in defectu. Dubitatio autem de presentibus Dei beneficiis pugnat cum fide. 3. *Securitas carnalis*, quę est vivere sine cogitatione de Deo, & ipsius voluntate, deq; infirmitate sua ac periculis suis, & sine agnitione peccati, ac deploratione eius, & sine timore Dei, & tamen impunitatē peccatorum, at; immunitatem ab ira Dei, & à pœnis extra fidem & penitentiam sibi promittere. Hoc vitium cum spe pugnat in excessu, & variis locis in Scrip. damnatur. Ex aduerso *securitas spiritalis* maximē commendatur & ab omnibus pijs requiritur, quę nimirum nos aduersus omnes conscientię pauores confirmat. *Securitas hæc spiritalis* est fides & spes, atq; coniuncta cum vera resipiscencia sine peccato & metu castigationum non metuit desertionem, aut abiectiōem à Deo, propter certitudinē de immutabili dei voluntate & fauore erga se.

Dilectioni Dei repugnant 1. *Abiectio amoris Dei*, seu contemptus & odium Dei, quod est propter naturę auersionem à deo, & iustitia dei, & propter inclinationem ad peccandum, fugere deum accusantem & punientem peccatum. 2. *Amor sui*, & creaturarum inordinatus, qui est suas cupiditates, aut voluptates, aut vitam, aut gloriam, aut alias res anteferre deo, & ipsius voluntati, & glorię, ac malle ipsum negligere, ac offendere, quàm res illas quas amamus, amittere. 3. *Simulatio amoris Dei* quia hic etiam peccatur. In excessu autem hic peccari non potest, quia nunquam tam valde diligimus deum quàm debemus.

Timori Dei repugnant 1. In defectu *Profanitas*, securitas carnalis, Non timere deum. 2. In excessu, *Timor servilis*, qui est fugere pœnas sine fidē, ac sine desiderio ac studio mutandi vitam, cum desperatione, ac fuga dei, & auersione ab ipso.

Mat. 24. 37.
Luc. 21. 34.
Rom. 2. 4.
Rom. 8. 33.

Notandum est hoc loco sæpe eadem vitia multis & diuersis virtutibus opponi. Sic cum fide, spe, timore dei, pugnat Securitatis carnalis: cum spe, patientia, dilectione ac timore dei pugnat desperatio. Idem & in aliorum præceptorum virtutibus ac vitiis videre est: ac partitione in hoc præcepto etiam cum fide, spe, dilectione dei, humilitate, & patientia, pugnat Tentatio Dei, orta ex incredulitate, aut diffidentia, aut contemptu dei: & ex fiducia aut studio propriæ sapientiæ, aut iustitiæ, aut potentie, aut gloriæ discedere à verbo diuino, atque ita experimentum capere diuinæ veritatis & potentie, ac Deum contumaciter ac superbè ad iram prouocare.

SECUNDVM PRÆCEPTVM.

Non sculpes tibi simulacrum, neque imaginem ullam effinges eorum quæ aut in celo sunt posita, aut deorsum in terra, aut in aquis sub terra. Non adorabis ea, neq; coles ea. Ego enim sum Ierosolima Deus tuus, foris, zelotypus, qui vindictam iniquitatem patrum in filiis, &c.

Duo hic continentur, præceptum, & hortatio ad obedientiam. Hortatio præcepto addita quinque dei attributis constat, quæ nos ad obedientiam dei excitare debent. 1. *Deum nostrum se vocat*, id est conditorem, & seruatorem nostrum, & bonorum omnium autorem. Ita monet quàm execrandæ ingrati tudinis sit ab eius vero cultu deficere ad Idololatriam. 2. *Deum foris se nominat*, id est, qui potentia polleat, tam ad puniendos contumaces, quàm ad benefaciendum obsequen tibus. 3. *Zelorem se prædicat*, id est acerrimum sui honoris defensorem horribiliter irascentem deficientibus ab ipso, aut honorem & cultum ipsius violantibus. Cum autem zelus siue indignatio propter iniuriam,

vel

vel turpitudinem oriatur ex amore eius quæ leditur, simul indicat se ardentè suos amare. 4. *Deum se appellat, qui visitat iniquitatem patrum in filios, usque in tertiam & quartam generationem eorum qui oderunt.* Exaggerat ire & pœnarum grauitatem, dum etiam filiis & nepotibus & abnepotibus hostium suorum minatur, ad vindicanda in illis maiorum peccata, nempe si maiorum peccatis ipsi communicent.

Huic autem comminationi aduersari videtur dictû Ezéch. 18. *Anima qua peccaueris morietur. Filius non portabit iniquitatem patris, neq; pater portabit iniquitatem filij: sed addita est eodem in loco conciliatio: Si impius genuerit filium qui uideris omnia peccata patris sui, & non feceris similia, hic non morietur propter iniquitatem patris, sed uiuendo uiuet. Minatur itaq; se puniturum peccata maiorum in posteris, scilicet persequerantibus in maiorû peccatis quos & pœnarum participes esse iustum est.*

Si dicat aliquis: hoc modo posteris tantum sua, non autem peccata maiorum luere. Negamus consequentiam. Possunt enim esse, & sæpius sunt vnus effectus plures causæ impulsuæ, & vnus pœnæ causa sunt plura peccata tam diuersorum, quàm eorundem hominum.

Si urgeat: non vindicari peccata maiorum in posteris, eula sensus pœnarum, quas patiuntur posterì, non peruenit ad maiores: Respondetur primò, posteros esse partem maiorum, ex quibus sunt propagati. Sentiri igitur ab ipsis tanquam in parte aliqua ipsorum, quod posterì patiuntur. Secundò, cruciari maiores, cum intelligunt aut uident in hac & in futura uita sobolem suam affligi. Tertiò, præter sensum aut societatem doloris, pertinere ad ipsos pœnam posterorum, relatione: quandoquidem Deus pronuntiat, se hanc ideo posteris infligere, ut testetur, quantopere & ipsorum & maiorum peccatis irascatur. 5. Deum se esse dicit, qui misericordia uiuatur erga millesimam quoque generationem eorum qui ipsum diligens, & præcepta ipsius obseruent.

Extendit autem pœnas in quartam generationem, miseri-

*miseritordiam in mille simam, ut significet se magis velle
exerere misericordiam quam iram, atque hoc etiam
nomine ad se diligendum nos alliciat.*

*Sed huic promissioni opponuntur plurima exempla piorum,
quorum soboles male perierit. Respondet Deus Ezech. 18.
se benefacturum posteris piorum, si in pietate iustorum pro-
seuerant: sin ab ea deficiant, eos puniaturum. Si queratur,
cur autem non omnes ipsorum posteris conuertat, cum suis ip-
sius misericordia pietatem parentum non possint imitari.*

Respondetur primo, quia promissio hec non vniuer-
salis, sed indefinita est, ideoq; in ea Deus non astrin-
git suam misericordiam ad omnia individua posterit-
tatis piorum, sed liberam sibi relinquit suam electio-
nem, ut sicut ex impiorum posteris aliquos conuer-
tit & seruat, sic ex piorum posteris aliquos relin-
quat in prauitate naturali & in exitio, quod natura
omnes merentur: idque ut misericordiam suam gra-
tuitam esse, tam in piorum, quam in impiorum po-
steris eligendis ostendat. Secundo, quia non ad ex-
dem vel omnia beneficia omnibus piorum posteris
prestanda se astringit. Satisfacit igitur huic promif-
sioni, etiam cum beneficiis corporalibus dignatur
implam & reprobam piorum posteritatem. Tercio,
quia promittit hanc posterorum felicitatem diligen-
tibus ipsum & mandata ipsius seruantibus, id est, ve-
re piis. Quia vero dilectio dei & obedientia etiam in
sanctissimis est imperfecta, etiam premium ei pro-
missum est imperfectum, & cum cruce & castigatio-
nibus coniunctum, inter quas non postrema est so-
bolis prauitas & infelicitas, vrin Davide, Solomo-
ne & Iosia videre est.

*Ob. Qui precepta Dei seruant, misericordiam consequen-
tur. Ergo de Deo quid meremur. Resp. Dicit faciam iis mi-
sericordiam. Ergo non ex merito. Est igitur fallacia
a non causa ad causam. Quum hanc addit promissio-
nem se misericordiam facturum nepotibus mille simis aerum
qui ipsum diligant, & mandata ipsius obseruent, ostendit
se*

se male exercere misericordiam, quàm iram: ve ita nos alliciat ad se diligendum.

Hæc promissio, & comminatio ad totius quidem Decalogi obedientiam pertinet; sed huic præcepto potissimum est annexa, tum ut sciatur primam & secundum præceptum esse aliorum omnium fundamentum, tum ut ostendat Deus se præcipere cultus sui depravatoribus irasci, & contra pœnitenti quoque religionem puram, seu verum Dei cultum diligenter tuentibus & custodientibus benefacere.

Verus autem Dei cultus est opus factum à nobis in fide Mediatoris; hoc fuit, ut Deus glorificetur. Et Deum colere est deum ita colere, quemadmodum se in verbo suo velle coli patet fecit. Ista de hortatione præcepto iuncta sufficiant, iam quæ ad ipsum præceptum pertinent explicabimus.

In hoc præcepto secundo prohibetur, cultus omnis fictitius. Præcipitur autem verus Dei cultus. Atque is est huius præcepti finis aut scopus, ut solus ille verus deus, qui coli in primo præcepto iubetur, à nobis recte colatur, eo minimum cultui quo iustum est ipsum coli à creatoris intelligentibus, qui que ipsi placeat. Præscribit ergo Deus in hoc præcepto verorum cultuum divinatorum regulam. Non tantum creatoras, aut statuas non haberi, & coli pro deo, sed etiam sese coli per statuas, & ad statuas prohibet, & cum damnat spem in falsorum cultuum præcipiam, etiam, etiam, & maxime conspicuam, scilicet cultum dei ad statuas, manifestum est ipsum & species alius falsi cultus prohibere, cum hæc sit fons aliarum omnium. Omnes ergo cultus quicunque non à deo sed ab hominibus instituti sunt, & in quibus eadem prohibitionis causa reperitur, hæc etiam species hominibus prohibentur, & similis regula sancitur ut interdictas à deo præscriptas sancte & religiose nos contineamus, neque cultui divinatorum instituto quicquam addamus, aut eundem vel minimam in partem mutem.

mus, id quod & aliis locis disertè nobis à domino in-
iungitur.

*Differt autem hoc præceptum ab aliis, quodd in cæteris
ipsæ cultus dñi partes siue species recensentur. In
hoc autem omnis additio, mutilatio & mutatio eorum
prohibetur, & regula sancitur, ut intra metas à Deo
præscriptas sanctè & religiosè nos contineamus. Et
que hoc studium & cura, Deum eo modo, quo iussit,
colendi, propria huius præcepti obedientia, quæ
in his dictis requiritur, Deut. 4. Non additis ad verbum*

*quod ego præcipio vobis, neque detrahatis quicquam ex eo,
ut custodiatis præcepta Iehovæ Dei vestri, quæ ego præcipio
vobis. Deut. 12. Quicquid ego præcipio vobis, custodiatis
et facietis: non addet ad illud, neque detrahet ex eo.*

*Ad verba præcepti quodd attinet, observandum du-
as huius præcepti secundi partes esse: prior vetat si-
mulachra fieri. Altera vetat ea divinis honorari cultu. De pri-
ori prius agemus.*

Prior pars præcepti secundi: ubi de Imaginibus.

Quæstiones de imaginibus præcipiunt.

1. Quatenus facienda sint imagines, vel statua.

2. Quomodo sint in Christianis templis abolenda.

3. Quomodo sint abolenda.

1. Quatenus facienda sint statua, vel imagines.

He non simpliciter simulachra, statuas, vel imagines fi-

eri prohibetur, quia fundendi, fingendi, sculpendi,

& pingendi scientia recensetur inter artes quæ vili-

sumt viles, ac dei dona. Nec obscura est ratio: quia

scriptura & pictura ad memoriam rei gestæ ad orna-

rum, & oblectationem vitæ liberalem pertinent. Me-

tat ergo lex non usum imaginum sed eorum abusum:

namque prohibet imagines fieri ad deum per eas re-

presentandum, aut colendum. Neque enim deum vel

pingere, vel sculpere, vel representare vilo modo de-

hemus, aupossumus, & multo minus ad statuas &

simulachra

Exod. 31. 3.

& 35. 30.

Sycr. 38. 28.

Esaï. 40. 18.
Rom. 1. 23.
Deut. 4. 15.

Abstract

Exo. 33.24.
& 34.23.
Num. 33.25.
Deu. 7.5.

1. Re. v. 5. 13.
2. Re. 10. 30.
2. Reg. 18. 4.
Deut. 17. 2.
3. &c.
1. Co. 10. 30.
1. Jo. 5. 21.

2000

Fig. 6c

207-234

8-82-1372

Leu. 26. 30

Leu. 26. 30.

ut fira & simulachra vestra confingam. Cadent inter ruinas idolorum vestra domus. Similiter & Angelus Domini exprobrans Israelitis quod cum Canaanitis Idololatriis fœdus fecerint, inquit: *Quomodo nobis debetis à facie vestra, ut habereis hostes, & dñs israhel finis vobis in ruinam.*

Iud. 3. 3.

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

4. 1. 24. 15

Non igitur est Ceremonia abolere simulachra, vel imagines, quippe quæ sunt instrumenta, signa, causa, atque occasiones idololatriæ. Neq; huius præcepti cause sunt villo modo vel mutare, vel diminuire, ut scilicet gloria dei adversus Idololatrias & hostes Ecclesiæ vindicetur, nec tentetur Deus obiciendo hominibus, sponte sua ad Idololatriam propendentibus, occasionem ad superstitionem, & malas de dei cultu cogitationes concipiendi. Hoc ergo præceptum de tollendis & abolendis imaginibus ad repræsentandum Deum, vel ad cultum divinum factis, morale est & perpetuum.

3. Quomodo sint imagines abolende.

In abolendis imaginibus duo observanda sunt, & quæ præmittitur doctrina de vero Dei cultu ante Idolorum abolitionem. Sic legimus fecisse Iosiam. Præcedat ergo doctrina, & Idola concident. 1. Statua, & cetera altaria, & familia Idololatriæ instrumenta tolli debent non à primariis, sed auctoritate publica. Sic enim præcepit deus Israelitis: sic item à piis regibus factum est: sic etiam Paulus improbens Idola Atheniensium atque Ephesium, non tamen illa abolevit.

Objectiones Papistarum.

Non statuas sed Deum, cuius illa signa sunt, veneramus, nulla igitur causa est cur aboleri debeant imagines, & ex templis tolli. Resp. Signa per quæ deus verè significari non potest neq; debet, statuere nefas est. Et quamvis essent signa per quæ deus verè significari posset, ea tamen statuere in nullius creaturæ est potestatem, sed in solius dei arbitrio.

*Libri laicorum vel Idiotarum sunt viles. Secunda vel
magis libri sunt Idiotarum. Ergo viles. Resp. 1. Ad ma-
iorem, libri laicorum sunt viles, nempe qui traditi
sunt iis à Deo. 2. Nego minorem. Nam longè aliter
docent Prophetæ; vt, *Scriptis doctor miratorum Samulachra
locuta sunt vanitatem. Hinc ita licet ut gementur: De Deo
non vana loqui, nec mutari debemus vt verbiq; vel gestibus.
Ligna autē vel Sculptilla sunt mendacium de Deo, quia non
possunt Deum representare, imò quia tantum discunt &
funt uti auerunt à Deo, quantum à Deo abftrahunt figura
& per consequens faciunt vt nos de deo nuntiamus: modo igi-
tur nolimus mentiri de Deo, imagines aut Sculptilla uti fa-
ciamus, nec habeamus necesse est. Nā vt Ieremias ait, Lig-
num est auditio vanitatem.* Atqui hoc modo concede-*

Habacuc. 2.
18.
Zac. 10. 2.

Ier. 10. 2.

mus statuas & imagines esse libros Idiotarum, nempe
partim quia falsum de Deo docent & significant; par-
tim quia rei significant & loci reuerentia, quando in
templis & alibi prostant, facillimè ad superstitionem
alios rapiunt, & populum docent Idololatriam, sicut
ipsa experientia satis testatur. 3. Nego consequens:
licet enim imagines docerent Idiotas, non tamen se-
queretur eas in templis esse retinendas vt libros vti-
les. Nam Deus Ecclesiam suam non sic, sed per ver-
bum & Sacramenta doceri vult.

3. Scriptura Deo humana membra tribuens ipsius narra-
tam & proprietatem significat. Ergo & per simulachra narra-
tam & proprietatem Dei significat. Resp. 1. Est dissi-
militudo inter metaphoras verborum & statuas: quia
illis in verbo addita est declaratio, quæ errorem pro-
hibet. 2. Cum per anthropopatheian humana membra
tribuantur deo, nequaquam dei cultus iis alligari so-
let. 3. Item hæc per anthropopatheian ad succurren-
dum infirmitati nostræ deus pronuntiavit, illa prohi-
bit.

Dei alio se specie humana videndum præbuit. Ergo
nobis eadem signa licet imitari. Responso. Deus quidem
certis rationib; id fecit, ut nobis illius rei imitatione
interdixit

interdixit. Siquidem deo licet sese manifestare quocunque modo ipsi placeret, nulli autem licet e contra deum signo, quo non iussit, repræsentare. Et species illæ visibiles Deum ad mandandum, promittendum, & audiendum eos quibus se patefaciebat presentem habebant; quod de simulachris eas imitantes illi ei non potest sine manifesta idololatria: adeoque ad illas sue in illis Deum tanquam singulari modo presentem rectissime adorabant sancti; quod in his fieri impium & idololatricum est, cum sine mandato & promissione diuina ex audacia & leuitate humana fiat. Denique illæ species tantisper manebant, donec illis ad patefactionem sui deus uti volebat: idcirco ad idololatriam rapi non poterant. Statuæ verd & picturæ, quas homines ad patefactiones diuinas representandas faciunt, neque ad patefactionem dei, neque ad repræsentationem patefactionum à deo ordinatarum, ac proinde obiectum & occasio sunt idololatriæ.

1. Re. 6.33. *5. Licet Israelitis habere figuram, Cherubim, Seraphim, palmas, & picturas varias in templo Salomonis. Ergo Christianis etiam licet in suis templis imagines habere.* Responsum. *Figuræ variarum rerum, atque animalium, ut bouum, leonum, palmarum, Cherubinorum, & similium in Solomonis templo pictæ nitebantur verbo dei. At statulæ, & imaginibus, quas habent in suis templis, Papistæ, verbum dei prorsus aduersatur.*

1. Re. 6.39. *2. Imagines in Solomonis templo depictæ tales erant, quæ à nemine in abusum rapi facile poterant.* 3. *Causam deus hanc habuit ob quâ volebat imagines illas in templo pingi, ut videlicet essent illæ rerum spiritualium typi; hæc autem causa nunc est per Christum sublata.*

Altera pars præcepti secundæ.

Hæc exhiberi cultum imaginibus vetat, non tantum qui ad creaturas, sed etiam qui ad verum deum referatur.

Obiect. 1. Hæc signi est rei signata hæc. Imagines sunt signum

*signum Dei. Ergo honor imaginibus exhibitus exhibetur etiam
Deo. Resp. Ad Maiorem, honor signi est etiam honor
rei signatae, nempe quando signum reuera est signum,
hoc est ab eo institutum qui potestatem habet illud
instituerendi, & quando is honor signo prebetur, quem
legimus autor eius signo haberi precipit. Honoris. n.
regula non est voluntas honorantis, sed honorandi.
Itaque vero sibi statuas fieri Deus vetuit: ac proinde sta-
tuas, vel imagines reuera non sunt dei signa.*

*Obiect. 1. Contumelia illata signo redundat in Deum, si illam
signum mandata. Ergo & honor signo exhibitus redundat in De-
um, licet illius honorem signo exhiberi non sit mandatum. Resp.*
*Nego consequens, quia contraria tunc reſtēduntur
ex contrariis, cum contrarietas prædicatorum pen-
det ex eo secundum quod opponitur subiectum; non
autem penderet ex alio aliquo. Sic fate mur contumeli-
am dei sequi quidem contumeliam signi, licet à deo
non instituta: verum non simpliciter propter ipsius sig-
num contumelia affectum, sed propter eius pravam
voluntatem, qui efficiendo contumelia signum, quod
deum repræsentare putatur cogitat, & vult ipse deo
contumeliam inferre. Nam ad efficiendum Deum
contumelia sufficit quævis intentio ab ipso mandata
abscindendi. Quod si studio vitanda Idololatriæ simu-
lacræ, & alia falsè reputata signa dei detestamur &
abolemus, hæc signis illis illata contumelia promo-
uemus potius dei gloriæ. Honor autem dei non sequi-
tur honorem signi, nisi à deo, & honor, & signum ordi-
natum sit.*

*Obiect. 2. Si deus præstat hominibus imagines habere,
multo magis Angelis, & sanctis. Resp. 1. Licere præ-
stantium hominum imagines habere, iisq; honorem
deferre cauto & dextrè est intelligendum. 2. Imagines
aut monumenta præstantium hominum debent esse
alia, quæ in Idololatriam non possint rapiri. Cum an-
tecedens hoc sensu accipitur quo concedi potest, con-
sequetia de similib. monumentis, aut simili honore,
concedi*

concedi poterit. Sed si ad statuas, & honorem superstitiosum in propositionis consequente transferatur, quod in antecedente rectè intellectum poterit concedi: consequentia propter ambiguitatem, & dissimilitudinem honoris & monumentorum, est neganda. Honor monumentorum est licitus, qui est grata, & honorifica memoria eorum, quorum sunt monumenta. Deinde qui confertur in vsum in quem ipsi voluerint non autem ad cultum eorum, vel ad cultum dei per illorum monumenta. Atqui eiusmodi monumenta licita, quæque non trahi possunt ad Idololatriam, non debemus corrumpere studio contumelia afficiendi eos quorum sunt monumenta.

Obedientia huius præcepti secundi consistit (vidimus) in vero Dei cultu.

Pugnancia cum hoc secundo præcepto vitia sunt. 1. *Idololatria*, quæ est cultus numinis fictitius aut superstitiosus. Sunt autem Idololatriæ species præcipue duæ. 1. *Cum fictitium numen colitur*, id est, cum loco veri Dei, aut præter illum alicui rei vel fictæ, vel existenti honor aut cultus tribuitur qui soli vero Deo competit. Hæc species in primo præcepto potissimum prohibetur: deinde & ex aliqua parte in præcepto tertio. 2. *Cum erratur in genere cultus*, id est, cum verò Deo cultus seu honor fingitur præstari aliquo opere quod ipse non præcepit. Hæc species propriè in hoc secundo damnatur, & *ethelothysia* siue superstitio nominatur. Superstitiosi sunt quicunque præcepta diuinis addunt inuenta humana.

2. *Hypocrisis*, quæ est simulatio veræ pietatis & cultus Dei, faciens externa opera à deo præcepta, siue moralia, siue ceremonialis, sine vera fide & conversione. Hoc vitium depingitur his verbis apud Isaiam. *Populus iste appropinquat ore suo, & labiis suis glorificat me cor autem eius longè est à me, & timorem meo mandatis hominum & doctrinæ.* Iisdem verbis, & sequentibus, atque etiam passim per totam Scripturam hypocrisis à domino

nino damnatur. 2. *quasi haec haec dicitur quibus*

5. *Prophanitas*, quae est totius religionis & cultus dei interni & externi, aut etiam alicuius partis diuini cultus remissio voluntaria, seu contemptus. Pugnatur etiam ista prophanitas cum toto dei cultu in prima & secunda tabula. Nunc paulo plura de *superstitione*.

Idololatriae multis Scripturae locis reprehenditur Deut. 12. 3 & 32.

Domino. Sic per Moysen, *Non facietis vbi quae nos hic facimus hodie, singuli quod sibi rectum videretur.* Et ibidem

non multo post, *Quod praecipio tibi, hoc tantum facito domino, non addas quicquam, nec minuas.* Reprehenditur &

per Isaiam, cuius verba ante citata proferuntur & ab ipso Christo ad damnandum superstitionem, vel *idololatriam*. Eadem damnatur & per Paulum. *Videte ne quis sit qui vos depravedet per Philosophiam & inuentum deceptionem, secundum elementa mundi & non secundum Christum.* Obiit. Talia dicta loquuntur de *mandatis hominum*

improbi, de quae *ceremoniis Moysaicae & Iudaicae*. Resp. Hoc esse falsum addere quibusdam locis demonstrationes declarant, quae & reiciunt illas leges humanas, quae

aliquid gratia cultus diuini praecipunt quod a Deo mandatum non est, licet illud sit res genere suo non a deo prohibita. Sic reicit Christus traditionem Iu-

dæorum de manibus lauandis, de qua dicit. *Non quod ingreditur in os, polluit hominem, sed quod egreditur ex homi-*

ne, hoc polluit hominem. Huc refertur poteris & illud. *Ve vobis, Scribae & Pharisei hypocritae, quoniam purgatis exteri-*

orem poculi patinaeque pariem, intus autem illa plena sunt rapina, & intemperantia. Hæc & similia plis extra opi-

nionem superstitionis esse licita docet variis locis Apostolus. *Qui curat diem, Domino curat: & qui non curat*

diem, Domino non curat: & qui edis Domino edis, gratias i-

ntus agis Deo: & qui non edis, Domino non edis, & gratias

agis Deo. Item. *Quicquid in macello venditur edite, nihil*

interrogantes propter conscientiam Domini enim est terra &

placiditas eius. Non igitur ita damnantur simpliciter, quatenus praecipuntur ut diuini cultus. Eodem re-

pectu

Mat. 15. 11.

Mat. 23. 26.

Rom. 14. 6.

1 Cor. 10. 25. & 26.

specu damnatur & cœlibatus, maxime cum sit illi non nisi continentie dono prœdictis, res indifferens iuxta illud Christi: *Quicumque potest capere, capiat eum, ne non eruat* (videlicet Christus) *capiat hunc sermonem, sed quibus datum est.*

Mat. 19. 12.

Atque hic est differentia inter res medias, & inter illas quæ propriæ sunt cultui Dei. Oportet autem nos hanc differentiam diligenter obseruare: 1. Quia cœu fingunt homines cultus Dei, in huius fingunt aliam voluntatem Dei, quod est fingere alium Deum. 2. Quia confusi cultibus, confundunt verum Deum cum Idolis, quæ humanitus excogitatis cultibus coluntur. 3. Quia quid ex fide non est, pacem non est. Cum autem aliquis colendi Dei causa quid facit, nesciente conscientia an Deus hoc modo coli velit, is non agit ex fide, sed ignorans an placeat, an verò displiceat illud opus suum Deo.

Rom. 14. 23.

De Traditionibus.

UT porro manifestum planè sit illud discriminatus Diuini, & rerum indifferentium, notabimus quatuor esse genera eorum quæ homines præcipiunt.

1. *Præcepta diuina.* Quæ vult quidem deus videri proponant aliis obseruanda: verum non suo, sed ipsius Dei nomine, nempe tanquam ministri & interuenti, non tanquam auctoritas. Sic ministri doctrinam celestem proponunt auditoribus & Ecclesiæ, parentes liberis, præceptores discipulis, magistratus præcepta decalogi subditis. Horum præceptorum obedientia, est & appellatur cultus dei, quia sunt præcepta non humana, sed diuina, quibus obedire necesse est, etiam nullius creature authoritas, vel iussio intercederet, imò etiam si omnes creature præciperent contraria.

2. *Præcepta humana politica,* quæ sunt demonstrationes circumstantiarum necessariae & vides adseruanda præcepta moralia secundæ tabulæ. Tales sunt Leges positivæ ministratuum.

Deu. 17. 10.

Prou. 6. 20.

Mat. 18. 18.

Luc. 10. 10.

1. Thess. 4. 2.

2. Thess. 3. 8.

gistratum, parentum, preceptorum. *Harum Legum obediencia, quod ad genus attinet, est cultus Dei* quia genus ipsius est morale, & preceptum Dei, scilicet obedientia erga magistratus & alios qui prestant. *Quid autem ad speciem facti, quod legibus istis præcipitur, id quidem non est cultus Dei*: quia cultus Dei sunt illa opera, quæ oportet mandatum Dei facere, necesse est. Nisi vero tale quodpiam factum à gubernatore, vel magistratu preceptum esset, fieri aut omitti sine offensione Dei diuini posset: veruntamen conscientiam obligant eiusmodi præcepta politica magistratum aliorumque gubernatorum: id est, illa necessarid debemus exequi, nec sine offensione Dei negliguntur eoque propter hæc ipsa mandata magistratum, obligamur & ad opera nobis iniuncta mandatis iis etiam extra causam scandali (modò puram saluamque retinere velimus obedientiam) præstanda. Sic gestare arma per se non est cultus Dei, sed fit cultus Dei per accidentis, quando magistratus illud præcipit. Nam obedientia, que debetur magistratui, est cultus Dei. Per accidentis igitur hæc species sunt cultus Dei, propter mandatum scilicet magistratus.

3. *Præcepta hominum Ecclesiastica seu ceremonialia, quæ sunt determinationes circumstantiarum necessariorum, vel utilium ad seruanda præcepta moralia prima tabule. Pertinent enim vel ad ordinem & decorem seruandum in congressibus Ecclesiæ, & in usu ministerij Ecclesiastici, vel ad exercitia pietatis externa, siue publica siue priuata, vel ad viuendum scandalum infirmorum, & ad docendos eos ad Ecclesiam & agnitionem veritatis cuius generis sunt, tempus, locus, forma, series concionum & precum, ieiunia, modus colligendi eleemosynas, Harum quidem legum genus est morale ac proinde cultus Dei, ut, cultus dei est audire verbum Dei, Deum tam publicè cum fidelium cœtu quàm priuatim precari, fratribus egenis eleemosinas conferre, participare sacramenta. Ipsa verò ceremonialia non modo cultus Dei non sunt, sed etiam conscientias non obligant*

obligant, neque, extra casum scandali, neco *scilicet* eorum observatio. Sic non est cultus Dei, sed res indifferens, & non obligans conscientias, hac vel illa forma preces concipere, hoc vel illo tempore, hac vel illa hora, hoc vel illo loco audire verbum dei, preeari, administrare sacramenta &c. Nec tantum Ecclesia potestatem habet constituendi, abrogandi vel mutandi sua quorundam te hæc præcepta, prout communi ædificationi sui expedire iudicabit, sed singulorum etiam conscientia hæc libertatem retinent, ut sine offensione dei hæc omittantur aut aliter facere possint, si scandalum non accedat, hoc est, si neque ex contemptu aut neglectu ministerii neque ex perulancia, aut ambitione, aut contentionis novitatis studio, neque cum offensione infirmorum faciant. Ratio est, quia *non rectè servantur leges cum iussa legislatoris mentem & scopum servantur*. Debet autem Ecclesia de rebus mediis statuta non propter suam auctoritatem aut iussionem, sed tantum propter ordinem & decori conservationem & scandalorum vitacionem observari velle. Dum igitur decorum aut ordo non violantur, & scandalum non præbetur, liberam enimque conscientiam relinquit. Non enim propter mandatum Ecclesiæ vel ministrorum, sed propter iustas mandandi causas facere aliquando aut omittere verbi diaphoras necesse est: ac non mandati alicuius humani, sicut in politicis, sed causarum neglectu conscientia violatur. Huc pertinet præceptum Pauli 1. Cor. 10. *Quod si quis infidelis vos vocat, & vultis ire, quicquid apponitur vobis, edite, nihil interrogantes propter conscientiam. At si quis dixeris: Hoc idolis sacrificatum est, ne edite propter illum, qui indicavit, & propter conscientiam. Domini enim est terra & plenitudo eius. Conscientiam autem dico, non tuam, sed alterius. Cur enim libertas mea dominatur ab alia conscientia? Et si ego per gratiam cibum participo, cur ob id impius iudicor pro quo ego gratias ago? Item, decretum synodi Apostolicæ Act. 15. de idololatriæ, sanguine & suffocato. Item, præceptum de velandis mulieribus. 1. Cor. 11. Item dicitur*

Domini

Dominicus ab Ecclesia substitutus sabbato in usum ministerii &c.

Ob. Si edicta Magistratum obligant conscientias, cur non etiam traditiones Ecclesiasticas Resp. deus hanc potestatem, & auctoritatem condendi leges politicas dedit magistratui, eamque hoc vinculo munivit, ut mineram suam leges illas violantibus Ecclesia autem vel ministris talem auctoritatem non dedit. verum Leges, & constitutiones, quas ministri & Ecclesia sua auctoritate præcipiunt, observari etiam Deus voluit, non quidem ex necessitate obediendi præceptis istis ab Ecclesia legibus, sed ex regula charitatis, id est, studio vitandi scandalum. Hac responsio tradita est in his dictis Matt. 23. Scitis, principes gentium in eas dominari, & qui magni sunt, licentia uti in eas: verum non ita est inter vos: sed quicumque voluerit inter vos magnus fieri, sit vester minister, &c. i. Pet. 5. Neque ut dominantes clerici, sed ut qui sicut exemplaria gregis. Coloss. 3. Nemo vos damnat ob cibum vel potum, aut respectu diei festi, aut non illorum, aut Sabbathi. &c. Gal. 5. In libertate, qua Christus vos liberavit, perstate. Nec obscuræ sunt causæ, cur Deus hoc discrimen senerit: nimirum ut conficiamur sine discrimine inter magistratum politicum, cuius est imperare subditis, & i corporali carcere non obsequerantes, & ministros Ecclesie, quibus imperium & potestas salis non est concessa, sed mandatum est officium docendi homines de voluntate Dei. Item, quia violatione legum Ecclesiasticarum sine scandalo, non potest privari tabula dei alogi, cui servare debent: ut violatione legum politicarum etiam extra scandalum, violatur secunda tabula, quia vel reipublice aliquid detrahimus, & societas politica laeditur, vel aliqua eam laedendi occasio præbetur. Nec valet instantia: Maiori sine digniori officio debet maior obedientiam. Itaque ministrorum Ecclesie constitutiones non minus necessarie servandas esse, quam magistratus politici. Debetur enim digniori maior obedientia in iis quæ sunt ipsius officii propria. Iam vero proprium magistratus politici officium est condere

leges propter ipsum mandatum observandas. *Ministri Ecclesie proprium est, sonare praecepta divina. Et Ecclesie proprium est ordinare ceremonialia, quae servantur non propter mandatum humanum, sed propter vitanda scandala.*

4. *Praecepta humana, pugnantia cum praeceptis divinis.* His obtemperari Deus prohibet, sive à Magistratu politico, sive ab Ecclesia aut ministris Ecclesie praecipiantur. Act. 5. *Opus est Deo magis obedire quam hominibus.* Mat. 23. *Quare transgredimini mandatum Dei propter traditionem vestram?*

His quatuor generibus eorum, quae ab hominibus praecipiuntur, consideratis, facile est respondere ad objectionem: *Liber Deus obedire praeceptis hominum, primo bonis, hoc est, non pugnantibus cum verbo Dei: secundo, à se praeceptis per homines, ut ipsi praeferant cultui: tertio, praeceptis ex auctoritate hominum pendens, politici, non quidem cultui divini causa, tamen propter conscientiam: quarto Ecclesiasticis sive ceremonialibus, utique cultui, non conscientiae, sed scandali vitandi causa.*

Ob. 2. *Quae instinctu Spiritus sancti praecepta Ecclesia, sive Ecclesia, sunt praecepta divina ad cultum Dei pertinentia.* Bonae autem & utiles constitutiones Ecclesiae sanctae, gubernantur Spiritu sancto. Ergo bonae constitutiones ab Ecclesia sanctae pertinent ad cultum Dei. Resp. Ad Maiorem. Genus quidem mandatorum, quae instinctu Spiritus Sancti praecipit Ecclesia, pertinet ad cultum Dei. Genus hoc complectitur, Leges divinas de non violanda charitate. De vitanda offensione. De servando ordine, ac decoro in Ecclesia. Ac respectu huius generis constitutiones, instinctu Spiritus sancti sanctae ab Ecclesia, sunt etiam divinae seu dei constitutiones, quatenus nimirum sunt pars istarum Legum divinarum, quarum cura & observatio nobis ab ipso deo in verbo suo commendantur. Humanarum vero vel hominum sunt illae constitutiones Ecclesiasticae bonae, quatenus specialiter designant, quod in genere divinis

Act. 15. 28.

1. Co. 7. 40.

istis

istis legibus fuit indicatum magis quàm expositum. Proinde non sunt cultus Dei quæ ad alendam mutuatam inter nos charitatem & ordinem, decorumq; seruandum, seu quæ ad vitanda scandala consuiuit, statuit, recipit, aut mandat Ecclesiæ nisi in his eligendis, & constituendis ductu S.S. regitur. Viderat enim Ecclesiæ S. vtrumq; tum quid sit vtile ad vitanda scandala, tum quòd ea quæ vitandi scandalì causa præcipiuntur, neq; culius Dei sunt, neque extra causam scandalì obseruari necessaria, eoq; quòd Ecclesiæ retineat libertatem de iis deliberandi, aut illa mutantur, id extra scandalum omittendi.

Ob. 3. Quæ ad gloriam Dei fiunt, iis colitur Deus. Determinata ab Ecc. fiunt ad gloriam Dei. Ergo hæc etiam sunt cultus Dei. Resp. Ad Maiorem: quæ ad gloriam Dei fiunt, scilicet per se, quæ ab ipso deo præcepta sunt, in hunc finem vt obedientiam nostram erga ipsum his operib. declaremus, ea sunt cultus dei: non autem quæ per accidens seruiunt gloriæ dei. i. quæ iis præstandis, quæ sunt à deo præcepta, seruiunt aliquando proprio causas accidentales, quæ si non occurrant, honore deus affici potest, tam à facientibus ea, quàm ab omittentibus modò fiant vel omittantur ex fide.

Ob. 4. Exempla eorū qui deum coluerunt absq; mandato confirmans hominib. esse permissū colere deum cultu à semetipsis instituto. Res. Samuelis factum sacrificantis in Ramoth stabilire nequaquā poterit theol. iherosolitan. Nam quod ad sacrificia attinet erant cultus dei, quia erant à Deo præcepta: deinde quòd ad loca attinet destinata sacrificiis, erant libera, cum nondū arcē soderis erat destinatus locus. Vnde Samuel oppidum vbi habitabat sacrificiis destinabat tanquàm maximè commodum. Nouerat optimè. S. Propheta in hac circumst. loci, libera pijs relicta ante conditum à Solomone templum non positum fuisse cultū dei. Deniq; quòd attinet ad personas, etsi Prophetæ non essent ex familia Araonis tamen habebant propter officiū extraord. sacrificandi

1. Sam. 7. 17a

Iud. 13. 19.

facultatem. Manoath porro vel ipse non sacrificauit, sed Angelo, quem Prophetam esse putabat, sacrificium offerendum tradidit: vel ipse iussu Angeli obtulit, atque ira nihil præter legem diuinam egit.

Sic etiam ad alia exempla quæ congerunt, facilis est responsio. *Abel & Noë* Gen. 4. & 8. *sacrificans*: sed non sine mandato Dei, quia sacrificarunt ex fide, Heb. 11. Fides autem sine verbo Dei nulla esse potest, Rom. 10. *Rechabitz* *Jeremia* 35. *abstinenti vino & agricultura ex præcepto patris sui Ionadab*, & *propterea laudantur à Deo*: Sed Ionadabus non voluit nouum Dei cultum instituere, verum præcepto politico à posteris luxum & peccata ac pœnas luxum comitantes auertere. Sic *Dan. 10. ieiunium Danielis*, & *Ionæ. 3. ieiunium Nineristarum*, non erat cultus Dei, sed exercitium, seruiens precationi & pœnitentiæ excitandæ, quæ erant cultus Dei, qui in locis illis commendatur. *Matt. 3. in Iohanne Baptista*, non species victus & vestitus, sed sobrietas ac temperantia laudatur, & cultus Dei est. Heb. 11. non amictus ex ouillis & caprinis pellibus, operatio in montibus, & speluncis, sed fides & patientia in calamitatibus, tanquam cultus Deic, celebratur.

Obiect. 5. Qui: quid ex fide fit, ac Deo places, est cultus dei. Hac opera sponse licet ab hominibus suscepta, ex fide tamen fiunt, & placens Deo. Hac igitur opera ab hominibus suscepta sponse, sunt cultus dei. Resp. Ad cultum dei definiendum hoc non sufficit: aliter enim cultus Dei, aliter actiones adiaphoræ Deo placent. Cultus dei sic Deo placet, vt eius oppositum ipsi displiceat: ac proinde ex fide non possit fieri. Quæ autem per se Adiaphora sunt, sic probantur Deo, vt eorum opposita ipsi non improbentur.

TERTIVM PRÆCEPTVM.

*On vſurpabis nomen Domini Dei tui
frustra. Nec enim habebis inſanctum Do-
minus eum, qui aſſumpſeris nomen Do-
mini Dei ſui fruſtra.*

In primo & ſecundo præcepto
formauit Deus mentes & corda,
nunc format etiam externas actio-

nes, idque in hoc & quarto.

*Dna ſunt partes huius ſerij præcepti. Prohibitiſ, & Com-
minatio. Prohibetur autem uſus nominis diuini ſemerarius,
id eſt, in quacunque re falſa, vana, aut leui, quæ vel ad
ignominiam, vel ſaltem non ad gloriam Dei ſpectat.*

*Nomen Dei ſignificat 1. Atributa Dei, vt, Cui quæris no-
men meum, quod eſt mirabile? Hæc dices filiſe Iſrael, Dominus
Deus patrum veſtrorum, Deus Abraham, & Deus Iſaac, &
Deus Iacob miſis me ad vos: hoc nomen mihi eſt in æternam,
& hoc memoriale meum in generatione & generationem. Do-
minus quaſi vir pugnator, omnipotens nomen eius. 2. Ipſum
Deum: vt, Calicem ſalutis accipiam, & nomen Domini inno-
cabo, id eſt, inuocabo Dominum. Qui diligunt nomen tu-
um. i. qui te diligunt. Pſallam nomini Domini altiſſimi. Im-
molebiſq; Phaſe Domino Deo tuo de omnib. & de bobus, in loco
quem elegeris dominus Deus tuus, vt habites nomen eius ibi.
Cogito ædificare templum nomini Domini dei mei. 3. Volunta-
tem ſuæ mandatum Dei, idq; vel paſeſatum & verum, vel
ſimulatum ab hominibus. Ego venio ad te in nomine Domini
exercitusum. 4. Cultum Dei ſcilicet, inuocationem, celebrati-
onem, profeſſionem. Omnes populi ambulabunt in nomine
Domini Dei noſtri. Baptizantes eos in nomine Patris,
Filij, & Spiritus Sancti. Ego non ſolum vinciſ, ſed etiam mo-
ri paratus ſum in Hieruſalem pro nomine Domini Jeſu.*

*Aſſumere nomen Domini, ſeu nominare, vel vſurpare
nomen Domini, non quidem deus prohibet, ſed vetat
illud falſo aut leuiter vſurpari. Prohibitiſ igitur in hoc*

Aaa iij

præcepto

Gen. 32. 29.
Exod. 3. 25.

Exod. 15. 4.

Pſa. 118. 4.

Pſa. 5. 14.

Pſa. 7. 18.

Deu. 16. 2.

1. Reg. 5. 5.

Deu. 18. 19.

&c.

1. Sa. 17. 45.

Mic. 4. 5.

Mat. 28. 19.

Act. 21. 13

præcepto est, *Non usurpabis nomen Dei in vanum*: id est, non tantum non peierabis, sed nec facies mentionem Dei inhonorificam. Sicut contra vel præter honorem ipsi debitum, nec etiam leuiter, nec sine iusta causa. Sicut autem in hoc præcepto prohibetur abusus nominis diuini: sic in eodem vice versa mandatur legitimus usus diuini nominis. Itaque mandatum huius præcepti est, honorificè usurpabis Nomen Domini, quo mandato non nisi honorificam & maiestatem sua dignam sui mentionem à nobis omnibus fieri, iubet: atq; ut in primo præcepto cultum sui externum sibi soli deferendum postulat, ita hic externum sui cultum qui in vera ipsius confessione, & celebratione positus est, ab vnoquoque nostrum & publicè, quodocumq; id exigitur ad illustrandam ipsius gloriam, & priuatim præstandum requirit.

Comminatio est adiuncta, ut ostendat deus hanc etiam doctrinæ partem ex iis esse, quarum violationem præcipuè detestatur ac punit. Cùm enim celebratio dei sit vltimus & principalis finis ad què conditus est homo, cumq; suum bonum sit in homine celebratio Dei, consequitur summum malum esse, deum afficere contumelia, ideoq; summam pœnam huic malo deberi.

Virtus huius præcepti consistit in legitima, atque honorifica nominis diuini usurpatione: cuius hæc sunt partes. 1. *Propagatio veræ doctrinæ*, non quidem illa, quæ sit publicè per ministerium, quæque pertinet ad officium docendi in Ecclesia, & de qua dicitur in quarto præcepto: sed hæc veræ doctrinæ propagatio est institutio, pertinens ad singulos, quia priuatim quisq; debet alios ad cognitionem & celebrationem dei adducere, suo loco. *Docetis ea filios, ac nepotes suos*; Cùm inter rogauerit te filius tuus etas dicens, Quid sibi valuit testimonium hæc & ceremonia, atq; iudicia, quæ præcepit Dominus Deus noster nobis? Dices ei, serui eramus Pharaonis in Ægypto, & eduxit nos Dominus ex Ægypto in manu forti. Do-

Deut. 20.
Deut 6. 21.

capite filios vestros, ut illa meditentur, quando sederis in domo tua, & ambulaueris in via, & accubueris, atque surrexeris. Tu aliquando conuersus confirma fratres tuos. Sermo Christi inhabitabit in vobis copiose, cum omni sapientia, docendo & commonescendo vos mutuo Psalmis, hymnis, & cantionibus spiritualibus. Adversumini alij alios, & edificate singuli singulos.

Deu. 11. 19.

Luc. 22. 32.

Col. 3. 16.

1. The. 5. 11.

2. *Prædicatio & celebratio dei, quæ est cõmemoratio operum, & proprietatum diuinarum, coniuncta cum earum approbatione & admiratione coram Deo & creaturis, eo fine vt significemus approbationem nostram, & reuerentiam erga deum, vt Deus supra omnia emineat, & nostra subiectio ostendatur. Ideo illi quæ exsecramur, peccant contra hoc præceptum, quia peccant contra celebrationem Dei, quum dicant impia de Deo, quasi ille esset eorum carnifex in vlciscenda eorum vindicta priuata, & peccant contra inuocationem, cum petant à Deo pugnantia contra ipsius verbum. Aliquis obiecit. Quibus Deus male imprecatur eis etiam nobis licet. Resp. 1. Imprecationes quæ fiunt cum conditione absoluta sine prophetia & singulari reuelatione sunt peccata. 2. Fieri debent sine primato odio & cupiditate vindictæ. 3. Respectu solius gloriæ Dei & conseruationis veræ Ecclesiæ. 4. Non est imprecandum, quatenus malum est, id est destructio eorum aduersus quos fit imprecatio.*

Pl. 32. 23. 63.

& 104. 116.

119. & c.

3. *Confessio veritatis de Deo cognita, quæ est ostensio nostræ sententiæ, de Deo & eius voluntate, ex verbo Deicerto cognita: quia pro ratione officij nostri, nostram sententiam significamus & ostendimus, ad illustrandam Dei gloriam, & promouendam aliorum salutem. Corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Estote semper parati ad respondendum cuiuslibet patienti rationem eius spai, quæ in vobis est, cum lenitate & reuerentia. Et hinc patet, agentes vitam visiosam contra hoc præceptum peccare, quia peccant contra confessionem: cum gloriantur se esse Christianos, atq; aliud vitam & moribus declarent. Hæ tres iam propositæ partes, aut*

Rom. 10. 10.

1. Pet. 3. 15.

virtutes legitimi vsus nominis diuini, eo conueniunt quod sint commemoratio veræ sententiæ de deo: rus eo differunt, quod *doctrina, seu veræ doctrinæ propa-* gatio spectat aliorum instructionem. *Celebratio Dei* no-
stram approbationem & subiectionem. *Confessio cog-*
nita veritatis certitudinem nostræ sententiæ.

Num. 23. 9.
1. Re. 19. 10.

4. *Zelus Dei*, qui est ardens amor dei, & dolor propter ipsius contumeliam & contemptum, & conatus depellendi illam contumeliam à nomine dei, & vitandi ab aliis. A singulis requiritur hic zelus ad gloriam dei suo loco & pro officij sui ratione vindicandam.

Pla. 105. 1.
Mat. 7. 3.

1. Ioa. 5. 14.

5. *Inuocatio Dei*, quæ est petitio, quæ petimus à vero deo non alia bona, quàm quæ Deus à se solo peti iussit, profecta ex desiderio beneficentiæ diuinæ, facta in vera conuersione, & fiducia promissionum diuinorum propter Mediatorem. *Conseminis Domino, & inuocate nomen eius. Petite, & dabitur vobis, querite, & inuenietis; pulsate & aperietur vobis. Hæc est fiducia quam apud Deum habemus, ipsum si quid petierimus secundum voluntatem eius, nos audire.*

Col. 3. 17.
The. 5. 10

Pla. 107. 1.

6. *Gratiarum actio*, quæ est agnoscere, & fateri, quæ & quanta beneficia à deo acceperimus, & ad quam obedientiam deo propter illa obligari ad parendum simus: ideoque velle illi ex animo obedientiam præstare quoad possumus. *Quicquid egeritis sermone aut facto, in nomine Domini Iesu facite, gratias agentes Deo & Patri per eum. In omnibus gratias agite. Hæc enim est voluntas Dei per Christum Iesum erga vos. Conseminis Domino quoniam bonus: quoniam in seculum misericordia eius.*

7. *Invocamentum legitimum, quod est speciei invocationis.*

De iuramento quæstiones præcipuæ.

1. *Quid sit Invocamentum*
2. *Per quem suscipiendum.*
3. *De quibus rebus iurandum sit.*
4. *An omnia iuramenta sint seruanda.*
5. *An legitimum iuramentum Christiano sit licitum.*

1. *Quid*

Quid sit Iuramentum.

Iuramentum est invocatio Dei, qua petitur ut Deus qui est
 Iudicium inspector, sis testis iurantis quod non velis fallere
 casu de qua iuras, & punias iurantem si fallas. Hac defi-
 nitione quatuor reliquæ quæstiones etiam compre-
 henduntur. Sancissimum porro iuramentum est à Deo, ut sis
 vinculum veritatis inter homines, ac testimonium quod De-
 us sis autor ac defensor veritatis. Iuramentum sæpe pro
 toto cultu diuino usurpatur, quia per quem quis iurat Deu. 10. 30.
 eum profitetur sese habere pro Deo.

2. Per quem sis iurandum.

Per solum Deum est iurandum. 1. Quia Deus præcepit ut
 per se solum iuretur, sicut & ipse solus est timendus
 & colendus. 2. Deus invocationem sibi vult soli tribui. Er-
 go & per se solum vult iurari, cum iusiurandum sit in-
 vocatio dei. 3. Iuramentum tribuit ei, per quem iuratur, in-
 spectionem cordium, exauditionem, atque infinitam sapi-
 entiam, & scientiam. Solus autem deus est inspector cor-
 dium. Ipsa sciebas quid esset in homine. 4. Per quem iuratur, ei
 tribuitur executio pænæ, atque omnipotentia, qua nimirum
 defundas veritatem, punias mentientem: atqui solus deus
 est omnipotens, atque executor pænæ. Ne timeatis vobis
 obiles qui trucidant corpus, animam autem non possunt
 trucidare, sed timete potius eum qui potest & corpus & ani-
 mam perdere in gehenna. Iurandum igitur est non nisi
 per solum deum, ac proinde iuramenta per sanctos
 idololatriæ sunt, & à Deo prohibita.

Obiect. Atqui Iosephus iuravit per salutem seu vitam
 Pharaonis: Ergo etiam per homines seu creaturas licet iura-
 re. Resp. Aliqui concedunt eum peccasse, scilicet errasse
 Ethnicorum more, qui per reges solebant iurare, ut
 celaret fratres quis esset: sed possumus aliter etiam
 respondere, nempe non fuisse iuramentum propriè,
 sed asseverationem duntaxat evidentiæ causa factâ
 cû collatione alicuius rei certæ: ut sit sententia tali-
 um asseverationum, ea quæ asseuerantur tam esse cer-
 ta, quàm certò homo ille, quem (utpote notum adhuc
 & vivum

2. Sam. 2. 31.
2. Co. 1. 23.

Deu. 10. 30.

Ioan. 2. 23.

Mat. 10. 28.

Gen. 41. 15.
Heb. 6. 16.
Ier. 5. 6.

& viuum) nominat iurans, viuat, aut quàm certò optat iurans illum hominem viuere. sic etiam assueurationis Iosephi sensus erit, viuuit Pharaò, id est, quàm verè Pharaò viuuit, aut saluus est, vel quàm verè ego eum viuere, & saluum esse opto, tam verè hæc dico, Idem sensus est similitum.

1. Sam. 13.

26. & 17. 36.

3. *De quibus rebus iurandum fit.*

Iurandum est. 1. *de rebus veris*, quia qui de falsis iurat, facit Deum mendacij testem. 2. *De certis*, qui. n. iurat de incertis, iurat mala conscientia, & cum dei contemptu, cum audeat deum facere eius rei testem, quam nescit an sit veritas, an verò mendacium: & qui sic iurat, ei perinde est, siue mendacij, siue veritatis testem constituat deum, & simul petit vt Deus vel testimonium det mendacio, vel si non velit haberi testis mendacij, ipse iurantem puniat. 3. *De licitis*: nam qui de rebus illicitis iurat, facit deum & fautorem, & illius quod lege prohibuit approbatorem, atq; ita deum facit sibi contradicentem: quia petit vt deus ipsu puniat, si faciat quod præcipit: deinde, aut propositum habet faciendi contra Dei mandatum: aut si non iurat seridò allegat deum mendacij testem. Quæ non debemus facere deo prohibente, eadem nec iurare quisque debet. 4. *De possibilib.* quoniam de impossibilib. qui iurat, is vel insanit, vel hypocriticè iurat, eoq; iurat de mendacio: nempe se facturum iurat id quod nec vult nec fiet. 5. *De rebus graviorib. necessariis, vtilib. dignis tali assensu confirmatione*, eamq; per iuramentum confirmationem, postulansib. propter gloriam Dei, & proximi salutem. Quia qui leuiter iurat non ostendit reuerentiam deo, & qui facillè iurat facillè peierat. Principalis autem causa iuramenti debet esse gloria Dei primum, deinde salus proximorum tam priuata, quam publica.

Ob. Futura sunt incerta: de futuris ergo non est iurandum.

Resp. De euentu non est iurandum, qui videlicet non est in nostra potestate: sed de voluntate nostra præsentis, ac de quo nunquam non quia potest esse certus,

certus, iurare licitum est.

4. *An omnia iuramenta sint seruanda.*

Iuramenta de rebus licitis, veri, certis, grauiibus & possibili-
libus rectè concepta necessariò sunt seruanda. Si. n. semel
cognoueris & testatus fueris te iustè obligari ad ser-
uanda promissa, Deumq; appellaris testem, vbi deinceps
sciens ac volens fidem fallis, obligationem iustà
violas. *Iuramenta autem de rebus illicitis facta sine per er-* Psal. 5. 6
rorem, sine per ignorantiam, sine per infirmitatem, sine con-
tra conscientiam, peccatum est seruare, ac proinde iuramē-
ta istiusmodi retractanda sunt, ne videlicet peccata
peccatis addantur. Nam qui seruat iuramentum de rebus
illicitis, peccatum peccato cumulas, cum quòd iurauit, atq;
ita voluntatem habet peccandi, cum quòd iurata efficere co-
natur, atque ita iuramento voluntatem illam pecca-
ti confirmat: quæ enim Deus prohibet, ea nec
iurata vult seruari, & quæ promittere vetat aut iu-
rare, ea tantò magis facere prohibet, quanto facere
quàm promittere grauius est. Seruantes igitur id
quod malè iurarunt, peccatum peccato cumulant, vt
Herodes interficiens Baptistam prætextu iurisiu-
randi: item seruantes vota monastica, quibus iu-
rarunt idololatriam & impium cœlibatũ. Nec valet
argumentum, *iurandum necesse est seruare: Hæc autem*
est iuratio: Ergo debens seruare. Maior. n. vera est de
iuramento licito. De re autem à deo prohibita factũ
iuramentum non est seruandum, quia non est iura-
mentum legitimũ, quod pœnitentiam agendo, & à
malo proposito desistendo, nò autem in eo persisten-
do, & illud exequendo, corrigitur, iuxta dictum. Ep. 4.
Qui fur abasur, non amplius furetur, &c. & iuxta exem-
plum & doctrinam Dauidis. 1. Sa. 25. qui Nabalem iu-
rat se perditurũ vnũ cum familia, dicens: *Sic facias deus*
inimicus Dauidis, & sic addas, si reliquero ex omnib. que habet,
officiu, mingentem ad parietem: Audita verò Abigae-
le, gratias agit deo, quòd impedita sit per eam execu-
tio iuramenti, & nouo iuramento confirmat, hos esse
beneficium

beneficium diuinum, inquiens : *Benedictus Iehoua Deus Israelis qui misit te hodie in occusum meum, & benedictum elo- quium tuum, & benedicta tu, quæ prohibuisti me hodie ne veni- rem in sanguines, & seruares manus meas me. Et cetera à vni- uersis Iehoua Deus Israelis, qui prohibuit me ne malum facerem tibi.*

Obiect. 1. Qui iurat se aliquid facturum quod potest, nec facit, in constituit Deum testem mendacij. Res. Qui iurat, sci- licet licitum quidpiam quod potest, nec id facit, con- stituit Deum testem mendacij: mali enim retractatio bona est.

Obiect. 2. Seruatum est Gibeonitis iuramentum de pace, contra mandatum Domini. Licet igitur iuramentum de rebus illicitis factum seruare. Resp. 1. Non excludeban- tur à pace pacem petentes, & religionem suscipien- tes. 2. Non ideo seruatur Gibeonitis iuramentum, quòd ad illud obstringantur, sed. 1. Propter uitiationem scandali, quo deformari poterat nomen Dei non serua- to iuramento. 2. Quia etiam sine iuramento licebat seruare pacem petentibus & religionem admissentibus.

Ex his, quæ de seruando legitimo iuramento, dicta sunt, respondetur ad questionem, *An extorta sint seruanda, ser- uanda sunt extorta, si nò continens aliquid quod sit illicitum aut si habens conditiones suprà positas, etiam si sint nobis in- utilia ac detrimentosa. Ad impia uerò iuranda nemo debet adigi: nec extorqueri quidem debent ullis tormentis impia iura- menta, sed potius est moriendum. Si quæ tamen impia iura- menta facta sint ex metu, vel infirmitate contra conscientiam, illa non obligant, & sunt retractanda, quia quod impium est a. tu, est & impium iuratum: neque peccatum peccatum est commu- landum. Extorta autem iuramenta, sed non impia, de rebus ni- mirum licitis & possibilibus, etiam si damnosæ, ac difficilibus, sunt seruanda. Si uerò posita impossibilitas accedat, non obli- gant de rebus licitis extorta iuramenta: quòd si nò accedat im- possibilis, omnino sunt seruanda, quia minus malum teneri lege diuina eligere. Si iustum est facere quod coactus pro- misisti, iustum est etiã iuramento te id facturum promit- tere. Nam quod facere licet, hoc licet etiã promittere iuramento*

iuramento præstandum. vt, in latronem incidens, si latro postulet summam pecuniæ pro vitæ redemptione, certè non tantùm licet ei, sed etiam debet, si possit, præstare quod latro postulat. Quod si hoc iuste præstatur latroni, etiam iuste hoc eidem iuramento promittitur. Similiter, & licet eidem latroni silentium iureiurando promittere, ac tale iuramentum de promisso latroni silentio factum, & licet, & debet seruari.

Obiect. Quod est damnosum Republicæ, non est promittendum, aut si promissum fuit, non seruandum: tale silentium latroni promissum est damnosum Republicæ: non igitur promittendum, aut si promissum fuit, non seruandum. Resp. 1. Ad maiorem, Quod damnosum est Republicæ, non est promittendum, scilicet si possemus id facere sine periculo vitæ nostræ. Deinde si eo ipso temporis articulo, quo quis in tali vitæ discrimine constitutus est, non propriæ illi salutis potius sit consulendum, quàm tale indicium faciendum. 2. Nego Minorem, quia Reip. potius est vtile, silentium latroni promittere, promissumque seruare: ipse enim, qui silentium latroni iuramento promissit, hac ratione seruatur. Imò verò quod si latroni mortem minitanti non promitteret iuramento silentium, nec sibi consuleretur, nec Reip. Silentium igitur iureiurando latroni promittere, eum minus malum sit, est eligendum.

9. *An legitimè iuramentum Christiano sit licitum.*

Iuramentum Christiano licitum esse, præterquàm quod Inecessario colligitur ex iis, quæ iam de iuramento dicta sunt, etiam variis rationibus confirmatur. 1. *A fine iuramenti.* Est enim iuramentum confirmatio fidei, & Veritatis, decisio litium, Vinculum politici ordinis, laudemque & veritatis vindicationem Deo tribuis. Iuramentum ergo Christianis est licitum & necessarium, quia confirmatio fidei ac veritatis, ac decisio litium omnibus est utilis, licita, necessaria, Deoque gloriosa. 2. *A de-*
finitione

Exo. 22. 11.
Heb. 6. 16.

finitione iuramenti, quia iuramentum est testificatio veritatis, est & invocatio Dei, qua petimus à Deo, qua ipsius nature, ac voluntati in verbo patet facte convenimus, scilicet attestamus des veritati. Hæc autem invocatio dei est licita: licitum igitur est iuramentum. Invocatio est cultus dei. Ergo & iuramentum censeatur cultus dei necesse est. 3. A mandato divino, Dominum deum tuum imp-

Deu. 6. 13.

Deu. 10. 20.

Isai. 6. 19.

Ier. 12. 16.

Isa. 45. 23. &

48. 1.

Psa. 63. 10.

Ier. 4. 2.

Gen. 21. 23.

&c.

Roma. 9. 1.

2. Co. 1. 23.

Rom. 9. 1.

Phil. 1. 8.

1. The. 2. 10.

bis, & illi soli servies: ac per nomen illius iurabis. Qui iuravit in terra, iurabis in Deo, Amen. Es eris, si erudisti didiceris vias populi mei, ut iurens in nomina meo, vinis Domini. Huc referuntur in primis ij Scripturæ loci, quibus iuramentum pro vero Dei cultu sumitur. 4. Ab exemplis sanctorum quorum iuramenta in Scripturis approbantur. Neque tantum piorum Patrum, & Prophetarum, probant iusiurandum legitimum piis esse licitum: sed & idem confirmant Apostoli suo exemplo, præcipue verò Paulus, qui pluribus locis iuramento interposito verissima esse quæ profero euincit. Ut quando dicit præter alia multa, Testis enim mihi est Deus, cui servio Spiritu meo in Evangelio filij ipsius, quod &c. Ego vobis Testem Deum inuoco in animam meam, ut idcirco non dum venisse. Veritatem dico per Christum, non mentior, attestante mihi simul conscientia mea per S. S. Inuoco deum testem in animam meam: id est, inuoco Deum in caput meum, siue vitæ meæ periculo, tanquam vindicem vindicantem iniuriam si mentiar. Testis enim mihi est Deus, quàm propensè amem vos. Vos testes estis & Deus, quomodo sancti, & iusti, & inculpate vobiscum, qui creditis, vixistis.

Hæc & similia exempla satis demonstrant iurari legitimè de rebus licitis omnino Christianis esse concessum. Proinde omnia dicta quæ videntur prohibere iuramenta prohibens temeraria, vel non habentia illas legitimas iuramenti causas & conditiones, id quod patet ex collatione locorum veteris ac Novi Testamenti atque ex scopo Christi, qui voluit vindicare Legem à corruptelis Pharisæorum. Vnde apud Matthæum, cap. 5. temeraria, & non necessaria iuramenta prohibentur: atque hoc

ita

ita esse constat, tum ex aliorum locorum collatione, tum ex scopo Christi, qui veram (vbi dictum est) sententiam Legis à Phariseorum corruptelis vindicant, omnia iuramenta, superflua, ac non necessaria, easque non tantum directa, in quibus ipsum Dei nomen exprimitur, sed etiam indirecta, seu obliqua, in quibus Dei nomen dissimulatum creaturis nominatis intelligitur, tertio præcepto damnari docet. Atque ita taxat hipocrisin Phariseorum, qui directas aut obliquas iurandi formulas excusabant, quasi non viderentur temerè iurando nomen Dei prophanare, si iurantes deum non nominarent: & quasi non essent periuri, si in iuramento nomen Dei non exprimentes postea fidem indirecta illa iurandi formula datam fallerent: At Christus ostendit etiam tunc iurari per nomen Dei, cum Cælum, & terram nominatur, quia nulla est pars mundi cui non insculperit Deus gloriæ suæ notam. Et cum per cælum & terram iuratur, ipse opificis intuitu, non in creaturis subsistit iurifurandi religio, sed Deus ipse solus aduocatur in testem, productis in medium gloriæ eius Symbolis. Neque Deus hæret in verbis, verum potius in sententia, quam in Symbolis, honor aut contumelia diuini nominis consistit: quemadmodum & Christus hoc ipsum discretis verbis docet Matt. 23. quæ cum hoc loco nunc explicato conferenda sunt. *Ob. Atqui Christus dicit, Ne iuretis omnino.* Resp. Omnino refertur ad varias iurandi formulas, non ad ipsum verbum iurandi: quasi diceret, falso, vel temerè non iuretis omnino. nempe nec directè, nec indirectè. *Qui enim per templum, per cælum, per terram iurat,* is tam vera esse dicit, quæ asseuerat quàm verè templum est domus dei, cælum sedes dei, Terra scabellum pedum, &c. Hoc autem perinde est, ac si per vitam Dei iuret. Prouocat enim deum ad honorem suum tuendum, puniendo iurantem, si fallat. *Obiicit, Iuramentum persinas ad Insuadendum publicum, non ad priuatum.* Resp. Negatur ista restrictio, quia quæ de iuramento

Iuramento tradit Scriptura, neque restringuntur ad publicum duntaxat iuramentum: imò magnam partem illa euincunt, *legitimum iuramentum non minus licitum esse Christianis priuatim, quam publice, quemadmodum id ipsa sacræ Scripturæ testimonia satis demonstrant.* 2. *Exempla sancti Forum* priuato iuramento veritatem confirmantium, atque aliis dantium priuatim fidem, similiter declarant manifestè priuatum quoque iuramentum legitimè conceptum piis & Christianis esse licitum. 3. Idem probatur & à *sine iuramenti*: huius enim finis, confirmatio scilicet fidei & veritatis, ac decisio litium ad omnes Christianos etiam priuatim spectat, ac proinde ipsum quoque iuramentum, quo fidem & veritatem confirmamus.

His obedientiæ partibus opposita sunt peccata, quibus vel recta usurpatio nominis diuini omittitur, vel mala usurpatio committitur.

Propagationi doctrinæ de deo, opponitur omisso sine neglectus occasionum & facultatis erudiendi alios, & ad veritatis agnitionem perducendi, præsertim liberos aut alios, qui fidei & curæ nostræ sunt commissi. Huc pertinet parabola de seruis negotiantibus. Mat. 25.

Item, *radium seu fuga colloquiorum de Deo & rebus diuinis. Psa. 119. Statuum tuis delectabor, non obliuiscar verborum tuorum.* Ibidem: *Longè est ab impiis salus, quia statuta tua non inquirunt.*

Item, *corruptelæ religionis & doctrinæ celestis, quib. falsum aliquid de Deo, & ipsius voluntate, aut operibus asseueratur, aut spargitur. Ierem. 14. Falsum vates vari-cinantur ei in nomine meo, &c. Gladio & fame consumentur vates illi. &c.*

Prædicationi & celebrationi Dei repugnans 1. *Contemptus Dei, & omissio celebrationis eius.* 2. *Contumelia Dei* siue blasphemia, quæ est de Deo pugnantia cum ipsius natura, proprietatibus & voluntate dicere, siue ex ignorantia, siue ex odio veritatis, & ipsius Dei: ac puniri illum à Deo, qui peccatum illud ex odio veritatis,

aut

Isa. 65. 16.

Iere. 4. 2.

Heb. 6. 15.

Gen. 31. 53.

Ruth. 3. 13.

Leu. 24. 16.

aut etiam Dei, committit, ita vt non agat postea pœnitentiam.

Distinguit autem Scriptura blasphemiam in Deum, id est, quicquid contumeliosè in Deum dicitur, siue ex ignorantia, siue contra conscientiam, vt i. Timoth. i. *Qui prius eram blasphemus, & persecutor, & iniurius, sed mei miseratus est. Nam ignorans id faciebam, fidei expertus, &c.* à blasphemia in S. S. quæ est contra conscientiam oppugnare agnitam veritatem diuinam, de qua testimonio spiritus sancti mentes conuictæ sunt: quod peccatum qui committunt, à Deo cæcitare puniuntur, vt pœnitentiam non agant, neq; remissionem consequantur. Math. duodecimo. *Quoduis peccatum & blasphemia remittetur hominibus: blasphemia verò in Spiritum, non remittetur hominibus, &c.*

Confessione veritatis aduersantur 1. *Negatio veritatis* propter merum odij, vel crucis, vel ignominie. Hæc duplex est: prior est vniuersalis, & propria improborum ac blasphemorum, defectio scilicet à veritate, desinatio consilio eam abiciens. Hæc si fiat contra veritatem certò agnitam, est peccatum in S. S. Altera est particularis, negatio scilicet infirmorum, quæ fit aut ex errore non voluntario, nec affectato, aut ex metu crucis, manente in corde inclinatione, & dolore illam infirmitatem, & negationem auersante, & aliquo proposito ex ea eluctandi, atque obtemperandi Deo, applicando sibi promissionem gratiæ. 2. *Disimulatio veritatis*, ubi gloria Dei & salus proximi confessionem veritatis postulat: tum autem postulat illam cum falsa opinio de Deo, de q. ipsius voluntate, aut verbo, vel de Ecclesia in animis nostro silentio confirmari videntur, seu cum ea manens occulta, quæ ad vindicandam Dei gloriam ab obreftationibus impiorum ad convincendos pertinaces, atq; ad erudiendos dociles, Deus vult esse nota, seu denique, quando silentium nos de approbatione malorum suspectos faciat. Petrus iubet nos esse semper paratos aut instructos ad respondendum de summa & fundamentis Evangelicæ doctrinæ ita tamè vt apud quosuis omnia non

Mat. 12. 24.
1. Io. 5. 16.
Heb. 6. 6.

1. Pet. 3. 15.

necesse sit exponere, sed apud eos omnes qui possulant rationem fidei nostræ, scilicet eius vel discendæ, vel cognoscendæ causa. Quos verò videmus veram doctrinam ipsis expositam, & confirmatâ deridere, illi fidei nostræ rationem insuper petentibus nequaquam respondere nos oportet, iuxta illud Christi, *Ne datis sanctum canibus, nec prœiicite margaritas percos*: id quod & ipse Christus comprobât exemplo suo. *Obiect.* Nos non videmus quinam sint porci & canes: omnibus igitur promiscue reddenda est fidei nostræ ratio. *Resp.* 1. Christus non omnes impios vocat porcos, aut canes, sed eos demum qui probatam doctrinam, eamque auditam & ipsis expositam contemnunt ac derident. 2. Christus non iubet nos iudicare de canibus, aut porcis, & arcanis cordium, sed ex dictis & factis eorum.

Si rursus inpletur, *In rebus diffusilibus indicatum, nisi certis & exactis regulis indicandi & agendi traditur*, dubia relinquuntur conscientis. At si etiam de externa specie porcorum & canum agatur, difficile est pronuntiare, qui sensu pro porco & canibus habendi. Ergo in dubio relinquuntur conscientis, apud quos & quando sit edenda confessio. Minor negatur. Non enim, nisi manifestam contumaciam dictis & factis ostendentes, Christus vult pro porcis & canibus haberi, de quibus ex verbo Dei non difficile est iudicare. Item, promittitur perentibus Spiritus sanctus, quo iudicia & actiones ipsorum gubernentur, ut non errent. Ac denique cum legis diuinæ perfectionem in hac vita neq; in aliis neq; in hac parte assequamur, qui petitionem diuinæ gubernationis cum serio gloriæ Dei studio, & proximi dilectione coniungunt, certi esse possunt & debent, aut sic regi suæ consilia à Spiritu sancto ut non errent, aut si errent condonari sibi errorem. At que hæc certitudo ad retinendam bonam conscientiam sufficit. Si postremo obliuiscatur, *Tyranni & malos magistratus persequentes Ecclesiam esse porcos & canes*, Ergo secundum Christi præceptum, interrogantibus illis non esse respondendum de religione; Respondetur, *Esse fallaci-*

am

Mat. 7. 6.

Mat. 26. 63.

Luc. 23. 9.

am accidentis. Interrogantibus enim magistratibus, vel aliis ipsorum iussu ac nomine, cum propter ipsorum officium, cui obedientia debetur, tum propter Dei gloriam necesse est responderi de nostra confessione, iuxta dictum Christi, *Mat. 8. Quicumque perducitis me ad meorum sermonum in natione ista adultera & peccatrice, filium etiam hominis padebis eius, quando veneris in gloria Patris sui cum sanctis angelis.* & *Mat. 10. & Luc. 12. Cum adduxerint vos ad synagogas, & magistratus ac potestates, ne solliciti estote, quomodo, aut quid pro defensione allaturi, aut quid dicturi sitis. Spiritus enim S. docebit vos eo ipso momento, quod oporteat dicere, &c.* 4. Abusus libertatis Christianae, seu scandalum datum in rebus adiphoris, quod est vsu adiphororum, errores in animis aduersariorum aut infirmorum confirmare, aut eos à vera religione ab alienare, aut exemplo ad imitationem cum mala conscientia conjuncta pronocere. *Rom. 14. Ne vestrum bonum blasphemator. Videte ne potestas vestra offendendo sit illis, qui infirmi sunt.*

5. Omnia scandala in moribus, cum scilicet impij & blasphemj, quiq; vitam agunt flagitiosam, de Deo sine fide garrunt. *dei nomen propter vos blasphematur inter gentes.* Peccatori autem dixit deus, quare in enarras iustitias meas & assumis testamentum meum per os tuum? tu vero odisti disciplinam, & proiecisti sermones meos retrorsum.

Zelo pro Dei gloria opponitur 1. In defectu, Ignavia seu leuitas in asserenda Dei gloria, quæ est, vel non affici dolore propter consummationem Dei, atque ita gloriam dei non curare: vel non habere, & ostendere dictis & factis studium prohibendi consummationem Dei pro officij sui ratione, vel gloriæ diuinæ zelum simulare. In hoc vitium incurrunt qui non prohibent iuramenta temeraria & blasphemias, quia non ducuntur zelo propter gloriam Dei, quo improbent & prohibeant (secundum gradus tamen officiorum) id quod Deus improbat, & prohibet. 2. In excessu, Zelus errans, aut zelus erroris, qui est irasci dictis ac factis, quibus gloria Dei lædi falsò existimatur,

Isai. 52. 5.
Rom. 1. 24.
Psa. 50. 17.

Rom. 10.3.

Hoc autem fit, cum aut id quod gloria Dei non est, nec de-
fendi debet; existimamus esse gloriam Dei, ac defendere co-
namur: aut, id quod non est glorie divine lesio, nec debet ulla
modo depelli, arbitramur esse lesionem glorie Dei, & depellere
studemus: deinde, cum vel gloria Dei alio modo defenditur,
quam debebas illa defendi, vel glorie divine lesio propulsatur
alio modo, quam quo debebas propulsari.

Gratiarum actioni contraria sunt 1. *Omissio gratiarum*
actionis, aut ingratitudo, quæ vel nunquam vel rard co-
gitat & celebrat beneficia Dei, vel si cogitat, id facit
trigide. 2. *Gratitudo hypocrisis*, qua dissimulamus mag-
nitudinem beneficiorum Dei, nec ea estimamus tan-
ta, quanta sunt vera. 3. *Beneficiorum Dei negatio*, vel ex-
sensuatio, vel seipsum, & alios eorum autores fingere.
Quid habes, quod non accepisti? quod si istam accepisti, quid
gloriaris, ut qui non accepisti? 4. *Neglectus donorum Dei*,
quando scilicet illa non ad gloriam Dei, sed ad abu-
sus & ignominiam dei conferuntur.

1. Cor. 4.7.
Eze. 16.15.
Osc. 2.3.

Iuramento legitimo opponuntur. 1. *Iuramenti legitimi*
recusatio, quando quis detrectat facere iuramentum,
quod gloria dei & salus proximi postulant. 2. *Quando*
sciens & volens, aliquis per iuramentum fallit, siue in testi-
monio dicendo, siue in promissione de sua voluntate. 3. *Iu-*
ramentum *Idololatriæ*, quod per aliud fit præterquam
per verum deum. 4. *Iuramentum de re illicita*, ut Herodis.
5. *Iuramentum temerarium*. Et hæc breviter complectar.
Aduersatur legitimo iuramento iuramentum quod-
libet illegitimum, ac deinde iuramenti legitimi de-
trectatio.

Inuocationi Dei repugnans. 1. *Neglectus siue omissio inno-*
cationis, quæ tanquam totius impietatis fons repre-
henditur. Ea est nec petere à deo, nec expetere bene-
ficia nobis necessaria. 2. *Inuocatio omnis illegitima*, in
qua nimirum desideratur aliqua conditio earum rerum
quæ ad legitimam ac veram Dei inuocationem requi-
runt. Huius inuocationis illegitima species præcipue sunt
Battologia & *Petitio earum rerum à Deo, quæ diuine*
voluntati

Mat. 6.7.

DE HOMINIS GRATITVD. 757

voluntati & legi repugnans. 3. Precei concepit sine vero cordis affectu, sine desiderio diuinæ beneficentiæ, tantum verbis, aut gestu corporis, vel sine subiectione voluntatis nostræ voluntati diuinæ, sine vera penitentia, sine fide exauditionis, sine cogitatione diuinarum promissionum, sine fiducia solius Mediatoris, & sine agnitione indignitatis nostræ. 4. Inuocatio Idololatrica. Sicut enim in primo præcepto vetat Deus sibi honorem debitum, animo seu cogitatione ad alios transferre: vt in secundo præcepto vetat alium, præter eum quem ipse instituit cultum sui nominis exerceri: sic in hoc præcepto tertio vtriusque rei, (nempe tum aliterius præter verum Deum, tum alieni cultus vero Dei cultu neglecto) professionem vetat, ac proinde talem adorationem damnat. Idololatrica inuocatio est Ethnicorum, item inuocantium Angelos, aut mortuos sanctos, quia tribuunt illis honorem soli Deo debitum.

1ac. 4. 7.
Mat. 6. 15.
1ac. 1. 6.
Mat. 7. 7.
1oa. 16. 23.

Obiætiões Papiſtarum sanctos demortuos inuocantium.

1. **D**Eo debetur cultus latruiat, que nimirum latruiat Deo tribuit vniuersalem potentiam: sanctis autem debetur cultus diuinitatis: que nimirum diuinitas est veneratio, qua sanctos propter ipsorum sanctitatem veneramus. Res. Venerationem sanctis non detrahimus, quæ est agnitio & celebratio fidei ipsorum: sed inuocantes exaudire non nisi solus Deus potest, ac proinde soli Deo tribui debet hic honor, quod inuocantes exaudiat.

2. *Quos Deus honorat, eosdem debemus & nos honorare. Sanctos Deus honorat. Ergo &c. Res.* Concedimus hoc de honore quem sanctis Deus tribuit: in eo siquidem non comprehenditur inuocatio, quæ videlicet est honor tribuendus vni Deo apud Isaiam dicenti, *se gloriam suam alteri non daturum.*

Isai. 43. 8.

3. *Exaudis Deus virtutes proprias: sancti gratia dumtaxat exaudiunt. Res.* Deus non communicat istas proprietates aliis, per quas ipse à creaturis vult discerni.

1. Re. 18. 34.
2. Par. 6. 30.
Act. 1. 24. & 15. 8.

4. *Gratia Dei ediderunt sancti miracula, quibus etiam*

758 DOCTR. CHRIST. 3. PARS.

*Deus dispensatur à creaturis. Ergo Deus aliquas prerogati-
uas communicauit sanctis, & per consequens etiam nostrum
affectum.* Resp. Non valet consequentia à genere par-
ticulariter posito ad certam speciem. 1. Neque valet
ratio quia miraculorum dono præditi sunt sancti, pol-
lent & affectum notitia. Non enim transfunditur in
sanctos vis edendi miracula: neq; propria virtute, sed
vt ministri, miracula faciunt sancti. Proinde dicuntur
ea facere metonymicè, quum eos Deus tanquam præ-
sentis, potentis, & voluntatis sue signum ad mira-
culi effectum adhibet.

1. Re. 1. 4.
2. Re. 16. 12.
Act. 5. 3.

5. *Abias sciuit cogitationes uxoris Ieroboami, Eliseus ro-
gis Syriæ cogitationes, & Petrus cogitationes Anania &
Sapphiræ.* Resp. 1. Exempla pauca non constituunt re-
gulam. 2. Sciebant illi hæc ex dono Prophetiæ, non
tamen semper, nec ex aliqua sibi indita facultate, sed
ex reuelatione diuina, & quidem eo tantum tem-
pore, quo id postulabat utilitas Ecclesiæ. Hoc ergo cum
non sit opus in vita æterna, non sequitur sanctos ibi
dono Prophetiæ præditos esse.

Luc. 15. 10.

6. *Christus dicit, Angelos Dei gaudere super uno pecca-
tore resipiscenæ. Igitur Angeli intuentur corda hominum. I-
dem ac Angelis probatur ex Dan. cap. 9. & 10.* Resp. Malè
colligitur ex effectu causa, quum potest ille effectus
ex aliis causis existere. Non necesse est Angelos per
cordium inspectionem scire quæ vel ex effectibus, vel
è signis, vel ex diuino testimonio & paterfatione pos-
sunt cognoscere. Non enim Angelis tantum, sed om-
nibus etiam piis in terra competit, gaudere de pec-
catoris vnius conuersione, nec tamen inspicunt cor-
da hominum.

Luc. 16. 23.
& 25.

7. *Anima diuinitis ex inferno vidit Abrahamum, quem &
Abrahamus exaudiuit.* Resp. 1. Est Allegoria, & parabo-
la, qua vult Christus exprimere cogitationes, cruci-
atus, affectus & status impiorum in pœnis. 2. Et si ita
hæc gesta essent, tamen nihil probant cum ex sermo-
ne eas preces accepisse dicatur Abraham.

8. *Christus*

8. *Christus secundum humanam naturam cognoscis omnia. Ergo & sancti.* Resp. Est dissimilitudo. Mens humana Christi omnia scit per vnionem personalem. i. reuelante natura diuina, & propter officium Mediatoris.

9. *In diuina Essentia omnium verum imagines elucens.*

Angeli, & sancti homines inueniunt diuinam Essentiam:

intra illud, Angeli eorum in caelis, per omne tempus videns

faciem Patris, mei qui est in Caelis. Resp. 1. Incerta est ma-

ior, neque ex Scriptura probatur. 2. Nec est firma mi-

nor: nam Deum nemo vidit unquam. Et quamuis illustri

cognitione fruantur, tamen fingendum non est eos

omnia naturaliter peripicere, quaecunque in Deo

sunt: sic enim eorum sapientia infinita esset. Constat

autem Deum pro sua voluntate pate facere unicuique;

quantum vult.

10. *Tanta est amicitia sanctorum cum Christo, ut negare illis*

non possis patefactionem eorum qua petimus. Resp. Non est

causa sufficiens: consistit enim hæc amicitia, etiamsi

non omnia illis pro libito patefaciat.

11. *Christus est Redemptionis Mediator: sancti sunt Me-*

diatores: intercessionis. Resp. Distincto hæc negatur, quia

Scriptura docet Mediatorem non tantum semel mo-

riendo nos redemisse, sed etiam semper apparere pro

nobis, & intercedere in conspectu Patris.

12. *Christus est solus Mediator virtute meriti, & inter-*

cessionis proprie: sancti verò virtute Christi sunt Mediato-

res: aut intercessores, id est, intercessio valet propter meritum

& intercessionem Christi. Ergo non transfertur ad ipsos quod

Christi proprium est. Responso. Christo æque sunt iniuriæ

qui hoc obiciunt: non enim in antecedente est suffi-

ciens enumeratio earum rationum quib. Christi ho-

nor. ad alios transfertur. Quandoquidem non solum

qui propria virtute ac dignitate, sed etiam qui Chri-

sti virtute nobis merentur apud Deum bona propter

solum Christi meritum promissa, in Christi locum sub

stituuntur. Deinde si placeant, & audiuntur à Deo pre-

ces sanctorum virtute meriti, & intercessionis Christi,

non

Matt. 18. 10.

Hebr. 5. 9. 7.

27.

102. 17. 9. &

Roma 8. 34.

Heb. 7. 25. 9

24.

1. 102. 2.

non possunt nobis impetrare propter suam ipsorum sanctitatem, & meritum, sicuti tradunt Papistæ.

13. *Orant sancti pro nobis in vita celesti. Si vero pro nobis orant, etiam sunt inuocandi.* Resp. Nego consequens, quia precatio alicuius pro altero, non est sufficiens causa propter quam inuocandus sit alius qui pro nobis oret. Quinetiam licet sancti optent Ecclesiæ militantis salutem, non tamen concedi potest eos mala singulorum intelligere.

Ier. 15. 5.

14. *Si stent Moyses & Samuel coram me, non est anima mea ad populum istum. Ergo orant sancti pro nobis.* Resp. Est pro popo pœcia introducens mortuos precantes tanquam adhuc viuentes: vt sit sententia, si illi adhuc viuerent, & orarent pro populo, non impetrarent gratiam. Similis locus est apud Ezechielē similiter explicandus.

Eze. 14. 14.

2. Re. 19. 34.

15. *Dominus ait per Isaiam, Protegam hanc urbem & saluabo eam propter me & propter seruum meum Dauidem. Ergo & merito & intercessione sanctorum exaudimur.* Resp. Non respectu meriti Dauidis, sed respectu promissionis de Messia promittitur vrbis protectio & liberatio. Insi. *Liberatio vrbis ab obsidione Assyriorum non promittitur propter Messie promissionem, quia promissio illa potius impleri sine illo beneficio.* Resp. Errant quicumque putant Christi beneficium tantum ad eas res pertinere aut promissiones, sine quibus præstitis non potuissent seruari promissio Dauid facta. Omnia enim beneficia Dei prestantur Ecclesiæ propter Christum.

2. Cor. 1. 20.

Gen. 48. 16.

Isai. 4. 1.

16. *Iacob de filiis Ioseph dicit, inuocetur nomen meum super eos, nomina quoque patrum meorum Abraham & Isaac: Ergo sanctos licet inuocare.* Resp. Est Hebraica phrasidis, quæ significat adoptionem filiorum, vt sit sensus, vocentur nomine meo, vel denominentur à me, id est, dicantur mei Filij. Similis phrasidis est apud Isaiam; *Tantummodo* (septem mulieres vni viro inquirunt) *inuocetur nomen meum super nos* (id est, abs te denomine-mur) *aufer opprobrium nostrum.*

Mat 25. 40.

17. *Quatenus id fecisti (ait Christus) vni ex fratribus*

meis

meis minimis, mihi fecistis. Ergo quem sanctis honorem tribuimus inuocationis, idem ipsi quoque Christo summi tribuuntur. Resp. Christus loquitur de officiis dilectionis.

18. Si Angeli necessitates nostras intelligentes pro nobis orant, eoque sunt inuocandi, lices etiam nobis inuocare Sanctos. Angelos autem pro nobis orare confirmatur Zacharie verbis: Et respondet Angelus Domini, & dixit, Domine exercituum, usque quid tu non misereberis Ierusalem, & urbem Iuda? Resp. 1. Antecedens non integrè conceditur quòd omnes angeli omnium necessitates intelligant. Calamitates autem Iudeorum non tantum Angelis, sed etiam hominibus erant in conspectu. 2. Negatur consequens. Angelis enim mandatur cura Ecclesie in hac vita. Itaq; in terris versantes vident nostras misérias, quas non vident Sancti, quibus hoc officium non est commissum. 3. Ab Angelorum precibus ad eorum inuocationem non valet consequentia.

zach. i. 11.

19. Iob. 5. *Voca, queso, an sis qui respondeas tibi & ad quem sanctorum respicies. Volunt ipsi quod Eliphas hortetur Iobum ad implorandam opem alicuius sancti.* Sed ostendunt præcedentia, hæc verba pertinere ad collationem hominum cum angelis, quos ad eò antecellere hominibus dicit puritate, vt ne quidem respondeant vel appareant ab hominibus vocati. Aduersatur igitur magis quàm patrocinator hic locus Angelorum inuocationi.

Iob. 33. *Si fueris pro eo angelus loquens vnus de millibus vt annuncies hominis equitatem: Miserebitur eius, & dicet, Libera eum, &c.* Hic versio vetus impropria est. Sic enim habent verba; *Si fueris apud eum angelus interpretans vnum de mille, vt annuncies homini rectitudinem illius, Miserebitur eius, & dicet, Libera eum, ne descendas in infernum: inueni propitiationem.* Et si igitur hic sensus esset, quòd angeli orent pro hominib. afflictis; tamen hoc nihil faceret ad eorum inuocationem. Sed manifestum est, hunc esse sensum; Si homo eger vel afflictus in sua calamitate erudiat de voluntate, iusticia & bonitate

bonitate Dei, siue ab angelo, siue à Propheta, siue à doctore (nam & hi nominantur angeli) & resipiscat atque assentiatur doctrinæ & consolationi, eum à deo liberatū iri ministerio eorum, per quos eum instituit.

QUARTVM PRÆCEPTVM.

Recordare diē Sabbati, ut eum sanctifices. Sex dieb. operaberis, & facias omne opus tuum. Septimus uero est Sabbatū domini Dei tui. Non facias in eo ullum opus, neq. tu, neque filius tuus, neq. filia tua, neque seruus tuus, neque ancilla tua, neque bos, neq. asinus tuus, neq. inquilinus qui habitat intra portas tuas. Nam sex diebus perfecit Deus cælum & terram, & mare, & quicquid in illis continetur, & septimo quieuit. Itaque benedixit Diei Sabbati, & eum sanctum sibi segregauit.

Huius præcepti quarti due sunt partes. Præceptum, & ratio præcepti. Præcepti rursus duæ sunt partes: prior est moralis, ut sanctificetur Sabbatum, id est, ut aliquod tempus certum tribuatur ministerio Eccl. seu publico Dei cultui. Altera pars est ceremonialis & Temporaria, scilicet ut tempus illud sit dies septimus, & ut eo seruentur ceremoniæ Leuiticæ. Hanc partem temporariam, illam perpetuam esse, intelligitur ex fine præcepti, & causis utriusq. partis, de quibus postea commodius dicitur. Iam ipsa uerba tum præcepti, tum rationis præcepto subiunctæ, paucis explicabimus: quibus cognitis, tantò facilius intelligentur quæ de Sabbato deinde dicenda sunt.

Recordare diem Sabbati, id est, magna cura, & religione Sabbatum Sanctifices. Non sine causa Deus observationē Sabbati tam seuerè præcepit. 1. Quia uolatio Sabbati est totius cultus diuini uolatio. Nam & neglectus ministerij, doctrinam, atque cultum Dei facile corrumpit. 2. Quia ex actione Sabbati ceremonialis uol

typici,

Exo. 31. 13.
Eze. 20. 10.
32. 16.

typici, *Spiritalis Sabbati magnitudinem & necessitatem Deus voluit significare. 3. Quia Sabbatum externum Deus vult subseruire Sabbato Spirituali in nobis inchoando & perficiendo. 4. Quia sanctificari Sabbatum iubet, id est, vitari in eo peccata, & opera sancta in eo fieri, non id otio ignauo conteri. Aliter autem Deus, aliter homines sanctificare sabbatum dicuntur. Deus dicitur sabbatum sanctificare, quia illud diuino cultui destinat: sanctificare illud homines dicuntur, quando illud in usum à Deo destinatum referunt.*

Neque Filius tuus, neque &c. Liberos etiam & familiam vult à laboribus cessare duplici de causa. 1. Principaliter, ut hi quoque à parentibus & heris in cultu Dei educantur & ad Ecclesie ministerium admittantur, Nam & hos Deus Ecclesie suae vult esse membra. 2. Quia dilectionem & beneficentiam erga proximum, proferrius Sabbato, exerceri & conspici vult in Ecclesia.

Neque inquilinus, qui, &c. Ad uenas etiam iubet labores intermittere, conuersos quidem ad religionem veram, tanquam domesticos Ecclesie, infideles autem non propter ipsos, sed propter Israelitas, idque, 1. Ne suo exemplo scandalum praeberent Ecclesiae. 2. Ne ipsorum libertas Iudeis esset occasio faciendi Sabbato labores istos, quos per se facere ipsi non licebat, atque ita fas divina Legi fieret. Hinc respondetur ad tres quæstiones. 1. An etiam alie gentes ad ceremonias Mosaicæ obligatæ fuerint, si qua versabantur apud Iudæos. 2. An alieni ab Ecclesia ad religionem cogi possint, aut debeant. 3. An sacramenta, inter quæ erat & Sabbatum, communia esset debeant infidelibus in Ecclesia. Ad hæc quæstiones ita respondemus: quod ad obligationem & coactionem attinet, neque ad omnes ceremonias, neq; ad religionem, sed ad disciplinam externam adigebantur peregrini in populo Iudaico degentes, quæ erant necessaria ad vitanda scandala Ecclesie in qua versabantur. Debet enim magistratus esse custos discipline secundum utramque tabulam decalogi apud suos subditos,

& prohibere Idola manifesta, & blasphemias. Præterea quantum ad obligationem, erat peculiaris ratio Sabbati, quod non per Moſen demum Iſraelitis, ſed inde ab initio mundi omnibus hominibus à Deo præceptum erat, ac proinde uſque ad Meſſiam omnes obligabat. Eſſi obſoleuerat hoc præceptum apud reliquas gentes, ut illud inter præcipua ponerent opprobria quibus deridebant, & exagitabant Iudæos. Sacramentorum porro Sabbathum non erat infidelibus, quia nec ad illos pertinebat promiſſio, quod Iehoua eſſet ſanctificator ipſorum, neq; ad huius promiſſionis teſtificationem ſeu profeſſionem, ſed tantum ad ſcandalum vitandum, & occaſionem violandi Sabbati, quæ populo Dei per ipſos tradi poterat, cauendam, ceſſare ab uſitatis operibus cogebantur. Hæc & magis intelliguntur ex eo, quod immenta quieſcere iubentur, quorum quies, neque cultus diuini, neque Sacramenti habebat rationem, ſed propter homines erat mandata. 1. *Uti ipſi laborandi occaſio præcideretur, inſuper immentarium labore, ſine ſu. 3. Uti etiam brutis animalibus, parentes diſcerent, quantum Deus clementia, & aequitate rationem erga homines habere uelit.*

Neh. 13. 19.
1. Co. 9. 10.

Nam ſex dieb. Ratio quæ præcepto ſublicitur ſumpta eſt à quiete diuina, & pertinet ad præceptum ceremoniale de ſeptimo die.

Septimo quiescit. Ideſt deſiit nouas mundi partes creare, ut qui iam eſſet perfectus, qualem Deus eſſe mundum uolebat. Hunc diem ſeptimum dedicauit cultui diuino. 1. *Uti ſua quietis exemplo tanquam efficacifſimo argumento homines ad imitationem illius hortaretur.* Atque ita quietis imitatio duplex eſt. Ceremonialis, aut ſignificans: & Moralis, aut ſpiritalis, aut ſignificatiua. 2. *Uti hæc diei ſeptimi quies eſſet monumentum perfecta atq; abſoluta creationis à Deo, continuata autem inde ab eo die perpetua conſeruationis, gubernationis operum ſuorum ad ſuam gloriam, & Eleſtorum ſalutem.* ac proinde ut ſtimulus eſſet ad conſiderationem & celebrationem operū

DE
ac bene
P o
cultu di
tur: ſed
tium, ve
cleſia e
lto, ſu
bus qui
Eſt
Euan
opera q
nentia
cepti
miniſ
quæ n
etiam
deſend
lenda
ne p
am it
bath
Aug
tur. 1
træ m
træ g
conſ
nōs d
mū
ſunt
etia
deſe
Qu
non
hom
ope
pot
tu

ac beneficiorum erga genus humanum.

Porro; non ideo Deus sex dies laboribus, & septimum cultui diuino tribuit, vt aliis diebus cultus Dei omittatur: sed requirit hæc duo. 1. Vt Sabbato non primatus tantum, vt aliis temporibus, sed etiam publicus Dei cultus in Ecclesia exerceatur. 2. Vt cultui Domini, et primato quædam publico, summi cedant labores alij, quos pro sua vocatione alijs debent quisque exercere.

Est autem & Iudaica superstitio cauenda, quam & in Euangelio Christus non semel refutat, videlicet quod opera quæcumque ad sua vel aliena vitæ necessitatem pertinentia, in sabbatho facere nefas fuerit. Ex fine enim præcepti apparer, opera tantum seruilia, seu impediencia ministerij vsui, esse à Deo prohibita, non autem ea, quæ non impediunt publicum Dei cultum, vel eundem etiam promouent, fouent atq; illustrant. Sic Mat. 12. defendit Christus discipulos sabbatho spicas vellentes ad pellem suam: sanat manum aridam habentem. Luc. 14. si ne peccato, ait, sabbatho pecus aut iumentum in foueam incidens, illinc extrahi. Maccabæus pugnabat sabbatho, vt essent qui seruarent sabbathum. 2. Mac. 15. Atq; huius & similium factorum duæ rationes redduntur. 1. Mac. 2. Si nos ita agamus, quemadmodum egimus fratres nostri, vt pro vita & religione nostra non pugnetis contra gentes, illæ iam nos de terra subitò exterminarent. Itaq; constituerunt inter se his verbis: Quicumque hominum nostris die sabbatorum praelio aduersus fuerit, cum eo pugnabimus, ne moriamur omnes, quemadmodum fratres nostri mortui sunt. Pro vitâ & religione tuenda, rectè dicunt pugnari etiam in sabbatho. Iisdem rationibus discipulos & se defendit Christus Mat. 12. citans dictum ex Oseæ. 6. Quod si nossitis, quid sit, misericordiam volo, non sacrificium, non condemnabitis insones. & Matc. 2. Sabbatum propter hominem factum est, non homo propter sabbatum, hoc est, opera ceremonialia cedere debent moribus, ita vt potius ceremoniarum, quàm opera dilectionis omittantur, quæ necessitas nostra vel proximi requirit. Et

Matth. 12.

Matth. 12. *An non legis in lege, sabbatho sacerdos in templo sabbathum profanare, & sine crimine esse? Dico autem vobis, templo maiorem hic esse.* Item Ioh. 17. *Sabbatho circumcidis hominem. Si circumcisionem accipis homo sabbatho, ut non saluatur lex Moysi, mihi indignamini, quod totum hominem sanctum fecerim sabbatho?* Quibus verbis docet, opera, quæ sabbathi usus non impediunt, sed potius illustrant & confirmant, qualia sunt opera ad cultum Dei sue ceremonias sacras, siue ad dilectionem proximi sic pertinentia, ut ea in tempus aliud reijci, necessitas non patitur, nequaquam violare sabbathum, sed maxime ad eius legitimam observationem requiri.

Observandum hoc loco triplex esse prohibitionis operum & peccatorum discrimen. 1. *Labores prohibentur secundum quid*, scilicet quatenus impediunt Ecclesiæ ministerium, vel quatenus proximo scandalum præbent. Peccata verò simpliciter prohibentur. 2. *Labores tantum de Sabbato*, peccata omni tempore omitti iubentur. 3. *Laborem omisso typus est omissionis peccatorum*: rei scilicet per typum illum significatur.

Quæ de Sabbato cognoscenda restant, deinceps explicare pergemus. Et quoniam huius præcepti pars altera est ceremonialis, non incommode locum de ceremoniis postea subiungemus, tandem breviter hisce subiiciemus locum de Ministerio Ecclesiæ: quia hoc præcepto sancitur publicus Dei cultus externus: ac proinde ipsum Ecclesiæ ministerium eiusque usus & honor.

De Sabbato.

Quæstiones præcipuæ.

1. *Quosimplex sit Sabbatum.*
2. *Causæ propter quas institutum sit Sabbatum.*
3. *Quomodo sanctificetur Sabbatum.*
4. *Quomodo violetur Sabbatum.*
5. *Qua ratione Sabbatum ad nos pertineat.*

1. *Quosimplex*

I Quotplex sit Sabbatum

Sabbatum significat quietem seu vacationem ab operibus. 1. Quia Deus ea die requiescit, scilicet à creatione nouarum specierum, non autem ab earum conseruatione & indiuiduorum generatione. 2. Quia Sabbatum est imago requiei sue spiritualis. 3. Quia & nos & nostre familie, & iumenta nostra quiescere & vacare ea die debemus ab operibus, non quidem omnibus, sed ab æconomicis, politicis, & alijs istiusmodi, vt Deus in nobis possit exercere sua opera. Atq; hæc de ipsa Sabbati voce.

Potro duplex est Sabbatum: Internum & Externum. Internum, seu morale seu spirituale, est studium agnitionis Dei & operum eius, viuendi peccata, & celebrandi Deum confessione & obedientia. Breuiter, spirituale Sabbatum sine spiritu alio requies est cessatio à peccatis, & exercitatio operum Dei. I Gal. 6. 14 Hoc Sabbatum, licet continuum atque perpetuum sit apud pios, inchoatur tamen in iis in hac vita, & nominatur Sabbatum, tum quia hæc demum requies est vera à laboribus & miserijs, & nostri ad colendum Deum consecratio: tum quia Ceremoniali Sabbato olim significabatur. Perfectè autem, & perpetuò continuabitur hoc spirituale Sabbatum in vita eterna, in qua est perpetua Dei celebratio, omnibus illis relictis in quibus iam sumus occupati. Externum seu ceremoniale Sabbatum est certum tempus ordinatum à Deo in Eccl. dedicatum cessationi ab operibus, atque tributum ministerio verbi Dei: & ad ministratiori Sacramentorum, & el externo cultui diuino publica. Necessarium fuit hoc ceremoniale Sabbatum in V. Test. vt illud esset septimus dies, & in eo (sicut & in reliquis festis) feruarentur Ceremoniæ Leuiticæ. Idem hoc Sabbatum Ceremoniale est *adiaphoron* in Nouo Testamento. Heb. 4. 10.

Est autem duplex externum Sabbatum. Immediatum est quod immediatè ab ipso Deo institutum est, atque hoc erat varium in veteri Testamento, nempe, 1. Diurnum, vt septimus quisque dies, qui peculiariter dicebatur Sabbatum, & propter quietem diuinam à creatione

Leu. 23. 15.

creatione mundi, & propter mandatam populo Dei quietem eo die seruandam. Hinc *Hebdomada dierum*, siue *Septimana* per Synecdochen apud Hebræos vocatur *Sabbatum*. Similiter *Sabbata dierum* erant & alij dies festi, vt *festum Paschatis*, *Pentecostes*, *Tabernaculorum*, *dies ieiunij*. Festis his non minùs populo quiescendum erat, quàm die septimo. 2. *Mensium*, vt *Nouembris* &c. 3.

Leu. 25. 4.

26. 35.

Mat. 28. 1.

Annorum, vt *sepius quisque annus* quo populus Iudeus iubebatur cultum agrorum intermittere. Inde per Synecdochen, *Hebdomades annorum* dicebantur *Sabbata*. *Medietum Sabbatum externum est, quod mediapè Deus per Ecclesiam constituit*, cuiusmodi est in Nouo Testamento *dies primus Hebdomadæ*, nampe *dies Solis*, vel *restidus dies dominicus*, institutus pro septimo die, seu die Sabbati, propter resurrectionem Christi.

2. *Causa propter quas institutum sit Sabbatum.*

Instituti Sabbati finales cause sunt hæc. 1. *Publica Dei celebratio in Ecclesia, & exercitium precum, professionis, & obediensie*, in quibus consistit studium agnitionis Dei, bonorum operum & gratitudinis. Vult Deus, idcoq; potissimùm instituit Sabbatum, vt à nobis ipse non tantùm priuatim, sed etiam publica voce Ecclesiæ celebretur, & inuocetur in hac vita. 2. *Conservatio ministerij Ecclesiastici*, quod est officium diuinis institutum docendi Ecclesiam de Deo, & eius voluntate ex verbo Dei per Prophetas & Apostolos tradiro, atq; administrandi sacramenta secundùm institutionem diuinam. *Finis hic instituti Sabbati non est postremus*. Ista siquidem ordinatio & publica prædicatio doctrinæ coniuncta cum recitatione precum, & gratiarum actionis, atque usurpatione rituum, est exercitium publicum, excitans & fouens fidem & poenitentiam. 3. *Vt esset in Veteri Testamento typus significans Sabbatum spirituale, & æternum*. Insuper & Sabbata mea dedi eis, vt esset signum inter me & eos, & scirent, quia ego Dominus sanctificans eos. 4. *Propter circumstantiâ septimi diei*, vt nampe septimus dies

Pla. 68. 28.

Ephes. 4. 12.

Eze. 20. 12.

die admoneres homines de creatione mundi, de rerum agendarum tractatione, deq; meditatione operum diuinorum, sex diebus à Deo conditorum. 5. *Vi eo die maxime exercerentur opera dilectionis, beneficentiae, benignitatis.* 6. *Propter qualem corporalem, tam hominum, quam brutorum, sed horum propter hominem.* 7. *Vi alij alius suo exemplo ad pietatem & celebrationem Dei prouocarent.* Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiae in doctrina & cultu Dei. 8. *Vi Ecclesia confitetur & enumerari possit in genere humano, & discerni à reliqua hominum multitudinis blasphemia & Idololatrica: & possint si ad idem adtingere, qui sunt ab illa separati.* Sic & in vetere testamento Sabbatum erat distinctio populi Israelitici ab omnibus alijs gentibus.

Psal. 22. 23.

Ephes. 4. 13.

Rom. 10. 14

2. Cor. 2. 8.

3. *Quomodo sanctificetur Sabbatum.*

Opera die Sabbati facienda, seu partes sanctificationis Sabbati comprehenduntur verbo *Sanctificandi*, quae partes breuiter explicabimus.

Partes erga sanctificationis Sabbati sunt. 1. Recte docere Ecclesiam de Deo, & alius voluntate. Aliud genus docendi hic praecipitur, quam in tertio pracepto. Ibi enim singularum personarum est docere: hic certarum personarum proprium docendi munus sancitur, & quidem earum personarum proprium, quae donis necessariis diuinitus instructae ab Ecclesia legitime ad hoc munus vocatae sunt, iisque praecipitur hoc pracepto, ut sanctam doctrinam omnibus proponant, tum in publicis conuentibus, tum institutione priuata. 2. *Recte administrare sacramenta secundum institutionem diuinam.*

Leui. 10. 11.

Act. 13. 15.

Act. 17. 2.

Act. 17. 17.

20. 31.

2. Tim. 4. 2.

Hoc item fieri debet ab Ecclesiae ministris ad hoc munus obsecundum legitime vocatis. Vt autem doctrina, sic & haec sacramentorum administratio non ad certos dies alligata est, sed sufficit si administratio sit publica, & fiat per ministros, ut qui personam publicam, ac in ministerio vices Dei cum hominibus loquentis, gerunt, & in ceteris Ecclesiae peraguntur ea, quae Deus ad ministros alligauit. Sic *Circumcisio*

Ccc

admini-

administrabatur quouis die, qui esset octavus ab infantis natiuitate: Sic baptisimus quouis tempore administrari potest, Act. 8. & 10. *Præcipue tamen Sabbatis administratio sacramentorum vigila debet.* Idem Num. 28. & 29. præter quotidiana describuntur certa sacrificia, quæ sabbato & diebus festis debebant fieri. Et Christus cenam suam, ut quæ inter alios fines, etiam debet nervus esse congregationis Ecclesiæ, sic instituit, ut in cætu Ecclesiæ administraretur suæ paruo suæ magno. Mat. 26. *Bibite ex eo omnes.* Pertinet autem ad legitimam Sacramentorum administrationem, etiam exclusio eorum, quos Deus ab his excludi iussit. Sicut nec alienis à Gente & religione Iudaica, nec incircumcisus licebat vesci agno Paschali, Exod. 12. ita neque ad cenam Domini admittere debet Ecclesia non baptizatos, aut baptizatos quidem, sed doctrinæ aut moribus alienos à Christianismo. 1. Cor. 11. & 12. 3. *Diligenter, & assidue frequentare publicas Ecclesiæ congregationes, assidue in eis audire discere traditam Doctrinam corlesse, eamque audiam diligenter meditari, & inquirere.* Præsertim autem dies ministerio destinatos impendere lectioni, & meditationi, tractationique rerum diuinarum. Hæc ex natura correlatorum patent. Si enim vult esse qui doceant, etiam vult esse qui discant. Non est autem studium discendi sine privata meditatione. Idem laudantur Berceenses Act. 17. *quod receperint sermonem cum omni alacritate, quotidie se in scripturas, an hæc ita se haberent.* Præsertim autem seruientibus, aut seruientibus aliquando Ecclesiæ diligens cognoscendi doctrinam studium iniungitur. 1. Tim. 4. *Attende lectioni, exhortationi, doctrinæ, &c.* Et 1. Tim. 3. & 1. Tim. 2. vult Paulus ministrum Ecclesiæ esse idoneum ad docendum, & ad refutandum aduersarios. *Requæ uti Sacramentis secundum institutum diuinum.* Sic in solenni conuentu populi celebrare pascha Deus iusserat, ac reliquis festis ac Sabbatis certa sacrificia assignauerat. Et vult parem in modum Deus, quemadmodum

Act. 17. 11.
1. Tim. 4. 16.

modum doctrinam exaudiri, sic vsum legitimum sacramentorum conspici in publicis congressibus Ecclesie. 5. *Inuocatio publica, cum qua coniungimus confessi-
onem, gratiarum actionem, preces, & vota nostram Eccle-
sia.* Ex certè communibus precibus pecuniarem pro-
missionem Deus addidit. *Si duo ex vobis confenserint in terra, quodcumque petierint fiet eis à Patre meo, qui est in
celis.* Vbi enim sunt duo vel tres coacti in nomine meo illuc
sum in medio eorum. Et gratiarum actio ac celebratio Dei,
tanquam præcipuus cultus promittitur Deo. Psal. 124.
In medio congregationis laudabo te. Et præcipitur 1. Cor.
14. *Quandoquidem si benedixeris spiritui, is qui implet lo-
cum illius, quomodo disturus est Amen ad tuam gratiarum
actionem?*

Iubet quidem Christus alio loco, vt cum quis pre-
catur, intras in conclave suum, & clauso ostio suo precetur
Patrem suum qui est in occulto. Verùm verbis his hypo-
critis atque ostentationem damnat & prohibet, quæ
hypocritis est ostentatio, & simulatio pietatis. Hæc in-
uocatio præcipitur & publica totius Ecclesie, in ter-
tio autem præcepto, vt priuata singulorum. 6. *Conferte
Eleemosynas,* id est præstare officia dilectionis ac San-
ctificationis Sabbati, ad ostendendam videlicet obe-
dientiam nostram, quam præstamus doctrinæ. Hæc
petitur concio Christi de Sabbato, in qua contra Iudeos ex-
plicat an liceat Sabbato benefactre. Cum autem in tota
vita hoc sabbatum seruari velit, præcipuè eius exem-
pla & restitutionia vult edi sabbato externo siue cere-
moniali, hoc est, in illis temporibus, quæ verbo Dei
docendo & discendo tribuuntur. Siquis. n. ne tum qui-
dè obtemperandi deo studium ostendit, cum aures
ipsius doctrina circumsonat, ac reliquis curis omis-
sis, pietatem & penitentiam nos meditati deus iubet, is
minus aliis facturum se significat. Idè semper in Ec-
clesia mortis fuit, sabbato eleemosynas conferte & di-
lectionis opera erga egentes exercere. Neh. 8. *Mittite
pariter ei, cui nihil est paratum, quia sanctus est dies D. nostri.*

mubom

Ccc ij

7. Honor

Ad. 10. 7.

1. Tim. 2. 1.

1. Co. 14. 16.

Psa. 12. 13.

Mat. 18. 19.

Mat. 6. 6.

7. *Honori ministerij Ecclesiastici*, vel obedientia erga totum ministerium in vita & moribus, atque hoc est sabbatum morale.

Obedientia autem illa erga ministerium multa complectitur, nempe. 1. *Reuerentiam*, id est, agnitionem ordinis, & voluntatis diuinæ in ministerij institutione, conseruatione, & Ecclesiæ per illud collectione id est, agnitionis, & iudicij huius nostri de ministerio declarationem tum in dictis, tum in factis. 2. *Amorem*, quo libenter & frequentamus congressus sacros, & audimus, ac discimus doctrinam Ecclesiæ, & bene volumus fidelibus Ecclesiæ ministris, non tantum propter dilectionis officium, sed etiam propter ministerium, quo funguntur. 3. *Obedientiam in his quæ sunt ministerij*.

1. Cor. 4. 1.
2. Cor. 5. 20.
Psal. 84. 1.
11. & 123. 1.
Heb. 4. 11.

Huc pertinent opera dilectionis erga Deum, & proximum, tota nimirum vita Christiana, quæ est illud spirituale seu morale Sabbatum. Agere enim sabbatum illud spirituale, est in vita instituenda obedire voci diuinæ sonanti per ministerium Ecclesiæ, siquidem Deus idcirco vult à nobis agram doctrinæ disci, vt eidem obtemperemus. 4. *Gratitudinem*, id est officia ad conseruationem ministerij, ministrorum, & scholarum pertinentia. Si enim vult deus in Ecclesia esse ministros, vult etiam vt singuli pro facultatib. conseruationem ministerij & scholarum adiuuent, atque dent operam, vt honestè ministri doctoresque & preceptores alantur. Huc pertinent leges Moysi de primogenitis, primitiis, decimis, & similib. Harum legum licet circumstantiæ sunt abolitæ, genus tamen perpetuò manet. 5. *Aequitatem in sollicitudinibus ministeriorum*, quæ non enormiter aut manifestè corrumpunt aut impediunt ministerium, vel Ecclesiam scandalo lædunt.

6. *Quomodo violatur Sabbatum.*

Prophetatur Sabbatum quando id vel non sanctificatur, vel non rectè sanctificatur, sed eadem sunt opera ministerium impediens, aut operibus ad Sabbati sanctificationem pertinentibus

perinentibus & pauli autē recitatis contraria. Violationis ergo Sabbati pars erunt, quæ sanctificationis Sabbati partibus opponuntur: eas breuiter hoc modo proponemus. 1. Traditioni opponitur omisſio, aut neglectus in docendo: Item deprauatio, aut mutilatio doctrine, aut eius ad magistratuum, vel aliorum opiniones, affectus, cupiditates, aut commoda, inflexio. 2. Corinth. capite secundo. Non enim, ut plerique, cauonatur sermonem Dei fieri ex sinceritate, sed ut ex Deo, in conspectu Dei, de Christo loquamur.

Isa. 56. 10.

Eze. 34. 1.

2. Administrationi sacramentorum legitimè repugnat omisſio vel neglectus hortationis Ecclesie ad utendum sacramentis: item administratio sacramentorum illegitima: cum vel detrahitur vel additur ceremoniis diuinitus institutis, vel in eis aliquid mutatur, vel excluduntur à Sacramento ij qui debent admitti, vel admittuntur, qui ex instituto Dei ab his arceri debent, vel non docetur populus de legitimo eorum vsu.

3. Studio discendi doctrinam aduersatur 1. Contemptus & neglectus doctrine: nempe vel non interesse sacris concionibus, quum non obstat legitima causa, & opera quæ differri poterant, sabbatofacere: vel concionibus sacris non auscultare, vel non meditari & inquirere doctrinam Ecclesie. 2. Curiositas quæ est studium cognoscendi, vel audiendi non patefacta à Deo, non necessaria, noua, vana. 3. Legitimo Sacramentorum vsui repugnans eorum omisſio & contemptus: item profanatio eorum denique vsus eorum superstitiosus. 4. Precibus publicis opponitur eorum neglectus & hypocritica in iis presentia sine attentione & affectu. Item recitatio ædificationi Ecclesie non seruiens. 1. Corinth. 14. Si benedixeris Spiritui, qui implet locum idiotæ, quomododiſturus est Amen ad tuas gratiarum actiones? Nam quid dicas nescis. Nam tu quidem bene gratias agis, sed aliter non ædificas.

Exo. 31. 33.

Num. 15. 33.

Pro. 25. 28.

Syrac. 3. 22.

1. Tim. 4. 7.

2. Tim. 2. 23.

Gen. 17. 14.

Exo. 4. 14.

Esa. 66. 3.

6. Elemosynarum collationi repugnat neglectus operum dilectionis: ut cum egenis opera nostra indigentibus non subuenimus pro virili parte nostra. 7. Cum honore

LUC. 10. 10.

ministerium Ecclesiastici pugnat ministerij contemptum ut quod vel aboletur ministerium Ecclesie, vel indignis comittitur, vel negatur esse organum quo Deus ad collectionem Ecclesie uti velit: item cum afficiuntur ministri contumeliis, cum audire doctrine non obediunt in instituenda vita, cum negliguntur opera dilectionis, cum non donantur alimenta necessaria ministris, cum defensio, & alia gratitudinis officia ministris non præstantur, cum scholarum studiorumq; & doctrine conservatio negligitur, cum defectus ministrorum tolerabiles non feruntur, & propter eos ministerium contumelia afficitur. Pariter autem vbi totius ministerij adversantur non tantum cum unus aliquis privatim usum ministerij negligit aut omittit, sed etiam quum quis iussu & suasu aut exemplo suo, vel alio quovis impedimento, ab usu ministerij liberos, familiam, aut alios avocat.

5. *Quaratione Sabbatum ad nos pertineat.*

EXO. 31. 23.

NEC. 10. 13

Dies septimus inde ab initio fuit designatus a Deo ad significandum, homines Dei exemplo quiescere debere à suis operibus, præsertim peccatis. Postea verò in lege Mosaica repetitum est præceptum, ac ceremonia feriandi septimo die, simul atq; factum est sacramentum sanctificationis, quo Deus significat se esse Sanctificatorem Ecclesie, id est, se remittere ei peccata, & recipere eam in gratiam per & propter Messiam patribus promissum. Atq; hæc est ratio cur Sabbatum ceremoniale septimi diei nunc sit abolitum, quia nimirum fuit typicum, admonens populum de suo officio, quam eandem ob causam omnia reliqua sacramenta & sacrificia, atque ceremonie ante & post legem factæ, fuerint abolitæ a adventu Christi, per quem est impletum quod illæ significabant. Quamvis autem abrogatum sit in Novo Testamento Sabbatum ceremoniale, morale tamen sabbatum dicitur adhuc & ad nos pertinere, ipsum, adeo genus Sabbati ceremoniale pertinere

ad nos, & adhuc manet, nempe quod tribuendum sit aliquod tempus ministerio. Oportet enim nos nunquam non habere diem aliquem, quo doceatur verbum Dei in Ecclesia & administrentur sacramenta. Interim non sumus alligati, vt diem vel Iouis, vel Saturni, vel Mercurij, vel alium aliquem certum habeamus, ac proinde Sabbathum non pertinet ad nos ceremonialiter in specie, licet illud ad nos, atq; adeo ad omnes homines pertineat, ac semper maneat & moraliter & ceremonialiter in genere.

Objectiones contra abrogationem Sabbathi ceremonialis.

I. Decalogus est lex perpetua: preceptum de Sabbatho est pars Decalogi: Ergo lex perpetua est, & non est abolenda. Resp. Decalogus est lex perpetua, quatenus est lex moralis. Appendices autem siue determinationes moralium preceptorum, significationis causa, vsque ad Messiam seruandę fuerunt.

2. Precepta Decalogi ad nos pertinent. Hoc est preceptum Decalogi. Ergo &c. Resp. Precepta Decalogi quę sunt moralia pertinent ad nos. Hoc autem preceptum altera ex parte est Ceremoniale, eoq; quatenus Ceremoniale est, ad nos non pertinet, etsi genus ad nos pertineat. Rationes cur ad nos non pertineat Ceremoniale Sabbathum sunt hæc potissimum. 1. Pars legis de sanctificando Sabbatho est Ceremonialis. 2. Paulus dicit, Nemo vos iudices in ratione dierum. 3. Apostoli ipsi mutauerunt sabbatum. 4. Ex fine siue scopo legis. Erat typus rerum implendarum à Christo nempe sanctificationis: typus autem cedit rei significatę. Item erat discretio populi Iudaii à reliquis gentibus. Hęc autem discretio per Christum sublata est.

3. Dominus ait de sabbato. *Passum est sempiternum inter me & filios Israel, signumque perpetuum.* Resp. 1. Ceremoniale Sabbathum est perpetuum vsque ad Christum, qui est finis Ceremoniarum. 2. Sabbathum est eternum quod ad rem significationem attinet, quę est cessatio à peccatis, & quies in Deo: sic enim omnes typi

Col. 2. 12.

Exo. 31. 17.
Ier. 31. 31.
Deu. 9. 37.

veteris Testamenti sunt æterni: etiam ipsum regnum Davidicum: quod tamen ante aduentum Messie erat destruendum.

2. Sa. 7. 16.
Gen. 49. 10.

4. *Concedimus ceremonias Mosaicæ esse mutabiles, non tamen sequitur leges ante Moysen latis esse mutabiles, ex quibus etiam est observatio diei Sabbati.* Resp. Negatur Maior de Ceremoniis. Nam Ceremoniæ etiam ante Moysen à Deo institutæ, quia typi fuerunt beneficiorum Messie venturi, per ipsius exhibitionem sunt abolitæ, ut circumcisio Abrahamo data, item sacrificia primis parentibus mandata.

5. *Leges ante lapsum à Deo latis, non sunt typi beneficiorum Messie, & obligant totum genus humanum omnibus temporibus: nondum enim tunc erat data promissio de Messia, & una eademque erat totius generis humani conditio. Sabbatum autem septimi diei institutum est à Deo, ab soluta mundi creatione, ante lapsum generis humani. Ergo est universale.* Resp. Per distinctionem. Maior vera est de legibus Moralibus, quarum notitiæ menti humanæ sunt impressæ in prima creatione: non autem vera est de Ceremoniis, seu observatione septimi diei, ut quæ post lapsum est facta typus beneficiorum Messie in lege Mosaicæ, ac proinde sicut aliæ Ceremoniæ, siue tum demum, siue antè institutæ, mutationi per Messie aduentum facta est obnoxia. Noluit enim Deus umbras futurarum rerum manere rebus ipsis exhibitis. Et frigitur concedamus exercitia cultus diuini die septimo ex præcepto Decalogi observanda fuisse, tam si homines peccassent quam postquam peccauerunt: tamen postquam deus hanc ceremoniam inter futuri Messie umbras retulit, hac ipsa Noua lege per Moysen lata facit eam cum reliquis ceremoniis mutabilem.

6. *Causa legis perpetua facit legem perpetuam: Memoria & celebratio creationis, atque operum Dei meditatio est perpetua causa Sabbati.* Ergo &c. Resp. Distinguenda est Maior. Lex est immutabilis propter causam immutabilem, scilicet si causa illa, vel finis necessariò aut perpetuò

De
petu
quira
ac mo
lege
torat
ficant
sanct
hanc
nis &
perpe
pro li
uand
ac pr
em, i
men
alius
serua
Nam
sere
nabili
dus n
simi
idus
aut m
- 31
07
13
11 Q
11 I
- 2
3
4
- 3
C
sign
Sunt

petuò hanc legem tanquam effectum aut medium requirit: non autem si aliis temporibus aliisque medijs ac modis ad eum finem rectius perueniatur, aut alia lege eundem finem non minus consequi possit legislator. Ita cum & hac lege de Sabbato septimi diei sanctificando abolita meditari opera diuina alijs modis pie sancteq; possumus, non consequitur perpetuam esse hanc ut Ceremoniali Sabbato legem, licet creationis & operum Dei memoria, ac celebratio debet esse perpetua: ac proinde Eccl. rectè communi consensu pro libertate Christiana Ceremoniam hanc obseruandi septimi diei per Christum sublatam immutauit ac pro septimo die substituit primum hebdomadis dictum, ita tamen vt nullum seruetur iam dierum discrimen, quod penitus in Ecclesia prohibetur, cum dies alius alio non sit sanctior. Vnde & plurimum differt obseruatio diei Dominici Christiana, & Iudaica diei septimi. Nam. 1. Iudaeis non licebat mutare sabbatum, aut illud omisitæ tanquam partem cultus ceremonialis: Ecclesia Christiana liberauit salua primum diem ministerio tribuit sine opinionis necessitate, aut cultu. 2. Vetus sabbati ceremonialis septimi diei typus erat. In Ecclesia seruando die Dominico sanctam ratio habetur ordinis, sine quo ministerium aut nullum, aut non bene consueuerit esse posse.

De Ceremoniis.

Quæstiones præcipuæ.

1. Quid sint Ceremoniæ.
2. Quomodo Ceremoniales leges differant à Moralibus.
3. Quotuplices sint Ceremoniæ.
4. An Ecclesia liceat instituere Ceremonias.

2. Quid sint Ceremoniæ.

Ceremoniæ sunt actiones externæ & solennes institutæ in ministerio Ecclesiastico, vel ordinis vel significationis causa.

Quomodo

Quoniam Ceremoniales leges differunt a

Moralibus.

1. **C**eremonie sunt temporales, moralia sunt perpetua. 2. Ceremonia finis similiter. 3. Ceremonie significant, moralia sunt significata. 4. Moralia habent se ut genus, Ceremonialia sunt determinata in specie. 5. Ceremonie subseruiunt moralibus, moralia sunt finis seu scopus ceremonialium.

3. *Quotuplices sint Ceremonie.*

Ceremonie sunt duplices, alie à Deo præceptæ, alie ab hominibus institutæ. A Deo præceptæ, non nisi à Deo possunt mutari, et quæ sunt aut sacrificia, aut sacramenta. Sacrificium est obedientia, quam nos prestamus Deo. Sacramentum, est quo nobis Deus aliquid testatur. Ab hominibus institutæ, ceremonie mutari possunt Ecclesiæ consilio, si causæ sint probabiles.

4. *An Ecclesiæ liceat instituere Ceremonias.*

Potest et debet Ecclesiæ Ceremonias instituere, quia sine determinatione circumstantiarum non possunt seruari Moralia. Adhibitis tamen conditionibus instituere Ceremonias Ecclesiæ debet, nempe Ceremonias, quæ 1. Non sint impie, sed conformes verbis Domini. 2. non sint superstitiosæ, ne putemus eas esse necessario faciendas, nec fiant cum scandalo. 3. Non sint nimis. 4. Non sint inutiles, sed quæ spectent ad edificationem.

De Ministeria.

Quæstiones præcipuæ.

1. Quid sit Ministerium.
2. Qui sint ministrorum gradus.
3. Quare ministerium sit institutum.
4. Quibus commendandum sit ministerium.
5. Quæ ministrorum sint officia.

1. *Quid sit Ministerium.*

Ministerium est officium à Deo in Ecclesiâ institutum, prædicandū verbum Dei et administrandū sacramenta.

CHORDON

cundum institutionem diuinam. Partes igitur Ecclesiastici ministerij due sunt. 1. *Prædicare verbum Dei.* 2. *Administrare Sacramenta.*

2. *Qui sunt Ministrorum gradus.*

Ministri autem sunt immediate vocati à Deo, alij mediate ab Ecclesia. Immediate vocati sunt Prophetæ & Apostoli. Prophetæ erant ministri immediate vocati à Deo addocenda ac illustranda doctrinam Moysi & promissionis de Messia, item ad corrigendos mores in Ecclesia & politica Moysica, & ad edenda vaticinia de futuris in & extra Ecclesiam, habentes testimoniū hūc quod in doctrina non possunt errare. Apostoli erant ministri immediate vocati à Christo ad prædicandam doctrinam de Messia exhibito, eamq; in toto terrarum orbe spargendam habentes testimoniū quod non errarent in doctrina. Mediate vocati sunt. 1. *Evangelistæ* qui erant adiutores Apostolorum, & mittebantur ab Apostolis ad docendum varias Ecclesias. 2. *Episcopi seu pastores*, qui sunt ministri ab Ecclesia vocati ad docendum verbum Dei, & administranda sacramenta in certa Ecclesia. 3. *Doctores* qui sunt ministri ab Ecclesia vocati ad docendum in eadem Ecclesia. 4. *Gubernatores* qui sunt ministri Ecclesie iudicio electi ad administrandam disciplinam, & ordinanda necessaria. 5. *Diaconi* qui sunt ministri ab Ecclesia electi ad gerendam pauperum curam, ac distribuendas Eleemosynas.

3. *Quare Ministerium sit institutum.*

Voluit Deus, omnib; temporibus mundi esse publicos Ecclesie congressus in quibus sonet vera doctrina de Deo, propter has potissimum causas. 1. *ut in genere humano Deus non tantum prædicetur, sed etiam publica voce Ecclesie in hac vita celebretur & invocetur.* Psal. 68. In congregationibus benedictus Deo. 2. *ut publica & ordinaria prædicatio doctrinæ, recitatio precum, gratiarum actio, & usus peccatorum sit exercitium salutis*

& fauent idem & pietatem, ut quia sunt exercitii proprie infirmitatem nostram facillime refrigerat. Ephes. 4. Dedit alias Apostolos, alias Prophetas, alias Pastores & Doctores ad opus ministerij, ad edificationem corporis Christi, & ut alijs alios suo exemplo ad pietatem & celebrationem Dei provocent. Psal. 32. Narrabo nomen tuum fratribus meis in media congregationis laudabo te. 4. ut seruetur consensus Ecclesie in doctrina & cultu Dei. Ephes. 4. Dedit Pastores & Doctores ad coagmentationem sanctorum, donec evadant omnes in unitatem fidei. 3. Ne Ecclesia conspiciat & exaudiri possit in genere humana, & discerni à reliqua multitudine hominum blasphemica & idololatrica. Conspici vero eam vult ut electi ad eam aggregari possint, & reprobi sint magis inexcusabiles, dum auditam vocem & vocationem diuinam contemnunt & reprimere conantur. Ro. 10. Sed annon audierunt? Imò vero in omnem terram exiit sonus eorum, & in fines orbis terrarum verba eorum. 2. Cor. 2. Deo autem gratia, qui facis, ut semper triumphemus in Christo, & odorem nostrae suae manifestum facis per nos in omni loco. Nam Christus bona fragrantia sumus Deo, in iis qui convertuntur, & in iis qui perimus: hic quidem odor mortis ad mortem, illis vero odor vitae ad vitam.

6. Vt Deus accommodet sese nostrae infirmitati, ut homines per homines docendo. 7. Vt ostendas suam Philanthropiam, quod velis homines esse ministros summi illius operis, quo etiam Filius Dei est functus.

Haec autem causae non ad certum aliquod, sed ad omnia Ecclesiae & mundi tempora pertinent. Semper igitur Deus vult conservari ministerium Ecclesiae, & eius usum frequentari: ac proinde genus huius precepti, siue pars eius moralis ab initio mundi usque ad finem obligat omnes homines, videlicet, ut aliquod sabbatum seruetur, hoc est, aliquod tempus tribuatur concionibus, & precationibus publicis, & administrationi Sacramentorum.

Quibus

Quibus sit commendatum ministerium. *Ministerium.* **V**ibus Ecclesie ministerium debeat committi disertè Paulus docet in Ep. ad Tim. & Tit. Atq; vixilla breuiter comprehenduntur: *commendatum est Ecclesiasticum ministerium* 1. *viris* 2. *habentibus bonam uoluntatem in & orna Ecclesiam* 3. *id est ad id est, Rectè intelligentibus doctrinam, & habentibus mediocritatem donis ad rem rectè propagandam.*

Que ministrorum sint officia. *Officia ministrorum sunt* 1. *Verum & integrum doctrinam fideliter prædicare, ut eam Ecclesia possit intelligere* 2. *Rectè administrare Sacramenta* 3. *Præbere Ecclesie exemplum vite Christianæ* 4. *Diligenter attendere gregi* 5. *Seruare iudicia Ecclesie* 6. *Dare operam ut habeatur ratio pauperum.*

Exce. 34.4.
Mat. 23.39.

QVINTVM PRÆCEPTVM

Onera paternitatum, & maternitatum, ut progenies dicitur super terram, quam datus est tibi Dominus Deus tuus.

Sequuntur leges tabulæ decalogi secundæ, quatenus obedientia quidam æquè ad Deum spectat, atque primæ tabulæ præcepta, sed opera immediatè circa homines versantur. Subiectum enim secundæ tabulæ est proximum. *Prædicatum, Dilige illum sicut teipsum, quomodo & Christus* secundæ tabulæ summam breuiter complexus est, inquitur. *Secundum autem simile est huius Dilige proximum tuum sicut teipsum. Secundum dicitur esse simile primo & magno mandata, seu primæ tabulæ secundæ, id quod intelligendum est hoc modo.* 1. *In genere cuius divini præcepti, secunda tabula primæ similis est, atque ita dicitur secundum simile primo, respectu*

Ceremo-

Ceremonialium, quæ non sunt præcipuus cultus. 2. In genere *panæ æternæ*, quæ utriusque tabulæ transgressio meretur poenæ æternæ. 3. In obsequio insepribili dilectionis Dei & proximi. Proximus enim diligere non potest sine Dei dilectione: ac dilectio Dei per proximi dilectionem declaratur & exercetur. Unde etiam colligere est quæ obedientia secunda tabulæ sit præstantia; nempe. 1. *Ni intras obedientia Dei ipsi colatur & dilectio proximi dilectio ipsius propter ipsum exerceatur & declaratur.* 2. *Ni per proximi dilectionem ostendatur conformitas hominum cum Deo.* 3. *Ni conservetur societas hominum à Deo propter celebrationem nominis sui ordinata.*

Quintum porro præceptum in secunda tabulæ primum ponitur. 1. *Quia illud est causa, ratio & fundamentum obedientia reliquorum præceptorum.* Stante enim obedientia inferiorum erga superiores, qui obedientiam sequentium præceptorum præcipiunt, sequetur obedientia erga reliqua præcepta. 2. *Quia Dominus addidit huic præcepto promissionem specialem, & singulare beneficium, scilicet longanimitatem vtriusque, ac dno illi; præceptum videlicet & promissionem, quintum hoc præceptum continet.* Illius autem præcepti finis est, conservatio ordinis patriæ, qui est ordo sanctus à Deo in officiis mutuis superiorum, & inferiorum. Superiores sunt omnes quos deus aliis regendis & defendendis præfecit. Inferiores, quos aliis regendos & defendendos subiecit. Superiorum officia comprehenduntur nomine Patris & matris.

Parentes autem potius quam alij gubernatores nominantur, & iubentur honorari. 1. *Quia potestas ad gubernationem patriæ, suis primæ in genere humano.* 2. *Quia hæc est quasi regula ad quam alia componi debent.* 3. *Quia est maxime amabilis hominibus.* 4. *Quia cum erga patrem in æterna sit obligatio, atrocior est eorum contemptus, qui idcirco & severius à Deo damnatur.* 5. *Quia Deus vult superiores erga inferiores affectos esse animo paternis.* Nominem igitur parentum intelliguntur omnes superiores, cui quicunque

cunquē nobis præsunt. *Hos enim deus in locum parentum nobis dat, & ipsi parentum munere funguntur, & sunt quasi vicarii Dei in nobis regendi, ac tum deum in locum parentum substituti sunt nobis à Deo magistratus, quum cresceret multitudo hominum cōpisset.* *Quod si*

Sunt autem superiores, 1. Parentes ipsi, 2. Præcepti ipsi, de Deo, ministri, 3. Heredes Domini, 4. Magistratus, 5. Seniores. His omnibus præcipiuntur in hoc præcepto quatuor officia erga inferiores, & sibi subiectis, eaque primò in communia, deinde singulatia & propria aliquorum. Nam tum præcipit officia inferiorum erga superiores, etiam è contrario præcipit officia superiorum erga inferiores. Et cum præcipit ut honoremus parentes, vult etiam tum ut sint parentes, tum ut sint honore digni. Inter hos autem gradus officiorum superiorum primus est præcipuus, 1. Quia reliqui feruiunt, & adiuuant illum, 2. Quia in genere humano suus primus.

Obiecti. Deus hoc præceptum statim iussit honorari parentes, quod si officium inferiorum. Ergo hic nihil præcipit superioribus. Resp. Nego consequentiam, 1. Quia cum tribuit superioribus nomina, tribuit illi & rem ipsam, aut id à quo nomen habens, 2. Si vult Deus ipsos honore affici, vult etiam ipsos honore digna facere. Et si autem interdum præsunt etiam mali, ac proinde honore indigni, tamen officium à personis discernendum, & quorum vitium detestari debemus, eorum officium propter diuinam ordinationem honorandum est. Quoniam ergo propter officium honorandi sunt superiores, manifestum est illis non nisi eatenus parendum esse, quatenus sui officij limites non egrediuntur.

Promissionem huic præcepto Deus addidit. Primò, significat, quam facias eam obedientiam, & quam grauius velis punire aduersus hanc obedientiam facientes. Secundò, & significat quàm necessaria sit hac obedientia, atque & magis nos ad eius obseruantiam inuitaret. Quandoquidem obedientia erga parentes ad totam

superius

reliquit

Eph. 6. 2.

reliquæ legis obedientiam præparatio est & causa impulsiva. Hanc promissionem allegans Paulus, ait, *quintum hoc præceptum esse primum cum promissione*, scilicet speciali, seu certi beneficii, quod promittit Deus obedientibus. Beneficium verò quod promittit est longævitæ.

Obiect. Atqui longævitæ propter miseras huius vitæ non videtur esse beneficium. *Resp.* Hoc fit per accidens per se enim longævitæ est beneficium, licet coniuncta sit cum miseria. *Inst.* Propter hæc accidentia potius deprecandum, quàm optandum videtur illud beneficium. *Resp.* Bonum est deprecandum si mala ipsi coniuncta sint maiora. Pius autem promittit Deus cum longævitæ mitigationem calamitatum, & fructum diuinæ benedictionis diuinæ. Præterea celebratio Dei diuturna in hac vitæ est tantum bonum, ut calamitates huius vitæ cum eo conferri non debeant. Si porro queratur, *Cur igitur etiam impij & inobedientes sint longævitæ*, Responsio prima est, Paucorum exemplorum diuersitate non euerit regulam. Plerique enim inobedientes, malè & immaturè pereunt. Prou. 30. *Orabamur*, qui subannat patrem, effodians cornu torrentis: Altera, quod pijs beneficia corporalia dantur ad ipsorum salutem, ac proinde sunt ipsis diuinæ benevolentiae argumenta: impijs verò, partim ut ipsi ad penitentiam inuitati fiant magis inexcusabiles in iudicio Dei, partim, ut his pij & electi, qui ipsis admixti sunt, fruantur. Quod autem non omnes pij & obedientes liberi sunt longævitæ, id non pugnat cum hac promissione, quia illis translatio in meliorem vitam, est longævitæ amplissima compensatio.

Partes obedientie huius præcepti sunt duplices. Alię sunt aut superiorum, aut inferiorum proprię virtutes. Alię communes vtrisque.

Virtutes huius Quinti præcepti proprię, vel singulares.

Obedientiæ superiorum proprię partes, aut superiorum

norum virtutes propriæ, secundum officia distinctæ sunt.

Parentum officia sunt. 1. *Alere ac nutrire liberos.* 2. *Defendere eos contra iniurias.* 3. *Eos instruere, vel instruendos alios trahere.* 4. *Regere eos disciplina domestica.* Non tantum parentes oportet suos liberos docere, sed & conseruare in his doctrinam, non quidem scholasticam, sed domesticam.

Præceptorum seu doctorum est. 1. *Docere fidelem,* alio sine loco parentum. 2. *Regere disciplinam scholasticam.*

Magistratum officia ad hæc capita redigi possunt. 1. *Mandare obseruationem Decalogi,* ut scilicet subditi viuunt secundum vtramque Decalogi tabulam, hoc est, secundum totum Decalogum, quod ad disciplinam externam. 2. *Exequi Decalogum seu Decalogi præcepta,* hoc est custodire eius obedientiam, puniendo nimium peccantes contra disciplinam siue in bonis, siue in fama, siue in corpore, siue in vita. 3. *Condere aliquas leges positivas,* ad conseruandum ordinem Politicum, qui aliis non confisteret. Sunt autem leges positivæ determinatio circumstantiarum quæ sunt necessariæ, vel quæ seruiunt obseruationi seu obedientiæ Decalogi. 4. *Exequi etiam istas suas leges.*

Herorū & Dominorum est. 1. *Mandare familia iustas & possibiles iustas ac licitas operas præcipere,* non illecebras, non impossibiles, non nimis graues, & non necessarias. 2. *Mercedem dare pro laboribus.* 3. *Regere disciplinam domesticam.* Ciberia, & virga, & onus asino, & panis, & disciplina, & opus, seruo.

Similium autem qui ætate, prudentia, & auctoritate præstant, officium est, *alios exemplo viæ, consilio, & rationibus regere & habere.*

Propria inferiorum officia nomine Honoris exprimuntur. Honor enim significat Primum & complectitur Reuerentiam inferiorū erga superiores, quæ est. 1. *Agnitio voluntatis Dei,* qui in officio & gradu superiorum, velit esse talem ordinem, eum constituat, ac necessariis

Matt. 7. 9.
1. Tim. 5. 30.
Eph. 6. 4.
Deu. 4. 9.
Prov. 13. 2.
19. 18.

Deu. 1. 16.
& 17. 9.

Eph. 6. 9.

Syr. 33. 26.

Tit. 2. 2.
Syrac. 35. 6.

Rom. 12. 1.

donis ornent. 2. *Approbatio huius ordinis dicitur, ac deinde.*
 Si enim non agnoscamus hunc ordinem esse bonum,
 non efficiemus eum honore. 3. *Subiectis ergo hunc ordi-*
nem propter Dei voluntatem: 4. *Declaratio huius ordinis*
externa tum dictis, & factis, tum rationibus & gestibus,
 qui locis differunt. Reverentia in audio est, non autem
 tantum consistit in externis gestibus. Subiectis obedi-
 entiam, non coactam, sed promptam complectitur. Sa-
 cundo *Autem propter officium, atque is a reverentia se-*
parari nequit. Quos enim non amemus, illos non
 possumus reuereri. Tercio, *Obedientiam in legibus &*
possibilitatibus, que secundum officij rationem superioris inest,
& quidem voluntariam obedientiam, que ut filij letentur & ga-
ta facientes parentibus. Quarto, *Gratitudinem erga superio-*
res, que requirit ut ipsis unusquisque pro suo officio fa-
 cultatibus & occasionibus proficiat. Quinto, *Equitatem*
erga superiores, que est tolerare vitia parentum, ac super-
 riorum que sine nominis divini contumelia tolerari
 possunt, aut que cum Lege divina non pugnant. Ex
 his facile colligitur, que officia inferioribus mandata,
 & ipsorum officii convenientia ipsi singulis ordinibus
 debeant.

Eph. 6. 1. 3.

Vitia singularibus huius quinti precepti, virtutibus contraria.

1. **P**eccata, que obedientie superiorum propriis par-
 tibus repugnant. Officio parentum opponitur:

Non querere & suppeditare alimenta necessaria liberis, vel
 eos educare in luxu. 2. Non tueri liberos contra injurias, aut

peccare zelo imprudenti, propter leues, aut nullas iniurias illi
 illatas. 3. Non assuofacere liberos ad puniendum & mansue-

scendum, aut educare eos in avaritia & licentia peccatorum. 4. Non
 erudire liberos pro sua facultate, aut male exemplis eos con-

tempere. 5. Non castigare liberos pro necessitate, vel pro
 officio, aut peccati modum, in eis sanare.

Præceptum, eadem que parentum, institutioni &
 disciplinæ contraria sunt.

Officio Magistratus duo extrema opponuntur, Ignu-

[illegible]

10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100
 101
 102
 103
 104
 105
 106
 107
 108
 109
 110
 111
 112
 113
 114
 115
 116
 117
 118
 119
 120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532

& inferiores omnibus iustis imperiis habentur obedi-
re. Nec obstat, quod etiam honor ministerij totam obedi-
entiam legem completitur. Ibi enim tanquam obedientia
erga vocem diuinam, hic tanquam erga homines, qui
presunt nobis, exigitur.

Exo. 18. 19.
Rom. 13. 7.

2. *Instituta particularis distributiva*, quae seruat pro-
portionem in distribuendis officiis, vel quae est virtus
suum cuique tribuens. Suum autem vniuscuiusque est
aut officium, aut honor, aut praemium ei competens.
*Reddite omnibus quod debetur, cui tributum debetur, tribu-
tum, cui vestigal, vestigal: cui honorem, honorem: cui ti-*
morem, timorem.

1. The. 4. 11.
Rom. 12. 8.
Eph. 6. 6.
Eccl. 9. 10.

3. *Sedulitas (seu diligentia, seu fidelitas)* quae est vir-
tus recte officij sui partes proprias intelligens, eas in-
quirens, & iuxta mandatum Dei propria faciens con-
stanter, assidue, studiose, libenter, & alacriter, item
tum conatu recte faciendi sese continens intra limi-
tes officij sui, omittis alienis a sua vocatione & non
necessariis: hoc sine principali, vt Deo & proximo ser-
uiamus: ac Deo quidem grata, hominibus autem
salutaria faciamus. *Contendatis quasi esse, & res vestrae
agere. Qui praest, cum diligentia. Seruite vt serui Christi, fa-*
cientes ex animo quae Deo vult. Quodcumque facere potest
manus tua, instanter operare. Sedulitas a sedendo dicitur,
quae virtus est non tantum intelligere quae sint officij
sui partes, sed & inquirere si quae nesciat ad officium
suum pertinere. Qui nescit, inquirere debet: alioquin
aeque bene reddet rationem officij neglecti, quia igno-
rantia fuit affectata.

4. *Gravitas*, quae est virtus ex agnitione officij, seu
seruans convenientiam personae, & constantiam in
dictis, factis, & gestibus, vt tueamur honestam existi-
mationem vel auctoritatem, ne officium contume-
lia afficiatur. Quia Deus vult honorari superiores, et
tiam vult vt ipsi suum honorem tueantur. *Gloria vobis,*
quae est approbatio nostrae & alienae conscientiae ad
iudicantis, cum sit virtus ad gloriam Dei, & salutem
hominum

hominum necessaria, dummodò fines hispiciantur, omnino est appetenda. *Melius est nomen bonum, quàm diuitiæ multe.* *Melius est nomen bonum, quàm pretiosa uoluntate.* Curam habe de bono nomine; hoc enim magis peruenis sibi quàm mille thesauri pretiosi & magni. Opus suum probet transquies, & tunc in semetipso gloriationem habebit, & non in alio. Per omnia seipsum præbent exemplar bonorum operum, in doctrina, integritate, & grauitate.

Eccle. 3.2.

Prou. 22.

Tit. 2.7.

Eccle. 41.13.

Gal. 6.4.

Tit. 2.7.

6. *Modestia* est virtus grauitati cognata, quæ ex agnitione propriæ imbecillitatis, & consideratione loci ac officij, in quo sumus collocati à Deo, seruat modum & conuenientiam personæ in opinionibus & sermone de nobis, & in factis, & gestu: hoc sine, ne plus quàm oportet nobis tribuamus ne plus splendoris ostendamus in vestitu, gestu, sermone, & vita, quàm opus est, ne nos aliis præferamus aut eos opprimamus, sed ut pro nostris viribus & modalo nos geramus, cum agnitione donorum Dei in aliis, & nostrorum defectuum. *Modestiae gratus affinis est.* Grauitas enim cum Modestia non coniuncta degenerat in ambitionem & fastum. *Humilitas & modestia dissimulat sine,* atque hæc est erga homines, agnoscens sua vitia, & dona in aliis: humilitas est erga Deum. Si quis videtur sibi aliquid, quum nihil sit, hunc suus ipse animus fallit.

Gal. 6.3.

6. *Sorge, vel Amor* erga sanguine iunctos, ut erga parentes, liberos, cognatos. Cum Deus iubet ut honoremus parentes, etiam eos diligere vult ut parentes, & cum parentes vult esse, liberos etiam vult ab ipsis amari.

1.Tim. 5.4.

Mat. 7.9.

1.Tim. 5.8.

7. *Gratitudo*, quæ est virtus ex veritate & iusticia constans, agnoscens à quo, qualia, & quanta beneficia acceperimus, & studium seu voluntatem habens præstandi pro iis mutua operam, aut mutua officia, honesta & possibile. *Qui reddis mala pro bonis, non recedes malum de domo eius.*

Prou. 17. 33.

8. *Aequitas*, quæ est virtus propter causam probabilem moderata.

Ddd iij

leniens

leniens rigorem stricti iuris in puniendis & taxan-
dis aliorum erratis, patienter ferens aliquos erro-
res vel defectus non enormiter lz dentes salutem
publicam aut priuatam proximorum, & huiusmodi
vitia aliorum tegens & corrigens, seu sanare studeat.
Subditi estote cum omni timore domini, non solum bonis
et quibus, sed etiam prauis. Huc pertinet exemplum filiorum
Noe, Gen. 9. Item preceptum de moderatione & benigni-
tate parentum erga liberos in disciplina obseruanda. Eph. 6.
Patres, ne prouocetis ad iram liberos vestros, sed in domo estote
doctrina & moniti domini. Col. 3. Ne irascere liberos, quia
ne despondeatis animam. Et cap. 4. Vos Domini equidem
& aequalitas seruis exhibere, scientes, vos quoque Do-
minum habere in caelis.

Vitia communibus huius precepti contraria

1. In iustis vniuersali repugnant. 1. *Inimicitia*, quod iusta leges a singulis requiruntur, sicut superioribus,
sive inferioribus. 2. *Contumacia* omnis & inobedientia, &
seniia. 3. *Simulatio* officij, & *hypocrisis*.

2. In iustis particulari distributis aduersantur. 1. *Envy*,
qui officium, quod alicui debetur, ei detrahit, & il-
lud alteri dat, qui non debet illud administrare, vel
qui id non conuenit. 2. *Temertitas*, qui personarum utrius-
que in distribuendis officiis, vel deferendis honoribus,
vel tribuendis praeiis.

3. *Sedulitati* opponitur. 1. *Negligentia*, vel *ignavia*,
quae res vel non inquit, vel volens omittit, & partes
officij vel non libenter, vel non integrè assidue facit.
Simulatio diligentiae, quae officium principaliter suae
gloriae vel commoditatis causa facit. 3. *Curiositas*, quae
ingerit se officiis alienis. 4. *Arrogantia*, quae sibi tribuit
quae non habet, vel quae habet ostentat.

4. *Gravitati* contraria sunt. 1. *Leuitas* non seruans
conuenientiam, aut constantiam, aut non habens stu-
dium

dium retinendi famam & existimationem honestam, 2. *Falsus aut ambitio*, quæ est propter officium aut dona sua se efferre, alioque contemnere, & negligere, ac quærere loca altiora, applausus hominum, non studio gloriæ Dei aut salutis proximorum, sed cupiditate supra alios emicendi.

3. *Cum Modestia pugnant*. 1. *Immodestia*, quæ in dictis, habitu, vestitu, non seruat convenientiam. 2. *Arrogantia*, quæ in opinione, ac sermone tribuit sibi maiora viribus, aut sua dona vel admiratur, vel sine necessitate prædicat. 3. *Simulatio Modestiae*, quæ est in admonitione sui seipsum extenuare & detrectare officia, quæ aliquis experit, vt laudem sui, & opinionem modestiæ venetur.

6. *Amoris aduersantur*. 1. *Astorgia*, quæ vel odit, vel non amat sanguine iunctos: nec est sollicita de eorum salute. 2. *Indulgentia*, quæ propter ipsorum amorem, ad peccata, vel ipsis, vel aliis perniciosam, conniuit, aut ipsis gratificatur in rebus prohibitis.

7. *Gratitudinis repugnant*. 1. *Ingratitudo*, quæ non agnoscit, vel non proficitur autorem & magnitudinem beneficii accepti, vel non studet præstare munus officia. 2. *Gratificatio illicita*, vel Gnathonica assentatio.

8. *Aequitatis repugnant*. 1. *Rigor inmodicus & illicitus* in censura peccantium ex infirmitate sine e-normi lésione salutis suæ, aut aliorum. 2. *Lenitudo* non puniens aut reprehendens suo loco peccata enormia. 3. *Assentatio* quæ gratia, & commodorum suorum studio laudat non laudanda, vel tribuit alicui maiora quam illi conueniunt.

D. d. m.

SEXTVM

S E X T U M . P R A E C E P T U M .

Non occides.

Scopus autem finis huius praecepti affectus-
servatio vitae & incolumitatis corporum
atque adeo salutis suae nostrae & aliorum.
Prohibentur quae ad destructionem
vitae nostrae & aliorum pertinent. Et
in prohibitione nominatur homicidium
ut una cum effectu causae, & peccata cum effectu, videli-
cet homicidio, cohaerentia tollantur, & ab illis tanto
efficacius nos absterreamur. Praecipuntur omnia quae
spectant ad columitatem vitae nostrae & aliorum. *Senti-
entia & summa praecepti est*, ut neque nostram neque al-
terius vitam aut salutem corporis externo opere lae-
damus, siue id fiat vi, siue dolo, siue negligentia, ne-
que affectu aut voluntate laesionem eius expectamus.

Hic probandum est 1. Quod etiam interna hoc praecep-
to praecipiantur, & prohibeantur. 2. Quod defensio praecipian-
tur. 3. Quod laesio nostri prohibeatur.

1. Interna praecipuntur & prohibentur. 1. *Quia*
eius praecipitur, aut prohibetur effectus, praecipitur aut pro-
hibetur etiam causa. 2. *Ex scopo.* Non vult Deus ut laeda-
mus: ergo prohibet etiam media, per quae laedere pos-
sumus. 3. *Qui semper irascitur fratri suo, reus est iudicii.*

2. *Defensio proximi praecipitur.* Quia praecepta nega-
tiva includunt affirmativa. Non occides. Ergo iuva-
bis.

3. *Laesio tam nostri quam aliorum prohibetur*, quia cau-
se cur iubet Deus nos alienae vitae rationem habere,
eodem sunt. 1. *Imago Dei in homine.* 2. *Similitudo naturae*
& origo ex primis parentibus. In carnem nostram seulare
non debemus: atqui sicut omnes homines ex iisdem
nempe primis parentibus propagati sunt, & sunt caro
nostra, sic potissimum nos ipsi. Ergo minus nos
quam

quàm alios lædere debemus. 3. Magnitudo pretij quo Christus omnia membra Ecclesie redemit. 4. Membrorum Christi Continuitas. Hæc autem cum in nobis ipsis quoque reperiantur, sequitur hæc lege singulis sue cuiusque vite & corporis læsionem & neglectum prohiberi.

Igitur Non occideris significat 1. Neque te, neque alios desiderabis occidere. Quod enim à nobis fieri non vult deus, id neque expeti, neque desiderari concedit. 2. Neque significabis desiderium, vel te, vel alios occidendi. Nam cuius appetitionem Deus prohibet, eius etiam significationem verbis aut gestu, seu vultu, factam prohibet. 3. Neque istud desiderium exqueris. Cuius appetitionem, & significationem Deus vetat, eius executionem vetat utique multò magis. Antithesis ergo est. Tu & alios amabis 1. Desiderio. 2. significatione. 3. executione. Hinc oriuntur omnes huius præcepti virtutes, & similiter vitia cum iisdem pugnantia.

Virtutes huius sexti præcepti.

QUæ hic præcipiuntur spectant (ut dictum est) ad conseruationem vite vel salutis hominum. Conseruatur autem salus hominum, aut non ledendo, aut iuuanda. Qua ratione virtutum huius præcepti duo constituiuntur genera, quorum prius continet virtutes de non lædendo hominum salute, alterum virtutes complectitur de salute hominum iuuanda.

Virtutes non ledentes hominum salutem.

Hæ sunt triplices: nam non ledimus triplici modo, videlicet aut non deservimus irritari, aut irritari, aut vitio modo.

In primo modo versatur Injustitia Particularis, neminem lædens. Porro Injustitia particularis non lædens est virtus cauens omnes læsiones, quæ vel violentia, vel fraude, vel negligentia nostræ aut aliorum salutis sunt

sunt: eoque nec studio, nec negligentia vitam aut corpus cuiusquam laedens, à quo nos laesi non sumus; nisi Deo iubenti. Hæc in verbis expressa est, Non occides.

In secundo modo versatur *Mansuetudo & equitas*. Est enim harum virtutum, quod non laedamus, etiam irritati. *Mansuetudo*, sine placabiliori, aut ignoscentia, est virtus, moderatrix iræ, quæ cauet omnem iram iniussâ, ita ut nec propter nullam, nec propter leuam causam irascatur: & ubi legitime iræ causa est, etiam sic iustam iram moderatur, ut non irascatur ultra modum, aut limites egrediatur à Deo præscriptos, id est ut non optet personæ laedentis destructionem, nec ardeat cupiditate vindictæ, sed condonet offensas & graves etiam iniurias: & tantum propter contumeliam Dei, vel iniustitiam, aut detrimentum proximi indignetur, nullius licet magnæ iniuriæ vindicandæ cupiditatem admittens in animum: atque animo equitiam inimicorum, & malè meritorum salutem optans, & ei tuendæ pro sua facultate, & ipsorum necessitate studens. *Beati miseres, quoniam ipsi perhorridis iræ viri possidebunt.* *Equitas* est virtus *Mansuetudini* cognata, stricti nimirum iuris (quod per nos peccatis, & quam moderatrix, propter causam probabilem, ut omni propter factum, aut officium, vel propter salutem publicam, aut primatam eorum qui peccant, vel propter scandalum vitandam, vel propter aliquam causam aliquid remissum de agnoscere in puniendis peccatis, & prosequendis iniuriis.

In tertio modo versatur *modestia*, virtus cauens omnes offensiones, & occasiones irarum & discordiarum, & ortas studens tollere. Breuiter, *est studium pacis & concordie*, id est diligentia tum cauendi causas, & occasiones offensionum, discordiarum, contentionum, & odiorum tum reconciliandis nobis vel aliis offensorum denique retinendi pacem, & eius causa non detrectandi molestias & dissimulationem ac tolerationem iniuriarum, quibus summa affecti, citra Dei ta-

Matt. 5. 9.
Psa. 34. 14.

Matt. 5.

alia contumeliam, & atrocem nostram vel alienam salutis lesionem.

De virtutibus inuicem salutaribus.

Virtutes inuicem hominum salutem.

Vit Deus non tantum, ut neminem laedamus, sed etiam ut nos & alios tuemus pro parte nostra virtuti. Inuicem inuicem duobus modis. 1. Depellendo mala, pericula, & iniurias. 2. Benefaciendo, seu prestando beneficiis. Virtutum ergo inuicem duarum sunt species, ne in peccatis mala depellentes, & virtutes benefaciunt. 1. Virtus mala depellens, quae nimirum versatur in depellendis malis, & iniuriis, haec sunt. Iustitia communi iustitia peccatis, fortitudo & Nemesis, ut omnibus iustitia. Iustitia communi iustitia peccatis est virtus seruans aequalitatem peccatorum, & poenarum, infligit vel aequalis poenas, vel propter probabilem causam minores, pro ratione scilicet circumstantiarum in iudicio politico, ad tuendam gloriam Dei, & societatem hominum conseruandam. Cum enim Deus vetet laedere societatem, & magistratum velit esse vindicem disciplinae secundum totum Decalogum, vult etiam iustis poenis coerceri atrociter hunc ordinem violantes. Peccat igitur magistratus non tantum crudelitate, siue iniusta seueritate, sed etiam lenitate & cessione licentiae in alios grassandi. Reg. 20. Quia dimisit virum quem volebam occidi, erit anima tua pro anima ipsius, & populus tuus pro populo ipsius. Leuit. 24. Quisquis percussit animum hominis, morte morietur. Num. 31. Non occideris, praeterquam pro anima homicidae, qui est sceleratus, ut morietur, sed moriendo morietur. Exod. 21. Animam pro animam, oculum pro oculo, dentem pro dente. Deuter. 24. Qui occidit patrem, pro patre, nec filii pro patribus, qui quisque pro peccato suo morietur. Deut. 19. Faciemus deus, effundam sanguinem iustorum in terra. Praecipitur hic ad defendendam salutem hominum, iustitia seuera quae non remittit poenam sine probabili causa, & seruat aequalitatem

æqualitatem peccati & pœnæ. Hinc manifestum est non tolli hoc præcepto, sed sanciri officium magistratus in puniendis sceleratis. Deo iubente aliquem occidi, nō tam homines, sed Deus ipse occidit per eos, quibus hoc præcipit. Ac ne grassandi licentia inualeseat, fontes coerceri pœnis voluit. Comprehensa igitur est vindicta magistratuum in dicto, *Mibi vindicta, & ego retribuam*. Hic ergo præcipitur seuera iustitia, quæ non remittit pœnas peccato æquales, sine probabili causa, atque hanc ad hoc præceptum pertinere constat ex ipsius præcepti scopo: quia nisi iustitia seruetur, non poterit humana societas consistere.

Obiect. Dicunt hic, *Non occides*: Ergo prorsus non est occidendum, & per consequens, ad hoc præceptum non pertinet ista iustitia, ut quæ servari non potest nisi multi occidantur. *Resp.* 1. Per inuersionem, Immo ideo est occidendum, ne humana societas à latronibus occidatur. 2. *Non occides*, nempe tu pro tuo arbitratu & libidine. Deus enim punit quando Magistratus aliquem punit.

Fortitudo est virtus quæ subit pericula secundum nostram rationem, id est, quæ pericula subire recta ratio iubet, & quidem propter gloriam Dei, salutem Ecclesiæ, defensionem, & conseruationem vel nostræ, vel nostrorum, vel aliorum contra atroces iniurias. Oritur autem Fortitudo Sanctorum ex fide & spe, & dilectione Dei ac proximi. *Discernenda item est Fortitudo heretica*, quæ singulare Dei donum est, ut in Iosua, Simsone, Gideone, Dauide, ab ea animi præsentia, quæ cogitatione voluntati diuine in omnibus excitari debet, præsertim in gubernatoribus. 1. Reg. 3. *Confortare, & esto vir*. Huc pertinet exemplum exploratorum terre Canaan, & populi desperantis eius occupationem. Num. 13. & 14. Huc affinis est *fortitudo bellica*, quæ est propugnatrix iustitiæ, & susceptio defensionis iustæ nostræ & aliorum, cū non sit sine periculo. *Bellicum*, est vel defensio necessaria contra execrables latrocinium, seu crudelitatem in subditos, vel pœna iusta propter atroces iniurias

iniurias, quæ manu armata suscipiuntur, q. in manu cap.

Nemesi aut zelus est virtus iustè irascens, atque indignans propter Dei contumeliam, læsionem proximi iniustam, & atrocem iniuriam, quæ vel Deus, vel proximus innocens afficitur, habens insuper studium pro facultate, seu viribus iniuriam Deo vel proximo illatam depellendi, aut vindicandi iuxta mandatum Dei. Iudic. 8. *Gedon ad Zeba & Salmanna: Viri quos iussu fecisti in Thabor, filij matris mee erant: vbius Iehona, si cecideris, servasse in eis, non occiderem vos.* & cap. 20. *Israelites suscipiunt bellum contra Beniaminas propter scelus admissum in uxorem Leuitæ.* Virgitur bell. iniusta hoc præcepto damnetur, ita bellum iustum in quinto præcepto, tanquam pars officij magistratus erga subditos, & in hoc præcepto, tanquam defensio salutis & vitæ propriæ & alienæ approbatur, & partim in iustitia non lædente & puniente, partim in Fortitudine & nemesi consistit. Est enim vel defensio necessaria contra exercentes latrocinium, aut crudelitatem in subditos, vel pena iusta propter atroces iniurias, quæ manu armata suscipitur ab ordinariis potestate. 1. Sam. 15. *Prius Iehona Dominus meus præliatus est.* Eodem pertinet defensio vitæ suæ vel proximorum contra vim iniustam, à privatis facta, cum necessitas non patitur implorari auxilium magistratus. Cum enim leges & magistratus tunc arment privatum contra latronem aut stupratorem, non temere arrepto, sed sibi iustè à magistrato in manum tradito gladio, tanquam minister magistratum vitur. Sic Moses interfecit Ægyptum descendens Israelitam.

Humanitas benefaciens, quæ videlicet in beneficiis præstandis versatur, hæc sunt. Humanitas, & Misericordia, & Amicitia. *Humanitas* seu *philanthropia* est verè & in animo, & in voluntate, & in corde benevolentia erga alios, & eius declaratio sermone, gestu, & officiis convenientibus ac possibilibus. Hæc eadem virtus in sacris literis dicitur *Dilectio Dei*, quæ Philosophia nominatur

Semperque inter se in iniuria. Item, Crudeles, & feroces
ita iniusta. 2. *Inimicitia*, id est non moueri illi rebus qui
bus debemus induci & ubi Deus iubet. Item per
sonarum acceptio. Item qd agis ante de animo nollis

Compassio, pacis pugnant. 1. *In excessu leniendo*, cum
ita cupis rocinere pacem, ut non cures Dei gloriam &
tuam, proximi que salutem. Hæc est gratificatio iniu-

sta. 2. *In defectu rationes omnes iniuste*, vel non ne-
cessario, Contentiones, Obrektionis, calumnie,
insultationes, cunctationes, &c.

In iustitia, calumniae puniunt aduersantur. 1. *In defectu*
leniendo, cum non punitur id quod debetur. *In ex-*
cessu, Crudeles, atque iniuste & nimia ferocitas, vindicta

primæ, in iustitia calumnia. Breuiter, cum iustitia pu-
niscit pugnat iniustitia, quæ aut prius non punit,
aut punit iniuste.

Ferocitas opponitur. *In defectu Timidis*, & prodi-
tio salutis aliene, cum potes defensionem suscipere.
Item fuga periculorum a Deo mandatorum. *In excessu*
arrogans, quæ est suscipere non necessaria, aut impos-
sibilia.

Humilis contraria sunt. 1. *Ira iniusta*. 2. *Lenitudo*,
quum in irascendo iuste iniuriis & in vindicandis nul-
la est acrimonia. Item cum hac pugnant quæ cum
studio pacis.

Humilitas opponitur. 1. *Autor sui cuius neglectus* alio-
rum. 2. *Inhumanitas*. 3. *Malevolentia*, aut odium alterum, aut
horum significatio. Gratificationes iniuste.

Misereris repugnant. *In defectu*, *Inimicitia*,
Crudeles, *Duriss*, non miseri, eorum, quorum est
miserendum item *Calumpnia*, *arrogans*, & *Indo-*
lencia. 2. *In excessu*, *Lenitudo*, quando parcitur quibus
Deus non vult parci, quæ est crudelis misericordia,
quæ nimirum leditur tota societas, imò illo etiam cui
parcitur.

In amicitia pugnant. 1. *In defectu*, *omnis iniustitia* & per-
silia quæ amicitia violant. *Inimicitia*, *Neglectus amicis*.

Negatio

Negatio benevolentiae & officiorum mutuorum. Si-
mulatio amicitiae. 2. In excessu. Adulatio seu Gratificatio
iniusta, item leuitas in contrahenda, & dissoluenda a-
micitia.

SEPTIMUM PRÆCEPTUM.

ON murchaberis.

Finis huius præcepti est. Conser-
uatio Castitatis & coniugij. Quum ve-
ro Deus adulterium nominat, non
illud modò prohibet, ut omnium,
quæ castitati repugnant, crassissi-
mam speciem: sed & omnia vitia
castitati contraria, eorumque cognatas species, item
eorum causas, occasiones, effectus, antecedentia,
consequentia: atque ex aduerso præcipit omnia, quæ
ad conseruationem castitatis faciunt. Rationes hæc
sunt. 1. Ex una specie reliquæ cognatæ intelliguntur. Ita
prohibito adulterio damnantur & alia libidinum spe-
cies, & nominatur Adulterium, quia recensetur id
inter species libidinum crassissimas. 2. ubi causa ad-
ducitur, ibi & effectus & contrā. Sic mandantur, ut pro-
hibentur hic tam antecedentia, quàm consequentia.
3. Scopus præcepti est conseruatio castitatis in genere humani
& ministerio coniugij. Quicquid ergo facit ad castitatem
conseruandam & muniendum coniugium, hac lege
præcipitur: contrārio simul prohibito.

Virtutes huius septimi præcepti sunt tres. Castitas,
Moderantia, Temperantia.

Castitas est virtus seruare mundiciem animi & cor-
poris cum voluntate dei congruentem, ac vitans om-
nes libidines à deo prohibitas, omnes concubitus illi-
citos, & commixtionem corporum inordinatam, &
omnes eius cupiditates, occasiones, causas, effectus,
sive in vita cælibe, sive in coniugio. Castitas dicitur de-
stinari, id est, orno: quia est ornamentum non solum ho-
minis

minis toties, sed & virtutum aliarum omnium. Nomen igitur illud singulariter huic virtuti est inditum quia vna est e præcipuis virtutibus constituentib. imaginem Dei. Est duplex, *Cælebs & Coniugalis*. *Cælebs castitas* est virtus, vitans omnes libidines extra coniugium. *Castitas coniugalis* est in coniugio seruare ordinem, mirando Dei consilio institutum. Causæ castitatis 1. *Mandatum Dei*. 2. *Conseruatio imaginis Dei*. 3. *Studium cauendi deformationem imaginis & coniunctionis inter Deum & Ecclesiam*. 4. *Premia*. 5. *Pœna*. *Extrema Castitatis*. Omnes libidines, earum causæ, occasiones, & effectus: omnes coniunctiones illicitæ, omnes cupiditates prauæ conscientiam violantes etiam in coniugio. Per coniugium enim, propter naturæ nostræ prauitatem, non omnia peccata tolluntur, vt cum non spectatur finis coniugij præcipuus.

Verecundia est virtus abhorrens ab omni turpitudine coniuncta cum pudore, dolore, & contristatione, vel ob præteritam turpitudinem, vel ob metum futuræ, & habens propositum ac studium fugiendi, non ipsam tantum turpitudinem, sed & occasiones, argumenta, & signa turpitudinis. *Verecundia requiritur ad castitatem* tanquam adiumentum, & causa castitatis: item tanquam eius effectus, consequens, & signum. *Extrema verecundia* 1. *Inuerecundia, seu impudentia*, quæ non curat turpitudinem. 2. *Rusticus pudor, aut pudor agrestis & peruersus*, cum quem pudet eius cuius non debebat, vel rei honestæ, quæ non requirit pudorem.

Temperantia est virtus seruans modum naturæ, honestati, mediocritati, atq; ordini personarum, locorum & temporum, secundum Legem naturæ conuenientem, in rebus ad corpus pertinentibus, vt in cibo & potu. *Temperantia requiritur ad castitatem*, tanquam causa sine qua non possumus esse casti. *Extrema temperantia*, Intemperantia cibi & potus: ingurgitationes: Item temperantia nocens seu abstinencia

Ecc

nimia

nimia & hypocritica, non conueniens naturæ, vt Eremitarum.

Quoniam omnes cum castitate, & scopo huius precepti pugnant, norandæ sunt species libidinum. *Species libidinum referri possunt ad tria genera. Primi generis sunt, quæ sunt contra naturam, & à Diabolo, quæ nimium sunt contra hanc etiam naturam nostram corruptam, non tantum quia eam corrumpunt, & perstant conformitate cum Deo, sed etiam quia hæc natura nostra deprauata ab iis abhorrer; huius generis sunt quæ recensentur ab Apostolo cap. i. ad Rom. vt confusiones specierum, & sexuum: item sexus feminei abusus. Hæc scelera & horrenda flagitia à magistratu extraordinariis suppliciis sunt punienda. Incestus habet magnam partem pugnantium cum hac nostra natura, licet incestuum exempla extent apud primos parentes, quia illi fiebant ex necessitate, & dispensatione diuina: itaque hæc erat exceptio à regula.*

Secundi generis sunt quæ sunt ab hac natura nostra praua, vt scortationes inter liberos à coniugio, adulteria inter coniugatas personas vtrunque, consuetudines coniugatorum cum aliis non coniugatis. Si coniugatus cum altera coniugata consuetudinem habet, est duplex adulterium: violat enim suum & alterius coniugium. Si coniugatus cum non coniugata rem habet, est simplex adulterium. Scortatio est non coniugatorum. Incestus & adulteria magistratus ex officio seuerè punire debet. Nam sunt multò atrociora furtis. Adulteriis Deus capitale iudicium constituit. Scortationem etsi capitaliter puniendam non constituerit. Deus tamen cum sepe dicat, non sis scortum inter vos, eam suo modo puniendam significauit. Sunt & alia quæ ab hac vitiosa nostra natura committuntur mala conscientia, vt cupiditates, quibus indulgemus, aut delectamur, nec eas vitare studemus. Cupiditates istiusmodi vitiosæ, & similia, licet non puniantur in foro politico,

tico, coniuncta tamen sunt cum mala conscientia, & punientur à Deo.

*Tertij generis sunt inclinationes prave, quibus tamen non indulgent boni viri, sed resistunt, & auferunt iis occasiones, & his non turbatur cōscientia, quia inuocatur Deus, & petitur gratia resistendi, & in cordibus est testimonium de remissione peccatorum. Atque istorum peccatorum post lapsum remedium est institutum coniugium. Itaque contra istas inclinationes dicendum est, *Præstas nubere quidam viri.* Quamvis Paulus iis verbis non probet coniugia immatura, noxia Reipublicæ antequam ætatem inira, aut inhonesta, id est contra bonos mores.*

Quæstiones de Coniugio præcipuæ.

1. *Quid sit coniugium.*
2. *Qua causa instituti coniugij.*
3. *An sit Adiaforum.*
4. *Quæ officia coniugum.*
5. *Quæ sint contraria coniugio.*

1. *Quid sit Coniugium,*

Conjugium est legitima & indissolubilis coniunctio unius maris, & unius femina, instituta à Deo ut cognoscamus eum esse castum, & exacerari omnes libidines: ut & in ea Domino casti seruiamus, & maxime ut medium casti per quod propagetur genus humanum, & ex hoc colligas sibi deinde Deum Ecclesiam: denique ut sis societas laborum, curarum, & invocationis. Ut coniugium sit legitima coniunctio, requiruntur hæc. 1. *Ut contractum sit matrimonium utriusque partis consensu.* 2. *Ut & consensus aliorum quorum requiritur ad sit, nempe parentum, vel qui sunt parentis loco.* 3. *Ut seruentur honestæ conditiones.* 4. *Ne commissus error in personis.* 5. *Ut Matrimonium contrahatur inter personas non prohibitas à deo: velut inter eas quibus impedimēto non* Leu. 17.

sint gradus consanguinitatis. Est autem gradus consanguinitatis distantia agnatorum. De gradibus iis est hæc regula tenenda. *Quot sunt persone à stirpe, tot sunt gradus.* Stirps autem, est persona ex qua alię sunt derivatę. Linea est aut ascendentiũ, aut descendentiũ, aut collateralium. *Ascendentes* sunt omnes maiores. *Descendentes* omnes posterii. *Collateralium* linea est aut æqualis, aut inæqualis. *Æqualis*, quando æqualis est distantia à communi stirpe: *Inæqualis* quando inæqualis est distantia. Prohibitiones graduum, Levitic. 18. expressę, sunt morales. 1. *Quia gentes propter has abhominaciones dicuntur eicēta.* Non habuerunt autem gentes legem ceremonialem. 2. *Paulus acerrimę reprobandis eum qui nomenclatur duxerat.* 1. Cor. 5. Ioan. Baptista dicit Herodi, Mar. 6. 18. *Non licet tibi habere fratris uxorem.* 3. *Ex scopo*, quia finis, id est prohibitio incestus propter reuerentiam sanguinis facta est vniversalis, perpetua, & moralis. 4. *Est lex natura.* 5. *Legitima erit coniunctio seu coniugium legitimum si matrimonio iungantur persone ad coniugium idoneę.* 6. *Si ista coniunctio fiat in Domino*, id est, ne fidelis cum infideli matrimonium contrahat, sed cum fideli, atq; id religiosę cum Dei timore. 7. *Si matrimonium contrahatur inter duas personas.* Gen. 2. 24. *Erunt enim duo in carne vna.* Ob. *Patres habuerunt plures uxores.* Resp. Non exemplis, sed Legibus iudicandum.

1. Cor. 7. 36

Gen. 2. 24.

Mat. 19. 5.

2. *Que sint causę inſtituti coniugij.*

Auctor coniugij est ipse Deus. Etenim coniugium non est inuentum humanum, sed à Deo institutum in Paradiso. Causę verò propter quam sit institutum coniugium sunt, sicut ex definitione cognoscimus 1. *Medium propagationis generis humani.* 2. *Collectio Ecclesię.* 3. *Imago coniunctionis inter Deum & Ecclesię.* 4. *Ut vitentur vage libidines.* 5. *Ut sit societas laborum & inuocationis.* Arctior est illa societas, eoque vora ardentiora quia ardentius eos iuuamus precibus quibus iuncti sumus studio. Ut, parentes ardentius orant pro liberis quam

quàm liberi pro parentibus: quia amor descendit, non ascendit.

3. *An coniugium sit Adiaphorum.*

Adiaphorum est illius coniugium, qui habens donum continentie. Hoc autem continentie dono quicumque præditi non sunt, iis omnibus coniugium non est Adiaphorum, sed ut necessarium ipsis à Deo mandatum. Et sicut omnibus continentie dono præditi indifferens est coniugium, sic idem omnibus ad id idoneis personis est concessum. Cum autem iustum tempus non conseruatur, tum est ea res causa multorum malorum in politicis & Ecclesiasticis rebus. Quicumque tamen semel matrimonium legitime & in domino contraxerunt, illis nunquam permittitur matrimonium semel contractum dissolvere, nisi propter adulterium.

4. *Quæ sint officia coniugum.*

Officia coniugum sunt 1. *Amor mutuum.* 2. *Fides coniugalis*, ut solus solam, & sola solum, semper & constanter diligit. 3. *Communio bonorum*, & in malis sympathia. 4. *Susceptio, & educatio sobolis.* 5. *Tollerantia defectuum cum studio sanationis.* Mariti est 1. *Nutrire coniugem, & Sobolem.* 2. *Gubernare.* 3. *Defendere.* Vxoris est. 1. *Adiuuare maritum in conseruanda re familiari.* 2. *Obedientia & reuerentia erga maritum.* Quando ista negliguntur, in usum legitimum coniugij grauissimè peccatur.

5. *Quæ coniugio sint contraria.*

Coniugio contraria sunt scortationes, adulteria, incestus, illegitima copulatio, abusus coniugij, & diuortia extra casum adulterij. Persona autem defecta vel ad desertionem sollicitata, non facit diuortium.

On furaberis.

Sancitur hoc præcepto distinctio
Dominiorum. Finis enim præcepti est,
Conservatio rerum, seu professionis quas
deus singulis largitur ad sustentati-
onem vitæ. *Non furtum facies*, id est,
Non concupisces, vel tentabis per
fraudem ad te trahere bona proximi. Ergo defendas,
conserues, augeas ea, & des quod est proximi. No-
minat autem *furtum*, velut crassissimam speciem, vt
nimirum per eam reliquæ species intelligantur, &
propter eandem tanquam scopum seu finem, prohi-
beantur & alia vitia, vel peccata cognata, antec-
edentia, consequentia.

*Vitantes huius octauæ præcepti, subiunctus ea-
rundem extremis, aut vitii contrariis.*

1. *Iustitia commutativa*, quæ est virtus in acqui-
sitione bonorum, non appetens res alienas, &
seruans æqualitatem Arithmeticam in contractibus
& communi vita, in acquisitione, & commutatione
rerum, secundum iustas leges: vt cum seruat æquita-
tem secundum iustas leges, inter mercem & pretium,
mercedem & præmium, siue id fiat in acquisitione,
siue in commutatione rerum. *Res sunt aut nullius, aut a-
lienius*. Itaque res ad alium dominum transferuntur
vel quæ sunt nullius, vel quæ sunt aliorum: *Quæ sunt
nullius*, sunt illorum, qui eas acquirunt: sed si nullius
occupes, nulli facies iniuriam. *Quæ sunt aliorum*, trans-
feruntur vel vi, seu inuito domino, vel voluntate, seu
volente domino. *Inuito domino transferuntur* quæ iure
belli, siue per captiuitatem eripiuntur hosti. *Volente
domino*, quæ ad alium transferuntur vel per heredita-
tem, vel per contractum. *Per hereditatem* res ad alium
transferuntur vel cum Test. vel sine eo. *Contractus* est
consensus inter aliquos de translatione rerum, vel
carum

earum communicatione seu commutatione, secundum iustas & honestas leges. Contractus omnes continentur sub iustitia commutatiua.

Sunt autem decem contractuum species. 1. *Emptio & venditio*, quando res à venditore transfertur ad emptorem, ita vt emptor venditori det iustum & æquiualens pretium. Ea est aliquando aut cum pacto de reuendendo, aut cum pacto de non reuendendo: ita vt emptor emptam rem non possit alijs vendere. Ad emptionem pertinet emptio reddituum, illa siquidem non est usura, sicut nec locatio fundi pro certa pecunia quotannis reddenda. 2. *Mutatio*, quæ est contractus in quo usus alicuius rei transfertur ad alium, ita vt reddatur æquiualens. Datur aliquid in mutatione, non vt reddatur idem, sed simile, aut æquipollens. 3. *Commodatio*, quum quiddam ad usum, vel cum usus alicuius rei conceditur alicui ad certum tempus, ita vt sine pretio idem indiuiduum reddatur integrum & incorruptum. 4. *Donatio*, quando res à iusto Domino, ab eo videlicet qui habet ius illam donandi, ex libera voluntate transfertur ad alium sine compensatione. *Obiect.* *Iustitia postulat, vt æqualia pro æqualibus dentur. Sed hoc non fit in donatione. Ergo pugnat illa cum iustitia.* *Resp.* Ad maiorem, scilicet si donatur hoc animo vt fiat compensatio. 5. *Permutatio*, quando à legitimis & volentibus dominis res mutatur, aut res pro re datur æquipollens. 6. *Locatio*, quæ est contractus, quo alicuius rei usus (non eius dominium) à legitimis dominis ad aliquem transfertur certo pretio, & ad certum tempus, ita vt eadē res incorrupta reddatur. 7. *Oppignoratio*, cum res ad alium transfertur, vt sit ei obligata usu, tantisper dum aliæ res quæ ei debentur, ipsi persoluantur: vel quando res traditur alicui ad certum tempus, vt si non redimatur interea, alter habeat ius ea vtendi pro voluntate. 8. *Depositum*, quando res aliqua datur alteri à seruanda, ita vt nec usus, nec dominium, sed tantum rei custodia illi committatur. 9. *Societas*, quæ est contractus

quidam eorum qui vnâ negotiantur, in quo alius pecuniam, alius operam seu laborem confert hac conditione vt vnicuique pars lucri cedat. 10. *Contractus* quo vsus fundi, vel fundi dominium vtile à domino transfertur ad colonum, cum certa conditione, nempe vt fundum sibi traditum excolat, & obligatus sit domino ad certa officia, vel ad certam aliquam seruitutem præstandam. Hæ contractuum species obseruandæ sunt ad intelligendam iustitiam commutatiuam.

Extrema iustitiæ commutatiuæ. Pugnat cum iniusti commutatiuæ, omnis iniusta rerum translatio, quæ sit vel vi, vel rapina: vel fraude, vel furta. *Furtum* est ablatio rei alienæ inscio & inuito domino, animo cum priuandi. *Species furti* sunt, *Peculatus*, cum quis publica furatur: *Stellionatus* cum quis fraudibus & imposturis vitur in contractibus: *Sacrilegium*, *prestigiæ*, & omnes corruptelæ contractuum, inter quas non extremum locum obtinet usura. Est autem *usura* id quod accipitur vltra sortem, solius mutationis causa. *Excluduntur ab usura* contractus iusti, Societas, Emprio, Contractus de reddendis redditibus, Compensatio damni iusta. Multæ sunt quæstiones de usura, de quibus potest iudicari ex dicto. *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.*

2. *Anarchia*, quæ est virtus qua sumus contenti rebus nostris, præsentibus, ac iustè acquisitis, placidè ferimus paupertatem & alia incommoda, non frangimur inopia, non inhiamus bonis aut rebus alienis, nec appetimus non necessaria, *Extrema*, In defectu: *furtum*, & *Anarchia*. In Excessu, *istia recusatio*, quando quis simulat se ea accipere nolle, quæ tamen accipere posset, & maximè vellet. Item *Inhumanitas*, quæ est nihil velle accipere.

3. *Fidelitas*, est virtus quæ cauet alterius detrimenta, eaque studet auertere, & libenter, ac diligenter vocationis suæ partibus, officium faciendo, defungitur, hoc fine, vt Deus celebretur, nos nostram vitam sustentemus

sustentemus, nobis & nostris res necessarię sufficiant, atque aliis etiam succurrere & suppeditare necessaria possimus. Qui non facit labores quos potest & debet, facit furtum. *Obiect.* In quinto præcepto fidelitas facta est mentio: non igitur hic locum habet. *Resp.* Non est absurdum, unam eandemque virtutem poni in diuersis præceptis, propter diuersos fines, & respectus. Fines enim actionum faciunt discrimina. *Ponitur in hoc præcepto fidelitas*, quatenus est diligentia ac studium cauendi aliorum incommoda & faciendi operas ac labores, quibus acquiramus nobis victum, amictum, res necessarias. *In quinto præcepto fidelitas ponitur*, quatenus est obedientia in officio faciendo. *Extrema. In fidelitas*, non cauens damnum, nec diligenter faciens officia vocationis. Item *negligentia & ignavia*, quæ tantum fruatur publicis commodis, nihil autem ipsa conferat in societatem hominum communem.

3. *Liberalitas*, virtus quæ largitur indigentibus secundum rectam rationem: id est, quæ communicat aliis facultates proprias non debita obligatione, sed iure diuino & naturali, seu pietatis, ac dilectionis causa, liberali pectore, pro facultate sua, & alterius necessitate, sciens nimirum vbi, quando, quib. & quantum possit largiri, & seruans mediocritatem inter fordes & profusionem. *Extrema in defectu, Illiberalitas, Avaritia, Sordis.* Avaritia est studium augendi res nostras per fas & nefas, & astrictio largicionis iustæ. In Excessu *Profusio, Prodigalitas*, quæ largitur præter rationem rectam & sine necessitate, cum gaudio profusionis donorum. De hoc vitio dicitur: *Morbum habes leisiam ostendens.*

5. *Hospitalitas*, quæ est species liberalitatis, nempe liberalitas, ac beneficentia erga peregrinos & hospites, præsertim erga exules propter veritatis Evangelicę confessionem, prosequens eos omnibus officiis hospitalibus, & charitati Christianæ respondentibus. *Extrema. Inhospitalitas, & Profusio in hospite.*

6. *Parfemonia,*

6. *Parsimonia*, virtus cauens ac vitans luxum, atq; omnes sumptus, aut largitiones non necessarias, custodiens res proprias, ac benè partas, eas vtiliter collocans in vsum suum, & suorum, neque plus expendens quàm quantum videt opus esse. *Referitur hæc ad octauum præceptum*: quia si præcipitur in hoc præcepto liberalitas, prohibetur etiam eius contrarium, nempe Profusio, cui oppositum est Parsimonia. *Liberalitas habet sibi adiunctam parsimoniam*, quæ sunt duo media inter eadem extrema, intret Auaritiam scilicet & Profusionem: quia Liberalitas sine Parsimonia degenerat in Prodigalitatem: & Parsimonia sine Liberalitate degenerat in Auaritiam & sordes. Ac proinde non est liberalis qui non est parcus: non est parcus qui non liberalis. *Liberalitas* amplificat largitionem secundum rectam rationem. *Parsimonia* eandem constringit secundum rectam rationem, ac tantum parcit, quantum requiritur ad vsus necessarios. Itæ hæc duæ virtutes versantur in eodem obiecto, atque inter eadem extrema: ideoque eadem vitia quæ contraria sunt liberalitati, pugnant & cum Parsimonia.

7. *Frugalitas*, virtus Oeconomica collocans res bene partas rectè, prudenter & vtiliter, pro rebus vtilibus & necessariis, vel sumptus faciens in res quolibet tempore necessarias, & frugem afferentes. *Hæc virtus Parsimonia cognata est*. *Frugalitas* consistit in recta collocatione: *Parsimonia* autem dando cum recta ratione. *Extrema* quoq; eadem sunt frugalitatis, quæ & Parsimoniæ. *Profusio scilicet & Avaritia*, seu tenacitas.

Obiectiones contra distinctionem Dominiorum.

1. **T**empora Apostolorum omnia fuerunt communia. Ergo & nunc bona debent esse communia. *Resp.* Est dissimilitudo in exemplis: quia illi fuerunt adducti causis probabilibus, cur tunc communionem bonorum inducerent. 2. Erat periculum ne si non venderent possessiones, illi præirentur. 3. Fecerunt id non intercedente Legè, sed libèrè.

liberè. Voluntaria erat illorum bonorum communio: nemo cogebatur. Vnde Petrus ait Ananìe, Nonne si seruas es manebas tibi, & venditum eras in tua potestate. Act. 5. 4.
 4. *Hæc consuetudo saltem tunc temporis locum habebat.*
 5. *Non fuit tamen hæc bonorum communio in omnibus Ecclesiis, quia colligebantur in Macedonia Eleemosynæ quæ mittebantur Hierosolymam.* 1. Cor. 16.

2. *Naturalia sunt immutabilia. Communio bonorum est naturalis. Ergo communio bonorum est immutabilis, eoque & hodie seruanda.* Resp. Ad Maiorem. Naturalia sunt immutabilia, scilicet morali Lege, non autem naturali utilitate.

3. *Christus dicit ad adolescentem, Si vis esse perfectus vende omnia & da pauperibus.* Resp. Est dissimilitudo in exemplis, quia vocatio discipuli erat specialis ad Apostolatam pertinens. Deinde volebat eo significare, quàm procul abesset à perfectione Legis, de qua gloriabatur.

4. *Omnia sunt Christi, ergo & Christianorum.* Resp. Omnia sunt Christianorum seu nostra, scilicet quod ad ius ad rem, non quod ad ius in re. Debentur nobis omnia, sed nihil nos rapere debemus ante tempus.

5. *Amicorum omnia sunt communia.* Resp. Communia sunt amicorum, scilicet quod ad usum & officia honestatis, & utilitatis, vel quod ad usum necessarium secundum rationem. Debemus enim petere ab amicis, quæ à nobis peti volumus. Non autem communia sunt omnia amicorum, quod ad possessionem & dominium attinet, siquidem unicuique manet suarum rerum possessio, ac dominium distinctum. Hæc rerum possessio, seu distinctio Dominiorum sancitur (vt diximus) hoc præcepto: quia si non debemus furari, oportet vt res nostras possideamus, idque propterea, 1. Vt nos ipsas seruemus. 2. Vt suppeditemus aliquid ad conseruationem ministerij. 3. Ad conseruationem Reipublicæ. 4. Amicorum.

NONVM PRÆCEPTVM.

O Neris aduersus proximum tuum testis mendax.

Scopus aut finis huius præcepti est sanctio & conseruatio veritatis inter homines. Neque tantum prohibetur in hoc præcepto falsum testimonium sed omnes etiam cognata species, quarum genus est mendacium. Ne dicas falsum testimonium de proximo tuo, vel contra proximum tuum. Hoc negatiuo præcepto comprehenditur affirmatiuum, quod est, Dicas igitur verum testimonium, de vel pro proximo tuo, id est, sis verax, sis amans discendæ ac cognoscendæ veritatis. Veritatis autem nomen accipitur hic pro veracitate, id est, pro congruentia notitiæ, vel sermonis cum re de qua est sermo. Verum, est ipse sermo congruens cum re.

Virtutes huius noni præcepti, additis eandem virtutibus.

Virtus principalis quæ hic præcipitur, est *veritas*.

1. *Veritas*, seu potius veracitas, est virtus, quæ veras sententias amamus, inquiremus, amplectimur, & libenter, pro ratione tum officij nostri, tum personarum, locorum, temporum, & aliarum circumstantiarum eas profiteamur, ac defendimus ad gloriam dei, & salutem proximi. Facit iste finis vt diabolus non sit verax, etiam si verum dicat aliquando. Nam verax est, qui veritatem dicit, & amat, eique studet propter gloriam Dei, & proximi salutem. Potest & veritas hoc modo definiri: *Veritas* est firma electio in voluntate, qua constanter amplectimur veras sententias, dicimus vera, seruamus pacta, & in sermone & gestu vitamus occultationes infidiosas. *Confessio vera præcipitur & in hoc, & in tertio præcepto: quomodo sapere eadem virtus ad obedientiam diuersorum præceptorum*

rum requiritur. *In tertio autem præcepto requiritur confessio vera*, quatenus illa est celebratio Dei, Deum immediatè spectans: *hæc illa præcipitur*, quatenus fallere nolumus proximum, sed cum volumus conservatum. Nomine *veritatis* complectimur etiam *Parresiam*, quæ est virtus, quæ, quantum tempus, locus, & necessitas postulat, veritatem liberè, atque intrepidè profiteamur, nec abstrahimur metu periculorum. *Extrema Veritatis. In defectu, pugnans cum veritate*, 1. *Omnia mendacia*, ad quæ pertinent omnes fraudes, simulationes, negligentia in cognoscendis veris sententiis, officiosa mendacia: item calumnie, obtrusionem, malevolentiam, quæ mendacii species etiam cum candore pugnant. *Mendacium* est aliter loqui, vel aliter gestibus declarare, quàm sentias, & res se habeat. Sic principaliter hoc præcepto prohibetur mendacium. *Ad mendacium refertur & ignorantia voluntaria*, quæ scilicet est mendacium in mente. *Officiosa mendacia sunt vitanda*, quia non sunt facienda mala, ut eveniant bona. Et omne mendacium, quod disertè veritatem dissimulat, damnatur. *Veritas* autem dicta per aliquam figuram non est mendacium, siue is intelligat apud quem agitur, siue non. Hoc observandum, ne simus nimis rigidi in examinandis sanctorum factis: Deinde ne exculemus, quæ non necesse est excusari. *Obiect.* Deus benefacit obstetricibus quod mendacis erant. *Ergo Deus probat mendacia.* *Resp.* Ideo Deus benefacit obstetricibus, quia timuerunt Deum, nec occiderunt infantulos Israeliticos. 2. *Veritas autem Leuitas*, quæ est facilitas ad mendacium. *Vani* est qui multum, sæpe, & facillè mentitur: idque sine villo pudore. *Mendax*, qui habet studium mentiendi. In Excessu pugnant cum veritate. 1. *In tempestiva veritatis professio*, quæ est margaritis porcis obicere, & sanctum dare canibus, ut ait Christus, qui verbis istis omnino prohibet non necessariam atque in tempestivam veritatis professionem. *In tempestiva qui manet, ille nocet*. 2. *Curiositas*, quæ

ERO. 1. 31.

Mat. 7. 6.

cR

est inquirere non necessaria, aut impossibilia. Hęc de virtute huius præcepti noni præcipua: quæ sequuntur virtutes, ancillantur veritati, atq; omnes illę sunt quasi veritatis appendices.

2. *Candor* est virtus, quæ rectè vel ambigüè dicta aut facta bene accipit, & in meliorem partem interpretatur quatenus nimirum causę sunt probabiles, non facilè suspiciones cōcipit, non indulget suspicionibus quantumlibet iustis, probabiles causas habentibus: non iis nititur, nullas ex iis actiones instituit, neque quicquam ex iis decernit; aut statuit. Definitur & hoc modo, *Candor* est virtus vicina veritati, propter probabilem rationem approbans alienas voluntates, & odio habens malevolentiam; quædam etiam ambigua flectens in meliorem partem, ac bonum quidem sperans, sed tamen de rebus mutabilibus, cogitans posse mutari hominum voluntates, & de aliena voluntate posse, hominem errare, cum non aspiciantur latebrę humani pectoris. *Extrema*. In defectu *Calumnia*, & *Suspiciatitas*. *Calumnia* est non tantum innocentes falso criminari, sed etiam mediocriter dicta in malam partem interpretari, aut falsum etiam aspergere & affingere. *Suspiciatitas*, rectè, & ambigüè dicta in peiorem partem interpretari, mala suspicari: de bonis, vel sine ratione, aut etiam veris suspicionibus nimium indulgere: suspiciones licet habere, nisi velimus esse stulti. *Caute ab hominibus*. *Estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ*. In excessu, *Stulta credulitas*, & *Adulatio stulta*. *Credulitas* est temere quid interpretari, vel alicui assentiri sine iusta & probabili causa. Vel, quando sunt rationes manifestę aut probabiles, tamen creditur contrarium de aliquo. *Adulatio vel assensatio*, est laudare vel probare non laudanda, ut aucupemur siue bona, siue gratiam alicuius. *Candor* est adiumentum siue Species. Ergo & hęc una cum veritate præcipitur.

3. *Simplicitas* est perspicua veritas sine ambagibus vel

Mat. 10. 16.
17.

vel, est virtus quæ vera, recta, & explicata in artibus & communi vita propriè & perspicuè dicit, & facit, Simplicitate & Candore veritatem temperatur. *Extrema, Simplicitas, & Duplicitas in moribus.*

4. *Constantia*, virtus à veritate agnita non discedens nec mutans consilium sine probabili ac necessaria causa, sed constanter dicens & faciens vera, iusta, & necessaria. Vel, est virtus in inuenta, agnita, & approbata veritate perseverans, & similiter eam prohibens ac defendens. Constantia ad veritatis conseruationem requiritur. Ergo hic etiam præcipitur. *Extrema* In defectu, *Inconstantia, seu Leuitas*, quæ est præter rationem mutare veras sententias. In excessu *Persinacia, seu rigor Stoicus*, vitium ex confidentia ingenij, vel ex superbia atq; ostentatione ortum; cedere nolens de sententia, etiam quam firmis rationibus videri esse falsam: sed perseverans in falsis opinionibus aut iniustis, aut inutilibus actionibus.

5. *Docilitas*, virtus inquirens verarum sententiarum rationes, facillè credens, ac cedens meliora docentibus aut ostendentibus, idq; propter certam rationem, & promptam faciens voluntatem ad acquiescendum veris seu probabilibus rationibus; æquæ relinquenda quæ prius amplectebatur. *Extrema sunt* eadem quæ & constantiæ, ad quam docilitas etiam requiritur. Nam *Constantia sine Docilitate in persinaciam, & Docilitas sine Constantia in Leuitatem degenerat*. Iam enumeratæ virtutes optimè coherent inter se. Nam oportet *Veritatem temperari Candore & Simplicitate, percipi & cognosci Docilitate, Constantia conseruari*. Atq; ita præcedentes requiruntur virtutes vt sit veritas. Tres autem sequentes virtutes requiruntur vt vtiliter sit veritas in mûdo.

6. *Taciturnitas* virtus reticens arcana & non necessaria dictu, vbi, quando, & quatenus non est opus: & vitans nimiam loquacitatem. Seu, est modus profitendi veritatē eiusmodi quo reticetur arcana, siue vera, seu falsa: vt sicut autē sermones non necessarij, & inutiles
Maximè

Maximè verò intempestivi, perniciosi & qui præbent scandala. *Extrema. In defectu Garrulitas, loquacitas, & futilitas, & proditio. Garrulitas* est non posse quicquam reticere. *Futilitas* est intempestivè, immodicè, & stolidè loqui. In excessu, *fastus, morositas, & dissimulatio veritatis*, ubi sunt causæ necessariæ vel etiam probabiles. *Morositas* est nimium silentium & reticentia veritatis, ubi gloria Dei & salus proximi, vel nostra & aliorum causa, vel dilectio amicorum requirit ut loquamur. *Taciturnitas sine Comitatu* fit *Morositas*: & *comitas sine Taciturnitate* fit *Garrulitas*, ac *futilitas*, efficiens dicta perniciofa, non necessaria, vana, aut arcana.

7. *Comitas* vel *Affabilitas*, virtus libenter, & cum significatione benevolentia audiens, respondens, loquens ubi opus est, propter causam necessariam, seu probabilem, vel est virtus facile admitrens congressus aliorum, & colloquiis, sermone, & gestibus benevolentiam significans. Vel, *Comitas, facilitas, affabilitas*, consistunt in audiendo & respondendo cum aliqua significatione benevolentia. *Extrema* sunt eadem *Comitatus* quæ & *Taciturnitatis*: item *Leuitas*, *Assentatio*, vel *Comitas affectata*.

8. *Urbanitas* est facultas dicendi veritatem cum quadam venustate ad docendum, consolandum, exhilarandum, taxandum: vel, est veritatis & sermonis condimentum, nempe veritas figuratè dicta, ad alios vel movendos, vel taxandos, vel docendos, vel delectandos sine acerbitate, & servatis circumstantiis loci, temporis, & personarum. *Extrema*: 1. *Scurrilitas, & Dicacitas*. *Scurrilitas* est obscæna iocatio, præsertim in rebus seriis. *Scurra* dicitur *rusticus*, id est Stercus quo niam putida & stercorea loquitur. *Dicacitas* est vitium iocandi acerbè, aliosque, sed imprimis miseros deridendi, atque exagitandi. 2. *Stoliditas, & Insulsiitas*. *Stoliditas* est affectatio urbanitatis intempestiva. *Insulsiitas* est affectatio urbanitatis inepta. Est autem *Urbanitas* singulare donum ingenij: sed tamen rerum experien-

perpetua comparari potest. *Obiect.* Quod alteri prodesset & homini nocet, non est peccatum. *Officiū* mendacium tale est. *Ergo, &c.* *Resp.* Nego minorem. *Inq.* Veritas tamē est saepe amittenda. *Resp.* Discernendum est inter occultationem veritatis & mendacium: vel, potest esse fallacia accidentis. 3. *Obiectio*, quæ fallia crimina de aliis spargit, ambigua dicta male interpretatur cum vindictæ cupiditate, studio nocendi, aut conciliandi inuidiam.

DECIMUM PRÆCEPTUM

Non concupisces domum proximi tui: non concupisces uxorem proximi tui, non seruum, non ancillam, non bovem, non asinum, nec quicquam aliud, quod ipsius sit.

Scopus & finis huius præcepti est, affectuum omnium erga Deum & proximum rectitudo, atque obedientia interius,

quæ in aliis etiam præceptis instituenda est. Nec tamen hoc præceptum abundat, quia additum est illud superioribus præceptis, ut sit eorum declaratio, & quidem declaratio eorum vniuersalis, quia de toto genere hoc dicitur: ac deinde ut sit tanquam regula, iuxta quam accipi debet interna obedientia aliorum omnium præceptorum. præcipitur enim in hoc præcepto iustitia originalis erga Deum & proximum, quæ est vera agnitio Dei in mente: & in voluntate, & corde, & in omnibus membris potentia, inclinatio, ac desiderium obediendi Deo, ac voluntati eius agniti, & præstandi proximo omnia debita officia propter Deum, eiusque salutem tuendi.

Pugnat cum Iustitia originali Peccatum originale, seu concupiscentia, quæ est appetitus inordinatus, vel inclinatio & propensio praua in mente, voluntate, &

corde, repugnans Deo, & appetens ea quæ Deum in
 Lege sua prohibet, secuta lapsum primum paren-
 tum, & ab illis derivata in omnes posteros, ac totam
 eorum naturam sic depravans, ut omnes propter hanc
 pravitate[m] rei sint gemituri Deum nec placens quis-
 quam Deo facere possint, nisi fiat remissio propter Je-
 sum Dei Mediatorem, & renovatio nature per S.S.

Insuper originale erga proximum & extrema duo sunt. In
 defectu Peccatum originale erga proximum, quod est
 desiderium eorum, quæ nocent proximo. In excessu
Amer proximi inordinatus, cum in eius gratiam negli-
 gimus Deum. Observandum est hoc loco non tantum
 praves inclinationes esse peccata sed & mali cognitionem esse
 peccatum, quatenus videlicet cogitatio mali coniu-
 cta est cum desiderio id faciendi. Concupiscentia vero
 quæ mala sit & peccatum, licet nobiscum nascatur, non est
 dubium. Nam aliquid sit peccatum non est iudi-
 candum ex natura, sed ex lege, siue illud nobiscum
 nascatur siue non.

Pelagiani negant concupiscentiam esse peccatum. Con-
 trā Paulus, Rom. 7. dicit, *Concupiscentiam non novimus
 esse peccatum, nisi Lex dixisset, Non concupisces.* Obiectio-
 nes eorum sunt.

1. *Naturalia non sunt peccata.* Concupiscentia est natu-
 ralis. Ergo, &c. Resp. Est fallacia accidentis in minore.
 nam concupiscentia ante lapsum non fuit, sed post
 peccatum venit. Deinde est ambiguitas in vocabulo
Naturale. Nam in maiore significat rem bonam à Deo
 conditam in natura, appetitum scilicet ante lapsum
 qui non erat Legi contrarius. In minore significat
 rem quam non habemus à natura, sed quam post lap-
 sum nobis attraximus. Insuper Affectus seu appetitus etiam
 in natura corrupta, ad appetenda conformantia, & fugienda
 destruentia, non est peccatum. Talis est concupiscentia. Ergo,
 &c. Resp. Ad maiorem. Inclinator seu secundum Le-
 gem Dei, seu inordinatus, qui fertur in obiecta Deo
 displicentia, peccatum est. Appetere fructum arboris
 naturale

naturale est: sed quatenus appetebatur ab Eva, ut prohibita a deo, peccatum fuit. *Differunt autem peccata in Origine & Concupiscencia.* Hec enim est propensio ad ea quae prohibita sunt Lege. Peccatum originale est reus totius generis humani, privatio agnitionis & voluntatis diuinae.

2. *Quod non est in potestate nostra ut sit in nobis vel non sit, id non est peccatum. Concupiscencia, &c.* Resp. Ad maiorem. Nisi illam potestatem nostra culpa amiserimus, illud qui falsa est maior. Nam Deus postulans a nobis impossibilia non facit nobis iniuriam, quia praecepit quod possibile erat. Jam autem non amittit suum ius postulandi quod apud nos deponit.

3. *In baptismo tollitur peccatum. Ergo concupiscencia in baptismo non est peccatum.* Resp. Tollitur in baptismo peccati reatus, non autem prauitas: seu inclinatio ad peccandum.

4. *Peccatum facit homines ira Dei obnoxios.* Concupiscencia renatus non facit ira Dei obnoxios. Ergo Concupiscencia non est peccatum. Resp. Concupiscencia non facit reus ira Dei obnoxios, scilicet gratia Dei: non autem hoc fit ideo, quasi Concupiscencia non sit peccatum. Nam & alia peccata non damnant renatos. Et hoc est quod Scholastici dicunt, *Formale tollitur, & materialis manet.*

5. *Ubi tollitur formale peccati, ibi etiam res ipsa tollitur, ut in tale videlicet peccati, vel ipsum peccatum.* In baptismo tollitur formale peccati. Ergo & ipsum peccatum tollitur in baptismo. Resp. Peccati duplex est formale. 1. Reatus id est, ordinatio ad poenā, qui Reatus tollitur. 2. Pugnancia cum Lege, & inclinatio ad peccatum, quae manet.

Explicato iam decalogo, restant adhuc duae Quaestiones de lege.

1. *Quomodo Lex sit possibilis, vel Quomodo Lex ab hominibus possit seruari.*

2. *Quis sit usus Legis*, cum illum in hac vita non possimus implere. Hieronim. *Anathema sit qui dixeris Legem impossibilem esse: scilicet cum gratia in Christo*. Et rursus *Anathema sit, qui dixeris Legem possibilem esse: scilicet sine gratia*.

1. *Quomodo Lex sit possibilis.*

VT intelligatur questio, distinguenda est natura in integram, lapsam, & rursus instauratam. Natura integra lex est possibilis via secundum omnes partes & gradus, ut Angelis.

Lex possibilis est renatis. 1. *Quod ad externam disciplinam*. 2. *Beneficio iustificationis, ac regenerationis*, quod utrumque beneficium fide consequimur. 3. *Quod ad inchoationem obedientie interna & externa in hac vita*. 1. *Ioan. 5. 3*. Item quoad *imputationem iustitiae Christi*, in quo est victoria nostra. Qui sine inchoatione, id est sine regeneratione gloriatur se Deum novisse & colere: mendax est. Sed *impossibilis est Lex renatis, respectu Dei*, nempe quod ad perfectam Legis obedientiam internam, & externam. Non enim implent Legem perfectam, quia multa agunt contra Legem. 2. *Quia etiam ea quae agunt secundum Legem, sunt imperfecta*. Nam in renatis multa adhuc sunt peccata, ut peccatum Originale: multa aliena, ignorantia, omissiones, infirmitates: quae tamen peccata ipsi agnoscunt ac deplorant. Itaque multum differunt peccantes renati a non renatis peccantibus. Illud autem discrimen triplex est. 1. *Proposuit in Deo de renatis servandis*. 2. *Certa penitentia renatorum finalis*. 3. *Eadem in ipsis renatorum peccatis aliquid inisusum fidei verae, & conversionis restat*. Impij nec totam obedientiam, nec principium obedientiae habent.

2. *Quis sit usus Legis.*

DVo Legis usus docentur a Paulo in Epist. ad Gal. 1. *Agnitio peccati*. 2. *Paralogia ad Christum*. In natura integra Legis usus erant. 1. *Conformitas cum Deo*. 2. *Bona conscientia*. In natura corrupta sunt usus, ut

fines

finis legis, 1. *Conseruationis discipline tam in renatis, quam in non renatis.* 2. *Ut cognoscamus quod, & qualis sit Deus.* 3. *Agnitio peccati.* 4. *Preparatio ad desperationem in reprobis.* 5. *Ut se medium per quod accendatur & crescat in Electis respirationis.* 6. *Norma vel regula viuendi fidelibus, atque id ad quod tendamus tanquam ad metam.* Habet igitur Lex vsum ante, & post conuersionem. *Ad agnitionem peccati & respirationem Lex utilis est: nam nobis est regula, secundum quam instituemus vitam, & gratitudinem. Item, illa nobis est speculum, in quo videamus defectus nostros, atque ita crescente renouatione crescat & inuocatio, qua petamus magis ac magis Deo & Legi sue conformari.*

Obiectiones quibus aduersarij probare conantur nullum iam Christianis esse legis vsum.

1. *Quod non potest seruari, id non debet doceri, quia nihil prodest: Lex non potest seruari: Ergo Lex non debet doceri.* Resp. Nego maiorem: quia docetur lex, ut studeamus quam proximè ad eam accedere.

2. *Qui impossibilia precipit, precipit inutilia. Deus precipit legem, quæ est impossibilis. Ergo Deus inutilia precipit.* Resp. Inutilia precipit, qui precipit impossibilia: scilicet 1.

1. *Si sunt impossibilia simpliciter.* 2. *Si semper sunt impossibilia.*

3. *Si non alij sunt vsus istius præceptionis, quam vsus huius qui præcipiuntur.* Fines autem legis qui sunt audiuiimus: propter quos fines Legis antè indicatos Deus & Legem precipit, & eam nos doceri vult.

3. *Quod Deus nobis non vult dare, eo quod non assequi possimus, id non debemus expetere.* Perfectam Legis implementationem Deus nobis in hac vita dare non vult. Ergo perfectam Legis implementationem non debemus expetere. Resp. Non debemus expetere quod nobis Deus non vult dare, scilicet nisi Deus iubeat illud expetere. Iubet autem Deus nos expetere in hac vita, ac desiderare perfectam

Legis implementationem: 1. *Quia in desiderantibus vult illam eundem efficere:* & nobis igitur illam vult post hanc vitam dare, si verè, & ex animo eam hic desideremus. 2.

Ut iam proficiamus in pietate, & studium viuendi ad Legem

gis diuina preſcriptum in dies magis ac magis at-
cendatur in nob. & confirmetur. 3. *Ps. hoc deſiderium legi*
implende nos in penitentiis aſq; obedientia Deo exercere.

Quid autem penitentiis aſq; obedientia Deo exercere.

DE PRECATIONE. Cui mul-
titudine. *Q. uoniam dicitur in psalmo. Si ad deum conuerſus*

Vestiones precipui. *Q. uoniam dicitur in psalmo. Si ad deum conuerſus*
1. *Q. uid precatio sit & quas habeat*
species. *notat zila & bonu bi. man*

2. *Quare necessaria sit Precatio.*

3. *Q. uid ad veram Precationem ac-*
quiratur. *magis dicitur in psalmo. Si ad deum conuerſus*

4. *Qua sit forma Precationis ad Chi-*

ſto preſcripta.

1. *Q. uid precatio sit & quas habeat Species.*

Precatio est Petitiō cum in deū desiderio continetur, sine
accedant verba, sine non quæ petimus à vero Deo in vo-
bo presentia requirunt à se peti iussu, propitiā ex agnitione &
necessitatū nostrā vero sensu, & desiderio beneuolentia diu-
ine, cum humilitate, & penitentiā, & confessione indignita-
tis nostræ, facta in vera ad Deum conuersione, & subleuatio-
missionem diuinitatum propter Mediatorem Christum.

Precationes tres recitamus à Paulo species in Pe-
titiones, bonorum. Deprecationes, malorum. Interces-
siones, pro aliis. Harum specierum genus est Precatio. I-
tem Inuocatio, & Adoratio. Precatio nomen ab Inuocatio-
ne, & Adoratione differt. Nam Adoratio sepe sumitur pro
toto Dei cultu, quia quem adoramus, eum habemus
pro vero Deo. Inuocationis nomen pariter aut spectat sepe
precatio: duo siquidem Inuocatio nomen genus complecti-
tur, nempe Petitionem seu Precationem, & Gratiarum ac-
tionem. Est enim Inuocatio, seu Inuocare Deum ali-
quid à vero Deo petere necessarium tum animo tum
corpore, & pro acceptis ab ipso beneficiis gratias a-
gere. Gratitudo, seu gratiarum actio est agnitio bene-
ficij accepti & obligatio voluntaria ad mutuas possi-
bilia,

illis, & licita officia. *Dno committit Gratia iudo, veritasque,
fidelitas & iustitia.* 7. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837. 838. 839. 840. 841. 842. 843. 844. 845. 846. 847. 848. 849. 850. 851. 852. 853. 854. 855. 856. 857. 858. 859. 860. 861. 862. 863. 864. 865. 866. 867. 868. 869. 870. 871. 872. 873. 874. 875. 876. 877. 878. 879. 880. 881. 882. 883. 884. 885. 886. 887. 888. 889. 890. 891. 892. 893. 894. 895. 896. 897. 898. 899. 900. 901. 902. 903. 904. 905. 906. 907. 908. 909. 910. 911. 912. 913. 914. 915. 916. 917. 918. 919. 920. 921. 922. 923. 924. 925. 926. 927. 928. 929. 930. 931. 932. 933. 934. 935. 936. 937. 938. 939. 940. 941. 942. 943. 944. 945. 946. 947. 948. 949. 950. 951. 952. 953. 954. 955. 956. 957. 958. 959. 960. 961. 962. 963. 964. 965. 966. 967. 968. 969. 970. 971. 972. 973. 974. 975. 976. 977. 978. 979. 980. 981. 982. 983. 984. 985. 986. 987. 988. 989. 990. 991. 992. 993. 994. 995. 996. 997. 998. 999. 1000.

CAuse, an Precatio sit necessaria, sunt hæc:

1. *Mandatum Dei*, quia Deus præcepit ut ipsum invocemus, & hoc modo principaliter vult à nobis coli & celebrari. *Inuoca me in die tribulationis. Quam precamini, dicite. Pater noster &c.* Ex his Christi verbis insuper apparet etiam linguam requiri ad precationem, id quod & aliis rationibus probatur. *quia Deus talis celebrari lingua ad hoc præcipit cordis. 2. Quia ex humilitate cordis solo quiritur. 3. Vt non inueniamur alii.*

Pla. 50. 16.
Luc. 11. 2.

2. *Necessitas & Indigentia nostrorum bonorum nobis ad salutem necessaria non consequuntur à Deo, nisi illa ab ipso petamus.* Deus enim solis petentibus ea promittit. Quod autem de necessitate Precationis dictum est, idem de necessitate Gratiarum actionis dicendum est. Nam sine gratiarum actione dara amittimus: Et danda ac necessaria non accipimus. Vnusque necessitas facile patebit, siue effectus fidei, siue fidei causam, siue ad deo ipsam fidem consideremus. In nemine fides accenditur, aut augetur, qui eam non petit: nemo fidem habet, qui pro ea non agit gratias: & qui vera fide præditi sūt illi petunt gratiam diuinam, qui gratiam diuinam gustarunt, illi Dominos se pro ea præbent gratos, eamque magis ac magis expetunt. *Charitas Dei effusa est in cordibus nostris per Sp. sanctum qui datus est nobis.* Atque hic ipse etiam Spiritus sanctus precatione seu precibus impetratur. Nam nulli datur S. nisi ei qui eum desiderat.

Rom. 5. 5

3. *Dei. Atque impetramus accipere dona Spiritus sancti. Ergo non tantum petentes ipsam accipiunt. Resp. Multa quidem dona impij accipiunt, sed non principalia nec propria Electorum, qualia sunt fides, penitentia, remissio peccatorum, regeneratio, deinde quæ accipiunt impij dona, non sunt illis salutaria, non ad salutem accipiunt ea.* *Infantia. Ad matrem respiciunt.*

Fff illj

Infantia

Infantes non petunt, & tamen accipiunt Spiritum sanctum.
 Resp. Datur Spiritus sanctus non nisi potentibus eum;
 scilicet adultis, qui possunt eum petere. Imò & infan-
 tes petunt spiritum sanctum suo modo, potentia vide-
 licet inclinationem habentes ad fidem: eoque etiam
 potentia petunt Spiritum sanctum, vel ad eum peten-
 dum habent inclinationem.

*Obiect. 2. Effectus non est prior sua causa. Preces autem
 sunt effectus Spiritus sancti, siquidem nemo Spiritum sanctum
 potest petere, qui ipsum non habeat, & ipse solus efficit in no-
 bis preces. Non igitur precibus accipitur S.S. sed est in nobis
 ante preces: & per consequens, ipse non tantum potentibus da-
 tur.* Resp. 1. Quicumque non habet Spiritum S. non po-
 test eum petere, scilicet quod ad eius incrementum.

2. Effectus non est prior causa sua, scilicet ordine & na-
 tura, sed tempore sunt simul. Sic etiam Spiritus & ipsa
 Spiritus Sancti, petitio simul tempore sunt in nobis,
 non autem simul natura. Est enim Spiritus sanctus in
 nob. natura ante preces, quia tum demum incipimus
 ipsum desiderare, atque à Deo petere, cum ipse nobis
 datur, & nos eum petimus. Quamvis autem Spiritus
 sanctus prior sit in nobis natura, vel ordine, non ta-
 men prior est tempore: simulatque enim datur Spiritus
 sanctus, incipimus desiderare eius præsentiam.
 Quum dat Spiritum suum Deus, eodem tempore pe-
 tunt ipsum quibus datur. Et nulli datur Spiritus san-
 ctus nisi desideranti eum: nemo enim desiderat, nisi
 qui habet eius initium. Quod ergo dicitur à Christo,
*Quamvis magis Pater vester celestis debet Spiritum sanctum
 iis qui ab eo petunt?* hoc non tantum de incremento,
 sed etiam de initio donorum intelligi debet.

Luc. 11.13.

3. *Quid ad veram precationem requiratur.*

Conditiones bonæ precationis sunt.
 1. *Directio ad verum Deum,* nimirum inuoca-
 tur verus Deus, patrefactus in Ecclesia per verbum
 Propheticum & Apostolicum, per opera creationis,
 conservationis,

conferuationis, & redemptionis Ecclesie. Sicut accepimus, ita baptizati sumus, & sicut baptizati sumus, ita credimus, & sicut credimus, ita adoramus Patrem & Filium, & Spiritum sanctum.

Cognitio mandati diuini. Nam sine Dei mandato dubitamus de exauditione. Precantes igitur debemus ita cogitare: Inuoco, quia mandasti. Quando cognoscimus esse mandatum Dei, ut ipsum precemur, scimus etiam Deo preces nostras esse acceptas, quas a nobis in verbo suo exigit.

Cognitio rerum petendarum. Non vult Deus tantum affectum nostrum ad se dirigi, sed vult etiam ut cogitemus res petendas: alioqui non est precatio, sed desidio Dei, atque ideo prescripta est à Christo precationis formula, ex qua quænam res à Deo sint petende discamus. *Petenda sunt* (ut hoc summam comprehendam) *res tunc certe, cum approbata à Deo & permissa.* Hæ autem sunt duplices: *Spirituales & corporales.* Vtræque vult à se peti Deus: & quidem spirituales illas, quæ necessariæ sunt ad salutem, sine conditione: res autem corporales, cum conditione. *Obiect.* Qui dubitauerit petis, non petis ex fide bona. *Corporalia dubitauerit petimus. Ergo non ex fide. Resp.* Maior est aut particularis, aut falsa. Natura enim fidei postulat, ut certi simus non de omnibus beneficiis corporalibus, sed tantum de spiritualibus beneficiis ad salutem necessariis, ut de remissione peccatorum, de vita æterna. Deinde licet cum conditione petimus bona corporalia, non tamen de illis impetrandis dubitamus simpliciter. Credimus enim nos bona corporalia, quæ petimus à Deo, consequuturos, modò nobis ea conferant ad salutem, atque hac ratione semper petenda sunt ea conditionaliter. Plurimum enim ea differunt à beneficiis ad salutem necessariis: similiter diuersa modo peti debent. *Dona ad salutem non necessaria sunt petenda simpliciter, cum fiducia exauditionis quod sumus illa accepturi sicut petimus. In specie. Dona autem ad salutem non necessaria, sunt sua corporalia.*

sive

Mat. 22.

2. 4. 12

Exo. 14. 15.

102. 9. 31.

sua etiam spiritualia illa, sine quibus possumus esse salvi, pe-
 tendenda quidem sunt; sed cum conditione voluntatis
 Dei, quod nobis illa sit daturus si seruimus ipsius glo-
 riam, & nobis utilia sint, seu quod nobis daturus sit illa
 tunc hora, vel hoc vel alio tempore. Imitabimur in pe-
 tendis ille leprosum dicentem, *Domine, si vis, potes me
 mundare*. Neque enim Electi dum illa petunt simpliciter
 exaudiri cupiunt. Nam sepe petimus ignorantes, quae
 & qualia sint, an perniciois. Vult interim Deus a se pe-
 ti res corporales, aliasque non necessarias ad salutem.
 1. *Propter idcirco revocatur corporalium sit & exercitium fidei, & con-
 firmat nostram fiduciam obtinendi res spirituales ac saluta-
 res*. Ratio est, quia nemo potest ea petere a Deo bona
 & salutaria, nisi illum placatum habeat. 2. *Propter idcirco
 & profitemur ipsius providentiam*; quod ne illa contin-
 gant quidem nobis fortuito, nosse debemus, quod illa
 3. *Verum de fide habet verum petendum*. Non vult simu-
 laram aut hypochritice esse petitionem, nec in oratione
 tam, sed in corde vult nos verò cordis affectu ac de-
 siderio precari. Ideo desiderium ardens constituen-
 dum est Precationis genus. Sic Dominus dicit huius Mo-
 si, *Quid clamās ad me, nihil tamen Moyses loquebatur*,
 4. *Sensus intelligentiae nostrae*. Agnitio & sensus intelli-
 gentiae nostrae est fons ex quo nascitur desiderium.
 Nam quopias te magnopere non indigere, ad ser-
 vandum non petis. Oramus nam omnes indigent Deo. 5. *Humilitas*, id est vera poenitentia. Necessarium est acce-
 dat vera humilitas, vera agnitio indignitatis nostrae
 seu vera resipiscencia, & conversio. Atque ita citam
 Maiestate divina nos abiciamus supplices sit. *Quia do-
 nus nobis nihil debet*, 2. *Quia finis ipsius bonae animae trans-
 formationem*. Peccatores non exaudis Deus, id est, superbo, qua-
 lis erat ille Pharisaeus. Et quatenus per requiritur ad peten-
 tionem vera humilitas, poenitentia, seu conversio, satis vel
 istud ostendit, quod promissiones divinae tam etiam conversio
 pertinet. Itaque, sine conversione nemo potest esse
 ex fide, sine fide vero nemo certus est de exauditione
 7. *Fiducia*

- 29. *Fiducia ex audipitis propter Mediatorem et salutem*
 - 30. *deco propter Mediatorem placet sum nostram*
 - 31. *personam, tum preces nostras, itaq; ab ipso propter*
 - 32. *Christum exaudiri. In Christi nomine nobis est o-*
 - 33. *randum vera fide. In altari Christo preces nostrae sunt*
 - 34. *ponendae: sic fiet, ut certi sumus de exauditione. Nam*
 - 35. *si vera fide credimus Christum esse unicum, illud alia*
 - 36. *modo quo preces nostrae oblatæ descendunt in conspe-*
 - 37. *ctum Dei certa etiam fiducia statimamus necessario est,*
 - 38. *nam Christi mefitebuntur esse coram deo eodem nobis*
 - 39. *reconciliatum esse per Christum. Christi intercessi-*
 - 40. *one nostras à deo preces exaudiri. Quia est filius unicus*
 - 41. *et Deus Spiritus filii sui in corda vestra clamaverit. Abba id*
 - 42. *est Pater. Hic in fiducia exauditionis obsecrandum est di-*
 - 43. *ctum illud: et cum petendum paulò ante expositi.*

Gal. 4. 6.

8. *Fiducia promissionis diuinæ, ut agnoscamus & op-*
 - 9. *rigemus deum promississe se exaudiatum quocumq;*
 - 10. *appropinquauerint, conditionibus hinc etiam recita-*
 - 11. *to. Sine hac promissione exauditionis non est fides,*
 - 12. *sine fide petitiu est inanis & promissio requiritur pro*
 - 13. *opter fidem, fides autem, siue hæc fiducia requiritur*
 - 14. *ad preces, quia nisi promissionibus diuinis ad-*
 - 15. *hibeamus fidem, ac de iis inter orandum cogitemus,*
 - 16. *nihil illis nobis profuit, nec possumus bona conscien-*
 - 17. *tia quicquam petere: undè cum hoc pacto nescimus*
 - 18. *quid petamus, de exauditione dubitantes, non prece-*
 - 19. *mur, sed irridemus deum. Promissionis verò diuine de*
 - 20. *exauditione fiducia parit certitudinem exau-*
 - 21. *ditionis & salutis: atque hæc certitudo ascendit in*
 - 22. *nobis studium inuocationis. Ex his conditionibus*
 - 23. *bonæ preces apparet facillè quoniam diffusi pi-*
 - 24. *etiam ex inspiratione peccatis. Per conditiones has omnes*
 - 25. *in preces seruare student: imò contra vel om-*
 - 26. *nes eas omittunt & negligunt vel una atque altera*
 - 27. *conditione seruata errant in reliquis. Alii etiam in ef-*
 - 28. *fusi sunt voluntate diuinæ cognitionem omittentes, ita*
 - 29. *conditionem primam, alii etiam obsequium prestandi,*
 - 30. *cum*

cum petunt res malas, aut incertas, aut non approbatas. Alij haec petunt hypocrisis: alij non ex sensu indigentiae: alij non fiducia Mediae viae: alij perseverantes in sceleribus putant se exaudiri: alij res ad salutem necessarias petunt cum diffidentia: alij denique petunt non cogitantes de gratitudine Dei, ideoque non ex fide.

4. Quae sit forma precationis à Christo

Mat. 6. 9.

Luc. 11. 2. 3.

7. 1. 1.

10. 1. 1.

Precationis à Christo nobis praescriptae formula praecitatur à duobus Evangelistis, Matthaeo & Luca. Formam hanc nobis tradidit Christus, non ut his verbis simus alligati, sed ut sciamus, & quando, & quae res petendae sunt. Obi. Non debemus esse sapientiores Christo. Ergo cum ipse nobis institueris certam precationis formulam, nos ea contentos esse oportet: ac proinde male facimus, cum utimur aliis precationum formulis. Resp. Non debemus discedere ab illa formula si Christus ad eam nos alligatos esse velit: sed ad haec verba non vult nos alligatos esse, quia institutum eius, cum doceret discipulos orare, fuit tradere breuem summam earum rerum, quae nobis à Deo petendae sunt. Inst. Quo nihil melius inveniri potest, illud est retinendum. Non possumus nos meliorem formam, & meliora verba invenire, quàm sunt ipsius Christi. Ergo oportet nos etiam formam & verba retinere. Resp. Non possumus meliora verba invenire, nec meliorem formam, scilicet ad exprimendam hanc summam rerum petendarum, quae est tamquam genus omnium rerum petendarum. Genera haec beneficiorum quae haec forma Christus praescripsit nobis petenda, non possunt meliori forma proponi, sed Christus vult nos etiam ad species descendere, & particularia beneficia petere pro necessitate. Est enim Christi formula: nihil aliud nisi series certarum classium, seu generum, ad quam omnia beneficia tam corporalia, quàm spiritalia referantur. Et cum nos Christus iubet petere genera, iubet etiam petere species. Quae etiam hic posita sunt in genere, debemus hac inde de causa petere species.

Species explicare, ut inducamur in cogitationem necessitatis nostræ, & in desiderium petendi, ut necessitati nostræ subueniat Deus. Ut autem id possimus, opus est etiam specialibus formis precandi. Nam ad explicationem generum per species alia forma opus est. Aliæ tamen precandi formulæ debent omnes ad formam à Christo præscriptam congruere, licet ad illam non simus alligati, cum sit illa Christi forma planè indifferens, sicut ex his Scripturæ locis apparet: *Quicquid petieritis à Patre in nomine meo* (sive id petieritis in genere, sive in specie) *dabit vobis*. Non igitur nos Christus alligauit ad certam formam. *Quid non habes sapientiam petas, & dabitur*. Item, *Orate ne fugat vester fides in lyene*. Hoc autem quod ad verba non est in ista petitione, sunt & exempla precum tam in Nouo Testamento, quàm in veteri. Proinde forma Precationis à Christo nobis tradita, penitus est indifferens: consuler non debemus, sed potius debemus.

Mat. 7. 7.
Ioc. 14. 13.
Iac. 1. 5.
Mat. 14. 30.

Huius porro Precationis Christi tres sunt partes, *Exordium, Petitiō, & Conclusio sive clausula*.

Exordium: Pater noster qui es in celis.

Dux sunt partes exordij, 1. *Pater noster*. 2. *Qui es in celis*. Ita autem præfatus est dominus, quia debito honore vult inuocari. Honor iste consistit. 1. in vera agnitione. 2. in vera fiducia. 3. in obedientia. Obedientia complectitur. 1. veram Dilectionem. 2. verum Timorem. 3. Spem. 4. Humilitatem. 5. Patientiam.

1. Pars exordij, *Pater noster*. Deus Pater noster dicitur 1. *Ratione creationis*. *Qui fuit Adam, qui fuit Dei*. 2. *Ratione Redemptionis, ac receptionis in gratiam per Filium Mediatorem*. Christus est vnigenitus dei Filius, nos verò non nostra natura, sed propter Christum adoptati. 3. *Ratione sanctificationis, seu regenerationis per Spiritum Sanctum in Christo*. Obiect. 1. Inuocamus Patrem ex ipso Filij præscripto. Ergo non Filium & Spiritum Sanctum.

Luc. 1. 38.

Amo

Resp. Nego consequens: quia non valet con-
quantia ab attributione proprietatis alicuius vni De-
icatis personae ad remotionem eiusdem ab alia per-
sona diuinitatis: Deinde nomen Patris (vnde nomen
Dei) quando opponitur creaturis ambiguit, accipitur effec-
tualiter, non personaliter: quando autem opponitur cum alia per-
sona diuinitatis, sumitur Personaliter: Hoc igitur loco
nomen Patris essentialiter sumitur: & rationes mani-
festae sunt, 1. Quia hoc non cum alia diuinitate: Person-
amque nomen Patris, sed cum creaturis, a quibus inuocatur.
Sic & ob Esaiam: Christus dicitur Pater agnoscitur, aut
fuisti socius: 2. Quia inuocatur vna Persona, non exis-
timatur alia, sed de operibus exterioribus mentis. 3. Non pos-
sumus cogitare Deum Patrem nisi in Filio Mediatore: Filius
autem fecit nos Filios per Spiritum sanctum, qui di-
citur Spiritus autem. 4. Christus docet vni se inuocari,
inquiens, Amen Amen dico vobis, quicumque petierit a
11a. 9. 6. Patre in nomine meo, dabitur vobis. 5. Christus dicit Spiritum
Sanctum: Ergo est ille ipse a quo petimus. Ob. 1. Quia
huius dicimus: est noster frater. Ergo non est pater noster. Resp.
Est frater noster respectu humanæ naturæ: Pater au-
tem noster diuinæ naturæ respectu. Ob. 2. Si dicitur Pater,
qui non recipit in gratiam propter Christum, nomen Patris
non intelligitur Christus: quia qui non recipit in gratiam pro-
pter Christum non est ipse Christus. At pater quem hoc appel-
lamus, recipit nos in gratiam propter Christum. Ipse igitur
non est Christus. Resp. ad maiorem. Qui nos in gratiam
recipit propter Christum, non est ipse Christus, Res-
cet eodem respectu. Christus quatenus Mediator, est
is per quem recipimur: quatenus verò est Deus, est is
qui nos recipit.

1. Patrem Deum vult nos Christus compellere & in-
uocare: 1. Propter veram diuinitatem Dei, qui est Pater
Domini nostri Iesu Christi. 2. Propter veram agnitionem, ve-
rum agnoscimus esse nostrum Patrem, qui per & pro-
pter Filium Mediatorem nos adoptauit in filios, velut
alii essemus hostes ipsius. 3. Quia ad Patrem nos vocat

Patrem

11a. 9. 6.

10a. 16. 33.

10a. 30. 17.

Paterem vestrum. & quia propter Filium nos per Sp.S. regenerat, & omnibus bonis necessariis donat. 3. *Propter reverentiam.* ut nimirum exciteretur in nobis vera erga ipsū reuerentia, quoniam ipse Pater est noster nos sicut filios decet geramus, & tali erga eum reuerentia affecti simus, quali erga patrem affectus decet esse liberos, & quidem adoptatos, atq; indignos beneficiis Dei. 4. *Propter fiduciam,* ut illa videlicet exciteretur in nobis, qua certi sumus de exauditione, quoniam Deus est Pater noster, & quidem tanto opere nos diligens, ut tradiderit unigenitum Filium suum pro nobis in mortem, quomodo nobis eum eodem non dabit auxilia ad salutem nostram necessariam? 5. *Propter memoriam creationis.* Solos autem sic orantes vult exaudire: quia in iis assequitur finem suorum honorum & beneficiorum. *Obiect.* Patris est nihil denegare liberis, Deus autem nobis multa denegat. *Argo* etc. *Responsio.* Ad maiorem, Patris est nihil denegare suis liberis, nempe quod sit iis necessarium.

Nostrum Patrem iuber nos Christus deum appellare, non meum Patrem. 1. *Ut in nobis fiduciam & exauditionis excitet.* Quia enim tota Ecclesia unanimiter orat, eam non reiecit, sed exaudit, iuxta hanc Domini nostri promissionem. *Ubi sunt duo vel tres conati in nomine meo, illis sum in medio eorum.* Ob. *Atqui sepe domi orat, Ecclesia noscitur.* *Resp.* Pij, & tota Ecclesia orant pro se & omnib. membris, affectu ac desiderio. Amor & desiderium est qualitas habitualis, manens etiam cum dormis non est passio cito transiens. Atq; hoc etiam facit ad fiduciam: quia totam Ecclesiam Deus non reiecit. 2. *Ut nos admoneat dilectionis naturam,* qua prædicit Christiani pro se invicem orare debent. Ideo autem hac voce in ipso Precationis exordio nos admonuit mutue dilectionis, aut quomodo erga proximum debemus esse affecti. *Quia sine vera proximi dilectione non est vera precatio, nec possumus sperare in Deo exaudiri.* Si accedamus ad deum, non habentes profectibus filios

D. 2. 111

2. 21. 101

Mat. 18. 20.

27. 02. 202

1. Ioa. 4. 20. filios Dei, neque ipse nos habebit pro filiis. *Quia filio proximo dilectum non est vera fides: filio fide non est vera pietas.*
 Rom. 14. 23. *Quicquid enim non est ex fide, peccatum est.*

1. Pars Exordij: *Qui est in celis, id est, Coelestis.*

Calvus hic significat habitaculum Dei, & sanctorum Angelorum & beatorum hominum. Et dicimus ibi deus habitare, quia ibi Deus est magis gloriosus, quam in hoc mundo, & ibidem immediate se patefacit. Iubet autem nos Dominus Patrem compellere, qui est in celis.

1. *Proferendas Antitheses patrum terrenorum & huius Patria: atque ita nos cogitemus Deum coelesti gloria & maiestate regnare, & esse Patrem, non terrenum, sed coelestem, cum nempe, 1. qui sedet in celo. 2. Qui praesides, atq. universum orbem à se conditum sua providentia ibidem gubernas. 3. Qui est omnis corruptionis & dissolutionis expertus. 4. Qui etiam ibi potissimum se coram Angelis patefacit: atque ibidem ostendit qualis sis Pater, quam bonus, quamque potens ac dives.*

2. *Ut exhorter in nobis fiduciam ex audientia, quia si Pater est noster, & quidem summa praeditus bonitate, quam in celis patefacit maxime: Ergo vult etiam nobis omnia ad salutem necessaria dare. Si hic Pater noster est in Caelo Dominus, eoque praeditus omnipotentia, qua nos possit iuvare: ergo facillime nobis bona dare poterit, quae ab ipso petimus.*

3. *Ut reverentiam sui in nobis excitet, quoniam Paternus noster tantus est Dominus, nimirum coelestis, qui ubique regnet, qui corpus & animam abicere possit in Gethsemani, reuertamur talem dominum, & cum summa animi & corporis demissione ad ipsum accedamus.*

4. *Ut Spiritus servare innocetur.*

5. *Ut mens adorantis ad coelestia elevetur.*

6. *Ut coelestia petantur.*

7. *Ut occurrat errori Eschilaeorum, putantium se in Creaturis adorare Deum, & colere posse.*

3. *Et admodumque nos non debet dirigere preces in-
fructuosum locum, sicut in Veteri Testamento.*

Hæc de prima Precationis parte dicta sunt. Se-
quitur Precationis pars altera, nempe Petitio, quæ
sex Petitiones complectitur.

PRIMA PETITIO.

Sanctificetur Nomen tuum.

Hæc petitio primum locum ob-
tinet, quia est finis & scopus omnium re-
liquarum petitionum: imò quia omnium
verum finis debet esse gloria Dei. Finis
autem est primus in cogitatione,
ultimus in executione: quomodo &
finis aliarum petitionum primò petendus est, si veli-
mus rectè petere reliqua. *Quærite primò regnum Dei, &* Mat. 6. 33.
insistam ei us, & hæc omnia adicientur vobis.

Videndum hic. 1. *Quid vocetur nomen Dei.* 2. *Quid sis*
sanctum. 3. *Quid sanctificare.*

1. *Nomen Dei significat. 1. Deum ipsum. Inuocabo no-* Ps. 116. 13.
men Domini. 2. Mandatum & iussu Dei, voluntatem, at- Mat. 18. 19.
que auctoritatem diuinam. Baptizate eos in nomine Patris

&c. 3. attributa & opera Dei, qua significatione hic ac-
cipitur Dei nomen, pro diuinis videlicet operibus
& his omnibus quæ Deo possunt attribui.

2. *Sanctum significat. 1. Omnia attributa.* Omnes e-
nim virtutes in Deo sunt sanctitas Dei. Sic angeli vo-
cant Deum sanctum. *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus* Isai. 6. 3.
Deus exercituum. 2. Sanctitatem in creaturis. 1. Conformi-
tatem cum Deo, quæ in pijs est inchoata: in Angelis
integra. 3. Ordinationem ad vsum sacrum. Hoc modo san-
ctum dicitur quod est vsum sacro destinatum vt tem-
plum Hierosolymitanum. His tribus modis & hic *San-*
ctificandi verbum sumitur, vt paulò post videbimus.

3. *Sanctificare in Scriptura tripliciter usurpatur. 1. De*

De nobis predicatur duobus modis: 1. *Quam sanctificamus nos ipsos, & alios.* Porro nos & alios sanctificamus, quando (quod ad externa) præparamus nos, & alios ad glorificandum Deum: Nobis enim aliquid sanctitatis accidit ex Dei glorificatione, non Deo. 2. *Cum sanctificamus Deum.* Nos autem deum sanctificamus. 1. *Quam agnoscimus Deum esse sanctum:* seu cum agnoscimus Deum esse tale qualem se patefecit in verbo & operibus, id est quando eadem de essentia Dei, de Dei voluntate, atque operibus, deque omnipotentia, bonitate, sapientia, & reliquis attributis dei cogoscimus, & sentimus, quæ de us nos agnoscere, & sentire verbo suo deus præcepit, & revelavit. 2. *Quando secundum Dei voluntatem Deum esse sanctum profiteamur & celebramus:* id est quando confessio nostra qua Deum esse sanctum confitemur, conformis est voluntati Divinæ. Est autem illa divinæ voluntati conformis, quando sanctitatem Dei profiteamur & verbis, & vita sancta, vel quando eam profiteamur tum animo, tum verbis, tum denique re ipsa & factis. 3. *Quando veram doctrinam, agnitionemque & professionem sanctitatis Dei, item Præcepta & actiones nostras, atque illam totam vitam nostram referimus ad eum finem, ad quem debemus, & ad quem illa deus referri iussit, nimirum ad ipsius Dei gloriam, & celebrationem.* Ita nos iisdem tribus modis, quibus quid sanctum dicitur, Deum sanctificamus.

Proinde, cum petimus ut sanctificetur nomen Dei, petimus 1. ut cognitione sanctitatis sue nos illustret, 2. ut dei nobis animum proficendi eam verbis & factis, vel ut nos deus donet fide, & poenitentia, quibus glorificemus ipsum & quibus ipsum ab Idolis ac rebus prophanis segregemus: vel denique ut regeneret nos, idque primum agnitione, deinde professione, ac postremum conformitate, iuxta hoc ipsius præceptum: *Estote sancti, sicut & ego sum Sanctus.* 3. ut dei nobis animum proficendi illam Nominis divini sanctitatem ad suam ipsius laudem & gloriam. Huc referri potest illud Augustini. Da quod in-

bei, & iuba quod vis, & sunt non frustra iudicib.

Obiect. Deus est satis sanctus, non est ergo quid petamus illum sanctificari. *Resp.* Est per se sanctus. Sed petimus vt nos ipsum sanctum agnoscamus, & celebremus. Ipse nos sanctificat, nos faciendo sanctos: Nos sanctificamus ipsum Deum, cum de ipso prædicamus, quæ vult nos de ipso prædicare & scire.

Obiect. Quid nostrum est facere, non debemus petere vt alius faciat. Sed nostrum est sanctificare nomen Dei. Ergo non debemus petere, vt sanctificetur nomen Dei. *Resp.* Quod nostrum est facere, non debemus petere vt alius faciat, scilicet si possumus per nosmetipsos, aut viribus nostris id præstare. Hoc autem non possumus. Ergo debemus petere à Deo, vt nobis vires suggerat, quibus diuinum ipsius nomen à nobis possit sanctificari.

De Deo prædicatur verbum Sanctificandi: non quod ipse sanctificet se, aut quod alius illum sanctificet, cum non habeat superiorem: sed quia alios sanctificat. Alios autem sanctificat, internè & externè. Internè per Spiritum sanctum: Externè per verbum. Id autem facit 1. Separatione à peccatis. 2. Vinificatione per Spiritum sanctum. 3. Confirmatione vtriusque.

De Christo prædicatur diobus modis, Nempe cum passivè, tum actiue. Passivè. 1. quia Logos est ordinatus, & consecratus à Patre ad Mediatoris officium. 2. Quia humana Christi natura est consecrata ex tota illa Massa, hoc est, selecta ab omnibus creaturis ad vnionem cum Logo. 3. Quia humana natura est præseruata à peccatis ad Mediatoris officium. Passivè etiam, quia Christus à nobis sanctificatur. Actiue autem se & alios Christus sanctificat. Se sanctificat, quatenus est logos & Mediator. Logos eam, quam assumebat, carnem sanctificauit cum Patre, eam à peccatis præseruando & omnibus donis ornando, ita nimirum, vt ipse etiam Pater eam à peccatis præseruauerit, & voluerit vt Christus fieret Lutron. Quatenus est Mediator sanctificauit

se quod ad obedientiam voluntariam erga Patrem, offerendo se victimam pro nobis. *Nos sanctificat. 1. Imputatione sua iustitia. 2. Reali communicatione sanctitatis per Spiritum sanctum facta.* De his omnibus vide Zanchium De Tribus Elohim. lib. 4. cap. 10. Idem Zanchius eodem lib. 4. cap. 3. pag. 89. & cap. 10. pag. 154. statuit. tres modos, quibus nos Christus sanctificat. 1. *Imputationem ipsius Iustitia*, quæ consideratur in tota eius humilitate, & obedientia ad mortem. 2. *Imputationem sanctitatis ipsius perfectissima*. affert locum. 1. Cor. 1. 30. 3. *Realem communicationem.* Notandum tamen Zanchium dum locum ad Hebræos explicat, sanctitatem illam Christi collocare in voluntaria ipsius passione: quo modo si accipiat non videtur multum differre à iustitiæ (quæ in obedientia consistit) imputatione.

SECUNDA PETITIO.

Aduenias regnum tuum.

Aduenias regnum tuum, id est, per continuos progressus augeatur & semper noua dilatazione, & accessione dilatetur ac multiplicetur Regnum tuum, quod nempe tu deus habes in Ecclesia.

Quæstiones de Regno Dei præcipuæ.

1. Quid sit Regnum Dei.

Regnum in genere, est certa forma Politicæ in qua summa imperij est penes vnâ personam, quæ donis & virtutibus præ reliquis ornata omnibus præest, secundum iustas, honestas, ac certas Leges, postulando obedientiam, condendo Leges, defendendo bonos, & puniendo malos. *Regnum Dei* est missio Filij à Patre inde ab initio mundi, vt instituat & conseruet ministerium, per id sit efficax, colligat Eccle-

siam

fiat per verbum & S. S. ex genere humano, regat ac
seruet eam, suscitet eam ex morte, ornet eam celesti
gloria, vt sit Deus omnia in omnibus, & celebretur
ab Ecclesia Angelorum & hominum in æternum.

*Ex hac definitione constitui possunt hæc regni Dei partes. 1. Missio Filij Mediatoris. 2. Institutio, & confirmatio Mini-
sterij per Christum. 3. Collectio Ecclesiæ ex genere humano
per Christum voce Euangelij. & efficacia Spiritus sancti, in-
choantis in nobis veram fidem, & penitentiam. 4. Guber-
natio Ecclesiæ perpetua. 5. Confirmatio eius in hac vita, atq;
vltius defensio contra hostes. 6. Abiectio hostium in penas æ-
ternas. 7. Resuscitatio Ecclesiæ ad vitam æternam. 8. Glori-
ficatio eius in vita æterna quoniam Deus eris omnia in om-
nibus.*

Iam quia videmus quid sit Regnum Dei, nobis eti-
am constat, quid hac petitione contineatur. *petimus
igitur hæc, vt Deus per Filium Mediatorem in hunc
mundum inde ab initio missum. 1. Conseruet institutum
ministerium. 2. Colligat Ecclesiam ministerio verbi, & Spi-
ritus S. virtute. 3. Regat Ecclesiam collectam, & nos eius
membra Spiritu suo sancto, qui nos sibi conformes faciat, mol-
liet corda nostra, regeneret voluntatem nostram. 4. Defendat
nos, totamque Ecclesiam contra hostes ac tyrannos. 5. Abiciat
hostes in penas æternas, quibus vos in perpetuum puniat. 6.
Tandem, libet Ecclesiam, eamq; glorificet.*

Ex his omnibus apparet, Regnum hoc quod petimus vs
adueniat, esse Regnum spirituale id quod & variis para-
bolis apud Euangelistas ipse Dominus ostendit, ac
Pilato, respondet: *Regnum meum non est ex hoc mundo.* De
regno Christi dicitur, *Dominate in medio inimicorum tuo-
rum.* Hoc porro Regnum, quia petere debemus, vt
adueniat, ac proinde quia plenam nostri liberationē
simul petere debemus, hinc euincitur quā impium
sit exhorrescere Dei iudicium, & extremum iudicij
diem, quia qui hoc faciunt, ostendunt se non esse pios
neque expetere perfectam liberationem, & glorifi-
cationem sui. *Obiect. Aiqui horridus eris dies iudicij. Ergo*

Ioan. 36.
Hs. 110. 3.

non est petenda. Resp. Horribilis erit, sed solis impiis. Pius enim dicitur, *Attollite capita vestra.* Ergo vult eos lætari, & istam appropinquationem etiam optare. Nam quo lætatis, illud etiam optas. *Veni Domine Iesu.*

Apo. 22. 20.

Ob. Quod neq. ciuius, neq. sardini sis propter nostras preces, id frustra petitur, eo q. non est petendum. Regnū Dei id est, liberatio Ecclesie à malis omnibus & miseris, neque ciuius, neque sardini, propter nostras preces est futura, quā Deus decreuit. Ergo liberatio Ecclesie non est petenda. *Resp.* Nego Maiorem. Sic enim de omnibus beneficiis liceret statuere, seu ratiocinari, quæ in consilio Dei posita sunt.

Inst. Sed alia beneficia Deus promissit, cū conditione petitionis. *Resp.* Sic etiam plena ab omnibus malis liberatio tantum illis contingit in Die illa, qui in cruce liberationem illam expetunt & desiderant, & quidem vt hæc liberatio quā primū eueniat secundū Dei decretum, & nullus Electus excludatur.

Inst. Atqui non debemus petere vt liberationē Eccl. deus maturet, quia id fieret cū iactura multis eorum Electi, qui nondum sunt nati. *Resp.* Cum petimus vt liberationem Eccl. deus maturet, petimus etiam, vt quicumque adhuc sunt reliqui Electi ad vnum omnes (excluso nemine) citò congregentur. Hanc liberationem nostri, atque adeò totius Ecclesie, precibus assiduīs à Domino petere debemus: modò velimus & nos vnā cum Ecclesia liberari tandem. Quin & hac etiam de causa petenda nobis est isthæc liberatio, vt nobis iudiciū illud sit salutare, in quo suos Electos Dominus plenè liberaturus est, deus etiam nos vult petere accelerationem, vt fiat finis scelerū & impietatum: & quiescant pii omnes a laboribus suis. Ita tamen hæc omnia petere debemus, vt mandato domini, seu voluntati diuinæ voluntatem nostram subiiciamus. Nostrium est, obseruare quid deus iubeat, non quid euentum sit: euentum verò debemus deo committere.

2. Quotplex si Regnum Dei.

Vnam quidem est Regnum hoc reipsa, sed differt modo administrationis. Aliter enim in hac vita administra-
tur, aliter in celo. Hinc soluitur illa questio ex loco
Pauli, *Trades Regnum Deo & Patri. Quod igitur attines*
ad formam administrationis, trades regnum po glorificatio-
nem, id est desinet facere officium mediatoris. Non erit
opus conuersione, expurgatione peccati, defen-
sione contra hostes, non colliget, non suscitabit
moriuos, non glorificabit, non perficiet, quia erunt
perfecti. Non docebit: lingue desinent. His instrumen-
tis nō erit amplius opus. *Duplex est regnum Dei, aliud in-*
choatum in hac vita, aliud consummatum post hanc vitam. V-
trumque hic petimus, constitutionem videlicet huius
Regni Dei, atque eius consummationem. In consum-
mato Dei regno non opus erit mediis, in eo siquidem
perfectior erit Ecclesie glorificatio, vt quæ erit sine
malo culpæ & pœnæ. *Deus eris omnia in omnibus, id est,*
patefaciet se beatis immediatè. In ea urbe (quæ reg-
num illud est) templum non vidi: Dominus enim Deus om-
nipotens, templum illius est, id est Agnus. Neque urbs
ista eget Sole, vel Luna, vt luceant in ea. Nam gloria Dei il-
lustrauit eam, & lucerna eius est Agnus.

1. Co. 13. 14

1. Co. 13. 28.
Apoc. 21.
22. & 23.

3. Quis sit Rex in Dei regno.

Huius Regni caput, aut rex, est Deus Pater, Filius, &
Spiritus sanctus. Vnus nempe Rex, quia vnus de-
us. Pater autem Rex est, ac regit per Filium, & Spiri-
tum Sanctum. Filius est Rex, 1. quia Deus sedes à dextera
Dei. Regnat pari cum Patre potentia. 2. Quia Media-
tor, id est quia est illa persona per quam immediatè
Deus agit & dat Spiritum Sanctum. Ego misi eum
vobis à Patre. Singulari modo Rex illius Regni Chri-
stus dicitur, quatenus est Mediator.

102. 13. 26.

4. Quis sint Regni Dei ciues, aut subditi.

Ciuēs huius Regni sunt. 1. Angeli in Cælo confirmati in
gratia. 2. Homines beati in Cælo, qui vocantur Ecclesia

GGG iij

triumphanti,

triumphans. 3. Pij, seu conuersi in hac vita, qui habent adhuc peccati reliquias, ac dicuntur Eccl. militans. 4. Hypocritæ, nimirum visibilis duntaxat Ecclesię vocati, sed non electi: Ciues apparentes, qui reuera non sunt ciues Regni Christi, sed tantum nomine tenus, re ipsa autem sunt mancipia Diaboli. Appellantur tamen hypocritæ ciues huius regni, sicut Iudæi à Christo fili Regni vocantur. De his dicitur, Primi erunt ultimi: id est qui volunt haberi primi, & tamen non sunt, erunt ultimi.

5. *Quæ sint huius Regni leges.*

Mat. 8. 12.

Mat. 22. 16.

Leges quibus administratur hoc Regnum sunt. 1. Verbum Dei, seu doctrina Legis & Euangelij. 2. Efficacia Spiritus Sancti in cordibus.

6. *Quæ beneficia communicantur huius regni subditis.*

Nillum est Regnum quod non spectet ad commoda subditorum. Et Aristoteles scribit ad Alexandrū, *Regnum non est iniuria, sed & Beneficentia*. Ideo hoc Regnum habet sua etiam bona. Ea sunt spiritualia atque æterna Christi beneficia, vt vera fides, conseruatio, remissio peccatorum, iustitia, conseruatio in ea, & continuatio Spiritus Sancti, glorificatio, vitæ æterna. Si Filius vos liberauerit, verè liberi estis.

Ioan. 8. 36.

7. *Qui sint hostes huius Regni.*

Hostes Regni Christi sunt Diaboli, & homines impij. Impiorum hominum alij sunt in Ecclesia, vt hypocritæ, qui sibi nomen & titulum Regni arrogat, cum sint nihil minùs: alij verò sunt extra Ecclesiam, & palam hostes, vt Turcæ, Iudæi, Samosateniani, Arriani, & qui errores defendunt contra fundamenta.

8. *Quo in loco hoc Regnum administratur.*

Tim. 2. 8.

Mat. 18. 30.

Regnum hoc, quod ad eius inchoationem, seu collectionem, administratur hic in terris: ita tamen vt illud nō sit in vno certo loco, insula, prouincia, sed sparsum sit per totum terrarum orbem. Volo viros precari quolibet loco. Vbi sunt duo vel tres conati, in nomine meo, illic sum in medio eorum.

abent
ans, 4.
voca-
a non
enus,
ur ta-
Chri-
ni vi-
sunt,

ri
thum
e Spi-

libdi-

mo-
tan-
hoc
alia
er-
oin
vita

lon-
ta,
ni-
des,
er-

ni
in
er
ce.
dio

DE HOMINIS GRATITV D. 341

orum. Ex hoc Regno nunquam egredimur, si manca-
mus in vera fide. *In celo administratur hoc Regnum quod
ad eius consummationem seu perfectiorem. Quis profectus fu-
ero, & parvero vobis locum, rursus veniam, & assumam
vos ad me ipsum (ut vbi sum ego, & vos sitis. Vbi ego fuero,
illuc & minister meus erit. Pater, quos dedisti mihi velim ut
vbi ego sum, & illi sine meum. Obuiam ei rapiequitur.*

Ioan. 14. 3.

Ioan. 12. 26.

Ioan. 17. 24.

1. Thc. 4. 17.

9. Quod sit tempus durationis huius Regni.

Inchoatio, siue collectio huius Regni durat ab initio
mundi vsq; ad eius finem, quia semper in hoc mun-
do sunt aliqua Ecclesie membra, siue pauca, siue mul-
ta. *Consummatio*, seu perfectio huius Regni durabit inde
ad glorificationem piorum in æternum vsque. *Deinde erit
finis, quomodo tradiderit Regnum Deo, ac Patri, scilicet quod
ad hanc formam administrationis illius Regni.*

1. Co. 15. 14

10. Quomodo aduenias hoc Regnum.

Regnum Dei venit ad nos quatuor modis. 1. *Prædicatione
Euangelij*, qua patet lux veræ ac cælestis doctrine.
2. *Conversione*, cum aliqui conuertuntur, fidemque & po-
nitentiam donantur. 3. *Profectu*, siue incremento, quando
pij capiunt incrementa, seu quando bona fidelium
propria perpetuo augmento in piis, aut conuersis au-
gentur. *Qui iustus est, iustificatur adhuc, & sanctus sancti-
ficatur adhuc.* 4. *Consummatione*, quando pij glorificabun-
tur, in secundo scilicet aduentu Christi. *Etiā veni
Domine Iesu.*

11. Quare petendum sit ut aduenias Regnum Dei.

Petere debemus, ut adueniat Regnum Dei. 1. *Propter
gloriam Dei, vel propter primam petitionem*, quia ut
sanctificemus nomen ipsius, requiritur ut ipse nos se-
gat verbo & Spiritu. Nisi Regnum illud suum Deus in
nobis erigat & eripiat nos è regno Diaboli, nunquam
sanctificabimus nomen ipsius, imò potius illud pollue-
mus. 2. *Quia tantum petentibus Deus dare vult hoc Reg-
num, sicut & totis precantibus dat Spiritum Sanctum.*

TERTIA

TERTIA PETITIO.

Pl. 103. 21.
Mat. 26. 24.
Isai. 46. 1. 10.

Las voluntas tua, sicut in celo, ita etiam in terra.

Voluntas dei significat. 1. Mandatum Dei. Ministri eius qui faciunt voluntatem eius. 2. Eventus vel potius decretis de futuris eventibus. Non mea, sed tua voluntas facit. Consilium meum stabili, & omnis voluntas mea fiet. Fias voluntas tua. 1. Effice, ut nos homines

faciamus voluntatem tuam, ubique obtemperemus.

Questiones in hac Petitione precipuz.

1. Quid hic petimus.

Petimus hic. 1. *Abnegationem nostram, quæ duabus constat partibus. 1. Vt sumus parati ad renuntiandum omnibus affectibus nostris pugnantibus cum Læge divina, ut nobis deus largiatur gratiam suam, qua possimus abnegare voluntatem nostram pravam, atque omnia abicere, quæ voluntati diuinæ repugnant. 2. Vt sumus ad exequendum dei voluntatem & suscipiendam crucem nostram parati, ac libenter in omnib. deo subscribamur. 3. Excusationem officij, vocationis, tum omnium, tum singulorum; ut nimirum recte faciamus officium nobis mandatum, commune, & proprium, ut quisque in sua vocatione possit deo alacriter seruire, & voluntatem eius exequi, Deo comissa sit cura de eventibus nostris; nobis autem ut proprios labores faciamus. 4. Eventus diuinæ voluntati non contrarios, ut scilicet eveniant quæ deo placent. 5. Fortunam actionum & consiliorum: vult enim nos deus etiam à se petere, ut ipse nobis actiones, & consilia, studia, labores nostros & conatus bene fortunare dignetur, ut pro immensa bonitate sic dirigere velit labores nostros, ut eos non alij sequantur eventus, quam quon ipse scit, & sue gloriæ, & nostræ salutis maxime seruire possit.*

Possit. Intersim nos officium faciamus, deo committatur euenus.

Duplex est vniuscuiusque vocatio. Communis, quæ complectitur virtutes omnibus Christianis communes. Particularis, quæ spectat propriam vniuscuiusque vocationem. Vtramque vocationem hic petimus nempe vt singuli (quemadmodum paulò antè dictum est) in mandata sibi vocatione propria & communi, recte, fideliter, & feliciter permaneant, officiumque faciant. Obiect. Atqui præcedens petitio etiam petit, vt recte faciamus officium. Ergo hæc petitio est superuacanea. Resp. In priore petimus vt Regnum suum deus in nobis inchoet, nos regendo per Spiritum Sanctum, qui regeneret voluntatem nostram, vt ita deinde nos officium nostrum rectè facientes præstemus omnem obedientiam Regi nostro, sicuti subditos illius Regni decet. In hac verò petimus vt officium nostrum faciamus rectè & fideliter, exequamur voluntatem Dei.

2. Quare petimus, vt fiat voluntas Dei.

Necessaria est hæc petitio. 1. *Vi possit Regnum adu-
N*erit, de quo in secunda petitione. Quia nisi Deus ipse efficiat, vt voluntatem eius faciat quisque in suo officio diligenter, non potest constitui, vigere, conseruari hoc regnum. 2. *Vi simus nos in hoc Regno.* Nam nisi faciamus voluntatem Dei non possumus esse. ciues Regni eius. Non autem possumus ex nobis, propter Naturæ prauitatem, facere eius voluntatem. Ergo debemus petere vt illam faciamus.

3. A quibus in Cælo fiat voluntas Dei.

IN Cælo voluntas Dei fit. *Ab ipso Filio, qui facit vo-
luntatem Patris.* 1. *Ab Angelis, & hominibus beatis.* Ab Angelis ita fit voluntas Dei in Cælis, vt vnusquisque Angelus stet in conspectu Dei, promptus videlicet ad faciendum quicquid Deus præcipit: faciunt voluntatem eius generalem & specialem, nullus inuolat in aliena, nullum pudet ferulare, etiam si ledamus ipsos factore peccatorum, & Deum

& Deum offendamus. *Sunt Spiritus administratores.* He. 1. 14. Addit etiam Christus, *sicut in celo.* 1. *Pro praefatis nobis exemplum perfectionis, ad quod contendere debemus.* 2. *Ex hoc perfectionis desiderio, certi sumus Deum nobis datum huius incarnationem, in altera vita perfectionem.*

Obiect. Quod semper fit, & certum est eveniturum, vult nobis non petentibus, id non petendum. Voluntas Dei semper fit, & certum fiet, etiam nobis non petentibus. Ergo &c. *Resp.* Negatur minor: ea enim est falsa. 1. De vocatione universali, quia qui non petunt ut officium in sua vocatione facere possint recte, fideliter, & feliciter, isti nunquam illud facient. 2. De decretis divinis etiam falsa est, quia multos eventus decrevit Deus, sed ita ut media decreverit. In Maiori est fallacia à non causa, quia non ideo petimus ut fiat Dei voluntas, quasi nobis non petentibus ea non sit futura, sed propter alias causas id petimus, nimirum ut eventus nobis sint salutare. Non enim salutare erunt nobis eventus, nisi eos voluntati divinae subiiciamus: ut illud petamus fieri tantum quod ipse decrevit, & vult fieri. *Iust.* Decreta Dei sunt immutabilia. *Resp.* Decreta Dei, scilicet non eventuum seu finium tantum, sed & mediorum, sunt immutabilia. Finem decrevit dare, sed per medium, hac videlicet conditione, ut petamus.

Obiect. Deus vult parentes nostros mori. Ergo petendum est ut moriantur. *Resp.* Nego Consequens: debemus enim nos subiicere voluntati divinae, & petere quod nos Deus iubet petere. Hic nec hoc vult, *Ecclesia vult subiecta cruci.* Ergo precabor afflictionem. Nec tamen hinc efficitur, nostram voluntatem pugnare cum Dei voluntate: quia eo sine petis, quo liberationem petere debes. Deus vult parentes nostros mori, & tamen non vult nos eorum mortem optare: Deus vult Ecclesiam esse sub cruce, & tamen non vult velle crucem eius, sed petere liberationem, & patienter ferre, si eam affligat. Similiter Deus non vult nobis in hac vita praestare liberationem à peccatis perfectam, & tamen

vult

vult nos eam optare, nosq; singulis momentis petere
vt omnino liberemur à peccatis. Sunt igitur aliqua
petenda, quæ Deus vult efficere, & contra, quæ-
dam quæ Deus vult efficere, non petenda, sed pati-
enter toleranda sunt. Interim nihil ad nos attinet
scrutari, quæ Deus decreuit, cum habeamus regu-
lam præscriptam hanc, vt petamus, sed cum condi-
tione voluntatis diuinæ.

*Obiect. Impossibilia non sunt petenda, qui enim petis im-
possibilia, frustra petis. Atqui petere vsq; voluntas Dei fi-
at in Cælo sic etiam in terra, seu vsq; facimus officium sicut
Angeli in cælo, est petere impossibile, imò est petere quod pug-
nat cum Dei decreto. Ergo illud non est petendum, cum Deus
hunc statum esse velit in altera vita, non in hac. Resp. 1. Di-
stinguo Maiorem. Impossibilia non sunt petenda, nisi De-
us velit petentibus illa tandem dare: atqui Deus vult
præstationem voluntatis suæ petentibus ipsam dare,
& quidem in hac vita quod ad inchoationem, in fu-
tura autem vita quod ad consummationem. Deside-
randa est igitur consummatio, & impossibilitas pati-
enter ferenda est in hac vita. Desideranda est autem
consummatio in hac vita, vt eam tandem consequa-
mur, quia qui eam tam non capit, certè eam nullo
tempore consequetur. Aliud est non posse consequi
consummationem: aliud non desiderare illam. 2. Ne-
go minorem, in qua est fallacia à non causa vt causa.
Non enim petimus vt in hac vita fiat consummatio
obedientiæ nostræ erga Deum, sed vt hic fiat eius in-
choatio & continuatio, & incrementum, ac deinde
post hanc vitam obedientiæ, & continuis incremētis
aucta, tandem perficiatur & consummetur, atque ita
tunc nos voluntatem Dei non minùs facimus, quàm
illa semper fit ab Angelis in cælo. Cum ergo prece-
mur, *Ne in terra fiat voluntas Dei, sicut in Cælo, sicut*, non
significat gradum, sed speciem, scilicet inchoationem.
Ex his etiam de causis additur, à Christo, *sicut in cælo*,
vt sit quasi exemplum patientiæ, quod sequi debet*

mus: & vt proponat nobis metā ad quam tendamus. Obseruandum est hoc loco *Discrimen inter hasce tres Petitiones Priores. In prima* petimus sanctificationem, siue veram agnitionem, & celebrationem Dei. *In secunda*, collectionem, conseruationem, & gubernationem Ecclesię, vt Deus nos regat suo Spiritu, defendat, & eripiat nos ex omnibus malis culpę, & pęnę. *In tertia*, vt speciatim singuli in vocatione sua obtemperent Deo, id est, vt vnusquisque in proprio officio diligenter versetur, ac omnia dirigat ad gloriam dei, & boni consulat quicquid ipsi deus immitteat. Porro *res ista petitionis in a coherentis inter se, vt vna nō consistat sine altera, & quomodo* tertia petitio seruissecunda, sic secunda seruis priuę. Non enim sanctificatur nomen domini, nisi regnū eius veniat non venit Regnum Dei nisi positis mediis quibus illud promouetur. Media autem sunt officia vocationis vnus cuiusque. Petimus igitur vt deus sepeliat in nobis prauas cupiditates, atq; ipse solus in nobis agat suo Spiritu: vt ita nos hac gratia diuina freti officio nostro satisfaciamus.

QVARTA PETITIO.

Arenas nostrum quotidianum de nobis hodie.

Petimus hic bona corporalia, de quib. tenendę sunt hæ quęstiones.

1. *Cur bona corporalia sint petenda.*
2. *Quomodo petenda sint.*
3. *Quare bona corporalia complecti sit Christus, nomine Pando.*
4. *Quare nostrum vocet.*
5. *Cur quotidianum.*
6. *Cur addat Hodie.*
7. *An liceat petere diuitias.*
8. *An liceat quid in posterum reponere.*

1. Cur

1. *Cur bona corporalia nobis petenda* & *petenda*

finis, et si quibusdam deo

Petere bona corporalia debemus. 1. *Propter mun-*
tionem Dei, quod nobis sufficere debet, etiamsi nulla
 esset alia causa. Habemus autem Dei mandatum tum
 generale, tum speciale. Generaliter enim Christus
 dicit: *Petite, & accipietis*. Mandatum autem speciale
 præponit huic Precum formulæ nobis à se *prescripte*.
Vos igitur ita precamini: quo mandato Christus etiam
 iubet, ut petamus Panem, sine bonâ corporalia. Quod
 verò Christus dicit. *Querite primum regnum Dei* itom
Ne sitis solliciti quid eduri sitis eo non prohibet peti bona
 corporalia, sed diffidentiam. 2. *Propter promissionem*,
 quia Deus promissit se nobis daturum viæ necessariat
 non autem in alium finem hæc promissit, quàm ut petā-
 mus: & promissit, ut simus securi spiritualiter, non car-
 naliter. *Pater vester scis quibus indigeatis*. 3. *Propter*
gloriam Dei, ut nimirum sit agnitio & confessio provi-
 dentia diuinæ, præsertim erga Ecclesiam. Deus vult
 ut nos hanc ipsi laudem tribuamus, quod ipse sit fons
 omnium beneficiorum, neue nos putemus ea nobis
 fortuito contigisse. 4. *Quia petitis & expectatis bono-*
rum, est exercitium fidei & promissionis gratia, vel exercitium
innocationis, fidei, & spei. Non enim possumus nobis pol-
 liceri bona corporalia, nec ea petere, nisi statuamus
 nos esse in gratia, nisi certi simus de spiritualibus bo-
 nis ac de dei erga nos voluntate. Hæc siquidem bona
 corporalia deus tantum piis promittit, ac proinde
 nos statuere debemus, nos esse ex numero eorum,
 quibus illa deus promississe daturum. 5. *Ut possimus*
facere Dei voluntatem hic in terris, quod sine Pane quori-
 diano facere hic non possumus. Non mortui se lauda-
 bunt Domine. 6. *Ut horum bonorum petitio sit confirmatio in*
mentibus nostris, & confessio coram mundo quod Deus sit ille
qui dat illa beneficia etiam minima. 7. *Propter consolatio-*
nem nostram. Ut sciamus Ecclesiam semper seruandam,
 cum Deus nos exaudit, iuxta suâ promissionem.
 Percipimus

Mat. 7. 7.

Mat. 6. 9.

Mat. 6. 31.

33-34

Mat. 6. 31.

Pl. 115. 13.

Percipimus ergo magnam consolationem ex petitione bonorum corporalium, ita nimirum agnoscimus, ac certe statuimus, hæc bona corporalia nobis esse signa paternæ Dei erga nos benevolentia.

2. *Quomodo petenda sint bona corporalia.*

Corporalia bona petenda sunt, primùm, *fiducia gratia*: quia deus aliàs posset respondere, nos non esse ex illis quibus ea ipse promisit. 2. *Cum conditione voluntatis Dei*, id est cum subiectione voluntatis nostræ voluntati diuinæ: quia Deus hæc bona promisit non determinatis circumstantiis. 3. *Cum fide exauditionis*, ut certe credamus Deum nobis tantum esse daturum quantum sufficit. 4. *In hunc finem, ut seruiamus Deo, & proximo*. Qui sic non petunt non exaudiuntur, id est non dantur ipsis salutaria, & licet accipiant quod petunt, non tamen verè exaudiuntur à Deo, quia quæ accipiunt, non sunt ipsis salutaria.

Obseruandum est, quòd nos *in genere Dominus inuestis precari bona corporalia*, neque determinaveris *in verbo*, quæ bona corporalia nobis dare velis, & quidem ea *conditione* se nobis illa daturum promiseris, nempe, *prout possulas singulorum salus, & sua ipsius gloria illustratio*. Rationes autem sunt hæc: 1. Quia nos sepe nescimus quid petamus, & quid nobis expediat: Sepe petimus, neque nobis vilia, neque gloriæ Dei, vel aliorum saluti seruientia. Ipse autem Deus optimè scit quid nobis conveniat ad illustrandam ipsius gloriam, & salutem nostram promouendam. Quoniam ergo sæpius erramus in petendis bonis corporalibus, non alia Deus nobis dat, quàm quæ scit nobis conducere. *Spiritalia autem bona, non in genere tantum, sed & spiritaliter, & simpliciter, nulla conditione adhibita, Deus nobis promisit*. Illa enim simpliciter nobis prosunt, & in iis ipse modum & viam determinat. Vnde nec in iis petendis errare possumus. Nam quæ simpliciter nobis Deus promisit, eadem simpliciter debemus petere: quæ nobis promisit specialiter, & absolute, ea eodem modo absolute petamus neces-

se est. Sic Spiritum Sanctum simpliciter petere nos oportet, quia simpliciter & expresse Deus promissus se Spiritum Sanctum omni petenti daturum. 1. *Pr. nos discamus illi esse contenti, quæ à domino accipimus, & semper ipsius consilio voluntatem nostram subiiciamus.* Ita deus & hanc ob causam nos in genere iussit petere bona corporalia, vt talis illorum bonorum petitio sine mercedum fidei, & subiectionis voluntatis nostre, diuinæ voluntati.

3. *Quære bona corporalia complexus sit Christus nomine Panis.*

Panem nominat, per Synecdochen Hebraicam vsitatam, complexus est Christus omnia bona corporalia & ad vitam necessariam, vt sunt omnia alimenta, victus, amicus, bona valetudo, pax politica. Hoc patet ex scopo Petitionis. *Panem* .n. petimus propter necessitatem. Atqui alia multa sunt nobis necessaria. Ergo nomine *Panis* etiam illa petimus. Atq; hæc Synecdoche Hebraica sæpius occurrit in Bibliis, vt, *In sudore vultus tui vesceris pane tuo.* Item, *Qui edis Panem meum sustulis calceamentum.* Neq; tantum necessaria ad vitam *Panis* nominis complexus est, sed etiam salutarem eorum vsum. Ideo autem hæc omnia *Panis* nomine Christus comprehendit, 1. *Vt fratres nostros cupiditates, atq; ita nos peteremus, tantum necessaria nobis ad vitam sustentandam, & ad seruendum Deo & proximo in nostra vocatione tum communi tum propria.* 2. *Vt Panis nobis esset salutaris, id est vt illa corporalia bona nobis essent salutaris, vel vt nobis bonorum corporaliū salutaris esset vsum.* Panis enim sine salutaris vsum lapis est. Redditur autem Panis salutaris 1. *Si fide eum accipimus, regna celorum, & modo, & sine quo Deus flagitat, videlicet si non in creaturis hæreamus, sed ad Deum creatorem omnium rerum, & omnium beneficiorum seu donorum fontem, mente penetremus.* 2. *Si petamus vt ipse impetrato Panis vniū indas nutriendi & sustentandi corpora nostra.* Ex his nunc manifeste liquet quidnam petamus cum *Pa-*

Gen. 3.19.
Psa. 14.10.

non petimus, nempe 1. Non magnas opes, sed res laudem
necessarias. 2. Propter nobis Panis, id est ut sint nobis sa-
lutares dei benedictione, quæ si non accedat, panis non
erit Panis.

4. Quare Christus Panem vocat nostrum.

Ubet nos Christus petere Panem nostrum, non me-
um, tuum, aut alienum, 1. Propter Panem, quia datus est
nobis à Deo. Noster enim sic Panis, qui ad sustentationem
vitæ necessarius nobis à Deo datur. Itaque, Da nobis Pa-
nem nostrum, significat, Da nobis Panem à te (Deus) de-
putatum nobis, quem tu vis esse nostrum. Unicuique
sua portionem Deus tanquam Paterfamilias distri-
buit, quam petimus nobis. 2. Propter panem rei necessarius
in isto labore, genere vite Deo placens, huiusmodi, atque con-
tinenti societati seruientis, à nobis acquisitus, hoc est, quas per
ordinata media, & rationibus legitimis accipiamus,
exporgigente eas celinus Dei manu. Qui non laborat,
non manducet. 3. Propter panem ut sit bona conscientia.

2. The. 3. 10.

5. Quare Christus Panem vocat quotidianum.

Panem, quem petere debemus à Deo, vocat Chri-
stus quotidianum, 1. Quia vult nos quotidie petere quan-
tum in singulis diebus nobis sufficit. 2. Quia vult mittere fru-
tum nostris cupiditatibus insani & insidiosi. Pater vester
scit quibus indigeris. Melius est modicum iusto, quam diuina
impiorum multa. Timeas Dominum non deeris ullum bo-
num, scilicet utile, & necessarium. Ergo, Da nobis Panem
quotidianum, id est da nobis Panem sufficientem, de quo
nobis tantum rerum ad vitam necessarium, quantum
unicuique nostrum ad seruendum Deo, & proximo in
sua vocatione, fuerit opus.

Mat. 6. 32.

Ps. 37. 16.

Ps. 34. 11.

6. Cur Christus adhas, Hodie.

Adit Christus, hodie, 1. Propter occurrentes diffidencias, & an-
xia nostra, & ad hoc utroque vitiosus anoxi. 2. Propter
solum pendendum, sicut heri, sic hodie, & cras: ut nimirum
expectemus vite necessaria ex Dei manibus, ut scia-
mus illanobis à Deo dari, non parati nostris manibus

aut

sue laboribus, sue nostra diligentia, trāsciamus etiam accepta non prodesse corpori, nisi accedat benedictio Dei. *Et quæritur, si deus, & gratissimum per se in nobis cōtinuerit; quandiu enim dicitur hodie, tandiu vult continuari precationem, ut precepto illi (Semper orate) obediētiā prestemus.*

1. Thes. 5. 17

Ad hoc, inquit, An sita petere diuitias? *Hic questio vna cum proxime sequenti, oritur ex precedentibus. Quum enim iubemur petere petere duntaxat quotidianum, & quidem hodie, videtur prima fronte nō licere vel diuitias petere, vel in crastinum quid repemere. Ceterum diuitias petere licet, si sublata ambiguitate intelligamus diuitiarum nomine res ad vitam sustentandam necessarias. Quomodo & ab Epicureo definitur diuitie, quod sint paupertas ad Legem naturæ accommodata. Ea est bona definitio. Atq; ita si sumatur diuitiarum nomen, certe petende sunt a Deo diuitie, siquidem petere debemus res necessarias naturæ, loci, & officii, ad quod a Deo vocati sumus. Ratio autem est, quia res hæc necessariae, seu diuitie, sunt Petiti quotidianæ, quem petere debemus. Aliiter etiam definitur diuitie, quod videlicet sint abundantia & copia supra res necessarias. Sic Crassus (cognominatus diues) dicebat neminem esse diuitem, nisi qui possit alere exercitum suum. Si hoc modo diuitiarum nomen accipiamus, nequaquam petenda sunt a Deo diuitie, quia Solomon in persona omnium plorum dicit, Ne diuitias eas paupertatem dederit mihi, quibus verbis & Spiritus dei per Solomonem nos docet diuitias id est abundantiam super res necessarias, deprecari. Huc spectat & illud Pauli. Qui volunt discessere incidunt in tentationem, & laqueum, & circumdantur multis mouentibus & damnosissimis, quæ deum quibuscumque in existunt, & interitum; qui de causa diuitie dicuntur & a Christo Spine: contra vero, Quis est magnus est pietas cum animo suo seorsum contenta. Quod si tamen aliquid nobis deus dederit præter ea quæ sunt necessaria nobis, demus operam, ut recte illis utamur, i.*

Pro. 30. 7.

1. Tim. 6. 9.

Mat. 13. 31.

1. Tim. 6. 6.

853 DOCTR. CHRIST. 3. PARS.

videndum est ne in illis collocemus fiduciam. 2. *Exspectemus nos esse economos Dei, qui nobis diticias bene collocandas commiserit, & hoc modo omnis nobis impositus erit, id est: nos aliquando reddituros Deo rationem distributionis nostræ, & administrationis nostræ.*

8. *An liceat aliquid in posterum reponere.*

Ioa. 6. 13.

Omnino licet aliquid in futurum reponere, iuxta hoc mandatum Christi, *Colligite fragmenta, ne quis pereat.* Huc pertinent omnia præcepta de Parsimonia ac frugalitate. Tria autem hic observanda sunt. 1. *Ut ea que reponuntur sint honeste paria, iusto æque honesto labore acquiescentia.* 2. *Ne in his reponatur fiducia.* 3. *Ut conferantur in usus legitimos ac necessarios tum nostris, tum aliorum: velut ad sustentationem vel vitæ, vel familiæ nostræ, vel amicorum. Item ad conservationem Ecclesiæ, ad Rem publicam iuvandam cum fuerit opus, & ad conferendum aliquid pauperibus & fratribus egenis.* Hinc est illud Pauli, *Qui sanabatur non amplius fuerit, sed potius labores operando manibus quod bonum sit, ut possit impensari cui opus fuerit.*

Ephe. 4. 28.

Iam facile respondebimus ad objectiones que hinc Petitioni poterunt oblici.

1. *Nostrum non est quod petamus. Panis est noster.* Panem igitur ut petamus non est necesse. *Resp.* Est ambiguitas in voce (*Nostrum*) In Maiore enim significat rem quam habemus in potestate nostrâ: verum longe aliter Panis est noster, quemadmodum supra declaratum fuit.

2. *Imber Christus ut petamus Panem quotidianum. Ergo non licet aliquid reponere in crastinum, sed in diem edere debemus.* Item *Imber non ut petamus crastinum Panem, sed ut panem petamus habuerimus: Inquit male factum quod reliquias aliquid in futurum usus.* *Resp.* Est fallacia à non causa. Imber nos Christus petere Panem quotidianum & hodie, & coque etiam nos vitæ necessaria ab ipso petere debemus in singulos dies, hodie præ, & quando vivimus: id verò minime, quasi non vellet nos laborare

pro

pro crastino, aut nihil in crastinum reponere, aut iam data bona in crastinum sufficientia adicere. Mandat quidem Christus alio loco, *ne solliciti sitis de crastino*, Mat. 6. 34. sed ita vetat nos cogitare de crastino cum diffidentia non autem petitionibus & laboribus. Proinde Dominus non vult ut nihil reponamus in posterum, sed primum ut sumus contenti presentibus, remota omni diffidentia, avaritia, inusta acquisitione & inobedientia. 2. *ut si quicquid nostrum non ponamus in rebus necessariis nobis a deo datur*, sed sciamus ac certo statuamus beneficia data, & quæ dantur, nobis ex Dei manibus contingere, eaque nobis aliter non esse salutaria, nisi ipsius accedat benedictio. 3. *ut cogitemus benedictione divina semper nobis opus esse*. Interim cauendum ne prescribamus Deo quid dare nobis debeat.

QVINTA PETITIO.

Et remitte nobis debita nostra sicut & nos remittimus debitoribus nostris.

Hæc petitio est egregia confessio Eccl. qua illa agnoscit & deplorat peccata sua; & simul est consolatio, quod acceptura sit Ecclesia remissionem peccatorum, iuxta promissionem Christi. Vult autem Christus hac petitione 1. *ut agnoscamus peccatum*. 2. *ut sciamus remissionem peccatorum*, quia illis ea tantum datur, qui eam petunt, & qui non conculcant sanguinem Filij Dei. 3. *ut exerceamus fidem nostram*, quoniam petitio hæc fidem confirmat & iustus hæc petitio. Sui ex fide. Fidei enim causa precationis est: precatio autem causa fidei, nempe quod ad incrementum.

Questiones præcipuæ.

Quid sit Christus vocis debita.

Quid sit remissio peccatorum.

Hhh iij

3. Cui

3. Cur petenda sit nobis peccatorum remissio.

4. Quando nobis remittantur peccata.

1. Quia hic Christus voces debita.

Debita vocat Christus omnia peccata nostra, Originalia videlicet, & actualia, eaque tum facti, tum omissionis, dicuntur autem debita, quia nos faciunt debitores Deo, vel obedientiae, vel poenae iudicis. Quum enim peccamus, non tribuimus, nec prestamus Deo, quod ipsi debemus: quamdiu autem hoc ei non tribuimus, tamdiu manemus debitores.

2. Quid sit remissio peccatorum.

Remittere dicitur creditor debitori, quando nec debitum ab eo requirit, nec eum plectit. Remissio peccatorum est. Deum nolle nobis imputare vllum peccatum, sed recipere nos in gratiam, nos iustos pronuntiare, & habere nos pro filiis mera & gratuita misericordia, propter Christi satisfactionem pro nobis ab ipso prestitam, nobis imputatam, & a nobis fide apprehensam. Atque ideo nos nolle propter peccatum punire, sed donare nos iustitia, & vita aeterna, quia remissio peccati tollit eius Penam. Peccatum enim & poena sunt correlatiua: posito peccato, posita poena, & sublato peccato, tollitur poena. *Quid sit remissio, ut Deus nobis remittat peccata.* *petimus ut Deus inuertas ordinem iustitiae suae.* *Resp.* Nego. Consequenter enim remissio peccati propter satisfactionem Christi, propter quam illa nobis remittuntur, & proinde non remittuntur nobis peccata cum violatione iustitiae diuinæ, quia nobis remittuntur cum compensatione. *Inq.* Si cum compensatione: Ergo non gratis peccata nobis remittit. *Resp.* Non compensatione, eoque non gratis respectu Christi: gratis respectu nostri, quia non accipit satisfactionem a nobis, sed a Christo qui per se pro nobis ipsi satisfecit. *Inq.* Ergo tamen non gratis, quia meriti sumus in Christo. *Resp.* Meritum illud non est meritum nostrum, quia pater deus nobis ipsum suum gratis, qui meretur nullo nostro merito interveniente:

DE HOMINIS GRATITVD.

ente: atque illud Christi meritum imputatur nobis ex gratia: itaque gratis nobis propter illud peccata remittuntur: vnde recte inferitur propter Christi satisfactionem non imputari nobis peccata. Non enim petimus vt Deus agat contra suam iustitiam, & in sua mente non habeat nos pro peccatoribus: sed vt nobis iustitiam alienam, Christi scilicet imputer, qua induci peccata nostra tegantur.

3. *Cur petenda sit nobis peccatorum remissio.*

Petenda nobis est peccatorum remissio. 1. *Visumur: quia sine peccatorum remissione non possumus seruari.* Hoc autem beneficium Deus non dat nisi petentibus. 2. *Vi ad maiorem de reliquiis peccatorum, etiam in sanctissimis in hunc finem, vt perpetuo crescat penitentia.* Quocirca etiam quotidie peccatorum remissio petenda est. 3. *Vi possumus petere & accipere reliqua bona per condonata,* quia sine remissione peccatorum illa bona vel non dantur, vel in exitum dantur. Sic impij sepe quidem illa accipiunt, sed non salutaria ipsis, verum qua cedunt in ipsorum damnationem.

Obiect. Quod habemus, non est opus petere. At py habent remissionem peccatorum. Non igitur opus est vt eam py petant. *Resp.* Ad Maiorem, habent quidem remissionem: verum non omnino, neque etiam quod ad continuationem, sed tantum quod ad initium. Continuari certe debet ista remissio: atque eam Deus iisdem quoque continuat, quibus peccata in Filio remittit hac tamen conditione, vt quotidie continuationem illam petant. Etenim igitur peccata nobis Deus remisit, vult nihilominus vt eorum peramus veniam, ideoque petimus, vt peccata quae admittimus, & admitturi sumus, Deus nobis remittat.

4. *Quomodo habet remissionem peccata.*
Non ita remittitur peccata, sicut & nos debitoribus. Hoc autem Christus adiecit. 1. *Vi*

peccata remittimus peccatum. atque adeo vac-
cedamus ad peccandum vera fide & poenitentia, cu-
porum est dilectio proximi. 2. *Res.* Quod si remissi-
mus peccata, non debemus illa in nobis habere
argumentum & consolationem nostram ex tunc mi-
seria, quibus est peccata remissa. nos non esse proculdubio
peccatorem remissionem habentem. 3. *Res.* Si vero
possumus ex eo quod ipse remittimus aliis offensas ex
animo, nos Deo placere, quantumlibet multa adhuc
relinquit peccatorum in nobis habere. 4. *Res.* Si libet

Obiect. 1. Qui peccata remittit, ei non remittitur. *Res.* Non
remittimus. Ergo. *Res.* Ad Malitiam, qui non re-
mittit, scilicet integrè & perfectè, si tamen remitti-
tur, modo remittit ipse verè & sincere, si nos magis

Obiect. 2. Christus peccata mihi remisit, ut Deus peccata por-
bis sic remittat, sicut nos remittimus debitoribus nostris. Ad-
qui non perfectè remittimus debitoribus. Ergo peccata non in-
fi ut Deus peccata perfectè nobis remittat. *Res.* Est fal-
lacia figure dissonis. Particula enim (sicut) in hac
petitione non significat gradum remissionis, aut col-
lationem remissionis nostræ cum illa remissione, qua
Deus peccata nobis remittit, sed significat speciem
remissionis, nempe veritatem & sinceritatem remis-
sionis nostræ, qua scilicet aliis remittimus ex animo
& propensè remittendius voluntate, vel (ut brevitè
dicam) hic non fit collatio iuxta gradum, sed iuxta rei
voluntatem, seu iuxta remissionis voluntatem illam
sensu sit. Tam perfectè Deus peccata nobis remittit,
quàm verè & certò nos proximo remittimus, vel
Remitte nobis debita nostra, quia nos remittimus
debitoribus nostris. *Inq.* Ergo nostra remittit, et causa est
Deus nobis remittat. *Res.* Fallacia 1. non causa, ut cau-
sa: nam remissio nostra, qua nos aliis, licet non per-
fectè, tamen sincere remittimus, nobis est argumen-
tum duntaxat & testimonium quod nobis Deus pec-
cata remiserit. Non potest autem mereri nostras re-
missio. 1. *Quia est imperfecta.* 2. *Quia est infirma.* 3. *Quia est infirma.*

non mereretur, quia quod iam praestamus debemus Deo. Et si
nunc praestaremus Deo integram obedientiam, ta-
men illam deberemus praestare. *Infl.* 2. Insuper sumus
aequaliter remississimi dicuntur. *Resp.* Non equalitas, sed
similitudo speciei.

Obiect. 3. Qui habet memoriam iniuriarum, & est cap-
ax ut videlicet, se non vult remittere. Et nos habemus mem-
oriam iniuriarum memoriam, & capax sumus videlicet. Ergo &c.
Resp. ad maiorem, Qui habet iniuriarum memoriam,
videlicet sine repugnantia, & cum assensu. Modò igitur
resistamus reliquis peccatorum, quae nobis adhuc
inherent, nec illis assentiamur, nihil impedit quo mi-
nus verè & ex animo illis remittamus, eoque illud
etiam consequamur, cuius causa hæc particula (scilicet)
addita fuit à Christo, nimirum (quod & ante diximus)
ut rectè petamus. Rectè autem petimus in fide & po-
nitentia, quæ veramque petitio confirmat. Fides
confirmatur petitione, quia quando proximo verè
remittimus possumus & debemus certo statuere, no-
bis quoque peccata esse remissa, & sic habemus bo-
nam conscientiam, & sumus certi de exauditione,
iuxta hanc promissionem Christi, *Si remiseritis homini-* Mat. 6. 14.
bus offensas ipsorum remittet etiam vobis Pater ille coelestis.
Penitentia deinde verè similiter in nobis confirma-
tur & augeatur petitione. Petitione siquidem extimu-
latur ad veram Penitentiam, cuius præcipua pars
est dilectio proximi. Si enim volumus nobis remitti,
illis remittamus necesse est. Vtræque causa coningetur
verbis Christi tum paulò ante citatis ex Mat. tum re-
liquis quæ eodè loco apud Mat. antichrisi loco statim
subiunguntur. *Si remiseritis hominibus offensas ipsorum,*
remittet etiam vobis Pater ille vester coelestis. Id est, etiam
certo statuatis à Patre vestro coelesti vos exauditos
esse. Quibus verbis comprehensa est confirmatio fi-
deli. *Si autem non remiseritis hominibus offensas ipsorum,*
non Pater vester coelestis remittet offensas vestras. His ver-
bis additur illud, *neque* penitentiam.

Obiect. 4.

Obiect. 4. Paulus remissionem consequutus est, nec tamen ipse omnibus eorum offensas remisit, quia dicitur: *Alexander faber ararius multa mala mihi exhibuit: reddas ei Dominus secundum facta ipsius.* Ergo remissio nostra non est necessaria. *Resp.* Triplex est remissio. 1. *Vindicta.* Hoc ad omnes homines pertinet, quia vindictam debent omnes remittere. De hac loquitur precatio, & hanc Paulus remisit Alexandro. 2. *Pena.* Hanc ut non possunt omnes infligere, sic nec omnes possunt remittere, imo ne ab iis quidem quibus illud aliqui est commissum hoc semper debet remitti, sed ob certas tantum causas. Vult enim Deus executionem iustitiae suae & Legis. Paulus vero & Penam, quantum ad se, Alexandro remisit. Vult tamen eum a Deo puniri, sed cum conditione, scilicet si perseverat in peccato. 3. *Laesio.* Hae non semper remittitur: quia scriptum est, *Esse simplices, sicut columbae: prudentes autem sicut serpentes:* id est, ne dicamus bonum, qui malus est, aut contra. Iudicium igitur de aliis etiam est retinendum, non enim vult Deus, prohibens mendacium, ut de nebulonibus indicemus quod sint honesti: sed vult nos discernere bonos a malis.

Mit. 10. 16.

SEXTA PETITIO.

Te per inducas in tentationem: Solli-bera me a malo.

Hic aliqui duas petitiones faciunt: non certandum est, modo nihil de decima decedat, sed illa sit plana. Potius tamen duae sunt partes unius petitionis. *Ne me inducas in tentationem,* est petitio liberationis a futuro malo. *Libera me a malo,* est petitio liberationis ex presenti malo.

Quæst.

Quæstiones præcipuæ.

I. Quid sit tentatio.

De sua specie Tentatio. Illa est à deo, illa à diabolo & carne. Tentatio, quæ Deo non tentat; est exploratio fidei, pietatis, & obedientiæ nostræ per crucem & alia impedimenta, quæ unicuique obiciuntur, ut pateat nobis & aliis nostra fides, patientia, constantia. Sic Deo dicitur tentasse Abrahamum, Iosephum, Iobum, Davidem. Tentatio, quæ Diabolo, & Caro nostra, atque etiam hominibus tentant, est quorundam sollicitatio ad peccandum, quæ & ipsa peccatum est. Sic Diabolus tentabat Iobum, ut eum à Deo auoceret, quem antea amarat & coluerat, quamuis aliter res cesserint. Hic intelligitur nomine Tentationis illa tentatio dei, scilicet exploratio nostra Fidei, Pietatis, ac Patientiæ, quæ fit à Deo per impedimenta quæcunque nostræ salutis, velut per omnia mala, Diabolum, carnem, cupiditates, mundum, afflictiones, calamitates, crucem, ut pateat nobis & aliis nostra fides, constantia, spes.

Ob. Atque Deus tentat homines. Resp. Deus tentat homines, sollicitando scilicet ad peccatum illam, seu malum: tentat autem nos explorando. Diaboli tentatio, caro nostra nos tentans id est sollicitans nos ad mala, & abstrahunt nos à Deo. Deus autem sicut neminem tentat, & tamen dicitur Abrahamum, Iobum, Davidem tentasse, id est explorasse fidem & constantiam eorum per afflictiones, & crucem: sic per eadem explorat nostram fidem, spem, patientiam, dilectionem, invocationem, constantiam, an velimus etiam cum eo vivere in afflictionibus.

Hinc facit intelligitur, cum tentatio tribuatur diabolo, & præsumitur inclinatio in malum, quæ fit à Deo tentante homines, non vero tentare Deum. Tentatio enim Satani, peccandi occasiones foris obiciens, ac ad peccandum intus instigans, homines in exitum præcipit ac deum afficiat eos. Illa Tentatio inclinatio præsumptiva: quia ad actionem in malum propendit: Deus autem non

Gen. 22.1.

non

non perdendi, magis peccatum efficiendi, sed explorandi & exercendi causa tenet, cum vel calamitates nobis immitit, vel diabolo, aut hominibus, aut carni nostra permittit, ut nos ad peccandum provocent atque incitent, sua aliquantisper gratia, & in nobis servandis ac regendis efficacis occultata, quam fides & constantia nostra his exercitiis non quidem ipsi Deo (ut qui & quanta sit ea, & quanta in posterum ipsius beneficio futura sit, ab eterno perspicit) sed nobis & aliis hominibus magis innotescat, atque ita in nobis liberationis nostrae exemplis, divinae praesentiae & defensionis fiducia confirmetur, in aliis autem imitationis quoque studium, nostrae perseverantiae intuitu, & in omnibus nobis vera, erga Deum suae ex tenerationis, eripientem gratitudo accendatur. Sic Gen. 22. Deus tentat Abraham, iubens, ut filium Isaac sacrificet. Exo. 15. tentasse dicitur populum deserto in aqua. Exo. 16. in deserto colligi quodcumque facit adest in die singulari, ut tentet populum, an ambulaverit, esset secundum legem ipsius. Deut. 32. tentare dicitur populum per pseudoprophetas, ut faciat diligens ipsum factum, & tota animae sua. Paral. 32. in legatione principum Babilonis dereliquit Deus Ezechiam, ut tentaret eum, ut sciret omnia, quae erant in corde eius. Non igitur simpliciter de omni exploratione ac documento fidei & pietatis nostrae, sed quo etiam David ultro se offert Psal. 34. iniqua, probe me Dominus & tentabo, & exprobra mea, & carum, sed de insidiis & insultibus diaboli & carnis nostrae, & defensione in externis vel internis tenerationibus loquitur precatio, quam Christus nos docuit. *Ne nos inducat in tenerationem, sed libera nos a malo.* Est non de exploratione, sed de incitatione ad peccatum loquitur Iacobus cap. 1. *Nemo enim amicum dicit se a Deo amari, & Deus tentat mali non potest, nec quomodo tentat, sed ut inquisitus tentetur, dum a populo stabilitate abstinere & inescant. Orando cupiditas potest, concupiscentia potest, carnis peccatum, peccatum vero per affluentiam.* 17. a. 14. 1. 1. 1.

Est etiam hinc manifestum, quomodo per Spiritus malos Deus puniat impios, deos castiget aut venter pios, nec tamē peccatorum suorum causa vel socius, quā d' Diaboli committuntur. Quod enim per malos puniuntur mali, aut castigantur, vel exerceantur boni, iustum & sanctum diuinę voluntatis opus est: quoddantem mali iudicium Dei peccando exequuntur, id nulla Dei culpa, sed propria malorum & ab ipsis acersita prauitate fit. Deo ipsorum peccatum nec volente nec approbante, nec efficiente, nec iuvante, sed iustissimo iudicio permittente dum suum per illorum opus & consilia exequens, aut suum ipsis voluntatem non reuelat, aut reuelaram vocationis sive scopum & normam habent, voluntates ipsorum non permouet. Hoc discrimen operum dei & diaboli, & operis quidem iusti per diabolum effectio nem, peccati autem diaboli permissionem diuinam, euidenter confirmat historia Tobie cap. 7. & 1. ubi Deus vult explorare Tobiam, diabolus autem perdere: Item Historia Achab in Reg. 1. & praedictio de Antichristo 2. Thess. 2. ubi diabolus perdendi causa seducit homines, Deus vero iustissime puniendi causa ipsos seduci vult, idē peccando diabolum flere sinit.

Quid sit inducere in tentationem. *Quid sit inducere in tentationem, id est Deus voluntate & iudicio iustissimo nos explorare. Inducere nos in tentationem, quia nos tentat Diabolus, est Deum permittere ut Diabolo sollicitemur. Ne nos inducat in tentationem, id est. Ne finas nos tentari supra id quod possumus: ne finas Diabolum ita nos tentare, ut vel peccemus, vel profus deficiamus.*

Obiect. *Tentationes quę sunt boni respectu Dei sunt mali respectu Diaboli, & nihilominus in his nos inducit Deus. Ergo Deus est causa peccati. Resp.* Fallacia est accidentis. Sunt peccata, respectu diaboli, quia ille nos vult ellicere ad peccata, respectu Dei non sunt peccata, quia sunt exploratio & tentatio a peccatis, Item, quia

quia sunt confirmatio fidei: Tentationes igitur in quantum sunt explorationes, castigationes, martyria; immittit eas Deus: in quantum vero sunt malum, & peccatum, Deus eas non vult, quis velle est approbare & efficere. *Vitamque potro* (quod & ante breviter artigitur) hic deprecamur, nostri videlicet explorationem & sollicitationem ad peccatum. Petimus enim primo, ne deus nos teneat capta explorandi, sed cum conditione voluntatis ipsius: & si nos tentat, nos tamen non tentet supra vires nostras: & ut suggerat etiam nobis vires. Secundo, petimus ne sinat Diabolum, vel mundum, vel Carnem nostram nos sollicitare ad peccatum: aut si sinat, ipse nobis adsit, ne in peccata prolabamur.

3. Quid sit liberari nos a malo.

MAb nomine intelligunt aliqui hoc diabolum, alii qui peccatum, aliqui mortem: sed optimè comprehenduntur eo omnia mala, culpa & poena, siue illa sint presentia, siue futura. Quomodo ergo petimus ut non deus liberet a malo, petimus, *ut nihil mali nobis contingat*, sed nos liberet ab omnibus malis presentibus ac futuris, tum culpa, tum poena. *3. ut si nobis inducantur mala, ea minime in hac vita, sed in salutem nostram ac eternam, ut sint nobis salutaria. 3. ut tandem in alio mundo plenè ac perfecte nos liberet, & absterget ab oculis nostris omnem lachrymam.*

Observabimus hanc petitionem esse sic reliquorum omnium extremam, ut ab hac ad priorem redeatur unde conceptum est: Ipse est perfectus sermone, non erit autem perfectus servator, sine hac petitione. Posterior ista huius petitionis pars prior Antithesis instar opposita, ostendit quo pacto sit intelligenda prior pars. Quomodo enim dicit, *Sed libera nos a malo*, ostendit nos inducendos esse in tentationes, & mala: ac proinde nos debere subiacere voluntatem nostram voluntati Dei, & petere ne incidamus

DE HOMINIS GRATITUDO. 169

Incidamus in mala si sit ipsius voluntas, aut ut nobis
beret, si in mala ingiderimus.

Hic petitio necessaria est. Propter multitudine
potestatum habentium, ut magnitudinem malorum, & nostram
infirmitatem. 1. Propter praecedentem petitionem, ut illam
possimus obsequere, quis non remittuntur peccata, nisi
persistamus in fide, & penitentia. Si igitur volumus
ut peccata Deus nobis remittat, oportet nos in fide, &
penitentia persistere, non persistemus autem, si supra
vires tentemur, si ruamus in peccata, si denique des-
ciamus a Deo ipso. *Non moriamur, sed moriamur.*
*cu. Oh. Res bonae, & nobis utiles non sunt deprecande. Ten-
tationes Dei, ut examina, morbi, paupertas, miseria. Psende-
prophetarum sunt res bonae & nobis utiles. Tentationes ergo
Dei non sunt deprecande. Resp. Fallacia accidentis est in* *Mal. 3. 19.*
Minore. Res bonae vel utiles non sunt deprecande,
scilicet quae per se sunt utiles, vel bonae. At afflictiones,
examina, cruces, & reliquae tentationes per se sunt
males & inutiles, non autem bonae. Bonae tamen sunt
ne profuerit solummodo per accidens: propter acciden-
tes scilicet misericordiam divinam, sine qua non modo
non sunt utiles, sed etiam pars mortis, & praesentissi-
mus ad mortem tuam temporalem, cum aeternam adi-
turus. Quatenus igitur afflictiones & cruces sunt mala per se,
autem eas deprecamur quatenus avertantur nobis qui credimus
sunt saluantes & bonae, eatenus eas non deprecamur, vel bo-
num illud quod concurret cum afflictionibus & cruce
non deprecamur, sed ipsam crucem & afflictiones,
quae per se sunt males, quia destruunt naturam. Sic &
mortem, ut per se malam deprecamur, quin & Chri-
stus eam deprecatus est, *Transit a me calix iste, verum-
tamen non ut ego volo, sed ut tu.*
Quatenus igitur mors erat destructio, cruciatus, &
malum, eatenus eam Christus deprecabatur, & nole-
bat: imò nec Pater ipse eatenus eam volebat. Quate-
nus autem Christianus erat Iuxta in cruce, eatenus
eati

eam volebat & Christus & Pater,

Obiect. 2. Quæ Deus vult, ea recusare non licet. Vult autem Deus nostras tentationes. Ergo non licet eas recusare. Resp. Ad Maiorem, Quæ Deus vult ea non licet recusare, scilicet quatenus ea vult ut feramus cum subiectione voluntatis nostræ voluntati diuinæ, seu quæ vult simpliciter. Tentationes autem non vult simpliciter, neque quatenus sunt destructio, sed quatenus sunt vel exercitia fidei, & inuocationis, vel martyria, vel exploratio nostræ conscientiæ, atque eatenus nos etiam debemus ea velle, non autem simpliciter. Quod verò nos non oporteat simpliciter velle tentationes, aut afflictiones, hinc facile patet, quia setre illar, est patientiæ: quod non esset, sed potius officij nostri, si simpliciter eas deberemus velle, nec eas deprecari nobis liceret. Non vult ergo Deus nos velle mala, quatenus mala, verum quatenus mala sunt bona, vult ea nos ferre patienter.

Obiect. 3. Quod non ei impetraturus, id frustra peto. Vt nunquam incidamus tentationem, id non sumus impetraturi. Id ergo frustra petimus. Omnes enim qui volumus id videri in Christo Iesu, patienter persecutiones. Resp. Est fallacia à non causa, ut causa. Ideo siquidem petimus ne introducamur in tentationem, non quia planè sumus liberandi, sed 1. quia à multis liberamus, in quibus periremus, si non peteremus liberationem. Hæc est sufficiens causa. 2. Vt illa etiam in qua incidimus sine nobis salutaria. Petentibus autem in genere liberationem vult Deus hæc duo valde magna dare. Propter peccati tamen reliquias vult imperfectum esse beneficium, quod nihilominus integrum debemus petere, cum subiectione voluntatis nostræ voluntati diuinæ, & cum fiducia, quod in altera vita simus illud integrè consequuturi.

Observandus autem est ordo, & coherentia harum petitionum. 1. *Institi nos Dominus peccata nostra Dei agnitionem, et professionem, quæ est causa reliquorum beneficiorum.* 2. *Vt nos gubernes Spiritus sanctus, ut in omni tempore conservet,*

ac confirmas nos in ea agnitione. 3. *Ut quisq; per officium suum in sua vocatione facias & exequatur.* 4. *Ut des nobis ea quibus possis unusquisq; officium suum facere, nempe bona corporalia.* Cum prioribus ergo cohzret etiam petitio quarta: nam si debemus esse in vocatione nostra, oportet nos viuere & habere necessaria ad vitam. 5. *Subiungis petitioni bonorum spiritualium & corporaliu percommendam obiectiorem de indignitate nostra: ut possis nobis dare bona spiritalia, remitte nobis debita nostra.* Quinta igitur petitio est reliquarum petitionum fundamentum, quo destructo reliqua concidunt. Si enim non statuas te habere deum propitium, quomodo cum agnosces misericordem? quomodo in ea agnitione permanebis quam non habes? quomodo officium tuum facies, ac voluntatem Dei, cum sis ipsius hostis, & contrario studeas? quomodo adscribes omnia deo? quomodo erunt illa tibi salutaria? 6. *post petitionem bonorum spiritualium & corporaliu, sequitur ad extremum petitio Liberationis a malis presentibus & futuris.* Ab hac rursus petitione ultima reuertitur ad primam: *Liberanos ab omnibus malis culpe, & pena, presentibus ac futuris, ut agnoscamus te perfectum seruatorem nostrum, ac proinde a nobis nomen tuum sanctificetur.*

CLAVSVLA.

*Quia tuum est Regnum & potentia,
& gloria, in secula Amen.*

Hæc precationis clausula seruit confirmationi nostræ fidei, seu fiduciæ exauditionis, quod nimirum Deus velit & possit nobis dare, quæ petimus. *Tuum est Regnum.* Prima ratio est, *Ab officio Regis*, quod est, exaudire subditos suos, tueri, & conseruare eos. Ergo tu Deus, cum sis Rex noster, potentior omnibus hostibus, habens omnia in tua potestate, bona & mala: mala, vt possis compescere: Bona, ita vt nullum bonum sit

tantum quòd non possis dare conueniens tuæ naturæ: nos autè cùm simus tui subditi, ad sis nobis tua potentia, nosq; serua, vt qui amans es tuorum subditorum, & tua solius defensio & tutela salutaris sis. *Dixit Rex.* 1. *Quia habes potestatem in omnes creaturas.* 2. *Quia est Rex peculiaris Ecclesie.* *Es potentia.* Secunda ratio sumpta est à *Dei potentia.* Exaudi nos Deus, & largire quæ petimus, quoniam tu es potentior omnibus hostibus, potes nobis omnia dare, & quidem solus potes, penes te solum refidet hæc potentia cum summa bonitate coniuncta. *Es gloria.* Tertia ratio à *causa finali.* Petimus hæc propter gloriam tuam. Abs te solo vero Deo & Rege summo petimus omnia bona, & expectamus, atque ita tibi hanc tuam gloriam & hunc honorem tuum attribuimus, profitemur te esse authorem & fontem omnium bonorum. Et quidem quia hæc gloria tibi debetur, abs te etiam illa petimus. Exaudias igitur nos propter gloriam tuam, maximè quia etiam vis propter gloriam tuam illa nobis dare quæ petimus. Nam quæ seruiunt gloriæ tuæ vis facere: sed quæ petimus seruiunt tuæ gloriæ: Ergo ea nobis vis dare. Des itaq; nobis quæ petimus, & ad te redibit gloria si nos liberares. Etenim hoc modo Regnum tuum, & potentia, & gloria manifestabitur.

Obiect. *Videntur argumenta sua seria afferre Deo, quibus impellamus eum ad faciendum, quæ petimus. Verùm qui est immutabilis, ei frustra adhibentur rationes. Deus est immutabilis. Ergo &c. Resp.* Est fallacia à non causa vt causa. Concedo argumentum respectu dei, sed non respectu nostri. Non. n. cùm hoc dicimus, adhibemus rationes vt Deum moueamus, aut ipsi persuadeamus vt hoc faciat: sed vt persuadeamus nobis ipsis quòd deus sit factururus, confirmemus nos de exauditione, & agnoscamus nostram necessitatem, deque bonitatem, & veritatem. Itaque nequaquam ad permouendum deum rationes istæ sunt precibus addite, verùm ad nos duntaxat confirmandos, quòd deus sit factururus

aturæ:
poten-
orum,
w Rex.
iff Rex
sta est
peti-
s, po-
enes
itate
Peti-
Deo
mus,
m tu-
fon-
loria
igi-
n vis
nus.
que
are.
ia si
po-

DE HOMINIS GRATITVD. 867

rus, quæ petimus, quia hæ sunt causæ cur id faciat:
tux gloriæ seruiet ergo facies: quia gloria tua tibi est
curæ: tu es Rex optimus, ergo dabis ea tuis subditis:
tu es potentissimus, ergo tuam potentiam ostendes
in dandis his donis, quæ sunt maxima, & quæ à nullo
alio, quàm à te solo possunt dari.

Amen. Hoc adiungitur, non vt pars præcationis sed

1. Quia hæc particula notas desiderium, ac votum verum &
sincerrum, quo optamus, vt exaudiamur. 2. Quia hæc eadem

particula notas certitudinem seu professionem fidei
vel confessionem & confirmationem fidei nostræ, quæ
confidimus nos exaudiri. Igitur Amen sig-

nificat. 1. fiat, ac certum ratumq; sit quod
petimus; & petitioni nostræ Deus re-

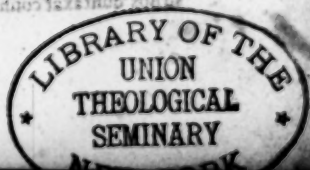
spondeat. 2. Vt ac certi nos
Deus sua promissionis non
inmemor exaudiat.

FINIS.

SOLI DEO SIT GLORIA.

Errata

Pag. 39. lin. vlt. Discrimen necessarium. 115. 26. seculo. 138.
35. avia. 170. 8. bona & non reprehendenda. 198. 12. vn-
quam. 214. 19. æterna, quam. 215. 7. natura vtriusque. 220.
10. dignitate. 234. 12. facite. 239. 26. theatro. 314. 13. obedi-
entiam non req. 318. 33. consilio. 363. 33. esse & esse. 364. 11. qui
non erant. 366. 30. generationis. 387. 1. essentia diuina. 455. 23.
noluit. 582. 36. Hæc. 585. 31. corporis: nutritionem ad confirma-
tionem. 512. panem in mensa. 596. 9. carnis & sanguinis. 620.
30. tropi. vbi non sit mentio tropi. ibi. 623. 9. Notanda. 628. 33.
semel. 671. 37. considerat. 674. 11. bonis operibus. 676. 1. col-
que. 2. conuertamus. 739. 12. mutandi, aut. 751. 9. indirectas.
771. 20. vt publ. 795. 34. vt non effund. 864. 20. incidamus in.
Reliqua lector facillè animaduertat, nisi quod in reliquis ex-
emplarib. pag. 771. lin. vlt. legendum sit, circumfessionem. scilicet
spiritualtem, quam in nobis.

6

DOCTRINAE
CHRISTIANAE
COMPENDIUM:

seu,

COMMENTARIJ CATECHETICI,

ex ore D. ZACHARIAE VRSINI, verè

Theologi (qui Heydelbergæ Catecheseos explanationem continuare solebat & iterare)

diverso tempore ab ipsius discipulis excepti.

Ad septem exemplaria, diligenter inter se collata, pluribus in locis emendati, varijs questionibus, thesibus & argumentis auctiores facti, & nunc denuo non parva accessione eorum, quæ in commentarijs desiderabantur (quod ex indice facile apparebit) locupletati.

Cum INDICE præcipuorum Capitum.

Gen. 18. 19. Cum nostrum cum non reuelarent ob hanc causam, ut præcipias filijs suis, & domesticis suis post se, ut obseruent viam Iehova exercendo iustitiam & iudicium, & ut præstet Iehova Abraham id quod promissum ei.

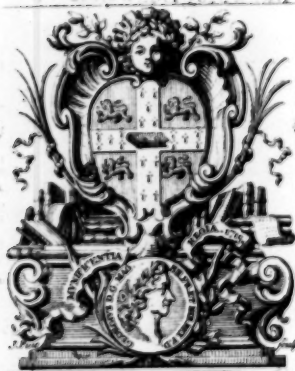
Ex officina THOMAE THOMASII Inclitæ
Academia Cantabrigiensi
Typographi.

1585.

MAGNILL

AC GENE R

DOMINGO G

57... 153

UNIVERSITY
LIBRARY
CAMBRIDGE

MAGNIFICO

AC GENEROSO

DOMINO, GEORGIO,

LATALSKI, F. COMITI

DE LABISCIN, &c. Gratia

& Pax per Christum.

Nter innumera beneficia, quæ Ecclesie suæ Deus, vltima hac mundi senescens ætate, contulit, doctrinâ & singulari pietate præstantes viri, qui solidis scriptis mendacium expugnare & veritatem confirmare conati sunt, merito collocantur. Reproborum autem peruicacia, nec non multorum (qui Christo nomen dederunt) ingratitudines D. Optimum Maximum eò adegerunt, vt fidos suos seruos ex stationibus variis ad se reuocaret, quorum tumulis postea multo fletu, seriis suspiriis & lachrymis est parentatum. Quàm verè dictum est! *Virtutem incolumem oculinus, sublatam oculis*

PRÆFATIO.

lis quærimus inuidi: Enimuero, quum tot in Ecclesiæ cœlo fulgentes stellæ occidunt, & Dominus aurea illa candelabra occultat, vt, qui errorum tenebras ita cupidè ambiunt, ex lucifugis tandem cæci cæcorumq; duces sint & agnoscantur: est certè quod timeamus, nec exigua impendent malorū pondera, &, *quid seruis vesper vehat*, maximè est reformidandū. Præstantium quorundam Thelogorum discessum tulimus aliquando, quòd superessent alij, qui defunctorum vices fœliciter implerent: hodie verò, quando quidem reliqua ligna syluæ adeo pauca sunt, vt puer scribere possit ea, pios omnes ardentibus votis Dominum interpellare credo, vt nouos operarios, qui murū Babylo- nis diruant, Solymæq; mœnia ædificent, veluti noua manu immittere dignetur. Omnium Europæ regionū fœlicissima Germania, ad Euangelij cōmunionem nostro hoc seculo ante cæteras vocata, nunc verò à spiritu vertiginis, qui naturæ humanæ in Christo veritatem euertere cupit, miserè concussa, supplices manus tollit, Deum piosq; precatur, auxiliū expectat & cupit: quod vtinam respiciat & excipiat. Qui potuit, secundum Deum, huic malo, errorisq; conatibus remedium offerre & adferre, is est, meo iudicio, D. Zacharias Vrsinus, quem, & eximia pietas, singularis modestia, & summa doctrinæ cōmitatæ sunt viuum, fato functum autem miris laudibus (etiã si rumpatur inuidia) prosequuntur

PRÆFATIO

sequuntur. Huius Theologi, sanctis laborib, de
grege Christi permultos annos optimè me-
riti, iacturam fecimus. Quid dicturus sum? vn-
de initium sumam? quando finem facturus, si
tanti viri laudès, quæ meum excedunt ingeni-
um, aggrediar? Istud encomium, eruditorum
hominum scriptis, & orationibus editis relin-
quamus. Tu generose Comes hic mihi ade-
sto. Germanis, Polonis, Europæ, omnibus te-
stare iis donis decoratum fuisse Vrsinum, quæ
eximium Theologum decent, vt qui potuit
exhortari per doctrinam sanam, & contradi-
centes conuincere. Testes sūt illius varia scrip-
ta multiplici eruditione referta, & iampridem
edita, quibus diuina veritas acerrimè defendi-
ditur, hæreticorum paralogismi fidelissimè in-
dicantur, Nearianæ & Eutychiani euertuntur.
Nomen suum autem expungi voluit, illud
adscribi diligentissimè cauit, tum quòd ab
omni specie inanis gloriæ fuit alienissimus, tum
quòd causam cum causa, rationes cum ratio-
nibus, non personas cum personis congrédi
oportere iudicaret. Nec etiam te latet, quid
paulò antequàm migraret ad Dominum, C. T.
scripsit de responsione ad Catechismum Aria-
norum, qui Poloniam vestram, potentissimum
regnum, quantum in se est, perdere cogitant.
Rogatus enim vt extremam manum refutatio-
ni admouere, & scriptum illud prælo cõmittere
vellet, vtrumque se præstiturum pollicitus est,

P R A E F A T I O.

modò Vrsini nomen in editione non exprimeretur. Ad sepulchrum vsq; Christiana modestia & humilitas summum hunc Theologum perduxit, qui scriptis, ore, vitâ, sermone, semper est professus, se pro philosophiæ Christianæ fundamento humilitatem posuisse. variis temporibus in schola cui diligenter & pio studio præerat, multa studiosis adolescentibus dictauit, quæ in lucem exire, ipsis & aliis multum vrgentibus, nunquam passus est. Commentarios in Catechismum Heidelbergensem ego & alij petijmus vt euulgaret. constanter recusauit, & hæc (inquit) non sunt luce digna, extant loci communes doctissimorum Theologorum, quæ desiderijs studiosorum satis superq; satisfacere possunt. Dum hæc ille opponit, monstra, quibus Germania etiamnum oppugnatur, feliciter adortus est, & quandiu inter mortales mansit, infracto pede persequutus est, quod ex doctissimis scriptis Neostadij editis cognoscere licet. Ego verò cum ante & post Vrsini obitum eius prælectiones auidè excipi & describi à Theologiæ candidatis animaduertentem, ne tandem fraus aliqua in tam variis scriptionibus committeretur, modestia eius, quem viuum (propter eximias dotes) colui, factus audacior, vt iunioribus & minus exercitatis gratificarer, hanc isagogen ad difficiliore Theologiæ locos, nudo sanè & (si quis uolet) parum eliganti, sed perspicuo Theologicoque

PRÆFATIO.

coque stylo conscriptam offero. Hunc autem ordinem sequutus sum. Ad me perueniunt varia earundē prælectionum collectanea, præcipuè verò exemplar ab ornatiss. viro D. Adamo Thobolski, C. T. præceptore, mihi liberaliter suppeditatum est, eius propria manu diligentissimè, & Neostadij, paulò ante mortem D. Vafini, exceptum. Illo, ipsoque cum aliis exemplaribus fideliter collatis, in hunc codicem commentarios catecheticos D. Vrsini retuli, quod Deus benè vertat, cuius gloriæ inservire fuit animus. Quòd autem, Generose Comes, tibi alienos labores consecrare visum est, non indignè ferent qui consilij mei ratione expendere dignabuntur; quarum prior est, ipsius Vrsini, dum vixit, erga te singularis benevolentia, quæ nobile nomen tuum Theologicis laboribus, quos reuerenter colis, inscribere iubet. Altera, quum doctissimi tui præceptoris laudabili studio, è scriniis tuis tam præclarum opus in lucem exeat, quis mihi vitio vertet, si præclarum istud opus, veluti tuum tibi vendicem? quod vt dextra manu, & ceu genuinum Vrsini posthumum accipias, C. T. vehementer etiam atque etiam rogo. Genevæ .15. Calend. Aprilis. Anno patientiæ Dei. 1584.

Tua Celsitudini.

Addictissimus,

S. G. S.

D. OPT. MAX. S.

VRsinum dederas unum, Deus Optime, nobis,
Sufficeret nobis tua qui penè omnia solus.

Sive homines ille humana ratione doceret,
Artibus excultus cunctis: sive ensibus illum
Spiritus arcuos depromere pectore sensus
Iusserat, & sacri quatiens lampada verbi,
Discutere errorum nebulas, cuneosque ruentum
Diuinis fretum telis hinc inde luporum
Rumpere, tutantem Christi diuinitus agnos.

Ergo quid Vrsino properata morte perempto,
Crediderim superesse gregi, qui sicut in uno
Cuncta habuit quondam, sic cuncta amisit in uno?

Sic ego multagemenis, & plangentibus aera complens
Quum deus excelsa miseratus ab arce gementem,
Pone modum lachrymis, inquit, Vobisque, sibi que
Viuat, qui vitam impendit vobisque mihi que.

Ergo, Vrsine, absit nobisque, tibi que, Deoque,
Vt te viuentem deinceps ceu lumine cassum
Ploremus stulti, quem tot tantique labores
Æternum æternæ consecrauerunt saluti.

Et quibus hosce lupos tecum victricibus armis
Fregimus, in media nobis quum morte relinquis,
Nempe etiam nobis verè post funera viuas,
Et viuas donec cælorum regias tecum
Felici excipiat sanctos certamine cunctos.

ZACHARIAE VRSINO SILESIO, VIRO IN OMNI
DISCIPLINARVM GENERE EXERCITATISSIMO, THEOLOGO SUMMO, VITAE INCVL-
PATAE, IVDICIO ADMIRABILI, LABORE IN-
DEFESSO, TH. BEZA CHARISSIMO IN CHRIS-
TO FRATRI. P.

INDEX CAPITVM, ET PARTES

præcipue, quæ in hisce commentariis continentur.

Quæ asteriscum affixum habens, ex locis communibus integrè deſumuntur, & in commentariis deſiderabantur. Quibus hæc nota ¶ eſt appoſita,

ea etiam in Commentariis reperiantur:

ſed ad pleniorẽ illuſtrationem, ex

Locis Communibus (vbi res

eandẽ ſuſcipiuntur) va-

plurimum deli-
bantur.

PROLEGOMENA

*Triplex ratio ſeu tres partes ſtudi
Theologiæ.* 2.

De Catecheſi.

Quid ſit Catecheſis. 2.

*Inuentura in doctrina catecheti-
ca inſtrui debere.* 4.

De Scriptura Sacra.

Dua Opiniones de religione. 5.

*Quid Sacra Scriptura doceat,
ſive qua ſit partitio Chriſtiana
doctrinæ.* 6.

Huius diuſionis confirmatio. 7.

*Quare diſcernenda ab aliis reli-
gionibus.* 8.

*Diſcrimen huius veræ doctrinæ
& aliarum.* 10.

*Diſcrimen huius veræ doctrinæ
& Philoſophiæ.* 11.

*Note quibus diſtinguitur Eccle-
ſia ab aliis ſectis.* 12.

*Unde conſtet ſolam hæc religio-
nem à Deo eſſe traditam, qua in
ſacra Scriptura continetur.* 13.

*Scripturæ authoritas non pendet
ab Eccleſia.* 13.

*Teſtimonia veritatem & certitudinem
Scripturæ confirman-
tia.* 20.

*Quare nullum dogma extra Sa-
cratam Scripturam in Eccleſia ſit*

reſci-

piendum.

29.

*De verâ piorum Conſola-
tione.* 53.

*Necceſſitas & partes huius conſola-
tionis.* 54.

Miſeria } *cognitio neceſſa-*

Liberationis } *ria ad conſola-*

Gratitudinis } *tionem.* 54.

PRIMA PARS DO- CTRINÆ CHRIS- TIANÆ.

De Hominis Miſeria.

*Quid & quanta ſit, undeque ag-
noſcatur hominis miſeria.* 58.

De Peccato.

*An ſit, vel unde conſtat eſſe pec-
catum in nobis.* 64.

Quid ſit peccatum. 65.

Quomplex ſit peccatum. 67.

De Peccato Originali.

An ſit peccatum Originale. 67.

Quid ſit peccatum Originale. 69.

An Anima ſit ex tradita. 73.

Actuale peccatum quid ſit. 78.

*Peccatum regnans, ſive Morta-
le.* 78.

*Peccatum non regnans, ſive ve-
niale.* 79.

Peccatum contra conſcientiam &

non

INDEX.

non contra conscientiam.	87.
Peccatum remissibile & irremissibile, cur dicatur in S.S. & an in omnes reprobos cadat.	87.
Peccatū per se & per accidens.	93.
Opera venientium & non venientium septem modis differunt.	97.
Quæ sint causæ peccati.	98.
Qui sint effectus peccati.	113.

De Creatione Hominis.

Qualis homo fuerit à Deo conditus.	121.
Ad quid homo conditus.	122.
De Imagine Dei in Homine.	
Quid sit imago Dei in homine.	124.
Quatenus amissa sit imago Dei, & quatenus reliqua manserit.	126.
Quomodo reparatur in nobis.	127.
Quomodo sit in Christo & in nobis.	128.

De Primo Peccato.

Quale primum illud peccatum Adam & Eve fuerit.	130.
Quæ causæ primi peccati.	131.
Qui sint effectus huius peccati.	131.
Cur Deus permisit.	131.
¶ Fusus Doctrina De Creatione Hominis.	132.

De Libero Arbitrio.

¶ Causæ disputationis de libero arbitrio.	133.
¶ De voce, libertas.	135.
Quid sit libertas voluntatis.	137.
¶ Discrimen libertatis Dei, hominum, & Angelorum.	138.
Sit-ne aliqua, & qualis sit libertas in nobis.	150.
¶ Quatuor gradus libere voluntatis.	151.

De Malis Poenæ, seu, De Afflictionibus.

De malis poenæ.	181.
Quæ sint afflictionum genera.	182.
Quæ causæ.	184.
Quæ consolationes iis opponenda.	185.

SECUNDAPARS DOCTRINAE CHRISTIANAE. DE HOMINIS LIBERTATIONE.

Quid sit Liberatio.	208.
Possit-ne fieri liberatio post lapsum.	209.
An liberatio sit necessaria & certissima.	210.
An perfecta sit expectanda.	211.
Quomodo fieri possit.	212.

DE MEDIATORE.

Quid sit Mediator.	214.
Quare sit necessarium.	215.
Quod sit eius officium.	216.
Qualis esse debeat.	218.
Quis sit ille Mediator.	222.
Quid unus sit.	224.

De Fædere.

Quid sit fædus.	225.
Quomodo inter Deum & homines iniri possit.	226.
Quotuplex sit.	227.
Quomodo conveniant & differant vetus & novum fædus.	227.

DE EVANGELIO.

Quid sit Evangelium.	230.
An semper fuerit in Mundo.	230.
Quomodo Evangelium differat à Legge.	232.
Quæ propria sint eius effecta.	234.
Unde constet eius veritas & certitudo.	234.

DE FIDE.

Quid sit fides.	236.
Quæ sint eius species, & quomodo differant inter se.	236.
Quomodo fides & spes inter se differant & conveniant.	239.
Quæ sint causæ fidei.	240.
Quis sint effectus fidei.	241.
Quibus dicatur fides.	241.

INDEX.

<i>Theses de fide.</i>	244.	<i>fit.</i>	344.
De Symbolo Apostolico.		<i>De Prophetico munere Christi.</i>	353.
Quid sit Symbolum.	245.	<i>De sacerdotali munere Christi.</i>	355.
Qua sint Apostolici Symboli par-		<i>De regio munere Christi.</i>	357
tes.	246.	<i>De communione fidelium cum</i>	
Prima Symboli pars		<i>Christo.</i>	358.
De Deo Patre Creatore.	249.	<i>De Filio Dei.</i>	363.
DE DEO.		De Deitate Christi.	
An sit Deus.	251.	<i>Christus, ex Maria Virgine natus,</i>	
Quid, vel qualis sit.	257.	<i>etiam prater corpus & animam est</i>	
Unde constat unum esse.	286.	<i>ipsamque.</i>	368.
Quid differat essentia à persona.		<i>Logos, qui est Christus est persona</i>	
	289.	<i>a Patre distincta.</i>	378.
An hec nomina in Ecclesia sint u-		<i>Patri est equalis.</i>	379.
surpanda.	290.	<i>Est Patri consubstantialis.</i>	381.
Quot sint persone Divinitatis.	293.	<i>Regula.</i>	388.
Quomodo he persone inter se diffi-		<i>Quo sensu Christus dicatur Domi-</i>	
rant.	292.	<i>nus noster.</i>	389.
Quare hec doctrina sit retinen-		<i>Quas ob causas dicatur Dominus</i>	
da.	293.	<i>noster.</i>	390.
Obiectiones contra hanc doctri-		<i>De conceptione Christi.</i>	392.
nam.	294.	De duabus in Christo naturis.	
DE CREATIONE.		<i>An sint due nature in Mediator-</i>	
An Mundus à Deo sit conditus.		<i>re.</i>	395.
	296.	<i>An Christus una sit persona, vel</i>	
Quomodo à Deo sit conditus.	300.	<i>plures.</i>	397.
Quare à Deo sit conditus.	303.	<i>Qualis sit unio duarum naturarum</i>	
De Angelis.		<i>in Christo: & quomodo facta sit.</i>	399.
* De bonis Angelis.	304.	<i>Quare oportuerit unionem hyposta-</i>	
* De spiritibus seu Angelis ma-		<i>ticam fieri.</i>	400.
lis.	309.	De humiliatione Christi:	
DE PROVIDEN-		<i>id est,</i>	
TIA DEI.		De Christi passione.	
Errores de providentia Dei.	313.	<i>Quid passus sit Christus.</i>	403
An sit aliqua providentia Dei.		<i>Secundum quam naturam sit pas-</i>	
	314.	<i>sus.</i>	404.
Quid sit providentia Dei.	317.	<i>Cause impulsivæ passionis Christi.</i>	
Obiectiones contra Dei provi-			405.
dentiam, quasi ex illa sequatur		<i>Causa finales.</i>	406.
Deum esse auctorem peccati.	328.	De Morte Christi.	
Cur necessaria sit cognitio doctrinae		<i>Quomodo Christus dicatur mortu-</i>	
de Dei Providentia.	342.	<i>us.</i>	409.
Secunda pars Symboli.		<i>An Christum oportuerit mori.</i>	410
De Filio Redemptore.		<i>Fructus mortis Christi.</i>	411.
De Nomine & officio Iesu Chri-		<i>Causa</i>	

INDEX.

Cause sepultura Christi. 413.
De descensu Christi ad inferos. 414

De glorificatione.
id est.

De resurrectione Christi.

An & quomodo Christus resurre-
xit. 419.
Quare resurrexerit. 420.
Qui sint fructus Resurrectionis
Christi. 423.

De Ascensione Christi.

Quo Christus ascenderit. 428.
Quomodo ascenderit in caelum. 429.
Quare ascenderit in caelum. 434.
Quid sit inter nostram & Christi
ascensionem discrimen. 435.
Quis sint fructus ascensionis Chri-
sti. 436.

De Sessione Christi.

Quid significet Dextera Dei. 438.
Quid sit sedere ad dexteram Dei.
 439.
Qui sint fructus Sessionis Christi ad
dexteram Patris. 444.

De postremo aduentu Christi.

An sit futurum iudicium. 446.
Quid sit iudicium extremum. 448.
Quis sit futurus Iudex. 450.
Vnde Christus, & quo sit veniu-
rus. 451.
Quosnam Christus sit iudicaturus.

452.
Qualis futura sit sententia & ex-
ecutio Iudicij. 453.

Propter quas causas futurum sit
iudicium. 454.

Quando futurum sit. 454.

Quare Deus velit nos certos esse de
extremo Iudicio. 454.

Quare de tempore Iudicij nos Deus
esse certos noluit. 455.

Quare Deus illud Iudicium disse-
rat. 456.

An sit optandum. 456.

Tertia

Tertia pars Symboli,

De Spiritu Sancto.

Quid nomen spiritus significet. 457.
Quis & quid sit Spiritus S. 458.
Quoniam Spiritus sancti sit offici-
um. 463.

A quo detur & quare. 467.

Quibus detur. 468.

Quomodo detur & accipiat. 469.

Quomodo retineatur. 470.

An & quomodo amittatur. 470.

Quare sit necessarium. 471.

Vnde agnoscatur Spiritus Sancti
habitatio in nobis. 472.

DE ECCLESIA.

Quid sit. 472.

Quotuplex sit. 473.

Quae sint Ecclesiae signa vel nota.

476.

Quare Sancta dicatur & Catho-
lica. 478.

Quid sit discrimen inter Ecclesiam
& Politanam. 479.

Vnde sit discrimen Ecclesiae à reli-
quo genere humano. 480.

An possit aliquis extra Ecclesiam
servari. 480.

De Praedestinatione.

An sit praedestinatio. 481.

Quid sit. 486.

Quae sint causa Praedestinationis.

487.

Quae sint eius effecta. 488.

An sit immutabilis. 489.

Quatenus nobis nota sit. 489.

An electi semper sint membra Ec-
clesiae, & reprobini nunquam. 490.

An Electi desinant ab Ecclesia, &
Reprobi semper in Ecclesia ma-
neant. 493.

Quis sit usus huius doctrinae. 493.

De comunione Sanctorum. 493.

De Remissione Peccatorum.

Quid sit remissio Peccatorum. 495.

A quo

INDEX.

<i>A quo fiat.</i>	496.	<i>Quomodo conveniant & differant veteris & Novi Testamenti sacramenta.</i>	344.
<i>Propter quid fiat.</i>	497.	<i>Quid sit unio sacramentalis.</i>	346.
<i>An congruat cum iustitia dei.</i>	497.	<i>Quid res à signis differant.</i>	347.
<i>An sit gratuita.</i>	498.	<i>Quae forma loquendi de Sacramento Ecclesiae & Scripturae visitata sint.</i>	347.
<i>Quibus & quomodo detur.</i>	499.	<i>Quis sit usus Sacramentorum legitimus.</i>	348.
<i>De Resurrectione carnis.</i>		<i>Quid accipiant Impij in vfu.</i>	349.
<i>Quid sit Resurrectio.</i>	300.	<i>Quot sint Novi Testamenti Sacramenta.</i>	349.
<i>Errores de resurrectione.</i>	301.	<i>Theses de Sacramento in genere.</i>	350.
<i>Vnde constet resurrectionem certam futuram.</i>	301.	<i>DE BAPTISMO.</i>	
<i>In quem finem sit futura.</i>	303.	<i>Quid sit Baptismus.</i>	359.
<i>Per quem futura sit.</i>	304.	<i>Quis sint fines Baptismi.</i>	361.
<i>Quomodo futura sit.</i>	305.	<i>Quis sit sensus verborum institutionis Baptismi.</i>	363.
<i>Quando futura sit.</i>	305.	<i>Quae sint loquendi forma de Baptismo.</i>	365.
<i>Quenam corpora sint resurrectura.</i>	305.	<i>Qui sint Baptizandi.</i>	366.
<i>J Ananias sit immortalis.</i>	306.	<i>Ob. contra Pædobaptismum.</i>	368.
<i>De vita aeterna.</i>		<i>Quis sit vfu Baptismi legitimus.</i>	371.
<i>J Quid sit vita aeterna.</i>	315.	<i>Cui successerit Baptismus.</i>	371.
<i>A quo detur.</i>	317.	<i>Quomodo Baptismus cum Circumcisione conveniat, & quid ab ea differat.</i>	372.
<i>Quibus detur.</i>	317.	<i>Theses de Baptismo.</i>	373.
<i>Quare detur.</i>	318.	<i>De Circumcisione.</i>	
<i>Quando detur.</i>	318.	<i>Quid sit Circumcisio.</i>	376.
<i>Quomodo detur.</i>	319.	<i>Qui sint eius fines.</i>	377.
<i>An in hac vita possumus esse certi de vita aeterna.</i>	319.	<i>Cur abolita sit.</i>	377.
<i>De Iustificatione.</i>		<i>Cur Christus sit circumcisus.</i>	378.
<i>Quid sit iustitia in genere.</i>	321.	<i>De Cæna Domini.</i>	
<i>Quotplex sit.</i>	322.	<i>Quid sit Cæna Domini.</i>	378.
<i>Quid differat à Iustificatione.</i>	323.	<i>Qui sint eius fines.</i>	380.
<i>Quae sit nostra Iustitia.</i>	324.	<i>Quid à Baptismo differat.</i>	381.
<i>Quomodo Christus satisfactio fiat nostra iustitia.</i>	325.	<i>Quis sit sensus verborum Institutionis Cænae Domini.</i>	384.
<i>Cur satisfactio Christi fiat nostra.</i>	327.	<i>Contra Transsubstantiationem.</i>	396.
<i>Cur sola fide fiat nostra.</i>	328.	<i>Obiectionum pro Consubstantiatione.</i>	398.
<i>Obiectiones contra doctrinam de iustificatione.</i>	329.		
<i>DE SACRAMENTIS.</i>			
<i>Quid sint Sacramenta.</i>	337.		
<i>Qui sint sacramentorum fines.</i>	340.		
<i>Quid differant à sacrificiis.</i>	342.		
<i>Quid commune habeant cum verbo, & quid ab eodem differant.</i>	343.		

INDEX.

<i>ne refutatio.</i>	598	<i>Quomodo possint fieri.</i>	689.
<i>Differentia inter Cenam Domini & Missam Papisticam.</i>	601.	<i>An Sanctorum opera sint perfecta bona.</i>	670.
<i>Quis sit Cena legitimus usus.</i>	607.	<i>Quomodo opera nostra, licet non perfecta bona, Deo placeant.</i>	671.
<i>Quid in Cena accipiant Impi.</i>	607.	<i>Quare facienda sint bona opera.</i>	672.
<i>Qui ad Cenam accedere debeant & Admitti.</i>	608.	<i>An aliquid mereantur coram Deo.</i>	676.
<i>Theses de Cena.</i>	611.	DE LEGE DIVINA	
<i>Synsitarum precipua quedam argumenta adversus sinceram de Cena Domini Doctrinam, & Sacramentarios, quos vocant: cum refutatione.</i>	617.	<i>seu, De Decalogo.</i>	
<i>Refutatio Dogmatis Ubiquista- rum.</i>	625.	<i>Quid sit lex in genere.</i>	679.
<i>De clauibus regni celorum.</i>		<i>Quae sint partes legi.</i>	680.
<i>Quid sit potestas clauium Ecclesia ditarum.</i>	629.	<i>Quis sit usus legi.</i>	685.
<i>Quibus commissae est potestas cla- uium.</i>	630.	<i>Quid lex differat ab Euangelio.</i>	694.
<i>Cur necessaria sit.</i>	631.	<i>Quatenus abrogata sit.</i>	694.
<i>Quid differat a potestate politica.</i>	634.	<i>Quomodo diuisatur Decalogus.</i>	701.
<i>Quis ordo seruari debeat in exer- cenda clauium potestate.</i>	635.	<i>Qua sit sententia Decalogi & singulorum eiusdem praecepto- rum.</i>	704.
<i>Solutioes argumentorum quibus nonnulli Excommunicationem expugnare conati sunt.</i>	640.	<i>Theses de Decalogo.</i>	707.
<i>Quae cautiones in Excommunica- tione seruandae sunt.</i>	646.	<i>Primum Praeceptum.</i>	710.
TERTIA PARS DO- CTRINAE CHRI- STIANAE. DE HO- MINIS GRATI- TVDINE.		<i>Secundum Praeceptum.</i>	722.
<i>De conuersione.</i>		De imaginibus.	
<i>Quid sit conuersio.</i>	662.	<i>Quatenus facienda sint.</i>	726.
<i>Quid differat ab impiorum peni- tentia.</i>	663.	<i>Cur in templis Christianorum abo- lenda sint.</i>	727.
<i>Quot sint eius partes.</i>	664.	<i>Quomodo sint abolende.</i>	728.
<i>Quae sint causae.</i>	666.	<i>Obiectiones Papistarum.</i>	728.
<i>Quae sint effectus.</i>	667.	<i>De superstitione.</i>	733.
<i>De Bonis Operibus.</i>		<i>De Traditionibus.</i>	734.
<i>Quid sint bona opera.</i>	668.	<i>Tertium Praeceptum.</i>	741.
		De Iuramento.	
		<i>Quid sit Iuramentum.</i>	745.
		<i>Per quomodo sit iurandum.</i>	745.
		<i>De quibus rebus.</i>	746.
		<i>An omnia Iuramenta sint ser- uanda.</i>	747.
		<i>An legitimum iuramentum Christiano sit licitum.</i>	749.
		<i>Obiectiones Papistarum San- ctos demortuos inuocantium.</i>	757.
		<i>Quartum</i>	

INDEX.

¶ Quartum præceptum.	762.	Secunda petitio.	
De Sabbato.		Quid sit regnum Dei.	836.
Quotuplex sit Sabbatum.	767.	Quotuplex sit regnum Dei.	839.
Cause propter quas institutum sit.		Quia Rex, & qui sint subditi.	839.
Quomodo sanctificetur.	768.	Leges, beneficia, & hostes huius regni.	840.
¶ Quomodo violatur.	772.	Quo in loco administraretur & quomodo adveniat.	840.
¶ Quæ ratione ad nos pertineat.	774.	Quare petendum sit ut adveniat.	841.
Objectiones contra abrogationem Sabbati ceremonialis.	775.		
De Ceremoniis.	777.	Tertia petitio.	
¶ De ministerio Ecclesiastico.		Quare petamus ut fiat Dei voluntas, & à quibus fiat in calo.	843.
¶ Quintum Præceptum.	781.	Quarta petitio.	
¶ Sextum Præceptum.	792.	Cur bona corporalia petenda sint.	847.
Septimum Præceptum.	800.	Quomodo sint petenda.	848.
De Coniugio.		Quare bona corporalia complexus sit Christus nomine Panis.	849.
Quid sit coniugium.	803.	Quare Panem vocet nostrum.	850.
Quæ cause iulizant coniugij.	804.	Quare Panem voces quotidianum & cur addat hodie.	850.
An sit ad sapientiam.	805.	An liceas petere divitias.	851.
Quæ sint officia coniugij.	805.	Ad liceas aliquid in posterum reponere.	852.
Quæ coniugio sint contraria.	805.	Quinta petitio.	
Octavum præceptum.	806.	Quid hic Christus vocet debita.	854.
Nonum Præceptum.	812.	Quid sit remissio peccatorum.	854.
Decimum Præceptum.	817.	Cur sit petenda.	855.
Quomodo lex sit possibilis.	820.	Quomodo nobis remittantur peccata.	855.
Quis sit usus legis.	820.	Sexta petitio.	
DE PRECATIONE.		Quid sit Tentatio.	859.
Quid Precatio sit, & quas habeat species.	822.	¶ Quid sit inducere in tentationem.	861.
Quare sit necessaria.	823.	Quid sit liberatio à malo.	862.
Quid ad veram precationem requiratur.	824.	Cur necessaria sit hæc petitio.	863.
Quæ sit forma precationis à Christo præscripta.	828.	Clausula precationis.	865.
Exordium Precationis Domini.	829.		
Prima petitio.	833.		

FINIS.

CAUSAE cur homines non intelligunt
Scripturas S.

1. *Cacitas naturalis.*
2. *Sapientia carnis.*
3. *Sine amore eas legunt.*
4. *Praiudicium hominum.*
5. *Impenitentia.*
6. *Non emendandi studio eas legunt.*

REGVLAE ad intelligendas Scripturas
necessariae.

1. *Preces ut Spiritus S. tollat cacitatem.*
2. *Lecturi Scripturas abnegent seipsos.*
3. *Adsit animus discendi cupidus.*
4. *Cor conuersum.*
5. *Animus plenus amore Dei.*
6. *Finis esto gloria Dei, vite, doctrina &
morum emendatio in nobis.*

CAUSAE cur parum proficiamus in
Scripturis.

1. *Intermissio.*
2. *Ignorantia vocabulorum.*
3. *Ignoratio scopi.*
4. *Ignoratio praecipuarum partium.*
5. *Ignoratio summae tum legis tum Euangelij.*
6. *Non sequi analogiam fidei & consensum
Scripturarum.*
7. *Excursus extra limites Scripturae.*
8. *Contemptus interpretum.*
9. *Neglectus principalis argumenti.*
10. *Nimia in verbo insolentia.*

CATECHESIS RELIGIONIS CHRISTIANAE.

Quæ est unica tua consolatio in vita & in morte?

VOD animo pariter & corpore^a, siue viuam, siue moriar^b, non meus, sed fidissimi Domini & Seruatoris mei IESV Christi sum proprius^c, qui pretioso suo

a 1. Cor. 6.
19.
1. Thes. 5. 10.
b Ro. 14. 8.

sanguine pro omnibus peccatis meis plenissime satisfaciens^d, me ab omni potestate diaboli liberauit^e, meque ita conseruat^f, vt sine voluntate patris mei cœlestis, ne pilus quidem de meo capite possit cadere^g: imò verò etiam omnia salutis meæ seruire oporteat^h. Quocirca me quoq; suo Spiritu de vita æterna certum facitⁱ, vtque ipsi deinceps viuam, promptum ac paratum reddit.^k

c 1. Cor. 3.
25.
d 1. Pe. 1. 18.
1. Io. 2. 1. 7.
& 2. 2.
e 1. Io. 3. 8.
Heb. 2. 14.
15.
f Io. 6. 39.
g Matt. 10.
30. Luc. 27.
18. h R. 8. 28.
i 2. Cor. 1.
22. & 5. 5.
Ephes. 1. 14.
k Ro. 8. 24.

Quot sunt tibi scitu necessaria, vt, ista consolatio-

A

solatione fruens, beatè vivas & moriari?

Tri^a. Primum, quanta sit peccati mei & miseriae meae magnitudo^m. Secundum, quo pacto ab omni peccato & miseria libererⁿ. Tertium, quam gratiam Deo pro ea liberatione debeam^o.

Triplex est ratio, seu tres sunt partes studij Theologici, Prima, *Institutio Catechetica*, seu brevis summa doctrinae Christianae, quae Catechesis dicitur, & capitum eiusdem doctrinae brevis est explicatio. Haec pars necessaria est. Nam oportet fundamentum religionis cognitum esse doctis & indoctis.

2. *Locorum communium tractatio*, seu Loci communes, qui continent prolixiorum singularium partium explicationem, & quaestionum difficilium, cum suis subdivisionibus, rationibus, & argumentis.

3. *Meditatio diligens Scripturae seu textus sacri*. Hic est summus gradus, cuius causa caetera omnia discimus: nempe ut accedamus parati ad legendam, intelligendam, & proponendam sacram Scripturam. Illae partes priores sumuntur ex Scriptura: & rursus Loci communes nos ad Scripturam ducunt, quae est veluti norma, ad quam isti diriguntur.

Quid sit
Catechesis

CATECHESIS est brevis doctrina accommodata iuventuti & rudioribus, continens summam doctrinae Legis & Evangelij, seu religionis Christianae, quae tradita rursus ab auditoribus exigitur. Sic dicitur à *κατηχο* resono, vocem refero: eò quòd pueri voce recitarent illa de quibus interrogabantur, & quae audierant. *Catechumeni*

menī in prima Ecclesia erant, qui discabant Catechismum : hoc est, qui iam erant in Ecclesia, & in Christiana doctrina instituebantur. *Neophyti*, qui iam recentes ad Ecclesiam accedebant, à *ris* & *quā* quasi noua planta. Erant autem *Catechumeni* duplices. 1. *Grandes*, qui ex Gentibus & Iudæis ad Christum accedebant, & nondum erant baptizati. Hi erudiebantur in catechesi, deinde baptizabantur, & ad Cœnam admittebantur. 2. *Nati in Ecclesia*, id est, liberi Christianorum. Hi statim post partum, vt membra Ecclesię baptizabantur, & postquam nonnihil adoleuissent, instituebantur, & impositione manuum confirmabantur, ac dimittebantur ex cœtu Catechumenorum, ita vt liceret illis deinde accedere ad cœnam.

Catechetica doctrina semper in Ecclesia fuit. Nam in vetere testamento Deus ipse breuiter doctrinam Legis & Euangelij tradidit, Decalogi & promissionum, vt cūm dicit, *Ambula coram me, & esto perfectus*. Item, *In semine tuo benedicentur omnes gentes terrę*. Hęc autem Deus voluit, vt Abraham & eius posterī liberos suos totamq; suam familiam docerent: ac proinde accommodata fuit hęc doctrina puerorum rudiumque captui. In vetere Testamento deinde fuerunt & sacrificia, preces, atq; alia, quibus iuuentus instituebatur. In nouo Testamento, tempore Apostolorum, similiter fuit Catechetica doctrina: sicut tradit author Epistolę ad Hebręos. *Quapropter omisso, qui in Christo rudēs inchoat sermone, ad perfectionem feramur, non iacentes rursus fundamentum resipiscentię, id est, initia doctrinę Christianę, quę resipiscentię & fidem completitur*. Hęc *prima doctrinę Christianę principia*, vocantur eodem loco *Baptismatis doctrina*: quia *Grandes* primū instituebantur, antequam baptizarentur. Vocatur etiam *impositionis manuum doctrina*, quia *Catechesis* exigebatur ab iis, quib. imponebātur manus, à pueris scilicet Chri-

A ij

stianorum

Gen. 17. 1.
Gen. 22. 18.

Heb. 6. 1.

stianorum in infantia baptizatis. Partes horum rudimentorum doctrinæ Christianæ (quæ Catechismum vocant) erant *Lex & Evangelium*, vel (ut ad Hebr. loco citato dicitur) *pœnitentia & fides in Christum*. Similiter & Patres scripserunt *Breues summas Doctrinæ*: quarum reliquias videmus adhuc in Papatu.

Oportet autem iuventutem statim in hac doctrina institui, & fundamentum scire. 1. Propter mandatum Dei. *Deut. 6. 7. Annuntiabis ea filiis tuis.* 2. Quia ita corrupti sumus, ut nisi de voluntate Dei maturè erudiamur, difficulter, aut nunquam Deo placentia facere discamus, & ab erroribus, quos fortè pueri imbibimus, vix magno labore nos detrahi patiamur. 3. Quia tenendum est fundamentum super quod superstruamus, & ad quod reuocemus quæ legimus. 4. Quia Deus non recipit in gratiam, qui suo iudicio non possunt honesta & turpia discernere, (id intelligendum est de iis qui possunt erudiri) nec adultis, sine agnitione & professione veritatis, vel sine fide & pœnitentia, salus contingit. *Hæc est vita æterna, ut se solum cognoscans esse verum Deum: &, fides ex auditu.* Nemo autem credit in eum de quo nunquam audiuit. Oportet igitur in Ecclesia tradi talem doctrinæ summam, cuius etiam rudes & iuniores capaces sint. 5. Propter decorum. Sicuti filij Iudæorum post circumcisionem in Lege erudiebantur, ita & nos decet paruulos post baptismum instituere in primis Religionis capitibus. 6. Etiam rudibus & iunioribus necessaria est discretio à gentibus. *Obiect.* Atqui possumus habere fidem implicitam. Ergo non opus est institutione. *Resp.* Nulla fides est sine agnitione: ergo oportet institui. *Quomodo credens ei, de quo non audieramus, Qui non credit in filium, super eum manet ira Dei.*

Joan. 17. 3.
Ro 10. 17.

Ro. 10. 14.
Joan. 3. 36.

PROLEGOMENA.
DE SCRIPTURA SACRA.

5

RELIGIONIS. Omnes homines, qui modò sensum humanitatis vniuersum exuere non conantur, aliquam de Deo eiusque voluntate sententiam, & eum colendi rationem, partim ex ipsa natura hâustam, partim persuasione receptam, id quod *Religionem* vocant, amplecti & profiteri videmus. Etsi autem esse veram religionem eam omnes facîle concesserint, quæ ab ipso Deo sit prodita, nec eò impudentiæ prolapsi esse videri velint, vt loquenti de se & voluntate sua Deo non assentiantur: Tamen quæ sit illa diuinitus tradita religio, inter homines non antè conueniet, quàm Dominus noster Iesus Christus ad iudicandum viuos & mortuos rediens, litem istam dirimat. Dux verò sunt opiniones de religione. *Vna* existimat in vnaquaque, quæ modò ad Deum ducit, salutem rependiendam esse. *Iustus sua fide viuet*, id est, Quisq; sua fide (vt isti interpretantur) qualicunque viuet. Sed hæc opinio non est vera: quia vna est tantum vera Religio: aliæ sunt falsæ, mendaces; pugnantes cum illa vera, iuxta dictum, *Qui non credit in Filium, super eum manet ira Dei.* Altera putat (& rectè quidem) eam esse veram Religionem, in qua Deus verè colatur, eamq; esse vnâ, & in ea tantum homines fore saluos. Certò autem scit, & reclamantibus omnibus Diabolis & impiis, profitetur Ecclesia Dei, hanc solam esse de Deo & ipsius cultu veram & salutarem doctrinam, quam Deus ipse inde à condito humano genere primis patribus voce sua tradidit, & postea sacris literis per Prophetas & Apostolos compræhendi voluit. Cùm igitur omnis nostra de Deo & salute hominum asseueratio è sacra Scriptura pendeat, de hac prius, quàm ad illam recitan-

recitandam accedimus, quatuor ista considerabimus. 1. *Quid sacra Scriptura doceat: siue, quæ sis partis Christianæ doctrine.*

2. *Quid differat Religio, in sacris literis tradita, ab aliis Religionibus: siue, quomodo debeamus veram Ecclesiam agnoscere, eamque discernere ab aliis seclis.*

3. *Vnde constet, hanc solam Religionem esse veram & divinam; reliquas verò omnes commentitias.*

4. *Quare nullum dogma extra Scripturam sacram in Ecclesia recipiendum sit.*

DE PRIMA QVAESTIONE.

Quid sacra
Scriptura
doceat

Argumentum & summa vniuersæ sacrae Scripturæ, neque rectius, neque simplicius, neque breuitate magis perspicua comprehendendi potest, quàm in Decalogo & Symbolis quibus Articuli fidei recensentur, Spiritus sanctus eam est complexus. Id quod manifestum satis erit, si meminerimus, totam Scripturam duabus partibus constare, Lege & Euangelio. Catechesis Heidelbergensis trium facit mentionem, quarum tamen pars prior & tertia ad Legem pertinent. Alij partes quinque faciunt: Decalogum, Legem, Symbolum, Sacramenta, & Precationem. Sed *Decalogus* est summa Legis, ideo ad Legem, quæ est prior pars, referendus est. *Symbolum* continet summam Euangelij: ideo ad Euangelium, nempe ad secundam partem, referri debet. *Sacramenta* sunt appendices doctrinae Euangelij, ideo etiam ad secundam partem referuntur. *Precatio* est pars cultus Dei, ideoq; ad Legem referenda est. Sunt etiam qui aiunt hanc Ecclesiæ doctrinam diuidi 1. In doctrinam de Deo. 2. In doctrinam de voluntate eius. 3. In doctrinam de

de operibus eius. Sed de his tribus membris agit
 & in Lege, & in Euangelio. 1. Omnis enim do-
 ctрина de Deo, aut est de natura, aut de voluntate,
 aut de operib. Dei. Quare quę sit natura Dei doce-
 tur in Lege & Euangelio. Voluntas eius conspici-
 tur aut in pręceptis, aut in minis, aut in promissionibus.
 Opera veró sunt aut beneficia, aut iudicia volun-
 tatis eius, quę spectanda sunt in creatione post lapsū,
 & in restitutione. Pręter hæc etiam peccata homi-
 num & diabolorum describuntur. Atque de his om-
 nibus vel in Lege, vel in Euangelio, vel in utroque
 docetur. Ergo Lex & Euangelium sunt summa ca-
 pita quę omnem doctrinam Scripturę continent.

1. argumen-
 tum à diui-
 sione.

2 Christus ipse hanc diuisionem fecit, inquit, *Ita scriptum est, & ita oportuit Christum pati, & resurgere à mortuis tertio die: & predicari in eius nomine resipiscen-
 tiam, ac remissionem peccatorum.* Hoc autem totum
 in Lege & Euangelio continetur.

2. Testi-
 monia.

3 Quia Lex & Euangelium eadem complectun-
 tur, quę scripta Prophetica & Apostolica, & doctri-
 na Ecclesię, quę nimirum complectitur, quid Deus
 nobis pręstet & quid à nobis postulet: Rectè igitur
 diuissimus doctrinā Ecclesię in Legē & Euāgelium.

3

4 Idem sacrę Scripturę argumentum ex eo col-
 ligimus, quòd libri Prophetici & Apostolici *vetus &
 nouum Testamentum* dicuntur. Notum est enim hic
 nomine *Testamenti* fœdus significari. Si igitur Fœ-
 dus quod est inter Deum & credentes, in his libris
 describitur, in eis explicari necesse est, quid nobis
 promittat & pręstet Deus, videlicet gratiam su-
 am, remissionem peccatorum, Spiritum sanctum,
 iusticiam, & vitam æternam, & conseruationem Ec-
 clesię in hac vita, per & propter Filium suum Me-
 diatorem nostrum: & quid à nobis vicissim requirat,
 fidem nimirum qua hæc beneficia accipiamus, &
 vitam ad ipsius pręcepta compositam, qua grati-
 tudinem nostram declaremus. Hęc autem sunt,
 quę

4. à defini-
 tione sub-
 iecti. nem-
 pe fœderis.

§ Afubie-
cto corre-
latio fuz-
deris.

quæ in Lege & Euangelio docentur.

§ Neque aliud vult Spiritus sanctus, cum vno verbo dicit, Christum in tota Scriptura doceri, & hunc solum in ea querendum esse. Nam Paulus certè vt reliqui Apostoli, non mutilam, sed integram doctrinam Ecclesiis proponebat, quemadmodum ipse contestatur Actor. 20. *Se non subterfugisse, quo minus annuntiares omne consilium Dei de Ephesus. Et idem tamen 1. Corinth. 2. ais, se nihil scire nisi Iesum Christum & hunc crucifixum.* Et cap. 3. *Fundamentum doctrinæ Ecclesiasticæ unicum esse Christum.* idque commune esse Prophetis & Apostolis. Eph. 2. Doctrina igitur de Christo, Scripturæ summa & scopus est, & fundamentum iactum per Prophetas & Apostolos, cui qui non insistant, lapides templi Dei, id est membra Ecclesiæ Christi non sunt.

DE SECUNDA QVÆSTIONE

Quare discerenda
ab aliis religionibus.

Ostquam intelligimus quæ sit Ecclesiæ doctrina contenta in lib. Prophetis & Apostolicis videlicet integra & incorrupta vox Legis diuinæ & Euangelij de Christo: facile & necessarium est, eam ab omnibus aliis religionibus discer-

1. Causa.
Manda-
tum Dei.

1. Io. 1. 3. 39.
1. Cor. 10.
2. Cor. 6. 17.
Apoc. 18. 4.
Esaï. 52. 11.
2. Ioan. 10.

2. Causa
Gloria Dei

nere: 1. Propter mandatum Dei, quod debet sufficere, siue causam sciamus siue non. *Fugite Idola, Discede ab illa popule mi. Nolite iugum trahere cum impiis. Sancti estote. Immundum ne tangite, qui fertis vasa Domini. Qui non affert hanc doctrinam, ei non dicitis Ave.*

2. Propter gloriam Dei, qui vt non vult se commisceri cum idolis ac diabolis: ita etiam discerni vult suam veritatem à mendaciis, & suos domesticos ab hostibus Ecclesiæ, id est, filiis Diaboli segregari

gregari. Contumeliosum est de Deo cogitare, quòd tales filios velit habere, qui eum persequantur. *Non convenit Christo cum Belial.*

2. Cor. 6. 15.

3 Propter salutem nostram, & quidem duplici modo. 1. Ut agnoscatur, id est, conspiciatur Ecclesia, cui se fideles adiungere possint. Quod si non queas discernere veram à falsis, non scies cui te adiungere & quem cultum sequi debeas. Nam Deus vult omnes saluandos aggregari ad Ecclesiam, iuxta dictum, Extra Ecclesiam non est salus. 2. Ratione nostrę consolationis ut singuli sciant ex quo sint regno: an sint ex illis, quibus Deus promittit salutem. Hoc scire nequis nisi discernere possis veram Ecclesiam à falsis.

3. Salus nostra.

4 Scitu necessaria est sectarum aliarum doctrina, & discrimen, ut fides & consolatio sit firmior, cum videmus esse in nostra Ecclesia quod in aliis desideratur: item, cum cernimus, quę causa sit, cur nostram doctrinam profitentes saluentur, alię vero omnes sectę cum suis sectatoribus damnentur.

4. Confirmatio.

5 Ne decepti, sectę alterius doctrinam pro vera religione amplectamur. *Non enim est in alio quoquam salus: nec aliud nomen est sub celo datum inter homines, in quo oporteat nos salvos fieri.* Ideo dictum est: *Qui Pastor est omnium, illum sequuntur oves: quia novimus vocem eius: alienum autem non sequuntur, sed refugient ab eo, quia non novimus vocem alienorum.* Necesse est igitur, ut norint oves discernere vocem pastoris à voce luporum, iuxta regulam. 1. Ioan. 4. *Ne cuius Spiritui credatis.* Solet autem Satanas transformare se in Angelum lucis, & plerique hæretici verba recte docentium imitantur, cum sententię ipsorum sint diversissimę. Et sæpè videmus, rudioribus, cum aliquam in quibusdam vel ritibus vel dogmatibus similitudinem cernunt, facile persuaderi, ut credant, aduersarios Ecclesię aut eandem nobiscum religionem, aut non ita malam profiteri, aut cum aliqua

5. Vitatio periculi.
Act. 4.
Ioan. 10.

qua nobiscum habeant communia, non ita multum referre, si qua omittant vel addant. Quare, ne species aliqua similitudinis cuiquam imponat, utile est illustria & vniuersalia discrimina veræ religionis & falsarum esse in conspectu.

6. Pœna.
Apoc. 18. 4.
7. vt impij
reddantur
inexcusa-
biles.

6 Ne participes fiamus pœnarum manentium tales homines. *Migrate ex illis, ne & vos &c.*

7 Vt impij reddantur inexcusabiles. Etsi enim sine doctrina Ecclesię, agnitio Dei nec ad salutem sufficiens, nec vera est: tamen omnibus de Deo tantum est patefactum, quantum ad impietatis excusationem ipsis adimendam satis est. His enim ipsis quæ de Deo ex naturali luce & rerum vniuersitate verè possunt colligi, non assentiuntur, neque ad pleniorum Dei agnitionem querendam, ad quam illa velut stimuli nos vrgent, progrediuntur: sed ea vel prorsus abiiciunt, vel in alienum sensum rapiunt, & sua illis commenta assuunt, præter & contra naturæ totius & conscientiæ suæ testimonium: ita vt ignorantia Dei quidem sit in ipsis, sed pertinax & affectata. Atq; hæc ipsa causa est, cur tandem desperatione opprimantur, quia vis veritatis illos erroris & cecitatis contumaciter accersitque conuincit.

Discrimen huius veræ doctrinæ & aliarum.

1 Hæc doctrina diuinitus est tradita: alię sectæ sunt ab hominibus & à diabolis excogitatę.

2 Vera religio habet testimonia firma, diuina, pacantia conscientias, & erroris reliquas sectas conuincientia.

3 In doctrina Prophetarum & Apostolorum Lex Dei integra, & rectè intellecta, atque incorrupta traditur: retinentur verò ambe Legis tabulæ perfectę. Aliæ verò sectę præcipuas legis diuinæ partes abiiciunt, nimirum doctrinam de vera Dei agnitione & cultu, quæ prima Decalogi tabula continetur: & interiorē ac spiritualement secundæ tabulę obedientiam. Quicquid reliquum est in illis boni & veri

pars

Lex qui-
dem natu-
ræ nota, sed
obscurata.

pars est præceptorum de disciplina secundæ tabule, siue de externis & ciuilibus erga homines officiis.

4 Euangelium de Christo integrum, & rectè intellectum, in sola vera Ecclesia docetur, & hac sola vera doctrina continetur. Alij verò sectę, aut prorsus ignorant illud, vt Ethnici, Philosophi, Iudæi, Turcę: qui etiam nominis Ecclesię hostes sunt: aut particulam eius ex doctrina Apostolica suis erroribus assuunt, cuius tamen neq; vsum norunt, neq; percipiunt: vt Arriani, Papistę, Anabaptistę, & omnes alij heretici, quorum alij de persona, alij de officio Mediatoris errores tuentur. Hi omnes, etsi titulum Ecclesię sibi arrogant, & nomen Christi profitentur: tamen (cũ discedant à fundamento Ecclesię vnico, quod est Christus, hoc est, Christum aut verum Deum, aut verum hominem non agnoscant, aut iustitiam & salutem vniuersam non in ipso vno querant) membra verę Ecclesię ne quidem externa professione sunt, sicut dicitur 1. Ioan. 4. *Omnis spiritus, qui non confitetur Iesum Christum in carnem venisse, ex Deo non est: Et hic est spiritus Antichristi.*

Euangelium non naturā notum

Discrimen huius verę doctrinę & Philosophię.

Verum est nos operam dare Philosophię, & non aliarum sectarum doctrinę: sed tamen est maximum discrimen inter vtramq; doctrinam. 1 Philosophia tota naturalis est: huius doctrinę pars præcipua (videlicet Euangelium) est reuelata diuinitus à Deo.

2 Hęc sola ostendit Euangelium: Philosophia illud prorsus ignorat. 3 Doctrina Ecclesię docet fontes nostrarum miseriarum: Philosophia verò non item. 4 Illa cũ nos reddit certos de vita eterna, suppeditat solatia conscientis, & rationem emergendi ex periculis: Philosophia verò ne hoc quidem. 5 Illa integram legem: præcipuas partes philosophia omittit. Philosophia continet duas partes vitę humanę vtilis, vt Logicam, Mathematicam

&

& quas in hac doctrina Deus tradere noluit: de hac autem doctrina contingeret Philosophia particulam tantum Legis, ceterique obscuram, & ex paucis tantum legis preceptis decerptam.

Habet quasdam communes consolationes: quasdam non, quę nimirum Ecclesię sunt proprie. *Communes* hę sunt. 1. Prouidentia Dei, seu necessitas obediendi Deo. 2. Bona conscientia. 3. Dignitas virtutis. 4. Cause virtutis finales. 5. Exempla aliorum. 6. Spes compensationis. 7. Collatio euentuum: quia minus malum confertur maiori.

Non communes. 1. Remissio peccatorum. 2. Pręsentia Dei in ipsis malis. 3. Liberatio finalis.

Note quibus distinguitur Ecclesia ab aliis.

Ecclesiam vel homines verā doctrinam profitentes ab aliis hominibus distinguit. 1. Puritas doctrine. 2. Legitimus vsus Sacramentorum. 3. Obedientia erga Deum, eiusque doctrinam in vita & moribus. Sape quidem in Ecclesia grassantur magna vitia, sed non defenduntur, vt in aliis sectis fit. Vera enim Ecclesia prius reprehendit & damnat ea, quā alij. Dum hoc manet, tantisper manet Ecclesia.

DE TERTIA QVAESTIONE.

Vnde conficit, solam hanc Religionem à Deo esse traditam, quę in sacra Scriptura continetur.

Eus omnibus creaturis rationalibus hoc frenum in ipsa creatione iniecit, vt nemo sine extrema & manifesta impudentia, qualis Diaboli fuit in Paradiso, postquam à Deo asseuerari aut præcipi aliquid in confesso est, in dubium illud vocandum, vel detractandum cuiquam esse dixerit. hinc illa torres apud Prophetas repetita: *Audite cali, & auribus percipe terra, Quia Dominus locutus est: Hec dicit Dominus:*

minus: Factum est verbum Domini ad Esaiam, Ieremiam &c. Cum igitur veteris & noui Testamenti libros verbum Dei esse constat, verane sit religio & doctrina quæ his continetur, querendi locus non relinquitur. An autem diuino instinctu hi libri conscripti sint, & quibus testimoniis & argumentis, tantæ rei simus certi, ea est nobis minime prætereunda quaestio. Nisi enim hoc ante omnia fixum & immotum sit, quæcunque in Prophetarum & Apostolorum libris legimus, tam verè nobis voluntatem Dei exprimere, ac si Deum palàm de cælo nobis loquentem audiremus, fundamentum ac certitudinem vniuersam Christianæ religionis labefactari necesse est. Quare studiosis gloriæ Dei & solidam consolationem quaerentibus digna consideratio est, vnde nobis constet, sacram Scripturam esse verbum Dei. Ad quaestionem hanc longo iam tempore à Pontificiis responsum est, non aliunde hoc certum esse, nisi quia testimonio suo confirmet Ecclesia. Nos verò, vt Ecclesiæ veræ testimonium neque abiicimus neque contemnimus: ita sententiam eorum, qui non aliundè quàm ex assenuratione Ecclesiæ sacris literis authoritatem suam constare dicunt, multis modis pestiferam & detestandam esse non dubitamus.

Primum enim authoritatem verbi Dei pendere ab humano testimonio, impium dictu & blasphemum est. Si autem principalis causa, quare Scripturas diuinitus traditas esse credamus, est Ecclesiæ testimonium, quis non videt maiorem humanæ, quàm diuinæ vocis authoritatem constitui? Qui enim alteri testimonium perhibet, quod vel sola, vel præcipua causa est quare huic credatur, ei proculdubio fides maior habetur, quàm illi qui testimonium accipit. Indignissima igitur est maiestate diuina oratio, Dei loquentis vocem in diuinis oraculis non agnosci, nisi hominum testimonio comprobetur.

Secundò

Quare necessaria hæc quaestio.

1. Pars. Scripturæ authoritas non pendet ab Ecclesia.

1. Ratio. Contumelia Dei.

3. Ratio
Consola-
tio nostra.
Fides niti-
tur testimo-
nio certo.
Ergo non
humano.

Secundò cùm de tantis rebus concionetur doctrina Prophetica & Apostolica, de quibus certum cognoscendi, tantum est in omnibus qui sana sunt mente, desiderium, & in omnium animis tanti dubitationum conflictus, quæ poterit esse fidei nostræ *Plerophoria*, quæ aduersus tentationum impetus firma consolatio, si vocem illam, qua fiducia nostra nititur, verè diuinam esse non aliunde sciamus, quàm quia hoc affirmant homines, in quibus tantum esse videmus ignorantix, erroris & vanitatis, vt nemo ferè, præsertim in rebus aliquanto maioribus, illorum asseuerationi multum tribuat, nisi rationes alix cum ea consentiant?

3. Ratio re-
futatio ho-
mum.

Tertiò: Veritas diuina & religio Christiana ludibriis & sannis impiorum plane exponitur, si obrutari ipsorum ora volentes, idè tantū nobis credi postulemus, religionem nostram esse diuinitus traditam, quia nos hoc affirmemus. Si enim alia refutatione non compescantur, non minore specie veritatis illi hoc negabunt, quàm nos affirmamus.

4. Testimo-
nia.

Denique Scriptura ipsa multis in locis huic sententix reclamationat, sibi que autoritatem longè superiorem vendicat quàm quæ testimoniis hominum nitatur. Sic enim ipse Christus ait Iohannis 5. *Ego non ab homine testimonium accipio*: significans nimirum, doctrinam suamne ipsius quidem Iohannis testimonio niti, quamuis hoc etiam allegabat, sed tanquam minus principale, vt nihil, quo ad credendum commoueri possent homines omitteret. Ideo subiungit, *Sed hæc dico vt vos saluemini. Ego testimonium maius habeo testimonio Iohannis*. Cùmque hæc de se dicat Christus humiliatus, non sanè minus erunt vera de glorioso & regnante. Et 1. Corinth. 2. Paulus inquit: *Sermo meus & prædicatio mea non eras in persuasoriū humane sapientie verbis, sed in ostensione Spiritus & potentia, vt fides vestra non sit insipientia hominū, sed in potentia Dei*. Quòd si autem ne rationibus quidem sapienter cogitatis

gitatis ab hominibus, niti debet fides, multò minus ex asseueratione sola hominum pendeat. Ephes. 2. dicitur ipsa Ecclesia exædificata super fundamentum Prophetarum & Apostolorum. Si igitur fiducia & confessio Ecclesiæ, Prophetarum & Apostolorum doctrinæ tanquam fundamento innititur, non potest Scripturæ certitudo ab Ecclesiæ testimonio pendere. Sic enim non Prophetico & Apostolico, sed suo ipsius testimonio Ecclesia suffulta esset. Et 1. Ioan. 5. *Si testimonium hominum accipimus: testimonium Dei maius est.* Quod si maius est, non pendet eius autoritas ex hominum testimonio: Sed Deo testanti Prophetica & Apostolica Scripta verè suam vocem esse, magis credendum est, quàm Ecclesiæ idem affirmanti.

Quod autem contrà affertur, *Solius Ecclesiæ testimonio nobis constare, sacros quos habemus libros, à Prophetis & Apost. quorum nomina præfixa habent, esse scriptos, & ad nos usq. incorruptos peruenisse*: id nequaquam concedimus. Deus enim & in Scriptura, & in cordibus sanctorum longè certiùs testatur, nihil in his libris esse fictum aut supposititium, quàm ab Ecclesia & ab omnibus creaturis, id confirmari potest. Qui igitur solius Ecclesiæ testimonio hac in re nituntur, illi præcipua testimonia se non dum sensisse aut intellexisse ostendunt.

Dicunt præterea, *libros utriusq. testamenti autenticos* siue, ut vocant, *Canonicos, Ecclesiæ iudicio discerni ab Apocryphis, ideoque auctoritatem sacri Canonis ab Ecclesiæ sententia pendere.* Hoc autem librorum discrimen, arbitrio Ecclesiæ non constitui, sed à Spiritu Dei ipsis libris impressum, ab Ecclesia agnosci & approbari tantum, facillè intelligitur, si causæ discriminis huius considerentur. Aut enim in iis, qui Apocryphi nominantur, vis & maiestas diuini Spiritus in rerum & verborum pondere & acrimonia minùs euidenter elucet, quàm in cæteris, quos constat esse cælestia o-

Obiect. 1.
Quòd sint germani, testatur sola Ecclesia.
Resp. Neg. Min.

Ob. 2. Discrimen librorum.
Resp. Neg. Min.
1. efficacia Spiritus.

racula

nem petimus, nempe 1. *Non magnas opes, sed res tantum necessarias.* 2. *Ut ea sine nobis Panis, id est ut sint nobis salulares dei benedictione, quæ si non accedat, panis non erit Panis.*

4. *Quare Christus Panem voces nostrum.*

Iubet nos Christus petere Panem nostrum, non meum, tuum, aut alienum, 1. *Ut Petamus, quæ dantur nobis à Deo.* Noster enim fit Panis, qui ad sustentationem vitæ necessarius nobis à Deo datur. Itaque *Da nobis Panem nostrum*, significat, *Da nobis Panem à te (Deus) deputatum nobis, quem tu vis esse nostrum.* Vnicuique suam portionem Deus tanquam Pater familiæ distribuit, quam petimus nobis. 2. *Ut petamus res necessarias iusto labore, genere vitæ Deo placente, honestoque, atque communis societati seruiente, à nobis acquisitas, hoc est, quas per ordinata media, & rationibus legitimis accipiamus, exporrigente eas cælitus Dei manu.* Qui non laboras, non manduces. 3. *Ut possimus uti iis bona conscientia.*

2. The. 3. 10.

5. *Quare Christus Panem voces quotidianum.*

Panem, quem petere debemus à Deo, vocat Christus quotidianum, 1. *Quia vult nos quotidie petere quantum in singulos dies nobis sufficiat.* 2. *Quia vult inieceri frugum nostris cupiditatibus insani & insinisi.* Pater vester scit quibus indigeris. Melius est modicum iusto, quam diuine impiorum multis. Timens Dominum non deerit ullum bonum, scilicet utile, & necessarium. Ergo, *Da nobis Panem quotidianum, id est da nobis Panem sufficientem, da nobis tantum rerum ad vitam necessariarum, quantum vnicuique nostrum ad seruendum Deo, & proximo in sua vocatione, fuerit opus.*

Mat. 6. 32.

Pl. 37. 16.

Pl. 34. 11.

6. *Cur Christus addat, Hodie.*

Addit Christus, *hodie*, 1. *Ut occurras diffidentia, & auaritia nostræ, & ab hoc utroque visio nos auocet.* 2. *Ut ex ipso solo pendeamus, sicut heri, sic hodie, & cras: ut nimirum expectemus vitæ necessaria ex Dei manibus, ut sciamus illa nobis à Deo dari, non parari nostris manibus aut*

aut laboribus, aut nostra diligentia, vt sciamus etiam accepta non p̄rodesse corpori, nisi accedat benedictio Dei. 3. *P̄ exercitium fidei, & precationum perpetuū in nobis cōtinuetur: quādiu enim dicitur hodie, tandiū vult continuari precationem, vt precepto illi (Semper orate) obediētiā præstemus.* 1. Thes. 5. 17

7. *An liceat petere diuitias.*

HÆC quæstio vna cum proximè sequenti, oritur ex præcedentibus. Quum enim iubemur petere *pau-*
nam duntaxat *quodidiamm*, & quidem *hodie*, videtur prima fronte nō licere vel diuitias petere, vel in crastinum quid reponere. Cæterum *diuitias petere licet*, si sublata ambiguitate intelligamus diuitiarum nomine res ad vitam sustentandam necessarias. Quomodo & ab Epicureo definiuntur *diuitiæ*, quod *sint paupertas ad Legem naturæ accommodata*. Ea est bona definitio. Atq; ita si sumatur diuitiarum nomen, certè petendæ sunt à Deo diuitiæ, siquidem petere debemus res necessarias naturæ, loco, & officio, ad quod à Deo vocati sumus. Ratio autem est, *quia res hæc necessariae, seu diuitiæ, sunt Panis quotidianus, quem petere debemus*. Aliter etiam definiuntur diuitiæ, quod videlicet *sint abundantia & copia supra res necessarias*. Sic Crassus (cognominatus diues) dicebat *neminem esse diuitem, nisi qui possit alere exercitum annuum*. Si hoc modo diuitiarum nomen accipiamus, nequaquam petendæ sunt à Deo diuitiæ, quia Solomon in persona omnium piorum dicit, *Ne diuitias aut paupertatem dederis mihi*, quibus verbis & Spiritus dei per Solomonem nos docet diuitias, id est abundantiam supra res necessarias, deprecari. Huc spectat & illud Pauli. *Qui volunt discere, incidunt in temptationem, & laqueum, & cupiditates multas auerentes & damnosius, quæ demergunt hominem in exitium, & interitum: quæ de causa diuitiæ dicuntur & à Christo Spinæ: contra verò, Quæstus magnus est pietas cum animo suo sorte contento*. Quod si tamen aliquid nobis deus dederit præter ea, quæ sunt necessaria nob. demus operam, vt rectè illis utamur. r.

Pro. 30. 7.

1. Tim. 6. 9.

Mat. 13. 22.

1. Tim. 6. 6.

Hhh ij

videndum

353 DOCTR. CHRIST. 3. PARS.

videndum est ne in illis collocemus fiduciam. 2. Cogitandum non esse aconomas Dei, qui nobis diuitias bene collocandas commiserit, & hoc modo onus nobis imposuerit, id est; nos aliquando reddituros Deo rationem dispensationis nostræ, & administrationis nostræ.

8. *An liceat aliquid in posterum reponere.*

Ioa. 6. 12.

O Minus lices aliquid in futurum reponere, iuxta hoc mandatum Christi, *Colligite fragmenta, ne quid pereat.* Huc pertinent omnia præcepta de Parsimonia ac frugalitate. Tria autem hic obseruanda sunt. 1. *Ut ea quæ reponuntur sint iustè paria, iusto asque honesto labore acquisita.* 2. *Ne in his reponatur fiducia.* 3. *Ut conferantur in usus legitimis ac necessariis sum nostris, sum aliorum:* velut ad sustentationem vel vitæ, vel familiæ nostræ, vel amicorum. Item ad conseruationem Ecclesiæ, ad Rempublicam iuuandam cum fuerit opus, & ad conferendum aliquid pauperibus & fratribus egenis. Hinc est illud Pauli, *Qui furabatur non amplius furetur, sed potius labores operando manibus quod bonum sit, ut possit imperiri cui opus fuerit.*

Ephe. 4. 28.

Iam facile respondebitur ad obiectiones quæ huic Petitioni poterunt obiici.

1. *Nostrum non est quod petimus. Panis est noster.* Panem igitur ut petamus non est necesse. Resp. Est ambiguitas in voce (*Nostrum*) In Maiore enim significat rem quam habemus in potestate nostra: verum longè aliter Panis est noster, quemadmodum suprà declaratum fuit.

2. *Iubet Christus ut petamus Panem quotidianum.* Ergo non lices aliquid reponere in crastinum, sed in diem vivere debemus. Item iubet non ut petamus crastinum Panem, sed ut panem petamus hodiernum: Itaque male faciunt qui colligunt aliquid in futurum usus. Resp. Est fallacia à non causa. Iubet nos Christus petere Panem quotidianum & hodiernum, eoque etiam nos vitæ necessaria ab ipso petere debemus in singulos dies, hodie, cras, & quandiu uiuimus: id verò minimè, quasi non velit nos laborare pro

pro crastino, aut nihil in crastinum reponere, aut iam data bona in crastinum sufficientia abicere. Mandat quidem Christus alio loco, *ne solliciti simus de crastino*, Mar. 6. 34. sed ita verat nos cogitare de crastino cum diffidentia non autem petitionibus & laboribus. Proinde Dominus non vult vt nihil reponamus in posterum, sed primum, *vt simus consensu presentibus*, remota omni diffidentia, auaritia, iniusta acquisitione & inobedientia. 2. *vt fiduciam nostram non ponamus in rebus necessariis nobis à deo datis*, sed sciamus ac certò statuamus beneficia data, & quæ dantur, nobis ex Dei manibus contingere, eaque nobis aliter non esse salutaria, nisi ipsius accedat benedictio. 3. *Vt cogitemus benedictione diuina semper nobis opus esse*. Interim cauendum ne præscribamur Deo quid dare nobis debeat.

QVINTA PETITIO.

Et remitte nobis debita nostra sicut & nos remissimus debitoribus nostris.

Hæc petitio est egregia confessio Eccl. qua illa agnoscit & deplorat peccata sua: & simul est consolatio, quòd acceptura sit Ecclesia remissionem peccatorum, iuxta promissionem Christi. Vult autem Christus hac petitione 1. *Vt agnoscamus peccatum*. 2. *Vt sciamus remissionem peccatorum*, quia illis ea tantum datur, qui eam petunt, & qui non conculcant sanguinem Filij Dei. 3. *Vt exercetur fides nostra*: quoniam petitio hæc fidem confirmat & rursus hæc petitio fluit ex fide. Fides enim causa Precationis est: precatio autem causa fidei, nempe quòd ad incrementum.

Quæstiones præcipuæ.

1. Quid hoc Christus voces debita.
2. Quid sis remissio peccatorum.

H hh iij

3. Cur

3. *Cur petenda sis nobis peccatorum remissio.*

4. *Quomodo nobis remittantur peccata.*

1. *Quid hinc Christus voces debita.*

Debita vocat Christus omnia peccata nostra, Originalia videlicet, & actualia, eaque tum facti, tum omissionis, dicuntur autem debita, quia nos faciunt debitores Deo, vel obediens, vel pœnæ luctu. Quum enim peccamus, non tribuimus; nec præstamus Deo, quod ipsi debemus: quamdiu autem hoc ei non tribuimus, tamdiu manemus debitores.

2. *Quid sis remissio peccatorum.*

Remittere dicitur creditor debitori, quando nec debitum ab eo requirit, nec eum plectit. *Remissio peccatorum est.* Deum nolle nobis imputare vllum peccatum. sed recipere nos in gratiam, nos iustos pronuntiare, & habere nos pro filiis mera & gratuita misericordia, propter Christi satisfactionem, pro nobis ab ipso prestitam, nobis imputatam, & à nobis fide apprehensam. Atque idè nos nolle propter peccatum punire, sed donare nos iustitia, & vita æterna, quia remissio peccati tollit eius Pœnam. Peccatum enim & pœna sunt correlatiua: posito peccato, posita pœna, & sublato peccato, tollitur pœna. *Ob.* Quando peccamus, ut Deus nobis remittat peccata, petimus, ut Deus inuitas ordinem iustitiæ suæ. *Resp.* Nego consequi. Penitus enim remisit peccat. propter satisfactionem Christi, propter quam illa nobis remittuntur; & proinde non remittuntur nobis peccata cum violatione iustitiæ diuinæ, quia nobis remittuntur cum compensatione. *Inst.* Si cum compensatione: Ergo non gratis peccata nobis remittit. *Resp.* Non compensatione, eoque non gratis respectu Christi: gratis respectu nostri, quia non accipit satisfactionem à nobis, sed à Christo qui pro nobis ipsi satisfecit. *Inst.* Ergo tamen non gratis, quia meriti sumus in Christo. *Resp.* Meritum illud non est meritum nostrum, quia pater dedit nobis filium suum gratis, qui meretur nullo nostro merito inueniente:

ente: atque illud Christi meritum imputatur nobis ex gratia: itaque gratis nobis propter illud peccata remittuntur: vnde rectè inferitur propter Christi satisfactionem non imputari nobis peccata. Non enim petimus vt Deus agat contra suam iustitiam, & in sua mente non habeat nos pro peccatoribus: sed vt nobis iustitiam alienam, Christi scilicet imputet, qua induti, peccata nostra tegantur.

3. *Cur petenda sis nobis peccatorum remissio.*

Petenda nobis est peccatorum remissio. 1. *Vt seruamus: quia sine peccatorum remissione non possumus seruare.* Hoc autem beneficium Deus non dat nisi petentibus. 2. *Vt admoneamur de reliquiis peccatorum, etiam in sanctissimis in hunc finem, vt perpetuò crescas penitentia.* Quocirca etiam quotidie peccatorum remissio petenda est. 3. *Vt possimus petere & accipere reliqua bona præcedentia, quia sine remissione peccatorum illa bona vel non dantur, vel in exitium dantur.* Sic impij sepe quidem illa accipiunt, sed non salutaria ipsis, verum quæ cedunt in ipsorum damnationem.

Obiect. Quod habemus, non est opus petere. *As pñ habent remissionem peccatorum. Non igitur opus est vt eam pñ petant.*
Resp. Ad Maiorem, habent quidem remissionem: verum non omnino, neque etiam quod ad continuationem, sed tantum quod ad initium. Continuari certè debet ista remissio: atque eam Deus iisdem quoque continuat, quibus peccata in Filio remittit: hac tamen conditione, vt quotidie continuationem illam petant. Etsi igitur peccata nobis Deus remiserit, vult nihilominus vt eorum petamus veniam, ideoque petimus, vt peccata quæ admittimus, & admissuri sumus, Deus nobis remittat.

4. *Quomodo nobis remittuntur peccata.*

Nobis ita remittuntur peccata, sicut & nos debitoribus nostris remissionis. Hoc autè Christus adiecit. 1. *Vt*

verè petamus remissionem peccatorum, atque adeo ut accedamus ad precandum vera fide & penitentia, cuius signum est dilectio proximi. 2. *Ubi quando veram fidem & penitentiam deprehendimus, ita in vobis habemus certum argumentum & consolationem nostris ex eorum numero, quibus est promissa remissio, eaque nos esse proculdubio peccatorum remissionem impetraturos: cum certò statuere possimus ex eo quod ipsi remittamus aliis offensas ex animo, nos Deo placere, quantumlibet multæ adhuc reliquæ peccatorum in nobis hæreant.*

Obiect. 1. Qui nos remittit, si non remittitur. Idcirco non remittimus. Ergo, etc. Resp. Ad Maiorem, qui non remittit, scilicet integrè & perfectè rei tamen remittitur, modò remittat ipse verè & sincere.

*Obiect. 2. Christus petere nos iussit, ut Deus peccata nobis sic remittat, sicut nos remittimus debitoribus nostris. Atqui non perfectè remittimus debitoribus. Ergo petere nos iussit ut Deus peccata perfectè nobis non remittat. Resp. Est fallacia figuræ dictionis: Particula enim (sicut) in hac petitione non significat gradum remissionis, aut collationem remissionis nostræ cum illa remissione, qua Deus peccata nobis remittit, sed significat speciem remissionis, nempe veritatem & sinceritatem remissionis nostræ, qua scilicet aliis remittimus ex animo, & propensa remittendi iis voluntate; vel (ut brevius dicam) hic non fit collatio iuxta gradum, sed iuxta rei voluntatem, seu iuxta remissionis voluntatem: ita ut sensus sit, Tam perfectè Deus peccata nobis remittit, quàm verè & certò nos proximo remittimus: vel, Remitte nobis debita nostra, quia nos remittimus debitoribus nostris. *Inst. Ergo nostra remissio est causa cur Deus nobis remittat. Resp. Fallacia à non causa, ut causa: nam remissio nostra, qua nos aliis, licet non perfectè, tamen sincere remittimus, nobis est argumentum duntaxat, & testimonium quod nobis Deus peccata remiserit. Non potest autem mereri nostra remissio. 1. Quia est imperfecta. 2. Etiam si perfecta esset, sumi**

non

non mereretur, quia quod iam praestamus, debemus Deo. Et si nunc praestaremus Deo integram obedientiam, tamen illam deberemus praestare. Infi. 2. Interea tamen aequalitas remissionis hic notatur. Resp. Non aequalitas, sed similitudo speciei.

Obiect. 3. Qui habet memoriam iniuriarum, & est cupidus vindictae, is non verè remissus. At nos habemus omnes iniuriarum memoriam, & cupidi sumus vindictae. Ergo &c.

Resp. ad maiorem, Qui habet iniuriarum memoriam, videlicet sine repugnantia, & cum assensu. Modò igitur resistamus reliquis peccatorum, quae nobis adhuc inhaerent, peccatis assentiamur, nihil impedit quo minus verè & ex animo aliis remittamus, eoque illud etiam consequamur, cuius causa haec particula (sicut) addita fuit à Christo, nimirum (quod & antè diximus) verè rectè petamus. Rectè autem petimus in fide & poenitentia, quam utramque petitio confirmat. Fides confirmatur petitione, quia quando proximo verè remittimus, possumus & debemus certo statuere, nobis quoque peccata esse remissa, & sic habemus bonam conscientiam, & sumus certi de exauditione, iuxta hanc promissionem Christi, *Si remiseritis hominibus* Mat. 6. 14. *offensas ipsorum, remittet etiam vobis Pater ille caelestis.* Poenitentia deinde vera similiter in nobis confirmatur & augetur petitione. Petitione siquidem extimulamur ad veram Poenitentiam, cuius praecipua pars est dilectio proximi. Si enim volumus nobis remitti, aliis remittamus necesse est. Utraque causa conincitur verbis Christi tum paulò antè citatis ex Mat. tum reliquis quae eodè loco apud Mat. antithesis loco statim subiunguntur. *Si remiseritis hominibus offensas ipsorum, remittet etiam vobis Pater ille vester caelestis*, id est, etiam certo statuetis à Patre vestro caelesti vos ex auditos esse. Quibus verbis comprehensa est confirmatio fidei. *Si autem non remiseritis hominibus ipsorum offensas, nec Pater vester remittet vobis offensas vestras.* His verbis additur stimulus ad poenitentiam.

Obiect. 4.

38 DOCTR. CHRIST. 3. PARS.

*Obiect. 4. Paulus remissionem consequutus est, nec tamen ipse omnibus eorum offensas remisit, quia dicitur: Alexander 2. Tim. 4. 14. faber et aratus multa mala mihi exhibuit: reddas ei Dominus secundum facta ipsius. Ergo remissio nostra non est necessaria. Resp. Triplex est remissio. 1. Vindictæ. Hoc ad omnes homines pertinet, quia vindictam debent omnes remittere. De hac loquitur precatio, & hanc Paulus remisit Alexandro. 2. Pænæ. Hanc ut non possunt omnes infligere, sic nec omnes possunt remittere, imò ne ab iis quidem quibus illud alioqui est commissum hæc semper debet remitti, sed ob certas tantum causas. Vult enim Deus executionem iustitiæ suæ & Legis. Paulus verò & Pœnam, quantum ad se, Alexander remisit. Vult tamen eum à Deo puniri, sed cum conditione, scilicet si perseverat in peccato. 3. Iudicii. Hæc non semper remittitur: quia scriptum est, *Esseote simplices, sicut columbæ: prudentes autem sicut serpentes*: id est, ne dicamus bonum, qui malus est, aut contrà. Iudicium igitur de aliis etiam est retinendum. non enim vult Deus, prohibens mendacium, ut de nebulonibus iudicemus quòd sint honesti: sed vult nos discernere bonos à malis.*

SEXTA PETITIO.

Ne vos inducas in tentationem: Sed libera nos à malo.

Hic aliqui duas petitiones faciunt: at non certandum est, modò nihil de doctrina decedat, sed illa sit plana. Potius tamen duæ sunt partes vnius petitionis. *Ne vos inducas in tentationem*, est petitio liberationis à futuro malo. *Libera nos à malo*, est petitio liberationis ex præsentì malo.

Quæst.

Quæstiones præcipuæ.

1. Quid sis tentatio.

D*iximus species Tentationis. Alia est à deo, alia à diabolo & carne. Tentatio, qua Deus nos tentat, est exploratio fidei, pietatis, & obedientiæ nostræ per crucem & alia impedimenta, quæ unicuique obiciuntur, ut patet nobis & aliis nostra fides, patientia, constantia. Sic Deus dicitur tentasse Abrahamum, Iosephum, Iobum, Davidem. Tentatio, qua Diabolus, & Caro nostra, atque etiam impij nos tentant, est quævis sollicitatio ad peccandum, quæ & ipsa peccatum est. Sic Diabolus tentabat Iobum, ut eum à Deo auocaret, quem antè amarat & coluerat, quamuis aliter res cesserit. Hic intelligitur nomine Tentationis illa tentatio dei, scilicet exploratio nostræ Fidei, Pietatis, ac Penitentia, quæ fit à Deo per impedimenta quæcunque nostræ salutis, velut per omnia mala, Diabolum, carnem, cupiditates, mundum, afflictiones, calamitates, crucem, ut patet, at nobis & aliis nostra fides, constantia, spes.*

Gen. 22. 1.

Ob. Aquis Deus neminem tentat. Resp. Deum neminem tentat, sollicitando scilicet ad peccatum illum, seu malum: tentat autem nos explorando. Diabolus, mundus, caro nostra nos tentant id est sollicitant nos ad mala, & abstrahunt nos à Deo. Deus autem sicut neminem tentat, & tamen dicitur Abrahamum, Iobum, Davidem tentasse, id est explorasse fidem & constantiam eorum per afflictiones, & crucem: sic per eadem explorat nostram fidem, spem, patientiam, dilectionem, inuocationem, constantiam, an velimus etiam cum colere in afflictionibus.

Hinc facile intelligitur, quomodo tentatio tribuatur Diabolo & pravis hominum inclinationibus, quæ sensu Deus tentare homines, aut non tentare dicatur. Tentat etiam Satan, peccandi occasiones foris obiciens, & ad peccandum intus instigans, ut homines in exitium præcipitet ac deum afficiat contumelia: Tentant inclinationes prava: quia ad actiones à Deo prohibitas propendunt: Deus autem

non perdendi, neque peccatum efficiendi, sed explorandi & exercendi causa tentat, cum vel calamitates nobis immitit, vel diabolo, aut hominibus, aut carni nostræ permittit, ut nos ad peccandum prouocent atque inuitent, sua aliquantisper gratia, & in nobis seruandis ac regendis efficacia occultata, quæ fides & constantia nostra his exercitiis, non quidem ipsi Deo (ut qui & quanta sit ea, & quanta in posterum. ipsius beneficio futura sit, ab æterno perspicit) sed nobis & aliis hominibus magis innotescat, atque ita in nobis liberationis nostræ exemplis, diuinæ præsentis & defensionis fiducia confirmetur, in aliis autem imitationis quoque studium, nostræ perseuerantiæ intuitu, & in omnibus nobis vera erga Deum suos ex tentationib. eripientem gratitudo accendatur. Sic Gen. 22. *Deus tentat Abrahamum, iubens, ut filium Isaac sacrificet.* Exo. 15. *tentasse dicitur populum defectu aque.* Exod. 16. *iubet manna colligi quantum satis esset in dies singulos, ut tentes populum, an ambulassetis effer secundum legem ipsius.* Deut. 13. *tentare dicitur populum per pseudoprophetas, ut sciat, an diligens ipsam toto corde & tota anima sua.* 2. Paral. 32. *in legatione principum Babylonis dereliquit Deus Ezechiam ut tentaret eum, ut scirent omnia, quæ erant in corde eius.* Non igitur simpliciter de omni exploratione ac documento fidei & pietatis nostræ, ad quæ etiam Dauid ultra se offert Psal. 26. inquit, *Proba me Domine & tenta me, excoque renes meos & cor meum*, sed de infidiis & insulcibus diaboli & carnis nostræ, & defensione in externis vel internis tentationibus loquitur precatio, quam Christus nos docuit. *Nemo inducas in tentationem, sed libera nos à malo.* Et non de explorati-
one, sed de incitatione ad peccandum loquitur Iacobus cap. 1. *Nemo cum tentatur dicat se à Deo tentari. Nam Deus tentari malis non potest, nec quemquam tentat, sed unusquisque tentatur, dum à propria cupiditate abstrahitur & inescatur.* Deinde cupiditas postquam concepit, parit peccatum: peccatum verò peractum gignit mortem.

Est etiam hinc manifestum, *quomodo per Spiritus malos Deus puniat impios, aut castiget aut tentet pios, nec tamen peccatorum sit causa vel socius, quādiā Diabolus committuntur.* Quod enim per malos puniuntur mali, aut castigantur vel exercentur boni, iustum & sanctum diuinæ voluntatis opus est: quod autem mali iudicium Dei peccando exequentur, id nulla Dei culpa, sed propria malorum & ab ipsis accersita prauitate fit, Deo ipsorum peccatum nec volente nec approbante, nec efficiente, nec iuuante, sed iustissimo iudicio permittente dum suum per illos opus & consilium exequens, aut suam ipsis voluntatem non reuelat, aut reuelatam ut actionis suæ scopum & normam habeant, voluntates ipsorum non permouet. Hoc discrimen operum dei & diaboli, & operis quidem iusti per diabolum effectiōnem, peccati autem diaboli permissionem diuinam, euidenter confirmat historia Iobi cap. 1. & 2. vbi Deus vult explorare Iobum, diabolus autem perdetur: Item Historia Achab. Reg. 12. & prædictio de Antichristo. 2. Thess. 2. vbi diabolus perdendi causa seducit homines, Deus vero iustissime puniendi causa ipsos seduci vult, idq; peccando diabolum facere finit.

2. *Quid sit inducere in tentationem.*

In tentationem Deum nos inducere, est Deum voluntate & iudicio iustissimo nos explorare. Inducere nos in tentationem, *qua nos tentat Diabolus*, est Deum permittere ut à Diabolo sollicitemur. *Ne nos inducas in tentationem*, id est, Ne finas nos tentari supra id quod possumus: nec finas Diabolum ira nos tentare, ut vel peccemus, vel prorsus deficiamus.

Obiect. Tentationes quæ sunt bonæ respectu Dei, sunt male respectu Diaboli, & nihilominus in his nos inducit Deus. Ergo Deus est causa peccati. Resp. Fallacia est accidentis. Sunt peccata, respectu diaboli, quia ille nos vult allicere ad peccata: respectu Dei non sunt peccata, quia sunt exploratio, & retractatio à peccatis. Item, quia

quia sunt confirmatio fidei. Tentationes igitur in quantum sunt explorationes, castigationes, martyria, immittit eas Deus: in quantum verò sunt malum, & peccatum, Deus eas non vult, quia velle est approbare & efficere. Vitamque porro (quod & ante breuiter attigimus) hic deprecamur, nostri videlicet explorationem & sollicitationem ad peccandum. Petimus enim primò, ne deus nos tentet causa explorandi, sed cum condicione voluntatis ipsius: & si nos tentat, nos tamen non tentet supra vires nostras: & vt suggerat etiam nobis vires. Secundò, petimus ne sinat Diabolus, vel mundum, vel Carnem nostram nos sollicitare ad peccatum: aut si sinat, ipse nobis adsit, ne in peccata prolabamur.

3. *Quid sis liberare nos à malo.*

MAli nomine intelligunt aliqui hinc diabolus, aliqui peccatum, aliqui mortem: sed optimè comprehenduntur eo omnia mala, culpæ & pœnæ, siue illa sint præsentia, siue futura. Quum ergo petimus vt nos deus liberet à malo, petimus. *Vt nihil mali nobis immineret, sed nos liberet ab omnibus malis præsentibus ac futuris, tum culpæ: tum pœnæ. 2. Vt si nobis immittat mala, ea mittiget in hac vita, atq; in salutem nostram ea conuertat, vt sint nobis salusaria. 3. Vt tandem in altera vita plenè ac perfecte nos liberet, & abstergat ab oculis nostris omnem lachrymam.*

Obseruabimus hanc petitionem esse sic reliquarum omnium extremam, vt ab hac ad priorem redeatur vnde cœptum est. Ipse est perfectus seruator, non erit autem perfectus seruator, sine hac petitione. Posterior ista huius petitionis pars priori Antithesis instar opposita, ostendit quo pacto sit intelligenda prior pars. Quum enim dicit, *Sed libera nos à malo*, ostendit nos inducendos esse intentiones, & mala: ac proinde nos debere subiicere voluntatem nostram voluntati diuinæ, & petere ne incidamus

incidamus in mala si sit ipsius voluntas, aut vt nos liberet, si in mala inciderimus.

4. *Cum necessaria sit hæc petitio.*

Hæc petitio necessaria est. 1. Propter multitudinem ac potentiam hostium, magnitudinem malorum, & nostram infirmitatem. 2. Propter præcedentem petitionem, vt illam possimus obtinere, quia non remittuntur peccata, nisi persistamus in fide, & pœnitentia. Si igitur volumus vt peccata Deus nobis remittat, oportet nos in fide, & pœnitentia persistere, non persistemus autem, si supra vires tentemur, si ruamus in peccata, si denique deficiamus à Deo ipso.

Ob. Res bonæ, & nobis viles non sunt deprecandæ. Tentationes Dei, vt examina, morbi, paupertas, missio Pseudo-prophetarum sunt res bonæ & nobis viles. Tentationes ergo Dei non sunt deprecandæ. Resp. Fallacia accidentis est in Minore. Res bonæ vel viles non sunt deprecandæ, scilicet quæ per se sunt viles, vel bonæ. At afflictiones, examina, cruces, & reliquæ tentationes per se sunt malæ & inutiles, non autem bonæ. Bonæ tamen sunt ac prosunt solummodò per accidens: propter accidens scilicet misericordiam diuinam, sine qua non modò non sunt viles, sed etiam pars mortis, & præsentissimus ad mortem tum temporalem, tum æternam aditus. Quatenus igitur afflictiones & cruces sunt malæ per se, eatenus eas deprecamur: quatenus autem nobis qui credimus sunt salutaris & bonæ, eatenus eas non deprecamur, vel bonum illud quod concurrit cum afflictionibus & cruce non deprecamur, sed ipsam crucem & afflictiones, quæ per se sunt malæ, quia destruunt naturam. Sic & mortem, vt per se malam deprecamur, quin & Christus eam deprecatus est, Transat à me calix iste, verumamen non ut ego volo, sed ut tu.

Quatenus igitur mors erat destructio, cruciatus, & malum, eatenus eam Christus deprecabatur, & volebat: imò nec Pater ipse eatenus eam volebat. Quatenus autem Christi mors erat *Lutron* in cruce, eatenus

eam

eum volebat & Christus & Pater.

Obiect. 2. Quæ Deus vult, ea recusare non licet. Vult autem deus nostras tentationes. Ergo non licet eas recusare. Resp. Ad Maiorem, Quæ Deus vult ea non licet recusare, scilicet quatenus ea vult vt feramus cum subiectione voluntatis nostræ voluntati diuinæ, seu quæ vult simpliciter. Tentationes autem non vult simpliciter, neque quatenus sunt destructio, sed quatenus sunt vel exercitia fidei, & inuocationis, vel martyria, vel exploratio nostræ conscientie, atque eatenus nos etiam debemus ea velle, non autem simpliciter. Quodd verò nos non oporteat simpliciter velle tentationes, aut afflictiones, hinc facile patet, quia ferre illas, est patientiæ: quod non esset, sed potius officij nostri, si simpliciter eas deberemus velle, nec eas deprecari nobis liceret. Non vult ergo Deus nos velle mala, quatenus mala, verum quatenus mala sunt bona, vult ea nos ferre patienter.

Obiect. 3. Quod non es impetraturus, id frustra petis. Vt nunquam incidimus tentationem, id non sumus impetraturi. Id ergo frustra petimus. Omnes enim qui volunt per vim in Christo Iesu, patientur persecutiones. Resp. Est fallacia à non causa, vt causa. Ideo siquidem petimus ne introducatur in tentationem, non quia planè sumus liberandi, sed 1. quia à multis liberamur, in quibus petimus, si non peteremus liberationem. Hæc est sufficiens causa. 2. Vt illa etiam in qua incidimus sint nobis saluaria. Petentibus autem in genere liberationem vult Deus hæc duo valde magna dare. Propter peccati tamen reliquias vult imperfectum esse beneficium, quod nihilominus integrum debemus petere, cum subiectione voluntatis nostræ voluntati diuinæ, & cum fiducia, quod in altera vita simus illud integrè consequuturi.

Obseruandus autem est ordo, & coherencia harum petitionū. 1. *Iussit nos Dominus petere veram Dei agnitionem, & professionem, quæ est causa reliquorum beneficiorum.* 2. *Vt nos gubernet Spiritu suo, atque ita perpetuo conseruet,*

ac confirmat nos in ea agnitione. 3. *Ut quisq; per officium suum in sua vocatione faciat & exequatur.* 4. *Ut dei nobis ea quibus possis unusquisq; officium suum facere, nempe bona corporalia.* Cum prioribus ergo cohereret etiam petitio quarta: nam si debemus esse in vocatione nostra, oportet nos vivere & habere necessaria ad vitam. 5. *Subiunxis petitioni bonorum spiritualium & corporaliū percommendaui obiectionem de indignitate nostra: ut possis nobis dare bona spiritalia, remitte nobis debita nostra.* Quinta igitur petitio est reliquarum petitionum fundamentum, quo destructo reliqua concidunt. Si enim non statuas te habere deum propitium, quomodo cum agnosces misericordem? quomodo in ea agnitione permanebis quam non habes? quomodo officium tuum facies, ac voluntatem Dei, cum sis ipsius hostis, & contrario studeas? quomodo adscribes omnia deo? quomodo erunt illa tibi salutaria? 6. *post petitionem bonorum spiritualium & corporaliū, sequitur ad extremum petitiō Liberationis à malis presentibus & futuris.* Ab hac rursus petitione vltima reuertimur ad primam: *Liberanos ab omnibus malis culpa, & pena, presentibus ac futuris, ut agnoscamus te perfectum seruatores nostrum, ac proinde à nobis nomen tuum sanctificetur.*

CLAVSVLA.

*Quia tuum est Regnum & potentia,
& gloria, in secula Amen.*

HÆc precationis clausula seruit confirmationi nostræ fidei, seu fiduciæ exauditionis, quodd nimirum Deus velit & possit nobis dare, quæ petimus. *Tuum est Regnum.* Prima ratio est, *Ab officio Regis*, quod est, exaudire subditos suos, tueri, & conseruare eos. Ergo tu Deus, cum sis Rex noster, potentior omnibus hostibus, habens omnia in tua potestate, bona & mala: mala, vt possis compescere: Bona, ita vt nullum bonum sit

tantum quòd non possis dare conueniens tuæ naturæ: nos autè cùm simus tui subditi, ad sis nobis tua potentia, nosq; serua, vt qui amans es tuorum subditorum, & tua solius defensio & tutela salutaris sit. *Dicitur Rex.* 1. *Quia habet potestatem in omnes creaturas.* 2. *Quia est Rex peculiaris Ecclesiæ.* *Est potentia.* Secunda ratio sumpta est à Dei potentia. Exaudi nos Deus, & largire quæ petimus, quoniam tu es potentior omnibus hostibus, potes nobis omnia dare, & quidem solus potes, penes te solum residet hæc potentia cum summa bonitate coniuncta. *Est gloria.* Tertia ratio à causa finali. Petimus hæc propter gloriam tuam. Abs te solo vero Deo & Rege summo petimus omnia bona, & expectamus, atque ita tibi hanc tuam gloriam & hunc honorem tuum attribuimus, profitemur te esse authorem & fontem omnium bonorum. Et quidem quia hæc gloria tibi debetur, abs te etiam illa petimus. Exaudias igitur nos propter gloriam tuam, maximè quia etiam vis propter gloriam tuam illa nobis dare quæ petimus. Nam quæ seruiunt gloriæ tuæ vis facere: sed quæ petimus seruiunt tuæ gloriæ: Ergo ea nobis vis dare. Des itaq; nobis quæ petimus, & ad te redibit gloria si nos liberares. Etenim hoc modo Regnum tuum, & potentia, & gloria manifestabitur.

Obiect. Videmur argumenta suasoria afferre Deo, quibus impellamus eum ad faciendum, quæ petimus. Verùm qui est immutabilis, ei frustra adhibentur rationes. Deus est immutabilis. Ergo &c. *Resp.* Est fallacia à non causa vt causa. Concedo argumentum respectu dei, sed non respectu nostri. Non. n. cùm hoc dicimus, adhibemus rationes vt Deum moueamus, aut ipsi persuadeamus vt hoc faciat: sed vt persuadeamus nobis ipsis quòd deus sit factururus, confirmemus nos de exauditione, & agnoscamus nostram necessitatem, deque bonitatem, & veritatem. Itaque nequaquam ad permouendum deum rationes istæ sunt precibus additæ, verùm ad nos duntaxat confirmandos, quòd deus sit factur

DE HOMINIS GRATITVD. 867

rus, quæ petimus, quia hæ sunt causæ cur id faciat: tuæ gloriæ seruiet: ergo facies: quia gloria tua tibi est curæ: tu es Rex optimus, ergo dabis ea tuis subditis: tu es potentissimus, ergo tuam potentiam ostendes in dandis his donis, quæ sunt maxima, & quæ à nullo alio, quàm à te solo possunt dari.

Amen. Hoc adiungitur, non vt pars precatationis, sed
 1. Quia hæc particula notas desiderium, ac votum verum & sincerum, quo optamus, vt exaudiamur. 2. Quia hæc eadem particula notas certitudinem seu professionem fiducie vel confessionem & confirmationem fidei nostræ, quæ confidimus nos exauditum iri. Igitur Amen significat. 1. fiat, ac certum ratumq; sit quod petimus, & petitioni nostræ Deus respondet. 2. Verè ac certè nos Deus suæ promissionis non immemor exaudiat.

FINIS.

SOLI DEO SIT GLORIA.

Errata

Pag. 29. lin. vlt. Discrimen necessarium. 115. 26. seculo. 133. 35. ætæ. 170. 8. bona & non reprehendenda. 198. 12. vnuquam. 214. 19. æterna, quam. 215. 7. natura vtriusque. 220. 10. dignitate. 234. 12. facite. 259. 26. theatro. 314. 13. obedientiam non req. 318. 33. consilio. 363. 33. esse & esse. 364. 11. qui non erant. 366. 20. generationis. 387. 1. essentia diuina. 455. 23. noluit. 582. 36. Hęc. 585. 31. corporis: nutritionem ad confirmationem. 32. panem in mensa. 596. 9. carnis & sanguinis. 630. 30. tropi. vbi non sit mentio tropi, ibi. 633. 9. Notanda. 633. 33. semel. 671. 37. considerat. 674. 11. bonis operibus &. 676. 1. eoque. 2. conuertamus. 739. 12. mutandi, aut. 751. 9. indicat. 771. 20. vt publ. 795. 34. vt non effund. 864. 20. incidamus in. Reliqua lector facillè animaduertat, nisi quòd in reliquis exemplarib. pag. 571. lin. vlt. legendum sit, circumcisionem, scilicet spiritualem, quam in nobis.